Anul VII
nr. 321
2-8 aprilie 1999
16 pagini 2500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

Binele de altădată
(cînd bietul om era supt vremi)

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Cornel ATANASIU, Mircea KIVU, Aurora LIICEANU,
Alexandru PALEOLOGU, Elena ŞTEFOI
– convorbire cu Johnny RĂDUCANU –

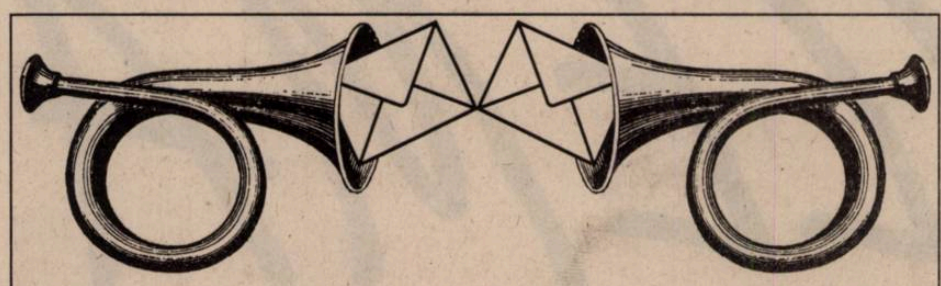

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Polemice

Occidentul – un model?

Stimată Redacţie,

În nr. 315 aţi publicat, sub titlul „Un model?“, o scrisoare expediată de mine. Vă mulţumesc, mai ales că, poate, aţi riscat publicînd asemenea rînduri mult diferite de „tonul“ general al Rev. *Dilema*. În nr. 317 a apărut şi o „replică“, cea a D-lui C. Popescu, care însă, în cel mai intolerant mod, mă trimite, pur şi simplu, la azilul de nebuni. Cum şi D-voastră mi-aţi „replicat“ în chiar textul publicat sub semnătura mea, mă simt obligat să dau un răspuns.

Reiau, foarte pe scurt, ceea ce spuneam în prima parte a scrisorii: Occidentul constituie, astăzi, un Model pentru noi, ceva aproape perfect. Scopul nostru general e să construim o societate asemeni celeia din Vest. Nimic rău în toate acestea şi nu împotriva acestei tendinţe mă situez eu. Ceea ce reproşam în rîndurile acelea era lipsa îndrăznelii intelectualilor români de a se îndoi măcar de perfectibilitatea sistemului politic, social şi economic occidental. Aminteam de disputa creată în jurul articolului (şi apoi al cărţii) lui Fukuyama, „Sfîrşitul istoriei“. Prin aceasta **apreciam** disputele veritabil intelectuale din Occident (deşi, şi acolo, destul de rare), pentru a accentua letargia noastră actuală din planul ideilor. Credeam că nu e greu de observat că mă plasam, prin acest „reproş“, în planul pur ideatic, propriu intelectualilor. Plan în care, afirmam subliniat, „nu economicul are însemnătate“. Orice sistem filosofic veritabil (de la Platon la Hegel), orice mare religie (de la budism şi islamism la creştinism) afirmă clar acest adevăr. („Nu vă adunaţi comori pe pămînt, unde molia şi rugina le strică şi unde furii le sapă şi le fură. Ci adunaţi-vă comori în cer, unde nici molia, nici rugina nu le strică, unde furii nu le sapă şi nu le fură. Căci unde este comoara ta, acolo va fi şi inima ta“ – *Matei* 6, 19-21). Doar „filosofiile“ materialiste, în grosolănia lor, ori „satanismul“ contemporan afirmă că nu există decît „lumea aceasta“, căreia trebuie să-i închinăm toată grija noastră. Să înţeleg că vă situaţi şi D-voastră, stimată Redacţie, de partea acestora din urmă cînd îmi replicaţi cu nota „oare?“ la afirmaţia mea citată mai sus? Sau să consider că eu nu am fost suficient de clar şi, din acest motiv, am „confundat planurile“? (E mult mai sigură a doua ipoteză – *n. red.)*

În partea a doua a scrisorii, încercam să aduc „argumente“ privind „neperfectibilitatea“ Occidentului: cîteva citate „la întîmplare“, din autori cu „nume sonore“. De reţinut aici: nu pentru a susţine că ar trebui să ne ferim de Occident, ci pentru a arăta că ceea ce noi considerăm „Modelul“ este el însuşi, de multă vreme, într-o criză profundă şi că astăzi se află, poate, la „declinul“ lui (O. Spengler). Însă replica D-voastră a fost una „standard“, cum se obişnuieşte astăzi ori de cîte ori, corect sau eronat, cineva aduce ca argument un citat dintr-o lucrare consacrată, argument care, însă, deranjează pe cel care dă replica. Îmi reproşaţi „tendenţiozitatea citatelor şi manipularea lor simplistă“. Cum, oare nu afirmă Berdiaev, în cartea citată, că „trăim sfîrşitul unei lumi vechi... ne apropiem de noapte“, că un nou Ev Mediu începe cu „negarea bazelor sistemului industrial-capitalist“? Nu ştie orice cititor al lui R. Guénon că acesta şi-a scris cărţile în ideea unei „crize“ a Occidentului, care s-ar afla la sfîrşitul perioadei Kali-Yuga, deci sortit distrugerii şi dispariţiei, salvarea nemaiputînd fi decît individuală, prin apel la tradiţie? Nu e celebră analiza lui Ortega y Gasset despre „revolta maselor“ (care, iată, e confirmată astăzi tot mai mult)? Nu a aşezat Toynbee societatea occidentală ca fiind una oarecare (e adevărat că cea mai dezvoltată astăzi) printre cele 21 de societăţi, supuse toate aceleiaşi legi de tranziţie de la o societate veche la una nouă? Cum am „manipulat simplist“ citatele din aceşti autori? Nu am făcut decît să arăt că Occidentul, din moment ce e de multă vreme în „criză“, nu poate constitui nicidecum un Model. El însuşi îşi caută o cale, dacă o mai poate găsi. Ce-mi obiectaţi? Că nu laud Occidentul? Dar iată, intelectuali care au trăit acolo îi arată „agonia“. Ori poate am înţeles eu altceva? Poate toţi autorii citaţi de mine afirmau că Occidentul ar trece printr-o „criză“ temporară, că democraţia va domni veşnic, că sistemul occidental e cel mai bun din cîte au existat, că nu va putea fi înlocuit niciodată prin ceva mai bun, că trebuie să fim optimişti şi să credem în progres... Şi toate celelalte pe care le ştim. Oare aceasta au vrut să spună cărţile lor? Să nu fi avut eu „cheia“ cu care să le înţeleg? (Nu e posibil şi aşa ceva? – *n. red.)* Poate, cine ştie? Convingeţi-mă D-voastră, ori Dl C. Popescu. Dumnealui, însă, preferă, în loc de argumente, o „fişă de şcolarizare care să includă un aviz psihologic“. Cum să i se spună că Occidentul, poate visul său măreţ, e o biată lume putredă, coruptă, desfrînată, materialistă, ne-drept credincioasă, care va pieri în viciile ei? Mai bine să-l facă nebun pe cel care nu-i laudă Occidentul cel drag. Dar despre autorii de mai sus? Desigur, nemaiputînd fi contestaţi, trebuie reinterpretaţi: au spus că Occidentul e în „criză“? Punem „grila“ şi spunem că e în „progres“. Pentru cine nu înţelege după noul „sistem de gîndire“ facem, eventual, un nou „Salon nr. 6“ (Cehov).

Constantin PETREA
Bucureşti

N. red.: E limpede că D-voastră confundaţi – simplificîndu-le la maximum – cîteva noţiuni: economicul cu materialismul, materialismul cu grosolănia, religia cu sistemele filosofice; cea mai gravă confuzie este aceea că prin „criză“ înţelegeţi doar „agonie“, „putreziciune“, „catastrofă“, „sfîrşitul lumii“. Or, „criza“ vine de la un cuvînt grecesc care numai asemenea fenomene apocaliptice nu vizează. Criză vine de la „krysis“ – care înseamnă „judecată“. Criza Occidentului cere oricît spirit critic, dar şi pe acesta îl confundaţi cu un lirism al sinistrozei, cu un dezgust incapabil să surprindă contradicţiile „bune“ şi „rele“ ale unei crize. Am putea spune şi că D-voastră treceţi printr-o criză: a citatelor prestigioase; sînteţi blocat în ele şi le luaţi drept literă de lege, precum altădată pe Marx şi Engels... Nu e bine. Vă urăm o criză rodnică.

Nr. 314: *„Ei, ţiganii“*

„Gagiu“ de la „Gadjo“

Titlul *Dilemei* (nr. 314) spune totul despre subiectul ales, poate de o manieră involuntară. Totul sau aproape despre acest *popor* al Europei, urît sau iubit peste măsură, ignorat total sau adus în miezul actualităţii prin relatări senzaţionale. Acest „CEILALŢI“: simbolul prăpastiei care se cască între *Ţigan şi non-Ţigan* (Gadjo). Vă amintiţi, desigur, de apelativul „Gagiule...“ din limba română... Pentru ţigan, orice persoană care nu este de rasa sa este un „Gadjo“, adică simbolul străinului, al omului sedentar şi ataşat pămîntului. Al omului... supus. [...]

Paradoxal, imaginea pe care o au CEILALŢI despre ţigani nu a fost dintotdeauna predominant negativă. După stabilirea lor în secolele XII-XIII în zona Balcanilor, la începutul secolului XV, ţiganii încep marşul lor spre Vestul Europei. Bineînţeles, nu a fost vorba de un exod masiv, ca dovadă faptul că pînă astăzi, ca o certitudine istorică şi demografică, cea mai mare parte a ţiganilor trăiesc în „Europa Balcanilor“. Nu, a fost vorba mai degrabă de marşuri rapide de caravane de care şi căruţe, avînd în ele un popor misterios care a stîrnit uimire şi curiozitate în rîndul celor care îi întîlneau.

De ce? Mai întîi, pentru că nu se ştia exact de unde veneau, incertitudine care persistă şi astăzi. În Franţa li s-a spus „Bohémiens“, pentru că erau purtători a ceea ce am numi astăzi „scrisori de recomandare“ din partea regelui Boemiei. În Spania, „Hungaros“, pentru că aveau acelaşi tip de scrisori, dar din partea regelui Ungariei. Cronicile timpului abundă în a menţiona faptul că oraşele prin care trec le fac daruri în alimente, băuturi, bani, furaje necesare cailor de povară.

Doar un exemplu: în 1416, oraşul Kronstadt din Transilvania (Braşovul nostru cel de toate zilele...) face daruri băneşti unei caravane de ţigani în pelerinaj către Roma.

Peste tot unde sînt văzuţi, stîrnesc uimire, datorită modului lor de a se îmbrăca, strălucitor şi diferit faţă de CEILALŢI locuitori ai timpului, caracteristică păstrată pînă astăzi. Poate şi datorită faptului că femeile ţiganilor stăpîneau „arta ghicitului“ într-o perioadă atît de predispusă la superstiţii.

Un alt motiv al „normalităţii“ (folosesc cuvîntul cu multe rezerve) pe care au cunoscut-o ţiganii la începutul venirii lor în Europa Centrală şi cea Occidentală este faptul că ei erau întruchiparea vie a imaginii *pelerinului*, într-o epocă în care oamenii săraci, rătăcitori, erau deseori asociaţi imaginii lui Crist în mod absolut. Vă amintiţi de celebra şi trista „cruciadă a copiilor“? Dar această imagine a *pelerinului* sigur poate constitui o ală „dilemă“ de dezbătut...

Putem afirma că pentru ţigani timpul dintre venirea în Europa Occidentală şi anul 1505, cînd ating Scoţia, a fost un „timp al privilegiilor“. Nimic nu predispunea la „marginalizarea“ pe care ei o vor cunoaşte în scurt timp. Ba mai mult, felul de a fi şi viaţa nomadă a ţiganilor „plac“ atît de mult, încît apar şi primii lor imitatori, ca să zicem astfel: populaţii germanice, aşa-numiţii *rothwelsch* care adoptă viaţa şi anumite meserii tipice nomazilor.

„Mirarea“ odată trecută, germenii prejudecăţilor şi stereotipurilor de tot felul se instaurează în mintea şi sufletul CELORLALŢI. O posibilă explicaţie, dar nu şi singura, ar fi aceea că modelul social nomad al ţiganilor a fost asimilat ca „inferior“, rudimentar şi non-valabil de către populaţiile sedentare care au propria lor scară de valori tradiţionale. Astfel, în Anglia anului 1554, se promulgă o lege ce condamnă faptul de a fi ţigan. Danemarca, în 1598, sub regele Cristian al V-lea, ordona ca şefii de bandă ţigani să fie condamnaţi la moarte. Între 1416 şi 1771, în Germania au fost promulgate 148 de legi avînd tangenţă cu ţiganii. Exemplele ar putea continua, avînd ca trist punct culminant „holocaustul uitat“ al ţiganilor din timpul celui de al doilea război mondial, cînd se presupune că au pierit aproape 500.000 de ţigani.

Astăzi, CEILALŢI privesc ţiganii cu mai vechi şi mai noi stereotipuri şi prejudecăţi, influenţaţi fie de reportaje „cutremurătoare“, fie, la polul opus, de filmele lui Emir Kusturica. *Distanţa* dintre CEILALŢI şi ţigani se menţine. Poate ea, *distanţa* pe care o simţim fiecare dintre noi, este cheia supravieţuirii de-a lungul istoriei, cheia înţelegerii acestui popor european, prin excelenţă.

Paul IANCA
student, Universitatea din Geneva

O frumoasă surpriză...

[...] „Ei, Ţiganii...“ constituie o frumoasă surpriză. Notez în fugă: foarte bogat, foarte interesant, bine alcătuit. Optimist. Felicitări. Se vede că preocuparea pentru destinele acestei etnii este mult mai amplă decît am crezut. Nu credeam că înăuntrul său sînt atîtea diferenţieri ca meserii, mod de viaţă, aspiraţii etc. În sfîrşit, cred că ar fi interesant de făcut o comparaţie asupra infracţionalităţii de care sînt învinuiţi cu precădere ţiganii înainte şi după dezrobire!

Ioana ANGHEL
Piaţa Amzei 7-9
Bucureşti

Da' noi...?

[...] În vîrtejurile timpului şi ale istoriei, s-au aşezat şi printre munţii noştrii. Dar pentru că vremurile i-au obligat, şi-au vîndut căruţele, şi-au vîndut aurul din cosiţele oacheşelor dansatoare, şi-au strîns corturile şi şi-au alungat cîinii ce stăteau în umbra căruţelor. În acelaşi timp, şi-au luat Mercedes-uri (de prin cimitirele Europei), şi-au investit agoniselile în vile de cel mai veritabil prost gust, în de-acum cunoscutul „mărci şi dolari cumpăr acţiuni“. Nu toţi sînt nişte „învingători“. Dar cu siguranţă, toţi fac afaceri cu valută, cu mercur, cu azbest, cu cuprul din ucisele linii de înaltă tensiune, cu aur, cu acţiuni.

Pe lîngă lege, prin lege sau chiar nu mai contează.

Cu lebede, cu biscuiţi din magazinele Vestului dosiţi în buzunarele care pot înghite şi o găină, cu portofelele din transportul în comun ce abia aşteaptă să-şi schimbe proprietarul.

Mulţi nu reuşesc, unii chiar nu încearcă, dar toţi, fără excepţie, s-au adaptat. Nu, nu s-au romanizat – expresie încetăţenită prin urbele noastre. Doar au devenit ceea ce sînt astăzi.

Totuşi, pentru o bună stabilitate a societăţii astfel constituită, cineva trebuia să se schimbe. Şi atunci, împotriva adevărului şi dreptăţii, a frumuseţii şi bunului-gust am comis-o: Ne-am „ţiganizat“ noi.

Oliwer FOREANU
str. Mărgeanului, Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Cum ar arăta viaţa în România de azi sub dictatură**
- **La stat sau la patron?**
- **Solidaritatea**

Criza şi culorile ei

Criza cardiacă a premierului Radu Vasile a reanimat cromatica politică a guvernului. Diferitele culori partinice şi sub-partinice reprezentate în actualul cabinet au intrat într-o subită pulsaţie de intensităţi, fiecare tinzînd parcă să profite de absenţa temporară a premierului pentru a-şi afirma măcar individualitatea, dacă nu chiar strălucirea. Dar sînt pulsaţii convergente şi nu, ca pînă acum, divergente.

Fiindcă de la o vreme s-au rărit sensibil ameninţările cu ieşirea din coaliţia de guvernămînt. Dacă în urmă cu nu multă vreme aproape fiecare partid îşi anunţa partenerii că se află în pragul ieşirii din guvern şi din coaliţie, de la un timp încoace, nu tocmai lung, asemenea preavize de divorţ politic s-au făcut din ce în ce mai puţin auzite. Totodată, şi probabil nu fără legătură, s-au înmulţit declaraţiile de solidaritate şi de coeziune, chiar dacă, în ordinea faptelor cel puţin, nu s-au produs mari schimbări în politica guvernului, fie de orientare generală, fie de acţiuni concrete.

O primă explicaţie posibilă ţine de context. Continuarea degradării situaţiei economice, cu inevitabilele negative influenţe asupra climatului social, obligă în mod normal la o minimă mobilizare şi responsabilizare a factorilor politici. Pentru oricare dintre partidele participante la guvernare, abandonul – oricum ar fi el prezentat şi justificat – poate echivala cu recunoaşterea unui eşec propriu şi, poate, chiar cu o laşitate. Iar de eşec, după mai bine de doi ani de la alegerile care au dat naştere actualei coaliţii, nu mai pot fi făcuţi răspunzători nici doar predecesorii, nici doar partenerii.

O a doua explicaţie ar putea consta într-o relativ tîrziu cîştigată, şi încă nu pe de-a-ntregul, ştiinţă a convieţuirii într-o coaliţie. Chiar dacă sînt puţini politicienii români capabili să recunoască adevărul elementar că experienţa lor politică fundamentală este încă îndatorată practicilor, modelelor şi atitudinilor din perioada comunistă, dificultăţile de adaptare la regulile funcţionării într-o coaliţie spun mult şi multe despre persistenţa unor atavisme uneori inconştiente. Aspiraţiile către guverne sau majorităţi monocolore trădează mai degrabă existenţa unor nerecunoscute altfel nostalgii ale partidului unic. Fiindcă viaţa într-o coaliţie, fie aceasta una stabilă sau una plăpîndă, este condiţionată de aptitudinile democratice ale partenerilor. Autoritarismele arţăgoase, veleităţile de mic şef despotic, bătutul cu pumnul în masă, incapacitatea de dialog, suspiciunea permanentă, ajunsă obsesie, frica maladivă de comploturi şi urzeli tenebroase, toate aceste reziduuri ale unui stalinism expirat sînt obstacole naturale pentru o coaliţie. Şi, privind înapoi, le putem descoperi în oricare dintre momentele de criză ale coaliţiei. Să se fi ajuns oare, în sfîrşit, la ideea că o coaliţie înseamnă o echipă, nicidecum o grupare de dominaţi şi dominatori? Nu e niciodată prea tîrziu.

Mircea IORGULESCU

Palincă, Pavarotti şi politică

Am însoţit zilele acestea o colegă din Franţa, autoarea unei excelente teze de doctorat în antropologie despre megleno-români, căreia am vrut să-i arăt frumuseţile patriei, pe lîngă ceea ce cunoştea deja despre satele în care şi-a petrecut cîţiva ani de studiu. Totul se desfăşura de minune, mîndria mea patriotică sporind proporţional cu evidenta ei plăcere. Totul pînă la ţuică. Ca tot străinu' care descoperă România „pe teren", colega mea fusese întîmpinată cu ţuică, şi acum îi ducea dorul. Dar unde să găseşti ţuică în cîrciumile tranziţiei? După multiple tentative nereuşite, am ajuns într-un local foarte şic, cu „specific naţional", unde, minune, ni s-a oferit palincă. Am comandat imediat, am dat-o peste cap cu delicii, apoi am comentat. *Dar de ce nu se găseşte ţuică nicăieri? Românii sînt doar băutori de ţuică, din cîte ştiu eu!* – s-a nedumirit colega mea, cu acea minunată capacitate de uimire a străinului de pretutindeni. *Da', chiar aşa!* – am continuat eu nedumerirea. Din experienţa mea modestă dar insistentă, nu ţin minte să fi văzut undeva, în meniul vreunui restaurant, băutura numită ţuică. În cel mai bun caz, cîte un restaurant cu pretenţii, ca acesta în care ne aflam, îţi propune, complice, ca pe un rafinament uşor pervers al elitelor, băutura numită... palincă. *Este ca şi cum ţi-ar fi ruşine să recunoşti că faci parte din popor!* – mai comentează, cu aceeaşi minunată inocenţă, colega mea. *Da', chiar aşa!* – repet eu, în sinea mea. S-ar zice că de cînd tot intrăm în Europa, „ţuică" nu mai dă bine în instituţiile de alimentaţie publică. Iar această grijă pentru imaginea ţării face să nu poţi găsi decît cu greu populara şi „regionala" ţuică de Argeş, servită în ambalajul mai „cosmopolit" de palincă. (Să nu spună cineva că am cine ştie ce pornire şovină faţă de palincă, deoarece îi pot aduce oricînd martori care să confirme că de mic am fost echidistant faţă de băuturi!).

Pentru a confirma parcă aceste gînduri de pahar, cînd am sugerat discret chelnărului că într-un restaurant ca acesta nu cadrează să-ţi urle în ureche buletinul de ştiri, s-a roşit tot şi a replicat prompt: *Avem şi Pavarotti, să ştiţi. Cunoaştem şi noi...* Apoi, cu un ochi la franţuzoaică: *să nu creadă doamna că nu sîntem civilizaţi!*

Deci asta era! Palincă şi Pavarotti, nu de alta, dar ca să vadă Europa că sîntem „civilizaţi". Ce dacă „Europa" (colega mea din Franţa, în cazul în speţă) aştepta ţuică şi, eventual, Maria Tănase!

Civilizat... Acest concept îşi capătă întreaga sa greutate normativă în iluminismul francez şi prin ceea ce se numeşte „ideologia primitivistă": posibilitatea societăţilor „civilizate" de a gîndi diferenţele culturale în raport cu un „primitiv" considerat ca stare originară a evoluţiei omenirii – şi de a-şi gîndi astfel propria „civilizaţie". Cu toate criticile decisive care au fost aduse evoluţionismului, „tranziţia" a devenit la noi un fel de „primitivism" răsturnat şi masochist. Ea nu mai măsoară progresul faţă de un punct presupus de plecare al omenirii, ci distanţa (ce ţine loc de realitate) care ne desparte încă de un punct presupus de sosire.

Revenind la povestea ţuicii, trebuie să-i avertizez pe cei care au, poate, impresia că iar mă ţin de frivolităţi cînd ţara arde: de fapt, în tot acest timp, eu mă gîndeam la politica externă a României...

Vintilă MIHĂILESCU

Prietenii şi alianţe

Situaţia din Kosovo a pus în umbră toate celelalte evenimente politice din România. Este normal să se întîmple aşa, nu numai pentru că are loc un război lîngă graniţe, nu numai pentru că la originea acestei situaţii se află conflicte interetnice (subiect mereu sensibil pentru români), dar şi pentru că în lupte este implicată organizaţia în care declarăm zilnic că vrem să intrăm: NATO. În asemenea conjuncturi, este obligatoriu ca o ţară să-şi definească poziţia. Cum se întîmplă adesea la noi, în legătură cu poziţia României faţă de conflictul din Kosovo s-au rostit şi s-au scris valuri de vorbe. Dintre acestea, numai unele erau, cu adevărat, „legitime şi necesare".

Stări de spirit

În cele mai multe comentarii despre atitudinea României faţă de intervenţia NATO în Kosovo a fost invocată vechea prietenie dintre români şi sîrbi; uneori, în formule retorice gata confecţionate („doar cu doi vecini n-am avut conflicte – cu Serbia şi cu Marea Neagră" şi altele de acest fel). O altă opinie rostită frecvent a fost aceea că opţiunea autorităţilor române trebuie să fie în acord cu „atitudinea populaţiei", cu „sentimentele poporului român". Oricît de adevărate ar fi aceste premise, ele pot fi subiect de comentarii şi dezbateri publice, dar nu ajută mai deloc în luarea unei decizii care să apere *interesele* României.

În momente de criză de tipul celei din Kosovo, deciziile trebuie luate rapid, dar cumpănit, pe bază de calcul rece şi de analize făcute de profesionişti. Or, şi argumentul prieteniei româno-sîrbe, şi opinia că instituţiile abilitate să exprime poziţii de politică externă ar trebui să ţină seamă de atitudinea populaţiei se bazează pe *afecte*, pe *stări de spirit*, aşadar pe elemente vagi şi greu controlabile (chiar dacă intuite ca adevărate). Cum (şi de ce) să cuantifice asemenea afecte şi ce loc să le atribuie în ecuaţie un ministru atunci cînd are de luat o decizie? Mai ales că ceilalţi termeni ai ecuaţiei sînt mult mai presanţi şi cu efecte politice mult mai serioase. În plus, reacţiile populaţiei faţă de o asemenea situaţie dramatică sînt schimbătoare şi influenţabile (tocmai pentru că funcţionează în parametri afectivi) şi depind, între altele, de cunoaşterea evenimentelor şi de evoluţia lor. Un sondaj realizat de INSOMAR în legătură cu percepţia populaţiei asupra conflictului din Kosovo arată că 70,9 % dintre cetăţeni consideră că România ar trebui „să rămînă neutră" faţă de intervenţia militară în Iugoslavia. De această cifră s-au legat şi unii ziarişti, şi mulţi dintre parlamentari, atribuindu-i un statut mult exagerat de „expresie a voinţei populare".

La noi s-a instaurat o viziune foarte superficială asupra sondajelor: sînt privite ca un fel de radiografii care îţi arată exact *ce* şi *cum*. Nu e aşa. Dincolo de faptul că ele sînt instrumente de măsură destul de relative, ceea ce capătă cu adevărat semnificaţie sînt nu cifrele în sine, ci interpretarea lor de către specialişti. Sondajele nu sînt nici topuri muzicale, nici clasamente sportive, şi nu pot avea în nici un caz valoare absolută. Aşadar, privind celelalte cifre din sondajul INSOMAR, se mai observă că, la întrebarea „ce atitudine ar trebui să aibă România faţă de intervenţia militară în Iugoslavia?", doar **11%** dintre cei chestionaţi cred că trebuie „să susţină NATO"; în schimb, la întrebarea „cum apreciaţi poziţia Preşedintelui României faţă de intervenţia trupelor NATO în Iugoslavia?", **38,2%** declară că „sînt de acord cu poziţia Preşedintelui" şi numai **26,1%** afirmă că nu sînt de acord. Or, poziţia preşedintelui era una fără echivoc de susţinere a NATO (e drept, afirmată cam brutal sau măcar „nediplomatic"). Există o vădită neconcordanţă între atitudini, explicabilă prin factori psihologici, sociologici, prin modul cum sînt formulate întrebările ş.a.m.d., lucruri pe care specialiştii le ştiu şi le iau în consideraţie în analizele lor, dar jurnaliştii convinşi de „tăria opiniunilor lor" ori politicienii amatori de retorică le ignoră, manevrînd doar acele cifre vizibile la suprafaţă şi care pot crea un efect (superficial) de opinie. Sondajele îşi au rostul lor, sînt fără îndoială utile, dar nu li se poate pretinde să fie punctul de plecare în luarea unor decizii importante şi nici nu trebuie confundate, cum se mai întîmplă printre gazetarii şi politicienii români, cu „voinţa poporului".

NATO are şi duşmani...

Parlamentarii s-au simţit datori, ca aleşi ai naţiei, să adopte o declaraţie în legătură cu conflictul din Kosovo şi cu intervenţia NATO. E bine că au făcut-o, e bine şi că partidele politice au căzut de acord asupra unui text, dar nivelul dezbaterilor nu a depăşit, adesea, retorica politicianistă, iar faptul că sala n-a fost tot timpul tocmai plină este în perfect dezacord cu gravitatea subiectului (adesea invocată şi de parlamentari). Dar declaraţia Parlamentului n-a adăugat nimic nou, în esenţă, (şi nici nu era cazul s-o facă) poziţiei deja exprimate de Preşedinte şi de Ministerul de Externe. Oricîte vorbe s-ar cheltui (pe bază de sondaje sau de simple intuiţii) în legătură cu „voinţa poporului român", rămîne o evidenţă faptul că poziţia României trebuie definită şi afirmată de instituţiile competente în domeniu. Şi este la fel de evident că, oricît de regretabilă ar fi intervenţia militară, ea survine după ce toate celelalte soluţii posibile au fost epuizate fără rezultat. Iar România nu are, în contextul politic dat, altă opţiune decît aceea de a se situa pe aceeaşi poziţie ca şi statele occidentale ale căror valori şi le asumă. Orice altă poziţie ar fi un semn de inconsecvenţă gravă şi ar afecta credibilitatea ţării ca posibilă membră a unor organizaţii (NATO şi UE) bazate pe un set de valori bine definite şi respectate. Cu doi ani în urmă, unii dintre jurnaliştii care acum critică poziţia oficială a României de susţinere a NATO criticau, tot pe baza unui sondaj, ţările membre ale Alianţei pentru că au nesocotit dorinţa de integrare a unui popor care „vrea în NATO" în proporţie de peste 90%. Nu ştiu cîţi români mai vor în NATO acum (şi de ce), dar şi jurnaliştii, şi comentatorii care invocă tot timpul „voinţa poporului" ar trebui să ştie că intrarea într-o alianţă politico-militară înseamnă asumarea integrală a valorilor şi principiilor acesteia, la bine şi la rău, şi respectarea lor consecventă. Duplicităţile sînt excluse, chiar dacă 90% dintre subiecţii unui chestionar, cînd au declarat că doresc ca România să devină membră a NATO, nu s-au gîndit, pe moment, că Organizaţia Nord-Atlantică are nu doar prieteni, dar şi duşmani (destui!). Iar o ţară care vrea să fie luată în serios trebuie să-şi asume în egală măsură şi prieteniile de veacuri, şi duşmăniile de moment sau de perspectivă, în numele unor valori şi al unor interese bine definite. Dacă vrea, cu adevărat, să fie luată în serios...

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Despre o opţiune

Tragedia care se petrece acum în Iugoslavia este o importantă încercare şi pentru România. Reacţiile pe care le avem în legătură cu coşmarul pe care îl trăiesc vecinii noştri dovedesc cît sîntem de ataşaţi valorilor în numele cărora s-au constituit NATO şi UE. Adică acele structuri care sînt, prin voinţa cetăţenilor români, marile obiective ale politicii noastre externe.

Cînd scriu aceste rînduri, au fost deja patru raiduri aeriene asupra Iugoslaviei şi toată lumea îl aşteaptă pe al cincilea, fără ca cineva să creadă că acesta va fi ultimul. Care ar putea fi poziţia României în acest conflict care a căpătat dimensiune armată?

Cred că lucrurile au ajuns atît de departe încît opţiunea nu poate să fie decît fie sprijinirea lui Miloşevici, fie sprijinirea alianţei în fruntea căreia se află Statele Unite. *Tertium non datur*. A face acum o politică cu dus-întors, care să placă şi Washingtonului şi Belgradului, care să ne facă simpatici şi la Bruxelles şi la Moscova, este practic imposibil. Ruptura între Miloşevici şi Clinton este ruptura între două sisteme politice radical opuse, ireconciliabile. În plus, conflictul este într-o fază a dezvoltării sale care nu admite tăcerea. România trebuie să se angajeze de o parte sau de alta. România trebuie să se plaseze în acest context. Acuz public pe acei politicieni şi aşa-zişi analişti care pledează ideea unei iluzorii politici „de mijloc". O astfel de atitudine este acum distrugătoare pentru România. Românii trebuie să înţeleagă odată pentru totdeauna că duplicitatea nu este o dovadă de inteligenţă, ci o dovadă de slăbiciune. Un duplicitar nu poate avea niciodată aliaţi de încredere. Cei care sugerează doct variante „căldicele" etalează propria slăbiciune caracterială.

Confruntarea dintre NATO şi Miloşevici este confruntarea dintre două sisteme de valori care nu au nimic în comun. Miloşevici a folosit propria armată împotriva civililor de etnie albaneză şi asta nu poate fi iertat niciodată. E ca şi cum l-am ierta pe Ceauşescu pentru morţii din perioada 16-22 decembrie 1989. Cel puţin pînă în acest moment, NATO bombardează chirurgical, concentrîndu-se exclusiv pe ţinte militare, şi nu sînt indicii care să ne facă să credem că în viitor aliaţii vor proceda altfel. În numele unui patriotism găunos, Miloşevici a preferat războiul unei prezenţe militare internaţionale, destinate menţinerii păcii în Kosovo. Mă îndoiesc de patriotismul aceluia care, între prezenţa unei forţe de menţinere a păcii şi războiul în care nu are practic nici o şansă, alege războiul. Adică alege varianta care înseamnă distrugeri iremediabile pentru compatrioţii săi. Miloşevici nu cred că face vreo distincţie între el însuşi şi poporul sîrb. Mă înspăimîntă această logică!

S-a vorbit mult despre legitimitatea loviturilor aeriene. Admit că problema legitimităţii atacului armat asupra unui stat suveran care nu a agresat nici un alt stat este o serioasă temă de reflecţie. La fel, admit că este greu să stabileşti cine trebuie să se simtă îndreptăţit să intervină armat într-o situaţie de tip Kosovo şi că este aproape imposibil de determinat momentul precis în care diplomaţia şi-a epuizat resursele, iar armata trebuie să preia responsabilitatea rezolvării acestui tip de probleme. Dar nu pot trece cu vederea faptul că, la 26 martie, Consiliul de Securitate al ONU a respins proiectul de rezoluţie rusesc prin care se cerea membrilor NATO să înceteze bombardamentele împotriva lui Miloşevici. Sugestiv este şi scorul acestui vot: 3 pentru adoptarea rezoluţiei şi 12 împotrivă.

Cei trei care au votat pentru rezoluţie sînt Rusia, China şi Namibia. Nu voi enumera celelalte douăsprezece state care sînt acum în Consiliul de Securitate, voi spune doar că printre acestea sînt Statele Unite, Franţa, Marea Britanie, Canada, Olanda şi Slovenia. În plan internaţional, trebuie să admitem că şi aşa se tranşează o problemă de legitimitate. În ceea ce ne priveşte, ar trebui să mai privim o dată rezultatele votului din Consiliul de Securitate şi să decidem din ce „familie" vrem să facă parte România.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

„Ediţie specială"

(La Bucureşti (şi la PRO TV) a apărut un nou cotidian, *Informaţia de prînz*, cu două caracteristici care s-ar putea să fie două şanse, dar şi tot atîtea probleme: prînzul ca oră de ieşire pe piaţă, ceea ce nu constituie o obişnuinţă pentru român, şi circumscrierea la Capitală. Bine, însă, că, în sfîrşit, a apărut: pînă să iasă, acest cotidian era anunţat cum că va (sic!) „apare". Bine, repet, că, gata, s-a făcut, căci viitorul îi era, gramatical cel puţin, destul de problematic!...)

(Adaos la finalul articolului de săptămîna trecută (eclipsa ca, poate, şansă): adevărata lumină, cea cu care ne-am obişnuit, nu e dată, nu este obligatoriu ca ea să existe la nesfîrşit. Lumina, pentru om şi pentru umanitate, trebuie să vină dinăuntru, să fie *construită*. Lumina se face, individual şi împreună. Să ne luminăm, tovarăşi, fiecare în parte şi unii pe alţii!)

„«Paroxitonul», care în latineşte înseamnă, literal, «penultimul», caracterizează, în domeniul prozodiei, penultima silabă. Paroxismul ar fi, prin urmare, momentul penultim, adică nu acela al sfîrşitului, ci cel exact dinainte de sfîrşit, exact înainte ca nimic să nu mai fie de spus" (Jean Baudrillard, *Paroxistul indiferent*, Grasset, 1996).

Am intrat, de trei luni încoace, din cîte se pare, în anul paroxistic, în anul paroxismului. Ritualicele telejurnale ale televiziunilor au devenit, aproape pe nesimţite, „ediţii speciale". Sîntem tot timpul „în direct", *live*. Totul a devenit eveniment. Totul a devenit televiziune. Nu mai e timp, şi evenimentele se înghesuie. Evenimenţialitate restantă, stoc neconsumat de nenorociri pentru un secol care numai de astfel de evenimente dramatice nu a dus lipsă, care, dimpotrivă, l-au caracterizat cu asupra de măsură.

Nu se apropie, ci trăim, deja, apocalipsa, dezvăluirea, dezgolirea, căderea/înlăturarea vălurilor. Sîntem *live*, totul e *de văzut*. Mineriade interne şi războaie internaţionale, mai îndepărtate („paroxism indiferent") sau, iată, din ce în ce mai apropiate, care aproape că anulează rolul televiziunilor: magia „directului" poate ajunge chiar să-l provoace. Moartea *live*! Dispariţia, cît se poate de literală, exterminarea departelui.

Sîntem în plină apocalipsă, în plină dezvăluire televizuală, şi nici măcar nu ne dăm seama: căci acesta este Evenimentul, adevăratul, abia el. Va fi 1999 anul evenimentelor, anul catastrofelor, anul-blazon al veacului? „Întrerupem programul nostru pentru o nouă ediţie specială a ştirilor..." este fraza care începe să se audă tot mai des. Apocalipsa a devenit noua mască a istoriei, penultimul travesti al paradisului terestru.

În direct, tot mai aproape, tot mai înghesuiţi. Sfîrşitul televiziunii, al umanităţii? Televiziune (mediere) = umanitate?...

Bogdan GHIU

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Economie

Dacă povestea asta v-a plăcut...

Folosirea figurilor de stil în problemele ştiinţelor exacte este creatore de confuzii. De acum celebra „mînă invizibilă a pieţei" dă impresia că economia liberală se poate lipsi de reglementarea umană, că interesele proprietăţii private asigură în mod spontan sistemele de control şi echilibru necesare bunei funcţionări a organismului social. La un studiu mai atent, se poate observa cum „mîna invizibilă" a fost mereu corectată de intervenţiile mai mult sau mai puţin transparente ale factorului politic. Iar incompetenţa factorului politic creează crize rezolvabile prin intervenţii, vai, prea vizibile. Fostul premier de centru dreapta din Republica Cehă, Vaclav Klaus, a declanşat o privatizare rapidă, prin cupoane, ceea ce a dus ţara sa în plutonul fruntaş al ţărilor antrenate în cursa tranziţiei. Voinţa politică a cehilor de a trăi în capitalism este în afara oricărui dubiu. Problematică este putinţa de a pune în mişcare o economie concurenţială funcţională. Întreprinderile privatizate nu aduc profit şi acumulează datorii de la băncile încă de stat.

Guvernul social-democratului Zeman, care a urmat guvernării de dreapta, încearcă să dea ceasul înapoi. Ministrul comerţului şi al industriilor, Miroslav Gregr, pune la cale un plan de renaţionalizare. Nu din zel ideologic, nu pentru că ar dori să treacă din nou la proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producţie, ci pentru a relansa marile întreprinderi ale industriei cehe şi pentru a curăţi băncile în vederea privatizării. Dacă nu se va proceda astfel, ameninţă el, companiile vor putea fi cumpărate pe un preţ de nimic de către străini. Guvernul preferă să intervină. Modalitatea de intervenţie este însă destul de suspectă, aşa cum este ea analizată de Francis Harris în revista **Business Central Europe** (februarie 1999): „Politica de renaţionalizare a domnului Gregr, descrisă în mod delicat ca «un program de revitalizare», este îngrijorătoare. Nu numai pentru că ministrul industriilor şi comerţului inaugurează un precedent discutabil anulînd, potenţial, şi alte cîştiguri cruciale dobîndite după 1989; schema lui este discutabilă şi în termeni practici (....) Programul a fost elaborat pentru a face faţă problemelor cu care se confruntă marile firme privatizate în epoca Klaus, spune guvernul. Multe dintre ele au datorii mari şi au devenit neperformante cînd, în 1997, devalorizarea coroanei a dus la o creştere insuportabilă a dobînzilor. Chiar înainte de actuala recesiune, nu multe dintre ele aduceau profit. Puţine încercau. Una dintre cauze era faptul că se cheltuiau bani pentru achiziţii peste posibilităţi, iar alta era cea că directorii-proprietari tratau compania ca pe averea lor personală. Rezultatul a fost apropierea de faliment. Dl Gregr vrea să salveze locurile de muncă şi să menţină firmele în mîinile cehilor. Guvernul are şi propriile sale termene pentru privatizare: trei din cele patru bănci mari trebuie vîndute pînă la sfîrşitul anului 2000. Gregr se teme că proprietarii străini vor forţa plata datoriilor, nu ca tradiţional indulgenţii bancheri cehi. Miniştrii consideră că fără intervenţia statului, firmele vor da faliment şi investitorii străini vor lua, practic, pe degeaba rămăşiţele cît de cît profitabile. Rezultatul va fi că, în prostrietatea cehilor, vor rămîne doar întreprinderile mici. Aceasta este problema. Dar care e soluţia?"

Proiectul de raţionalizare este criticat chiar de unii membri ai guvernului socialist şi problema este din nou cea a competenţelor. În Cehia, privatizarea a dovedit că nepricepuţii pot face mult rău şi în condiţiile garantării proprietăţii. „Cea mai mare slăbiciune a planului este presupunerea că un consiliu al înţelepţilor – miniştri, funcţionari, academicieni şi aşa mai departe – au calificarea necesară pentru a produce decizii corecte în problemele specifice ale întreprinderilor. Chiar dacă social-democraţii detestă piaţa liberă în stare pură, ar fi mai convenabil ca în locul unor planuri complicate statul să preia companiile pentru a le vinde, din nou, ofertanţilor străini. Probabil că aşa se va întîmpla cu primul experiment planificat, uzina de maşini grele CKD. E o alegere bună, pentru că are o conducere destul de luminată şi comenzi. Statul va lua 27% şi va prelua o datorie de 2,5 miliarde de coroane. Au fost contactaţi parteneri străini. Ei ar putea cumpăra anumite componente ale CKD. Dar cum probabil guvernul ştie, străinii vor oferi preţuri mici şi vor solicita dreptul de a conduce cum vor ei. Se vor crea redundanţe, ceea ce dl Gregr vrea să evite. Pînă una alta, planul lui arată ca un plasture lipit pe o rană profundă".

(după *Business Central Europe*, februarie 1999)

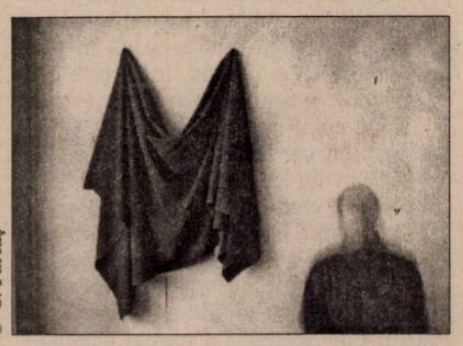

© C. Farcaş

Povești suprapuse

Ce ne facem, cuscre?

Pentru ca să putem răspunde la această întrebare, trebuie să urmărim luptele (...) sîrbilor ca şi *atitudinea pe care am avut-o faţă de dînşii şi pe care, dintr-un motiv sau dintr-altul, am păstrat-o pînă la capăt, în faţa unei încăierări pe viaţă şi pe moarte (...).* Actuale, nu?, aceste cuvinte ale lui Nicolae Iorga şi, dacă vreţi să arătaţi cît de funest se repetă istoria, la ele să alergaţi mai întîi şi mai întîi. Rostită între pereţii Universităţii bucureştene la mijlocul deceniului doi, strînsă în volum în anul 1916, această lecţie a istoricului privea politica externă a regelui Carol Întîiul, iar fraza de mai sus trimitea la războiul din 1876 dintre turci şi fraţii întru credinţă sîrbi, conduşi atunci de prinţul Milan Obrenovici. În ceea ce ne priveşte, nici n-am intrat, atunci, în luptă, nici n-am luat făţiş partea sîrbilor. De aici şi dojana lui Iorga.

Din capcana mărturisitului meu subiectivism, aş vrea să pot spune că mai rar aşa prietenie precum cea dintre noi şi sîrbi şi că cerul va lovi pe cel ce va călca-o – mai ales că, pe linia Dunării, de la o nuntă princiară, românii şi sîrbii se consideră neamuri. Mi-ar fi uşor să aleg tonul în esenţă patetic spre care, de regulă, ne conduc amintirile frumoase. Daţi-mi voie: cum aş putea să uit cum am mers, în piaţa sîrbilor din Severin, la primul tîrgoveţ de *blugi* şi *Vegeta* şi l-am întrebat (cu tupeul pe care ţi-l dă, la paisprezece ani, marea emoţie) *Cuscre, ce dai pe un pahet de Kent?*, iar omul, cam bătut de soare, mi-a dat opt pachete de gumă de mestecat (da, *guma za zvakanje*, am mai scris despre ea şi aş mai scrie de vreo sută de ori). Sau, mai apoi, cum aş putea să uit exaltarea năucă a colegilor care-mi vorbeau (mie, abia venit în capitală) despre atracţia de sîmbătă seara a bucureşteanului cu antenă *de bulgari*, o chestie pe numele ei Studio X (sau H, după alfabet), filme poliţiste printre care, la trei rusești, se mai rătăcea şi unul *de dincolo* – cum aş putea, zic, să uit superioritatea meschină pe care o simţeam invariabil la gîndul că *Televizija Beograd* mi-a fost casă, masă şi fereastră spre lume ani de-a rîndul?

În Balcani, e mare lucru să ştii că ai un vecin pe care te poţi baza la nevoie; nici noi nu facem excepţie – mai ales de cînd Marea Neagră este ba prea poluată, ba prea turcească.

Da, sincer spun că ceva se rupe în mine cu fiecare bombă care cade peste *cuscri*.

Da, dar asta nu mă împiedică să văd, cu neplăcere, cum acest îndărătnic pe nume Miloşevici nu face altceva, de ani de zile, decît să-ntindă coarda, doar-doar o plesni; şi ea a plesnit în multe locuri, ultima dată dinspre albanezi, minoritate hăituită a cărei rată a natalităţii – spun ziarele – a băgat în sperieţi pe orice sîrb, suporter sau contestatar al regimului deopotrivă. Norocul lui Miloşevici: relicvă a socialismului lemnos, retras în cel mai la îndemînă naţionalism, iată-l ajuns, printr-un paradox al istoriei, *Salvator* al unui popor care, demonizat de Occident şi curtat de ruşi, încă purtînd la rever insigna lui Tito, nu mai ştie în ce să mai creadă. Şi, în disperare, cred şi ei în glonte şi în liderul ce-l au. De-aici încolo e treaba lor.

Treaba noastră este să ne dezlegăm de vrajă: una este prietenia noastră cu sîrbii (cu toate micile păruieli, inerente) şi alta este interesul nostru. Din revelatorul sîrbesc, mîine, va ieşi şi fotografia noastră: ori vrem într-adevăr în NATO (căreia-i suportăm şi gafele făcute), ori nu vrem şi rămînem cu Miloşevici, maestrul cacealmalelor. Orice cale de mijloc e mai păguboasă decît oricare dintre acestea două. Să nu ne amăgim cu Italia, Grecia, Ungaria sau alte ţări *rezervate* etc.; sacii lor sînt în căruţă. Nu şi-ai noştri; ba, mai mult, la noi însuşi calul cam şchioapătă.

Adrian CIOROIANU

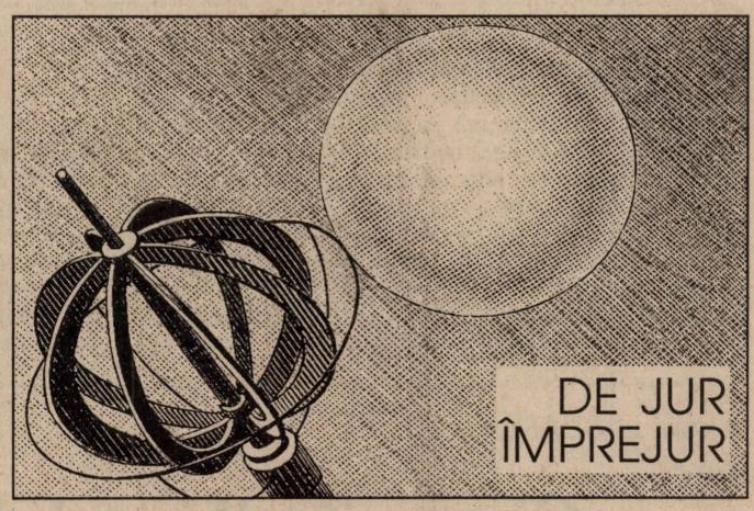

Umanismul

Nici albanezii nu sînt nişte îngeri, se răspunde de obicei, cînd se evocă încălcarea tuturor drepturilor minorităţii albaneze din Kosovo de către autorităţile sîrbe. Nu sînt nişte îngeri, e adevărat: cît timp nu sînt victorioase, acţiunile Armatei lor de eliberare pot fi considerate teroriste; este de crezut că dincolo de considerentele impuse de vocabularul diplomatic, nu vor accepta nimic mai puţin decît independenţa. Dar aproape zece ani, reprezentanţii lor politici au fost în mod decis neviolenţi, cerînd dialog şi negocieri pentru respectarea drepturilor lor. Dialog devenit necesar după ce Slobodan Miloşevici, de îndată ce a fost ales secretar al Ligii Comuniştilor din Iugoslavia, a hotărît să aşeze pe alte baze echilibrul statuat după război de mareşalul Tito şi să militeze pentru redeşteptarea „conştiinţei sîrbe". Şi în timp ce Slovenia, Croaţia, Macedonia şi Bosnia-Herzegovina îşi dobîndeau independenţa după lupte a căror intensitate şi sălbăticie au fost mereu ascendente, imobilismul aparent din Kosovo prevestea explozii violente. Încercările de a schimba echilibrul demografic al regiunii au fost însoţite de anularea drepturilor minorităţilor albaneze: şcolile au fost închise, la fel ziarele, posturile de radio şi de televiziune în limba albaneză, funcţionarii albanezi din administraţie şi poliţie (în total, aproximativ 65.000 de persoane) au fost concediaţi. Cînd se vorbeşte despre precedentul Kosovo, trebuie enumerate toate condiţiile care l-au creat. Pînă la Armata de Eliberare, s-a construit ilegal o societate paralelă, cu şcoli-pirat, alegeri clandestine şi sistem benevol de colectare a impozitelor. În toţi aceşti ani, probabil s-ar fi putut, dacă s-ar fi dorit, negocia un statut al minorităţii albaneze fără a rupe din trupul ţării „leagănul istoric" al sîrbilor.

Istoria este mereu citată în prezentul acestui conflict: bătălia de la Cîmpul Mierlelor de acum 600 de ani, pacea de după primul război mondial, cînd aceiaşi americani ignoranţi au creat în Europa state multinaţionale neviabile, pe care acum le bombardează. Dezmembrarea imperiilor otoman şi austro-ungar a fost însoţită de strămutări de populaţie şi „epurări etnice" la fel de cumplite ca acelea văzute zilele acestea la televizor. Se mai adaugă şi elementele şi imaginile celui de-al doilea război mondial (legate de participarea germană la forţele NATO), memoria manipulărilor prilejuite de războiul din Golf, culpabilitatea provocată de întîrzierea intervenţiei în Bosnia. Privindu-i pe refugiaţii albanezi, e greu de crezut că ei răzbună cine ştie ce nedreptăţi istorice, că luptă în numele unei misiuni religioase: oameni săraci, îngroziţi de ce au lăsat în urmă, înspăimîntaţi de ce îi aşteaptă. Ei nu se simt răspunzători pentru ceea ce s-a petrecut de-a lungul secolelor, par nişte fiinţe care nu concep istoria dinainte de propria lor naştere şi dincolo de moartea lor. Îşi cară în spate copiii şi nu par preocupaţi de ciocnirea civilizaţiilor, de linia trasată de Huntington între ortodocşi şi musulmani, ei cer unui Dumnezeu nediferenţiat puţină îndurare.

Nici albanezii nu sînt îngeri şi simpatizanţii politicii lui Miloşevici susţin că „morala" comunităţii internaţionale e restrictivă şi părtinitoare: nu popularizează decît gropile comune ale minoritarilor, în timp ce nu le observă pe celelalte. Gropile comune nu se anulează reciproc, ele se cumulează, sporind oroarea. Există o evidentă nepotrivire între ceea ce se întîmplă în viaţă şi ceea ce se discută şi se decide la nivelul diplomaţiei şi al strategiei militare. Interesele marilor puteri, spaimele şi tensiunea vecinilor rostogolesc bombe şi cuvinte într-o combinaţie unde se vorbeşte mult despre morală, în condiţiile unei imoralităţi absolute.

Un prim efect al bombardamentelor NATO este înrăutăţirea dramatică a situaţiei din Kosovo: după retragerea observatorilor OSCE, forţele sîrbe, confruntate cu ce este mai rău, îi gonesc pe albanezi cu zecile de mii şi nu doar cu zecile, cum o făceau pe vremea negocierilor de la Rambouillet. Avînd în vedere că Alianţa nu este dispusă să intervină cu trupe la sol, este greu de ghicit cum vor putea avioanele supersofisticate să-i oblige pe poliţiştii sîrbi să înceteze acţiunea de purificare etnică.

Sigur că dialogul ar fi preferabil, dar el a existat şi nu a dus la nici un fel de înţelegere. Prin bombardamente, conducătorii alianţei occidentale speră fie să obţină plecarea lui Miloşevici, fie o poziţie mai concesivă din partea lui faţă de pretenţiile albanezilor. Încălcînd legislaţia internaţională care consideră masacrarea propriei populaţii o problemă de politică internă (aşa cum se întîmplă cu Rusia cînd luptă în Cecenia şi cu China în problema Tibetului), NATO produce acum un experiment: de felul cum se va încheia acest conflict va depinde profilul Europei din secolul XXI, felul cum vor fi reglate diferendele, ponderea NATO, relaţiile cu Rusia, ceea ce colectivitatea este dispusă să tolereze şi ce nu.

Deocamdată colectivitatea are reacţii dezordonate: albanezii fug, sîrbii organizează concerte rock; în funcţie de distanţa faţă de epicentrul conflictului, restul lumii discută, protestează, oftează. În numele umanismului, unii protestează împotriva bombardamentelor fiindcă provoacă distrugeri masive şi victime, tot în numele umanismului, alţii consideră bombardamentele un rău necesar pentru a asigura dreptul la viaţă al albanezilor din Kosovo. Umanismul este un sentiment nu doar înălţător, ci şi foarte încăpător.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Alt fel de vecini

Ceremonia extinderii NATO, desfăşurată doar cu cîteva zile înainte de declanşarea operaţiunilor militare împotriva Iugoslaviei, impune noilor ţări membre o reconsiderare a relaţiilor cu vecinii, nu îmentelor profunde ale imaginarului colectiv. Ziaristul Zbynek Petracek din Republica Cehă scrie că „pentru prima oară în istorie sîntem pe un picior de egalitate cu Germania, ţară cu care ne învecinăm de peste o mie cinci sute de ani, păstrînd o relaţie nevrotică de la cel slab la cel puternic". În Polonia, Marek Ostrowski este preocupat (ca şi cititorii săi) de relaţia cu Rusia: „Rusia nu este periculoasă din cauza puterii ei militare, ci din cauza instabilităţii potenţiale şi anarhiei generalizate". Enclava Kaliningrad, zonă militară rusească, este, totuşi, o permanentă ameninţare pe care oficialii ruşi au promis să o reactiveze dacă NATO va instala baze în Polonia.

Relaţiile Ungariei cu vecinii sînt determinate de existenţa minorităţilor maghiare: „ţara noastră intră în noul mileniu într-o situaţie istorică deosebit de avantajoasă. Bucurîndu-se de independenţă naţională şi de un sistem democratic, Ungaria se alătură de bunăvoie celei mai puternice alianţe militare din lume – fără nici o constrîngere, nu din cauza unui duşman extern sau a unei crize interne. Devenind membri NATO, părăsim panta pe care am alunecat din anul 1301, anul dispariţiei dinastiei regale naţionale, pînă la Tratatul de la Trianon (care, în anul 1920, a privat ţara de două treimi din teritoriu şi din populaţie, ceea ce a fost şi la originea politicii revizioniste dintre cele două războaie). De asemeni, pare sigură aderarea noastră la ultima ediţie a „Imperiului Roman occidental", adică la Uniunea Europeană. Vom putea urca panta în secolul următor. Dar viitorul nu va recrea trecutul. Ungaria istorică era mai mare decît naţiunea ungară. Ungaria actuală este mai mică decît aceasta, frontierele ei nu coincid cu cele ale etniei maghiare. Acceptarea acestui fapt este una dintre condiţiile care garantează securitatea naţiunii şi a statului. Marea majoritate a ungurilor a înţeles şi a acceptat, ceea ce dovedeşte realism istoric şi modernitatea conştiinţei naţionale: principiul statului-naţiune a fost depăşit.

Această situaţie geostrategică şi mentală oferă o bună pornire pentru regîndirea conceptului de stat şi de naţiune. Nu mai este necesar să asimilăm şi să compensăm înfrîngeri şi amare dezamăgiri, nu mai trebuie să alegem între două rele şi nu mai sîntem constrînşi la nici un compromis, bun sau rău. Dispunem chiar de un avantaj psihologic: din multe puncte de vedere, în cursa tranziţiei şi a integrării ne aflăm în plutonul fruntaş. În mare, am devenit o ţară europeană normală, fără ghilimele şi adjective, o ţară tratată la valoarea ei reală de către investitori şi de către strategii militari, ceea ce politic şi cultural are o însemnătate mai mare decît poate fi cuantificat. Pentru prima oară, după secole, nu mai sîntem stresaţi, deoarece conflictele de interese între marile puteri nu ne mai privesc. Odată cu sfîrşitul zonei de influenţă sovietice, nu am devenit «proprietatea» altora şi nu am rămas atîrnaţi în gol. Am devenit partea cea mai periferică – dar sigură, din punct de vedere geopolitic – a «imperiului». Nici o ţară nu-i va putea impune Ungariei interesele sale. În absenţa unei susţineri externe, mica înţelegere antimaghiară a vecinilor nu va avea cum să renască. Noua situaţie geostrategică a Ungariei protejează minorităţile maghiare din ţările limitrofe, deşi în Serbia, în România şi în Slovacia sînt forţe politice care mizează pe «cartea maghiară». În ultimii ani, în cercurile americane şi în cele NATO spectrul «pericolului maghiar» – un eventual conflict între Budapesta şi vecinii ei din cauza minorităţii maghiare – a fost evocat de mai multe ori. Această simplă evocare a fost suficientă pentru a atrage atenţia celor de la Washington şi de la Bruxelles, şi aceştia reacţionează ori de cîte ori se produce o nesocotire a drepturilor minorităţilor. Astfel, pentru prima oară de la Tratatul de la Trianon, aspiraţiile maghiare sînt susţinute de străinătate. Evident, această susţinere are un preţ: a trebuit să renunţăm definitiv la revizuirea frontierelor, la autonomia teritorială a minorităţii maghiare. Deşi s-a putut acorda autonomie sîrbilor din Bosnia-Herzegovina şi albanezilor din Serbia, ungurii nu au beneficiat de nici un sprijin extern. Părţile implicate au ţinut în cele din urmă seama de această realitate şi au renunţat – Ungaria mai rapid, minorităţile mai lent. Ele au fost înlocuite prin revendicarea autonomiei personale, locale şi culturale, obţinînd astfel, pe de o parte, susţinere externă, iar pe de altă parte, au fost recunoscute, chiar dacă nu explicit, drepturile colective. Este o cotitură decisivă, deşi rezultatele se lasă aşteptate. Pentru Ungaria, apartenenţa la noua «Romă Occidentală» implică modificări decisive. În primul rînd pentru naţiune în sensul «larg» al cuvîntului: sistemul de relaţii între Ungaria şi maghiarii care nu fac parte din spaţiul Schengen şi vecinii noştri s-a transformat. Trei milioane şi jumătate de unguri întreabă zece milioane de unguri: şi noi? Dubla naţionalitate este juridic şi practic inimaginabilă. Pe deasupra, toate minorităţile maghiare – cu excepţie celei din Slovacia – sînt despărţite de noua Ungarie de către forţa cea mai nemiloasă a noului imperiu, banii..." (Oszkar Fuzes, *Unirea cu Imperiul Roman*, **Nepszabadsag,** Budapesta) **(M. B.)**

Argument

La recentele demonstraţii sindicale, oamenii au manifestat cu portretul lui Ceauşescu. În sondaje mai vechi şi mai noi, poporul răspunde, într-un fel sau altul, că „înainte era mai bine". Oamenii în vîrstă se plîng de „tinerii din ziua de azi", regretă binele de dinainte de război sau spun, pur şi simplu, că „nici în război n-au dus-o aşa de rău". Pe de altă parte, chiar dacă se spune că de trecut trebuie să te desparţi rîzînd, noi nici n-am surîs, nici nu ne-am despărţit cum trebuie de trecutul comunist. În schimb, continuăm să scrîşnim din dinţi ori să ne luăm o mină gravă ori de cîte ori vorbim de închisorile staliniste, de aberaţiile ideologice din anii '80, de cultul personalităţii, de „el" şi de „ea". Sîntem prinşi, aşadar, la mijloc între istoria „mare", care ne-a făcut să uităm de noi ca indivizi, şi frînturi de amintiri (eventual surîzătoare) care refuză să iasă la suprafaţă ori nu mai au puterea să ne aparţină. Ne putem reprezenta „binele de altădată", chiar şi cînd vremurile prin care am trecut au fost grele? Există, în spaţiul amintirii, parcele destinate evenimentelor mici şi plăcute pe care nu e cazul să le repudiem, chiar dacă la timpul lor păreau copleşite de răul general? Am încercat să schiţăm cîteva răspunsuri la asemenea întrebări, apelînd la puncte de vedere diferite: fie că tratăm problema sociologic, psihologic sau pur şi simplu „prin prisma experienţei de viaţă", *binele de altădată*, chiar şi din vremuri grele (şi cine poate spune că, în România ultimului secol, vremurile n-au fost grele?), continuă să aibă un statut paradoxal: e printre noi, ne structurează amintirile, dar sîntem, adesea, prea grăbiţi sau prea îndîrjiţi pentru a-l recunoaşte. **(M. V.)**

Aurora LIICEANU
psiholog

Ciorapii albaştri de altădată nu sînt albaştri

– sau despre memoria selectivă şi uitarea involuntară –

Un adevăr psihologic care atrage atenţia asupra labilităţii trăirilor noastre, adesea în sens pozitiv, spune aşa: persoanele în bună sănătate mentală posedă capacitatea de invidiat de a deforma realitatea, trecută sau prezentă, în maniera de a mări stima de sine, a menţine credinţele în eficacitatea personală şi a promova o viziune optimistă. Iluziile pozitive pot fi păstrate graţie unei serii de filtre cognitive şi sociale care evită sau deformează informaţiile negative. Istoricii interesaţi de mentalităţi vorbesc despre uitare în sensul ocultării trecutului şi despre mitul Vîrstei de Aur. Acest mit funcţionează la nivel colectiv, atunci cînd identitatea socială este în joc – timpii istorici de aur ai eului colectiv – sau la nivel individual atunci cînd identitatea personală este în joc. Mai ales la nivel individual, funcţionează principiul convenabilităţii secvenţei temporale, mergînd din prezent către trecutul îndepărtat, cel al copilăriei. De altfel, copilăria este un invariant al Vîrstei de Aur la nivel individual. Totuşi, conform diferenţelor interindividuale, fiecare individ îşi alege propria perioadă de aur a vieţii.

Popoarele, grupurile mari, ca şi indivizii, îşi au şi ele perioade de bine sau de lipsă de griji. Trecutul este frecvent asociat cu nostalgia. Ca realitate psihologică, nostalgia conţine ingrediente cu un statut aparte: ele sînt autonome, dar nu funcţionează psihologic independent de suportul concret la care se referă. Aceste ingrediente, deloc neglijabile în forma lor izolată, s-ar numi trăirea ireversibilităţii timpului. Ea este trăirea cu cea mai mare încărcătură de regrete atunci cînd evenimente negative excepţionale nu au loc. Viitorul, perceput ca necunoscut, incertitudine sau vulnerabilitate, este responsabil de recursul la trecut ca stare de bine.

Şi grupurilor mari par să li se găsească momente de „bine" în trecut. Martha Bibescu a publicat, acum peste 40 de ani, un articol intitulat *Mais où sont les bas bleus d'antan?*, unde îşi exprimă regretele pentru binele de altădată al femeilor care, modernizîndu-se, se apucă să îmbrăţişeze meserii de bărbat cum ar fi, susţine ea, cea de scriitor. Desigur, ea se referă la femeile cultivate, dar se întreabă dacă nu cumva ele vor ajunge să pescuiască, aliniate ca bărbaţii, pe cheiurile Senei. Binele colectiv al femeilor i se părea Marthei Bibescu pe cale de a se pierde.

Psihologic, amintirile sînt influenţate de emoţii. Într-un studiu s-a cerut unor persoane să ţină un jurnal timp de o săptămînă şi să noteze toate lucrurile plăcute sau neplăcute care li s-au întîmplat. La sfîrşitul săptămînii, persoanele au fost uşor hipnotizate şi li s-a cerut să-şi amintească evenimentele din timpul săptămînii. Dar, înainte de aceasta, li s-a sugerat fie că dispoziţia lor era bună, fie una proastă. Cei care erau într-o dispoziţie bună şi-au amintit numai lucruri plăcute care li se întîmplaseră în săptămîna respectivă, în timp ce persoanele care erau într-o dispoziţie proastă şi-au amintit numai lucruri neplăcute. Memoria nu este cîtuşi de puţin pasivă, ci dimpotrivă, ea este influenţată de starea psihologică în care are loc aprecierea stării de bine. Printre mecanismele de apărare descrise de Freud există proiecţia ca atribuire a negativului, a unei idei neplăcute, altcuiva. Refuzul individului de a se referi la o perioadă de timp sau la un eveniment în termeni negativi are valoare adaptativă. Totuşi, dincolo de cosmetizarea negativului sau ameliorarea lui, există secvenţe cu stabilitate.

Binele de altădată poate fi rezultatul mecanismelor de adaptare. Chiar şi acceptarea deficitului de resurse personale – psihologice şi fizice – cu care se confruntă un individ în cursul trecerii de la o vîrstă la alta, îşi găseşte suport în înţelegerea existenţei ca un bine care regresează. Există momente bune, legitim standardizate, care nu suportă deformări, ca şi momente rele, uneori neaşteptate, care nu suportă nici ele deformări. O nuntă rămîne o nuntă, un război rămîne un război. Există consens în cazul extremelor şi loc pentru dezacord în cazul situaţiilor intermediare. Dar pînă la urmă, binele, ca şi fericirea, sînt totdeauna definiţii personale. Se spune că Ingrid Bergman ar fi spus cam aşa: ca să ai o bătrîneţe bună trebuie să ai o memorie proastă şi o sănătate bună. Cu alte cuvinte, ea ar fi susţinut, dacă aceste cuvinte chiar îi aparţin, că o bătrîneţe bună ar presupune un deficit psihologic – căci o memorie proastă este un deficit esenţial – şi un avantaj somatic. Şi totuşi, lucrurile nu stau aşa, pentru că dacă sănătatea poate fi bună – evident, sănătatea fizică, nu şi cea mentală –, memoria proastă reflectă un deficit atît în raport cu lumea percepţiilor sau a trăirilor binelui, cît şi cu cea a răului. Or, memoria este selectivă. Ea funcţionează ca un filtru şi doar aşa ea lasă loc intervenţiei deformărilor de care am amintit. Uitarea nu este voluntară. Cîţi oameni nu şi-ar dori să poată uita, la comandă, evenimentele triste sau nefericite din viaţa lor?

Cosmetizarea răului sau neutrului – care s-ar putea numi şi maximizarea binelui – este mai frecventă decît intervenţia asupra binelui. Binele şi fericirea sînt în mod normal invulnerabile la deformare. Pentru a continua să trăim este bine să înclinăm balanţa către partea pozitivă. Cu cît capitalul de bine este mai mare, cu atît sîntem mai înclinaţi către optimism. Operaţiile de corecţie către bine sînt mai aproape de subconştient şi incontrolabil. Un alt adevăr psihologic spune: nimeni nu înşeală pe altul mai mult decît pe sine.

Tzvetan Todorov a scris recent o carte foarte frumoasă, *Elogiul cotidianului*. Ea ar fi, simplu spus, o pledoarie pentru ceea ce numeşte „cordialitatea pentru real" sau „tandreţe pentru adevărat". Frumuseţea, spune Todorov, nu este dincolo sau dincoace de lucrurile obişnuite, ci chiar în sînul lor. La fel am putea spune că binele nu este dincolo sau dincoace de evenimentele obişnuite (de rutină), ci chiar în el; altfel, de ce cineva, la întrebarea mea „cum o mai duci?", îmi răspunde uneori: „Bine, mulţumesc lui Dumnezeu, monoton!".

Elena ŞTEFOI
jurnalist

Înăuntru şi înafară

Cu cîteva sute de mărci în buzunar şi vorbind nemţeşte cu o vînzătoare, una dintre prietenele mele a leşinat în ianuarie '90 într-un supermaket din Berlin. Ficatul ei nu suporta aromele produselor alimentare, stomacul i se întorsese pe dos în faţa vitrinelor pline cu bunătăţi. Nu i se făcuse niciodată rău din pricina foamei, deşi o cunoscuse bine întreaga tinereţe. Scrisese povestiri sarcastice şi-şi învăţase copiii să cînte la pian privind pe geamul unei garsoniere confort trei din Ferentari exact în tomberoanele cu gunoi ale întregului bloc. Eu însămi am constatat cu ocazia primului voiaj în Occident că retina îmi era agresată de excesul de stimuli vizuali. Prea mă obişnuisem cu cenuşiul, nu privisem atent de prea multă vreme înafara mea ca valul de culoare, de lumină şi de viaţă de pe străzile pariziene să nu-mi provoace o stare cumplită de disconfort. Frumosul civilizat şi normalitatea nebăltită mă oboseau. Abia după ce m-am obişnuit cu ele prin alte capitale am ajuns să văd *cu adevărat* şi realitatea din Bucureşti. Sînt sigură că fiecare dintre noi avem un organ care s-a răzvrătit nostalgic după o stare de altădată. Trăirile din tinereţe ne lipsesc din cînd în cînd tuturora, deşi erau limitate, puţine şi poate adesea absurde. Dar erau autentice şi profunde într-un context dat. Aşa cum autentice au fost pentru est-europeni bătăliile imaginare pe frontul războiului rece, chiar dacă societatea de consum nu le recunoaşte valoarea, iar masacrele din Balcani fac din trofeele de pe raftul bibliotecii moloz şi maculatură.

În vremuri grele şi pe vreme urîtă, binele e o chestiune de interior: îl găseşti în tine, îl trăieşti între patru pereţi, îl împărtăşeşti sau eşti în stare să-l faci în cerc restrîns. Într-o lume închisă sau într-un vîrtej permanent, eşti liber să trăieşti ca nebunii, ca puşcăriaşii sau ca sfinţii, ca adolescenţii disperaţi din nimic ori fericiţi din te miri ce, tînjind între opţiuni virtuale şi învăţînd să-ţi fabrici tot felul de droguri. Chiar pentru cei incapabili de evaziune ori eroism există sumedenie de trepte. Te poţi înălţa pe fiecare dintre ele spre răul altora, spre mîntuirea de ochii lumii sau pur şi simplu împotriva propriei naturi. Pe meleagurile noastre şi dintotdeauna, unora le prieşte ura, altora le prieşte văicăreala, celorlalţi – mirosul hoitului din ogrăzi vecine.

În anii dictaturii era uşor să-ţi găseşti fericirea precum hîrciogul, vulpea sau lupul. Cîţi dintre noi nu şi-au împlinit existenţele furînd cu seninătate din hambarul comun, trăgîndu-şi cu viclenie prietenii sau protectorii pe sfoară, zdrobindu-i lacom pe cei neajutoraţi, inadaptabili, trecuţi la index? Mulţi au preferat satisfacţiile greierelui din fabulă, iluzoria glorie a unui sezon, cerşitul şi victimizarea în anotimp neprielnic. Au fost, desigur, şi furnicuţe mulţumite cu salariul în fabrică şi concediul la băi, corbi care şi-au scos ochii între ei cu plăcere ideologică pentru o primă, o viză sau o vilă, tîrîtoare de tot felul care au otrăvit şi compromis împinse de gîndul că vor primi în schimb pedigree social, certificat de talent, o sinecură în aparat. Minoritatea încrezuţilor lacomi era posesoare de legitimaţii care deschideau uşi, umpleau sacoşe, clădeau cariere pentru urmaşi. Majoritatea supuşilor modeşti „se descurca" în mod natural. Principialii şi intransigenţii nu se îndoiau că sărăcia e o virtute şi lenea o nobilă formă de protest. De frica aproapelui, a statului sau a morţii, creierele celor umili se jucau zilnic de-a învierea şi inimile călăilor mai mici sau mai mari de-a generozitatea.

În decembrie 1989, ni s-a părut că trecutul fusese rău pentru oricare dintre noi şi pentru toţi la un loc din vina sau din cauza cuplului prezidenţial. După zece ani de la moartea lui Ceauşescu, ne e greu să facem vreo legătură între iadul tranziţiei şi păcatul pe care îl plăteşte mai devreme sau mai tîrziu orice societate dacă membrii ei trec prin purgatoriul negurii totalitare cu nepăsare, cinism, prefăcătorie. Înainte chiar de a înţelege că vechile legitimaţii de activişti-ofiţeri au devenit *credit card*-uri, certificate de profesionalism managerial sau diplome de expert politic, bogăţia afişată a început să ne doară şi scăpătarea proprie să ne revolte. Eram obişnuiţi să petrecem Revelionul la Slănic, ignorînd voios regimul comunist şi pe nomenclaturiştii săi, dar detestăm acum cu furie guvernul fie pentru că n-am fost încă la mare în Grecia, fie pentru că am fost în ţări străine de prea multe ori, deci nu înţelegem de ce la Vama Veche e mai scump şi mai prost decît în Antalya. De la un *Paris Match*, procurat clandestin – apoi împrumutat în lanţ –, la e-mail ori la mobilul prin care orice ţoapă intră triumfător în lumea bună, n-am făcut un drum lung, ci doar în salt *înafară*. Unii în transa cîştigului, alţii împinşi de nevoie. Eram sensibiloizi ca moluştele de-am ajuns un fel schelete înaripate care nu pot renunţa la telecomandă?

La ce foloseşte să ne-aducem aminte cît de puţin aştepta altădată sufletul fiecăruia ca să tresalte cu „asupra de măsură"? Sălile de cinema ale adolescenţei mele plîngeau la *Vagabondul*. Bucureştenii maturi trăiau în grupuri bine închegate extazul campionatelor mondiale prinse „pe bulgari". Navetiştii cu licenţă şi vechime în muncă se socoteau foarte norocoşi dacă reuşeau să treacă de la bicicletă la un Trabant luat la a doua mînă. Pensionarii legau prietenii durabile şi-şi plîngeau morţii stînd la cozi. Scriitorilor le sclipeau ochii o lună întreagă dacă-şi auzeau numele la *Europa liberă* (şi cîteva zile dacă obţineau cîteva sute împrumut de la *Fondul literar*). Cine „apuca" la alimentara din colţ un pachet de cacao sau un carton cu ouă ştia că l-a prins pe Dumnezeu de-un picior şi exersa astfel din cînd în cînd sentimentul recunoştinţei. Timpul trebuia să treacă şi n-avea nici un preţ, ceea ce ne dădea o teribilă poftă de distracţie. Puteam rumega ore în şir aceleaşi subiecte banale la agape improvizate sau la chiolhanuri pentru a căror organizare gospodinele cheltuiau energia unui trimestru, perfecţionîndu-se pasional în... arta vînătorii prin pieţe şi magazine. Înghiţeam cu încîntare copilărească o carte bună şi un banc prost, bîjbîiam îngereşte printre semnificaţii subtextuale şi ameninţări metabolice, ne loveam artistic de ziduri autohtone, dar ne raportam sfîşietor la morala spaţiilor necunoscute. Acum avem acces la tot şi la toate, dar vraja s-a rupt, ne-am ieşit din matcă într-o lume care şi-a ieşit din ţîţîni. Prea plinul se baza pe foarte puţin, iar golul e umflat simultan din prea multe părţi.

Mircea KIVU
sociolog

TOT ÎNAINTE era mai bine?

– o abordare strict empirică –

Un eşantion de 1.253 persoane, reprezentativ pentru populaţia adultă a României[1], a fost întrebat dacă, da sau nu, *era mai bine înainte de 1989*. Luaţi sau nu pe nepregătite, 51% dintre cei întrebaţi au răspuns că da, era mai bine înainte, 43% că nu, 7% că nu ştiu, că nu-i treaba lor, că ce întrebare-i asta, că au mîncarea pe foc etc. Putem cîrti că întrebarea e vagă, inoportună, răuvoitoare, că răspunsurile ar fi fost altele dacă referenţialul ar fi fost *acum e mai bine ca înainte de 1989*, şi multe altele. Nu putem însă să ne facem că jumătate din adulţii acestei ţări s-au gîndit că înainte de '89 iernile erau mai puţin friguroase, reumatismul îi supăra mai puţin, iubita nu era nevastă şi alte lucruri de genul ăsta. E clar că, pentru majoritatea românilor, pragul 1989 are o semnificaţie aparte, anume schimbarea de regim. Şi, conform sondajului, majoritatea românilor (ce-i drept, o majoritate fragilă) consideră astăzi că această schimbare le-a adus mai mult rău decît bine. Ar mai fi de adăugat că acest mod de raportare al opiniei publice nu este nou. În 1992[2], 61% din populaţie considera că, în comparaţie cu perioada de dinainte de decembrie 1989, situaţia ţării s-a înrăutăţit, 23% – că s-a îmbunătăţit, 14% – că a rămas aceeaşi; în ce priveşte situaţia personală, 41% considerau că s-a înrăutăţit, 26% – că s-a îmbunătăţit, 32% – că a rămas aceeaşi.

Pentru că mă aflu printre cei care ar spune că, indiferent de evoluţiile dezamăgitoare, nu mi-aş dori în ruptul capului să retrăiesc anii premergători lui 1989, am scormonit prin datele sondajului din 1998, încercînd să aflu cine se consideră a fi cîştigătorii, respectiv perdanţii revoluţiei de la 1989. Am început prin a le scotoci prin casă. O maşinărie statistică a cărei descriere ar risca să devină plicticoasă[3] mi-a permis să aflu care sînt principalii discriminanţi în privinţa dotării gospodăriilor respondenţilor. Am constatat că, în grupul celor care posedă o bibliotecă de minimum 300 de cărţi *şi* maşină (10% din populaţie), proporţia celor care preferă situaţia de înainte de 1989 scade la 20%, iar 75% o preferă pe cea de acum. Simplificînd lucrurile în buna tradiţie sociologică, vom spune că principalii beneficiari ai schimbării de regim sînt intelectualii care au reuşit, într-un fel sau altul, să-şi valorifice capitalul educaţional. Ei beneficiază de cîştigurile incontestabile ale libertăţii de expresie, de a călători şi altele din aceeaşi categorie a lucrurilor de care te poţi bucura doar după ce ai depăşit cîteva condiţionale greu de neglijat.

Uitîndu-mă apoi prin actele de stare civilă, am aflat că există o majoritate a celor care spun că e mai bine după 1989 în rîndul următoarelor categorii: tineri (mai ales 18-24), absolvenţi cel puţin ai liceului, ocupînd funcţii ce necesită studii superioare, locuind în oraşele mari. Ar mai fi de spus că cei pentru care vremurile bune s-au sfîrşit în urmă cu 10 ani au mai multe probleme de sănătate (consumă mai multe medicamente, merg la doctor mai frecvent) decît optimiştii[4] (lucru previzibil, ei fiind mai vîrstnici).

După ce am făcut astfel cunoştinţă, am fost curios să văd cam ce păreri au aceşti oameni[5] despre varii teme în legătură cu care mai fuseseră chestionaţi (pentru că, evident, oamenilor respectivi le fusese pusă la încercare răbdarea cu multe alte întrebări). Am aflat că „nostalgicii" sunt îndeobşte adepţii statului maximal (care trebuie să intervină în stabilirea preţurilor, în reducerea şomajului, în stabilirea salariilor în întreprinderile private, în activitatea presei). Ar prefera să existe un singur partid şi nu cred că este bine să avem o economie de piaţă. Au, în general, încredere în semenii lor (cred că se poate avea încredere în cei mai mulţi oameni, că cei mai mulţi oameni nu ar încerca să profite de semenii lor, ci ar fi corecţi). Preferă un loc de muncă sigur unuia mai bănos, dar nesigur.

Nostalgicii consideră că de pe urma privatizării întreprinderilor cîştigă mai ales oamenii de afaceri străini, în timp ce adepţii regimului post-decembrist consideră că au de cîştigat muncitorii din întreprinderi şi, în general, toată lumea. Nostalgicii socotesc că cei care au făcut avere în ultimul timp au recurs la încălcarea legii, optimiştii că au beneficiat de relaţii (nici una dintre aserţiuni neputînd fi considerată pozitivă). Nostalgicii apreciază că celor care trăiesc în sărăcie li se întîmplă asta pentru că sînt cinstiţi şi/sau datorită guvernului (puterii), în timp ce optimiştii pun starea de pauperitate pe seama pregătirii profesionale slabe şi a propriului dezinteres. Dacă le-ar pica din cer 500 de milioane, optimiştii le-ar investi pentru a obţine profit, în timp ce nostalgicii i-ar dona sau i-ar păstra pentru zile negre (ceea ce, în condiţiile ultimelor evoluţii ale indicelui de inflaţie, înseamnă cam acelaşi lucru). Întrebaţi care ar fi cuvîntul care descrie cel mai bine situaţia din România, nostalgicii invocă cel mai frecvent sărăcia, lipsurile, mizeria, viaţa grea, dezastrul, criza, catastrofa, pe cînd optimiştii se referă la tranziţie (schimbare), dar şi la maladii „sistemice" din clasa dezordinii, derutei, haosului, dezorganizării.

Mai departe, trecînd la problemele „de actualitate", cei care se simţeau mai bine înainte de '89 ar prefera ca privatizarea să se facă încet sau deloc (se aşteaptă ca aceasta să ne schimbe viaţa în rău). Aceeaşi este poziţia despre integrarea în UE şi NATO.

Răspunsul la întrebarea menţionată la începutul acestui text relevă două mentalităţi opuse şi în acelaşi timp cu multă coerenţă internă. Discursurile politice şi alte luări publice de poziţie sînt mult mai puţin manicheiste. Existenţa unor valori aproape unanim acceptate (legitimitatea Revoluţiei, aderarea la valorile democratice, necesitatea trecerii la economia de piaţă, a integrării europene) este o iluzie întreţinută ca ideologie dominantă, în buna tradiţie a societăţii socialiste multilateral dezvoltate. Societatea adevărată este încă profund scindată în două viziuni contrare, raportul dintre ele fiind departe de a fi tranşat.

© C. Bumbuţ

1. Sondaj realizat în noiembrie 1998 de *Metro Media Transilvania* la cererea *Fundaţiei pentru o Societate Deschisă*.

2. Sondaj realizat de *IMAS* în 1992 – eşantion naţional reprezentativ de 1.437 persoane.

3. Procedura de analiză există şi se numeşte *Answer tree*.

4. Etichetarea e evident vinovată prin tendenţiozitate, dar se justifică pragmatic cît timp o păstrăm ca pe o simplă convenţie.

5. Aserţiunile următoare sînt bazate pe cifre statistice, a căror citare ar face total ilizibil acest text.

Cornel ATANASIU
eseist

Fie vremea bună, rea...

– fericirea e, metaforic vorbind, din altă lume –

Bine e ca oamenii să aspire la fericire şi să fie în stare să o trăiască. Numai că omul de azi nu mai vrea să fie fericit... oricum. El ţine ca pînă şi fericirea să-i fie agrementată cu facilităţile civilizaţiei, să poarte marca glorioasă a acestui secol evoluat şi rafinat. El nu mai vrea să fie *doar* fericit. Pune condiţii fericirii. Îi pretinde să corespundă statutului său deosebit de ins care se bucură de *cuceririle progresului* şi dispreţuieşte consecvent tot ce e *rămas în urmă* – trecutul ca şi pe cei înapoiaţi, lipsiţi de *binefacerile* societăţii de consum.

Am putea crede, fără prezumţiozitate, că e vorba de pretenţiile legitime ale demnităţii, reclamate de înalte exigenţe morale, dacă, puse la încercare, ele nu s-ar dovedi pe dată doar veleităţi suspecte, ambiţii, nazuri. Pretexte care amînă, blochează sau abandonează calea fericirii şi încurajează rătăcirea – de cele mai multe ori cu o satisfacţie suficientă – pe drumurile bătute ale unui oportunism verificat al propăşirii şi prosperităţii.

Pretenţii-scuze lunecoase, pe care, păstrîndu-şi doar numele, fericirea derapează, intrînd în derivă. Fiind, de fapt, redusă la presupusele ei condiţii. Cel ce aspiră la ele şi se străduieşte să le obţină, urmînd să fie gratulat cu gloriola comună a Occidentului civilizat, fudulindu-se cu biruinţa tehnologică asupra vicisitudinilor naturii, cu puterea instituţiilor ordinii. Mărginindu-se ca substitut al fericirii, doar cu aroganţa sterilă a unui parvenit al sorţii, ce se făleşte că domină – cel puţin aşa i se pare (şi i se sugerează) – istoria.

O treaptă mai jos, din indolenţă, este neglijat şi acest echivoc triumf al conştiinţei, iar veleitarul civilizaţiei, nemaifiind sensibil la cumularea condiţiilor merituoase, se va rezuma doar la pretenţia de a beneficia necondiţionat de facilităţi, confort, comodităţi. Toate fleacurile şi mofturile (şi societatea de consum ştie cum să-i insufle cele mai năstrușnice nevoi) îi vor deveni indispensabile pentru a fi... fericit.

Boala secolului se va declara – devastatoare, chiar dacă nerecunoscută – mania persecuţiei, căci ţelul visat al moftangiului, surprins cu claritatea ironiei de un umorist, va rămîne intangibil: „În viitor, nu va trebui decît să apăsăm pe un buton, fără să mişcăm măcar un deget". Şi Diogene, cu două mii de ani înainte, nu se sfia să hăituiască cu cinism sclifoseala, deloc inedită, a trîndăviei: „N-ai să fii mulţumit decît cînd sclavul îţi va sufla şi nasul, dar atunci vei fi paralitic".

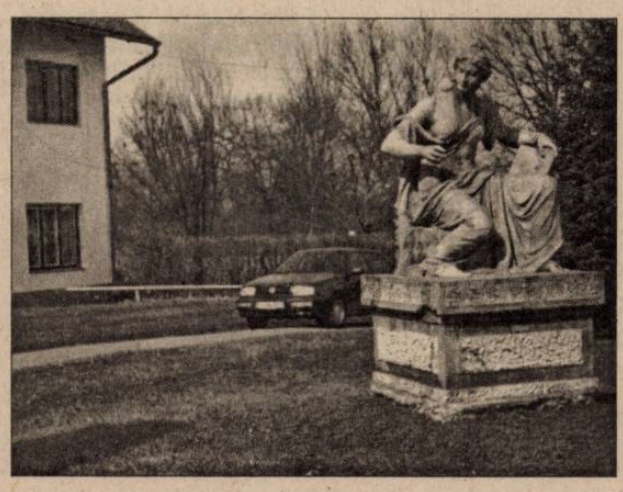

© C. Farcaş

Condiţia de moftangiu prăpăstios a românului pare a-l predispune să facă şi viroza persecutorie a civilizaţiei, dar într-o formă lejeră. Căci zeflemeaua, chiar dacă nu-i asigură imunitatea, îl salvează de la forma severă, pernicioasă a deprimării, predispunîndu-l la a trăi numai un marasm derizoriu. În schimb va beneficia de o convalescenţă perpetuă, fără sorţi de însănătoşire, de refacere a stării de candoare ce predispune la fericire.

Paradoxal, tocmai precarităţile decisive ale vieţii de zi cu zi, orizontul închis ameliorării condiţiilor vieţii materiale, pentru că nu mai pot amîna, pentru că nu mai pot amăgi cu părelnici înlocuitori, nu mai au cum s-o deturneze şi fac iminentă şi urgentă deschiderea cerului fericirii. *O zi din viaţa lui Ivan Denisovici*, *Închisoarea noastră cea de toate zilele* ne relevă un tonus vital superior, o demnitate existenţială sporită, mai sensibilă la fericire decît a celor ce, condamnaţi la libertate, pun condiţii umilitoare unei fericiri doar *aparent* mai accesibile. Potolirea zelului adaptativ, încetarea delirului activist, asumarea asprimilor vieţii dezleagă puterile sufleteşti, făcîndu-le uneori capabile să sfideze vitregia detenţiei cu un autentic *jurnal al fericirii*. Am putea concede, neignorînd aceste pilde, că, măcar metaforic vorbind, *fericirea este din altă lume* şi că ar trebui să ne aflăm răgazul să o căutăm unde-i e locul.

Condiţia dereglată de barometru iritabil, alertat continuu de capriciile vremii, inflamat alergic de năpastele vremurilor, este simptomul neîndoielnic al cronicizării reumatismelor sufleteşti în patologia contemporană. Dar încă, în ciuda a tot şi a toate, „pe balcon printre sticle goale", *fie vremea bună, rea,* aud mereu – ţipăt *îndulcit* de surdina disperării – mesajul responsabil, salutar, al poetului, îl preiau fermecat şi-l retransmit în oceanul eteric al tuturor nostalgiilor: „Nu vă pierdeţi optimismul, oameni, nici de-aţi crăpa".

ÎNTRE IERI ŞI AZI, TINEREŢEA NOASTRĂ

Aduse cu poşta

Speranţe şi tranziţie

Nu mai ştiu exact cîţi ani aveam cînd am priceput că lumea se întinde dincolo de băncile din faţa blocului. Oricum, momentul are legături cu aventura trecerii de cealaltă parte a străzii. O dimineaţă în care bunica m-a îmbrăcat cu o rochiţă nouă, m-a luat de mînă şi mi-a spus că mergem la „biserică". Nu eram prea lămurită despre ce înseamnă asta, dar eram oricînd gata de plecare. Am ajuns mai întîi pînă la semafor. Să fiu sinceră, mi-era teamă. Stîlpul subţire, cu lumini colorate şi pîlpîitoare, pe care-l vedeam de pe fereastra dormitorului, îmi părea aidoma „babaului" cu care urma să mă lupt în caz că nu eram cuminte. Se vede treaba că fusesem destul de ascultătoare, nu am păţit nimic cînd am depăşit semaforul. N-am avut curaj să-l ating, dar cîştigasem deja o primă luptă. Fără efort. Am tot mers apoi pînă hăt, departe, pînă la o casă mare, cu turnuri albe, unde se adunaseră mai mulţi oameni decît credeam eu că pot exista. Am auzit, după ce am intrat, o poveste cunoscută, despre cineva care înviase din morţi pentru noi, pentru iertarea păcatelor noastre. Nu înţelegeam prea bine, dar acolo înăuntru era răcoare şi miros de ceară, şi mă simţeam liniştită şi apărată, căci cei din jur păreau să aibă un acelaşi zîmbet în priviri. Drumul pînă acasă, prea lung, îl uitasem. Dar eram mulţumită. Ajunsesem la capătul lumii, şi cîţi se puteau lăuda cu aşa ceva?

Astăzi imaginile sînt puţin decolorate şi răzleţe. Lumea mea s-a lărgit. Dincolo de un cartier de oraş de provincie există capitale zgomotoase, ţări, continente. Pînă la bisericuţa de dincolo de intersecţie, drumul măsurat în paşi de om mare e scurt. În alte părţi sînt catedrale şi domuri. Pe alte străzi. Însă eu nu mai ghicesc atîtea zîmbete în ochii celor de lîngă mine. Vraja s-a rupt. Nu mai ştiu exact cînd. S-au schimbat atîtea la noi, din zilele de iarnă în care am văzut la televizor oameni în faţa gloanţelor şi desene animate cu Moş Crăciun... Înţelesesem atunci că nu vor mai fi manifestaţii la „23 August", că bunicul nu va mai închide ferestrele ca să asculte un post de radio căruia nu-i ştiam numele, că nu vor mai fi cozi la pui şi că a fost o revoluţie. Între timp, am realizat că fuseseră în joc mult mai multe lucruri. De exemplu, viitorul meu, al nostru, al celor ce urmam să devenim oameni în libertate. Am însă senzaţia că am trecut prea brusc de la copilărie la maturitate. Am sărit nişte trepte. Realitatea s-a dovedit a fi prea dură pentru ca măcar noi să fim „iertaţi" de problemele ei. Speranţele de atunci sînt uitate cu fiecare zi de „tranziţie", trecere nu înspre cealaltă parte, ci parcă înspre nicăieri. Cei „mari", ca vîrstă şi ca poziţie, au uitat unde vor să ajungă, au uitat importanţa fiecărui pas, au uitat să privească aproape de ei. Nu ne mai văd pe noi, cei pentru care au vrut să transforme lumea.

Luana DINU, studentă, 19 ani

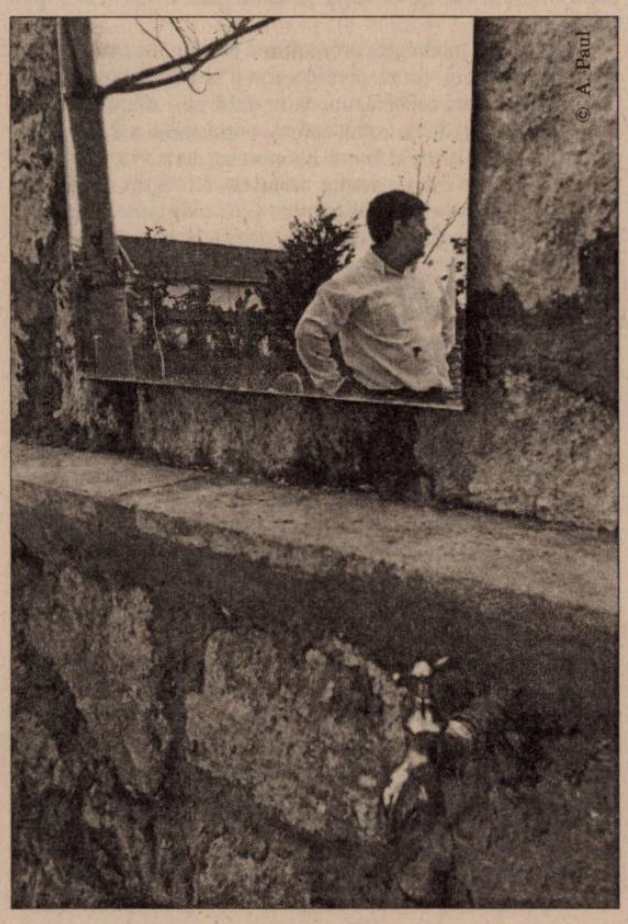

Purtători de amintiri

Elisabeta Sîrbu are 58 de ani şi e portar la o toaletă din Cişmigiu. S-a născut în Scînteia, o comună undeva la graniţa dintre judeţele Iaşi şi Vaslui. Stă de vorbă cu Daniel Nicolau, 62 de ani, cu o figură de artist desprins din Bucureştiul interbelic. Cu şapca pe cap, fumează şi îşi mîngîie din cînd în cînd barba sură. „Hei, hei...", începe Elisabeta să povestească despre vremurile ei bune. „Ne duceam la baluri, ne distram, veneam înapoi. Era distracţie!... Era 5 lei balul. Eh!..." El o întrerupe: „Era parc, grădină zoologică, flori. Acum nimic, absolut nimic". Are un fix cu regele şi revine permanent la el. „Era o statuie pe vremea regelui şi n-au scos-o nici acum. E tăvălită cum era înainte. E monument istoric. Nu-i făcută de regele Mihai; e de Ferdinand, cine mai ştie... Aici erau pelicani, erau fazani. Da' ce nu erau!?". Elisabeta intervine deodată: „S-a cumpărat voturile, dom'le. Tot numa' ţiganii ne comandă, la noi în România n-o să ne mai distrăm cum ne-am distrat odată. Dac-ar avea gură Ceauşescu să-nvie să spună cum a fost, cum ne distram, să ştie şi copilaşii ăştia (arată către leagăne)... Se făcea concursuri, ne dădea de toate... Ce ne-am distrat noi, bătrînii... Am fugit de la vie, ţin minte, pe timpul lui Ceauşescu, de 1 mai, şi m-am dus la bal. Cînd m-am întors, tata m-a bătut, că era zi de lucru. Da' ne-am dus la bal şi ne-am distrat. Cu 5 lei". Îşi aduce aminte de cel mai frumos moment, la 18 ani, dar iar vorbeşte de baluri. „M-am distrat... nu se distrează copilul meu un sfert de cum m-am distrat eu atunci. Se făcea nunţile de sîmbătă seara, cu luare de mireasă, ne duceam, luam mireasa de-acasă, dacă era în alt sat ne duceam cu conocarii, adică cavaleri, îmbrăcaţi frumos, pe cai, îmbrăcaţi frumos şi ei. Mergeau ei înainte şi mirele după, să vadă dacă-i dă drumul să ia mireasa. Şi dacă nu-i cinsteau pe flăcăii din sat, se puneau reţele de sîrmă de nu puteai lua mireasa." Două fete intră la toaletă fără să mai plătească. „Fii la lucru mai mobilă, nu sta ca o mobilă", o taxează imediat Nicolau.

„M-am născut, am fost copil", rîde **Ştefan Cojocaru** cînd e vorba să-şi aducă aminte de momentele bune. Are 27 de ani şi e student la Filozofie. „Am poze, ca toţi ceilalţi, cu copii interschimbabili: pe oliţă, pe pat. Apoi ceremonii: pionier, şoim al patriei, cravata, defilări, 1 mai. Comunism, ce dracu', da' mă distram. Vizitele prin judeţ, la muzeul satului, la muzeele de istorie... Mă distram." E din Rîmnicu Vîlcea şi îşi aduce aminte de anii de liceu petrecuţi acolo. „Am făcut cunoştinţă cu blocajul financiar înainte de '89. Jucam pocker şi făceam pariuri. Se făcuseră datorii de la unul la altul, astfel încît, dacă mai vroiai să recuperezi nişte bani, erai trimis din om în om." Se opreşte puţin şi devine gînditor. „Aveam 17 ani la revoluţie. 10 ani au trecut, aproape jumătate de viaţă". Apoi revine: „Am fost o clasă teroristă în liceu. Chiuleam... Am chiulit din greu. Da' chiulul avea gust. Bănuiesc că acum nu mai are, că poţi chiuli prea mult. Aveam o insulă, pe rîul Olăneşti, unde ne-am făcut o topitorie şi făceam soldăţei de plumb." Sare foarte repede de la una la alta. „Organizam vînători de şobolani cu cei de la blocuri şi sărbătoream fiecare prindere cu arderea pe rug a şobolanului. Eu nu participam, că mi-era silă, dar eram căpitan şi observator. Observam unde sînt şi le arătam ăstora. Le dădeau cîte un şut în spate că li se rupea coloana în aer. Îi băgam în carbid, îi spînzuram pe lîngă calea ferată de mirosea acolo...". Devine din nou gînditor: „Ăştia 10 ani îi ţin minte foarte bine, dar parcă e totuşi un vid de simţire. La Vîlcea, mă simt aproape de lucruri. Poate că atunci universul se restrîngea doar la ce vedeai sau la cîteva lucruri pe care le percepeai cu mintea: tata e la serviciu, mama acasă. Nu mergeai prea departe cu gîndul. Acum, poţi să mergi pînă în America, dar parcă nu mai e la fel. Probabil că atunci era un sentiment de familie. Toţi făceau aceleaşi lucruri. Aveam sentimente legate de pămînt, de aer, de primăvară. Acum, parcă trec aşa, pe lîngă. Şi e destul de nasol, pentru că asta înseamnă viaţă. Era fain pe vremea lui Ceauşescu (rîde), am fost în Ungaria, ne-am întors cu o ladă de Pepsi. Gata."

E fotograf în Cişmigiu. Face meseria asta din '70 şi acum are 51 de ani. **Aurel Constantin,** cu faţa roşie şi bolborosind uneori cuvintele, se simte foarte bine cînd spune că a fost la PRO TV, „cu Mircea Albulescu şi Arşinel... Sigur că da... Am întîlnit oameni fericiţi şi-n Cişmigiu". Apoi vrea imediat să-şi spună părerea despre „binele de azi": „Trebuie schimbaţi toţi parlamentarii, tot, tot, tot!". Şi se întoarce la trecut: „Se mînca bine, se bea bine... Mă duceam la o nuntă să fac fotografii, mîncam bine, beam, mă distram cu femeile. Era ieftine, nu ca acum. Acuma, femeile vrea milioane, iar noi în pom şi pomu-n aer."

Cristian Marin şi **Florin Grosu** sînt taximetrişti. Îşi fac veacul prin apropierea Sălii Palatului. Amîndoi au în jur de 40 de ani şi sînt foarte veseli. „Eram la un revelion", începe Cristian, „şi, spre dimineaţă, eram toţi cu chef. «Hai să mîncăm piftie», i-a venit unuia ideea, şi am pus piftia pe lustră şi mîncam toţi din ea." Începe să rîdă şi îi strigă lui Florin: „Ia zi cum pierdeai nopţile la munte!... Erau alte vremuri, ştia omul să mai petreacă, te adunai ca să te distrezi."

E ofiţer de poliţie şi are în jur de 45 de ani. Cînd e întrebat ce moment plăcut din viaţă îşi aduce aminte, pierde puţin din crispare şi spune: „Mi-ar face plăcere să răspund, dar sînt în timpul serviciului, şi ştiţi cum e. Şi lucrurile astea se interpretează. Noi avem un purtător de cuvînt."

Octavian GABOR

Biografii paralele

Elisabeta (Veta) Ştefan – 66 de ani, pensionară C.A.P.

Cînd eram eu mică era altfel lumea. Trăiam aici în sat, nu ştiam de altcineva. Şi oamenii altfel, mai omenoşi. Ieşeam din sat doar ca să mergem la bîlci la Cornăţel, tot anul abia aşteptam. Erau comedii, mai mici ca acum, împinse de oameni în care ne dădeam noi copiii. Se vindea turtă dulce, limonadă, se striga „bragăăă receee". Veneau ardeleni cu oale, cu cojoace, cu pastramă. Nu era bere, nici mici ca acum. Prima oară am băut bere cînd eram fată mare. I-am zis lu' mama: „Hai, bre, să luăm şi noi bere că a adus la nea Gogu". Da' mama zice „nu e bună, fa, măiculiţă, e amară". „Ei, e amară!". Credeam că cine ştie ce e. S-a dus mama şi a luat o sticlă, cînd am băut: „arză-o-ar focu", era amară, nu puteam să beau.

Prima oară am fost la oraş tot cînd eram fată mare. Tata avea un frate la Bucureşti, colonel. Îi bombardase casa şi eu cu tata îi duceam lemne să-şi repare casa, cu căruţa. Am făcut jumătate de zi, sînt cincizeci de kilometri. Mă uitam la clădirile înalte, la firme, mi se părea că sînt pe altă lume şi forfota aia mă ameţise. Am pierdut şi pachetul de la unchiu', că eram gură-cască.

Pe atunci se făcea bal la Moş Niţache. Era frumos. Fetele îşi punea' panglică şi confete în păr. Se făcea sîmbătă seara. Eram cu mamele că nu ne lăsa singure. Ţinea pînă dimineaţa pe la patru-cinci. Fiecare băiat primea o ilustrată şi scria pentru o fată. Care avea mai multe ieşea regina balului. Am fost şi eu de cîteva ori.

Bine, că nu era chiar totul frumos. Era muncă multă şi grea. Şi fetele trebuia' să se mărite cu cine zicea tatăl. Păi, eu, de exemplu, îmi plăcea de Niţă. Da', tata voia să mă dea lu' Marin Tutanu. Ce plîngeam!! Ce mă jeleam şi mă perpeleam!! Da' era tata. Ce!? Nu puteam să zic nimic. M-a văzut că nu voiam, dar nici nu s-a înţeles cu tac-su. Voia trei pogoane de pămînt zestre, că Tutanu avea casă, dar tata nu-i dădea. Apoi, alta, cu Niţă. Mă-sa lu' Tutanu, de necaz că nu mă dăduse lu' fi-su, i-a zis lu' tata că Niţă e comunist, că l-a văzut că are cămaşă roşie şi că umblă cu propagandă să intre oamenii la colectiv. Da' de unde? El era plecat pentru că lucra la CFR, pe locomotivă. Tata, cît pe-aci să-l bată pe Niţă, că el şi cu naşu' îi aştepta' pe americani. Pînă la urmă m-am măritat cu el. Şi imediat a plecat în armată şi am stat doi ani cu soacra într-o cămăruţă. Dar le-am răzbit pe toate, că ne-am plăcut unul pe altul.

Veronica Petrescu, pensionară, 73 de ani

Eu sînt bucureşteancă get-beget. M-am născut pe strada Kepler, lîngă Bulevardul Tei. Atunci era un fel de comună, la margine, dar acum a ajuns ultracentral. Era viaţa uşoară, bună, se găsea tot ce voiai. Bucureştenii vechi erau respectuoşi, şi bătrînii cu copiii, dar mai ales aceştia cu bătrînii. Nu-ţi era frică să mergi pe stradă, erai în siguranţă, nu te deranja nimeni. Acum, cînd s-a întunecat, ţi-e frică să mergi pînă la capătul străzii. Tata era simplu funcţionar, dar a fost capabil să ţină şase copii. Mama era casnică. Deci din leafa lui, de la stat, ţinea opt guri şi mai dădeam şi de pomană.

Tata a avut o deviză: „La care vă lucrează capul, vă dau la şcoală, care nu, la meserie". Mie mi-a lucrat şi am făcut liceul. Era mare lucru pe vremea aceea, liceul de fete l-am făcut, acum e Şcoala Centrală.

M-am căsătorit devreme, dar am fost foarte fericită. Patruzeci şi şapte de ani am stat împreună, ne-a despărţit pămîntul. Nu ne-am certat, ne-am iubit. Din „Icuţa mea" şi „soarele meu" nu mă scotea.

Constanţina Pană, pensionară C.A.P., 62 de ani

M-am simţit cel mai bine după ce m-am căsătorit cu Vasile. Nu m-am căsătorit din dragoste, aşa au vrut părinţii. Înainte, nu aveai voie să pleci ca fată, dar aşa, măritată, mergeam cu Vasile seara, şi la Bolovani, la Conţeşti, aici în sat. Mai ales de Sfîntul Ion, se strîngeau toţi familiştii la Moş Nica. Era orchestră, nea Ilie Cîrlig cu fi-sa Paraschiva, cu vioară şi ţambal. Într-o parte jucau băieţii şi fetele; într-o parte familiştii.

Oamenii erau mai buni, te aveai mai bine cu ei, eram ca o familie, ne cunoşteam, toţi eram rude, ne simţeam bine împreună.

Abia aşteptai să te măriţi ca să te distrezi. Şi a doua zi te întîlneai, discutai cu ei ce făcuseşi. Au murit cei mai mulţi. Nicu lu' Jnaider, Nea Costică Ciutu a lu' Moş Dobre, Nea Aurică cu ţaţa Sofia, Bîrsan cu Profira, Vasile al meu. Am mai rămas cîţiva...

A consemnat Cristian GHINEA

Istorisiri din triste vremi

– cu Alexandru PALEOLOGU –

Ceea ce trebuia să fie un interviu cu Domnul Alexandru Paleologu a devenit, datorită farmecului narativ al domniei-sale, o succesiune de povestiri despre ce era – totuşi – bine atunci cînd totul părea, programatic, de un rău copleşitor. Războiul sau anii de închisoare pot fi evocaţi şi cu seninătate, nu doar cu dinţii strînşi. Nu pentru că răul n-ar fi existat sau pentru că teribilele cruzimi ar trebui uitate. Ci pentru că, spune dl Paleologu, „fatalitatea poate fi acceptată şi graţios". **(M. V.)**

Povîrnişurile vieţii umane

Vremurile de război, de bombardamente, de deportări, de prizonierat sînt vremuri grele, percepute ca un dat obiectiv. Au deci un caracter general, care te implică mai mult sau mai puţin după destinul tău individual, după temperamentul tău, după evoluţia ta. Sînt unii care devin prăpăstioşi la inconveniente minore (sau, în fine, suportabile) şi alţii apţi să suporte circumstanţe mult mai rele. Omul nici nu-şi imaginează dinainte ce poate şi cît poate suporta – infinit mai mult decît putea gîndi; evident, nu în mod nelimitat. Mă gîndesc de pildă la acei oameni care au trecut prin reeducarea de la Piteşti; nu e un lucru pe care să ţi-l poţi reprezenta în prealabil, şi nici după ce ai trecut pe acolo nu-ţi poţi reprezenta cum de a fost posibil. Oamenii care au trecut pe acolo nu mai sînt aceiaşi. Unii au nişte semne fizionomice, îţi dai seama că ei nu mai pot reintra în atitudini normale. Alţii însă n-au, în aparenţă, semne care să-i singularizeze. De pildă, nu l-am cunoscut pe remarcabilul domn Gheorghe Boldur-Lăţescu (deşi mi-a trimis cărţi cu dedicaţii excepţionale), dar citind ce a scris cred că este un om foarte echilibrat, foarte raţional şi foarte inteligent. Am cunoscut alţi oameni care au trecut pe acolo, de exemplu pe doctorul Alexandru Ghica. A fost un om remarcabil, un mare caracter, şi a suportat „reeducarea" de la Piteşti. Pe acest om l-am văzut cînd a ieşit, s-a căsătorit cu o doamnă foarte plăcută, dar pînă la urmă s-a sinucis. Acesta este răul maxim, fără limită, acel punct dincolo de care nu ne putem imagina mai mult, deşi poate a existat sau există un rău şi mai mare. Cruzimile din epoca noastră sînt mai mari decît în alte epoci; faţă de ele, cruzimile din Evul Mediu sînt un fel de legendă: e drept, erau publice, aveau un caracter edificator. În vremurile noastre, cruzimile sînt *secrete*, ceea ce le face şi mai îngrozitoare. Oricum, „vremurile grele" depind de felul în care le suportă fiecare individ, pentru că ele deschid diferite tipologii comportamentale.

Eu pot să spun că nu prea ştiu ce sînt acelea „vremuri grele"; le-am trăit şi eu, desigur, ca toată lumea, le-am perceput ca grele, dar nu le-am simţit pe pielea mea ca fiind astfel. Între două experienţe asemănătoare, una de tinereţe (serviciul militar) şi alta de maturitate (puşcăria), am îndurat mult mai greu serviciul militar, deşi perioada de instrucţie era doar de şase luni şi aveam nişte condiţii inimaginabile astăzi: locuiam într-un apartament cu cîţiva prieteni, aveam bucătar, valet, două maşini şi bani mulţi. Mi s-a părut insuportabil nu din cauza sancţiunilor disciplinare (nu era decît băgarea la carceră, ceea ce devenea un fel de sport, cu care eventual te puteai mîndri); era insuportabil pentru că natura mea era una mai anarhică, iar un tînăr are nişte veleităţi „nietzscheene", să le spunem, nu suportă să se supună unei discipline. Am suportat mult mai prost scurta perioadă a stagiului militar, cu toate agrementele vieţii burgheze mai mult decît îndestulate, decît coborîrea celor mai cumplite povîrnişuri ale vieţii umane, mai jos decît se poate imagina, aşa cum se suportă: poţi să faci haz, poţi să surîzi, poţi să-ţi aminteşti multe lucruri... Adevărul este că nu există bucurie mai mare decît să-ţi aminteşti momentele bune din vremuri foarte grele.

„Căsuţa", „numărul" şi intelectualii

Deţinuţii dintr-o celulă se împărţeau în două categorii – aerofilii şi termofilii; aerofilii erau cei care ţineau fereastra deschisă pînă înnebuneai de frig, în timp ce termofilii nu voiau să deschidă ferestrele, deci provocau putoare, bineînţeles (eu eram printre termofili). Disputa dintre cele două categorii era teribilă, mergea pînă la invective grave. Erau însă dispute grave între cei care nu suportau să povestească nimic din agrementele şi din frumuseţea vieţii de dinainte şi cei care povesteau. „Sînteţi sadici, ce tot vorbiţi de fripturi, de vînat, cînd noi mîncăm numai arpacaş...". Erau însă cîţiva (în general bătrîni, care aveau amintiri şi mai bune, dintr-o Românie mai veche decît „a noastră", a celor mai tineri) care făceau menu-uri, vorbeau despre balurile şi plimbările din Bucureştiul de altădată... Pe ceilalţi îi exaspera, nu mai voiau să audă de nimic, decît că „asta-i viaţa noastră, asta-i căsuţa noastră, puşcărie, celular"; aveau ideea stranie să-şi facă frumoasă şi curată „căsuţa lor". Este imposibil să transformi o asemenea încăpere, abjectă prin natura ei, în ceva curat şi frumos; tot ce poţi să faci este să te comporţi în celulă ca într-un salon. Conversaţia, politeţea – asemenea lucruri nu le plăceau: „ce politeţe, dom'le, aici e de politeţe, ce sînt mofturile astea?". Nu cred că e aşa; politeţea poate fi moft în viaţa mondenă din lumea normală, dar în puşcărie numai moft nu este: este unica salvare, unica posibilitate de a face dintr-o celulă sordidă un salon. „Ce salon?...". Prin urmare, există o manieră individuală de a percepe răul obiectiv. Am văzut oameni care au scăpat din puşcărie şi tot ca rău percep viaţa.

* * *

În colonia penitenciară de la Salcia era un brigadier la brigada de intelectuali cu pedepse mari, un ignobil personaj, un animal... Paturile trebuiau făcute după un anumit tipic, să nu aibă nici o cută. Eu nu reuşeam deloc, îl făceam aproximativ. Apoi urma „numărul": era ceva interminabil. Dimineaţa, pe la patru şi jumătate, stăteam afară, încolonaţi, în frigul de sfîrşit de noiembrie, în noroi, cu încălţămintea pe care o mai aveam, stăteam şi făceam conversaţie. Aveam un prieten mult mai tînăr, Ionică Varlaam, cultivat şi citit, cu care făceam conversaţie afară, „la număr": amintiri din viaţa mondenă, cărţi, literatură şi altele. În acest timp aveam în faţa ochilor priveliştea extraordinară a stufului de pe Balta Brăilei; pe măsură ce se lumina de ziuă, aveam sentimentul de pictură japoneză, dat de modificările foarte repezi şi de-a dreptul mirifice ale culorilor cerului. „Numărul" dura foarte mult, se numărau cîţi sînt, să nu fi dispărut sau murit cineva. Gardienii erau răspunzători pentru un număr de oameni, dar nu ştiau să socotească, aşa că nu le ieşea niciodată; se repeta de foarte multe ori, ceea ce prezenta avantajul că stăteai degeaba, la şuetă cu ceilalţi, chit că ţi-era frig. Cît dura „numărul", avea loc o conversaţie colosală. Într-o zi a venit un şef care făcea inspecţie prin dormitoare şi a constatat că patul nu e făcut cum trebuie. A urlat, evident, la mine: „Aşa se face patul, măi banditule?". Iar brigadierul a adăugat: „Şi ne mai pretindem şi intelectuali...". Mi s-a părut colosal: îi displăcea şi pretenţia că eşti intelectual, deşi erai calificat ca atare cu intenţie discriminatoare vădit negativă (noi eram în principiu cei mai ticăloşi, cei mai criminali, deci eram trataţi cel mai prost). Dar ideea că nici măcar un pat nu poţi să faci, deşi eşti intelectual, mi se pare splendidă...

Nescafé, lecturi, des avantages

Am stat într-o colonie penitenciară, împreună cu bunul meu prieten Sergiu-Al. George. Aveai dreptul la scrisoare sau să primeşti pachet de acasă numai dacă realizai norma. Or, eram cîţiva care nu eram în stare să realizăm nici o normă, deci nu primeam carte poştală şi nu puteam scrie acasă. S-a întîmplat însă că un inginer topometrist, un ungur, m-a luat ajutorul lui (pentru că vorbeam engleza, iar el voia să-şi perfecţioneze cunoştinţele în această limbă). În această calitate, am avut cartea poştală asigurată. Era la sfîrşitul lui septembrie şi începutul lui octombrie, iar eu ajunsesem în halul următor: nu mai aveam nici cămaşă, nici încălţăminte, doar pantalonii (rupţi complet) şi o haină. Prima lună am făcut munca de ajutor de topometrist în această ipostază de sclav al statului, ajuns la ultima expresie a deteriorării corporale şi vestimentare. Dar apoi am primit carte poştală şi am scris acasă să-mi trimită 400 de ţigări „Mărăşeşti" şi *des avantages* (am scris aşa gîndindu-mă că gardienii n-or să priceapă ce înseamnă asta). Am primit după cîtva timp ţigări, nescafé, curea, cămăşi, nişte bocanci de bizon... Devenisem un lord. Pentru că era epidemie de hepatită, se aduseseră mai mulţi doctori din alte penitenciare, între care şi Sergiu-Al. George. Doctorii fuseseră cazaţi într-o anumită baracă. Mergeam şi eu acolo, unde „caraliii" nu veneau, pentru că le era frică de contaminare. Stăteam aşadar fără nici o supraveghere, stăteam toată ziua întinşi în pat, cu vîrful piciorului agăţat de reţeaua patului de deasupra, fumînd, bînd nescafé şi discutînd filozofie. O încîntare! Şi rîdeam de ne prăpădeam. (Eu am fost toată viaţa un rîzător, am o predilecţie grozavă pentru *jouissance* şi o descopăr în cele mai umile şi mărunte circumstanţe.) Era o minune, a fost una dintre perioadele cele mai frumoase din viaţa mea. În plus, pe lîngă faptul că acum eram bine îmbrăcat, mai puteam face şi baie de cîte ori voiam. Erau doi saşi care se ocupau de baie şi care ne întrebau: „domnii doctori, cînd vreţi să faceţi baie?". Şi puneau în funcţiune toate cele 12 duşuri numai pentru noi patru, am făcut baie şi de două-trei ori pe zi.

* * *

În primii ani, războiul era la cîteva mii de kilometri distanţă, deci nu se simţea. Perceperea momentelor catastrofale a început o dată cu bombardamentele din 4 aprilie 1944. Atunci ne-a impresionat numărul mare de victime, pentru că adăposturile care fuseseră construite s-au dovedit inutile şi chiar mai grave ca efecte. Apoi însă toţi am căpătat un fel de rutină în a găsi soluţia cea mai bună în timpul bombardamentului. Tatăl meu stătea în casă, ceea ce mi se părea cea mai bună soluţie. Apoi a venit şi vremea refugiului, cînd am plecat la ţară, la moşia unor rude. Eu nu eram mobilizat, făcusem „o combinaţie" ca să scap de front. De acest lucru îmi e ruşine, o spun public. Mama îl admirase mult pe tata pentru comportarea sa în primul război mondial (fusese rănit grav, apoi decorat) şi îmi spusese mereu că dacă va fi război tot aşa va trebui să mă port şi eu. Dar cînd a venit vremea, a făcut tot posibilul să mă scape. Am primit la un moment dat o propunere foarte bună, să fiu aghiotant la un comandament. Dar mama nici de asta n-a vrut s-audă. Eu văd aici nişte semne ale destinului; cred că dacă m-aş fi dus, aş fi murit. Acestea sînt însă consolările sau alibiurile mele goetheene – destinul... În realitate însă nu am perceput războiul decît cînd aflam despre oamenii care mureau pe front. Apoi, cînd au venit ruşii şi au început violurile şi spoliaţiunile... Cei şase ani de „ascunzătoare" petrecuţi la Cîmpulung au fost şi ei o perioadă bună, foarte bună, interesantă şi cu foarte multe efecte în viaţa mea. A fost o perioadă cu riscul cotidian de a fi prins, ceea ce m-a obligat la o viaţă foarte ordonată: plimbări prin natură, lecturi foarte sistematice împreună cu Noica. Nu era uşor să trăieşti aşa, dar eu am luat şi această perioadă ca pe un noroc, ca pe o mare plăcere şi o frumuseţe.

Poetica amintirii

Formula asta, „pe vremea mea era mai bine", mă preocupă şi pe mine, pentru că am auzit-o de cînd mă ştiu. Cînd eram copil, auzeam: „ei, înainte de război, ce saloane erau, ce oameni, nu ca acum...". Este o tendinţă de idealizare a trecutului care se explică, în parte, şi în mod obiectiv. Există o anume degradare a calităţii; de exemplu, cei care aveau demult, pe vremuri, maşini, le lăsau moştenire odată cu casa, cu blana şi cu ceasul. Acum maşinile se schimbă la un an sau doi. Calitatea s-a degradat. Eu am mai apucat maşini în care te urcai în picioare, cu jobenul pe cap, fără să te-apleci. Acum, cînd ieşi din maşină parcă ieşi dintr-o cuşcă. Sigur că, în ordinea confortului, ceva s-a schimbat... Apoi, înainte de război lucrurile de lux erau făcute să satisfacă un număr mic de oameni. După război, mai multă lume a avut vocaţie la lux şi la rafinament, dar din această cauză le-a scăzut nivelul. Erau, de pildă, sticlele de apă de lavandă Yardley – foarte bună, mirosea perfect, cutia era dintr-un carton *ivoire*, ornat, iar mirosul de lavandă era mult mai rezistent. Mai tîrziu, cartonul a devenit mai simplu, cu desenul mai geometrizat, tot cu eticheta frumoasă ca în pictura lui Reynolds, dar avea calitatea mai proastă şi infinit mai mulţi cumpărători. Extinderea accesului la lux (fenomen pozitiv, sociologic vorbind) a însemnat deci, în mod fatal, coborîrea nivelului calităţii.

* * *

Înainte de primul război mondial moşiile erau mai mari, deci se trăia mai bine. După război, cînd eram copil, auzeam adesea invocarea modului de viaţă şi a lumii „de dinainte" („e, cînd venea conu' Lascăr cu trăsura..."). Era o lume care murise, nu mai avea cum să apară, trăsurile se transformaseră în maşini, acum maşinile se schimbă la doi-trei ani... Dar regretul acesta după ce-a fost odinioară este o constantă plurimilenară... Amintirile au un fel de a poetiza, şi chiar amintirea este o poetică. Îmi dau seama de asta acum, cînd îmi scriu memoriile şi n-am putut să trec de vîrsta copilăriei. Am nostalgia casei părinteşti şi scriindu-mi memoriile fac nişte modificări, nu ca să le înfrumuseţez, ar fi o prostie, dar anumite întîmplări par incolore, trebuie să li se dea amprenta anilor (şi nu întotdeauna în mai frumos, uneori în mai urît). Este un pariu al forţelor care împinge către o anumită formulă o relatare imaginară (sau memorialistică, pentru că tot imaginară e; nu ştiu foarte bine care este diferenţa dintre ficţiune şi nonficţiune; în *Jurnalul* lui Tolstoi e mai puţină percepere a adevărului decît în *Război şi pace* sau *Anna Karenina*). Este o poetică a amintirii care te obligă să asculţi de acest comandament, de această logică implacabilă a unui paralelogram al imaginaţiei. Şi mai este ceva: vorbeam de oamenii care, cînd au scăpat din închisoare, tot posaci au rămas, pentru că aşa erau şi înainte. În închisoare vedeai oameni care sufereau, dar nu suferinţa îi făcea să se poarte într-un anumit fel, ci faptul că erau rău-dispuşi dinainte. Şi aşa au rămas şi după.

Despre suferinţă, cu graţie

Apoi, *suferinţa*: eu am oroare să aud expresia „tovarăşul meu de suferinţă", mi se pare ridicol şi inavuabil. Suferinţa e mult mai aprigă şi mai perfidă decît şi-o imaginează profanii, dar nu e aşa cum o povestesc unii. Am avut parte de pedepse corporale extrem de chinuitoare şi lipsite de orice reguli, un fel de ştiinţă şi tehnică a cruzimii, mai cu seamă pe ideea falsă şi mîrlănească a gardienilor că un om poate fi umilit fizic. Or, asta nu se poate; decît dacă eşti tu însuţi ahtiat după ce-ai avut şi nu mai ai sau după titlul pe care l-ai avut şi nu-l mai ai. Îmi aduc aminte de unul care spunea: „cum, eu, profesor universitar, să fiu pus în genunchi?". Sigur că este foarte inconfortabil şi foarte dureros, dar umilitor nu este. Este chiar un semn că, dacă ai o fibră bună, poţi suporta; mai ales în situaţii cînd în nici un caz nu poţi replica, nu te poţi opune. Trebuie să accepţi asta ca o fatalitate; dacă se poate, graţios. Şi se poate şi graţios.

A consemnat Mircea VASILESCU

Z. ORNEA

Binele nu este în trecut, ci în viitor

Cum prezentul ne nemulţumeşte mai totdeauna, gîndul ne duce, nostalgic, spre trecut. Ni se pare, invariabil, că atunci, cîndva, totul fusese mai bine şi mai ferice. Care trecut anume şi care altădată, nu e inutil să ne întrebăm. Astfel de distincţii şi de alegere selectivă par pedante şi poate chiar inoperante. Aburul cam ceţos al acelui trecut aurit e suficient pentru a marca despărţirea de mizeria prezentului apăsător. Nu mă voi referi la perioada ceauşistă spre care se îndreaptă, azi, destui nostalgici. Să ne reîntoarcem mult mai înainte, în deceniile dintre războaie care, pentru destui, par a fi perioada cea mai eflorescentă, cînd, se crede, belşugul copleşea contemporanii şi toată lumea o ducea bine şi ferice. Examinarea atentă a realului acelei epoci duce însă, vai, la concluzii contrarii. Înflorirea şi belşugul se dovedesc a fi imagini calpe şi contrafăcute.

Negreşit, România Mare se dublase teritorial şi aproape se triplase în populaţie. Se înfăptuiseră două reforme esenţiale, aceea agrară şi aceea a votului universal pentru bărbaţi. Dificultăţile au apărut încă de la început. Nu e vorba numai de forţarea procesului de unitate sufletească a locuitorilor, prin ignorarea dreptului minorităţilor (care reprezentau, totuşi, 28,1% din populaţie) pe care România se angajase, la semnarea tratatelor de Pace de la Paris, să le recunoască şi să le aplice. S-a trecut, în acest fel, prea repede peste diferenţierile sufleteşti între chiar românii din diferitele provincii, neglijîndu-se necesitatea unei autonomii regionale (cerută insistent de Stere şi Mihalache). Prin reforma agrară se realizase o ţărănizare a sectorului rural. Era, negreşit, o mare izbîndă (deşi asta s-a soldat cu o gravă diminuare a producţiei agricole) în comparaţie cu scandaloasa disparitate, de pînă acum, în regimul proprietăţii funciare. Voi arăta mai încolo structura procentuală a acestei realităţi din lumea rurală. Deocamdată e necesar să se precizeze că şi la recensămîntul general din 1930 se constatase că din cei 18,1 milioane de locuitori ai ţării 14,4 milioane locuiau la sat şi se întreţineau din activităţile agricole. În procente însemna că 78,9% dintre locuitori trăiau în mediul rural şi numai 21,1% locuiau în oraşe. Să mai adaug cîteva cifre (nu vor fi singurele invocate aici; vor mai fi şi multe altele). Cum a fost recenzată şi suprafaţa de pămînt cultivabilă, a rezultat cifra de 17,5 milioane ha la 13,5 milioane locuitori care trăiau din lucrarea pămîntului iar, dintre aceştia, 95,6% locuiau la sat. Reieşea, aşadar, că suprafaţa cultivabilă revenea astfel la 1,34 ha pe cap de locuitor. Sub raportul densităţii, reveneau, în 1930, pe un km suprafaţă cultivabilă, 82 de locuitori. Un calcul făcut în 1938 ridica situaţia la 82,4 locuitori pe un km suprafaţă cultivabilă. Aceasta era realitatea densităţii populaţiei agricole. Virgil Madgearu, celebrul economist interbelic şi secretar general al PNŢ pînă în 27 noiembrie 1940, cînd a fost asasinat de un comando legionar, în cartea sa de referinţă din 1940, *Evoluţia economiei româneşti după războiul mondial,* examinînd această stare de fapt, o numea „suprapopulaţie agricolă relativă", trăgînd concluzia că „suprapopulaţia agricolă nu poate fi suprimată decît prin emigrare sau industrializare". Agricultura românească era, atunci, fărîmiţată şi precumpănitor extensivă, ceea ce o făcea fatal nerentabilă. Madgearu aprecia că „familia ţărănească, dacă nu poate recurge la munci anexe, este silită sau să consume din substanţa exploataţiei, vînzînd o parte din inventar, sau să facă apel la împrumuturi". La aceasta erau silite să apeleze exploataţiile ţărăneşti deţinătoare ale unei suprafeţe de pînă la 3 ha. Se cuvine adăugată imediat situaţia structurii terenurilor agricole constatată la recensămîntul din 1930 şi consemnată, ca atare, de al treilea volum (1939) din *Enciclopedia României.* Dintr-un total de 3.280.000 exploatări ţărăneşti repartizarea suprafeţelor era următoarea: 18,6% (610.000 gospodării) deţineau sub 1 ha, 33,5% (1.100.000 gospodării) deţineau suprafeţe între 1-3 ha, 28,8% (750.000 gospodării) deţineau suprafeţe între 3-5 ha. Urmau 17,1% (560.000 gospodării) care deţineau suprafeţe între 5-10 ha şi 7,2% (9.895.000 gospodării) deţinînd între 10-50 ha. Referindu-ne la aprecierea lui Madgearu potrivit căreia gospodăriile deţinînd sub 3 ha nu se puteau întreţine din ceea ce aveau în proprietate, reiese că 1.710.000 gospodării (55,6% din total) trebuiau să apeleze la venituri din afara exploataţiei, să vîndă din ea (de la inventarul viu sau mort sau chiar din pămînt) sau să contracteze împrumuturi. Mai reiese din aceste cifre lămuritoare că postulatul teoretic al trăiniciei micii exploatări ţărăneşti era un mit de nesusţinut, de vreme ce peste jumătate din exploatările ţărăneşti trebuiau să apeleze la venituri din afară, să vîndă din exploataţie sau să se împrumute pentru a supravieţui.

Pornindu-se de la această teribilă stare de fapt care documenta revelator despre bunătatea traiului ţăranilor (şi, repet, reprezintă, totuşi, aproape 80% din populaţia ţării) s-a constatat insuficienţa lui. Madgearu citează o lucrare din 1940, vestită în bibliografia chestiunii, a dr. C. Georgescu, *L'alimentation de la population rurale en Roumanie.* Lucrarea aceasta, bizuindu-se pe datele adunate de echipele sociologice ale Fundaţiei Regale, conduse de prof. D. Gusti, ajungea la concluzia că „din punct de vedere calitativ (şi funcţional) alimentaţiunea populaţiei rurale româneşti este compusă defectuos şi deficitar". Şi preciza, de fapt, caracterul deficient al regimului alimentar al populaţiei rurale la principalele alimente protectoare (carne, lapte, zahăr). Ele nu puteau fi procurate pentru că veniturile brute totale realizate nu îngăduiau alocări pentru asemenea produse „de lux". La aceasta trebuie adăugată situaţia grea a mortalităţii în mediul rural, a mortinatalităţii. O lucrare a dr. G. Banu, *Sănătatea poporului român* şi cea despre *Biologia satelor* dau cifre edificatoare, toate alarmante. Se constata, în cea dintîi lucrare citată, că rămîn analfabeţi 35% din copiii din mediul rural, că din locuinţele de la sate, în 1929, 40.805 erau bordeie, 663.800 locuitori nu posedau decît o singură cameră cu un spaţiu de 20-30 m, cu ferestre fixe şi lipite, iar 2.188.207 locuinţe aveau pardoseala din pămînt lipit cu bălegar. Mortalitatea infantilă era foarte ridicată şi a rămas neschimbată timp de 40 de ani. La sfîrşitul lucrării sale, dr. G. Banu scria lămuritor: „Vom fi obligaţi să recunoaştem stadiul încă inferior al condiţiilor sociale în care trăieşte marea masă a populaţiei noastre". Iar un alt cercetător, dr. M. Enescu, afirma în 1936 că „atîta vreme cît starea economică a populaţiei nu se va ameliora, posibilităţile de ameliorare pe teren sanitar şi igienic vor rămîne aproape nule". Ceea ce îl determina pe Sabin Manuilă, directorul de atunci al Oficiului Central de Statistică, să se pronunţe lapidar, dar semnificativ: „Final demografic sumbru". Acestei situaţii Virgil Madgearu, în amintita lucrare de referinţă, îi adăuga lipsa inventarului tehnic în gospodăriile de pînă la 3 ha. La un eşantion de 11.959 gospodării, cercetate în 1935, s-au găsit numai 5595 de pluguri, aşadar mai mult de jumătate n-aveau plug pentru a-şi lucra pămîntul. Iar numărul grapelor era mai mic decît al plugurilor. Numărul maşinilor de secerat era atît de scăzut încît revenea una la 48,4 gospodării, iar cele de treierat reveneau una la 117,2 gospodării. Trebuia, în consecinţă, apelat la avantajele cooperaţiei. Situaţia astăzi, să menţionez în paranteză, nu este mai bună în agricultura românească fărămiţată, apelîndu-se, prin asociere, la utilajul învechit al fostelor SMT-uri. Şi asta, azi, cînd la sate nu mai locuiesc decît 40% din structura generală a populaţiei ţării.

Oricum am întoarce cifrele statistice ale perioadei interbelice, ţinînd seama că 80% din populaţie trăia la sate şi îşi procura veniturile din lucrul pămîntului (şi aceştia, în majoritate de peste 50%, trăiau prost), reiese că binele de care se vorbeşte a fi domnind în acele două decenii e o biată iluzie întreţinută din nostalgie. Situaţia era grea şi dramatică. Şi o demonstrează, în egală măsură, al III-lea volum (1939) din *Enciclopedia României,* amintita lucrare, imbatabilă sub raportul obiectivităţii ştiinţifice, a lui Virgil Madgearu şi celelalte exegeze citate. Să căutăm binele de altădată în alte perioade? Dar în care şi de unde? Sau, vorba poetului, „Dar undi-s?". Am putea răspunde că nicicînd nu au fost. Binele nu este, de fapt, altădată, ci numai undeva, în zările viitorului. Şi acesta, din păcate, cu contururile ceţoase şi binişor tulburi. Oricum, generaţia mea (aproape septagenară) nu-l va mai apuca. Dar cea următoare?

Valeriu Cristea

Ne părăsesc cărturarii. În plină forţă de muncă, nu cu mult timp în urmă au murit Idel Segall şi Marian Papahagi – iar acum Valeriu Cristea. Prezentînd la începutul anului trecut ultima carte a lui Valeriu, al doilea volum al său de memorii, *Bagaje pentru Paradis,* mi-am intitulat, cu naivitate, recenzia „Bagaje pentru o viaţă". N-a fost să fie. El presimţise mai corect nevoia de a-şi inventaria bunurile de preţ, familie, prieteni, amintiri, cărţi, filme, peisaje, ca să le aibă la o adică puse în ordine. Ceea ce nu l-a împiedicat să lucreze intens, să-şi continue articolele de critică, o selecţie dintre care se află sub tipar, şi să încheie forma completă din *Dicţionarul personajelor lui Creangă,* care de asemenea va fi în curînd editat. Împreună cu cele două părţi din *Dicţionarul personajelor lui Dostoievski,* a statornicit astfel o formulă inedită de exegeză, riguroasă în libertatea menţinută, de care o cultură, lipsită de atîtea instrumente de studiu indispensabile, are imperioasă nevoie. Talentul se împacă bine cu seriozitatea – atunci cînd ştie să le împace un condei înzestrat.

Valeriu Cristea a scris 15 cărţi, a prefaţat mai multe, a îngrijit ediţii, a comentat şi susţinut, ca redactor de revistă şi de editură, zeci şi zeci de apariţii. Generozitatea şi-a revărsat-o asupra cîtorva generaţii literare. Ca să-i parafrazez titluri de cărţi: a promovat „domeniul criticii", prin „alianţe literare", cu „modestie şi orgoliu"; şi, încredinţat de dubla-unitara sa neîncetată menire de „a scrie, a citi", s-a angajat ferm „pe urmele lui Don Quijote". A fost un visător, animat de nobile utopii. Ar fi vrut să instituie *simpatia* ca ghid sigur în literatură, faţă de clasicii ei şi în „alianţe" contemporane. A fost un om *bun* – cuvîntul l-am auzit rostit de mulţi la adresa lui. Dar, vai, bunătatea, prea des întîmpinată cu indiferenţă ori reavoinţă, se poate inhiba. Menţinută neştirbită în lumi familiale şi familiare, în afara lor se poate răsfrînge în complexare bănuitoare. Şi atunci, modestul don Quijote pare, pe nedrept, doar orgolios!

Valeriu a fost un *exemplar salahor* al vieţii literare: reţin paradoxala sintagmă în ambele ei componente. A trudit enorm, ca redactor şi ca autor, dar mereu retras, în intimitate. Şi-a asumat cu demnitate condiţia socială marginală. Ca urmare, a fost marginalizat. Întîi, de către oficialităţile din trecut – ceea ce mai suportase. Apoi, de către obştea sa profesională, în ultimii ani – jignire peste care n-a mai putut trece. Nefiind nici pe atunci înregimentat politic, i s-a redus în 1974 norma de redactor la jumătate. Sărac dintotdeauna, a trăit de atunci şi mai greu, dar a supravieţuit, alături de Doina, „miracolul" vieţii sale, şi de nepoţii Dudu şi Dani, adoptaţi după decesul părinţilor şi formaţi cu devoţiune, pînă a ajunge intelectuali demni de a-i fi continuatori. Ca unul dintre puţinii care evitase compromisurile, avea toate motivele să aştepte de la întorsătura istoriei o răsfrîngere pozitivă şi asupra existenţei sale. Nici asta n-a fost să se întîmple.

Ajung la cel mai dureros lucru pe care el, şi noi care-l preţuiam, cu greu ni l-am fi imaginat: ostracizarea lui tocmai de către o parte a confraţilor de breaslă. Dintr-un motiv care se cuvine numit cu numele lui exact: *delict de opinie.* Dacă înainte acesta constituise o gravă culpă penal sancţionată, era incredibilă perpetuarea ei nestingherită în starea de afişată şi lăudată libertate. Or, acesta şi numai acesta a fost motivul pentru care Valeriu Cristea, alături de alţii, dar parcă într-un mod mai strigător, a fost hulit în vorbe şi scris, iar apoi ignorat ca autor de noi şi importante cărţi. Publicişti şi critici pînă mai ieri convinşi de „autonomia esteticului" au refuzat brusc să ia în considerare valoarea literară *din cauza* unor divergenţe de opinie socială. Fără să vrea să accepte evidenţa: opţiunile politice ale lui Valeriu nici *nu erau* de fapt politice, ele ţineau de orientarea lui umană globală, favorabilă celor „umiliţi şi obidiţi", nedreptăţiţilor de oriunde şi oricînd. Turnura particulară luată în anii nouăzeci de aceste opţiuni izvora dintr-un temei cu mult mai larg, pe care l-aş numi „stînga creştină", mai rar adoptată la noi decît prin alte părţi de lume. Oricum ar fi fost, însă, erau statornice opţiuni personale. Şi dacă pot avansa o presupunere, pe adversari i-a întărîtat nu atît singularizarea vocii într-un cor somînd la alte intonaţii, cît caracterul la vedere *dezinteresat* al părerilor lui Valeriu, păreri pentru care el nu cerea vreo răsplată şi nu ar fi acceptat nici o plată. Dacă ar fi avut inspiraţia, oponenţii ar fi aplicat dispreţului lor sensul mîşkinian: „idiotul"!

Acest sens Valeriu l-ar fi acceptat bucuros. Era un om profund vulnerabil, îşi compensa ofensele cu aerul său ofensat, dar era însetat de frăţietate. Era de fapt un „smerit", ceea ce nici la Dostoievski n-a exclus – ţinem minte – accente de îndîrjire. Medicina nu a descoperit deocamdată cauzele bolii care l-a răpus. Nimeni nu-mi va scoate însă din cap bănuiala că jignirile ce i-au fost aduse au contribuit la declanşarea sau la agravarea ei. Acum trei luni şi-a înmormîntat tatăl, de 93 de ani. Într-o familie de longevivi, el a murit la 62.

Rămîne printre noi nu numai ca unul dintre criticii şi istoricii literari de frunte ai ultimelor decenii, ci şi cu imaginea omului bun, cald, afectuos, în solitudinea lui solidar cu fiinţele aflate în suferinţă, oameni şi animale, copii şi bătrîni, săraci şi nevoiaşi. Creştin autentic, care mai ţinea minte „Predica de pe munte" şi căuta s-o urmeze. Străin de instincte înjositoare, de resentimente faţă de alte culturi, provenienţe ori convingeri, de goana după măriri sau bunuri deşarte. Bunurile lui au încăput în acele „bagaje pentru Paradis". Îi vom reciti cărţile. Unii dintre noi îi vom duce greu lipsa.

26 martie 1999

Ion IANOŞI

Titus BURCKARDT

VALIDITATEA SPIRITUALĂ A FORMELOR

Pe de o parte, un naţionalism sîrb care îşi mitizează iresponsabil istoria, religia şi teritoriul, ba chiar izolaţionismul (un oficial de la Belgrad susţinea că Iugoslavia ar fi ultimul bastion ce se opune controlului american asupra întregii lumi); pe de alta, un nou tip de drept şi de politică internaţionale, care încearcă să îmbine interesele strict pragmatice cu cele umanitare şi cu respectul faţa de diferenţă. În cazul Kosovo, religia implică excluziune; pentru regimul Miloşevici, pentru adepţii lui, ba chiar şi pentru studenţii ASCOR care au făcut pomeniri pentru victimele sîrbe ale conflictului, albanezii musulmani – ucişi, goniţi, dislocaţi – nu contează; sînt un „celălalt" care nu merită asumat.

Dincolo însă de excluziune ori de respectul uniform faţă de opţiunile religioase, există o altă atitudine, atentă la concordanţa internă a religiilor, la convergenţa traseelor lor realmente spirituale. Redăm aici o analiză de acest tip, ce se aplică asupra artei sacre. Ea se datorează lui Titus Burckardt, autor din linia lui R. Guénon care a publicat lucrări asupra aspectelor metafizice ale spiritualităţii muslmane, precum şi traduceri de texte doctrinare şi mistice din această arie; e de asemenea autorul unui volum despre alchimie ca ştiinţă spirituală, a cărui versiune în limba română a apărut la Humanitas. Textul publicat aici e extras din „Introducere" la volumul Méthodes et principes de l'art sacré, *1976, Paris, Dervy-Livres.* ***(A. M.)***

Subiectul şi limbajul formal

Istoricii de artă, care aplică calificativul de «artă sacră» oricărei lucrări artistice cu subiect religios, uită că arta este esenţialmente *formă*; pentru ca o artă să poată fi catalogată drept artă «sacră» nu e suficient ca subiectele ei să decurgă dintr-un adevăr spiritual; trebuie ca limbajul său formal să ateste aceeaşi provenienţă. Or, lucrurile nu stau deloc aşa în ce priveşte arta religioasă a Renaşterii sau a barocului care, din punctul de vedere al stilului, nu se distinge prin nimic de arta propriu-zis profană a epocii; nici subiectele preluate, în chip cu totul exterior şi cumva livresc, din religie, nici afectivitatea pioasă de care e impregnată în anumite cazuri, nici măcar nobleţea sufletească pe care o dovedeşte adesea nu sînt suficiente pentru a-i conferi caracter sacru. Numai o artă în care formele însele reflectă viziunea spirituală proprie unei religii anume, numai ea merită acest epitet.

Orice formă vehiculează o anume calitate a fiinţei. Subiectul religios al unei opere de artă poate fi cumva supraadăugat, poate să nu aibă nici o legătură cu limbajul formal al lucrării aşa cum o dovedeşte arta creştină de la Renaştere încoace. Există, prin urmare, opere de artă cu subiect sacru şi caracter esenţialmente profan, dar nu există, dimpotrivă, operă sacră în care formele să fie profane: ceea ce decurge din existenţa unei riguroase analogii între formă şi spirit.

Stilul proteic al unei arte religioase, caracterul ei indefinit şi vag nu pot fi justificate ori scuzate invocînd universalitatea dogmei ori libertatea spiritului. Spiritualitatea în sine este, desigur, independentă de forme; ceea ce nu înseamnă că ea se poate exprima şi transmite prin intermediul unor forme indiferente. Prin esenţa ei calitativă, forma e analoagă – în ordinea sensibilă – cu ceea ce e adevărul în ordine intelectuală, analogie exprimată prin noţiunea greacă de *eidos*. În acelaşi mod în care o formă mentală – cum e o dogmă ori o doctrină – poate fi reflexul adecvat, cu toate că limitat, al unui Adevăr divin, tot aşa o formă sensibilă poate configura un adevăr ori o realitate care transcend planul formelor sensibile cît şi pe cel al formelor de gîndire.

Orice artă sacră se întemeiază deci pe o ştiinţa a formelor sau, altminteri spus, pe simbolismul inerent formelor. Reamintim că simbolul nu e doar semn convenţional; el e manifestare a arhetipului său în virtutea unei anume legi ontologice; aşa cum remarca Coomaraswamy, simbolul *este* într-un anume fel ceea ce exprimă. Ceea ce face ca simbolismul tradiţional să nu fie niciodată lipsit de frumuseţe: conform viziunii spirituale a lumii, frumuseţea unui lucru nu este altceva decît transparenţa învelişurilor sale existenţiale; arta veritabilă e frumoasă pentru că e adevărată.

Nu e nici posibil nici necesar ca orice artist ori artizan ce practică o artă sacră să fie conştient de această lege divină inerentă formelor; el va cunoaşte doar anumite aspecte ale sale, anumite aplicaţii circumscrise de regulile proprii meseriei lui; ele îi vor îngădui să picteze o icoană, să modeleze un vas liturgic, să caligrafieze într-un mod care e ritual valabil, fără a avea necesarmente cunoaşterea de profunzime a simbolurilor pe care le mînuieşte. Tradiţia e cea care, transmiţind modelele sacre şi regulile de lucru, garantează validitatea spirituală a formelor; ea posedă o forţă tainică ce se comunică unei întregi civilizaţii, determinînd chiar profilul unor arte şi meserii al căror scop imediat nu are nici un fel de caracter sacru. Această forţă creează stilul unei civilizaţii tradiţionale, un stil ce nu poate fi imitat din exterior, care se perpetuează fără dificultate, într-un mod cvasi organic, prin simpla putere a duhului ce o animă.

O condiţie fundamentală a fericirii

Printre prejudecăţile tipic moderne, una dintre cele mai tenace e cea care se ridică împotriva regulilor impersonale şi obiective ale unei arte, reguli acuzate că ar sufoca geniul creator. În realitate, nu există operă tradiţională – adică „legată" de principii imuabile – care, prin aspectul ei, să nu exprime o anume bucurie creatoare a sufletului, în vreme ce individualismul modern a produs, lăsînd la o parte cîteva opere geniale dar spiritual sterile, toată urîţenia – indefinită şi deznădăjduitoare – a formelor care ne invadează astăzi viaţa de zi cu zi.

Una dintre condiţiile fundamentale ale fericirii rezidă în conştiinţa că tot ceea ce faci comportă un sens de eternitate; dar cine ar mai putea concepe astăzi o civilizaţie ale cărei manifestări vitale se desfăşoară, toate, „după chipul Cerului". „Nu ştii oare, o Asclepios, că Egiptul e imaginea cerului şi proiecţia pe pămînt a întregii orînduieli celeste?" (Hermes Trismegistos).

Într-o societate teocentrică (autorul nu spune „teocratică" n.n.), activitatea cea mai umilă participă la această binecuvîntare celestă. Ne amintim de cuvintele unui cîntăreţ ambulant din Maroc: întrebîndu-l pentru ce mica ghitară arabă – de care se slujea spre a-şi acompania psalmodierea legendelor – nu are decît două coarde, am căpătat următorul răspuns: „Adăugarea unei a treia corzi ar însemna primul pas spre erezie. Cînd Dumnezeu a creat sufletul lui Adam, el n-a vrut să intre în trup şi a prins să zboare asemenea unei păsări în jurul acestei colivii. Dumnezeu a poruncit atunci îngerilor să cînte pe cele două corzi numite bărbătească şi femeiască; crezînd că melodia îşi are sălaşul în instrument – care e trupul –, sufletul a intrat în el şi a rămas captiv. E rostul pentru care sînt de ajuns numai două corzi – numite şi acum bărbătească şi femeiască – pentru a elibera sufletul din trup".

Legenda poartă cu sine mai mult sens decît s-ar părea la prima vedere; ea rezumă întreaga doctrină tradiţională a artei sacre: care nu are drept ţintă ultimă evocarea sentimentelor ori transmiterea de impresii; arta sacră e simbol şi se rezumă de aceea la mijloace simple şi primordiale; ea nu-şi propune să fie decît o aluzie, căci obiectul ei real e inefabil. E de origine angelică pentru că modelele ei reflectă realităţi supra-formale. Recapitulînd prin parabole creaţia – „arta divină" –, ea demonstrează natura simbolică a lumii şi eliberează spiritul uman din ataşamentul faţa de „faptul" brut şi efemer.

Originea angelică a artei e explicit formulată în tradiţia hindusă. După *Aitareya Brâhmana*, orice operă de artă e realizată pe pămînt prin imitarea artei „zeilor" (*deva*) „fie că e vorba despre un elefant de lut ars, de un obiect de aramă, de un veşmînt, de o podoabă din aur ori un car tras de catîri". Zeii (*deva*-şii) corespund îngerilor. Legendele creştine care atribuie origine angelică unor imagini (icoane ori statui) miraculoase implică aceeaşi idee.

Zeii nu sînt decît funcţiuni particulare ale Spiritului universal, voinţe permanente ale lui Dumnezeu. Or, conform unei doctrine comune civilizaţiilor tradiţionale, arta sacră trebuie să imite arta divină. Ceea ce, trebuie bine înţeles, nu înseamnă nicidecum a copia creaţia divină încheiată, lumea aşa cum o vedem, pretenţie de altfel irealizabilă; „naturalismul" literal e exclus din arata sacră; de imitat este modul în care operează Spiritul divin, duhul lui Dumnezeu; legile sale trebuie transpuse în acest domeniu restrîns pe care omul îl modelează în chip omenesc, anume în meşteşugul său.

Mâyâ

În nici o altă doctrină tradiţională ideea artei divine nu joacă un rol atît de fundamental precum în cea hindusă. Pentru că *Mâyâ* nu e numai misterioasa putere divină care face să pară că lumea există în afara realităţii divine, acea putere din care decurge orice dualitate şi orice iluzie; *Mâyâ* e totodată – conform aspectului ei pozitiv – arta divină care produce toate formele. La nivelul Principiului, ea nu e altceva decît posibilitatea Infinitului de a se delimita pe Sine, ca obiect al propriei sale „viziuni", fără ca prin aceasta infinitatea lui să fie limitată. Dumnezeu se manifestă astfel în lume, fără a se manifesta totuşi; se exprimă, rămînînd cu toate acestea tăcut.

Tot aşa cum Absolutul îşi obiectivează, în virtutea *Mâyei* sale, anumite aspecte ori posibilităţi interne, diferenţiindu-le şi determinîndu-le printr-o viziune distinctivă, tot astfel artistul îşi realizează, prin operă, anumite aspecte ale propriei persoane; le proiectează, am putea spune, în afara fiinţei sale, unde se află în stare non-diferenţiată. Or, în măsura în care această obiectivare va reflecta străfundurile fiinţei lui, ea va asuma un caracter pur simbolic; artistul va deveni în acelaşi timp din ce în ce mai conştient de prăpastia care separă această formă, oglindire a esenţei lui, de ceea ce e cea din urmă în plenitudinea sa atemporală. Creatorul ştie că această formă e el însuşi, dar că, totodată, el e infinit mai mult decît ea pentru că Esenţa rămîne Cunoscătorul pur, martorul pe care nici o formă nu-l poate cuprinde; dar mai ştie că Dumnezeu e cel ce se exprimă prin opera lui aşa încît ceea ce creează depăşeşte ego-ul slab şi failibil al omului.

În aceasta rezidă analogia între arta divină şi cea umană: în realizarea de sine prin intermediul obiectivării. Iar pentru ca obiectivarea să aibă anvergură spirituală, pentru a nu se rezuma la o vagă intravertire, trebuie ca mijloacele sale de expresie să provină dintr-o viziune esenţială; altminteri spus, nu „eul", rădăcină a iluziei şi a ignoranţei de sine, va fi cel ce va alege în mod arbitrar aceste mijloace; ele vor fi preluate din tradiţie, din revelarea formală şi „obiectivă" a Fiinţei supreme, care e „Sinele" tuturor fiinţelor.

Descinderea în imagine

Din punct de vedere creştin, de asemenea, Dumnezeu e „artist" în sensul cel mai înalt al termenului pentru că a modelat pe om „după chipul Său". Or, cum această imagine nu presupune numai o asemănare cu modelul, ci şi o disimilaritate radicală, ea s-a degradat. Prin căderea lui Adam, reflexul divin în om s-a turburat, oglinda s-a întunecat, dar chipul divin nu a putut fi, cu toate acestea, integral alienat; căci creatura îşi îndură propriile limite, însă Plinătatea divină nu le e supusă în nici un mod, ceea ce înseamnă că limitele nu i se pot opune definitiv; Plinătatea se manifestă ca iubire ilimitată şi, datorită acestei ilimitări chiar, Dumnezeu „descinde" în lume şi asumă contururile perisabile ale imaginii – natura umană – pentru a-i restaura frumuseţea originară.

Pentru creştinism, imaginea divină prin excelenţă e forma umană a lui Christos; arta creştină nu are în consecinţă decît un singur obiect: transfigurarea omului şi a lumii, care depinde de cea a omului, prin participare la Christos.

Ceea ce viziunea creştină a lucrurilor surprinde printr-un fel de concentrare iubitoare asupra Logosului întrupat e transpus de viziunea islamică în universal şi impersonal: pentru islam, arta divină e mai întîi de toate manifestarea Unităţii divine în frumuseţea şi regularitatea cosmosului. Unitatea se reflectă în armonia multiplului, în ordinea şi echilibrul său; frumuseţea e cea care integrează toate aspectele. Înţelepciunea constă în a infera din frumuseţea lumii Unitatea de dincolo de ea. Din această cauză, gîndirea musulmană asociază în mod necesar arta şi înţelepciunea; pentru un musulman, arta e esenţialmente fondată pe înţelepciune, ori pe ştiinţă – înţeleasă ca depozit formulat al înţelepciunii. Scopul artei constă în a face ambianţa umană şi lumea, în măsura în care e modelată de om, să participe la ordinea ce manifestă în modul cel mai direct Unitatea divină. Arta clarifică lumea, ajută spiritul să se detaşeze de multitudinea turbulentă a lucrurilor pentru a urca spre Unitatea infinită.

* * *

Conform viziunii taoiste, arta divină constă într-o artă a transformărilor: natura însăşi se transformă neîncetat, dînd totodată ascultare legii ciclului; contrastele sale evoluează în jurul unui centru unic, ce rămîne insesizabil. Dar cel ce a înţeles mişcarea circulară a recunoscut astfel chiar centrul, esenţa ei. Scopul artei e conformitatea cu acest ritm cosmic. În formularea cea mai simplă, măiestria artistică constă în capacitatea de a trasa cu un singur gest un cerc desăvîrşit şi de a te identifica astfel, implicit, cu centrul său – neexprimat şi inexprimabil în sine.

* * *

În măsura în care noţiunea de „artă divină" poate fi transpusă în buddhism – care evită orice personificare a Absolutului –, ea se aplică frumuseţii miraculoase şi mental inepuizabile a lui Buda. În vreme ce nici o doctrină despre Dumnezeu nu se poate sustrage, prin însăşi formularea ei, caracterului iluzoriu al mentalului ce atribuie limite ilimitatului şi forme conjecturale informalului, frumuseţea lui Buda reverberează o stare de fiinţa pe care nici un gînd nu o poate delimita. E o frumuseţe ce se concentrează în frumuseţea lotusului, care se perpetuează, ritual, în imaginea pictată ori sculptată a Preafericitului.

* * *

Toate aceste fundamente ale artei sacre se regăsesc, în diferite proporţii, în fiecare dintre cele cinci mari tradiţii despre care am vorbit aici; pentru că fiecare posedă întreaga plenitudine a Adevărului şi a Harului, astfel încît fiecare ar fi aptă, în principiu, să producă toate formele de spiritualitate posibile. Cum fiecare religie este totuşi dominată în mod necesar de o anume perspectivă, determinantă pentru „economia" ei spirituală, manifestările artistice – fenomene în mod necesar colective, iar nu izolate – vor reflecta această perspectivă şi această economie. Stă de altfel în natura formei incapacitatea de a exprima ceva fără a-i impune un anume exclusivism, dat fiind că ea delimitează ceea ce exprimă şi exclude astfel anumite aspecte ale propriului ei arhetip universal. E o lege care se aplică tuturor nivelurilor manifestării formale, nu numai artei; diferitele revelaţii divine, pe care se întemeiază diversele religii, se exclud unele pe altele atunci cînd sînt considerate numai în contururile lor formale, iar nu în Esenţa divină, una, care le insuflă pe toate.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Album

Cuvente den copii

● Aparatul de fotografiat nu e fermecat, dar are talent la desen. (11 ani)

● Există ceartă politicoasă, atunci cînd tragi o înjurătură şi apoi te scuzi. (12 ani)

● Aerul pe pămînt se filfîie de colo colo şi nu stă locului deoarece nu are stare că îşi vede de meseria lui. (11 ani)

● Nu se face şi apa praf, cum se face laptele sau supa, că ne ajunge atîta praf. (11 ani)

● Mireasa se îmbracă mereu în alb şi mirele în negru pentru că mireasa trebuie să fie întotdeauna ca un înger, mirele se mai întîmplă să greşească. (11 ani)

● Iarba este o fiinţă care nu vorbeşte şi atunci se manifestă lungindu-se, iar vîntul e o fiinţă care se manifestă cutreierînd. (11 ani)

● Dacă aş fi invizibilă, pe oamenii răi doar i-aş speria, restul face Dumnezeu. (11 ani)

● După o faptă rea unii au remuşcări că îşi muşcă conştiinţa. (10 ani)

● Copiii sînt bătuţi pentru prostii normale. (10 ani)

● Soldaţii nu salută scoţînd şapca sau boneta ca să nu li se vadă chelia. (11 ani)

● Pescuitul este pentru unii un sport, pentru alţii o tehnică, iar pentru alţii meseria agăţării. (12 ani)

● Oamenii care vor să stea singuri, departe de bucuriile lumii, sînt fericiţi, pentru că stau departe şi de grijile ei. (12 ani)

● Ce se va întîmpla dacă Moş Crăciun va îmbătrîni rău de tot şi nu va mai putea veni? Păi va veni altul în loc, mai tînăr, poate soseşte mai repede, prin septembrie. (11 ani)

● Moş Crăciun a murit înaintea erei noastre şi de atunci el e interpretat de mama, tata sau bunicul. Anul ăsta eu voi fi Moş Crăciun pentru mama şi fraţii mei. (11 ani)

● Lebăda neagră şi cioara nu sînt la fel admirate, pentru că lebăda a făcut o impresie bună dintotdeauna, pe cînd cioara a făcut o impresie furăcioasă. (10 ani)

● Cînd omul moare, umbra nu încape în sicriu şi rămîne pe dinafară şi începe să-şi caute stăpînul. Cînd ea este cu omul stă lipită de picioarele lui şi cînd omul moare capacul sicriului îi taie umbrei picioarele. Noi cînd vedem o fantomă ne speriem că de ce face Uuuu! Auuu! Dar ea de fapt plînge şi nimeni nu-şi dă seama că o dor picioarele. (11 ani)

● Oamenii mari nu-şi trăiesc viaţa într-o veselie pentru că nu au multă veselie în cap. (12 ani)

(culese de prof. Dorel ZAICA)

Bazar

Masă musculară pură

În cazul revistei *Unicul,* nu am putut stabili cu exactitate dacă se adresează bărbaţilor sau femeilor. Există, însă, alte publicaţii ce vizează mult mai explicit un auditoriu masculin. Deocamdată ne vom opri la revistele de culturism: **Culturism** (director Cristian Dulgheru) şi **Hard Rody** (Culturism şi Fitness, director Răzvan Ioniţă). Cele două publicaţii îşi propun să-i ajute pe bărbaţii deja porniţi pe calea culturismului să-şi desăvîrşească iniţierea. Conform revistei **Culturism,** *oricine poate să-şi îmbunătăţească forţa şi să se dezvolte, însă doar unii au o predispoziţie genetică, naturală, pentru forţă.* (traducere de Paul Dumea din Bradley Steiner). Se conturează, astfel, o filozofie a culturistului, pe care autorii revistelor nu ne lasă să-l privim doar ca pe o *masă musculară pură* (expresie întîlnită într-un alt articol), ci ca pe un individ responsabil şi calculat. Acelaşi Bradley Steiner (prin Paul Dumea) precizează cele trei condiţii – spirituale – de bază pentru un antrenament reuşit: *interes, entuziasm; realism; scopuri bine conturate.* Nici aceste *-isme* nu sînt suficiente pentru adevăratul culturist: *Antrenamentul nu înseamnă totul în viaţă. Să nu te iluzionezi că muşchii dezvoltaţi şi simetria corpului înseamnă mai mult decît o căsătorie fericită, o carieră profesională plină de succes sau prieteni care să te iubească.* Nici morala nu e de ajuns fără, măcar, o fărîmă de cultură: *citeşte cărţi şi învaţă lucruri de care ai nevoie,* adaugă acelaşi Bradley Steiner.

Sigur că larga sa privire spirituală rămîne apanajul teoreticianului. Practicanţii sportului dau sfaturi mai terre-à-terre despre antrenamentul ideal. Cuvîntul-cheie pare a fi *pompare;* muşchi *pompat* înseamnă plin de sînge (la maxim). În privinţa *pompării* părerile sînt împărţite: *Mă antrenez o zi pentru „pompare" alta pentru forţă* (J.J. Marsh)*; Cred că este pierdere de timp să lucrezi pentru „pompare". Nu cred că este un lucru productiv.* (Edgar Fletcher).

Pompatul ne aruncă într-o lume cu totul alta decît cea obişnuită, populată de bărbaţi burtoşi şi inerţi. Limbajul culturismului îşi continuă şerpuirea absconsă: *priză medie, revers, tracţiune la piept, femuralii şi glutealii, partea culisabilă* etc. Termenilor de specialitate li se adaugă inevitabilul limbaj de lemn (la care se apelează probabil involuntar, cînd autorii vor să ne arate că e vorba de ceva serios): *de o manieră specială, rezultate deosebite, efectuez, factor, prioritate.*

Senzaţia de lume paralelă este accentuată de prezentarea suplimentelor nutritive ale culturiştilor: **Amino 2700**, *acest produs conţine 19 aminoacizi, printre care şi cei opt esenţiali;* **Uniliver** *(...) un extract natural din ficat de taur argentinian;* **Natural Sterol** *un puternic anabolizant natural.* Practicanţii acestui sport par, deja, extratereştri.

Doar scrisorile de la cititori ne mai aduc cu picioarele pe pămînt. Nu atît întrebările lor, sau răspunsurile redactorilor, cît pozele trimise: între muşchii proeminenţi pe ici, pe colo şi restul trupului, nu întotdeauna armonios, precum şi chipurile deloc familiarizate cu măreţia imortalizării se naşte o vizibilă inadecvare. Pînă la expresia de „dur conştient" à la Schwarzenegger mai e cale lungă. Poate tocmai aici stă farmecul culturiştilor neaoşi.

Iaromira POPOVICI

Concizia umană

Fericita situaţie în care doi foşti soţi s-au recăsătorit, printr-o agenţie matrimonială, la 5 ani după divorţ, mă decide să pun, în sfîrşit, pe hîrtie, ceea ce ţin în fişierele mele încă dinainte de Crăciunul anului trecut. E un anunţ apărut în „Le Nouvel Observateur" la rubrica, deloc gratuită, a „Întîlnirilor":

„Dacă şînteţi acea femeie excepţională, de negăsit, inabordabilă, inclasabilă, unică, Femeia împlinită, atît de bine ascunsă că e imposibil să fiţi descoperită, poate că acest anunţ vă va interesa. *Om de afaceri,* intelectual (văduv, greu consolabil sub un *poker face*)* universitar, vorbind 4 limbi, cosmopolit convins, 55 de ani deja, doi copii adoraţi (de 15 şi 13 ani), brunet, 1,62 m, păr argintat, farmec, grăsuţ, israelit nepracticant, trăind în străinătate, *caută* din nou complicitate totală (relaţională, personală, profesională şi amoroasă) cu *o nouă Femeie* a vieţii sale, 25-45 de ani (religie şi naţionalitate indiferente, dar obligatoriu de cultură franceză, levantină welcome!), inteligentă (e esenţial!) cultivată, strălucitoare, liberă pe toate planurile (putînd să se elibereze şi profesional), frumoasă, atrăgătoare şi sexy (v-aţi fi aşteptat să dictez: idioată, urîtă?), blondă adevărată (ca preferinţă) sau şatenă, subţire, înaltă, 1,65-1,75 m, *clean*** (nici alcoolică, nici drogată), elegantă, rasată, mordantă, veselă, humor, amor, femeie-amantă (pasăre rară, probabil inexistentă), bun nivel al limbii engleze, indispensabil (mediu actualmente anglofon), *the new woman of my life should be my best friend and number one above all***,* pentru a fi împreună în jocuri de doi şi (de ce nu?) pentru a reconstitui o familie dacă înţelegerea e totală.

Oricît de bizar poate să pară, acest anunţ este serios, descriind ceea ce mă atrage. Nu caut o aventură, ci pe aceea cu care aş vrea să împart totul şi să îmbătrînesc cît mai tîrziu posibil.

Dacă vă recunoaşteţi, dacă socotiţi că acest anunţ este scris pentru D-voastră, răspundeţi-mi repede. O întîlnire rapidă poate avea loc la Paris sau în străinătate. Nu doresc să primesc o mie de răspunsuri. Unul singur, dar cel bun va fi suficient. Cer o discreţie totală pe care o ofer fără discuţie şi din partea mea. Mulţumesc tuturor acelora care au răspuns în trecut apelurilor mele din «Obs.» Poate că ar fi «mers» cu unele din ele, dar e evident, vai, că osmoza nu s-a concretizat.

Dacă anunţul nu vă priveşte şi totuşi cunoaşteţi pasărea rară, vă mulţumesc anticipat în cazul că i-aţi înmîna o copie după acest apel pe care l-aş putea intitula «one more time!»****. Fotografie şi telefon indispensabile. Fax Londra..."

şi urmează un număr de telefon, o adresă pe e-mail pe care ezit să le pun pe hîrtie, urmînd să mă decid pînă îmi închei articolul.

Pînă atunci, uimirea mea nu cedează.

N-am citit niciodată un anunţ matrimonial de o asemenea amploare care „degenerează" în apel uman(itar) (ca să pun şi eu ceva în paranteză). Oricît obişnuim – şi nu numai la *Dilema,* dar şi în sinea noastră – să ironizăm anunţurile matrimoniale din presă, dimensiunea acestuia mă intimidează.

Nu discut cît costă – bărbatul are bani pe măsura forţei sale adjectivale, a parantezelor, a vervei sale pleonastice din care se trezeşte, totuşi, o dată, acceptînd că poate să pară bizar; ceea ce nu-l blochează – dimpotrivă, îi dă un nou avînt pentru a ajunge la expresia maziliană a „osmozei care, vai, nu s-a concretizat". Nu discut nici cîtă imaginaţie conţine acest text. Exact invers proporţională cu bogăţia virgulelor: şi frumoasă, şi atrăgătoare, şi sexy, şi veselă, şi inteligentă („e esenţial!"), şi cu engleza la bun nivel – nici unul din clişeele cu care Adam a plecat din rai însoţit de Eva nu lipseşte din lista asta în care abundenţa de calităţi şi monotonia lor ajung să se stranguleze şi să se sufoce. Renunţ să fac un caz din evidenta insensibilitate a acestui domn la acea schiţă clasică a lui Cehov – aceea care a fost adaptată cu sistematic succes şi de Yves Montand, şi de Mircea Crişan, şi de Beligan, şi de Caragiu – cu telegrama de amor trimisă de un bărbat sincer şi tandru către o iubită la fel şi de departe, din care nu mai rămîne, sub presiunea plictisului cu care o recepteză telefonista de serviciu, decît un biet „te iubesc". Fără schiţa asta a lui Anton Pavlovici despre sisifica problemă a conciziei umane nu prea văd ce mai putem înţelege din cîte ni se întîmplă pe plan mondial, dar şi aici, local, în Ţ.P.P. – Ţara Pamfletului Permanent. Dar recunosc că, incapabil de o osmoză cu ideile lui, nici nu pot fi ironic cu el. De ce? Mie mi se pare că lumea nu e atît de absurdă pe cît de uşor se spune – ci, întîi şi întîi, antipatică. Fără multe explicaţii, concis vorbind, omul acesta – de 1,62 m, care visează să îmbătrînească tîrziu lîngă o femeie de 1,65-1,75 – îmi este, deodată (cum să spun...?, e unul dintre cele mai degradate, nătîngi şi irezonabile adjective...), simpatic! În mareea de vorbe care descriu femeia inabordabilă şi inclasabilă e chiar cuvîntul care lipseşte. Nu e simpatic cum nici un bărbat nu mai visează la o femeie simpatică? Există ceva mai concis decît o femeie simpatică? E şi ceea ce îi doresc, sincer, intimidat cum mă aflu, să-i cadă pe cap, cum numai fericirea ştie să cadă.

Radu COSAŞU

* chip impasibil (în engleză, în textul original)

** curată

*** noua femeie a vieţii mele ar trebui să fie prietena mea cea mai bună şi cea dintîi dintre toate

**** încă o dată

Un nou tiraj din
GHIDUL CREŞTINULUI ORTODOX
pentru cadourile dumneavoastră de Paşti

Oscarurile cu Benigni

Decernarea Oscarurilor – dincolo de mecanica înmînării premiilor şi de eventualele surprize – este un spectacol în sine, un obiect de consum mestecat cu tot cu foiţă de milioane de telespectatori care îşi dau peste cap programul de somn ori de peste zi, uită de supărări şi care intră într-un soi de coparticipare frenetică la spectacol, cu atît mai frenetică cu cît e simultană cu cea a vedetelor. Cum e şi firesc, totul e pregătit la secundă, o armată de oameni trebăluieşte pe felia proprie, se fac repetiţii, se calculează timpi, se trec pe prompter toate replicile pe care trebuie să le rostească prezentatorii şi aşa mai departe. Pentru că în fiecare an spectacolul se lungeşte peste aşteptări (ultima ediţie a şi bătut recordul), dacă un premiat îşi depăşeşte minutele, riscă să intre orchestra peste el. Şi vine, aşadar, Roberto Benigni care nu ţine de nici un program, care nu ţine la uzanţe (e şi mult spus), care se simte peste tot ca la el acasă. Şi ce face Benigni? Zgîrie sistemul, aprinde staniolul şi topeşte crusta asta gelatinoasă şi netedă care acoperă cu zîmbete, lacrimi şi cuvinte chibzuite, rochii roz, scumpe şi pălării cu pene, tot concertul. Benigni îşi aude numele lui de nominalizat şi, deşi instruit în această privinţă (că trebuie să stea la locul lui), este atît de emoţionat încît nu se poate ţine în fotoliu. Se ridică în picioare. Cel mai apropiat cameraman pune din reflex aparatul pe el şi milioane de oameni pot vedea pentru o fracţiune de secundă (pînă nu intervine regizorul de emisie) un colţ din prompterul care derulează replicile prezentatorilor. Acesta a fost unul dintre cele mai frumoase momente ale galei, pentru că a fost un accident absolut fericit care a readus Olimpul pe pămînt, acolo unde un Roberto Benigni echivalează fericirea de a fi fost premiat cu dorinţa de a se cocoţa sus pe cer în chip de Jupiter şi de a face amor cu întreg pămîntul.

Benigni nu cred că se gîndeşte prea mult la ce face, nu-l interesează atîta timp cît e mereu sincer. Bine, e şi puţină bravadă în gesturile lui zgomotoase, dar totul i se iartă. Filmul său, „La vita è bella" are un succes nebun de casă în America, dar alegerea lui drept cel mai bun actor în rol principal (în defavoarea emblematicului Tom Hanks) e o mare surpriză. Acum, bineînţeles, există păreri şi păreri, şi întotdeauna vor exista cîţiva care să conteste orice premii s-or da. Probabil că ne vom spune şi noi părerea dacă vom vedea „La vita è bella" la Festivalul filmului european. Încă nu e sigur. Pînă atunci ne rămîne gestul ăsta care poate că pentru mulţi a trecut neobservat. Italianul Benigni de la care, avînd în vedere prestaţia anterioară de la Cannes, se aştepta oareşce spectacol, a agăţat rochia şi ne-a dezvelit desuurile doamnei, ne-a arătat că ochii ei clari sînt nivelaţi de lentile de contact. Nimic deosebit aproape, doar că ceremonia a ieşit perfect pentru că n-a mers şnur, pentru că ne-a făcut să ne spunem că tot ce am văzut acolo sînt într-adevăr oameni şi nu statuete fugite de la Madame Tussaud. Cam atît, restul (palmaresul şi alte comentarii aferente) l-aţi aflat din ziare.

Iulia BLAGA

La Editura Fundaţiei Culturale Române

a apărut:

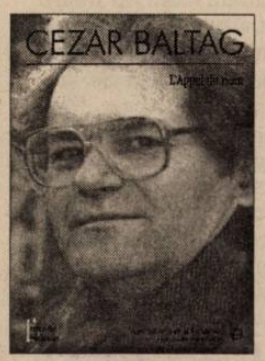

Cezar Baltag, *Chemarea numelui / L'Appel du nom*
(ediţie bilingvă, în coeditare
cu „L'esprit des péninsules")

Oul de ciocolată

Sarea lacrimei

Dl Vasile Moldovan îmi trimite pe adresa *Dilemei* „sarea lacrimei" unui volum de versuri „în speranţa unui nou meniu". Îi mulţumesc. Numai că volumul de debut editorial întîrziat al domnieisale (**Via Dolorosa. Tristihuri creştine în spirit de haiku,** Editura „Fiat Lux") nu se încadrează la categoria celor despre care scriu la „meniul de cărţi" din **Vineri**, ci mai degrabă la „curiozităţi poetice". Editura „Fiat Lux" străluceşte, de altfel, la acest capitol prin creaţii sensibile precum **Făpturei sale, adorată mamă...** (Dumitru Dumitrică), **Colinde pentru sufletul mamii** (Nica Stan), **Emoţii cărunte** (Nicolae Rotaru), **Cărarea care duce spre inimi şi soare sau spre nicăieri** (Leanca Alistar), **Convulsionare** (Meery Barbu) ş.a. Întîmplarea face că am publicat acum un an, cu ocazia lansării de la Dalles a volumului în cauză, un reportaj de la faţa locului (**Via Dolorosa. Haiku via Dosoftei**) în pagina culturală a unui cotidian bucureştean. Am asistat atunci la una din aprigele dispute care animă şedinţele şcolilor de haiku din România. După ce un istoric literar afirmase ritos că volumul „sparge tiparele poeziei noastre de inspiraţie religioasă, de la Dosoftei la V. Voiculescu" cineva, repezindu-se din sală spre microfon, i-a replicat că, nefiind un volum religios, el „sparge tiparele estetice ale poeziei române în general". Mă rog.

N-aş vrea să fiu greşit înţeles: dl Vasile Moldovan e un familiar al haiku-ului. Titlul volumului alb-vişiniu cu caractere bisericeşti justifică rarele încălcări ale regulei de 5-7-5 silabe. Tristihul nr. 4 din care prin dedicaţie este făcută, subtil, legătura cu „meniul de cărţi" („După festin.../ pe faţa de masă/ sarea lacrimei") nu e, de exemplu, un haiku veritabil, însă „spiritul de haiku" (1/3 prezenţă, 2/3 negativitate, absenţă) nu e niciodată omis. Dl Vasile Moldovan e, în plus, un experimentator interesant – nu numai prin delicata sinteză în cicluri de instantanee (jumătate „sacre", jumătate „profane") între cele două „căi" spirituale pe care o propune, ci şi prin aclimatizări cu iz postmodern: „După divorţ:/ aşteptînd să stea ploaia/ mestecăm gumă" sau prin teme de... actualitate militară (în ciclul **Iarna la Sarajevo**). Dar migala naivă de artizan pios produce, în caznele elaborării, identificări periculoase cu obiectul poetic, prea adeseori rezultînd lacrimi nesărate de genul: „Pe coala albă/ aripa unui înger/ îmi poartă mîna", „Bătrînul Ceahlău/ înfruntînd furtunile/ de unul singur", „Focuri în noapte/ flăcările Iadului/ luminînd cerul". Mai mult decît reuşitele („Dau la o parte/ perdeaua lacrimilor/ afară tot nor"), oferă delicii (profane) mostrele care amintesc, uneori involuntar, faptul că haiku-ul a debutat cîndva ca specie comică: „Briza serii/ în slalom pe Golgota/ printre răstigniţi", „Flaut de gheaţă.../ la nunta păstorului/ doar Mioriţa", „La ceas de taină/ peştii adjudecîndu-şi/ arginţii Lunii". *Pour la bonne bouche,* iată penultimul tristih al volumului, inclus în intertextualul ciclu **Eterna pace/ în dulcele stil clasic**: „Steaua, sus, pe cer/ vede totul şi tace:/ surprinsă-i de ger".

Paul CERNAT

Cronica literară de tranziţie

Cenzura de rasă, de clasă şi de azi

(Vasăzică, NATO bombardează Iugoslavia şi prezidentul nostru zice că asta e „legitim şi necesar". Cad bombe pe case, pe şcoli, pe spitale, şi oficialităţile mioritice apreciază solemn că e bine aşa, deşi 71 la sută din populaţie crede că ar trebui să fim măcar neutri.

Dar ce are asta cu...? Are, că eu locuiesc la bloc, nu în turn de fildeş. Iar nouă, ăstora de la blocuri, vorba lui Călinescu, ne pasă de Hecuba, dar şi de Cuba).

Aşa că, proaspăt înlăturat, la porunca ţărănistă (şi, probabil, şi a Cotrocenilor) de la Televiziune, fără nici o explicaţie (citiţi *Dilema*, d-le Hadji-Culea?), despre ce altceva să scriu eu azi decît despre o carte intitulată ***Puterea şi cultura****?! Se potrivea şi din motivul că tocmai citisem încă o lucrare tangentă şi chiar secantă la problemă, anume *Introducere în etica şi legislaţia presei* (Ed. All Educational, Bucureşti, 1998), de Miruna Runcan, o carte scrisă cu drăguţă doxă filosofică, cu studioasă rîvnă şi remarcabilă aplicaţie, doar că, per ansamblu, ceva prea teoretică, prea zgîrcită (sau prudentă?) în exemplificări, fie din cazuistică, fie din texte normative.

Cartea lui Marian Petcu (despre care aflu, dintr-o notă de pe versoul paginii de gardă, că are 38 de ani şi este asistent la Institutul Naţional de Informaţii, după ce a fost şi director al săptămînalului *Zig-Zag*) conţine, în prima ei parte, cîteva informaţii succint-istorice despre evoluţia (involuţia!) cenzurii în Anglia, Franţa, Germania, Italia, Statele Unite ale Americii, Spania şi Rusia, pentru ca, în cea de-a doua, mult mai migălos concepută, să ofere, pe o sută de pagini, o istorie inteligentă şi bine ilustrată a acestei instituţii în spaţiul românesc, de la *Pravila* lui Vasile Lupu din 1646, pe timpul căruia un Vadim Tudor ar fi devenit mintenaş oale şi ulcele, de vreme ce, la Capitolul 50 era prevăzută acolo nici mai mult nici mai puţin decît *„pedeapsa cu moartea pentru cei ce suduiesc şi ocărăsc pre ştine cu scrisoarea"* (p. 81)**, şi pînă la proiectul Moiş-Plătică din 1990, ce intenţiona să oblige *„ziarele şi revistele periodice* <pleonasm!, n. GP> *să trimită cîte un exemplar, înainte de difuzare, prefecturii judeţene şi Inspectoratului Judeţean de Poliţie..."* (p. 185).

Apropo de pravila lui Vasile Lupu (evident, e vorba de domnitorul, nu deputatul cu acest nume), sinistru de nostim e că legiuitorul preconiza o pedeapsă la fel de nemiloasă şi celui ce doar citea sau punea mîna pe incriminatele probozeli: *„cel ce va găsi vreo scrisoare cu sudălmi sau cu ocări asupra cuiva şi de nu va sparge sau să o arză, ci o va arăta prietenilor săi-sau cui-ş va găsi, acesta se va certa ca şi acela care o va fi făcut"* (p.82)...

Mai extrag cîteva lucruri demne de căzut pe gînduri.

În Italia, în anul 1931, toţi profesorii universitari au fost „invitaţi" să depună un jurămînt de supunere faţă de regimul fascist. *„Din cei 1250 de profesori, doar 13 au refuzat şi s-au retras din viaţa publică"* (p.57). Asta, ca să nu se creadă că *polenta* e mai explozivă decît mămăliga.

Tot în acea perioadă, cenzura mussoliniană dispunea scoaterea din repertoriul teatrelor a tuturor pieselor cu sau despre Iulius Cezar, ca nu cumva Ducele să se simtă eclipsat. Sub Ceauşescu fusese altfel: au fost înlăturate portretele membrilor Comitetului Central, pentru ca pretutindeni să se afle doar cele două sacrosancte: Partidul şi Soţia Sa; însă domnitorii pozitivi nu erau băgaţi la index, ci puşi, prin istoriografia smerită şi propaganda oficială, să joace roluri de Ceauşeşti *avant-la-lettre*. Titanului din Scorniceşti îi plăcea să se vadă în fresce şi uleiuri alături de Decebal, de Mircea cel (mă rog) sau de Mihai Viteazu, pentru că aceştia, docili, erau predecesorii care, nu-i aşa?***, îl legitimau.

Dacă nazismul, mai puţin ipocrit, spunea că face din unt, tunuri, stalinismul trîmbiţa că transformă săbiile în pluguri. De fapt, şi unul şi celălalt voiau să facă bice din sonete. Iată, reprodusă de la p.47 (contribuţia mea fiind doar numerele de ordine), lista felurilor cum NU trebuia să fie arta în cel de-al Treilea Reich: 1) ruptă de popor; 2) nemilitantă; 3) apolitică; 4) pesimistă; 5) intelectualistă; 6) nihilistă; 7) delicată; 8) modernistă; 9) anarhistă. Lista asta a constituit, pasămite, un fel de „pradă de război", de vreme ce Jdanov şi cozile sale de topor au impus-o întocmai şi la Bucureşti, Sofia, Praga, Budapesta, Varşovia, Tirana etc. (Mai greu a mers cu Belgradul). E uluitor cît de leite pot fi extremele. Vă dau şi un exemplu invers: la cine credeţi că putem găsi o expresie a supremei toleranţe în materie de libertate a gîndirii (*„Ceea ce ar lecui în mod radical cenzura ar fi desfiinţarea ei; căci însăşi* instituţia *nu e bună, şi instituţiile sunt mai puternice decît oamenii"*)? Tocqueville? Nţ. Havel? Nu. Popper? Nici. Soljeniţîn? Nici el. Cărturari din toate părţile, uimiţi-vă: a spus-o... Marx (1841, v.p.43).

Există un banc cu rabinul care-l sfătuieşte pe omul sărac să-şi bage capra-n casă, ca după aceea, cînd o va scoate, să vadă ce bine e. În perspectiva luminoaselor idei progresiste ale acestei snoave, vă informez că între 1479 şi 1498, în doar 19 ani, au fost arşi pe rug de către Inchiziţie, pentru că nu gîndeau pe linia stabilită de Torquemada, circa 10.000 de persoane (p.66). La 1560, la Sevilla, sfîrşea la fel, pentru faptele sale de condei, primul gazetar. Aşa că nu mai faceţi atîta tărăboi, măi animalelor, pe chestia că, după '96, au intrat la zdup (unii mai sunt şi acum) cîţiva jurnalişti colţoşi! Asta dovedeşte că ..... *<pasaj pe care mi-l autocenzurez>*.

În America mccarthystă a anilor '50, au avut mari neplăceri („neplăceri" am zis, nu nenorociri, ca-n Est) cu „Securitatea" locală, numită FBI, scriitori ca Dashiell Hammet, e. e. cummings, Jack London, Hemingway, Dos Passos, iar pe lista neagră a Hollywoodului se aflau actori subversivi, adică duşmani ai poporului (american) ca Humphrey Bogart, Kirk Douglas, John Houston, Gene Kelly – ceea ce mă obligă la trista constatare (care bate şi la prezent) că, uneori, cretinismele istoriei, deşi inegale, sunt simetrice.

George PRUTEANU

---

*) Marian Petcu, *Puterea şi cultura – O istorie a cenzurii*, Cuvînt înainte de Mihai Coman, Ed. Polirom, Iaşi, 1999, 216 p.

**) Nici la 1838 nu era încă bine înţepenită imunitatea parlamentară: Negruzzi, deşi deputat, a fost surghiunit fiindcă publicase un articol în care criticase dărîmarea unei clădiri cu valoare istorică (v. p. 100).

***) Nici acest *„nu-i aşa?"*, ca şi cel de altădat', nu e o aluzie la d-l S.Brucan.

NOTĂ. Confirm prin prezenta notă că din această cronică nu lipseşte nimic.

N. red.: *Cititorii au observat, desigur, că începutul articolului d-lui George Pruteanu nu are nici o legătură cu restul textului.* Dilema *i-a solicitat întotdeauna d-lui G. P. articole pe teme* exclusiv *culturale. Redacţia consideră, aşadar, că în articol nu-şi au locul opiniile despre războiul din Iugoslavia şi despre motivele „înlăturării din TVR". Sîntem convinşi că fără acest pasaj articolul ar fi corespuns aşteptărilor cititorilor.*

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU.

Millennium

Anul nimănui

Din cînd în cînd, televiziunile, ceasurile din stradă, ziarele sau simplii cetăţeni numără pe degete zilele care ne mai despart de finalul mileniului. Unele instituţii – cu îngrijorare, întrucît, spun ele, atunci va fi detonată prima bombă informatică de proporţii – aşa-numitul *millennium bug*, virusul mileniului care ne-ar împinge, în fapt, o sută de ani înapoi. Numărătoarea a început să capete proporţii exagerate, fantastice. Se contabilizează ultimul tîrg, ultima cursă, ultima ediţie din acest mileniu. Presa îi pregăteşte teoretic pe părinţii copiilor noului mileniu. Britanicul care anul trecut s-a îngropat de viu, cu televizor, radio, telefon în grădina casei pentru a bate recordul mondial de pînă atunci (trei luni) se gîndeşte, acum, să se îngroape pentru nouă luni, adică pînă la începutul mileniului viitor (spunea el). Sentimentul urgenţei pe care-l degajă contabilitatea paroxistică ne face, de cîtva timp, să nesocotim adevăratul început al mileniului şi să ne concentrăm asupra finalului celui în care trăim. Mulţi dintre cei care calculează cu atîta imprecizie finalul veacului ar şti, cu mult mai multă acurateţe, să spună, totuşi, cînd începe mileniul trei, de care nu se simt atît de legaţi biologic şi afectiv. Trebuie să încheiem socoteli multă vreme suspendate de nepăsare, teamă sau îndoială, să finalizăm aranjamente, să punem acoperişul pe casă sau să ne alcătuim o familie. Anul 2000 covîrşeşte ca importanţă mai modestul an 2001. Ziua sfîrşitului de mileniu, adică poarta către postmilenarism este 31 decembrie, acest an, pentru toţi socotitorii apocaliptici. Iritarea, psihozele de tranziţie, graba, hiperactivitatea îi inflamează pe mulţi. Lucrurile trebuie reglate acum, în acest an, sau niciodată. După – este sfîrşitul lumii. Alegerile trebuie anticipate, efectele măsurilor trebuie materializate peste noapte sau pînă la sfîrşitul anului, conflictele trebuie neutralizate în lunile care urmează etc. Judecata trebuie făcută acum sau niciodată, pedeapsa administrată acum. Să ne descărcăm de vină şi să epuizăm pedepsele. Această confuzie între sfîrşit şi început dă sentimentul că nu putem transporta în 2000, an al nimănui, anul jubileului, neadăugat şi nescăzut din nici un calendar, lucrurile neînchegate şi strîmbe ale lui 1999. Însă nu e clar de ce am fi, în cele 9 luni care au rămas, mai raţionali, mai răbdători, mai înţelepţi decît în 2000 de ani. Cronologia, în aritmetica ei simplă, ne arată că nu a existat nici un moment privilegiat şi că spaimele, în schematismul lor iraţional, produc aceleaşi conflicte, iar în economia spirituală (care la unii este ideologică) cu toţii vor să intre puri în noua vîrstă. Şi, pentru mulţi, puritatea bunului sălbatic înseamnă goliciunea lui sufletească. Or, calendarele pe care tipografiile abia le tipăresc dau, în întreaga scurgere a vremii, sentimentul unei coerenţe. Viitorul nu mai este imprevizibil – convin oamenii. Cel puţin în anul care vine. Biografiile capătă, şi ele, coerenţă prin complicitate cu calendarul. Iată, în cele din urmă, a venit şi anul 2000 de care se agaţă atîtea profeţii şi ideologii. Şi (pentru că vorbeam despre coerenţă numerologică) se spun lucruri atît de îngrozitoare despre anul în care trăim. Într-o asemenea lume, nu e de mirare că mulţi îşi reglează gîndirea şi răbdarea după acest calendar milenarist. Zerourile anului care vine sînt terifiante: e a doua oară cînd avem privilegiul să privim o asemenea aglomerare de zerouri în propria noastră existenţă. Calendarul îşi pierde consistenţa, totul stă sub semnul nimicului, vidului, golului aparent dintre corpurile cereşti. Şi pentru că trăim, spun unii, în postistorie, am reuşit să aranjăm în aşa fel, încît anul de început să coincidă cu cel de sfîrşit. Să nu îmbrăcăm aceleaşi haine de două ori.

Sorin ŞERB

© C. Farcaş

Ritmuri şi rase la Bucureşti

Discotecile din Bucureşti diferă de cele din provincie, din staţiuni sau din epoca prerevoluţionară. Nu sînt locuri de întîlnire ale tinerilor la sfîrşit de săptămînă, de schimbat replici, de etalat ţoale *la modă, de dansat cu persoana îndrăgită sau unde, mai mult sau mai puţin timid, să se înnoade relaţii noi pe ritmuri vechi. Nu se leagă prietenii naive sau poveşti romantice de dragoste. (În orice caz nu acesta este fenomenul dominant). E vorba mai degrabă de nişte spaţii internaţionalizate, în care nu există iluzii şi inocenţe ci „plasamente", profesionalism rece şi profit calculat. În jurul discotecilor din capitală proliferează toate afacerile legate de vicii, de la prostituţie, la droguri. În spatele unei atmosfere de veselie generală e o regie foarte interesată. De fapt, există şi destulă specializare. Fiecare discotecă îşi are specificul ei. La „Flamingo" se ştie că marţea e strip-tease masculin cu tot ce poate decurge de aici, la „Herăstrău" se găsesc dame, la „Salsa" sînt ritmuri latine şi fete, la „Back Stage" se ascultă mai mult rock, la „Maxx" se spune că mişună arabii şi* şmenarii, *la noua etnotecă de la* Hanul lui Manuc *se poate dansa pe muzică populară grecească, rusească, turcească, armenească etc. Încercăm să dezvăluim în continuare cîte ceva din atmosfera unor astfel de instituţii.*

De Valentin's Day am fost ispitit să fac o escapadă într-o discotecă bucureşteană. Fiind curios şi nedorind să pierd o asemenea experienţă, am acceptat invitaţia. M-am luat aşadar după mai tinerii mei ispititori şi am ajuns undeva în Regie, lîngă un local mare de forma unei cutii paralelipipedice, în care accesul se făcea pe o scară exterioară. Scară, pe care..., cîteva zeci de studenţi aşteptau într-o îngesuială fericită obţinerea unui bilet de intrare. Descurajaţi de perspectiva avansării treaptă cu treaptă spre o sală în continuă îndesare, ne-am hotărît să plecăm către alte locuri, pe care le speram mai puţin aglomerate. Aşa am ajuns pe strada „11 Iunie" la faimosul ring de dans „Salsa". Am intrat în curtea plină de maşinile strălucitoare ale patronilor, şi am coborît spre subsolul de unde răzbăteau başii înfundaţi ai discotecii. Odată cu noi coborau cîţiva tineri coafaţi şi cercelaţi, însoţiţi de tovarăşele lor teribile. Fiţe şi figuri. Am trecut de uşile capitonate cu pînză de sac, păzite de un negru, căruia i-am plătit intrarea. Pe o scară metalică am ajuns (de fapt ne-am strecurat) pînă la ringul de dans propriu-zis. Ring arhiplin de rase şi duduind de viaţă: negrese transpirate cu sîni enormi şi codiţe împletite la maximum, mulatre subţiri unduitoare ca lianele, negri cu nas turtit şi ochi galbeni injectaţi, chinezi în cămaşă zîmbind chinezeşte şi mişcîndu-se în afara ritmului, romînce focoase cu ochii daţi pe spate ca la expoziţie, băieţi cu tricouri electrice, cu umeri goi şi fibra de oţel. Erau şi cîţiva adolescenţi dintr-aceia cu coşuri care trag timid cu ochiul la fetele mai decoltate. Cîte pasiuni de-o secundă şi iubiri nesfîrşite, cîte frămîntări şi disperări, complexe şi probleme, cîte cuceriri şi dezamăgiri, cîtă gelozie, nebunie şi fericire la un loc. Veselie, transă şi sinucidere, pe un acelaşi singur ring, în ritm de salsa, de rumba, de samba, de lambada şi tango... Pe o estradă suspendată, la cîţiva metri deasupra tuturor, dansau animatoarele, spre înţepenirea cefelor. Motoare şi balcoane. Două fete infernale şi neobosite, încordîndu-se bestial şi ţopăind drăceşte. Cu pantalonii între fese şi tricourile croite în explozia sînilor şi a minţilor. O cuşcă de pantere cu energii demente de superdoping. Ţi-era că sar jos pe ring şi încep sfîşierea generală. Pe ring..., unde se filfîiau alte zeci de corpuri, de plete, de umeri, de braţe, de piepturi şi de fuste.

Barmaniţele şi patroanele dansau şi ele în spatele tejghelei, în tonul bucuriei intercontinentale. Acolo lîngă bar am găsit un loc de unde să pot privi mai în voie spectacolul. Lîngă mine a venit o fetişcană de vreo 17 ani, pe care am auzit-o cerînd barmaniţei „un orgasm". „N-avem orgasm" i s-a răspuns. Apoi, întru completarea raselor lumii, au apărut vreo trei sud-americani. Păreau fraţi între ei şi fraţi cu Maradona: scunzi, îndesaţi, cîrlionţaţi, cu pielea feţelor îmbrobonită. În apropierea lor, un negru ca abanosul, înalt şi subţirel, părea un dandy desăvîrşit. Dansa în jurul unei blonde durdulii ce pleznea în blugi şi-n maiou. Tabloul s-ar fi putut intitula: „Domnul şi Fecunditatea".

Între timp, lîngă animatoare s-au urcat şi trei amatoare dînd totul şi din toate. O brunetă cu plete pînă la brîu şi pantaloni negri strălucitori ca scoşi din apă, o roşcată cu dinţi mari şi fără sîni, o negresă creaţă cu mişcări incredibile... Barmaniţele îşi continuau contorsionismele dansante în jurul recipientelor de sticlă ale muncii lor iar fraţii Maradona prinseseră şi ei ritmul natural. Chinezii, retraşi la un pahar de bere, băteau încă în podea cu piciorul, pe lîngă tactul tobelor. Undeva în mulţime două fete se pipăiau. Baloane de toate formele zburau prin aer. În toată acea adunare omenească, doar doi oameni se păstrau sobri: D.J.-ul (un profi de vreo 45 de ani cu ochelari tip Lennon) şi un individ mai în vîrstă şezînd pe un scaun la bar, atîrnat cu buzele de paiul unei cutii de vodcă. Acesta din urmă mormăia tot timpul ceva şi la un moment dat i-am descifrat o exclamaţie bolborosită înciudat: „Putorile dracului!". Se uita, evident, la animatoare. Vreun Casanova ratat din pricini de ideologie naţional-comunistă.

Am plecat obosiţi şi fără să fi putut dansa măcar o dată, din lipsă de spaţiu. Ceva efort ne-a luat şi drumul spre ieşire, de-a curmezişul ringului, printre sîni şi fese, coate şi şolduri, plete şi tocuri, smucituri şi unduiri, mirosuri diferite... Am zărit atunci şi un peşte păşind imperturbabil spre bar, urmat de două fete cu priviri atente, atotştiutoare. De-aş fi idiot, aş spune părinţilor să nu-şi mai lase niciodată odraslele la discotecă în Bucureşti. Nu sînt idiot şi sper că în oraşul ăsta nu mai există părinţi idioţi. Sper. Nu ştiu însă dacă pentru discotecari, a fi idiot nu e totuna cu a fi părinte. Saamba brazil...

Andrei MANOLESCU

Compunere. La discotecă

În ţara noastră sînt multe locuri frumoase, la munte, la mare, la muzeul Antipa, la ţară, la discotecă. La discotecă e frumos deoarece sînt mulţi oameni veseli care dansează, beau bere sau alte băuturi, fumează, vorbesc, se uită unii la alţii, adică simt şi ei nevoia să se distreze, pentru că în viaţă e frumos, dar greu şi ai nevoie uneori ca să te descarci de amărăciune, oboseală, stress sau ai nevoie doar să te zbînţui un pic şi să te pupi cu cineva.

De asemenea, în discotecă poţi face multe cunoştinţe noi. Dansezi frumos, adică te mişti tare din corp, te hîţîni, cum ar veni, dai din mîini în faţă şi în spate, te învîrţi, îndoi genunchii şi altele tot aşa, pe urmă te aşezi pe scaun, pe urmă iar dansezi frumos şi iar te aşezi pe scaun şi, în timpul ăsta, vorbeşti şi rîzi cît poţi tu de tare, ca să te audă şi celălalt cu care vorbeşti. E mişto melodia lu' ăştia, e marfă aici în Club A, în R l, 2 şi 3, în Salsa, în Back Stage, la Martin, în Vox ş.a.m.d., dar e naşpa c-am răcit şi că am cîrcei de la fotbal sau aerobică. Celălalt (dacă tu eşti băiat, e fată şi viceversa) zice că da, că e bine, dar că ar putea fi şi mai bine, să fie poate şi un R.E.M. sau U2, că s-a plictisit numai de muzica de dans. Şi că-i pare rău că ai cîrcei. La un moment dat, începe un R.E.M. sau un U2 sau altă muzică cel puţin la fel de frumoasă şi atunci e un moment foarte important, trebuie să dansezi încet în cerc şi să încerci să simţi cît mai multe, cît de multe poţi tu să simţi.

Pe urmă se face tîrziu cînd se face dimineaţă şi încep să meargă tramvaiele pe şină şi metrourile pe sub pămînt şi autobuzele şi troleibuzele şi eşti obosit şi ţi-e foame şi vrei acasă. Dar pînă cînd se face dimineaţă ca să cşti, ţi se plimbă tot felul de luminiţe prin ochi şi basul din boxe îţi sună prin burtă, dar mai mult prin urechi şi ceilalţi oameni care se învîrt cu tine pe dalele de piatră se fac albi în cap sau roşi sau galbeni de la luminiţe şi transpiră. De obicei îţi dai seama că deodorantul şi parfumul au fost folosite degeaba.

Muzica este precum ploaia care vine, discoteca e ca grădina, iar omul se aseamănă cu floarea din grădină care va creşte mare cînd vine ploaia. Discoteca este locul în care te duci ca să te simţi bine şi să uiţi diferitele lucruri urîte care merită uitate. Discoteca este altceva decît băutul în singurătate sau alte obiceiuri nenormale care provin din occidentul perfid. În discotecă e mult zgomot, dar acest zgomot este plăcut. În discotecă nu cred că mama sau tata ar intra sau, dacă ar intra, n-ar sta mult.

În încheiere, pot să afirm că birjarul care să mîne în noapte, cît mai departe, nu mai e şi nici Jean Moscopol nu mai e. Gică Petrescu doar mai e, aşa cum o să fie el mereu; etern, nepieritor, nemuritor şi veşnic.

Matei FLORIAN

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

O cunosc pe...

Mariana Negulescu, lipoabsorbată

A cui este lumea aceasta?

A slabilor.

Şi dumneavoastră?

Eu lupt cu kilogramele.

Şi nu trăiţi?

Nu înţelegeţi, nu e vorba de trăit, că trăiesc, respir, mănînc. Faci şi dumneata, face şi ultima găină din coteţ. E vorba că nu m-a lăsat mama slabă.

Aţi ţinut regim?

Unul? Mii. Da' nu se poate, nu vor kilele să mă părăsească.

Vorbiţi dezinvolt despre un defect. Cum puteţi?

Am făcut o lipoabsorbţie. Şi aştept să scad mai mult.

Cum aşa?

Tot prin lipoabsorbţii. Mi-am luat burta. Stau două-trei luni pe bară şi-mi ia pulpe, îmi ia iarăşi după alte luni fund.

Şi dvs. cu ce mai rămîneţi?

Ştiţi care e adevărul? Nu-mi mai trebuie nimic. Nimic nu mai vreau. Vreau şi eu să mă îmbrac de la „Eva". Tot timpul umblu ca năuca, pe de lături, la „Cocoru", la „Vulturu' cel mare", şi nu găsesc decît rar. Haine bune, auzi dumneata, cumpăr de la second-hand şi de la Big Berceni. Eu, care-s din familie de boieri, ştiţi? Tata avea moşii în Teleorman, dracu' s-a ales de toate.

Cîte kilograme aveţi?

Nu vezi? 112. După operaţie, 107. Sînt o umflată.

Aţi fost îndrăgostită, că se zice că dragostea slăbeşte.

Eu am ochi, am inimă, da' nu mă vrea nimeni. Sînt căsătorită, am doi copii, da' pot eu să-i cer dragoste lui Costel?

Munciţi? Cică şi munca te înjumătăţeşte.

Sînt laborantă, duc eprubete de urină de colo pînă colo. Ce muncă e asta?

Sînteţi totuşi om, cum trăiţi cu aceste gînduri?

Eu de sinucis, nu mă sinucid, că m-aş face de rîs, iar cu gîndurile te obişnuieşti. De parcă dumneata n-ai avut un şoc cînd ai început să cheleşti? Peste trei ani o să-ţi numeri firele de păr. Eu fac lipoabsorţie, da' parcă te văd la o implantare.

Eugen ISTODOR

Umilinţa zilnică

Cea mai veche meserie

În iarna vrajbei noastre, pe care unii o numesc evenimente, cînd pocneau peste tot mugurii speranţelor ascunse cu teamă şi uneori cu pricepere sub tot felul de gesturi, grimase, aplauze furtunoase, ne-am strîns de pe străzi, cu prietenii, am pus pe mese singura băutură care se găsea în magazinele epocii de aur, mă refer la şampania rusească roză şi Panciu albă. Ne-am urat victorie, ne-am îmbrăţişat. Vorbeam toţi odată, de neam, de ţară, istorie, Europă, salam, televizor color etc. Acasă la mine, prietenii au decis că de azi înainte va conta numai valoarea fiecăruia şi vom putea în sfîrşit să ne facem meseriile din plin. A fost minunat.

Puţin după aceea a apărut „Apel către lichele" al lui Gabriel Liiceanu. A fost receptat pe deplin de către cei vizaţi şi dînşii au început în sfîrşit să-şi facă meseria... de lichele.

Şi nu pot spune după 10 ani că n-a fost chiar aşa cum ne-am dorit. Adică: a început să conteze valoarea fiecăruia, valoarea de piaţă vreau să spun, s-au stabilit chiar preţuri ale fiecărui funcţionar public sau serviciu, un fel de mercurial al şpăgii. Putem spune că nu este vorba de valoarea fiecăruia?

Cît priveşte a-ţi face profesia, aşa cum ne-am dorit atunci, nu ştiam cîte feluri de meserii sînt pe aceste plaiuri. Şi uite aşa am ajuns, după multe încercări, să alegem ceea ce nu-i de ales, să ne conducă cine nu trebuie, ca un fel de paradă a nulităţilor din care se pare că avem din plin, păcat că nu exportăm.

Această meserie de Dinu Păturică este de mare succes în ţara noastră şi va mai fi cît vom mai fi. Problema este că fiecare îşi angajează meseriaşul care îi trebuie şi se pare că mai marii zilei angajează pe lîngă şoferi şi secretare, lingăii de meserie, dintre care unii au chiar talent. Mă şi întreb cînd o să apară şi cursuri de perfecţionare, atestări, diplome. Dacă prostituţia este considerată cea mai veche meserie, linguşeala de ce n-ar putea să beneficieze de spaţii adecvate, ca un fel de bordeluri în care mai marii noştri, indiferent de vîrstă, să plătească o taxă, iar specialiştii genului să-i linguşească în voie?

Mă opresc azi la acest semn de întrebare, ca la un semafor al nopţilor şi zilelor mele de simplu cetăţean.

Mircea DIACONU

Cu ochii-n 3,14

DAREA ÎN STAMBĂ, DAREA ÎN EXCELENŢĂ

● În ziarele din 30 martie a.c., pe prima pagină se afla fotografia unor sîrboaice dansînd pe hoitul unui F-117A. Bietul avion nu putea nici măcar să se facă invizibil de ruşine. Sîrbii, însă, puteau să se dea în stambă, demonstrînd şi ei că atunci cînd vine vorba de război sau vînătoare, reflexele şi reacţiile oamenilor sînt aceleaşi de pe vremea pterodactililor. (**C. M.**)

● În mod normal, un „Premiu de excelenţă" este acordat fără a se face publică lista „nominalizaţilor" – tocmai pentru a nu transforma ceea ce trebuie să rămînă *consacrare* într-un vulgar concurs... Din păcate, atribuirea „Premiului pentru excelenţă în cultura *românească*" (sic; vezi B. Ghiu în nr. 320) a fost precedată de un fel de „campanie promoţională" mediatică în care personalităţi din domenii diverse şi distincte erau prezentate ca şi cum ar fi participat la o „cursă" (Ştefan Aug. Doinaş „contra" lui Lucian Pintilie, Lucian Pintilie „contra" lui Andrei Şerban, Andrei Şerban „contra" lui Horia Bernea ş.a.m.d.); a fost jenant pentru cei „aruncaţi", fără voia lor, în această „competiţie", jenant pentru „cîştigător", jenant pentru cultura română. Tentaţia de a face din acest eveniment un fapt popular, marcat de „transparenţa" opţiunilor, a dus la ceea ce am văzut cu toţii: robingoizarea culturii! (**a.l.ş.**)

TELEFONUL (INVENŢIA ACEEA A LUI GRAHAM BELGIA)

● Un nou mod de a îmbina cuceririle modernităţii cu valorile tradiţionale ne este sugerat, involuntar poate, de un recent calcul al Comisiei Naţionale pentru Statistică, potrivit căruia cheltuielile cu telefonul ajung „să le depăşească pe cele cu mobila, frigiderele, maşinile de spălat, aragazele şi articolele de menaj luate la un loc" *(Cotidianul,* nr. 271). Nostalgia noastră visează buciume dacice transmiţînd mesaje vibrante şi cu ecou, între blocurile din Berceni şi cele din Militari. (**T. C.**)

● Pe Şoseaua Giurgiului, în dreptul staţiei de tramvai Toporaşi, se află un „Cuptor de pîine" de unde obişnuiesc, din cînd în cînd, să iau graham. Înăuntru, pe peretele din stînga, cum intri, se găseşte un fel de fereastră, de formă aproximativ pătrată, fără vreun rost aparent. Prin geamul ei, acoperit parţial de o perdeluţă, se vede interiorul pustiu al unei mici încăperi, ale cărei ziduri sînt împodobite cu poze de pisici. Rama din lemn vopsită în alb a ferestrei poartă urmele unor litere, acum scorojite, care alcătuiesc un cuvînt lung şi ciudat: BISMILLAHIRRAHMANIRRAHIM. (**D. S.**)

● O scrisoare adresată, în luna februarie, revistei *The Economist*, fără nici o legătură cu conflictul din Balcani: „Mulţi străini tind să uite că Belgia este o creaţie artificială. Dacă Napoleon nu ar fi fost învins la Waterloo, cele 3 milioane de belgieni vorbitori de limba franceză ar fi fost încă francezi. Dacă mica elită belgiană nu ar fi reuşit în rebeliunea ei din 1830, cei 6 milioane de vorbitori de limba flamandă ar fi fost încă olandezi. Oraşul bilingv Bruxelles ar fi fost ceea ce este astăzi, ceea ce a fost întotdeauna şi ceea ce va rămâne: capitala Flandrei (legal şi *de facto)* unde trebuie să ştii franceza ca să găseşti un serviciu, flamanda ca să ţi-l păstrezi şi engleza ca să-i faci faţă". (**M. B.**)

OSANATO!

● „Osana" este strigătul de preamărire cu care a fost primit Iisus Hristos în Cetatea Ierusalimului şi, de aici, numele (şi leit-motivul) unei cîntări bisericeşti. Mai nou, însă, poţi găsi „Osana" la cutie pe rafturile magazinelor. Sub „Osana" este scris „Bea-l cu credinţă", iar pe spatele cutiei se află indicaţia „Ceai sfinţit şi binecuvîntat de Biserică". Nu ne întrebăm dacă Biserica a binecuvîntat fiecare cutie în parte, sau ceaiul în general. Observăm doar cum afacerile (cele ce stau, în limbaj evanghelic, sub semnul lui *Mamona)* pot profita foarte bine de pe urma celor sfinte. În acest sens, nu ne va surprinde dacă, într-o bună zi, vom găsi la magazin acadele „Veşnica pomenire" sau rachiu „O, ce veste minunată!" (şi aceasta dacă e să rămînem doar în domeniul produselor alimentare). (**C. P.-B.**)

● Vocea de la CNN ce anunţă că urmează ora despre *Atacul NATO asupra Iugoslaviei* seamănă cu cea de la TNT ce vesteşte seria filmelor de amor cu Marilyn Monroe. (**I. P.**)

● Dacă în Berceni, în plin ghetou muncitoresc, poţi vedea pe zidul unui bloc, scris cu litere de jumătate de metru, „ROMÂNIA = NATO" (graffiti ce datează din perioada campaniei *Pro NATO),* în centrul Bucureştiului, în „burgheza" Piaţă Lahovary, pe zidul Spitalului de Oftalmologie găseşti „NO NATO!", „CHE" şi „NU CĂLCAŢI IARBA! FUMAŢI-O!". Iată cum proletarii pot deveni „imperialişti", iar burghezii pot avea nostalgii hippie şi de stînga. Oricum, pentru a nu ştiu cîta oară, aspiraţiile celor două clase sînt antagonice. (**C. P.-B.**)

ŢARA TE VREA CUTIE DE GUNOI PE UN PIEDESTAL ÎNMIRESMAT

● Americanii sînt maeştri în a simplifica totul. Citesc cartea „Introducere în management" care se vrea o teorie generală asupra domeniului respectiv. Înăuntru: scheme, schiţe, liste cu „aşa da" şi „aşa nu". Avem şi o listă care ne spune ce calităţi trebuie să aibă un adevărat manager. Şi imediat defectele. Astfel, managerul nu trebuie cu nici un chip să aibă o „fire bună şi blîndă". Dar, mai ales, păcatul capital este cel de a avea „conştiinţă de sine". Nu mi-a venit să cred şi am început să fredonez „Ţara te vrea prost". Sau robocop. Trebuie, totuşi, să fie o greşeală de traducere, pentru că tot ne dăm noi mai capitalişti decît americanii. (**C. G.**)

● Una dintre culmile risipei de metal şi de albastru o constituie cutiile de gunoi dispuse cu largheţe pe Bulevardul Aviatorilor. Mari cît o cuşcă de cîine cu etaj, cotropite de rugină ca orice construct metalic ce se respectă, pline pînă-n buză şapte zile pe săptămînă şi prinse în asfalt cu şuruburi de 24, cutiile rămîn la stadiul de formă fără fond. Ele n-au primit niciodată punga neagră menajeră ce-ar trebui să le îmbrace pe interior, în schimb încasează, periodic, şuturi nervoase de la adolescenţii noştri rebeli. Dacă cineva trebuie să poarte vina, atunci să fie cîinii vagabonzi din zonă. (**A. C.**)

● După margarina *Delma,* seria zeităţilor comerciale ce invadează oraşul continuă: pe urmele aceleiaşi forme gălbui, în aproape aceleaşi pieţe, se înalţă un mîndru Volkswagen Bora. Consacrat de un piedestal şi păzit îndeaproape. (**I. P.**)

● Abia de la restaurantul indian „SAHIB" aflăm de ce a fost cucerită India: în meniul de acolo scrie că din cauza mirodeniilor (care, dacă e să ne luăm după înşiruirea ce urmează, sînt într-adevăr ispititoare). (**I. P.**)

FURTUNĂ ÎNTR-UN CIMITIR UMAN MODERN

● Pentru a prezenta evenimentele din Kosovo, toate telejurnalele româneşti au de-acum „secţiuni" separate, precedate de generice anume făcute, cu titluri metaforico-belice („Furtună în Balcani", „Flăcări în Balcani" etc.). Pînă aici să zicem că e bine (că doar aşa am văzut şi la telejurnalele „occidentale", nu?). Doar că respectivele generice au un aer de film de serie B, în care spectaculosul este gratuit. Ceea ce nu mai e bine, dată fiind substanţa evenimentelor... (**M. V.**)

● Într-un cotidian de mare tiraj apare din cînd în cînd un mare anunţ publicitar cu titlul „Cimitir particular". Anunţul către concetăţenii noştri încă vii zice aşa: „Anunţăm persoanele interesate că se află în curs de construire un cimitir uman modern, situat în zona Căţelu, care urmează a fi dat în exploatare în cursul lunii aprilie 1999. Cimitirul va fi prevăzut cu capelă, biserică şi va asigura toate lucrările şi serviciile funerare. Persoanele interesate ne pot contacta la...". (**A. M.**)

Clipe bune în decenii grele

– dialog cu Johnny RĂDUCANU –

Doldora de epic, mulţi dintre cei născuţi după 1930 străbat epoca de tranziţie tocmai la vîrsta potrivită evocărilor: şi-au trăit copilăria în război, tinereţea în stalinism, maturitatea sub dictatură. Au ce povesti, depinde ce povestesc. Proba memoriei oneste presupune un examen dificil, care trebuie mereu susţinut la două materii deodată: biografia şi bibliografia. Materialul documentar despre epocă e departe de a-şi fi epuizat dezvăluirile: una din ele (publicată luna trecută în *Cotidianul),* se referă la o şedinţă a Biroului Politic al PMR (PCR) din sept. 1953, unde Gheorghiu-Dej hotăra soarta unor „duşmani ai vieţii noi" în termeni fără echivoc: „Toţi merită, pe baza legilor ţării noastre să fie împuşcaţi, dar întrucît sînt prea mulţi şi *ar putea să arate ca un fel de măcelărie (s.n.),* vom trebui să le administrăm pedepse cu închisoarea (...), numai în unul-două cazuri să fie condamnaţi la moarte".

În acel septembrie de odinioară, în capitală dura o vară fastuoasă. Ce i se întîmpla atunci unui bucureştean obişnuit, care împlinea 20 de ani în 1953, anul morţii lui Stalin: apucase dispariţia tiranului, văzuse Festivalul Mondial al Tineretului desfăşurat pe străzile capitalei – eveniment pentru care făcuse cîteva luni bune de foame şi tot atîtea de „muncă voluntară" la construirea celui mai mare stadion – prinsese, stînd de cu noapte la coadă, bilete la *Hamlet,* cu Laurence Olivier şi era, în felul său, fericit că e tînăr, liber, îndrăgostit şi sănătos; uneori dansa la „Monj". Restaurantul cu terasă „Mon Jardin", aflat pe locul hotelului Dorobanţi, avea o orchestră cu instrumentişti şi repertoriu de zile mari: *Summer time* însemna cu totul altceva decît *Şi una, şi două, şi Garofiţa, măi,* piesa de rezistenţă din toate localurile cu muzică. Tînărul contrabasist al formaţiei, Johnny Răducanu, abia trecuse şi el de 20 de ani şi cînta cu o poftă şi cu o bucurie a întregii fiinţe, de parcă s-ar fi aflat nu în România unde pîndea teroarea, ci la New Orleans sau în Hawaii.

Silă şi euforie

Cîntînd jazz în plin stalinism aveaţi conştiinţa subversiunii? Ascultîndu-l la „Monj" mulţi bucureşteni au trăit clipe bune în cel mai silnic timp: putem să recunoaştem faptul fără să părem nostalgici?

Eu o să-ţi răspund la asta. Muzica americană nu era greu de cîntat, fiindcă la comunişti dacă n-ai text poţi cînta ce vrei. Iar momentele bune pe care le-am trăit atunci le-am făcut noi, nu le făceau comuniştii. Noi le făceam din dorinţa de a nu pierde frumosul care se duce. Că putea să se ducă din orice: ţii minte ce păţeai dacă purtai nişte ochelari de soare mai acătării, sau dacă aveai unghiile de la picioare date cu ojă? Dacă fata cu care umblai arăta îngrijit, cu pedichiură civilizată şi dacă mai era şi o fiică de burghez sau de fost politician, trimis la-nchisoare, poţi să-mi spui şi mie unde nimerea? Motivele se inventau cu uşurinţă. Îţi spun eu unde nimerea: la puşcărie la Tîrgşor, am avut de-face cu lume bine, am văzut multe fete din categoria asta duse acolo. Eu îţi spun de ce nu trebuiau crezuţi comuniştii, că vine unul şi altul şi-mi spun, „ei creau condiţii", nu creau nimic, cînd le venea bine îţi săreau în gît. De mine nu s-au luat în anii '50, în minirevoluţia din '71 m-au înhăţat. Că să-mi rad barba: „dacă-i merge mai bine ţării fără barba mea, eu o dau jos, dar dacă văd că-i merge rău o las să crească iar". Mitocanii de comunişti trebuiau trosniţi urgent, nu faci politeţe cu ei, deloc, îi tratezi cu înjurături, atunci bagă de seamă „ăsta le ştie" şi, imediat îşi vin în fire: „să trăiţi, vă respect".

Totuşi, în anii de care vorbeam, „Monj" era un local de stat, unde putea intra oricine şi nu se ruina plătind o masă.

Dă-mi voie, atunci Bucureştii aveau nouă sute şi ceva de mii de oameni, sau un milion, dintre care mitocanul stătea pe strada lui, cu cîrciuma potrivită, cu grătarul şi lăutarii lui, nu ne deranja. Noi aveam grijă între noi, aveam locurile noastre, vezi Mon Jardin, vezi Zissu, vezi Lido, unde înotam în bazin sau stăteam pe şezlonguri şi citeam *Paris Match* pe sub mînă, citeam presă franţuzească; îţi spun, clipele bune, atîtea cîte au fost, depindeau de noi, nu de regim, el le tolera, dacă n-avea încotro.

De ce ar fi fost tolerant cînd avea toată puterea?

De nevoie. Trebuia să fie. Trebuia să funcţioneze şi normalul pe undeva. De exemplu de Capşa şi de Mon Jardin se ocupa vestitul Papacostea, mare patron de restaurante înainte, care acuma nu mai era patron total, dar ştia să conducă la meserie un local de lux. Regimul avea nevoie de el cum a avut Ceauşescu nevoie de Ilie Năstase. Lichidezi categoria – că dacă ne amintim, foştii patroni săpau la Canal ori vindeau din casă, dacă rămăseseră liberi, ca să aibă din ce trăi – o termini total, dar păstrezi un specimen. Cine intra la Mon Jardin nu venea să mănînce un şniţel ca la Viena, venea într-o sufragerie unde cîntau cei mai buni instrumentişti care aveau cotă, cei mai buni din Europa, se zicea, de la Sergiu Malagamba, pînă la mine, care eram cel mai tînăr dintre ei. Lumea venea în sufrageria asta unde totul era un spectacol: pe-atunci noi n-aveam televiziune, nu erau alte distracţii atrăgătoare şi civilizate – unde să te duci? Asta vreau să spun: şi atmosfera şi decenţa şi frumosul cu care se-ntîlneau acolo oamenii care intrau la „Monj" şi pe urmă rămîneau cu amintiri de clipe bune în timpuri grele, nu erau creaţia sistemului. Mai dura ceva din amintirile României care, după 100 de ani de luptă pentru a aduce din Germania ştecher şi glaspapir, iar de la Paris spirit, ajunsese prin '38-'39 să fie o ţară şi să aibă un stil.

Existenţe la răscruce

Dar tînărul student la Conservator, Răducanu, se putea considera un produs al regimului?

Mi-a dat şi bursă republicană. Comuniştii m-au ajutat să-mi fac studiile, că tata, de unde? – n-avea bani să mă ţină la facultate. Căutau cu lumînarea băieţi săraci şi talentaţi, să se bată pe urmă în piept că i-au ridicat de jos. Aveau şi ei tot interesul: dacă rămîneau numai cu analfabeţii şi-ar fi tăiat craca de sub picioare, nu-ţi dai seama? Dar pe noi, care începeam cariera în anii '50, nu ne sprijinea în primul rînd regimul, chiar dacă eu eram băiatul unui tip de stînga, membru PMR, că i-au zis unii şi alţii „e nevoie de oameni ca dta"; a intrat şi, cînd a cerut să fie trecut pe o listă, să ia aragaz, nu i-au dat nimic. Regimul m-a trimis la examen la Conservator la Iaşi, eu acolo mi-am început studiile, dar de primit în facultate m-a primit dna Ciolan, care urmase conservatorul la Leipzig: m-a aşezat la pian, am cîntat un vals şi mi-a spus „gata, dta vei fi studentul meu". Eram copilul unui muzicant (cu pian în casă, e drept) dar ţigan şi pe deasupra şi trimis de comunişti la şcoală. Puteam să fiu şi copil de miliţian, de paznic la puşcărie sau puteam veni chiar de la şatră: ce era să-mi facă dna Ciolan? Să mă refuze, fiindcă mă trimisese cine mă trimisese? Din mine ieşea muzica, era clar că Dumnezeu mă înzestrase cu ceva. Aici lucrurile nu se mai discutau. Dna Ciolan venea dintr-o lume în care minciuna şi impostura nu aveau trecere. Dar nu erau valori ale regimului instalat după 23 august '44, ca să spun că datorită lui în primul rînd aveam eu confirmări şi bucurii profesionale. După aproape cincizeci de ani de dictatură, încearcă acuma să spui unuia de 20 de ani că poate să se sprijine pe unul de 40, îl strici, că ăla de 40 n-a mai prins ce trebuia, a deschis ochii şi s-a format într-o lume anormală.

Biografic, Johnny Răducanu, tînărul din anii '50, aparţinea unei clase biruitoare istoric; cum putea să comunice bucuros cu prigoniţii acelei perioade?

Fiindcă în plin dezastru ei continuau să se comporte normal. Unii, mai norocoşi, ajunseseră să stea într-un living în propria lor casă, separaţi de restul locuinţei printr-un paravan, dar asta nu conta, oamenii erau civilizaţi, erau cultivaţi, aveau simţul umorului. Mă duceam cu Jancsi Körössy, care era căsătorit cu Pussy Callimachi, o persoană grozavă, suflet nobil cu slăbiciune la instrumentişti, înainte să-l ia pe Jancsi fusese măritată cu Joe Reininger, mergeam la doamne din astea „foste" în casă, unde se mai găsea cîte un pian; scoteau mobilele îngrămădite pe el, dădeau un „five o'clock" improvizat, puneau pe masă tot ce aveau, erau nişte regine. Lumea asta mai exista şi de aceea mai existam şi noi. Parcă plutea deasupra oamenilor din Bucureşti, sigur că şi-n provincie era la fel, dar eu vorbesc de ce observam aici, parcă plana tot timpul un nor în care cultura, inteligenţa, libertatea umană funcţionau aproape perfect. Nu ca înainte de '44, dar aproape. Te simţeai protejat.

La Conservator care era atmosfera?

Ajunsesem studentul celui mai grozav contrabasist din lume la ora aceea, Iosif Pruner, care cînta întregul repertoriu pentru violoncel al lui Pablo Casals la contrabas, aveam profesori minunaţi, maestrul Jora, Jianu, Andricu, dar stai să vezi apropo de condiţii: aveam săli, instrumente, sigur, cantină, cămin, tabere gratuite de vacanţă, dar n-aveam, dacă se poate închipui, partituri pentru tot ce s-ar fi cerut la cea mai bună şcoală din ţară. Dincolo de romantism, nu mai găseai nimic: nici Ravel, nici Debussy, nici César Franck, nici Skriabin, din partea a doua a vieţii lui, nici compozitorii de pînă la Bartók, în frunte cu – vai! – George Enescu. Nu vorbesc de cele două rapsodii. Vorbesc de muzica lui, care în mileniul următor îşi va lua galonul pe care-l merită. Cultura zisă socialistă bătea moneda pe şcolile naţionale: la ruşi Glinka, la cehi Smetana, la noi săracul Ciprian Porumbescu; polonezii aveau noroc cu Chopin. Partiturile lor le găseai. Dacă erai curios să ştii ce-i cu *Pasărea de foc* a lui Stravinski, trebuia să umbli prin case pe la profesori; cînd se făcuse „epurarea", Jora luase acasă tot, Andricu luase acasă tot, şi ca urmare cursurile se desfăşurau pe la ei pe-acasă, în înghesuială şi cu prudenţă. Eu n-o să obosesc să spun că binele depindea de noi, nu ţinea de condiţiile oferite de noua societate. Care aparent erau bune, dar te ţineau sub obroc...

Bucuria şi răscumpărarea

Dar dacă nu depindea exclusiv de noi? Un ascultător al vestitei orchestre de la „Monj" putea să se afle acolo într-o seară fiindcă sărbătorea primirea unei locuinţe de la stat, un premiu pentru cine ştie ce invenţie, care şi azi funcţionează, sau plecarea într-un concediu la mare, cu bilet gratuit. Ce facem cu aceste clipe posibile de mulţumire şi seninătate, reale şi ele? Ce explică acest om astăzi copiilor săi, care-l pot acuza de nostalgii comuniste?

Despre vieţile oamenilor ăştia nu pot să spun decît atît: săracii de ei, mi-e milă de ei, îi respect pe toţi care au murit, îi stimez pe toţi cei care nu s-au realizat din pricina regimului trecut, şi-mi pare rău că aceia care s-au realizat au fost împinşi la compromis. Dacă toată lumea n-ar fi colaborat, comunismul n-avea cum să reziste.

Credeţi că la 20 de ani, în plin stalinism, cineva ar fi ales deliberat riscul de a nu se realiza, chiar dacă nu-i stătea împotrivă nici un dosar de cadre încărcat sau nici o altă piedică?

Nu ştiu. Dacă n-aveam noroc, dacă nu-mi dădea Dumnezeu ce mi-a dat, dacă nu cîntam, astăzi nu mai aveam de ce să stăm de vorbă despre subiecte complicate.

După ce aflăm suferinţele unei întregi categorii, cum mai apar momentele noastre bune de odinioară? Nu se modifică nimic?

Aici depinde de cum se raportează fiecare la sine. În ce mă priveşte – şi respectînd scopul pentru care consider că am fost creat de Dumnezeu – eu n-am avut nici o vinovăţie. Oriunde am cîntat, pînă şi pe-o estradă în Cişmigiu, cu Oni Oroveanu, cu Gheorghe Rosetti, cu Bobiţă Nasta, eu cîntam la bas şi-aveam printre auditori şi miliţieni, or fi fost şi securişti, poate, prin public, tot ce-i posibil, oriunde – faţă de Dumnezeu şi de mine niciodată n-am cîntat fără bucurie. Or, cînd asta era în sufletul meu şi în mintea mea şi dădeam tot ce aveam eu mai bun, că pînă şi pe ultimul tip care n-avea nici o informare despre muzică îl zgîndăream şi-l scoteam din apatie, înseamnă că niciodată n-am cîntat decît cu mare bucurie şi-am răspîndit starea asta şi la ceilalţi. Socotesc că astăzi am dreptul să spun că niciodată şi nicăieri n-am cîntat decît cu mare bucurie.

Şi asta răscumpără ceva?

O linguriţă într-un ocean, da.

Despre ce bine din vremea noastră de tranziţie credeţi că-şi va aminti generaţia de 20 de ani, care umple „Lăptăria lui Enache" ca să vă asculte?

Nu contez pe cei de 20 de ani, pe mine mă interesează viitorii pragmatici, cei care au astăzi 10 ani şi-al căror bine mi-l pot închipui cu uşurinţă şi de durată: dacă o să aibă paşaport şi dacă o să fie liberi şi dacă o să fie profesionişti, vor fi fericiţi.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Mircea VASILESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VII
nr. 322
9-15 aprilie 1999
16 pagini 2500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Cum ar arăta România de azi sub dictatură

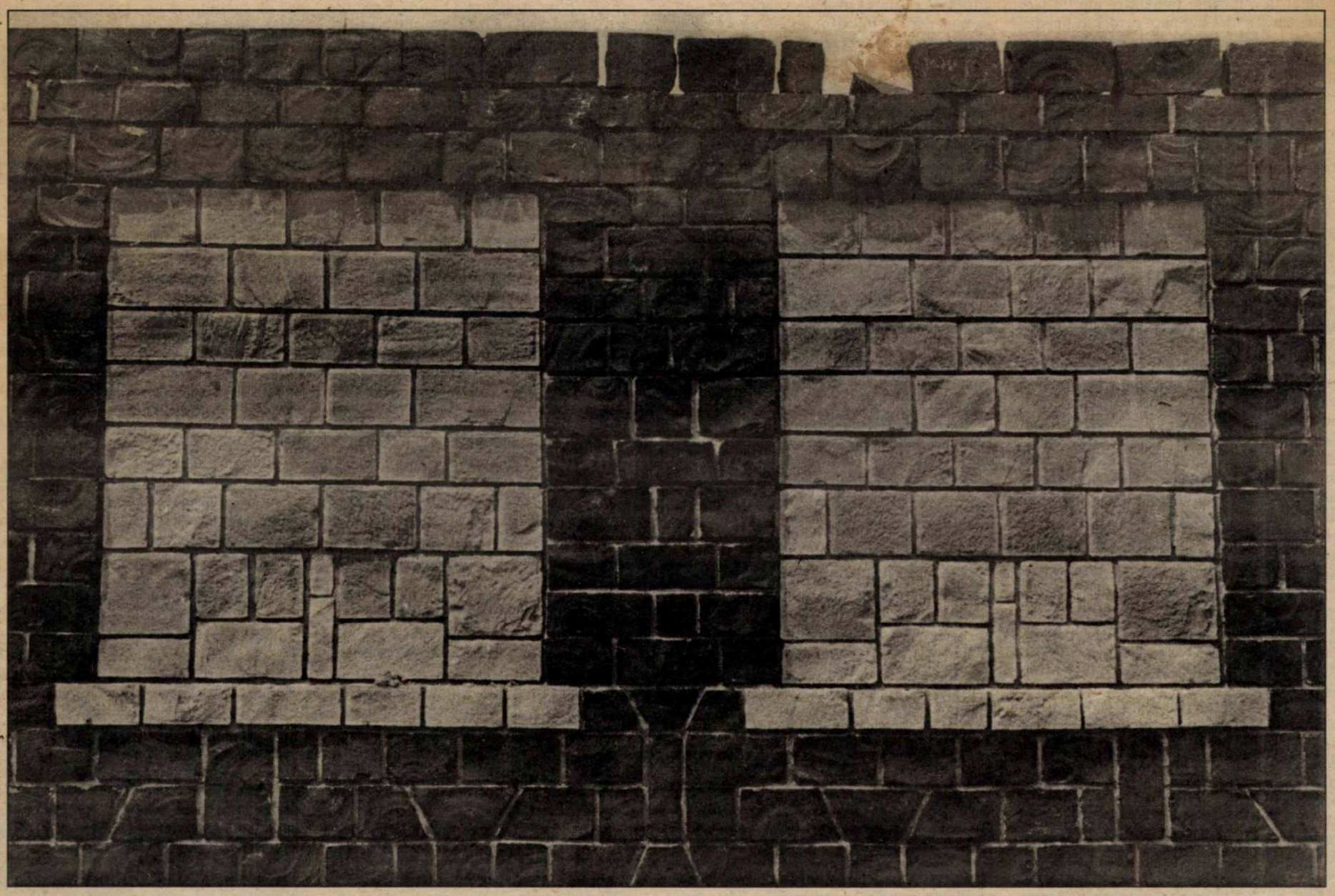

© S. Gheție

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„Dom'le, pentru hoţii şi corupţii de azi e o singură soluţie: pac, îl împuşti drept în cap, şi dup-aia să vezi că nu mai face!"

(din soluţiile unui zugrav, exprimate în exerciţiul funcţiunii – pe o schelă, în Cartierul Primăverii)

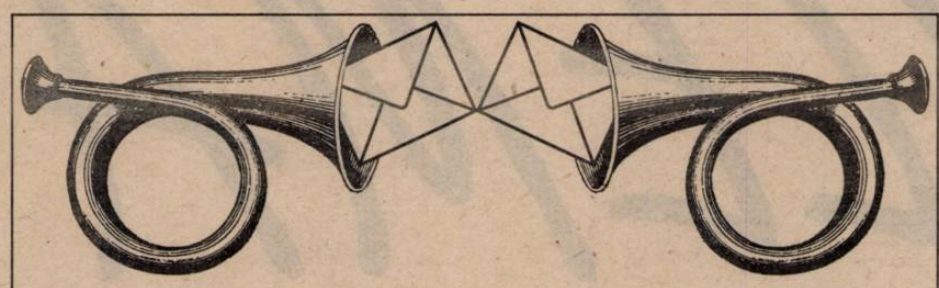

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 316: *„Studenţesc şi-mi pare rău“*

Studenţii vechi şi noi

În anul 1987, la începutul toamnei universitare, în cămin, studenţii vechi şi noi îşi căutau camerele repartizate de omnipotenta dar ambigua administraţie. La parter, un proaspăt student încearcă să îl convingă pe un vechi locatar că fusese repartizat cu el în cameră. Studentul vechi, uriaş, răguşit, uluit la culme de încălcarea unui spaţiu pe care-l amenajase confortabil de-a lungul anilor grei de cînd locuia acolo, îl dă afară aproape amuzat de îndrăzneala aventurosului său coleg de facultate: „Tu ştii, bă, cine sînt eu? Eu sînt student la Politehnică de cînd erau tramvaie cu cai!“ Pe hol, un panou mare, de pînză, sintetizează cu farmec situaţia: „Căminul – Şcoală a vieţii în colectiv!“

Ca mai peste tot în Ţara Românească, ierarhia era pe atunci destul de clară. Vechimea conta. În armată, în administraţie, în fabrici şi uzine, în facultăţi. Efectul de experienţă. Erai mai vechi, deci mai bun. Numai în comediile romantice ale lui Geo Saizescu tînărul inginer/ agronom/ medic/ profesor, ancorat în sinergia faptelor, venea să rupă meandrele concretului risipind închistatele mentalităţi. Practica refuza să confirme.

Dar de la cămin am plecat, la cămin ne vom întoarce. Căminul, patria cea mică, patria, căminul cel mare. Studentul la Politehnică era prin excelenţă un client al căminelor studenţeşti. Bucureşteni erau puţini. Din familii cu bugete în genere mai pricăjite, studentul politehnist îşi lua arareori cameră cu chirie în Bucureşti. Studentul politehnist era aşadar provincial şi dezinteresat. La Politehnică nu prea venea nimeni din vocaţie. La un curs de Rezistenţa Materialelor, după ce umpluse două table cu formule neinteligibile, profesorul Drobotă se întoarce către asistenţa vizibil neinteresată şi declară patetic: „Domnilor, dacă v-ar fi plăcut cartea făceaţi şi dumneavoastră o facultate: medicina, dreptul, arhitectura... Dacă nu v-a plăcut cartea, uite, uite...“ şi indica cu un gest larg tablele încărcate. Asta era situaţia. Veneau tineri de departe să facă o facultate. Cei mai mulţi căutau să se distreze cît mai bine în facultate, convinşi că repartiţia de inginer în fabrică nu putea fi oricum ceva prea amuzant. Ierarhiile erau aşadar ierarhii de supravieţuitori. Să nu ai restanţe, să nu rămîi repetent, să nu fii exmatriculat. Şi între timp să munşti felii cît mai mari din pitoreasca viaţă studenţească. Să uiţi că la capătul ei, de după diplomă, pîndea inexorabil hidoasa repartiţie în fabrici şi uzine.

După '89, hidoasa repartiţie şi-a dat obştescul sfîrşit. Studentul la Politehnică s-a transformat radical. El nu mai lipseşte de la cursuri pentru că e de serviciu la cantină sau la poarta căminului: el lucrează la o firmă. Nu mai vinde bere şi ţigări în cămin: e dealer autorizat. Nu mai vine cu un receptor şi două fire să se cupleze la telefoanele studenţilor străini: are celular sau vorbeşte cuminte pe cartelă de la un telefon public. Studentul nou e mai emancipat, mai dezinvolt, mai bucureştean, mai informat, mai racordat la Internet, mai vindicativ, mai coafat, mai individualist, mai ortodox, mai internaţional.

La Politehnică în continuare nu prea vine nimeni din vocaţie.

Parcă era mai bine pe vremea tramvaielor cu cai.

Costel Emil COTEŢ
asistent, Politehnica din Bucureşti

Eu una mi-am luat patalamaua

Prin şcoala generală, la ora de desen ni se cerea cam o dată pe an să prevestim viitorul planetei. Subiectul se numea în genere „Noi în anul 2000“, iar cele mai bune creaţii se prindeau în pioneze pe un panou special amenajat.

Ca demni reprezentanţi ai dublugînditului, toţi desenam exact acelaşi lucru. Adică: o planetă mare verde cu albastru şi o horă mare de copii de jur-împrejur, dispuşi nereprezentativ din punct de vedere statistic (unul alb, unul galben, unul negru şi de la capăt). În rest, multe baloane colorate, porumbei ai păcii şi una-două rachete care porneau să cucerească spaţiul. Şi pe firmament, mesaje optimiste de genul „Ceauşescu şi copiii“, ori „Ceauşescu-pace“, ori doar „Pace“ în vreo trei limbi (toate vorbite mai ales de copiii albi, însă).

Ani de zile, hora cea mare de copii în trei culori a reprezentat pentru mine soluţia la problema rasială. Decît să ne-ntristăm, mai bine-un cîntec vesel să cîntăm. E adevărat că nu văzusem oameni negri sau galbeni decît la televizor, aşa că să fi vrut şi n-aveam cum să fiu rasistă. Mai mult, toată chestiunea mi se părea un moft: va să zică noi n-avem ce mînca, dar ne omoară grija de Kunta Kinte, de drogaţii din Amsterdam şi de militarismul american etc.

Căci n-aveam noi, dragii moşului, manuale de educaţie civică, aşa cum au copiii din ziua de azi. Iată de ce în prima zi de studenţie am găsit în curtea Facultăţii de Medicină două grupuri mari de studenţi de anul I: unii albi şi unii non-albi. Şi iată de ce, în ziua cînd am jurat pe Hipocrat, în curtea aceleiaşi facultăţi erau două grupuri mari de tineri medici: unii albi şi unii non-albi.

Conform unei broşurici pe care toată promoţia 1994 a primit-o în acea zi, care include numele tuturor studenţilor şi cadrelor didactice (şi poartă inspiratul motto pe care l-am reprodus mai sus), studenţii străini veneau din 27 de ţări. La o privire mai atentă, cei patru germani, cele două americance, iugoslavul, rusoaica şi suedeza erau români de-ai noştri. Ba şi pe reprezentanta Kuweitului o chema Steluţa. Toate naţiile menţionate s-au integrat destul de repede, mai ales că în unele cazuri colegii români aveau oarece speranţe de viză. La fel a fost cu grecii şi cu unii israelieni. Însă cînd în anul III, noul nostru coleg de grupă Majid (din Iran) a vrut să dea o petrecere, m-am trezit că sînt singurul musafir. Soţia lui (română) gătise vreo zece feluri de mîncare româneşti şi iraniene, umpluse de flori cămăruţa lor de cămin şi făcuse curăţenie generală. Dar nimeni în afară de mine n-a găsit de cuviinţă să vină sau măcar să se scuze. Şi petrecerea s-a transformat în prohod.

Nu ştiu ce mai fac colegii mei acum. Eu una mi-am luat patalamaua, m-am apucat de altele. De cei mai mulţi dintre colegii mei români îmi amintesc cu neplăcere. Dar ceilalţi m-au ajutat să-mi dezenez o hartă care nu mai seamănă deloc cu o horă de omuleţi în trei culori. N-am discutat noi de probleme geopolitice sau rasiale şi în general aveam un *political corectness* cînd vorbeam cu ei, ceva de speriat. Dar mi-aduc aminte de un curs la care toţi arabii s-au îngrămădit în ultimele bănci în jurul unui aparat de radio, fiindcă începuse Războiul din Golf. Şi mai am şi alte informaţii pentru multiculturali: noaptea în Yemen se împuşcă maimuţele, pentru că mănîncă cereale. De Anul Nou musulman, în Iran trebuie să ai pe masă şapte obiecte care încep cu Si; printre ele, e bine să fie şi un peşte. Tot în Iran, mirele poartă cămaşă neagră şi nu albă. Un adevărat musulman mănîncă doar vită ucisă de alt musulman, sau de el însuşi (de aici degetul mai scurt al lui Majid). În Sudan, cei care au terminat medicina în altă parte trebuie să dea diferenţe, deşi spitalele sînt ca vai de ele. Colegul meu Emile din Congo iubea o fată din Mozambic şi avea o predilecţie pentru culoarea galbenă. Colega mea Ibtisam din Sudan a ţipat cînd i-a alunecat baticul de mătase de pe cap, însă prietena ei Hagir avea fustă scurtă şi îşi întindea părul. Iranianul Mohamed a fost cel care m-a dus acasă cînd mi s-a făcut rău şi sudanezul Yasir mi-a împrumutat bani cînd am avut nevoie. În Liban e semn de mare bărbăţie să faci cît mai mulţi copii. Mahomedanismul e mult mai bun decît creştinismul, fiindcă Mahomed a fost războinic, dar n-a făcut chestii incredibile cum ar fi să reînvie din morţi.

La ce mi-au folosit mie toate astea? E foarte simplu. Pentru mine, *alien*-ul reînseamnă omuleţul verde cu capul mare şi ochi de insectă. Care, dac-ar putea să vorbească...

doctorand Emilia STERE
str. Prunaru 2-4, bl. 6-7, ap. 137
Bucureşti

P. S. *Banc ajutător.* O babă vede un negru în tramvai. „Un negru, un negru!“ ţipă şi leşină. Oamenii din jur o reanimează şi-i explică unde a greşit. „Este şi el om ca şi noi, e negru pe dinafară, dar alb pe dinăuntru“. Baba îşi revine, zîmbeşte şi-şi cere scuze. „Nu face nimic“, zice negrul. „Vorbeşte, vorbeşte!“ ţipă baba şi leşină din nou.

Un vis de profesor din Ostrov

Mai întîi, a fost un vis aurit, purtat ca pe-un scut sau ca pe-o capsulă protectoare prin noroaiele practicii agricole prelungite absurd pînă la primii fulgi de nea şi prin atelierele impersonale ale practicii profesionale cu iz de şpan şi electrozi de sudură, cînd mă strecuram din realitate în naturalismul lui Maupassant, citit pe căldura zbîrnîitoare a generatorului, sub privirile complice ale cîte unui maistru înţelegător...

Mi-am purtat în cîrcă speranţa asta, ca pe-un înger-păzitor, prin lungile ore inutile de tehnologii, prin sălile şi coridoarele unui liceu industrial – producător de „carne de tun“ pentru monstruosul combinat ce apăruse ca un neg pe chipul străvechiului nostru burg medieval.

Mi-a luminat nerosturi şi nezile, mi-a mîngîiat nădufuri adolescentine, m-a ajutat să depăşesc tot ce s-a aşezat de-a curmezişul făgaşului, în mine însămi, în relaţiile cu oamenii şi cu lumea în care s-a nimerit să-mi trăiesc acei ani.

Într-o zi, visul s-a împlinit: am devenit studentă la Filologie, într-un alt burg medieval, care... s-a dovedit a fi un soi de proiecţie mărită a celui din care veneam şi a cărui viaţă culturală (la care visasem cu înfrigurare în cizmele de cauciuc ale practicii agricole) n-a fost decît, prin descurajant de rare excepţii, mai mult de-o biată caricatură hipertrofiată a afişului Casei de Cultură din oraşul meu.

Piesele dominoului meu erau aşezate cuminţi, în rînd, astfel că frumos, elegant şi fără cusur s-au prăbuşit toate: aerul ţanţoş de studentă în anul I s-a dizolvat jalnic în noroiul aceleiaşi practici agricole a tuturor toamnelor (începînd din clasa a V-a). Limba franceză, din care dădusem examen pentru specialitatea secundară (şi reuşisem!) s-a transformat, suprarealist, în rusă. Pe clasicii greci şi latini nu i-am studiat niciodată, parcă în ciuda faptului că acesta fusese unul din motivele cele mai însemnate pentru care venisem aici. Literatura universală s-a redus la un curs comparatist de un singur an. Eminescu s-a înghesuit şi el cum a putut, într-un semestru (de fapt, atît cît se predă acum la clasa a X-a!), întovărăşit (ironia soartei) de bunul său duşman, Macedonski.

În schimb, armata s-a lăfăit în cîte o zi pe săptămînă, pe parcursul a trei ani de studii, dintre care doi s-au încheiat triumfal prin cîte o lună de „convocare“ (imediat după sesiune!).

Poeţii antichităţii au amuţit stingheri, privind din tablourile lor, care ne vegheau sălile de curs, cum luăm conştiincios notiţe la economie politică, socialism ştiinţific, ateism, materialism dialectic şi – nu mai puţin – la tactică militară.

În funcţie de sală, Nicolae Ceauşescu îşi încrucişa privirile, din portretul său color, cu săgeţile alb-negru ale lui Molière, Shakespeare, Dante sau Puşkin, de pe peretele dimpotrivă, într-un soi de duel mut pentru supremaţie.

Cînd coboram spre barul de la subsol, întru nechezolul zilnic, botezat pompos „cafea braziliană“ şi în stare să se măsoare cu cel mai eficient laxativ imaginabil, treceam pe sub privirile incerte ale lui Slavici, solid aşezat pe soclul lui şi cu nasul îngălbenit de ţigara pe care un student grec credea de cuviinţă să i-o aşeze, aprinsă, între buzele de piatră.

De-a stînga şi de-a dreapta intrării, Nicolaus Olahus şi Cantemir, înverziţi de ploi şi albiţi de ciori.

Sînt zece ani de cînd am terminat facultatea. Restul e... literatură. Cînd mi-e greu, cînd sînt obosită, îmi imaginez că sînt în ultimul an de liceu şi că-mi doresc cu ardoare, cu pasiune, să fiu studentă. Încerc să-mi repar visul, ca un păianjen care se chinuie să-şi refacă pînza ruptă.

Ana ADAM
profesor de Limba Română
loc. Ostrov, jud. Constanţa

P.S. Sînt mai bucuroasă decît pot spune că revista *Dilema* există şi că eu am un tovarăş bun aici, cam departe de lume, în monotonia iernii ostrovene.

Vă felicit pentru tot ce faceţi, vă doresc ani mulţi şi fericiţi!

Nu ştiu dac-am reuşit să spun chiar aşa cum aş fi dorit că mie studenţia mi-a lăsat un zîmbet cam trist, dar e foarte confortabil să ştiu că interesează pe cineva acest lucru.

Vă mulţumesc!

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Hyde Park**
- **Solidaritatea**
- **Ei, maghiarii**
- **NATO, Kosovo şi restul lumii**

România şi tragedia iugoslavă

Tragedia iugoslavă nu-i poate lăsa şi nu-i lasă indiferenţi pe români. Există, şi este firesc să existe, îngrijorări, nelinişti, compasiune pentru victime, întrebări, temeri, spaime chiar. Viitorul imediat, dar şi cel pe termen lung, nu oferă decît o singură certitudine: totul se va schimba radical, însă nimeni nu ştie cum şi în ce sens. Iar imaginile din Iugoslavia, atîtea cîte parvin şi, mai ales aşa cum parvin, mai mult ca ilustraţii propagandistice, sînt atroce. Tragedia se petrece aici, aproape, la hotarul României. Cum să nu existe nelinişti, întrebări, temeri, spaime, compasiune?

Cu toate acestea, în România nu au loc ample manifestaţii de protest împotriva intervenţiei forţelor NATO sau împotriva represiunii sîrbe din Kosovo, cum se întîmplă în numeroase ţări occidentale. Demonstraţiile de pînă acum din România, indiferent de sensul pe care l-au avut şi de cine a participat la ele, au fost modeste ca participare şi, cu anumite, dar nerelevante excepţii, nu au depăşit limitele urbanităţii. Singurele stridenţe au fost cîteva încercări de recuperare politică. Persoane pentru care orice prilej de a-şi aduna ceva capital politic este bun, chiar dacă e profund imoral, nu au rezistat nici de această dată ispitei. Fără a fi însă ascultate. Gesticulaţia lor excitată a fost primită de populaţie cu o descurajantă răceală.

Dar nu din indiferenţă sau din apatie nu s-a lăsat populaţia României atrasă în vîrtejul manifestaţiilor de stradă provocate de situaţia din Iugoslavia. Mai degrabă dintr-o înţelepciune colectivă, dintr-un sănătos instinct al temperanţei, ce contrastează însă mult cu vehemenţa şi agitaţia ce domină exprimarea publică. Un spaţiu care, s-ar părea, este bîntuit de tot felul de fantome. Cu o nemaipomenită vigoare, au ieşit astfel la suprafaţă, vrînd parcă să profite, iresponsabil ori cinic, de tragedia iugoslavă, obtuze porniri antioccidentale şi antiamericane, dublate de tulburi înclinaţii ortodoxiste şi panslaviste, totul într-un troglodit limbaj de cea mai veritabilă sursă ceauşistă. Printr-o confuzie caracterizată, nu se poate şti dacă voită sau involuntară, lugubrul gropar al Iugoslaviei, Slobodan Miloşevici, este proiectat în postură de erou şi glorificat ca un simbol al rezistenţei, se subînţelege că antieuropeană şi antiamericană.

Ce tristeţe! Omul care a prăbuşit vechea Iugoslavie în abisul războaielor civile, omul care a distrus un stat ce fusese ani de zile, deşi era un stat comunist, un pozitiv termen de contrast în raport cu statele comuniste sovietizate din jur, să ajungă să fie privit ca un erou şi ca un simbol luminos! Iar asta în România, ţară care a trecut ea însăşi prin sumbra experienţă a dictaturii de formulă naţionalist-comunistă şi în a cărei capitală groaznicele distrugeri provocate nu de vreun război, ci de delirurile megalomanice ale lui Ceauşescu, pot fi contemplate şi astăzi în toată hidoşenia lor, după aproape zece ani de la răsturnarea celui care le-a fost inspirator şi autor. Reţinerea populară, reţinerea masivă de care au dat românii dovadă faţă de asemenea reveniri la ortodoxiile ideologice de tip comunist, pentru care Occidentul şi America au fost şi sînt dintotdeauna duşmani, în ciuda tuturor armistiţiilor temporare, nu poate totuşi estompa adevărul simplu, evident, al reapariţiei strigoilor ceauşismului. Ales preşedinte al Serbiei cu exact zece ani în urmă, în primăvara lui 1989, atunci cînd în celelalte ţări comuniste din răsăritul Europei comunismul intra în amurg, Slobodan Miloşevici şi-a început funesta acţiune distructivă prin abolirea statutului de provincie autonomă pe care-l avusese pînă atunci Kosovo. De atunci şi pînă astăzi, rezultatele comunismului travestit în blana unui naţionalism rigid, fanatic şi represiv s-au concretizat într-o nesfîrşită suită de dezastre. Marea federaţie iugoslavă s-a pulverizat (ideea lui Tito fusese că o Serbie slabă garantează o Iugoslavie puternică!), iar astăzi Iugoslavia restrînsă s-a prefăcut într-un spaţiu tragic. Datorită aceluiaşi Miloşevici. Şi să fie oare chiar un accident că tocmai în ţările unde comunismul s-a dizolvat în naţionalism virulent s-a ajuns la vărsare de sînge?!

Încercările de a scoate sumbre previziuni pentru România din ceea ce se petrece acum în Iugolsavia trădează, la rîndul lor, o tristă neîncredere în propria ţară şi în posibilităţile ei de a-şi regla în chip democratic problemele reale sau eventuale. Chiar dacă imperfectă şi adesea şovăitoare, democraţia românească nu este totuşi o iluzie, ci o realitate. Care trebuie, desigur, întărită şi protejată. Iar dacă este de tras vreo lecţie din tragedia iugoslavă, atunci aceasta este un adevăr banal, dar deseori uitat: dificil şi complicat de asumat, de respectat, de urmat cu consecvenţă, comportamentul democratic rămîne totuşi singura soluţie viabilă. Forţa brutală şi represiunea nu rezolvă nimic, niciodată, doar amînă şi potenţează crizele, conflictele, divergenţele. Înăbuşirea nu este o soluţie, este un pas către abis. Un pas uneori ireversibil.

Mircea IORGULESCU

1 Aprilie, ziua naţională a tranziţiei

Miron Cozma, liderul minerilor din Valea Jiului, a evadat în noaptea aceasta. În celula sa a fost descoperit un tunel săpat pe sub zidul penitenciarului unde se afla închis. La faţa locului a fost descoperit un tîrnăcop şi un lămpaş de genul celor folosite în mine. Din surse ale Poliţiei, care au dorit să-şi păstreze anonimatul, am aflat că la ieşire acesta a fost aşteptat de către faimosul Arkan şi că la ora actuală este foarte posibil ca Miron Cozma să se afle deja în Iugoslavia.

Cu această ştire senzaţională m-am trezit în dimineaţa zilei de întîi aprilie. *Formidabil – l-au făcut scăpat!* – am exclamat eu. *Ca-n filme!* – a mai adăugat apoi şi soţia mea. Apoi ne-am făcut o cafea şi ne-am văzut de treabă. În timpul zilei am comentat evenimentul cu cîţiva cunoscuţi. *Nu mă mai miră nimic!* – a dat din umeri unul dintre ei, văzîndu-şi în continuare de treabă. Seara am aflat că fusese o păcăleală de 1 aprilie, că nu fusese singura şi că nici eu nu fusesem singurul prost care crede tot ce aude. Ceea ce m-a pus pe gînduri şi mai tare decît evadarea lui Cozma.

Ia gîndiţi-vă! Faptul că nişte oameni află nişte lucruri absolut incredibile şi anormale poate să însemne două lucruri: 1) că acei oameni sînt creduli congenital (ca să nu spunem proşti de-a dreptul) şi 2) că în lumea în care trăiesc totul este într-adevăr posibil sau, mai exact, a ajuns să fie considerat ca atare. Cum nu sînt un fan al tezei *românii e proşti*, înclin spre a doua variantă. Dar aceasta înseamnă ceva foarte grav, şi anume nu numai o totală neîncredere în instituţiile statului, ci de-a dreptul o abdicare de la premisa unei raţionalităţi, fie ea şi minime, a vieţii sociale.

Vi se pare exagerat? Haideţi să facem un test!

Parlamentarul Bogdan Giculescu, membru al Partidului Liberal, care îşi dăduse demisia în urmă cu două zile, a intrat în Partidul România Mare. În schimb, consiliul de conducere al acestui partid a aprobat transferul domnului Mitică Pop la liberali.

Un studiu statistic al Comisiei Juridice a Consiliului European arată că România are cel mai mare procent de hoţi pe cap de locuitor din întreaga lume.

Profesorul Vintilă Mihăilescu de la Facultatea de Sociologie a folosit banii unui proiect al Fundaţiei Soros pentru a-i plăti pe studenţi să vină doar la cursurile sale şi a chiuli de la cele ale colegilor săi.

A fost descoperită cea mai mare reţea de prostituţie din ţară. Aceasta este organizată de ofiţeri de poliţie şi SRI, care lucrează mînă în mînă cu directori ai unor mari întreprinderi din ţară aflate pe lista de privatizare. Procedeul este foarte simplu: directorii le oferă complicilor lor liste cu angajatele tinere şi „bine" care au fost disponibilizate. După trecerea perioadei de plată a şomajului, cînd acestea nu mai au din ce trăi, poliţiştii-peşti le constrîng să intre în reţeaua lor de prostituţie.

Spuneţi sincer, care dintre toate aceste „informaţii" vi se pare într-atît de incredibilă încît să o puneţi sistematic la îndoială? Mie îmi este greu să mă pronunţ. Doar că atunci, un singur lucru este sigur: cu timpul, vom ajunge să avem dreptate...

Pînă atunci, eu vă spun Sărbători Fericite! Am aflat de la cineva că vine Paştele!

Vintilă MIHĂILESCU

Anticriză mare, monşer!

Intervenţia NATO în Iugoslavia se prelungeşte şi se complică. Dezbaterea subiectului în România a trecut de „primul val", acela al opiniilor exprimate (mai mult sau mai puţin retoric) la cald, iar presa şi lumea politică se limitează acum să urmărească evoluţia conflictului. În acelaşi timp, ne întoarcem la ale noastre: reuniunea de la Cotroceni în jurul „programului anticriză" (ale cărei rezultate nu le cunoaştem la ora scrierii acestor rînduri), următoarea negociere cu FMI, apropierea termenului fixat de sindicate pentru declanşarea grevei generale ş.a.m.d. Pe deasupra tuturora, freamătul din partide se intensifică pe măsură ce adierile electorale se fac tot mai mult simţite.

Văzînd şi făcînd

În pregătirea „dezbaterii naţionale" de la Cotroceni s-au petrecut cîteva lucruri a căror semnificaţie merită consemnată, pentru că rămîne neschimbată, indiferent de concluziile la care s-a juns în urma întîlnirii mediate de preşedinte. În primul rînd, aglomeraţia de programe şi soluţii anticriză: ale guvernului, ale sindicatelor, ale patronatului şi, nu în ultimul rînd, ale principalului partid de opoziţie. Toate acestea în condiţiile în care executivul învestit de Parlament are, totuşi, un program şi chiar începuse de la o vreme să-l pună în aplicare ceva mai consecvent şi mai articulat. Apoi, ideea de „dezbatere naţională": societatea românească a fost, în ultimii zece ani, scena unei permanente „dezbateri naţionale" despre orice – de la accesul la dosarele securităţii la retrocedarea proprietăţilor, de la reforma învăţămîntului la închiderea marilor întreprinderi, totul a fost permanent dezbătut şi adesea s-a pierdut tocmai în negura dezbaterii. Cu mare greutate s-a trecut la fapte şi mai totdeauna fără o strategie clară pe termen lung; s-a abuzat de metoda „văzînd şi făcînd", s-au elaborat legi care s-au pierdut prin sertarele consilierilor guvernamentali sau parlamentari, s-au fixat priorităţi şi apoi au fost înlocuite cu alte priorităţi. Nu dezbaterea era potrivită acum, nu identificarea soluţiilor şi căile de urmat ar trebui să fie ţinta clasei politice: acestea trebuiau să fie cunoscute de multă vreme, iar acum ar fi fost nevoie doar de un acord politic asupra *aplicării* acelor măsuri care să evite colapsul şi să permită, măcar în 2000, începutul relansării. În sfîrşit, amînările: pregătirea reuniunii de la Cotroceni a avut parte de ezitări, neconcordanţe şi amînări. Ultima amînare (de luni pentru miercuri) a fost cerută de UDMR, pentru a se putea sărbători în linişte Paştele catolic. Dreptul omului de a-şi sărbători Paştele este, fără îndoială, sfînt, dar dacă o dezbatere pe care primul-ministru o consideră „unică în ţările central-europene", iar un cunoscut analist politic „cel mai important eveniment al anului" poate suferi atîtea amînări, iar organizarea ei întîmpină dificultăţi, înseamnă ori că nu e criza chiar atît de mare şi presantă, ori că politicienii noştri s-au obişnuit cu ea.

După zece ani

Şi în paşii premergători acestei reuniuni, ca şi în multe alte situaţii, partidele politice româneşti au dat dovadă de o încetineală în mişcări al cărei preţ îl vor plăti, integral şi cu dobîndă mare, dacă nu reuşesc să-şi limpezească baza electorală, mesajul politic şi valorile în care cred. CDR tocmai s-a reunit, la cererea formaţiunilor civice, pentru a-şi constata propria ineficienţă. Ar mai trebui nu doar să constate, dar şi să recunoască public că nu va mai putea funcţiona la viitoarele alegeri, că interesul politicii româneşti este de a-şi demarca exact spaţiile ocupate de fiecare partid, iar organizaţiile civice ar trebui să se despartă de activismul politic, care într-o societate normală nu le este propriu. În ţările occidentale, conceptele de *stînga* şi *dreapta* se redefinesc şi îşi inventariază, din nou, valorile. La noi, după zece ani de tranziţie, încă nu e clar cine e de stînga şi cine e de dreapta, şi încă mai bîntuie prin partide impresia oportunistă că „tot centrul e cel mai bun", pentru că aduce voturi de la ambele capete. Liderilor de partid le e teamă (cu foarte puţine excepţii) să declare aderenţa formaţiunilor lor la un set de valori clare şi inteligibile pentru alegător, aşa cum multă vreme le-a fost teamă să pronunţe cuvîntul „capitalism". În schimb, încă se mai fac partide noi sau se altoiesc cele vechi, în culise sau pe sub masă, ca între vechi cunoştinţe, pentru a servi nu se ştie ale cui interese şi fără alt scop decît acela de a-şi vedea măcar cîţiva oameni în Parlament („că după aceea ne descurcăm noi..."). Apoi, se va găsi acul potrivit şi pentru cojocul crizei: oricît de mare ar fi, specialiştii din partidul nostru îi vor găsi o anticriză pe măsură...

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Politica externă

Henry Kissinger încheie voluminosul său op „Diplomacy“ reproducînd un proverb spaniol: „Călătorule, nu există drumuri. Drumurile se fac păşind“. Cartea lui Kissinger, recent apărută în traducere românească la Editura ALL, este, de fapt, o evaluare a demersurilor diplomatice pe care Statele Unite le-au făcut pentru impunerea unei ordini mondiale în care americanii cred. Este, de fapt, istoria unui drum care nu exista şi care se face zi de zi, sub ochii noştri.

Ar fi multe de spus despre cartea fostului secretar de stat. S-ar putea formula unele rezerve cu privire la obiectivitatea unor analize. Sau s-ar putea contesta, în general, tehnica discursului autorului. La fel, se pot spune lucruri nu prea măgulitoare despre ediţia română, care abundă în greşeli. Totuşi, cartea este remarcabilă şi simt nevoia să mă refer la ea cînd vorbesc despre politica externă a unui stat de drept.

Două sînt ideile desprinse din lectura cărţii, pe care vreau să le evidenţiez aici. Prima este grija tuturor administraţiilor americane de a se asigura de sprijinul popular pentru acţiunile majore de politică externă. În pandant, la fel de mare este grija conducătorilor Statelor Unite pentru evaluarea publică de la sfîrşitul fiecărei acţiuni internaţionale. La noi, politica externă este un fel de afacere ocultă în care numai iniţiaţii trebuie să se pronunţe. Aşa se face că mulţi români au o imagine rudimentară asupra realităţii internaţionale şi că judecăţile lor se fac încă după tiparele cu care i-a obişnuit propaganda comunistă în anii războiului rece. Aşa se face că românilor li se pare, de pildă, că ideea unirii cît mai rapide cu Republica Moldova este compatibilă cu ideea integrării cît mai rapide în NATO. Aşa se face că afacerile externe ale statului român sînt, în ofertele electorale ale partidelor, un capitol marginal. Aşa se face că comentatorii de politică externă sînt puţini în România.

Pe de altă parte, „Diplomacy“ evocă permanenţele politicii externe a Statelor Unite. Istoria demersului extern american dovedeşte că Statele Unite nu s-au abătut niciodată de la scopul lor: instituirea unei ordini mondiale în care principiile de bază ale democraţiei americane să se reproducă la scară planetară. Americanii au crezut întotdeauna cu tărie că reţeta succesului lor este atît de eficientă încît este universală. Motivaţiile acestei credinţe au fost diferite, Kissinger identificînd cel puţin două. Dar ceea ce este cu adevărat important este că, vreme de cel puţin un secol, Statele Unite au promovat aceleaşi valori. Efortul major al diplomaţiei americane a fost acela de a găsi mijloacele pentru realizarea scopului; drumul a fost obsesia lor şi nu direcţia, care a fost întotdeauna bine cunoscută.

Vreau să fiu bine înţeles. Nu discut aici dacă americanii au sau nu dreptate în ceea ce cred şi, cu atît mai puţin, dacă au găsit întotdeauna mijloacele cele mai potrivite pentru realizarea scopului lor. Ceea ce vreau să spun este că marele scop al politicii externe americane este ştiut, este clar şi că orice acţiune se judecă în raport cu apropierea de scopul bine definit.

Cred că acţiunea externă a unui stat de drept trebuie să îndeplinească, minimal, aceste două condiţii: să aibă un cert suport public intern şi să slujească permanent o mare idee.

Suportul public trebuie testat în permanenţă. Instituţional, prin Parlament, şi informal, prin sondaje de opinie sau prin consultarea structurilor societăţii civile, conducătorii statului trebuie să ştie dacă politica lor externă este validată democratic ori nu. Pentru asigurarea sprijinului public este necesară o societate civilă matură, capabilă să înţeleagă pentru ce optează şi să-şi asume răspunderile istorice care decurg din propriile opţiuni.

Mijloacele se pot schimba oricît, accentele pot să se modifice, împrejurările trebuie speculate, conjuncturile pot provoca corecturi. Dar acea mare idee, interesul naţional ultim, cel mai profund, trebuie să fie clar tuturor şi trebuie urmărit cu consecvenţă inteligentă. Scopul ultim al politicii noastre externe trebuie bine conturat. În general, scopul ultim al acţiunilor statului nostru trebuie precis definit. Ce vrem, de fapt?

Sever VOINESCU

SPAŢIUL

PUBLIC

„Somnul dulce“

Nu ştiu alţii cum sînt, dar noi sigur suferim de somnambulism – generalizat. Viaţa publică se petrece la noi mai mult în vis, în iluzie – fantasmatic, închipuit. Chiar şi luciditatea, pasăre atît de rară şi fără de anotimp, arată, atunci cînd se arată, a manie şi a joc retoric, de salon – pardon, de platou de televiziune şi de hîrtie de ziar. Partea *văzută* a manifestărilor noastre publice pare de-a dreptul onirică. Plutim şi ne metamorfozăm, temîndu-ne nejustificat şi îmbujorîndu-ne nepermis. Acţionăm cu ochii închişi, sau dimpotrivă, holbaţi, ne vin idei de marginea streşinii. Sîntem scumpi, dulci.

Spaţiul public este spaţiul de întîlnire a inconştienturilor noastre şi de închegare a inconştientului public colectiv. Cu ochii deschişi la televizor şi spre hîrtia de ziar, cu ochii închişi la realitate, noi ne visăm pe noi înşine şi pe ceilalţi. Nu existăm public decît în măsura în care existăm închipuit. Singura consistenţă o au pentru noi visele, umbrele, fie ele şi de lumină. Mituri, cu cît mai mici, mai anodine, cu atît mai consistente, mai tiranice, şi iluzii, cu cît mai vechi, cu atît mai persistente. E bine! Mai nimic nu ne poate atinge.

Revoluţia din Decembrie 1989 a ajuns, iată, materie de hipnoză. De ce n-am ajunge, însă, să practicăm şi spiritismul pentru a afla, nu-i aşa, adevărul cu privire la „evenimente“? Căci, în ceea ce ne priveşte, acesta-i *adevărul despre adevăr*: noi sperăm nu să aflăm, raţional, pe baza anchetei şi a examenului raţional, adevărul, ci acesta să ni se dezvăluie (trăim, spuneam într-un articol trecut, în momentul paroxistic, adică penultim, după care nu mai poate urma decît fuziunea, resorbţia, al apocalipsei-dezvăluire; hipertrofia media – hiper-media – premerge cu un singur pas contactul, impactul), să ni se reveleze. Închidem strîns ochii pentru a-i deschide cît mai larg, pentru a primi adevărul. Luminismul Luminilor, aflat la temelia definiţiei spaţiului public, e pentru noi iluminism, conform, de altfel, unei confuzii terminologice extrem de răspîndite, chiar şi în mediile cele mai cultivate.

Şi somnul acesta al nostru, care caracterizează, în grade diferite, toate societăţile, face istorie şi evită, fix în aceeaşi măsură, istoria. De-asta şi este istoria paradisul nostru terestru: pentru că nu este istorie.

Noi nu ne prăbuşim niciodată. Plutim.

Bogdan GHIU

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Economie

FMI la Moscova

La sfîrşitul anului trecut relaţiile Moscovei cu Fondul Monetar Internaţional păreau definitiv compromise. După criza din august 1998, toate ajutoarele şi împrumuturile oferite de Occident s-au cheltuit fără a se obţine nici un fel de îmbunătăţire a situaţiei economice generale. Doar cîţiva oameni bine informaţi şi cu relaţii şi-au garnisit conturile personale din băncile străine. Rusia are în continuare nevoie de bani, dar FMI nu era dispus să-i acorde, fără dovezi certe de respectare a anumitor reguli. Însă chiar situaţia proastă a Rusiei era principalul atu al negociatorilor ruşi. Iată ce scria săptămînalul **Vek** din Moscova (întemeiat în 1992 de către Liga antreprenorilor din Rusia): „Falimentul ţării noastre nu va consolida sistemul financiar occidental. Acum, cînd se profilează o criză financiară mondială, aceasta va fi picătura de apă care va umple paharul. Toată lumea îşi aduce aminte că, în 1929, criza mondială a început cu falimentul din Peru. Dacă Rusia intră în încetare de plăţi şi nu-şi mai achită datoria externă, consecinţe imprevizibile vor putea provoca o furtună pe Wall Street. În aceste condiţii negociatorii ruşi şi-au imaginat că FMI le va împrumuta bani, fără să impună condiţii imposibil de satisfăcut. Dar şefii de la FMI au gîndit invers: avînd în vedere situaţia Rusiei, au crezut că îi pot cere orice. Desigur, ei intenţionau să acorde încă un credit, dar cereau deplina libertate de a jefui ţara pentru instituţiile financiare occidentale şi pentru membrii oligarhiei ruse: să se autorizeze ieşirea din Rusia a tuturor valorilor încă rămase, să fie condamnate la moarte puţinele sectoare concurenţiale, să fie sufocată industria pe cale de a se naşte şi să se vîndă pe nimic proprietăţile statului“. După ce îi demască pe susţinătorii interni ai FMI – politicienii liberali şi oamenii de afaceri care îi susţin – autorul articolului ajunge la concluzia că din confruntarea dintre Moscova şi FMI acesta are cel mai mult de pierdut. Poporul rus are o capacitate de a îndura de neînţeles pentru analiştii occidentali. Prin mijloace la marginea legalităţii sau direct ilegale, Rusia cu imensele ei resurse naturale şi cu arsenalul militar de care dispune va găsi într-un fel sau altul banii necesari supravieţuirii: „...şi FMI nu va mai putea să facă nimic, refuzul de a ne acorda credite îl va priva de orice mijloc de a influenţa situaţia din Rusia“.

Articolul din care am citat apărea în săptămîna anterioară declanşării bombardamentelor NATO din Iugoslavia. În timp ce Rusia se împotrivea prin declaraţii oficiale acţiunii occidentale, Michel Camdessus, directorul FMI vizita Moscova. Nu fără rezultate. Babette Stern, în ziarul **Le Monde** din 1 aprilie: „Rusia a intrat într-o nouă etapă a relaţiilor ei cu FMI. După ce luni de zile orice ajutor faţă de Moscova a fost stopat (de la devalorizarea rublei din vara lui '98) Michel Camdessus a redeschis dialogul pentru a evita izolarea Rusiei de comunitatea internaţională. În vizita sa de la începutul săptămînii trecute nu s-a semnat nici un acord formal de reluare a plăţilor FMI către Rusia, dar este evidentă dorinţa occidentală de a face totul pentru ca guvernul rus să-şi poată respecta termenele de plată a datoriei externe, în special cei 4,8 miliarde de dolari către instituţiile internaţionale.(...) Reuniunile preliminare au dus, totuşi, la o apropiere a poziţiilor în ceea ce priveşte obiectivele macro-economice. Pe hîrtie tratativele au avansat. Ruşii şi-au luat angajamentul să ajungă, în 1999, la un excedent bugetar primar de 2% din PIB. De asemenea, au putut fi etalate unele «succese» în colectarea impozitelor, principalul punct negru al economiei ruseşti. [...] Dar efortul nu este încă suficient. Chiar dacă ritmul va fi constant în trimestrele următoare, oricum nu va fi atins obiectivul anual de 474 miliarde de ruble. La presiunea FMI şi riscînd să-şi înrăutăţească relaţiile cu Parlamentul, Primakov a promis că va amîna pînă la 1 ianuarie 2000 aplicarea legii de scădere a TVA de la 20% la 15%, obţinînd în acest sens şi sprijinul lui Elţîn; doar Preşedintele se poate opune prin veto unei legi deja votate.

Semnele de bunăvoinţă l-au determinat pe dl Camdessus să-şi reafirme susţinerea – deocamdată teoretică – faţă de Rusia. Ministrul rus al finanţelor, Mihail Zadornov, a anunţat că «s-a ajuns la un acord de principiu cu FMI pentru creditarea Rusiei» şi a adăugat că, «deocamdată, nu s-a luat nici o decizie». E puţin probabil că Moscova va vedea culoarea banilor. Cel mult, FMI va găsi un mijloc să împrumute guvernului rus sumele scadente din datoriile faţă de instituţiile internaţionale.

Oricît de limitată ar fi această scamatorie, ea nu este anodină. Chiar dacă epoca marilor planuri de salvare a Rusiei a trecut, cel puţin pînă la viitorul scrutin, semnarea acordurilor între Rusia şi FMI va modifica relaţiile între Rusia şi comanditarii fondurilor. Pe de altă parte, s-ar putea ca Banca Mondială să se simtă incitată să dea cele 2 miliarde de dolari aşteptate de 7 luni. S-ar putea, de asemenea, ca acordul să ducă la renegocierea datoriei externe a Rusiei cu Clubul de la Paris şi cu Clubul de la Londra“.

Preşedintele Rusiei, Boris Elţîn, a declarat, după vizita domnului Camdessus, că Rusia nu va interveni militar în sprijinul sîrbilor.

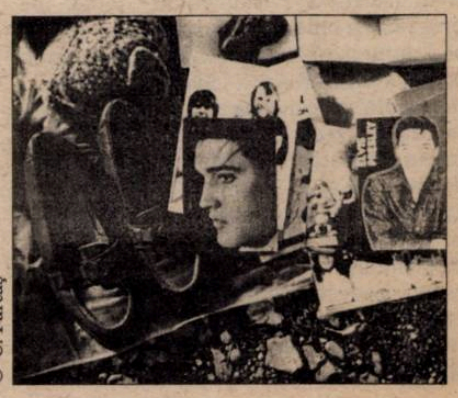

© C. Farcaş

Povești suprapuse

Cheaușescu

Efigia lui Che Guevara, pictată pe un steag roșu, a ajuns și pe străzile noastre, în demonstrațiile anti-NATO de săptămîna trecută. Era și timpul: după aproape 32 de ani de la moartea revoluționarului, celebrul său chip a intrat, în fine, în simbolistica noastră protestatară. Iată un eveniment major și voi încerca să explic de ce cred asta.

Plec de la o discuție pe care o purtam, cu ani în urmă, cu o relativ tînără profesoară, sub cerul plumburiu al Utrecht-ului. Cum m-am arătat surprins de chipul desenat de *T-shirt*-ul ei – și acum mă întreb ce-ar putea avea în comun Che și o olandeză albă ca spuma de lapte –, mi-a spus că nu-i motiv de mirare: ea *crede* că studenții o apreciază mai mult dacă o văd cu un astfel de tricou; *și apoi* – mi-a mai spus –, *este felul meu de a protesta că plouă peste noi atît de sîcîitor*.

Avea dreptate; în primăvara aceea, cădeau din cerul Olandei cam trei ploi pe zi.

Nimeni nu știe ce semnificație are chipul lui Che – sau dacă există măcar o semnificație precisă. Pictată de tinerii occidentali pe tricouri, pe eșarfe, pe panouri sau pe pereți de campus universitar, efigia lui Che traduce un strigăt de protest. De regulă, un protest anti-american, desigur, dar există aici o marjă de eroare care s-a dovedit funestă pentru mulți. De fapt, cunosc cel puțin doi perdanți de pe urma lui Che. Unul este cel care stă la originea acestui celebru clișeu: *Eram la un miting* – spune fotograful, într-un interviu –, *Che era la tribună, privea visător spre dreapta lui, iar lumina apusului i se închidea în fruntea sa puțin încruntată. Eu eram sub nivelul tribunei, astfel încît imaginea este luată de jos în sus; asta-i dă măreție*. Avea și un regret, fotograful: a vîndut imaginea pe cîțiva cenți unui ziar, și niciodată nu a avut asupra ei *copyright* – ar fi strîns o avere fabuloasă din acest singur clișeu, unul dintre cele mai reproduse din toate timpurile.

Un alt perdant e hocheistul junior sovietic, speranță a unui liceu sportiv de lîngă Moscova, care, după un turneu într-o țară nordică, și-a desenat pe raftul său din vestiar chipul lui Che. În trei zile a fost obligat să-și redecoreze raftul, în două săptămîni a fost trecut în rîndul rezervelor, iar timp de trei ani n-a mai servit nici un turneu în afară. Poveste tristă ce se întîmpla pe la începutul anilor '80, apogeul stagnării la Kremlin – semn că, în felul său, Che poate fi un protest împotriva oricărei osificări. Juniorul hocheist descoperea fără voie ironia situației: deși Che a murit pentru socialism, un tînăr sovietic trebuia să ajungă în Norvegia pentru a gusta moda tinerească a protestului prin Che.

Modă care, iată, ajunse și la noi. E aici o doză bună de suprarealism, obișnuită la noi în astfel de situații: vezi prezența, la manifestația cu Che, a studenților dintr-o asociație creștină. În sine, această alăturare este benignă în România de azi; cred, totuși, că studenților noștri adunați sub semnul ortodoxiei li s-ar zbîrli pielea pe spinare dacă ar ști cam ce gîndea Che (el însuși fost student la medicină) despre religie, oricare ar fi ea. (Las la o parte mirarea pe care au trăit-o unii la apariția steagului roșu cu efigia lui Che desenată în negru; mirare motivată, pentru că, privit de la distanță, aducea mult cu steagul Albaniei – acvilă neagră pe fond roșu).

Nu mă număr printre fanii lui Che, o spun clar. Totuși, salut venirea sa *izbăvitoare*. Nu e nici un paradox: studenții noștri agită portretul lui Che, în vreme ce muncitorii noștri, mai conservatori sau dintr-o autoironie dusă la extrem, ies în stradă cu același neuitat, zîmbitor, uzat Ceaușescu.

Cum simt că în țara asta nu poate fi loc pentru amîndoi, o dată în viață merg pe mîna lui Che.

Adrian CIOROIANU

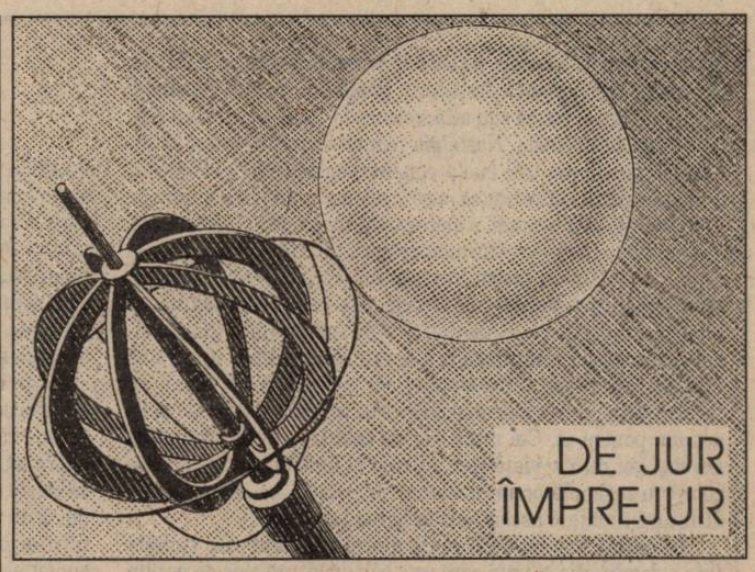

Regina bătăliilor

Pentru că experiența i-a învățat pe toți participanții că războiul se cîștigă sau se pierde la televiziune și în coloanele ziarelor, prezența gazetarilor în Iugoslavia este strict controlată. Autoritățile sîrbe au limitat numărul și accesul gazetarilor străini, la cartierul general NATO declarațiile de presă sînt concise, dar confuze. Ceea ce apare cu litere mari pe prima pagină azi este dezmințit cu litere mici a doua zi, sau pur și simplu lăsat așa. Cei mai grozavi sînt rușii: la ei sînt cei mai mulți morți, aparate doborîte și piloți capturați. Propaganda sîrbă ezită între victimizare și componenta eroică: pe de o parte trebuie să arate că stă ca o stîncă în fața dușmanului care nu-i poate face mare lucru, pe de altă parte trebuie să demaște în fața lumii întregi consecințele atacului criminal. Capturarea celor trei soldați americani de la granița cu Macedonia și expunerea lor la televiziune a fost o lovitură bine chibzuită; e tipul de imagine cu o influență imensă asupra opiniei publice americane ignorante: nu știe unde este Kosovo, dar află că există un loc unde „băieții" sînt umiliți. Cresc presiunile pentru încetarea amestecului în treburile europene, dar devin mai puternice și vocile celor care cer răzbunare. La Bruxelles și Washington se anunță moartea violentă și dispariția liderilor rezistenței albaneze, pentru ca a doua zi să se afle că ei sînt bine sănătoși, ba chiar că cel mai cunoscut dintre ei, Rugova, condamnă bombardamentele și semnează cu Miloșevici, la Belgrad, documente comune. Demersurile ulterioare, la care s-a asociat și ambasadorul Rusiei, ar putea fi o bună soluție pentru reluarea dialogului; problema e în ce măsură Armata de eliberare din Kosovo va accepta să fie reprezentată de Rugova și dacă semnătura lui va putea asigura cadrul necesar pentru reîntoarcerea refugiaților. Autenticitatea acestei întîlniri și conținutul ei sînt contestate, dar imaginile nedatate au fost suficiente pentru a crea dubii și sentimentul de nesiguranță cu privire la credibilitatea oricărei informații.

Hitler este genul proxim, diferența specifică ține de locul de unde se emite semnalul: pentru propaganda NATO, al cărei organ oficial este CNN, Miloșevici este personificarea de astăzi a pericolului nazist, prin discursul său intolerant față de minoritățile etnice și religioase, prin masacrele acceptate, dacă nu stimulate, în Croația și Bosnia-Herzegovina. Pentru sîrbi și pentru cei care îi susțin sau îi compătimesc, bombardamentele americane sînt identice celor din aprilie '41, executate de aviația germană. Între timp, planurile de partiție a regiunii Kosovo sînt examinate atît în ziarele rusești, cît și în cele occidentale.

„Isteria mediatică" – abundența știrilor neverosimile plasate de ambele părți – creează printre oameni un sentiment general de neîncredere: toți mint, cei puternici și bogați mint mai mult, se creează o solidaritate a celor slabi și veșnic persecutați, luați în seamă doar la rău. De partea bună sînt victimele și refugiații, de cea rea fanaticii și criminalii, și fiecare organ de presă știe – implicit sau explicit – cine e bun și cine e rău: ceilalți.

„Ce este adevărul?" se întreabă împreună cu Pilat din Pont oamenii interesați doar din cînd în cînd de ceea ce se petrece în afara granițelor. Fotografia înlocuiește explicația. Preliminariile situației de acum nu țin de bătălia din urmă cu 600 de ani de la Cîmpia Mierlei, ci de istoria recentă a represiunii inițiate de Miloșevici și a reacțiilor albaneze. Adepții soluției pașnice susțin că Iugoslavia își poate rezolva problemele și fără amestec extern, dar ei nu spun că și înainte de declanșarea violențelor, și chiar în timpul tratativelor, albanezii din Kosovo își părăseau casele, goniți sau de frica represaliilor. Lupta împotriva kosovarilor înarmați presupunea și pedepsirea celor neînarmați, bătrîni, femei, copii. Anul acesta, pînă la 24 martie, peste 300.000 de refugiați albanezi s-au adăpostit în munți sau în țările vecine. Oficialii occidentali nu conving pe nimeni că drepturile albanezilor sînt sau vor fi respectate în Kosovo după bombardarea masivă a Serbiei. Ritmul deportărilor s-a intensificat, catastrofa umanitară s-a amplificat. Au dreptate, în felul lor, cei care condamnă bombardamentele în numele realităților din restul lumii: în Etiopia și Sierra Leone, în Mexic și în Indonezia (în total în 45 de locuri din lume sînt conflicte deschise) se moare din cauze etnice și religioase, politice și economice. Acești morți se încadrează în categoriile atrocități, crime de război, crime împotriva umanității, genocid real sau genocid potențial, în funcție de bogăția de vocabular a celor trimiși să se ocupe de evenimente marginale. Deocamdată, regina bătăliilor, informația, nu le plasează într-un loc central, așa că acolo dreptatea celui mai tare triumfă într-un mod dezorganizat, spre deplina satisfacție a pacifiștilor.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Noțiunile de bază

Conflictul declanșat din cauza situației din Kosovo pune în discuție înțelesul principiilor în numele cărora mor și suferă acum atîția oameni. Ziaristul german, citat pe larg în continuare, crede că autodeterminarea a încetat să mai fie o doleanță legitimă. Cine s-a așezat la coadă devreme și a apucat, bine, cine nu, rămîne fără: „Unele idei sînt atît de înrădăcinate în spirite, încît sînt considerate legi ale naturii, rezistînd astfel oricărei analize istorice. Noțiunea prin care se afirmă dreptul popoarelor de a-și decide ele însele soarta este un exemplu perfect. Se spune că dreptul ar decurge din specificul cultural, etnic și istoric, din ceea ce deosebește un popor de celelalte. Această idee, a cărei origine este situată de partizanii ei într-un trecut îndepărtat, este de fapt foarte recentă. Dreptul la autodeterminare a început să se propage ca obiectiv de luptă și instrument de propagandă în timpul Revoluției franceze, cînd Franța revoluționară era amenințată de coaliția puterilor europene. El s-a impus imediat și a transformat în două decenii scena politică europeană. Dar, de multă vreme, dreptul la autodeterminare nu mai este asociat unui context istoric precis. Noțiunea a făcut o carieră mondială, prelungită pînă în zilele noastre. Este instrumentul de propagandă cel mai bogat în consecințe de la inventarea păcatului originar încoace – model presupunînd autodeterminarea individului. Mult mai vechi, păcatul originar a avut un impact mai limitat: n-a atins decît cultura lumii creștine.

În timp ce revoluția franceză și în special Napoleon (care a împlinit-o și a depășit-o) au subordonat întotdeauna principiul autodeterminării argumentelor impuse de *realpolitik* – Napoleon a evitat să susțină voința de independență a Poloniei, cît timp a încercat să încheie un acord cu Rusia – ideea a găsit în epocă un ecou paradoxal în terenul fecund al Prusiei. Regatul căruia Napoleon i-a impus o înfrîngere atît de umilitoare nu era decît un conglomerat de teritorii eterogene sub raport cultural și social, ținute la un loc doar prin pumnul de fier al suveranilor. Și tocmai acolo, într-un context de faliment total, s-a inflamat ideea autodeterminării împrumutată de la modelul francez. Ea s-a diluat în filosofia idealistă și a devenit motorul reformelor interne, vizînd reconstrucția și modernizarea profundă a statului prusac. Pe de altă parte, ca instrument al luptei ideologice, autodeterminarea a servit la mobilizarea rezistenței împotriva ocupantului francez.

Apoi, în secolul XIX, voința de a constitui o națiune liberă, pe un teritoriu a cărui mărire se obține în detrimentul vecinilor, a devenit o modă și o nebunie politică.[...] Națiunile mici din Europa de Est și de Sud-Est au trebuit să aștepte pînă la sfîrșitul primului război mondial pentru a putea concretiza în folosul lor ideea autodeterminării.[...] Consecințele autodeterminării au evoluat într-o manieră terifiantă în secolul XX, strangulînd de fapt popoarele. Europa Occidentală a tras niște învățăminte și încearcă să le pună în practică prin proiectele de unificare. Ceea ce nu împiedică desfășurarea unor conflicte sîngeroase în imediata vecinătate a Uniunii Europene, conflicte duse în numele dreptului popoarelor de a-și decide destinul. Este regretabil că puterea politică germană, în ambianța reunificării pașnice, le-a adus un sprijin hotărîtor. Recunoașterea internațională a independenței Sloveniei și Croației, impusă de Hans Dietrich Genscher, pe atunci ministru al Afacerilor Externe, în loc să pună capăt crizei din Balcani, a atîțat-o, legitimînd ideea dreptului la autodeterminare, o noțiune depășită și deteriorată de istoria secolului XX.

Conflictul a cuprins acum regiunea Kosovo și se poate propaga și în alte părți din sud-estul Europei, deoarece nicăieri geografia politică nu coincide cu cea etnică.[...] Recunoașterea internațională a dreptului la autodeterminare pentru toate etniile nu poate fi, deci, o soluție durabilă, rațională din punct de vedere politic. Cel mult, poate fi impusă o relativă autonomie politică și culturală în cadrul frontierelor politice existente". (Johannes Willms, „Autodeterminarea nu este un drept", **Süddeutsche Zeitung** – München)

Violența este detestabilă și pentru că face inutilă orice discuție despre ceea ce e rațional din orice punct de vedere: „Administrația Clinton poate să vorbească în termeni vagi despre «restabilirea» autonomiei pentru regiunea Kosovo. Realitatea este că Iugoslavia în care se găsea un Kosovo autonom nu mai există. Miloșevici a vegheat și acțiunile lui au împins majoritatea zdrobitoare a kosovarilor să dorească independența. Pe termen lung, autonomia nu este o opțiune valabilă, pentru că nu se poate reveni. Crezînd că sîrbii pot fi constrînși să accepte termenii acordului de la Rambouillet, alianța occidentală va avea de făcut față unor noi opțiuni, mai penibile și mai complexe: fie Kosovo devine un protectorat NATO, cum e Bosnia-Herzegovina astăzi, rămînînd așa în viitorul previzibil; fie ocupația NATO va constitui preludiul pentru independența provinciei. Probabil și una și cealaltă dintre opțiuni este preferabilă situației actuale. Dar ambele impun un angajament mult peste pragul de toleranță acceptabil de către opinia publică americană. Ceea ce ne duce la un al treilea scenariu posibil: abandonarea regiunii de către Occident și revenirea la suferințele impuse în Kosovo, de zece ani încoace, de puterea lui Miloșevici. (David Rieff: „Ceea ce nu pot face bombardamentele" – **The New York Times**) **(M. B.)**

Argument

În vremurile speciale pe care le traversăm (ca, de altfel, în multe alte perioade din istoria României) se aud glasuri ce reiau, într-o formă sau alta, celebra formulă a amicului Nae cu tirania ca în Rusia. Nostalgia pentru dictatură a fost întotdeauna unul dintre cele mai pregnante sentimente pe care le-au avut masele. S-a observat că *masele* nu sînt o simplă adunare de indivizi – şi, prin urmare, o alăturare de raţionări şi sentimente individuale –, ci un organism aparte, cu un comportament diferit de cel al unui om matur, responsabil, raţional etc. şi că acest comportament este bazat în principal pe reacţii instinctuale şi infantile. Nevoia de dictatură ţine de latura infantilă a psihologiei maselor: mulţimea are nevoie de un tătuc, în care să investească calităţi providenţiale, iar tătucul, astfel dotat, va rezolva toate problemele supuşilor săi, va gîndi, va decide şi va acţiona pentru ei. Cei mulţi vor fi, astfel, feriţi de griji şi de nevoi şi vor duce o viaţă inconştientă şi fericită, ca cea a puncilor (nu întîmplător promisiunea principală pe care o face o dictatură în faţa maselor este fericirea generală).

În ultimă instanţă, diferenţa dintre individul care trăieşte într-o democraţie şi unul care este sub dictatură ţine de poziţia fiecăruia faţă de asumarea responsabilităţii. Într-o dictatură, cetăţeanul, nefiind pus să decidă, va fi ferit de povara răspunderii. Toată responsabilitatea va fi aruncată în spinarea dictatorului. Acesta este motivul pentru care dictatorul, deşi la început reuneşte idealurile mulţimii şi, prin urmare, are o largă susţinere populară, ajunge în scurt timp să-şi uzeze capitalul de simpatie. El va fi răspunzător pentru toate frustrările, neîmplinirile şi, pînă la urmă, ne-fericirile cetăţenilor. De aceea, în cazurile în care dictatorii sînt judecaţi, cel care va fi cel mai aprig acuzator al lor (şi, de cele mai multe ori, chiar judecător şi călău) va fi însuşi poporul. Dictaturile sînt repudiate, cu adevărat, de către mase, numai în timpul exercitării lor. Înainte să existe ele sînt idealizate – ca singurele în stare să scoată ţara din criză şi corupţie (căci criza este „mediul de cultură" al dictaturii) şi, în general, să lupte cu răul din lume –, după ce s-au consumat sînt mitizate, conferindu-li-se, de pe alte poziţii, nostalgice, calităţile providenţiale cu care fuseseră investite la început. Aceasta în ceea ce-i priveşte pe oamenii mai puţin cultivaţi. Cît despre intelectuali, aceştia vor găsi circumstanţe atenuante pentru dictatura aflată în prelungirea opţiunilor politice proprii şi o vor blama pe cealaltă (intelectualul de stînga va fi indulgent cu o dictatură de stînga şi o va înfiera pe cea de dreapta şi viceversa). În realitate, dictaturile nu au culoare politică. Deşi se prezintă ca o exacerbare a politicului, acesta din urmă este folosit doar ca pretext – şi nu întîmplător, de exemplu, după căderea dictaturii lui Ceauşescu, ceea ce a trebuit să fie redescoperit, dacă nu chiar re-inventat, a fost tocmai politicul.

Pornind de la ecuaţia de mai sus, conform căreia dictatura este respinsă mai cu seamă atunci cînd ai de-a face cu ea, numărul de faţă din *Dilema* a încercat să evoce, în scris, mult invocatele vremuri de dictatură. Cîţi dintre nostalgicii sau profeţii dictaturii ar mai susţine-o atunci cînd ar fi confruntaţi, direct, cu imaginea ei? Iar, dacă noi nu am reuşit să construim imaginea coerentă şi puternică pe care ne-o doream, îi invităm pe cititorii noştri, pe fiecare în parte, **individual**, să o facă. Aceasta, desigur, numai în planul imaginaţiei. **(C. P.-B.)**

Andrei ŢĂRANU
asistent, Şcoala Naţională de Ştiinţe Politice şi Administrative

România în pragul dictaturii

– despre cum e cu neputinţă ceva nou –

Recentele sondaje de opinie, dincolo de datele politice pe care le pun în discuţie (privind în special o orientare de *stînga* opusă celei actuale, declarate de dreapta), demonstrează un puternic recul al opiniei publice în privinţa democraţiei. Incapacitatea exprimată de mai mult de jumătate din electorat (52%, din care 17% refuză categoric să voteze) de a decela între variatele opţiuni programatice ce i se propun demonstrează clar slaba susţinere pe care o mai are astăzi democraţia în opinia publică românească. Motivele sînt, desigur, multiple şi implică discuţii extrem de lungi. Îngrijorător este faptul că acestei neîncrederi vădite i se adaugă un puternic curent de opinie care înfăţişează un posibil autoritarism ca o modalitate de salvare politică şi economică a ţării în faţa *iminentului dezastru*.

Acest curent de opinie motivat politic şi economic de slabele rezultate ale ultimilor doi ani (pentru că pînă în 1996 apărea măcar posibilitatea alternanţei la putere) pune în discuţie democraţia, considerată ca unica răspunzătoare de degradarea vieţii populaţiei. Unul din motive, poate cel mai simplist, este acela că în general s-a făcut o legătură indisolubilă între democraţie şi economia de piaţă, cele două fiind înţelese ca intim legate. Din acest motiv, eşecul economiei a fost perceput şi ca un eşec al democraţiei, chiar dacă în acest spaţiu s-au făcut indiscutabil paşi mult mai importanţi decît în cel economic. De aceea spectrul dictaturii devine unul real şi apare tot mai probabil, făcîndu-se scenarii de posibile autoritarisme, de la asumarea puterii legislative de către preşedinte (deşi pare imposibil, constituţional vorbind) pînă la lovituri de stat militare, sau venirea la puterea a unui regim politic de tip naţionalist-comunist prin alegeri libere.

Astfel spus, întrebarea dacă ar putea dictatura să rezolve în mod real problemele României devine legitimă. Din punctul nostru de vedere, răspunsul ar trebui nuanţat, căci răspunsurile peremptorii nu ar face decît să trimită înspre un spaţiu ideologic care în mod sigur nu ar rezolva în nici un caz problema. Iar pe de altă parte dictatura, fie că este extrem-represivă, fie că este mai blîndă, are un număr de elemente concrete care depăşesc simpla discuţie despre viitorii posibili şi în nici un caz dezirabili.

Oricare ar fi însă tipul de dictatură, ea nu ar rezolva, decît numai parţial şi pe un termen extrem de limitat, problemele româneşti, adîncind şi mai mult decalajul dintre ceea ce tindem să devenim şi ceea ce sîntem de fapt. Motivele pe care le avem în vedere nu sînt în mare măsură decît tot cele de astăzi, numai că puse într-un context diferit.

Ce ar putea face o dictatură în mod concret în ţara noastră? În mod ideal, ea şi-ar propune să restaureze o ordine care, din diverse motive, s-a prăbuşit (de obicei din cauza altora). Această „ordine" este frecvent cerută de o parte a populaţiei a cărei cultură civică se află undeva între nivelul parohial şi cel dependent, şi ar genera în mod rapid o blocare a procesului de civilitate, reconstruind dependenţa faţă de stat sau de o autoritate. Pentru a se menţine, respectivul regim ar fi nevoit să facă o sumă de concesii politice şi în special economice populaţiei, care ar conduce aproape imediat la o înrăutăţire a nivelului de trai. Şi acesta deoarece dictatura ar moşteni întregul sistem economic actual, în care mai bine de trei sferturi din economia românească este de stat. Astfel, s-ar afla în situaţia fie de a menţine şi gestiona o economie neperformantă (după cum ne asigură toţi specialiştii), fie de a încerca o privatizare rapidă (mult mai rapidă decît cea de acum). În primul caz ar fi o reîntoarcere la sistemul planificării, voalat sau nu, şi deci la o reinstituire a socialismului care impune un model al sărăciei generale şi generalizate, iar în al doilea caz costurile sociale ar fi şi mai dureroase decît acum, numărul de şomeri triplîndu-se într-o perioadă scurtă. De aceea, orice regim autoritar, fiind prins într-o asemenea dilemă, nu ar putea decît să continue procesul economic de astăzi schimbînd doar datele politice ale gestiunii crizei.

Desigur, gestiunea crizei economice de către un guvern autoritar pare mai acceptabilă, căci asta ar însemna o responsabilizare mai directă a unui singur centru. Însă acest centru ar fi nevoit să conlucreze, chiar şi pentru o perioadă scurtă, cu actualul sistem administrativ. Or, păstrarea sistemului administrativ ar însemna păstrarea focarelor de corupţie şi dezordine instituţională, ceea ce ar fi fatal pentru un guvern cu o mică sau tranzitorie susţinere populară. Iar încercarea de stabilizare a corupţiei (căci eradicarea ei pare imposibilă) s-ar lovi imediat de spiritul balcanic ce domneşte în România modernă dintotdeauna, pilele şi relaţiile reluîndu-şi vechiul loc în circuitul economic. Mai mult, din experienţele dictaturilor anterioare, în dictatură birocraţia tinde să crească pentru a întări supravegherea, măcar administrativă, a populaţiei.

Părerea mea este că nici o dictatură militară, care în principiu nu ar afecta structurile economice sau administrative, păstrînd ordinea în ţară, nu ar face altceva decît să încetinească ritmul, oricum destul de greoi al reformelor, iar corupţia şi birocraţia nu ar dispărea. Şi asta pentru că majoritatea militarilor de rang înalt din România sînt mai degrabă din vechea gardă comunistă sau ataşaţi economiei subterane. (A se vedea pentru aceasta cazul Ţigareta II.)

Pe lîngă aceste tare structurale ale dictaturilor în general, elementul cel mai pernicios ar fi evident respingerea totală a României de pe scena europeană, aruncînd-o în haosul lumii a treia. Nici chiar o despoţie „luminată" nu ar reuşi să înlăture suspiciunile comunităţii democratice asupra revenirii unui autoritarism în spaţiul est-european, toate acuzele de încălcare a drepturilor omului, reale sau imaginare, apărînd occidentalilor mai mult ca posibile.

Apare, astfel, mai acceptabil să gestionăm (şi să depăşim pînă la urmă) crizele unui sistem democratic, decît să acceptăm instaurarea unei dictaturi, care nici ea la rîndul ei nu ar putea să rezolve nimic. Căci, aşa cum afirma cu mai bine de un veac şi jumătate în urmă Alexis de Tocqueville: „Nimic nu e mai minunat decît arta de a fi liber, dar nimic nu e mai dificil decît ucenicia libertăţii". Iar libertatea poate genera pînă la urmă ordine, pe cînd ordinea impusă nu va genera niciodată libertate.

Andrei BODIU
scriitor

„Eroica revoltă a minerilor, ianuarie 1999"

– fragmente dintr-un manual (acum) inventat –

În varianta, deloc de dorit, că ne-am întoarce la dictatură, am asista la un nou viraj propagandistic. Care ar fi „valorile" care ar intra în joc? Să pornim de la reinstaurarea unei dictaturi de stînga. Marxism-leninismul ar fi scos de la naftalină, iar România ar redeveni statul „muncitorilor şi al ţăranilor". Cum s-ar relegitima puterea care ar conduce, în atari condiţii, România? Printre altele ar începe, după un model deja cunoscut, falsificarea istoriei. De la tratatele academice pînă la cărţile şcolare, totul se va reînroşi. Cum ar arăta de exemplu, manualul de istorie modernă şi contemporană a României? Ca unul, care ca atîţia alţii, m-am luptat, licean, cu „contribuţia PCR *în toate ce sînt...*" aş putea să imaginez un fragment din presupusul nou conţinut al manualului în condiţiile unei dictaturi de stînga. Deşi avem profesionişti în domeniul mistificării – îmi permit să dau o mostră de „relectură" a istoriei, provocat fiind de prietenii de la *Dilema*. Să deschidem noul manual de clasa a X-a, să zicem, la capitolul: **Eroica revoltă a minerilor, ianuarie 1999** şi să citim: „Regimul burghezo-moşieresc s-a confruntat în ianuarie 1999 cu o nouă revoltă a minerilor. Întreaga Vale a Jiului a răspuns chemării fiului său Miron Cozma. Conducătorul minerilor s-a hotărît să nu mai suporte viaţa de mizerie la care regimul burghezo-moşieresc îi silea pe oamenii simpli şi să ridice la luptă sindicală miile de ortaci. Curajos şi decis, Miron Cozma a vrut să protesteze în văzul întregii ţări, la Bucureşti. Dar prim-ministrul de atunci, Radu Vasile, s-a hotărît să-i oprească pe ortaci în Vale şi a pus la cale un plan diabolic. El a trimis în defileul Jiului trupe ale Ministerului de Interne. Prima confruntare a avut loc la Bumbeşti. Ortacii au învins trupele înarmate pînă în dinţi trimise de ministrul Gavril Dejeu, acolitul ţărănistului Radu Vasile. E drept, minerii l-au avut de partea lor şi pe generalul Lupu, patriot care a preferat să nu asculte ordinele decît să se opună revendicărilor paşnice ale celor ce muncesc. Înaintarea minerilor a continuat. Ei au fost întîmpinaţi pretutindeni cu un entuziasm de nedescris. Văzînd că nu mai are ce face, Radu Vasile s-a întîlnit cu Miron Cozma la Mînăstirea Cozia. A fost singurul moment de ezitare al conducătorului minerilor. El a crezut promisiunile mincinoase ale exploatatorului Radu Vasile şi, în loc să-şi continue marşul spre Bucureşti s-a întors în Valea Jiului. E drept, curajul nu l-a părăsit nici atunci, dar conducătorul minerilor a oprit vijelioasa înaintare, ce ne aminteşte de marii voievozi ai neamului: Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu, şi pentru că preşedintele de atunci al ţării, Emil Constantinescu s-a hotărît să mobilizeze armata împotriva minerilor, instaurînd «starea de urgenţă». În ţară domnea o simpatie totală pentru Miron Cozma şi o ură mocnită împotriva regimului burghezo-moşieresc al Convenţiei Democrate. După retragerea bravului Miron Cozma în Valea Jiului, regimul lui Constantinescu, al prim-ministrului Vasile, împreună cu puţinii lor acoliţi lipsiţi de patriotism din justiţie au hotărît să-l arunce pe conducătorul minerilor în închisoare. Condamnat la nu mai puţin de 18 ani, Miron Cozma a pornit din nou spre Bucureşti să ceară dreptate. Înconjurat de mii de ortaci, mai mulţi ca la prima revoltă din 1999, Miron Cozma a plecat spre Bucureşti. Acum în mintea conducătorului nu mai exista decît un singur gînd: «dreptate pentru muncitori sau moarte». Speriat, Radu Vasile a hotărît să-l înlocuiască pe ministrul de Interne Dejeu cu un om mai tînăr, exponent dur al clasei burghezo-moşiereşti, Dudu Ionescu. Acest Dudu Ionescu fusese şcolit de imperialiştii americani tocmai pentru a distruge clasa muncitoare. Drumul victorios al minerilor spre Bucureşti s-a frînt în apropiere de Stoeneşti unde trupele înarmate trimise de Dudu Ionescu au oprit înaintarea ortacilor. Au murit zeci de mineri, ucişi cu mîrşăvie de oamenii puterii. Însuşi Miron Cozma, aflat mareu în fruntea oamenilor săi, a fost arestat mişeleşte. El nu a putut spune decât: «libertate şi dreptate». Cuvintele sale au fost brusc curmate, cu brutalitate, de un ofiţer loial regimului. Aşa a înţeles puterea de atunci să facă dreptate muncitorilor şi neînfricatului lor lider, Miron Cozma."

Ieşind din joc voi spune că, la întrebarea „cine ar scrie aşa ceva, cine ar putea minţi astfel?", există un răspuns simplu: mulţi. Oameni care devin oricînd slujbaşii oricărei puteri doar pentru bani sau pentru o promovare în post. (S-ar fi putut consolida comunismul românesc dacă nu ar fi existat o formă de arivism primitiv, o dorinţă larvară de a „ajunge" prin orice mijloace?) Apoi „cine ar crede aşa ceva?" Nu are importanţă, în condiţiile în care falsul ar deveni istorie oficială. Repetată de o mie de ori, o minciună nu devine adevăr, dar subiect de examen fără îndoială.

Al. PALEOLOGU
scriitor

„Mînă forte!“

– poate dictatura să salveze democraţia? –

„Un guvern de mînă forte, aste ne-ar trebui!“ Fraza aceasta am auzit-o de nenumărate ori, din copilăria mea (anii douăzeci) şi pînă astăzi. Culmea este că numai de guverne de mînă forte nu am dus lipsă, vreme de 60 de ani! Dar se vede că proferatorii acestui deziderat vedeau mîna „forte“ îndreptată împotriva altei mîini, tot „forte“, dar cea de la putere. S-a întîmplat de cîteva ori şi asta, spre satisfacţia imperfectă a doritorilor. Oricum, cei de vîrsta mea am putea face un studiu comparativ al acestor guverne, destul de diferite, în care totuşi caracterul „forte“ al mîinilor s-a accentuat progresiv. În definitiv şi guvernările liberale din anii douăzeci erau mai mult sau mai puţin de mînă forte, dar una, cum se zice, înmănuşată în catifea şi respectînd toate formele constituţionale.

Opţiunea pentru mînă forte are o istorie mai veche, dacă nu ar fi decît acea „tiranie ca în Rusia“ pe care ne-o preconiza amicul Nae din **Situaţiunea**, la 23 iunie 1900. Să fie autoritarismul o predilecţie românească? Să fie doar o figură de stil? O figură de stil persistentă devine, însă, vrînd-nevrînd, o compozantă a mentalităţii. Nenea Iancu o relevă în deriziune, dar o remarcă sub unghiul patologiei morale. El însuşi nu era, cum se ştie, un *fan* al liberalismului politic, în tot cazul nu în varianta „nemuritorului Gambetta“, şi găsea imprudentă respectarea prea scrupuloasă a secretului corespondenţei. Dar era funciarmente alergic la orice retorică extremistă, fie dacoromană (recte „tracomană“), fie liber-schimbistă. Aşa „om de ordine“ cum era, mai curînd „de dreapta“, conservator, junimist, pe urmă takist, era bun prieten cu socialiştii, nu numai cu Gherea, dar şi cu nu puţini alţii, – socialismul era încă onorabil, iar socialiştii oameni de spirit, cultivaţi şi generoşi. Atîta numai: el era creştin cu frica lui Dumnezeu şi nu intra în discuţie pe tema asta. Nu era pentru o putere autoritară, dar ţinea la autoritatea puterii.

Din pricini diferite o societate, un Stat, poate ajunge la carenţă de autoritate a puterii. Societatea cu cel mai acut şi complet simţ politic şi juridic din cîte am putut cunoaşte noi, europenii, anume Roma senatorială, prevăzuse această eventualitate legiferînd instituţia dictaturii pe timp limitat (6 luni) pentru atari momente de criză. În cele aproape cinci secole ale Republicii au funcţionat 88 (opt zeci şi opt) de dictatori, între care şi vestitul Cincinatus. Faptul că în o jumătate de mileniu aceşti magistraţi şi-au îndeplinit de fiece dată mandatul în termenul prevăzut, fără mijloacele de azi, retrăgîndu-se apoi pentru ca Senatul să reintre în normalitate, ar trebui să ne apară nouă, celor de acum, un exemplu incredibil. (O defecţiune totuşi a existat, cu ultimul, Sulla, care s-a proclamat dictator pe viaţă: precedent care nu a proliferat decît două milenii mai tîrziu, în secolul nostru). Nici în Roma imperială nu mai era loc pentru instituţia dictaturii (ca instituţie), şi nici în Evul Mediu feudal. Suverani autoritari au fost, buni sau răi, dar nu dictatori. Nici în perioada constituirii statelor naţionale şi a monarhiilor absolute nu era loc pentru dictatură. Oricît de autoritari, nici Richelieu, nici marchizul de Pombal, nici Metternich nu au fost dictatori. Apariţia dictaturii în lumea contemporană e legată de ceea ce J. Ortega y Gasset numeşte „revolta maselor“. Acest fenomen provoacă alternativa: a) dictatură (civilă sau militară) pentru stăvilirea anarhiei şi haosului; b) dictatură ideologică, cu preluarea „revoltei maselor“ şi instaurarea unei „ere noi“. Prima variantă nu e **a priori** bună sau rea, depinde cine şi cum o asumă. A doua e, evident, o nenorocire, rareori scurtă. Trebuie adăogat că, după Ortega y Gasset, revolta maselor nu e negreşit şi nici în primul rînd o insurecţie. E o stare în care nimeni nu mai recunoaşte preeminenţa valorii, în care 1=1, în care nu competenţa, ci „algoritmul“ e criteriul „obiectiv“ pentru investitură în demnităţi publice, în care nu se mai face deosebire între Mozart şi muzica pop, între Manet, Renoir şi orice *graffiti*, toate „manifestările“ fiind echivalate drept „cultură“, în care un Lavoisier preţuieşte mai puţin decît un *sans-culotte*. O stare în care oricine se are pe sine însuşi ca unic scop şi criteriu, în care nimeni nu mai respectă nimic şi pe nimeni, fiecare ins se consideră unică şi ultimă instanţă. În care se contestă şi se nesocotesc elitele. În care dispare sau în orice caz e nesocotită orice noţiune de transcendenţă.

Atunci transcendenţa e preluată de persoana unui *Führer*, unui Căpitan, unui „Duce“, unui Cîrmaci, unui mai ştiu eu cum i se mai zice, un ins cu anumite însuşiri şi mai ales anti-însuşiri, dar radical lipsit de calitate, şi puternic dotat pentru impostură. Pe acesta îl recunoaşte acea masă de unicate care se va contopi într-o unitate zbierătoare de lozinci. Ea, în locul credinţei într-o realitate transcendentă, va accepta un „crez“ sau un catehism sumar extras eventual dintr-o „doctrină“ şi cuprins într-o „cărticică“. Puritatea „crezului“ trebuie permanent verificată şi apărată împotriva eventualelor devieri. Restul se ştie: procese, arestări, condamnări, Gulaguri etc.

Împotriva acestor deliruri dirijate, generatoare de teroare şi cretinism nu mai există decît dictatura de tip Cincinatus, civilă sau militară. Dar ea poate fi crudă şi imbecilă, cum a fost cea a generalilor din Argentina (nici cea precedentă, perono-ginocratică, nu a fost decît o grotescă mascaradă). Cînd s-a găsit un dictator care şi-a depus mandatul odată misiunea împlinită (de a-şi salva ţara de bolşevism, nu fără, regretabil dar inevitabil, un număr de victime, în orice caz mai puţine decît altfel), iată că o Cameră a Lorzilor dezonorată îi refuză dreptul la imunitate şi vrea să-l dea pe mîna injustiţiei altei puteri. Parafrazînd titlul unei cărţi de J. F. Revel, putem să ne întrebăm: *Comment finissent les Lords?*

Răspunsul: *lâchement, ignominieusement!*

P.S. – În sistemul semi-milenar al Romei senatoriale, dictatorilor de tip Cincinatus nu li se cerea socoteală de felul cum se achitau de mandatul lor. Unica raţiune era eficienţa, adică salvarea sistemului senatorial.

Caius DOBRESCU
scriitor

Fericirea de a reveni la realitate

– cînd nu mai ai dreptul la G112 –

– Ce faci, dom'ne, ai sau n-ai actele-alea?

Simt că-nţepenesc. Mă caut a zecea oară, încercînd disperat să descopăr vreo scobitură în care să nu-mi fi strecurat degetele mai înainte. Totuşi, e absurd, acasă am luat la mînă fiecare hîrtie, de mai multe ori. Îmi vine să-i trag funcţionarului ăstuia un bobîrnac peste cascheta pe care e cusut cu auriu **Comisia Sindicală Naţională**, să mă uit în ochii lui şi să-l întreb de ce femeii dinaintea mea nu i-a cerut decît o nimica toată de 10-15 adeverinţe, în timp ce cu mine a ajuns deja la punctul 35 de pe listă. Ca să nu-i mai amintesc pe toţi cei care s-au băgat în faţă...

– Aşadar, n-ai analizele, glicemia şi... Păi atunci, asta e, te tai de la gem.

– Nu se poate, urlu disperat, cu lacrimi în ochi, o aveam, vă jur c-o aveam... de altfel toate celelalte acte... vechimea, tipu' de activitate... înălţimea... venitu'... îndeplinesc toate criteriile pentru categoria G112, care e cu gem...

– Păi cum adică le-ndeplineşti, dacă n-ai analizele...

Funcţionarul are un radiator în cabină şi o haină pe care e desenat un pinguin. Prin paltonul meu cu stofă rărită şi prin pantofii găuriţi îmi intră încontinuu frigul. Îmi vine s-adorm. Dar dacă adorm, s-a terminat cu raţia.

– De fapt, ia stai aşa puţin!

Îşi împinge cu picioarele scaunul ergonomic spre computerul cu carcasa crăpată din spatele lui. Bate cîteva taste, concentrîndu-se îndelung de fiecare dată, apoi se pierde în contemplarea ecranului. Îmi vine să-i mărturisesc că aştept de circa opt ore, dar îmi iau seama. Şirul lung din spatele meu freamătă şi el uşor, dar se resemnează. După o vreme, deslueşesc cu greu cum, sub cozorocul şepcii, ridică o sprînceană spre mine şi îl aud şuierînd, făcîndu-mă să îngheţ mai rău decît tot curentul care m-a tras în cele opt ore de cînd aştept la rînd:

– Nu-ţi mai fă probleme. Gata. Miron v-a scos pe de-alde voi din porţie. Nu mai 'teţi G112. Aşa că şi cu şi fără adeverinţele-alea de analize... Du-te frumuşel acasă, că te anunţăm noi cînd să mai vii.

– Păi cum? Dac-am stat opt ore? Daţi-mi cartelă din... din categoria următoare.

– Care următoare?

– Păi... G113...

– De un' să-ţi dau? Bă, ăi fi tu profesor sau ce-i fi, da' ştiu că eşti prost. Păi G113 e fructe de pădure. De unde vrei să-ţi dea statu' ţie fructe de pădure acu', în toiu' iernii?

– Şi pe urmă, şuieră printre dinţi, cu ură, o femeie căruntă, aşezată cu vreo patru locuri în urma mea, de unde ştii că te încadrează la G113? Poate-ţi dă G215 sau H100... Ce, e cum vrei tu?

Coada parcă a luat foc, toţi vociferează, mă înjură, mi se explică de către 15-20 de glasuri deodată că sînt un idiot. Eu nu-mi mai aud decît recviemul maţelor, mă prind de ghişeu, încep să urlu, cu lacrimi în ochi:

– Nu se poate, daţi-mi ceva de mîncare! Miroaaane, ajută-mă! Dac-ar ştii Miron ce matrapazlîcuri faceţi voi aici!

Coada se agită şi mai tare, nu mai înţeleg pentru ce şi pentru cine fiindcă în secunda următoare pînă şi foamea îmi îngheaţă-n stomac: lîngă mine, un individ masiv, cu cască şi salopetă neagră, cu o insignă în formă de lămpaş şi o eşarfă roşie peste piept, pe care scrie, tot cu auriu, ca pe o coroană mortuară, **Gărzile sindicale** tocmai ridică toporul pentru a îmi despica mîinile înţepenite pe pultul ghişeului... Groaza mă inundă în timp ce urechile mele mai apucă să înregistreze strigătul voios de „Noroc bun“ cu care colegii mei de coadă întîmpină această apariţie apocaliptică... Nu-mi mai rămîne decît să leşin.

Cînd mă trezesc, extremităţile îmi sînt încă înţepenite de groază. Chiar şi aceea ancorată între picioare, care îmi stă ţeapănă în sus, aşa cum se spune că le rămîne spînzuraţilor. Îmi trebuie un moment să mă hotărăsc să deschid ochii şi să mă conving că braţele mi-au rămas la loc. Glasuri dulci, cîntînd *Lăudat fie Domnul*, mi se preling în urechi. La început cred, evident, că sînt îngeri, apoi încep să revin la realitate şi să recunosc pe iubitele mele surori şi pe iubiţii mei fraţi de bloc. Mă scutur încă o dată de cumplitul coşmar, de lumea sumbră şi fioroasă în care Cel Rău mi-a ademenit mintea toropită. Cîtă dreptate are fratele Truică, mecanicul nostru de întreţinere, care e şi responsabilul spiritual al blocului, cînd ne strînge în spălătorie ca să ne transmită programul nostru de post, rugăciune şi lectură pe săptămîna viitoare şi ne zice la sfîrşit, cu bunătate: „Fraţilor şi surorilor, staţi mereu cu mintea trează către Domnul şi nu vă lăsaţi pe tînjală, că Cel Rău numa' atîta aşteaptă!“.

De altfel, nea Truică al nostru şade chiar lîngă mine, în acest autocar în care fotoliile de pluş lasciv au fost înlocuite cu scaune de stranã, în acest autocar cu care noi, fraţii şi surorile din cartier, ne facem deplasarea de weekend la mînăstire. Încă nu ştim la care, de fiecare dată e o surpriză. Traseul i se transmite şoferului prin celular.

Doamne, nici acum nu-mi revin! În ce lume dementă m-a putut purta visul cel rău... Nu mă mai satur să mă bucur că m-am întors printre voi, bunii mei maici şi taici, fraţi şi surori... În lumea noastră caldă, plină de har, în care cu toţii, frezori, profesori, ţărani, aviatori, coafeze, ingineri, sanitari sîntem membrii aceleiaşi familii duhovniceşti, cea a Asociaţiei Studenţilor Creştini Ortodocşi din România...

Dezmeticindu-mă cu totul, îi zîmbesc cu drag lui nea Truică, de lîngă mine şi, înainte de a mă alătura cîntării celorlalţi, culeg cu jumătatea de lăcustă cu care m-am deşteptat între degete ultimii stropi de miere de pe peretele micului sufertaş de plastic din poală. Mestec îndelung şi înghit, epuizînd în acest fel proviziile de excursie pe care ni le-a pus la dispoziţie, cu dragoste frăţească, Asociaţia. Acum încep să cînt, unindu-mi vocea cu cele ale iubiţilor mei vecini de cartier. Ceva din lumea lacomă şi înrăită pe care am vizitat-o în vis pare să mi se fi cuibărit, însă, în suflet, fiindcă nu mă pot opri să nu mă gîndesc o secundă, cu jind, cu poftă trupească, la anafura de după slujba de mîine dimineaţă...

Irina NICOLAU
scriitor

NU!

Te uiţi la sondaje şi afli de ce se teme românul: de preţuri, război, şomaj, mişcări sociale, criminalitate. De dictatură nu îi este frică, nici nu se gîndeşte la ea. Excepţie fac cei care pretind că numai o dictatură poate salva România. Dar aceştia sînt proşti.

În ce mă priveşte, este pentru prima dată cînd nu reuşesc să încropesc o pagină pentru *Dilema*, deşi subiectul este incitant. Pur şi simplu, cred că îmi este frică. Mi se pare că scriind despre dictatură – cea din România de azi sau de mîine – mă obişnuiesc cu ideea care vreau să rămînă o enormitate, ceva de neconceput. Adică, în ce fel să mă gîndesc la dictatură? Să ghicesc cine o s-o facă, prin ce forme se va exprima? Simt că o astfel de reflecţie ar slăbi acel NU răspicat şi definitiv pe care sînt pregătită să-l spun oricărei dictaturi. N-am la ce să mă gîndesc, n-am ce să scriu, nu vreau să discut! NU şi atît, NU în toate felurile, NU la orice preţ! Chiar la orice preţ!

Augustin IOAN
arhitect

Umbra dictaturii viitoare. La ruine

– arhitectura totalitară –

Arhitecţii, mai cu seamă cei moderniştii, au nevoie de protectori şi de stat. Asta îi scuteşte de a-şi căuta comenzi, precum şi de asocierea cu alţi specialişti în soarta oraşului. Ei pot rămîne „artişti". Este incredibil şocul pe care mi l-au mărturisit unii arhitecţi români ajunşi la Paris; ei regretau aerul de „libertate a creaţiei" care domnea în institutele de proiectări comuniste! Dictatura te ocroteşte de griji care nu sînt ale „profesionistului", de răspunderi, de nevoia de a fi auto-reflexiv. Dictatura comandă mult, rezolvă aprobările, îţi deschide calea pentru *grands projets*, ostoieşte pe micul demiurg reprimat care zace în fiecare *kir auctore*, vorba lui Mircea Cărtărescu. Moderniştii, obişnuiţi să proiecteze doar pentru „comanda socială", i.e. pentru clientul redus la condiţia de număr, la Existenzminimum, la „popor" şi clasă, se amăgesc că o tiranie ca-n Rusia le îngăduie alintul creaţiei „netulburate".

Nu cred că l-a plîns pe Mitterrand cineva mai tare decît arhitecţii. Frank Lloyd Wright, vizitînd URSS în 1937, a fost uluit de opulenţa în care trăiau arhitecţii sovietici. Orbit de utopia socială stalinistă, Wright nu prea înţelegea cum se împacă luxul conducătorilor cu sărăcia clasei muncitoare ajunse, nu-i aşa? – la putere. E adevărat că stalinismul îşi recompensa bine tovarăşii de drum şi artiştii de curte (doar pe acei care supravieţuiau epurărilor, totuşi): chiar şi în filmele anilor treizeci, casele lor erau arătate drept exemplu de trai opulent în socialism. Nici la noi n-au dus-o prea rău arhitecţii de atunci, iar în anii optzeci erau fericiţi să aibă de lucru în Bucureşti chiar de la repartiţie.

Nu e nevoie, după ce o nouă dictatură se instaurează, să dureze prea mult pînă apar arhitecţii de curte, „lingăii", cei dispuşi să flateze gustul clientului, oricît de simplu ar fi acesta. De regulă ei se recoltează dintre cei slabi profesional şi/sau slabi de virtute. Primii se oferă singuri, sînt fie tineri care văd în acest gest o scurtătură în afirmare (aşa cum au fost avangardiştii ruşi sau Speer), fie măcinaţi de complexul operei absente, aşa cum a fost Anca Petrescu, crezînd că amploarea lucrării de zidire şi funcţia pot suplini calitatea. Ceilalţi pot fi cumpăraţi: aşa s-a petrecut cu Duiliu Marcu, un arhitect onorabil care, după ce l-a slujit bine pe Carol II, a devenit academician şi preşedinte al stalinistei Uniuni a Arhitecţilor.

Ei bine, se înşeală. Dictatura îi foloseşte pe toţi şi se dispensează de oricine; a invoca inocenţa asocierii iniţiale, frăgezimea aurorală a „idealurilor" care te transformă în tovarăş de drum sacrificat curînd, pur şi simplu nu mai este de acceptat. De fapt, arhitecţii de curte (după dispariţia aristocraţiei şi tipului de gust pe care aceasta îl promova) nu pot fi decît mangafale: crezînd că folosesc momentul, sînt de fapt consumate de acesta.

Dacă o nouă dictatură ar fi să apară, două ar fi obsesiile acesteia: populismul şi naţionalismul. Din pricina populismului ar construi locuinţe sociale; fie tot la bloc, perpetuînd promiscuitatea urbană şi socială, fie case de lemn înghesuite poate pe vreun cartier care ar fi astfel „asanat de ţigani" în uralele gloatei recunoscătoare. Din pricina naţionalismului, pentru că producătoarea cea mai stabilă a acestui discurs a rămas biserica, regimul cel nou-nouţ ar umple probabil ţara de „catedrale", asigurînd în proces o construire fulgerătoare a celei prost amplasate din Piaţa Unirii, firește că fără un prealabil concurs de arhitectură. Discuţia publică e de interzis (poate ar mai şi intra astfel la răcoare grupusculele elitiste de intelectuali care s-au pus în afara neamului prin criticile aduse proiectului; îi are încondeiaţi pe toţi presa „de specialitate", care i-a şi dat în vileag, să ştie poporul unic credincios din pricina cui nu se va mîntui). Apoi, n-ar strica şi nişte construcţii urieşeşti, care să camufleze, poate chiar să ne scape de mizeria centrului istoric: case pricăjite, vechi, locuite de ţigani – o plagă pe obrazul sfînt al patriei! În loc, după ce am scăpat – naţionalizîndu-i – de speculanţi, care umflă preţurile cu nerușinare, musai să se construiască în ordine, aliniate frumos, case pentru popor, sau zgîrie nori de pe vremea bună a lui Pinochet (pentru sistemele de faţadă, fumate de mult, firma vestică dînd – nouă şi chinezilor din cutare zonă specială de dezvoltare – un bun comision ca să scape de ele din stoc). Şi să ne scutească cu Bucureşti 2000, cu nemţii d-lui von Gerkhan, cu britanicii d-lui Toch – arhitecţii români ştiu cel puţin tot atîta carte, căci şcoala noastră este recunoscută în toată galaxia, chiar dacă avem dificultăţi în a obţine patalamale în acest sens... avem şi investitori de-ai noştri, fraţi români, care să finanţeze proiectele, ne ajută şi fraţii mafioţi ruşi, kurzi, iranieni, libieni. Numai că între timp s-a terminat mîncarea: trebuie raţionalizată, gătită în mari fabrici de mîncare şi servită în mari spaţii de servire a mesei, pe fundal digestiv de muzică patriotică.

Ordine şi – obsesiv – specific naţional, identitate, etnocentrism. Noi am ţinut piept turcilor şi de aceea n-avem catedrale: e momentul, sub noul regim, să le facem dînd în continuare piept turcilor, care vor să ne cumpere ţara (sînt de altfel singurii, bieţii, care mai vor să o facă: occidentalii au plecat de mult, lămuriţi cum devine treaba cu rrromânii). Oraşul a fost lăsat „neterminat" de bietul Ceauşescu; las' că-i reperează onoarea dom' dictator la loc, împlinind idealul unui Ierusalim ceresc pogorît pe pămîntul sfînt al patriei: au nu am aflat că este Casa Poporului chiar replica Templului din cer, ale cărui proporţii le respectă, de sub talpa cărui iese o apă (Dîmboviţa, de!), ba chiar îi mai şi inundă subsolurile din vreme în vreme? Şi astfel, cu cîteva catedrale ici şi colo, cît mai multe ameninţător orientate spre est, recuperăm teritorii, bunăoară Odessa, unde ne aşteaptă elegantul proiect al lui Constantin Joja din 1942, sau, mai bine, cel de la expoziţia *Munca legionară în arte* din 1940.

Pentru că, dragă cetitoriule, democraţia, economia de piaţă sînt vorbe grele (şi) pentru arhitecţi în general, iar pentru cei români în special. Ei trebuie să-şi reinventeze statutul profesional, care nu mai poate fi acela de agenţi ai puterii; să înveţe regulile unui nou joc unde sînt doar membri ai uneia dintre echipe, iar nu arbitri. Dacă învăţăm repede putem să ne mai salvăm ca breaslă (în felul lor, constructorii şi antreprenorii au prins lecţia înaintea „artiştilor" în ale proiectării). Dacă nu, vorba lui Ivan Ivanovici, nu.

Claude KARNOOUH
profesor de filozofie

Privind la viitorul fără chip

– dictatura economiei liberale –

După ce mi-am petrecut cîţiva ani meditînd la gîndirea politică, ştiu cu certitudine un lucru, şi anume acela că viitorul nu are chip. Bufniţa filozofiei îşi ia zborul, cînd cade noaptea, cînd lumina a ceea ce a fost să fie s-a împlinit. Cum să prevezi atunci devenirea şi mai ales să o schiţezi cu precizie? Ar trebui să pot să ghicesc în zaţul de cafea şi nu sînt capabil. Nu ştiu din ce va fi făcută ziua de mîine. Ea este partea incontestabilă a libertăţii umane, individuale sau colective. Cine ar fi putut să prevadă, locuind la Bucureşti, la începutul lunii decembrie 1989, că va petrece Crăciunul în bucurie, rugîndu-se Mîntuitorului după voia lui?

Desigur, în situaţia actuală a României, există un număr de factori socio-economici care nu evoluează sub auguri prea fericiţi. Este evidentă incapacitatea guvernărilor succesive de a se angaja în reforma economică, rămasă literă moartă, cînd nu se confundă cu furtul din avutul public. În ceea ce priveşte moravurile, despre deriva cărora am scris deseori în această revistă, ele rămîn identice cu cele din fondul de aur al creaţiei lui Caragiale, delăsarea şi corupţia constituind norma comportamentelor publice. Şi totuşi, în pofida unor scurte explozii sociale, mineriade, greve, dar cel mai des ameninţări cu greva, răbdarea populaţiei este nemaipomenită. Majoritatea se pauperizează, îşi restrînge consumul, renunţînd la cheltuielile elementare necesare vieţii cotidiene. Copiii nu mai merg la şcoală, îşi iau slujbe întîmplătoare sau cerşesc pur şi simplu la colţ de stradă, la intrările magazinelor, ale cinematografelor sau restaurantelor. Funcţionarii, chiar şi cei în posturi înalte, fie cumulează mai multe slujbe publice, deoarece nimeni nu poate trăi dintr-un singur salariu, fie combină activităţile publice cu cele comerciale sau financiare. Numărul studenţilor a crescut de două sau de trei ori, dar debuşeele în loc să se înmulţească, se împuţinează şi trebuie să constatăm că învăţămîntul universitar fabrică şomeri, un soi de lumpen intelectuali alimentînd resentimentul eşecului social. Nimeni nu vede capătul tunelului.

Trebuie atunci să fim atenţi, aşa cum sugerează unii, la dorinţa de ordine şi la dictatură, tot mai prezentă? Dacă este adevărat că s-au adunat destule ingrediente proprii unei asemenea posibilităţi, nu observ manifestarea unei asemenea voinţe, chiar dacă uneori cuvinte, strecurate ici colo, exprimă această năzuinţă. Dar pentru instalarea dictaturii nu sînt suficiente profundele tulburări sociale dublate de o criză economică, mai sînt necesare forţe politice şi un mediu internaţional care să o favorizeze şi să o susţină. Or, dacă anumite forţe politice interne enunţă această posibilitate ca pe o salvare naţională, ele nu sînt monolitice, sînt traversate de curente contradictorii, slăbite de sciziuni, sau sînt considerate mijloace de satisfacere a unor ambiţii personale, aparţinînd unor şefi lipsiţi de anvergură. Mai mult, şi acest lucru e decisiv, nu există o ideologie globală capabilă să furnizeze argumente sau referinţe. Cele mai mari puteri din lume susţin un liberalism, mai mult sau mai puţin temperat, care nu pot accepta ideologiile dictatoriale, chiar dacă *realpolitik* pune în evidenţă multe abateri de la acest liberalism.

Dominaţia inexorabilă a sferei economice asupra politicului a modificat integral discursul legitimării puterii. Piaţa mondială nu suportă ideologiile autarhice în politică naţională, sau închistarea în limitele unui imperiu teritorial. Pieţei mondiale îi convin discursurile despre libertatea democratică şi drepturile omului, producînd astfel o confuzie între societatea civilă şi libertatea pieţei. Iată de ce, ceea ce a constituit, timp de un secol şi jumătate, instrumentul puterii politice – industrializarea statului-naţiune (şi constituirea sa ca formă a substanţei politice) – nu mai are nici o valoare. Marile puteri dau exemplul, dizolvînd încetul cu încetul statul-naţiune în sînul unor confederaţii întemeiate pe extinderea pieţelor şi a gestiunii lor. Totalitarismul nu mai lucrează la constituirea unor entităţi politice integrante, închise în voinţa lor de putere, ci în unificarea pieţelor, chiar dacă trebuie distruse vechile entităţi opuse acestei mişcări. Desigur, se pot găsi şi exemple în sens invers, totuşi, de fiecare dată, nu este vorba atît despre state-naţiuni în sensul european sau sud-american al termenului, cît de un stat-continent, unit prin culturi mai vechi decît cele europene: India şi China.

Cu toate acestea, cînd se declanşează crize socio-economice, puterea economică nu ezită să recurgă la dictatură, cu condiţia limitării ei doar la domeniul politic, lăsînd pieţei o totală libertate de acţiune. Chile pe vremea lui Pinochet, alte ţări din America Latină, sau Zair pe vremea lui Mobutu reprezintă exemple emblematice pentru acest tip de dictatură. Şi nimeni nu poate afirma că unele ţări din fosta lume comunistă, cu o independenţă politică recentă, nu prezintă trăsături identice cu aceste modele şi ţările occidentale nu sînt impresionate peste măsură, dacă materiile prime continuă să le stea la dispoziţie şi piaţa este deschisă poftelor lor nemăsurate.

Nici o ţară nu este ferită de dezordini sociale, în special acolo unde sub regimul comunist exista un anume fel de protecţie socială, garanţia locului de muncă, un sistem minimal de protecţie sanitară, posibilitatea promovării prin şcoală etc. Se poate face un pariu mizînd pe ipoteza că dacă s-ar declanşa dezordini ameninţînd sursele de aprovizionare sau deschiderea spaţiului economic, Occidentul ar accepta acel regim politic, ales sau nu, capabil să menţină ordinea, oricare ar fi costurile umane. Există foarte multe precedente indicînd forţa acestei tendinţe. Dar a trecut vremea dictaturilor care îşi însuşesc discursul politic al utopiilor sociale: misiunea istorică a marilor discursuri mesianice s-a încheiat. Altfel spus, teologizarea politicii nu mai e la modă, ultima ei versiune transcendentă, comunismul real, s-a descompus în sfera activităţilor tehnico-economice.

Ultimele conflicte dintre Comunitatea Europeană şi Statele Unite dau o probă strălucită. Războiul bananelor ne aminteşte că, în spatele luptei dintre cele două mari puteri economice ale lumii, se află republicile bananiere unde menţinerea ordinii economice liberale implică o dictatură politico-poliţienească feroce, dacă popoarele şi-ar manifesta cea mai mică veleitate de a schimba direcţia în care se îndreaptă profiturile.

Cluj, 15 martie 1999

© S. Ghețiu

Zbor deasupra unui şef de cuib

– interviu cu Şerban SURU, şeful Legiunii Arhanghelul Mihail –

În spiritul Dilemei, *un număr despre dictatură trebuie să cuprindă şi părerile celor pe care noi nu îi votăm, lăsînd cititorului şansa opiniei proprii. Dincolo de subterfugii şi răspunsuri la întrebări cu alte întrebări, apologeţii dictaturii trec dinspre trecut spre viitor, nemulţumiţi de ziua de azi. Menţionez că nu am efectuat nici o modificare în răspunsurile interlocutorului.*

Conform unui sondaj din noiembrie 1998, 73% dintre români sînt de acord cu afirmaţia: „e mai bine cu un singur om hotărît în fruntea ţării decît mai mulţi cu idei diferite". Vă număraţi printre aceşti 73%?

Depinde de ce a înţeles populaţia printr-un singur om. S-a referit la o dictatură? Dacă da, nu sîntem de acord. Dacă se referea la un regim de autoritate, poate. Eventual se referea la o republică prezidenţială nu la una de tip parlamentar, deci unde preşedintele să aibă puteri mai mari decît are în zilele de azi, ar putea fi o şansă, deşi noi personal încă nu ne dăm seama.

Aţi putea să-mi faceţi un portret robot al legionarului de azi?

Moral vorbind, morala legionară este o şcoală. Această şcoală are absolvenţii ei, repetenţii ei, exmatriculaţii şi premianţii ei. Din nefericire, puţin glumind acum, este o şcoală pe care trebuie să o absolvi pînă la sfîrşitul vieţii tale. Ceva asemănător, deşi nu se compară, cu religia. Poţi să fii credincios pînă în ultima clipă şi cu două secunde înainte de a muri să faci un păcat atît de mare numai cu gîndul încît pe lumea cealaltă să te duci direct în iad. Aşa e şi cu mişcarea legionară, la şcoală. Te poţi lepăda de ea exact în ultimul moment.

Îmi puteţi spune cîţi membri aveţi?

Există mai multe categorii, ca să zic aşa. În primul rînd sîntem cei încadraţi efectiv în cuiburi, care am depus legămînt şi care respectă acel legămînt şi preceptele şi normele legionare. Iar aceştia sînt foarte puţini, sub o sută. Pe lîngă asta este categoria de simpatizanţi legionari, adică cei care se consideră ca fiind adepţi ai ideologiei legionare, dar care nu pun în aplicaţie metodologia. Aceştia sînt, probabil, de ordinul miilor. Şi mai sînt ceilalţi, curioşi la adresa fenomenului legionar, probabil mulţi de tot.

Vedeţi posibilă în viitorul apropiat sau îndepărtat o reînviere a statului naţional-legionar?

Eu sînt convins de faptul că ideile legionare sigur vor avea cîştig de cauză. Dacă în acel moment se va realiza chiar un stat cu această denumire, asta n-o mai ştiu.

Ce ar păstra din democraţia actuală?

Iar mi-e greu să spun pentru că nu ştiu situaţia exactă. Situaţia trebuie cunoscută inclusiv la nivelul mentalităţii omului de rînd, conform unor statistici care se fac la nivel guvernamental.

După cum ştiţi, în toate sondajele, Parlamentul are o imagine foarte proastă. În condiţiile acestea, dumneavoastră veţi face pe placul cetăţenilor şi aţi schimba sau desfiinţa acest Parlament?

Nu ştiu. Şi eu am o părere proastă despre Parlament. Despre Parlament, nu despre parlamentari, ţineţi minte ce vă spun. Despre Parlament în sine, ca instituţie. Pentru că în ziua de azi Parlamentul este acea instituţie care aprobă nişte legi, uneori în necunoştinţă de cauză. Dacă eu aş fi parlamentar mi s-ar permite să ridic mîna să votez vis-à-vis de o lege care priveşte, de exemplu, zootehnia. Deci ei, vor ridica mîna numai pentru că, eventual, partidul din care fac parte a hotărît aşa. Vi se pare normal? Orice badea Gheorghe ştie dacă ăla e mai bun sau nu să voteze legile, dacă e mai bun sau nu să conducă ţara.

Cum ar fi Parlamentul, sau cum aţi numi un corp legiuitor?

Noi l-am vedea aşa. Dacă un partid politic vine cu o platformă electorală, ăla să fie un contract juridic la propriu, nu la figurat, atunci să spună: în cazul în care noi vom cîştiga alegerile vom îndeplini, în atîta timp, următoarele chestiuni. Şi să existe un tribunal independent care să spună peste şase luni: partidul cutare care a cîştigat alegerile şi-a îndeplinit promisiunile? Nu. Atunci preşedintele şapte ani de puşcărie, parlamentarii cîte cinci ani de puşcărie.

Nu este o iluzie, totuşi, să credeţi că ar putea exista un asemenea tribunal independent?

De ce vi se pare o iluzie? Pentru cineva din perioada anilor 500 e.n. nu credeţi că i s-ar fi părut o iluzie să vorbească de existenţa democraţiei?

Dar pe aceşti oameni cine i-ar controla, cum i-am alege, în primul rînd?

Dar cum se aleg acum judecătorii independenţi?

Dumneavoastră acordaţi unor oameni pe care nu îi putem controla o putere imensă.

Păi, preşedintele ţării şi parlamentarii au o putere imensă şi n-ai cum să-i controlezi. Cum îi controlezi? Că nu-i mai aleg peste patru ani de zile. Mersi. I-a durut de n-au mai putut.

Acel tribunal, cum ar fi desemnat? Aţi spus că sînt complet independenţi.

© C. Farcaş

Ar trebui să existe un corp judecătoresc stabilit de la bun început, care, pur şi simplu, să constate dacă a îndeplinit chestiunea respectivă.

Şi populaţia ce-ar mai hotărî?

Şi în secunda aceea populaţia ar hotărî la alegeri. Este foarte adevărat că dintre toate formele care au existat pînă acum, de guvernare a unor state, democraţia este cea mai bună formă. Dar asta nu înseamnă că ea este şi cea mai bună formă dintre toate care ar putea să fie posibil să existe. Ea are nişte tare destul de mari pe care, la prima vedere, sînt puţini aceia care le sesizează, pentru că te bucuri de nişte drepturi, mai ales cum e situaţia omului român, pe care nu le-ai avut înainte de revoluţie şi bucuria e la fel de mare ca un cîine care a fost ţinut o viaţă întreagă în lanţ şi nu i s-au dat decît oase uscate de mîncat. Şi cînd îi dai drumul din lanţ şi-i dai un simplu cîrnat şi ăla, zic, stricat, el are senzaţia că este cea mai bună mîncare posibilă şi că libertatea de a alerga prin curte este ceva incredibil pentru el şi că altceva mai bun nu există, el încă nu ştie ce înseamnă să trăieşti dincolo de gardul curţii. Cam asta este situaţia cu poporul român. De-abia a scăpat din lanţ şi a dat de un cîrnat uscat şi stricat undeva prin curte.

A consemnat Cristian GHINEA

Din discursurile lui C.V. Tudor

Decalogul de la Turda

„1. Instituirea dictaturii legii, arestarea şi judecarea în faţa poporului a celor care au ticăloşit ţara

2. Confiscarea averilor obţinute prin fraudă şi crearea de fonduri umanitare din acestea

3. Decretarea stării de urgenţă în economie

4. Naţionalizarea fabricilor, uzinelor, hotelurilor, bunurilor etc. obţinute în mod abuziv sau ilegal

5. Elaborarea unei strategii pentru exploatarea bogăţiilor naţionale ale poporului român

6. Organizarea unui referendum pentru instituirea pedepsei cu moartea pentru marii criminali şi violatorii de copii

7. Integrarea socială rapidă a ţiganilor şi izolarea în colonii a celor care nu vor să muncească

8. Scoaterea în afara legii a organizaţiei fasciste UDMR

9. Militarizarea judeţelor Harghita şi Covasna şi reinstaurarea autorităţii statului român

10. Declanşarea pe cale paşnică a pregătirilor pentru unificarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord cu România."

Organizarea Gărzilor Naţionale Înarmate

„Anunţăm opinia publică, internă şi internaţională, că dacă ungurii vor mai face un singur pas în această direcţie criminală, PRM va trece la organizarea imediată a Gărzilor Naţionale Înarmate, pentru apărarea integrităţii patriei. Eu unul îmi voi vinde casa, maşina, colecţia de manuscrise rare, biblioteca şi chiar crucea de aur de la gît pentru a cumpăra arme! (...) Aşa se nasc dictaturile în istorie şi aproape niciodată, la origine, n-au fost ele de vină, ci condiţiile barbare care le-au făcut posibile."

Dictatură incoloră şi inodoră

– *„eu îmi văd de ale mele, ei de ale lor"* –

Termenul de „dictatură" în sine îi cam sperie pe oameni. Nu este un termen respectabil. „Dictatură? Iar? Păi, n-a mai fost?!". Dar o mînă sigură, puternică? „A! Asta-i altceva, păi, nu vedeţi ce dezordine este? Fiecare cum îl taie capul."

Tinerii şi femeile nu prea se interesează de subiect. Pur şi simplu nu au păreri. Cînd îi întreb, parcă îi smulg din lumea lor, dintre preţuri, piaţă, telenovele, filme, muzică.

„Am avea bani mai mulţi?" mă întreabă doamna Lia, uitîndu-se la mine de parcă aş fi porumbelul păcii. Probabil că aveam o figură tare buimacă pentru că adaugă dezamăgită: „tot la fel ar fi". „Adică cum, ce-ar putea să ne facă?!" e nelămurit liceanul Andrei Muşat. „Eu îmi văd de ale mele, ei de ale lor. Nu e clar?" Ba da, să-şi vadă de dictatura lor, aprob în gînd.

„Poate ar fi mai bine, că pe vremea comuniştilor trăiam mai bine" visează Maria Dobre. Ce fel de dictatură? „Ei, nu ştiu, de unde să ştiu eu?"

Cu siguranţă bărbaţii ştiu totul, mai ales cei în vîrstă. „Dacă o ducem tot aşa prost... Am citit undeva că România este pe ultimul loc la toate, la sănătate, la mortalitate, la salarii, la pensii, nu vă daţi seama că lumea moare de foame?" sînt interogat ca burghezo-moşierii pe vremuri de către Marin Cleru. „Şi dacă nu mai merge cu ăştia, vine armata". Cam la fel crede şi Mihai Istrate: „Românul este aşa, lasă-mă să te las. Ei nu vor dictatură, că am văzut cum e, dar decît să meargă din rău în rău şi mai rău, pînă la urmă trebuie să..." Parcă nu îndrăzneşte să spună, ca un copil care a gîndit un lucru rău. „O să mîncăm iar cu porţia, cu raţia. Altfel nu se poate, nu merge. Se schimbă partidele, se fac mai multe. Cu cît sînt mai multe partide cu atît pierderea este mai mare."

Dar ce culoare politică trebuie să aibă dictatura? „Nu, fără nici o culoare, armata" spune Albert Şandor, care vrea foarte mult ca militarii să ia puterea. „Că politicienii ăştia trag plapuma pe ei. Ăia ar aplica legea. Ai greşit, să plăteşti, fără culoare. Şi unul singur nu poate, trebuie să fie mai mulţi, aşa că numai armata ar putea".

Vasile Diaconu e vizibil încurcat, „poate ar fi mai sigur să mergi pe străzi, ar face ordine". Ion Firică ar vrea şi nu prea. „Dacă nu se vor înţelege iar în coaliţie, iar se vor certa, va fi haos, atunci n-avem ce face, recurgem la dictatură". Dar nu armata. „Ăştia care sînt acum, altcineva n-ar putea, preşedintele". Doar domnul Zaharia şi Ioan Nicolae sînt contra. „Nu, dom'le, asta ne mai trebuie acum?". „Dictatură în România nu se mai poate, trebuie găsită o formă civilizată de rezolvare. Trebuie făcută treabă bună, oamenii să judece situaţia, trebuie să depună suflet să ieşim din situaţia în care ne-au adus ăştia. Uite, de exemplu, legumicultura, unde mă pricep, e la pămînt, paragină şi aşa e peste tot. Dar nu cu dictatură scăpăm de ei, că doar tot noi i-am pus. Şi nu prea se tem, nu văd cine ar putea să ne mai facă una ca asta". Domnul Zaharia are totuşi o bănuială: „poate că legionarii, că văd că a apărut iar secta asta, nişte ţicniţi."

Bun, dictatură, dar cu ce ne-am alege? „Adică să-l facă pe om să muncească şi să fie plătit". Îmi explică după un timp de gîndire domnul Istrate. „Păi, nu ar trebui să facem fiecare dintre noi lucrul ăsta?" fac pe inocentul. „Ei, tu eşti tînăr, nu ştii", se arată domnul indulgent.

„Păi, azi unul fură o mie şi patru ani. Ăia de la Petrobrazi fură tone de benzină şi la fel, poate puţin mai mult. Ar trebui împuşcaţi. Scurt pe doi" este mai explicit domnul Şandor.

Aşa e, scurt pe doi, vrem o mînă de fier, fără culoare şi miros politic, care să pună munca pe noi şi să facă ordine, că prea ni s-a suit democraţia la cap. În rest, hu vrem dictatură. (C. G.)

Z. ORNEA

„Ne trebuie o tiranie ca în Rusia“

– despre cum se aseamănă dictaturile între ele –

Se aud, din păcate, glasuri nostalgice care regretă anii dictaturii ceauşiste. Tot ceea ce a fost insuportabil, dureros şi amar în acei ani e uitat cu nonşalanţă, exprimîndu-se concluzia că „tot înainte era mai bine“. Sigur că la aceasta au contribuit consecinţele reformei, care se face hurducat şi cu opintiri, dar, pe măsură ce se face, e producătoare de şomeri. Pentru omul simplu toate aceste răvăşiri nasc nostalgia după dictatura ceauşistă, cînd mizeria, ce-i drept, era generalizată, dar fiecare avea un loc de muncă prost plătit, acces la asistenţă medicală şi la învăţămîntul de toate treptele. Puţini mai gîndesc la haosul economic din acea vreme, la industria mamut prost gîndită, cu tehnologii învechite din start, fără pieţe de desfacere asigurate, cu o agricultură colectivizată integral şi ineficientă.

De fapt, România întîmpină azi atîtea dificultăţi în procesul de restructurare şi privatizare, investitorii străini fiind mult reticenţi pentru că economia a fost atît de strîmb alcătuită. E o moştenire de care nu putem scăpa uşor. Şi e evident, pentru analiştii obiectivi, că nici o ţară fostă socialistă nu a avut de luptat cu o astfel de monstruoasă moştenire. De aceea, printre altele, celelalte ţări s-au săltat în dezvoltare, sînt în faze mult mai avansate în procesul reformării, asigurîndu-şi un nivel de trai mult superior celui de la noi. Ce să mai vorbim de „democraţia socialistă“ de mucava, de dictatura prostesc fanatică a cuplului prezidenţial de tristă amintire. Şi cu toate acestea, nostalgiile după ceea ce a fost „înainte“ continuă să funcţioneze buimac. Nu vreau să-mi imaginez cum ar arăta o dictatură în România de azi. Altfel zicînd, o reîntoarcere la ceea ce a fost înainte, doar puţintel retuşat. Şi aceasta deşi, în deceniile trecute, au funcţionat dictaturi în cîteva ţări (Chile lui Pinochet, Grecia coloneilor etc.), eficiente, o perioadă, sub raport economic, apoi răsturnate în favoarea democraţiei autentice. E, poate, posibilă, în imensitatea Chinei, care experimentează, de un deceniu, trecerea spre capitalism sub regimul dictaturii comuniste. Dar acolo e Asia. Noi sîntem în Europa şi ne aflăm sub alte rigori, cerinţe şi perspective. Dictatura (militară sau civilă) nu poate fi o soluţie pentru noi. Pentru România, o ţară care din februarie 1938 pînă în decembrie 1989 (cu excepţia unui an şi jumătate, de la 23 august 1944 la 6 martie 1945) a trăit, aproape continuu, sub dictatură, adică o jumătate de secol încheiat. Cei care oftează după „epoca lui Ceauşescu“ (de ce e, oare, uitată perioada lui Gheorghiu-Dej?) se gîndesc, mai ales, la cîteva „binefaceri“ ale regimului, neluînd în calcul toate nerușinatele ipostaze ale dictaturii lui „El“ şi „Ea“. Să fim serioşi şi să ne gîndim la destinul necesar al ţării. Omenirea, în evoluţia ei, n-a găsit o altă formă de organizare politico-economică mai bună decît democraţia. Ca să-l parafrazăm pe Churchill, democraţia are foarte multe cusururi, dar e cea mai bună formă de guvernămînt posibilă. Liberalismul trece azi, în lume, prin destule, preconizate sau previzibile, modificări. Dar nimeni nu se gîndeşte să renunţe la democraţie în favoarea dictaturii. Eliminînd din calcule posibilitatea reînvierii dictaturii ceauşiste (al cărui sfîrşit economic era previzibil încă din 1986-1987), spre care model de dictatură, practicat la noi timp de 50 de ani, s-ar îndrepta aceşti nostalgici? Spre dictatura carlistă? Dar ea era cu totul venală şi coruptă, iar relativa stabilitate economică venea din trecut şi era alimentată de comenzile furniturilor militare. A desfiinţat partidele politice (înfiinţînd un partid al regelui (Frontul Renaşterii Naţionale, devenit, apoi Partidul Naţiunii), cenzura era drastic aplicată presei, încît acel fals „absolutism luminat“ a eşuat, iremediabil, în 6 septembrie 1940, după tragicele cesiuni teritoriale (Basarabia şi Bucovina de nord, Cadrilaterul, Ardealul de nord) care au împuţinat teritoriul ţării. Aventura de zece ani de domnie a regelui Carol al II-lea (din care doi ani au fost de dictatură personală) a sfîrşit penibil. Să oftăm după dictatura statului naţional-legionar, din 14 septembrie 1940 pînă la 24 ianuarie 1941? Dar atunci, haosul, inclusiv economic, era generalizat şi politica discriminatoriu-rasială puternic aplicată de legionari, îngăduită, o vreme, de generalul Antonescu. Destul de repede, în numai cîteva luni, generalul (care era, prin decret, proclamat conducătorul statului) şi-a dat seama de dezorganizarea gravă a vieţii economice, practicată de legionari, prin „românizare“, acaparînd, cu japca, avuţii considerabile (în active comercial-industriale, bunuri şi bani), cerînd asentimentul lui Hitler să se debaraseze de adunătura condusă de noul Căpitan, Horia Sima. Antonescu a căpătat îngăduinţa lui Hitler şi, în trei zile (21-24 ianuarie 1941), aşa-numita „rebeliune legionară“ a luat sfîrşit, înfrîntă decisiv, dar numai prin omucideri scandaloase (printre militari şi evreii bucureşteni). Hitler, prevăzător, a dat dispoziţie ca numai căpeteniile rebeliunii legionare să fie transportate în Germania, ţinîndu-i acolo, ca obiect de şantaj împotriva generalului. Repet, să vrea cineva (chiar printre legionarii de astăzi, conduşi de un domn Suru, care prezintă edulcorat pînă la desfigurare totuşi sinistra mişcare legionară de atunci şi de astăzi) să reînvie acea perioadă apocaliptică, ce a înroşit paginile istoriei? Mă îndoiesc. Atunci, poate, că unii nutresc nostalgii după regimul dictatorial al generalului (apoi mareşalului Antonescu, declarat, azi, de unii, erou naţional, ridicîndu-i busturi şi statui, denumind, în unele oraşe, străzi cu numele său?). E posibil. Îi previn însă că mareşalul a legat ţara de Axă, încă în noiembrie 1940 (deşi Hitler nu i-a cerut-o), tîrînd-o, apoi, în război fără a încheia, în prealabil, cum se cuvenea, un tratat cu Germania, care să fi prevăzut condiţiile participării României la război, promisă încă în noiembrie 1940. E adevărat, la începutul războiului, cînd armata română aliată cu cea germană a luptat pentru eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de nord, generalul Antonescu (repede devenit mareşal) a avut de partea sa întreaga ţară, inclusiv şefii Opoziţiei ilegale a partidelor istorice. Dar mai încolo, lucrurile s-au schimbat radical. Cînd mareşalul Antonescu a decis să angajeze armata română dincolo de Nistru în bătălii sîngeroase, cu multe victime inutile, liderii Opoziţiei (cu care Antonescu înţelegea să trateze) i-au comunicat, prin memorii aproape patetice, să nu înainteze cu armata română dincolo de Nistru, adică de fruntariile ţării. Antonescu le-a răspuns în scris, apărîndu-şi opţiunea, tîrînd ostaşii români pînă în inima Rusiei sovietice la Stalingrad, Crimeea, Kursk, în bătălii care anunţau, evident, înfrîngerea Germaniei. Au protestat împotriva acestor dispoziţii şi unii generali români, generalul Iacobici, demisionînd, din această cauză, din fruntea Marelui Stat Major. Şi Antonescu a angajat în război două treimi din forţele armate româneşti, în timp ce Ungaria numai o treime, Finlanda contingente simbolice, prezervîndu-şi armata. Şi, repet, tot acest angajament militar s-a făcut fără o urmă de tratat politico-militar cu Germania hitleristă. Antonescu replica opozanţilor săi că prin acest zel dovedit va forţa pe Hitler să retrocedeze României Ardealul de nord. Dar, citite atent, stenogramele convorbirilor Hitler-Antonescu nu conţin nici o referire a lui Hitler la o astfel de retrocedare aşteptată. S-a dat României, în schimbul Ardealului de nord, Transnistria, care, în afara faptului că a fost transformată într-un imens ghetto al morţii pentru evrei şi ţigani, nu ne folosea la nimic şi nu putea recompensa Ardealul de nord, cedat de Hitler şi Mussolini, în august 1940, prin ticălosul dictat de la Viena. Înfrîngerea militară a Germaniei devenise, de la sfîrşitul anului 1942, previzibilă. Maniu şi Dinu Brătianu îi cereau mareşalului desprinderea de armata germană şi o alianţă cu Naţiunile Unite, Mareşalul răspundea, continuu, că şi-a dat cuvîntul de militar, de parcă în joc era onoarea sa de militar şi nu interesele înalte ale ţării. Ceea ce demonstrează că Antonescu a fost nul ca om politic (şi, totuşi, era conducătorul statului) şi cu destule carenţe militare de vreme ce se agăţa de maşina de război a Germaniei. Şi Antonescu, dictatorul, azi privit de unii nostalgici drept erou naţional, şi-a păstrat opţiunea sa pînă la 23 august 1944, determinîndu-l pe regele Mihai (înţeles, de mai înainte, cu Opoziţia unită, care ducea tratative, de cîteva luni, pentru încheierea unui armistiţiu) să-l aresteze, întorcînd armele de partea Naţiunilor Unite. Oricît de nedrept şi expeditiv a fost, în 1946, procesul mareşalului Antonescu, calitatea sa de criminal de război era şi este evidentă. De aceea, regele Mihai a refuzat să-i comute pedeapsa prin graţiere. România a dat imense jertfe de sînge, iar economia a fost secătuită. Mă întreb, e acest mareşal Antonescu, cu regimul său dictatorial, un model posibil de reînviat azi de admiratorii dictaturii? Mă îndoiesc.

Atunci, poate, cei ce rîvnesc după dictatură (încă un erou ridicol al lui Caragiale postula că „ne trebuie o tiranie ca în Rusia“. Am avut parte de ea. Şi ce s-a ales din asta ştim, astăzi, prea bine) imaginează altceva, un nou model? Se întîmplă însă că aceste modele se aseamănă uimitor între ele, noul – după atîta folosinţă – nemaifiind posibil. Dictaturile sînt la fel de hidoase şi pustiitoare, oricînd sînt practicate. Să lăsăm democraţia să funcţioneze cum trebuie, cu toate ale sale imperfecţiuni. E totdeauna superioară, sub toate raporturile, dictaturii.

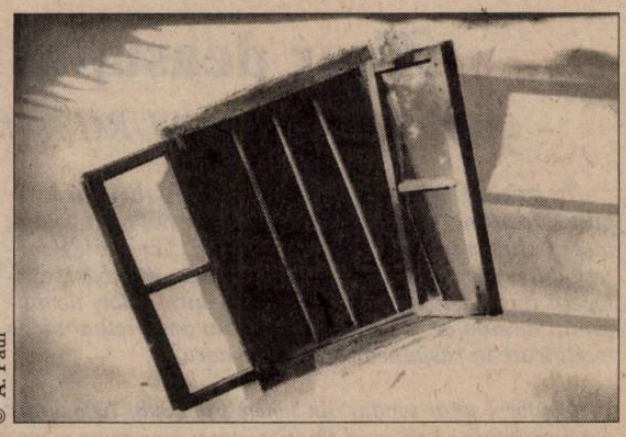

© A. Paul

© A. Paul

locotenent Ion CÎNDEA
sociolog

Logica lui „să trăiţi!“

– persoană versus *uniformă –*

Cuvîntul „dictatură“ ne face, pe fiecare dintre noi, să rezonăm în alt mod. Pentru cei care am trăit perioada predecembristă, chiar foarte tineri fiind, termenii de „totalitarism“ sau „dictatură“, cvasisinonimi, fac trimitere la aceeaşi realitate cotidiană. E firesc, deci, ca în reprezentarea noastră termenul să capete o nedorită dar inevitabilă reducţie semantică. Vom vedea dictatura, deci, prin prisma frustrărilor trăite de fiecare din noi în perioada respectivă.

Unii cred, şi au, probabil, dreptate, că în vreme de dictatură am îmbrăcat, cu toţii, o nevăzută haină militară. Titluri, grade, funcţii, toate devin, din simple etichete adăugate, din pură vanitate uneori, în faţa numelui, determinanţi absoluţi ai statutului individual. În plus, respectul datorat persoanei este înlocuit cu un alt soi de respect datorat etichetei din faţa numelui. (Spun respect, dar e vorba, cred, mai mult de o formă de autoumilire, de obedienţă care anulează, în fapt, o parte din demnitatea personală.)

Formula de salut pe care o folosim este, probabil, foarte relevantă pentru un tip de relaţii statuate într-un mediu social. Clasicul „bună ziua“ are o semnificaţie foarte apropiată de ceea ce înţeleg etnologii prin noţiunea de „salut“, adică exprimarea absenţei oricăror gînduri duşmănoase. (Chiar unul din sensurile strîngerii de mînă este, la origine, a arăta că nu ai arme asupra ta. Versus, originea salutului militar este, spun unii, ordinul dat de un general britanic, care recomanda ca la întîlnirea cu regina, dată fiind frumuseţea orbitoare a acesteia, militarii să-şi protejeze ochii cu mîna, aşa cum fac atunci cînd privesc un obiect aflat pe direcţia soarelui.)

Formula de salut „bună ziua“ se poate adresa oricui. Ea este legată de un fel de egalitate implicită, acceptată tacit. Dacă spun cuiva „bună ziua“, îl recunosc ca egal (ziua pe care i-o doresc bună va fi bună şi pentru mine).

Am învăţat, cu toţii, în armată, să folosim ca formulă de salut expresia „Să trăiţi!“. Nu e vorba de o simplă înlocuire de termeni echivalenţi. Logica şi semantica formulei sugerează în mod evident o relaţie de inegalitate. Tipică pentru organizaţiile care se conduc după principiul comenzii unice, formula a „prins“ cu uşurinţă într-un spaţiu social în care dictatura aplica acelaşi principiu de conducere. Am spus, deci, cu un zel demn de o cauză mai bună, „să trăiţi“ şi secretarului de partid, şi primarului, şi inginerului-şef de atelier sau de secţie. Am renunţat, deci, de bunăvoie, la un „bună ziua“ omnidirecţional, adoptînd un „să trăiţi“ care conţine o evidentă doză de obedienţă, de supunere. (În momentul de faţă, deşi se conduce – nici nu se putea altfel – tot după principiul comenzii unice, armata română însăşi a renunţat, în relaţiile dintre ofiţeri, la această formulă de salut.)

Dacă într-o armată (oricare) executarea întocmai a ordinului superiorului este condiţia fără de care aceasta nu poate să funcţioneze, o societate democratică se construieşte pe cu totul alte reguli. Există, desigur, ierarhie în orice societate. Există, de fapt, ierarhii, în care sîntem fiecare, în funcţie de criteriul ales, pe unul din primele sau ultimele locuri. Astfel, sîntem, în societate, într-un fel, egali. De aceea, adoptarea unui singur criteriu de decizie pentru a realiza ierarhizarea în toate situaţiile nu poate fi decît o formă de negare a complexităţii omului.

Să reînvăţăm, deci, să spunem cu demnitate „bună ziua“ patronului, agentului de poliţie, inginerului-şef sau agentului fiscal. Nu înseamnă că-i respectăm mai puţin pe aceşti oameni, dimpotrivă.

Horia BERNEA

MUZEOLOGIE NEGATIVĂ, APOFACTICĂ

Am tradus în numărul trecut un extras din volumul lui Titus Burckhardt, Principes et méthodes de l'art sacré, *o expunere în care „arta" apare ca unul din modurile esenţiale de a întrupa, experimenta, „realiza" adevărurile şi principiile metafizice prin intermediul facerii concrete. Pentru cîteva mari tradiţii spirituale, autorul schiţa acolo felul specific în care arta sacră (şi simbolul pe care îl pune la lucru) devin o metodă a lucrării de sine, o tehnică a eliberării. Obiectul efectiv realizat nu era, pentru artist, decît proba sensibilă, rezultatul unei operaţii interioare bine conduse; iar, pentru utilizator, un punct de sprijin şi de concentrare pentru atare operaţie.*

Alături de consistenţa şi de veracitatea lor, asemenea prezentări lasă totuşi cititorul pradă unui oarecare inconfort: i se vorbeşte mereu despre un teritoriu care e tot atît de atractiv pe cît e de inaccesibil. „Arta sacră" (şi tradiţia pe care ea o vehiculează) sînt vii şi eficace fie în propriul trecut, fie în alte spaţii spirituale; sînt prezentate ca operînd mereu aiurea, la mare distanţă de atmosfera şi mentalitatea actuală. Noi nu am mai poseda astăzi decît „obiecte tradiţionale" – conservabile, muzeificabile –, vestigii ale unui efort cu care nu am mai avea prea mult de a face. Cititorul ia act de eficacitatea unui domeniu spiritual care îi este cvasiinterzis; şi ajunge astfel să-l privească cu o respectuoasă neputinţă.

Există însă şi tentative de a depăşi acest hiatus, de a privi tradiţia nu numai în vîrfurile ei – relegate exclusiv într-un altundeva –, ci şi în posibilitatea de a participa la ea în mod actual, cu mijloacele şi înţelegerea noastră de azi. Cam aceasta e atitudinea lui Horia Bernea, premisa stilului de muzeografie pe care îl încearcă la Muzeul Ţăranului Român. Obiectul tradiţional, atent privit, „ascultat", devine astfel materia unei încercări de interpretare proprie, a unui „eseu" în interiorul tradiţiei. Redăm aici o parte din notaţiile legate de acest tip de muzeologie, notaţii rezultate dintr-o suită de dialoguri cu Irina Nicolau, ce au debutat în primăvara anului 1993, odată cu inaugurarea, de Paşti, a primului nucleu al discursului muzeal, avînd drept temă crucea. O parte din aceste notaţii au apărut în mapa „Crucea" (1993), iar ansamblul lor a fost publicat în limba franceză în revista de antropologie şi muzeologie, Martor I/ *1996 editată de M.Ţ.R. (A. M.)*

Excluderea evidentului, a explicitului

Civilizaţia ţărănească nu cunoaşte efortul de a se depăşi. E calmă şi blîndă expresie a bucuriei de a exista.

Gustul pentru trecător, pentru lucrul care nu durează... În acelaşi timp, tot ce făceau era definitivul însuşi.

De ce unora obiectele le spun puţin, iar mie foarte mult. Nu-i numai o problemă de sensibilitate şi de nivel intelectual. Cred că cel mai greu atîrnă numărul de conexiuni care se produc în momentul receptării unei imagini.

Poate că omul de astăzi nu aude, nu vede, nu înţelege decît ceea ce izbeşte, ceea ce e tare, clar, evident. Vor exista segmente clare în expunere, zone puternic afirmate. Trebuie să existe însă şi registrul subtil, ţesut la „marele război" al rugăciunii şi transcendentului.

Unde să te opreşti între configurat şi neconfigurat, între enunţ şi poezie, între definiţie şi metaforă? Locul unde te opreşti în mod fericit... Numai cine îl găseşte poate realiza un traseu direct inteligibil şi sugestiv.

Adevăruri spuse „delicat", într-o „subţire adiere".

Surpriza, contrară stuporii.

O inspiraţie tainică trebuie să joace un rol important cînd construieşti un discurs care vrea să vorbească mai mult despre coerenţa (frumuseţea) sufletului tradiţional decît despre povestea etnologică a unor obiecte neînsufleţite.

Dumnezeu iubeşte ce este fragil, plăpînd, slab. Nu iubeşte ce este puternic, tare, încremenit: de pildă, piatra. Ce înseamnă „fragil" în cazul unui discurs muzeal, într-un mod de expunere? Supleţe, eroare şi hazard asumate, încorporate în teza de lucru. De altfel, obiectul ne spune ce să facem cu el. Ajunge să te supui firesc. Legile obiectului sînt slabe, deci plăcute lui Dumnezeu. Cum se manifestă o astfel de muzeologie? Legături cu profundă justificare; legături aparent întîmplătoare; legături întîmplătoare; alternări neaşteptate; grupări care nu suportă explicaţii, justificări ştiinţifice; un mod de prezentare care să rezulte din situaţia nouă a obiectului devenit piesă de muzeu...

Muzeologie negativă, muzeologie teandrică, pîlpîitoare.

Muzeologie negativă, apofatică... S-ar defini prin excluderea celor ce pot fi spuse şi definite.

Cînd spun muzeologie teandrică, sînt conştient că recurg la o metaforă. Am în vedere faptul că, prin expunere, obiectul poate fi net afirmat în două ipostaze. În mod curent, piesa muzeificată e prezentată după criterii formale. Aici, obiectul este arătat ca o hierofanie, ca o „ivire".

Teologia apofatică defineşte – prin excludere – de negrăitul şi de nedefinitul. Termenii teologici reflectă bine tipul meu de lucru, realitatea mea muzeografică.

Revin şi zic: apofatică. Atunci cînd Dionisie Areopagitul a vrut să-L definească pe Dumnezeu a spus de la început că este supra-categorial şi L-a definit prin excludere: pentru ca nu cumva să ajungi să-ţi faci idoli, nu cumva să crezi că ţi-L poţi imagina. După o pagină întreagă de afirmaţii pe care le declară inadecvate, spune că e niciunde şi este peste tot, că nu e nici „unu", nici „multiplu", nici „divinitate". Am uitat exact locul... Reţin aici că în momentul în care vrem să definim ceea ce vrem să definim (acea coerenţă şi frumuseţe a sufletului tradiţional), aproape totul devine ascuns. Dacă pun două obiecte alături, le pun pentru că, efectiv, simt că se întăresc reciproc; gestul nu are o logică formulabilă, univocă. Acţionînd astfel ne apropiem de gîndirea orientală veche. Am în vedere primul contact al romanilor cu grecii cînd grecii ţineau dimineaţa un discurs şi după-amiază un altul, care îl contrazicea pe primul. Romanii înnebuneau. Unii nu pot înţelege că un lucru îl şi spui, şi nu-l spui; că există o gîndire antinomică. E ca atunci cînd afirmi: cinstea-i bună, da' nu-i bună. Cum nu-i bună? Nu-i bună cînd e în exces. Adică cum în exces? Cînd, din cinste, ajungi să faci un lucru reprobabil. Nu există adevăruri univoce. Lumea e plină de ambivalenţe.

Muzeologia apofatică, negativă este, în acelaşi timp, o „muzeologie concretă", în sensul în care discursul trebuie să acţioneze „slab", subtil, blînd, în favoarea obiectelor care sînt „simboluri emotive" şi care, în procesul muzeificării, riscă să se usuce... Pentru a-şi putea transmite întreaga încărcătură, un „simbol emotiv", cum sînt obiectele fabricate de omul tradiţional (înainte de a se dedubla, omul nu „producea" obiecte; le dădea naştere – tot ceea ce făcea ar putea fi, pentru noi, un simbol emotiv), pentru ca un asemenea obiect să-şi poată transmite întreaga încărcătură, trebuie să-i laşi o anume libertate, să nu-l încorporezi unui discurs abstract.

Condiţia teandrică a obiectelor impune o atitudine antinomică din partea celui ce face muzeu: rigoare şi abandon...

Excluderea evidentului, a explicitului, excesivului; negarea apropierilor obişnuite, a locurilor comune.

Povara tradiţiei, nu povara poncifelor

Caracter experimental. Nu experiment în sens de joacă, ci dorinţă de aprofundare lipsită de suficienţa ştiutului. O privire proaspătă asupra fenomenului. Povara tradiţiei, nu povara poncifelor.

Nu mă interesează muzeologia prezentării practicată într-un muzeu de capodopere. Mă preocupă o muzeologie a acţiunii – unde raporturile şi legăturile ce se stabilesc între obiecte sînt mai importante decît obiectele înseşi.

Tatonare fără formulări precise. Puse în formulă, lucrurile îşi pierd energia latentă.

Dacă, în loc să faci obiecte, faci proiecte, pierzi energia latentă a lucrurilor.

Simplitate, nu orgoliul de a aspira la perfecţiune. Multă naturaleţe şi supunere în faţa obiectului... Un muzeu construit pornind de la „proiecte" operează cu legi slabe.

Descriu pur şi simplu. Arăt obiecte aparent legate prin temă, obiecte cu cruci. E adevărat însă că, pentru mine, criteriul de alegere a fost eficienţa imaginii. Am ales în consecinţă obiectele care sînt bine rezolvate, cel mai bine „rezolvate" în funcţie de ce ar putea însemna bun şi rău într-o estetică mediteraneană, europeană. Nu ştiu dacă aztecii ar fi ales aceleaşi obiecte.

Nu este iraţional deloc ce fac. Se înscrie într-o poetică a muzeografiei, eventual. Există o poetică a arhitecturii; pentru ce n-ar exista o poetică a muzeografiei?

Crucea va fi nucleul primei secţii a muzeului?

Crucea există în orice construcţie, în orice obiect: e sursa de durabil pentru îmbinare, ţesere, împletire. Noi sîntem mai atenţi la cruce, sesizăm omniprezenţa ei pentru că sîntem creştini. Prin răstignirea lui Christos, ea a devenit pentru noi semn de viaţă.

Cînd două beţe „se fac cruce" se întîmplă un lucru extraordinar, ia naştere un semn cu resurse inepuizabile, mereu nou, încărcat de ceva care-i mai mult decît însumarea datelor fizice ale „obiectelor" ce intră în intersecţie.

O fereastră e mai cruce decît o troiţă care, logic, ar fi să fie crucea însăşi... ciudat lucru la prima vedere.

Ascultare, supunere faţă de obiect

Solidificarea lumii... lemn, piatră, fier. Corespunde unor etape ale vieţii tradiţionale? Noi avem cruci de piatră puţine. Sînt mai bune crucile de lemn care putrezesc repede, crucile de lemn care nu atîrnă greu cînd le porţi în spate la Judecata de apoi. Casa e, iarăşi, de lemn, casă perisabilă, care îngăduie fiecărei generaţii s-o ia de la capăt. Nu-i tot una să moşteneşti o casă de piatră din secolul al XVII-lea în Scoţia, de pildă, sau să moşteneşti un impuls: du-te în pădure, taie lemne şi fă-ţi o casă cum şi-au făcut şi ai tăi.

Materie/spirit. Falsă opoziţie. Starea de „materie" e specifică omului, condiţiei umane. Studiul materiei, al materialităţii e o temă profund spirituală pentru un creştin. Universul material creştin preexistă, e prefigurat în kerygma apostolilor. Materia e cea care poate agăţa spiritul.

Ortodoxia respinge o trăire nefixată în suportul concret, o trăire lipsită de „agăţătoarea materiei", o trăire care nu „mîntuieşte", care nu transfigurează; inclusiv materia. Care e în fond rezultatul Întrupării? Şi în ce constă cinstirea şi slăvirea Întrupării dacă nu în descoperirea Duhului care animă şi transfigurează obiectul?

Urmărim să facem un muzeu în stare permanent născîndă, cu o dispoziţie care să permită un perpetuu început. Ceea ce ne obligă la refuzul reţetei, dar nu şi al stilului. Orice cîştig pe care îl urmărim e mai mult unul în ordinea spiritului; orice efort trebuie să fie direcţionat împotriva creşterii entropiei. Ceea ce vizăm e să recuperăm ordinea de profunzime a obiectelor, legea unei lumi care se destramă.

După marea criză iconoclastă, ortodoxia a devenit foarte atentă la „imagini". Nu a mai îngăduit în biserică reprezentări tridimensionale, în afara obiectelor cu funcţie practică: mobilier, vase, ramele icoanelor, iconostasul care poate avea mici reliefuri decorative. Iată între ce limite e acceptat obiectul tridimensional... Şi atunci, o muzeologie ortodoxă ar putea accepta manechinul? Poate accepta prezenţa „sculpturii", a tridimensionalului, a „chipului cioplit"? La prima vedere, prezenţa manechinului poate părea o violare gravă a acestui spaţiu conceput în spiritul tradiţiei creştine. Însă programul muzeologic nu e lucru „proiectat". Creştinismul e un mod de a fi, ceva care ne-a structurat atît de adînc încît nu putem şti niciodată unde se află înlăuntrul nostru. Revin însă la întrebare: putem admite manechinul? Casa ori oala nu se schimbă cînd dispare ceea ce trebuia să o locuiască ori s-o umple. Însă fără un volum care să le susţină, veşmintele devin carcasă flască, un obiect care şi-a pierdut codul. Vitrinele ori structurile antropomorfe falsifică costumul expus. În realitate, el e fragment dintr-un ansamblu compus prin relaţia veşmînt-corp. Deci un costum e corect expus doar dacă la expunere participă şi anumite „date" ale corpului. Manechinul nu e „chip cioplit", ci parte a ansamblului veşmînt-corp. Fără trup, rasa călugărului nu are sens, cu toate că face parte dintr-un program de „abolire a trupului".

Organicitatea, în sens ortodox, înseamnă acceptare a unei gîndiri antinomice şi refuz al gîndirii abstracte.

O muzeografie organică vizează rînduiala, nu ordinea.

E nevoie de „ureche" bună pentru a auzi ce vorbeşte obiectul. Iar pentru a înţelege limbajul obiectului trebuie să fi avut o lungă experienţă – nu numai în domeniul vizualităţii, ci şi în al tradiţiei, al spiritualităţii în care te mişti şi pe care vrei să o evoci. Dacă ai un asemenea auz şi curajul de a i te supune, obiectele sînt cele care dictează soluţiile de expunere. Dar trebuie să înveţi ascultarea şi supunerea.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Casa şcoalelor

Caiet de teme

– prima şi ultima pagină dintr-un caiet de clasa a patra –

10-I-1978

Partid, părinte drag, din zări străbune,
copii ţării către tine vin

TOŢI: Cinstesc Partidul Comunist Român.
TOŢI: Partidul România Ceauşescu.
EU: Sînt tot ce-avem mai scump pe-acest pămînt
PANAIT: Partid în orice tînără făptură
EU: Ai un cutezător, ai un vlăstar
BUTOI şi EU: C-al muncii viu exemplu pentru viaţă va fi cît mai temeinic promovat.
TOŢI: Partidul Comunist Român
EU: Avem în fruntea ţării un om ales, un comunist de-adîncă omenie.
TOŢI: Cuvîntul său e cît o Românie

Partidul, Ceauşescu România

Din veacuri a luptat această ţară,
Şi fiii ei de veacuri au visat,
Această minunantă primăvară,
Pe care o trăim înflăcărat.
Noi împlinim tot ce-au visat străbunii
Şi ducem mai departe visul lor
[...]
Refren: Poporul, Ceauşescu, România
Partidul, Ceauşescu, România

(ultima pagină)

10-VI-1978

Scrisoare de mulţumire
către tov. învăţătoare

Dragă tovarăşă învăţătoare,
Cu ocazia terminării clasei a patra eu vă mulţumesc pentru grija şi strădania dumneavoastră, cu care ne-aţi îndrumat paşii pe drumul vieţii, spre tainele literelor.
Un mănunchi de gloanţe îi străpunse pieptul.
un mănunchi = subiect ex. prin substantiv nr singular genul neutru
străpunse = predicat exprimat prin verb nr si

Bazar

Petrecerea minerilor

Muzica lăutărească, la îndemînă pe tarabele pieţelor mai periferice şi populiste, este, în general, fidelă unor veşnice obsesii: *amorul* – între nevastă şi amantă/„femei"; *banul* – ca însemn al *producătorului* şi mijloc de distracţie, de etalare şi epatare în faţa – în general – unui auditoriu invidios *(duşmani); familia* (în special părinţii) –, pe post de componentă melodramatică şi ca semn neexplicit al efemerităţii noastre, a tuturor...

Lotul Piaţa Matache de casete lăutăreşti şochează printr-un titlu inedit: *Petrecerea minerilor*. Autorii nu sînt menţionaţi niciunde, doar producătorul: *L'Esperance Impex S.R.L.* Coperta reprezintă trei tinere tip top model sau 89.89... îmbrăcate într-un soi de costume de poliţist, incluzînd fuste mini, pantofi cu toc cui, bluze descheiate. Fiecare ţine în mînă cîte un pistol sau un baston de poliţist.

Vă-ntrebaţi, probabil, de ce minerii se tot lasă aşteptaţi. Deşi caseta se intitulează *Petrecerea minerilor*, minerii sînt prezenţi în doar două cîntece. Ceea ce trebuie, mai întîi, remarcat este faptul că eroii de la Costeşti au intrat în acest tip de folclor şi cum legile manelelor sînt aceleaşi, şi „minerii" li s-au adaptat. În viziunea doamnei care cîntă, „Minerul" devine un *sex-symbol* şi o partidă. Imaginea locuitorului din adîncuri variază între cea de *macho* feroce, un soi de erou din filmele porno cu tentă sado-mazo, şi cea de milionar de tip nou. Prima variantă apare în melodia *Minerii m-au învăţat*. După ce

Către Institutul Mondial de Posteritate Literară

Am primit chestionarul D-voastră – cel mai inteligent chestionar fiindcă nu cuprinde decît o singură întrebare şi anume, cea mai importantă şi cea mai monotonă: pentru cine scrieţi? – în aceste zile ale Paştilor prăznuite de ortodocşi, catolici şi evrei. Cum nu aţi datat ziua cînd mi-aţi expediat textul – de parcă aţi fi, într-adevăr, o instituţie în afara timpului – îmi place să cred că n-a fost o neglijenţă, ci o metaforă care intră în stilul D-voastră de „lucru cu publicul", după o expresie consacrată în viaţa oricărei instituţii birocratice, chiar şi într-un domeniu inefabil ca al D-voastră. Aţi premeditat ca întrebarea să-mi parvină în zilele Învierii, fie după o răstignire sau după o ieşire din pustiu?

Mă îndoiesc însă că aţi avut în vedere şi coincidenţa de a vă deschide plicul exact în zilele cînd trăiam declanşarea unui nou război mondial. Dacă acceptaţi ideea unui nemuritor ca Eugen Ionesco – formulată încă de pe vremea tinereţii sale bucureştene – conform căreia coincidenţa este forma modernă a miracolului medieval, atunci poate că veţi fi sensibili şi la ideea altui bucureştean, el încă perisabil, care susţine că războaiele sînt mondiale numai dacă se declanşează şi se desfăşoară în Europa, generate în/de spaţiul bazinului mediteranean unde creştinii, evreii şi musulmanii se întîlnesc, în mare, ca la Ierusalim, în mic, pe cei cîţiva metri dintre Sfîntul Mormînt, Zidul Plîngerii şi Moscheea El-Aqsa. Corectă sau incorectă din p.d.v. politic, prea crudă sau prea patetică, asimilarea războaielor locale desfăşurate oriunde între Atlantic şi Urali cu cele mondiale are ca principală explicaţie aceea că cea mai mare şi mai bătrînă cantitate de rude aici se concentrează, între Lisabona şi Vama Veche. Prea puţin whitmaniană (asta e situaţia!), lumea ce se autointitulează civilizată nu are rude la Saigon, Bujumbura sau Kabul pe cîte poate număra de la Tel Aviv, Alger şi Atena pînă la Baltica, Moscova şi Isaccea.

Doar un Soljeniţîn a putut scrie la încheierea păcii în Vietnam că s-a sfîrşit cel de al treilea război mondial, dovedind-o şi cu cifrele cantităţilor de arme şi bombe, mai mari decît cele care au făcut praf Coventry, Leningrad, Dresda în „al doilea..." Îmi asum numărătoarea lui Soljeniţîn şi, lipsit de gust pentru solemnităţi, nu pot să nu fixez acest moment: răspund întrebării D-voastră trăind zorii/noaptea celui de al 4-lea război mondial din acest veac, poate scurt, poate lung, n-au nici o importanţă orele şi minutele lui, ci doar bombele, morţii şi refugiaţii, după cum au o greutate din ce în ce mai mică şi mai neînsemnată, cauzele, dreptatea şi nedreptatea lor. Cu cît ele sînt mai patetice, cu atît sînt mai dubioase, neizbutind decît să justifice violenţa şi contraviolenţa, la fel de logice şi necesare, inegal de distrugătoare, egal de perverse, prelungind observaţia lui Malraux în timpul războiului din Spania: cu cît o cauză e mai înaltă cu atît ea riscă să cuprindă mai multă minciună. Şi cruzime. Nici umanitarismul, nici naţionalismul nu mai pot scăpa acestui diagnostic.

Pentru cine scriu? Nu am – „mulţumită" acestui război mondial – nici un impuls pentru generalităţi, transcriu acest text, trimis prin e-mail, la redacţia *Dilemei*, pe numele meu, la 6 februarie 1999, 8,02 p.m.

„Probabil că pentru majoritatea utilizatorilor lui, Internetul reprezintă posibilitatea racordării la noutate. Eu am descoperit astăzi plăcerea complementară, am descoperit depozitul de numere anterioare ale Dilemei. *Senzaţie asemănătoare am avut probabil doar atunci cînd am intrat pentru prima oară în „zona interzisă" a bibliotecii facultăţii, zona în care se depozitează celebrele (pentru noi, fizicienii)* Physical Review. *Acolo am găsit numere din anii '30, '40, '50, articole ale „zeilor" (sau „greilor", pentru a fi consecvent cu propria generaţie) fizicii (Einstein, Bethe, Pauli...).*

Dar nu osanalele au reprezentat (reprezintă) scopul acestei „ieşiri din timiditate", ci articolele domnilor Pleşu şi Cosaşu pe care mi le-am luat conştiincios pentru a le citi, în liniştea camerei de cămin, de pe terminalul calculatorului proprietate personală. De fapt, un anume articol... Richter, al domnului Cosaşu.

Poate că sună al naibii de patetic. Ei şi ce dacă? Am plîns la finalul articolului. De ce? Cred că de ciudă. Am plîns cu furie. Richter a murit. Cît de tardivă scrisoarea mea. Mă întreb, şi mă întrebam şi cînd citeam, cum de am pierdut acel număr al Dilemei. *De fapt ce importanţă are? Poate că este mai bine aşa. Poate că, în acest fel, El a mai trăit un timp.*

Ca să fiu sincer, nici nu ştiam că mai trăieşte. De fapt nici nu ştiam dacă este cu adevărat om. Pentru mine, necunoscător al istoriei muzicii, om care nu este niciodată sigur dacă Bach a trăit înaintea lui Mozart, Richter nu a fost decît prelungirea firească a pianului, cel care m-a făcut să mă îndrăgostesc, „definitiv şi iremediabil", de Ceaikovski.

Poate că ciuda cu care am plîns a fost cauzată de brutala lui „umanizare", de dezeificarea lui şi poate şi din cauza frîngerii unei speranţe ce n-a putut dura decît o clipă. În refuzul meu iniţial de a accepta o moarte care deja se consumase de mult timp, am înţeles că am fost cumva contemporan cu El. Apoi am înţeles inutilitatea acestei descoperiri. Nu-mi mai era dat să-l pot vedea vreodată.

Cuvintele sînt deja prea numeroase.

Bădrăgan Marius. Măgurele"

Scriu pentru cîţiva prieteni, pentru cîteva femei şi pentru acest necunoscut. Scriu pentru Necunoscutul care-mi semnalizează, din cînd în cînd, magic – singura magie care mă emoţionează – că l-am făcut să plîngă la Richter şi să rîdă la Stan şi Bran, avînd grijă ca, atunci cînd trecem printre fiare încercînd să le îmblînzim, vorbele să nu fie prea numeroase.

Dorindu-vă, în specialitatea D-voastră, cîteva clipe voioase şi sănătoase,

Radu COSAŞU

bărbatul se jeluieşte într-un scurt intro *(Ce ne facem frăţioare / Vin minerii, grupa mare [...],* îi răspunde, pe larg, nevasta: *Măi bărbate, măi bărbate / Minerii m-au prins azinoapte / M-au bătut, m-au violat / Şi de bine m-a-nvăţat [...] / Minerii m-au învăţat / Lucruri bune eu să fac / Să merg cu ei la Costeşti / Şi de-acolo-n Bucureşti.*

„Bătălia" de la Costeşti a intrat, astfel, într-o istorie orală perfect adecvată evenimentelor petrecute acolo. De asemenea, *mina* este consacrată într-un spaţiu horror cu tentă pornografică: *Minerii nu m-au lăsat / Şi în mină m-au băgat.*

Cea de-a doua variantă îl prezintă pe „Miner" drept posibil pretendent, călare pe-un cal alb (evident, adaptat cerinţelor actuale): *Gata cu minerii / S-au emancipat / Au Mercedes, celulare şi calculatoare / Mamă, eu m-am măritat / Mi-am luat un miner / Are bani, are o vilă / Şi o limuzină / S-au privatizat minerii / Cu toţi sînt bogaţi / Nu mai lucrează la mină / S-au modernizat / / Fetelor, să luaţi aminte / Cînd vă măritaţi / Să umblaţi după mineri / Că toţi sînt bogaţi.*

Concluzia celui de-al doilea cîntec, *S-au emancipat minerii*, e paradoxală: toţi minerii sînt bogaţi. Ea ignoră toate revendicările lor socială, toate problemele de protecţie socială şi reconversie profesională. Imaginea pe care folclorul de tip manea a păstrat-o despre marşul minerilor spre Bucureşti şi confruntărilor lor cu jandarmii şi Poliţia exprimă explicit absurdul întîmplărilor în cauză. Şi cînd te gîndeşti cît patos, cîte temeri şi cîte acuzaţii au fost puse, atunci, la bătaie!

Iaromira POPOVICI

Pentru cadourile dumneavoastră de Paşti:
un dicţionar fără concurenţă
o nouă ediţie cartonată

Imaginarul publicitar

Senzaţii tari şi sentimente frumoase

Dacă peste noapte televizorul rămîne deschis, nişte voci feminine alese după criteriul maximei plictiseli şi nazalităţi ne spun lucruri noi. De exemplu, aflăm că „fanteziile romantice" sînt, de fapt, poveşti cu final aşteptat ale călătoriei hormonilor prin organism. Conform teoriei, de cîte ori „fantezia romantică" devine iminentă, un număr (istoric) de telefon: 89... vă oferă sprijinul şi înţelegerea de care aveţi nevoie. Frumos din partea lor!

Într-o societate de consum, *hot-line*-ul erotic nu surprinde pe nimeni. Cel românesc, însă, dăunează grav în cazul în care, după miezul nopţii, simţul estetic a rămas treaz să se lupte cu celelalte simţuri. În afară de o femeie-două într-adevăr frumoase care (nu se ştie de ce), indiferent cum se mişcă şi ce fac, nu reuşesc să ne umple de dezgust, aproape toate celelalte răspund cu vîrf şi îndesat marii nevoi naţionale de vulgaritate şi penibil. Pare că cineva le-a selectat cu grijă, în aşa fel încît să corespundă cît se poate de bine celei mai joase percepţii asupra sexului. Asta înseamnă că cineva ştie precis (sau, în cel mai fericit caz, îşi închipuie că ştie) ce preferinţe are bărbatul român care ar apela la asemenea servicii. Spun *român*, pentru că rareori am văzut pe un canal de televiziune străin ce văd într-o ţară altfel perfect eufemistică în materie de literatură şi titraj cinematografic (şi în care, indiferent unde sînt trimise personajele din filmele americane pe limba lor, pe limba noastră ele ajung invariabil în altă parte). De exemplu, nu pot înţelege pentru ce, clipul cu cea mai mare frecvenţă de difuzare este cel în care o femeie (ar fi lipsit de sens să mai spun ce sugerează figura ei), iniţial îmbrăcată într-un costum de baie roşu, repetă din cinci în cinci secunde o serie de cîteva gesturi fundamentale: ne priveşte fix, scoate limba, sînii, din nou limba şi din nou sînii în tot acest timp în care, în general, ne priveşte fix.

Cît despre texte: „Dragostea e un sentiment atît de frumos... Vino să-l trăim împreună!", ele sînt probabil o traducere inspirată ca cele din filmele americane mai sus pomenite.

Alice POPESCU

FUNDAŢIA PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ – ROMÂNIA
OPEN SOCIETY FOUNDATION – ROMANIA
anunţă

Organizarea şcolii de vară
Tescani, 9-22 august 1999
„Cum va arăta viitorul?
Religii, modernitate, ideologii"
Profesori: HORIA-ROMAN PATAPIEVICI şi ANDREI PLEŞU

Pot candida studenţi în anii III, IV şi V sau absolvenţi de facultate, avînd vîrsta maximă de 30 de ani.

Procesul de selecţie se va desfăşura pe baza dosarului de înscriere şi a unui interviu.

Dosarul trebuie să cuprindă o schiţă a proiectului la care candidatul lucrează în prezent (nu este obligatoriu ca acesta să coincidă cu tematica şcolii) dactilografiată pe o pagină, motivaţia participării şi un *curriculum vitae*.

Toate cheltuielile legate de organizarea şcolii (transport, cazare, masă, suport curs) sînt asigurate de către Fundaţia pentru o Societate Deschisă.

Dosarele se depun în două exemplare la unul dintre sediile Fundaţiei pentru o Societate Deschisă.

Data limită de depunere a dosarelor este 3 mai 1999.

Informaţii suplimentare se pot obţine de la sediile Fundaţiei pentru o Societate Deschisă din:

Iaşi: str. Moara de Foc nr. 35, et. 7; tel: 032-252920, 252922, fax: 032-252926; e-mail: info@iasi.osf.ro, luni-joi: 14,00-17,00

Bucureşti: Calea Victoriei nr. 155, bl. D1, sc. 6, et. 2; tel: 01-6597427, 6591321, fax: 01-3127053; e-mail: info@buc.osf.ro, luni-joi: 14,00-17,00

Cluj-Napoca: str. Ţebei nr. 21; tel: 064-420480, fax: 064-420470; e-mail: info@cluj.osf.ro, luni-joi: 14,00-17,00

Timişoara: str. Semenic nr. 10; tel: 056-221470, 221471, fax: 056-221469; e-mail: info@timis.osf.ro, luni-joi: 13,30-16,30

Arad: Biroul de informaţii, Bd. Decebal 2-4, tel: 057-284000, fax: 057-284000; e-mail: imarc@timis.osf.ro, luni-vineri: 14,00-18,00

Cronica literară de tranziţie

Un lustru fără lustru, în alb şi negru

Iosif Boda a fost membru al CPUN, apoi consilier al preşedintelui Iliescu, care l-a trimis ambasador în Elveţia, de unde a revenit în 1996 ca director de campanie electorală. A ieşit deputat pe listele PDSR în '96, dar s-a îndepărtat în '97, cu grupul care a fondat partidul condus de T. Meleşcanu. Cartea sa recentă* de memorii şi comentarii despre perioada petrecută în miezul şi-n preajma instituţiei prezidenţiale lasă impresia unui ardelean inteligent şi tenace, pasionat şi pasional în ducerea unui gînd pînă la capăt, oarecum diplomat cînd vrea cu tot dinadinsul, altminteri aprig în judecăţi şi degrabă vărsătoriu de cerneală acidă. Una peste alta, volumul său e rodul sindromului „vox clamantis in deserto", e produsul frustrării unui om-care-n-a-fost-suficient-ascultat.

Mult mai neamţ decît balcanicii pe care-i vedea în jurul Preşedintelui, numitorul comun al reproşurilor lui Iosif Boda e brambureala. El constată mereu că lipseşte rigoarea calculată, măsurată, planificată; că se lucrează la inspiraţie, la „plesneală", că nu ştie stînga ce face dreapta, că membrii echipei ori se contrazic, ori se „sapă" între ei. Ca personaj central al memoriilor sale, Iosif Boda îşi rezervă locul celui lucid într-o lume de superficiali, locul copilului care strigă nu chiar că Împăratul e gol, dar că hainele sale nu-s deloc în ordine... (Lăsînd metafora laoparte, apropo de haine, iată un exemplu concret: *„...S-a confecţionat în laboratoarele PDSR un clip publicitar despre creştinul Adrian Năstase... Clipul cu pricina voia să-l înfăţişeze pe preşedintele executiv al PDSR într-un moment de pioşenie: într-o bisericuţă, împreună cu familia... Dar (imaginile) arătau mai degrabă o destindere sportivă. Adrian Năstase în pantaloni reiaţi şi geacă, frumoasa şi distinsa lui soţie, Dana, tot aşa... Pe Dana Năstase..., numai pentru pantalonii «diavoleşti» şi capul descoperit ar fi afurisit-o pînă şi popa de la Biserica Bucur, probabil ceva mai îngăduitor cu moravurile orăşeneşti decît un preot de ţară... Vestimentaţia lor trăda necunoaşterea percepţiei populare"* – p. 138). Adesea, autorul e ulcerat de alt tip de supărare, pe care l-aş numi „sindromul Lovinescu" (fac aluzie la celebra scenă din cancelaria de liceu, în care marele critic, simplu profesor de latină, era contrazis tăios, fără nici un fel de sfială, în probleme literare, de profesori de chimie sau de sport); în tonul de mai sus, aş putea să-i spun „sindromul *ne sutor ultra crepidam*". Iată un exemplu: *„(Generalul) Vasile Ionel îmi reproşa frecvent că-i creez preşedintelui, încă de la prima oră din zi, un disconfort intelectual. Formularea îmi aparţine. El se exprima ceva mai frust... Preşedintele tolera intervenţiile, de pe poziţii ultraconservatoare, ale sfetnicului său militar. – V-am dat vreodată sfaturi cum se trage cu tunul? l-am întrebat pe Vasile Ionel. – Adică ce vreţi să spuneţi? – Că fiecare trebuie să se ţină de uneltele sale"* (p. 66).

În direcţia pe care am sugerat-o, textul lui Iosif Boda se circumscrie unui soi de **maniheism bine temperat**. (Cuvîntul maniheism nu trebuie citit în notă exclusiv negativă. În fond, politica e arta acţiunii, nu aula filosofiei subţiri şi hamletiene. E „da" sau „nu", faci sau nu faci, şi aici o doză de temperament tranşant e salutară). Galeria de figuri, mai pronunţate sau mai şterse, care se perindă pe scena memoriei lui Iosif Boda, e net compartimentată (cu cîteva notabile excepţii: Ion Iliescu, Adrian Năstase) în admisibili şi inadmisibili. Omul o şi spune pe şleau: *„i-am sugerat preşedintelui... să nu recurgă la sfatul unor oameni ca generalul Vasile Ionel sau la consilierul pe probleme culturale Marius Guran"* (p. 338), pentru că, de pildă *„generalul avusese parte, probabil, de instrucţie. Dar numai de una militară. Era o cătană..."* etc. (p. 85); sau: *„Bebe Ivanovici nu era decît un scandalagiu, un zurbagiu, după alţii un impostor. Ameninţa, ca, de altfel, şi Dan Iosif, cu fel de fel de dezvăluiri, vezi Doamne, dacă ar fi ignorat. Mă întrebam şi atunci ce mai puteau dezvălui asemenea personaje, care n-au contenit nici de atunci să se poarte ca precupeţele în piaţă, dezonorînd, nu o dată, chiar ideea de revoluţionar... Cum puteau încape <sic> pe aceeaşi listă oameni ca Adrian Năstase şi Bebe Ivanovici? Situaţia e de-a dreptul hilară, dacă nu ar fi şi dramatică, pentru un partid de anvergura PDSR"* (p. 285).

Ceva mai catifelat e tratamentul aplicat unor personaje superioare, tot din zona dezagreabilă autorului, cum ar fi premierul Văcăroiu. Aici, soluţia blîndă e o anecdotică în aqua-forte, cu morala inechivocă. Nicolae Văcăroiu (p. 134) n-a intrat cu calul în Senat, ci cu automobilul pînă, hăt, în grădina interioară a palatului Elisabeta (*„cînd, dintr-o dată, trosc-pleosc! Zgomotele proveneau de la o coloană de maşni... Automobilele au pătruns pe alei pînă în mijlocul grădinii...*

Nu-mi amintesc ca d-l Iliescu însuşi să fi intrat cu maşina în curtea Palatului. ca orice muritor, preşedintele oprea limuzina în curtea exterioară..." – p. 135). Sau: *„la o întrunire a Biroului PDSR, premierul Nicolae Văcăroiu a venit însoţit de bodyguarzi, care îi făceau pîrtie printre participanţi, vreo 150 de persoane... De cine era apărat premierul? Îi era frică de miniştri, de prefecţi, de lideri locali?"* (p. 134). Nici pasajul în care, avertizat de colcăiala corupţilor, premierul răspunde *„– Lasă-i, domnule, să se compromită!"* şi care ţinteşte să dezvăluie *„mentalitatea... miliţienilor de pe vremuri, puşi să-şi facă planul de amenzi"*, nu e mai dulce (p. 129). Ca şi referirile contondente la *„prestaţia intelectuală de un nivel nu tocmai de invidiat a lui Ion Solcanu"* (p. 298) sau la *„mediocrităţi de la care (Iliescu) nu avea ce aştepta, cum erau domnul Bîgu, secretarul general al Preşedinţiei, generalul Pancea, secretarul Consiliului Suprem de Apărare sau Mihai Zugravu, un profesor de «socialism ştiinţific» ratat..."* (p. 60).

Cum ziceam, cu adevărat nuanţate sunt doar cîteva chipuri, între care se disting cele ale lui Ion Iliescu (onest, ezitant, gafeur, pasiv, hipertolerant, discret) sau Adrian Năstase (deştept, ironic, superior, stilat, iubitor de voiajuri în străinătate, cam snob, cam *high-life)*.

Mizînd şi pe senzaţionalul implicit în „culisele" înaltelor cabinete, dar fără revelaţii decisive, scrisă cu certe virtuţi literare (autorul evită cliseele
alocuri, scenele
dilatată, laxă, fa
politică, cartea
parăm cu „mas
sine, ca nivel i

*) Iosif Boda,
nesc, Buc., 1999, 4

Pagini realiza

Maternitate dificilă

*Într-un număr trecut am publicat cifre îngrijorătoare referitoare la situaţia avorturilor. În consecinţă, nici cele privind naşterile nu sînt mai îmbucurătoare: conform unor statistici ale Ministerului Sănătăţii, rata de fertilitate a cuplurilor din România a scăzut sub nivelul de înlocuire a unei generaţii. Nici puţinii copii care se mai nasc nu sînt prea răsfăţaţi. Mamele ocupate apelează la bone, pe care le găsesc greu. Magazinele de specialitate sînt greu accesibile. Rămîn (şi ele tot mai puţine) parcurile... (**I. P.**)*

Ce spun cifrele...

Cea de a doua jumătate a secolului XX – cu semne de debut încă de la sfîrşitul secolului al XIX-lea – cunoaşte fenomenul denumit „tranziţie demografică": scăderea evidentă a ratei natalităţii şi fertilităţii la nivel mondial, paralel cu cea a mortalităţii. Această curbă marcat descendentă a afectat îndeosebi ţările dezvoltate social, economic, cultural şi sanitar. Merită remarcat faptul că există diferenţe semnificative ale *trend*-ului natalităţii şi fertilităţii în funcţie de diversele continente – astfel, deşi aflat, cum am spus, în scădere generală, indicele în discuţie se menţine de 3-4 ori mai mare în Africa decît în Europa. Cu toate acestea, natalitatea şi fertilitatea continuă să scadă, progresiv, şi în ţările în curs de dezvoltare.

O societate în tranziţie prelungită, precum cea românească, oferă puţine şanse familiilor tinere. Acestea sînt nevoite, din motive economice, să îşi limiteze numărul de copii; – ignorînd mijloacele de contracepţie, o fac în special prin apelul la avortul provocat. Conform **Raportului Final** privitor la *„Sănătatea Reproducerii"* (publicat în martie 1995 sub egida UNICEF), aproape 60% din femeile căsătorite nu vor să mai aibă copii, 5,5% doresc să mai aştepte încă 2 ani, iar 20% consideră că nu mai pot rămîne însărcinate, dar, cu puţine excepţii, nu urmează nici un tratament de combatere a sterilităţii. Dintre femeile care nu au copii, numai 61% sînt fecunde şi îşi doresc un copil, dar două treimi din acestea (în majoritate cele tinere) nu vor o sarcină în viitorul apropiat.

Nu numai cunoştinţele se transmit, dar şi ignoranţa şi lipsa de educaţie: statisticile Ministerului Sănătăţii arată că în perioada ianuarie 1988-iunie 1995, mai puţin de un sfert din proaspetele mame (23%) s-au prezentat la cel puţin 10 consultaţii în timpul sarcinii; 20% au beneficiat de numai 1-3 consultaţii pe parcursul acesteia. În România, asistenţa prenatală este asigurată, în lipsa unor complicaţii, de policlinici şi dispensare. Merită subliniat un aspect: utilizarea asistenţei prenatale se află în corelaţie strînsă cu statutul socio-economic al mamelor – 10% din mamele cu şcoală generală (în comparaţie cu doar 3% din cele cu liceu sau facultate) nu au apelat la nici un fel de asistenţă prenatală. Nivelul de studii influenţează şi alegerea furnizorului – femeile cu mai puţini ani de şcoală au recurs, în majoritate, la îngrijirile medicului generalist sau ale unei moaşe, în timp ce mamele cu studii superioare au apelat cu precădere la serviciile unui obstretician-ginecolog. Rata mare a mortalităţii materne în România (de două ori peste cea europeană) are la bază un important deficit în educaţia femeii gravide. Acest tip de educaţie ar trebui să fie practicat în mod consecvent de furnizorii de asistenţă prenatală, de asistenţi sociali anume instruiţi şi de cabinetele de *planning*. În realitate, femeile din România – şi cu atît mai mult gravidele – nu au, în marea lor majoritate, nici măcar un bagaj minim de cunoştinţe care să le ajute să se protejeze pe ele – şi pe copilul ce stă să se nască.

Iată numai cîteva exemple:

● Evitarea (neglijarea) examinărilor ginecologice profilactice: 44% din femeile de vîrstă fertilă nu au făcut nici un control de acest tip.

● Fumatul în timpul sarcinii este deosebit de nociv; totuşi, 60% din gravidele din România continuă să fumeze pe tot parcursul sarcinii, ignorînd riscul de evoluţie al acesteia şi a naşterii, precum şi impactul asupra fătului (fumătoarele nasc copii cu aprox. 200 gr mai mici).

● Cunoştinţele mamelor privind prevenirea şi transmiterea infecţiei HIV-SIDA sînt reduse, România avînd cel mai mare număr de copii HIV-SIDA din Europa.

Înainte de 1989, ca urmare a politicii sale pronataliste, statul român oferea, conform Decretului 880/august 1965, concedii de maternitate de 16 săptămîni cu plata de 85% din salariu, concediu plătit parţial pentru îngrijirea copilului sub 3 ani şi concediu fără plată cu păstrarea locului de muncă. Se acordau alocaţii, ajutoare pentru familiile cu mai mult de 3 copii, prioritate la obţinerea de locuinţe. Toate aceste măsuri nu au stimulat totuşi rata natalităţii, în contextul unei cumplite degradări materiale – şi morale – a vieţii de zi cu zi.

După decembrie 1989 a fost introdus concediul de maternitate opţional pe perioada primului an de viaţă a copilului, cu plata a 65% din salariu – procent care a crescut la 85% în 1992. De asemeni, a fost abrogată taxa pe celibat impusă celor fără copii. Astăzi, conform statisticilor M.S., tot mai multe femei consideră că este din punct de vedere material neavantajos să ceară reducerea temporară a timpului de lucru şi concedii de maternitate prelungite. Devenit un moment care decompensează fragilul echilibru material al cuplurilor, maternitatea este evitată: *rata de fertilitate a cuplurilor din România a scăzut sub nivelul de înlocuire a unei generaţii.*

... şi ce cred mamele

Parcul Herăstrău, sîmbătă după-amiază. Început de martie: cald, peste 20 de grade. Copii cu triciclete, cu mingi, maşinuţe, răţuşte, broscuţe. Copii gălăgioşi, rumeni sau palizi, îndrăzneţi sau mai timizi, îmbrăcaţi **made in Italy** sau cu pulovăraşe tricotate de bunici. În imediata lor apropiere s-au format trei grupuri: al mamelor, al bunicilor, al angajatelor; de aici se încurajează, se apostrofează, se intervine în dispute, cineva se repede mereu cu o sticluţă de suc, o bucată de măr, o chifteluţă. Intrăm în vorbă cu mamele: sînt 6, între 27 şi 38 de ani; o secretară de firmă, o asistentă medicală, o profesoară, două inginere, o doctoriţă. Nici una nu are mai mult de un copil – şi nici nu îşi doreşte. Probleme? Destule, mai toate comune: cu cine sau unde să îţi laşi copilul cînd mergi la serviciu? Creşele sau grădiniţele de stat, puţine şi deci supraaglomerate (cîte 32 de copii în grupă, în loc de 15, cum prevăd schemele), sînt adevărate focare de infecţii şi boli. Grădiniţele particulare practică preţuri prohibitive – între 100 şi 300 de dolari pe lună – care, în majoritatea cazurilor nu sînt motivate de ceea ce oferă. Persoane calificate şi de încredere, „baby sitter"-e pe care le-ai putea angaja, aproape nu există – la anunţurile date în acest sens la ziar se prezintă fete foarte tinere şi fără vreo calificare sau pensionare – foste muncitoare, poştăriţe, taximetriste, bucătărese de cantină, infirmiere (acestea din urmă *de-a dreptul periculoase, susţine o mamă, pentru că îi dau copilului diazepam ca să-şi bea ea cafeluţa în linişte!). Pe cine să alegi,* se întreabă **Gabriela M.**, *oricînd poţi nimeri vreo inconştientă care să-ţi nenorocească copilul sau o hoaţă, să te lase cu casa goală. Societatea noastră nu oferă aproape nici o soluţie acceptabilă, rezolvarea rămîne tot familia, ca în feudalism; cei fără bunici sînt într-un impas serios. Pe scurt, oricît ar fi ei, copiii, de drăguţi, vorba aceea, cine nu-i are să nu-i dorească!* Bunicile se apropie de noi, au şi ele un cuvînt de spus. **Florica I.**: *Am 70 de ani, mi-e tare greu, Ana are abia doi şi jumătate, dar cum s-ar descurca fiica şi ginerele meu fără mine, că ei se întorc de la serviciu abia seara?!* **Livia C.**: *Am fost învăţătoare, din pensia mea nu pot să-i cumpăr nimic lui Edi, doar cîteva portocale sau două banane cînd şi cînd. Îl învăţ să socotească şi să deseneze, dar el vrea ciocolată şi maşinuţe, n-am de unde; e ultima umilinţă pe care mi-a rezervat-o viaţa.* Vorbim şi cu angajatele – mai toate femei singure, văduve sau divorţate, cu şcoală puţină. **Ioana B.**: *Am fost ţesătoare, am muncit din greu. Fac acum, la 60 de ani, ce făceam la 20: curăţenie, mîncare, îngrijesc copilul de luni pînă sîmbătă, pentru 600.000 de lei pe lună. Am schimbat trei case în doi ani, mă speteau în muncă şi se purtau urît cu mine.* **Maria A.**: *E greu prin case străine, dar am o pensie de 450.000 pe lună, iar fata mea e handicapată psihic şi o întreţin, din ce să trăim?! Îngrijesc copii, asta fac.*

Diana TURCONI

© C. Farcaş

Oferta străzii

Se apropie sărbătorile Paştelui. Vitrinele devin tot mai atrăgătoare, copiii se opresc în dreptul lor, cu priviri pofticioase, sperînd la atenţia iepuraşului. În schimb, privirile părinţilor sînt neliniştite: un ursuleţ mare costă peste 300.000 de lei; unul mai mic, vreo 120.000; un iepuraş de ciocolată albă Heidi Rilă, mijlociu, 33.000, cel mare – 67.000. Coşuleţul-decor, cu ouă mari de ciocolată, învelite în staniol divers colorat, cu flori şi iepure alb, face 250.000 de lei, iar punguţa cu ouă Suchard, 150.000. Ce să alegi – poate o pastă de dinţi „Barbie" (25.000 de lei), un şampon Panda (30.000) sau Johnson's Baby (tot atît), cremă emolientă Johnson's (28.000 lei) ?!

Magazinul Chicco de pe Bulevardul Titulescu anunţă că „Nu am mărit preţurile" şi reduceri cu 30-50%. Totuşi, nici o rochie, nici un pantalon, nici un compleu sau măcar o pereche de papuci nu coboară sub 300.000. Ce e de făcut? Ceva mai departe, în vitrina firmei „Citroën" este expusă o maşină albastră, o splendoare – „am avut şi altele, dar s-au vîndut imediat, asta-i ultima, tot cu baterie, acumulator şi schimbător de viteze", se grăbeşte să explice, amabil, vînzătorul. Nu costă decît 375 de dolari! Pînă la urmă găseşti ceva – poate în Piaţa Domenii, poate la Bucur Obor – de pus în tolba Iepuraşului: jucării de duzină, se strică repede, sînt şi periculoase, mici capcane perfide, e-adevărat, dar atît ne ţine punga, mai ales dacă avem 2-3 copii.

Studiile arată că un al doilea copil într-o familie creşte semnificativ probabilitatea ca respectiva familie să se plaseze sub pragul de sărăcie. Alocaţiile ...tru copii au scăzut în realitate mult mai accen... decît salariile – şi chiar decît pensiile. Un segment important al societăţii – familiile monopa... ele cu 3 copii şi mare parte din cele cu 2 ...t atins de un proces accentuat de sărăcie.

Puţine servicii

Povestea Andei Boc este uimitor de simplă. Avînd un copil, dar şi foarte multă treabă, a încercat să apeleze la cineva pentru a avea grijă de el atunci cînd ea nu poate. Cele trei firme la care a sunat îi ofereau doamne în vîrstă, *cu experienţă pentru că au avut şi ele copii, eventual, aplicau şi principiul: bătaia e ruptă din rai*. Atunci s-a gîndit să-şi înfiinţeze propria firmă de *baby-sitting*.

A trecut de descurajantele formalităţi pe care le întîmpină oricine vrea să-şi deschidă o firmă în România şi a găsit în nomenclatorul de meserii ceva care să semene, cît de cît, cu profilul respectiv.

Firma este un fel de serviciu de urgenţă. Părinţii care trebuie să plece undeva şi să-şi lase copilul cîteva ore apelează la angajaţii săi. Aceştia sînt persoane tinere, în care are încredere, alese dintre cunoscuţi sau recomandaţi de persoane apropiate, deşi mulţi oameni îşi oferă serviciile.

Un *baby-sitter* trebuie să înţeleagă responsabilitatea care îi revine, să-şi facă meseria cu minuţiozitate şi să-i placă copiii. Pentru că pot apărea situaţii neprevăzute, sînt preferaţi studenţii la medicină sau asistentele medicale şi, înainte de a-şi începe efectiv activitatea, urmează o pregătire specială.

Doamna Boc nu trăieşte încă din activitatea firmei, dar este optimistă, deşi nu are o piaţă stabilă, iar o planificare este greu de făcut.

Clienţii sînt oameni cu bani care au mai beneficiat de acest serviciu. Majoritatea sînt străini cu treburi în România. Ei sînt încîntaţi şi spun că cei de aici sînt mult mai educaţi decît *baby-sitter*-ii din ţara lor.

Cristian GHINEA

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Îl cunosc pe...

Dumitru Suciu, marinar

Cum aţi ajuns în situaţia asta?

Nu ştiţi femeile? Te trădează. Am plecat în Portugalia, Matilda a zis că mă aşteaptă şi cînd colo s-a încurcat cu unul de prin minister.

E frumoasă?

Ce să zic, acum, mă uit la ea şi-o văd mai grăsuţă, mai cu unghiile făcute, dar şi strugurii sînt acri cînd nu mai ajungi la ei.

Cum aţi cunoscut-o?

Pe tren. Stătea picior peste picior şi fuma. Am fumat şi eu. Tăceam şi-o priveam pe furiş, apoi, deschis. Nu s-a mirat, iar pînă la Constanţa ne-am întrebat din ochi dacă nu plecăm împreună. Avea pe unul, Filip, inginer, şi făceau mărţişoare de scoici şi pietre. Era o putoare la ei în casă de mi se făcea rău. Acolo am făcut cu ea dragoste prima oară.

Şi de ce v-aţi certat?

Păi, despărţirile. Îi aduceam blugi, o îmbrăcam în bijuterii şi ea, ba că face Dreptu', ba că se face asistentă şi uite aşa a plecat de-acasă într-o zi ca să ia chibrituri şi nu s-a mai întors. M-a sunat după vreo lună, că ce, sînt supărat, că să ne vedem şi a avut pretenţia să-i dau bijuteriile. M-a pus dracu' iar s-o iubesc, da' acum cam rău, cu gheare pe gît, şi ea a răbdat şi eu i-am dat bijuteriile.

De ce i le-aţi dat?

Pot fi eu răzbunător? Ar fi murit de oftică după bijuterii. Las-o să moară spînzurată cu ele... Aşa s-a întîmplat şi cu o rudă de-a mea, îi plăcea iaurtul şi i s-au pus ventuze... dar n-avea ventuze şi i s-au pus borcane de iaurt pe spate şi-a murit, că erau prea mari şi i-au supt cu capacitatea lor tot sîngele pînă a rămas aia verde.

Eugen ISTODOR

Umilinţa zilnică

De rîs

Intru, nerăbdător, în subiect, fără introducere, fără vama cuvintelor de import, care se dau pe la multe ghişee de opinie sau colţuri de simpozioane. Am văzut la o emisiune de divertisment televizat, nu cameră ascunsă, ci un fel de identitate ascunsă, un fals poliţist oprind maşini şi cerîndu-le cetăţenilor să facă tot felul de trăsnăi. Îi punea să stea într-un picior, să se atingă succesiv la nas cu mîna opusă, ba chiar unuia i-a rupt carnetul bucăţele-bucăţele.

Dacă o să spuneţi: „nu-i nimic, mai rîdem şi noi un pic de răul altora", o să vă spun că întotdeauna rîsul se hrăneşte din necazul altuia. Rîdem de soţul păcălit, de prostul satului, de cel căruia i se rupe scara etc. În cazul nostru rîdem de noi înşine, căci în faţa falsului poliţist, sîntem noi, care stăm într-un picior în faţa autorităţilor, ne lăsăm umiliţi de funcţionarul public, eventual zîmbim stînjeniţi.

În timp ce-i vedeam pe concetăţenii noştri stînd într-un picior, îmi imaginam scena undeva prin Germania sau Elveţia. Cum ar fi reacţionat acei cetăţeni? Probabil în nici un fel. Nici n-ar fi coborît din maşină. N-au haz, nu-i aşa? N-au! Dar au altceva.

Vedeţi, pe mine m-a durut acea scenă. În spatele acestei bizare scene comice stau umilinţele noastre însumate, practicate zilnic şi care izbutesc în anumite condiţii istorice să se transforme în violenţă. Aşa cum curajul se hrăneşte din frică, ba chiar aş putea spune că el, curajul, este doar o frică mai mare, propun să nu dea Dumnezeu cel sfînt... căci prin îndelungata stare într-un picior a naţiunii mă tem că în final nu de rîs o să ne prăpădim.

Mircea DIACONU

Cu ochii-n 3,14

PUTEŢI REZISTA ISPITEI DE A VIZITA FRONTIERA RECONSTRUITĂ ŞI DE A SCHIMBA CU PARTENERUL 250 DE MILIOANE DE BACTERII?

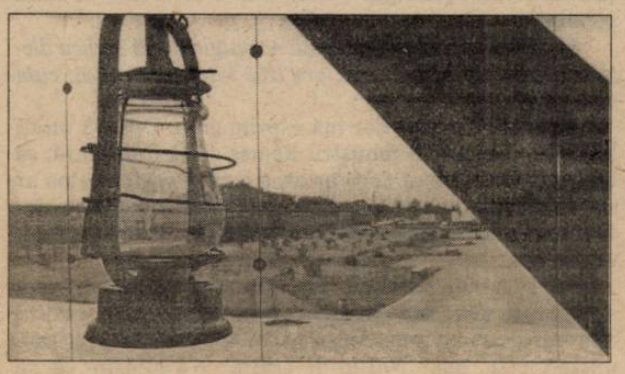

© A. Paul

● În zona P-ţa Buzeşti, în geamul unei magherniţe deasupra căreia se află firma „SECOND HAND. Italia, Olanda, Canada", pe nişte bucăţi de carton este scris cu pixul, cu litere strîmbe: „Am primit marfă nouă." şi „Rezistaţi ispitei de a nu intra aici? Nu cred. Mulţumesc." (**C. M.**)

● În landurile care pe vremuri alcătuiau Germania de Est, nostalgia se numeşte *ostalgie*. Foştii grăniceri de la Zid tînjesc după vremea romantică a patrulelor şi a corurilor militare, după momentele lor de extremă vigilenţă împotriva duşmanului de clasă; şi cum oricînd se poate găsi un chilipir, au cumpărat un imens teren la Eisenach pe care vor să construiască un „parc de distracţii" destinat „turismului militar": amatorii vor putea vizita frontiera reconstruită aşa cum a fost: zidul, sîrmă ghimpată, tir, însă doar pe siluete de carton. Asociaţia veteranilor care a elaborat acest proiect este condusă de fostul locotenent-colonel Michael Schroder, 46 de ani. Nici o legătură cu actualul cancelar. (**M. B.**)

● Riscînd a fi acuzaţi că facem publicitate gratuită unei reviste bucureştene, nouă nu ne pasă şi, purtaţi de un gînd curat şi nevinovat – cum să-i binedispunem pe cititori în vremurile astea grele –, recomandăm un lung articol din *Blitz Magazin*-ul acestei săptămîni, intitulat: „Cum a apărut sărutul?", în care se subliniază şi se avertizează că „un sărut pasional scurtează viaţa cu trei minute", conform studiilor efectuate de savanţi americani: „În timpul unui sărut, partenerii fac schimb de 9 mg de apă, 0,7 mg de albumină, 0,18 mg de grăsime, 0,45 mg de sare şi 250 de milioane de bacterii sau de viruşi". Orice s-ar zice, în fluxul negru al ştirilor la zi, aceasta constituie o gură bună de oxigen. (**R. C.**)

NEMULŢUMIŢI ŞI MULŢUMIŢI, DIN GĂLEATĂ ÎNTR-UN CANAL COLECTOR

● *Cotidianul* din 1 aprilie a.c. ne oferă dovada supremă a labilităţii Occidentului vis-à-vis de Balcani. În pag. 1, pe centru, „Ambasadorii Statelor NATO la Bucureşti sînt *nemulţumiţi* de declaraţia Parlamentului" (român, *n.n.*); două pagini de ziar mai departe, dreapta jos, „Ambasadorii statelor NATO la Bucureşti sînt *mulţumiţi* de declaraţia Parlamentului". Aşa stînd lucrurile, fie ne întristăm pentru calitatea corectorilor ziarului, fie ne îngrozim la gîndul zilei în care ziarele româneşti vor apărea, regulat, în 32 de pagini. (**A. C.**)

● La Piaţa Sudului, dintr-o dugheană amenajată într-o rulotă, poţi cumpăra (dacă îţi lasă gura apă) următoarea chestie: *IAURT GĂLEATĂ – 13.000 + 3.500 găleata garanţie*. (**D. S.**)

● „Soldatul stătea ţeapăn, privind lung, drept în faţă, în timp ce barca lui se repezea înainte. Următorul lucru de care a luat cunoştinţă a fost că barca lui era dusă, de curentul apei, către o *conductă de drenaj* [...]. Barca de hîrtie se rostogoli din *conducta de drenaj* într-un *canal colector*". Citatul este din povestea *Soldăţelul de cositor*, apărută în colecţia „Comorile lui Hans Christian Andersen" (Imported by Rom-Can S.R.L.), într-o casetuţă conţinînd cinci cărţi de poveşti. Grafica e destul de drăguţă (mă rog, pe placul copiilor), dar textele (cu terminologia din domeniul instalaţiilor cu tot) sînt traduse, vorba francofonului, *avec les pieds*. (**M. V.**)

DREPTUL LA TELENOVELĂ PE SUB RUFELE ÎNTINSE LA SOARE

● După ce preţul *PRO TV Magazin*-ului a fost „reaşezat – cum spune editorialista revistei – cu o legătură de pătrunjel mai sus", a apărut şi primul semn al calităţii: o rubrică nouă intitulată „Horia Gîrbea se uită pentru tine". Cît este de cunoscut H. Gârbea, chiar printre membrii redacţiei, o arată însuşi numele scris cu *î* şi nu cu *â*. Poetul-dramaturg şi-a ales, ca temă de reflecţie în articolul-spărgător de gheaţă, telenovelele: H.G. polemizează cu intelectualii scorţoşi afirmînd „Dreptul la telenovelă"! Problema nu este poziţia în sine (mai curînd simpatică), ci adresantul: cei care ştiu cine este Horia Gârbea nu se uită la telenovele, cei care se uită habar n-au cine este personajul... În ambele cazuri, H.G. vorbeşte în gol (ce-i drept, într-un tiraj confortabil!). (**a.l.ş.**)

● Ce se poate vedea (şi auzi), pe geam, într-o zi de Florii: un grătar sfîrîind, o masă maro-roşcat, mică şi goală, aşteptînd; 2-3 bărbaţi romi dînd tîrcoale grătarului; 5-6 femei, de aceeaşi etnie, dansînd timid în jurul mesei, pe niscaiva manele moderate; într-o încercare de a curma monotonia, o femeie se urcă pe masă, schiţînd cîteva mişcări, timide, de dans; o alta o împinge de pe masă, speriind cîţiva porumbei ce se refugiază pe sub rufele întinse la soare, în zona grătarului, la mansarda fără geamuri a casei în care locuiesc şi romii. (**I. P.**)

O BOLBOROSEALĂ IEFTINĂ, ŢINUTĂ LA RECE PÎNĂ ÎI ÎNGHEAŢĂ CELULELE ŞI SE PROPULSEAZĂ PE BAZĂ DE CLOROFILĂ

● La rubrica „Declaraţii de dragoste" din *Naţional* găsim ceva emoţionant: „nemernică, intrigantă te doare foarte rău modul atît de abject cu care ai fost azvîrlită din viaţa tuturor bărbaţilor cunoscuţi de tine. Bolboroseala ta ieftină este nulă, oricum eşti tratată cu dispreţ, de cei mulţi, care te cunosc. Bunul Dumnezeu are grijă ca fiecare să primească ceea ce merită. Semnează: V." Nebuniile lui Cupidon fac ravagii. (**C. G.**)

● Alimentele şi electronica şi noile legături dintre ele le descoperim în *Naţional*, nr. 551: soţii Liliana şi Vasile Bratu, din Ploieşti, vor să schimbe un aparat video pe alimente: un miel, vin şi făină. Au 36 şi 37 de ani şi doi copii. Dacă vor avea succes, îşi vor umple frigiderul, obiect de bază într-o gospodărie, chiar pentru păstrarea produselor electronice sofisticate. Fiindcă, aflăm de curînd, dacă vrei să spargi codul unui telemobil furat, asta-i ultima metodă ce nu dă greş. Un dealer ingenios mărturiseşte cu mîndrie: „le ţii la rece pînă le îngheaţă celulele alea, ce au ele, dar nu de tot. Tocmai cînd i se şterg comenzile, îl bagi la căldură şi-l reactivezi, îi pui ce cod vrei. Păi ce, se pune neamţul cu românii?". Nu se pune, dar parcă-i merge mai bine. (**T. C.**)

● Glumele de 1 aprilie au trezit reacţii diverse din partea instituţiilor. Cea cu racheta românească lansată de la Jimbolia care a doborît avionul invizibil a fost cea mai reuşită. De parcă şi simţul umorului este internat în spital odată cu premierul, Guvernul a trimis un comunicat scorţos, cam aşa: „în actuala conjunctură internaţională..." bla-bla-bla. Iepurele a sărit de unde nu ne aşteptam. Ministerul Apărării a trimis un răspuns excelent: „Racheta care a lovit aeronava invizibilă YF-117 este, într-adevăr, de provenienţă românească. Ea este realizată în cadrul serelor Direcţiei Gospodărie, prin folosirea unui întreg arsenal biotehnologic. Are forma unui morcov, ajunge la maturitate după o lună de cultivare (aproximativ 1 metru lungime şi 25 centimetri) şi se propulsează pe bază de clorofilă..." Şi continuă la fel de bine. Am onoarea să vă salut, domnilor ofiţeri! (**C. G.**)

A NĂSCUT ALEXANDRA O CAPODOPERĂ, VĂ DORIM VIZIONARE PLĂCUTĂ

● În troleibuz, o femeie îşi croieşte drum către uşă. În trecere, dă cu ochii de o cunoştinţă. „Ce faci?", o întreabă aceasta. „Şi bine, şi rău." „Cum adică?" „Păi, joi a murit mama. Am şi-ngropat-o." După o mică pauză, continuă: „Vineri a născut Alexandra." Iarăşi pauză. „Şi?" „Şi e băiat", zise femeia în timp ce cobora în staţie. Uşile care s-au închis în urma ei pot fi considerate şi o cortină. (**C. P.-B.**)

● Spre deosebire de confratele său occidental, gazetarul român nu se-ncurcă în formule dubitative. Un francez crede că „tous les conditionnels sont de rigueur", un englez sau american îşi însoţeşte comentariile cu „I think" sau „it is said that" – românul ştie cum e chestia din prima. Occidentalul întreabă, românul răspunde. El are, de regulă, răspunsuri la orice problemă.

Ion Cristoiu, de pildă, cunoaşte strategiile Pentagonului şi ale Germaniei pe dinafară. Într-o recentă emisiune pe Tele 7 abc, editorialistul de la *Cotidianul* era atît de în largul său vorbind despre planurile NATO încît te şi miri că nu a fost solicitat să ofere consultanţă Alianţei. La celălalt capăt al spectrului, Cristian Tudor Popescu a reuşit să-l intimideze pe preşedintele Senatului, Petre Roman – la „Întîlnirea cu presa" de pe PRO TV –, suflîndu-i un singur cuvînt: *Underground!* „E o capodoperă", i-a zis C.T.P. printre dinţi, în felul acela apăsat care nu admite replică; „Sigur, e o capodoperă", a consimţit dl Roman, parcă speriat că redutabilul de la *Adevărul* o să-l întrebe filmografia lui Kusturica. (**a.l.ş.**)

● *Inerţii:* duminică, 4 aprilie, ora 13,35, la TVR 1 ni se face o urare amabilă: (scrisă) „vă dorim vizionare plăcută". Urmează ştirile, trei la număr: bombardamente la Belgrad, asasinate în Kosovo, atentat cu o bombă la Moscova. Apoi, crainica încheie surîzînd dulce: „vă dorim o zi bună în continuare". Vorbită, formula s-ar fi putut modifica, eventual. Dar inerţiile sînt mai puternice: la TVR 1, în emisiunea Studioului Cluj, din 6 aprilie, o ştire despre sinuciderea unui soldat ni se anunţă astfel: „Împuşcătura a avut loc"... Mai lipsea să ni se spună de ce motive „a fost ocazionată". (**T. C.**)

Libertatea cu mînă de fier, dictatura cu chip uman

– dialog cu şoferul Gheorghe PAŞTE –

Staţia de taxiuri în care interlocutorul nostru aşteaptă la volan ivirea unei comenzi se găseşte în plină Agora: şoferul Gheorghe Paşte are zilnic în faţă Piaţa Victoriei, unde se desfăşoară, de regulă, toate manifestaţiile de protest şi în imediata vecinătate, în stînga, Palatul Victoria de la care se aşteaptă toate rezolvările salvatoare. Aflat „la mijloc de rău şi bun", urmîndu-şi firea dar şi contaminat, poate, de „fiorul locului" în care stă de cîţiva ani de zile, omul chestionează cotidianul cu pasiune şi cu parapon: uneori avansează şi soluţii de ieşire din impas dar, la auzul uneia dintre ele, ultimă şi radicală – un client a coborît în grabă din maşină la primul stop, bucuros să simtă iarăşi trotuarul sub tălpi.

Situaţia: cum este, cum pare

Ce vă deranjează cel mai mult astăzi, în societatea românească?

Pasivitatea oamenilor din jur, care mă face să regret cîteodată că sînt şi eu român. Inflaţia mă deranjează. Şi mă deranjează şi dictatura forţei pe care o practică guvernanţii. Nu sînt unul dintr-ăia disperaţi, dar zic că aşa nu mai merge. De meserie, eu nu sînt şofer, am calificarea de frezor, rabotor, mortezor şi broşor, am lucrat la uzina „23 August", unde m-am calificat, 3 ani la şcoala profesională şi cu practică în producţie. La 23 de ani aveam casa mea, proprietate personală, lîngă serviciu, pe Socului. Cînd a luat fiinţă la Băneasa întreprinderea de piese turnate şi forjate pentru aeronautică, era nevoie de specialişti pentru sculăria de precizie, am schimbat locul de muncă, s-a format o grupă de 8 oameni de la „23 August" care au fost trimişi la Băneasa. M-am mutat cu casa în Aviaţiei, ce să fac? Locuinţa din Socului, făcută cînd eram neînsurat, am vîndut-o cu mobilă cu tot şi cu perdele la geamuri. A intrat pe mîna unui beţiv pe care-l culca nevastă-sa în baie, în cadă, să nu murdărească lucrurile bune din apartament. Am pus la punct şi casa din Aviaţiei; nu mă dau în lături de la muncă, nu vedeţi ce mîini am? Astea-s de taximetrist? – numai piele-ntărită, unghii rupte... În Bucureşti, de la 14 ani, de cînd am venit de la ţară, am schimbat 5 case, acuma mi-am făcut şi în sat la mine, la Sultana-Mînăstirea, în zona Călăraşilor, o casă cu două etaje. Am trei fete, una la „Caragiale", la liceu, ălelalte două la „generală", am rostul meu, muncesc pe maşina asta şi 16 şi 18 ore ca să scot un ban şi să trăiesc. Nu sînt unul care aşteaptă comandă de la alţii ca să-şi facă viaţa; ştiu ce vreau, sînt învăţat să mă mişc, nu mă sperii de schimbări. Cu toate astea, eu, la ora actuală, nu sînt mulţumit de situaţia de la noi: nici cum este, nici cum pare.

Care-i diferenţa?

Eu zic că la ora actuală poporul e vrăjit cu o democraţie, printr-o dictatură vrăjită.

Credeţi că acum mai aveţi o memorie exactă a ceea ce era dictatura?

Foarte precis: cîte grade ai în casă, cîţi copii trebuie să faci, cîtă brînză meriţi, în ce zi sărbătoreşti Crăciunul – că dacă pica într-o marţi sau miercuri era zi lucrătoare... Copiii mei sub dictatură s-au născut, ţin minte că mergeam cu fetiţa-n braţe din Socului pînă în Ştirbei-Vodă, unde eram arondat să-mi dea lapte praf, umblam capiu. Al treilea copil nici n-aveam de gînd să-l mai facem. Pe vremea lui Ceauşescu, nu mai stăteam noi de vorbă despre dictatură şi să mai şi ajungem fiecare acasă fără probleme, după aia.

Şi atunci cum ar arăta viaţa în România de azi sub dictatură?

Păi în situaţia în care lucrurile merg atît de prost, azi poate că aş aproba şi eu pe cineva care zice că e de preferat o dictatură. Deşi nu vreau: eu pot să creez ceva, ştiu să muncesc, nu mă pierd, vreau să-mi spun deschis părerea, sînt libertin. Alţii se disculpă foarte uşor de ce este în jurul lor, zic „chestia asta n-o să mă afecteze pe mine", dar mîine le vine şi lor rîndul. M-ar afecta şi pe mine o dictatură, în mod sigur, dar eu iau o opinie, reacţionez. Eu personal aş trăi bine sub orice formă de guvernare, n-am murit nici sub dictatură, şi azi trăiesc bine, însă compensez toate astea printr-un efort fantastic. Dar sînt destui oameni – îi văd pe vecinii mei, locuiesc într-un bloc de muncitori, ăia nu-s hoţi, au trăit cu senzaţia că au învăţat o meserie şi vor ca din munca lor să trăiască onorabil, şi azi trăiesc în mediocritate... N-am curaj să le deschid uşa şi, dacă încerc, ei stau cu mîinile-n uşă, să nu le trec pragul, le e ruşine ce săracă a ajuns casa lor.

Domnule Paşte, dvs. sînteţi adeptul unei dictaturi?

Aţi prefera să spun că sînt? Felul meu de-a fi nu mi-ar mai permite să mă desfăşor într-un regim de dictatură.

Cîteva soluţii la multele probleme

Ar rezolva revenirea la un regim totalitar situaţia cuiva? În ce fel?

În primul rînd, cuvîntul „dictatură" ar trebui scos. Eu, nu ascund, sînt adeptul unui regim autoritar în care toţi cetăţenii să respecte legile, drepturile, normele.

Cine garantează că autoritarul nu devine nebun şi abuziv?

Cam nimeni. În istorie s-a văzut că toţi care au fost autoritari au devenit dictatori; dictatura vine de la sine în situaţia în care cineva îşi doreşte dictatura. Azi se spune că avem democraţie, dar eu zic că n-avem. Lucrurile sînt lăsate la voia întîmplării şi mulţi îşi fac dictatura bunului plac, a forţei, a banului. Banul este normal că îşi impune dictatura, la oricine s-ar afla în buzunar. Şi-atunci există şi melancolia (nostalgia – *n.n.)* asta a dictaturii în sînul populaţiei.

Mi se pare că vă contraziceţi: nostalgia după vechea dictatură apare pentru că azi am trăi într-o dictatură: cum vine asta?

Eu înţeleg multe, dar mă exprim greu. Dvs. vă uitaţi la TV cînd apare dl ministru Remeş şi ne ironizează, că uneori mi se pare că dacă ar avea cumva posibilitatea ar scoate şi mîna prin ecran să ne dea palme, fiindcă nu sîntem cuminţi, nu acceptăm fără murmur că nu există alternativă?

Cînd cu impozitele pe case, tot ironic, ne-a spus cam aşa: „păi ce să vă fac, domnilor? Anul ăsta aveţi impozitul mai mic decît înainte; dacă-l calculăm în ECU, iese mai puţin". Cum aşa? Noi unde trăim? Nu simţim că ne ironizează, îşi bate joc de noi în faţă şi nu poţi să-i faci nimic? Nu-i tot un comportament dictatorial? Am vrut să-l dau în judecată, dar nu ştiu dacă se obişnuieşte aşa ceva, dacă am şanse.

V-ar fi venit un asemenea gînd sub dictatură?

Nu. Atunci lumea răbda, dar nu i se spuneau lucrurile sub formă ironică. Iar chestiile ălea cu lumina puţină, cu căldura raţionalizată, cu numărul de copiii şi de calorii n-au fost chiar de la început – mai la sfîrşitul regimului trecut au ajuns de să nu le mai rabde lumea. Chiar şi preşedintele Constantinescu a luat obiceiul să ironizeze poporul: „eu cunosc, eu am stat de vorbă cu bătrînii, eu am fost în America, ştiu ce-i în Italia"; aşa, spus rezumat, nu într-un discurs anumit. În 1992 i-am făcut campanie, am lucrat cu Cezar Corîci, îl ştiu bine pe dl Emil Constantinescu. Dar nu-mi place cum s-a schimbat. De multe ori cred că acei care ne conduc azi au ales o formă de dictatură mai greu de observat, prin TV, presă, prin justiţie, prin tot felul de metode ocolite. Ion Iliescu l-a făcut pe un ziarist „mă animalule", dar nu l-a băgat în puşcărie. În momentul de faţă avem cîţiva ziarişti condamnaţi şi băgaţi în puşcărie de actuala putere. Mă întreb: a beneficiat vreo guvernare de după revoluţie şi pînă în '96 de atîta clemenţă din partea presei ca această putere? Şi ea ce-a făcut? A dat tot în popor. Şi-atunci îţi pui problema: poporul ăsta ce-a ales – o putere sau o dictatură?

Dvs. cum aţi ieşi din această dilemă?

M-aş gîndi: domnule, cum ieşim la liman? Întîi am zis că ar fi bine să domnească dictatura legii, cum zice Vadim. Dar dacă socoteşti, formula nu-i bună. Ce dă ea, pusă la lucru? Va să zică băiatul ăla de lăutari, Onoriu, omoară cu maşina două persoane, o femeie însărcinată, deci ia trei vieţi, şi se fofilează, dispare, amînă şi nu face o zi de închisoare. Colonelul Bernevig, care omoară cinci oameni, ia trei ani cu suspendare, după ce presa face tevatură. Şi, tot în presă, mai citim şi de femeia necăjită cu doi copii, care l-a lovit pe unul cu o gutuie peste gură, i-a spart un dinte şi a luat fix trei ani, fără nici un fel de discuţie. Dacă aşa se interpretează dictatura legii, înseamnă că e mai mult samavolnicia legii şi asta nu se poate. Lucrurile se bat cap în cap – legea trebuie să fie dreptate, nu abuz.

Ispite şi capcane

Ce fel de regim îşi imaginează cei care vor să vie la putere o mînă forte? Pentru cine ar fi ea ispititoare? Nu cred că foştii ştabi comunişti ar vrea să se-ntoarcă azi la legea 18 a lui Ceauşescu, de pildă, tocmai cînd mulţi dintre ei au devenit prosperi peste măsură?

La cei mari n-are suport o asemenea idee, e adevărat. Dar la ţăranii amăriţi ţine; mulţi care trec prin Piaţa Victoriei întreabă unde-i sediul „României Mari", şi ţărani necăjiţi, şi muncitori, oameni care poate n-au vedere de ansamblu. Vor însă să fie îndrumaţi, ghidaţi de alţii. Nu-i vina lor că gîndesc aşa, e vina fostului regim. Vor dictatură cu faţă umană, asta vor. Sînt momente în viaţă cînd preferi să-ţi taie o mînă, dar să salvezi restul corpului. Omul spune multe la necaz. Vadim are o tehnică simplă de-a vorbi despre toate problemele, ştie să încingă masele. Dar cred că şi-a dat şi el seama pînă unde pot merge lucrurile, fiindcă poporul român nu-i atît de prost să ia coasa-n spate sau furcoiul şi să iasă la luptă să dărîme ce-i acum şi să vie comuniştii înapoi. Aici a luat el ţeapă, ca şi cu Rona Hartner şi preşedintele, crezînd că e momentul să ajungă la putere. Nu ştiu ce mai zice acum fiindcă n-am mai citit „România Mare" de cîteva luni. Are priză la cei care azi trăiesc greu şi nu văd soluţia ieşirii la lumină, la cei loviţi de reformă în mersul vieţii lor.

Dar toată lumea e de acord că ne trebuie o reformă.

Făcută cum? Cînd au venit comuniştii la putere au zis că au făcut şi ei reformă, cu orice sacrificiu, fiindcă veneau după „perioada burghezo-moşierească şi exploatarea omului de către om". Şi-au făcut: naţionalizarea, colectivizarea, dar cum? Nu cu blîndeţe – cu parul. Păi acuma noi să facem reforma în ritmul colectivizării, după ce-am avut experienţa dictaturii şi-am văzut unde duce silnicia? Reforma n-o face neapărat cetăţeanul, o fac actualii guvernanţi. Dar dacă îi impui reforma ca foame şi spaimă de ziua de mîine, pentru cine o mai faci? Aici sînt de opinia lui Mircea Dinescu: mai cu grijă faţă de lume, de popor, nu cu metode autoritare, că nu ajungem nicăieri.

Dar spuneaţi că sînteţi adeptul unui regim mai autoritar, totuşi?

Da, pentru că acuma e haos. La mine se poate spune că mă îndrept cîteodată spre o dictatură în gîndire, datorită naţionalismului pe care-l simt. Nu concep să se discute problemele teritoriale ale României rîzînd pe micul ecran, nu suport. Şi, în general, nu suport aerul de a lua lucrurile în derîdere. Un ministru e trecător, el nu e liber ca mine, să arunce o vorbă în vînt, el este sub jurămînt ministerial. Dejeu nu poate spune cu uşurinţă, parcă în derîdere, că dacă e nevoie se va trage. N-ai cum, eşti ales de popor. Ceauşescu, un tiran, n-a spus-o decît în ultima zi de domnie. Dar el era ca alcoolistul, care pe toţi cei care nu se îmbată îi crede bolnavi: ăia nu ştiu să trăiască. Cînd a tras, Ceauşescu nu mai raţiona, era un dictator nebun.

Credeţi că puteţi înţelege psihologia unui dictator?

Dacă mă iau după mine, intru şi eu cîteodată în situaţii de-astea limită în casă, dar mă liniştesc pe traseu. Merg cu maşina şi-mi zic: „are dreptate Claudia, fiică-mea, are dreptate nevastă-mea". Dar dacă am apucat să susţin ceva mi-e foarte greu să revin. Unul care are toată puterea cred că nici nu se mai gîndeşte la aşa ceva.

V-am auzit o dată, călătorind în maşina dvs., că aţi trage fără şovăire în nu ştiu cine: chiar aţi trage?

Asta o tot promit eu unuia din neamul nevesti-mi care are pămînt şi-l munceşte în dorul lelii. Cum să fac aşa ceva, în realitate? Dar sentimentul îl am, cel puţin în gînd. La noi, azi, dacă spui aşa ceva pe faţă, se uită lumea curios. Azi fiecare are optica asta egoistă, ca locatarul unui bloc de la etajul superior: „stau eu la etajul 5 şi am apă, căldură şi lumină? Foarte bine, pe ăla de la parter îl priveşte ce face, că aşa e în economia de piaţă". Şi poate că, mereu, tratat de sus, ăla de la parter caută o soluţie egală pentru toţi şi visează la dictatură.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VII ● Nr. 322 ● 9 - 15 aprilie 1999 ●

Anul VII
nr. 323
16-22 aprilie 1999
16 pagini 2500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

HYDE PARK

sub bombardament dilematic

În acest număr, conflict (interetic) și negocieri între:

- *alexandrieni*
- *bacăuani*
- *brașoveni*
- *bucureșteni*
- *cîmpineni*
- *clujeni*
- *giereni*
- *ieșeni*
- *ploiești*
- *...și Internetici*

„Deşi nu sînt de acord cu părerile dumitale, mă voi strădui să le fac cunoscute."

VOLTAIRE

(idee care s-a cerut a fi comentată, la o probă de bacalaureat, în Franța, la începutul anilor '90)

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

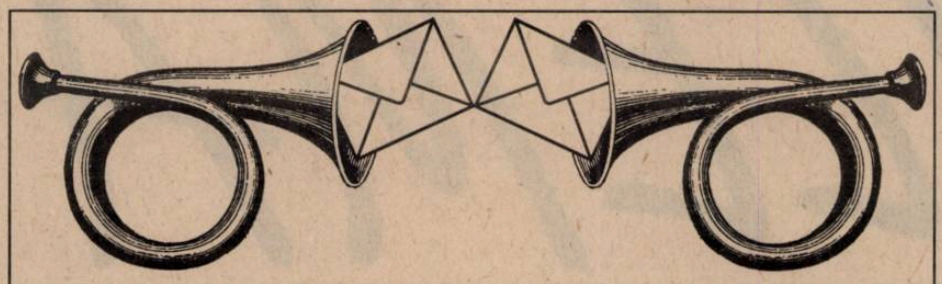

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Despre *Dilema*

Stimată persoană ce citeşti această scrisoare,

Mă apuc de scris încercînd să evit a mă gîndi la dvs. ca la o instanţă.

Deja, dragă persoană – e cam abstract şi cred că ar trebui ca pentru cei uşor complexaţi să vă personalizaţi în vreun fel printr-o formulă standard –, am să vă spun pentru început că mă bucur de calitatea persoanelor care vă scriu în contextul rubricii dilematicilor din toată ţara (alambicat mers). Am în faţă numărul cu ţiganii.

Tendinţa era să nu citesc acea primă pagină, dat fiind că sînt obişnuit să trec peste scrisorile de la cititori în ziarele, revistele pe care le mai răsfoiesc. Fiind meticulos, am plonjat printre rîndurile tipărite şi mi-au plăcut. Şi de atunci – cînd o fi fost prima dată? – citesc, cu o plăcere de-a dreptul îmbucurătoare pentru mine, ce gîndesc şi ce spun că simt nişte oameni care în marea lor majoritate trăiesc realitatea României de azi. Aceste scrisori au un rol formativ pentru mine, informîndu-mă totodată că România are oameni, nu ştiu dacă mai buni decît alţii de pe alte meleaguri, dar cel puţin la nivelul dorit de către orice individ prietenos, încrezător în viaţa asta pămînteană şi cît de cît iniţiat în ale democraţiei. Cred că dincolo de diferitele mesaje cel mai important lucru este existenţa şi calitatea lor. Eu sînt un pic egocentric şi invidios, deşi ascund cît pot acest lucru, şi realizez totuşi că unii tineri mai mici sau de aceeaşi vîrstă cu mine gîndesc şi se exprimă (cred că şi scriu mai frumos, vă doresc acest lucru şi mă scuzaţi în acelaşi timp pentru scrisul meu), cel puţin pentru nivelul meu de înţelegere, foarte bine.

Să fie cît mai mulţi care să vă scrie cît mai multe lucruri corect gîndite despre lumea de azi!

Ca să nu vă plictisesc prea mult am să mai vorbesc doar puţin (ce combinaţie) despre mine şi *Dilema*.

Am prietenă, e la Matematică, dar nu vrea să citească *Dilema* pentru că are o altă conformaţie intelectuală şi sufletească.

Începutul a fost greu, tot prietena mea pomenind odată de o profesoară care citea revista. Eu fiind snob – nu ştiu în care sens – am luat *Dilema* de vreo trei ori la intervale destul de mari pînă să o integrez structurii mele (?). Nu-i găseam locul la început, totul trebuind pentru mine să aibă un format atrăgător şi oarecum stabil – cu cap şi coadă. Acum aş mai citi acele numere să retrăiesc clipele de neacceptare (grefă) şi să le topesc în plăcerea de acum – dar ai mei (din vina mea cred) au cam făcut curat pe acasă.

Deci, citesc revista de la început la sfîrşit (de fapt întîi ultima pagină dorind şi eu să fi trăit, pardon – am 22 de ani – să trăiesc, întrucîtva anii, studenţia, minunăţia unei vieţi intelectuale ca a celor găzduiţi în acea ultimă, nu „the least“ pagină). În ultimul timp (am fost extrem de evaziv la termenii temporali) – 10-12 numere – nu mai citesc rubrica economică, ce îmi pare un fel de inflaţie abstractă şi mlăştinoasă. Fenomenele economice în mare sînt aceleaşi: şomaj, inflaţie, restructurări etc., mecanismele cunoscute şi de (să nu fiu insolent cînd sînt totuşi mic) şi de... adică mai de toţi oamenii că doar din economii (şmecher!) trăiesc. Domnul cu pricina – nu fac nici o apreciere la adresa dumnealui, poate nu pricep eu sau nu am citit cu atenţie articolele – ar trebui să se ocupe de „segmente“: Bursă, Dacia, lichidarea minelor, şomajul minerilor, bugetul de stat pe '99 nu bugetul de stat... „Ţiganii“ au la rubrica economică **Rusia**. Cînd să critic şi să dau „soluţia“ mea pentru mine, hopa, ceva interesant!

În rest citesc tot, pardon – ba nu, tot. Şi mă mir că în 16-15 pagini găsesc filosofie, viaţă, lume, lume, cărţi, filme, publicitate etc. Spartanii cică vorbeau aproape nevorbind. Şi *Dilema* vorbeşte încîntîndu-mă mult într-un singur număr. Poate aşa văd eu, miop fiind, dar mă bucur că mi-am găsit un partener de dialog (acum) social.

Cu respect şi acum să văd cum mă simt după ce trimit scrisoarea. Poate o să mai scriu.

Daniel BERESCU
str. Armoniei 3
Bacău

Despre „Cu ochii-n 3,14“

Stimată redacţie,

O să încep cu o frustrare de-a mea mai veche. Rubrica „Cu ochii-n 3,14“ şi, după ea, toate celelalte care vor să descrie realitatea imediată se conduc după principiul excluderii Provinciei. Poţi citi vorbe din autobuzul 336, pentru neiniţiaţi este indicat şi traseul. Poţi afla că o tarabă poartă nume doar la „intersecţia Carol I cu Traian“. Desigur, greşelile de ortografie din vitrină pot fi localizate: sînt pe str. Băraţiei. Croitoresele îşi descriu periplul de pe Christian Tell pe Banu Manta. Desigur, avem antecedente în cărţile lui Eliade, în melodiile lui Pitiş. Mai există alte oraşe? Da, pentru că e rostul să aflăm cum miroase metroul parizian şi că acolo Graalul este căutat de o negresă. Există Cluj, Braşov, Timişoara, Constanţa. Ce ziceţi de placa ruginită de pe statuia lui Ovidiu? Dar despre oraşele ce mor, despre Mizil ori Brăila? Toată lumea înseamnă aria unde ajung autobuzele RATB? După atîtea denumiri de străzi, Cipriana Petre mai şi conchide că nici nu există cartiere. Eu chiar am impresia că viaţa bucureştenilor se scurge într-o zonă restrînsă din oraş. Am văzut că un bucureştean, cînd vorbeşte la o „televiziune naţională“, nu spune „sînt din Bucureşti“, ci „sînt din Colentina“. Acum, ştiu şi eu, ce-o fi real şi ce-o fi stereotip în relaţia Bucureşti-Provincie? Mai există Provincia? E o dilemă. (...) Trec la dilema nelămurită din numărul „Pro şi Contra“. Am înţeles de acolo că intelectul ne-ar fi redus şi pervertit, ca şi estetica. Încă dinainte, o colaboratoare a *Dilemei* prezentase, pe ton zeflemitor, muzica, moda, ideile unei generaţii ceva mai tinere. Mi se pare că *Dilema* a făcut greşeala să găzduiască luări de poziţie, adesea monocolore, într-un conflict între generaţiile apropiate, ceva de genul punkeri *vs.* hippioţi. Cei ceva mai în vîrstă (25-30 de ani) au găsit mereu stranii pe cei ceva mai tineri (15-80 de ani), însă e uşor de intuit mecanismul intim al criticilor pe care le poate aduce un „student la Litere“ de 28 de ani; cred că-mi închipui cum mă voi simţi la acea vîrstă.

Nu cred că alte generaţii au fost mult mai studioase sau dimpotrivă. Media inteligenţei adolescentine româneşti este pe undeva constantă, dată fiind de caracterul poporului. Ceea ce pierdem sînt vîrfurile, care preferă să plece ori sfîrşesc nedescoperite şi nevalorificate.

Ascult Prodigy, metal, hip-hop românesc; citesc SF; îmi place în discoteică; mă uit la Atomic şi MTV; merg la meciuri în Giuleşti. Dacă sînt astea învinuiri, rog „intelectualiştii“ să mă critice. Dar sînt student la medicină şi mai citesc şi cărţi groase, scrise mic şi fără poze. Oi fi Pro...

Al d-voastră cititor,

Lucian ŞANDOR
@univermed-edgn.ro

Polemice

Occidentul, un model?

Stimată Redacţie,

Referitor la replica D-voastră din nr. 321, urmare a scrisorii mele pe care aţi publicat-o în acel număr, fac următoarele precizări:

Aveţi dreptate cînd afirmaţi că fac „confuzie“ între economic şi materialism, între materialism şi grosolănie. Ştiu, desigur, că aceste noţiuni au înţelesuri diferite, altfel ar fi trecute în dicţionare ca fiind sinonime. Dar, din perspectiva „discursului“ meu, afirmat în cele două scrisori pe care le-aţi publicat sub titlul „Un model?“, cîmpul semantic al „economicului“ se suprapune peste cel al „materialismului“ (economicul nu „gestionează“ nimic spiritual), iar cel al „materialismului“ peste cel al „grosolăniei“ (din perspectiva spiritului, materialismul nu poate fi decît „grosolan“; nu face Hegel, în „Prelegeri de estetică“, ierarhizarea artelor după gradul de îndepărtare de forma materială – la un capăt arhitectura şi la celălalt poezia?).

Desigur, şi religia se „confundă“, în ceea ce încercam să spun, cu filosofia. Dar este, în cazul de faţă, doar o „confuzie prin atitudine“. Căci, după cum ştim, dacă religia se ocupă de cunoaşterea „Împărăţiei lui Dumnezeu“, care este una prin excelenţă spirituală, tot astfel şi filosofia (în înţelesul ei de demult, ca „iubire de înţelepciune“) are ca obiect pe cele spirituale (căci înţelepciunea ţine de spirit). Iată cum, evident, şi religia şi filosofia pun materialul (deci şi economicul) în subsidiaritate.

Cît despre „cea mai gravă confuzie“, cea a substituirii termenului „criză“ prin „agonie“, „putreziciune“, „catastrofă“, „sfîrşitul lumii“, aici vă înşelaţi. Nu am afirmat nicăieri că ar exista o substituire a acestor termeni. Cînd am folosit cuvîntul „criză“ aveam în minte sensul dat acestui cuvînt de R. Guénon şi O. Spengler. Sens care, altminteri, e apropiat de cel explicat de DEX-ul ediţiei 1996: criză = „Manifestare a unor dificultăţi (economice, politice, sociale etc.); perioadă de tensiune, de tulburare, de încercări (adesea decisive) care se manifestă în societate“. D-voastră spuneţi că rădăcina acestui cuvînt ar fi „krysis“ – care înseamnă „judecată“ (în treacăt fie spus, mai înseamnă şi „deznodămînt“). Şi că „numai asemenea fenomene apocaliptice nu vizează“. Iată, însă, cum DEX-ul demonstrează că sensul unui cuvînt se poate depărta mult de „rădăcina“ lui, încît se poate ajunge de la „judecată“ la „perioadă de tensiune, de tulburare, de încercări“. Vedeţi, în DEX se spune, în paranteză, că aceste „încercări“ ar fi „adesea decisive“. Tocmai la acestea s-au referit autorii pomeniţi de mine cînd vorbeau de „Criza Occidentului“. Aceste „încercări decisive“, afirmam şi eu – implicit, au dus la o lume „putredă, coruptă, desfrînată, materialistă, ne-drept credincioasă“. Însă nu am vorbit de „catastrofă“ sau de „sfîrşitul lumii“ decît fie implicit (lumea occidentală „va pieri în viciile ei“), fie m-am referit la cu totul altceva (cînd citam articolul lui Fukuyama).

Vorbiţi apoi despre un presupus „dezgust incapabil să surprindă contradicţiile «bune» şi «rele» ale unei crize“, care m-ar caracteriza. Maniera aceasta „dialectică“ de a judeca lucrurile îmi aminteşte, disconfortant, de anii de şcoală marxistă. Ţin să fac, aici, doar observaţia că atunci cînd vasul se scufundă mie nu-mi pasă nici de „contradicţii“, nici unde duc ele. Ştiu că tot la fund riscăm să ajungem, chiar dacă cineva a construit, în volume groase, o schelărie impresionantă din concepte înlănţuite „dialectic“.

Şi iată că în final, cînd îmi spuneaţi că eu însumi trec printr-o criză, cea a „citatelor prestigioase“, începuseraţi să aveţi dreptate. (Da, sufăr teribil de această „boală“, dar vreau să mai dureze încă mult convalescenţa aceasta. Căci nu are, oare, credinciosul întotdeauna cuvintele Scripturilor în inima şi pe buzele sale? Nu are intelectualul, cel veritabil, mereu în minte ideile care i-au modelat şi condus viaţa?). Însă sînteţi nedrepţi cînd mă acuzaţi că m-aş fi „blocat în ele“ şi că le-aş fi luat „drept literă de lege, precum altădată pe Marx şi Engels...“. Mai întîi, că nu cărţile citate m-au convins că ceva „e putred“ în Occident, ci acesta însuşi (atît prin „invazia“ produselor sale la noi de zece ani încoace, cît şi după cum mi s-a arătat în cele cîteva vizite personale acolo, precum şi prin contactul aproape zilnic pe care-l am – prin natura profesiei – cu persoane venite de acolo) m-a trimis către cărţile în discuţie. Iar dezamăgirea mea a fost asemenea celeia a îndrăgostitului înşelat. Apoi, fiindcă ajungeţi, nu ştiu cum, la Marx şi Engels. Care dintre rîndurile mele v-au dus cu gîndul la aceste personaje detestabile?

Cu speranţa „rodniciei“,

Constantin PETREA
Bucureşti

P. S.: Apreciez răbdarea şi corectitudinea cu care mi-aţi transcris cele două scrisori. Totuşi, două erori s-au strecurat: una, relativ mică – în nr. 315, în fraza „înţeles, aici, hegelian, al istoriei ca «devenire» a Ideii“, virgula de după „hegelian“ trebuia, evident, pusă după „al istoriei“; alta, mai importantă – în nr. 321, în fraza „Sau să consider că eu nu am fost suficient de clar şi, din acest motiv, am «confundat planurile»?“, în loc de „am“ era „aţi“, ceea ce, evident, ar fi dus, poate, la un alt comentariu al D-voastră. Oricum, vă mulţumesc pentru rîvnă şi pentru respectul pe care-l acordaţi corespondenţilor D-voastră.

N. red.: Şi noi vă mulţumim pentru cuvintele bune la adresa rîvnei noastre şi a respectului cu care v-am publicat părerile, chiar dacă nu le împărtăşim... Ne miră doar că, la pregătirea D-voastră filosofică, aveţi alergie şi ghilimele la dialectică şi o socotiţi, ca atîţia nefilosofi, inventată de Lenin şi chiar „disconfortantă“!?

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Solidaritatea**
- **Ei, maghiarii**
- **NATO, Kosovo şi restul lumii**
- **Contribuabilul**

Delapidatorii de încredere

Aproape 60% dintre maghiarii din România consideră că participarea UDMR la guvernare este importantă dintr-un motiv oarecum inefabil: fiindcă s-a putut astfel dovedi opiniei publice româneşti că se poate avea încredere în ei. Probabil numai întîmplător dat publicităţii la jumătatea săptămînii dintre Paştele catolic şi Paştele ortodox, sondajul de opinie care înregistrează această atitudine a populaţiei maghiare din România a fost „citit" mai mult dintr-o perspectivă prozaic, de nu şi trivial, politică.

Dincolo de rezultatul sec, dincolo de înregistrarea statistică a unor răspunsuri şi de clasificarea lor, dincolo de cifre şi de procente, se află însă o realitate cel mai adesea indiferentă pentru cei care se ocupă de politică. Maghiarii din România aveau şi au o imensă nevoie să existe încredere în ei. Aveau şi au o imensă nevoie să nu fie priviţi cu suspiciune, să nu fie suspectaţi categorial, să nu fie socotiţi, chiar şi pe tăcute, dar nu mai puţin expresiv, drept cetăţeni nesiguri, drept cetăţeni dubioşi ai statului român. O nevoie care, probabil, corespunde alteia.

Nici pentru populaţia românească nu este şi nu poate fi confortabilă neîncrederea permanentă faţă de una sau alta dintre minorităţile etnice care trăiesc în România. Ar fi de aceea interesant de aflat, poate tot prin mijlocirea unui sondaj de opinie, cum privesc şi românii participarea UDMR la guvernare din perspectiva cîştigului de încredere. Dacă rezultatele unui asemenea sondaj nu pot fi anticipate, fapt este totuşi că neîncrederea reciprocă pare să fi scăzut considerabil de cînd reprezentanţii minorităţii maghiare sînt direct implicaţi în exerciţiul puterii.

De aceea au răsunat cu atît mai strident încercările de a se face fantasmagorice ipoteze despre tragedia din Iugoslavia şi influenţa ei posibil catastrofică asupra situaţiei din România. Au răsunat strident şi au rămas izolate, ecouri anacronice ale relei-credinţe, ale unor triste stereotipii de gîndire, ale unor calcule de un lamentabil cinism sau, de ce nu, ale stupidităţii pur şi simplu. Fiindcă stupiditatea, contrar unei păreri foarte răspîndite, nu este niciodată inocentă, dimpotrivă, a asigurat şi asigură dintotdeauna cele mai redutabile resurse ale agresivităţii dezlănţuite. Proşti cumsecade nu există; există numai proşti care nu apucă sau nu parvin să arate de ce sînt ei în stare cu adevărat.

Ceea ce nu înseamnă însă că responsabilii politici din România şi cei care, într-un fel sau în altul, pot influenţa opinia publică se pot dezinteresa, liniştiţi, de ceea ce s-ar putea numi „domeniul încrederii". Nu este, desigur, un teren al datelor exacte şi al măsurătorilor precise. Nu este nici unul al gesturilor spectaculoase, teatrale, patetice, tocmai bune de a fi exploatate în folosul „imaginii", această grotesc obsesie politică de consum. Este un spaţiu gingaş, discret prin însăşi natura sa. Încrederea nu se strigă, impudic şi indecent, în gura mare. Bănuiala, în schimb, este gălăgioasă, chiar asurzitoare – şi se propagă asemenea unei epidemii. De suspiciune te poţi contamina, nu însă şi de încredere. Există regimuri, există sisteme, există grupuri şi indivizi care îşi fac din cultivarea şi stimularea neîncrederii un instrument şi totodată un scop. Abjecte ambele. Marii tirani au fost, fără excepţie, monştri de suspiciune. Iar rezultatul contaminării generale de neîncredere este întotdeauna catastrofic, indiferent de forme şi de proporţii. România a trăit în imperiul suspiciunii vreme de peste patru decenii. Nu s-a vindecat de această traumatizantă experienţă nici astăzi, după aproape zece ani de la prăbuşirea unui regim care-şi făcuse din suspiciune o religie şi din otrăvurile ei o sursă de vitalitate. Mitologia comploturilor funcţionează din plin. Procesele de intenţie abundă. Suspiciunea paralizează discernămîntul, nu-l întreţine. Orice aiureală, izbitor neverosimilă, este luată în serios (a se vedea ce s-a întîmplat la 1 aprilie, cînd vreo cîteva ziare au publicat dinadins ştiri contrafăcute în mod caricatural). Şi poate că delapidatorii de încredere se află mai ales printre cei care de fapt ar fi trebuit să o construiască...

Mircea IORGULESCU

Sacul şi peticul

Premierul a revenit în fruntea guvernului, iar ritualul negocierilor cu FMI a fost reluat. Rutina tranziţiei merge impasibilă înainte. Ca de obicei în momente de cumpănă, în care se decide soarta reformei pe termen scurt (căci pe termen lung nu s-a decis, practic, niciodată), la orizont pluteşte o ameninţare. Ca să nu ne întoarcem prea mult în timp, să ne amintim că în ianuarie (la precedenta rundă de convorbiri cu delegaţia FMI) avea loc mineriada. Acum, se pregăteşte greva generală (care nu e, totuşi, echivalentă cu o mineriadă, aşa cum a spus primul-ministru, într-un moment nu tocmai inspirat). Iar dezbaterea naţională organizată la Cotroceni săptămîna trecută n-a reuşit să stabilească altceva decît că stăm prost...

În contratimp

Liderii sindicali îşi continuă programul stabilit: dacă ultimele faze ale negocierilor cu primul-ministru nu vor da rezultate, vor declanşa, pe 19 aprilie, greva de avertisment, iar pe 26 aprilie, greva generală. Cu doi ani în urmă, guvernul avea în sindicate nişte aliaţi importanţi: marile centrale sindicale s-au declarat, atunci, în favoarea programului de reforme, iar revendicările lor vizau, în primul rînd, tocmai accelerarea privatizării şi a restructurării economiei. Pentru că aceste procese au mers aşa cum au mers, acum revendicările sînt mai aproape de ceea ce trebuie să fie lupta sindicală. Dar, cum s-a întîmplat de multe ori în ultimii zece ani, ele vin într-un moment neadecvat, cînd şansele de a obţine ceva sînt minime: sacul e gol şi cu găurile cîrpite. Să declari grevă generală e impresionant, să o declanşezi efectiv intră în regulile jocului social, dar nu se întrevede perspectiva de a obţine altceva decît noi adaptări din mers, noi amînări ale unor măsuri drastice sau noi promisiuni că relansarea e pe-aproape şi că urmează „trei luni decisive pentru viitorul ţării". Teoretic (şi numai teoretic), o grevă generală ar fi o experienţă socială nouă pentru România ultimilor zece ani: pînă la un punct, ar fi un exerciţiu nu lipsit de o anume utilitate pentru structurile sindicale, care şi-ar verifica astfel forţa şi capacitatea de a reacţiona. Practic, ar risca să se transforme într-o demonstraţie de forţă *în sine*, care şi-ar pierde pe drum scopurile şi intenţiile, şi ar fi, eventual, politizată. În orice caz, mişcările sindicale de amploare ar strica echilibrul fragil pe care stau, acum, economia şi societatea românească. În doi ani, puterea a pierdut sprijinul pe care-l avea iniţial în sindicate, astfel încît liderii sindicali îşi au toate justificările atunci cînd ameninţă cu greva generală. Dar ce ar trebui să se întîmple pentru ca o asemenea grevă să devină un „succes"? Revendicările sînt multe şi foarte diferite – de la cele „pur" sindicale la altele care privesc adoptarea unor legi necesare reformei. Acceptarea de către guvern a cîtorva dintre ele ar domoli dorinţa de luptă a sindicaliştilor. Altfel, dacă grevele vor avea loc, marii lideri sindicali vor putea spune că îşi justifică posturile, poporul revoltat îşi va mai vărsa focul, guvernul va trece prin noi încercări grele, iar sacul va rămîne (în cel mai bun caz) la fel de gol şi la fel de cîrpit. Sîntem, din nou, în contratimp cu noi înşine.

Înainte şi după alegeri

După colţul străzii cu greve pîndeşte, însă, PDSR. Profitînd de dulceaţa traiului în opoziţie, partidul domnului Iliescu a devenit, în ultima vreme, activ şi coerent, reuşind în cîteva rînduri să iasă la rampă cu oarece profit electoral: şi-a definit o poziţie mai clară faţă de proprietate, a propus o dezbatere naţională despre situaţia ţării (idee preluată şi valorificată de preşedintele Constantinescu), a anunţat că are un program anticriză şi că poate colabora cu puterea în unele puncte care corespund acestui program. Una peste alta, în sondaje rămîne în continuare cel mai puternic partid, iar imaginea i s-a îmbunătăţit şi, mai ales, şi-a modificat reperele. După semnele de pînă acum, PDSR pare decis să şteargă impresia de partid închistat, plin de „foşti" şi de oportunişti, încurcat cu naţionaliştii şi nehotărît dacă să accepte sau nu trecerea la făurirea capitalismului. Dacă va fi consecvent, are şanse să reuşească. Dar asta înseamnă să nu-şi facă din cîştigarea alegerilor un scop în sine şi să nu mai repete greşelile trecutului. Ba chiar să şi le asume. E bine că principalul partid al ţării are un plan anticriză, dar ar fi şi mai bine dacă şi-ar recunoaşte, deschis, greşelile săvîrşite în perioada cînd se afla la guvernare şi care au dus la adîncirea crizei. În logica schimbării de imagine pe care o doreşte ar intra (probabil şi cu anume beneficii electorale) o încheiere a conturilor cu trecutul, mai precis cu anii 1990-1996, cînd n-avea poziţia faţă de proprietate de acum, cînd încerca să „pedeserizeze" structurile administrative, băncile şi întreprinderile de stat, declanşînd instaurarea regimului clientelar, cînd demoniza opoziţia, cînd stimula naţionalismul de tip PRM etc. În aceeaşi logică ar intra şi renunţarea, în cazul cîştigării alegerilor, la plasarea oamenilor „de încredere" în posturi mici şi mari, adică la perpetuarea clientelismului pe scară largă, şi acceptarea ideii de a schimba numai ceea ce trebuie într-adevăr schimbat. Poate fi însă PDSR într-atît de consecvent?

Deocamdată, PDSR a renunţat să susţină deschis ideea alegerilor anticipate. Dl Iliescu a afirmat însă că guvernul „poate cădea şi din alte motive, de exemplu o grevă generală". Dacă luăm în calcul şi faptul că PDSR s-a întîlnit cu liderii sindicali, pentru a-şi coordona acţiunile, rezultă că gîndul primului partid al ţării tot la urne zboară. Ceea ce pentru o formaţiune politică e explicabil şi justificat. Pentru electorat însă e mai important nu cine cîştigă alegerile, ci ce se întîmplă după. Ceea ce partidele româneşti, se pare, încă n-au aflat.

Mircea VASILESCU

Poftă bună!

A lua masa nu înseamnă nicicînd doar a mînca, ci şi convivialitate, de un fel sau altul. De aceea, pretenţia antropologiei alimentaţiei de a citi o societate într-o farfurie, nu este atît de pretenţioasă pe cît poate părea la prima vedere.

Mă gîndeam la asta în faţa farfuriilor pascale, ca să spun aşa, umplute cu aceleaşi mîncăruri dintotdeauna şi servite în aceeaşi ordine pe care o ştiu de aproape jumătate de secol. Dincolo de mîncare, ele înseamnă pentru cineva ca mine, care nu a petrecut niciodată sărbătorile de Paşte în afara familiei, o *atmosferă familială*, ritualul festiv şi imuabil al rudeniei, urmat cu sfinţenie (destul de laică altminteri) de mai toate familiile care se respectă. Dar pentru cîţi mai înseamnă masa de Paşte aşa ceva?

Mă gîndesc, de pildă, la o studentă care îşi explica pasiunea pentru McDonald's prin faptul că „acolo există o atmosferă familială". O reclamă TV în care puteai vedea toată familia în jurul mesei, tatăl interzicîndu-i unuia dintre copii să asculte muzică, altuia să se plimbe prin cameră cu un sandvici în mînă etc. şi care se încheie cu deviza „la McDonald's sînteţi liberi!", te ajută să înţelegi această sociabilitate născută (şi întreţinută) din „revolta împotriva tatălui". Sociabilitatea unei familii mondializate, care se ocupă de copii în locul părinţilor acestora, le organizează zilele de naştere etc. Sociabilitatea unor mîncăruri pretutindeni şi oricînd aceleaşi, împărtăşite de oricine într-un ritual fără ifose.

Dar nu toţi acceptă această „revoltă împotriva tradiţiei". Există chiar o zi internaţională a luptei anti-McDonald's, care poate lua şi forme extreme. Anul acesta, de pildă, la Bruxelles, nişte tineri activişti anti-McDo au mers pînă acolo încît au dezgropat nişte cadavre pe care le-au plasat, dimineaţa, în faţa sediilor McDonald's. Într-un registru mai puţin radical, un prieten îmi povestea despre refuzul categoric al populaţiei din Saragosa de a accepta implantarea în oraş a faimoaselor restaurante, iar eu însumi am asistat la ceva similar la Perugia. În faţa unei sociabilităţi mondializate, alţii îşi apără, din principiu, dreptul la sociabilitatea lor specifică. În replică, văzînd o critică acidă a stilului McDonald's, o tînără se revolta la fel de categoric, declarînd că „asemenea articole ar trebui interzise!". Şi uite aşa, „nu există neutralitate într-o lume globală", cum spunea ministrul nostru de Externe într-un context diferit (dar nu total diferit!).

După părăsirea consensurilor tradiţionale, rituale şi regionale, lumea pare a avea de ales între o convivialitate (adică, în ultimă instanţă, o sociabilitate) **omogenă** şi omogenizantă, purtătoare a unei **identităţi** fără frontiere, şi o convivialitate care îşi declină **diferenţa** prin întreţinerea unei **eterogenităţi** a gusturilor. Nu ne rămîne deci decît să urăm Lumii „poftă bună!".

Dar cine poate spune, acum, care este *pohta* cea bună?

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Despre stabilitate

Cînd luna trecută secretarul general al NATO a exprimat dorinţa de a avea un guvern stabil în România, mulţi s-au arătat nemulţumiţi. În România este un guvern stabil. Mai mult, din 1992 încoace guvernele au fost stabile. Nicolae Văcăroiu a condus patru ani un guvern de aceeaşi coloratură, după 1996 Victor Ciorbea şi Radu Vasile s-au aflat în fruntea unor guverne formate de o aceeaşi coaliţie care a avut mereu majoritate parlamentară. Unde vede dl Solana instabilitate politică? Şi se dă mereu exemplul Italiei, cumva în ilustrarea ideii de instabilitate guvernamentală.

Am, totuşi, sentimentul că înaltul oficial NATO înţelege prin stabilitate guvernamentală altceva decît înţelegem noi. Sau, mai exact, mai mult decît înţelegem noi.

Din perspectiva democraţiei de tip occidental, stabilitatea unui guvern înseamnă, în primul rînd, coerenţa unei guvernări. Un guvern nu este stabil numai pentru că se sprijină pe o majoritate parlamentară solidă. Susţinerea parlamentară este doar o primă, dar insuficientă, condiţie a stabilităţii. Un guvern este stabil dacă are un program pe care şi-l asumă. Un guvern este stabil dacă dezvoltă acţiuni pe care le urmăreşte consecvent. În fine, un guvern este stabil dacă face ceea ce spune că are de gînd să facă. Admiţînd că aceasta este substanţa stabilităţii guvernamentale, să recunoaştem că guvernele noastre au stat cam prost la acest capitol. Relaţia plină de suişuri şi coborîşuri cu Fondul Monetar Internaţional, bîlbele în procesul de privatizare, incoerenţele grave în opera de legiferare, ezitările în reformarea administraţiei, iată simptome clare de instabilitate.

Instabilitatea, astfel înţeleasă, ascunde în ea inabilitatea. Am repetat pînă la epuizare că impresia generală pe care o dă acţiunea guvernamentală este aceea de nepricepere. E greu de crezut cum se poate spune, de pildă, despre domnii Stoica, Marga ori Athanasiu că nu se pricep la domeniile pe care le conduc din poziţie ministerială. Dimpotrivă, domniile-lor, ca şi alţi foşti miniştri precum domnii Dăianu, Şerbănescu sau Ciumara, sînt specialişti recunoscuţi. Totuşi, guvernele de după 1996 au lăsat adesea impresia nepriceperii, a administrării diletante, întîmplătoare.

Aceasta cred eu că este explicaţia pentru care un număr mare de români vor un guvern de tehnocraţi. Guvern de tehnocraţi înseamnă, pentru români, guvern de oameni care se pricep. Dar, cum am arătat, şi guvernul Victor Ciorbea şi guvernul Radu Vasile au putut conta pe competenţa unor specialişti de marcă. Deci nu în calitatea profesională a oamenilor care alcătuiesc executivul trebuie căutată cauza derivei în care trăim. În plus, guvernul de tehnocraţi, ca să poată funcţiona, trebuie să aibă susţinere parlamentară, deci trebuie să aibă suport politic. Dacă românii înţeleg guvernul de tehnocraţi ca pe un guvern apolitic, ei trebuie să ştie că un asemenea guvern nu poate exista şi nici nu trebuie să existe.

În plus, se vehiculează tot mai insistent ideea organizării de alegeri anticipate ca unică soluţie de ieşire din criza profundă în care sîntem. Aşa susţine principalul partid de opoziţie şi aşa susţin, din cîte am văzut, segmente importante ale societăţii civile. Mă tem că susţinătorii acestei idei nu înţeleg foarte exact ce fel de criză se rezolvă prin convocarea alegerilor anticipate. Din mecanismul descris în Constituţie, deducem limpede că alegerile anticipate sînt soluţia ieşirii dintr-o criză politică care nu mai are alt remediu. Cu alte cuvinte, alegerile anticipate deblochează o criză politică care are ca efect principal imposibilitatea formării unui guvern cu susţinere parlamentară. Alegerile anticipate nu rezolvă nici criza financiară gravă prin care trece România, nici declinul economic accentuat, nici marasmul social şi, cu atît mai puţin, dezastrul moral în care trăim. Atîta timp cît coaliţia majoritară nu se sparge, atîta timp cît guvernul Radu Vasile are susţinerea necesară în Parlament, alegerile anticipate nu pot avea loc pentru că sub aspect constituţional sînt imposibile şi sub aspect politic sînt pierdere de timp. Iar România nu mai are timp.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Pe măsură ce văd cum cresc (de jur împrejur, deasupra, dedesubt etc.), ca aluatul din care nimeni nu face nici o pîine, articolele, intervenţiile, discuţiile etc. pe teme economice, nu pot să nu mă întreb dacă acest imperialism economicist (adică invers economic) *în vorbe* nu este cumva semnul, la noi, al neputinţei şi nevoinţei *practice* de a face economie (în, desigur, cît mai multe sensuri: economie de vorbe şi economie de piaţă, concretă, în primul rînd).

Liberalismul (căci despre el este vorba) este pentru mulţi dintre noi Biblie. Vestirea unei religii care, însă, nu prinde, care nu se lasă prinsă în fapte. Dacă s-a înregistrat vreo evoluţie, aceasta este, la noi, exclusiv la nivelul discursului: „Biblia" neîmpămîntenită a liberalismului economic, politic, civic a devenit, la noi, „Vulgată". Adică un discurs aproape popular, cît mai popular, un profetism pe înţelesul tuturor fără acoperire în realitate. Un „mesianism" pur.

Nimeni nu face economie de vorbe, dar (aproape) nimeni nu face economie. Discuţiile despre economie au devenit discuţii de salon. Populaţia are nevoie de scop în viaţă, şi scopul cu pricina este definit, acum, la noi, ca fiind, în primul rînd şi mai presus de orice, economic. Şi dă-i şi vorbeşte! Şi dă-i şi dezbate! „Lipsă de ţintă", diagnostica, săptămîna trecută, la „Marius Tucă Show", Stelian Tănase. Ba „ţintă" avem, dar nu ştim drumul pînă la ea. Oricum am privi, însă, lucrurile, e clar că drumul acesta nu poate trece numai prin vorbe. El ar trebui croit, poate, *printre* vorbe, înlăturînd, măcar în parte, din masa de vorbe.

Şi apoi, ce spectacol, altul – aici, alături. Să vezi logica faptelor, logica războiului, acţionînd nestingherit, ca la carte. Războiul are nevoie de tabere, şi şi le cam pierduse. Căci rămîne la nesfîrşit de meditat asupra inversiunii foucaldiene a celebrului aforism al lui von Clausewitz: „Războiul este continuarea cu alte mijloace a politicii". Spune Foucault: dar dacă, de fapt, politica este continuarea cu alte mijloace a războiului, a stării de război? Dacă războiul este starea natural-permanentă a relaţiilor sociale şi internaţionale?

Spectacolul despre care pomeneam este acela al refacerii taberelor din perioada Războiului Rece. NATO rămăsese fără duşman, îşi pierduse, altfel spus, Nordul. Vestul îşi pierduse Estul, şi iată-l rechemîndu-l, acum, la viaţă, iată-l invocîndu-l, aproape magic, iată-l conjurîndu-l să existe. Greu cuvînt, plin, acesta, „a conjura". Conjuraţia (in)existenţei! Apă vie/apă moartă.

Bogdan GHIU

„Biblia" şi „Vulgata"

BARBURISME

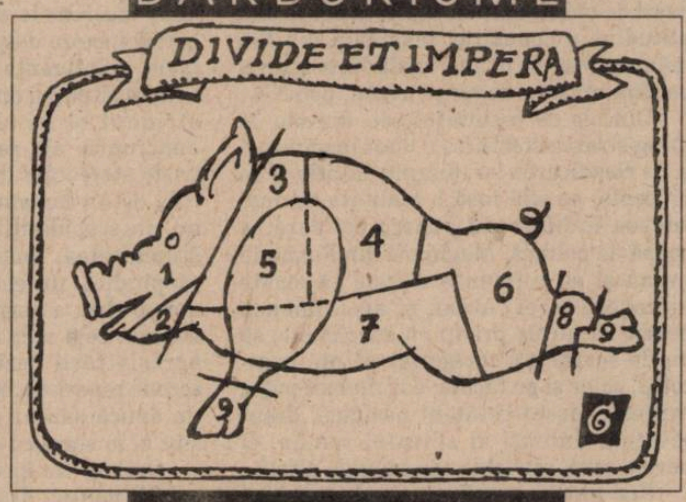

Desen de Ion BARBU

Economie

Falsele soluţii bune

Modelele economice se demodează înainte de a fi copiate: „Suedia, Germania, Japonia, Asia de Sud-Est au fost pe rînd admirate şi imitate, iar acum îşi arată vîrsta. Este declarat victorios modelul american, deoarece Statele Unite se bucură de o creştere rapidă, şomaj redus, inflaţie redusă" observă revista *The Economist* (10 aprilie), pentru ca apoi să demonstreze că nici modelul american nu este atît de perfect pe cît pare şi că, în orice caz, el nu poate fi reprodus în alte părţi, din cauza diferenţelor de pe piaţa muncii şi în sistemul de educaţie.

Nu există ţară în lume unde să nu se vorbească despre necesitatea reformei, a schimbării, în domeniile de bază ale vieţii. Cei care cred că tranziţia e prea lungă, s-ar putea calma aflînd că e pentru totdeauna. Pe măsură ce sînt atinse unele obiective, apare nota de plată pentru greşelile şi concesiile de pe parcurs şi se impune necesitatea unor măsuri tot mai radicale. „Modelele" sînt o problemă de timp şi studiul lor ar putea fi util celor întîrziaţi pentru a evita erorile şi falsele soluţii bune.

După zece ani de reformă economică, Ungaria se află din nou în faţa unor decizii importante, aşa cum reiese din articolul lui Michael Kapoor din numărul pe aprilie al revistei *Business Central Europe*. Ineficienţa economică a sistemului comunist este mai durabilă decît s-a crezut: „Secretar de stat la ministerul economiei şi al industriei, Janos Fonagy este decis: «Gata cu vechiul sistem». Declaraţia marchează o răscruce importantă. Guvernul acceptă acum că industria construită în epoca comunistă nu mai poate fi recuperată. Şi viitorul depinde de companiile inexistente pe vremea experimentului comunist. Ceea ce ar presupune o cotitură decisivă în următorul deceniu. Fie, peste un deceniu, baza de producţie a Ungariei va fi de nerecunoscut, fie, dacă au dreptate pesimiştii, ţara va deveni un fel de Mexic european, un loc unde sînt amplasate uzinele de asamblare cu muncitori slab calificaţi şi prost plătiţi. De fapt, în pofida afirmaţiilor zgomotoase care pretind contrariul, aceasta este situaţia de acum. Ungaria a parcurs o bună bucată de drum debarasându-se de moştenirea comunistă, dar nu a făcut nici un pas în construirea unei noi economii. De pe urma deschiderii economice au profitat liniile străine de montaj: ele contribuie decisiv la creşterea exportului. Fără ele, industria e ca şi moartă: 2% dintre angajaţi asigură jumătate din Produsul Intern Brut al ţării. Puţina valoare adăugată existentă în economie vine de la fabricile străine. Majoritatea firmelor ungureşti au subcontracte pentru o muncă subcalificată. Această realitate trebuie să se modifice, dacă Ungaria vrea să nu mai fie o ţară săracă. Este o problemă cu care se confruntă toate ţările din regiune, cînd renunţă la marile unităţi industriale comuniste şi le vînd multinaţionalelor. În cîţiva ani, cele mai multe combinate comuniste vor fi în mîinile străinilor din cauza problemelor cu conducerile incompetente, cu absenţa banilor lichizi şi cu accesul limitat la pieţele occidentale. Din păcate, experienţa ungară sugerează că dacă o cantitate relativ mică de bani occidentali poate face ca procentul de creştere să arate bine, o economie nu se poate clădi în jurul uzinelor străine de montaj. Ele nu folosesc produse ale industriei interne şi, ca atare, nu prea produc consecinţe macroeconomice. De fapt, viitorul creşterii ar putea avea două surse. Prima ar fi noile companii care se dezvoltă şi produc conform standardelor occidentale. A doua sînt companiile comuniste nu doar restructurate, ci reinventate.(...) Problema, încă nerecunoscută public de politicieni, este că foarte multe unităţi ale industriei ungare – incluzînd acele firme considerate absolut noi – sînt tot un fel de rămăşiţe ale epocii comuniste şi nu au nici un viitor. De exemplu, majoritatea companiilor incluse în programul guvernamental de sprijin au mai puţin de 20 de salariaţi şi un singur proprietar. Şi cele mai multe sînt cumpărate pe seama acţiunilor de la companiile de privatizare. Cînd întreprinderile comuniste au fost dezmembrate şi vîndute, unii angajaţi au cumpărat părţile aparent de viitor, încercînd să le pună pe picioare. Din păcate, realitatea dovedeşte că micile companii care au rezultat nu sînt mai eficiente decît pe vremea comunismului". Autorul analizează situaţia fabricii de becuri Tungsram, cumpărată de compania americană General Electric şi care nu contribuie în nici un fel la dezvoltarea economiei ungare. Mult mai eficienţi sînt investitorii de tipul Peter Rona (ungur american); el a favorizat crearea integrală a unor produse cu potenţial la export: aparatură medicală, programe pentru calculator etc. Nici în acest domeniu viaţa nu e uşoară, din cauza obligaţiei de a face faţă barierelor vamale din Uniunea Europeană.

„Situaţia este îngrijorătoare. Chiar dacă acceptăm că dinozaurii comunişti nu mai pot fi salvaţi, realitatea sugerează că ceva a mers foarte prost şi în ultimii zece ani.(...) Dacă Ungaria vrea să evite să devină Mexicul Europei, ea trebuie să se concentreze în creaţia unei *Mittelstand* de tip german, cu companii dezvoltate pe baza propriilor produse dominante în anumite nişe internaţionale. În acest domeniu, succesele sînt superficiale, dar există semne care arată că o asemenea bază industrială poate să apară. În cîteva cazuri, potenţialul este cel al companiilor moştenite din epoca comunistă, complet reorganizate. Companii ca Pick, producător de mezeluri, Raba, fabrică de osii, şi-au găsit nişe specifice, cu potenţial de creştere din export. Pentru ca acest potenţial să poată fi exploatat, trecutul comunist trebuie uitat: Raba nu va mai produce niciodată motoare şi camioane ca în timpul comunismului. (...) Dacă Raba este pe un drum bun, atunci multe ţări din regiune sînt pe căi greşite. În loc să pompeze bani în defuncţii dinozauri comunişti, ar trebui să vîndă companiilor străine tot ce poate fi vîndut, ceea ce cehii şi polonezii acceptă destul de greu. Energia şi banii lor ar trebui dedicate acestui *Mittelstand*. Regiunea ar trebui să accepte ceea ce este inevitabil şi să renunţe la salvarea trecutului. Viitorul îi stă la îndemînă".

Poveşti suprapuse

Kent, cu K de la Kosovo

După ani, eu nici acum nu înţeleg cum Dumnezeu au putut s-o dea atît de puternic în bară, şi tocmai la noi. Mai bine spus, am o explicaţie dar nu-mi convine – în primul rînd, pentru că mi-a spart, ca pe-o oglindă, toată imaginea mea despre acea ţigaretă albă de la cap la coadă, ieşind ca un fir de mătase dintr-un pachet elegant.

O nepotrivire mai mare ca aceasta mai rar: timp de cîţiva ani de seri şi zile, în pauzele unui serial interminabil, am văzut cu toţii spotul publicitar al ţigaretei Kent. Era, nici mai mult, nici mai puţin, America la ea acasă. Vă amintiţi: un grup de tineri surîzători, din care doar unul deţinea formula magică şi se grăbea, în 60 de secunde, să le-o furnizeze tuturor. Graţie unei plăcuţe pe care scria Kent şi pe care şi-o pasau cu mirare şi bucurie, aceşti tineri în sacouri şi taioare, care trudeau *de la nouă la cinci* în birouri luminoase, ajungeau ba pe o plajă, ba la bordul unui vaporaş de vacanţă; şi se bucurau de mama focului. Sau, în altă versiune, ţigareta era pretextul unei idile pe cale de-a începe: el, fumătorul de Kent, mergea pe o plajă, printre uriaşe figuri de pe o mare tablă de şah etc. etc.

Întîmplarea face că ţigareta avea la noi propriii săi agenţi publicitari nemărturisiţi, de care *marketistul* american n-a aflat, spre paguba lui. Sub comunism, ţigareta Kent era fumată de oameni încruntaţi, cu puţină burtă, oameni de o anumită vîrstă, ocupaţi, inşi cu rang şi *responsabilităţi*; ei erau directori de întreprinderi, erau secretari de partid, erau ofiţeri de grad mare. Fumau Kent tovarăşa înţepată de la cadre, doctorul de prestigiu, profesorul universitar. Fuma Kent adolescentul care-şi curta, sîmbătă seara, iubirea vieţii lui, scop în care dădea pe un pachet, la negru, banii strînşi într-o lună. Fuma Kent, se ştie, seniorul Coposu. Acestora, tuturor, firma le-ar datora o avere. Ei toţi, prin eforturi unite în nori de fum, au făcut din pachetul de Kent un simbol al capitalismului prosper şi al aristocraţiei perene, un semn al respectului şi al puterii. Tragicomic: nu toţi cei care fumau Kent apreciau şi aroma ţigării ca atare. Cunosc pe cineva căruia ţigara îi dădea migrene, dar tot o fuma la şedinţe. Kentul era o valută în sine; Kentul era suta de lei!

Or, nu vii pe o astfel de piaţă cu povestioare în care tineri cu alură de manechini se ţin de şotii. În locul castelului (care se afla, ca emblemă, pe pachet şi în mintea noastră), nu pui biroul, fie el şi aseptic. În locul aristocratului grizonat, nu pui tinerelul amploaiat ce visează concedii; în locul fracului cu papion nu pui un tricou, după cum în locul omului greu din miezul puterii nu pui un pierde vară ce zîmbeşte la cuconiţe pe malul mării.

Îmi venea să le spun: dragii mei, daţi filmul înapoi, luaţi-o de la capăt, aşa nu merge! De mult ce vă iubim, de mult ce vă aşteptăm, avem o fantasmă despre voi, nu ne-o faceţi ţăndări! Amară şi tristă incompatibilitate. Ştiu că o maşină americană trebuie să se vîndă bine în State; dacă nu, înseamnă că nu e bună, oricît de bine ar fi cotată în Bangladesh. Ştiu că americanii îşi fac filmele pentru ei, îşi scriu cărţile pentru ei, îşi creionează benzile desenate tot pentru ei, nu pentru export. Ştiu şi îi admir pentru asta.

Dar fapt este că ţigara Kent, în România postdecembristă, a ajuns o ţigară banală, fără legendă şi fără ştaif. E aiurea, dar comunismul îi pria.

Şi chiar dacă eu nu văd, obligatoriu, o legătură între Kent şi Kosovo, admit, obligat la rîndu-mi de bomba care a lovit un tren la Podgorica dînd apă la moara lui Miloşevici, că unii ar putea, totuşi, să o vadă.

Adrian CIOROIANU

P. S.: Dora Petrilă a publicat, la Editura Universalia – Du Style, o carte pe care a intitulat-o *Istorii suprapuse*. Îmi sună cunoscut. Limba română se încăpăţînează să fie bogată, iar unii se încăpăţînează să nu observe.

Presa despre...

Reacţionarii de stînga

În timp ce stînga oficială, partidele social-democrate şi socialiste, la putere în multe ţări europene, încearcă să îmbine principiile solidarităţii sociale cu imperativele economiei liberale, stînga intelectuală se distanţează mai mult sau mai puţin zgomotos de reprezentanţii ei politici. În Franţa, aproape toate măsurile proiectate de guvernul Jospin (paritatea femeilor cu bărbaţii pe listele electorale, legea legalizării concubinajului între persoanele de acelaşi sex, reforma învăţămîntului, dar şi cele economice) sînt puternic contestate de ceea ce revista **Le Nouvel Observateur** (1-7 aprilie) numeşte congregaţia austeră a eternilor contestatari: „Influenţa lor pe scena culturală şi politică este cu mult superioară numărului lor, scrie Laurent Joffrin, prefaţînd dosarul. Promotori, în cîmpul mişcării, ai virtuţilor permanenţei, avocaţi, în cîmpul stîngii, ai valorilor de dreapta (naţiune, siguranţă, autoritate, continuitate, familie), hotărîţi mai curînd să reziste decît să inoveze, ei sînt «reacţionarii de stînga». Denumire polemică? Etichetă descalificantă? Desigur, nu (...) Schimbarea nu înseamnă în mod necesar progres, modernismul transportă prin contrabandă tot soiul de derive inegalitare sau dezumanizante şi este bine ca cineva să se opună schimbărilor în rău. În procesul planetar al liberalizării care pune pe piaţă esenţa puterii sociale, culturale, iar nu peste mult timp şi a celei politice, rezistenţa este o virtute elementară.(...) Din acest motiv «reacţionarii de stînga» pun o problemă de fond, importantă pentru întreaga stîngă şi dezbaterea ei este necesară, ba chiar urgentă: cum să se pregătească stînga pentru comuniunea cu viitorul cînd forţele schimbării contrazic valorile apărate pînă acum? Cum să rămînă progresistă cînd predica ei este conservatoare? Contradicţia este jenantă pentru stînga modernistă, care, deşi a sucombat în faţa tentaţiei «tot ce e nou e frumos», confundînd progresul tehnic cu progresul social, afirmă că «o lume mondială» este prin însăşi natura ei mai civilizată". (Laurent Joffrin)

Aceeaşi discrepanţă între discursul politic şi valorile stîngii este descrisă şi de Jacques Julliard: „O bună bucată de timp clivajul dreapta-stînga s-a suprapus clivajului conservatism-progres. Acum diferenţa dintre dreapta şi stînga se reduce la lista cu ceea ce trebuie păstrat şi cu ceea ce trebuie distrus. Într-un text mai vechi, dar profetic, filozoful polonez Kolakowski enumera motivele pentru care se simte *în acelaşi timp* socialist, liberal şi conservator". Jacques Julliard crede că intrarea ecologiştilor în politică a declanşat mutaţii fundamentale: pentru prima oară s-a ivit la stînga spectrului politic o formaţiune dornică să păstreze, nu să distrugă: ea apără natura în faţa industrializării şi „valorile comunitare elaborate de cele trei sisteme precedente: sistemul creştin, sistemul aristocratic şi cel socialist" şi deşi se pot aduce multe obiecţii mişcărilor neo-conservatoare din interiorul stîngii, esenţială rămîne „apariţia a două pasiuni complementare, menite însă să devină antagoniste, individualismul şi democraţia. Sîntem legănaţi de două evidenţe contradictorii. Prima este cea că individualismul «asocial» şi democraţia au aceeaşi matrice şi se hrănesc de la acelaşi sîn. A doua pretinde că dezvoltarea individualismului, astăzi galopantă, compromite supravieţuirea «civilizaţiei democratice»".

De peste ocean, în aceeaşi dezbatere se înscrie şi filosoful Richard Rorty, a cărui carte recentă, *Achieving our Country*, este recenzată – cu o vădită participare – în **Süddeutsche Zeitung** de filozoful german Jurgen Habermas: Rorty „acuză o anume «stîngă intelectuală» că se lasă contaminată de pesimismul cultural al lui Heidegger şi că adoptă rolul observatorului inactiv, plîngăcios, practicînd o savantă aroganţă în faţa turbulenţelor din lume. Prin biografia lui, Rorty este marcat atît de anticomunismul anilor '50, cît şi de opoziţia faţă de războiul din Vietnam. În anii '60, mişcarea a contestat sistemul ca atare. Cu logica lor pseudorevoluţionară, studenţii extremişti au reuşit să organizeze mobilizarea împotriva funestului război din Vietnam, dar preţul a fost sfîrşitul stîngii reformiste. Această ambivalenţă marchează începuturile istoriei stîngii culturale. În anii '70 spiritul revoltei – care nu se mai exprimă decît pe tărîmul sublimării teoretice – se deplasează de la ştiinţele sociale spre cele literare. Critica economiei politice cedează în faţa deconstrucţiei textelor filozofice. Sensibilitatea exacerbată faţă de formele de discriminare lingvistică se substituie indignării morale în faţa inegalităţilor sociale, determinate de structurile sociale". Satisfacţiei gînditorilor de dreapta convinşi că l-au recuperat pe Rorty, Habermas le opune o explicaţie mai nuanţată: „Pentru Rorty, naţiunea nu este un substrat natural amortizînd consecinţele indezirabile ale modernizării. Pentru el naţiunea este un proiect rezultat dintr-o dezbatere publică dusă într-o societate de cetăţeni – o construcţie, o devenire, nu un dar al naturii. Identităţile naţionale se formează doar în fluxul dezbaterilor publice". **(M. B.)**

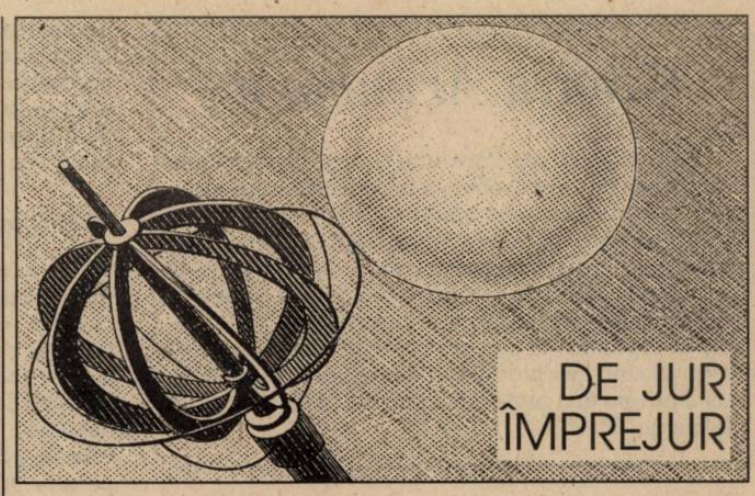

Potcoava

Săptămîna trecută, joi, inspectorul general al Bundeswehr-ului, Hans-Peter von Kierchebach, a distribuit presei un document de origine militară sîrbă: planul „Potcoava". E un document care detaliază metodele Belgradului şi cele trei faze ale operaţiunilor de epurare etnică. Planul ar fi început să fie pus în aplicare din octombrie 1998 şi îndeplinirea lui a continuat şi în timp ce se desfăşurau convorbirile de pace de la Rambouillet. De dragul protejării surselor, nu s-au dat gazetarilor nici un fel de date care să permită identificarea certă a hărţilor şi ordinelor prezentate, dar planul se potriveşte destul de bine cu realitatea şi scoate acţiunile de pe teren de sub zodia hazardului, înscriindu-le în cea a necesităţii. Luptînd împotriva formaţiunilor militare ale albanezilor, sîrbii s-au decis să adopte tactica „golirii borcanului ca să moară peştele" (aplicată şi de americani în Vietnam); pustiirea satelor rupe legătura dintre trupe şi bazele lor de aprovizionare şi refacere, gherilele sînt obligate să se retragă în zone sigure nu prea întinse, unde sînt mai uşor de încercuit şi de anihilat. Cu plan scris sau fără, această acţiune s-a desfăşurat tot timpul, într-un ritm constant şi, pînă la declanşarea acţiunii NATO, aproximativ 300.000 de albanezi au fugit în Macedonia, Albania şi în munţii din interiorul regiunii Kosovo.

Gonirea brutală din case, ameninţarea cu execuţia au creat panica cumplită care mişcă colectivităţile. Chiar dacă acest plan este un fals, cum false sînt atîtea documente secrete, rămîne ceea ce s-a afirmat oficial. Pe 11 februarie, la Belgrad, Miloşevici îl primea pe ministrul grec al Afacerilor Externe, Theodor Pangalos, şi îi spunea că în Kosovo urgenţa cea mare este organizarea unui recensămînt sub control internaţional, ca să se vadă că albanezii nu reprezintă 90% din populaţie, aşa cum se pretinde, ci cel mult 60%, restul fiind sîrbi, romi, muntenegreni şi musulmani ne-albanezi. Era clar că Miloşevici va face tot posibilul ca această numărătoare, dacă nu e, să devină adevărată. În succesiunea faptelor este evidentă consecvenţa şi metoda cu care s-a urmărit acest scop. Momentul hotărîtor în desfăşurarea acestei acţiuni n-a fost, cum se crede, declanşarea bombardamentelor NATO, ci retragerea, pe 20 martie, a observatorilor OSCE, plasaţi acolo conform acordului din toamnă Miloşevici-Holbrooke. Fotografiile din satelit care arătau deplasări importante de trupe spre Kosovo, în timp ce convorbirile de pace se împotmoleau, au fost interpretate în sensul declanşării unei ofensive. De fapt, se pregătea evacuarea masivă a populaţiei civile. În absenţa unor observatori neutri şi în impactul emoţional de după începerea bombardamentelor, borcanul a început să se golească cu repeziciune şi, într-adevăr, gherilele albaneze n-au mai fost în stare în acest răstimp de vreo acţiune semnificativă. Dîrzenia cu care armata sîrbă îşi apără suveranitatea în interiorul graniţelor este însoţită de teribila tenacitate cu care poliţia şi formaţiunile paramilitare modifică structura demografică din interiorul acestor graniţe. Precedentele din Croaţia şi Bosnia au de ce să îi determine pe albanezi să-şi părăsească locurile de baştină. În ochii administraţiei ei sînt o colectivitate lipsită de loialitate din motive istorice şi religioase; pedeapsa nu are cum să fie specifică sau individualizată. Toţi trebuie să plece, dacă nu vor toţi să moară. Strategilor occidentali le-a venit greu să creadă că două milioane de oameni pot fi supuşi unei acţiuni de epurare etnică şi această „naivitate" le-a atras reproşul că nu înţeleg Balcanii. Neînţelegerea este reciprocă: în Statele Unite, ţară a cărei suveranitate nu a fost niciodată pusă în discuţie de la Războiul de Independenţă, doar emigranţii foarte recenţi înţeleg cum suveranitatea poate deveni din obiect al tratativelor diplomatice un subiect de nelinişte personală. Fostul secretar de stat american, Henry A. Kissinger, care nu poate fi acuzat în nici un caz de naivitate, susţine că în Balcani „grupurile etnice au conviețuit paşnic doar cînd coexistenţa le-a fost impusă de imperii străine sau de dictatura lui Tito". Se pare că NATO, alianţă considerată a fi braţul înarmat al „imperialismului american", nu este capabilă să impună o asemenea pace, fie ea şi ipocrită. „Bombele inteligente" nu pot pune stavilă tensiunilor. Refugiaţii din Kosovo, mai săraci oricum decît populaţia locală din Macedonia, au fost primiţi cu ostilitate de autorităţile temătoare de modificarea echilibrului demografic. Aici primirea refugiaţilor de către soldaţi semăna foarte bine cu gonirea lor. În Albania, refugiaţii, mai bogaţi decît localnicii, pot modifica echilibrul politic într-o ţară şi aşa pîndită de haos. De unde s-ar putea deduce că dolarii vizibili ar fi rezolvat mai adecvat problema decît avioanele invizibile. Aşa ar fi, dacă Irlanda de Nord, ţara Bascilor, Corsica nu ar arăta că violenţa generată de problemele etnice şi religioase depăşeşte tensiunile dintre bogaţi şi săraci.

Este evident că tactica NATO nu a făcut decît să multiplice tragediile umanitare, fără a deschide perspectivele unor soluţii politice. Departe de a fi o demonstraţie de forţă a jandarmului mondial, intervenţia NATO nu face decît să dovedească neputinţa de a forţa cursul evenimentelor. Politica faptului împlinit a învins întotdeauna morala bunelor sentimente. Şi nimeni nu crede în sentimentele bune, cînd ele se materializează prin raiduri de bombardament.

Pentru caii morţi, fundamentul moral al operaţiunii „Potcoava" este acum absolut indiferent.

Magdalena BOIANGIU

Contra *Argument*

Îngrijitorul Hyde Park-ului nostru ne transmite că nu vede de ce ar trebui să formuleze vreun argument pentru acest nou număr scris de cititori. El socoteşte că orice argument redacţional ar „mînca" din spaţiul consacrat scrisorilor care debordează, de luni de zile, rafturile speciale ale redacţiei, sărmana pagină a doua neputînd a le cuprinde pe toate. Îngrijitorul rămîne la părerea că orele zilelor de marţi şi vineri cînd deschide corespondenţa adresată *Dilemei* sînt cele mai bune momente ale săptămînii sale de lucru. (**R. C.**)

Profilul bunului naţionalist

Naţionalistul e fudul

E mîndru de ograda sa. Grijuliu nevoie mare cu tot ceea ce îl reprezintă, ţîfnos cînd i se vorbeşte de recolta vecinului. Pentru un naţionalist, lucrurile au sens dacă se raportează în vreun fel la ograda sau la neamul său. Restul e pologhie. Admite că este puţin egoist şi ignorant. Dar cum fiecare îşi vede de propriul interes, e normal, spune el, să-şi apere fără scrupule ţărişoara. Şi ce dacă exagerează?

Naţionalistul este solemn

Întotdeauna există lucruri cu care nu se poate glumi. Naţia este un lucru sacrosanct. Numele ei trebuie proslăvit. Imnul naţional trebuie ascultat întotdeauna cu mîna pe inimă. Istoria naţiei este o înşiruire de fapte legendare. Eroii naţiei sînt adevăraţi zei. Tradiţia este cea mai bună sursă de inspiraţie. Copilul, nevasta, amanta trebuie să tacă atunci cînd vine vorba de patrie.

Naţionalistul e alarmist

Mereu vigilent, responsabilitatea întruchipată, naţionalistul vede peste tot ameninţări, semnalează oriunde pericole. Responsabil cu spaimele, el este cel care prognozează că drobul de sare se va prăbuşi în cele din urmă. Naţionalistul e mereu lucid şi prin asta profund. El vede cum stau lucrurile de fapt, le dibuie încrengătura ascunsă. Nasu-i fin simte cea mai mică urmă de complot. Recunoaşte cu titlu de glorie că susceptibilitatea îl oboseşte. Exasperat că lumea nu-i dă prea multă atenţie – nu atît cît merită activitatea sa de-a dreptul eroică – devine la bătrîneţe mizantrop. Moare cu un „V-am spus eu!" pe buze.

Naţionalistul e fixist

Pe el una îl doare: destinul ţărişoarei sale. La ce bun democraţia, dacă poporul este oprimat? La ce bun cultura, dacă nu serveşte interesele naţiunii? E o ticăloşie să fii sătul şi să dormi liniştit dacă românul de aiurea suferă. E greu să vorbeşti normal cu el. Tu îi vorbeşti despre iubita ta, el aduce vorba despre iubirea de patrie. Tu îi povesteşti o amintire din copilărie, el îţi evocă o pildă istorică. Tu îi vorbeşti despre tabieturile pe care din păcate le-ai căpătat, el pomeneşte despre tradiţia seculară a poporului român.

Naţionalistul e guraliv

Despre naţie poate vorbi o zi întreagă. Şi nu oricum. Cu înflăcărare, cu vervă, mesianic, cu gestică, abundent. Poate plînge şi stoarce lacrimi. Scopul său nu este de a spune ceva. Ci de a aduce un omagiu ritualic poporului. Figurile sale favorite sînt epitetul, hiperbola sau metafora. Cînd vine vorba de duşmani – spumegă! Retorica sa inventează întotdeauna un duşman feroce pe care el, eroul naţiei, îl învinge homeric. Naţionalistul e puţin demagog, puţin populist şi încă puţin şovin. Dar toate acestea în numele unei cauze măreţe.

Naţionalistul e familist

Naţionalistul are un acut simţ al familiei. Priveşte cu sprînceana ridicată pe oricine îi calcă teritoriul. Relaxat se simte doar acasă. Este obsedat de unitate. Cînd spui „Naţionalist", spui „Tătuc". Naţionalistul are slăbiciune pentru autoritarism şi paternalism. Solicită întîi de toate loialitate. Trădătorii trebuie pedepsiţi la fel de aspru ca duşmanii. A fi familist şi casnic înseamnă a fi nostalgic. Dar a fi familist înseamnă în primul rînd a fi matur. Orice contestaţie, orice critică la adresa naţiei este o formă de teribilism, o obrăznicie infantilă.

Naţionalistul e războinic

Întotdeauna există două tabere: noi şi ei. Orice contact între părţi e o bătălie. Pacea e de fapt un armistiţiu, un răgaz pentru o confruntare cu forţe sporite. Cuvîntul e o armă. Un discurs e o şarjă. Naţionalistul nu poate să vrea altceva decît nimicirea adversarului. Sau măcar umilirea lui. Ca un adevărat cavaler – trufaş, dar şi sentimental – naţionalistul îi dedică victoria celei pe care o adoră (naţia). Îi pupă mîinile, îi face complimente şi, între două poezii, se declară apărătorul ei etern.

Naţionalistul e şmecher

El se simte cu adevărat bine doar în gaşca sa. Acolo unde un apropo are întotdeauna înţeles, unde o insinuare este suficientă pentru a transmite un mesaj. Unde un zîmbet şugubăţ exprimă o conivenţă de care duşmanii de afară nu trebuie să afle. Argoul naţionaliştilor este plin de eufemisme. Se spune despre ei că sînt răutăcioşi şi ipocriţi. Ei se apără spunînd că răutatea lor o reflectă pe cea a adversarilor, că prefăcătoria lor mucalită este replica dată perfidiei celorlalţi. Sînt cîrcotaşi doar pentru că realitatea îi obligă.

Naţionalistul e părtinitor

Se zbate, răcneşte, transpiră pentru binele naţiei sale. La fel şi pentru binele românilor de peste hotare. Dar se încruntă suspicios cînd e vorba de interesele minorităţilor din propria ţară. Dacă îl întrebi contrariat cum de admite aşa o strîmbătate, el îţi serveşte: „Aşa vrea muşchii mei de majoritar!" Nu rezistă tentaţiei de a-i trata cu aceleaşi procedee pe cei care l-au umilit cîndva. Drepturile românilor sînt sacre, cele ale minorităţilor pot fi cel mult tolerate. Naţionalistul e grăbit şi hotărît cînd vine vorba să rezolve o problemă a românilor. Cade pe gînduri şi calculează de o sută de ori cînd e vorba de minoritari.

Naţionalistul are mania persecuţiei

Naţionalistul nu o duce bine în prezent pentru că a suferit prea mult în trecut. S-a sacrificat pentru alţii. Repetă întruna, cînd patetic, cînd scrîşnit, că a venit vremea izbăvirii. Şi se teme, pentru că de peste tot privesc ochi otrăviţi. Naţionalistul are mereu ceva de revendicat, o nedreptate de răzbunat. El dă întotdeauna vina pe altcineva. Pentru toate necazurile sale se găseşte întotdeauna un ţap ispăşitor.

Adrian CIOFLÂNCA

N. red.: În orice Hyde Park, aţi putea fi interpelat: şi cum arată antinaţionalistul D-voastră? E mai puţin fudul, guraliv, părtinitor? Simplă şi chiar populistă, întrebarea cere un răspuns. Sînteţi dispus să-l formulaţi? Noi sîntem gata să-l publicăm.

Tirania unui hazard înverşunat

...Derulînd alte cîteva idei avînd ca punct de plecare articolul „A pleca sau a rămîne?" din *Dilema* nr. 305, pot afirma că această întrebare devenise de mult timp o realitate disperată. Dilema acestei întrebări ne frămîntă creierii. Vrem s-o alungăm din fiinţa noastră, dar nu reuşim. Revine ironizîndu-ne mereu altfel. Şi totuşi ce ne determină să rămînem? Durerile trecutului? Melancolia sufletului balcanic din fiinţa noastră? Cineva deosebit de drag pe care nu poţi să-l iei cu tine? O existenţă bulversantă? Un salariu ingrat pe care-l primeşti nu de puţine ori fragmentar pentru că aşa „s-a hotărît"? Un drum anost: casă-serviciu şi invers? Amăgirea unor zori de zi colcăind, fremătînd de convenţionalism, regrete odioase, platitudine? etc. Abundenţa gîndurilor negative pătrunde zilnic pe poarta principală a sufletului nostru. Supravieţuirea individuală seamănă tot mai mult cu cea a lupului din haită. Mentalitatea despre care tot vorbim din 1990 încoace a rămas aceeaşi de dinainte doar că cu mult „nerv" îi căutăm sinonime...

Lumea spiritului, lumea desăvîrşitei armonii înaintează cu hotărîre spre ghearele negurei. Cine mai are nevoie de spirit, de hrană spirituală? Tot ce este mai de preţ în viaţă este achitat la suprapreţ. Paradoxală, cinică, banală sau pompoasă pentru unii va fi mărturisirea mea faţă de dilema întrebării. Fusesem într-o vacanţă de iarnă într-o ţară frumoasă şi îmbelşugată a Europei. Plecînd la drum, în adîncul sinelui doream să rămîn acolo. Ieşind din ţară, imaginile nu m-au şocat, sinceră să fiu, şi nici nu am căutat vreun termen de comparaţie. Era absurd. Petrecînd aproape o lună de zile acolo am reuşit să iubesc, să apăr, să ocrotesc, să respect ca niciodată studiile absolvite aici în ţară. A fost o lecţie dură. În ochii minţii, după o zi de plimbare, filmul se detaşa de realitatea în care mă aflam şi derulîndu-se parcă îmi şoptea: „Ce fericită am fost cînd am început clasa a IX-a de liceu, ...cînd m-am instalat în internat şi sîmbăta cînd n-a fost învoire ca să plecăm acasă venea mama la mine aducîndu-mi bunătăţi..." sau „Îţi aminteşti ce eforturi financiare a făcut mama pentru tine ca să nu-ţi lipsească nimic..." şi „drumurile ce păreau nesfîrşite cînd te sculai la cîntatul cocoşilor şi călătoreai cu trenul două ore în fiecare luni dimineaţă şi asta în frig, beznă, geamuri care nu se închideau etc." „...dar cînd te-ai prezentat la examenul de admitere în treapta a II-a uitîndu-ţi buletinul de identitate la gazdă... şi apoi celelalte: examenul de bacalaureat, apoi la facultate, încununate într-o zi deosebită dintr-un aprilie înmiresmat de magnolii cînd la cursul festiv distinsul Decan ne-a „predat" ultimul curs... emoţii, lacrimi, flori, iubiri, felicitări, amintiri cuprinse de irişii inimilor celor ce am absolvit o „Şcoală" adevărată. Astfel, cîntarul cu talerul „amintirilor" din ţară devenise „insuportabil" de greu faţă de cel de „acolo" cu trăiri semnificative, edificatoare. Nu dintr-un fals exces de zel mărturisesc toate acestea care pe mine m-au ajutat să înţeleg nişte detalii despre care nu-ţi vorbeşte nimeni dintre cei plecaţi acolo. Doar trăind puţin în mediul respectiv înţelegi faţa ascunsă a mirajului. Lăsînd la o parte vagi capricii, resentimente, obişnuinţe, nu puteam să adun din mine tot ce am enumerat mai sus, să împachetez cu sînge rece într-o frumoasă plasă şi să le arunc la gunoi. Da. La gunoi. Psihic nu m-am încumetat să mă aventurez într-o altă lume cazîndu-mă într-un cămin de azilanţi, pentru început optînd pentru alte îndeletniciri începînd cu „munca de jos". Nu pentru că nu puteam. În primul rînd pentru că nu doream. Şi astfel, frustrată, m-am întors acasă. La suprafaţă petrecusem o vacanţă frumoasă, întîlnisem destui oameni plecaţi de aici şi stabiliţi acolo... euforia revederii, felicitări, clinchet de pahare, fotografii, telefoane şi cam atît. Asta la suprafaţă.

„A pleca sau a rămîne" este în acelaşi timp şi o întrebare a furiei din interiorul nostru iscate din varii situaţii de-a dreptul ridicole. Exemplele curg „gîrlă" privind atitudinea de spectator a omului obişnuit (detest expresia „de rînd") contemplînd jalnic sau nedumerit rafturile pline cu mărfuri pe care nu le poate cumpăra decît în ziua salariului sau la intervale nedeterminate de timp. Şi-atunci „afirmi" cu patos banalul: „Mai bine să plec." E şi asta o soluţie! Probabil nu singura... O viaţă risipită în mizerie se poate intitula filmul pe care-l jucăm acum. Într-o singurătate delirantă am devenit vînătorii unor iluzii permanente culese din reviste, ordonanţe de urgenţă, ziare, emisiuni cu caracter informativ etc. Dorinţele fireşti au devenit nişte zadarnice avorturi mentale. Omenescul îşi pierde conturul real prefăcîndu-se în nişte pete nedesluşite. Angoasa perversă şi atît de ostilă vieţii zilnice

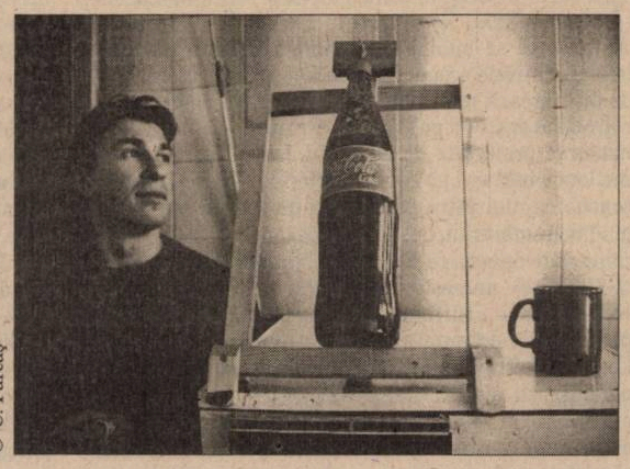

© C. Farcaş

reuşeşte să înfulece cu aviditate ceea ce este mai valoros din fiinţa noastră.

Inevitabil sau derizoriu să te-ntrebi coborînd în ungherul tainic al fiinţei: să rămîn sau să plec? Un sentiment explicabil de dezamăgire şi uşurare în acelaşi timp mă inundă cu perseverenţă. Cu înfrigurare aştept ziua „fatidică" a salariului. Sînt fericită că a mai trecut o zi... Am învins-o supravieţuind sărăciei. Ştiu: rătăcesc în adunări şi scăderi care mă dor... achită telefonul, împozitul pe casă, abonamentul la ziar, cumpără o butelie pentru aragaz, niscaiva obiecte derizorii „să se găsească", că doar vin Sfintele Sărbători. Ah! Uitasem. Trebuie achitat şi coletul cu cărţi de la poştă sosit de cîteva zile. Un dar minunat de Moş Crăciun care de mult devenise un LUX.

Cu stoicism aştept şi ziua de mîine şi altele asemenea ei. La fel anul care vine. Fiecare amurg sudează motivaţiile prezentate aici şi altele cîteva existente în inima mea nepermiţîndu-mi să excelez în moliciunea, căldura şi pasiunea verbului „a pleca".

Întregului colectiv redacţional un sincer: „La mulţi ani!" iar *Dilema* să dăinuie, să dăinuie.

Diana GLÜCK
com. Giera, jud. Timiş

Lauda din vechi. Semn de stagnare şi chiar de regres

Consider că există în România actuală două categorii de români pe care cultul/ura pentru perioada ceauşistă i-a situat (nu în mod egal) la poli total opuşi: cei care laudă şi cei care blamează perioada nu „de mult îngropată". Aş mai aşeza între cei doi poli pe românii care fie sînt ignoranţi, fie socotesc fără rost afirmarea opiniei, fie şi-au pierdut pînă şi ura.

În ceea ce mă priveşte, recunosc fără ruşine că mănînc încă parizer (pentru că-mi place), cumpăr încă marmelada (la lădiţă) de la aprozar, Eugenia de atunci era mai bună, iar biscuiţii Berceni i-am adorat. Adaug acestui curriculum vitae la rubrica hobby: mi-a fost tare dragă cravata roşie cu tricolor (pe care am purtat-o şi la practica agricolă); nu m-a mai stimulat niciodată (de la Revoluţie încoace) un aşa spirit de competiţie ca în anii de şcoală generală; şi tot în acea perioadă am avut parte de cele mai frumoase clipe – în timpul orelor de literatură română, şi de cele mai mişcătoare momente – în timpul orelor de dirigenţie.

Unele lucruri nu mi le explicam atunci, dar nici nu prea le căutam o explicaţie. De exemplu, de ce mama ne ducea la împărtăşit (mai) noaptea, cînd era biserica (mai) goală sau de ce caietele sau pantofii se vindeau şi pe ouă, nu numai pe bani.

A nu se lua sinceritatea mea drept tîmpiţenie. Clişeele pe care aproape zilnic le aud „mărturisind" un timp „trăit" se referă la pachetul de carne procurat fraudulos, la relaţia de la alimentara sau benzină, relaţie pe care ţi-o făcuseşi printr-o „cunoştinţă". Exemplele pot continua: locul de muncă „asigurat", apartamentul aşijderea etc.

Nu pot să cred că pe mulţi dintre noi i-a cuprins amnezia şi au puterea să laude perioada aceea sumbră. Nu pot pricepe că s-au uitat cozile „mereu reîncepute", bancul cu copilul împrumutat (alt soi de „relaţie") pentru a nu mai sta la rînd, cele două ore „de televizor", rafturile librăriilor înroşite de „Omagii" şi nici un clasic, muţenia, teama, încovoierea.

O vorbă bătrînească spune că dacă lauzi din vechi e de rău. E semn de stagnare şi chiar de regres. Mi-e groază să cred că mulţi lăudători mai sînt şi conştienţi de ceea ce fac (destui vorbesc numai să se afle în treabă). Dar sînt, cu siguranţă, conştienţi pentru că (probabil din snobism) nu mai suportă apelativul tovarăş, nu mai vor s-audă de Marx (am certitudinea că mulţi nu ştiu ce voia Marx) şi nu l-au cunoscut vreodată pe cumnatul de la Partid. Fac deci o laudă selectivă (măcar din punct de vedere lexical). Dar uită domniile-lor că tova de română sau de mate face parte din copilăria multora dintre noi. N-ai cum să-ţi uiţi originea, copilăria pentru că în afara amintirii nu supravieţuieşti. Nu e permis să uiţi, după cum la fel de nepermis este să-ţi aminteşti selectiv numai pentru a-ţi crea o imagine.

Cum poate oare românul să uite suferinţa, durerea, dar mai ales ruşinea? Cum de-şi poate aminti numai pachetul de carne (celebru mai ceva decît madlena lui Proust) şi uită că a cîntat, a aplaudat, s-a maimuţărit, s-a lăsat călcat în picioare, a minţit şi s-a minţit. Cît de uşor s-a uitat teroarea (la pătrat, la cub, la N) de a nu te putea exprima!!! În fiecare moment te sufocai un pic şi-n fiecare moment mureai.

Ce dureros e să constaţi că pe om îl mulţumeşti cu „pîine şi circ". Că dacă frigiderul era plin – la unii – şi Ceauşescu ne mai „miluia" cu un zîmbet şi o glumă „decentă" (ca atunci la Brăila), nu mai eram oropsiţi.

Cum putem, oameni buni, să uităm puşcăriile, canalul, doi ani pentru un ştiulete, domiciliile forţate şi toate relele de pe lume? Nu fiecare le-am suferit (pe toate) pe proprie piele. Dar am auzit, am cunoscut semeni care le-au trăit cu vîrf şi îndesat. La ce grad de neputinţă am ajuns dacă în fiecare zi tot mai mulţi dintre noi privesc în urmă cu nostalgie (şi laudă) şi tot mai puţini cu mînie?

Oare chiar nu putem realiza că lăudăm sau blamăm numai pentru că sîntem liberi s-o facem? Unde este încrederea (în noi) care ne-a ajutat să obţinem *libertatea cuvîntului?*

Nimeni nu se gîndeşte că totuşi e prea simplu să acuzi guvernarea, partidele politice pentru tot ce „nu merge"? Ar fi bine să convenim odată pentru măcar ceva vreme dacă nu pentru totdeauna: i-am ales şi îi merităm. Mai trebuie doar să-i sprijinim. Ei gîndesc şi acţionează ca noi toţi, ca să nu mai spun că muncesc la fel ca noi toţi.

Nu sîntem deloc răbdători cu cei ce ne conduc, dar sîntem teribil de răbdători cu noi. Timpul (şi nu guvernanţii) „nu va mai avea răbdare" cu noi. Pierdem vremea lăudînd din vechi fără a pipăi prezentul şi fără să întrezărim viitorul. Nu ne dăm seama că timpul nu se duce, nu se scurge, ci vine vertiginos. Şi să ne vedem acolo, la socoteala ultimă, în viitor. Acolo unde nu se laudă, ci se judecă. Şi unde fiecare „va da samă".

Viorica Liliana DUDU
str. Cornişa nr. 10, bl.10, sc.1, ap.15 Bacău

Ne distrăm de minune

Pentru a înlătura orice echivoc şi pentru a da admiratorilor Occidentului un prilej de superioară compătimire, mărturisesc de la bun început că nu sînt adeptul individualismului american, adică al acelui tip de ideologie ce a generat o spectaculoasă ascensiune a agresivităţii minorităţilor şi proliferarea unor noi şi subtile forme de gregarism. Este ceea ce Pascal Bruckner numeşte „individualismul infantil", ideologia care „ia degenerescenţa drept o dovadă de sănătate".

Noii Mesia ai umanităţii pledează pentru transformarea holismului într-un concept marginal, loc comun al desuetudinii şi ineficienţei, şi pentru afirmarea deplină a Individului, principal subiect de drept, entitate irepetabilă, microunivers purtător de drepturi şi obligaţii consacrate normativ. Consecinţele sînt resimţite din plin, sub forma tîmpeniilor numite „political correctness", „self-reliance", „feminazism" (termenul folosit, în unele cercuri intelectuale, pentru desemnarea feminismului militant). Deşi aceşti termeni sugerează „diferenţă" şi segregare, umanitatea nu este scutită de noi forme de gregarism, precum subjugarea prin divertisment.

Divertismentul este, prin esenţa lui, acultural; „viaţa" de tip hedonist, cu ţelurile ei pragmatice, materialiste, exclude spiritualitatea, fapt sintetizat de Berdiaev în formula: „Cultura a constituit întotdeauna un mare eşec al vieţii". Sîntem în faţa unei opţiuni capitale dar, în mod paradoxal, în chiar miezul isteriei individualiste alegerea nu mai depinde de individ, atîta timp cît masele refuză cultura în numele divertismentului, adică al kitsch-ului. Devenind accesibilă marelui public, arta a început să decadă, momentul hotărîtor fiind acela în care, pe stindardele revoluţiei franceze, a fost înscris cuvîntul „EGALITATE". *(N. red.:* Întrebare de Hyde Park: Oare?)

Ce dureros exemplu ne oferă Irving Stone în „Bucuria vieţii"! El relatează cum Van Gogh, Cézanne, Gauguin, Seurat, Toulouse-Lautrec şi alţi cîţiva pictori, se hotărîseră să expună unele din pînzele lor într-un restaurant parizian a cărui clientelă era formată din oameni săraci, pentru ca, spuneau ei, şi cei sărmani să se poată desfăta admirînd arta adevărată. Rezultatul a fost însă jalnic: oamenii veneau obosiţi de la muncă şi îşi consumau hrana cu ochii aţintiţi în farfurie, fără a sesiza măcar că pe pereţii restaurantului sînt expuse opere care, astăzi, alcătuiesc un tezaur de care umanitatea încearcă să se arate mîndră.

În prezent, masele nu se mai pot prevala nici măcar de scuza exploatării. Pentru că, în fond, idealul lui Marx aproape că s-a realizat, deşi nu în comunism, ci chiar în „inumanul" capitalism: proletarul este eliberat, deopotrivă, de exploatare şi de pauperizare, şi-a asigurat confortul material prin constituirea invidiatei „clase de mijloc" şi dispune chiar de prea mult timp liber, pe care nu mai este în stare să-l ocupe. PLICTISEALA, iată cel mai puternic aliat al producătorilor de divertisment.

Să ne gîndim, în acest context, la semnificaţia celor două categorii de divertisment cu rol decisiv în cultivarea subtilă a spiritului gregar şi menţinerea incompatibilităţii între mentalitatea maselor şi idealurile culturale: telenovelele („distracţia" favorită a populaţiei feminine) şi competiţiile sportive (cea a populaţiei masculine).

În „Disneyland"-ul telenovelistic, viaţa reală e substituită de poveştile puerile ale orfelinelor care se îndrăgostesc de Feţi-Frumoşi de bani gata, plini de muşchi şi revărsînd şuvoaie de tandreţe ocrotitoare. Visînd la castele de nisip şi la tinereţea aventuroasă fără bătrîneţe, la insule însorite cu plaje străjuite de palmieri, o mulţime de femei încearcă să uite de soţii morocănoşi, burtoşi şi insipizi cărora rutina le-a redus necesităţile vitale la satisfacerea funcţiilor fiziologice. Aceasta este însă groapa comună a tuturor oamenilor comuni, toate idilele sfîrşesc în plictiseală şi indiferenţă, sentimentele obosesc şi privirile chiorîşe subminează orice urmă de respect pentru partener.

Ca şi basmele cu balauri şi Cosînzene, telenovelele mint, vînd iluzii ieftine şi sentimentalism de doi bani, transfigurînd o imensă masă de complexaţi care sînt îndemnaţi să-şi etaleze defectele cu mai multă îndrăzneală, deşi constată, miraţi, că la fiecare tentativă sînt iarăşi daţi cu capul de pereţi ori scuipaţi de o lume crudă şi nerăbdătoare, care pentru orice gest de sprijin vrea să ştie, în primul rînd, ce primeşte în schimb.

De imbecilizarea prin divertisment nu au scăpat nici bărbaţii, mediatizarea intensă a competiţiilor sportive purtînd răspunderea pentru apariţia unor mutaţii îngrijorătoare în ierarhia valorilor. Aceste competiţii au evoluat de la o oarecare formă de destindere, avînd un public selectat din periferia societăţilor, la o sursă de cîştiguri monstruoase (vezi baschetul în SUA sau fotbalul în Europa), dezlănţuind pasiuni colective care n-au nimic în comun cu spiritul sportiv. Spectatorul de sport, altfel un cetăţean paşnic şi aparent responsabil, al cărui hobby poate fi eventual grădinăritul, devine o fiară turbată în incinta arenei sportive; de o intoleranţă extremă, e gata să ucidă în numele gloriei „sportive" a echipei preferate.

Privim siderati cum zeii moderni se nasc din sexul colectiv al urlătorilor de pe stadioane, şi ce ne mai rămîne de făcut, decît să ne închinăm la chipul cioplit al fotbalistului Ronaldo sau al baschetbalistului Rodman (reclama Pirelli, cu Ronaldo pe post de Christos, demonstrează că analogia nu constituie o exagerare)! De cînd însuşi Papa s-a declarat simpatizant al lui Inter Milano, se pare că ei sînt zeităţile panteonului de mucava ce şi-a clădit supremaţia pe ruinele templelor religioase. De aceea, răcnetul pozitivist „Dumnezeu a murit!" constituie totuşi o naivitate, derivată din incapacitatea de anticipare; Dumnezeu n-a murit, ci doar a renunţat la ubicuitate, stabilindu-şi „cartierul general" într-un satelit de televiziune.

Este uluitor cum o populaţie imensă, de pe întreg globul, a fost transformată într-o turmă docilă, decerebrată, aservită unei televiziuni ale cărei atuuri sînt

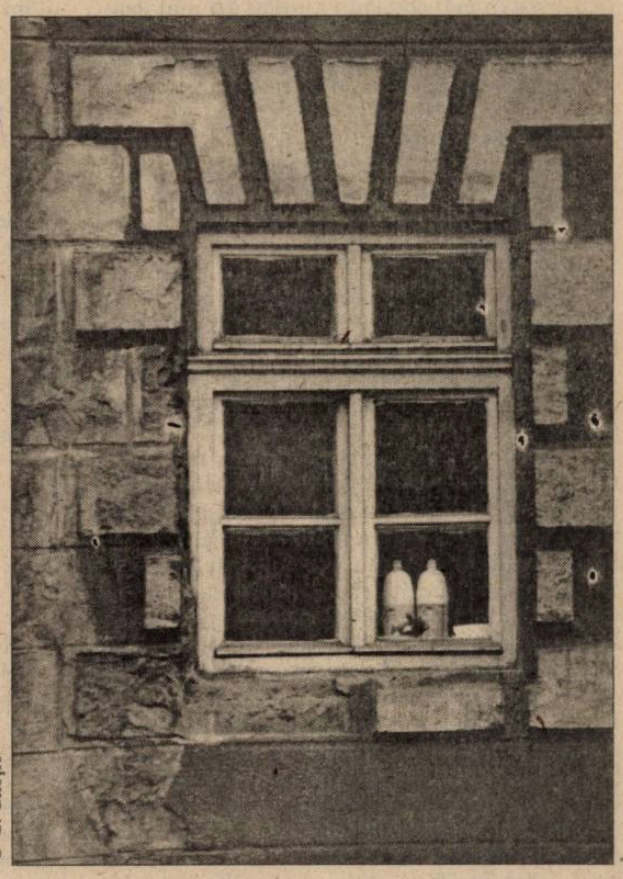

© S. Gheţie

agresivitatea şi prostul-gust. Printre zîmbete complice, din spatele ciobului de sticlă ni se vînd, ca unor sălbatici, nimicuri poleite, iar cuvîntul „cultură" nu mai are decît valoarea unei etichete care se aplică, în mod cu totul arbitrar, pe diferite categorii de „marfă". Îmbrăţişăm fără discernămînt moda, ne îndrăgostim de „eroi" stupizi şi rudimentari, sexualitatea îşi pierde misterul prin obscenitatea agresivă a pornografiei, iar reclama este responsabilă de dirijarea implacabilă a gusturilor noastre.

În mijlocul imensului deşert spiritual, abia dacă se mai disting glasurile „ereticilor" cultivaţi, care avertizează, precum Pascal Bruckner, că „în ziua în care televiziunea va lua locul tribunalului, al clasei, al divanului, în ziua în care lectura unui spot publicitar va echivala, în liceu, cu cea a lui Balzac sau a Doamnei Bovary, în care Schubert nu va mai fi decît acel zgomot de fond care însoţeşte tarta cu ciuperci, iar Verdi banda sonoră pentru şerveţelele igienice, atunci iloţii vor fi triumfat şi se va isprăvi cu civilizaţia occidentală". Bineînţeles însă că atunci vom fi atît de tembeli, încît trîmbiţele ce vestesc Judecata de Apoi vor stîrni doar un uriaş hohot de rîs, fiind confundate cu o insolită invitaţie la carnaval.

Freddy GÂRBACI – avocat
str. Bucureşti, Bl. G 103, Sc. B, ap. 66, Alexandria

Jurnal occidental

1981, primăvara

Plec pentru prima oară în Occident. Suedia. Stockholm. Fac parte dintr-o delegaţie ce vizitează cîteva uzine suedeze. Am treizeci şi şase de ani, care coincid cu vîrsta medie a delegaţilor. Tot ce văd mă uimeşte. Profesional constat că ei sînt cu realizările deasupra literaturii de specialitate. La noi e invers. Într-o după-amiază sîntem „free". Cîţiva ne întîlnim jenaţi, pe una din străzile cu magazine sexy... Mi se pare extraordinară meseria de designer de p...e. În altă zi asist cu gura căscată la o demonstraţie antinucleară. În parlamentul suedez se discută separaţia dintre porno şi sexy. În ultima zi, o duminică, la prînz, vizităm palatul regal, unde lucrează, doarme, mănîncă, se spală regele suedez. Aşteptăm în faţa porţilor schimbarea gărzii. Soldaţii sînt pletoşi. Discutăm zgomotos. Deodată sîntem apostrofaţi: „ce căutaţi bă comuniştilor acilea?"

La întoarcere, timp de peste o lună, sînt chemat la ,biroul securistului institutului. Discuţii amicale. Tot timpul mă serveşte cu kentane: ba lungi, ba scurte. Nu pricep unde bate. În sfîrşit îmi cade fisa: vrea să vadă dacă nu cumva m-a pervertit Occidentul. Mă umflă rîsul şi-i spun în faţă: dacă îmi plăcea aşa de mult nu mă întorceam. Cu ocazia asta nu mă mai întîlnesc eu în viaţă! Cum adică, se revoltă el, dumneata eşti un om tînăr, un specialist de valoare... Da, dar cînd eu eram în Suedia, nevastă-mea, şi ea tot ingineră, era în RFG, trimisă şi ea de fabrica la care lucra. Colonelul rămîne cu gura căscată. Nu ştia. De atunci n-am avut nici o problemă cu viza internă. Probabil a gîndit ca mulţi dintre prietenii noştri: măi copii, da' tîmpiţi aţi mai fost!

1981-1989: de mai multe ori în Austria, dar şi în Anglia şi Cuba – via Montréal.

1990, decembrie

Prima dată în SUA. Philadelphia. University of Pennsylvania. Conferinţă internaţională. Lume multă, de pe toate meridianele. Un profesor englez declară la una din sesiuni, la care vorbiseră doi americani, un filipinez, un taivanez, un indonezian că el nu vorbeşte aşa bine limba engleză şi se scuză anticipat pentru imperfecţiuni. Cei din sală rămîn cu gura căscată, dar un prof. american i-o taie scurt, cam aşa: lasă domne vraja, zi dumneata ce ai de zis, că de înţeles, înţelegem noi!

Vizitez o parte din comunitatea română din Olney: oameni simpli, dornici să facă avere. Se bîrfesc între ei. Au nostalgia ţării: şi-au transformat terenul de tenis în grădină de zarzavat şi-s foarte mulţumiţi că au aclimatizat leuşteanul. Foarte nemulţumiţi că nu pot tăia porcul de Crăciun şi mielul de Paşti. Au încercat, dar au fost amendaţi pentru practici păgîne. Fuseseră reclamaţi de vecini. La întoarcere trec prin New Jersey şi Connecticut. Îmi vizitez doi colegi de liceu. Altă lume. Par integraţi total. O familie a trecut la catolici, cealaltă a rămas ortodoxă, dar frecventează biserica greacă: e mai sănătos pentru copii. D-aia am venit în America: să terminăm cu România! Sînt invitat la un party, undeva aproape de New-York... Lume multă şi bine... Sînt una din vedete... Le-a plăcut revoluţia română! Vorbesc de ea ca de un spectacol reuşit! Încerc să le spun că a fost şi altceva...

Un domn bine, spre dimineaţă, mă ia deoparte şi mă întreabă curios dacă într-adevăr a doua zi mă-ntorc în România. Şi confirm. Se intrigă: un specialist de talia dumitale face avere în America, ce mai cauţi în România? Îi răspund că m-aşteaptă familia de Crăciun şi la urma urmei n-am plecat pînă acum, de ce aş pleca dintr-o Românie liberă şi democrată?! Împlinisem 45 de ani...

1990-1998: de mai multe ori în SUA, Austria, dar şi în Franţa, Germania şi Italia.

Paul NICOLAE
Bucureşti

P.S. declaraţie: Eu, subsemnatul P. Nicolae, declar că am călătorit în Occident înainte de '90 şi după '90 pe banii statului român. Am fost unul din miile de specialişti români ce s-au instruit pentru propăşirea economică a ţării şi într-o formă sau alta am contribuit la crearea mastodonţilor industriali. O parte din aceştia au murit, o bună parte abia îşi mai trag sufletul, ce-a mai rămas funcţionează...

Anonime, pseudonime, iniţiale

● (...) Că nu suportăm valorile, asta-i clar; se ştie. Cu-al nostru Eminescu, cu-a noastră „Mioriţa"... Noi ne sîntem suficienţi nouă. Noi n-avem ce mînca, şi pînă nu rezolvăm afacerea cu burta, la ce ne-ar mai folosi cultura? Ciudat mod de-a reacţiona al românului: „Dar voi, intelectualii, nu faceţi nimic pentru noi!", după ce: „Liiceanu să-şi vadă de cărţile lui!" E clar! Românul le ştie pe toate. Cam asta i-ar fi specific. Că doar e scuturat bine de istorie, nu? Trecutul nostru glorios... Şi doar s-a născut! Dar nu oricum! El s-a născut poet!

De fapt, mă doare cît de uşor poate fi minţit omul, cît de uşor de jucat pe degete! Naivitate. Asta e. Prea multă naivitate la noi. Şi ce păcat să profiţi de asta! *Dieu verra tout*. De bună seamă...

Un fost student

● Părerea mea este că ne scăldăm în acest ridicol. Iar atunci cînd obosim ne îmbiem din această scaldă. Ne revenim şi spunem: „Ridicolul nu ucide!" şi în acelaşi timp mai moare o parte din noi. Eu simt acest ridicol în fiecare zi. Îl simt cum ne-a cuprins. Îl simt cum trăieşte ca un parazit în relativitatea mea. Simt cum sînt dependent de acest ridicol. Simt că nu voi scăpa de el decît odată cu „consacrarea". Cred că acest ridicol m-a împins să scriu.

Un drogat dilematic

P.S. După cum vedeţi sînt adeptul „italienismului heliadesc". Mulţumiri pentru explicaţii, d-le Paleologu! A mai crescut puţin „ridicului" din noi.

Despre revistă – se poate şi mai mult. Nu de alta, dar (dacă) tot mă droghez cu *Dilema* de ce să nu fiu uneori şi nemulţumit de efectul „prizei"? (Cu asta cred că nu mai văd eu nici un răspuns din partea d-voastră.) Găsesc că sînt destul de ridicol.

● Stimată redacţie,

Iată un sondaj de opinia-mi (şi altele)

Oraşul-mesaj al domnului Ghiu şi-a pierdut, din nefericire, receptorii şi deci judecătorii şi adevăraţii edificatori. Mă refer aici la societatea civilă românească. Un lucru la fel de subconştient ca şi limbajul urban îl constituie, cred, ceea ce s-ar putea numi cultura locuirii, a habitatului (termenul cultură trebuie înţeles în sensul său antropologic), cultură care cuprinde în sferele sale şi spaţiul public – ca extindere a celui privat. Se pune deci întrebarea: oraşele româneşti sînt locuite sau sînt doar populate? Ei bine, în ultimii 50 de ani românii au substituit treptat (dar după cum se vede, sigur) identitatea cu anonimatul, responsabilitatea cu nepăsarea, adică cultura habitatului cu cea a scării de bloc. Iar scării de bloc nu-i pasă de Catedrala mîntuirii neamului sau de replica 1:1 columnei lui Traian hărăzită centrului istoric al Clujului.

T. C. (21 de ani)
Cluj

● „Nimic prea mult" spunea Solon. Pentru realitatea noastră deviza ar fi „Nimic întru nimic". E simplu. Toate definiţiile spiritului românesc sau ale sentimentului românesc al fiinţei se încadrează pe linia acelui paradox al inerţiei, de care vorbea Sorin Alexandrescu *(Paradoxul român)*.

Realitatea românească se distruge pe sine prin încercările repetate de a se defini. De ce? O întrebare simplă, socratică. De ce?

Aceleaşi stereotipuri ieftine ne înconjoară de fiecare dată cînd aducem în prim plan spaţiul nostru uniformizant. Prezentul nu există. Trecutul se aruncă spre viitor, iar acesta din urmă nu aduce cu el decît „cette double crainte que l'invidu perde sa personnalité dans la masse et son identité dans la solitude" (Tristan Lecoq). [...]

Alina ŞERBAN
studentă anul I, Universitatea de Arte
Bucureşti

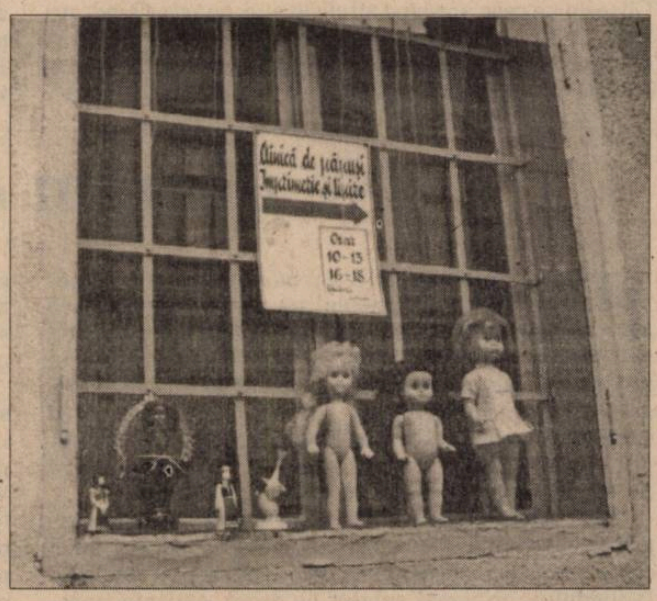

© C. Farcaş

O întrebare de ieşeancă

Nu ştiu în ce măsură rîndurile mele se conformează articolelor dumneavoastră şi nici nu am idee dacă ceea ce voi scrie va aduce vreo schimbare, acolo, unde oamenii au devenit lupi contra oamenilor...

Sînt doar sinceră şi revoltată.

Nu înţeleg, pur şi simplu nu înţeleg absurdul. Nu ştiu dacă e corect sau nu să mori din considerente politice. Dacă e necesar ca pacea şi armonia să fie plătite cu atîta nevinovăţie!! Tocmai de aceea situaţia din Kosovo şi Belgrad reprezintă un mare semn de întrebare pentru mine. Întrebare la care probabil că nici un răspuns din lume nu m-ar putea mulţumi atît timp cît în virtutea unor chestiuni politice mor oameni. De parcă nu ar fi de ajuns nemulţumirile de zi cu zi ale fiecăruia în parte! Oare chiar nu există nici o soluţie pentru încetarea unui conflict atît de absurd? Nici o soluţie care să nu implice sacrificiu uman? Ştiu că voi rămîne doar cu întrebarea. Răspunsul nu depinde de mine. Nici măcar de cei care în urma citirii rîndurilor mele au realizat cît de ridicolă poate fi situaţia din Kosovo.

Dar mă gîndesc că, dacă fiecare în parte şi-ar face un examen de conştiinţă, probabil că soluţia ar putea fi găsită. Important este ca fiecare să-şi amintească că celălalt îi este aproapele pe care trebuie să-l iubească, întrucît Dumnezeu nu a scăpat printre poruncile sale nici una în care să se amintească că trebuie să ucizi pe fiecare care nu aparţine neamului tău şi nici că trebuie să faci dreptate acolo unde ţi se pare că ceva nu este drept. Oare nu a lăsat Dumnezeu scris: „Căci cu judecata cu care judecaţi veţi fi judecaţi, şi cu măsura cu care măsuraţi vi se va măsura. De ce vezi paiul din ochiul fratelui tău şi bîrna din ochiul tău nu o iei în seamă?"

Aş scrie asta mare, pe o lozincă uriaşă pe care aş amplasa-o undeva deasupra tuturor celor care se războiesc fără sens. Poate că asta le-ar inspira teama de Dumnezeu şi iubirea de aproape. Poate că asta i-ar face pe oameni mai puţin absurzi.

Veronica PINTILIE
studentă la Universitatea „Al. I. Cuza" – Iaşi

Trei întrebări de bucureştean

Intervenţia NATO în Iugoslavia a suscitat o sumedenie de întrebări, de nelămuriri, de luări de poziţie. Prea multe resentimente şi angoase viscerale au început să renască, şi în timp ce civilii iugoslavi se ascundeau sub pămînt pentru a se apăra de potopul de foc abătut asupra lor, tot mai mulţi nostalgici au apărut din găurile subpămîntene şi, sub pretextul „grijii" faţă de prietenii lor sîrbi, şi-au manifestat din nou vechile slogane anti-imperialiste, de mult uitate, uzate şi scoase din ghenă. Din nou s-au făcut auzite lozincile care ne-au spălat creierul timp de decenii. Iar s-a apelat la toate mijloacele de intoxicare în masă. De unde această subită „dragoste" pentru vecinii noştri care ar putea pretinde pe bună dreptate „fereşte-mă, Doamne, de prieteni ca ăştia, că de duşmani mă apăr singur"?

Celor care din neştiinţă, dintr-un sentimentalism primar sau pur şi simplu din rea credinţă, sar ca din baie, aş dori să le pun cîteva întrebări:

1) Oare dacă acest „jandarm al lumii", cum este supranumit NATO, ar fi înlocuit de Rusia, soarta omenirii ar fi mai bună?

2) Oare nu consideraţi că dacă în anii '30 ar fi existat un „jandarm al lumii" ca NATO, Hitler poate ar fi fost anihilat înainte de a porni ororile războiului sau ale Holocaustului?

3) Nu credeţi că dacă n-ar fi fost acest organism al NATO, toată Europa, fie de Vest, fie de Est, ar fi fost sub cizma totalitară comunistă?

Trebuie să mulţumim Domnului zi de zi, ceas de ceas(!), că există acest NATO fără de care la ora actuală aş fi trebuit să scriu aceste rînduri în limba rusă (bineînţeles dacă cenzura comunistă mi-ar fi permis să-mi exprim părerile – ceea ce mi se pare aberant).

Gîndiţi mai profund înainte de a vă sui pe baricade.

Adar DARIAN
Bucureşti

Visul din '68

Unul din visele lui C. G. Jung care m-a impresionat foarte mult este cel în care apare un yoghin cufundat în meditaţie adîncă. Acesta avea figura celui care visa. La trezire Jung şi-a zis: „Aha, iată-l pe cel care mă gîndeşte. Are un vis şi acest vis sînt eu". *(Amintiri, vise, reflecţii* consemnate şi editate de A. Jaffe, pag. 324). Ca om de ştiinţă, Jung consideră acest vis ca un nou argument pentru a justifica independenţa, relativ la conştiinţă, a imaginilor inconştientului.

Aş încerca o altă intrepretare, poate nu total disjunctă de a distinsului psihanalist. Există „oameni obişnuiţi" (sintagma aparţine d-lui Petre Roman. Ca să precizez bine sensul amintesc şi contextul: „Oamenii obişnuiţi o vor duce şi anul acesta greu."), adică poporul, şi „oamenii neobişnuiţi" (elite, conducători, alte vipuri). Ceea ce istoria păstrează sînt visele celor din categoria a doua. Sau, cu alte cuvinte, oamenii obişnuiţi sînt visele oamenilor neobişnuiţi.

Să exemplificăm. De curînd ne-a vizitat prim-ministrul Cehiei, care ne-a mulţumit, (a cîta oară?) poporului român, că în 1968 nu am fost de acord cu invadarea Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varşovia. Visul, căci vis a fost, (realitatea era vecinătatea, agresivitatea URSS-ului) conducătorilor din 1968 ne face şi acum să ne simţim mîndri.

Mă opresc aici cu exemplificările...

Vă mulţumesc pentru numărul dedicat viselor. Consider subiectul fascinant.

Ileana STĂNESCU
analist-programator

La moartea unui grefier

O ştire măruntă strecurată printre marile şi sofisticatele dezbateri politico-judiciare din Senatul SUA privind sancţionarea Preşedintelui mă pun pe gînduri. După un cuvînt scurt, sobru, măsurat, dar vibrînd de autentică emoţie, al preotului care slujeşte la capela Senatului, membrii distinsului corp legislativ se ridică în picioare şi păstrează, cu mult respect, un moment de reculegere. A murit prim-grefierul Congresului SUA. Un accident stupid! Respectabilul şi respectatul funcţionar traversa strada şi a fost lovit de o maşină. Moartea a fost instantanee. Răposatul slujise Senatul SUA ca grefier timp de 35 de ani. Fac o socoteală rapidă cîte administraţii s-au succedat în cei 35 de ani, cîte schimbări de 180 de grade sau cîte schimbări la faţă în politica americană. Multe, foarte multe! Dar el, funcţionarul, grefierul, a rămas. Conştinciozitatea, seriozitatea, înaltul profesionalism, discreţia l-au menţinut în post. Respectul pentru instituţia statului, pentru funcţionarul slujitor al statului din partea tuturor politicienilor, indiferent de culoarea politică, i-au asigurat perenitatea în post. La noi fiecare schimbare de guvern, fiecare schimbare de administraţie în termeni americani e ca şi cum Baba Iaga şi-ar da poalele peste cap. Puzderie de funcţionari sînt daţi afară, dau în primire, puzderie de funcţionari îşi iau micul ciolan în primire. Perenitatea e doar cea mioritică.

Mihaela MUDURE
str. Horea 31
Cluj

Cîţi dintre noi...?

Dictatura pare pierdută în negura timpului. Au trecut numai zece ani. România este liberă. Unde sînt vechile cozi, cartelele, întunericul străpuns de o lumînare singuratică şi plăpîndă, unde este betonul armat din librăriile şi chioşcurile cu ziare, une sînt mitingurile de 1 mai şi 23 august cu steguleţe, pionieri şi pancarte? Unde sînt masele strîns unite în jurul Conducătorului? Unde este dictatura de altădată a românilor? Răspuns: în conştiinţa şi memoria lor sau mai bine zis în partea moartă a ei.

În această ţară cu oameni atît de instabili nimic nu este decis sută la sută. Am învăţat prea bine ce este nesiguranţa. Se ştie foarte bine că miile de mineri care doreau să mătură guvernul Vasile şi implicit **sistemul** au fost folosiţi de forţele pro-dictatoriale din România. Oare democraţia de acum este o perioadă de tranziţie între două dictaturi? Oare la români libertatea este o fază extraordinară prin care se regenerează ţesutul pentru ca acesta să suporte o nouă flagelare?

Pentru mine România sub o nouă dictatură ar fi o Românie fără libertate, deci o Românie moartă, alcătuită din cetăţeni morţi, reduşi la statutul de executanţi.

Întrebarea decisivă (după părerea mea) este: cîţi dintre noi ar fi capabili să reia o viaţă în întuneric? Cîţi dintre noi ar fi satisfăcuţi să audă şi să vadă o nouă personalitate epocală, un nou zeu proslăvit de singura televiziune, singurul radio şi singurul ziar? Cîţi dintre noi ar avea puterea să aplaude în picioare, sacadat şi în ritm cu masa? Cîţi dintre românii de acum s-ar putea întoarce în timp?

Dacă am şti numărul acestora cred că am putea bănui viitorul nostru.

Darie Codruţ CONSTANTINESCU
str. Griviţei 8
Cîmpina

Călare spre/pe mileniul trei

Cum unul din visele noastre rămîne intrarea în rînd cu «lumea», nu mă pot stăpîni să nu vă propun, printr-o fulgerătoare secvenţă, un subiect de meditaţie la intrarea într-un alt mileniu, visînd la o altă lume:

Centrul Iaşiului. Oră de vîrf. Intersecţie. Scrîşnet de roţi. Verde. Dăm să trecem dar calea ne e tăiată de călăreţul desculţ, omul cu creastă pe costelivu-i hămesit. Ne tragem pe trotuar şi-asistăm la desfăşurarea coastelor care şontîc, şontîc, se pierd în zare prin marea de maşini, purtîndu-şi povara spre cine ştie unde. (...)

Mîndru cavaler trac în drum spre Europa!

Maria ZBARCEA
trecător

Quasi una fantasia sau Povestea unui d(r)ac

– scrisoare sosită de Crăciun, publicată după Paşte (!?) –

Hotărît lucru – greu de scris la ceas de iarnă despre generaţii, vechi şi nou, şi alte lucruri complicate de felul acesta! La mijloc de iarnă timp liber e berechet, examenele par departe, deşi nu-s, mîncarea bună e din abundenţă (rodul foametei de peste an, nu-i aşa?), prietenii buni sînt mai aproape de noi, iar neamurile omniprezente; de parcă mulţi nu le-am vedea tot anul. Precum scria şi Paulo Coelho: „...cînd ne vedem tot timpul cu aceleaşi persoane ele ajung să facă pînă la urmă parte din viaţa noastră. Şi cum ele fac parte din viaţa noastră, încep să vrea să ne-o schimbe. Dacă nu eşti aşa cum vor, se enervează." Dar cum **de Sărbători** e strict interzis să înjuri sau să te certi cu cineva, mai ales cu rudele, – excepţie făcînd colindătorii pisălogi, şoferii de autobuz, ţiganii, ungurii, americanii, guvernul şi preşedintele – pacea şi armonia n-au cum să nu salveze România.

Dar ce de gînduri urîte au dat peste mine! Pesemne or fi de vină străzile deşarte, ramurile veştede şi zăpada năclăită... Nici nu mai ştii încotro să te îndrepţi să-ţi bucuri sufletul! Noroc cu televiziunea! Mare minune trebuie să fie, de-au ajuns unii să zică că fără invenţia secolului românii aproape ar fi dispărut de pe harta Europei! S-ar fi uitat ei la TV ani de zile, s-au tot uitat (pe ei înşişi, ar zice un lingvist atent la diateze reflexive) pînă le-a luat tiranul acela „jucăria". Atunci se zice că unii s-au trezit şi au încercat să-l răstoarne, ajutaţi de alţii mai tineri, nedeadaţi încă la dulceaţa momelii. Primejdie de moarte au înfruntat ei atunci. («Mulţi compatrioţi stăteau însă după perdele să vadă cum „cad" zarurile»", îmi şopteşte Aghiuţă, musafir nepoftit pe masa mea de lucru. Nu ştii tu, diavol împielitat, că întreg „boborul" român, unit în cuget şi-n simţiri, a doborît tirania?! Piei, Satană cosmopolită!) Lupte aprige s-au dat, despotul a fost doborît, mulţi murind atunci, pentru că încetaseră să se mai uite pe ei înşişi, trezindu-se la – ceea ce numesc unii filozofi răutăcioşi – viaţă. Dar astfel de gînduri şi acţiuni îndrăzneţe, mai zic alţi cîrcotaşi, ar fi pus în primejdie fiinţa poporului nostru, căci mulţi au pierit dînd dovadă de curaj. Iar pentru a ne salva de la pieire, minunea secolului, televiziunea, ne-a fost redată în toată măreţia sa. Graţie ei şi mărinimiei noilor tirani de atunci (am vrut să zic conducători – tot Aghiuţă cel sîciitor e de vină!) naţia noastră a fost mîntuită de acte de bravură gratuite, de responsabilităţi inutile şi plictisitoare, de insuportabila povară a lucidităţii cotidiene; într-un cuvînt, poporul a fost salvat de la dispariţie! În plus de asta, cîtă bucurie nu s-a revărsat în ţară, toate problemele s-au rezolvat – uitînd lumea de ele –, iar diferenţele dintre generaţii aproape s-au şters în jurul micului ecran! Şi tot datorită lui am aflat o groază de lucruri interesante despre tineri şi vîrstnici. De n-ar fi fost un anumit post de TV să-mi aducă aminte la fiecare sfîrşit de săptămînă de o anume generaţie, nici că m-aş mai fi revoltat la vederea portocaliului lîngă albastru, a fetelor frumoase şi pretenţioase cocoţate pe pantofiori „ortopedici" de culoarea mătasei broaştei, june prime şi mîndre nespus la braţul sau de mînă cu vreun „broscoi" dotat obligatoriu cu celular şi picioruşe de baltă, marca Schwarzeneger.

Ei, dar ce de mai răutăţi slobod eu aici! Vinul ăsta trebuie să fie de vină, că-n el stă adevărul. Latinii spuneau asta? Cine mai ştie... Oricum, nu mai contează; azi se bea Cola şi Fanta. Se pare însă că lucrurile s-au mai schimbat de la Erasm încoace. Căci Moria, „odrasla" maestrului olandez, avea ca doici pe Méthé (Beţia), fiica lui Bachus, şi pe Apaedia (Neştiinţa), fiica lui Pan. Copila nimfei Neontes şi a zeului Plutus pare a îmbăta azi cu alte „licori" tînăra generaţie, neuitînd însă nici o clipă să o bucure cu vesela companie a celeilalte doici. Şi asta pentru că numai ea «alungă din calea tinerilor nesuferita înţelepciune şi le deschide poarta plăcerilor». Tare răi de gură filozofii! Noroc cu unul mai aproape de noi, de prin părţile Brăilei, ce zicea că tinerii au întotdeauna dreptate. Trebuie să recunosc că vorbele acestea m-au mirat nespus, şi pînă ce Moria nu şi-a luat aripa-i protectoare de asupră-mi, plecînd în zbor mînios (numai pentru a se întoarce la vremuri mai prielnice, îmi şopteşte împielitatul meu tovarăş ce nu mă slăbeşte o clipă), nu m-am luminat asupra înţelesului acestora. Se va fi gîndit oare profesorul că o tînără generaţie poate fi la fel de „bătrînă" ca precedenta? Ne-am putea gîndi astfel că, de exemplu, noua generaţie a României ar putea răspunde provocărilor istoriei la fel ca generaţia părinţilor lor? Adică şi-ar putea ei vinde libertatea „prost înţeleasă" pe un apartament, o Dacie şi-o vacanţă anuală la mare, aşa cum au făcut mulţi din părinţii lor în anii 1965-1975? Ce le păsa tinerilor de atunci de dreptul la opinie cînd erau destui ce n-aveau nimic a spune, ce fel de paşaport doreau cînd mulţi dintre ei de-abia schimbaseră bordeiul pe apartamentul confort II, simţindu-se în al nouălea cer, ce nevoie aveau de dreptul la asociere cînd n-aveau curajul să vorbească măcar între ei de puşcăriile din care de abia ieşiseră părinţii şi bunicii lor? Aghiuţă mă rîcîie, şoptindu-mi că mulţi din acea generaţie nici n-ar fi ieşit în stradă mai tîrziu, în 1989, dacă ar fi avut ce mînca şi program TV. «Panem et circenses» mai apucă să zică împielitatul, înainte de a-l expedia cu o lovitură demnă de strămoşii noştri daci.

Grele şi neplăcute întrebări sînt acestea, dar pînă şi înneguratul meu companion rămîne fără răspuns, privind stupefiat vechea generaţie lamentîndu-se de statutul ei „de sacrificiu", de preţuri, nevoi şi necazuri. Pesemne că uită – de vor fi ştiut vreodată – că toate laşităţile şi trădările se plătesc, că toţi oamenii vor da vamă, mai devreme sau mai tîrziu, pe lumea asta ori pe cealaltă, pentru toate greşelile lor. Cu asta e de acord şi Aghiuţă, ce-şi freacă mîinile de satisfacţie. Ar vrea el pesemne să-mi povestească de bunicii şi străbunicii tinerilor de azi, care ar fi ridicat nişte instituţii cam fără fond, care ar fi lăsat mult timp ţăranii fără pămînt şi drepturi şi care ar fi „tocat" bani mulţi prin cazinouri străine în loc să-i investească în ţara lor. Încerc să-i răspund împielitatului că măcar ei ştiau să mănînce civilizat la masă, să folosească batista, că încercau, şi deseori reuşeau, să fie harnici şi întreprinzători, erau şcoliţi temeinic, mulţi prin străinătate şi – culmea! – majoritatea vorbea bine franceza. Nici nu termin bine, că Aghiuţă începe să-mi îndruge de lenea strămoşilor mei, de patima lor pentru băutură, de năravurile lor de a nu-şi ţine cuvîntul dat şi de a înjura în toate felurile, de lăudăroşenia şi zgîrcenia lor. Nu-l las însă pe mişel să termine, îi ard două palme, şi-l trimit la plimbare c-un şut în... coadă.

Mă-ntorc abătut la vorbele profesorului brăilean şi-mi dau seama că nu greşea, doar că el se referea la oamenii **tineri la suflet.** Ei au dreptate întotdeauna, aceia ce iubesc („chestia aia" demodată), «Kalokagathia». Ceilalţi, de orice vîrstă, dar bătrîni la suflet, vor fi mai departe oameni ai mulţimii, ca în nuvela lui E. A. Poe. Încremeniţi în dragul lor proiect al supravieţuirii cu orice preţ, nici nu-şi vor da seama că nu şi-au trăit viaţa, aceasta trăindu-i pe ei.

Terminînd de scris, uşor obosit şi amărît, îl văd pe Aghiuţă zîmbindu-mi şmecherește de pe marginea mesei. Nu ştiu ce mă face să-ncep să rîd domol, îi dau un ghiont, iar el pricepe tot din privirea mea, şi plecăm amîndoi la o bere. Neagră.

Costi NEAGU
student, 25 de ani
str. Grigorescu 23, Bl 73, sc. C, ap. 40
Ploieşti

Z. ORNEA

Deocamdată formulăm întrebări

Sigur că statul este un prost gestionar, peste tot în lume, şi, pe lîngă multe altele, acesta se reflectă şi în nivelul salarizării. La noi, între cele două războaie, curbele de sacrificiu, în perioada crizei economice din 1929-1933, au atins exclusiv sectoarele economice aparţinînd statului. Ceferiştii, şi ei depinzînd de bugetul statului, au avut de suportat curbele de sacrificiu, închiderea unor ateliere de lucru şi întreţinere, ajungîndu-se la acea grevă de la Atelierele Griviţa din Bucureşti, a căror sirenă – socotea Mircea Eliade în romanul *Huliganii* – obseda, atunci, efectiv lumea bucureşteană. Asta în timp ce, la unii patroni de industrie, treburile dacă nu mergeau strălucit, oricum mergeau. Am văzut săptămînile trecute, la un post de televiziune, un reportaj despre vechea uzină Malaxa. Muncitori care au apucat să lucreze acolo relatau cît de bine erau salarizaţi (evident nu în perioadă de criză economică), patronul practicînd o politică de retribuire selectivă în funcţie de productivitate şi eficienţă, sumele, primite în plic, bucurîndu-se de întreaga confidenţialitate, devenită obligatorie. La fel procedau, atunci, şi celelalte firme care se respectau.

Dar la noi, am spus-o şi într-unul din articolele mele precedente, în aceeaşi perioadă interbelică, aproape 80% din populaţia activă a ţării era ocupată în agricultură. E o cifră pe care o citează Madgearu în vestita sa lucrare din 1940, *Evoluţia economiei româneşti după războiul mondial*. Celebrul economist interbelic aprecia că din totalul populaţiei ţărăneşti avînd în proprietate suprafeţe arabile, 55,6% nu aveau decît între 1-3 ha. Şi, ajunsese la concluzie Madgearu, cei ce aveau în proprietate pînă la 3 ha suprafeţe arabile, pentru a putea supravieţui trebuiau să apeleze la venituri anexe gospodăriei, să vîndă din inventar (şi chiar din pămînt) sau să apeleze la împrumuturi. Să presupunem situaţia cea mai avantajoasă. Şi anume că apelau la venituri anexe gospodăriei. Adică ţăranii din această categorie se angajau să muncească la diferiţi stăpîni. În cazul nostru: patronii. E greu de apreciat că aceşti „patroni" (cîteodată chiar ţărani din sat) le ofereau condiţii de plată satisfăcătoare sau dacă se angajau la munca de terasamente din C.F.R. ori la munca pentru şosele, le era mai dezavantajos aici decît la patronii particulari (consătenii lor). Dar aceasta era, atunci, situaţia la noi, unde numai 7,2% din forţa de muncă ocupată lucra în industrie. Şi, să nu uităm, în 1930, din numărul total al întreprinderilor de profil industrial în 1930 o parte însemnată o reprezentau ateliere meşteşugăreşti cu cîţiva salariaţi. Să acceptăm că nivelul lor de salarizare, la aceşti patroni, era cît de cît avantajos. Dar nu cred că era superior celor angajaţi, de pildă, la atelierele C.F.R.

Mare caz despre politica de industrializare a făcut Partidul Comunist Român în anii dictaturii. Printr-o industrializare forţată (ale cărei consecinţe le dezbatem şi azi) s-a mărit enorm forţa de muncă ocupată în industrie. În 1980, spuneau statisticile oficiale, ajungînd la o pondere de 28% din total. În comparaţie cu procentajele din interbelic (aproape 80% în mediul rural) progresul era evident. Numai că avem toate motivele să privim cu maximă neîncredere cifrele statistice – mult măsluite – din anii dictaturii. Dovadă e faptul că şi, azi, în 1999, 40% din totalul populaţiei locuieşte la sat şi imensa majoritate a acesteia trăieşte din agricultura precară, netehnicizată şi mult fărîmiţată. Dar, oricum, se diminuase, negreşit, în deceniile dictaturii, forţa de muncă ocupată în agricultură în avantajul sectorului industrial (inclusiv în construcţii). Dar asta, să ţinem seama, în jumătate de secol. De n-ar fi fost regimul socialist, şi în condiţiile lente ale capitalismului cu siguranţă că progresele populaţiei ocupate în industrie ar fi înregistrat cote asemănătoare, dacă nu chiar mai mari. Şi nici n-ar fi fost acea catastrofală politică de industrializare forţată, care s-a prăbuşit, din 1990, din cauza învechitei tehnologizări, a producţiei scumpe (deci necompetitive), a dispariţiei pieţelor de desfacere (mai ales externe). Sigur că, în deceniile comuniste, industria (ca şi întreaga economie) fiind de stat, salariaţii n-aveau cum lucra la patroni. Toţi lucrau la stat, provenind, în imensa lor majoritate, din mediul rural. E drept, nivelul de salarizare era submediocru, la limita subzistenţei. Dar, oricum era, venea regulat, chenzinal şi salariul, la care se adăugau celelalte facilităţi (locuinţe de la stat, accesul în învăţămîntul de toate gradele, asistenţă sanitară gratuită etc) creau – toate la un loc – un coeficient de securitate, mai ales că şomajul era exclus. Această situaţie, în comparaţie cu nesiguranţa din întreprinderile industriale neprivatizate (deci de stat) de astăzi, creează acea nostalgie după „binele de altădată" încercat de mulţi muncitori (nu numai de ei!). Dar fenomenul e inevitabil. Întreprinderile industriale neprivatizate (deci de stat) sînt nerentabile, producînd nu beneficii, ci imense pierderi economice. A fi, astfel, în aceste condiţii, salariat la stat e şi nerentabil şi nesigur, cu toate consecinţele asupra salarizării. Oamenii cer revenirea la starea dinainte, cînd totul era sigur şi avantajos. Dar, e evident şi pentru mulţi „ocupaţi" în aceste întreprinderi, că singura soluţie e reforma economică, deci privatizarea. Aceasta chiar dacă are drept consecinţă disponibilizări. Ceilalţi, selectaţi să rămînă angajaţi, vor beneficia de toate avantajele unei situaţii consolidate. Probă e faptul că pentru angajaţii la întreprinderile privatizate, la nou întemeiatele fabrici, la diverse firme, salarizarea e mai substanţială şi sigură. În condiţiile unei rate apreciabile a şomajului (între 9-11%), angajarea la un patron e mult mai avantajoasă decît să lucrezi la stat (precarele întreprinderi industriale încă neprivatizate).

Negreşit, se trece de la un sistem social (socialist) la un altul (capitalist). Această masivă (la noi mult prea lentă) trecere de la socialism la capitalism e născătoare de mari convulsii (fireşte, sociale), greu suportate de cei mulţi implicaţi. Dar altă soluţie nu există şi e păcat mare că, la noi, această trecere (admit că e convulsivă) a cunoscut, în zece ani, ritmuri dezamăgitoare, în comparaţie cu celelalte foste ţări socialiste. Vechile guvernări şi cele actuale au procedat, în egală măsură, cu o condamnabilă lentoare, încît situaţia, astăzi, e mult împovărătoare economic şi social. E sigur că s-a pierdut trenul şi că, azi, în condiţiile unei crize economice mondiale (cu tendinţă de accentuare şi generalizare), capitalul străin (investitorii) vine (vin) greu. Şi nu e deloc exclus că nu va (vor) veni deloc, mai ales în industrii azi periclitate, ca siderugia şi, în general, industria grea de maşini, care, la noi, au fost excesiv extinse de regimul socialist. Ce va fi e îngrijorător şi, să spunem, greu de prevăzut deocamdată. Ce se va întîmpla cu noi e dramatica întrebare, deocamdată fără răspuns precizat. Ne vom prăbuşi în haosul încetării de plăţi, cu toate ale sale consecinţe dezastruoase, sau, cu timpul, ne vom redresa? Cine ar putea răspunde, acum, la această tragică întrebare? Bugetarii, deocamdată, îşi încasează, de la stat, salariile chenzinale sau lunare. Pensiile vin, de la Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale, lunar. Desigur, acestea din urmă vin din colectarea fondurilor C.A.S., pe care însă marile întreprinderi industriale nu le achită, diminuîndu-se fantastic suma generală necesară a acestor fonduri. De unde, atunci, se vor alimenta fondurile necesare achitării la termen a pensiilor? Şi, întreb din nou profund îngrijorat, dacă ajungem în situaţia încetării de plăţi, cum se vor putea evita catastrofalele consecinţe, inclusiv neachitarea salariilor bugetarilor (angajaţi la stat) şi chiar a pensiilor? E bine că, deocamdată, situaţia aceasta se plasează la nivelul întrebărilor. Chiar dacă profund tragice.

„Scara de bloc" în cazarmă

Aici, unde sînt eu, veştile ajung mai greu şi mai puţine decît „afară". Chiar şi cu dilemele lucrurile stau la fel – motiv pentru care despre „scara de bloc" am aflat cu relativă întîrziere. De altfel, aici nimic nu seamănă cu ce-i afară. Exemplu? Simplu: deşi din rîndurile anterioare s-a putut deduce că mă aflu „înăuntru", scara de bloc (interfaţa înăuntru-afară) lipseşte cu ostentaţie. Ajuns aici, pentru a nu da ocazia unor impresii eronate şi defavorabile, precizez numai că (încă) stau înăuntrul armatei (cea mai uşoară şi în acelaşi timp cel mai unanim urîtă formă de recluziune). Aici n-avem de nici unele, iar cele ce există nu sînt decît palide deformări ale lucrurilor cunoscute: bocancii sînt scîlciaţi (deformaţi aşadar), propriile trupuri sînt deformate de şleampătul uniformei, chipul – deformat de absenţa bărbii, noi înşine nu sîntem decît nişte biete deformări de oameni şi aşa mai departe. Printre aceste notabile absenţe se numără (e de mirare oare?) şi scara de bloc. La noi există ce-i drept doar o îndepărtată rudă a sa: coridorul, despre care însă nu se poate vorbi ca fenomen social decît în mai mică măsură. Astfel, în afara facilităţii accesului în diversele incinte ale cazărmii (rol regăsit şi în cazul scării) are o importanţă deosebită în desemnarea ierarhiilor, prin faptul că superiorii şi cadrele se deplasează pe o parte a sa iar noi, răcanii, pe cealaltă. Cînd unul dintre „ei" vine pe la „noi" se spune că-i de-al nostru, om bun adică. Aşadar spune-mi pe ce parte mergi ca să-ţi spun cine eşti. Chiar şi după încheierea programului şi plecarea cadrelor din cazarmă coridorul îşi păstrează funcţiunea de separator ierarhic: dintre ostaşi nu au curaj să se avînte în jumătatea prohibită (obişnuinţa, teama) decît cei mai siguri pe ei, în general recunoscuţi ca fiind „deasupra", iar dacă îţi asumi acest gest chiar în timpul programului, eşti într-adevăr cineva. Totuşi, spre deosebire de sora sa de la oraş – scara de bloc – care în genere este mult mai murdară decît apartamentele pe care le deserveşte, coridorul este mult mai curat decît dormitoarele, mult mai îngrijit. O dată pe zi, seara, este spălat şi văcsuit cu cremă de ghete, iar lustruit e chiar de două ori. Dimineaţa străluceşte atît de tare încît aproape ţi-e milă să calci pe el. Noroc că ţi-e prea somn şi treci uşor peste remuşcări. În aceeaşi ordine de idei, pe pereţii săi nu găseşti nici un fel de măscări scrise sau desenate, ci doar mici AMR-uri (Au Mai Rămas *n* zile) scrijelite în grabă. Din cauza excesivei sale curăţenii capătă un aer de pseudo-sanctuar. Poate din cauza asta, deşi fumatul este prohibit peste tot, toată lumea fumează în toaletă, spălător, club, în dormitor chiar, însă niciodată pe coridor. Nici măcar noaptea tîrziu cînd nu te vede nimeni.

Tot spre deosebire de scara de bloc (punct negativ de astă dată) coridorul nu-ţi oferă acel început de confort, de siguranţă care le anticipează pe cele din cămin. Mai ales seara tîrziu cînd te întorci din plimbarea ilegală prin oraş şi trebuie să părăseşti întunericul adăpostitor al pădurici simţi cît de ostil îţi este coridorul unde cine ştie cine te poate prinde şi sancţiona.

Dar uite că m-am luat cu vorba şi era să uit scopul iniţial. Dintr-o parte a articolelor închinate scării de bloc, răzbătea o notă cinic-resemnată sau chiar persiflantă la adresa ei. Fiecare scria despre scara proprie şi, cu un aer de victimă, spunea ce nu-i place, cu ce nu e de acord. În principiu, respectivii autori aveau dreptate să se revolte împotriva fenomenelor negative care se petrec pe scară, cu atît mai mult cu cît revolta se împleteşte cu neputinţa de a schimba ceva, oricît de puţin. Cu toată dreptatea aceasta, oare nu rămîne nimic bun de spus despre scări? Eu unul îmi amintesc cu plăcere de scara copilăriei mele. După închiderea şantierelor de construcţii din împrejurimi, ea a rămas cel mai accesibil şi mai plin de posibilităţi loc de joacă al nostru, spaţiu care, de altfel, fusese omis din proiectul de cartierizare. Ciudat cum niciodată cînd bocăneam sărind treptele două cîte două sau cînd coboram – iureş hăbăuc – alunecînd pe toboganul balustradelor (practică invenţie) nu striga nimeni la noi, aşa cum se întîmpla cînd afară băteam paşnic mingea de peretele blocului. Subconştiinţa (de la subconştient) importanţei sociale a scării am avut-o cu ani mai tîrziu cînd ne-am mutat în alt cartier, în altă scară de bloc mult mai curată şi liniştită şi brusc am realizat că nu-mi mai e ruşine cînd îmi vin amicii în vizită.

Şi aşa, încetul cu încetul, am ajuns unde doream. E într-adevăr neplăcut să scrii despre scara ta murdară sau

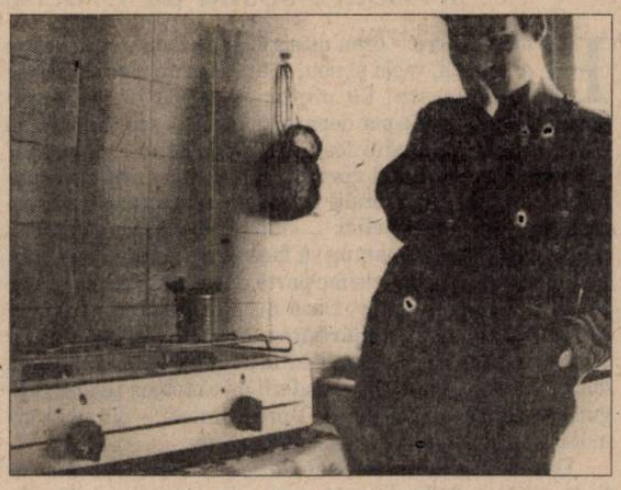

© C. Farcaş

întunecoasă sau adăpostitoare de chicoteli sau depozit de chiştoace sau oricum ar mai fi ea. Cu toate astea are o calitate incontestabilă: dacă vorbeşti despre ea (chiar şi atunci cînd te doare) înseamnă că e a ta. Se poate şi mai rău. Se poate să nu ai despre ce vorbi cînd e vorba despre scara ta, decît din amintiri. Astfel observi că şi absenţa scării de bloc despre care să poţi vorbi are o adîncă importanţă socială. Francezul – spirit fin – numeşte starea asta SDF (Sans Domicile Fixe), englezul, puţin mai direct, îi spune *homeless*. Atunci începi să-i invidiezi chiar şi pe posesorii celei mai urîte scări din ţară (oglindă oglinjoară, care-i...?) şi-ţi dai seama cît de bine e să ai o scară a ta. Dacă n-o ai, te trezeşti aşa ca mine în armată şi nu-ţi mai rămîne decît să vorbeşti despre coridorul lustruit cu ierarhiile sale cu tot, dorindu-ţi din greu să vină o vreme cînd să poţi vorbi şi tu despre scara ta murdară şi ostilă. Pînă atunci, „Să trăiţi!".

Sold. T.R. Bogdan BOGORIN
Braşov
4 martie 1999

P.S. Regret grafica precară a scrierii mele (ştiţi voi, deformările) cît şi întîrzierea sa. Sper ca asta să nu vă deranjeze excesiv de mult.

Tot eu

Anca MANOLESCU

DISPREȚUL PENTRU DIFERENȚĂ

Semenul neidentic

Evanghelia după Ioan (12, 21) ne vorbeşte despre modul în care Iisus alege, în faţa ucenicilor, momentul de a-şi împlini actul ultim, eliberator. Ce decide acest moment, moment din care traseul lui Christos capătă o explicită, evidentă pentru toţi direcţie verticală? La nunta din Cana Galileii, rugat de mama sa să-şi bucure apropiaţii cu înmulţirea vinului, el răspunsese: „Ce este mie şi ţie femeie? Încă n-a venit ceasul meu." Trei ani mai tîrziu, el răspunde lui Andrei şi lui Filip: „A venit ceasul ca să fie preaslăvit Fiul Omului". Replică surprinzătoare, contrariantă pentru logica unui dialog normal, de vreme ce Andrei şi Filip veniseră să-i comunice doar dorinţa unor elini oarecare, prezenţi în Ierusalim pentru sărbătoarea pascală, de a-l vedea pe Iisus.

„Ceasul" acesta – care nu venise la Cana Galileii, în familiaritatea accentuată de o comună bucurie, dar a cărui pregătire pornise acolo –, „ceasul" acesta vine în clipa cînd „nişte elini", nişte simpli străini nu foarte bine configuraţi, „voiesc să-l vadă". Ridicarea pe cruce, moartea, învierea, trecerea dincolo de toate pragurile lumii pînă în inima divinului – tot acest act decis dinaintea vremilor se declanşează în momentul cînd un „altul", un grup reprezentînd *diferenţa* intră în scenă. Sigur că episodul semnifică, în primă instanţă, intenţia şi aptitudinea de universalitate a mesajului creştin. E însă o aptitudine care pune acceptarea şi asumarea *diferenţei* într-o lumină centrală.

Cincizeci de zile după înviere, cînd ciclul pascal se desăvîrşeşte prin coborîrea Duhului, *diferenţa*, umanul în *diversitatea* sa constituie iarăşi o temă esenţială. Duhul – unu – se comunică atunci în limba fiecăruia dintre neamurile prezente în Ierusalim; unitatea divinului respectă, acceptă şi preia, pentru a fi operantă, particularităţile, situările diferite, posibilităţile specifice fiecărui grup uman. Duhul nu-şi *uniformizează* autoritar partenerii de dialog, nu le impune un nou şi unic limbaj formal, nu-i preface în nişte *semeni identici*. El se adresează fiecăruia pe „canalul" propriu de înţelegere, sensul său pulsează adecvat către toate zările lumii. „Şi cum auzim noi fiecare limba noastră, în care ne-am născut? Parţi şi mezi şi elamiţi şi cei care locuiesc în Mesopotamia, în Iudeea şi în Capadocia, în Pont şi în Asia, în Frigia şi în Pamfilia, în Egipt şi în părţile Libiei cea de lîngă Cirene, şi romani veniţi din afară, iudei şi prozeliţi, cretani şi arabi, îi auzim pe ei (pe discipoli) vorbind în limbile noastre despre faptele minunate ale lui Dumnezeu" *(Fapte* 2, 9-11).

A fi creştin presupune, dacă ţinem seama de aceste două acte, constitutive pentru creştinism – Paştele şi Pogorîrea Duhului –, a fi creştin presupune să ai conştiinţa *semenului neidentic* cu tine. Conştiinţa că, în afara propriei tale poziţii, spirituale, culturale etc. există şi alţi interlocutori cu care Dumnezeu comunică, cărora doreşte să li se comunice pe Sine însuşi în limba şi în tradiţia lor proprie. Să ai conştiinţa că generozitatea divinului, inventivitatea lui de a găsi căi spre uman nu se rezumă şi nu se epuizează doar în calea trasată spre tine. Că nu deţii o licenţă de unicitate în acest sens, în vreme ce „semenul neidentic" e neglijat de Dumnezeu şi, ca atare, neglijabil. Ce comodă ar fi de altfel iubirea creştină într-o lume de semeni identici, într-o lume care îţi trimite indefinit doar propriul tău reflex. Ce comodă şi ce convenţională, ce nerealistă!

Humanitas

Sentimentul şi conştiinţa demnităţii umane, ale acelei *humanitas* pe care creştinismul – ca atitudine spirituală – se spune că a inaugurat-o în lumea veche decurg din revelaţia că fiecare om poate dialoga, se poate confrunta intim cu divinul în limba lui proprie, că fiecare om e – în specificitatea sa – un interlocutor, actual ori potenţial, al divinului, la fel de preţios. E o atitudine pe care, evident, creştinismul nu o deţine în mod exclusiv. Orice tradiţie autentică, suficient aprofundată va livra asemenea convingere. Islamul, prin marile sale figuri spirituale, o repetă mereu. Tradiţia ebraică, chiar, considerată îndeobşte drept concentrată asupra misiunii unui singur popor, tradiţia ebraică conţine şi ea precepte similare. Există, de pildă, în literatura talmudică o sentinţă conform căreia e interzis să tulburi un păgîn în rugăciunea şi în exerciţiul cultului său pentru că, fie şi printr-o credinţă deviată, el cinsteşte pe adevăratul Dumnezeu.

Toate religiile păstrează aşadar, prin voci mai mult ori mai puţin singulare, mai mult ori mai puţin ascultate, conştiinţa că „semenul" nu este doar cel identic *cu tine*, cel care te confirmă *pe tine* în identitatea ta, în istoria şi în apartenenţa ta – spirituală, religioasă, culturală, etnică... Toate păstrează conştiinţa că semenul înseamnă un chip în care Dumnezeu se poate oglindi, că „asemănarea" constă într-o diversitate care oglindeşte diferit acelaşi chip al lui Unu. Dar dacă toate religiile recunosc această temă, s-ar părea că, pentru creştinism, ea e o temă centrală, formativă, înscrisă în sensul însuşi al actului său fondator.

Iar, dacă ţinem seama de acest lucru, atitudinea oficialilor şi a responsabililor ortodocşi din toate ţările balcanice faţă de conflictul din Kosovo e – uman vorbind – deprimantă, iar creştin vorbind, cel puţin inadecvată. Toţi se mărginesc să deplîngă războiul şi se roagă pentru pace în termeni generali. Toţi îşi afirmă compasiunea pentru fraţii lor ortodocşi sîrbi, aflaţi sub bombardamente. Dar nici unul nu face explicit referinţă la şi nu ia atitudine faţă de sminteala naţionaliştilor sîrbi, ortodocşi în identitatea lor religioasă, care oprimă şi dizlocă cu mijloace militare pe „semenii" albanezi. Pentru oficialii ortodoxiei, ca şi pentru o parte dintre fideli semenul căruia îi datorează fraternitate, sprijin, înţelegere, solidaritate e, exclusiv şi mereu, cel „identic". Ceilalţi sînt neglijabili. Nici un patriarh, nici un responsabil ortodox nu a adresat de la începutul conflictelor etnico-religioase din federaţia iugoslavă vreun mesaj fraţilor ortodocşi sîrbi pentru a se delimita de naţionalismul exacerbat, ce a dus la crime, la radicalizarea naţionalismelor „conlocuitoare" şi la dezagregarea federaţiei. Nici unul nu a blamat public, de pe poziţia valorilor creştine, regimul Miloşevici. Nici unul nu s-a plasat pe poziţia acelei *humanitas*, care vede în fiecare om un interlocutor, la fel de demn, al divinului.

După informaţiile mele, desigur foarte limitate, nu cunosc decît două atitudini care să ţină seama de „celălalt". Părintele Iustin Marchiş a vorbit, în biserică, despre necesitatea de a privi acest conflict în ansamblul lui real, de a lua în seamă toate grupurile care suferă din pricina lui. Într-un interviu difuzat de canalul ARTE înainte de intervenţia NATO, un călugăr sîrb aflat într-o mănăstire din Kosovo declara că naţionalismul, fie el sîrb ori albanez, e la fel de devastator. Confirmarea a venit, vai, extrem de rapid. Naţionalismul sîrb, aflat într-o situaţie de forţă faţă de cel albanez, îşi probează acum sistematic, în teren, caracterul devastator.

O victimă care uită că e agresor

Patriarhul Pavle al Serbiei declara cu cîţiva ani în urmă, în ce priveşte tensiunile şi conflictele din federaţie, că ele nu au un caracter şi un suport religios.

© A. Paul

S-ar părea că, într-un fel, are dreptate. Ortodoxia nu participă la conflict decît în măsura în care e folosită de ideologia naţionalistă sîrbă drept fortifiant al unei identităţi care vrea să-şi impună discreţionar regulile asupra celuilalt. F. Thual, autor al unei lucrări intitulate *Géopolitique de l'orthodoxie* (1993) relata observaţia unui diplomat apusean aflat în misiune la Belgrad: dacă bisericile nu erau extrem de populate, discursurile naţionaliste se dovedeau în schimb înţesate de referinţe religioase. Iar astfel, ortodoxia e utilizată, instrumentată, deviată pentru a legitima o poziţie care îl exclude ori îl dispreţuieşte pe „celălalt", pe semenul neidentic, ajuns să fie resimţit drept indezirabil. O poziţie care reuşeşte cu uşurinţă să-l uite, chiar, pe „celălalt", pentru a-şi creea toate argumentele de legitimitate posibile. Acei sîrbi care participă la concertele rock pe străzile Belgradului şi formează scuturi umane pe podurile lui par să uite, într-adevăr, cu desăvîrşire ce a declanşat intervenţia NATO; albanezii izgoniţi din Kosovo nu par, pur şi simplu, să existe pentru ei. E cert că regimul de tip totalitar al lui Miloşevici îi ajută să uite ori să ignore atrocităţile comise acolo. Dar concertele rock probează, şi ele, voinţa de a întoarce spatele realităţii, voinţa de a transforma realitatea într-un spectacol în care victimele neînfricate se află de partea sîrbă, iar agresorul exclusiv de partea străinului.

Ortodoxia ar putea acţiona – în mod benefic – asupra conflictului dacă ar opune acestui iresponsabil decupaj, conştiinţa, atît de înrădăcinată în temeliile ei, a lui *humanitas*, capacitatea de a respecta – pragmatic, nu doar teoretic – umanul în diversitatea lui. Ortodoxia ar mai putea opune acestui iresponsabil decupaj şi altă experienţă creştină: cea a benficiului pe care îl aduce recunoaşterea propriei erori. Drumul creştin se hrăneşte în fond din capacitatea de a-ţi identifica greşeala, de a o amenda, de a-i găsi remediul. Intervenţia NATO ar putea fi citită în acest caz nu atît ca intolerabilă agresiune, nici ca o încercarea de a impune prin forţă respectarea drepturilor omului, ci ca semnal al propriei devieri, pentru care să ai responsabilitatea şi demnitatea de a căuta o soluţie veritabilă. Din păcate, ortodoxia nu e invocată în conflictul iugoslav decît pentru legitimare, iar nu pentru rectificare.

Respectul pentru diferenţă ori vremea proastă

Cea care apără, în schimb, noţiunea de *humanitas* – în varianta ei strict laică – e Alianţa nord-atlantică. Şi e, evident, preferabil să aderi la o structură în care diferenţa e respectată, susţinută, apărată (chiar dacă, în cazul Kosovo, destul de ineficace deocamdată) din raţiuni politice, economice, de securitate, decît să te raliezi unui totalitarism care adoptă, totalitar, printre ingredientele sale vocabularul religios, expulzarea propriilor cetăţeni şi minciuna.

Se poate obiecta, desigur, că oficialii NATO tind să respecte doar diferenţele care au relevanţă pentru ei şi că nu posedă o foarte clară percepţie a „diferenţei est-europene". Întreruperea bombardamentelor de Paştele ortodox, de pildă, propusă de România prin ministrul ei de Externe şi prin preşedintele Constantinescu nu pare să le fi trezit iniţial suficientă atenţie. Ceea ce dovedeşte cel puţin lipsă de abilitate, fiindcă gestul ar fi fost, simbolic vorbind, foarte expresiv; el ar fi susţinut, în faţa opiniei publice, faptul că intervenţia militară nu vizează poporul sîrb, ci strict regimul Miloşevici. Însă o dată formulată, propunerea a devenit subiect de interpelări, a fost menţionată în conferinţe de presă şi în jurnale de actualităţi, a pătruns printre informaţiile, dacă nu chiar în preocupările opiniei publice apusene şi ale decidenţilor Alianţei. (O emisiune de ştiri de la TV5 relata absenţa bombardamentelor în noaptea de Paşti la Belgrad, neştiind dacă să o pună pe seama sărbătorii pascale ori a cerului noros.) Oricum, e de aşteptat ca, într-o lume învăţată să asculte diferenţa şi să coabiteze cu ea, diferenţa ortodoxă să ajungă, încet, încet, corect percepută, în măsura în care ea nu se pretinde victima unui complot universal, nici nu adoptă poziţia celui care, singur, are dreptate.

În acest conflict şi dincolo de el, pentru noul tip de lume – globală – care încearcă să se construiască, ortodoxia şi creştinismul în genere ar putea fi un partener important şi o voce autorizată; o voce care ar putea vorbi despre humanitas nu doar în termeni strict omeneşti.

Notă: Ne scuzăm faţă de Horia Bernea, autorul textului din numărul trecut, şi faţă de cititori pentru eroarea apărută în titlu. El sună „Muzeologie negativă, apofatică", iar nu, evident, „apofactică".

Cuvente den copii

Dragă Ştefan,

În mica mea scrisoare vreau să-ţi explic nişte lucruri care se petrec la noi.

Deşi originea ta este română, la împlinirea vârstei de 9 ani ai plecat în America. M-am gândit să-ţi explic şi ţie, poate ai să le spui prietenilor tăi americani. De când o carieră întreagă s-a sfârşit din cauza vârstei, bunicii mei, primesc cu ajutorul poştei române „salariul" (pensia) pentru care au muncit o viaţă.

Bunicul meu din fericire se poate deplasa până la poştă să-şi ia „salariul" însă alţi oameni mai în vârstă nu pot face asta.

Mi-am consumat un pic din rezerva mea de la stilou, pentru ca să-ţi spun că am auzit că la TV spuneau că poştaşii, cel puţin o doime din ei vor fi daţi afară.

Şi aş mai vrea să-ţi spun că această scrisoare a fost livrată cu aşa spus la voi AIR-MAIL – poşta cu avionul.

N-aş vrea să-mi fac ţara de râs, să le dau dreptate la unii, iar pe alţii să-i nepreţuiesc, dar, cei 10 mii de dolari daţi disponibilizaţilor mineri, ar trebui daţi disponibilizaţilor poştaşi.

[...] Poştaşii sunt oameni care şi-au dedicat viaţa serviciului. Ei livrează la orice oră şi oricând. Nu contează vremea, deoarece poştaşul, pentru a fi clientul satisfăcut şi fericit livrează scrisoarea sau coletul.

Mă bucur, dragă Ştefan, că îţi pot spune toate astea şi asta doar cu ajutorul poştei.

Pensia oamenilor este un lucru (cel mai de bază) extraordinar, dar, nu poate fi dusă decât cu ajutorul acestor oameni extraordinari, numiţi poştaşi.

Eu ţi-am spus, dragă Ştefan, că o doime din poştaşi riscă să-şi piardă slujba după tote cele pătimite. Mama mea, poate ai avut/ocazia să ştii, este profesoară. Salariul ei este adus la şcoală tot cu ajutorul poştei, iar poştaşul acela, care bucură atâtea vieţi, este de multe ori îmbrăţişat de cadrele didactice. După cum ştii, Ştefan, pe lumea asta sunt şi oameni răi care fac şi puşcărie. La Braşov a fost jefuit într-o iarnă cam grea, acum un an, un poştaş care, după vreo doi km cu bicicleta, încerca să livreze un colet. Un om fără suflet care l-a urmărit de la începutul drumului, i-a furat coletul.

Poşta română a fost silită să plătească valoarea coletului chiar din salariul poştaşului. Asta a fost din câte ştiu eu, acum un an. Probabil că hoţii din România îi vor fura şi jefui în continuare pe poştaşi. Dar poştaşului se pare că nu-i va păsa niciodată. El se va lupta cu răul, chiar cu riscul de a fi învins. După mine, poştaşii sunt elfii lui Moş Crăciun.

Sper dragă Ştefan, că scrisoarea mea va ajunge la tine.

Cel mai bun prieten al tău,

Victor SCUTELNICU (11 ani)
(compunere dată la şcoală despre poştaşi)

Bazar

Heracle şi *Hercules*

Heracle ştim cu toţii cine era (măcar din *Legendele Olimpului* de Al. Mitru). Despre *Hercules* încă mai putem avea revelaţii. Sigur e unul şi acelaşi personaj. Însă cel de-al doilea nu se mărgineşte la statutul, oarecum desuet, de erou mitologic; ci se înscrie în mai palpitantul „erou al zilelor noastre". Acest statut presupune glorie, şi *Hercules* o are, slavă Domnului, atît din filmul şi serialul cu acelaşi nume, cît şi din jocul pe computer.

Jocul pe computer îmbină, într-un singur personaj, statutul de erou de basm, de film şi mitologic. Personajul musculos cu faţă impasibilă (un soi de culturist al vremurilor imemoriale) vă este cunoscut din filmul de desene animate (producţie Walt Disney). Gesturile şi peripeţiile sale sînt menite să răspundă aşteptărilor noastre din diverse faze existenţiale. Despre „portretul său psihologic" nu se poate spune mare lucru: e *intempestiv*, pentru că atunci cînd nu-i în acţiune, scoate un peşte (la propriu!) din mînecă sau îşi flutură mantia; e, pe alocuri, *bărbat feroce*, deoarece e specializat în „ha"-uri (sunete onomatopeice scoase din gîtlej), cînd ştii pe ce buton să apeşi; altfel, e sprinten, puternic etc. (căci deja ne afundăm în şablonul cunoscut...).

Din cele 12 munci ale sale, autorul jocului alege doar cîteva, nu se ştie pe ce criterii. Pînă la aceste munci, eroul mitologico-hollywoodian trebuie să fie „ofiţer şi gentleman": să treacă prin faza de *training*. În această primă etapă a jocului, soldatul *Hercules* trebuie să doboare niscaiva ţinte mişcătoare, să elibereze prinţese fictive, să urce munţi stîncoşi şi să se ferească de vulturi şi rechini ucigaşi. Antrenorul eroului este un bursuc, secondat de un Pegas ce învîrte, alb şi inocent, la manivela mecanismelor din feudal. Cadrul mitologic e amplificat de presărarea, pe ici-colo, a unor statui gen greceşti ori antice, sau a cîte unei coloane (în care *Hercules*, în general, trebuie să dea cu pumnul). Aşteptările de tip basm se concretizează la capitalul surprize-mistere: pe traseul de antrenament, pe erou îl paşte, din cînd în cînd, cîte-o groapă. Deschise, de obicei în stîncă, aceste borte sînt depozitare de comori: atît propriu-zise (bani de aur) cît şi dătătoare de putere (săbii fermecate, daruri ale zeilor) sau vrăjite (vieţi sau frînturi de vieţi, un soi de apă vie pentru eroul stors de lupte). Întregul traseu se structurează pe principiul punct ochit, punct lovit: *Hercules* este într-o perpetuă înaintare, în decursul căreia trebuie să prindă bani (de aur sau argint) şi vieţi. În funcţie de aceste achiziţii, *Hercules* (mai bine-zis jucătorul din spatele lui) primeşte, la sfîrşit, un punctaj. Doza de eroism se măsoară, pragmatic, în puncte acumulate.

Soldatul de basm, dacă depăşeşte faza de *training*, are acces la cîteva din muncile de odinioară ale lui Heraclé. Au fost alese, probabil, încercările ce justifică un număr mai mare de „efecte speciale". Taurul lui Poseidon, Păsările Stimfaliene, Hidra, Călătoria în Infern dau frîu liber filonului horror de tip hollywoodian: din Hidra curge sînge verde, păsările ucigaşe au gheare şi cioc sinistre, taurul produce zgomote cutremurătoare, iar în Infern, sînt, evident.. scheleţi atacatori (cu spade în mînă). Scheleţii (precum cei agăţaţi la oglinda maşinii să-ţi poarte noroc) sînt, peste tot, duşmanii „de dincolo" strecuraţi în multe situaţii dificile de pe lumea asta. Printre alţi agresori se numără pantere înaripate, centauri, un gras şi un slab (aleşi, probabil, prin contrast politic corect). Ba chiar şi *Meduza* – cu care, în „scripte", s-a luptat Perseu, dar ce mai contează, în acest mare ghiveci mitologic, în care mai apar şi titanii, tot ca agresori... Cert este că Meduza aruncă, din ochii-i veninoşi, un soi de raze laser verzui, precum cele din sabia lui *Wader* din *Star Wars*.

Hercules devine, astfel, singurul erou mitologic, sinteză a tuturor celorlalţi îndrăzneţi. Perechea masculină a *Xenei* îşi termină, apoteotic, fiecare încercare cu cîte un suc (nectar sau Coca-Cola) primit, drept recompensă, de la Zeus (acest lucru se poate deduce după fulgerul galben-pai însoţitor). Punctajul ce încununează fiecare etapă e însoţit de cîte o replică de dur al filmelor cu cow-boy, spusă pe un ton de la cinic la încurajator. De altfel, asemenea replici sînt prezente pe tot parcursul probelor: *Nice job! I like it! You become a legend in no time!*. Hercules îşi mai diminuează astfel, din morgă şi devine tot unul de-al nostru...

Iaromira POPOVICI

Început de carte şi de război mondial

Stimată doamnă (nu vă numesc pentru a nu vă face reclamă gratuită);

sînt de meserie nuvelist;

sînt un bărbat matur – recunosc că nu mi-am spulberat toate copilăriile şi nici nu o doresc;

sînt un ipohondru – în sensul bun al cuvîntului, adică un perfecţionist al sănătăţii, zilnic contrariate;

sînt un liber credincios, capabil să mă rog în faţa oricărei biserici, a oricărei moschei, a oricărei sinagogi şi chiar în templul Raţiunii consacrat de Revoluţia Franceză;

filosofic, sînt un materialist dialectic care încearcă de ani de zile – cu crescînd succes – o sinteză cu agnosticismul;

larg politic, sînt un antifascist, blocat între 1946-1956, în bolşevism; în următorii 40 – fără să fac din această operaţie un spectacol informaţional, ci doar nuvelistic – m-am deblocat în caragialism, singura politică europeană pentru un bucureştean conştient că descinde din „Momente", – acea carte „de care n-a spus nimeni un cuvînt, deşi e o carte europeană", precum a declarat-o, cu un calm divin, autorul ei;

strict politic, în România de azi, nu-s nici de dreapta, nici de stînga, nici echidistant, ci cît mai distant, nu intru în amănunte, destul să vă spun că, din această cauză, sînt considerat ca un caracter cu o „gîndire moale".

În afară de cei inaccesibili – Tolstoi, Dostoievski, Kafka, Proust, Thomas Mann care, să vă fie clar, nici unul nu va ajunge la Beethoven şi Mozart – îi iubesc fratern, dintre „minori", pe Scott Fitzgerald, Edgar Lee Masters, Ionesco, Babel şi pe acest José Agustin Goytisolo, poet catalan, decedat de curînd, căzînd pe fereastră în timp ce aranja perdelele camerei (versiunea familiei), dar care a putut aşterne pe hîrtie: „Scrisul m-a ajutat să trăiesc, să fiu vesel în mijlocul acestui dezastru, al mizeriei reale şi morale".

Nu suport misticoizii, cei care pot scrie: „Omul bun urcă spre Dumnezeu, omul inteligent se rătăceşte în labirintul propriei gîndiri";

cred că a fi bun şi inteligent e sinteza supremă, la fel de dificilă în realizare ca deviza sub care-mi trag zilele: „la totul în tragic şi nimic în serios". Din cauza ei, toate prejudecăţile mă socotesc un ludic; nu sufăr din cauza asta, nu mă împotrivesc.

Încă am încredere în Extraveralul care-mi face bine, ceea ce mă descalifică în faţa celor mai mult sănătoşi decît deştepţi, dezechilibru mai grav decît se crede; sînt un anxios întru totul îndreptăţit.

Îmi plac enorm varza, cartofii, mazărea, usturoiul, ciupercile, salatele, prefer legumele fructelor, rămînînd un inflexibil carnivor.

Nu mă simt bine la mare şi la munte – prea multă eternitate! –, ador oraşul, cafenelele şi chioşcurile lui de ziare.

Joc bridge la nivelul unui excelent jucător de belotă – cea mai dispreţuitoare expresie a expertului Omar Sharif la adresa vreunui partener pe care nu-l mai doreşte în faţa ochilor.

Vă încredinţez public aceste intimităţi – sacrificîndu-mi discreţia într-o revistă, totuşi, de mic tiraj – pentru a vă convinge de respectul pe care mi-l impuneţi şi, totodată, de măsura în care mă scoateţi din minţi.

Doamnă, mă terorizaţi zilnic. Nu pot ataca nici o dimineaţă fără a vă citi horoscopul pe care-l semnaţi în... Toate previziunile D-voastră cu privire la viaţa mea – desigur, nu vă voi deconspira zodia... – sînt proaste, rele, foarte rele, rar, foarte rar, neprimejdioase. Nici o dată nu mi-aţi prevăzut un minut plin de bine, de mulţumire, de pace sufletească; sînteţi obsedată să-mi anunţaţi ce-mi vor face duşmanii, şefii, prietenii, cunoscuţii, aparatele electrice din casă şi broasca de la uşă; aveţi o voluptate în a-mi prevesti „probleme de sănătate" – nu există ziua aceea în care să-mi spuneţi: „azi vă veţi simţi bine" (nici nu vă stă în caracter, în stil, recunosc cu obiectivitate). Desigur că, zile întregi, vă pot ridiculiza, minimaliza, ponegri prinzîndu-vă cu pronosticuri false – să nu zic mincinoase. Minunate sînt zilele cînd – ridicînd embargoul de nenorociri – mă anunţaţi că voi cîştiga o sumă de bani şi n-o cîştig. E semnul aproape astral că sînteţi o impostoare. Dar e suficient ca o dată, o clipă, să sune – conform horoscopului D-voastră – telefonul de la o casierie a unei publicaţii obscure la care am colaborat nefast cu un an înainte şi o voce plăcută să mă întrebe: „nu veniţi să vă luaţi banii?" ca să mă biruiţi pentru alte cîteva luni. De nenumărate ori, pentru a mă desface din „vraja" D-voastră, citesc – precum salariaţii care semnînd statul de plată, trag cu coada ochiului la alţii – ce prevedeţi altora. E clar: sînteţi cea mai cioraniană astroloagă. Dar oricît de rea puteţi fi, oricît de monoton e repertoriul D-voastră – bani, sănătate, serviciu, familie, niciodată OK – parcă nici o zodie n-are parte de înverşunarea cu care o trataţi pe a mea, mai ales la capitolul „sănătate" unde nu daţi greş! Am ajuns să vă împlinesc eu prognoza: mă trezesc fără dureri de cap, deschid ziarul, citesc că voi avea migrenă şi constat că apare. Încerc să mă arondez la alte horoscoape. Nu-s ca ale D-voastră; nu-s obsedate de boli, bani, primejdii – au un surîs, o graţie, o încurajare, un chip uman; ei bine, mi se par idilice, drăguţe în comparaţie cu duritatea D-voastră la care zilnic mă întorc fascinat. Nu mai pot fi ludic, mă suspectez că sînt un superstiţios idiot. Mă prostesc, vă iau în serios, îmi încalc deviza. Azi mă anunţaţi că voi ridica o sumă de bani de la serviciu – aşa e: e zi de salariu. De unde o ştiaţi? Şi ce mai ştiţi despre viaţa mea? Ştiţi chiar totul sau măcar pînă la penultima întrebare? Ca destin aş vrea ca opera şi viaţa mea să sune la fel de straniu şi frivol ca „a opta", între „a şaptea" şi „a noua". Fi-va posibil? Daţi-mi un semn. Oricît de obscur, îl voi capta.

Radu COSAŞU

Precizare: Acesta e primul capitol al unei cărţi despre al patrulea război mondial. Nu va fi un roman – nu-mi place să scriu romane, tot aşa cum nu-mi plac războaiele. Dar acesta, aşa imbecil cum apare, s-ar putea, în perversitatea lui, să se dovedească – paradoxal, chiar cinic – rodnic pentru literatură.

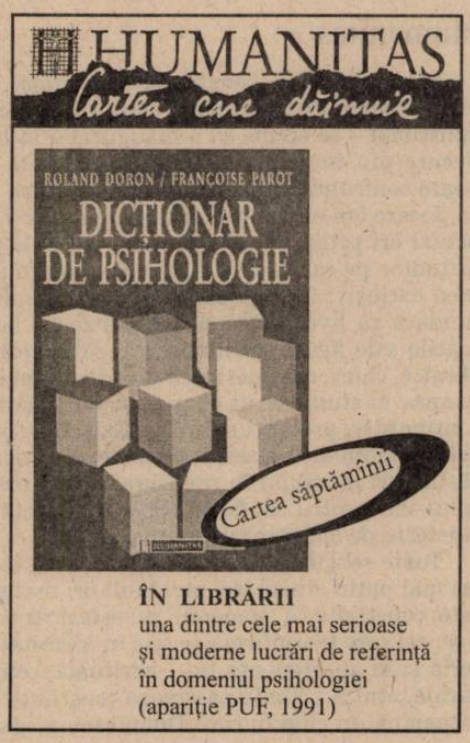

Bustul Thaliei

Bonjour, tristesse

Spectacolul atît de aşteptat al Comediei Franceze cu *Vicleniile lui Scapin* a descumpănit pe unii şi a decepţionat pe alţii, chiar dintre rafinaţi. Opţiunea regizorului Jean Louis Benoit pentru o tonalitate reţinută, melancolică a dat impresia de monotonie lipsită de vlagă, jocul actorilor a părut manierist, decorurile de o pretenţioasă preţiozitate. În spectacol a strălucit doar limba franceză. Îndărătul tuturor obiecţiilor aduse de critici, se întrevede convingerea că, în materie de comedie, spre deosebire de orice alt gen, există un criteriu minim absolut al valorii: capacitatea de a stîrni rîsul. „Gîdilă-mă, să rîd!" este reacţia dispreţuitoare a unui simplu cetăţean la adresa unei glume neizbutite. Profesioniştii nu s-au pronunţat mult diferit.

© C. Farcaş

Piesa a şocat chiar la premiera absolută, cînd publicul a văzut cu oarecare consternare un om vîrstnic şi suferind, autor al unor comedii sofisticate ca *Mizantropul* sau *Tartuffe*, care revine la farsa cu bastonade, jucînd el însuşi rolul principal. Gérard Giroudon interpretează pe Scapin folosind gesturi reţinute, repetate obsesiv, fără să ţopăie pe scenă cu vivacitatea de rigoare. El face din erou un om obosit, acrit, rudă bună cu Alceste. Ca şi acesta, Scapin refuză să fie *l'ami du genre humain*. Paradoxal însă, va accepta *par amour de l'humanité* să-i ajute pe tinerii împotmoliţi în încurcături. Întîlnim aici un conflict interesant între general şi particular. După cum există oameni cu convingeri umaniste elevate care n-ar da cinci sute de lei unui copil al străzii, există şi cinici afişaţi care, la ocazie, sar în apă să salveze un necunoscut. Devotamentul faţă de cauze abstracte merge deseori mînă în mînă cu insensibilitatea faţă de răul proxim, în timp ce profesarea unui egocentrism teoretic absolut nu exclude intervenţii punctuale salutare.

Spre deosebire de majoritatea valeţilor de comedie, Scapin nu are nimic de cîştigat din concursul pe care şi-l dă, la început cam *à contre cœur*. Este cel căutat la greu şi neglijat la bine, cel care scoate, pentru alţii, castanele din foc. În teatru, este „acel ce suflă şi trece în uitare". Molière a avut un coleg mai puţin norocos, Cyrano de Bergerac, pe care l-a plagiat fără reţinere chiar în comedia de faţă, introducînd replica furată, devenită între timp faimoasă: *„que diable allait-il faire dans cette galère?"*. Cyrano era sclipitor, histrion, devotat şi păgubos. Ca şi Scapin, a ajutat împlinirea iubirilor altora şi le-a ratat pe ale sale. A jucat teatru mai mult în viaţă, neavînd prea mult noroc cu scena. Urmărindu-l pe Scapin în concepţia acestui spectacol, observăm că el se implică în acţiune mai mult din dragoste pentru teatru, decît din dragoste pentru umanitate. În faimoasa scenă a bastonadei, absolut gratuită, scopurile lui Scapin fiind deja atinse, bucuria eroului este de a juca cele mai diverse personaje, avîndu-l ca public pe bătrînul închis în sac. Situaţia aduce aminte de duelurile lui Cyrano agrementate cu improvizaţii versificate. Mai mult, apariţia finală a lui Scapin cu capul bandajat, rănit mortal de o cărămidă, trimite direct la accidentul sau atentatul care a cauzat moartea lui Cyrano.

Lentoarea iniţială cam surprinzătoare a spectacolului pregăteşte întorsătura dinspre final cînd personajele, aflate la momentul împlinirii, sînt puse să dea mîna cu tristeţea, despărţindu-se de Scapin. Este de presupus că, fără să conştientizeze faptul, Molière a simţit o remuşcare discretă şi difuză pentru plagierea confratelui nenorocos. Acesta se inserează ca o fantomă care prinde corp în figura valetului volubil şi mizantrop. Molière, ca autor şi actor, a crezut că se joacă pe sine, de fapt, îl juca pe celălalt, aducîndu-i pe scenă vorbele, acţiunile, soarta. Transfigurarea artistică a unei vieţi nu este întotdeauna opera celui care a trăit-o, deseori un altul, fără să o dorească, face să trăiască în veci ceea ce a crezut iniţial că nimiceşte: gloria unui rival.

Este răzbunarea ratării, devenită artă.

Adrian MIHALACHE

PRO HELVETIA

S-a deschis la Bucureşti biroul Fundaţiei Elveţiene pentru Cultură Pro Helvetia, care în perioada 1999-2001 va susţine iniţiative culturale independente în România.

Sînt încurajate proiectele care,

– se consacră diferitelor manifestări ale creaţiei artistice contemporane (muzică, teatru, dans, literatură, arte vizuale)

– permit unor grupări culturale independente să găsească soluţii proprii pentru realizarea şi difuzarea creaţiilor lor

– permit o colaborare activă a artiştilor şi organizaţiilor culturale româneşti cu artişti şi organizaţii similare atît din Elveţia cît şi din alte ţări est-europene.

– oferă posibilitatea de prezentare a creaţiilor artistice (expoziţii, festivaluri, colocvii, burse de spectacole etc.).

Pro Helvetia, str. Pitar Moş nr. 10, ap. 1 / interfon 01, sector 1, Bucureşti, telefon/fax 01.2124979, e-mail: phbuc@pcnet.ro

Cronica literară de tranziţie

?

Cartea despre care scriu azi e în felul ei un „eveniment". Altfel spus, o întîmplare neobişnuită. Dacă nu mă înşeală memoria, de la Kogălniceanu încoace, nu s-au mai văzut la noi romane scrise de prim-miniştri. Obiectul cronicii mele* este un text de 234 de pagini în proză, subintitulat roman, şi semnat de d-l Radu Vasile, care este şeful Guvernului României. În principiu, din punctul de vedere al istoriei literare, ceva care survine o dată pe secol ar trebui să fie un eveniment.

Am citit opul, cu o mult încercată răbdare, de la prima la ultima filă.

De-ar fi să mint amabil, ar trebui să spun că vrea să fie o carte-parabolă, ceva gen *Ferma animalelor*, sau *1984*, sau *Zaharias Lichter* (al lui Matei Călinescu) sau *Viaţa pe un peron* a lui Paler, sau oricum, ceva printre acestea. Aş spune, apoi, minţind drăgălaş în continuare, că se descifrează cu uşurinţă în carte aluziile (mai mult decît străvezii, de-a dreptul transparente ca apa chioară, dar la fel de lipsite de gust) la vremurile comuniste ale ţării noastre. Autorul spune *„undeva, în **Altai**, a avut loc o conferinţă unde s-au luat hotărîri importante"* (p. 19), ca noi să înţelegem că e vorba de Ialta. Autorul cifrează isteţ numele *„unor mari poeţi ai vremii, precum **Atoma, Mben in Uc**, (...) **Ned Ragoş**..."* etc. (p. 38), ca să nu spună, banal, A. Toma, M. Beniuc, N. Dragoş. În altă parte, criptogramele sunt mai translucide (*„poeţi şi histrioni..., unul pe nume Gelu al lu' Cocean, altul zis **Avramesei**"*, p. 177). Autorul trimite la ziarul *„**Fumul**"* (p. 48), ca să-i dea cititorului satisfacţia de a deduce că e vorba de *Scînteia*. Autorul pune semnificative puncte-puncte la sfîrşitul frazei *„...aştepta să vină gazele, dar gazele nu mai veneau, presiunea nu avea de unde veni, că ruşii..."* (p. 25), iar noi înţelegem că se bate apropoul la faptul că ruşii nu ne mai dădeau gaz metan. Autorul scrie *„că-i curgea buzunarili"* (p. 76), mod ingenios de a ne reaminti unele pronunţii specifice fostului conducător al României, N. Ceauşescu, căruia în carte, greu de spus de ce, i se zice Giovani. Există şi un Giovanoto (*„tatăl l-a iertat şi i-a dat sarcina să se ocupe de unele probleme ale tinerilor"*, p. 77), aşa că ne luminăm ce şi cum, mai ales că-n pagina următoare ni se spune că *„a jucat herghelia"*. O dată antrenat cu acest gen de şarade, lectorul nu mai are dificultăţi în a decoda fraze ca *„Fabricius străjuia cele două statui gigantice care îi reprezentau pe cei doi Părinţi. Unul cu barbă, altul fără"* (p. 163) Desigur că cititorul lui 1999 s-ar putea întreba de ce e nevoie de aceste cimilituri semi-obscure, care nici nu sunt generalizante, întrucît trimit la fapte şi noţiuni foarte locale, şi nici nu au haz, izvorînd mai mult dintr-un fel de şugubeţie leşioasă – dar un răspuns posibil la această nedumerire va veni ceva mai jos.

Tot minţind convenţional, aş mai putea observa că, în unele pasaje, autorul e întrucîtva tributar lui Teodor Mazilu, al cărui stil inconfundabil e depistabil ici-colo: *„Aşa că acum, fericit pe plan social şi sentimental, Fabricius se grăbea spre casă"* (p. 59). Un exeget curtenitor l-ar pomeni, obligatoriu, şi pe Ion Băieşu, apropo de asemenea frazări, iar în legătură cu altele, ar trimite la Urmuz. Şi, ca să fie linguşitor pînă la capăt, acel exeget dulcic n-ar dezvălui că, de fapt, umorul coerent şi mordant al unor atari viziuni maziliene sau anamorfozele urmuziene sunt cu totul accidentale în cartea de care ne ocupăm, ca nişte nuci într-un perete de chirpici.

Eu, însă, se cade să-i spun cititorului adevărul. Acesta e că, în ele însele, constatările de mai sus sunt valide pe cîte un rînd-două. Ansamblul, însă, e un galimatias cum rar mi-a fost dat să citesc vreodată. (Ca să fiu de tot sincer, am bănuiala că o editură serioasă cum e Polirom a făcut un fel de farsă groasă publicînd aşa ceva). Lipsa de coerenţă şi noimă a textului e de-a dreptul îngrijorătoare. Sub zbenguieli de verbiaj „burlesc" se află doar pură neseriozitate. Nu se poate vorbi de personaje, structuri, sensuri, totul pare rodul unei grafomanii nestăpînite, de un simplism care oscilează între pueril şi deplorabil: *„Prea Stimatul şi Prea Stimata lui nu acceptau în juru-le, adică pe o rază de cîţiva kilometri pătraţi, decît scundăcei, găocei, moţăţei, mititei şi frumuşei, rotunjori, roşiori"* (p. 171)... *„Avem tot ce ne trebuie pentru a trece la un nou stadiu, ştiţi, aşa se spune acum la stadion, stadium, adică o stadie, de unde şi stadion"* (p. 208)... *„Singurul lucru care i-a deosebit a fost faptul că unul, adică nu celălalt, a apucat să aburce,* ab urcare=*a te urca singur, adică, a te urca* ab, *etimologie necunoscută, dar sigură"* (p. 163)... *„Octavianus Tertius era celebru. Scrisese o carte rupătoare, sunătoare, ouătoare, locomo-toare despre primogeneza genezei în spaţiul dintre Cucu şi Dogo"* (p. 65)... *„El, Octavianus Tertius, împărţea cu Octavianus Secundus bună parte din plăcinta istorică, botanică, pizdolică... O capodoperă, capdeoperă, cocodoperă, codo-batură, cocostatură"* (id.)... *„Duduiau podeaua şi închisoarea popoului, pardon, poporului* (p. 198)... *„Şi Fabricius ce-mi făcea? / Stătea şi recepţiona / Lovituri cu lovitura, / Pocapoca, pacapaca, / Înjurături cu înjurătura, / Adicătelea ac-cepta. / Aşadar asta-mi făcea./ Dar se pune-acum problema: / Da' de ce el ac-cepta? / Pentru că şi pentru ca / Totul personifica / Poporul din ţara sa? / Poa-te că nu, poate că da"* (p. 216). Senzaţia de delir verbal în penibilă gratuitate este inevitabilă. Convingerea mea e că avem de-a face cu un text „de sertar" al unui diletant în litere, pasabil dacă aparţinea unui adolescent de 14-15 ani, pus pe hîrtie cu mult înainte de 1989 (poate rafistolat ulterior), insignifiant azi din punctul de vedere al „curajului" şi nul, chiar jenant, din cel estetic.

George PRUTEANU

*) Radu Vasile, *Fabricius*, roman, Ed. Polirom, Iaşi, 1999, 240 p.

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Millennium

Balade pe stoc

Conflictul din Serbia a declanşat o profundă regăsire de sine în mintea românului. Deşteptat din coşmarul occidental, el se poate privi ieşind din obositorul coşmar al integrării şi al aderării. El poate spune acum cu voce tare ceea ce, pînă mai ieri, vorbea în somn şi în cafenea, anume că exigenţele *acestea* încalcă *voinţa istorică a poporului român* de a ieşi mereu în afara istoriei. Este momentul în care se rosteşte, cu emfază, fraza care ne umple de deliciu – *marile puteri ne-au trădat şi, acum, este strategia lor să trădeze naţiunile mici dar mîndre*. Mica dar mîndra Românie ar trebui, după cum glosează, în aceste zile, cei mai mulţi editorialişti şi comentatori politici, să declare, alături de Serbia, greva istorică, dreptul la haos, pretenţia postmodernă de a se integra Evului Mediu, obligaţia istorică de a boicota politica marilor state, hrăpăreţe, viciate pînă în măduva oaselor, gata să-şi impună *diktatul* cu biciul. În vreme ce limbajul oficialilor pare a se fi limpezit (pentru prima dată după multă – prea multă – vreme), iar clasa politică pare a se fi decis, în cele din urmă, să-şi asume şi anume responsabilităţi, nu doar să enunţe principii şi cereri, formatorii de opinie – cu rare şi îndelung huiduite excepţii – au reacţionat isteric faţă de cele două evenimente care, dau ei de înţeles, ne-au îndepărtat la fel de mult de Occident ca revoluţia bolşevică. Unul este (previzibil) bombardarea Serbiei. Altul – trudnicele negocieri cu reprezentanţii Fondului Monetar Internaţional. Brutalitatea reacţiei (căci este o *re-acţie)* a primului eveniment şi tergiversarea, în cazul celui de-al doilea, au făcut ca presa de azi din România să redescopere, cu voluptate, resursele lingvistice ale perioadei comuniste. Intervenţia în Iugoslavia este considerată un amestec în treburile interne, un atentat la suveranitate, la dreptul popoarelor etc. Gestul de a susţine (ca şi pînă acum – cu vorba) raidurile NATO, faptul că există oameni (politici şi particulari) care le consideră legitime, pornind de la principiul că dreptul presupune negociere, doar obligaţiile – supunere, au fost catalogate drept *slugărnicie, ruşine naţională, trădare* etc.

Din satul planetar, noi preferăm doar gardul vecinului şi ne spunem că nu e bine să intervenim dacă-şi bate nevasta şi-şi sodomizează copilul. Nu poţi interveni fără a perturba pacea tribului, nu? Nu durerea lumii naşte diatribele, şi nici măcar spiritul catastrofic dominant în limbajul de presă, ci aşa-zisa *convieţuire paşnică între vecini* cu care, istoriceşte vorbind, nu am avut conflicte majore. Deşi, la sfîrşit de mileniu sîntem la fel de vecini cu India cum sînt Statele Unite cu Serbia.

Fondul Monetar Internaţional, care ne aminteşte şi el că trăim într-un sat în care economia nu poate fi decît globală şi că este important şi pentru *ei,* nu doar pentru noi, ca pămîntul nostru să fie desţelenit, este, şi el, ţinta preferată a tonului răstit-isteric al comentatorului economic-politic-social din România. El nu-şi poate imagina cum sărăcia şi mizeria noastră pot face subiect de analiză în birourile finanţatorilor internaţionali. Argumentele pudibonde (rufele spălate în familie, gunoiul nostru secret nu poate fi publicat în *Wall Street Journal* sau campania de denigrare continuă) funcţionează cu succes. Noi ar trebui să ne împrumutăm la uşa casei, cu lanţul pus, pentru a nu intra curioşii. Sau, sugerează alţii, nu ar trebui să ne împrumutăm deloc.

Nu există moment în care modalităţile noastre de a face istorie (fuga în munţi sau în păduri, subminarea puterii din interiorul ei etc.) să nu fi fost cuprinse în coperţi de carte. Ridicarea pe munţii din calea imperiilor ne-a şi înfrăţit cu natura dar ne-a şi oţelit, ne-a adus la nivelul făcătorilor de istorie... Şi cu asemenea subliminal eroizant nu te joci. Repulsia faţă de marile puteri – fie civilizatoare, fie cotropitoare – va fi motorul existenţei unui mic trib marginal care are subliminalul supradimensionat de balade. De aceea, vorbele ca *integritate, suveranitate, neamestecul în treburile interne, egalitate între state* etc. revin mereu în discursuri sau în editoriale, alternînd cu difamantele *slugărnicie* (cei care încurajează abuzul şi violenţa împotriva unui stat suveran, desigur), *laşitate, fariseism* etc. Nedreptăţirea Serbiei devine a noastră – noi înşine sîntem umiliţi de infinitele negocieri cu Fondul Monetar Internaţional. Substituim, cu încetul, catastrofa sîrbilor cu propria noastră condiţie de popor mic, uitat mereu la marile negocieri, lipsiţi de tatăl cel bun care ne îngăduie aşa cum sîntem şi nu ne ceartă pentru asta. Furat pe faţă de cei puternici însă dăinuind, împotriva tuturor – de milenii. Care are mîndria să nu accepte regula generală că a avea drepturi înseamnă a-ţi asuma şi obligaţii. Şi nu-mi pot reprima gîndul că spunînd astăzi: Prin noi înşine! sîntem în căutarea unor prieteni mai puţin pretenţioşi, unor rude mai neatente, unor examinatori mai puţin exigenţi.

Sorin ŞERB

Aventura dintre „personalul de 6 şi 20“ şi „Sibiul de la ora 5“

„M-a ţinut mama acasă / Să nu vin la tine / Însă eu am tot rugat-o / Pîn' s-a plictisit de mine. / Nu mai pot / Să mai suport / La munte vreau / Să mă întorc.“, povesteşte şi se tînguie un tradiţional cîntec „munţăresc“. Aşa cum unii adolescenţi şi tineri au în sînge microbul computerelor şi sînt fascinaţi de „vastul ocean INTERNET“, aşa cum alţii se regăsesc în generaţia PRO şi se dau în vînt după baruri şi discoteci, aşa există şi o categorie aparte pentru care muntele reprezintă mai mult decît vacanţă şi relaxare, devine chiar un crez şi determină un anumit tip de comportament.

Gara de Nord, de obicei vinerea sau sîmbăta dimineaţă. Personalul de 6 şi 20. Pe peron, vei vedea grupuri mai mari sau mai mici de tineri nerăbdători, cu o destinaţie imprecisă: „undeva pe munte“. La plecare, se mai cumpără şi bilete, dacă nu „naşul e sfînt“. Pentru majoritatea dintre ei bucuria plecării nu mai există, s-a transformat într-o rutină săptămînală. Bani puţini în buzunare, sume incredibile de 50.000 de lei pentru un weekend la munte, în schimb rucsaci doldora de conserve, (cea mai clasică: „Pate de ficat de porc“ – cutie albastră care întotdeauna se deschide ultima, la întoarcere, iar în jurul ei se ivesc, de niciunde, coltuce de pîine uscată cu pretenţii de a se întinde în pasta zemoasă şi maronie) pîini, pachete de ţigări cu filtru şi fără filtru: „carpata tare şi aromată care merge seara la foc“ şi, bineînţeles sticle de băutură cumpărate cu o zi înainte.

Personalul se urneşte din gară pentru a poposi peste cîteva minute în prima haltă din cale. Şi tot aşa, însă „munţarilor“ nu le pasă, drumul în sine e o plăcere. Aceleaşi discuţii pline de vervă, într-un vocabular specific, pe care navetiştii care trag cu urechea se străduiesc să-l priceapă: bocanci, parazăpezi, rucsaci tip banană din tot soiul de materiale şi cu tot soiul de legături. Apoi, pioleţi, carabe, cordelină, izopren, saci de dormit. Corturi: „Care-i mai scump?“, „Care-i mai tare?“, avantajele şi dezavantajele cortului tip iglu. Cîteva guri de cafea şi încep poveştile. „Mamă, ce vînt bătea pe creastă, în Făgăraş, cînd ne-am pus noi cortul!“ sau „Era cît p'aci să nu mai dăm de refugiu, ne-am învîrtit juma de oră în jurul lui“ sau „Mai ştii cînd vroia să-ţi intre ursul în cort şi tu i-ai aruncat toată slănina ca să plece?“ sau „După 12 ore de traseu, n-aveau locuri la Padina şi am dormit în sala de mese“... Apoi se pomenesc cu glasuri gîtuite de emoţie victimele muntelui. Fiecare a avut un prieten care, la rîndul său, a avut un prieten care a murit pe munte. „Au plecat doi şi era un viscol de nu vedeai la doi paşi. Şi nici n-au luat-o pe marcaj. S-au dus de-a-n boulea. I-au găsit degeraţi peste o săptămînă“; „S-a spart poteca pe Brîna Caprelor, potecă de ghiaţă, că era iarnă. Numai ea a căzut şi s-a tot dus pe abruptul Caraimanului. Au cules-o bucăţică cu bucăţică.“. Toţi sînt cuprinşi brusc de-o patetică nostalgie, deşi în sinea lor, fiecare în parte, sînt convinşi că nu li se poate întîmpla nimic.

Pe la Breaza reîncep sporovăielile vesele: se hotărăşte traseul. Dorinţa de a te impune în grup şi de a fi leader. Eşti convingător cu afirmaţii de tipul: „Ştiu eu un drum, nu-i marcat, da' scurtează mult!“. Telecabina este de neconceput poate şi din cauza banilor puţini. Principala preocupare: să se urce cît mai mult şi să se ajungă cît mai departe. Apar voci timide care sînt luate în rîs: „Bine, dar traseul ăla e închis iarna“ sau „Ziua e încă prea scurtă, n-avem timp să ajungem pînă la Peştera!“. Discuţii în contradictoriu. Se fumează ultimele ţigări căci „nu se cade să fumezi pe traseu.“ Apoi, grupuleţele coboară pline de entuziasm şi de energie la Sinaia, la Buşteni, la Predeal, în funcţie de decizia luată în tren şi stîrnesc curiozitatea altor turişti, ocazionali şi cuminţi, pe care ei îi denumesc cu dispreţ „pantofari“. Găştile de munţari sînt eterogene şi pestriţe, haine pitoreşti, viu colorate, pantaloni de camuflaj, salopete. Şi un punct comun – toţi stau ascunşi strategic sub rucsacii imenişi de 80 l., de care atîrnă în poziţii ciudate crăiţi, toporişti sau cravate de pionier.

Părăsesc gările văzîndu-şi de treburile lor. Îi regăseşti însă duminică după-amiaza, în aceleaşi formaţii, obosiţi dar satisfăcuţi. Te întrebi pe unde au colindat în tot acest timp. Mulţi se consideră neîmpliniţi dacă, din motive independente de ei, n-au ajuns la cabanele la care îşi propuseseră să ajungă. Cîţiva au frecventat şi şcolile de ghizi, foarte la modă după revoluţie, din acelea care împînzesc Bucureştiul cu afişe de tipul: „Vino cu noi! Vei cunoaşte geografia patriei, vei bea... apă de izvor, îţi vei face mulţi prieteni.“ Şi după cîteva participări la „ieşiri“ pe munte organizate, au învăţat că pe traseu se merge în „monom“, adică unul în spatele celuilalt, că există o „măturică“ – un individ cu o condiţie fizică bună care stă la urmă de tot şi-i împinge pe ceilalţi de la spate, că „pauzele mici şi dese sînt cheia marilor succese“, că nu e bine să vorbeşti sau să admiri peisajul căci nu vei mai scoate un timp bun. De asemenea, traseele marcate sînt nişte bagatele, pentru neiniţiaţi, şi, prin urmare, nu trebuie luate prea în serios – o scurtătură nouă şi abruptă e bine venită oricînd. Iar dacă te mai şi cazi pe vreo stîncă, eventual „la liber“, (fără cordelină, piolet etc.) eşti un adevărat!

Seara, la cabană, începe distracţia, mereu aceeaşi, care-i implică şi pe nea Mitică sau nea Fane, cabanierii. Se găteşte în grup, fiecare însă cu noi reţete şi inovaţii. Rezultatul ar trebui să fie o masă consistentă, de exemplu piure din fulgi, cu margarină, cu slănină, cu salam şi cu usturoi. Apoi, se golesc sticle sistematic, se cîntă la chitară, la flaut sau la ce se mai găseşte prin dotare. Se mai formează şi cupluri vesele şi lipsite de prejudecăţi. Cîntecele exprimă cel mai bine astfel de relaţii: „A fost odată un vis frumos / Cu un băiat şi o fată / A fost un vis cam dureros / De te-am rănit mă iartă!“ sau „Nu ştiu bine azi sau mîine / Pe Morar am să te sui / Să ne logodim iubito / Pe vîrful Bucşoiului.“.

În sfîrşit, iată-i întorcîndu-se acasă! Şi acestui moment îi corespunde o tradiţie feroviară: „Sibiul de la ora 5“. Este Personalul unde „munţarii“ îşi au rezervate ultimele două vagoane, ca blatişti. Tariful este fix – 4000 de lei la naş. Banii îi strînge în tren Şarpe sau Micuţul sau un alt tip mai popular, deşi mai sînt pe acolo şi Groapă şi Piticu' şi Vidanu' şi Zombre şi... Naşul nu comentează sau dacă comentează: „Ia aici naşule, ia, mînca-ţi-aş guriţa ta de naş!“. În tren, bucuria reîntîlnirii între prieteni din grupuri diferite. Se ocupă spaţiul dintre vagoane „ca să se mai vadă om cu om“. De multe ori, uşile sînt blocate, legate cu cordelină, aviz călătorilor neştiutori „că pe aici nu se trece“. Inevitabile povestiri exagerate şi pline de suspans, inevitabile cîntări. Mai apare şi cîte o sticlă de ţuică, ţinută pînă acum la dos, pentru clipa finală. Trece din mînă în mînă „se poştăresc“ ţigările, noile cupluri se sărută înfocat.

Personalul îi depozitează pe toţi în gara Basarab. Se scurg osteniţi, însă cu zîmbete fericite pe chipuri spre străzile paşnice ale capitalei. De multe ori un ultim popas – în prima cîrciumă mai cunoscută unde îşi flutură cu mîndrie rucsacii greu încurcaţi pe sub nasurile „fraierilor“ rămaşi la vatră şi pun la cale muntele viitor.

Adina POPESCU

O zi minunată pentru caprele negre

În Sinaia e sîmbătă şi ceaţă. Sînt mame coafate cu cîrlionţi, taţi cu burtă şi mustaţă, copii cu bumeranguri cumpărate din curtea Castelului Peleş, bunicuţe, băieţi cu casetofoane, fete cu tocuri, jeep-uri şi maşini roşii, negre, albe, gri, lume cochetă, lume cu naşi, verişori, nepoţei şi cuscre, lume cu plase, pungi, genţi, ghiozdane, lume cu cîini care dau din coadă, lume care chiăie, gîndeşte şi înjură, zăpadă şi adidaşi albi. Mai sînt şi cei de deasupra, cei care se leagănă şi merg cu telecabina.

E frig în Sinaia, sînt nori şi stă să plouă.

„Ţuţule, nu mai rînji ca un bou, că, cum mă vezi aşa, te las lat aicea!“ Femeia respiră cu greutate, iar pe faţa roşie de efort i se preling picături de sudoare. „Aşteaptă-mă, cînd îţi zic, staţi-ar muntele în gît să-ţi stea! Stai naibii barem pe butucu' ăla, că să ştii că un pas nu mai fac de-aicea! Mă auzi? Nu mai merg!“ Se odihneşte. „Să-mi rup eu pantofii după tine, în loc să luăm şi noi ca oamenii cabina... Vrei să scapi de mine, m-ai adus aici să mă omori!“

Pe poteca pustie, noroioasă, Ţuţu nu poate fi decît bărbatul obosit, care continuă să zîmbească în gol. În pădure, altfel, e linişte.

„Dragă, îs pi drum. Acuma viu, mă dor rău picioarili, am fost mai sus di cota o mie patru suti. Ţi-am zis că viu, nu ştiu undi sie tirmină odată şosiaua asta! Mă, băieţi, unde-s eu acia? Pi lîngă pista di bob, dragă! Da, da, i jos. Ee, cum să fie, urît, ploaie şi ţiaţă, am văzut-o pi una cu parapanta, am siervit un vin fiert la o mie şinşi suti şi am zis să vin pi jos, să iau aer. Ce să fie? un fiel di paraşută. Da. Hai ti pup, ti pup.“ Îşi şterge mobilul cu batista şi-l pune la curea. „Mă, băieţi, nu ştiţi voi p-acia o poticuţă, s-ajung mai repidi la vila «Albina»? P-acia? Mersi mult. Sănătati.“

La Babele, lumea a venit să vadă Sfinxul. În pantofi, coborînd din cabină, cu casetofon sau cu umbrelă. „Frate, ăla-i Omu?“ Releul din Coştila, alb-roşu, se vede prin ceaţa deasă. „Să mor strîmb, dacă nu cîinii şi-au făcut stîlpu ăla. Dă Vlădoiu cinşpe goluri şi merg la pariu că ei iau campionatu...“ „Fugi de-aicea, sărăcie! Hai s-o băgăm p-a noastră. A riki, ti' ', tiki/ A basa, basa, bàsa/ a lue, balue, balue/ Steaua! Steaua!...“

Băieţii (alţii) înjură de gît. Gropile din şoseaua care urcă la Cotă, munţii, ploaia, fericirea. Au şepci cu cozorocul întors la spate, pantaloni largi, ochelari de soare, cioc. Fetele stau în maşinile din parcare şi rîd. „Aline, frate, nu mai urla aşa, că s-aude pînă-n cartier la noi.“ Uzzy, cel ce ne bagă în perfuzii, se întoarce acasă, în Pantelimon.

E tîrziu pe munte, e seară şi, deşi nu credeţi, caprele negre au avut o zi minunată.

Matei FLORIAN

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Îl cunosc pe...

Grigore Lambru, băiat de Pantelimon

***Reporter** (prin uşă, sunînd la uşă): Sînt un reporter!*

Grigore Lambru (aşa scrie pe sonerie şi pe uşă): Şi ce dacă?

Aveţi o statuie în balcon.

Este. Şi pentru atîta lucru vreţi să staţi de vorbă cu mine?

Sigur! Puteţi deschide uşa?

Nu, nu este nevasta mea acasă şi cheile sînt la ea fiindcă nu mă lasă să deschid fără s-o consult prealabil.

Ce-mi puteţi spune despre statuia dumneavoastră?

Este doar umeri, reprezintă un bărbat cu multă energie, care era străbunicul meu, născut la 17 ianuarie 1859 şi mort la 2 februarie 1901, adică tînăr. A avut casă, moşie şi doar un copil, o fată, după care soţia lui a murit şi pe fată a crescut-o ca pe ochii din cap, a trimis-o la studii... Un om obişnuit, adică, dar pe vremuri erau alte posibilităţi. Staţi puţin, plec!

Unde?

Să-mi iau un scaun să stăm de vorbă... Mă duc în bucătărie...

V-aţi întors?

Acum! Uite, fata aceea a trădat. A plecat în America unde a crescut şase copii, o turmă de vaci. A dus-o greu, dar avea încăpăţînarea lui ta-su şi pînă la urmă un băiat de-al ei s-a întors în Bucureşti. A luat-o cam de la capăt şi a pus mîna pe bani, a făcut o casă, copiii au venit. Eu mă trag din el.

Şi statuia, statuia cine i-a făcut-o strămoşului?

Statuia are în 27 martie 2000 exact o sută de ani. Şi-a făcut-o el, să şi-o pună pe mormînt. E făcută după o poză, cu trei ani înainte, la Paris, cu nişte prieteni... Era beat, dar pe scaun. A rămas în curtea lui, iar nepo-su nu i-a mai pus-o la cap, i-a luat-o şi-şi punea pălăriile. Am făcut testamentul în '53 şi nu mai era nimic pe atunci din agoniseala lui. Am luat statuia eu şi taică-meu, adică taică-meu şi alţii, că eu nu puteam să ridic, eram mic. Am luat-o eu după '82 cînd m-am mutat aici, la etajul 1.

De ce-aţi pus-o în balcon?

Am garsonieră, unde să o pun? I-am zis nevestei s-o facem masă, să pun deasupra căpăţînii o tăblie de lemn şi îi găseam utilitatea.

De ce n-o puneţi pe mormînt?

Dumneavoastră credeţi că mai ştiu eu unde-i groapa beţivului?

Eugen ISTODOR

Umilinţa zilnică

E de la ei

Trăia odată, undeva departe, un om. Satul era mic de tot, cît o ţigară fără filtru, fumată de nea Grigore, singurul zidar din zonă, şi care o arunca în colţul gurii şi nu o atingea deloc pînă ce nu ajungea la buză. O mai muta cîteodată în celălalt colţ, cînd bătea vîntul. Omul de care vă povestesc avea un talent: repara tot ce întîlnea în cale. Dar ce îi impresiona cel mai mult pe cei din sat era că înţelegea tot ce se întîmplă şi avea cîte o explicaţie pentru orice. Era consultat şi pentru politică, şi pentru altoiri, şi pentru castrat porcii. Dar, aşa cum vă spuneam, cel mai grozav lucru era că repara televizoare. Din fericire pentru el, acolo era un singur fel de televizoare. Se dăduseră odată, demult, în rate şi-şi luaseră cei care aveau cu ce. Cum se întîmpla ceva la televizor, oamenii dădeau fuga la el. După ce-l desfăcea, îl sucea pe toate părţile, îl ştergea de praf, umbla ce umbla şi dacă nu izbutea să-l repare spunea: „E de la ei". Şi vorba asta a lui era destul ca omul să înţeleagă că ce e de la ei nu e de comentat şi că decurge din raţiuni superioare.

Şi într-o zi frumoasă de primăvară, cînd natura umbla goală prin păduri şi cînd mugurii plesneau de-i auzeai ca pe o ploaie mai mică şi aromată, de-ţi venea să cînţi singur, omul nostru s-a îmbătat cu unii, a mai trecut pe la vreo două case şi după aceea nu ştie nimeni ce s-a întîmplat, decît că cineva l-a găsit în casă a doua zi, într-o baltă de sînge. Abia mai sufla şi i-a arătat aceluia o gaură în burtă. „E de la ei"... a mai spus şi s-a sfîrşit.

Şi dacă a fost de la ei, nimeni nu şi-a făcut probleme. N-a cercetat, nu s-a mirat, nu s-a revoltat. L-au îngropat creştineşte şi au continuat să-şi ducă traiul lor liniştit, ca o ţigară fără filtru.

Mircea DIACONU

Cu ochii-n 3,14

BÎTE, PREZERVATIVE ŞI MELANCOLIE

● După cei care gestionează mănăstirea „lui Manole", de la Curtea de Argeş, lumea se împarte în „adulţi", „copii" şi „străini", aşa cum ne indică un afiş mic, cu titlul „Taxă de intrare". Dacă adulţii se deosebesc vizibil de copii, ce te faci cu străinii? Dacă nu sînt în pantaloni scurţi, cu aparat de fotografiat şi mestecînd ostentativ guma aia a lor, şi în plus o mai rup şi pe românește, cum mai depistezi inamicu'? Există un singur răspuns: Tre' să fim vigilenţi! Oricum, pentru noi şi-ai noştri, tarabagiii cu suveniruri din zonă au de vînzare, pe lîngă tăviţe de lemn pirogravate, creioane uriaşe sau găinuşe colorate frumos, bîte sănătoase de base-ball, din lemn lăcuit şi cu tricolorul naţional pe ele. (**C. P.-B.**)

● Pe urmele Marii Britanii şi ale ţărilor scandinave, Franţa se pregăteşte să introducă cenzura filmelor pornografice. Ministrul delegat la învăţămîntul şcolar, Ségolène Royal, cere ca televiziunile – de stat şi comerciale – să mediteze la rolul lor în formarea spiritului cetăţenesc şi a moralei publice. Parte interesată, directoarea de programe pentru cele trei canale Ciné-Cinéma nu se plînge pentru că şi ei i se întîmplă să elimine o imagine sau o scenă care contravin propriilor principii: „încercăm să păstrăm ca motor noţiunea de plăcere şi dau prioritate filmelor în care bărbaţii îşi pun prezervative". (**M. B.**)

● Este greu de găsit o rubrică mai puţin melancolică decît aceea a doamnei Ileana Mălăncioiu din *România literară:* melancolic este „Prepeleacul" dlui Ţoiu, „Cerşetorul de cafea" al dlui Brumaru, adesea editorialul dlui Manolescu – la limită, chiar „Contrafortul" dlui Mihăieş... Nu şi „Cronica melancoliei" a dnei Mălăncioiu (de fapt, un serial despre Emil Constantinescu, ajuns la al-nu-se-ştie-cîtelea episod)! Dna Mălăncioiu scrie precum vorbeşte – iute, spornic, cu ceva din energia (inepuizabilă) a „parlamentelor" rurale. Ideile vin şi pleacă fără să-ţi dai seama, fără legătură aparentă neapărat şi fără pauze de respiraţie.

Uneori, dna Mălăncioiu surprinde, dovedind că, dincolo de burzuluiala gazetărească, există o clarviziune aproape paranormală – ca atunci cînd scrie că „bombele care brăzdează cerul Iugoslaviei se pot vedea cu ochiul liber şi de la noi"... În această chestiune, trebuie spus totuşi că poeta nu este singură: mai multe doamne bucureştene au susţinut, încă de la primul atac al NATO asupra Iugoslaviei, că au auzit avioanele plecate din Italia survolînd Capitala! Nu toată lumea le-a auzit, firește; depinde de cartier. (**a.l.ş.**)

HORROR FERICIT, IAURT REUŞIT

● Principalele posturi de televiziune au transmis sîmbătă noaptea slujba de Înviere în direct; operatori, sunetişti, comentatori s-au întrecut în a prezenta evenimentul, uneori chiar cu formulări subliniat pioase. Spre a echilibra (?!) probabil lucrurile, noul post de televiziune „Atomic", prezenta în noaptea de Paşti „Corpul dispărut", film horror, SUA, 1942, cu Bela Lugosi... (**T. C.**)

● În ultimii ani se foloseşte tot mai des o urare nouă: „Paşte fericit!". Cineva mi-a semnalat ideea că pe lîngă faptul că sună ciudat, această formulă, mai puţin fericită, ar putea căpăta şi un răspuns: „Mulţumesc, o să pasc fericit". (**A. M.**)

● PRO TV-ul a demonstrat că se poate face reportaj în direct din orice: din venirea minerilor la Bucureşti, din bombardamentele asupra Iugoslaviei, dar şi dintr-o noapte de Înviere la Patriarhie. În cel din urmă caz, momentul „palpitant" a fost aducerea luminii. Iar amănuntele „de atmosferă" – evoluţia suporturilor improvizate pentru lumînări: dacă în '91-'92 primau cutiile de margarină, iar în anii următorii iaurturile Brennac simple, acum au putut fi observate (cu bucuria evoluţiei nivelului de trai) iaurturile cu fructe nemţeşti. (**I. P.**)

● De la o vreme, pe unele linii RATB au apărut nişte aparate moderne de taxare a biletelor, care funcţionează cam aşa: introduci biletul virgin într-o mică fantă, aştepţi preţ de cîteva secunde pînă se aude un fel de zornăit straniu (semn că mecanismul interior s-a pus în mişcare), apoi îl scoţi afară şi vezi că pe una din feţele sale a fost imprimată o înşiruire de cifre aparent ezoterică, dar care nu reprezintă altceva decît numărul autovehicolului, data şi ora ştampilării. Dai să faci un pas lateral, pentru a-i lăsa şi pe alţii să-şi aducă la îndeplinire datoria de călători, cînd constaţi că, fără a-ţi da seama, ai repurtat o victorie personală. În partea de sus a aparatului, sub un gemuleţ, s-a afişat acest mesaj: *BILET REUŞIT! BINE AŢI VENIT!* (**D. S.**)

CAPETE ACOPERITE, CU PĂRUL RAREFIAT, ÎNTR-O CASĂ FRUMOASĂ, CU OBIECTE RARE

● În bisericuţa la care am fost să iau lumină s-a iscat un conflict, aproape ideologic, între preot şi fetele care nu aveau capul acoperit şi, mai ales, erau fardate. În cele din urmă preotul a avut cîştig de cauză şi în biserică a rămas o duhovnicească adunare de capete acoperite, pentru că odată cu fetele au plecat şi cei cîţiva băieţi care veniseră iniţial. (**C. G.**)

● Trăiesc şi printre noi caractere! Unul ferm, dar şi idealist cu măsură, şi capabil de negocieri poate fi descoperit într-un anunţ matrimonial *(Naţional,* nr. 558), care subliniază, o dată mai mult, complexitatea vieţii: „56/1.68/67, cu părul negru, dar rarefiat, fără locuinţă după divorţ, doresc să cunosc, pentru căsătorie, doamnă cu locuinţă într-un oraş mare, care să nu crească animale în locuinţă, dar să-mi poată asigura, direct ori prin sponsori, publicarea cel puţin a unei cărţi interesante. Accept 20% în plus la greutate şi 20% în minus la vîrstă". În vremuri de tranziţie spiritul creator nu mai umblă neapărat doar după inefabil. (**T. C.**)

● Fără comentarii: „Am încercat să mă obişnuiesc să stau la bloc, eu care, de mică, am trăit numai în case vechi; încă mai am un sentiment de claustrofobie din cauza tavanelor joase şi a dimensiunilor reduse. (...) am o casă frumoasă, cu obiecte rare, din simplul motiv că eram prea săracă pe vremea aceea ca să-mi cumpăr lucruri moderne." Ruxandra, fiica lui Dinu, Săraru, interviu în *Acasă-magazin.* (**a.l.ş.**)

VENIŢI DE LUAŢI 89.89... NUMAI PENTRU

● Sentimentul religios prost înţeles a contaminat, anul acesta de Paşti, industria muzicii uşoare neaoşe: grupurile mari de interpreţi şi interprete (care par a fi la modă) şi-a ales versuri de sezon, gen *Biserica iubirii* sau *Veniţi de luaţi lumină!* Culmea proastei înţelegeri – dar şi a kitsch-ului – este clipul PRO TV în care feţele pseudo-punk sau sexy ale cîntăreţilor/cîntăreţelor sînt străluminate de lumina divină, diafan aureolate. Explicaţia ne-o dă tot textul cîntecului (parafrazez): *Iisus e în noi!.* (**I. P.**)

● Foarte corectă concluzia editorialului din *Naţionalul* zilei de marţi 13, a treia zi de Paşte: „...ne mirăm sincer că nu s-a gîndit nimeni să organizeze nişte concursuri de sezon, gen: «Dacă ştii cine a înviat sîmbătă noaptea, sună la opt, nouă, opt, nouă...»". Poate la Paştele viitor. *Naţional*-ul are, după părerea mea, cele mai simpatice şi mai neaşteptate editoriale dintre cotidienele bucureştene. (**R. C.**)

● Pe aeroportul Otopeni, aripa veche, deasupra unei uşi laterale este următoarea firmă luminoasă: „IEŞIRE NUMAI PENTRU". De dragul simetriei (sau al pluralismului), ar trebui găsită şi o „IEŞIRE NUMAI CONTRA". (**M. V.**)

FOCUS-POCUS

● Interesant *Focus 19* de duminică 11 aprilie a.c., pe Prima Tv. Întrebaţi de reporter, pe stradă, pe sub coloanele Pieţii Romane, toţi bucureştenii serbaseră cum se cuvine Învierea şi aproape toţi primiseră cadouri. Ori, într-adevăr, românul trăieşte mai bine decît i-ar permite-o statisticile economice, ori el este lăudăros şi ţine la onoarea lui de familist. (**A. C.**)

● Într-una din multele emisiuni de sărbători de la „Radio România Actualităţi", cu urări de la ascultători către moderatori şi către alţi ascultători, neamuri, prieteni şi iar neamuri, un *realizator* cu stil înflorat murat făcea observaţia că printre drepturile omului ar trebui inclus şi „dreptul de a nu fi bombardat". Aş adăuga la rîndu-mi un drept, acela al cetăţeanului de a nu fi bombardat de pe postul de radio pe care-l plăteşte, prin abonament, cu tirade lacrimogene naţional-provincialiste în locul ştirilor şi al emisiunilor normale. Dreptul ar fi, cred, valabil şi pentru vecinii noştri sîrbi. (**A. M.**)

PETER ŞI LUPUL

● Duminică seara, la biserica de cartier la care am fost, printre cei prezenţi l-am remarcat pe Peter O'Toole. (**C. M.**)

● Pentru cei cîţiva cititori dispuşi să-şi întoarcă privirea de la copleşitorul telefoileton: „Furtună în Balcani", odihnind-o, cîteva clipe, printre idei nu atît de apolitice pe cît de sublime, iată o viziune a lui Vladimir Nabokov: „Literatura s-a născut în ziua cînd un băieţaş a năvălit în sat strigînd «Lupul! Lupul!», deşi nu exista nici un lup în preajma sa". Cui i se pare inactuală sau de-a dreptul inutilă, să n-o reţină şi să-şi afunde nasul în ziarele zilei care, toate, se feresc de literatură ca de dracu'... (**R. C.**)

DILEMA NON-FICTION

Din gară şi din tren

Leobonvieo

Ultima dată cînd am trecut prin gara Ploieşti Vest, undeva, în spatele meu, vocea unui bărbat la vreo cincizeci de ani: „Deschide, bă, uşa! Merci! Mulţumesc!“ Era uşa de la sala de aşteptare; cel care fusese atât de „frumos“ rugat şi care avusese, apoi, parte de contrariatul „mulţumesc“ era un puşti la vreo paisprezece ani, după aparenţă un aurolac.

Nu la mult timp după ce intrase în sala de aşteptare i se aude din nou vocea ridicată: „Da, bine, stai că doar nu ţi-l mănînc! Stau şi eu cinci minute, apoi ţi-l dau înapoi!“ Se aşezase pe locul altui venerabil care-şi lăsase plasa pe scaun cît timp încerca să dea un telefon. Venerabilul nostru îi dăduse plasa jos şi se aşezase hotărît să nu se ridice decît „după cinci minute“. Poate o să vi se pară o ficţiune dar vă asigur că nu fac altceva decît să povestesc „ce-am văzut cu ochii mei“. Cel cu plasa a trebuit să stea exact cinci minute în picioare pînă ca Venerabilul să-i cedeze locul. Între timp, poporul martor la comedie începuse a se hlizi cu poftă. După cinci minute Venerabilul se sculă şi ieşind pe uşă îi ură un „pe el să crăpi“ celuilalt. Bombănind se duse pînă în dreptul „Informaţiilor“ şi aplecîndu-se adoptă o figură zîmbitoare după care spuse: „Domnişoară, nu vă supăraţi, îmi spuneţi şi mie, vă rog, cînd e primul tren spre Bucureşti?“ Domnişoara, se vede treaba, era ocupată (vorbea la telefon, cum avem să aflăm mai tîrziu) şi nu avea cum să-i răspundă – cel puţin nu atunci. Venerabilul insistă cu un „domnişoară“ ceva mai hotărît. Moment în care aceasta urlă: „Nu vezi bă, idiot bătrîn ce eşti, că vorbesc la telefon!?!“ Venerabilul nostru idiot bătrîn sărise cu un pas înapoi, speriat, ca şi noi restul călătorilor din mica gară, de... nervul funcţionarei. Mi l-am închipuit ca în desenele animate, lipit, din cauza suflului puternic al Domnişoarei de stîlpul din spate, cu colţurile de la balon ridicate şi cu cearcănele filfîind pe lîngă urechi. (Domnişoara se întorsese la convorbirea ei telefonică.) Venerabilul ne lua ca martori, mărturisind cu un zîmbet forţat pe faţa revenită la normal că o întrebase cît se poate de frumos... În acel moment se auzi din nou vocea calmă, acum, a Domnişoarei: „Da, ce doriţi?“ (terminase...) Surprins, Venerabilul: „Ah, tot dumneavoastră sunteţi? Mă speriaseră-ţi, adineauri.“ „Cum?“ „Zic, (tare) mă speriaseră-ţi...“ După ce află la cît era primul tren... vine în spatele meu şi-l întreabă pe aurolacul de care am mai amintit dacă poate să creadă aşa ceva. După care urmează un monolog din ce în ce mai nervos şi mai... obscen la adresa Domnişoarei. Pînă la urmă se duce din nou în faţa ghişeului, se apleacă şi: „Auzi, domnişoară, să ştii că nu aşa se vorbeşte cu un om, chiar dacă te întrerupe dintr-o discuţie la telefon.“ Probabil că Domnişoara se pregătea să-i răspundă obraznică, pentru că, de data aceasta, Venerabilul ţipă mai tare decît difuzorul – această prelungire a gurii sadice a funcţionarului: „Şi să ştii că io te mai bag şi-n mă-ta cu tot cu telefonul tău pe care stau bine să mă gîndesc ţi l-aş băga în c...!!!“ şi îndepărtîndu-se în protestele tot la fel de cuviincioase, ale difuzorului: „Huo!“ plus inevitabilul: „Curvo!“

Aproape, oricum 99%, reală – restul cenzură gen „(tiit)“

Spaţiul public dintr-un compartiment. sau. te rog ţine-mă că nu mai pot uite individu' care tocmai a ieşit să pipeze pute a vomă poţi să-ţi închipui măcar că eu stau lângă el şi când se va întoarce se va aşeza în aşa fel încît să ocupe şi trei sferturi din spaţiul meu tu ce faci ai de gînd să faci ceva acolo doar eşti bărbat poţi comunica mai uşor cu el mie îmi e că dacă deschid gura îi sar în spinare şi-l zgîrii pe faţă îi jupoi pielea de pe gît şi-i scot un ochi cu inelul de logodnă ce dracu am înţeles că a trebuit să mergem cu trenu' pentru că n-ai fost în stare să repari maşina la timp dar nici aşa te rog să rezolvi că nu ştiu eu nu mai răspund de cum reacţionez numai proştii ultimii sărăntoci merg cu trenu' ia la ce dracu vă holbaţi toţi ce nu-i aşa mama d(tiit) f(tiit)-n(tiit) de legume verze dacă zice unu' ceva îl scot de guler prin geam şi-l proiectez în primul stîlp de telegraf ce apare de după colţ întotdeauna mi-a fost frică de stîlpii de telegraf numai atunci cînd merg cu trenu' se-nţelege vreau să zic mai ales de cînd odată am nimerit c-un nebun în compartiment care se apucase să-i numere pe toţi de pe ruta predeal-bucureşti atuncea însă măcar eram studentă dar acum ia ascultă domne da dumneata de-ai ieşit să fumezi tocmai acum cînd ai simţit că altfel mă iau de parfumul de în loc de cu numai ca să sune necacofonic care adică m-ai omorît pînă acum de ce nu te simţi domnule şi atunci cînd te vei întoarce aici lîngă mine pentru că trebuie nu-i aşa doar n-o să stai în picioare pînă la destinaţie doar nu eşti soldat de ce zic nu te vei aşeza pentru că sigur n-o s-o faci în aşa fel încît să nu mă deranjezi de ce nu stai mă numai pe locul de l-ai plătit crucea(tiit) voastre de nesimţiţi păi bine mă cu voi nu mai intrăm noi în nato nici în ue noi nu sîntem adică voi ţară civilizată nu meritaţi decît biciu' adică pe vadim cu minerii lui nici măcar pe la(tiit) de funar nu-l meritaţi bă i-am spus englezului de la firmă bă fiţi dăştepţi şi trageţi cîte piei cît mai puteţi că proştii nu zice nimic trag în jug şi-i doare-n (tiit) că alţii ca mine sau ca gunoaiele din fruntea ţării iau salarii băşca mită adică pardon acolo nişte atenţii de sute de dolari bă iar ca să crăpaţi am să vă spun că cineva pe care-l cunosc foarte bine ia o mie de dolari pe săptămînă şi voi idioţilor crăpaţi c-o mai zic o dată de foame cu şase sute de mii de lei pe lună animalelor, iar englezu' na gentelman ca tot britanicu' n-a zis decît un zîmbet în colţu' buzelor dar a fost de ajuns cînd ţi-am zis să luăm taxiu' mi-ai băgat motiv că e drumu' prost cu zăpadă că e mai sigur cu trenu' apoi mi-ai tras ţeapă şi n-ai mai găsit bilete la a-ntîia nu te-aş mai fi cunoscut zgîrie brînză ce eşti iar tu ce te holbezi bă mucea hai sictir mai bine ţi-ai stoarce coşurile hai bă vomă nu mai vii o dată ce-ai rămas aşa hai că nu suport să mă ţii în suspans tu dragule rămîi în compartiment să te uiţi de bagaje că eu mă duc să caut vagonu' restaurant ne vedem la hotel pa bă ăştia eu mă duc să mă simt om.

Alexandru IACOB
Bucureşti

Un rrom pe nişte scări

Într-un început de iarnă, traversam spre casă scrutînd asfaltul cu obişnuita mea exuberanţă hibernală. „Sărut mîna, doamnă!“ îmi zice limpede şi cu dicţie impecabilă un glas aproape zglobiu. Mă uit, un ţigănuş din cei care dorm pe stradă. „Bună“ zic şi-mi văd de asfalt. „Nu mă mai ţineţi minte?“ insistă glasul neverosimil. „Ar trebui să te ţin minte?“ „Mi-aţi dat anul trecut o pereche de mănuşi.“ „A, tu eşti! Ce faci, Marian?“

Cre' şi eu că-l uitasem. Nu-l văzusem de o eternitate, de un an. Cu o iarnă înainte, l-am găsit dormind pe jos, la uşa mea. Respira cu un zgomot înfiorător, ca un horcăit. Dar nu făcea pipi şi caca la faţa locului, ca predecesoarea lui, o biată femeie cu minţile rătăcite, cum zic poeţii. În plus, el dormea ziua, cînd lipseam de acasă, spre deosebire de ea care sforăia noaptea, intrînd într-o foarte perturbatoare rezonanţă cu maşina mea de scris. Cînd m-am întors acasă, copilul era la intrarea în bloc. „Cum te cheamă?“ No answer. Întind mîna să-l mîngîi pe cap, se fereşte instinctiv. „De ce te fereşti, ţi-e frică de mine? Păi, dacă ar fi să ne luăm la bătaie, eşti mai tare ca mine.“ Asta se cheamă *captatio benevolentiae*. „Mănuşi ai?“ „Nu“, zice şi-şi scoate mîinile din buzunare, să-mi arate că n-are. I-am dus o pereche de mănuşi de lînă cu un deget. Şi le-a pus foarte ţanţoş, ca pe o pradă. „Acuma îmi spui cum te cheamă?“ „Marian“. L-am mîngîiat puţin pe umăr şi n-a protestat. După cîteva zile a dispărut. Cre' şi eu că l-am uitat.

În anul următor, cu riscul să mă repet, i-am dus din nou o pereche de mănuşi şi i-am promis că o să mai caut şi alte lucruri. Seara, cînd m-am întors acasă, mi-am amintit de promisiune şi am găsit pentru el un pulovăr de lînă. Se întunecase de mult, mi-am zis că n-am şanse să dau de el pe stradă, dar am coborît totuşi. Abia am apucat să ies în prag, că m-am auzit strigată de pe trotuarul celălalt. Supervigilent, Marian nu numai că mă văzuse, dar a şi ghicit imediat că pe el îl caut. Ca şi cum m-ar fi aşteptat acolo toată ziua. Ne-am retras într-un loc mai discret şi am rămas să supervizez proba de costum. Hainele pe care le scotea de pe el nu erau nici rupte, nici murdare, mi le-a şi arătat demonstrativ – era mulţumit de ţinuta lui, aproape cochet. La un moment dat, i-a căzut pe jos un obiect. Crezînd că fac o glumă, i-am zis „vezi că ţi-a căzut celularul“. Dar era chiar un celular, pierdut de cine ştie ce beţiv, sau uitat în vreun taxi. Profitînd de ocazia cu strip-tease-ul, i-am făcut un pic de conversaţie. „Ştii carte?“ „Daa“ (cu glas mîndru şi sigur). „Ai fost la şcoală?“ „Am fost. Doi ani.“ „Şi n-ai mai vrea să mergi?“ „Cine să mă dea?“

În iarna aia, Marian n-a mai dormit la noi în bloc. Cînd l-am întrebat unde doarme, mi-a zis „pe aici“. Mă saluta mereu pe stradă, înainte să apuc eu să-l văd. Neobosită vigilenţă de mic animal a cărui întreagă existenţă depinde de reflexele sale, de corectitudinea şi promptitudinea lor. O dată totuşi l-am văzut eu prima. Eram într-un magazin din zonă, prea luxos pentru mine, în care intru rar. Marian a apărut şi s-a dus glonţ la una dintre fete, cu un aer aferat. Ia te uită, mi-am zis, o avea dreptate administratorul nostru care-mi spunea odată: „Lăsaţi-l, doamnă, că se descurcă, mănîncă lucruri pe care noi nu ni le permitem.“ Aşa e, nici să dormim pe scări nu ne permitem. Fata din magazin, văzînd că urmăresc cu interes scena, mi s-a adresat: „Îl cunoaşteţi? Ştiţi ce serios e, doamnă? Îl trimite lumea cu tot felul de comisioane.“

Anul ăsta, Marian şi-a instalat din nou dormitorul pe palierul nostru. Era mult mai înzestrat, avea un întreg harnaşament pe care dormea şi pe care-l împăturea frumos într-un colţ, cînd pleca la treabă. Avea şi ghete de rezervă, cam uriaşe, dar în stare foarte bună. Cînd nu dormea şi nu umbla după afaceri, se juca cu două baterii Toshiba, care stăteau şi ele rînduite pe un pervaz, cît timp Marian nu era acasă. „Ce ne facem cu băiatul ăla?“ m-a întrebat o vecină, „eu sînt bolnavă de inimă, îmi face rău să-l văd acolo.“ „Şi mie îmi face rău, dar nu pot să-l arunc în stradă“ (alţii o făcuseră, Marian poposise la etajul nostru pentru că la noi nimeni nu l-a bătut). Îmi face rău, pentru că n-am ştiut ce să răspund la întrebarea „Cine să mă dea la şcoală?“. Îmi face rău, pentru că nu pot să-l ajut cu mai nimic, totul mi se pare zadarnic. Mă paralizează o amintire din copilărie. Într-o seară de iarnă cu multă zăpadă, mama a adus de pe stradă un ţigănuş în zdrenţe, desculţ: cerşea într-un magazin. A pus femeia să-i facă baie, l-a îmbrăcat, l-a încălţat, i-a dat să mănînce. Noi, copiii, ne uitam amuţiţi la el, el la noi. Nu cred că a scos vreo vorbă. Pe urmă, i-au dat nişte bani şi l-au condus la uşă. Pe vremea aceea, se considera că orice copil, chiar şi unul ca el, are undeva nişte părinţi care-l aşteaptă. Şi încă cum! Pentru că nu numai plecarea copilaşului singur, înapoi în noapte şi frig, m-a înspăimîntat atunci pentru tot restul vieţii, ci şi comentariul unui prieten al casei: „Mîine ai să-l găseşti tot acolo, tot dezbrăcat şi tot desculţ!“

Dacă găseşti pe stradă un căţel sau o pisică, poţi să-i iei acasă şi să-i îngrijeşti. Un copil, nu. Nu te lasă legea, nu te lasă frica. Frica de răspundere. Unui copil trebuie să-i asiguri un viitor. De unde atîta viitor, cînd n-ai nici pentru tine?

Şi în iarna asta, Marian a dispărut brusc. Bănuind ce s-a întîmplat, am încercat să capăt amănunte. N-au vrut să-mi spună decît lucruri vagi. „Cine a chemat poliţia?“ „Nu ştiu.“ „Mi-e teamă să nu-l bată.“ „Nu-l bate, dacă nu e nepoliticos. Şi el nu prea e nepoliticos.“ „Nu e, nu-i aşa că nu e?“.

A. LUCA
Bucureşti

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru neregulii, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

● Anul VII ● Nr. 323 ● 16 - 22 aprilie 1999 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAŞU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VII
nr. 324
23-29 aprilie 1999
16 pagini 2500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SOLIDARITATEA

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Cornel ATANASIU, Angela DOBRESCU, Nicolae MANOLESCU, Irina NICOLAU, Dan OPRESCU, Al. PALEOLOGU, Eugen VASILIU
– interviu cu ing. Radu FILIPESCU –

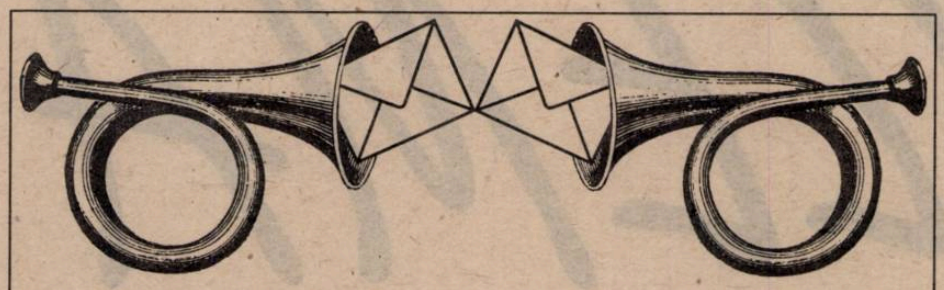

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Rupte din viaţă

...Pace şi noului venit!

[...] Dar e foarte simplu: albanezii din Kosovo sînt minoritate pentru sîrbi, sîrbii sînt minoritate pentru NATO, NATO e minoritate pentru forţele ONU, deci mereu există o minoritate, ultragiabilă în numele salvării ei şi a majorităţii aflate „de cealaltă parte“. Cînd, de fapt, minoritatea e conţinută în majoritate, aşa cum multiplul în unu. Sau Miloşevici e minoritar în raport cu Comunitatea Statelor Independente. Un minoritar pentru alţii asupreşte un minoritar propriu. Nu e nici o filosofie aici, numai suferinţă. Intelectualul integru este însă solidar cu ceea ce este minoritar în el şi la alţii, ca şi cu ceea ce este majoritar prin el şi prin ceilalţi. Din această dilemă nu se poate ieşi chiar cu sufletul pe gură. Primii foşti neocapitalişti în comunism devin conservatorii de mîine, iar dîrzenia lor poate schimba cursul lumii. Sfidarea pe care o resimte un popor, sfidat „mondial“, o va arunca lumii întregi îndîrjite împotriva lui, şi acest lucru poate schimba nu numai harta Europei, dar poate relua meciul popoarelor pe propriile lor creiere scris şi transmis. De fapt, NATO îi ajută pe sîrbi în aceste acţiuni de deportare a albanezilor, contribuie indirect la „epurări“ – pentru că acesta este efectul.

Pe urmă: să-i observăm – cei care atacă „de sus“, foarte echipaţi, foarte civilizaţi – şi cei care fac lanţuri umane pe poduri, trăind un fel de exaltare a morţii, nu vor înţelege „proiectele“ la scară micro sau macro, pentru că valorile lor sînt altele. Sînt şi ei mai bine îmbrăcaţi decît albanezii care stau şi nasc prin corturi. Cum se zicea într-un film uitat: Pace noului venit? Da. Dar cum? Teoria păcii adusă de război este ea însăşi perimată. După cum încăpăţînarea albaneză n-are nici o legătură cu începutul conflictului. Bulgărele de zăpadă se poate rostogoli primejdios în plină primăvară. Înapoi la Masa rotundă, fără orgolii şi contabilitate. Căci diplomaţie tocmai asta **nu** înseamnă. Înseamnă oprirea nebuniei popoarelor în numele unicului lor adevăr.

Ergo: Pace şi noului venit şi celor care au venit înainte, sau au fost pe-acolo, şi celor ce vor veni.

Eugenia NICOLAE
str. Laminoriştilor 19
Cîmpia Turzii

Nr. 321: *„Binele de altădată“*

Am întîlnit modele etice

Ferdydurke, unul dintre romanele lui Witold Gombrowicz, începe cu un excelent stilizat excurs despre modul în care cu toţii ne raportăm la ceilalţi, ei fiind cei care ne induc stările de spirit, conduita sau (de ce nu?) excesele. „Este un blestem al umanităţii faptul că existenţa noastră pe acest tărîm nu suportă nici o ierarhie concretă şi durabilă, ci totul decurge necontenit, se revarsă, se mişcă şi fiecare trebuie să fie perceput şi apreciat de fiecare, iar opinia celor obscuri, mărginiţi şi tîmpiţi, opinia lor despre noi nu este mai puţin importantă decît opinia celor ageri, luminaţi şi subtili, fiindcă omul este profund dependent de imaginea lui creată în sufletul altui om, chiar dacă acest suflet ar fi al unui cretin.“

Este puţin probabil să existe cineva care să nu fi simţit niciodată astfel. Aflaţi dintr-o greşeală regretabilă într-o companie de „ob-scuri, mărginiţi şi tîmpiţi“, în mod inevitabil sistemul nostru de valori a fost dat peste cap. Răsturnat. Şters cu buretele prezentului inerent. Axiologic trecem graniţa unei alte lumi, în care identitatea noastră se pierde, împrumutînd forma arealului gazdă. Această dereglare a echilibrului dintre rău şi bine, la aceasta reducîndu-se într-un definitiv axiologia personală, este cea mai simplă dovadă a ineficienţei noastre de a valoriza înconjurătorul cu obiectivitate. Aceasta va rămîne mereu o iluzie.

Ceea ce nu putem eluda este existenţa dihotomiei rău-bine. Doar atît. Orice determinări ale lor în raport cu un general valabil uman sînt inutile căci temporare şi personale. Faptul că binele continuă să existe într-o lume în care inerţial răul ar triumfa vizibil, pare să fie produsul unui efort subteran, de underground, strategic. Îngeri? Conspiraţii mondiale ale Binelui Universal? Personal mă îndoiesc. Raţiunea hipertrofiată nu mă lasă să cred în îngeri decît cu rămăşiţele copilului sentimental care am fost şi care mai speră încă într-un bine antropomorf şi mereu acolo, sus. Cea de-a doua alternativă se exclude de la sine.

În schimb am întîlnit, în scurta mea viaţă de pînă acum, modele etice. Întruchipare a binelui, modelul etic se poate întîlni în orice zonă a socialului. Poate fi profesor, ţăran moţ, miner (da, chiar şi miner), muncitor, întreprinzător particular, chelner, pictor, şofer, tată, mamă, fiu, unchi, mătuşă, ungur, francez, olandez, filipinez. Este greu de observat căci nici măcar el nu îşi cunoaşte funcţia. O poartă şi o profesează de la sine. Dacă încerci să îl avizezi, te respinge, cu modestie nedisimulată şi chiar enervată. Normal, e un model etic. Se menţine într-o umbră pe care nu o recunoaşte şi care nu are nici un fel de relevanţă pentru el. Nu vrea să fie recunoscut. Normal, e un model etic. Nu ţine lecţii de etică, deseori nici nu ştie că există acest concept care îl priveşte direct. Nu te ceartă dacă ai greşit. Normal, e un model etic. Pentru el, lumea este un spaţiu luminos, fără să ştie că cei ca el o luminează, minciuna un act ilogic, moartea un lucru natural, criminalii o aberaţie genetică, istoria o succesiune de întoarceri în act a unor voinţe, în mod egal distribuite între bine şi rău. Nu e model prin construcţie elaborată şi cultivare. Ci prin sine, prin mod de a fi, prin faptă, prin prezenţă, prin nederogarea în nici un fel de la o etică pe care nu a conceput-o ca sistem sau structură logică. Este întruchiparea onoarei. Şi, de cele mai multe ori este un ratat social, face lucrurile pentru sine şi nu pentru glorie, care e, în final, socială. Normal, e un model etic.

Aşadar, staţi liniştiţi: oricît de multă dreptate ar avea Gombrowicz, oricît de sigură ar fi inaccesibilitatea obiectivităţii, modelul etic e acolo şi veghează. Cine l-a conceput, cine i-a dat sămînţa, ne vom întreba fără să aflăm vreodată. Sigur. Dar el e certificatul utilităţii credinţei într-o lume mai bună. Şi totodată finalitatea ei. Nu-l căutaţi. Dar poate încercaţi să îl vedeţi cînd îl găsiţi.

Mihaela RUSU
poet

Nr. 317: *„Politică şi morală“*

Scolastica

La şcoală. Sînt în banca a patra de la fereastră şi am un coleg blond şi cîrlionţat. E cam îngîmfat. Aş vrea să mă mut cu Daniel care are şi o poziţie mai bună în clasă. Stă pe rîndul din mijloc în banca a doua. Colegul lui e vecin cu al meu. Mi se pare un schimb echitabil. Am pus pariu cu cel mai bun prieten al meu că o să reuşesc să mă mut.

În pauză mă duc la învăţătoare şi-i propun schimbarea. Ea, în loc să înţeleagă cît de practică şi de necesară este această ofertă mă admonestează pe tema că ce-ar fi dacă fiecare elev ar veni şi ar pretinde să se mute cum vrea el de colo colo. Doar ea ne-a stabilit de la începutul anului locul fiecăruia în clasă. Eu sînt mai înalt, la cei din spate m-am gîndit că nu o să vadă din cauza mea? Şi în plus eu vorbesc în timpul orelor şi trebuie să mă vadă, din banca a doua i-ar fi mai greu. Asta nu mi-a spus-o, dar cred că s-a prins că asta făcea parte din plan! M-am dus acasă şi i-am rugat pe părinţi să intervină şi să mă sprijine. Am primit o altă porţie că de ce m-am dus eu la învăţătoare să o deranjez pentru asta că ea are alte treburi, ea trebuie să ne pregătească să ştim să citim şi să scriem, să socotim şi să cîntăm la cor. Ea hotărăşte cine cu cine stă în bancă, nu tu. Bineee!

Am eu un prieten bun la a cincea, care e băiatul învăţătoarei de la clasa cealaltă. Vorbesc cu el şi dacă îi zice lu' maică-sa să vorbească cu învăţătoarea mea eu o să aranjez cu colegii mei să nu mai spună că îi bate şi aşa o să primească nota mare la purtare, nu ca anul trecut. Dar ca să fiu sigur trebuie să mă duc şi la nea Vasile, mecanicu' şcolii. Găsesc eu ceva. Doar sînt preferatu' lui. La fix, nea Vasile tocmai trebuie să repare, n-am înţeles ce, în clasa noastră. Îl ajut eu, cică stau peste ore, o să fiu dat de exemplu. Uite că s-a terminat ultima oră, vine nea Vasile, îl întreb mieros dacă pot să-l ajut, nu băiatu' tatii, n-ai cu ce, nici cutia de scule nu poţi s-o ridici dar să..., hai fugi acasă că te aşteaptă maică-ta cu masa. Nu nea Vasile că ştie că te ajut. Mint, normal, trebuie să cîştig pariu'. Da' uite nea Vasile ce prost stau eu aici în banca asta... şi încep să-i turui despre bancă, incomoditate, prietenie, probleme cu ochii, vise, laude că cît de bun mecanic e el, că şi eu vreau să mă fac ca nea Vasile etc. etc. etc. Ei lasă, că văd eu că nu-ţi place în banca asta, lasă că vorbesc eu cu învăţătoarea ta, doar o ştiu de cînd era elevă, te ajută taica. Ce bun e nea Vasile, nu-i aşa? Dar tot nu sînt eu convins că toate sînt în regulă. Hmmm, ce aliat să-mi mai fac. Trebuie să mă fac popular. Dacă îmi iese chestia cu banca, după aia viitorul e al meu.

Ies în curte unde se joacă fetele. Dau acolo de Irina care îl iubeşte în taină pe colegul meu de bancă. Am aflat asta de la prietena ei cea mai bună care i-a spus lu' frati-su care e cel mai bun prieten al meu, ăla cu care am pus pariu'. Da. Ca să vezi ce mică e lumea. Îi fac capu' calendar Irinei, că ce mi-a mai vorbit băiatu' cu care stau eu în bancă despre ea şi chestii d-astea.

Bun. Am rezolvat-o şi cu Irina. O să-l roage pe colegul de bancă a lui Daniel să se mute în bancă cu colegul meu, că stau pe aceeaşi stradă şi ea şi ei doi, aşa o să ştie mai multe despre el şi o să aibă motiv să intre în vorbă cu el. Ce proastă, ăla n-o să se uite niciodată la ea. Da' nu mă interesează detaliile astea. Pariu' e important!

Am povestit toate astea lu' buni şi lu' bunu. Explicaţiile mele au fost atent ascultate şi în timp ce buni umbla în cămară după un borcan de dulceaţă (ştiam eu!) bunu şi-a luat ţoiul, s-a aşezat lîngă mine şi zice, bă băiete, tu dacă intri în politică ajungi om, pe onoarea mea! Bunica a început să-l boscorodească, că de ce-mi bagă mie în cap astea, că nu-i frumos ce-am făcut, că asta e manipulare etc. etc. etc. Da' bunu nu s-a lăsat şi i-a zis-o: da, dar dacă se face moralist ca tine, că toată viaţa mea mi-ai făcut morală, o să moară de foame.

Eu sînt prea mic să înţeleg ce e aia politică şi morală dar cred că politica trebuie să fie ceva care te ajută să cîştigi, iar morala ceva care-ţi face foame.

Zomir DIMOVICI

Nr. 315: *„Globul şi ţărişoara“*

La Bucureşti e foarte frumos

Următoarele rînduri ar putea avea legătură cu numărul 315 al revistei *Dilema*.

Caruso. A. Bocelli. „...la luna“... şi rămîn rezonanţe, ecourile acestui cuvînt. Un puternic sentiment de însingurare. J. Loppez strigînd „Fuck you, Superior!“, Tom Cruise cîntînd „Free falling“, Tom Hanks şi Maria Callas într-un aer roşu. Momente puternice. Momente indicibile. Energii colosale şi-aş vrea ca totul să încremenească aşa, cu mine prins în povestea aia frumoasă. „U turn“: o retină cît un ecran de cinematograf. În ea se văd, ca-ntr-o oglindă, stelele mişcîndu-se în rotaţia pămîntului. Nopţi ce zburau împreună cu toate astrele. Ameţitor. Delirant.

Între Rahmaninov şi Marquez, între Chopin şi Bergman. Între ei. Cu ei. Lumea a rămas undeva, mică, agitată, obsedată de viteză, într-o încercare de dilatare a timpului. O cîtime de Univers. Peste toate astea domnesc cîteodată eu, plin de voluptăţi rubensiene, plin de culorile Marocului. Făpturi fermecătoare, îmbrăcate în satin, pudrate, fardate. Dragoste şi muzică. Watteau. Dorinţa de-a face iluzia să dăinuie. Un Toledo de granit. Pustiu.

Filme frumoase. Ies de la ele şi mă plimb prin Bucureşti, aiurea, cu mîinile în buzunare. Crize de personalitate. Nu ştii unde eşti, ce poţi cu-adevărat, încotro mergi. La o singură tonetă, lîngă Universitate, se-aduce *Dilema* cu o zi mai devreme – joia. O iau. O citesc. Mă bucur. Vorbesc cu Ducu. Facem schimb de impresii. Visez petreceri frumoase cu muzică franţuzească în surdină, cu fete ce-şi ţin părul prins greceşte, în coc, zîmbesc decent şi miros a flori din sticluţe de parfum. Tangouri.

Noapte. Trece un 79 cu un singur călător – un Moş Crăciun. Stătea pe scaun cu privirea pierdută undeva, dincolo de geam. I-am făcut cu mîna. A tresărit şi mi-a răspuns la salut încuviinţînd din cap întocmai ca un Moş adevărat. M-am simţit în acel moment la Paris. Nu ştiu de ce acolo. La Paris este foarte frumos. Sau poate la Bucureşti este foarte frumos.

Regele nebun. Regele moare. Viaţa se mai scrie şi Vieaţa. Asta îmi dă putere. Încă nu m-am înverzit. Nu am început să mă transform. În rest, omul fără calităţi al lui Musil. Fiecare şi Nimeni.

Titi R.

P. S.: Nu am fost niciodată la Paris.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Ei, maghiarii**
- **NATO, Kosovo şi restul lumii**
- **Contribuabilul**

Bucureşti-Bucureşti, via Paris

Cîteva articole apărute săptămîna trecută în presa occidentală, în special în presa franceză, sugerează ori susţin de-a dreptul că tragedia iugoslavă ar fi provocat în România o ruptură între populaţie şi responsabilii politici ai ţării. În pofida atitudinii lipsite de echivoc a Guvernului, a Parlamentului şi a Preşedinţiei faţă de complexa criză din Iugoslavia, inima românilor bate totuşi alături de sîrbi – aşa se pretindea, mai direct sau mai pe ocolite, în aceste articole, nici totuşi multe şi nici din cale afară de pătrunzătoare. Destinate mai curînd unui virtual cititor occidental standard, adică nu tocmai familiarizat cu geografia, istoria şi chiar cu harta politică a părţii răsăritene şi de sud a continentului, ele făceau simplificării inevitabilul rabat. Românii fiind, în cea mai mare parte, ortodocşi, explicaţia presupusei lor categorice fraternizări cu sîrbii era una comodă, la îndemînă. Şi nici nu era, de fapt, o explicaţie, ci o etichetă. Religia, în cazul de faţă creştinismul ortodox, ar surclasa şi chiar anihila orice alt mod de a simţi, gîndi, înţelege. Captivi ai ortodoxiei, românii nici nu ar avea, în definitiv, posibilitate de alegere. Şi aşa mai departe, într-o pseudo-logică înlănţuind clişeele şi prejudecăţile cu o agresivă, detestabilă frivolitate. Căci frivolitatea nu este neapărat simpatică, senină şi jucăuşă, există şi o frivolitate ce-şi trage pe chip masca severă a gravităţii imperturbabile şi a catastrofismului nesmintit. Nu am fi dat acestor cîteva articole mai multă atenţie decît merită, adică o simplă, nepăsătoare ridicare din umeri, dacă nu ar fi fost imediat preluate şi invocate în presa din România ca o confirmare de autoritate a unor proprii poziţii şi atitudini. Cu toate că, în realitate, acele articole din presa occidentală erau, mărturisit, chiar ecouri ale presei româneşti. Ceea ce, în bună logică, de această dată, înseamnă că ruptura, dacă ruptură există, nu e atît între populaţie şi responsabilii politici ai ţării, cît între presă, de o parte, şi populaţie şi responsabilii politici de cealaltă. O ruptură nici egal de lată şi nici egal de adîncă, o ruptură ce merge de la radicalismul extremist al lui Corneliu Vadim Tudor pînă la meschine şi nemărturisite calcule politice. Se profită, şi nu în puţine cazuri, de criza iugoslavă pentru a se exprima de fapt chiar şi adversităţi personale, faţă de ministrul de Externe Andrei Pleşu de exemplu, bineînţeles că în ambalajul preocupării generoase de soarta ţării şi de interesul naţional.

Fireşte, presa românească nu mai e, slavă domnului!, una dirijată dintr-un centru unic, supusă cenzurii unei autorităţi ideologice, obligată să fie un pur instrument de propagandă. Cum se întîmplă, cum este însă presa din Iugoslavia. Cei care condamnă în termeni violenţi atitudinea ministrului român de Externe, a guvernului, a preşedintelui, faţă de criza din Iugoslavia, ar putea proceda la acest simplu exerciţiu de imaginaţie: ce li s-ar întîmpla dacă, aflîndu-se la Belgrad, ar încerca să-şi exprime o altă opinie decît cea a regimului Miloşevici? Răspunsul există, a fost dat: ziarele în care publică ar fi de îndată interzise, posturile de radio şi televiziune închise, iar libertatea şi existenţa lor fizică ar fi în primejdie. Nu despre ortodoxie şi ortodocşi este vorba, nici despre Răsărit şi Apus, nici despre suveranitate şi dominaţie mondială. Ci despre valori universale, aflate deasupra religiilor, a apartenenţelor etnice, naţionale ori statale. În definitiv, şi bulgarii şi ucrainienii sînt ortodocşi, iar spre deosebire de români ei aparţin lumii slave. Rezultă de aici că bulgarii şi ucrainienii sînt condiţionaţi să devină susţinători ai regimului Miloşevici? Fiindcă a doua, şi tot atît de neaşteptată eroare de raţionament, constă în asimilarea regimului Miloşevici cu poporul sîrb însuşi. Desigur, modul în care a evoluat criza din Iugoslavia i-a împins pe mulţi sîrbi la o tragică solidarizare cu un regim pe care, de fapt, îl detestă. Dar se poate pune întrebarea dacă nu cumva unul dintre scopurile pentru care Miloşevici a ales confruntarea nu a fost tocmai obţinerea acestei solidarizări. Dacă nu cumva, aşa cum a mai procedat şi în alte împrejurări, Miloşevici nu şi-a împins deliberat ţara în dezastru, mizînd tocmai pe această reacţie a populaţiei, ca într-un sinistru biliard politic devastator. Stîrnind demonii naţionalismului, dar pentru a se întări şi apăra pe sine. Aşa cum a făcut, la vremea lui, dictatorul român Ceauşescu, protejîndu-şi regimul sub acoperirea unui naţionalism pe cît de găunos, pe atît de exacerbat. Românii, desigur, nu au uitat de „patriotismul“ în folos propriu al fostului lor „conducător“. În definitiv, „dreptul de ingerinţă“ a fost prima dată evocat de un şef de stat occidental tocmai în legătură cu dictatorul român: de François Mitterrand, în decembrie 1989... Românii ştiu că sentimentele naţionale pot fi exploatate abil de politicieni fără scrupule, ce nu ezită să-şi facă un scut pînă şi din distrugerea propriei ţări. Compasiunea lor pentru victimele tragediei iugoslave nu înseamnă solidarizare cu regimul Miloşevici.

Mircea IORGULESCU

P.S. Mai multe ziare româneşti au publicat luni, 19 aprilie, integral sau în rezumat, un articol apărut cîteva zile mai înainte în „The Wall Street Journal Europe“, sub semnătura francezului Georges de Menil, articol în care se susţinea că FMI trebuie să fie mai clement faţă de guvernul român.

Acelaşi articol fusese însă publicat, cu o săptămînă mai înainte, la 7 aprilie, şi în cotidianul francez „Le Monde“, unde se menţiona că autorul, Georges de Menil, este consilier al guvernului român. Menţiune absentă însă din „The Wall Street Journal Europe“ şi, prin consecinţă, şi din ziarele româneşti care au prezentat această pledoarie.

Respect şi iubire

Bătrîna stătea la masă şi, cel puţin aparent senină, îşi dădea pasenţe. În camera de alături, în pat, soţul ei îşi trăia ultimele clipe de viaţă.

Cum poţi să stai aşa!? – se revoltă fica ei, agitîndu-se prin cameră. *Doar l-ai iubit pe tata! Nu te înţeleg...*

Spune-mi ce nu am făcut încă sau ce pot să mai fac şi fac – răspunse calm bătrîna, fără a se întrerupe din îndeletnicirea ei.

Fusese unul dintre acele cupluri despre care oricine din jur ar fi spus că este o căsătorie fericită. Şi în mod cert fuseseră: peste patruzeci de ani de convieţuire armonioasă, în care fiecare avusese grijă să nu-i lipsească nimic celuilalt, în limita posibilităţilor, şi împreună le oferiseră celor patru copii ai lor tot ce le trebuia, de asemenea în limita celor fireşti. Fuseseră însă o familie tradiţională, chiar dacă născută la oraş şi şcolită prin universităţi, o familie în care, după cum se exprimau Thomas şi Znaniecki într-o veche şi clasică lucrare de sociologie, „norma căsătoriei nu este iubirea, ci «respectul»“. Din punctul de vedere al bătrînei, nici unul dintre preceptele mai mult sau mai puţin explicite ale acestui respect conjugal „tradiţional“ nu fusese neglijat, încît acum putea privi sfîrşitul cu inima împăcată. Ceea ce putea părea o lipsă de iubire, era de fapt un respect consumat.

Respectul este mai abstract şi mai „colectivist“. El leagă mai mult statute decît persoane, membri ai unor grupuri sociale, familii etc. decît indivizi izolaţi. Este un fel de „contract colectiv“. Fericirea vizată este a tuturor şi nu doar a unora (în speţă a cuplului respectiv). Respectul este de asemenea mai previzibil, căci responsabilităţile ce decurg din el sînt cunoscute de la început şi urmate pînă la sfîrşit. El poate părea de aceea mai rece, ca în cazul de mai sus. Ceea ce nu înseamnă însă că respectul este o relaţie umană mai superficială decît iubirea. Împlinirea pe care o poate aduce un respect împărtăşit nu este cu nimic mai prejos decît aceea a unei iubiri împărtăşite.

Devenită criteriu matrimonial, iubirea individualizează. Familiile, grupurile sociale sînt îndepărtate de la „masa tratativelor“, tot ceea ce contează fiind sentimentele individuale. „Eu o să trăiesc cu cutare, nu tu, aşa că lăsaţi-mă în pace!“ – este argumentul universal al căsătoriei bazate pe iubire. Chiar aşa fiind, iubirea va păstra însă multă vreme ceva din responsabilitatea respectului, sub forma unei norme mai mult sau mai puţin explicite a respectului iubirii: o dată adusă la viaţă şi consacrată, laic sau religios, căsătoria din iubire se va strădui să încheie în iubire. Devenită căsătorie, iubirea este un contract care nu mai implică neamurile soţilor, ci doar pe cei doi parteneri. Divorţul, chiar dacă devine posibil, este trăit ca un eşec.

Mai recent, iubirea individualizează şi mai mult, căci nu mai pretinde uniune pe viaţă. Ea este un sentiment aici şi acum, care leagă doi oameni, aici şi acum, „atît cît ne simţim bine împreună“. Elementul de contract social dispare aproape cu desăvîrşire.

E o cale lungă de la respectul colectiv al familiei tradiţionale la hedonismul individual al relaţiilor actuale. Şi este adesea unul dintre principalele motive ale dificultăţilor de comunicare între generaţii, poate mai ales acum, cînd toate aceste lumi diferite mai coexistă încă.

Vintilă MIHĂILESCU

De partea viitorului

În numai cîteva zile, puterea de la Bucureşti are de înfruntat cîteva probleme extrem de complicate: răspunsul la cererea NATO de a utiliza spaţiul aerian al României, ameninţarea grevei generale, negocierile cu FMI. S-ar putea spune, fără teama de a exagera, că trecem cu toţii prin momente de cumpănă şi că viitorul pe termen scurt şi lung depinde de felul cum vor fi rezolvate aceste probleme. În asemenea împrejurări, ar fi nevoie de o oarecare coeziune şi coerenţă în acţiunile şi declaraţiile participanţilor la viaţa publică (politicieni, reprezentanţi ai societăţii civile, lideri de opinie, jurnalişti etc.). Din păcate, apele sînt în continuare tulburi.

False dileme

Bombardamentele NATO asupra Iugoslaviei au generat în dezbaterea publică de la noi un adevărat război al punctelor de vedere şi au creat false dileme. Bazîndu-se pe rezultatele unor sondaje sau pur şi simplu pe impresii personale, jurnalişti cu o anume autoritate au dezlănţuit o întreagă retorică plină de metafore şi de cuvinte mari („trocul sîngelui“, „România a intrat în război împotriva unei ţări vecine“ şi altele de acest fel) care nu fac decît să speculeze sentimentele populaţiei. Nu se mai înţelege exact dacă asemenea opinii provin din dorinţa de a creşte audienţa ziarelor, din convingerile nestrămutate ale autorilor sau din cine ştie ce alt fel de interese. Ele întreţin însă nu atît un „curent anti-NATO“ (existent şi el, desigur), cît o stare de confuzie cu privire la capacitatea României şi a conducătorilor ei de a gestiona interesul naţional. Din acest punct de vedere, lucrurile ar trebui să fie clare: opţiunea noastră pentru structurile euroatlantice a fost exprimată clar, de multă vreme, iar a da înapoi în faţa primelor complicaţii ivite pe parcurs ar fi de-a dreptul fatal. În plus, „soluţiile de mijloc“ care s-au vehiculat („neimplicare“, „neutralitate“ etc.) ar ilustra teama noastră de a ne asuma pînă la capăt o formulă limpede pentru viitor, o formulă bazată pe asumarea unor valori (cele ale democraţiilor occidentale) care sînt deasupra conjuncturilor trecătoare şi sînt dincolo de sentimentele istorice de prietenie faţă de vecini. În acest moment, interesul naţional nu poate fi redus doar la bunele relaţii cu vecinii, nici nu poate fi întemeiat exclusiv pe raţiuni istorice sentimentale, oricît de adevărate ar fi acestea. Lumea se schimbă, multe dintre schimbări pot părea nedrepte sau „imorale“ (dar cînd au funcţionat, în istoria politică a lumii, moralitatea şi buna purtare?). Dacă vrem să fim de partea bună a schimbării, trebuie să acţionăm în virtutea unor valori bine definite şi să urmăm consecvent calea pe care am ales-o, asumîndu-ne şi riscurile pe care le presupune. Ezitările şi convingerea că mai e loc pentru soluţii „călduţe“ nu fac decît să ne afecteze, irecuperabil, încrederea în viitor.

Pasivitate sau speranţe

Intervenţia forţelor NATO în Iugoslavia este, desigur, criticabilă, iar criticile n-au întîrziat să apară chiar în mediile occidentale. A folosi însă criticile formulate în ziare americane, germane sau franceze ca argument în susţinerea ideii că România trebuie să rămînă „neutră“ se transformă într-o adevărată manipulare. Criticile venite *din interiorul organizaţiei*, din partea analiştilor sau jurnaliştilor occidentali, sînt formulate de pe poziţii care nu pot fi „transferate“, printr-o întorsătură de condei, în România. În ţările occidentale reproşurile (ca şi aprecierile) se fac în virtutea unor curente de opinie bine structurate, în societăţi stabile şi prospere, cu alte percepţii *culturale* decît la noi. Şi, oricum, asemenea critici nu pot fi un argument pentru a stimula incoerenţa în politica românească. Ultimii zece ani au însemnat, e adevărat, o deschidere către valorile democraţiei, dar drumul societăţii româneşti către aceste valori a fost plin de poticniri, datorate şi guvernărilor mediocre, dar şi incapacităţii noastre generale de a ieşi din pasivitatea civică şi din reflexele de asistaţi cu care ne obişnuise comunismul. A propovădui acum „neimplicarea“, „neutralitatea“, a lansa diatribe la adresa Occidentului şi a uita că intervenţia NATO survine după îndelungi eforturi de soluţionare politică a crizei din Kosovo (şi după experienţa dureroasă a războaielor interetnice din celelalte republici ale fostei Iugoslavii) înseamnă cel puţin a menţine şi a spori confuzia în opinia publică românească. Greva generală sau acordul cu FMI sînt probleme care pot decide viitorul nostru pentru următoarele cîteva luni. Refuzul de a asimila, cu consecvenţă, valorile occidentale (chiar şi riscînd unele efecte neplăcute) ne suspendă aproape cu totul speranţele de viitor. Pe termen nedeterminat.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Unanimitate stranie

Cotidianul *Adevărul* de sîmbătă-duminică, 17-18 aprilie a.c. anunţă pe prima pagină că *„Uniunea Juriştilor din România condamnă atacul NATO asupra Iugoslaviei“* şi citează pe unul dintre participanţii la seminarul de condamnare: *„Ilegitimă din toate punctele de vedere, intervenţia militară are un motiv ascuns, altul decît rezolvarea problemelor albanezilor din Kosovo“*. Cum nu am participat la seminar şi nici autorul articolului evocat nu ne spune, nu ştiu care este motivul ascuns. Nu voi comenta, deci, părerea citată.

Admit că se pot face discuţii ample pe tema legitimităţii acţiunilor militare ale NATO împotriva regimului Miloşevici. Le găsesc chiar fireşti. Admit că temeiul juridic al acestor acţiuni poate fi, la rîndu-i, discutat. Juriştii ştiu că tocmai în acest gen de dezbateri stă farmecul dreptului şi că discuţia deschisă este, prin excelenţă, modul în care se practică această meserie. Un seminar în care să se discute ultimele evoluţii ale practicii internaţionale şi raportarea acestora la principiile generale ale dreptului nu poate fi decît bine venit. Cu atît mai mult cu cît, e limpede, momentul pe care îl trăim este unul istoric.

Articolul din *Adevărul* conţine, însă, o frază care mă uimeşte. Iat-o: *„Concluzia unanimă a participanţilor la simpozion este aceea că atacul NATO asupra Iugoslaviei este o intervenţie militară nelegitimă, prin care s-au încălcat importante norme ale dreptului internaţional şi chiar prevederi ale statutului NATO“*. Ce mi se pare straniu în această informaţie? Unanimitatea. Vreau să cred că, fie jurnalistul a exagerat, fie nu a înţeles exact spiritul discuţiilor la care a fost martor. Nu pot să cred că o distinsă adunare de jurişti, alături de care înţeleg că s-au aflat şi respectabili intelectuali nejurişti, a dezbătut o asemenea temă şi a concluzionat unanim. Chiar nu a existat acolo nici un jurist care să exprime o altă părere? Ce mai rămîne din drept dacă piere contradictorialitatea? Nimic. Sau poate doar acel drept de tip totalitar care a domnit abuziv peste România comunistă. Cred că numai atunci juriştii erau unanimi.

Vreau să cred că spiritul întîlnirii de la Uniunea Juriştilor din România nu a fost unul de şedinţă de partid în care s-au înfierat cu mînie acţiunile imperialiştilor americani. După cum vreau să cred că citatele oferite în articol ca fiind momente importante ale discursurilor participanţilor au fost neinspirat alese; ele nu pot fi reprezentative pentru o dezbatere de asemenea anvergură.

Problema întemeierii juridice a bombardamentelor NATO nu este atît de simplă pe cît ne lasă articolul cu pricina să înţelegem. Există, totuşi, cîteva rezoluţii ale Consiliului de Securitate al ONU care nu exclud maniera militară de oprire a abuzurilor naţionaliste ale preşedintelui Miloşevici. Există, totuşi, un vot exprimat în acelaşi for privitor la continuarea bombardamentelor. Există, totuşi, un imperativ universal al drepturilor fundamentale ale omului în care sînt incluse şi drepturile persoanelor aparţinînd unor minorităţi. Tratatul NATO este un document juridic care are valabilitate datorită voinţei exprimate de toate statele membre, acum aceleaşi state membre au decis să acţioneze solidar. Tragedia kosovarilor, organizată minuţios de Miloşevici, nu este cumva un atentat direct la securitatea întregii regiuni?

Am evidenţiat numai cîteva aspecte de natură să introducă dubiul în convingătoarea unanimitate. Chiar să nu fi ridicat nimeni aceste chestiuni? Nu cred. Cunosc bine juriştii români, cunosc capacitatea lor de argumentare şi flexibilitatea gîndirii lor. Sau poate că şi gîndirea juridică este direct influenţată de experienţa de viaţă a juristului, aşa cum gîndirea comună a oricui poartă pecetea propriei biografii? Mai citesc o dată lista participanţilor la simpozionul Uniunii Juriştilor. S-ar putea să am dreptate...

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Toc, toc, toc...

Iată-ne, iarăşi, reduşi la televiziune (= reduşi la tăcere?), închişi în ea. Ceea ce nu vrea să spună că, de obicei, în rest, am fi liberi, dar acum trăim un moment deosebit. Nu: aşa este starea noastră natural-socială: sîntem închişi în deschis, dacă pot să spun astfel.

Televiziunile noastre sînt tot mai sărace în idei (au fost, însă, ele, vreodată, cu adevărat bogate?), iar concurenţa dintre ele se rezumă la copiere (mai mult unele copiază pe altele decît altele pe unele!) şi la programări cît mai „strategice“. Adevărata bătălie este, însă, din păcate, una strict cantitativă (şi, desigur, cum spuneam, mimetică). Ceea ce nu încetează să se multiplice ameţitor prin televiziunile noastre este aşa-numitul *talk-show*. Producţie ieftină, imediată, dacă pot spune aşa, spontană, pentru care nu s-a găsit un nume românesc, dar care a prins ca buruiana.

Toc, toc, toc la poarta adevărului! Seară de seară. Ba nu: dimineaţa, la prînz şi seara. Nu scapă nimeni! Astfel, Vartan Arachelian a migrat de la TVR la PRO TV, Răzvan Dumitrescu a încetat să mai realizeze (cu schimbul) „Ediţia specială“ a aceluiaşi TVR pentru a înfăptui, împreună cu Stelian Tănase, „2+1“, adică un fel de „Întîlnire cu presa“, dar nu la PRO TV, ci la Antena 1, şi aşa mai departe.

Ultima „Ediţie specială“ realizată de Răzvan Dumitrescu la TVR (vineri, 16 aprilie) i-a avut ca invitaţi pe Cornel Nistorescu, de la *Evenimentul zilei*, şi pe Cristian Preda, de la Cotroceni, pus, acesta din urmă, în jenanta poziţie de laudator necondiţionat al Preşedintelui (pentru dl Preda, dacă stai să-l asculţi fără să te uiţi – ca să poţi cu adevărat auzi, nu de alta –, Preşedintele, frază de frază, este „foarte“: atent, preocupat, îngrijorat, ferm ş.a.m.d.).

Recordmenul *talk-show*-ului românesc rămîne, însă, Marius Tucă. Marţi, 20 aprilie, el i-a avut ca invitaţi pe Gabriel Liiceanu şi pe Cristian Tudor Popescu. Ceartă pe cinste! Pînă pe buza jignirilor şi a ameninţărilor cu părăsirea platoului (ceea ce nu s-a mai întîmplat decît cu Rona Hartner, adusă faţă în faţă cu C. V. Tudor). Tema? Păi care alta, Doamne Dumnezeule, decît NATO, adică atitudinea pe care românii o au/s-ar cuveni s-o aibă faţă de bombardamentele alianţei nord-atlantice în Iugoslavia. Ca şi bombardamentele cu pricina, spectacolul oferit de această emisiune a fost devastator. Nu s-a înţeles din el decît starea de conflict în care se găseşte transpusă opinia publică românească. Am spus „spectacol“, adică, în sfîrşit, *show*. Căci majoritatea „toc“-urilor româneşti sînt, de cele mai multe ori, pur formale, la marginea plictiselii.

Este adevărul, aşa cum se pretinde prin filosofii, mai noi sau mai vechi, de ordinul dezbaterii, al dialogului, al discuţiei? Privind la televizor, nu eşti prea convins. Face altceva dialogul – acesta, cel televizual – altceva decît să întărească, pînă la ireductibil, poziţiile adverse? Ne implică el, sau dimpotrivă, ne înfundă şi mai tare în fotolii şi, apoi, în somnul care nu întîrzie să se instaleze?

Bogdan GHIU

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Economie

Scurta victorie a liberalismului

Descompunerea sistemului comunist a coincis cu victoria gîndirii economice liberale, atît în ţările industrializate, cît şi în cele ale căror ritmuri de dezvoltare păreau să le promită un acces rapid la bunăstare. În ce măsură aceste două fenomene sînt legate, care este cauza şi care e efectul sînt tot atîtea subiecte de meditaţie pentru teoreticienii care fac ordine în ideile trecutului apropiat, dar şi pentru cercetătorii preocupaţi de ştiinţele viitorului. Criza din ţările Asiei de Sud Est şi consecinţele ei în unele ţări ale Americii Latine a părut să clatine întrucîtva încrederea în principiile „gîndirii unice“. Nicăieri reformele necesare nu au fost acceptate în unanimitate şi, de fapt, acolo unde erau cel mai necesare, nici nu au fost începute. După cum constată şi revista **The Economist** (10 aprilie), victoria gîndirii liberale este departe de a fi incontestabilă.

„Majoritatea consideră că, în ultimele două decenii, economia liberală a învins, teoretic şi practic. Privită însă în context istoric, victoria este, totuşi, mai puţin evidentă, aşa cum o dovedeşte cartea recentă scrisă de David Henderson, fostul economist-şef al OECD, intitulată *Destinul schimbător al liberalismului economic*. Dl Henderson începe prin a-l cita pe Eli Heckscher, care, în anii '30, considera că, după o foarte scurtă perioadă de dominaţie, liberalismul a făcut loc altui sistem. Ceea ce s-a întîmplat apoi părea că îl confirmă: criza economică, al doilea război mondial, evoluţia statului modern în toată puterea sa copleşitoare.

Dar de la sfîrşitul anilor 70, moda s-a schimbat. Guvernele au privatizat întreprinderile proprietate de stat; serviciile publice au fost fragilizate, marile industrii au fost fragmentate, birocraţia a fost diminuată, s-au făcut eforturi pentru scăderea impozitelor şi a cheltuielilor publice. În sfera internaţională tendinţa de liberalizare s-a accelerat de asemenea, prin iniţiative ca piaţa unică europeană, NAFTA, şi într-o măsură hotărîtoare prin Runda Uruguay a GATT, care a dat naştere Organizaţiei Mondiale a Comerţului.

Oricum însă, tabloul rămîne pestriţ. În multe ţări, cheltuielile publice nu cresc atît de repede ca înainte de 1980, dar nici nu au scăzut. Unele sectoare economice (în special educaţia, sănătatea, pensiile, piaţa muncii) sînt fie foarte sever reglementate, fie sînt dominate de fondurile publice. Dar nimeni nu poate nega că s-a schimbat direcţia. Din ce motiv? Şi va dura oare această tendinţă?

Una dintre explicaţii se referă la tehnologie. Se etalează mai multe variante (compatibile): „televiziunea şi faxurile au dărîmat Zidul Berlinului“; „modernizarea computerelor şi a telecomunicaţiilor a făcut imposibil controlul capitalurilor“; „reţelele companiilor multinaţionale au creat o lume fără frontiere, forţînd guvernele să intre în competiţia pentru investiţii“.

O altă abordare, relativ populară printre economişti, porneşte de la întrebarea cui i-au servit aceste schimbări. Se poate argumenta, de exemplu, că în multe ţări creşterea veniturilor şi schimbările structurale din economie au creat o clasă mijlocie mult mai numeroasă, slăbind astfel sprijinul pentru serviciile publice (plătite de clasa mijlocie) şi diminuînd influenţa sindicatelor (a căror tendinţă este antiliberală).

Dl Henderson nu neagă aceste argumente, dar crede că se exagerează importanţa lor. Nou în interpretarea sa este accentul pus pe puterea ideilor – sau mai precis pe interacţiunea dintre idei şi evenimente. Reformele economice au început în diferite ţări pe rînd, ca răspuns la urgenţele economice sau fiscale. Acest impuls este evident în cazul ţărilor foste comuniste, dar se aplică şi Marii Britanii din timpul lui Margaret Thatcher, Americii din timpul lui Ronald Reagan, Franţei lui Mitterrand (după virajul din 1983) şi aşa mai departe. Dar aceste răspunsuri la urgenţe nu s-au produs într-un vid intelectual. Ajustările economice au confirmat totodată concepţia liberală despre lume (o prea mare intervenţie a guvernului nu e bună). Acum atitudinile s-au modificat iarăşi.

Într-adevăr, mulţi politicieni, în mod fundamental anti-liberali, şi-au reformat economiile pentru că nu au avut încotro. În acelaşi timp, concepţiile liberale îşi găseau noi adepţi în elitele politice şi printre cei care determină formarea opiniilor. Astfel, politicienii liberali au primit încurajări în demersul lor.

Reiese că viitorul se prezintă într-o perspectivă optimistă, ceea ce implică buna însuşire a lecţiei. Şi e un bun antidot împotriva accentului excesiv pus pe interesele care (în pofida noii clase mijlocii) îi determină pe unii să prevadă că o mai mare marginalizare a statului este imposibilă. În această concepţie, interesele înguste vor cîştiga pe termen lung în confruntarea cu cele largi, dar difuze, şi astfel rolul statului se întăreşte. Dar evenimentele şi ideile modifică percepţiile, răspunde dl Henderson, uneori spre bine: şi acest lucru înclină balanţa în care pe un taler se află interesele.

În domeniul ideilor, ca şi în cel al intereselor există forţe contradictorii. Una dintre ele este numită de dl Henderson „slăbiciunea cronică a liberalismului“: chiar şi acum, sprijinul pentru ideile economice liberale nu este atît de mare pe cît se crede, asta ca să ne exprimăm delicat. Ceea ce dl Henderson numeşte „economia diletantă“ influenţează publicul, oamenii de afaceri (în special pe cei care s-au intitulat comentatori economici) şi pe mulţi politicieni (în special pe cei care s-au declarat experţi economici). Economia diletantă este extrem de intervenţionistă şi foarte sceptică cu privire la piaţa liberă: preferă protecţionismul, strategiile industriale, competitivitatea naţională, echitatea la serviciu ş.a.

Pe valul acestor idei apar şi alte tendinţe ale gîndirii anti-liberale. Una dintre ele, ecologia, detestă dezvoltarea economică şi este colectivistă. Cealaltă este zelul (în special printre partidele moderne de centru-stînga) pentru noile „drepturi“ economice care cuprind un sortiment variat de discriminări şi programe de acţiune afirmativă pe piaţa muncii, în repartizarea locuinţelor, în accesul la credite ş.a. Şi a treia este postmodernismul: mişcare intelectuală adversară a economiei capitaliste, consideră că bolile sociale provin de la McCultură şi de la „comodificarea“ vieţii contemporane.

Aşa că perspectivele liberalismului economic sînt neguroase. Nu pentru că interesele speciale vor da ceasul înapoi (ceea ce nu trebuie să se întîmple) sau pentru că lumea se îndreaptă spre o altă Mare Criză (puţin probabil), ci pentru că războiul ideilor încă nu a fost cîştigat.

*După **The Economist**, 10 aprilie*

Poveşti suprapuse

Diplomaţi şi actori

Nimic nou: mai uşor a fost pe cîmpiile sud-dunărene, în luptă cu *osmanlîii*, decît în saloanele conferinţelor de după războiul de la 1877, cel în care dorobanţii şi roşiorii au luptat eroic. Cucerită, Independenţa trebuia şi recunoscută de către Marile Puteri. La Adrianopol şi la San Stefano, gentlemeni pur sînge, cu monocluri, cu bastoane cu bont argintat, cu simţul măsurii şi al onoarei, au lăsat în urmă mări de vorbe şi munţi de documente. Finalmente, reprezentanţii celor şapte puteri (cum s-ar spune, un fel de G7 al acelor timpuri) s-au întîlnit în Berlinul cancelarului Bismarck, la început de iunie 1878. Mai rar aşa *lobby* precum cel încercat de juna diplomaţie română. Brătianu, ca prim-ministru, şi Kogălniceanu, şeful externelor, au luat calea Prusiei şi, din saloane laterale, s-au pus pe scris memorii. Printre alţii, lordul Salisbury, trimisul englez, cere pe 17 iunie ca românii să fie *entendus*. Pe 19 iunie Brătianu şi Kogălniceanu explică Evropei ce vor românii.

Stop. Arc peste timp, în anii 1990. Film american, turnat în România. Titlul (dacă nu mă înşel), *Mandroid*. Regizorul – de mîna a şaptea. Actorii – pulpă SUA de mîna a şaptea la puterea a şaptea. Subiectul (atîta cît mi-l aduc aminte, fireşte): într-o România recognoscibilă doar printr-o *Dacie*, o *dubiţă*, un perete al Universităţii şi restaurantul Uniunii Scriitorilor, un savant nebun inventează o creatură jumătate om, jumătate tablă – adică *mandroidul*. Acesta scapă de sub control. Noroc cu băieţii buni, care asigură *happy-end*-ul.

Cîteva faze din film: într-o noapte, printr-un geam uitat deschis (sau spart, mă rog), intră prin efracţie un individ dubios, cu cagulă şi cu mişcări de felină. N-apucă să respire de zece ori, nici să spună vreo vorbă, şi unul de bună credinţă îl împuşcă şi îi trage cagula de pe ochi. Ce vezi? Vezi un actor român din generaţia (încă) tînără, inconfundabil prin rolurile sale din teatru, dăruit ca recitator din clasici, hipnotic prin ochii lui vii, cu părul îndeajuns de creţ pentru ca trei sferturi dintre fostele mele colegele de liceu să-l fi iubit la nebunie. Mai departe: peste zece minute, unul dintre cei răi este rănit. Au nevoie de un doctor şi-l găsesc în persoana unui alt important actor român, inconfundabil prin sprîncenele sale. Prin nişte catacombe mişunate de şobolani (sper să nu exagerez, totuşi), doctorul este adus, îşi face treaba timp de un minut, apoi este împuşcat – aţi ghicit – înainte de a spune o vorbă.

Da. În anii '80, în sala Naţionalului craiovean se consuma *disidenţă* la kilogram. Sala sorbea replicile cu cîrlig şi aplauda poantele subversive ale pieselor. În întunericul sălii, gustam deliciile conspirativităţii. Regimul era afară; noi eram înăuntru, bătîndu-ne joc de el, prin gura mare a vreunui actor. Astăzi, ştiind cursul dolarului, ştiind coma cinematografiei române, mă bucur cînd actorii români joacă în filme străine; nu mă supăr dacă-l văd pe unul în filmul cu *mandroidul*, sau – la alt nivel – pe unul în rol de mafiot rus şi pe altul în rol de terorist sîrb.

Înapoi la Berlin. Din cauza unei fraze din manualul unic şi obligatoriu de azi, tot elevul român ştie că în 1878 Brătianu şi Kogălniceanu au fost *auziţi*, nu şi *ascultaţi*. De fapt, deseori elevii încurcă toate celelalte detalii – nu sînt convinşi că a fost 1878 sau 1919, nu sînt siguri că vorbesc despre războiul de independenţă sau despre războiul Malvinelor şi la o adică confundă şi personajele. Dar atîta măcar reţin toţi: că undeva-cîndva românii n-au fost *ascultaţi*, ci doar *auziţi* – şi i-o aruncă dascălului în faţă, cu un şuier ce ar trebui să fie patriotic şi cu un vifor ce nu este, în esenţă, decît anti-occidental. De unde această înverşunare la un tînăr de 17 ani, nu ştiu.

După cum nu ştiu prin ce conexiune, mai nou, ori de cîte ori aud povestea cu Berlinul, gîndu-mi zboară la tăcerile actorilor români, *tout court*.

Adrian CIOROIANU

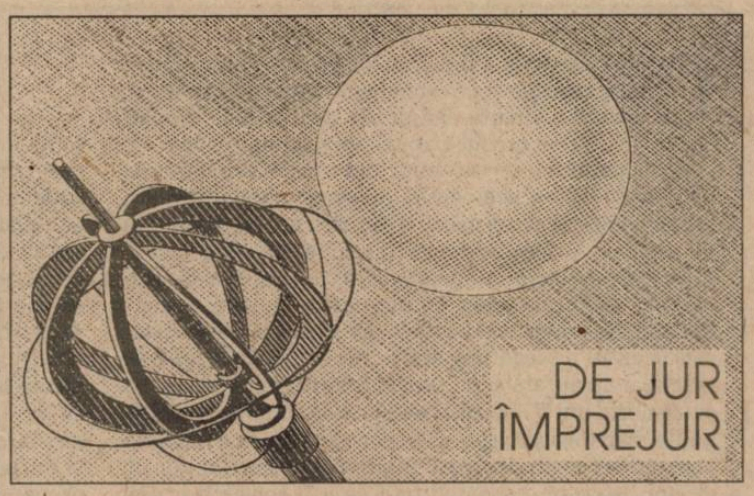

Chestiunea rusă

Nimeni nu a luat prea în serios perspectiva unei Federaţii în care să intre Rusia, Belarus şi Iugoslavia, deşi Parlamentele respective au votat propunerea cu majorităţi greu de întrunit chiar şi în aceste ţări. Baza legală nu poate însă ţine locul structurilor militare şi administrative presupuse de o asemenea reorganizare statală. Iniţiativa lui Miloşevici, (ciudată concepţie despre suveranitate, care nu permite autonomia albanezilor, în numele istoriei sîrbe, dar e gata să cedeze Rusiei autonomia sîrbilor) cu tot ceea ce presupune ea ca efect teatral, a fost de fapt un şantaj la adresa aliaţilor ortodocşi, chemaţi să-l ajute concret să facă faţă agresiunii.

Şi dacă adversarii nu prea s-au speriat, nici prietenii (cu excepţia preşedintelui Belarus, Lukaşenko, şi el cu voinţa, dar fără putinţa unei uniuni cu Rusia) nu au fost entuziaşti. La Moscova, ziarul **Izvestia** examinează cu parapon pretenţiile maximaliste ale lui Miloşevici. Argumentele istorice sînt întoarse împotriva preşedintelui sîrb şi se aminteşte că, de cîte ori a avut ocazia, Serbia a trădat Rusia: în 1870, în 1918, în timpul regimului Tito. Rusia protestează împotriva acţiunilor NATO, alarmată de faptul că o alianţă militară îşi arogă, fără să o întrebe, funcţia judecătorului suprem în treburile europene. Occidentul a comis o eroare, mitica fraternitate şi solidaritate slavă nu au nici o legătură. Şi Rusia „nu va declara război Statelor Unite pentru ca Miloşevici să poată să termine liniştit campania de purificare etnică din Kosovo", se afirmă în încheierea articolului.

Rezultatele unui sondaj publicat la Moscova arată că între imaginile de la televizor cu o gloată vociferînd în aşteptarea înrolării şi ceea ce crede majoritatea este o diferenţă: la întrebarea cum ar putea fi ajutaţi „fraţii sîrbi", 59 % optează pentru mijloace paşnice, 26% indică în răspuns ajutorul umanitar (nu-i puţin lucru pentru o ţară atît de sărăcită) şi doar 9% cred că ar fi necesar un ajutor militar.

Umilită de acţiunile NATO, Rusia are încă în frunte politicieni care cred că pot recupera din prestigiul pierdut prin gestionarea conflictului de pe poziţii relativ neutre, nu prin implicare directă. Toate propunerile şi planurile de pace formulate în ultimele săptămîni (cel al lui Primakov, cel al secretarului general ONU, Kofi Anan, sau cel german însuşit de Uniunea Europeană) nu sînt acceptate de sîrbi pentru că implică prezenţa unor trupe străine pentru a verifica şi a asigura respectarea clauzelor privind populaţia albaneză. Or, exact pentru că Miloşevici nu accepta acest lucru au eşuat tratativele de la Rambouillet şi Paris, iar NATO şi-a pus în practică ameninţările. Dacă diplomaţia rusă ar găsi o formulă satisfăcătoare pentru ambele părţi, ea şi-ar putea reocupa locul de mare putere cu o contribuţie esenţială în rezolvarea conflictelor. La întîlnirea din 13 aprilie de la Oslo a ministrului rus de Externe cu cel american, Igor Ivanov nu a putut să-i promită doamnei Albright deblocarea crizei, dar şi-a afirmat disponibilitatea de a continua „eforturile diplomatice pentru căutarea unor reglementări politice". După tot ce s-a întîmplat, este greu de ghicit cine va semna acordurile: liderul nonviolent al albanezilor din Kosovo, Ibrahim Rugova, căruia Miloşevici a început să-i dea atenţie, nu mai reprezintă majoritatea albanezilor şi e improbabil ca el să poată determina formaţiunile militare să depună armele. Miloşevici are un dosar încărcat în materie de încălcare a promisiunilor şi aceasta este şi cauza pentru care se găsesc atît de greu formulări acceptabile pentru ambele părţi. De cînd au aflat că ei nu înţeleg Balcanii, americanii doresc să-şi ia toate precauţiunile pentru a nu fi traşi pe sfoară de psihologiile abisale ale politicienilor de prin partea locului. Este însă de observat că tocmai demnitarii originari din estul european sînt cei mai decişi în promovarea soluţiilor de forţă. În 1993, cînd era doar ambasador la ONU şi discuta despre începutul războiului din Bosnia, doamna Albright l-a întrebat pe generalul Colin Powell, pe atunci şef al Statului Major Interarme : „la ce serveşte faptul că avem această enormă maşină militară, despre care vorbiţi tot timpul, dacă nu o folosim niciodată?". Zbigniew Brzezinski, fost consilier pentru securitate al fostului preşedinte Carter, cheamă NATO la „război total împotriva lui Miloşevici" pentru a-şi susţine credibilitatea printr-o victorie militară clară în Serbia.

Negociatorii ruşi din rîndul politicienilor relativ moderaţi, purtînd eticheta de democraţi, acum la putere, ar trebui să intervină în dinamica acestui conflict tocmai pentru a salva viitorul de mare putere al Rusiei. Pentru că, după compromiterea echipei reformiste prin dezvăluirea unor afaceri mult prea profitabile pentru a fi şi cinstite, în afara comuniştilor reconvertiţi în Rusia nu mai rămîn disponibili decît comuniştii fideli. Unul dintre ei, Alexandr Prohanov, redactorul-şef al săptămînalului **Zavtra** (Mîine) scrie în numele „marilor valori europene de la Barbusse la Sartre şi a celor americane de la Hemingway la Salinger". El se întreabă cine va încerca (după bombardarea Iugoslaviei) „vreun regret văzînd Parisul în ruine cu Turnul Eiffel transformat într-o grămadă de fier vechi? Cui îi va fi milă văzînd că Washington a devenit un morman de cenuşă, cu clădirea Capitoliului transformată în ruine?". Această comunitate a oamenilor care visează, fără milă şi regrete, la distrugerea capitalelor occidentale este foarte uşor de realizat. Sigur, pe de o parte sînt bombe, pe de alta vorbe. Dar lucrurile evoluează.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Bobocii din NATO

Conflictul din Balcani nu putea să-i lase indiferenţi pe cei mai recenţi membri ai Alianţei Atlantice. Prin aderare s-au pus la adăpost de primejdii sau s-au dus în întîmpinarea lor? Articolul lui Jan Krauze din ziarul **Le Monde** (15 aprilie) analizează situaţia celor trei ţări foste comuniste, aşa cum se prezenta ea în urmă cu o săptămînă: „Ideea era simplă şi tentantă: pe 12 martie, Polonia, Ungaria şi Republica Cehă au fost invitate să adere la NATO pentru ca să poată participa, în calitatea lor de membri activi, pe 23 aprilie, la ceremoniile prilejuite de sărbătorirea a 50 de ani ai Alianţei Atlantice. Rezultatul, imprevizibil, arată cu totul altfel. De abia admise în sînul unei alianţe defensive, menită să răspundă nevoilor lor de securitate, s-au trezit antrenaţi, fie şi moral, în prima acţiune ofensivă din ultima jumătate de secol dusă de aliaţi în Europa. Şi asta, după cum susţine aproape toată lumea, violînd chiar bazele juridice ale Alianţei, fără a mai pomeni ceva despre principiile Naţiunilor Unite.

Noii membri au căpătat altă marfă decît cea dorită? Dacă bombardamentele împotriva Serbiei ar fi fost declanşate înainte şi nu după admiterea lor, ar fi renunţat la o asemenea tovărăşie belicoasă? Comportamentul conducătorilor lor, reacţiile opiniei publice lasă să se creadă că nu. Desigur, ei nu participă la operaţii. Sînt, totuşi, asociaţi deliberărilor de la Bruxelles şi sînt coresponsabili pentru acţiunile militare ale Alianţei, din care fac parte ca membri de drept. Şi în faţa acestei «încercări dure», definită astfel de prim-ministrul polonez, Jerzy Buzek, «bobocii» au dat dovadă de un sînge rece remarcabil.

Ungaria, vecină cu Serbia, în mod firesc preocupată de soarta minorităţii ungare din Voivodina, şi-a deschis, totuşi, spaţiul aerian şi bazele pentru operaţiunile Alianţei, iar prim-ministrul Victor Orban a declarat chiar că «nu doar armele, ci şi justiţia istorică şi umană sînt de partea NATO». Republica Cehă a fost mai puţin entuziastă: e singura dintre cele trăi ţări unde, cel puţin la început, oamenii ostili intervenţiei erau mai mulţi decît cei care o aprobau, dar proporţia este pe cale să se inverseze. Iar poziţia extrem de rezervată a prim-ministrului Milos Zeman, sau a fostului prim-ministru Vaclav Klaus a fost într-o anume măsură compensată prin atitudinea fermă a preşedintelui Vaclav Havel.

În Polonia, situaţia este mai limpede şi demascarea loviturilor NATO se desfăşoară doar la marginea spectrului politic: cîţiva foşti comunişti şi unii reprezentanţi ai dreptei radicale, dacă nu punem la socoteală Partidul ţărănesc, aparent în derivă. Guvernul de centru-dreapta şi preşedintele «post-comunist» au aprobat fără rezerve loviturile contra Serbiei, prezentate în general ca fiind un rău necesar în prevenirea unui rău şi mai mare. În comentariile presei sînt, în mod firesc, evocate precedentele istorice: «Politica împăciuitoristă faţă de conducătorii atinşi de delictul de grandoare şi de credinţa în misiunea poporului lor nu duce la nimic, scrie cotidianul **Rzeczpospolita**, şi nimeni nu ştie mai bine decît polonezii că istoria şi indiferenţa Occidentului i-au lăsat în mîinile lui Hitler şi Stalin». Alt comentator, mai special, cîntă altfel de muzică: Lech Walesa, acum – fără voia lui – în afara politicii active, îşi exprimă ostilitatea fundamentală faţă de război ca soluţie a problemei, îşi pune întrebări cu privire la bazele juridice ale operaţiei şi, referindu-se la atitudinea Papei, îşi exprimă scepticismul cu privire la eficacitatea loviturilor. Dar, invitat de onoare la cea de-a 50 aniversare NATO, dl Walesa enunţă un principiu clar: «Evident, ca membru al Alianţei de abia ieşit din găoace, trebuie să fim solidari cu deciziile ei, să plătim cotizaţia la club, chiar dacă preţul este amar sau exagerat».

Neparticipînd activ la operaţiunile militare, noii membri se angajează pe plan umanitar. Cehii au trimis un spital de campanie; un avion guvernamental polonez face naveta cu alimentele şi ajutoarele achiziţionate din fondurile publice, în timp ce se organizează colecte private pe scară largă şi autorităţile din Varşovia se pregătesc să primească refugiaţi. Ungaria, unde ajung sîrbii goniţi de bombardamente, se declară gata să-i primească pe «toţi refugiaţii», fără să stabilească cote."

Acestea ar fi reacţiile prezentului. Se pun totuşi două probleme pentru viitor. Prima este cea a relaţiilor cu Rusia: „Ideea era că după ce apartenenţa acestor trei ţări foste socialiste la comunitatea occidentală va fi fost definitiv pecetluită, relaţiile cu Moscova se vor stabili pe baze noi; noii membri, şi în special Polonia, au tot interesul să nu lase să se adîncească prăpastia de neînţelegere şi ostilitate faţă de Rusia şi «protejata» ei, Belarus".

Deocamdată, acest pariu, chiar dacă nu este pierdut, nu este cîştigat. A doua problemă se referă la caracterul intervenţiei. "Cînd principalele ţări ale Alianţei şi în special Statele Unite recurg exclusiv la aviaţie, în numele principiului sacrosanct «zero victime», Ungaria, Republica Cehă şi Polonia, fiecare avînd, la timpul ei, motive să se creadă abandonată de un Occident prea preocupat de propria securitate, nu au oare dreptul să-şi pună întrebări asupra soliditătii garanţiilor oferite de Alianţa Atlantică? Desigur, Kosovo nu este membru al NATO, dar reticenţa responsabililor politici americani în angajarea trupelor terestre nu este liniştitoare". **(M. B.)**

Argument

Capacitatea de a fi mereu surprinşi în chip egal şi de catastrofe şi de evenimente previzibile riscă să devină o virtute definitorie pentru noi. Venirea iernii pare să ne producă anual aceeaşi uimire ca o catastrofă naturală, un cutremur sau o mare inundaţie; ea ne găseşte mereu nepregătiţi, pe picior greşit, expresivi în lamentaţii şi cu un spirit critic care nu cruţă nimic şi pe nimeni. Ardoarea civică ţine pînă dă colţul ierbii: atunci descoperim o surprinzătoare urgenţă de primăvară asupra căreia ne năpustim în „campanie". Ş.a.m.d. Ne putem solidariza la greu, pînă la patetic, dar sentimentul de legătură dintre noi şi sensibilitatea de reacţie n-au durată şi nu cunosc priorităţi şi ierarhii. La cutremurul din '77 spiritul solidar a oferit dovezi emoţionante, dar consolidarea clădirilor afectate de catastrofă e un proiect ce nu şi-a găsit împlinirea de mai bine de 20 de ani. Această disponibilitate de a fi sensibili brusc, trecător şi nediferenţiat poate că este marca spiritului nostru de solidaritate. Altfel cum am putea înţelege faptul că sîntem gata să invităm cu aceeaşi solicitudine specialişti occidentali în calculatoare de ultimă generaţie ca şi în măturat? Întrebarea pleacă de la un fapt real: în anii trecuţi, curăţenia parcului Herăstrău a fost asigurată timp de cîteva zile de o organizaţie vestică de voluntari, care n-au mînuit utilaje sofisticate şi tehnici insolite, ci doar mături cu care chiar măturau, aşa cam cum ştim şi noi să facem dacă am face. Remarcînd acest amănunt, putem crede că noi concepem solidaritatea ca pe o plasă de siguranţă necesară acrobaţiilor complicate sau ca pe o virtute excentrică vieţii noastre obişnuite, nu ca pe o stare normală. Gata de a reacţiona pozitiv sîntem mereu: dar consecvenţa în solidaritate nu ne caracterizează. În timpul ultimei mineriade, un primar ardelean a invitat pe unii dintre minerii disponibilizaţi şi care nu-şi mai găseau viitor şi adăpost în Valea Jiului să vină în comuna sa, unde erau locuinţe libere şi terenuri de lucru. Îndată după ce minerii n-au mai ajuns la Bucureşti, chestiunea n-a mai interesat. S-a răzgîndit primarul, n-au răspuns minerii? Era o falsă problemă? Nu ştim. La noi solidaritatea n-are răbdare, nu face paşi mici, nespectaculoşi, dar egali şi neîntrerupţi, şi pare să funcţioneze pe zone care nu se întrepătrund. Compasiunea faţă de aurolaci a sensibilizat, de pildă, mai mult pe ministrul transporturilor, care a găsit o soluţie pentru copiii trăitori în Gara de Nord, decît pe nişte slujitori ai bisericii: pe aceştia i-am văzut chiar şi la sfinţirea unei discoteci, dar mai deloc cînd televiziunea ne arată imagini dramatice privitoare la dezmoşteniţii soartei. Ar urma să înţelegem că binele ţine de compartimente şi doar răul, cînd se abate asupra tuturor, ne aduce aminte că trăim într-o comunitate. Nu altceva ne comunică, bunăoară, întîrzierea parlamentarilor în a promulga legea funcţionarului public de care am beneficia cu toţii, dar pentru ea nu prea e timp, în vreme ce nici unul din privilegiile care îi priveau pe aleşii noştri n-a întîrziat să fie votat de un cvorum activ şi prompt. Cînd sînt analizate, diferenţele de înţelegere a necesităţii de solidaritate ne pun în faţă un tablou puţin încurajator. Comentînd priorităţile anului 1997, aşa cum apăreau ele văzute de lumea politică românească şi de opinia publică, un sociolog ne spunea de curînd cum au stat atunci lucrurile: pentru politicieni urgenţele erau reprezentate de intrarea în NATO, în U.E., de realizarea algoritmului (6-7 luni pentru împărţirea posturilor), de lupta anticorupţie şi de „lista lui Severin". Opinia publică era interesată prioritar de inflaţie, de rata şomajului, de situaţia sectorului privat şi de îndeplinirea promisiunilor electorale. Interesant că nici una din teme nu apare pe ambele liste de urgenţe. Privită din această perspectivă, solidaritatea parcă devine ea însăşi în zilele noastre un nou subiect de uimire pentru noi, aşa cum au început să fie multe lucruri şi sentimente fireşti. (**T. C.**)

Alexandru PALEOLOGU
scriitor

Fenomen dinamic şi defensiv

Cînd vorbim de solidaritate ca de o virtute, e necesar să fim conştienţi de cîteva distincţii. Mai întîi să nu confundăm solidaritatea cu gregarismul, fenomen instinctiv de reacţie a mediocrităţii contra oricărei valori individuale, totdeauna suspectă şi dătătoare de anxietăţi. Să nu pierdem din vedere coaliţia, tot atît de spontană şi funcţională, a invidioşilor. A existat şi o doctrină a solidarismului, elaborată pe la începutul acestui secol de Léon Bourgeois, oarecum împotriva individualismului, socotit egoist şi aşa mai departe. Tot împotriva individualismului s-a mai ridicat şi o doctrină foarte stimabilă, la care chiar ader, personalismul, numai că eu unul nu renunţ la individualism; ştiu bine că nu trebuie să credem că orice individ este egal cu oricare alt individ, sînt convins de realitatea şi necesitatea elitelor, dar nu există civilizaţie fără respectul individului ca atare, ca fiinţă creată de Dumnezeu, creată fiecare osebit, cu particulara ei calitate.

„Strîns uniţi în jurul..." cutărei sau cutărei entităţi, partid sau ce doriţi, bunăoară Tron, este un deziderat dubios. „Proletari din toate ţările..." e un apel care din fericire nu s-a putut şi să sperăm că nu se poate realiza.

Solidaritatea e un fenomen dinamic şi defensiv. Nu e o virtute statornică. Dar poate şi trebuie să fie durabilă atîta timp cît răul împotriva căruia se mobilizează este activ şi prezent.

Discutam odată cu un prieten evreu (N. Steinhardt) în prezenţa unui terţ (un „amic") despre eseul lui Cioran **Un peuple de solitaires** din volumul **La tentation d'exister**. Din conversaţia noastră amicul înţelesese că e vorba de evrei, dar nu auzise bine titlul şi a exclamat: „Da, e adevărat, sînteţi foarte solidari!" (adresîndu-se, evident, lui N. St.). Noi, N. St şi cu mine, am perceput, amuzîndu-ne, nuanţa inconştient antisemită a exclamaţiei. Da, evident, sînt solidari de mai multe milenii, dar de ce? Sentimentul de a aparţine unei categorii ce face sau poate face obiectul unei mai făţişe şi direct eficiente, sau mai discrete şi mai mult deziderative tendinţe de excludere, e normal să genereze solidaritatea.

Ca fenomen activ, dinamic şi defensiv, solidaritatea este în primul rînd **solidarizare**. Aceasta, chiar dacă, aşa cum trebuie, devine un fenomen larg asumat, nu e mai puţin decis de un anumit număr de conştiinţe individuale şi se produce cînd răul respectiv devine intolerabil. Adică atunci cînd în mod material mai poate fi tolerat. Acest moment coincide cu acel în care s-au acumulat şi nişte condiţii obiective care dau riscului anumite şanse. Bunăoară ar fi trebuit să ne solidarizăm, noi scriitorii cu Goma. Dar deşi situaţia era demult intolerabilă, şansele erau infime. Ne-am solidarizat, mai tîrziu, cu Mircea Dinescu, şi am fost imediat urmaţi de nu puţini alţii. Această întîrziere nu era imputabilă laşităţii (sau nu numai, căci omenește exista şi ea dar a fost depăşită exact cînd depăşirea aceasta a devenit posibilă şi eficientă).

În toamna 1978, cînd am aflat că a fost ales un papă polonez, mi-am dat seama că începe declinul comunismului şi că acest fenomen, chiar dacă va mai dura, este irezistibil. După 1980, cînd au început grevele la Gdansk am urmărit cu sufletul la gură, vreme de 9 ani, toată epopeea numită **Solidarnosc**. Doi mari polonezi din exil, destul de diferiţi şi ca destin şi ca natură literară, dar doi **pani** polonezi, mari intelectuali, nu au fost, aparent, solidari, adică nu au putut lua parte la mişcare, Witold Gombrowicz şi Czeslaw Milosz. Dar nu mai puţin nu-i putem percepe, în toată grandoarea lor literară şi umană, decît ca reprezentînd Polonia **liberatoare**.

Cornel ATANASIU
eseist

Solidaritatea reinventată complicitar

Acest secol al emancipării comunitare promitea solidarităţii un destin de-a dreptul sublim. Legătură temeinică între membrii unei colectivităţi, împărtăşire a unor idealuri, credinţe şi simţăminte comune, participare responsabilă la acţiunile grupului, ea se bucura de o îndreptăţită şi incontestabilă reputaţie a coeziunii morale. Capacitatea ei de a uni organic şi spontan, printr-o spiritualitate exigentă şi subtilă mădularele corpului social n-avea de ce şi cum să fie suspectată de rele intenţii.

Şi totuşi veacul – zorit, vulgar, ostentativ – a reuşit să o atragă în curse compromiţătoare. Tot mai mult, cei interesaţi au ţinut să extindă solidaritatea dincolo de marginile sale decente, lăbărţînd-o peste aglomerări tot mai mari – bresle şi clase, popoare şi confesiuni – în tentativa de a aglutina mulţimile amorfe. Cheagul cleios (strîns uniţi în jurul) al conducătorilor iubiţi, comandamentele acide stropşite din megafoane doctrinare, vîscozitatea ridicată a feluritelor oportunisme, teroarea tot mai apăsătoare a istoriei sînt doar unii din factorii şi constituenţii noului adeziv – grosolan şi soios –, substituit neizbutit al subtilului liant spiritual.

Coeziune delicată şi suplă, provenită din şi întreţinută de umoarea sufletească a celor uniţi, adevărul figurat, metaforic al **unirii solidare** a fost înlocuit de o aderenţă exterioară rezultată din îmbîcsire, care produce în cele din urmă coxarea articulaţiilor mobile, reducînd solidaritatea la semnificaţia primară şi anchilozată a **solidarităţii** corpului fizic: duritate şi rezistenţă, masivitate şi opacitate ce convin de minune solidarităţii gregare de corp. Ceea ce era doar **adunătură** şi aglomerare (sedimente ale viiturilor istorice) e cimentat astfel în conglomerat, ca apoi, sub acţiunea chimismelor corosive ale ideologiilor şi sub presiunea de nesuportat a evenimentelor, să se metamorfeze într-o **masă** mono-litică (în care indivizii nu se mai recunosc) – adevărat **calcul** social de rinocerită.

Indestructibilitatea bolovănoasă a acestor **solidarisme** invadează ţesutul social şi îi împiedică funcţionarea sănătoasă, compromiţînd înţelesul autentic al solidarităţii. Ea sufocă însă şi viaţa liberă şi demnă a indivizilor care, dacă nu au devenit doar simple urme şi reziduuri înglobate în substanţa densă a promiscuităţii şi colaboraţionismului, se simt prinşi (încarceraţi) într-o crustă de tartru, izolaţi de viaţa potenţial liberă a celorlalţi – alăturaţi, înghesuiţi, striviţi, dar nu **uniţi** prin aspiraţii libere şi responsabile.

E normal ca ei să caute contactul viu şi relaţia flexibilă cu fiinţa celorlalţi, pentru ca, **indivizi** fiind, să nu rămînă singuri, ziditi în izolarea solidară. Şi această încercare nu poate fi decît una subversivă, care subminează ingenios rînduiala împietririi. Rezoluţiei frivole şi expeditive, dar cvasiunanime, a încremenirii în proiectul solidarist ea îi opune tendinţa **dizolvantă**, disociativă – disoluţia **complicităţii**. Ceea ce era reprobabil în accepţia proprie a complicităţii, asocierea secretă la rău, se emancipează, se transfigurează sugestiv şi devine nu doar dezirabil, ci de-a dreptul necesar pentru a desface o solidaritate degenerată şi a încerca refacerea ei pornind de la o sămînţă generoasă, de la o celulă sănătoasă. Conotaţiile cuvîntului, remarcate cu precădere în modalitatea adverbială a lui **complice**, acced la rolul de a ghida şi legitima demnitatea fragilă a unei proaspete şi exigente coeziuni.

„Singurătatea noastră – nu se sfia să spună Camus – e laşitatea celorlalţi." El resimţea sisific absurditatea fatală, strivitoare a deşertului de piatră şi, în chiar clipa răzvrătirii, îşi modula strigătul într-un apel şi o deviză ale complicităţii sacre: „Mă revolt, deci sîntem". Recuperarea statutului de individ liber să se confrunte neîmpăcat cu duritatea destinului său era simultană cu şansa salutară de a restabili o relaţie decentă, de la suflet la suflet, cu celălalt la fel de apăsat, relaţie responsabilă, întemeiată pe afinităţi reale şi delicate.

Complicitatea este deci acţiunea subversivă de susţinere reciprocă în tentativa de desprindere din smîrcul promiscuităţii solidariste. Misticii solidarităţii ea îi propune doar discretul semn de recunoaştere al celui ce face cu ochiul – asumarea predispoziţiei grave la o **erezie pentru doi**. Complicii au vocaţia să se complice: ei riscă împreună împotriva dreptăţii convenţionale, fade, reacţionare un pariu metafizic – exişti pentru mine, exist pentru tine, mizăm unul pe altul pentru a inventa un „noi" fără compromisuri.

Brutalităţii şi ostentaţiei atotştiutoare, cu care solidarismul ţine să-şi impună pseudoavalorile, complicitatea îi contrapune doar căutarea unei exigenţe abia presimţite, a unei făgăduinţe întru orizontul căreia cheamă, care se constituie însă în demnitate de autentic blazon. Căci ea vesteşte dobîndirea unei patrii – o oază reavănă-n pustiul de piatră.

Gravităţii fanfarone, vulgare şi ipocrite, unităţii indestructibile în jurul **marilor cuvinte**, complicitatea îi substituie numai înclinarea jucăuşă de a tatona o taină, bănuiala prevestitoare a unei virtuale iniţieri. Ea a învăţat să nu declare pentru a se feri de veleitarisme, pentru a păzi de făţărnicia cuvintelor ferme ceea ce se înfiinţează şi sporeşte doar în vagul nenumit al aspiraţiilor hrănite la flacăra sufletelor unite candid.

Complicitatea ar putea fi o fondantă pe coliva solidarismului. E posibil ca solidaritatea unui alt mileniu să fie fundată pe complicităţi. Armată şi mlădiată, drenată şi nutrită de o reţea fină de complicităţi. Aşa o văd eu. Sau n-o văd deloc.

Eugen VASILIU
senator

Siguranţa dansatorilor pe sîrmă

(un punct de vedere liberal)

Dansul pe sîrmă este, în limbajul obişnuit, imaginea unei performanţe, a unei reuşite, care are nevoie în egală măsură de eleganţă şi de forţă, de curaj şi de abilitate, simbolizînd deopotrivă tentativa de a realiza ceva şi riscul prăbuşirii în gol.

Pentru orice demers, imaginea dansatorului pe sîrmă este potrivită, atît pentru simplul cetăţean, cît şi pentru grupuri de interese, economice sau politice, partide sau chiar naţiuni.

Din acest punct de vedere, orice proiect-program, personal sau de grup, care priveşte *tehnica* dansului constituie o reţetă, conferă drept de autor şi se poate vinde foarte bine. De la *Manifestul Partidului Comunist* pînă la *Mein Kampf* oferta a purtat multe etichete, dar caracteristica de bază a epocii moderne este aceea că, în toate cazurile, a tins către forma doctrinară.

Şi totuşi marile curente doctrinare, în afara faptului că au încercat să răspundă la chestiunile tehnice de know-how, au fost obligate să se pronunţe şi cu privire la chestiunile sufleteşti, între care cea mai importantă este problema *solidarităţii* în cadrul oricărui demers.

Pentru noi, românii, problema solidarităţii este oricum o chestiune sensibilă, avînd în vedere că orice know-how poate fi dobîndit prin studiere, dar solidaritatea cere exerciţiu. Iar acest exerciţiu ne lipseşte.

Evenimentele de după 1989 au arătat că nu este deloc suficient să cunoşti punctele de interes comun cu ale partenerului tău pentru a se institui o minimă solidaritate.

Să luăm practica coaliţiilor.

Obligaţia de a forma guverne bazate pe coaliţii parlamentare ar fi trebuit să declanşeze instinctiv la parteneri mecanismele de observare a ceea ce îi uneşte, mai curînd decît ceea ce îi desparte. Cu toate acestea, nici coaliţia *de facto* poreclită Patrulaterul roşu, nici coaliţia *de jure* poreclită Alianţa contra naturii nu au reuşit să aplice principiul roţilor dinţate, care pun în comun dinţii potriviţi la momentul potrivit, pentru *a se mişca împreună*. Ambiţia şi efortul cheltuite într-o coaliţie românească, pentru a demonstra care partid este mai important, face abstracţie tocmai de modelul angrenajului, a cărui *solidaritate* nu ţine seama de mărimea roţilor.

În plan pur doctrinar, felul în care este abordată problema *solidarităţii* poate frîna sau chiar anula efectele unei soluţii tehnice corecte. Fac apel din nou la imaginea dansului pe sîrmă şi procedez la o simplificare necesară. Doctrina comunistă, pentru a da un exemplu cu care s-a încheiat o epocă, pleda pentru acel tip de solidaritate care sufocă ţelul, adică pentru solidaritatea în sărăcie, rezultată din solidaritatea în incompetenţă, un fel de asumare colectivă obligatorie a bîlbîielilor fiecăruia, un mod de a muri cu toţii pentru a nu lăsa pe nimeni să moară! În termenii dansului pe sîrmă, solidaritatea comunistă este una sinucigaşă, căci propune ca actorii sociali *să se ţină de mînă*, ceea ce nu poate antrena în mod evident decît o cădere colectivă.

Doctrina liberală nu este o doctrină a indiferenţei cum se spune adesea, ci mai curînd o doctrină a *recuperării*.

Demersul individual poate suferi un eşec într-o societate concurenţială, dar esenţial este ca acest eşec, *devenit necesar dacă este motivat*, să nu afecteze pe cei din jur, ba chiar să constituie sursa succesului unui alt concurent. Iar pentru cel aflat în dificultate să nu fie prilejul unei căderi definitive.

Mecanismele de solidaritate pe care le propune doctrina liberală sînt, deci, mai puţin mecanisme de protecţie socială, înţelese ca măsuri de salvare în bloc, ci mai curînd măsuri de recuperare şi reorientare a efortului individului într-o direcţie care să-i asigure o a doua şansă, mai aproape de posibilităţile sale. În acest sens, ideea de *ordine liberală*, chiar dacă a şocat prin formulare, provocînd analogii deplasate, este o idee coerentă şi nepericuloasă, dat fiind faptul că se bazează nu pe o ordine a constrîngerilor, ci pe una a drepturilor: dreptul la proprietate, dreptul la iniţiativă privată, dreptul la justiţie, dreptul la viaţă personală.

© C. Farcaş

În fond, pentru dansatorul pe sîrmă care este cetăţeanul, în locul obligaţiei de a se ţine de mînă cu ceilalţi, este preferabilă această ţesătură de drepturi, ca o plasă întinsă pentru siguranţă sub marea traversare care este viaţa fiecăruia.

Iar deviza liberală „prin noi înşine" este un apel la mobilizarea individului, dar şi la solidaritate, căci, la o lectură mai atentă, *prin noi* promite mult mai mult decît *prin tine*.

Angela DOBRESCU
consultant, Fundaţia pentru o Societate Deschisă

Solidaritatea „subînţeleasă"

Solidaritatea apare de obicei ca o *valoare* care structurează discursul filosofului sau politicianului; sensibilitatea la acest tip de discurs este modulată în general de implicaţiile pe care invocarea acestei valori le presupune, fapt ce este extrem de vizibil în cazul politicilor sociale. În acest domeniu, se ajunge uneori la paradoxala situaţie a valorizării unei solidarităţi între indivizi difuzi, consideraţi de fapt iresponsabili, incapabili să-şi gestioneze singuri veniturile. Un stat paternalist preia această din urmă sarcină, stabilind printr-o ocultă inspiraţie un anumit nivel de impozitare directă şi indirectă, un anumit nivel al contribuţiilor la diferite fonduri de stat şi un anumit nivel al sumelor redistribuite.

Într-o logică a solidarităţii se înscriu şi argumentele ce se aduc în sprijinul unor politici sociale de redistribuire, care tind să se impună ca unică formulă de soluţionare a problemelor legate de sărăcie, inegalitate socială, disparitate de dezvoltare economică: dacă eşti membru al acestei societăţi trebuie să accepţi măsurile prin care statul intervine şi corectează „dezechilibrele"; astfel, orice discurs împotriva unui stat intervenţionist şi care acţionează în concordanţă cu un presupus *interes general* este perceput de la bun început ca nelegitim.

În discursul teoretic şi politic, accentul se pune de obicei pe importanţa măsurilor de *sprijin* pe care politicile statului le promovează, şi mai puţin asupra măsurilor *coercitive* pe care acestea le implică; astfel, diversele strategii guvernamentale care se revendică de la valoarea solidarităţii par să *susţină* libertatea individuală şi nu să *contravină* acesteia.

Totul are ca premisă acceptarea unei logici „constructiviste". Considerînd evoluţia societăţii sub influenţa unor măsuri de protecţie socială ca predictibilă în detaliu, promotorii politicilor de stat au chiar convingerea implicită că pot construi „cel mai bun model matematic" pentru redistribuirea resurselor. Hayek ar aduce desigur contraargumentul conform căruia limitarea tendinţei de a controla societatea este indispensabilă, avînd în vedere că orice efort generat de această tendinţă are consecinţe imprevizibile, nedorite de către cel care concepe proiectul.

Plasîndu-se pe o poziţie neutră, sociologul englez P. Townsend vorbeşte despre trei principii care, stînd la baza diferitelor tipuri de politici sociale, generează modalităţi de intervenţie distincte. Primul dintre ele ar fi cel ce postulează o bunăstare condiţionată pentru „cei puţini", presupunînd păstrarea unui nivel scăzut al cheltuielilor publice, acordarea de sprijin prin testarea mijloacelor şi colectarea de fonduri prin efort voluntar, prin constituirea unuor fonduri de caritate. Al doilea, plecînd de la ideea asigurării unor drepturi minime pentru majoritate, presupune o creştere a sprijinului acordat, bazîndu-se pe redistribuţia veniturilor şi alocare universalistă de sprijin la un nivel modest, „de bază". Al treilea principiu susţine ideea unei justiţii distribuţionale pentru toţi, legitimată prin dorinţa de a de-stratifica societatea prin reorganizarea ei economică, politică şi socială, prin egalizarea distribuţiei şi printr-o largă difuzare a tuturor resurselor materiale şi de putere.

Ca să folosim un nume pentru cele trei variante, putem opta pentru terminologia consacrată: stat rezidualist, pentru prima, stat al bunăstării pentru a doua, şi stat socialist, pentru a treia.

Sau putem folosi o altă terminologie, potrivit căreia primei variante, capitaliste, şi celei de a treia, socialiste, i se adaugă aşa-numita „a treia cale", care pretinde că păstrează ceea ce e bun la celelalte două (faimosul „model suedez" este o ilustrare a unui asemenea raţionament).

Dincolo de variaţiile contextuale, din diferite ţări, ale ideii de stat al bunăstării, există anumite fundamente comune: se consideră că, în calitate de cetăţean, indiferent de performanţele sale, fiecare membru al unei societăţi beneficiază de anumite măsuri de protecţie din partea statului, care îi asigură respectarea unor aşa-numite *drepturi sociale*. Pentru realizarea acestui obiectiv, statul dezvoltă un întreg aparat care să-i permită redistribuţia veniturilor, controlul transferurilor dinspre şi către populaţie. Din structura acestuia fac parte: un sistem de asigurări sociale (boală, bătrîneţe, şomaj etc.), un sistem de asistenţă socială (sprijin în bani şi servicii pentru anumite categorii sociale dezavantajate), precum şi un mecanism de alocare de sprijin non-contributiv universalist (de exemplu, alocaţii pentru copii).

Unii autori consideră că diferenţele dintre variatele forme pe care le-a luat statul bunăstării în diferite ţări sunt determinate de diferenţele dintre nivelele lor de dezvoltare economică: nivelul de dezvoltare economică ar influenţa deciziile mai mult decît poziţiile ideologice şi politice. Alţii, refuzînd să accepte acest determinism strict economic, observînd că la acelaşi nivel de dezvoltare economică (PIB/locuitor) se optează adeseori pentru soluţii diferite, tind să atribuie diversitatea unor particularităţi de altă natură: culturală, istorică, socială, politică etc.

Dezbaterea internaţională, declanşată atunci cînd, ca urmare a crizei statului bunăstării, s-a pus problema reformării acestuia, a prilejuit readucerea în discuţie a fundamentelor moral-filosofice ale diferitelor măsuri de protecţie socială. Ca expresie a acestei deschideri apare şi orientarea ce promovează o manieră nouă de acordare a protecţiei sociale, în sensul de a încuraja beneficiarii acesteia să intre pe piaţa muncii, să se reintegreze social.

În ultimii ani se vorbeşte despre o „a patra cale" sau despre o „societate a bunăstării", ca alternativă la formula statului bunăstării, şi, deopotrivă, la formula minimalistă, în care creşterea economică reprezintă factorul principal de generare a bunăstării. În această nouă abordare, comunitatea poate dezvolta mecanisme specifice de producere a bunăstării, asistată de un stat care (atenţie!) nu se restrînge, ci îşi perfecţionează capacitatea de gestiune.

Noua abordare subliniază importanţa iniţiativei „locale". Ea îşi propune ca, printr-un întreg aparat de stat, să refacă tocmai ceea ce rezidualişti liberali consideră că este distrus inevitabil prin acest tip de intervenţie: manifestarea spontană, naturală a spiritului comunitar.

Se profilează prin urmare un intervenţionism cu o nouă faţă. Statul ca instrument comunitar îşi redefineşte menirea: identificarea resurselor interne ale colectivităţilor şi promovarea parteneriatului social la toate nivelele.

În practică, acest sprijin acordat dezvoltării comunitare se traduce de multe ori prin măsuri mixte, nu numai comunitare, ci şi de sprijin direct al diferitelor propuneri economice, care, pe termen lung, se dovedesc a fi discutabile sub aspectul profitului sau chiar neviabile, ele nerezultînd dintr-o cerere „naturală", ci dintr-una presupusă.

Cum stau lucrurile în România de azi? Se acceptă ca autoevident, (invocîndu-se tocmai solidaritatea socială), că o strategie de protecţie a celor „afectaţi" de recesiunea economică se bucură de o susţinere cvasi-unanimă. Aceştia sînt consideraţi *victime* ale unor deficienţe economice *structurale*, de care nu sînt în nici un fel vinovaţi, statul avînd prin urmare *obligaţia morală* să le acorde compensaţii. Cu privire la această stare de fapt, pot desigur să apară unele întrebări: de ce victime pasive şi incapabile de acţiune şi nu agenţi sociali direct răspunzători pentru lipsa lor de iniţiativă, pentru faptul că nu dezvoltă nici un fel de strategii personale, familiale, comunitare pentru a ieşi din propria criză? Este în continuare statul dator să creeze locuri de muncă sau a făcut suficiente dovezi că planurile lui cincinale sînt incapabile să răspundă într-un mod suficient de dinamic somaţiilor realităţii? Dacă totuşi statul înţelege să se preocupe de creşterea calităţii vieţii cetăţenilor prin măsuri ca alocarea necondiţionată a unor fonduri, este legitim să nu ia niciodată în calcul sau să treacă sistematic sub tăcere efectele perverse ale unei asemenea politici sociale?

Nicolae MANOLESCU
critic şi istoric literar

Junimiştii şi optzeciştii

Egoismul îi împiedică pe artişti să fie solidari. Cel puţin aşa ne arată istoria literaturii. Cazurile de solidaritate sînt pe cît de rare, pe atît de (tocmai de aceea) spectaculoase. Şi trebuie căutate în circumstanţe excepţionale. Nu am în vedere prietenia, care i-a legat, deseori, pe scriitori (despre ei va fi vorba mai departe), ca pe toţi oamenii. Prietenia îi leagă, adică, pe oameni în cupluri şi poate fi considerată un fenomen individual, ca şi dragostea, şi deopotrivă de misterios. Solidaritatea e socială şi bazată pe interes. Aşa-numitul interes de grup stă la originea formei celei mai comune de solidaritate. Nu-i dau o preţuire prea mare, din acest motiv. Nu doar fiindcă mă cred (şi, probabil, sînt) un individualist. Dar şi fiindcă solidaritatea presupune gregarul, colectivitatea, turma sau banda. La acest nivel, mafioţii sînt solidarii prin excelenţă. Altfel, ar pieri. Pe o treaptă mai sus, găsim spiritul de corp sau de echipă. Acesta e totdeauna profesional, ca şi spiritul de grup uneori, cerut de caracterul muncii sau al jocului cu pricina. Pe fondul acestui fel de solidaritate, răsar vedetele de fotbal, starurile de teatru sau cinema. În fine, există şi spiritul de castă, specific epocilor aristocratice sau profesiilor cu pretenţii aristocratice. E cel mai greu de definit, din pricina insesizabilului care există mereu în modul acesta, să-i zicem biologic, de transmitere sau de asociere. Profesioniştii moderni mai degrabă imită spiritul de castă. De realizat cu adevărat, nu-l mai realizează nimeni în vremurile noastre. Ultima castă este aceea a francmasonilor. Palidă umbră a ce a fost cîndva.

Revenind la scriitori, aş spune că lor le e străin complet spiritul de grup, ca şi cel de echipă, dar tînjesc cîteodată după cel de castă. Avem două exemple concludente în secolul XIX. Revoluţia de la 1848 i-a găsit pe scriitori pregătiţi întrucîtva să colaboreze. Pregătirea s-a făcut, pentru unii dintre ei, în acţiunile masonice din anii '30-'40. Cărvunarii şi autorii proiectelor de constituţie şi ai diferitelor manifeste reformatoare, unii ajunşi în temniţe precum cea de la Mărgineni, alţii exilaţi pe la moşii, au fost, aproape toţi, masoni. Revoluţia însă a transformat brusc spiritul acesta, secret şi elitist, de castă într-unul de grup de interese politice. Este momentul creşterii tensiunilor şi al declanşării conflictelor. Temperamentalii munteni sînt cei care s-au ilustrat îndeosebi, prin certuri de-o clipă şi prin uri de-o viaţă, prin polemici, unele însîngerînd istoria literară mulţi ani după consumarea evenimentelor. Moldovenii au rămas prieteni şi, poate, acestei moderaţii (similară cu aceea din textele lor de reformă) îi datorăm, un deceniu mai tîrziu, realizarea Unirii prin cedarea neorgolioasă în faţa lui Cuza şi prin impunerea dublei lui alegeri, mai apoi. E sigur că muntenilor nu le-ar fi venit ideea. Iar de pus în practică, n-ar fi pus niciodată o asemenea idee. Al doilea exemplu este acela al junimiştilor. Ei au început prin a fi un grup de amici de idei şi literari, în Iaşii din debutul deceniului '7. Printre ei, cîţiva masoni. Dar casta pe care au alcătuit-o n-a fost numai urmarea acestui din urmă fapt. *Junimea* a fost prima şi, pînă recent, ultima castă literară din istoria noastră. Cel puţin pînă la optzeciştii din secolul acesta, n-am mai întîlnit o generaţie de scriitori atît de solidară. Nici în jurul **Sburătorului** (care a rămas un cenaclu), nici în generaţia anilor '30, spiritul de castă, dacă s-a manifestat, n-a durat. **Junimea** reprezintă excepţia care confirmă regula. Semnificativ este că „societatea" nu s-a destrămat nici după intrarea în politică a multora dintre membrii săi de vază. Junimiştii au format iniţial aripa tînără a mişcării conservatoare şi au izbutit să rămînă uniţi o bună bucată de timp. Ruptura dintre Maiorescu şi Carp este tîrzie. În plus, cum junimiştii erau şi universitari, spiritul de castă al cenaclului şi al **Convorbirilor** din anii '60-'70 s-a prelungit mult după 1900, cînd foştii studenţi ai lui Maiorescu au preluat ştafeta culturală şi politică. Colectele, bursele, sprijinul permanent, traficul de influenţă (da, traficul de influenţă, inevitabil în sistemul de castă sau de grup) au jucat un rol esenţial în solidaritatea, vreme de două generaţii, a junimiştilor.

Nu găsim nimic comparabil în secolul XX, cu excepţia optzeciştilor, a căror solidaritate rămîne, de aceea, absolut uimitoare. La două decenii de la Cenaclul de Luni şi reuşind să treacă peste orgoliile regionale şi să formeze un grup naţional, scriitorii care au astăzi între 40 şi 45 de ani continuă să se comporte ca şi cum ar aparţine unei confrerii. Rivalităţi există, firește, între oameni mult prea dotaţi şi egoişti ca să se suporte reciproc în toate ocaziile. Există şi disidenţe, în cadrul grupului. Există şi solitari. Dar solidaritatea lor rămîne izbitoare, neurmată de a celor mai tineri decît ei şi neprecedată de a generaţiei mele. Cred că o consecinţă majoră a acestui comportament atipic va fi impunerea ideii că paradigma literară, canonul adică, s-a schimbat graţie lor şi că noua vîrstă, postmodernă, a literaturii române coincide cu vîrsta generaţiei optzeci. Astfel de lucruri nu sînt numaidecît obiective. Ele pot fi şi rezultatul unui concurs de factori absolut subiectivi. Mai exact, e nevoie de o astfel de solidaritate subiectivă, cu efectele de imagine inerente, ca să se creeze impresia de obiectivitate. Istoria literaturii aşa se scrie

Dan OPRESCU
doctor în filosofie

Despre proasta solidaritate românească

(prostovăneală şi cerşetoreală)

Îmi este foarte greu să găsesc vreo conotaţie pozitivă substantivului *solidaritate*. În definitiv, *solidaritate* este un alt nume pentru *spiritul de turmă* (dovada? franţujii au pînă şi un... Minister al – Muncii şi – *Solidarităţi,* cît de curînd vom avea şi noi unul, dacă nu chiar două). Solidaritatea ar aparţine, cu alte cuvinte, proştilor, fiind o întovărăşire de nevoie, dictată de necesitatea de a ţine piept (şi de a-i birui) pe cei deştepţi; aceştia din urmă sînt, fatalmente, mai puţini, mult mai puţini, mai răsfiraţi, mai izolaţi. În istorie, puţine sînt exemplele de solidaritate „în bine"; cel mai adesea, solidarităţile sînt „în rău", ba chiar „din rău în mai rău".

Pe lîngă jalnice solidarităţi naţionaliste, de partid, sindicale etc., perioada de după Decembrie 1989 a avut drept subprodus şi un soi de milă generalizată, al cărei ascuţiş este îndreptat spre copiii străzii, bătrînii cerşetori şi cîinii vagabonzi. Sub pretextul unei mile aşa-zis creştineşti *(aşa-zis* deoarece românii nu dau bisericilor, care, la rîndul lor, să distribuie pomana săracilor din parohie, după bunul model occidentalo-catolicesc), românaşii noştri bagă, impulsiv şi compulsiv, mîna în buzunar ori de cîte ori trec pe lîngă vreun nenorocit de cerşetor. Staţiile de metrou sînt printre spaţiile privilegiate ale acestei noi industrii româneşti în curs de afirmare, alături de intrările în noile magazine ale bunăstării aproape capitaliste (de felul *Mega-Image* sau *La Fourmi),* de restaurantele *McDonald's* şi *Spring time).* Departe sîntem de metafizica cerşetorelii, cea din *Zacharias Lichter.* În săraca noastră lume, acolo unde, după cum se vede din satelit, noi toţi sîntem săraci (şi urîţi, şi bolnavi etc.), nu avem încă instrumente ale societăţii civile în măsură să aibă grijă de defavorizaţii soartei. Aşa se face că la noi cerşetoria a căpătat un aer spectacular, foarte aproape de lumea circului: de cel mai mare succes cerşetoresc vor avea parte cei mai decrepiţi bătrîni, invalizii cel mai hidos mutilaţi, copiii de vîrste cît mai fragede.

De fapt, am ajuns să dăm de pomană pentru noi, iar nu pentru cei aflaţi în nevoie. Solidaritatea noastră cu ei este una falsă, după cum tot neadevărată e şi mila pretins creştinească sub care ne ascundem gesturile de auto-generozitate (şi aceea fătarnică). A pune problema – reală – a ajutorării celorlalţi, iată ceva ce încă nu se imaginează în România şi altcumva decît în forme extrem de rudimentare şi extrem de ineficiente. Numai o societate civilă în stare de funcţionare poate contribui decisiv, împreună cu anumite organisme ale statului, la soluţionarea problemelor celor dezavantajaţi de soarte.

Acum cîţiva ani eram la New York, şi în fiecare dimineaţă mă simţeam vinovat, pe degeaba, cînd mă duceam să cumpăr lapte de la o prăvălie, pentru că întîlneam în cale un *homeless*, ce arăta atît de mizerabil încît îmi venea să-i dau haina de pe mine. Odată, n-am mai putut răbda şi i-am cumpărat, de doi dolari, un sandwich cu şuncă, brînză şi salată. Zîmbind, individul m-a refuzat foarte politicos, spunîndu-mi că el nu acceptă decît *cash*. Dar ceea ce m-a lecuit definitiv de

© C. Farcaş

simţămîntul meu de vinovăţie a fost un reportaj al unui post local de televiziune, ce se învîrtea în jurul unui interviu cu un alt *homeless,* a cărui ocupaţie era cerşetoria în Central Station (echivalentul Gării de Nord de la noi, toate proporţiile fiind păstrate); cerşetorul mărturisea – ceea ce atunci mi s-a părut un nerușinat cinism – că el „muncea" în gară doar şase ore pe zi, cît să strîngă cei 80 (optzeci) de dolari de care avea nevoie pentru hrană, alcool şi droguri. Dacă ar fi cerşit mai multă vreme, spunea el, ar fi cîştigat mai mulţi bani, pe care nu i-ar fi putut cheltui zilnic, astfel încît noaptea s-ar fi expus la riscul de a fi bătut sau chiar ucis de către alţi *homelesses*.

Nu noi (adică: *fiecare dintre noi)* sîntem vinovaţi de nenorocirile lumii acesteia; mai degrabă lumea aceasta, trecută şi prezentă, conţine drept parte a ei permanentă şi insuprimabilă nenorocirile şi nefericirile: „Lumea-i cum este / Şi ca dînsa sîntem noi!". Veritabila noastră problemă o reprezintă însă şansa pe care fiecare dintre noi, fiecare individ social o are de a micşora suferinţa din cadrul restrînsei noastre sfere de putinţă. Generoase experimente (de tip Băsescu şi hotelul pentru aurolaci) sînt sortite eşecului, dacă nu se implică şi aportul unui personal de specialitate – ceea ce, în România, înseamnă participarea unor specialişti din străinătate.

Vor trebui găsite, cîndva, regulile potrivit cărora să fie ajutaţi cei aflaţi în nevoie; pînă atunci, iată cîteva propuneri:

1. cerşetorului nu i se dă, pur şi simplu; el nu trebuie să stea la un colţ de stradă, ci să graviteze în jurul acelor elemente şi organisme ale societăţii civile (precum şi ale statului) care şi-au propus să se ocupe de această problemă, într-o manieră eficientă şi *profesională;* să ne intre bine în cap: dacă dăm unuia, a doua zi, pe acelaşi loc, vor fi doi cerşetori etc.;

2. dacă, totuşi, se dă, cerşetorului să nu i se dea bani-gheaţă, ci numai hrană, haine, adăpost, servicii medicale etc.; scopul ajutorării altora nu este crearea unui sindrom de dependenţă (i.e.: o profesionalizare a cerşetorului), ci ajutorarea unui om în nevoie să depăşească o situaţie grea, limitată în timp;

3. pe cît posibil, se va preîntîmpina şi combate profesionalizarea cerşetorului, transformarea sa într-un lucrător aparţinînd unei industrii (a serviciilor, desigur, asemenea prostituţiei); ca pildă negativă, cf. organizarea „copiilor străzii" în Piaţa Victoriei sau la intersecţia Dorobanţilor cu Ştefan cel Mare, unde au început să funcţioneze adevărate bande, ce-şi apără în mod violent teritoriul;

4. cerşetorii care utilizează copii trebuie să fie făcuţi să simtă rigorile legii; sărăcia sau căderea într-o nenorocire nu trebuie să devină pretext pentru iresponsabilitate faţă de copii;

5. cu cei care cerşesc nu se intră în dialog neprofesional; ei nu pot fi întrebaţi *ce, de ce* sau *cum,* nici să fie moralizaţi de către „simpli cetăţeni"; în genere, faţă de cerşetori, s-ar cuveni să fim orbi şi muţi (şi să le evităm privirea).

HodorONG-trONG

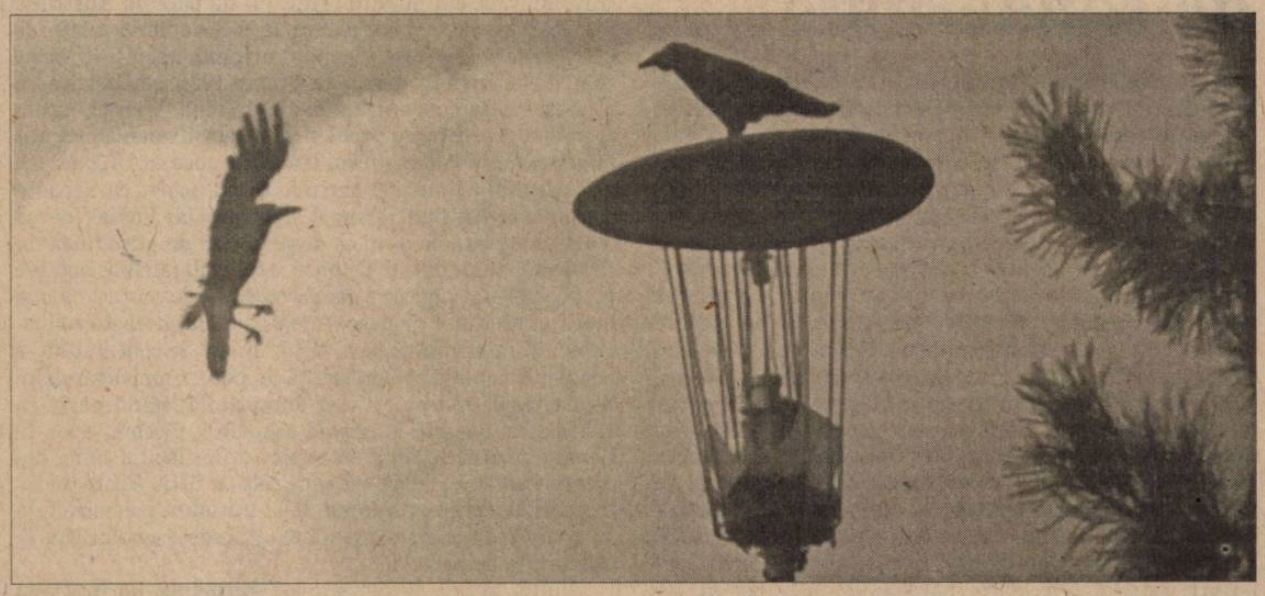

© C. Farcaș

Societatea civilă este domeniul predilect de manifestare a unei solidarităţi naturale, spontană şi reală. Scăpată de tot felul de solidarizări, fie aceea a întregului popor în jurul partidului, fie cea a şoimilor patriei sau UTC-iştilor, românilor le sună suspect, ca un fel de muncă patriotică, acţiunile în folosul comunităţii. Se simte nevoia unei societăţi civile adevărate, de care să nu aibă „grijă" statul, care să plece de la individ spre rezolvarea problemelor comune.

Dincolo de falşii importatori de maşini fără taxe, s-au format după revoluţie organizaţii neguvernamentale adevărate, oaze în apatia generală a unei societăţi care îşi îndreaptă excesiv speranţele şi aşteptările către politic, care aşteaptă totul „de sus".

O discuţie despre solidaritatea neguvernamentală trebuie să aibă în vedere trei domenii. Primul ar fi solidaritatea internă a organizaţiilor. Majoritatea lor funcţionează pe bază de voluntariat, principalul capital cu care, un ONG se implică într-un proiect îl reprezintă oamenii, cea mai mare parte tineri. Multe din aceste organizaţii s-au format „de la o gaşcă", cum spune Traian Marcu, preşedintele Organizaţiei Democratice a Tineretului „Maris". Un grup de prieteni care se simt bine împreună şi au vrut să facă ceva, să nu mai aştepte. Acest tip de organizaţie, ca cea pomenită anterior, ca „Pro Vobis", ca „Tineri pentru Tineri" ş.a., pune mare preţ pe această solidaritate internă, pe viaţa asociativă. Esenţa lor constă în „a te simţi util, indiferent în ce constă activitatea" (Draga Corneanu – „Clubul Societăţii Civile"). Este ceea ce îi deosebeşte de organizaţiile tip „fundaţie", axate în mai mare măsură pe realizarea scopurilor.

Astfel, putem împărţi ONG-urile româneşti în două categorii. Prima ar fi formată din cele formate ca iniţiative locale şi care s-au adaptat ulterior sistemului de finanţare a programelor dezvoltat treptat după 1989. Aceste organizaţii folosesc într-o mai mare măsură voluntari. Cea de-a doua categorie este formată din cele care au apărut la iniţiativa unei organizaţii din Occident care a venit cu finanţare şi a deschis aici o filială. Pentru că nu exista un grup deja constituit, care să atragă voluntari, au pornit ca o structură birocratizată, cu salariaţi. Solidaritatea celor din prima categorie se bazează pe prietenii, pe tendinţa de menţinere a coeziunii unui grup, fiind mai puternică.

Al doilea domeniu de discuţie este solidaritatea între ONG-uri. Pentru că finanţatorii şi banii sînt puţini, cu excepţia cîtorva, există o rivalitate extraordinară pentru adjudecarea fondurilor. Sînt nemulţumiri asupra modului de selecţie a proiectelor de către finanţatori, iar doi dintre liderii de asociaţii cu care am discutat mi-au relatat chiar cazuri în care ideea unui proiect a fost furată de o altă organizaţie după ce fusese depus la finanţator.

Colaborările în vederea realizării unor programe comune sînt extrem de rare. În general, parteneriatele nu se ivesc spontan, ci sînt provocate de finanţatori. Pentru a-şi vedea obiectivele de mai mare amploare realizate, aceştia impun ONG-urilor asocierea pentru a primi fonduri. Solidaritatea internă de grup nu se transformă, însă, în solidaritate de obiective, cu toţi cei implicaţi, astfel încît aceste parteneriate sînt puse cu greu în practică. Un proiect care a adus laolaltă mai multe organizaţii este cel numit „Împreună pentru voi", finanţat de Fondul Naţiunilor Unite pentru Populaţie, axat pe educaţie sexuală şi desfăşurat anual la Costineşti. La cererea finanţatorului au fost implicate iniţial douăsprezece organizaţii, dar pe parcurs au rămas numai şase. Una dintre cauze este lipsa de coeziune între oameni obişnuiţi să lucreze în mod diferit.

Pentru a beneficia de reprezentativitate internaţională şi pentru a putea gestiona patrimoniul fostului UTC, se încearcă de multă vreme realizarea unei structuri care să cuprindă principalele organizaţii de tineret. Ultima încercare, de anul trecut, este cea de a crea Consiliul Tineretului din România, sprijinit de Ministerul Tineretului şi Sportului, care să înglobeze asociaţiile de profil reprezentative la nivel naţional şi organizaţiile de tineret ale partidelor politice. Includerea acestora afectează grav credibilitatea unui organism ce se vrea al societăţii civile.

Dar neînţelegerile între „politici" şi „apolitici" şi animozităţile personale au subminat funcţionarea acestui consiliu care putea forma o solidaritate între organizaţii care acţionează haotic.

Al treilea domeniu de discuţie este acţiunea ONG-urilor în vederea realizării unei solidarizări şi comunicări între diferite segmente ale societăţii. Prin implicarea lor directă în social, ele sînt capabile să sesizeze problemele şi necesităţile reale. Riscînd să-i nemulţumesc pe ceilalţi, am să citez cîteva nume edificatoare ale unor proiecte reprezentative: „Participarea la Administrare Locală a Tinerilor" (fundaţia „Paltin"), Centre de Consiliere Părinţi-Profesori-Liceeni (O.D.T. „Maris"), „Bunicilor mei – un zîmbet, o floare" (Clubul Societăţii Civile), „Educaţie pentru Viaţa de Familie" (Tineri pentru Tineri).

Pentru că aria lor de acţiune este limitată, ONG-urile nu pot să rezolve decît secţiuni limitate, cazuri puţine din problemele existente. Însă, principalul cîştig ar fi semnalul de alarmă dat şi eventuala propagare a exemplului.

Cristian GHINEA

Prin amabilitatea Fundaţiei pentru Dezvoltarea Societăţii Civile am descoperit organizaţiile neguvernamentale care, într-o scurtă autoprezentare, îşi propun menţinerea sau dezvoltarea unei anumite forme de solidaritate. Lista cuprinde în cea mai mare parte asociaţii de tip profesional, sindicate sau case de ajutor reciproc, care îşi propun apărarea intereselor membrilor, în special cele materiale, solidaritatea apărînd ca un mijloc de atingere a acestui scop. O altă categorie este formată de asociaţii de tineret sau civice care vizează solidaritatea „umană" sau „morală" a societăţii în ansamblu.

Nu lipsesc nici cei care, prin unirea „celor care dînd dovadă de solidaritate românească şi umanism caracteristic poporului român", doresc „solidaritatea neamului". Dacă unii sînt modeşti şi se mulţumesc cu „solidaritatea între membrii corpului didactic primar din bazinul Rădăuţi", alţii nu se-ncurcă în astfel de detalii şi se gîndesc la, nici mai mult nici mai puţin, decît „înţelegerea între popoare şi solidaritatea internaţională". Şi nu e vorba de ONU, ci de „Liga română pentru învăţămînt şi cultură populară".

Am învăţat şi lucruri noi, de la cineva care îşi propune dezvoltarea legăturilor cu „mutualiştii" francezi. Şi chiar există acest cuvînt, m-am uitat în DEX.

Spirit de corp şi salariu

Locotenentul Nicolae Maximilian, de la Institutul pentru Cercetarea şi Prevenirea Criminalităţii, încearcă să analizeze măsura în care în Poliţie se manifestă o solidaritate de grup. Toate datele care apar în acest interviu sînt luate dintr-un studiu finalizat de Serviciul de Cercetare din cadrul Institutului în martie 1999: „Diagnoza abandonului instituţional. Percepţia satisfacţiei profesionale a poliţiştilor în contextul social actual".

Ce te determină să devii poliţist?

Cred că majoritatea copiilor au avut la un moment dat în minte ideea aceasta. În filme sau în cărţile poliţiste, personajele pozitive sînt întotdeauna poliţiştii. Apoi, cred că e vorba şi de plăcere. E o profesie atractivă, prin faptul că lucrezi în permanenţă cu oamenii, faci mai mereu lucruri noi, te atrage riscul.

Se schimbă percepţia faţă de profesie după ce ai devenit poliţist?

În unele cazuri, cred că da. Dovada clară este că mulţi pleacă din Poliţie, din motive materiale sau legate stric de relaţiile pe care le ai la serviciu, de modul cum e privită Poliţia, dacă-ţi convine activitatea ei, dacă eşti mîndru să faci parte din forţele de Poliţie. Totuşi, îţi creează, probabil, senzaţia că aparţii unui grup social deosebit. Fie că eşti în uniformă, fie că eşti civil, cînd te prezinţi că eşti poliţist se creează o anumită imagine în faţa oamenilor, pozitivă sau negativă.

Cum e mai des?

Depinde. Dacă e o discuţie profesională, în general e pozitivă, dar la ansamblul societăţii s-ar părea că e negativă.

Cum ajung în cazul acesta să doresc să devin poliţist, dacă resimt o atitudine negativă din partea comunităţii?

Pentru mine, unul din motivele care m-au determinat să ajung aici a fost tocmai să arăt că poţi să fii poliţist aşa cum îşi doreşte lumea. E adevărat, se spune despre mulţi poliţişti că săvîrşesc acte de corupţie, că nu sînt exact cum ar trebui, şi am vrut în primul rînd să-mi dovedesc că lucrul acesta nu e în totalitate adevărat.

Există o diferenţă între poliţişti care se ocupă de domenii diferite, să spunem între cei de la circulaţie şi cei de la judiciar?

E normal să te simţi mai aproape faţă de colegii care desfăşoară aceeaşi activitate cu tine: te ajuţi unul pe altul. Dar, per ansamblu, există o solidaritate de grup în rîndul poliţiştilor. Ea funcţionează în ambele sensuri. Cînd se rezolvă un caz deosebit, eu mă simt mîndru că sînt poliţist pentru că un coleg de-al meu a reuşit să rezolve un lucru de pe urma căruia beneficiază întreaga societate. La fel cînd sînt neîmpliniri – cazuri de corupţie chiar, nerealizări, o scăpare – eu le resimt ca pe eşecuri proprii. Ideea pe care o avem aici, la Prevenire, este că de fiecare dată cînd se comite o infracţiune e şi un eşec de-al nostru, dar şi al comunităţii. Eu resimt orice lucru întîmplat în Poliţie ori ca pe o satisfacţie, ori ca pe o neîmplinire personală, pentru că mă simt solidar faţă de colegi. Cînd se rezolvă un caz, toată lumea e mulţumită de activitatea Poliţiei şi de pe urma acestei situaţii vor beneficia toţi poliţiştii. Dimpotrivă, cînd e un caz de corupţie, lumea acuză Poliţia în totalitatea ei şi toţi intrăm în categoria persoanelor blamate.

Care este situaţia părăsirii profesiei de către poliţişti?

Dacă între 1994 şi 1996 numărul poliţiştilor a crescut de la 45.600 la 55.800, în 1998 numărul lor a ajuns la 52.800. În numai doi ani a scăzut, deci, cu 3.000 de oameni. Pe lîngă faptul că s-a redus numărul de angajări, au apărut foarte multe cazuri de abandon instituţional, fie pentru că au vrut, fie că au fost îndepărtaţi. În 1998, de exemplu, numărul demisiilor din Poliţie este de 500. Pe de altă parte, 10,8% dintre poliţiştii chestionaţi pentru studiul „Diagnoza abandonului instituţional" îşi exprimă intenţia de a pleca din instituţie. În primul rînd, cred că e vorba de o insatisfacţie financiară. În condiţiile în care rămîn 10-12 ore la serviciu, sau chiar zile şi nopţi fără să plece acasă, ei consideră că nu sînt plătiţi corespunzător. Apoi e riscul, stresul foarte mare, nemulţumiri legate de mijloacele materiale insuficiente, poate chiar influenţa familiei, nemulţumită de timpul pe care-l petrece la serviciu. Din chestionar, se desprinde că salarizarea, climatul de muncă şi lipsa de protecţie a poliţistului sînt factorii care, dacă vor suporta îmbunătăţiri, vor bloca în mod hotărîtor tendinţa de părăsire a instituţiei.

De altfel, numărul plecărilor este de două ori mai mare în 1998 faţă de 1993, iar faţă de numărul angajaţilor în acelaşi an 1998 de trei ori mai mare. În plus, ponderea ofiţerilor care părăsesc structura poliţiei e permanent mai mare decît cea a subofiţerilor, iar persoanele cele mai nemulţumite sînt cuprinse în categoria de vîrstă 31-40 de ani. Tendinţa părăsirii instituţiei se observă mai ales la cei cu vechime mai mică de 10 ani şi sînt percepuţi ca persoane foarte bine pregătite profesional. Dacă ai o vechime mai mică de 10 ani, nu s-a format încă un ataşament faţă de Poliţie, pe cînd dacă lucrezi de 20 de ani deja face parte din viaţa ta. La cei foarte bine pregătiţi profesional, un rol hotărîtor are aspectul financiar: pot cîştiga de 2-3 ori mai bine în altă parte. Le-ar plăcea să rămînă poliţişti, dar renunţă la această pasiune pentru un salariu mai bun.

Octavian GABOR

Z. ORNEA

Un implicit act de solidaritate

Aş voi să relev un moment de solidaritate ciudată, implicită (ar putea fi numită şi, cu un termen împrumutat din teoria literară, involuntară). Dar chiar aşa stînd lucrurile (ba chiar mai rău), în planul general al epocii, poate căpăta denominaţia de solidaritate. În 29 noiembrie 1918 la guvernare (înlocuindu-l pe Al. Marghiloman) vine Ion I. C. Brătianu, în fruntea, firește, a unui cabinet de miniştri liberal. Acest guvern a avut misiunea istorică de a readuce Curtea regală din refugiul de la Iaşi la Bucureşti, să denunţe tratatul de pace cu Puterile Centrale (niciodată devenit legal pentru că regele Ferdinand, bine sfătuit de Brătianu şi B. Ştirbei, a refuzat să-l semneze), revenind alături de Antanta, isprăvind războiul. La Paris se convoacă o Conferinţă a ţărilor învingătoare, care trebuiau să încheie pacea şi să stabilească noua hartă a Europei de centru, de est şi de apus. Acolo, mari şi tari erau G. Clemenceau, premierul Franţei, Loyd George, reprezentînd Marea Britanie, şi preşedintele SUA W. Wilson, cu ale sale cele 14 puncte ale principiilor drepturilor popoarelor la autodeterminare. România îşi făurise, prin actele decisive ale provinciilor româneşti alipite la trupul ţării, reîntregirea ţării, făurindu-se România Mare. Aceste decizii istorice trebuiau recunoscute de marile puteri, sub forma unor tratate. La sfîrşitul lui decembrie 1918 (stil vechi) Ionel Brătianu pleacă la Paris, unde, de la început, are de întîmpinat dificultăţi provenite de nerecunoaşterea tratatului nostru de alianţă cu Antanta din august 1916. Brătianu, intransigent, se plasa pe liniamentele tratatului, cerînd stricta lui respectare, ceea ce însemna stabilirea graniţei cu Serbia la Dunăre, deci recunoaşterea că întregul Banat era românesc. Brătianu era şeful delegaţiei României, ducînd o dîrză luptă pentru interesele ţării şi, în general, ale ţărilor mici care nu erau consultate şi adesea nici măcar ascultate. La chestiunea Banatului se adaugă litigiul naturalizării colective a evreilor de pe întreg cuprinsul României Mari (unii veniseră cu drepturi cetăţeneşti, din provinciile recent alipite ţării). Brătianu se gîndea la o naturalizare individuală a evreilor, opunîndu-se principiului recunoaşterii naţionalităţilor. Situaţia lui e tragică la Conferinţa de pace, considerat fiind prea arogant şi necooperant de către delegaţiile celor trei mari. În ţară, Brătianu avea drept înlocuitor la şefia guvernului pe M. Pherekide. Veştile venite de la Paris puseseră în grea dificultate guvernul liberal, vorbindu-se, tot mai insistent, de căderea sa. În ţară se modificase harta politică. Apăruseră noile partide: cel al Poporului condus de Al. Averescu, Partidul ţărănesc al lui Ion Mihalache, cel ţărănist basarabean condus de Pantelimon Halippa şi Ion Inculeţ, P.N.R (ardelean) condus de Iuliu Maniu şi Al. Vaida-Voevod, o grupare bucovineană condusă de Ion Nistor şi Iancu Flondor etc. Se publicaseră şi decretele privind reforma electorală prin acordarea universalizării dreptului la vot tuturor bărbaţilor. P.N.L. nu pregătise încă mijloace utile pentru cucerirea voturilor în cazul unei consultări electorale, iar Brătianu, atotputernicul partidului, era la Paris, în delegaţie oficială. Acolo se afla, în delegaţia românească, şi Al. Vaida-Voevod. Mari dificultăţi întîmpina Brătianu în legătură cu impusa recunoaştere a drepturilor minorităţilor naţionale, menţionată în tratatele respective. Aceasta i se părea lui Brătianu o ştirbire a suveranităţii ţării, precizînd, pe un ton imperativ, că aceasta e o prerogativă exclusivă a ţării. Ceea ce Wilson, Lloyd George şi Clemenceau refuzau să admită, rămînînd la punctul lor de vedere. Complicaţii se iviseră şi în legătură cu graniţa vestică a ţării, Brătianu cerînd ca ea să fie pe Tisa, iar cei trei mari pe Mureş. Brătianu a înaintat, atunci, un protest în scris Consiliului Suprem al Conferinţei de pace. Se ajunsese la un grav impas, care a făcut obiectul unui Consiliu de Coroană în luna iunie 1919. Ionel Brătianu refuza să semneze, de fapt, tratatul de pace cu Austria (refuzat de Iugoslavia), semnîndu-l numai pe cel cu Germania. În iulie 1919 Brătianu trînteşte, cu un gest decis arogant, „uşa" Conferinţei de pace de la Paris, părăsind-o. În litigiu era tot chestiunea Banatului şi clauzele privind statutul minorităţilor, prevăzute în tratatul de pace cu Austria (care, prin extensie, ne privea în mod direct). A fost o gravă eroare a marelui bărbat de stat, pentru că, ştia bine, la aceste stipulaţii cei trei mari ai Conferinţei nu înţelegeau să renunţe. Mai ales că în chestiunea Banatului existase o prealabilă înţelegere a lui Take Ionescu cu liderul sîrb Pasič (recunoscut de cei trei mari), iar principiul statutului minorităţilor era modern şi necesar a fi acceptat.

Ajuns în ţară, Brătianu acceptă căderea guvernului şi organizarea unor noi alegeri. Este desemnat ca premier generalul Arthur Văitoianu, fost ministru de Război în precedentul cabinet liberal. Noile partide s-au agitat mult în campania electorală, în timpul căreia generalul Al. Averescu comite enorma gafă de a-şi retrage partidul de la alegeri. Rezultatul consultării electorale e buimăcitor. P.N.R. obţine 199 mandate, Partidul Ţărănesc – 130, Liga Poporului – 7, P.N.L. – 103, Partidul Naţionalist-Democrat (N. Iorga) – 27, Partidul Conservator Progresist (Maghiloman) – 16, Partidul Democrat al Unirii (bucovinenii) – 20. Pentru crearea guvernului s-a alcătuit o coaliţie (Blocul parlamentar) a noilor partide politice, (P.N.R., Partidul Ţărănesc din vechiul Regat şi cel basarabean, Partidul Naţionalist-Democrat şi cel bucovinean). Premier a devenit Al. Vaida-Voevod la 1 decembrie 1919, N. Iorga fiind desemnat preşedinte al Camerei Deputaţilor. Noul premier a plecat, destul de repede, la Paris, pentru a isprăvi ceea ce întrerupsese acolo, la Conferinţa de pace, Ion I. C. Brătianu prin abandonarea ei furioasă. Era, această preluare de misiune, din partea lui Al. Vaida-Voevod un implicit (indirect) act de solidaritate în interesul înalt al ţării. Reîntors la Paris, Vaida-Voevod a demonstrat reală, utilă abilitate diplomatică, restabilind bunele relaţii cu mai marii Conferinţei de pace. Sfătuit în acest sens, a şi devenit, la Paris, mason, întrucît liderii Conferinţei, toţi masoni, dădeau mai atentă ascultare celor ce făceau parte din confrerie (Brătianu nu era mason). Tratatul de pace cu Austria a fost semnat de România încă la 9 decembrie 1919 (de către generalul Const. Coandă) urmînd, apoi, pregătirea celui de la Trianon, tocmai la 4 iunie 1920, cu Ungaria, în condiţii echitabile pentru România. Vaida -Voevod, incontestabil cunoscător al problemelor transilvane, a pregătit bine terenul pentru viitorul tratat de pace cu Ungaria. Şi a făcut-o din inimă şi raţiune, dînd acolo, cu această ocazie, probe de bun diplomat şi patriot. Iar Vaida-Voevod a avut eleganţa de a nu se desolidariza de atitudinea lui Brătianu la Conferinţa de pace, explicînd mlădios opiniile predecesorului şi găsind căi practicabile de contact cu mai marii Conferinţei de pace. A fost, de fapt, această solidaritate, în interesul mare al ţării, un act de continuitate a poziţiei României la Conferinţa de pace. Comportarea lui Vaida-Voevod, acolo, a fost admirabilă, luînd parte în culise şi în şedinţe la marile concilieri, plecînd, apoi, la Londra pentru a aplatiza asperităţile, făcînd bune demersuri pentru a le netezi şi pe cele cu SUA. Toate, în interesul ţării şi neexprimînd defel atitudini polemice faţă de comportarea prea îngîmfată a predecesorului său la Conferinţa de pace.

Nu tot atît de elegantă a fost atitudinea lui Brătianu faţă de Vaida-Voevod în particular şi a guvernului său în general. Brătianu va depune toate eforturile pentru a provoca demiterea guvernului Federaţiei. Îl va determina, la 27 decembrie 1919, pe generalul Al. Averescu să renunţe la portofoliul Internelor, acesta fiind încredinţat dr. N. Lupu (ţărănist). Avînd loc diferite greve muncitoreşti, Brătianu l-a convins pe regele Ferdinand că guvernul în funcţiune are o atitudine făţiş de stînga. Iar proiectul de lege pentru reforma agrară (ministru Ion Mihalache) trimis regelui pentru aprobare în vederea punerii în discuţia parlamentului e, pur şi simplu, respins. A fost semnul sigur că suveranul nu agreează guvernul. La 12 martie 1920 guvernul Vaida-Voevod a fost demis, premierul aflînd vestea la Londra, unde se afla în vizită oficială. În *O viaţă de om* N. Iorga, grav afectat de ofensă, a notat: „Ceea ce s-a făcut este pentru mine o crimă de stat. Nici o sentinelă n-a fost ucisă mai mişeleşte la postul său de onoare, decît a fost doborît primul slujbaş al ţării, ieşit din cele dintîi Camere ale sufragiului universal, cele dintîi organe legislative, de către asociaţia oamenilor care reprezentau reacţiunea în cea mai periculoasă formă demagogică". Ionel Brătianu lucrase rapid şi eficient. Se verifica opinia sa, de curînd devenită publică prin memoriile recente ale lui Al. Lepădatu, care i-a declarat cîndva, pe atunci: „Nu dau eu ţara pe mîna lui Vaida şi Maniu". Se considera a fi, el şi nu regele, stăpînul ţării şi se voia în fruntea ei (singur sau prin interpuşi) cîtă vreme dorea şi avea nevoie pentru a o organiza după făurirea României Mari. Şi, într-adevăr, Iuliu Maniu (apoi şi Vaida-Voevod) n-au devenit prim-miniştri decît din noiembrie 1928, adică după moartea, în 1927, a atotputernicului Ion I. C. Brătianu. Actul de solidaritate al lui Al. Vaida-Voevod n-a avut parte, din partea lui Ionel Brătianu, de reciprocitate.

Irina NICOLAU
scriitor

În numele tatălui

Uneori ţi se întîmplă lucruri despre care ai vrea să afle toată lumea. Recent m-am aflat într-o astfel de situaţie. Invitată să prezint „Ghidul sărbătorilor româneşti" la emisiunea „Credo", din vorbă în vorbă, am ajuns la un vis vechi, cel de a face o cărţulie – i-am găsit şi titlul, „Gînd bun" – pe care s-o duc bolnavilor în spitale şi s-o dau oamenilor necăjiţi, descumpăniţi, dezamăgiţi, o cărţulie ca o strîngere de mînă. Prezentasem acest proiect de nenumărate ori cerînd ajutorul unor inşi care puteau să mă ajute. Atunci am vorbit degeaba, acum am vorbit însă într-un ceas norocos pentru că, după trei zile, m-am pomenit la muzeu cu un bărbat care îmi zice, doamnă, am urmărit emisiunea şi vreau să vă ajut. Măi, îmi zic şi el continuă, reprezint Fundaţia „Gheorghe Marin Speteanu" şi, scoţînd din servietă „Istoria Bucureştilor" de Ionescu Gion, zice, republicarea acestei cărţi este cea mai importantă realizare a noastră. Bine, zic, vă mulţumesc, am încă o rugăminte, pentru că am multă treabă, să-mi daţi telefon cînd aţi făcut rost de bani. Peste cîteva zile, mă sună şi spune, gata! Chiar aşa? Tranziţia ne-a făcut suspicioşi. Cine ştie cu cine pun boii în jug, fac obrazul gros şi îl întreb. Nu vă supăraţi, dar cine a fost Gheorghe Marin Speteanu? Răspunsul vine simplu, a fost tata. Nu pot să mă opresc aici, continuu politicos, şi cine a fost, iertaţi-mi ignoranţa. A fost un om obişnuit, am de la el nişte caiete de însemnări din război, avea însă tot felul de idei şi de proiecte. El a murit şi mi-a lăsat moştenire proiectele; în general, Fundaţia încearcă să ajute pe cei care vor să facă un lucru bun.

Într-un timp scurt eu am făcut cărticica şi într-un timp şi mai scurt, în numele tatălui, fiul a tipărit-o. Într-o dimineaţă am venit la muzeu şi am găsit un deluşor de pachete în care erau ambalate trei mii de cărticele. Faci ce vrei cu ele, a zis şi a dispărut.

Întîmplarea poate fi interpretată în multe feluri. Ceea ce mi se pare mie colosal este modul în care cineva a putut să se solidarizeze cu visul altcuiva. De obicei, oamenii luptă pentru propriile lor vise. Faptul merită atenţie cu atît mai mult cu cît visul meu era foarte mărunt. Îmi vine mai uşor să-l înţeleg pe un om care se solidarizează cu visul altuia atunci cînd este vorba de o acţiune importantă care generează prestigiu pentru ambele părţi. La urma urmei însă poate că este nepotrivit să complic atîta lucrurile, să nu accept cu simplitate un gest simplu şi direct. Mulţumesc, Viorel!

Despre solidaritate simt că merită să adaug cîteva amănunte. Spuneam altădată că **împreună** este unul dintre cuvintele mele preferate. Solidaritatea fiind una dintre ipostazele stării de **împreună** mă preocupă mult şi demult. Tot gîndindu-mă am ajuns la trei puncte de vedere. În primul rînd mi se pare că este impropriu să vorbeşti despre solidaritate în interiorul grupurilor unde indivizii compun în mod natural un corp comun. Am în vedere familia şi grupurile care se constituie după modelul familiei. În al doilea rînd cred că este util să faci diferenţa între solidaritate şi **a fi de partea cuiva** sau **a fi alături de cineva**. Nu intru în detalii, presupun însă că solidaritatea pretinde un anumit nivel de conştiinţă civică, iar celelalte forme ale stării de **împreună** mizează pe sentimentul iubirii, pe frică sau pe interese. În fine, aş face distincţia între solidarităţile care se produc între oameni şi cele care adună oameni în jurul

© C. Farcaş

unor cauze şi a unor idei.

Dintre cazurile de solidaritate care mi-au venit în minte scriind acest articol, mă simt atrasă de cele unde solidarizarea se face cu un străin, iar cele care mă tulbură privesc solidarităţile nedorite, situaţiile în care te simţi mai aproape de poziţia unui duşman sau de aceea a cuiva cu care te afli în dezacord.

Nu m-am referit întîmplător la ultimul gen de solidarităţi. Observ că românii se împart astăzi în două (pe indiferenţi nu-i socotesc), de-o parte se află cei solidari cu sîrbii şi de partea cealaltă cei ce sînt de partea „lui NATO". Dacă n-ar exista ruşii pe pămînt, m-aş gîndi înainte să spun „cu cine votez". Pentru că există însă, răspund imediat, NATO, deşi să dai cu bombe în capul unora care merg la biserică mi se pare un lucru greu de acceptat. Şi dacă m-ar întreba cineva de cine îmi este milă aş răspunde că de albanezi. Am fost la Kosovo în urmă cu douăzeci de ani, i-am văzut pe albanezi cu ochii mei şi mi se rupe inima. Dar nu mă simt solidară cu ei, ar însemna cu totul altceva.

André SCRIMA

FUNCŢIA TRADIŢIEI ATHONITE

Cu regretul de a nu putea publica textul în întregul lui, prezentăm aici introducerea, „punerea în cadru metodologic" a textului lui André Scrima, „Reflexions sur les rythmes et la fonction de la tradition athonite", apărut cu prilejul celebrării a o mie de ani de la întemeierea Athosului monastic, în Le Millénaire du Mont Athos, 963-1963, *Études et Mélanges, Chevetogne 1963. Cerîndu-i acceptul pentru publicare, autorul a ţinut să precizeze că textul său încearcă să degajeze o structură, o configuraţie „ideală" a destinului athonit; inaparentă sau abia aparentă în derularea faptelor istorice, ea poate fi descifrată în profunzimea lor, „pe sub istorie", ca dezvoltare internă a tradiţiei. Extrasul de faţă vorbeşte tocmai despre înţelesul şi despre substanţa pe care „tradiţia" le are în spiritualitatea creştină orientală, în vreme ce partea a doua a textului propune o interpretare în trei faze a „ritmurilor" tradiţiei.*

O structură în transparenţă

De o mie de ani, o limbă de pămînt a peninsulei chalcidice – devenită Sfîntul Munte Athos – ocupă în taină acest colţ al Mediteranei orientale: asemenea unei tăceri şi unei enigme. Ceea ce nu o împiedică să atragă – mai ales odată cu trezirea conştiinţei istorice – atenţia cercetătorului; doar efortul lui răbdător, conatural obiectului de studiu, poate defrişa noţiuni şi valori cuprinse altminteri într-o textură de atemporalitate. În sfîrşit, inevitabilul decalaj al mentalităţilor şi al comportamentelor sociale apărut în epoca noastră, decalaj între ceea ce „se dezvoltă rapid" şi ceea ce „întîrzie să se adapteze", livrează cîteodată Athosul unui interes echivoc pentru pitoresc şi exotic, de obicei în dauna unei priviri limpide. Trei căi de acces aşadar, între multe altele, spre realitatea athonită. Am ţinut să le menţionăm pentru a situa mai precis propria noastră cale. Prin forţa lucrurilor prea rapidă, abordarea noastră încearcă să dea temei – ritmurile şi funcţia tradiţiei athonite – o viziune în acelaşi timp simplă şi centrală, astfel încît multiplele sale aspecte să se ordoneze, iar diversele ei efecte să-şi poată găsi spontan locul, pentru ca, în sfîrşit, orientarea organică – dar subiacentă tradiţiei athonite – să apară nu, desigur, în plină lumină, dar măcar în transparenţă. Ne grăbim să adăugăm că vom fi obligaţi să sugerăm şi să evocăm acolo unde aprofundarea analizei, a referinţelor, a dezbaterii ar fi fost, cîteodată, de dorit...

Am vrea să evităm mai ales reproşul de a marca divergenţe acolo unde întîlnim mai degrabă o pluralitate pozitivă, diferenţe legitime, nuanţe complementare, într-un cuvînt aceeaşi unitate altfel exprimată. Vom spune oare vreodată îndeajuns în ce măsură cunoaşterea spiritualităţii monastice orientale (acelaşi lucru fiind valabil şi pentru cea occidentală) deschide certitudinea imprescriptibilei unităţi, nu numai a două curente spirituale printre multe altele, ci a două Biserici, ortodoxă şi catolică, a căror intimă, esenţială întrepătrundere o conotează? Fără acest sens al unităţii – dificil cîteodată de asumat pentru că îţi cere să intri în „compoziţia locului" celuilalt –, fără acest sens al unităţii nici o consideraţie asupra monahismului oriental n-ar sta sub o lumină întreagă.

Dilatări, contracţii, transmutări

Acestea fiind spuse, să reamintim pe scurt împrejurările ce au însoţit emergenţa istorică a Sfîntului Munte. S-a remarcat oare îndestul în ce măsură coincide ea cu o încheietură, mai precis cu o distribuire a vremilor? Distribuire a vremilor prin excelenţă care e acest An O Mie. Celebră mai ales în Occident, epoca oferă nu mai puţin morfologiei istoriei prilejul de a trasa, între creştinătatea orientală şi cea occidentală, un paralelism în care diferenţierea joacă deja un rol. Nu vom reifica – e oare nevoie s-o mai spunem? – acest jalon cronologic cu valoare mai întîi simbolică, în jurul căruia diverşi istorici dintre secolele XVI şi XIX au crezut că pot întreţine legenda unei mici apocalipse, trăită în spaimă şi în tulburări. Dincolo de aceasta, perioada astfel denumită exprimă în mod extrem de semnificativ sentimentul unui nou început. Schematizînd la maximum, fără a violenta cu toate acestea faptele şi nici interpretarea lor consacrată, întîlnim pe de o parte ruptura de niveluri, de atîtea ori descrisă, a Evului Mediu occidental. Timpul, care încheiase o primă, lentă, gestaţie de-a lungul veacurilor precedente, se dilată, intră în expansiune indefinită, aspiră – pentru a-şi împlini mai bine funcţia – către multiple „renaşteri". Instituţiile sociale şi politice specifice pentru *civitas christiana* se întăresc; cetăţile dialecticiene, aşezate la Apus, găzduiesc universităţile, unde teologia şi spiritul timpului îşi adresează o reciprocă interogaţie, în vreme ce în profunzimea conştiinţelor încolţeşte o nelinişte nouă, şi cît de fecundă adesea: credinţa va reuşi ea vreodată să ajungă din urmă timpul? Va şti ea oare vreodată să se integreze în ceea ce nu va întîrzia să se numească evoluţia umanităţii, *evoluţie* pur şi simplu?

Să ne întoarcem de partea Bizanţului. Aici, nici o răsturnare perceptibilă, nici o soluţie sensibilă de continuitate. Milenarismul, dacă trebuie să ne referim totuşi la el, îşi consumase virtual atracţia, sub formele lui violente, în primele secole ale mileniului; parusia, a doua venire, era, s-ar spune, trăită zi cu zi, anticipată, asimilată în transparenţa liturghiei şi a vieţii sacramentale, în interioritatea vieţii spirituale. Pe de altă parte, lumea „barbară" era departe de a pune creştinătăţii orientale, în acea vreme, aceleaşi probleme de metamorfoză şi de adaptare pe care, de cîteva secole, le pune în Occident creştinătăţii latine. Imperiul de Răsărit suportă nu mai puţin, la acea epocă, transformări decisive. Am spune, sintetic exprimat, că universul bizantin intră în contracţie. Aşa cum scrie Ostrogorsky, „o notabilă restrîngere a orizontului politic marcase criza iconoclastă, care coincidea cu declinul cel mai puternic al ideii de imperiu universal şi cu ruina puterii bizantine în Occident." Din raţiuni diferite, şi pentru a cita acelaşi autor, universalismul Bisericii romane, sub noile sale forme de manifestare, „pierde teren în Orient; papa Leon al III-lea făcuse deja primul pas în acest sens cînd supusese jurisdicţiei Constantinopolului cea mai mare parte a peninsulei balcanice şi Italia de sud". Pe de altă parte, între Nichifor Focas, Ioan Ţimisces şi Vasile al II-lea, vîrsta eroică a Bizanţului ia sfîrşit: anul bătăliei de la Manţinkert (1071), care livrează turcilor selgiucizi hinterlandul anatolian şi sirian, vede, la celălalt capăt al imperiului, Bari căzut în stăpînirea lui Robert Guiscard. Această dublă presiune convergentă amorsează dislocarea trupului istoric al Bizanţului; la intervale de două secole fiecare, cucerirea de către cruciaţi şi ocuparea de către turci a oraşului imperial o vor desăvîrşi. În momentul care ne preocupă, la încheietura între milenii, apogeul precede cu puţin declinul. E tocmai epoca întemeierii athonite; cu un cuvînt căruia îi recunoaştem de bunăvoie caracterul abrupt, am spune că e o epocă în care, pentru a-şi supravieţui, timpul Bizanţului se interiorizează: el se pregăteşte să devină esenţialmente *tradiţie*.

Or, era necesar ca, în acest scop, datele fundamentale, deja existente, ale tradiţiei să fie asumate şi totodată ele să fie conservate, îmbogăţite, transmise. Chiar şi fără a mai menţiona sporul de prestigiu dobîndit de călugări de-a lungul disputelor iconoclaste, fără a ne mai gîndi la protecţia (destul de echivocă, ar trebui spus, pentru că însoţită de privilegii economice excesive) a unui Nichifor Focas şi a altor potentaţi bizantini, corpul monastic era în mod normal, în Orient, cel căruia îi revenea ministerul tradiţiei sub aspectul său de spiritualitate trăită şi de magisteriu profetic.

Nu avem intenţia să întreprindem aici (cu toate că cele tocmai menţionate ne-ar angaja în această direcţie) o analiză fenomenologică a monahismului oriental. În fapt, dacă variaţia unghiurilor de cercetare şi de estimare e legitimă, tot aşa precum e legitimă considerarea *faptului* monastic pornind de la puncte de vedere determinate (istoric, sociologic, moral etc.), realitatea lui *totală*, ca şi *unitatea* sa intimă nu ar înceta să rămînă o ţintă neatinsă (mai ales în ceea ce priveşte Orientul) şi să îndemne, dincolo de discuţii de detaliu, la o revizuire a metodelor de abordare... Efortul de cercetare ar trebui să tindă spre degajarea unei metodologii coerente, capabilă să dea seamă, pe cît e cu putinţă, de totalitatea fenomenului.

Paradosis

Studiul istoriei şi al spiritualităţii athonite ne apare, din acest punct de vedere, prin excelenţă preţios pentru că el pune în lumină caracterul fundamental al monahismului oriental în ansamblul lui: acesta e, înainte de orice altceva, o *tradiţie*. Fără a ignora, se înţelege de la sine, prescripţiile instituţionale şi canonice, starea monastică se defineşte esenţialmente pentru Răsărit drept transmitere *(paradosis)* a realităţilor vii şi personale comunicate tocmai sub modul unei tradiţii organic legate de tradiţia integrală a Bisericii. Formele de viaţă materială, structurile specifice elaborate în cursul diverselor epoci monastice (care marchează continuitatea creatoare cu „vremea aurorală a tradiţiei") rămîn astfel strîns asociate unele altora – cenobitism, eremitism, viaţă lavriotă –, deschise unele către altele: eclezial prin natura sa, monahismul oriental e coextensiv vieţii Bisericii, percepută în unitatea şi în pluralitatea ei concretă. În acest fapt trebuie căutată, după opinia noastră, raţiunea primă a supleţii lui interioare, a lipsei de graniţe rigide între cadrele sale instituţionale, aspecte ce riscă să deruteze o cercetare insuficient pregătită. O asemenea tradiţie monastică, integrată într-un mod „imediat" Bisericii în virtutea elementelor ei esenţiale – liturghie, spiritualitate trăită, dogmă –, cere mai puţin, se va fi observat, poate, „fondatori" în sensul riguros al termenului; ea cere mai degrabă „Părinţi" şi „martori" ai spiritului, ai duhului ei. „Regula", ea însăşi, va păstra sensul fundamental al unei „căi" de viaţă („typikon") evoluînd împreună cu ea în lumina discernămîntului unui părinte spiritual şi a unui *consensus Ecclesiae*, fără a îngheţa într-un text imuabil, placat cumva pe viul vieţii... Vom înţelege astfel dificultăţile salutare întîmpinate de orice efort de a defini exhaustiv un monahism în care trebuie recunoscut, în primul rînd, o categorie sintetică de viaţă spirituală, un „stil", un „spirit eschatologic" în sensul în care acest termen exprimă destinarea esenţială a Bisericii, prezenţa sa mereu mai intensivă în misterul Dumnezeului celui Viu. Acesta e principiul coerenţei intime a stării monastice, de la reflexia teologică de ea elaborată, pînă la relaţia sa cu lumea.

Muntele Athos lasă să se prevadă astfel, din primul ceas, funcţia sa singulară în interiorul creştinătăţii orientale: în acelaşi timp cotitură şi nouă pornire a tradiţiei ei monastice, Biserica de Răsărit îi va încredinţa, pentru mai multe secole ale istoriei sale, o parte a ministerului ei de unitate şi de universalitate.

Dacă pentru bazileul bizantin, monahismul athonit constituie „garda spirituală" a unui imperiu în declin, constituirea Sfîntului Munte va permite, în fapt, găzduirea diverselor curente, filoane şi linii spirituale ale primului mileniu al Bisericii pentru care această întemeiere simbolizează şi marchează cumva punctul de împlinire. Tradiţia athonită, strict vorbind, îşi începe drumul, cum se şi cuvine, în perfectă continuitate cu tradiţia monastică pur şi simplu... Trei componente principale, care sînt tot atîtea linii de forţă, ne vor permite, ni se pare, să degajăm rapid conţinutul tradiţiei athonite, precum şi motivaţiile sale profunde. Este vorba despre experienţa, trăită şi meditată, a raportului har-libertate, în primul rînd; apoi, despre aprofundarea tradiţiei teologice a marilor sinoade ecumenice; despre sensul paternităţii spirituale, în sfîrşit. Linii de forţă care, departe de rămîne paralele, îşi corespund, se întretaie şi converg conform unei orînduiri, unei configuraţii semnificative ce ar putea da seamă credem de desfăşurarea istoriei athonite.

© A. Paul

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Album

Cuvente den copii

Ce este viaţa?

● Viaţa este un lucru preţios.
● Un pişcot pe care-l ronţăi cu poftă.
● Un şir de neîntrerupte deziluzii, o luptă crîncenă între vis şi realitate.
● Viaţa e o aţă, s-a rupt aţa, s-a dus (dracu') viaţa.
● Un roman.
● Ştiu numai că noi existăm în ea şi ea există în noi.
● O eroare.
● Viaţa este o ţigare
Ce se arde pic cu pic
Şi arzînd aşa într-una
Se transformă în nimic.
● Un prilej lung pentru durere.
● Viaţa e o floare, udată cu lacrimi, încălzită de razele soarelui şi uscată de vînt.
● Ceva făcut ca să te afli în treabă.
● Ştiinţific viaţa este procesul cel mai complex, este o formă superioară de mişcare a materiei. Filozofic viaţa este după mine calea prin care orice om are posibilitatea de a se găsi pe sine (mai mult sau mai puţin), iar religios este calea prin care omul trebuie să-şi izbăvească păcatele şi să ajungă la Dumnezeu lăudîndu-l şi făcînd totul pentru el. (3 puncte de vedere)
● Cîteodată totul, cîteodată nimic.
● Un deal pe care-l urci rîznd şi-l cobori plîngînd.
● Viaţa trupului este o părticică din viaţa sufletului.
● O comedie continuă.
● O poartă prin care trece fiecare.
● Vieţile omeneşti sînt flăcări ce se desfăşoară fiecare în felul ei şi cele mai multe se sting fără ca să rămînă vreo umbră după ele.
● Viaţa e ca o conservă: niciodată nu ştii ce-i în ea.

(răspunsuri culese din oracole şcolare din mai multe perioade)

Bazar

Petrecerile vîrstei a doua

În general, petrecerile la care am fost, vreodată, invitată nu s-au ţinut aşa, degeaba. Au avut scopuri precise: o aniversare ori o sărbătoare religioasă. Motivul pentru care scriu despre ele este o senzaţie ciudată: petrecerile au evoluat (şi e interesant de urmărit cum); dar, în acelaşi timp, au rămas, pe alocuri, la fel, dîndu-ţi senzaţia de *deja vu*. Măcar sentimentul că ai ce aştepta, că mai poţi ţine, cu chiu cu vai, ritmul cu un soi de ritual, se păstrează: că poţi să supravieţuieşti din petrecere-n petrecere.

Petrecerile la care am asistat, din copilărie, aveau două elemente esenţiale: **mîncarea** şi **conversaţia** (distracţia, spiritul etc.). Ceea ce diferea de la o adunare la alta era ponderea celor două.

La pre-petreceri, preludii de petreceri – pe scurt, **în vizite**, pe vremuri – era dulceaţa. De cireşe amare, de trandafiri. Sau şerbet. Care nu se aducea imediat, ci după ce se coceau aşteptările. Şi după o serie de 2-3 refuzuri politicoase. Evident, dulceţurile erau însoţite de cafelele-perechi, mici, delicate şi cam slabe. Conversaţia din jurul dulceţurilor aducea a bîrfă, despre oricine şi orice (dar în cercuri mici). Vizitele se păstrează şi acum, dar fără dulceţuri. Doar cu cafele şi bîrfe.

„Reuniunile" de familie, la ocazii festive, pun în mod vădit accentul pe plăcerile stomacului. Acest lucru se oglindeşte în amplasamentul concret al mesei, ca obiect de mobilier: în mijlocul sufrageriei, traversînd-o. La masă trebuie să te aşezi pe un loc bine marcat şi, eventual, să nu te scoli niciodată. Felurile sînt cele româneşti – festive: ouă umplute, icre, brînză frecată cu mărar, chifteluţe, salată de boeuf, fripturi, checuri şi prăjituri cu glazuri, făcute în casă... Conversaţia – întîmplătoare şi, după al patrulea pahar de şpriţ (cu sifon şi, în anii de glorie, cu suc galben acidulat), capătă o oarecare tentă sexy (dar de familie). De altfel, miezul discuţiilor sînt privirile spre televizor (şi comentariile adiacente).

Următoarea „treaptă" o constituie **aniversările cu prieteni**. Ponderea mesei scade, creşte cea a conversaţiei. Bîrfa capătă dimensiuni culturale, aluziile sexuale – conotaţii livreşti. „Dă bine" să fii la curent. Cu orice. Să ai păreri, dar moderate; fără să provoci conflicte. Să te lauzi cu achiziţiile (cărţi, casete, obiecte de interior) e de bon ton, dar cu măsură. Discuţiile amicale se poartă printre ronţăituri: sandvişuri sau sărăţele, covrigi, şi mult de băut...

Semnificaţiile, eventual religioase, ale sărbătorilor sînt celebrate indirect sau deloc. În cel mai fericit caz, instinctiv (pe lîngă aparenţele culinare). Poate faptul că oamenii se întîlnesc, pur şi simplu, cu bucurie, menţine spiritul mai profund al sărbătorii; fără prea multe dubii şi nuanţe. În ciuda aparentei superficialităţi.

În toate cele trei cazuri, evoluţia sărbătorilor se concretizează în: împuţinarea petrecerilor; „esenţializarea" bucatelor oferite (tendinţa fiind spre generalizarea „răciturilor"); internaţionalizarea invitaţilor (şi, implicit împuţinarea lor): la asemenea ocazii ţi se întorc prietenii din Anglia, rudele din America, te sună din Canada (şi discuţi despre Serbia)...

Formele de celebrări prezentate nu sînt, nici pe departe, singurele. Ba din contră, ele tind să fie înlocuite de altele, mai publice şi mai puţin tradiţionale: mersul, în grup, la restaurant; conversaţia în jurul unei mese de biliard; un sejur cu prieteni la vila de la ţară; şi, de ce nu, o seară de dans... Toate îşi propun însă să se joace de-a ritualul. Dacă pînă la armonizarea cu ritmurile cosmice mai e cale lungă, rămîne măcar o încercare de stabilire a celor personale (ale „pretrecăreţilor").

Iaromira POPOVICI

Un vultur lovinescian în faţa unui porumbel marxist

Sînt deja 5 săptămîni (dreptul omului la voluptatea cronologiei!) de cînd cel mai lovinescian critic literar al momentului – aşa se erijează şi aşa e! – l-a brutalizat din nou, în prima pagină a unui cotidian de mare tiraj, pe „un vechi dascăl de marxism-leninism", cum suna şi titlul articolului care nu catadicsea să-l numească pe agresat, socotind, firesc, că alăturarea dintre „dascăl" şi „marxism-leninism" e suficientă pentru a defini caracterul odios al personajului. Ca să nu exagerez: „caracterul onctuos". Iritat de ultima apariţie a dascălului într-o emisiune a dlui Cătălin Ţîrlea, durul lovinescian scria tînjind la stilul unui exerciţiu de detestare: „Onctuosul personaj se dorlota în ipostaza autoproclamată de făcător de bine în toate împrejurările (...) Fundalul de tineri îl asculta cu pioşenie. Se instaurase un soi de hipnoză"...

Strîns şi drept vorbind, tot o hipnoză se exercită şi asupra celui ce-l urmăreşte pe „dascăl" de ani şi ani de zile, nelăsîndu-l din ghearele sale, fie că-l vede sau nu la televizor, fie că-i citeşte sau (mai corect!) nu-i citeşte cărţile. Dacă „dascălul" ar fi vreun Jean Valjean – şi, hotărît, nu e! – s-ar putea zice că un Javert someiază, surprinzător, într-un lovinescian, terifiindu-ne. Am scris, mai sus, „gheare"? De data asta, n-am exagerat. Cu puţin timp înainte de acest articol apărut la Bucureşti, criticul nota într-o revistă transilvană de bună calitate, la rubrica sa permanentă, printre „fişele sale de memorialist", acolo unde cotidianul se sublimează între Starobinski şi Novalis, Valéry şi Doina Uricariu, că: „Fostul propagandist de lux (dascălului, aici, i se dădea numele, de ce?, fiindcă sîntem în provincie şi într-un tiraj discret? – *n. mea)* îşi gîngureşte ce a mai rămas din vechile-i crezuri, cu atîta gingăşie, aidoma unui porumbel, încît absoluţiunea pare a-i fi asigurată din oficiu..." Lucesc aici şi privirea şi morala unui vultur care poate ironiza porumbeii, urmărindu-i nemilos din înalt, scandalizat de insistenţa cu care gînguresc. În logica lovinescianului nostru vultur, ei ar fi trebuit stîrpiţi din cauza vechilor lor crezuri pe care „azi, le spală, pînă la îndepărtarea totală a petelor, graţie detergenţilor moderni, liberalizanţi". Finalul articolului de Bucureşti e mai puţin metaforic şi mult mai explicit: aici „porumbelul" e demascat pentru că „predică exact opusul ideologiei unice, obligatorii, represive, păstrîndu-şi, bineînţeles, funcţiile, pensiile, locuinţele convenabile, dobîndite în epoca ei. Devine, dacă nu creştin sadea (...) măcar umanist, pedagog al pluralismului, dascăl al omeniei şi bunului simţ". Şi urmează fraza finală care nu mai e nici de vultur, nici de specialist în poezie, detergenţi şi rufărie: „În momentele mele negre mă întreb dacă nu e mai onest Corneliu Vadim Tudor".

Scrutîndu-mi liniştit experienţa, pot afirma că acest tip de stupiditate feroce nu putea emana decît de la criticii inchizitoriali ca Moraru şi Novicov, într-adevăr în momentele lor negre, cînd se sumeţeau în ei Goebbels-ul şi Jdanov-ul de serviciu. Această neagră prostie a dlui Gh. Grigurcu – care-mi întunecă multe texte frumoase şi inteligente ale respectivului critic, tocmai ele silindu-mă să-l numesc, rupînd anonimatul iniţial – nu mă face deloc să mă ridic vehement în apărarea „vechiului dascăl de marxism-leninism", Ion Ianoşi. Nu e nevoie de nici o vehemenţă.

Concis şi calm, se poate afirma că profesorul Ianoşi nu e deloc onctuos în afirmarea opţiunilor sale ale căror fermitate şi nuanţă pot într-adevăr fascina o lume de tineri intelectuali neobişnuiţi cu ele, azi, în agora română: nu e deloc oportunist – el şi-a făcut autocritica în cărţile sale pentru tot ce a fost conformism, fals şi eroare în „vechile sale crezuri", fără a renunţa însă la ce e convins că rămîne valabil în ele, cum o cred încă filosofi de greutate din toată lumea, fără să stîrnească mizeria pamfletelor egal de anticomuniste şi de semidocte; el nu e un oportunist ci, mai degrabă, un inoportun, cu deosebire pentru acele „victime ale represiunii" devenite azi, foarte rapid, procurori cu logica unui Vîşinski brusc antibolşevic.

Nu-i voi cere dlui Grigurcu să ţină seamă de opinia unei autorităţi filosofice de talia dlui Mihai Şora care n-a ezitat să declare că „în faţa consecvenţei marxiste a profesorului Ianoşi e cazul să ne ridicăm pălăria"; nu-l voi presa pe dl Grigurcu să-şi însuşească părerea unei personalităţi – dragă şi lui şi mie – de luminozitatea dlui Al. Paleologu care, recent, garanta pentru liberalismul atitudinilor lui Ianoşi într-o vreme cînd intelectualul numai liberal n-avea voie să fie; nu-l voi soma să se informeze la cîţiva buni cunoscuţi comuni cum fără sprijinul „tovarăşului Ion Ianoşi", şeful catedrei de Estetică, ei, azi, n-ar putea fi anticomuniştii inflexibili şi din ce în ce mai imaculaţi; las pentru nuvelele mele înfruntările de idei şi de caracter trăite în aceşti 40 de ani cu acest „prieten rău", în sensul cel bun al cuvîntului. În fond, nimeni nu-i poate interzice dlui Grigurcu să blesteme marxismul şi marxiştii cît vrea, după pofta inimii sale care nu cedează din antibolşevismul ei în faţa nici unei complicaţii. N-ar fi imposibil ca dînsul să fi fost o victimă a represiunilor comuniste, o victimă care nu poate ierta, uita, abdica eţetera. (Noi n-am ştiut-o, noi, cînd dl Grigurcu semna păcătos dar pasager o odă pentru Armata Roşie, în '58, eram daţi cu capul de toţi pereţii pentru teoria duşmănoasă a adevărului integral.)

Problema, pentru mine, simplu cititor care nu-i scap nici o cronică din „România literară" (fără să pot acoperi, desigur, întreaga sa activitate publicistică de o întindere fenomenală şi chiar amuzantă, căci numai o marxistă gestionare a contrariilor explică cum un anticomunist scrie săptămînal şi la „România liberă" şi la „Cotidianul"!?), problema mea este strict intelectuală: cum poate clocoti atîta comunistă ură anticomunistă într-un lovinescian? Cum poate un lovinescian să atingă cantitatea de venin şi potenţialul de stupiditate al unui Corneliu Vadim Tudor? Poţi fi şi lovinescian şi stupid? Răspunsul gingaş, la mintea oricărui porumbel, e ştiut, de mult: se poate!

Radu COSAŞU

„Să fii femeie şi să nu mori“ (făcînd film)

Pe 1 aprilie a.c. Centrul Ceh din Bucureşti a organizat o masă rotundă cu tema: „Pe ecran şi în viaţă, feminismul – o problemă europeană“. Nu am putut lua parte la discuţii (aş fi curios să cunosc „concluziile“). Am văzut însă *toate* filmele care au precedat dezbaterile într-un festival intitulat (cum altfel?) *„Femei despre femei“* şi desfăşurat între 23-31 martie la Cinemateca Română...

Recunosc că filmul mă interesează (mult) mai mult decît feminismul şi că, în această chestiune, nu pot avea decît o opinie fatalmente limitată, aceea a iubitorului de cinema. Tocmai de aceea mi s-a părut incitantă întrebarea lansată înaintea proiecţiei unuia dintre filme: Face o femeie film *altfel* decît un bărbat? Cred că răspunsurile, de la caz la caz, nu pot fi decît diferite; nu ştiu dacă Leni Riefenstahl, de pildă, făcea film „altfel“ decît Veit Harlan, ştiu însă că făcea filme *mai bune* decît acesta, după cum ştiu că între Leni Riefenstahl şi Lina Wertmüller este cam aceeaşi diferenţă ca între Marguerite Duras şi Liliana Cavani: într-un caz este vorba despre cineaste care au adus ceva fundamental artei a şaptea – în celălalt, despre epigoane cu o „contribuţie“ neglijabilă...

Cele 14 filme văzute la Cinematecă au ilustrat perfect această varietate. Au fost filme mai bune sau mai proaste, ale căror titluri se constituie într-un posibil „scenariu“ autonom despre fericirea (sau tristeţea) de a fi femeie: **Numele tău îmi otrăveşte nopţile, Să încerci să fii femeie şi să nu mori, Colecţionara, Mireasa de nisip, Strigătul, Ciorile, Vremea servitoarelor, Capcane mici, capcane mari, Brigitta, În cercul dragostei, Gagicile, Fetus, Post coitum, animal trist, Va ninge oare de Crăciun?** Nici-o capodoperă printre ele – să ne-nţelegem! Probabil însă că intenţia organizatorilor nu a fost să demonstreze neapărat „excelenţa“ femeilor-regizor, ci să exemplifice meditaţia asupra condiţiei femeii prin cîteva filme realizate de acestea. O asemenea încercare nu este ferită de risc întrucît, dacă filmul nu există/rezistă ca film, intenţiile nu mai contează...

Din fericire, cu două excepţii (**Brigitta**, exerciţiul şcolăresc al nemţoaicei Dagmar Knöpfel, şi **Să încerci să fii femeie şi să nu mori**, debutul ca regizoare al unei actriţe spaniole, Ana Belen: mai mult un vehicul pentru formidabila Carmen Maura), filmele din festival au dovedit că, în materie de cinema, femeile sînt departe de a fi „sexul slab“. La 70 de ani, Vera Chytilova încă face film cu o forţă şi o vehemenţă ce pot „scandaliza“; în **Capcane mici, capcane mari** (din 1998), ea se ia de ultimul „bastion“ al dominaţiei simbolice a bărbaţilor – i.e. *los huevos!* –, arătînd că un „macho“ castrat e un imperialist ratat... Filmul e aşa-şi-aşa, adesea „porcos“ (cum se cuvine!) – însă furia bătrînei doamne a cinematografului ceh (amintind, pe alocuri, de nihilismul unui Marco Ferreri) prinde bine în această epocă de pornografie TV. În aceeaşi direcţie (a manifestului amar-furibund, a K.O.-ului ideologic): **Gagicile** unguroaicei Ildiko Szabo, un excelent film mai vechi – din 1982 – al polonezei Barbara Sass, **Strigătul** (minat pe alocuri, din păcate, ca şi **Numele tău îmi otrăveşte nopţile** al regretatei Pilar Miro, de o coloană sonoră redundantă şi stridentă) şi una din cele două revelaţii ale acestui festival, **Colecţionara** finlandezei Auli Mantila (scenaristă şi regizoare). La polul opus – dar tot o revelaţie –, **Ciorile** polonezei Dorota Kedzierzawska (al doilea său film). Dacă tînăra schizofrenă din **Colecţionara** practica un kidnapping la-ntîmplare, purtată de hazardul propriilor pulsiuni criminale, fetiţa de nouă ani din **Ciorile** îşi alege „victima“ (o fetiţă şi mai mică) şi porneşte cu ea într-o călătorie terapeutică, în cursul căreia se va comporta ca o mamă adoptivă... În **Va ninge oare de Crăciun?** – foarte lăudatul, în ţara sa, film al franţuzoaicei Sandrine Veysset –, graţia ludică este înlocuită de un „neo-realism“ desuet şi didactic, singurul „moment poetic“ – acela din final, cu cei şapte copii ai femeii jucîndu-se în zăpadă la miezul-nopţii – fiind la fel de feeric ca o carte poştală... Tot o dezamăgire: **Fetus**, filmul din 1993 al Martei Meszaros; o intrigă de telenovelă, filmată ca atare, cu mici ciudăţenii „horror“ scoase din sertarul cu naftalină al poveştilor à la *Rebecca*. Interesant pînă la urmă, **Mireasa de nisip** al finlandezei Pia Tikka reuşeşte să „răsucească“ tocmai această „intrigă de telenovelă“ într-o direcţie mai puţin exotică şi mai mult postmodernă – cu „inserturi“ în alb-negru şi un amalgam de genuri puse la treabă pentru puzzle-ul final. În fine – între aceste două direcţii complementare –, încă trei filme în care tendinţele deja descrise se combină ingenios: în **Post coitum, animal trist** de Brigitte Roüan, drama unei femei de o anumită vîrstă (interpretată chiar de regizoare) care se amorezează nebuneşte de un gigolo cu 20 de ani mai tînăr este tratată cînd cu patos, cînd cu deriziune într-o peliculă inegală, dar agreabilă; în **În cercul dragostei** de Hermine Huntgeburth, o fiică-mamă-bunică purcede la o căsăpire metodică şi tacticoasă a sexului opus, într-o revizitare simpatică a *Arsenicului şi dantelei vechi* al lui Capra; în fine, în **Vremea servitoarelor** (din 1989) al cehoaicei Irena Pavlaskova, o arivistă – jucată impecabil de Ivana Chylkova – face din soţ o păpuşă la cheremul planurilor ei într-un film îndrăzneţ pentru epoca la care a fost făcut, şi care poate interesa şi astăzi.

Ce vor, de fapt, femeile de la bărbaţi? ar fi poate întrebarea legitimă după vizionarea acestui ciclu; castraţi, masacraţi, manipulaţi sau „monitorizaţi“ de partenerele lor – cum am văzut în cîteva filme –, probabil că răspunsul este (oricît de „nefeminist“ sună): *girls just wanna have fun*... Bărbaţii, se ştie, vor acelaşi lucru. Războiul continuă.

Alex. Leo ŞERBAN

Smithsonian Folklife Festival. La Sibiu

Coca-Cola CONNEX

Fundaţia Culturală Română şi Muzeul „Astra“ au organizat, pe 18 aprilie, *o repetiţie generală cu public* a spectacolelor şi demonstraţiilor (de meşteşuguri tradiţionale, de artă culinară etc.) care vor avea loc la Washington între 23 iunie şi 4 iulie. Reporterul aflat în acel minunat loc numit Dumbrava Sibiului a putut constata următoarele: pe scenă s-au perindat grupuri folclorice strict autentice; în gospodăriile din muzeu, meşteri populari (ţesători, olari, căldărari, lemnari, bucătărese, pictori de icoane) au lucrat sub privirile vizitatorilor; au venit să vadă şi să audă mai bine de 10000 de sibieni (după aprecieri obiective); au fost prezenţi, atenţi şi activi şi reprezentanţii sponsorilor principali, Coca-Cola şi CONNEX GSM. Alte impresii plăcute şi detalii necesare, în *Vineri*, nr. 19, care va apărea pe 7 mai. (**M. V.**)

Un *best-seller* la EDITURA FUNDAŢIEI CULTURALE ROMÂNE:

Radu Tudoran, ***Toate pânzele sus!***, 2 volume
(în colaborare cu Grupul Editorial Litera, Chişinău)

Cronica literară de tranziţie

Aluzii pierdute

În această săptămînă, cronicarul a citit două cărţi de „istorie subiectivă“, semnate de doi oameni care s-au aflat, în decembrie 1989, de aceeaşi parte a baricadei, pentru ca azi să fie de-a dreptul inamici încrîncenaţi: Ion Iliescu* şi Silviu Brucan. Oricît a încercat cronicarul să le comenteze pentru această rubrică, nu i-a ieşit. De aceea, ca un intermezzo, el oferă cititorilor cîteva însemnări, proprii şi împrumutate, în care trecutul e lumina prezentului. Dacă cititorii îl cred pe Moralist, că *le choix des pensées est invention*, cu atît mai bine.

*

Din memorie: un om complet are ambele *sexe ale spiritului* (Michelet).

*

„O tîrfă care schimbă trotuarul nu-şi schimbă meseria“ (Suvarin, citat de B.-H. Lévy).

*

Tache, yankeii şi Cadîr.

*

Roménia dalmaţiană.

*

„Nu *Faust*, ci *Divina Comedie* este pentru mine suprema împlinire. În Dante se află concomitent infinitul şi ordinea“ (E.R.Curtius, scrisoare din 11 iunie 1925, apud Al.Duţu).

*

Libertatea în anarhie e ca şi moneda în inflaţie: multă, dar inutilă.

*

Universitatea „Oxford & Costică S.R.L.“.

*

„A gazetări o idee“ (M.Sebastian).

*

Şi alţii voiau „să intre în Europa“. Unamuno pleda pentru *„europenizarea Spaniei“*, ceea ce înseamnă să intre Europa în Spania. Şi esenţialul acesta este.

*

Exasperanţe.

*

Din memorie, cred că din Denis de Rougemont: *aut liberi, aut libri* = ori prunci, ori cărţi.

*

Relaţia dintre limba de lemn şi sapa de lemn.

*

Descartes şi Sartre reciclaţi: *Je pense, donc je* ***sue!*** ; *L'enfer c'est les* ***nôtres!***

*

„Paznicul cel mai sigur al modului de viaţă sovietic nu sunt «organele» securităţii statului, nu sunt cenzura, nici miliţia, nici poliţia frontierelor – e absenţa unei bune «orientări a gîndirii» oamenilor“ (Alexandr Zinoviev, *Modul de viaţă sovietic*, trad. C.Pricop).

*

Ce recomandă Michel Deguy, într-un interviu acordat lui Ion Pop: „Nesupunere spirituală faţă de cei Importanţi şi Aşezaţi“.

*

Preşedintele intră în scenă călare pe situaţie, apoi body-guarzii duc situaţia la ţesălat.

*

„Minciuna este o parte integrantă a vieţii politice, ea reprezintă un mijloc deopotrivă de guvernare şi de opoziţie, este un instrument în viaţa internaţională... Pecinginea minciunii în care s-a înconjurat realitatea nu face decît să altereze percepţia pe care însăşi realitatea o are despre sine şi factorii care o influenţează“ (J.-F. Revel, *Cunoaşterea inutilă*, trad. D.C.Mihăilescu).

*

„Orice guvern ar avea lumea, eu voi fi mereu în opoziţie“ (Giovanni Papini, *Un om sfîrşit*, trad. Şt. Aug. Doinaş).

*

X. freamătă la cuvintele super-rare ca papuaşii la mărgele: lustral, vulgivag, consumptiv, ecolalie, sempervirescenţă, flabelaţie, flagornerie, efulgent...

*

„-Dar lumea asta cu ce scop a fost creată? întrebă Candide. -Ca să ne facă să turbăm, răspunse Martin“ (*Candide,* XXI; trad. Al.Philippide)

*

„În oricare gen, e mult mai bine să fii extravagant decît rece“ (Diderot, *Cugetări răzleţe*, trad. Gellu Naum)

*

„E s'io al vero son timido amico / temo di perder viver tra coloro / che questo tempo chiameranno antiquo“ (Dante, *Paradisul*, XVII). În traducerea lui Coşbuc: „Ci-a fi dreptăţii-un prea timid amic, / mă tem spre-a nu fi mort acelor care / numi-vor veacul cel de-acum antîc“. În traducerea mea: „De-aş spune adevăr pe jumătate, / mă tem să nu par mort acelor' care / numi-vor timpul meu Antichitate“.

George PRUTEANU

*) La o editură super-discretă, numită „Sincron“, care nu trece, nici pe copertă, nici pe pagina de titlu, locul unde fiinţează şi anul cînd a binevoit să scoată opul respectiv.

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Sindromuri

Munca fictivă

Am cunoscut, cu vreme în urmă, o femeie a cărei dramă familială, terminată prin divorţ, avusese drept cauză patima beţiei în care soţul său, maistru la METROREX, căzuse prin... specificul muncii.

În esenţă, fosta soţie acuza faptul că omul primea de la oamenii din subordine **prea mult vin**. Intrigat de situaţie şi punînd întrebări, am ajuns la conturarea următorului tablou: o mare parte a personalului de la METROREX fie locuieşte în localităţile rurale din jurul Bucureştiului şi face naveta, fie locuieşte în oraş dar are case părinteşti şi eventual părinţi ce necesită sprijin în aceste localităţi, fie posedă parcele de pămînt care se cer cultivate, întreţinute şi recoltate. În oricare din aceste situaţii, cele două necesităţi contradictorii, respectiv aceea de salariu şi aceea de timp pentru lucrarea pămîntului, sînt rezolvate printr-o „mică înţelegere" generalizată, care presupune ca maistrul să închidă ochii şi să ponteze fictiv lucrătorii care îşi sapă porumbul, udă roşiile sau culeg via, iar în schimb aceştia să aducă maistrului prinos din roadele cele dulci ale gliei. Dimensiunile fenomenului fiind uriaşe, orice slăbiciune necontrolată poate conduce la dezastre de sănătate la punctele terminus ale fluxului de produse.

Acest episod aparent izolat este în fapt reprezentativ pentru o adevărată **cultură a muncii fictive,** care se manifestă cu putere în toate întreprinderile care se mai află încă în proprietatea statului şi în toate organizaţiile politice şi administrative, fiind una dintre numeroasele forme de manifestare la scară naţională a fenomenului corupţiei.

Sindromul poate fi definit în termenii unor **seturi de aşteptări complementare privind beneficiile aduse de munca fictivă, prezente atît la membrii „de rînd" ai organizaţiilor, cît şi la cei care, aflaţi la diferite niveluri ale reţelei manageriale, au ca primă responsabilitate asigurarea unor standarde de eficienţă pentru munca reală. Cei ce „prestează" muncă fictivă se aşteaptă să primească pentru aceasta salariu, obligaţia lor fiind aceea de a da „dreptul" şefilor direcţi. Aceştia din urmă, care înregistrează drept reală munca fictivă, se aşteaptă să realizeze astfel de cîştiguri materiale substanţiale, cu atît mai mari cu cît este mai însemnat numărul prestatorilor de muncă fictivă în formaţia condusă.**

Toată lumea cîştigă de pe urma afacerii, mai puţin statul – care trece cu generozitate la datoria publică sau reeşalonează la infinit datoriile societăţilor unde munca fictivă a ajuns să depăşească în volum munca reală – mai puţin întreprinderile private care funcţionează eficient şi sînt penalizate prin plata unor impozite tot mai mari, mai puţin bugetarii şi pensionarii care îşi văd nivelul de trai erodat continuu de inflaţia generală de trecerea în preţuri a costurilor jafului.

A ajunge în poziţia de a presta muncă fictivă nu este uşoară lucrare, presupunînd cunoaşterea tradiţiilor în domeniu, aprecierea realistă a oportunităţilor pentru asemenea activitate în diferite organizaţii, compararea beneficiilor salariale ce ar putea fi obţinute în cadrul acestora, accesul la persoanele potrivite şi disponibilitatea de a „investi".

De la „oamenii politici" care, după cum aflăm din presă, îşi cumpără dreptul de a presta muncă fictivă în Parlament cu sume apropiate de o sută de milioane sau, după caz, cu damigene de vin, canistre de benzină şi putini cu brînză, pînă la cei care primesc salarii mai mari decît ale profesorilor universitari pentru ridicarea gunoiului, desfundarea canalizărilor sau îndepărtării zăpezii de pe şosele – toate numai pe hîrtie – şi ajungînd pînă la rudele şi cunoscuţii femeilor de serviciu din regiile autonome recent restructurate prin rebotezare în societăţi naţionale – sute de mii, dacă nu cumva milioane de persoane au „cotizat" în conformitate cu „preţul pieţei" (aflu că un loc de muncă într-o bancă costă patruzeci de milioane) şi continuă a acţiona periodic prin ofrande în bani sau în natură pentru a-şi conserva poziţia.

Creşterea continuă a dimensiunilor fenomenului este asigurată de similitudinea intereselor personalului şi managerilor în ceea ce priveşte munca fictivă, combinată cu demisia „de facto" a statului de la exercitarea atribuţiilor de control asupra modului în care sînt „gospodărite" bunurile sale. Urmările sînt vizibile la tot pasul, începînd cu scăderea productivităţii muncii sau şomajul şi sfîrşind cu miile de vehicole blocate pe şosele în această iarnă mai mult decît oricînd.

Petru LISIEVICI

„I love you!", mîzgălit pe bănci de şcoală

Problemele de cuplu s-au banalizat şi sînt date la o parte într-o societate obsedată de situaţii economice şi financiare. Mai sînt rareori comentate în vreo emisiune radio sau TV de tipul „Linia fierbinte" sau mai sînt dezbătute superficial în reviste de modă, cu diverse sfaturi pentru femeile independente. Atunci cui să-i mai pese de iubirile puştanilor? Părinţilor? Psihologilor? Adolescenţii înşişi nu le mai acordă o atenţie deosebită, atîta timp cît sînt bombardaţi zilnic de-o imensă cantitate informaţională, iar discuţiile cu „cei mari" pe teme sexuale devin inutile. Poveştile suave de dragoste cu tot farmecul lor prind viaţă, de multe ori, doar în romane sau, mai nou, în telenovele de-o calitate îndoielnică.

Ideea de cuplu, de relaţie între persoane de sex opus, apare, de obicei, prin gimnaziu. Un grup de copii de-a VI-a de la şcoala Sf. Silvestru, care chiuleşte de la ore, discută aprins, în spatele blocului, pe aceste teme. Astfel, poţi afla că prietenia încă se mai cere prin bileţele scurte şi la obiect: „Vrei să fii prietena mea?" Sînt la modă bileţelele romantice şi convenţionale, cu inimioare de „Valentine's Day". Şi, în fiecare clasă, se mai nimereşte „unu' tocilar care se crede poet". Alte modalităţi de a cere prietenia? „De exemplu, te place un băiat şi dacă joci baschet cu el şi el e în echipa adversă nu te mai ţine şi poţi să dai coş„, povesteşte Dan, 12 ani. Pentru băieţi e de bon-ton să aibă două prietene în acelaşi timp „una la şcoală şi una la bloc" şi nu trebuie să afle una de cealaltă. După ce „aleasa inimii tale" îţi acordă prietenia, se întîmplă multe lucruri frumoase: băiatul o conduce pe fată acasă şi „o ţine de mînă sau de după gît, cei doi sînt în aceeaşi echipă la baschet sau la «Frunza», ea îi face galerie la meci, şi... altele..." ne informează Oana. Apoi, inevitabil, urmează cearta, după care el se preface nepăsător şi „le spune băieţilor cît de proastă era", iar ea suferă în tăcere, jignită.

Oracole, jurnale şi alte îndeletniciri

Tot în gimnaziu apar oracolele, modă iniţiată în general de fete, apoi acceptată şi adoptată şi de către băieţi. Răsfoind un oracol, poţi găsi o grămadă de subiecte de bîrfă. E palpitant să completezi în timpul orelor, iar pentru cei care au nevoie de linişte spre a le veni inspiraţia oracolele „se dau pentru acasă, pînă mîine". Întrebările diferă foarte puţin de la un oracol la altul. După întrebări introductive, urmează sondarea diverselor preferinţe ale celor chestionaţi: de la muzică pînă la pantofi. Capitolul „AMOR", aşteptat cu nerăbdare, debutează cu „Doriţi să trecem la întrebări mai serioase?", apoi „Iubiţi? Pe cine, dacă nu sînt indiscret?" – întrebare la care cei mai mulţi se fistîcesc şi pagina se umple de X-uri, iniţiale şi puncte-puncte. În final, întrebări filozofice, se cer definiţii ale vieţii, morţii, iubirii etc.

De precizat că există oracole şi la nivel de liceu, însă specificul se schimbă. Astfel, într-un oracol găsit într-un vestiar al liceului „Dimitrie Cantemir", apar întrebări directe şi lipsite de prejudecăţi. Cîteva exemple: „Ce-aţi simţit prima dată cînd aţi făcut sex?", „Descrieţi cîteva fantezii erotice", „Cu cine v-aţi înşela partenerul?" etc.

Fiecare adolescent are tentative de a scrie un jurnal; chiar dacă acesta se rezumă doar la scurte însemnări. Fetele sînt mult mai atrase să scrie despre ele însele decît băieţii şi nu descriu fapte şi întîmplări, ci senzaţii, sentimente. Jurnalul e o oglindă a complexelor, a dorinţelor şi gîndurilor pe care nu le-ai putea destăinui nici celui mai bun prieten. Unele fete ajung „obsedate" de propriul jurnal, care le însoţeşte aproape peste tot. În tabere, în excursii, orice s-ar întîmpla în jur, îşi dedică cu conştiinciozitate o oră amicului jurnal. Principalele subiecte de jurnal ar fi: dragostea neîmplinită sau cea împărtăşită şi relaţia cu celălalt, complexe legate în special de aspectul fizic, probleme cu şcoala şi cu părinţii, stări nejustificate de depresie, teamă, dezgust cu accente sinucigaşe: „Uneori mă gîndesc la sinuciderea lui Kurt Cobain. Mă bucur pentru el, căci a găsit unica soluţie pentru a evada." (Jurnalul Elenei – 17 ani)

De la „vrăjeli" de-o noapte, la cupluri cu „vechime"

În liceu, relaţiile de cuplu, mai mult sau mai puţin statornice, devin ceva mai concrete. Concretă este şi preocuparea „de a agăţa" sau „de a fi agăţat". De aici afirmaţii de genul „M-am făcut cu un agaţament aseară", cum aflăm de la Robert, 19 ani. Tehnicile subtile sînt din ce în ce mai rare, adică „s-a uitat după mine pe culoar" sau „mi-a adus mărţişor de 1 Martie". Cele directe dau cele mai bune rezultate şi se merge pînă la incursiuni în WC-ul fetelor unde ele bîrfesc, fumează şi se machiază, cum se întîmplă într-un liceu economic din capitală.

Se utilizează des termenul de „vrăjeală" în loc de „flirt", asociat cu „cutare are bucurii la...". „Vrăjeala" poate fi un prim pas în formarea unui cuplu sau „se consumă" prin discoteci sau pe la bairamuri. Majoritatea tinerilor care se reunesc pe la chefuri acceptă ideea „vrăjelilor de-o noapte". La un bairam care reuneşte elevi din Mihai Viteazul şi George Coşbuc etapa cu blues-ul romantic, spre dimineaţă, în care cei doi îşi apropie capetele şi-şi ating mîinile este de mult depăşită. Pînă la miezul nopţii, în toate colţişoarele întunecoase, de la balcon pînă la cămară, se refugiază proaspete perechi care se sărută cu patimă. Şi pentru ca intenţiile să fie şi mai pe faţă, de multe ori gazda pune la dispoziţie o cameră care are pe uşă o plăcuţă: „Sex Room. Do not disturb!" şi unde se stă la coadă. Spre dimineaţă, fiecare adoarme cu „agaţamentul" în braţe, iar a doua zi cei doi se despart ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, dînd vina pe cele cîteva pahare în plus. Dacă vreunul dintre ei se încăpăţînează să continue, celălalt, cu multă demnitate, „îi dă papucii".

Băieţii sînt grăbiţi să scape de virginitate de pe la 14-15 ani. Nu contează cu cine şi unde, poate să se întîmple şi în curtea şcolii, „prima mea partidă de amor" (Alex, 18 ani), numai **să se întîmple** cît mai repede. Apoi se întîlnesc între ei şi comentează, inventează picanterii. Majoritatea continuă pe principiul: „cantitatea primează calităţii, căci trebuie ca fiecare să aibă cu ce se lăuda", ne spune Cristi, 18 ani. Carneţelul lui de telefoane se umple de Ioane, Cristine, Mirele şi de numere pe care nu le va mai forma vreodată. Tinerii masculi feroce devin specialişti în metode de convingere, de la clasicul „Eşti iubirea vieţii mele!" pînă la „Hai să bem ceva împreună, ceva dulce, un lichior...". Iar în ciuda campaniilor de reclame la prezervative şi a pliantelor despre contracepţie, se merge pe deviza: „Fără prezervativ!" „Şi dacă rămîn gravide, ce? Se descurcă ele!" (Bogdan, 17 ani)

La fete, lucrurile stau puţin altfel. Multe, asemeni băieţilor, sînt obsedate de problema virginităţii, de care vor să scape pentru că li se pare o ruşine, o povară. Liceenele din Gh. Lazăr se reunesc pe băncile din Cişmigiu şi... au fel de fel de discuţii între ele, iar cînd nimeresc pe cîte una „care nu mai e", o asaltează emoţionate cu întrebări. Totuşi, pentru fete contează cine este „primul" şi astfel se impun tot soiul de condiţii: „să arate bine", „să fie popular", „să ţină la mine". Majoritatea se declară, însă, dezamăgite după „prima noapte de dragoste", care de cele mai multe ori se rezumă la o repriză de amor cînd el vine să o ia pe ea la meditaţii. Şi, într-un procent mult mai mare decît băieţii, fetele „îşi prind urechile" şi se îndrăgostesc. Urmează micile drame, ochii roşii şi umflaţi de plîns în timpul orei de mate, nopţile de insomnie, poezelele şi primele gînduri de sinucidere. Apoi revelaţia: „Mi-a trecut! Nu mai îmi pasă!" şi viaţa îşi reia cursul firesc.

Totuşi, se mai întîmplă, şi încă destul de frecvent, să se formeze şi cupluri în adevăratul sens al cuvîntului, adică recunoscute, invidiate. Atunci „agaţamentul" devine „gagica", „tovarăşa mea", „nevastă-mea", rareori „iubita". Sau convenţional „felia" ca într-un cîntec binecunoscut: „Eu te-am ginit/ La o chindie/ Erai cu altul pe felie/ Mi-ai spus atunci/ Că sînt tip bine/ Şi ai dansat numai cu mine/ Felia mea, iubita mea/ Tu eşti toată viaţa mea." Şi tot aşa. Cuplurile adevărate sînt considerate cele cu o „vechime" de cel puţin o lună. „Cei doi vin împreună la petreceri, în excursii, la întîlnirile de gaşcă. De obicei, băiatul îşi introduce prietena în gaşca lui, iar gaşca are o reacţie de respingere", ne povesteşte Ana-Maria din liceul George Coşbuc. Prietenii lui sînt dezamăgiţi de noul statut al fostului „tovarăş de băută", îl clasifică drept „om însurat" şi-l influenţează negativ: „Mai lasă-ţi şi tu femeia şi hai cu noi la agăţat!" El o minte că are de învăţat, ea se prinde că ceva nu e în regulă şi suferă în tăcere. „Unul dintre motivele pentru care cuplurile de liceu sînt efemere este presiunea mediului asupra unei personalităţi încă în formare", este părerea unor psihologi. Apare „plictiseala" şi de multe ori dorinţa de diversitate învinge iubirea, oricît de puternică ar părea. Sau „se bagă altcineva pe fir", alt zîmbet, altă „vrăjeală"... Atunci cei doi „o rup", iar ea este inevitabil eliminată din gaşca în care începuse să se acomodeze.

Această prezentare este generală, căci, desigur, există şi excepţii care-şi trăiesc fericiţi dragostea ca-n filme. Însă, din păcate, poveştile cu prinţi pe cai albi şi cu inele fermecate nu mai sînt de actualitate pentru o generaţie grăbită să trăiască totul cît mai rapid şi la maximă intensitate.

Adina POPESCU

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

O cunosc pe...

Adelina Costei, pitică

Cît de mică sînteţi?

Ce e un metru jumătate? Ca să deschid yala mă ridic puţin pe vîrfuri, ca să fac bucătărie mă urc pe-un podium. Bec nu pot pune în lustră decît greu, urcîndu-mă pe masă şi scaun.

Nu e un sentiment de plăcere să priveşti becul din tavan ca de la egal la egal?

Sigur, vezi lucrurile care te domină, nu neapărat prin înălţimea lor, căci unele sînt pînă la subsuoara mea, ci prin îngrămădeala lor, că ele sînt obstacole şi-n calea vederii mele.

Piticele iubesc?

De ce să nu iubească? Noi, cei cu dimensiuni reduse, avem sentimente ca şi ceilalţi, uneori chiar mai puternice, sîntem capabili de docilitate, de ataşament.

V-a iubit cineva?

Cred că da, dar părinţii nu l-au lăsat să se căsătorească. Am suferit... ai mei credeau că am murit. Zăceam ore în şir făcută ghem în pat. Nu vroiam apă, nu mîncare. Dar să lăsăm dragostea... Să vă vorbesc cum am descoperit eu tramvaiul. Eram mică... ce, aveam, cred, opt ani. Şi nu puteam să mă urc în tramvai, că era prea sus scara. Şi mă luau băieţii pe tamponul din spate. Era o nebunie. Atunci chiar eram fericită. Să goneşti prin Bucureşti pe tampon, să priveşti lumea în viteză! O dată a călătorit lîngă mine un director de la „23 August". N-avea loc în 30, cît era pe atunci, sînt douăzeci de ani de-atunci, şi mi-a vorbit de toate ale lui, chiar îşi cerea scuze că-mi lua din aer. Era cu cravata strîmbă, cu pantofii cam noroiaţi. Altă dată mi-a bătut pe umăr o frunză. Şi eu m-am bucurat, dar n-aveam mîini s-o ţin şi am stat nemişcată ca ea să meargă cu mine măcar o staţie... Cred eu că avea o treabă urgentă. Tatăl meu tot mă ducea la doctori, că de ce să rămîn pitică... şi uite că tot pitică am rămas. Dar mergeam cu 30 şi aveam şi eu chestiile mele în cap, că 30-ul nu se ia primul cum vine, ci al treilea, ca să ai noroc. Primul e obosit de cîţi se urcă, al doilea n-are sens, că e nici gol, nici plin, atît cît să te enervezi, al treilea e tocmai bine. Vezi exact ce oameni se urcă şi sînt ca tine. Dar tata n-a respectat lucrurile astea, clare. Şi am rămas pitică.

Eugen ISTODOR

Umilinţa zilnică

Libertate de primăvară

Am un prieten cu curte. Curtea are un cîine. Cuşca e în fundul curţii. De la ea pleacă o sîrmă pînă-n poartă şi pe aceasta culisează cîinele, legat de un lanţ. În jur, iarbă şi flori pe lîngă gardul curţii. În iarbă este o masă de fier şi patru scaune de grădină.

El e foarte mîndru de toate astea şi-mi spune a nu ştiu cîta oară că această curte este forma lui de protest şi de rezistenţă în faţa totalitarismului. „Cine are un trandafir e deja liber", spune el. „Dar cine are trei?" încerc eu politizarea după-amiezii de primăvară. „Ha, ha... eu mă refer la floare", zice el „...şi-n clipa cînd l-ai plantat, ai ieşit din rînd, eşti un om liber. Uită-te la săracii ăştia de la blocuri, băgaţi în cutii, egale, ca nişte conserve umane, legaţi ca la reanimare, ţinuţi în viaţă de cele trei ţevi: de apă, de gaze, de căldură. Dacă-l superi pe tătucu, îţi taie ţeava şi te sufoci. Aşa că, toţi se deplasează pe traseul fix, toţi se mişcă exact ca-ntr-o comedie absurdă scrisă de un autor dement."

Am sorbit din cafeaua mesei de metal. „Dar după '89... tătucu..." am zis. „Aş, a plecat tătucu, a rămas reflexu'. Nu i-ai văzut cum se mişcă pe acelaşi traseu al tîmpeniei? Ce să facă ei cu libertatea? Asta se exersează, nu-i ca o haină. Uite, exact ca boul ăsta de cîine, dacă-l eliberez din lanţ aleargă pe acelaşi spaţiu, nu-şi depăşeşte captivitatea. Nu mă crezi?" spune văzîndu-mi mirarea. „Uite!" „Nu", mă îngrozesc şi mă urc pe scaunul grădinii.

N-o să mă credeţi, a avut dreptate. Cîinele a ieşit vesel din lanţ şi a-nceput să alerge exact ca unul liber, dar numai pe traseul sîrmei de care fusese legat.

Stau acasă, la birou, mă gîndesc la toate astea şi abia acum mi se face frică.

Mircea DIACONU

Cu ochii-n 3,14

ZERO-ZERO, O IMPOSIBILĂ IUBIRE, O MIE DE DOLARI PENTRU FIECARE

● Înainte de a se numi «toilet» şi de a fi rar de găsit în oraş, W.C.-ul se mai numea şi 0.0. (zero-zero). Oferim informaţia sperînd în progres: poate aflînd asta, vor reacţiona, dacă nu edilii oraşului înmulţind grupurile sanitare, măcar autorii de clipuri erotice transmise la televizor. Există printre acestea unul în care protagonista clipului comunică numărul de telefon ce se termină cu două zero-uri pe un ton atît de presat şi sfîşietor, încît produce milă. Nu totul se poate interpreta în regim patetic, fiindcă altfel planează confuzii asupra necesităţilor. (**T. C.**)

● Autopublicitate pentru un film despre Kosovo la PRO TV: „un război de şase sute de ani, o imposibilă iubire". Parcă ar fi o nouă telenovelă. Un film despre refugiaţi s-ar putea numi „Pe cărările iubirii", iar „Trei destine" ar fi povestea lui Bill, Boris şi Slobodan. Imaginaţie bolnavă! (**C. G.**)

● În curtea unei şcoli generale din Bucureşti au fost scoase pentru a se aerisi vreo douăzeci de portrete ale lui Ceauşescu. Acelea pe care le priveam cînd cîntam „Tricolorul" şi el ne zîmbea galeş. Administratorul nu a vrut cu nici un chip să cedeze măcar unul dintre ele, întîi pentru că sînt pe inventar şi apoi pentru că „peste cinci ani or să valoreze o mie de dolari fiecare". Unii tot nu s-au obişnuit cu ideea. (**C. G.**)

ÎMPĂRATUL ROMANILOR, BRONECUL MIORITIC ŞI CALUL LUI PHOEBUS PE URMELE MATERIALELOR PUBLICATE

● În Sibiu, pe vitrina unui magazin de lîngă „Împăratul Romanilor" stă scris cu litere galbene: S.C. STIMA ARDELEANĂ SRL. Aştept întreprinzătorul curajos care să înfiinţeze, în Valahia sau în Moldova, STIMA REGĂŢEANĂ S.A. (**M. V.**)

● Pe lîngă ciobănescul mioritic, România este pe cale de a mai omologa o rasă: bronecul. („Bronec", scrie pe spatele exemplarelor, e o firmă de protecţie şi pază.) Bronecul este îmbrăcat în negru, cu bocanci, masiv, bine făcut şi are un rînjet caracteristic, de mulţumire. Primul contact cu specimenele l-am avut la concertul organizat de ARAS la Sala Polivalentă. Din cînd în cînd bronecii ieşeau din sală cu cîte o victimă pe care o dădeau cu capul de pereţi şi apoi îi aplicau pumni şi picioare, dar artistic, aşa cum i-au învăţat pe ei dresorii, la antrenament. Dacă te afli din întîmplare prin preajmă şi eşti prea curios, iei şi tu o lovitură cu cotul sau prin întoarcere, după schemă, că bronecii nu se-ncurcă. Pentru că este o specie nou apărută, bronecul este ocrotit de lege şi poliţiştii se uită satisfăcuţi la isprăvile lor. O altă distracţie: cînd sînt în haită, bronecii se distrează pe seama cerşetoarelor bătrîne din metrou. Un sfat pentru patroni: nu îi mai scoateţi în lume pînă nu îi dresaţi mai bine. Încercaţi cu banane. (**C. G.**)

● În America, totul se poate. Într-o cărticică pentru copii, pe hîrtie impecabilă, iată ce s-a ales de cocoşatul de la Notre-Dame: Esmeralda şi Phoebus (ofiţerul...) vin în vizită (probabil căsătoriţi) la cocoşat; vizita în sine rămîne în plan secund, deoarece cartea narează, de fapt, întîmplările caprei Esmeraldei şi ale calului lui Phoebus. Povestea este însoţită şi de coloană sonoră: poţi auzi, printre altele, zgomotul unui măr căzînd şi al vopselei împroşcînd. (**I. P.**)

● *Scînteia* „bătrînă" avea, pe vremuri, rubrica „Pe urmele materialelor publicate". Nici măcar n-am plecat pe urmele materialelor publicate sub semnul lui 3,14 şi tot am aflat că Partidul Naţional Român, al cărui tricolor decolorat îl deplîngeam acum două luni, şi-a schimbat drapelul de la sediu. La fel, primăria înlocuieşte oribilele cutii de gunoi albastre de pe Aviatorilor cu altele galbene, cochete. Iluzionat de puterea cuvîntului scris, îmi mai încerc norocul: la sud România se învecinează cu Bulgaria, şi nu cu Franţa. Poate se vor lua măsuri şi în acest sens. (**A. C.**)

CEAI ANTIPISTRUI, DA' CE AI CU *SEINFELD* ŞI CU *TARA*?

● În cutia de scrisori găseşti tot mai multe; printre altele, o lungă listă de ceaiuri, distribuită de „Filmir Prod", din care citäm doar cîteva: *ceai contra viermilor, ceai antistres, ceai aromat înlocuitor al cafelei, ceai de păr, ceai antipistrui, ceai sudorific* şi, evident, *ceai afrodisiac*. Cel din urmă produs poartă subtitlurile: *Stimulent sexual; Nostalgia; Tinereţe fără bătrîneţe* şi, asociat cu alifia *Vigoarea Munţilor Carpaţi*, oferă *plăceri sublime, orgasme prelungite*. De menţionat că *se consumă zilnic, 1-2 ceaiuri pe zi, într-o atmosferă intimă*. (**I. P.**)

● Florin Constantiniu, în *Naţional*, crede că succesul unor „seriale tv stupide de tipul *Seinfeld*" dovedeşte „pervertirea gustului public". Într-adevăr, se poate presupune că sute de milioane de telespectatori din toată lumea au un gust pervers întrucît şi-au dorit să urmărească un serial atît de stupid, dar mai există o ipoteză, pe care distinsul istoric nu o ia în calcul: aceea că domnia-sa nu are simţul umorului. Nu e o tragedie. În orice caz, nu pentru ceilalţi. (**a.l.ş.**)

● Editorialul din nr. 9 al unei publicaţii *(Schimbarea la faţă)* editate de ASCOR pleacă de la o frază dintr-un articol apărut în numărul 316 al *Dilemei*, intitulat *Studenţesc şi-mi pare rău*, şi ajunge la concluzia că „presa hiperdemocratică gen *Revista 22, Dilema*" are ceva cu poporul român, pe care, injurie supremă, îl prezintă într-un mod caragialesc. Pasajul citat – „Ei bine, eu nu am de gînd să mai trăiesc sub această influenţă. Cu prima ocazie plec, deşi sînt sigur că nu voi putea pune capăt coşmarului, sînt eu însumi balcanic şi niciodată nu voi lichida această ţară organică" – conţine, însă, o evidentă (şi regretabilă) **greşeală de tipar**. Numai reaua-credinţă l-a făcut pe editorialistul creştin-ortodox să găsească un sens citind **ţară** în loc de **tară**, cum ar fi fost corect. Cum greşeala este totuşi a noastră, putem spune că (a)scorul este 1 la 1. (**C. M.**)

LORZI ŞOMERI INTRÎND FĂRĂ ECHIPAMENT DE PROTECŢIE ÎN CANTINA COMBINATULUI

● O sensibilă creştere a şomajului ar urma să cunoască Marea Britanie prin reforma Camerei Lorzilor: anul acesta 658 de lorzi ereditari vor rămîne fără serviciu. Grupurile parlamentare au primit o scrisoare-avertisment din partea unui psiholog specialist care crede că viitorii şomeri ar putea cunoaşte stările de prostraţie şi depresiile inerente noii situaţii. S-ar putea să apară şi ceea ce se numeşte „complexul supravieţuitorului", sentimentul de vinovăţie care o să-i copleşească pe lorzii neconcediaţi. Nimeni nu se aşteaptă, totuşi, ca afecţiunile psihice să determine lorzii să pornească un marş spre adresa 10, Downing Street şi să ceară demisia guvernului Blair. (**M. B.**)

● Pe ruinele unui bloc lăsat neterminat de mai bine de nouă ani, de pe vremea cînd Bucureştiul, ca şi ţara, era un şantier, se mai poate citi o plăcuţă cu „Atenţiune! Nu intra în lucru fără echipamentul de protecţie!". Deşi avertismentul este cît se poate de neoficial – scris de mînă, cu vopsea, pe un placaj – muncitorii, cuminţi, i s-au conformat. Că doar nu era să intre ei în lucru fără echipamentul de protecţie! (**C. P.-B.**)

● La doi kilometri de Tr. Măgurele, lîngă portul la Dunăre e combinatul chimic producător de îngrăşăminte. O construcţie colosală şi lugubră. Scoate fum alb şi galben, în jurul ei pămîntul şi bălţile sînt roşii. Nu ca în „Deşertul roşu" al lui Antonioni. Uzinele de acolo sînt, prin comparaţie, paradisiace. Plimbîndu-mă curios pe cheiul noroios, între micul ponton unde e căpităria portului (de fapt întregul port) şi combinat, m-am trezit abordat de un grănicer salamandră. Mă întreba dacă mai e nuntă la cantina combinatului. (**A. M.**)

CE ESTE O REVISTĂ DE CULTURĂ ŞI CINE ESTE MARIA BANUŞ

● *„Dilema* nu-i revistă culturală!" i-a replicat un funcţionar de la Administraţia Financiară contabilei noastre care a îndrăznit să invoce legea conform căreia revistele culturale sînt scutite de TVA. La mirarea femeii, funcţionarul a adăugat, cu satisfacţia jucătorului de şah care tocmai dă un mat: „Are articole politice." Chiar: cum poţi să-i demonstrezi unui funcţionar că o revistă este culturală? (Este întrebarea pe care încă şi-o mai pune şi contabila noastră.) (**C. P.-B.**)

● Cu ocazia unei fericite aniversări – Maria Banuş a împlinit 80 de ani – Nora Iuga scrie în *România literară* nr. 15/1999: „Eu nu cred că în memoria noastră păcatele de conjunctură, oricît de grave ar fi, pot să prevaleze în faţa unei creaţii de asemenea amploare şi înălţime. Nu îmi pot închipui literatura germană fără Ernst Jünger, nu îmi pot închipui literatura franceză fără Céline, nici literatura română fără Maria Banuş... Poate că risc să-mi atrag unele antipatii arătîndu-mi entuziasmul dintotdeauna pentru poezia Mariei Banuş, dar la vîrsta mea îmi permit ultima extravaganţă, aceea de a spune ce gîndesc: Maria Banuş e cea mai mare poetă cu care am fost dăruiţi." Pe vremea asta de micimi şi megalomanii, permanent împerecheate, de mizerie pamfletară şi abundentă caricatură maniheistă, cît timp un singur poet scrie astfel, la un asemenea nivel de inteligenţă şi generozitate, literatura română mai ştie ce e onoarea de caracter, noblеţea de gînd. Încă mulţi ani, Mariei Banuş! Multă sănătate, Norei Iuga! (Chiar dacă vom produce, şi noi, antipatii.) (**R. C.**)

EFECTUL *DILEMEI* ŞI AL BLOCURILOR CENUŞII ASUPRA LILIACULUI ALB

● În centrul Zimnicei sînt cîteva blocuri cenuşii rămase neterminate de multă vreme. Sînt departe de faza în care ar putea fi locuite. Totuşi, oamenii gospodari din oraş le-au găsit o întrebuinţare. Au pus uşi de fier încăperilor de la parter şi şi-au făcut garaje. (**A. M.**)

● O deviaţie de limbaj pe care o aud tot mai des pe arterele comerciale cu profil agroalimentar ale urbei noastre (irigate de sîngele vocal a nenumăraţi vînzători ambulanţi) se manifestă prin proliferarea nestăvilită a cuvîntului *pachet* la gura precupeţilor. Astfel, ca să dau numai două exemple, poţi cumpăra o *legătură* de ceapă verde cu 500 de lei *pachetu'* sau un *buchet* de liliac alb cu 1.000 de lei *pachetu'*. Ecou jos – presupun – al unor *pachete de măsuri* luate sus... (**D. S.**)

● Şi, în încheiere, o vorbă a doamnei Vali Ciobanu, care ne culege cu atîta devoţiune textele: „Mă omoară ăştia de la *Dilema!*". (**redacţia**)

Pledoarie pentru DA

– convorbire cu ing. Radu FILIPESCU –

Destul de des pomenim cu nostalgie de solidaritatea de dinainte de '89, fără a observa că, într-un fel, o continuăm: rămînem solidari în apatie, în fatalism, în lipsa de soluţii pozitive, comentînd situaţia aproape cu entuziasm. Cînd socotim ce s-a întîmplat cu noi în zece ani realizăm mai degrabă o zestre negativă: n-avem bani, n-avem noroc istoric şi geografic, lumea nu ne iubeşte şi nu ne înţelege nici Dumnezeu, care „şi-a întors faţa de la noi". Privind astfel lucrurile s-ar spune că şi cei care se agită profitabil şi o duc bine, îşi datorează prosperitatea tot unor „nu"-uri puse viclean în practică: nu respectă legile, nu restituie creditele, nu-şi îndeplinesc promisiunile făcute ş.a.m.d. Acordul, implicarea în acţiunea afirmativă, încercînd a găsi şi alte valenţe ale solidarităţii decît duritatea mineriadelor, n-are încă prea mulţi adepţi. Colectivismul ne impusese solidaritatea unui bloc de gheaţă, individualismul postdecembrist nu asigură nici el temperatura socială optimă pentru normalizarea vieţii noastre. Cum redescoperim valorile unui sentiment atît de necesar? Am propus această temă de dialog dlui inginer Radu Filipescu.

Organizarea unei stări de spirit

Stimate dle Radu Filipescu – pe ce solidaritate aţi contat, în anii '80, cînd aţi întreprins acţiunea dvs. temerară – răspîndire de manifeste anticeauşiste – în urma căreia aţi fost condamnat şi întemniţat?

Eu am vrut să organizez o demonstraţie: îmi apărea foarte clar, în discuţiile cu prietenii, cu mulţi dintre cunoscuţii mei, chiar cu necunoscuţii, în tren, în vacanţe, oriunde, că lumea e nemulţumită, critică foarte deschis lucrurile, iar toată problema era doar organizarea acestei nemulţumiri. Voiam să organizez solidaritatea, dar în aşa fel încît să nu poată fi demontată de mecanismul opresiv. N-a avut loc demonstraţia pe care am vrut s-o realizez, dar s-a petrecut totuşi ceva important: a apărut o poziţie evidentă a cuiva care se împotriveşte, care n-a mai putut fi deloc negată, ascunsă, neluată în seamă. Ceauşescu spunea că el n-are deţinuţi politici, mulţi oponenţi ai săi nu erau cunoscuţi, aşa că era important să produci, chiar cu propria persoană, o evidenţă cu ecou şi în străinătate, să faci un gest care nu mai putea fi negat.

Dar ecoul în interior cum îl puteaţi aprecia, fiind închis?

Părinţii mei mi-au povestit, la întoarcerea din puşcărie, că, de cîte ori tata mergea la congresle de specialitate din ţară – el a fost medic anestezist –, cînd oamenii se strîngeau să discute în pauze, la tata şi la mama se făcea pur şi simplu coadă: lumea venea să-i încurajeze, să le spună că bine am făcut ce-am făcut, să-şi exprime, fără echivoc, solidaritatea. Încurajarea directă conta enorm, oamenii nu erau, de fapt, atît de apatici şi inerţi pe cît se spune. Prudent ar fi fost să procedeze invers: să nu stea de vorbă, fiindcă suspiciunea tocmai asta recomanda, prudenţa şi neimplicarea de nici un fel.

În închisoare, dvs. n-aveaţi de unde şti despre aceste manifestări de încurajare. Solidaritatea implică şi răspunderea faţă de cei chemaţi la o cauză; nu vă gîndeaţi, mai degrabă cu îngrijorare, la situaţia în care se aflau părinţii dvs.?

La Spitalul de Urgenţă, unde lucra tata, a fost adus la un moment dat Constantin Pârvulescu, bătrînul aparatcik care, după congresul PCR cînd s-a împotrivit realegerii lui Ceauşescu, a făcut o cădere pe fond de stres. Se afla într-o rezervă, păzit la uşă şi pe culoar de nişte tipi numai ochi şi urechi. Tata se ducea la el, îl încuraja, îi dădea mîna, nu se temea de microfoane. Povestea cînd venea acasă. Aşa că, dacă un tată se poartă astfel, el nu-l poate certa pe fiul său că a făcut ce-a făcut mai tîrziu.

Credeţi că solidaritatea ţine totdeauna de altruism?

Intră şi altruismul, dar aici eu aş vrea să fiu mai puţin modest. Cred că există şi un egoism al unor performanţe, al unor realizări, de ce nu? al succesului, nu neapărat judecat strict material. Împotrivirea faţă de dictatură era un domeniu în care puteai avea „succes", să spunem aşa. Pentru un tînăr era o ocazie extraordinară să se manifeste; poţi să demonstrezi printr-un asemenea gest că acel „ceva" despre care ai citit în toate cărţile bune există, e real, nu trebuie luat doar ca o ficţiune, un fel de basm. Să vezi că tu, personal, ai acum posibilitatea să faci aşa ceva. Comparaţi cu situaţia din 1999, cînd sînt foarte mulţi tineri care ar vrea să se manifeste, dar n-au ecou, sau n-au mijloace, sau n-au teme pe care să se manifeste. Nouă, totuşi, Ceauşescu ne-a dat o temă foarte generoasă de luptă împotriva lui. „Aventura" într-o societate „fără evenimente", cum se spunea că e România de dinainte de '89, era să stai aici şi să-ţi trăieşti viaţa nu ca o fiinţă care se lasă opresată, ci să trăieşti normal, demn, civilizat, datorită acelei solidarităţi protectoare a familiei, a prieteniilor, a oamenilor cu care stabileai relaţii bazate pe încredere, pe amiciţie adevărată, pe căldură sufletească, valori ce nu făceau parte din „sistem". Acum, cînd aveam mai toate condiţiile materiale să le punem în valoare, parcă nu le mai percepem ca înainte.

O chestiune de imaginaţie

A deveni solidar cu alţii, înseamnă a te identifica în bună măsură cu ei, imaginîndu-te în situaţia lor. Acum nu mai avem această disponibilitate, oare?

Eu zic că solidaritatea trebuie cîştigată, apreciată lucid. În perioada de care vorbim eu am căutat să am cît mai puţine alte conflicte decît cel principal. Viaţa de atunci îţi crea diferite prilejuri, zilnic aproape: puteai să te certi cu securiştii de la poartă, la serviciu, cu necunoscuţi, cu prieteni, că tensiuni erau destule. Dar te „mărunţeai". Puteai să apari ca o persoană care se ceartă cu toată lumea, un conflictual prin vocaţie, pe fleacuri, şi care, între altele, a intrat în conflict şi cu „puterea". Lumea ezita să se implice într-o acţiune comună cu o asemenea persoană. Şi pe urmă mai este o chestiune: solidaritatea este înţeleasă, uneori, ca o manifestare de gravitate, aproape sumbră, fără bucurie. Aş spune că solidaritatea trebuie cîştigată de cine are nevoie de ea şi cuprinde o mulţime de detalii care decid, detalii care pierd sau cîştigă un mesaj, un apel.

În orice condiţii?

Bănuiesc că da. După ce am fost eliberat din închisoare, am fost trimis să lucrez într-o întreprindere de aparatură electronică de măsură. Am ajuns într-un laborator unde nu cunoşteam pe nimeni. Primul lucru pe care l-am făcut a fost să-mi curăţ biroul aflat lîngă o fereastră şi, cu ocazia asta, am spălat şi geamul meu. (Obicei de la închisoare: acolo cum ajungeai trebuia să speli podeaua, să speli peste tot.) Intrasem „în ritm", mi-am făcut lună „colţul meu". Cînd a intrat şeful nostru în laborator, a văzut o diferenţă de lumină: trei geamuri murdare şi unul curat. Şi i-a pus şi pe ceilalţi să spele geamurile lor, ceea ce i-a amuzat şi i-a făcut să intre în comunicare cu mine în mod foarte destins: au fost foarte drăguţi, am devenit apropiaţi. Cînd în '87 iar am fost arestat pentru 10 zile mi-au dus grija; una dintre colege care dădea în cărţi, a anunţat într-o zi pe toată lumea că gata, mi-au dat drumul, aşa arătau cărţile ei. Dar cum nu veneam la birou, colegii au intrat în alarmă; erau foarte afectaţi. Ce se întîmplase? Într-adevăr eu ieşisem după 10 zile, dar cum aveam încă vînătăi pe corp, urme de lovituri, mi s-a spus să stau acasă, încă 10 zile. Am profitat să mă odihnesc. Dar n-aveam cum să-mi anunţ colegii, aşa că ei au rămas îngrijoraţi de soarta mea. În laborator, după ce-am venit eu, mai apăruse la scurt timp un angajat nou, pe care lumea îl bănuia trimis cu „sarcini". Colegii au început să facă zilnic atîtea glume pe socoteala lui, încît după 3 luni de zile şi-a cerut singur mutarea. Consider că acţiunea aceasta a colegilor a fost o formă de solidaritate imaginativă: paradoxal, zeflemeaua, considerată ceva minor, dizolvant, devenise un mijloc eficient al lor de a se declara de partea mea.

Nu le era frică, nu vedeau riscurile?

Şi cu frica se pune o problemă care m-a preocupat multă vreme cît am fost închis. Cît am stat eu în puşcărie, între '83-'86, se spunea că În România n-ar exista decît 30 de deţinuţi politici, în schimb la drept comun numărul lor era foarte mare, trecuse bine de 30.000 de inşi. Dacă există atîţia „drept comuni", îmi ziceam, înseamnă că lor nu le-a fost frică, atunci cînd au făcut acţiunile reprobabile pentru care au fost condamnaţi. Şi-atunci, cum? Pentru o anumită categorie de oameni acţionează frica şi pentru alta nu? De ce?

Solidaritatea la zi

A te pune în locul altuia, înseamnă a înţelege şi pe cineva cu care nu ai aceleaşi păreri despre solidaritate?

Într-un fel, da. De pildă, solidaritatea minerilor. Ea nu poate fi negată, dar e păcat, în acelaş timp, că n-a putut fi îndreptată spre o cauză bună. Într-o acţiune nu apreciezi numai unitatea, riscul sau curajul împotrivirii: lauzi curajul direcţionat spre dreptate, adevăr şi lege. Cozma a reuşit să cîştige, la un moment dat, solidaritatea comunităţii sale – dar cum? Avea, faţă de mediul respectiv, o charismă, un dar al convingerii, poate, o autoritate printre mineri. Dar din toate astea a rezultat o solidaritate manipulată: ceea ce credeau ei nu se potrivea cu ce ştia el. Ei îşi pot apăra drepturile şi fără el, pe cînd Cozma nu putea acţiona fără sprijinul lor pentru propriile lui interese. Scopurile erau evident diferite.

Dar cînd te pomeneşti solidar cu cineva cu care, în condiţii normale, nu te-ai fi asociat, cum poţi stabili disocierile? Credeţi că intelectualii care au făcut lanţ viu pe un pod din Belgrad stăteau acolo pentru Miloşevici? Cum pot fi priviţi ei?

Acuma susţinerea lui pare explicabilă, dacă ne referim la starea de război. Şi totuşi: Miloşevici are vina de a fi adus situaţia la un asemenea grad de conflict. Intervenţia NATO a creat acea solidaritate la greu care e mai frumoasă, mai atrăgătoare şi necesară. În anumite momente poţi să fii solidar pentru o acţiune, dar nu înseamnă o identificare totală şi pe viaţă cu ea. Nu poţi să fii solidar pe orice temă. La noi, de pildă, a apărut următoarea situaţie: solidaritatea cu NATO, cu organismul respectiv deci şi cu valorile pe care le susţine implicit, dar şi solidaritatea cu sîrbii, pe cu totul alte motive, care se contrazic cu prima. Care e mai importantă? A trebuit să apară, din nefericire, un alt aspect, mai grav care a clarificat altfel lucrurile: posibila uniune Iugoslavia, Belarus, Federaţia Rusă. Şi-atunci s-a coagulat un mesaj românesc foarte clar, argumentat de numeroase personalităţi avînd diferite orientări politice, idei, instrucţie, opţiuni doctrinare etc. din variate unghiuri, dar care a revelat o stare de solidaritate, o grijă comună şi responsabilă faţă de soarta noastră, a tuturor.

Domnule Filipescu, sînteţi preşedintele consiliului de administraţie al GDS: în ce măsură credeţi că dialogul a devenit un element de solidarizare a societăţii noastre?

Cred că a devenit. Deşi în cadrul grupului există oameni foarte diferiţi, care au de multe ori păreri deosebite într-o chestiune sau alta, controversele sau diferenţele care apar sînt pe nuanţe, nu pe concepţiile fundamentale, solidaritatea esenţială e menţinută de principiile societăţii democratice la care aderă toţi. Sigur, nu reuşim poate să ne solidarizăm cu multe situaţii care apar în viaţa socială, şi asta se întîmplă din comoditate, uneori, din lipsă de timp, de energie etc. Dar cred că, în zilele cînd ţara era ameninţată de o nouă mineriadă, mesajul nostru a fost prompt şi eficient, atunci cînd am organizat manifestaţia care dorea să arate o altă faţă a României decît cea a forţei agresive şi gregare pe care o arăta mineriada.

Dar agresivi şi dezorientaţi păreau în acele zile şi cetăţenii care se grăbeau, călcîndu-se în picioare, să-şi plătească impozitele pe care nu era nevoie să le achite, în unele cazuri. Umilirea cetăţeanului tocmai cînd vrea să respecte legalitatea, credeţi că n-ar fi fost o temă de dialog cu ecou de solidarizare cu categorii largi?

Aici ar fi fost vorba de găsirea unei soluţii, de o propunere: rezolvarea tehnică a problemei, iar apoi responsabilizarea celui care a creat problema. În mediul respectiv, în speţă Ministerul de Finanţe, nu sînt sigur că avem multe soluţii. În cazul altei disfuncţii pe cale să creeze îngrijorare, de pildă, plata pensiilor, la oficiu şi nu la domiciliul pensionarilor, e o chestiune de management. Un miting de solidarizare al poştaşilor sau al pensionarilor nu rezolvă o problemă de management, o sesizează doar, ceea ce e doar un prim nivel al situaţiei. Eu cred că noi sîntem foarte dispuşi, acum, după Revoluţie, să ne solidarizăm în critică şi în emoţia faptului imediat. Ce mi se pare însă foarte necesar este să începem să şi afirmăm ceva pozitiv şi eficient. Solidaritatea pentru o soluţie concretă, clară, înseamnă opţiune logică şi ofensivă cu scop, cu proiect. Trebuie să existe o experienţă în care oamenii să observe că nu pot să hotărască toţi în toate chestiunile, deodată, şi să înveţe să folosească solidaritatea şi pentru a spune *da*.

Dvs. aţi fost eliberat din închisoare la presiunea unor organizaţii internaţionale pentru drepturile omului importante, dar şi a unei organizaţii de şcolari din Geneva. După 10 ani de la Revoluţie, se poate imagina o acţiune solidară a copiilor români, nu cu cineva aflat la greu într-o ţară depărtată, ci, de pildă, cu nişte alţi copii din România loviţi de inundaţii, cu şcolile prăbuşite de alunecări de teren etc.? Aţi auzit de aşa ceva?

Cînd se face o acţiune care necesită solidaritate, contează foarte mult dacă se face serios şi profesional. În orice domeniu, pentru ca un lucru să aibă succes trebuie făcut foarte bine. În tot ce ne înconjoară e o concurenţă foarte mare; şi solidaritatea deci, şi acţiunea unei colectivităţi, dacă nu e bine organizată, prezentată, suficient mediatizată n-are şansă să reuşească. N-am auzit de o acţiune de amploare, în sensul de care vorbiţi. Cred că au fost reacţii individuale, emoţionale. Dar adevărata solidaritate ţine de răbdare, consecvenţă şi proiect flexibil, mereu atent la realitate.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VII ● Nr. 324 ● 23 - 29 aprilie 1999 ●

Anul VII
nr. 325
30 apr. - 6 mai 1999
16 pagini 2500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Ei, maghiarii

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Maria BUCUR, Vasile IONESCU, Claude KARNOOUH, Marius LAZĂR, Aurora LIICEANU, Dan OPRESCU, Livia PLAKS, Delia RADU, Dorin SUCIU
– interviu cu FERENCZ Zsuzsanna –

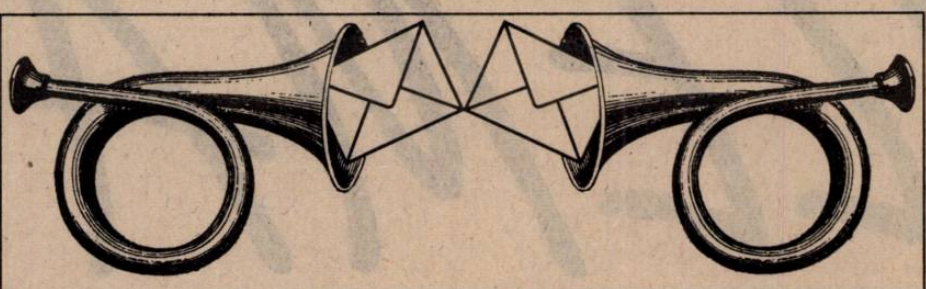

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Polemice

În atenţia lui Adar Darian

Domnule Darian, nici nu ştiţi cîtă dreptate aveţi!

Este cît se poate de clar că, dacă ar fi fost Rusia în locul Organizaţiei Nord-Atlantice faţa lumii ar fi arătat mult mai urît, ca şi fiecare individ în parte. La fel de adevărat este şi faptul că dacă NATO ar fi existat în anii '30, Hitler ar fi rămas un simplu pictor ratat, aşa cum e la fel de limpede că trebuie să mulţumim NATO şi Statelor Unite, în primul rînd, că trăim, ca tot estul Europei, eliberaţi de totalitarism şi că, printre altele, putem dialoga pe teme sensibile într-o revistă ca *Dilema*. Numai că, vedeţi dumneavoastră, propoziţiile care încep cu „Dacă ar fi fost...“ nu au, în ştiinţe precum istoria sau politologia (şi nu doar atît), nici o valoare. Nu se pune problema „ce-ar fi fost dacă...“ ci ce este acum...

Trec peste faptul că războiul în sine este absurd şi nu poate căpăta niciodată o legitimare raţională. Deşi este supremul argument împotriva oricărui război, observ că nu este clar pentru oricine şi de aceea voi merge mai departe. Războiul din Kosovo rezultă din neputinţa Occidentului de a înţelege marasmul din Balcani. Dacă cineva îşi închipuie că după ce vor cîştiga războiul şi, foarte probabil, vor reinstaura drepturile absolut legitime ale albanezilor la identitate şi autonomie, ţările puternice ale Occidentului vor avea linişte, se înşeală amarnic. Va rezulta un popor sîrb frustrat şi o etnie albaneză care va crede că totul îi este permis. Cu alte cuvinte, sfîrşitul războiului va însemna un alt război în care vor muri alţi oameni şi astfel actualul război nu rezolvă nimic.

Un studiu atent al istoriei arată că, pe termen lung, în nici un război nu există învingători (normal, în afară de americani), ceea ce albanezii vor cîştiga (autonomie, independenţă, contează mai puţin) nu va înlocui sărăcia, disprețul şi marginalizarea. Balcanilor nu le trebuie un nou război ci înţelegere, compasiune şi ajutor.

Ceea ce Occidentul a cîştigat în secole de luptă şi sînge, respectul şi toleranţa faţă de celălalt, este exact ceea ce lipseşte în Balcani. Or, dacă SUA vor să instaureze aşa ceva în Balcani nu vor reuşi ucigînd oameni. Marele avantaj moral al democraţiei occidentale faţă de totalitarismele de orice fel era că, spre deosebire de acestea, avea capacitatea de a se impune prin consimţămînt, fiindcă răspundea aspiraţiilor legitime ale oamenilor, şi nu prin forţa pumnului.

Instaurarea deplină a unei democraţii nu se reduce doar la crearea unor instituţii democratice. Mai trebuie educaţi şi oamenii în direcţia valorilor democratice: libertatea, toleranţa şi, nu în ultimul rînd, civismul. Conflictele din Balcani şi de oriunde vor fi rezolvate de la sine cînd respectul pentru aceste valori va fi sădit în fiecare individ de pe acest glob.

Se spune – şi este adevărat – că SUA sînt un exportator al democraţiei. Modelul creat de SUA trebuie urmat. Dar faptul că conducătorii acestui stat înţeleg să exporte democraţia cu aceleaşi metode cu care URSS îşi expórta propriul sistem politic e, în fapt, o încălcare chiar a principiilor democraţiei. Cu toţii cunoaştem „fabula albinelor“ a lui B. Mandeville: „viciile personale ca beneficii publice“. Ceea ce fac conducătorii SUA mi se pare exact invers: „beneficiile publice duc la vicii personale“.

Mă înspăimîntă faptul că Balcanii traversează încă o dramă la care luăm cu toţii parte, dar mai mult mă înspăimîntă că un stat ce este simbolul democraţiei dă, în acest moment, cele mai puternice lovituri nu doar unor democraţii aflate încă în pruncie ci chiar ideii de democraţie. Nu pot accepta, în numele democraţiei, ca valorile acesteia să fie pervertite în ceva total opus, ca însăşi ideea de democraţie să fie folosită la distrugerea oricărei şanse de democratizare.

Îmi place să cred, domnule Darian, că am scris toate acestea nu din „neştiinţă“, nu dintr-un „sentimentalism primar“ şi nici „pur şi simplu din rea credinţă“ ci fiindcă mi se par lucruri de bun-simţ. Nu pot înţelege pur şi simplul faptul că oamenii mor şi în zeci de locuri elegante din lume moartea lor este trecută la „pierderi colaterale“. Fiecare moarte mi se pare absolut inutilă şi, mai mult decît atît, un cui bătut în sicriul democraţiei.

Vasile PLEŞCA

Iaşi

Nr. 323: *Hyde Park*

Frici şi resentimente

Articolul lui Mircea Iorgulescu, **Delapidatorii de încredere,** *Dilema* nr. 323, este un demers politic pentru cauza încrederii dintre românii şi maghiarii din România. *Rara avis*. Articolul e îndreptat în acelaşi timp împotriva celor care sînt profesioniştii răspîndirii neîncrederii. Delapidatori? E, totuşi, un eufemism, o, desigur, îngăduită metaforizare a celor care mizînd pe anume prejudecăţi şi resentimente caduce sînt semănătorii urii computerizate. Naţionalismul şovin se agaţă de orice eveniment intern sau extern şi trece totul prin filtrul opac al instinctelor gregare de respingere a alterităţii, luînd în săptămînile acestea, pe lîngă antimaghiarismul bine încercat, formele antioccidentalismului, ale antiamericanismului. Hiperpatrioţii nu pot concepe că o minoritate naţională asuprită şi purificată etnic are dreptul să fie **apărată**. Războiul din sau pentru Kosovo nu poate fi obiectul analizei fără acest principiu.

Experienţa istorică recomandă prevenirea unor astfel de conflicte interetnice, care numai în Balcanii secolului 20 au dus la mai multe războaie. La baza conflictului din Kosovo, focul care a dat în război a fost pus de regimul autoritar al lui Miloşevici, care nu numai că nu a găsit măsuri legislative de prevenire, ci a desfiinţat autonomia kosovară. Democraţii au puterea şi discernămîntul de a învăţa în spirit constructiv din istorie. Supusă veacuri de-a rîndul de către suedezi, Finlanda, odată independentă, a conferit populaţiei sale suedeze toate drepturile cetăţeneşti, aplicînd în plus şi discriminarea pozitivă; la ora actuală funcţionează în Finlanda patru instituţii de învăţămînt superior în limba suedeză. Aplanînd conflicte seculare, actualul guvern britanic acordă autonomie politico-administrativă Scoţiei şi Ţării Galilor. Aceste drepturi sînt recunoscute internaţional, vezi procesul de la Haga al teroriştilor libieni, care se judecă pe baza legislaţiei scoţiene, întrucît atentatul terorist împotriva avionului cu pasageri a fost comis pe teritoriul Scoţiei. Norvegia a legiferat nu de mult regimul de autonomie al Laponiei, unde în curînd se vor organiza alegeri pentru parlamentul local. Cine nu cunoaşte istoria relaţiilor polonezo-lituaniene se miră poate de ce s-a înfiinţat anul trecut o universitate cu limba de predare poloneză. Dar Lituania proaspăt renăscută acţionează benefic în contra curentului paseist al resentimentelor naţionaliste. Spania postfranchistă s-a întărit, s-a înălţat şi datorită unei politici naţionale democratice, acordînd largi autonomii catalanilor, bascilor etc. (ETA este doar o excepţie întărind regula singurei soluţii a variilor probleme minoritare: egalitatea în drepturi, legiferarea ocrotitoare a limbilor materne, a tradiţiilor şi culturii minorităţilor.)

Dar oare de ce trebuie protejaţi minoritarii? De procesul asimilării. Politica Uniunii Europene şi a Parlamentului European este univocă: Europa naţiunilor nu poate prolifera decît prin respectarea tuturor valorilor culturale, prin varietatea limbilor europene, întrucît diversitatea întăreşte unitatea. Legitimităţii hegemoniilor naţionale i-a sunat ceasul. Este şi va fi un proces lung şi complicat pînă ce statele naţionale europene se vor transforma într-o Europă a naţiunilor, dar ori astfel va arăta viitorul Europei, ori Europa nu mai are nici un viitor.

Este un fapt ce încetul cu încetul capătă o valoare istorică: maghiarimea din România nu şi-a apărat sau nu şi-a revendicat drepturile decît exclusiv pe cale politică. Or, dacă ne gîndim numai la ultimii zece ani, „delapidatorii de încredere“ au masat de nenumărate ori tancuri ungureşti la graniţa de vest, au găsit arsenale cu arme sofisticate în beciurile bisericilor catolice şi protestante din Ardeal, au descoperit regimente paramilitare în Secuime. Au fost oare crezute toate aceste gogorițe? Da şi nu, în orice caz ele au fost exploatate politic de către profesioniştii vrajbei. Toate alarmele, tot tărăboiul care se face în jurul universităţii în limba de predare maghiară este o tenebroasă halucinaţie. De unde şi pînă unde secesiune, separatism, pericol de dezintegrare teritorială?!? Dar nălucile profesioniştilor neîncrederii ajung să cuprindă şi sala de justiţie, unde PDSR-ul (posibilul partid de guvernămînt al viitorului apropiat) cîştigă un proces împotriva guvernului, pe temeiul că înfiinţarea Universităţii Petőfi-Schiller este anticonstituţională. Acest partid nu înţelege (n-a înţeles nici în cei patru ani cît a fost la guvernare) că nu există egalitatea în drepturi fără funcţionarea la toate nivelele a învăţămîntului în limba maternă a minoritarilor. Istoricul Florin Constantiniu observa pertinent că fiecărei minorităţi îi e frică de asimilare. Fără instituţii de promovare a specificului cultural etnic, nu-mi este greu să prevăd o emigrare în masă a populaţiei maghiare din România. Or, România ar fi sărăcită astfel de valoarea „maghiarilor“ săi, pentru că orice popor, minoritate, grup etnic reprezintă o incontestabilă valoare colectivă.

România a fost nu de mult evocată de preşedintele Clinton ca un exemplu democratic pentru politica sa minoritară. Dar în aceeaşi frază (**nepublicată de presa noastră**) Ungaria este menţionată ca exemplu pentru faptul că nu concepe relaţia sa cu maghiarii de peste hotare sub semnul iredentismului. Această situaţie, adică ambele, ar putea să ne liniştească. Să nu auzim, deci, vocile care isterizează prin tragerea de paralele între Kosovo şi Harghita-Covasna? Noroc că preşedintele Americii, împreună cu toţi consilierii săi, ştie să deosebească vocea României de ţipetele vameşilor neîncrederii. Eu unul presupun că mulţi nici nu cred în ceea ce spun sau ţipă, a fi naţionalist-şovin a devenit din nou o meserie, o profesiune ce deschide cariere politice, manageriale, directoriale.

Ce facem cu resentimentele? Trecutul nu trebuie şi nici nu se poate uita, dar viitorul se poate construi împreună.

SZASZ Janos

scriitor

Deloc polemice

Stimată redacţie a DILEMEI,

Vă mulţumesc pentru orele plăcute în care am savurat în sfîrşit o publicaţie decentă în limba română.

Vă mărturisesc că am fost foarte uimit să găsesc în marea polua(n)tă de publicaţii în limba română cîteva rînduri scrise cu o decenţă pe care o credeam dispărută din presa românească.

Îmi este foarte greu să traduc în româneşte „KEEP UP THE GOOD WORK“, aşa că o să las urarea în original.

Cu multă stimă,

Anton DAN

<anton@csts.co.il>

Am zîmbit la...

Dragi semeni ai mei,

V-aţi imaginat cum ar fi dacă ar trebui să cumpărăm fiecare cuvînt pe care îl utilizăm? Cu siguranţă sînt unii prea puţin vorbăreţi ca să fi deranjaţi de acest aspect. Poate alţii se gîndesc că am fi mai riguroşi cu mesajele transmise, mai „economi“ în minciuni, eu, însă, aş deveni „fără discuţie“ un delincvent.

Azi mă cam simt frustrată de faptul că nu am suficienţi bani să mă exprim. „Exprimarea“ nu se face, ştim bine, numai prin cuvinte. Se face şi prin căutări şi călătorii, culori şi testări, vizionări şi audiţii...

Am obosit să fiu „STUDENT“, adică „cel ce cunoaşte cel mai bine unde se dau gratuit posibilităţi de exprimare“.

Visez să pot trăi fără grija cărţii, teatrului, călătoriei de mîine.

Mai amărîtă azi decît în alte zile,

Elena-Viviana MUŞA

studentă an II, Psihologie

Universitatea „Titu Maiorescu“

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **NATO, Kosovo şi restul lumii**
- **Contribuabilul**
- **Riscul**

Proiectul balcanic

Un plan pentru Balcani – aceasta era o concluzie inevitabilă a reuniunii de la Washington. Nevoia unui proiect substanţial, complex şi de lungă durată pentru regiunea de sud-est a Europei a apărut ca o evidenţă imposibil de ocolit şi, de ce nu, chiar ca o fatalitate. Fără un „proiect balcanic", fără un plan de construcţie şi de reconstrucţie a întregii regiuni, această parte a Europei – deseori uitată, deseori neglijată, chiar umilită, considerată cel mai adesea un fel de suburbie a continentului, pitorească, dar nu mai puţin mereu dubioasă – va reprezenta o continuă sursă de agitaţii şi de turbulenţe contagioase, chiar incendiare. Dacă imperativul imediat este încheierea cît mai grabnică a conflictului din Iugoslavia, fiecare zi de continuare a crizei neaducînd altceva decît noi suferinţe şi distrugeri, acesta nu poate fi totuşi situat decît în perspectiva unei reaşezări de ansamblu, şi temeinice, a întregii regiuni balcanice. Urgenţa nu poate umbri sau amîna înscrierea în durată.

De aceea era şi este nevoie de un proiect care, conceput în condiţii de criză gravă, să nu fie totuşi unul strict conjunctural. Căci despre includerea părţii de sud-est a Europei în planurile de refacere a unităţii continentului s-a discutat şi îndată după prăbuşirea regimurilor comuniste din Răsărit. S-a discutat însă în termeni superficiali şi cu o anumită reticenţă în depăşirea fazei de strictă declaraţie de intenţii. Deşi războaiele ce aveau să ducă la tragica dezmembrare a federaţiei iugoslave începuseră, ca un avertisment sumbru, soluţiile şi interesele de moment au prevalat. În ciuda afirmaţiei, memorabile, a unuia dintre marii şefi de stat occidentali care au gestionat complicata perioadă a prăbuşirii comunismului, că „naţionalismul înseamnă război", exacerbării naţionalismelor post-comuniste nu li s-a dat prea mare atenţie. Au fost socotite, comod, „epidemii locale" şi s-a procedat la o diabolizare a regiunii, pusă, mai mult sau mai puţin explicit, în carantină. Ezitările şi prudenţele occidentale în privinţa reglării situaţiei pe propriul continent după prăbuşirea blocului comunist au putut fi constatate de zece ani încoace în diverse situaţii, unele dramatice. În definitiv, un rezultat al acestor ezitări este şi ceea ce se întîmplă, de o lună încoace, în Iugoslavia şi în cele două state, Macedonia şi Albania, spre care s-au îndreptat sutele de mii de refugiaţi din Kosovo: cea mai mare catastrofă umană petrecută în Europa de la sfîrşitul celui de al doilea război mondial. Abia acum, ca o recunoaştere implicită a lipsei de iniţiative concrete şi chiar a unei anume indiferenţe, a fost reluată ideea unor proiecte de refacere regională, mai mult, au şi fost lansate schiţe şi propuneri de planuri parţial convergente.

Se acceptă, mai mult sau mai puţin explicit, că un proiect pentru regiunea balcanică nu poate fi unidimensional, ci trebuie să includă deopotrivă economicul, politicul şi securitatea regională ca parte integrantă a securităţii continentale. În acest context s-a şi invocat, cu titlu oarecum mitologic, un eventual nou „plan Marshall", idee la care însă reticenţele au venit tocmai din partea Statelor Unite. Şi nu întîmplător. Planul Marshall nu a fost un plan de asistenţă, ci unul care s-a bizuit esenţial pe conlucrarea şi unirea eforturilor ţărilor implicate, în speţă statele europene occidentale. Or, pentru regiunea balcanică, o zonă încă dominată de naţionalisme iraţionale şi de porniri extremiste, unirea eforturilor se află încă într-o fază timidă. Este desigur un semn bun, stimulant, că România şi Bulgaria şi-au coordonat în parte acţiunile şi atitudinile în vederea reuniunii de la Washington; dar nu este şi unul suficient. Statele din sud-estul Europei nu de asistenţă, nu de ajutoare au nevoie în primul rînd, ci de sprijinirea propriilor eforturi, a propriilor iniţiative, a propriei dezvoltări. În perspectiva unui proiect balcanic, ele nu sînt (nu pot fi) concurente în a obţine ajutoare, ci solidare în a-şi construi sau reconstrui propria regiune. Dincolo de veleităţi şi orgolii locale, alimentate cel mai adesea de o memorie istorică resentimentară – sau trecînd peste ele. Şansa oricărui plan pentru ţările balcanice ţine în primul rînd de ele. De capacitatea lor de a evada din balcanism – sau de a da acestei noţiuni un alt conţinut. Şi nu e imposibil.

La urma urmelor, actuala Uniune Europeană îşi are rădăcinile istorice chiar în acum evocatul „plan Marshall".

Mircea IORGULESCU

Datul cu părerea

Nici nu se încheiase bine summit*-ul NATO de la Washington şi în lumea românească începuseră deja să se audă păreri ale liderilor politici şi jurnaliştilor: că e bine, că nu e bine, că a fost un „Madrid plus", că a fost un „Madrid minus", că e totuna etc. Emiterea de opinii este, pînă la un punct, necesară şi obligatorie; dar siguranţa de sine a unor lideri de opinie (autentici sau „autointitulaţi") atunci cînd vorbesc despre chestiuni complexe cum sînt relaţiile internaţionale nu face decît să creeze confuzie. Sau să demonstreze încă o dată că, în orice situaţie, politica românească nu se poate desprinde de micile pasiuni dîmboviţene şi de plăcerea de a da, întemeiat sau nu, verdicte.*

Ce obţinem

O reuniune cum a fost cea de la Washington poate fi declarată cu adevărat istorică, iar rezultatele ei se vor vedea, fără îndoială, în timp. Termenii noului „contract cu lumea" pe care l-au aprobat şefii statelor membre ale NATO vor avea consecinţe şi pentru noi, şi pentru celelalte ţări partenere, iar situarea Europei de Sud-Est în centrul preocupărilor ne va crea, mai devreme sau mai tîrziu, avantaje. Dar la noi, în *talk-show*-uri sau în declaraţii „pe picior", jurnalişti şi lideri de partide s-au grăbit să reducă totul la o singură problemă: ce a cîştigat România din evaluarea, la Washington, a situaţiei din Iugoslavia. Şefi de ziare care, mai ieri, afirmau sus şi tare că e imoral să trădăm prietenia cu sîrbii în numele intereselor euroatlantice scriu acum, fără să-şi mai pună problema dacă e moral să pretindem „un ce profit" de pe urma unui război, că nu ne-am ales cu nimic, că Occidentul nu ne-a dat miliardele de dolari pe care le meritam pentru că, iată, ne-am „trădat" vecinii. Pe deasupra multor opinii se vede limpede cum pluteşte ideea că Occidentul ne este dator, iar integrarea în structurile euroatlantice înseamnă pur şi simplu că „ni se dă ceva", că sîntem ajutaţi să trăim mai bine doar aşa, în virtutea prezenţei noastre, secole de-a rîndul, la răscrucea marilor imperii. Opoziţia consideră că aprecierile făcute la adresa României cu ocazia reuniunii de la Washington „n-au nici o valoare" atîta timp cît NATO nu ne acordă garanţii de securitate. PDSR uită însă să se întrebe (ca simplu exerciţiu de imaginaţie) ce ar fi obţinut dacă ar fi fost acum la putere, după cum la fel de uşor uită că multe dintre întîrzierile şi poticnirile de tot felul (în privatizare, în restructurare, în democratizare) i se datorează. Dacă lucrurile ar fi mers cum trebuie în România încă din 1990, acum am fi putut discuta cu instituţiile euroatlantice de pe poziţii de parteneriat real.

Ce dăm

Dar orice parteneriat, orice strategie pe termen mai lung are, în România, serioase dificultăţi de „implementare": planul de acţiune pentru aderare, de pildă, trece peste un ciclu electoral. Dacă alegerile viitoare nu vor mai fi cîştigate de actuala coaliţie, va dori şi va putea guvernul de după anul 2000 să ducă mai departe ce a început cel de acum? Sînt capabili politicienii români să menţină o minimă coerenţă şi o suficientă continuitate măcar în ceea ce se cheamă obiectivele strategice ale României, adică integrarea în structurile europene şi euroatlantice? După zece ani de tranziţie, o coaliţie de guvernămînt fragilă va fi înlocuită, la alegerile următoare, de o altă coaliţie la fel de fragilă; apar peste noapte partide noi, care-şi anunţă pompos cele mai nobile intenţii şi dorinţa de a avea candidat propriu la preşedinţie, chiar dacă n-au nici 2% din opţiunile electoratului; în loc să se polarizeze în funcţie de programe coerente şi doctrine limpezi, partidele româneşti îşi dispută la infinit posturile în funcţie de algoritm (cînd sînt la putere) sau promit posturi în guverne viitoare (cînd sînt în opoziţie); cei „15.000 de specialişti" ai CDR riscă să fie înlocuiţi, dacă nu-şi vor schimba la timp carnetul de partid, cu alţii, la fel de mulţi şi de „specialişti", dacă PDSR va cîştiga alegerile; cît despre economie, să nu mai vorbim... Sînt toate aceste realităţi româneşti (şi multe altele) compatibile cu standardele europene, astfel încît să ne permită abordarea negocierilor cu NATO de pe poziţiile unui parteneriat care să ofere garanţii de consecvenţă pe viitor? Comentatorii şi politicienii care le reproşează acum reprezentanţilor noştri la Washington că „au cerut prea puţin" sau că „n-au obţinut nimic" nu fac decît să perpetueze mentalitatea conform căreia Occidentul trebuie „să ne dea", în timp ce noi ne vedem liniştiţi de disputele inter- şi intrapartinice, discutăm perpetuu legea accesului la dosare, mai scindăm un partid, mai punem de-o reformă morală şi, ca să nu ne plictisim de-o atît de lungă tranziţie, ne dăm cu părerea despre orice.

Mircea VASILESCU

Greierele şi furnica

– o altă scrisoare deschisă –

Cine nu cunoaşte fabula lui La Fontaine? Greierele şi furnica au devenit, de atunci, o pereche tipică, desemnînd opoziţia între lumea raţională, prevăzătoare şi silitoare (şi astfel bogată) a furnicii şi cea senzuală, leneşă, neplanificată (şi astfel săracă) a greierului. Dincolo de această tipologie livrescă, pare a se ascunde însă un „arhetip" mult mai general, al ordinii şi dezordinii, care se exprimă în forme diferite pretutindeni în lume. Un vocabular relativ restrîns descrie şi consacră reprezentări sociale ale diferenţei ca imagini ale ordinii şi dezordinii, cu tot ceea ce înseamnă aceasta ca poziţie morală. Astfel, de pildă, negrii sau ţiganii au fost (şi mai sînt) percepuţi de către „furnicile lucrătoare" americane, respectiv române, ca un fel de „greieri", cîntăreţi înzestraţi, sentimentali şi senzuali, dar leneşi, dezordonaţi, incapabili de muncă susţinută şi, în consecinţă, pe drept săraci. Toleraţi în calitatea lor de „greieri", eventual ajutaţi din cînd în cînd de către „noi, furnicile", invidiaţi în secret pentru „libertatea" lor, negrii şi ţiganii din această nouă fabulă socială au fost (şi mai sînt) însă ţinuţi la distanţă cînd vor să intre în rîndul „furnicilor" (îmbogăţirea lor fiind, din această perspectivă, chiar o impostură!). Utilizarea, inconştientă de regulă, a acestui „arhetip" este astfel nu numai un mijloc de clasificare socială, dar şi unul de excludere.

Regăsim acest imaginar al ordinii şi dezordinii la lucru în reprezentările sociale actuale despre ceea ce s-ar putea numi „noul barbar". Acesta nu mai este nici vechiul *sălbatic*, exclus din sfera umanului, nici mai modernul *primitiv*, parte încă neevoluată a omenirii. El este om, dar dintr-o „rasă" inferioară, este vecinul nostru, dar iremediabil diferit de noi. Şi care, ca atare, trebuie ţinut departe de noi (sau „domesticit" cu forţa). Din păcate, este modul în care au fost (şi mai sînt) percepuţi prea adesea, la toate nivelele, „Balcanii".

În introducerea sa la raportul Fundaţiei Carnegie, intitulat „Criza Balcanică: 1913-1993", fostul ambasador al Statelor Unite în URSS şi apoi în Iugoslavia, George Kennan, ajunge la următoarea concluzie: „Cea mai puternică motivaţie a războaielor din Balcani nu a fost religia, ci naţionalismul agresiv. Dar naţionalismul, aşa cum s-a manifestat pe cîmpul de luptă, provine, la rîndul lui, din nişte trăsături de caracter mai profunde, moştenite probabil de la un trecut tribal îndepărtat. Iar lucrurile au rămas la fel pînă astăzi". Acest „tribalism" funciar, aflat la originea războaielor balcanice (printre care şi primul război mondial!), este extins de Robert Kaplan, în faimoasa sa carte *Balkan Ghosts*, şi la originea celui de al doilea război mondial: „nazismul, de pildă, poate revendica origini balcanice. În mahalalele Vienei, sol fertil al atîtor resentimente etnice aparţinînd sudului lumii slave, a învăţat Hitler să urască atît de devastator".

Într-un documentar despre Kosovo, realizat de BBC, se poate vedea liceul din Pristina, despărţit prin mijlocul său de un zid care delimitează comunitatea albaneză de cea sîrbă. *Noi am pus pe perete tablouri ale artiştilor noştri, am făcut ordine, e curat. Duceţi-vă la ei să vedeţi ce mizerie e!* – afirmă directorul părţii sîrbe; *este fals că elevii albanezi sînt mai gălăgioşi!* – se apără directorul părţii albaneze. Diferenţele (şi divergenţele) dintre sîrbi şi albanezi sînt aşezate astfel într-o dihotomie imaginară ireductibilă între ordine, civilizaţie, curăţenie etc. şi dezordine, barbarie, zgomot şi mizerie.

De curînd, un înalt demnitar român afirma, la un post de televiziune, că Balcanii au fost dintotdeauna o zonă de dezordine şi că a venit timpul cînd trebuie făcută ordine, înscriindu-se astfel în cortegiul de „analize" în termeni de opţiune între „civilizaţie" şi „barbarie". Dincolo de intenţiile circumscrise (şi, eventual, acceptabile) ale oratorului, modul de a prezenta lucrurile ne trimite logic la ideea că nu există decît o Ordine şi că, deci, orice societate care nu împărtăşeşte această Ordine se află, implicit, într-o stare de dezordine. Or, nu există societate fără ordine, o ordine a sa, mai bună sau mai rea, care îi permite să existe. A o trata pur şi simplu ca dezordine înseamnă să îţi interzici din start orice posibilitate de a o înţelege şi astfel, eventual, de a o schimba.

Această gîndire a realităţii în termeni „fabulatorii" reduce socialul la politic, politicul la moral iar moralul la fabulă. Spiritul critic, la rîndul său, se vede redus la arena *talk-show*-urilor, în care singura miză a devenit repartiţia rolurilor de „furnică" şi de „greiere". Intelectualii se derobează de la menirea lor, afirmînd cochet că „nu sînt intelectual, sînt sociolog" (sau „inginer" etc.), vrînd să sugereze că sînt „militanţi" (sau „neutri").

Personal, refuz să fiu atît autor cît şi personaj de fabulă. Singura „morală a fabulei" care mă preocupă în prezent şi pe care mi-aş permite să o propun este aceea a lui Kundera: ***viaţa este în altă parte...***

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Despre suveranitate

În ultima vreme unii – nu puţini – români sînt îngrijoraţi pentru suveranitatea României. Războiul din imediata noastră vecinătate a făcut ca tema suveranităţii statului român să fie din nou abordată cu frisoane. De trei săptămîni dl Octavian Paler repetă întruna că suveranitatea nu este un concept desuet. Întrebat de interlocutori asupra identităţii celor care susţin desuetudinea suveranităţii, dl Paler se mulţumeşte să spună ceva de genul „Am auzit eu cîţiva oameni politici vorbind aşa".

Există şi o altă manifestare a îngrijorării privind suveranitatea României. Sprînceana cade amar pe ochiul care priveşte crîncen. Fruntea îngîndurată se apleacă şi umbre fatale brăzdează tîmplele. Printre oftaturi profunde, vorbele cad cu greutatea ghilotinei. Cuvintele folosite cel mai des în discursul emis de acest tip de îngrijorare sînt „demnitate", „istorie", „fraţi". „Independenţa", „inadmisibil" şi, evident, „România" nu pot lipsi din acest discurs menit să creeze auditoriului insomnii patriotice.

Nu vreau să spun că discuţiile despre suveranitate şi, în special, despre suveranitatea României sînt ridicole. Din contră, tema este serioasă şi abordarea trebuie să fie responsabilă. Dar tocmai acest gen de discursuri, tocmai această îngrijorare caragialiană, tocmai acest *lamentatio* dîmboviţean face din suveranitate o temă neserioasă. Cum poţi să iei în serios o întrebare repetată obsesiv, seară de seară, de personaje care evoluează de la ridicol şi penibil la „eroic" şi „responsabil"?

Suveranitatea României, ca atribut al statului român, nu poate şi nu trebuie să fie pusă în discuţie. De altfel, mărturisesc că n-am auzit nici o voce care să conteste atributul suveran al statului român. Cred că ne este teamă de fantome şi nu de realităţi. În plus, a exhiba patetic teama că cineva ar putea să ştirbească sau chiar să suprime suveranitatea statului român dovedeşte slăbiciune şi nu forţă, precaritate şi nu siguranţă. Iar noi sîntem siguri de suveranitatea statului nostru. Nu-i aşa?

Pe de altă parte, ar fi o imensă greşeală să nu urmărim cu atenţie evoluţiile contemporane în materia suveranităţii. Vrem să ne numărăm printre membrii Uniunii Europene. Dl Paler şi alţi îngrijoraţi ar trebui să ştie că Uniunea Europeană este o comunitate alcătuită din state care **au cedat de bunăvoie părţi importante de suveranitate** unei structuri supra-statale. În afară de politica externă şi politica de apărare, practic toate aspectele esenţiale ale suveranităţii statelor membre ale Uniunii Europene sînt cedate. La rîndul lor, politicile care încă sînt în sfera atribuţiilor exclusive ale statelor membre sînt atent corelate. Aceasta este Uniunea Europeană. Vrem să nu să fim parte a unei atari comunităţi? Să ne punem foarte serios această întrebare! Dacă ne este atît de dragă suveranitatea înţeleasă ca în secolul XIX şi dacă aceasta este suveranitatea pe care înţelegem să o practicăm, să nu mai continuăm politica de integrare europeană. Dacă vrem să fim parte a Comunităţii Europene, trebuie să asumăm cu luciditate regulile jocului în care vrem să intrăm.

În orice caz, trebuie să fim conştienţi de cea mai importantă consecinţă pe care evenimentele la care asistăm o vor genera. Suveranitatea naţională nu mai poate constitui un fel de cauţiune internaţională pentru săvîrşirea unor atrocităţi. Iar pandantul suveranităţii, neamestecul în treburile interne, nu mai poate bloca reacţia comunităţii internaţionale împotriva unui regim autoritar care privează propriii cetăţeni de exercitarea drepturilor lor fundamentale. S-ar putea să asistăm la sfîrşitul dictaturilor în Europa. În orice caz, asta ne dorim.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

„Casă de piatră"

Continuă să mă urmărească discuţia (disputa? cearta?) dintre Gabriel Liiceanu şi Cristian Tudor Popescu, desfăşurată la Antena 1 săptămîna trecută şi despre care, aproape paralizat, tot săptămîna trecută, doar m-am prefăcut a scrie, mulţumindu-mă cel mult s-o consemnez. Este ea reprezentativă pentru spaţiul public românesc? Da, profund. Şi în substanţă, şi în formă. Mi-am acordat, fără să-mi propun neapărat, o săptămînă de răgaz, şi, n-am ce face, trebuie, pînă la urmă, să-i dau, vai, dreptate d-lui Liiceanu: barbaria şi tirania nu sînt permise, nu sînt tolerabile. Europa (= lumea?) trebuie să devină ceea ce e: un unic şi sigur spaţiu public. Punct. Maximum de conflict între cei diferiţi din acest spaţiu ar putea, la rigoare, să îmbrace, cel mult, forma tocmai a acestui „dialog" la care tocmai mă refer, acela dintre d-nii C. T. Popescu şi Liiceanu. Atît e tolerabil, şi încă-i prea mult. Din acest punct de vedere, controversa cu pricina, care m-a făcut să mă îndoiesc de valoarea de adevăr a dialogului (problema, totuşi, rămîne), poate fi considerată chiar un model.

„Casă de piatră" li se urează, tradiţional, mirilor. Şi uite-aşa contractul s-a semnat, şi uite-aşa se naşte o federaţie. La început, orice stat naţional începe ca o federaţie, fie şi nemărturisită, fie şi neexplicit contractuală. Este şi cazul Iugoslaviei. Numai că, în cazul ei, „casa de piatră" a devenit fortăreaşă, închisoare, azil etc.

„Briser le toit de la maison", „Să spargi acoperişul casei", spunea titlul ultimei cărţi antume a lui Mircea Eliade. Dinăuntru sau dinafară? În cazul Iugoslaviei, cine şi de unde, dinăuntru sau din afară, a început demolarea?

Şi, apoi, cine să observe un adevăr foarte simplu: acţiunea maschează (ţine la distanţă, dar şi întrupează?) cel mai bine filosofia (mă rog, să spunem: gîndirea). Şi, tot aşa, cine să observe că Iugoslavia actuală, atît de (cel puţin aparent) „strîns unită în jurul Marelui Conducător" Miloşevici (un nume ca oricare altul), a devenit „pură", şi unită, şi tare în urma altui război, în urma altui divorţ, în care puterile occidentale au intervenit „curat", adică doar „politic", „umanitar" şi, desigur, moralo-intelectualo-mediatic?

Ceea ce miră, surprinde şi, pînă la urmă, sperie acum este faptul că un animal compozit precum NATO a reuşit, iată, să (re)acţioneze ca o singură ţară: organic şi chiar instinctual. Adică a fost capabil, pur şi simplu, de acţiune. Întotdeauna cei mai mici le pun probleme celor mai mari: e poate chiar rolul lor în istorie. Albanezii din Kosovo (cei foarte mici) le-au pus o problemă celor mici (Iugoslavia), fost compoziţi dar „purificaţi" între timp, care la rîndul lor i-au pus în dificultate pe cei foarte mari (NATO). Prîslea l-a pîrît pe fratele mijlociu fratelui mai mare (tatăl este întotdeauna, prin definiţie, absent: Godot; în locul lui mulţi viteji se-arată!).

Disuasiunea „rece", nucleară, a Războiului Rece, a murit, trăiască noua disuasiune, aceea cu care ameninţă/ne liniştеşte NATO. „Casă de piatră", Europa!

Bogdan GHIU

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Economie

Luminiţa de la capătul tunelului

În economia mondială, ţări importante nu sînt cele cu parcursuri financiare sau de adaptare fără greş, ci acelea care izbutesc să-şi analizeze şi să-şi depăşească mai repede decît altele eşecurile. Situaţia de după furtuna financiară declanşată la mijlocul anului 1997 în ţările Asiei de Sud-Est, cu efecte revorberate mondial pînă în 1998, este examinată de experţii celor două mari instituţii internaţionale: FMI şi Banca Mondială. Ei consideră că riscurile recesiunii s-au îndepărtat, şi investitorii au luat din nou drumul Asiei, după cum o dovedesc sălturile înregistrate la Bursele din Bangkok şi Singapore. Prudenţi, analiştii revistei **The Economist** propun să nu se scoată încă dopurile sticlelor de şampanie: „La fel cum gravitatea crizei de anul trecut a fost determinată de spaima iraţională a investitorilor, şi optimismul de acum poate fi în bună măsură exagerat. E adevărat, aceste ţări au reuşit să se tîrască şi să se reîntoarcă de pe marginea prăpastiei. Dar pînă să-şi recapete sănătatea mai e un drum lung de făcut. Stabilitatea financiară e o condiţie necesară pentru dinamica economiei reale, dar nu o garantează. Şi dacă analizăm previziunile Băncii Mondiale şi ale FMI, vom vedea că perspectivele imediate pentru economiile în dezvoltare nu sînt încurajatoare. Şi Banca şi Fondul sînt de acord că 1999 va fi un an greu. Deşi rezultatele lor economice se vor îmbunătăţi, ritmul de creştere va fi mai mic decît în 1989. Mai mult chiar, se presupune că riscurile alunecării în jos sînt chiar mai mari".

În ziarul **Le Monde,** situaţia este rezumată astfel: „Conform FMI, Coreea de Sud se poate aştepta la o creştere de 2%, Filipinele, Tailanda şi Malaiezia trebuie să se aştepte la o creştere zero sau uşor pozitivă, iar Hongkong nu va ieşi din criză, după cum pretinde Banca asiatică de dezvoltare. Indonezia rămîne teribil de slăbită de o criză de mare amploare, deopotrivă economică şi politică". Problema centrală continuă să fie cea a Japoniei: nu e deloc sigur că economia ei se va stabiliza. Şi aici importanţa factorului psihologic este determinantă. În pofida stimulentelor de toate felurile, consumul familial nu decolează. Japonezii cu economii nu vor să le cheltuiască pentru că se aşteaptă la ce e mai rău: din acelaşi motiv cei care nu au bani puşi deoparte nu vor să facă datorii. În ceea ce priveşte China, autorităţile de la Beijing au confirmat că în trimestrul doi creşterea economică va fi încetinită, ajungînd la 6%, în semestrul doi, faţă de 8,3% în primul trimestru.

Încă un motiv pentru care şampania poate să mai aştepte este că – în mod paradoxal – mărirea ritmului de creştere este însoţită de o creştere a sărăciei. Costul social al ieşirii din criză este la fel de ridicat ca acel al crizei însăşi. Citînd un raport al Comisiei economice ONU pentru Asia şi Pacific unde se afirmă că, în Asia, criza a durat prea mult pentru ca efectele ei să treacă atît de uşor, Lucas Delattre scrie în **Le Monde** că „structurile economiei asiatice sînt încă foarte vulnerabile. Epoca «miracolului asiatic» a trecut, deşi multe dintre cuceririle ei se păstrează: creşterea speranţei de viaţă, ameliorarea hranei, alfabetizarea... «Adevărata criză asiatică nu a început încă», spunea zilele trecute Paul Keating, fost prim-ministru al Australiei, evocînd problemele legate de creşterea populaţiei urbane şi resentimentul din ce în ce mai puternic faţă de Occident, faţă de instituţiile sale şi faţă de virtuţile deschiderii economice în general".

Ceea ce nu înseamnă că Occidentul va bea şampanie. Raportul FMI nu exclude posibilitatea încetinirii ritmului de creştere în SUA şi, deşi „aterizarea lină" pare a fi ieşirea cea mai probabilă, experţii nu exclud eventualitatea unui crah bursier. Nici continentul latino-american nu a ieşit definitiv din zona de turbulenţă şi este de văzut dacă investitorii vor avea încredere în emisia de un miliard de dolari lansată de Banca centrală a Braziliei.

Marea necunoscută rămîne Rusia: „Probabil că aici, în 1999, preţurile se vor dubla. Dacă nu se vor duce politici de reforme şi de stabilizare coerente, inflaţia şi recesiunea se vor agrava, avertizează instituţia, care se fereşte de orice pronostic pentru anul 2000".

Este clar că şampania va fi destupată doar cînd luminiţa de la capătul tunelului va fi atît de orbitoare încît va fi văzută de toată lumea.

© C. Farcaş

Povești suprapuse

Istoria a înnebunit (?)

Din motive care ne scapă, istoria noastră pare a se grăbi din ce în ce mai mult. Această simplă frază, brutal enunţată, obligă la două precizări imediate, eventual spre liniştirea unora: pe de o parte, nu este vorba numai de istoria românilor, ci a *noastră* ca atare. Pe de altă parte, poate că în acest context *istorie* este numai unul dintre cuvintele care se pot folosi; la fel de bine am putea spune că *progresul* prinde viteză sau că *evoluţia* o ia, faţă de unele canoane, razna.

Probabil este de înţeles că această iluzorie, desigur, grăbire a timpului conduce la spaime apocaliptice. Conform unuia dintre cele mai frumoase şi mai puternice mituri ale civilizaţiei noastre, sfîrşitul lumii va fi anunţat, printre alte semne, şi prin grăbirea timpului. Cum, în ciuda detaliilor pe care le voi oferi în continuare, cred că specia noastră este una mai curînd conservatoare în *datele* şi convingerile sale, probabil că este normal ca ideea grăbirii istoriei să ne neliniştească mai curînd decît să ne reconforteze – dacă nu pe toţi, măcar pe unii dintre noi.

Veţi fi de acord că sîntem în anul 1999; dacă da, atunci acum zece ani cădea Zidul Berlinului, la cîteva luni după ce *primăvara* de la Beijing căzuse sub şenilele tancurilor din Piaţa Tienanmen. Acum douăzeci de ani, Margaret Thatcher devenea prim-ministru al Marii Britanii, iar Sovietele invadau Afganistanul (ca să nu mai spunem că şi Ceauşescu inaugura metroul bucureştean). Cu trei decenii în urmă, Neil Armstrong şi Edy Aldrin erau primii oameni care călcau pe Lună; la festivalul *flower power* de la Woodstock, 800 de mii de tineri fumau, în trei zile, cel puţin 20 de milioane de ţigări (dintre care multe fabricate la faţa locului...), iar tînărul colonel Gadhafi lua puterea în Libia. În 1959, un bărbos charismatic pe nume Fidel hipnotiza Cuba, iar firma de jucării Mattel lansa pe piaţă un alt obiect hipnotic, păpuşa Barbie. Mai coborîm zece ani, spre 1949: iată-l pe NATO (cum ar putea lipsi din gîndul nostru retrospectiv, tocmai astăzi), fiu al războiului rece, ca şi Radio Europa Liberă, surioara lui mult mai darnică în promisiuni; tot cam pe-atunci, George Orwell publica romanul *1984*, Stalin punea la butonieră prima bombă nucleară sovietică, iar comuniştii români, distructivi ca şi atomul fisionat, începeau la ei acasă colectivizarea agriculturii. Din 1939, ce-ar rămîne? Pentru unii, începutul războiului mondial; pentru alţii, rochia de catifea verde a Vivienei Leigh din *Pe aripile vîntului* sau naşterea eroului de *comics* Batman. În 1929 la fel, calde şi reci: prima ediţie a premiilor Oscar (care a durat, ţineţi-vă bine, cinci minute şi patruzeci de secunde), dar şi primul cincinal lansat de Kremlin; Mateiu Caragiale publica *Craii de Curtea Veche*, Al Capone era recunoscut drept *capo di tutti i capi* la Chicago şi, peste toate, începea criza economică. 1919 este anul tratatului de la Versailles, al înfiinţării Ligii Naţiunilor şi al Cominternului; tot atunci, un băiat simpatic şi gălăgios pe nume Benito Mussolini fonda *mişcarea fascistă* şi nimeni nu părea a-l băga în seamă. În fine, a fost, acum 90 de ani, şi un 1909: oţelul june înlocuieşte fierul milenar, Ionel Brătianu ia conducerea liberalilor români, iar un pierde-vară american inventează *toaster*-ul, o drăcie care prăjeşte pîinea la micul dejun.

Nouăzeci de ani la scara istoriei înseamnă exact un nimic, virgulă zero-zero-zero ceva. CD-ROM-ul, lansat în octombrie 1982 de un japonez micuţ cu dioptrii multe, era în martie 1983 în Europa. Cam repede, faţă de fabricarea hîrtiei, căreia i-au trebuit vreo o mie două sute de ani ca să ajungă din China pe continentul nostru.

Mai vorbim în 2009.

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

Victimele victimelor

Dintre toate referinţele istorico-geografice pomenite în legătură cu atacurile aviaţiei NATO (de la Waterloo la Dresda şi de la Saigon la Bagdad), cea cu privire la Sarajevo este cea mai ambiguă. Războiul bosniac, postfaţa celui croat, prefaţa acestuia din Kosovo, nu a beneficiat de învăţăminte şi nu a servit drept avertisment. Şi dacă sentimentele locuitorilor din Sarajevo sînt greu de definit, undeva între milă, reproş şi invidie, cel exprimat de Susan Sontag (**Le Monde**, 21 aprilie), scriitoare şi eseistă americană, însumează o dublă experienţă. Susan Sontag – prezentă la Sarajevo în timpul asediului – crede că în Kosovo războiul nu a început nici în 1389, nici anul acesta, ci în 1991, cînd a fost bombardat Dubrovnik: „Alaltăieri, mi-a telefonat la Bari, unde locuiesc de cîteva luni, o prietenă de-acasă, de la New York: vroia să ştie ce mai fac şi m-a întrebat, în treacăt, dacă aud zgomotul bombardamentelor. Nu numai că nu aveam cum să aud zgomotul bombelor de la Belgrad sau Novisad şi Pristina, dar din centrul oraşului Bari nu puteam auzi nici măcar zgomotul avioanelor care decolau de aproape, de la Gioia del Colle. E uşor de ridiculizat viziunea geografică a prietenei mele din SUA, cînd vede ţările europene de dimensiunea unor timbre, dar ea nu face decît să o completeze pe cea, larg răspîndită, a unei Europe lipsite de apărare antrenată într-o nebunie belicistă de către lupul american mare şi urît".

Autoarea dezvoltă o argumentaţie care să explice raporturile dintre SUA şi Europa occidentală în contextul intervenţiei NATO. „Neputinţa Europei? Aşa spune aproape toată lumea. Adevărul este că Europa *business*-ului desăvîrşită în zgomotul aprobărilor entuziaste ale patronilor responsabili şi ale elitelor profesionale, această Europă este prin definiţie incapabilă să înfrunte ameninţarea unui dictator ca Miloşevici". Tabloul este cel al unei inadecvări totale: Europa negustorilor, America tehnicienilor, Balcanii tribali.

„Fireşte, e uşor să nu te uiţi la ceea ce se petrece, cînd nu ţi se întîmplă ţie, sau nu eşti vîrît în ceea ce se întîmplă. În vara lui 1993, la Sarajevo, o prietenă din Bosnia îmi povestea că în 1991, cînd a văzut la televizor imagini care arătau Vukovarul distrus de bombardamentele sîrbeşti şi-a spus: *E groaznic, dar asta e în Croaţia, în Bosnia nu se va putea întîmpla aşa ceva...* şi a trecut pe alt program. În anul următor, cînd a început războiul în Bosnia şi-a modificat opinia. Ea devenise un fragment din imaginile de la televizor pe care alţii cînd le vedeau spuneau *E groaznic* şi schimbau programul (...) În timpul asediului, prietenii mei din Sarajevo se întrebau adesea: *Cum poate Vestul să permită să se petreacă aşa ceva? Şi aici e Europa. Noi sîntem europeni. Ei nu trebuie să permită ca asta să continue*. Dar ei, Europa, au permis.

În Bosnia s-a petrecut într-adevăr un lucru îngrozitor. Din 1992, de la lagărele morţii din nordul Bosniei – primele lagăre ale morţii pe sol european din anii '40 – pînă la execuţiile în masă ale miilor de civili de la Srebrenica şi din alte locuri, din vara lui 1995, Europa a tolerat tot timpul asta: se pare că Bosnia nu făcea parte din Europa. Mulţi dintre noi, dintre cei care am stat la Sarajevo, tot repetam că secolul XX a început aici şi tot aici va începe şi secolul XXI. Dacă opţiunile de acum ale NATO sînt improbabile şi neplăcute, cauza este întîrzierea cu opt ani a iniţiativei. Slobodan Miloşevici trebuia oprit încă din 1991, cînd bombarda oraşul Dubrovnik.

De ce să nu lăsăm acest foc de ciulini să se stingă de la sine? sugerează unii. Şi încă un milion de albanezi să fie siliţi să se refugieze în ţările vecine, Albania şi Macedonia? Se va ajunge astfel la distrugerea minusculului şi fragilului stat macedonean şi la o nouă hartă a Balcanilor: la desenarea ei vor contribui cel puţin Grecia, Serbia şi Bulgaria. Crede cineva că acest lucru se va petrece în mod paşnic? În lume există răul absolut şi de aceea există războaie juste. Războiul acesta este unul dintre ele. Chiar dacă a fost fuşerit. *Opriţi genocidul. Toţi refugiaţii să se întoarcă acasă*. Scopuri nobile. Dar cum se poate imagina, în mod rezonabil, împlinirea lor, dacă regimul Miloşevici nu va fi înlăturat? Şi adevărul este că acest lucru nu se va întîmpla. E imposibil de spus cum se va termina acest război. Toate opţiunile sînt tot atît de improbabile pe cît sînt de indezirabile. În cele din urmă, dictatorul a adus şi în Serbia o mică cantitate din suferinţa impusă popoarelor vecine. Războiul este o cultură, belicismul un drog, înfrîngerea poate fi, în ochii unui popor care se imaginează o eternă victimă a istoriei, la fel de îmbătătoare ca victoria. De cît timp vor avea nevoie sîrbii pentru a-şi da seama că anii dictaturii lui Miloşevici au provocat dezastrul absolut al ţării lor? Că beneficiul net al politicii lui este echivalent cu ruina economică şi culturală a întregii regiuni? Vai, nu putem fi siguri decît de un singur lucru: nu va fi în curînd". **(M. B.)**

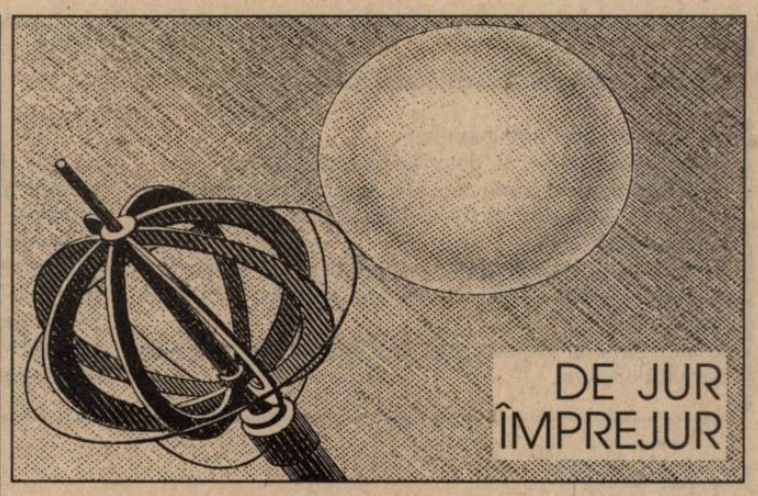

Morala europeană

Dacă s-ar aplica actualilor membri NATO criteriile de azi, alianţa ar rămîne cu foarte puţini participanţi. În Turcia nu e destulă democraţie, în Islanda nu e armată, Europa occidentală are o întîrziere de o generaţie în materie de tehnologie militară. Altfel decît în 1949, superioritatea Statelor Unite este resimţită ca un factor care denaturează scopurile şi covîrşeşte mijloacele. Cînd se declanşau ostilităţile războiului rece şi primejdia globalizării comunismului era iminentă, determinarea americană de a apăra teritoriul Europei Occidentale şi valorile civilizaţiei democratice a fost esenţială pentru reconstrucţia postbelică. N-a fost o istorie lipsită de conflicte: dezaprobarea de către SUA a intervenţiei franco-britanice în conflictul de la Suez, retragerea Franţei din structurile militare NATO au fost doar două momente cînd a reieşit că pojghiţa intereselor comune este destul de subţire. O alianţă presupune un numitor comun, imposibil fără cedări şi concesii din partea tuturor, iar o alianţă în care există un partener puternic este tributară acestei inegalităţi. O alianţă fără un partener puternic asigură egalitatea în drepturi şi demnitatea, dar nu şi securitatea celor mai puţin puternici.

Intervenţia Statelor Unite pe continentul european în cele două războaie mondiale din prima jumătate a acestui secol s-a produs după mari pierderi materiale şi umane. În condiţiile existenţei armamentului nuclear, o astfel de întîrziere ar putea fi fatală. Pactul nord-atlantic asigura securitatea colectivă a ţărilor europene faţă de un eventual agresor, încercînd să se asigure şi împotriva amînărilor, posibile din cauza tradiţionalului izolaţionism al Congresului american.

Cît timp nu a intervenit pe teren şi s-a mărginit la acţiuni diplomatice, NATO – alianţă militară – a fost nu doar puternică, ci şi invincibilă.

„Echilibrul terorii" s-a bazat pe raţionalitatea adversarilor, pe un anumit instinct comun al superiorităţii, şi cei mai puţin puternici s-au temut dintotdeauna că ruşii şi americanii se pot înţelege peste capetele tuturor. După unificarea Germaniei şi în condiţiile descompunerii sistemului comunist, ale unei Rusii slabe economic, dar încă primejdios de bine înarmate, Europa a considerat că a venit momentul pentru organizarea unor structuri de apărare proprii: în 1996, la Consiliul Atlantic de la Berlin, s-a discutat despre componenta europeană distinctă a Alianţei, realizabilă prin punerea la dispoziţie a resurselor NATO pentru operaţiuni europene, sub comanda europenilor. Procesul ar urma să se producă automat fără a se acorda drept de veto americanilor. În 1998, prin declaraţia comună franco-britanică de la Saint-Malo, proiectul a început să capete un caracter concret. O identitate de apărare, spun europenii, americanii găsesc termenul inadecvat şi ţinînd de jargonul freudian; ei preferă să vorbească despre capacitatea de apărare. Îndepărtarea ameninţării comuniste a diminuat bugetele forţelor armate din ţările europene. Ţările europene sînt de acord să folosească puterea militară americană, dar au felurite obiecţii cu privire la inteligenţa politicii ei. Dar e puţin probabil că se va găsi un cadru unde să se armonizeze sensibilităţile europene: în Europa, orice apropiere dintre doi membri importanţi este privită cu suspiciune de un al treilea; iniţiativele comunitare sînt departe de a întruni unanimitatea unor popoare pentru care devotamentul faţă de valorile naţionale impune respingerea unei identităţi comune. Cei ce se opun hegemoniei americane, considerînd-o imorală, se opun şi unei forţe comune europene.

Intervenţia NATO în Kosovo (determinată în bună măsură de convingerile politicienilor europeni convinşi că masacrele sînt tolerabile oriunde cu excepţia continentului unde trăiesc ei) este expresia acestor contradicţii. Atacul împotriva Serbiei prefaţat de eşecul diplomatic al europenilor la Rambouillet arată că nu există încă o soluţie, asigurînd victoria principiilor abstracte împotriva oamenilor concreţi care le încalcă. Ea dovedeşte şi limitele puterii americane: executivul poate sfida ONU şi propriile criterii de legitimitate, dar nu-şi poate permite victime. Europenii, în special Franţa, se împotrivesc hegemoniei americane şi nu vor să accepte dreptul SUA de a acţiona în afara ONU şi a deciziilor Consiliului de Securitate. Rusia susţine acest principiu, pentru că prin Consiliul de Securitate ea poate bloca acţiunile potrivnice intereselor ei. Igor Ivanov, ministrul de externe al Federaţiei Ruse, declară că, pe urma intervenţiei NATO, Europa va pierde: „Europa este o victimă pentru că a rămas ultimul obstacol în calea puterilor financiare acţionînd sub drapelul american". Acest tip de limbaj nu a împiedicat vreodată tratativele. Problema e dacă Rusia se va înţelege direct cu SUA sau o va face prin intermediul Europei, iar miza identităţii şi a moralei europene trece şi prin răspunsul la această întrebare.

Liderii europeni ai Alianţei justifică bombardamentele, împreună cu preşedintele american, prin necesitatea de a impune „o concepţie despre morală, despre civilizaţie, o viziune a Europei" (Lionel Jospin, prim-ministru francez). Ei declară că fac o distincţie între poporul sîrb şi dictatorul Miloşevici. Poporul sîrb nu este atît de nuanţat: după ce a fost bombardată reşedinţa lui Miloşevici, lozinca manifestaţiei de prînz a fost: „Sîntem unsprezece milioane de sîrbi". Identitatea europeană va trebui să-i integreze şi pe aceştia în conceptele ei morale.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Ce *ştim* despre maghiarii noştri (deşi...)

Că sînt răi, deşi sînt paşnici;
că sînt mustăcioşi, ei, deşi teoretic sînt spîni;
că-şi dau poalele peste cap, ele, deşi poartă pantaloni;
că vor ca Ardealul să fie al Ungariei, deşi Traian şi Decebal nu-i lasă;
că sînt uniţi între ei, deşi noi sîntem greco-catolici;
că sînt în genere harnici, ei, deşi asta nu-i ajută la nimic;
că sînt bune gospodine, ele, deşi românii le-ar lua de nevastă oricum;
că sînt catolici, deşi noi sîntem ortodocşi;
că sînt majoritari în Harghita şi Covasna, deşi se sinucid pe capete;
că se vor a fi cetăţeni ai Ungariei, deşi nu ştiu asta;
că la fotbal ţin cu Ungaria, deşi Ungaria joacă rar şi prost cu România;
că se organizează paramilitar în Apuseni, deşi bombele explodează la Budapesta;
că îşi gătesc gulaş, deşi salivează la mirosul de mititei;
că vor Universitate la Cluj, deşi îşi trimit copiii la Budapesta;
că au tricolorul lor, deşi şi noi l-avem pe-al nostru;
că nu ştiu istoria României, deşi nici noi n-o ştim;
că ţin carnea crudă sub şaua calului, deşi nu mai au cai;
că ei miros a cîine plouat, deşi noi mirosim a stînă;
că nu ştiu româna, ei, deşi o învaţă în armată;
că nu ştiu româna, ele, deşi o învaţă din telenovele;
în fine, că s-ar putea să ţină, într-un fel, la noi, deşi şi noi ţinem la ei. (**A. C.**)

Marius LAZĂR
cercetător, Centrul de Cercetare a Relaţiilor Interetnice, Cluj

„Nici ungurii nu mai sînt ce-au fost...“

Întîmplarea a făcut ca recent să finalizez, alături de o echipă a Centrului, un sondaj de opinie printre maghiarii ardeleni, realizat în a doua parte a lunii februarie. Prezentate presei, rezultatele au părut să contrazică cîteva dintre clişeele înşurubate în mintea unei bune părţi a jurnaliştilor români – între care lipsa de „loialitate“ faţă de instituţiile statului şi acuzarea maniacală a discriminării etnice, „iredentismul“ funciar sau „monolitismul“ electoratului UDMR, mereu agitate, sînt dintre cele garantate să dea frisoane opiniei publice româneşti. Dimpotrivă, răspunsurile arătau că reflexele de opinie ale ungurilor din Transilvania erau apropiate de cele ale populaţiei României (67% dintre aceştia considerau, de pildă, că „direcţia în care merg lucrurile în ţara noastră este greşită“ şi 45% erau indecişi sau nu ştiau cu cine votează) şi că mai puţini, în fond, acuzau experienţe discriminatorii (19% din intervievaţi declarau că s-au simţit dezavantajaţi în cel puţin una dintre situaţiile cu probabilitate mai mare de apariţie a discriminării menţionate în chestionar). Cota de încredere într-o bună parte a instituţiilor apărea, iarăşi, paradoxal, mai mare decît la majoritari, cele mai mari procente obţinîndu-le, totuşi, organismele reprezentative pentru minoritate: bisericile, televiziunile în limba maghiară şi UDMR-ul.

Cel mai mult comentată a fost însă discrepanţa dintre problemele cele mai importante cu care, în opinia maghiarilor, se confruntă ţara, şi problemele importante pentru UDMR: inflaţia (pentru 55% din cei întrebaţi), şomajul (43%), deprecierea nivelului de trai (41%), impozitele ridicate (39%), corupţia (34%) şi ritmul lent al privatizării (23%) erau pe primele locuri în evaluările subiecţilor, în timp ce priorităţile pentru UDMR ar trebui să fie: un sistem de învăţămînt în limba maghiară la toate nivelele (72%), folosirea limbii materne în administraţie (69%), autonomia teritorială în secuime (37%), autonomia culturală (34%) sau neclarificarea situaţiei bunurilor comunitare şi bisericeşti (34%).

O simplă parcurgere a listei itemilor de mai sus îndemnă la cîteva reflecţii. Se poate observa de pildă că aceştia pot fi grupaţi în două clase, una a problemelor cu tentă economică comune majoritarilor şi minoritarilor deopotrivă – şi una a mizelor de tip simbolic-cultural specific maghiare. Ziarul „Adevărul“, care publicase (8 aprilie) o diagramă prezentînd în paralel aceste ierarhizări tematice contrastante, s-a şi grăbit atunci să salute o ipotetică delegitimare a liderilor politici maghiari în ochii propriului electorat. „Preocupările reale“ ale maghiarimii – se spune – confirmă, în fond, acuzaţia de extremism la adresa liderilor UDMR, ele fiind departe de ceea ce visează aceştia din urmă.

Ce au omis să prezinte, însă, ziariştii de la „Adevărul“ – şi care prezintă problema într-o cu totul altă lumină – este, în datele prezentate, o a treia ierarhizare a aceloraşi teme, referitoare la problemele care, în situaţia rămînerii la guvernare, *trebuie* să preocupe pe mai departe UDMR. Ca şi la listele precedente şi aici respondenţii au avut, fiecare, de produs un clasament, din care s-au reţinut temele aflate pe primele trei locuri. Fără să atingă nivelele de consens de la întrebările precedente, priorităţile se ordonau în felul următor: 1. învăţămîntul în limba maternă (40%); 2. nivelul de trai (38%); 3. limba maternă în administraţie (36%); 4. şomajul (33%); 5. inflaţia 29%); 6. impozitele (24%); 7. corupţia (19%); 8. ritmul privatizării (18%); 9. retrocedarea bunurilor bisericeşti (16%); 10. autonomia culturală (14%); 11. autonomie teritorială în Secuime (14%). Iată o reaşezare unde separarea planului simbolic de cel pragmatic e mai puţin tranşantă! Faptul că procentajele din a treia listă nu ating pragurile celor din primele două, fiind mai omogen distribuite, se explică prin segregarea opţiunilor tematice de aşa natură încît ele configurează la rîndul lor două segmente de populaţie sensibil distincte: unul ale cărui exigenţe apar centrate mai ales pe dominanta simbolică a problemelor (şi care acoperă cam 45% din electorat) şi unul centrat pe dominanta economică (48%). Acesta din urmă apare mai bine reprezentat în mediul urban, printre subiecţii cu vîrste sub 55 de ani, mai activi politic (inclusiv în UDMR), cu studii medii, „foarte mulţumiţi“ (şi cu interese legate de dezvoltarea economiei libere de piaţă) sau, dimpotrivă, „foarte nemulţumiţi“ – speriaţi de şomaj şi degradarea condiţiilor de viaţă. Pe regiuni, zona vestică a Transilvaniei este, de asemenea, mai mult orientată spre cerinţe pragmatice decît zona de Est – aşa-numita „Secuime“.

Cea mai interesantă asociere este, însă, aceea care leagă acest tip de cerinţe şi votul pentru UDMR la un eventual tur de scrutin imediat. Pentru cei ce declară că votează cu UDMR (formaţiune care, astăzi, „colectează“ doar 48% din voturile etnicilor maghiari), cerinţele importante sînt, în ordine: 1. învăţămîntul în limba maghiară (38%), 2. folosirea limbii materne în administraţie (31%), 3. nivelul de trai (27%), în timp ce nehotărîţii şi absenteiştii preferă ordinea: 1. nivel de trai (33%), 2. şomaj (29%) şi 3. inflaţie (24%).

Aşadar, ceea ce se cere acum UDMR-ului nu este abandonul politicii pro-identitare, cît corelarea ei cu necesităţile de ordin practic ale (supra)vieţuirii cotidiene. Fără să se polarizeze în segmente antinomice, electoratul este deja semnificativ diferenţiat, tocmai pe axa opţiunilor fundamentale: cu cît dominanta problemelor este mai aproape de itemii economici, cu atît şansele de a vota proUDMR scad, în favoarea unei opţiuni non-participative. Şi aceasta în pofida existenţei unui nucleu disciplinat de alegători (91% din cei care ar vota astăzi cu UDMR au votat şi în 1996 la fel).

Opţiunile comunitare ale maghiarilor din România îndeamnă astfel către acţiuni şi soluţii ce se sprijină, la rîndul lor, pe două tipuri de etici: o „etică a convingerii“, la cei predispuşi să abordeze problemele minoritare exclusiv în termenii simbolismului identitar, pentru care „neîntinarea idealurilor“ naţionale şi intransigenţa reprezintă unicele garanţii de supravieţuire – şi o „etică a responsabilităţii“ (ca să folosesc o clasică distincţie weberiană), menită să pună în acord şi să asigure mai întîi continuitatea grupului ca atare, prin raportare la un sistem de valori contextualizat, construit prin referire la un cadru determinat al practicilor politice. Distincţia pe care o face presa între aşa-numiţii „radicali“ din UDMR şi „moderaţi“ (sau „pragmatici“) îşi are originea în două modalităţi diferite de a interioriza cerinţe comunitare divergente – iar faptul că în prezent, cei din urmă sînt aceia care deţin controlul organizaţiei reflectă, înlăuntrul ei, un curent pentru moment dominant.

Pentru lideri, miza confruntărilor de acum nu pare a ţine, astfel, de îmbrăţişarea unei alternative în defavoarea celeilalte, cît în aflarea unei soluţii convergente, capabile să amelioreze costurile participării la o guvernare dificilă, punîndu-le totodată în acord cu politica identitară. Raţiunile invocate pentru a menţine UDMR în coaliţia de la putere, între care aceea de „a dovedi opiniei publice româneşti că se poate avea încredere“ în maghiari este una dintre cele mai frecvent împărtăşite (de 58% din subiecţi) traduc deopotrivă nelinişti specific minoritare şi nevoia construirii unui consens cu societatea românească în ansamblul ei. Dincolo de ţinta „internă“ a semnalelor politice pe care le emite sondajul, mesajul cel mai important adresat majoritarilor îl reprezintă o ofertă implicită de cooperare. Este limpede că românii reprezintă alături de stresul demografic şi teama de asimilare, una din sursele importante de anxietate pentru etnicul maghiar: de aici el simte venind spre sine un anumit autoritarism de care încearcă să se protejeze prin refugiul în propriul spaţiu comunitar. Aşa se explică dezvoltarea pe orizontală, punînd accent mai curînd pe instituţiile direct reprezentative de nivel local ale comunităţii maghiare şi tendinţei acesteia de a se structura mai curînd ca un segment al societăţii civile constituit alternativ faţă de o putere centralizată – dar şi reactivitatea, în ochii părţii româneşti mult exagerată, faţă de orice semn cu potenţial agresiv din exterior. Trăirea intensă a condiţiei minoritare acutizează o sensibilitate ce tinde să pună propriile neîmpliniri mai curînd pe seama unui context generat de o coexistenţă etnică defavorizantă decît pe seama unor condiţionări politico-istoric obiective sau deficienţe proprii. Pe de altă parte, tocmai conştiinţa implacabilului acestei coexistenţe face posibilă relevarea unui fond problematic socio-economic şi politic comun, ce creează premisa unei solidarizări româno-maghiare de substanţă. „Oferta de participare“ la un efort comun de democratizare a întregii societăţi pe care o adresează cea mai mare parte a subiecţilor investigaţi reprezintă, în fond, unul dintre răspunsurile de moment la propriile dileme şi crize identitare, dar ea reclamă din partea românească o luare în considerare deschisă şi înţeleaptă. Este un prilej care nu trebuie irosit.

În fond, implicit, există de aici încolo premise pentru un nou tip de „contract“, în care miza o constituie o ameliorare de fond a climatului interetnic, în cadrele redefinite ale unui statut integrat al minorităţii, dezirabil în termenii săi şi pentru majoritari. Aceasta, chiar spre necazul nostalgicilor învrăjbirii etnice, siliţi să constate că, de-acum, pentru ei „nici ungurii nu mai sînt ce-au fost...“

Claude KARNOOUH
profesor de filozofie

Starea de fapt

La întrebarea cum sînt ungurii văzuţi de ceilalţi, aş putea răspunde printr-un paradox. Îmi petrec jumătate din timp în Franţa, cealaltă jumătate în România, la Cluj, şi sînt tentat să-i privesc pe ungurii din Transilvania conform celor două puncte de vedere, desenînd astfel un soi de portret cubist, cu o perspectivă descentrată. Discursul ar cîştiga în contraste şi ar oferi plăcerea unei poziţii estetice. Dar, în circumstanţele actuale, o asemenea atitudine mi s-ar părea uşuratică. Observator şi în acelaşi timp actor al vieţii cotidiene şi instituţionale din Transilvania, consider că m-ar onora încercarea de a spune pe nume unor lucruri petrecute sub tăcere, din diverse motive, atît de intelectualii români cît şi de cei unguri.

De la căderea comunismului şi după incidentele care, la trei luni distanţă, au tulburat oraşul Târgu Mureş au răsărit, ca ciupercile după ploaie, diverse institute, centre culturale, grupuri de cercetare, organizaţii neguvernamentale al căror scop este studiul relaţiilor româno-maghiare. Scopul lor explicit vizează favorizarea relaţiilor paşnice şi democratice între cele două comunităţi. Seminarele, colocviile, conferinţele s-au multiplicat pe măsura afluenţei fondurilor străine (fundaţii americane, germane, britanice, din Comunitatea Europeană). Acolo se văd mereu aceleaşi feţe, se aud aceleaşi fraze exprimînd aceleaşi năzuinţe, în cele din urmă, un şir de litanii recitate de fiecare participant. Toţi vorbesc despre Bine, Drept şi Adevăr.

În banala realitate cotidiană, realitatea se derulează complet altfel. Astfel, cînd citesc anunţurile publicitare din jurnalul maghiar Szabadsag (Libertatea), observ că adresele firmelor situate în centrul istoric al oraşului figurează cu numele maghiar al străzilor, cel de dinainte de 1914. Nu am nimic împotrivă, dar observ că această toponimie desenează o geografie istorică şi mentală foarte diferită de cea a românilor; ei utilizează fie denumirile din epoca comunistă, fie cele noi, adoptate după 1990. Primarul Clujului poate implanta oricîte statui, glorificînd naţiunea română, fiecare trăieşte în sfera sa, într-o lume zămislită de numele proprii, desenînd pentru sine spaţiul centrului urban. Nici un seminar şi nici un colocviu nu pot modifica această stare de fapt.

Aceeaşi schismă poate fi observată şi în sfera culturală, în special printre elite. Cu excepţia unor intelectuali şi a unor artişti, cele două comunităţi, în cel mai bun caz, se ignoră, adeseori se disprepuiesc cînd indivizii sînt nevoiţi să colaboreze la cel mai formal nivel instituţional. Nu s-a făcut nimic sau aproape nimic în domeniul traducerilor, pentru a realiza într-adevăr o cunoaştere interculturală, punînd la dispoziţia cititorului românofon cele mai bune producţii intelectuale din Ungaria – criterii de referinţă pentru ungurii din Transilvania.

Doar în sînul claselor populare, printre muncitori, meşteşugari sau oameni de afaceri, relaţiile de muncă sau cele comerciale exprimă sentimente amalgamate de constrîngeri şi necesităţi reciproce. De aceea se observă că

muncitorii nu se recunosc întotdeauna în partidul etnic care pretinde că reprezintă minoritatea maghiară în totalitatea dar şi în diversitatea ei. În direcţia acestor variaţii ar trebui dezvoltate studiile relaţiilor româno-maghiare, mai curînd decît în direcţia multiplicării studiilor culturale globale repetînd discursurile convenţionale, teribil de artificiale, produse de către elitele doritoare să le facă pe plac furnizorilor de fonduri...

Or, toate grupurile de cercetare care pretind că vor modifica relaţiile între cele două comunităţi nu ajung la nici un rezultat. Dar vor într-adevăr un rezultat? Dacă e să mă iau după revărsarea de discursuri avînd ca temă multiculturalismul, mi se pare că se discută mai curînd sexul îngerilor decît simpla realitate. Este exemplul perfect de fals discurs, discurs de import, fără nici o legătură cu contextul istoric de la originea prezentului real: discursul multiculturalist disimulează realitatea cu care ar trebui să se confrunte. De fapt, în zonele unde populaţia este amestecată, multiculturalismul cotidian este un mod de viaţă, dar acest multiculturalism nu rezolvă destinul înaltei culturi maghiare formulat acum în cadrul unor instituţii ad-hoc. Paradoxul disimulat de liderii maghiari este absenţa cadrelor în sînul unei elite maghiare decimate de o emigraţie masivă; ei nu au cum să acopere cîmpul cunoaşterii cu tot ceea ce implică cultura modernizată şi sincronizată, aşa că, bine sau rău, ea este enunţată în limba română.

Acest număr de revistă este cel de-al doilea dedicat stereotipiilor etnice, după cel dedicat rromilor/ţiganilor (Dilema, *nr. 314). Principiul rămîne acelaşi: fiecare etnie din România văzută prin ochii şi cuvintele* celorlalţi. *În lunile următoare, ne dăm întîlnire cu germanii, evreii şi românii. Un fel de-a spune că* Dilema *ne readună.* ***(A. C.)***

Eu nu iubesc şi nu urăsc popoarele în general, păstrez aceste patimi pentru uzul privat, adică pentru prietenii şi pentru viaţa mea amoroasă, mă mulţumesc cu constatarea stării de fapt. Şi dacă ar trebui să adopt o poziţie, mi-aş însuşi fraza scrisă de Joyce, în 1914, pe cînd era refugiat la Trieste, către un prieten, la Dublin: „Dragul meu, deoarece nu putem schimba Irlanda, să schimbăm subiectul".

Cluj, 28 martie 1999

© C. Bumbuţ

Maria BUCUR

asistent, Indiana University, Bloomington, SUA

Clişee biopolitice

– ne-am luptat şi pe tărîmul ***eugeniei*** *–*

Începînd din secolul al XIX-lea, mulţi intelectuali, politicieni şi alţii ce aspirau la un cuvînt în arena publică, s-au folosit de limbajul şi paradigmele ştiinţelor exacte pentru a-şi apăra vederile, pentru a cuceri un public, şi, nu în puţine rînduri, pentru a-şi justifica clişeele de gîndire. Teoriile lui Charles Darwin au declanşat dezbateri nu numai la nivelul biologiei înţeleasă strict ca ramură a ştiinţelor naturii, dar şi la nivel de politică socială. Francis Galton, ginerele lui Darwin, a mers pînă la a pune bazele unei noi teorii (1871) considerată atunci şi încă multă vreme, pînă către sfîrşitul anilor '30, ca progresivă de *mainstream*-ul comunităţilor ştiinţifice, intelectuale şi politice – *eugenia*. Teoria aceasta în aparenţă simplă şi ştiinţifică, că progresul nu se poate realiza într-o lume crescînd industrializată, decît ţinînd seama de legile biologiei şi îmbunătăţind bazele biologice ale umanităţii, a dat naştere unor tentaţii totalitare între mulţi dintre cei ce au urmat-o. În acelaşi timp, teoriile eugeniste au permis justificarea unor clişee nocive, exclusiviste şi cu implicaţii dezastruoase pentru cei vizaţi (e.g., evreii, femeile, negrii, homosexualii), dar folosite cu argumentele ştiinţei, într-un limbaj aparent raţional.

În România, aceste tentaţii eugeniste au apărut după 1918, deşi ideile lui Galton nu erau străine publicului specialist şi înainte de începutul secolului. O adevărată mişcare de idei eugenice a pornit la Cluj sub direcţia lui Iuliu Moldovan, director la Institutul de Igienă pe întreaga perioadă interbelică şi secretar general al Ministerului Sănătăţii sub guvernul ţărănist. Unul din elevii săi cei mai prolifici a fost Petre Rămneanţu, care a contribuit mult la propagarea unor clişee nocive despre populaţia ungurească şi în mod special despre saşi. Rămneanţu a publicat o serie de studii premiate de Academia Română, ce încercau să stabilească în mod ştiinţific de netăgăduit (se pare în mod convingător din punctul de vedere al Academiei din perioada anilor '30 şi a lui Iosif Constantin Drăgan, care i-a retipărit unul din aceste studii în urmă cu cîţiva ani) că populaţia secuiască din Ardeal era de fapt o populaţie românească maghiarizată printr-o politică de „agresiune" cultural-lingvistică. Studiul lui Rămneanţu se compunea dintr-o comparaţie dintre măsurătorile aglutinării sîngelui (o proprietate a sîngelui considerată de factură genetică şi chiar etnică de către mulţi biologi din perioada interbelică) la cîteva sute de unguri din teritoriul Ungariei interbelice, români şi secui de pe teritoriul României Mari. Statisticile lui Rămneanţu plasau secuii mult mai aproape de români decît de unguri. În mod interesant, potrivit acestei viziuni, spiritul strîns de comunitate al secuilor era în acest context asemuit cu cel al comunităţilor româneşti din Ardeal. Rămneanţu făcea aprecieri similare despre spiritul de democraţie din aceste comunităţi. Astfel clişee negative (despre secui, ca fiind refractari celor din afară) erau transformate într-o calitate pozitivă, în lumina dovezilor „ştiinţifice" prezentate de autor.

În contrast, eugeniştii rezervau aproape toate clişeele negative populaţiei maghiare, încorporîndu-i de multe ori şi pe evreii din Ardeal în această populaţie (un clişeu despre populaţia evreiască de astă dată, de a se fi aculturat cu totul maghiarilor înainte de 1918). În viziunea lui Rămneanţu, ca şi a altor eugenişti, populaţia maghiară din Transilvania era corupătoare a purităţii şi potenţialului populaţiei româneşti. Ei considerau populaţia maghiară ca fiind de provenienţă asiatică, şi astfel, inferioară din punct de vedere biologic-rasial (de altfel, eugeniştii maghiari foloseau aceleaşi teorii pentru a justifica alte clişee). Prin statistici de măsurători antropometrice şi clişee fotografice, aceşti eugenişti încercau să traseze limitele acestei alteriţi etnico-rasiale într-un mod incontestabil.

Femeilor maghiare le era rezervat un loc special în această scară a negativităţii. Eugeniştii considerau căsătoriile mixte între români şi unguri a fi un adevărat pericol biopolitic pentru viitorul ţării. În aceste împerecheri, femeile erau considerate în genere a fi factorul nociv, iar femeile maghiare – cel mai mare pericol. În aceste mariaje interetnice, femeile române erau considerate verigi slabe în lanţul genetic – lor lipsindu-le tăria de caracter pentru a-şi găsi un soţ român şi a-şi creşte copii cu tradiţii româneşti în casă. Femeile maghiare erau considerate însă viclene, manipulatoare, făţarnice – atribute pe care le întîlnim şi astăzi în descrierea mariajelor mixte dintre români şi unguroaice. Aceste femei, considera Rămneanţu, îi amăgeau pe bieţii români, le suceau capul şi le corupeau sîngele, crescîndu-şi copiii în tradiţiile maghiare şi „alterînd" potenţialul biologic al soţilor.

Prezentate într-un limbaj raţional, cu mult mai „clinic", mai cumpătat decît misticismul extremismului gardist, ideile eugeniştilor şi-au găsit suporteri printre oamenii ce se considerau mai moderaţi în mediile academice şi profesionale din perioada interbelică. Aceste idei au reuşit, însă, să dea apă la moară unor clişee nocive despre populaţiile considerate „indezirabile" de aceşti suporteri – în Ardeal în mod special maghiarii – şi să genereze o intoleranţă argumentată astfel „ştiinţific".

Livia PLAKS

director executiv, Fundaţia Project on Ethnic Relations,
Princeton, New Jersey, Statele Unite

Capcane

– cîţi negri criminali aţi întîlnit pe autostradă? –

Astăzi, în timp ce scriu aceste rînduri în liniştea căminului din Princeton, nu pot să nu mă gîndesc o clipă la teribilele evenimente care se desfăşoară în Balcani. Mă întreb dacă am fi putut face mai mult pentru a preveni acest lucru. A fost, oare, ceva ce nu am încercat, noi cei din Vest sau din ţările vecine lugoslaviei? Dacă da, ce anume?

Multe din ceea ce am putea numi catastrofe umane provin din felul în care *ne distribuim* unul pe celălalt într-o stereotipie sau alta. Ce îl poate determina pe un poliţist, pe autostrada din New Jersey, să oprească automobiliştii de culoare mai degrabă decît pe cei albi? Se spune că statisticile arată că aceşti negri comit mai multe delicte, drept care trebuie verificaţi mai des.

Ce anume determină forţele speciale sîrbeşti din Kosovo să gonească din sate şi oraşe, din casele lor, familiile de albanezi transformîndu-i în refugiaţi înspăimîntaţi? Se spune că mulţi albanezi sînt teroriştii înregimentaţi în Armata de Eliberare a provinciei Kosovo.

Ce-i poate determina pe ţăranii din unele sate româneşti să ardă casele vecinilor lor ţigani şi să-i izgonească? Se spune că majoritatea ţiganilor sînt hoţi sau criminali.

În fine, ce îi determină pe românii şi ungurii care au trăit împreună timp de secole să nu aibă încredere unii în alţii, chiar dacă reprezentanţii lor sînt membri ai aceleiaşi coaliţii politice aflate la guvernare? Fiecare pretinde că ştie mai bine ceea ce este bun pentru ţară şi pentru conaţionalii săi, şi fiecare crede că ştie mai bine cum să realizeze acest scop.

Este foarte important să ne oprim preţ de o clipă şi să ne gîndim serios la aceste stereotipuri, laolaltă cu implicaţiile lor; ceea ce nu este uşor de făcut. Punctul de vedere al unei persoane aparţinînd unei culturi este influenţat de acea cultură; acea persoană vede diferenţele în termeni absoluţi, fără a face distincţia între diversitatea reală a unui mediu cultural şi cea a altui mediu cultural, fără a face deosebirea dintre *diferenţele imaginare*, cele inspirate de stereotipuri şi idei preconcepute.

Una dintre caracteristicile stereotipiilor este că ele descriu pe ceilalţi, *the outgroup*, ca fiind inevitabil mai omogeni şi mai asemănători între ei decît sîntem noi, aceştia, *the ingroup*. Asta însemană că *ei* sînt toţi la fel, în timp ce *noi* sîntem diferiţi şi, prin asta, preţioşi şi interesanţi. Presupunînd că *ceilalţi* sînt toţi o apă şi un pămînt, de fapt îi dezumanizăm. În schimb, apreciind diversitatea ce există în interiorul unui grup, înseamnă că-l şi umanizezi totodată. Aşadar, ar fi ca şi cum am spune „noi sîntem mai oameni decît ei". Dezumanizîndu-l pe celălalt, ne este nouă mai uşor să-l urîm; sau chiar să-l ucidem. La vremea lor, naziştii au făcut-o.

În al doilea rînd, aş vrea să spun că oricare dintre noi, chiar şi persoanele cele mai lipsite de prejudecăţi, cei cu gîndirea cea mai liberală, putem cădea în capcana stereotipiilor. Se pare că nu avem încotro; aşa lucrează minţile noastre. A lucra cu stereotipii înseamnă a lucra cu categorii; iar a lucra cu categorii înseamnă, în cele din urmă, „a gîndi". Stereotipiile, ca orice gen de categorii, ne sînt adesea foarte utile. Ele ne ajută să simplificăm complexitatea năucitoare a lumii şi a mediului social, tot ceea ce ne bombardează simţurile. Pe de altă parte, deseori stereotipiile ne permit să facem supoziţii (adesea exacte) despre felul în care oamenii vor reacţiona, într-un moment sau altul. Totuşi, problema apare în clipa în care lăsăm stereotipiile să ne copleşească concepţia despre un anume grup şi cînd nu reuşim să înţelegem că stereotipiile reprezintă doar o cale mai scurtă spre categorizarea fiinţelor umane. Ele sînt doar un model funcţional al realităţii, şi nu realitatea însăşi. Acceptarea de-a gata a tuturor stereotipiilor formează, o ştim cu toţii, prejudecăţile noastre.

Este, desigur, foarte uşor să generalizăm. Niciodată nu am întîlnit, pe autostrada New Jersey, un motociclist negru care să fi comis crime. La fel, nu ştiu cîţi dintre noi au cunoscut albanezi teroriştii, sau ţigani criminali. În ceea ce priveşte încrederea dintre români şi unguri, poate că tocmai gîndul la copiii lor şi la ţara în care aceştia vor trăi în zece, douăzeci de ani, poate că tocmai aceasta îi va uni cel mai bine.

Trebuie, într-adevăr, un efort conştient pentru a nu te lăsa pradă stereotipiilor. Trebuie să recunoaştem că, în realitate, *ei* ne sînt mult mai asemănători decît credeam, că *ei* simt durerea la fel cum o simţim şi noi, că *ei* îşi fac griji pentru copiii lor la fel cum noi înşine ne facem.

Cheia pentru înţelegerea multora dintre aceste probleme este faptul că adesea avem de-a face cu ţări multietnice. Aceasta este realitatea, şi trebuie s-o facem suportabilă, de dragul viitorului copiilor noştri. Epoca ţărilor mici, omogene din punct de vedere cultural, se pare că a trecut. Trăim într-o epocă a economiilor multinaţionale şi a comunicaţiilor globale. Sîntem toţi *în acelaşi grup*, fie că ne place sau nu. Cu cît vom accepta mai repede acest lucru, cu atît mai bine.

Dan OPRESCU
doctor în filosofie

De ce-mi plac mie ungurii

– *tanti Kuky era* ***îngrozitor*** *de frumoasă* –

În patria noastră nu există decît două feluri de raportare la unguri: anti-maghiarismul şi, mult mai rar, filo-maghiarismul. Ambele au atît justificări rezonabile, cît şi nerezonabile. Este datoria mea să încerc aici să dau socoteală de cea de-a doua tendinţă, pe care o împărtăşesc aproape *ab ovo*.

Întîi de toate, mie îmi plac ungurii pentrŭ că naşa mea – tanti Kuky, de fapt Ecaterina Costa – şi, totodată, cea mai bună prietenă a mamei mele, era unguroaică din Sighişoara. Pentru mine, tanti Kuky era îngrozitor de frumoasă: blondă, cu ochi albaştri, dolofană, scurtă, fără noroc, tanti Kuky îmi plăcea foarte mult; era dentistă, şi numai de ea nu mi-a fost frică vreodată. Cu mîinile ei durdulii şi albe, mi-a pus cîteva plombe care înfruntă cu eroism deceniile. Din păcate, foarte adesea, tanti Kuky îmi reproşa în public faptul că la botezul meu, pe cînd mă ţinea în braţe în faţa cristelniţei, aş fi făcut pipi pe o rochie de-a ei, nouă, de mătasă – de parcă pe mine m-ar fi interesat pe cine făcusem eu pipi la botez. Oricum, pentru mine, alte defecte nu avea. Fiind din Sighişoara, la ei în casă se vorbea numai nemţeşte, şi nu ţin minte s-o fi auzit vreodată ciripind în limba maghiară. A murit într-un accident de circulaţie, la cîteva săptămîni după ce murise, la 59 de ani, mama mea; sper că, pe undeva, acum sînt împreună.

Eu fiind băiat de Bucureşti, n-am prea avut ocazia, de-adevăratelea, să mă întîlnesc cu unguri (unii chiar presupun că de aceea îmi plac mie într-atîta ungurii...), cu excepţia unei tabere de vară pe la Topliţa, de două săptămîni, unde plîngeam toată ziua, făceam pipi – iarăşi pipi, poate că s-ar cuveni psihanalizat, în definitiv – noaptea în pat şi am învăţat de la „băştinaşi" cîteva *prostii*, ce începeau de regulă cu *ghereide*. Mai tîrziu, la şcoală şi la liceu, n-am avut colegi sau prieteni unguri, ci mai degrabă evrei.

La facultate am avut un coleg de grupă ungur, care scria, şi el poezii, asemeni nouă, aproape tuturor; doar că el nu venea la *cenaclu* (ce vremuri! măcar Stelian Tănase ar mai trebui să-şi aducă aminte...), şi am aflat şi de ce: el dorea să contribuie la cultura maghiară, nu la cea română.

În 1990, la revista *22*, l-am cunoscut pe Tedy Sugár (ce va fi trecut apoi şi pe la *Dilema*), şi mi-a plăcut foarte mult; el trebuie să spună, cu curaj bănăţănesc, cît la sută e ungur, cît evreu, cît neamţ etc. Pe mine nu m-a interesant decît Tedy Sugár.

În 1990-1991, am fost la Oxford, pentru niscaiva cercetări în domeniul societăţii civile şi pentru a ţine nişte seminarii despre România, inclusiv unul despre Transilvania; la Oxford mi-au plăcut cel mai mult ungurii şi polonezii (dar, tot acolo, m-am însurat cu japoneza...), inclusiv cîţiva lideri FIDESZ, pe care i-am socotit mai degrabă liberali de-ai mei. La fel mi s-a întîmplat prin 1991-1993 la New York. Atunci, în America, mi-am adus aminte de ce-mi spunea bunică-mea: *cea mai bună „combinaţie" este aceea cînd un ungur e şi evreu*. La capitolul „prejudecăţi pozitive", ar trebui să recunosc aici că, potrivit modestei mele experienţe de viaţă, unguroaicele nu mi s-au părut excesiv de focoase (mai ales dacă le comparăm, să spunem, cu irlandoaicele...).

Prin 1993-'94, eram la Singapore (sau poate la Hong Kong) cu a doua mea nevastă, japoneza, cînd am primit din ţară cîteva reviste, printre care şi una naţionalistă (ce continuă să apară şi astăzi, nesmintit şi nesimţit); am fost atunci revoltat de sloganul anti-maghiar *ASIATICII – ÎN ASIA!*, pe care revista naţionalistă îl promova. Acum, trebuie să mărtrisesc faptul că am avut mari dificultăţi în a-i explica lui Yoshiko înţelesul acelui slogan, precum şi intenţia denigrator-peiorativă; biata japoneză, pur şi simplu era incapabilă să priceapă ce-i rău în a te afla în Asia, cînd ştia foarte bine cît de amărîţi sînt oamenii în partea geografic răsăriteană a Europei. Pînă la urmă, am lămurit-o, şi am rîs amîndoi de naivitatea naţionaliştilor români.

Am uitat să spun că în 1990 am fost două săptămîni în Franţa, pentru o bursă de presă, şi m-am împrietenit cu un ungur din Tîrgu Mureş, poet, regizor şi... francofon entuziast (cunoştinţele lui despre Paris erau de-a dreptul umilitoare pentru mine); între timp, ne-am cam pierdut prin albastrele depărtări ale lumii.

Din 1996, am ajuns să lucrez la Fundaţia Soros, şi abia aşa am început să cunosc realmente o droaie de unguri, de la noi şi de aiurea. Din nou, n-am avut parte de experienţe negative; am ajuns însă, pentru întîiaşi dată, la Budapesta, şi mult mi-a mai plăcut acolo (ce-i drept, eram pe parale Soros). La Fundaţia Soros am fost o vreme răspunzător şi de programele de aşa-zis *dialog interetnic* (i.e.: relaţia dintre români şi maghiari) şi, iarăşi, mult m-am bucurat. Iar din decembrie 1997 lucrez la Guvernul României, Departamentul pentru Protecţia Minorităţilor Naţionale, sub conducerea unui ministru UDMR, avînd destui colegi (şi colege) de origine maghiară; auzind zi de zi gînguritul lor pre limba ungurească.

Niciodată nu mi s-a părut că limba maghiară ar fi „urîtă", că ar „suna prost"; evident, prefer fonologic italiana sau spaniola, dar nici ungurească nu-mi displace – ce-i drept, nici nu o pricep. Niciodată nu m-a deranjat faptul că alţii, lîngă mine, vorbeau ungureşte, ci mai curînd dimpotrivă.

Cu mai mult noroc istoric, probabil că românii ar fi fost destinaţi să se înfrăţească cu ungurii; amîndouă popoarele au complexul „insulei" (de latinitate şi, respectiv, de maghiaritate), în mijlocul unei „mări slave". Ambele popoare au cam luat-o peste bot de la istorie vreme îndelungată, iar „renaşterile" naţionale s-au petrecut, la oarece distanţă în timp între ele, pe aceeaşi bază teritorială, în bună măsură transilvană. După înfrîngerea de la Mohács, ungurităţea a supravieţuit, iar apoi a fost reinventată, tocmai în Ardealul relativ protejat de presiunea otomană (dar şi în ceea ce este acum sudul Slovaciei); la rîndul lor, românii au devenit *români* (deci nu moldoveni, olteni, bănăţeni, ungureni, bucovineni etc.) printr-o ingenioasă invenţie a Şcolii Ardelene – şi pe urmele fantasmelor lui Dimitrie Cantemir, s-ar cuveni adăugat – abia în secolul al XVIII-lea, şi tot în Transilvania. Cele două mitologii naţionale se intersectează, aşadar, pe acelaşi teritoriu; dacă ungurii merg pînă înainte de anul 1000, românii ar dori să fie aşezaţi încă şi mai temeinic, dintru începuturi. De aici, marea noastră neînţelegere. Istoria recentă comună a celor două popoare este plină de greşelile ambelor părţi: momentul Avram Iancu, primul război mondial (totuşi, pot să apreciez faptul că Puterile Centrale nu au ocupat Bucureştii în 1916-1918 cu armate austro-ungare, ci germane, ceea ce poate fi socotit drept un semn de delicată atenţie faţă de români – cam la fel cum sovieticii, în 1945, n-au lăsat trupele române să se bucure de triumful ocupării Budapestei), episodul lui Bela Kuhn, Diktatul de la Viena, al doilea război mondial (în prima lui parte, pentru Ardeal, ambele armate s-au dus tocmai pînă la Stalingrad, căutînd în depărtările Răsăritului ceea ce se afla, de fapt, foarte aproape de casă), revoluţia maghiară din 1956 (cînd Gheorghiu-Dej s-a oferit să pună la dispoziţia sovieticilor armata română – Slavă Domnului că Hruşciov n-a acceptat!), perioada istericalelor naţionaliste ale lui Ceauşescu ş.a.m.d. Prea mult semănăm între noi pentru a nu ne şi urî. Şi ne mai leagă ceva: nici nouă nu ne place să învăţăm (de nevoie) ungureşte, nici lor – româneşte.

Ungaria nu este *ungurii*, iar dovada o constituie, printre altele, ungurii noştri din Ardeal (scuze pentru dezacorduri, dar trebuie să isprăvesc odată aceste rînduri). Deşi mulţi dintre ei mi se par cam românizaţi (în sensul unei balcanizări dintre cele mai rele), totuşi – *by and large* – ei fac dovada unui spirit mai european decît cel împărtăşit de marea majoritate a populaţiei scumpei noastre patrii.

Dar Ungaria a făcut, după 1990, un lucru extraordinar: pur şi simplu s-a izolat aproape ermetic de sursele de instabilitate dimprejurul ei (e.g.: Slovacia, România şi Iugoslavia), a pus între paranteze (probabil doar fenomenologice) chestiunea substanţialei minorităţi maghiare din afara graniţelor, şi s-a dedicat integrării în structurile europene şi euro-atlantice, privind numai şi numai spre Apus. Indiferent dacă la putere s-au aflat forţe de centru-dreapta, de centru-stînga, de stînga etc., Ungaria şi-a urmărit cu consecvenţă această prioritate naţională, asemeni Poloniei şi Cehiei (în cazul din urmă, „privind mereu înspre Apus" a însemnat chiar divizarea unei ţări adesea de succes, cum a fost Cehoslovacia). Acum, Ungaria este în NATO, beneficiind de toate garanţiile euro-atlantice (inclusiv de supragarantarea investiţiilor directe de capital), iar preţul plătit apare drept derizoriu faţă de enormele avantaje pe termen scurt, mediu şi lung (tratatul bilateral cu Rusia, cel cu România etc.); pe scurt, în ultimii zece ani, Ungaria a cîştigat, iar România a pierdut. Dincolo de pitorescul situaţiei, un – totuşi – excentric precum Gherman de la Cluj semnalează şi o realitate mai degrabă întristătoare decît îngrijorătoare: autorităţile de la Bucureşti nu au, încă, un set de priorităţi după care să-şi ghidoneze politichia; pe noi ne roade ce-i în Kosovo, ce-i la Cernăuţi, ce mai face Armata a XIV-a în Transnistria, ce nu se petrece pe Insula Şerpilor sau dacă nu cumva găgăuzii din Republica Moldova au prea multă autonomie locală. Cam murim de grija altora.

Ungurii de la noi ar fi putut fi (şi vor trebui să fie) legătura noastră cu Europa cea adevărată, cu acea Europă aflată în NATO şi UE; drumul României spre Europa trece *prin* Ungaria, nu *pe deasupra* Ungariei.

Cîtă vreme nu-i vom privi pe ungurii de la noi drept o cale spre Ungaria, care la rîndul ei este legătura noastră posibilă cu Europa cea adevărată, o să rămînem acolo unde stăm şi astăzi (în cel mai bun caz, în aşa-numita „zonă gri"); în definitiv, ceea ce-i bun pentru ungurii de la noi este bun şi pentru România, dacă e să ne mişcăm, în sfîrşit, spre Vest şi altminteri decît prin cetăţenii români aflaţi ilegal în spaţiul Schengen.

În final, mai am de spus că pe cumnatul meu îl cheamă Huszár.

„Voila pourquoi j'aime les Hongrois."

Delia RADU
jurnalist

Stereotipul şi diferenţa

– *o simplă problemă de decibeli în Covasna* –

Cînd, spre sfîrşitul regimului comunist, părăseam Bucureştiul pentru un oraş din Covasna, unde, ca mai toţi absolvenţii filologiei, trebuia să predau româna, eram foarte sigură că nu sînt şi foarte hotărîtă nici să nu ajung, cumva, doamne fereşte, prizoniera stereotipurilor etnice. Destui Mitici, amici sau vecini de scară de la bloc – genul acela de vecin binevoitor care se interesează de viaţa ta în virtutea faptului că „ee, te ştiu de cînd erai *atîta*", adică un ţînc, acolo – mă plictisiseră cu căinări de felul: pleci între străini, aoleu, ştii că sînt răi ungurii, ai grijă să nu vorbeşti pe-acolo despre Ardeal! Că ei şi-n ziua de azi suferă că nu mai e al lor! Unguru' e iute la mînie, ţac, pac, scoate cuţitul! Da' unguroaicele, jos pălăria, şi gospodine, şi focoase! Să vezi tu că-n magazine n-o să te servească fiindcă nu ştii ungureşte, nici pîine n-ai să poţi să-ţi cumperi şi nici un pahar cu apă n-o să să-ţi dea! Va să zică: dacă nu mă omora cuţitul scos din cizmă, urmau să-mi vină oricum de hac concurenţa cu super-femeia maghiară sau moartea prin înfometare! Am combătut această viziune cum m-am priceput, cu vorba, o vară întreagă, şi toamna m-am dus la post, s-o combat în realitate.

Culmea e că, într-adevăr, pe hîrtie nu aveam dreptul să cumpăr pîine: se „dădea" pe cartelă, iar cartele aveau numai cetăţenii cu domiciliul stabil în oraşul respectiv. Dar super-femeia maghiară de la Alimentara era, fără excepţie, şi bilingvă, şi înţelegătoare: căpătam pîine pe şest. Apă? Ce apă? Pe plan local existau limonade sau sucuri excelente, faţă de cele din Regat, şi asta pentru simplul motiv că, în mod bizar, în întreaga regiune se respectau reţetele şi nimeni nu fura ingredientele.

Cu realul şi cu relaţiile sociale curente totul era în regulă, bineînţeles că maghiarii majoritari în zonă aveau altceva mai bun de făcut decît să-l şicaneze pe regătean cu o pîine sau cu refuzul de a-şi vinde marfa din considerente etnice. Cu timpul, însă, aveam să constat că acest real – şi, implicit, relaţiile mele cu ceilalţi – erau impregnate de un simbolic etnic profund. Să refuzi să gîndeşti în stereotipuri e civilizat. Dar, fără doar şi poate, lumea în care intrasem nu era una „universală" sau „albă": era plină de semne, multe dintre ele etnice, afişate şi asumate de o comunitate care ţinea să-şi afirme identitatea. O identitate pe care o simţeau ameninţată de proiectul ceauşist de omogenizare, din care, deşi nu-mi plăcea, făceam parte, odată cu sutele de absolvenţi români repartizaţi în judeţele maghiare – inclusiv din motive demografice.

Aşa că, iată, aveam să reexaminez felul tranşant în care refuzasem eu în minte, iniţial, ideea cu „mersul printre străini". Sigur că nici elevii, nici prietenii mei maghiari nu erau străini, în sensul forte şi tradiţional, dar erau *diferiţi*. Iar efortul de a înţelege şi de a respecta aceste diferenţe şi, mai ales, de a nu le subsuma, aşa cum e comod pentru gîndire, unor stereotipuri, a fost partea cea mai interesantă a experienţei mele din Covasna.

Nu a fost simplu: foarte adesea, comentînd fie o întîmplare plăcută, fie una neplăcută, al cărei actor principal era un etnic maghiar, colegii sau pritenii maghiari înşişi obişnuiau să conchidă: e, *aşa* sîntem noi, maghiarii! Facem lucrurile prost! Sau, dimpotrivă: facem lucrurile bine! De ce, însă, comportamentul unui individ trebuia neapărat interpretat ca semn etnic, nu-mi era prea limpede. Şi, aşa cum am discutat şi despre Ardeal, (superinteresant!), am stat de multe ori de vorbă şi despre imaginea pe care o aveam unii despre alţii. Aşa am descoperit că judecăţile noastre reciproce se oglindeau aproape perfect... De exemplu: mi-a fost ruşine, dar unul dintre stereotipurile „soft" despre maghiari pe care le construisem împotriva proiectului meu iniţial (după nici o lună de viaţă în acel spaţiu) a fost acesta: dom'le, maghiarii ăştia vorbesc prea tare! Şi aş fi jurat că nu e invenţia mea, ci o realitate obiectivă! Am împărtăşit constatarea unor colegi de cancelarie. S-au privit unii pe alţii în tăcere şi au rîs: nouă ni se pare că voi, ăştia, şmecherii de la Bucureşti vorbiţi cam prea tare!

Aurora LIICEANU
psiholog

Despre vecini

– o solidaritate cam tulbure –

Acum cîţiva ani şi sigur după 1990, pentru a demara un proiect de cercetare interculturală privind concepţia despre cetăţenie în Europa de Est şi cea de Vest, un grup de cercetători s-au întîlnit la Utrecht şi dincolo de uşoare ironii reciproce, de reflecţii asupra destinului cercetării şi de afinităţi complice, membrii echipei au trecut la treabă. La nu multă vreme de la această întîmplare au ieşit cele două volume reprezentînd contribuţiile fiecăruia referitoare, firește, la ţara sa. Plină de curiozitate am deschis la România să văd dacă textul meu ieşise bine. Apoi, în mare grabă, m-am uitat la ce au scris colegii mei maghiari. Evident, vroiam să văd cum se raportează ei la acele treburi istorice în care referirile la noi românii nu puteau fi evitate. Discuţii fuseseră destule la Utrecht. Un coleg sîrb evreu, însurat cu o musulmană făcuse haz de Balcani, animînd un grup eterogen curios să audă ce-şi spun balcanicii între ei. La un moment dat mi s-a adresat: Te superi dacă spun ceva de români? I-am răspuns că nu şi atunci el a continuat: Ştii că Churchill a spus că a fi român nu este o naţionalitate ci o profesie? Toţi rîdeau amuzîndu-se. Am confirmat spusele lui amintindu-i că nu erau vorbele lui Churchill, ci ale lui Artistide Briand. Aşa că, văzînd volumele, mă gîndeam ce scriseseră colegii mei dincolo de glumele care se făcuseră pe socoteala unora sau altora. Plină de stupoare constat că partea de demografie etnică privind Ungaria începea cu următoarea informaţie: există 15-16 milioane de indivizi care se identifică drept unguri. Nu citisem continuarea textului pentru a vedea că autorii precizau că o majoritate de 10 milioane trăieşte în Ungaria. Cum prima informaţie era şi primul rînd de text, cifra dată m-a uimit. Am crezut că este o greşeală de tipar. Am revenit la România. Era corect în text: 22.810.035, conform recensămîntului din 1992. Am revenit la capitolul despre Ungaria şi am înţeles ce vroiau autorii să spună. Ei vroiau să spună că sînt mult mai mulţi unguri decît cei care locuiesc în Ungaria şi că diaspora lor are ceva mai mult decît jumătate din locuitorii Ungariei. Am avut o senzaţie de invidie; de ce oare, mi-am spus eu, nu mi-a trecut şi mie prin cap să scriu cîţi români sînt în lume? Dar cine ştie oare numărul lor? M-am suspectat de efectul condiţionării la care am fost supuşi cu toţii. Orice am face este greu să învingi obişnuinţa de a face abstracţie de diasporă. Ei, însă nu au făcut-o şi, cu atît mai mult, n-o fac astăzi.

Mai tîrziu, într-o revistă maghiară de specialitate, într-un articol despre funeraliile lui Horthy şi discuţiile pe care acestea le-au provocat, autorul demonstra cît de firesc i s-a părut ca urna lui Horthy să revină în ţară. Pornind de la asociaţia ţară-mamă şi de la ideea că în dragostea de mamă nu încape neiertarea, el afirma cu tărie că Ungaria este şi rămîne ţara şi locul de totdeauna al tuturor fiilor ei, indiferent cum au fost ei. Ţara este deci înţelegătoare ca o mamă. Şi iar mi-am amintit de cîte ori am auzit şi am citit următorul reproş: noi românii nu ne iubim între noi; cînd unul este bun, îl alungăm şi îl acceptăm dacă străinii îl laudă şi-i dau cinstire.

Cele de mai sus nu sînt decît o mică introducere în ceea ce numim cu toţii solidaritate. Într-o cercetare asupra percepţiei sociale – a românilor ca majoritate privind alte etnii, ca minorităţi –, efectuată în 1992 asupra unui eşantion de aproximativ 170 de tineri studenţi români, format din fete şi băieţi în număr relativ egal, am constatat că ungurilor li se atribuie următoarele trăsături pozitive importante: solidaritatea, hărnicia, consecvenţa şi tradiţionalismul. Românii îşi recunosc ca trăsături pozitive ospitalitatea, bunătatea, creativitatea şi toleranţa. În privinţa trăsăturilor negative, ungurilor li se atribuie, în ordinea frecvenţei, naţionalismul, xenofobia, agresivitatea, neonestitatea, intoleranţa, aroganţa şi egoismul. Pentru români, trăsăturile negative sînt: lenea, inconsecvenţa, toleranţa, credibilitatea, influenţiabilitatea, pasivitatea şi resemnarea. Opiniile tinerilor, la o privire generală, relevă faptul că ungurii au trăsături pozitive a căror lipsă se traduce la români în trăsături negative sau, mai simplu spus, în defecte. Într-o psihologie normală, cînd cineva are ceva valorizat pozitiv care ţie îţi lipseşte, percepţia celuilalt urmează ideea de ostilitate bazată pe invidie. Căci ce este invidia dacă nu dorinţa de a avea – nu contează ce – ceea ce altul are.

Cercetări foarte recente, efectuate de Andrei Popescu pe un eşantion reprezentativ naţional arată că românii, în proporţie de 12,6% îi consideră asemănători cu ei pe maghiari, romi (ţigani), bulgari şi ruşi, în măsură egală. Aproximativ 29% dintre ei consideră că maghiarii, romii şi ruşii sînt diferiţi de români. Un pericol pentru viitorul României îl reprezintă maghiarii pentru 44,6%, romii şi ruşi, în măsură egală, adică 12,7%. Opinia respondenţilor despre maghiari este pozitivă: ei nu sînt asociaţi cu infracţionalitatea şi după germani pot fi daţi ca exemplu celorlalţi. În ceea ce priveşte solidaritatea, datele obţinute le confirmă pe cele menţionate mai sus. Maghiarii, pentru 32,9% dintre români şi romii, pentru 34,4% dintre români sînt grupuri umane solidare. Dreptul moral de a se considera cetăţeni ai României se recunoaşte maghiarilor pentru 16,1% dintre respondenţii români şi romilor, pentru 20,9% dintre aceştia, deşi la această întrebare 54,5% dintre participanţi nu au răspuns. Şi în ceea ce priveşte tradiţionalismul numărul celor care îi consideră pe maghiari ca indivizi care îşi respectă în cea mai mare măsură tradiţiile sociale şi culturale este cel mai mare (aproape 26%). În ceea ce priveşte amorul, deşi românii preferă pe germani, ei ar putea să se îndrăgostească de o persoană maghiară în proporţie de 56,2% şi chiar să se căsătorească, în proporţie de 46%. Diferenţele în ambele cazuri faţă de germani sînt de aproximativ 20 de procente. Modelul identitar nu se structurează decît în procesul comparaţiei sociale şi este rezultatul acesteia. Celălalt îţi este şi oglindă şi privitor. Cînd oglinda este maghiară, românul îşi vede solidaritatea cam tulbure. Am putea să spunem că poate nu este aşa. Dar ce contează cum este. În psihologia socială nu este important dacă un stereotip este adevărat sau nu, ci cît de răspîndit este el. Această răspîndire îi dă funcţionalitate. Şi atunci cînd sînt funcţionale, stereotipurile trăiesc şi rodesc în mentalul colectiv.

Despre aroganţa maghiarilor nu vorbesc numai românii. Dezso Kosztolanyi a protestat în scris la afrontul adus comunităţii spirituale la care el se considera a aparţine – maghiarimii – în 1930 cînd A. Meillet, profesor francez la Collège de France s-a exprimat irevenţios la adresa ungurilor. Acesta din urmă îi considera pe unguri „arrogant nobodies". După alţi 66 de ani, Agnes Varkonyi revine asupra acestor vorbe, dar nu în numele a celor 10 milioane de unguri, cum făcuse Dezso Kosztolanyi, ci în numele Europei. Este, susţine ea, în interesul Europei şi nu în interes naţional, să se ţină seama de ceea ce reprezintă Ungaria.

Ura ca datorie

– avatarurile unui român cu nume de ungur –

Nu o dată mi s-a întîmplat să fiu redus la tăcere de o frază de genul: „Tu vorbeşti, **Gabore**!?". Nimeni nu se referea la faptul că am nume de... poliţist (de altfel, am aflat asta abia la venirea în Bucureşti), ci mi se arăta explicit că sînt ungur. Nu ţin minte să mă fi simţit mai jignit în copilărie decît în momentele acestea. Eu, ungur!? Nu ştiu de ce, dar pe-atunci parcă şi hoţ îmi suna mai bine. Ceea ce m-a făcut ca în orice conflict între un român şi-un ungur – în şcoala mea era o clasă unde se preda în limba maghiară – să nu mai iau niciodată apărarea celui de-al doilea, chiar dacă aş fi considerat că avea dreptate. În plus, la orele de geografie a lumii, încercam să stîlcesc cît mai mult numele oraşelor ungureşti, ca nu cumva pronunţia exactă, cunoscută, de altfel, să fie luată ca o dovadă a maghiarităţii mele. Ca să nu mai vorbesc de faptul că, atunci cînd făceam cunoştinţă cu cineva, primele mele griji erau cum să aduc vorba în aşa fel încît să spun că de fapt numele meu e maghiarizat.

Un complex stupid, e adevărat, dar care vorbeşte despre un conflict la fel de prostesc. Pentru că, de fapt, nici eu şi nici colegii mei nu aveam nimic de împărţit cu băieţii de la clasa maghiară. Motivele unei certi sau ale unei bătăi nu erau etnice, doar argumentele erau aşa. Iar în pauze, dacă nu ne jucam separat, încingeam un meci de fotbal România-Ungaria. E drept că un gol împotriva lor era gol, iar eu şi-acum îmi amintesc fazele din care am înscris golurile unei victorii cu 2 la 0.

Într-un oraş ca Făgăraşul, cu destul de puţini unguri, nici nu prea puteau să fie conflicte, cu atît mai puţin între noi, copiii. Cu toate acestea, ungurii erau o clasă specială. Nişte posibili parteneri de fotbal, dar nişte parteneri speciali. Pentru că între noi întotdeauna exista ceva, ceva între necunoaştere, dispreţ şi teamă. Pentru că nu e puţin lucru să auzi acasă că au venit pe pămînturile acestea cu carnea crudă sub şaua calului sau tot felul de alte sintagme pe care le cunoaştem cu toţii. În definitiv, chiar şi la copii, relaţia între români şi unguri era una între oameni complexaţi, care nu acceptă alteritatea celuilalt şi îi e şi teamă să o cunoască.

Ţin minte, de altfel, că multe pauze mi le-am petrecut studiindu-i pe unguri. Un motiv era complexul datorat numelui. Un altul a fost o frază auzită pe-acasă, să tot fi avut vreo 10 ani: „Dă-le naibii de unguroaice, că astea îşi dau imediat poalele peste cap". N-am înţeles eu prea bine despre ce era vorba, dar tonul sau poate unguroaicele mi-au atras atenţia. Cert este că, a doua zi, priveam fetiţele la şcoală alergîndu-se una pe alta sau jucînd şotron şi îmi închipuiam tot felul de scenarii: ba că stau în cap şi le cade fusta, ba că la fiecare pas îşi ridică rochiţele. În ziua aceea, însă, n-am văzut nimic şi am rămas cu o nouă enigmă despre unguri.

Dar cel mai important motiv pentru care îi priveam des în pauze era că vroiam să găsesc un pretext să-i urăsc. Eram român, chiar dacă mă chema Gabor, şi aveam datoria asta. Nici pînă azi n-am reuşit. Pentru că, vorba unui prieten, prefer ca vecinul meu să fie un om de treabă, decît să-l aleg după nume sau după naţionalitate.

Octavian GABOR

Vasile IONESCU
rrom/ţigan

Scrisoare din mahalaua mea

– o experienţă cazonă –

Prin satele Babei Vrâncioaia, prin anii '60, şoseaua năvălise plină de zgomote (cizme de cauciuc, basculante, băşti, etc.) arestase fruntaşii satului şi lăsase ţăranii fără „blana" de pămînt. Lumea se supuse vremii şi îi tolera, răbdătoare, pe noii veniţi. Alteritatea era amendată subtil, băgată în carantină, de la nebunul satului la cadrele didactice, ţigani sau comunişti. Testul era hora şi balul „de flăcăi" ale sărbătorilor de peste an. Dacă erai diferit, trebuia să mergi la „conţopişti", să dansezi „twist", să porţi minijup şi să te „boieşti". Mama cînta în taraful pentru „flăcăi", tata – în „jazband", pentru „conţopişti". Cele două tabere erau ireconciliabile, se dispreţuiau tacit, ştiind că, mai devreme sau mai tîrziu, îi vor supune pe ceilalţi.

La un Paşte, au venit în sat o femeie în vîrstă şi fiul ei. Măritată, pe vremuri, „la Ungaria", „peste deal" (la Tîrgu-Secuiesc!) cu un maghiar, se întorsese, mînată de dor să-şi revadă rudele şi casa părintească. Deşi fardată ca o orăşeancă, cu pălărie de „cocoană", satul a primit-o cu bucurie, hora s-a oprit şi s-a cîntat în cinstea ei marşul de primire. Fiul „conţopistei" avea însă mustăţile răsucite, cizme „burger", vorbea scîlcit româneşte şi era atît de diferit încît fetele îl ocoleau şi băieţii îl priveau pieziş. Era mai mult decît un „conţopist"... era străin de fiinţa satului. În afara codurilor nescrise ale comunităţii, neasimilabil, umbla năuc pe uliţe, tăcut, parcă încercînd să îndrepte eroarea care îl aruncase în această stingheritoare situaţie.

Era, ca şi mine, un exclus. O fatalitate, cu care eu mă obişnuisem, cum cu o rană veche: infirmitatea de a fi „român refuzat la export".

Peste ani, militar fiind, am resimţit, alături de colegii maghiari din Harghita şi Covasna, aceeaşi neînduplecată şi imbecilă presiune uniformizatoare a culturii „vernaculare"; ţiganilor nu li se tolera culoarea, maghiarilor limba. Că realitatea era alta am înţeles în ziua cînd soldaţii de naţionalitate maghiară au ieşit la raport şi au protestat împotriva tratamentului la care erau supuşi. Culmea, sergenţii români au fost pedepsiţi!

Demnitatea nu era un drept înnăscut, ci un drept care putea fi cîştigat, a fost revelaţia care mi-a transformat fundamental viaţa. Nu-mi spuseseră asta nici părinţii, nici şcoala, nu citisem nicăieri...

Cînd, după Revoluţie, am publicat în presă articolul „Da' ce aveţi cu noi, mînca-v-aş gura?", în care vorbeam despre dreptul la demnitate, rromii din mahalale s-au ascuns, speriaţi, temîndu-se de represiuni. Acestea nu au întîrziat să apară, dar „răul" se produsese.

A fost primul pas, cel mai important. Îl datorez, şi poate îl datorăm, maghiarilor.

© D. Ştefan

Z. ORNEA

Cosmetizare

Oricît ar părea de ciudat, legionarismul ca stare de spirit şi mişcare organizate cît de cît a reapărut după 1990. E întreţinut de cîţiva octogenari nostalgici, foşti membri ai legionarismului interbelic, şi de unii tineri cuceriţi, acum, brusc, de idealurile unei foste grupări politice de altădată binişor sinistre şi asasină, octogenarii aceştia pietrificaţi în vechile idealuri sînt cu deosebire agresivi, îndemnîndu-i pe cei tineri. Au cîteva-puţine-publicaţii, edituri şi sînt prezenţi peste tot, agresivi şi revendicativi. Un exemplar, ca să citez unul, a fost prezenţa lor masivă la conferinţa organizată de Academia Civică despre doctrina legionară, ocupînd aproape sala (erau, printre ei, şi legionari mai tineri, care s-au postat pe laturile intrării, îmbrăcaţi în uniformă) pentru a-l întrerupe – prin întrebări şi amendări – pe conferenţiar sau a-i crea o stare de disconfort. Şi, tot timpul, metoda utilizată e cea a cosmetizării fizionomiei fostei mişcări legionare, absolvind-o de tot ceea ce a făcut rău odată, cîndva. N-am auzit, în 1990, la Institutul Goethe din Bucureşti, cu ocazia unui colocviu de istorici româno-germani pe dl dr. Şerban Milcoveanu, unul dintre cei mai activi dintre octogenarii nostalgici legionari, declarînd că N. Iorga n-a fost asasinat de ştiutul comando legionar ci de „oamenii lui Eugen Cristescu"? Peste tot bidineaua înfrumuseţării cu culori pastelate e utilizată grosolan şi din abundenţă.

Una dintre temele mult frecventate de aceşti legionari este caracterul ei pronunţat antisemit, prezentat acum în culori edulcorate şi, oricum, diminuante. Mi-a căzut în mînă, la doi-trei ani de la apariţie, cartea unui domn Flor Strejnicu intitulată *Mişcarea legionară şi evreii*, publicată în 1996, la o editură Imago. Să notez mai întîi coincidenţa stranie a numelui autorului (Strejnicu) care sună exact ca denumirea pădurii, din judeţul Prahova, unde a fost găsit asasinat Nicolae Iorga de către legionari. Într-adevăr, stranie coincidenţă! Mai ales că, am văzut, se neagă azi că Iorga ar fi fost asasinat de legionari. Evident, în această carte se procedează prin a mări numărul locuitorilor evrei din România, ajungîndu-se a se afirma (la p. 20), după textul unei conferinţe susţinute în 1936 la Cercul de studii al Mişcării Legionare, că numărul lor era de două milioane persoane, cînd, se ştie după datele recensămîntului oficial al populaţiei din 1930, că cifra este de 756.930 evrei, reprezentînd 4,2% din structura populaţiei. Dintre evrei, consemnează datele aceluiaşi recensămînt, peste două treimi (88,7%) locuiau la oraşe şi ceva mai puţin de o treime la sate sau în comune rurale (micile tîrguşoare). În cifre absolute situaţia era următoare: în mediul rural evreii reprezentau 236.966 suflete, iar în cel urban 520.000 suflete. Am citat aceste cifre pentru că după dl Flor Strejnicu se ajunge a se afirma că numai în Bucureşti trăiau o jumătate milion de evrei. Toate acestea argumentări artificiale urmăresc să constituie motivaţia atitudinilor antievreieşti ale liderilor legionari. Sînt prezentate opiniile scrise despre evrei ale lui C. Z. Codreanu, Vasile Marin, Traian Herseni, M. Polihroniade, Nichifor Crainic, Nae Ionescu, justificîndu-se, astfel, opţiunile lor antisemite. Dar, se străduie să releve autorul nostru, aceste opinii antisemite aveau ca motivaţie chestiunea economică, de vreme ce evreii, spun aceştia, tind să copleşească şi să cotropească oraşele. Însă, peste tot, cifrele sînt măsluite în sus, pentru a se justifica antisemitismul. Ceea ce era un fals din chiar premisă. Autorul nostru uită să menţioneze (oare de ce?) şi existenţa, în anii treizeci, a unui antisemitism pe care l-aş numi fundamentalist. Să citez, pentru exemplificare, un fragment din vestita prefaţă a lui Nae Ionescu la romanul lui Mihail Sebastian. *De două mii de ani* (1934): „Aşa fiind, însă, deosebirea pe care am identificat-o ca existînd între evrei şi creştini merge mai departe, aceştia din urmă îi simt pe cei dintîi nu numai izolat voluntar, dar şi... primejdioşi ordinii creştine. Creştini şi evrei, două corpuri străine unul altuia, care nu pot fuziona într-o sinteză, între care nu poate exista pace decît prin dispariţia unuia din ele. Iuda suferă. De ce? Pentru că Iuda trăieşte în mijlocul unor popoare pe care nu poate să nu le dușmănească, chiar dacă ar voi altfel, pentru că din momentul în care a refuzat să-l recunoască pe Hristos-Mesia, ancorîndu-se şi mai departe – pe drept sau nedrept – în calitatea lui de popor ales, el e dator faţă de el însuşi să-şi împlinească funcţiunea care îi revine, aceea de dizolvant al valorilor creştine. Iuda suferă pentru că l-a născut pe Hristos, l-a văzut şi nu a crezut. Şi asta încă n-ar fi fost prea grav. Dar au crezut alţii, noi. Iuda suferă – pentru că e Iuda". Şi mai pot fi citate destule alte opinii (N. Crainic, N. Rosu, Traian Brăileanu etc. etc.) ale antisemitismului teoretic fundamentalist. Şi, se cuvine adăugat, acest antisemitism teoretic fundamentalist l-a generat sau l-a justificat pe cel practic. N-au fost, aşadar, exclusiv motivaţii economice ale antievreismului, ci şi altele de natură îngust fundamentaliste.

Dl Strejnicu merge atît de departe încît, citînd o obscură gazetă, ajunge să afirme că „asasinarea lui Codreanu, şeful Gărzii de Fier, a fost un act al răzbunării iudaice" (p. 54), cînd sînt unanim ştiute cauzele şi împrejurările asasinării lui C. Z. Codreanu din ordinul regelui Carol al II-lea. Evident – se putea altfel? – mişcarea legionară de sub căpitănia lui Horia Sima s-a purtat ireproşabil faţă de evrei în perioada statului naţional-legionar (14 septembrie 1941 – 24 ianuarie 1941), cînd ministrul de Interne Const. Petrovicescu, legionar, s-ar fi opus dispoziţiei lui Ion Antonescu de a se crea lagăre de concentrare pentru evrei, iar Radu Gyr, ca director general al teatrelor, a aprobat înfiinţarea, la 17 ianuarie 1941, a teatrului evreiesc Baraşeum. Această înfiinţare a Teatrului Baraşeum este mult exploatată. În realitate era o expresie a ghetoizării stricte a evreilor, actorilor de această naţionalitate, interzicîndu-li-se să profeseze în celelalte teatre, le-a fost creat un teatru ghetou, în cartierul ghetou, singurul loc unde puteau să joace. Se neagă, apoi, că ar fi existat o poliţie legionară paralelă cu cea oficială (care, totuşi, ştie orice analist, a existat), inducîndu-se ideea că aceasta ar fi fost creaţia exclusivă a comandantului legionar V. Grozea, comandantul corpului legionar muncitoresc, în spaţiul căruia – evident – s-au infiltrat comuniştii, care, aceştia din urmă, sînt vinovaţi de toate ilegalităţile poliţiei legionare. Răufăcătorii şi comuniştii infiltraţi în poliţia (şi mişcarea) legionară au comis toate fărădelegile. Legionarii adevăraţi n-au făptuit nimic. Ba chiar, cînd le-au constatat (inclusiv Horia Sima) le-au condamnat şi sancţionat. Aceasta s-ar fi întîmplat şi în asasinatele evreieşti din perioada rebeliunii legionare (21-23 ianuarie 1941) numită, în cartea la care mă refer, după modelul lui Horia Sima, „lovitura de stat a generalului Antonescu". Se citează abundent din cărţi scrise în exil de diverse căpetenii legionare (Sima, Mihail Sturdza, general Chirnoagă şi alţii). Potrivit acestor surse, întrucît n-a fost o rebeliune legionară ci o lovitură a conducătorului statului, nici actele criminale săvîrşite nu se datoresc legionarilor ci elementelor declasate şi comuniştilor infiltraţi în mişcare. La aceasta, declară o sursă citată în cartea pe care o comentez, vinovaţi de omuciderea evreilor sînt chiar ei, întrucît „este un fapt notoriu că Comunitatea Evreilor din România, prin preşedintele ei Filderman şi alţi reprezentanţi ai ei, a participat activ la aţîţarea lui Antonescu în organizarea loviturii de stat contra regimului naţional-legionar... Dacă evreii au fost complici la lovitura de stat a lui Antonescu, împreună cu serviciile secrete anglo-americane, era de presupus că se puteau aştepta şi la reacţii populare care ar fi putut lovi şi în securitatea propriilor lor conaţionali". E negat, desigur, episodul agăţării unor cadavre de evrei în cîrligele de la Abator, deşi ele au fost menţionate public, printre altele, de procurorul acelei vremi (care a anchetat cazul), I. N. Vlădescu, la 21 ianuarie 1946 în gazeta opoziţionistă *Jurnalul de dimineaţă* condusă de Tudor Teodorescu-Braniște, şi consemnată, chiar la 24 ianuarie 1941, de marele reporter Brunea-Fox, care a văzut victimele atîrnate la Abator, scriind despre asta, cînd a putut (1944), în tulburătoarea carte *Oraşul măcelului*. Dl Strejnicu, asemenea altora mai înainte, tot vorbeşte de absolvirea de orice vină antiumanitară a mişcării legionare la Tribunalul de la Nürnberg. Această inventată sentinţă e o pură mistificaţie. În timpul acelui proces a fost elaborat, de către guvernul legionar fantomă de la Viena (creat de Hitler ca reacţie la actul de la 23 august 1944), un memoriu, care a fost trimis instanţei. Tribunalul a transmis memoriul unei Comisii, fără a pronunţa nici o decizie, pentru buna raţiune că nici nu judeca decît criminalii de război implicaţi în proces. Şi cu toate acestea, autorul cărţii în discuţie crede că are dreptul să vorbească de „exonerarea legionarilor de orice culpă". Bizară logică şi ciudată modalitate de cosmetizare! Dacă nici mişcarea legionară n-a nutrit subliniate convingeri antisemite fundamentaliste atunci cine a fost? Numai gruparea lui A. C. Cuza? Dar mişcarea legionară s-a format prin sciziune din L.A.N.C., luînd cu sine şi dezvoltînd mai sistematic antisemitismul originar. E simplificator, desigur, să se reducă mişcarea legionară la antisemitism. Dar nici a-l nega cu totul nu e o modalitate practicabilă pentru că, pur şi simplu, e un fals grosolan.

Dorin SUCIU
jurnalist

Pre limba lor...

– semănăm pînă şi la vocale –

Despre prejudecăţi s-au scris şi s-au spus o mulţime de lucruri remarcabile, printre ele numărîndu-se şi acela că cea mai stupidă prejudecată este aceea de a crede că tu însuţi nu eşti afectat de prejudecăţi. „Prejudecăţile reprezintă raţiunea proştilor", proclamă Voltaire. „Prejudecăţile sînt cîrjele raţiunii", susţine André Gide. „Prejudecăţile au de obicei un substrat metafizic. De aceea nu pot fi sfărîmate şi înlocuite decît de alte prejudecăţi", scrie Lucian Blaga. Pe care dintre ei să-l crezi? Însuşi faptul de a încerca, în aceste condiţii, o explicaţie a resorturilor psihice şi de gîndire care dau naştere prejudecăţilor pare primejdios. Totuşi, chiar cu riscul de a vulgariza, aş îndrăzni să afirm că prejudecăţile provin din teama de necunoscut şi, în acelaşi timp, din nevoia de a explica acest necunoscut, dar fără a fi dispuşi să depăşim un efort de reflecţie confortabil. (Acesta este probabil motivul pentru care, în ochii vecinului, românul este «lasă-mă să te las», bulgarul «încăpăţînat», ungurul «cu nasul pe sus», sîrbul «fanatic», albanezul «puturos», polonezul «ţîfnos», rusul «versatil», francezul «meschin», germanul «limitat» şi aşa mai departe.)

În spiritul citatelor celebre, l-aş aminti pe Jean-Paul Sartre cu al său: „L'enfer, c'est les autres". Cu cît necunoscutul este mai vast, cu atît prejudecăţile sînt mai numeroase şi infernul subiectivităţii mai profund. Ştiu că n-am să-mi fac prieteni, dar aş dori să mă opresc asupra uneia dintre părerile preconcepute pe care le are românul despre aproapele său ungur şi să o demontez, în speranţă că cineva dintre unguri va face un gest asemănător. Prejudecata priveşte limba maghiară, şi este cu atît mai dăunătoare cu cît generează, la rîndul ei, alte prejudecăţi. Mărturisesc că am fost adînc contrariat atunci cînd un distins intelectual – printre altele şi vremelnic senator –, ins cu vaste cunoştinţe lingvistice şi culturale, a susţinut la un „tocşou" că pentru el limba maghiară sună „scrîşnit". (Aproape la fel de şocat ca atunci cînd, prin 1990, am citit într-o publicaţie editată la Miercurea Ciuc că limba română are sunete cum ar fi «ă» şi «î», pe care o fiinţă umană le emite în general atunci cînd defechează...)

De unde provine acest gen de prejudecată căreia i-a căzut pradă pînă şi Mihai Eminescu, care scria în articolul său „Austro-Ungaria şi naţionalităţile", publicat în *Timpul* la 11 aprilie 1880, că „(...) maghiarii supun cu sila gîtlejul copiilor, precum şi a oamenilor maturi, la tortura unei fonologii imposibile şi silesc spiritul de-a se dezvolta în formulele unei limbi radical străine de toate popoarele continentului european"? Jumătate din răspuns este cuprins în chiar citatul de mai sus. Limba maghiară este o limbă aglutinantă de origine fino-ugrică cu influenţe turcice. O limbă cu posibilităţi aproape nelimitate de formare a unor cuvinte compuse, capabile să exprime cele mai fine nuanţe, însă o limbă care trăieşte o „dramă", aceea că mecanismele ei vin în contradicţie cu tendinţa de „economie" a oricărei limbi, de unde tendinţa de a împrumuta tot mai multe cuvinte, îndeosebi neologisme, din fondul limbilor romanice. Spre deosebire de ceea ce se crede în mod obişnuit, limba maghiară este o limbă în ale cărei cuvinte procentul vocalelor nu este mai mic decît cel din limba română. Doar că în afară de „a, e, i, o şi u", ea mai conţine şi «imposibilele» „ö, ó, ü sau ú".

La rîndul ei, limba română este o limbă flexionară şi analitică, de origine indo-europeană, adică cu totul altceva, fundamental diferită de cea maghiară. Nu este o exagerare să se spună că cele două limbi, atît de diferite prin structură, constituie, într-un fel, o dublă barieră între români şi unguri. Din simplul motiv că fiind în indisolubilă legătură cu gîndirea, limba condiţionează nu numai raţiunea, dar şi conştiinţa şi chiar conduita. Ar trebui poate, atît românii, cît şi maghiarii, să ne dăm seama de obstacolul care ne separă şi, mai mult chiar, să transformăm un handicap într-un avantaj. Am putea încerca să renunţăm la prejudecăţi şi, acolo unde convieţuim, măcar din politeţe, să încercăm să deprindem graiul celuilalt. Specialiştii în lingvistică sînt unanim de acord că învăţarea unei limbi cu o structură gramaticală mult diferită de cea maternă oferă posibilităţi nebănuite, mult mai vaste, de deschidere către lume. Iar o asemenea deschidere poartă în sine şi speranţa învăţării toleranţei care, aşa cum observa Claude Karnoouh într-un remarcabil text publicat în 1995 în revista *Dilema*, „(...) nu se află doar în paginile cărţilor sau în discursurile profesorilor, ci, esenţial, în fazele unei experienţe existenţiale. Atunci cînd hazardul istoriei îi obligă pe oameni să trăiască împreună, cred că este preferabil să cauţi în diferenţa celuilalt deschiderea care îmbogăţeşte o experienţă mai completă a lumii." Dacă nu noi, cei împovăraţi de reacţiile negative induse de memoria colectivă, poate că generaţiile care vin vor reuşi să scape de tentaţia de a-i recunoaşte pe „ceilalţi" doar în formele lor istorice şi exterioare.

Anca MANOLESCU

„DESTINUL IREPETABILEI INDIVIDUALITĂŢI NU ÎNCAPE ÎN NICI UN ÎNTREG UNIVERSAL“

Datorăm editurii Humanitas privilegiul de a putea citi în românește o carte formidabilă: Nikolai Berdiaev, *Cunoaşterea de sine. Exerciţiu de autobiografie filozofică* (traducere Inna Cristea, colecţia „Gînditori ruşi“, 1998). Considerată de mulţi drept cea mai inspirată carte a lui Berdiaev – el însuşi un „inspirat“, un înnoitor de mare clasă al filozofiei creştine, răzvrătit împotriva oricăror convenţii ce blochează căutarea spirituală –, cartea aceasta are o calitate cu totul singulară. Ea nu este „expunere“ – fie şi vulcanică – a unei concepţii filozofice; e materie filozofică trăită, e o privire ultimă ce investighează, judecă, nuanţează, fixează aventura intelectuală a unei vieţi, intelectualmente foarte aventuroasă. Scris în 1940, volumul conţine adăugiri ce se întind pînă în 1947, un an înaintea morţii autorului. Pentru un gînditor ce a dat toată viaţa ocol, după propria declaraţie, unei aceleiaşi problematici, *Cunoaşterea de sine* e înconjurul final, examenul definitiv, sinteza unei neîncetate erupţii. Dar nu e vorba despre un exerciţiu singuratic, degrevat de intruziunile imediatului; dimpotrivă, „autobiografia“ reuneşte, confruntă, împleteşte fervoarea propriilor teme cu destinul intelectual şi istoric al Europei primei jumătăţi a veacului: renaşterea culturală şi religioasă, de la începutul secolului, a intelighenţiei ruse, ortodoxia oficială, mişcarea socialistă ori puterea bolşevică în curs de instalare, Rusia peregrină a „căutătorilor de Dumnezeu“, exilul, două războaie, mediul intelectual al unei Germanii interbelice înfrînte, diaspora rusă, cercurile filozofice şi religioase ale Franţei catolice ori protestante, intelectuali europeni de primă mărime, iată partenerii – de multe ori adversari, aproape totdeauna neînţelegători, dar mereu incitanţi – ai traseului lui Berdiaev.

Memoria creatoare

Nu avem totuşi de a face cu un volum de memorialistică, fie ea şi concentrată pe teme filozofice; avem de a face cu o lucrare acut „creatoare“ (termen atît de propriu lui Berdiaev), cu un exerciţiu propriu-zis de cunoaştere: a reparcurge propria cale spirituală din perspectiva sfîrşitului, a o verifica, a o adînci, a-i da anvergura şi tensiunea unui bilanţ – şi, poate, elanul ultim –, acesta e scopul cărţii. Iar această încercare de cunoaştere înseamnă cunoaştere a universalului prin experienţa ofensivă, integratoare a unei persoane anume, unică, irepetabilă. „Adevărata înţelegere rezidă anume în a percepe tot ce s-a petrecut cu universul drept ceva ce s-a petrecut cu mine“ declară Berdieav în „Prefaţă“ cu o îndrăzneală de care doar un gînditor rus e capabil. „Am retrăit universul, întregul proces universal şi istoric, toate evenimentele din epoca mea drept parte a microcosmosului meu, drept calea mea spirituală. În profunzimea mistică, tot ce s-a petrecut cu universul s-a petrecut şi cu mine“. Cunoaşterea înseamnă, în acest caz, *metabolizare*, intuiţie a sensului pe care-l poartă cu sine torentul evenimentelor, perceperea lor drept „simbol“ al unei cu totul alte realităţi ce rămîne să fie cucerită de către subiectul spiritual.

Nu atît o poziţie filozofică „existenţială“ îşi recunoaşte Berdiaev; el sè vede mai degrabă drept campion şi totodată actor al unei *filozofii a persoanei*; şi, prin aceasta drept un gînditor ce redescoperă adevărul prim al creştinismului, miezul său cu adevărat novator: anume anvergura metafizică a eu-lui. „Sînt un reprezentant al persoanei, care s-a răsculat împotriva puterii «generalului» obiectivat“, spune el. Berdiaev nu propune o teorie, ce ar ţine, şi ea, de „obiectivarea“ gîndului, nu încearcă o viziune filozofică asupra lumii, ci trăieşte filozofic lumea, îi percepe acut limitele şi – apăsat, exasperat de ele –, caută să străbată spre ceea ce o transcende. El „nu e, propriu-zis, un filozof, ci o *natură* filozofică“, spune Andrei Pleşu în prefaţa unei alte mari cărţi, *Sensul creaţiei* (trad. Anca Oroveanu, Humanitas, 1992). Ar fi de adăugat imediat că a trăi filozofic lumea înseamnă, pentru Berdiaev, a trăi un ireconciliabil conflict, o catastrofă a cărei soluţie o caută. E conflictul între lumea „obiectivată“, finită, instalată, impunîndu-şi prezenţa şi autoritatea *din afara* persoanei – lumea necesităţii – şi „împărăţia libertăţii“ unde persoana îşi atinge adevărata demnitate, adevăratul destin. Destin care, după Berdiaev, stă în „misterul dublei naşteri“, naşterea lui Dumnezeu în om, căreia trebuie să-i răspundă naşterea omului în Dumnezeu. „În Dumnezeu există nevoia de om, de răspuns creator al omului la chemarea divină... Este misterul iubirii, nevoia de cel iubit a celui ce iubeşte“.

* * *

Care sînt instrumentele şi tehnica acestui „exerciţiu de autobiografie filozofică“? Pentru Berdiaev, *persoana*

© C. Farcaş

nu e autentică, am văzut-o, decît în măsura în care toate facultăţile sale au o dispoziţie creatoare, în măsura în care ele pot produce ceva nou, un spor de realitate interioară, liberă de dominaţia „obiectivării“. Pentru el, memoria însăşi are o funcţie de acest tip: e capacitate de a prelucra trecutul, utilizîndu-l ca materie primă a unei experienţe spirituale *prezente*. Pentru el, trecutul nu e consumat, epuizat, închis; dimpotrivă, trecutul e plin de posibilităţi ce pot hrăni căutările, configuraţia, elanul *actual* al eu-lui. E text interior, ce admite o neîncetată hermeneutică. „Memoria trecutului este o memorie creatoare, o memorie care transfigurează, care face o selecţie, nu reproduce în mod pasiv trecutul... Cînd revăd în memorie trecutul, execut în mod conştient un act creator de interpretare şi transfigurare. Pe asta îmi bazez cartea.“ Trecutul stă, astfel, mereu *în faţa* persoanei – ca ofertă şi combustibil pentru drumul ei, pentru eliberarea ei. Timpul şi trecerea lui ireversibilă sînt astfel „evitate“, scoase din discuţie. Punctul acut, pentru gîndirea lui Berdiaev, nu este perisabilul lumii acesteia; sînt *finitudinea* şi *exterioritatea* ei, condiţia ei de „obiect“ ce stînjeneşte, desfigurează sau chiar sufocă libertatea constitutivă a persoanei. „Mie totul îmi apare ca finit, nu ca tranzitoriu... „ În structura sa intimă, Berdiaev se descoperă chinuit „prin neiubire faţa de tot ce e finit“. Totodată îşi aplică expresia lui Dostoievski: „pe mine toată viaţa m-a chinuit Dumnezeu“. Între aceste două chinuri, între aceşti doi poli are loc efortul lui, efortul de transcendere, de eliberare din robia finitului.

Şi, colaborînd cu memoria, scrisul este disciplina care face cu putinţă acest traseu. A scrie înseamnă, pentru Berdiaev, posibilitatea de a trăi creator, de a obţine spaţiu interior pentru intuiţiile din care se naşte filozofia sa, de a auzi chemarea celeilalte lumi. Refuzînd, ca pretutindeni, obiectivaţia, el nu e interesat de „produsul“ finit al scrierii, ci de *procesul* ei, de conştientizarea microcosmosului persoanei pe care scrisul o face posibilă. „Scrisul este pentru mine igienă spirituală, meditaţie şi concentrare, este stil de viată... Scriu pentru că un glas interior îmi porunceşte să spun ceea ce am auzit, scriu pentru că nu pot să nu scriu“. Ca activitate, scrisul e vector spre interioritate, spre adîncul liber şi infinit al persoanei; ca rezultat, el e finit, exterior, incomensurabil cu sensul pe care l-a dezvăluit.

© C. Farcaş

Repulsia faţă de sacralizările finitului

Trei mari teme se leagă, pentru Berdiaev, de angoasa şi de revolta religioasă faţă de „lumea aceasta“: tema finitudinii, cea a „lumii obiectivate“ şi cea a „colectivului“. Finitul, „lumea obiectivată“ şi, în sfîrşit, definirea individului prin apartenenţa la grup atentează, toate trei, la demnitatea metafizică a persoanei, îi stînjenesc elanul creator spre transcendent, îi interzic libertatea ultimă, îi confiscă unicitatea. Cu neabătută vigilenţă, Berdiaev identifică prezenţa acestor trei teme în tot ţesutul existenţei şi le denunţă, le respinge vehement, caută să se salveze de povara lor. „Am devenit filozof“, spune el, „am îndrăgit «teoria» (contemplarea) pentru a scăpa de cumplita angoasă a «vieţii» cotidiene“, de banalitatea plană, lipsită de dimensiune verticală a imediatului. În artă, „neiubirea lui pentru clasicism“ e stîrnită de pretenţia acestuia de a creea forme perfecte, de a obţine impresia desăvîrşirii la nivelul finitului. „Perfecţiunea poate fi atinsă doar în infinit. Năzuinţa către infinit şi etern nu trebuie să fie curmată de iluzia perfecţiunii finite“. Şi viaţa cotidiană, şi clasicismul sînt, din punctul lui de vedere, pasibile de a fi trecute la aceeaşi rubrică a capcanelor finitului. Sînt realităţi limitative, derivate, secunde, „provinciale“. „Tot ce este departe de Dumnezeu are un caracter provincial. Viaţa devine plată, măruntă, dacă nu există Dumnezeu şi lumea de sus“.

Însă aceste capcane sînt aproape inocente în raport cu altă primejdie, pe care am putea-o numi *sacralizarea trupurilor colective* (istorice, sociale, politice, ecleziastice). Aici, vehemenţa lui Berdiaev creşte în intensitate. Pentru el, asemenea sacralizări – prezente în „naţionalism, etatism, clericalism, familism sau atotputernicul colectivism social, în atotcuprinzătorul totalitarul comunism ori cosmism“ – ţin de „o viziune tribală a lumii“, tot atît de măruntă, de derivată, de anostă, de străină faţă de unicitatea persoanei şi a drumului ei spiritual pe cît este „banalitatea vieţii cotidiene“. Însă presiunea lor asupra individului e incomparabil mai mare. În ele se manifestă agresiv „masivitatea“ însăşi a lumii acesteia, pietrificarea ei, închiderea ei (provincială) faţă de lumea spiritului. Iar cea mai gravă dintre aceste sacralizări îi apare cea a autorităţii religioase.

„Prin concepţia mea fundamentală, n-aş fi putut nicicînd fi strivit de masivitatea şi greutatea unei autorităţi religioase. Această masivitate nu m-a impresionat defel. Văd în ea o împovărare cu starea de cădere a lumii... Într-un anume sens, se poate afirma că creştinismul istoric a fost creat de biserică, de colectivul religios ca fenomen sociologic.“ Avem în faţă imaginea unei lumi solidificate, în care sacrul a devenit opac, dar mai ales exterior, în care el e obiectivat sub chipul *puterii* şi al *colectivului*. Latura cea mai dură a acestui sacru deviat e, după Berdiaev, aspectul judiciar al religiei, care distribuie omenirea în categoria celor mîntuiţi şi a celor damnaţi, susţinînd veşnicia chinurilor iadului. Dacă admitem această dogmă, a „iadului obiectivat“, spune el, „atunci toată viaţa mea spirituală şi morală devine lipsită de orice sens şi de orice valoare, pentru că se desfăşoară sub semnul terorii“. Acesta ar fi punctul terminus al tendinţei descendente, grele, al decăderii sacrului sub presiunea lumii acesteia. Sacrul devine imanent, ia chipul acestei lumi, iar persoana e situată, determinată, sufocată de categoria colectivului; devine un element al massei. „Teologia se află în puterea sociomorfismului“, spune Berdiaev, „ea gîndeşte pe Dumnezeu în categoriile relaţiilor sociale de exercitare a puterii“. „Purificarea şi eliberarea conştiinţei creştine de sociomorfism îmi apare ca o misiune importantă a filozofiei creştine“. Dincolo de această misiune purificatoare, care ar trebui să cureţe terenul şi să redea respiraţie persoanei, filozofia lui Berdiaev celebrează un Dumnezeu al libertăţii, întîlnirea a doi parteneri ce nu se pot întîlni decît în libertate. „Chiar şi păcatul îl percep nu ca pe o nesupunere, ci ca pe o pierdere a libertăţii. Iar libertatea o simt ca fiind dumnezeiască. Dumnezeu e libertate şi dă libertate. El nu e Stăpînul, ci Eliberatorul... Dumnezeu lucrează prin libertate şi asupra libertăţii. El nu lucrează prin necesitate şi asupra necesităţii“. Însă, pentru a-l descoperi şi pentru a-l cunoaşte astfel, omul trebuie să-şi regăsească condiţia de persoană.

Casa şcoalelor

Învăţăm şi cîntăm în patria noastră

21-I-1978

Şcoala noastră
(descriere)

Şcoala noastră este şcoala generală nr. 41. Este aşezată în Bucureşti, în cartierul Ion Creangă, lîngă şoseaua Colentina.

Şcoala noastră este vopsită în culoarea galben-portocaliu. Este acoperită cu tablă. În interior este vopsită jumătate în alb şi jumătate în verde. Pe pereţi sînt suporturi cu flori lozinci, planşe, hărţi şi tablouri cu oameni învăţaţi. Noi avem săli de clasă mari, spaţioase, cu cîte şase geamuri, 9 becuri, cu dulapuri, iar pe jos e pus linoleu. Sub geamuri sînt caloriferele. La geamuri sînt puse perdele. Dar pe lîngă sălile de clasă mai mici, avem săli speciale: sala de desen, camera pionierilor, ateliere de tîmplărie şi lăcătuşerie, laborator de biologie, bibliotecă şi cabinetul de istorie, care este mîndria şcolii noastre.

Curtea şcolii noastre este asfaltată. Avem porţi pe unde intră maşinile şi porţi pe care intră profesorii şi şcolarii.

Atît copiii cît şi profesorii şi învăţătorii vin cu dragoste la şcoală. Copii păstrează şi ajută la înfrumuseţarea şcolii ca să poată învăţa aici alţi copii mai mici care o vor păstra şi ei.

27-III-1978

Frumoasă şi bogată eşti patria mea
(compunere)

Noi, românii muncim, învăţăm, cîntăm în patria noastră, petecul acesta de pămînt cu bogăţiile şi frumuseţile lui, petecul de pămînt pe care l-au apărat străbunii stropindu-l cu sîngele lor, dîndu-i numele România şi i-au mai dat şi conducători viteji, cu care se mîndreşte istoria: Mihai, Ştefan, Ţepeş, Tudor şi mulţi alţii. În ţara noastră trăiesc oameni harnici, copii silitori şi comunişti viteji şi înflăcăraţi. Republica Socialistă România este condusă de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România.

Ţara noastră are multe frumuseţi şi bogăţii. În adînc, subsolul patriei noastre este foarte bogat. El cuprinde: petrol, gaze, aur, argint, minereuri de fier, de aluminiu, de cupru, sare, apă care în contact cu unele gaze devine minerală, cărbuni şi alte bogăţii. Pe sol se găsesc numeroase bogăţii: în munţi se găsesc pietre de construcţie, păduri, ape limpezi, pe dealuri sînt plantate livezi de pomi fructiferi şi viţă-de-vie, iar pe cîmpii se văd lanuri imense de grîu, porumb, secară, alte cereale, care dau păşunilor nume de grînare ale ţării. Însă pe unele cîmpii se seamănă legume şi zarzavaturi. Toate cîmpiile sînt irigate, sînt prăşite cu maşini mecanizate.

În ţara noastră se află multe bogăţii şi frumuseţi, iar oameni muncesc pentru a face ţara tot mai frumoasă şi mai bogată şi pentru înfăptuirea politicii statului şi pentru a pune în aplicare hotărîrile Conferinţei Naţionale.

(din caietul de clasa a patra al unei eleve premiante)

Trăind scherzando în Panasonic

(Doamnei Lena Constante şi acelui Mihail Sebastian care venea în casa Domniei-Sale, în timpul celui de al „2-lea" mondial, să asculte muzică.)

Umilit pentru cît de puţină putere decizională
deţin – în calitate de cetăţean al universului –
pentru a soluţiona acest al 4-lea mondial
(5 e pentru a „Destinului" sau a „Imperialului")
mi-am căutat un dram de demnitate
la întîmplare, butonîndu-mi „Panasonicul"
şi am stat o juma de oră îngerească
ascultînd ce se spune despre contrabasistul
Iosif Prunner, Iosif Prunner, Iosif Prunner,
îl ştiam din copilărie, de la Ateneu, era un nume
magic, avea un instrument care încerca să fie
mai înalt decît omul, primul contrabasist
pe care-l vedeam şi-l auzeam cu ochii mei,
altceva decît un pianist, un violonist,
o harpistă, mişcînd un arcuş enorm pe
o balenă de lemn şi emiţînd un sunet de
o gravitate extremă chiar cînd încerca să fie
vesel, un contrabas ştiind şi el ce e un
scherzando,
găsisem un punct de sprijin în Iosif Prunner
cînd îngerul meu mă îndemnă să trec la
o emisiune franceză despre geopolitica lumii,
geoeconomia, geobogza şi geodumitrescul globului,
unde se explica, pe larg şi cu o claritate
carteziană, situaţia din Sri Lanka
şi după 10 minute am înţeles perfect că o
majoritate de 74% nu acceptă dreptul la
secesiune a minorităţii tamil care pe cît
terorizează majoritatea pe atît e de masacrată,
un mare scandal mondial din toate punctele
de vedere protamile sau antitamile,
între care, din nou, nu pot să fac nimic.
Crescîndu-mi umilinţa de cetăţean al globulelor albe şi roşii, am avut de ales, la 21^{30},
între patru puncte cardinale ale Panasonicului:
Pastorala,
Concertul nr. 1 pentru pian de Chopin,
„Flagelarea Mîntuitorului", tabloul lui Piero della Francesca,
şi Inter-Fiorentina.
Om al secolului meu, am ales Inter-"Fio".
Ceva nu e în ordine, aici, sub frunte, dacă
pot avea asemenea opţiuni, pe o vreme ca asta
cînd tot ce e bezmetic tinde spre rigoare.
M-am simţit şi mai umilit, dar,
ticălos cum sînt, n-am luat măsuri decît
tîrziu, cînd mi-a devenit clar că „Fio",
echipa mea favorită din oraşul lui Machiavelli,
a fost învinsă şi am trecut la măsuri radicale,
măsuri muzicale, mai corect spus, ajungînd la
Sir Georg Solti dirijînd uvertura la „Coriolan",
uvertură sfîntă pentru mine, fiindcă
am auzit-o la o repetiţie generală în Ateneu,
dirijată de Enescu, cu Prunner printre basişti,
nu se poate trăi serios dacă n-ai auzit contrabaşii
la „Coriolan", în viaţa mea n-am ascultat
uvertura asta decît încremenit, dar acum, spre
uimirea mea, am butonat, în plină „rupere" a
corzilor, spre TV5, să ştiu ce mai e la Belgrad
şi Priştina, am stat un minut, două, trei, n-aş zice
o eternitate,
şi cînd m-am întors nu mai era Solti, nici „Coriolan",
era „a patra", minune curată, „a patra" cu bătrînul
Klemperer, grandios dar fără nerv, totuşi de ce
„a patra"?, de ce am nimerit, în plin măcel, „a patra"
şi încă în plin andante, exact acela la care,
în plin Gewandhaus, Caragiale îşi trăgea o palmă
şi îi explica aceluia de lîngă el, lui Zarifopol,
că a vrut să se trezească din vrajă?
Să fi fost un semn ceresc şi panasonic
de iertare a neputinţelor mele de cetăţean al
universului? O doină s-a ridicat în mine,
în plin Beethoven: „Cine uită de Zoiţica,
cine uită de Ziţa, cine uită de Lache, cine
uită de dom' Nae, cine uită de Şefu', cine
uită de Brînzovenescu, cine uită de Fănică,
mînca-i-ar inima cîinii!..."

Radu COSAŞU

Bazar

Devoratoarea de telenovele

Revista *Acasă magazin* a apărut, evident, în completarea postului de televiziune cu acelaşi nume (sau pentru mai buna sa receptare). Cuprinsul publicaţiei este un amestec între *Inimă sălbatică* sau *Esmeralda* (revistele telenovelelor) şi *Avantaje* sau *Ea şi el* etc. O combinaţie între „partea artistică" şi cea concretă a posibilei spectatoare a canalului *Acasă*. „Partea artistică" se referă, evident, la telenovele (cărora li se adaugă şi cîte ceva despre muzică şi interpreţi preferaţi). Informaţiile despre telenovele şi soap-uri alcătuiesc paginile „de cultură" ale revistei. „Cultura" ţesută în jurul serialelor cuprinde informaţii despre interpreţii/interpretele lor, despre ultimele lor idile... Acestea sînt deja lucruri obişnuite, veţi spune, şi s-a tot scris despre ele... *Acasă magazin* are însă „meritul", de-a extinde *telenovela* (pe post de concept cultural) dincolo de ecranul televizorului. Telespectatoarele îşi dezvoltă, şi ele, propriile telenovele. Rubrica cea mai fascinantă (din punctul de vedere al unui „vînător" de telenovelomanie) este *Devoratoarea de telenovele*. Aceasta ne propune portretul unei telespectatoare fidele, dar nu la întîmplare: ci chiar atunci cînd priveşte la drogul ei de toate zilele (evident, telenovela). Reporterul îi urmăreşte, cu sufletul la gură, reacţiile: *Mă uit la ea şi mă minunez de cum reuşeşte să se pună în pielea personajelor, trăind o dată cu ele. Trece cu o uşurinţă fantastică de la realitate la ficţiune. „Uite la Virginia, este o depravată, o prefăcută. Cred că pune la cale multe lucruri rele. Nu o interesează decît să pună mîna pe cît mai mulţi bani, am întîlnit şi eu cîteva exemplare de felul ăsta.*

Telespectatoarea în cauză e mai periculoasă (decît cele cu care am fost obişnuiţi pînă acum) pentru că nu se mărgineşte doar la trăiri, ci plonjează şi în analiză. Explică, de pildă, rolul preoţilor în telenovele. Portretul telespectatoarei ataşat textului este o surpriză: o doamnă rafinată, îmbrăcată cu stil, în negru, cu un *look* à la Julie Andrews. Cea de-a doua surpriză este că numele nu i se precizează niciunde. Să fie telespectatoarea jenată de pasiunea ei (dar, atunci, poza...)? Sau reporterul neglijent? Cert este că poza în cauză ne schimbă stereotipul „devoratoarei de telenovele": s-a zis cu doamna supraponderală, cu părul permanent şi rochia gen capot înflorat, însoţită de sacoşe, „spaima" adolescenţei mele. Noul tip de „gospodină" este mai periculos, pentru că-ţi ia ochii: *Dallas*-ul a învins, e vorba de tipul Sue Ellen sau Pamela, nu maternă, ci feminină, preocupată de nurii proprii... Telespectatoarea avînd, de fapt, drept model, înseşi eroinele din telenovele.

Revista *Acasă magazin* le propune să înfiinţeze un club, *Clubul telenovelistelor* (spre disperarea, probabil, a „durului" inginer Cazan, din Piteşti, care înfiinţase o societate de luptă împotriva lor). Una din întrebările adresate viitoarelor membre ale clubului este: *Ţi s-a întîmplat să pierzi un episod?* Membrele virtuale ale clubului sînt sfătuite să nu rămînă la statutul de simple spectatoare; ci să aibă curajul să acceadă la cel de vedete prin imitaţie. În pagina 17 puteţi citi următorul anunţ: *Semeni cu Andrea de Boca (Celeste se întoarce)? Crezi că poţi fi copia la indigo a Thaliei (Maria)? (...) Dacă răspunsul tău la una dintre aceste întrebări este afirmativ, trimite-ne fotografia ta (bust, color) (...) Pentru că TU EŞTI VEDETA NOASTRĂ! Vei veni în redacţie, vei participa la o şedinţă foto şi te vei regăsi, apoi, pe coperta revistei «Acasă Magazin» (...).*

Telenovela devine, astfel, un mod de viaţă.

Iaromira POPOVICI

Monografia clasică despre Stalin

Bon de lectură

Calvino şi cultura *Star Trek*

Editura Univers reeditează, în traducerea Despinei Mladoveanu, trilogia *Strămoşii noştri* de Italo Calvino. Succesiunea cronologică a celor trei romane *(Vicontele tăiat în două – '51, Baronul din copaci – '57, Cavalerul inexistent – '59)* corespunde unei regresiuni ierarhice a protagoniştilor şi uneia temporale a cadrului istoric; Calvino caută să descopere strămoşii în sens invers, mergînd înspre origini.

Tramele sînt foarte sugestive: într-un vag secol XIX, pe cîmpul de luptă un Viconte este retezat în două de o ghiulea, cele două jumătăţi antinomice (una diabolică, cealaltă angelică) urmînd să îşi continue viaţa separat pentru o perioadă. Pe timpul lui Napoleon, un viitor Baron se răscoală împotriva familiei şi se suie în copaci, unde îşi petrece apoi toată viaţa. În sfîrşit, Cavalerul inexistent nu este altceva decît o armură aparent goală în care s-au închegat, în perioada lui Carol cel Mare, voinţa şi conştiinţa de sine nepreţuite şi irosite de alţii, şi care caută să îşi dovedească identitatea.

Cele trei romane pot fi considerate opere deschise, dat fiind că se pretează la mai multe interpretări, în funcţie de sensibilitatea, gustul şi nivelul cultural – altfel spus, prejudecăţile – cititorului. Astfel, nu ar trebui să ni se pară bizar să ne gîndim la literatura pentru copii: accidentul Vicontelui seamănă destul de bine cu întîmplările baronului Münchhausen; spiritul donquijotesc este prezent în cîteva locuri (cît despre miticul Sancho Panza, el apare, sub alt nume, în două din cele trei romane); copilăria de puşti rebel a Baronului aduce foarte bine cu a lui Tom Sawyer, alias Peter Pan, după cum secvenţele de dragoste juvenilă a aceluiaşi se asociază în mintea fiecăruia dintre noi cu romanele adolescenţei, indiferent de calitatea lor. Trilogia are şi un caracter instructiv: cadrul istoric este reconstituit cu maximă atenţie, fie că e vorba despre Franţa lui Napoleon în care mişună francmasonii, abaţii sînt jansenişti şi în dezbaterile filozofice îşi vîră codiţa o morală laică, fie că avem de-a face cu epoca lui Charlemagne, unde cavalerii îşi împart timpul între cruciade, dueluri şi beţii. *Vicontele*, *Baronul* şi *Cavalerul* folosesc aceeaşi materie cu a romanelor de aventuri aflate la limita dintre ceea ce numim cu gura plină „marea literatură" sau *main stream* şi literatura de frontieră, de apendice (tip foileton), bună să stimuleze fantezia unui „public plebeu". De altfel, prototipurile sînt reperabile şi în imaginarul pe care îl propune azi cultura de masă prin filme ca *Star Trek* (Agilulf – Data) sau *Adams Family* (Battista – Wednesday). Şi, dacă vom completa acest nivel de lectură de suprafaţă cu elementul fantastic de bună calitate, tipic pentru Calvino, vom înţelege de ce autorul vorbea despre funcţia lecturii de a distra. Cei cărora – ţinînd cont de data apariţiei – încă mai căutau „mesajul" în operele literare, autorul le livrează fraze sentenţioase despre deşertăciunea omenească sau despre viitorul de nepătruns, iar celor aplecaţi spre interpretări sociologizante – uneori uşor paranoice – le oferă cadrul potrivit. Însă, aşa cum îi stă bine unui scriitor de secol XX, el vorbeşte şi despre alienare, condiţia intelectualului, marginalizare şi lista continuă, tinzînd să devină un inventar aproape exhaustiv al temelor literare din ultimii patruzeci de ani.

Calvino merge însă mai departe, luînd ca subiect literatura însăşi. Din epopeile cavalereşti ale Renaşterii (Ariosto, Tasso) şi din cele care le-au pastişat mai apoi (Pulci, Tassoni) importă **cu acte în regulă** nume, teme şi cadre; din mitologia greacă extrage mitul lui Oedip de care s-a (ab)uzat atîta şi îl tratează ca pe un loc comun; din hagiografii face transfer de *exempla*; din imaginarul englez împrumută figura lui Robin Hood. Bref, preia elemente dintr-o uriaşă literatură care îl precede şi le creează o sintaxă proprie. Iar cititorului care vorbeşte despre literatura italiană în capot şi-n papuci – sau, cel puţin, cu cravata desfăcută – romanele din ciclu îi fac cu ochiul, la fiecare pagină, prin cîte-o aluzie.

Dacă nu ne-ar fi teamă să cădem într-una dintre cele mai la modă marote ale prezentului, am spune – cu argumente solide şi fără pretenţia de a fi descoperit America – despre Calvino că este, dacă nu un postmodernist, cel puţin un precursor situat la distanţă de cîteva sutimi de secundă. Afirmaţia este dovedită şi de mimarea autenticităţii, de dialogul direct autor-carte şi autor-public, dar mai ales de acea dezvăluire a atelierului de creaţie (în *Cavalerul inexistent)*.

Romanele nu sînt decît aparent „subţirele" (în medie 200 de pagini). În realitate se pretează unei analize individuale amănunţite care ar scoate la iveală mult mai multe corespondenţe şi teorii, precum şi momente, fraze, sintagme cu o reală valoare poetică pe care traducătoarea le redă ireproşabil. Nu acelaşi lucru se poate spune însă despre absenţa traducerii titlurilor de articole sau volume amintite în prefeţe – sau despre alegerea variantei italiene a unor nume străine, cum ar fi *Cornovaglia* pentru *Cornwell*. Dar surprinzător este faptul că apreciata italienistă face o opţiune care mai mult „trădează" decît traduce – după cum bine spune o vorbă a italienilor – titlul unuia dintre romane: *Il visconte dimezzato* este un viconte *înjumătăţit*, or, prin *tăierea în două* d-na Mladoveanu nu face decît să anticipeze (nedorit) desfăşurarea romanului.

Trilogia heraldică a lui Calvino se citeşte pe nerăsuflate.

Italo Calvino, *Vicontele tăiat în două* – traducere de Despina Mladoveanu, cu o prezentare a autorului, Editura Univers 1999 – 112 pag., 15.000 lei; *Baronul din copaci* – 288 pag., 35.000 lei; *Cavalerul inexistent* – 128 pag., 17.000 lei.

Oana BOŞCA MĂLIN

Cronica literară de tranziţie

Şerbanlîc pancaragealic

Foarţă-i ins pe care proza nu putea să-l mai încapă
Şi s-a dus la vers să ceară aer şi pămînt şi apă.

La Timişoara s-au lansat
Pîrdalnice demersuri
Spre-a fi, fără de rest, translat
Caragiale-n versuri*.

La umbra falnicului iamb
Umorul se arată,
Iar logofilul se dă-n stamb'
Aici ca niciodată.

Cu-o vervă d-a' de zile mari,
(Pot ca să zic: di granda),
El scoate-efecte foarte tari
Ca scamatorul banda.

Extra-vagant printre epóci
Şi mlădiind scrisoarea**,
Mi te aduce de nu poci
Nici să-ţi mai tragi suflarea.

Prin vers, prin ritm, prin ton, prin voci,
Prin rime-mbîrligate,
El face zeci de sinecdoci
De caragialitate***.

Ne-amuză crudul său talent
Şi hazul său ne pişcă:
Sub pana lui, în mod curent,
Chiar şi nimica mişcă!

Prin scrisul românesc de-oricînd
El se preumblă amplu
Şi gîndului îi dă alt gînd;
Iată, de-un par-egzamplu,

Dintr-o poemă voi cita
Şi voi alege flancu'
Unde Hyperion sună ca
Vorbit de Nenea Iancu:

„–Da! sunt nebun, fireşte că-s
Din vina dumitale;
Treci peste mine fără păs,
Eu nu-ţi mai stau în cale.
(...)
–Mi-eşti drag din tot al meu străfund,
Dar n-aş mai bea clondirul
Amărăciunii pîn'la fund...!
Chiriace, na-ţi mondirul!"

E Cărtărescul levantin
Aici, fără vreo disim
ulare,-n scrisul nu doar fin,
Ci intertextualissim.

Vedeţi cum „cătălinul" grai
Se ploieştenizează,
Scoţînd din I.L. şi Mihai
O terţă ipostază

În care Văcăreştii şi
Urmuz, Caion cel jalnic,
Şi veselul Alecsandri
Se contopesc şăgalnic:

„Acu, dom' Nae, să vezi istorie!
Jur pe statúa de la Ploieşti
a Libertăţii, că voi victorie,
că, mizerabile, ai să plăteşti!

Asta mi-e crucea, ăsta e mersul
ceasului soartei: da, voi scandal
cum nu mai fuse în «Universul»,
eu, neică Nae,-s gata de bal!

O cremenală-s! D-aia, în bere
şi vin, să stîmpăr, voi, focul meu,
căci nu e pe lume altă durere,
decît durerea ce simţesc eu"

Sau:
„Candian! O, Candian !
Strigă el acum un an –
Nu mai trage de Cîşlegi,
Că-ţi dau palme, mă-nţelegi."

Iată şi o ţîră
De Bolintineanu,
Unde Foarţă vîră
Şotii cu toptanu':

„Cînd apare Mişu de la itidenţă
e ca luminişu-n codri de esenţă
tare ai Sinăii (...)
–Nu-i mai bine mucles, Miţo? –Fir-ar ale
dracului de bucle! Strig-o dumneatale
pe Mariţa! Unde-mi umblă, dobitoaca?!
(De din văi răspunde clopotul şi toaca
Schitului Sinaia.) Dulce-i povîrnişu
vieţii, vorba aia, dacă-l urci cu Mişu;
ah, ce mai figură şi locotenentu!
–Soro, taci din gură, că te-aude nen'tu!"

Ingambamentul merge pîn
ă-n pînza cea mai pură,
Căci autorul e stăpîn
Deplin pe procedură:

El taie versul unde nu
Te-aştepţi, şi totul curge.
Româna e tratată cu
Elanuri demiurge.

E doxă-n asta, witz şi Spiel
De comedie nudă,
Ce injectează-n orice-i stil
Metamorfoza ludă.

Vocabularu-i un delici,
Cuvintele-s ca coca:
Se-ndoaie buf, se rup cu „plici!",
Se deghizează în Mitici,
Şi uite-aşa se naşte-aici,
Burlescă, belepoca.

GLOSAR

banda=panglica
ingambament=*enjambement*
ludă=ludă (cf. Huizinga)
levantin=cel din *Levantul*
pură=ca'va s'zică albă
scrisoarea=v. nota a doua
Spiel=şpil=joc
şotii=se acceptă survolul teritoriului gideian cu gîndul
witz=duh, spirit, poantă
*=asterisc

INDICE ORIZONTAL DE NUME. **Alecsandri:** V., scriitor; **Bolintineanu:** D., id.; **Caion:** C.A. Ionescu, lichea; **Candian:** Candiano Popescu, gazetar şi revoluţionar; **Caragiale:** I.L., scriitor; **Cărtărescu:** M., id.; **Chiriac:** personaj; **Cîşlegi:** sărbătoare (Crăciun, Paşte etc.); **Foarţă:** Ş., autorul; **Hyperion:** Luceafărul, mit, personaj, stea, geniu etc.; **Iancu (nenea):** I.L. Caragiale; **I.L.:** v. Caragiale şi Iancu; **Libertăţii:** statuie; **Mariţa:** servitoare; **Mihai:** Eminescu, scriitor foarte disc(p)utat; **Mişu:** lt., personaj; **Mitică:** Personajul; **Mitici:** mulţi Mitică, cum devine; **Nae:** frizer, subchirurg, personaj; **Ploieşti:** oraş progresist; **Pruteanu:** G., parlamentar, scriitor; **Sinaia:** oraş vilegiaturist; **„Universul":** gazetă; **Urmuz:** D.D. Demetrescu-Buzău, amploaiat şi scriitor; **Văcăreşti:** Iancu, Ienăchiţă, Nicolae, scriitori aurorali.

George PRUTEANU

---

*) Şerban Foarţă, *Caragialeta*, într-o colecţie îngrijită de Adrian Bodnaru şi Dan Ursachi, Ed. Brumar, Timişoara, 1998, 72 p.

**) Recte: scriitura (v. şi *Glosarul)*

***) Această strofă trebuie considerată refren şi concluzie.

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Millennium

Exorciştii

E greu să dai de demnitarul român – el e mereu în şedinţe. În protocol, cu o delegaţie, în negocieri sau la consiliu. Şi nici măcar nu cred că e o stratagemă a secretarelor care vor să scape de incomozi. Cred, pur-şi-simplu, că şefii lor se socializează instituţional toată ziua. E şi acesta un fel de a opri clipa.

Şi politicienii stau toată ziua în şedinţă. Mănîncă, dorm, trăiesc în şedinţă. Şi existenţa devine tot mai periculoasă acolo, în sala de şedinţă, cînd subiectele despre care discută sînt mai importante. Altminteri – totul e rutină.

Acum, e drept, şedinţa este mai animată decît ar putea părea într-o transmisie de radio, de pildă. Legiuitorul naşte cu mari eforturi şi zbateri legile sau documentele aflate în dezbatere. El iese din sală, năduşit, bea repede o cafea şi un suc la bufet, mănîncă un hot-dog, poartă o conversaţie cu numeroşii consilieri, îşi informează secretarele de la senat şi partid că e în şedinţă, dă cîteva declaraţii competente. Cu cît legile străbat mai mulţi kilometri între birouri şi săli de şedinţă, cu atît declaraţiile sînt mai grave şi tonul mai vehement. Pe de altă parte, nu e mai puţin adevărat, că în microclimatul sălilor de şedinţă viaţa îşi continuă ritmul firesc. Omul aţipeşte cu un ziar în faţă, discută animat cu un vecin, îşi face semne cu ziariştii sau se gîndeşte, necăjit, la ale lui.

Ei trăiesc sub sentimentul că şedinţa pe care o poartă este într-o intimă legătură cu evenimentul, că dacă rostesc discursuri rapsodice, pensionarilor le este imediat mai bine. Tribuna şi discursul au valori magice, echivalente cu fotoliul şi ecranul în care se aşează comod, la talk-show-uri. Discursul, uneori înflăcărat criptic, axiomatic-stereotip, solecisme, personalisme şi epitete exorcizează realitatea, iar lupta de la tribună este un concurs de farmece. Am observat nu odată cum politicienii se întrec în a invoca, în numele nu ştiu cărei ideologii, spiritul naţional, patriotismul, patria, rareori bunul-simţ şi echilibrul. Minerii se aflau la 150 de km de Bucureşti şi politicienii aveau vreme de fraze lungi pentru a descrie o situaţie pe care o cunoşteam cu toţii. Din lentele alunecări de frază nu s-a ales, atunci, mare lucru, ştim bine.

Tot într-o şedinţă interminabilă, împănată cu declaraţii redundante, doar pentru că *mai avem cinci minute din cele 20 alocate,* s-a decis (şi tot echivoc) rolul României în războiul balcanic. Acest mecanism rudimentar, lent, plin de comisii, pauze, şedinţe şi puncte de vedere cronometrate a blocat sutele de legi necesare reformei.

Bicameralitatea Parlamentului nu a făcut decît să mărească birocraţia şi vorbăria. Să-i eternizeze pe indecişi într-o şedinţă perpetuă. Iar indecizia şi indecenţa nu au culoare politică. Departe de a limita birocraţia, parlamentul o generează. Este o condiţie fundamentală pentru jumătate dintre parlamentari pentru ca şedinţele, fragmentate de fluierături şi aplauze, să dureze şi farmecul să nu se risipească între alegeri – pe principiul că mai bine două şedinţe, decît una.

Sorin ŞERB

„Tinerii îşi demonstrează vocaţia spirituală“

– interviu cu părintele Galeriu de la biserica Sf. Silvestru –

Dacă aţi observat, după revoluţie, o creştere a numărului tinerilor care vin la biserică, cui credeţi că se datorează acest fapt?

Am observat şi cred că se datorează unei vocaţii spirituale. Tinerii îşi demonstrează această vocaţie atît prin participarea la sfînta Liturghie cît şi prin cererile de organizare de conferinţe şi întîlniri. Eu însumi am fost prezent la zeci de astfel de întruniri, unde 60-80% dintre participanţi erau tineri. La început, au avut loc în oraşe mari cum ar fi Iaşi, Cluj, Timişoara, Bucureşti, apoi aria s-a extins şi asupra oraşelor mai mici, sub 100.000 de locuitori ca Zalău, Tecuci, Oltenita, Horezu.

Ce răspunsuri caută tinerii prin biserică?

În primul rînd ei caută un crez spiritual, apoi un sens al existenţei şi al vieţii. Sînt interesaţi de relaţia credinţă-ştiinţă şi au preocupări legate de manifestările artei într-un orizont religios. Şi nu în ultimul rînd vor să-şi explice suferinţa umană sub semnul crucii şi al Învierii. Experienţa Învierii purifică spiritele şi dă sensul autentic al condiţiei umane, al viitorului omului. Or, tinerii, prin definiţie, reprezintă viitorul. Un viitor care nu implică desfiinţarea stricăciunii şi a morţii spirituale este vid şi inutil. Învierea ne împlineşte sufleteşte sensul existenţei şi al vieţii.

Credeţi că acea vocaţie spirituală a tinerilor este şi un rezultat al situaţiei economice actuale?

Este de la sine înţeles că actualul context socio-economic al tranziţiei influenţează starea de spirit a tinerilor, dar nu le ocupă întreg orizontul spiritual, nu le determină dominant opţiunile fundamentale. Mai presus de toate rămîn condiţia şi vocaţia umană, mesajul credinţei.

Înţeleg tinerii acest mesaj?

Da, însă înţelegerea mesajului ţine de persoana şi de universul spiritual din care iradiază luminile autentice şi convingătoare ale adevărului.

Cum credeţi că e posibilă o împărtăşire mai vie a cuvîntului duhovnicesc?

Trebuie săvîrşite patru operaţii spirituale fundamentale. Harul dumnezeiesc necreat, capabil să învingă stricăciunea şi moartea care ţin de creatură, trebuie să fie mărturisit direct, prin cuvinte simple, ci nu să rămînă doar ca o teză teologică. Trebuie promovate o teologie şi o propovăduire filocalice – întemeiate pe experienţa duhovnicească, căci după cum nu e posibilă ştiinţa fără observaţii şi experimente la fel conştiinţa religioasă, propăvăduirea nu sînt posibile fără filocalie. Tema morţii trebuie adusă în experienţa spirituală, întrucît începutul morţii şi în spirit poate fi învinsă. Învierea trebuie adusă din «ziua de apoi» în zilele noastre. Dacă aceste patru operaţii sînt îndeplinite se poate spune că vom asista la o reînviere spirituală.

Aţi observat, totuşi, în rîndul tinerilor, o depravare spirituală?

Există riscul unei depravări ce se traduce printr-o agresiune promovată de o parte a mass-media care prezintă trunchiat valorile occidentale. Într-un interviu pentru revista «La Croix» am fost întrebat despre raporturile dintre ortodoxie şi valorile occidentale. Am răspuns că în ortodoxie se află rădăcina valorilor democraţiilor occidentale prin valorizarea persoanei divine şi umane, prin autocefalie. Ortodoxia este, prin definiţie, democrată.

A consemnat Adina POPESCU

Învierea de la Sf. Elefterie

Printre numeroasele probleme existenţiale care-i frămîntă pe tineri, se numără şi religia. De obicei, se întîmplă noaptea, într-o atmosferă propice acestor tipuri de discuţii, atunci cînd bîrfele încetează şi se cer teme mai filozofice. Este îndeajuns să se întrebe careva: „Există oare Dumnezeu?“, ca să apară o serie de dezbateri, divagaţii, aberaţii. Urmează citate din filozofii la modă, gen Cioran (vezi „Lacrimi şi Sfinţi“), păreri proprii cît mai originale, experienţe mai mult sau mai puţin mistice, vise, pagini SF etc... etc...

A fi religios nu este nici o modă, nici un mod de exprimare. Majoritatea tinerilor cunosc principalele sărbători creştine din an şi majoritatea devin, în preajma lor, cucernici. Poate că sărbătorile se leagă într-un fel de vizitele rudelor şi de mesele îmbelşugate, de obligaţia: „Astăzi mai stai şi tu pe-acasă! Sărbătorile se petrec în familie...“, sau de sfaturi de genul: „Mai treci şi tu pe la biserică; poate că te mai iartă Dumnezeu!“. Se respectă tradiţii, se impun canoane.

Puţini sînt cei care într-adevăr îşi găsesc o vocaţie prin biserică. Şi, de multe ori, cad în extremă. „Sufeream de o boală de rinichi. Cineva m-a convins că dacă voi participa la slujbă şi dacă mă voi ruga, mă voi vindeca. Am fost seară de seară şi am avut o revelaţie. Am simţit că mă curăţ! Apoi am avut mai multe experienţe de acest gen la Mănăstirea Cernica. Oricum cred că ortodoxismul este salvarea României.“ (Călin – 21 de ani)

Postul devine un exerciţiu de voinţă. Se poartă discuţii pe această temă. „Cum ai mîncat de dulce?! Eu ţi-am spus să nu cumperi biscuiţi din ăia că au şi unt!“. Magazinele promovează produse de post şi scad preţurile la carne. Femei în vîrstă clatină dezaprobator din cap, atunci cînd văd un tînăr muşcînd cu poftă dintr-un hamburger. Totul se reduce la o rutină comportamentală.

Cea de-a doua categorie şi cea mai larg răspîndită este cea a celor neutri, tineri care preferă să-şi trăiască viaţa intens, însă îşi amintesc şi de religie, îşi caută un crez. „Sînt student la Teologie. Am ales acest domeniu pentru că simt că mi se potriveşte. Însă nu acum, peste ceva ani... Acum nu mă condamn că merg cu prietenii la munte, că le cînt la chitară. Ceea ce învăţ va da roade nu acum, ci în viitor.“ (Mihai – 23 de ani.)

Majoritatea tinerilor ştiu „Tatăl nostru“ pe de rost, de mici copii şi deschid Biblia la răstimpuri. Discută între ei diverse pasaje. Aprind lumînări pentru bunicii lor morţi şi sînt cuvioşi la parastase. Apoi se simt împliniţi şi revin la problemele de zi cu zi. „Eu nu caut un duhovnic, o cale. Mă mulţumesc să trec din cînd în cînd pe la biserică şi să mă simt bine după aceea. Poate e un fel de datorie faţă de mine.“ (Ioana – 18 ani.)

Mai apare şi cîte un compromis. „Nu mă dau în vînt după biserică, în schimb cred că cineva, acolo sus, mă iubeşte! Mă rog acelui Cineva, singur în camera mea. Şi ştiu că mă va ajuta.“ (Dan – 20 de ani)

Să nu uităm însă goana după bani, de celulare şi de adidaşi de firmă. „Oamenii de discotecă“ şi-au făcut Învierea la Sf. Elefterie, căci „vine şi băiatul ăla din Militari“. Au stat prin preajma bisericii, şi-au aprins lumînările de la brichetă. L-au auzit pe preot spunînd „Veniţi să luaţi lumină!“ şi au răspuns fornăind pe nas: „Poate nu vrem!“. S-au uitat după cunoscuţi, au văzut „ce blugi şi-a luat Gina“. Apoi, totul s-a sfîrşit cu cîteva beri, pe vreo terasă la Eroilor şi cu o partidă de biliard. „Pentru mine noaptea de Înviere e un fel de Revelion. Colind tot oraşul cu prietenii. Mi-amintesc că e Paşte, pentru că mai văd pe cîte unii, pe la 3.00, cu lumînări aprinse prin metrou“. (Silviu – 21 de ani)

Deşi o oarecare nepăsare a tinerilor faţă de religie poate fi privită drept o depravare de către adulţi – „Generaţii fără nici un Dumnezeu!“, nu trebuie uitate dezbaterile nocturne: „Dacă Iisus a fost extraterestru?“, „De ce nu se unesc religiile?“, „Ce presupune credinţa?“. Dezbateri ce de multe ori n-ajung la nici o concluzie, dar importantă este preocuparea în sine. Chiar dacă mai sînt şi altele ca „Club A“, „Bergenbier“, filmul de la „Patria“, „Atomic TV“ şi vecina de la trei. (**A. P.**)

Despre toacă şi clopot

Maria îşi aminteşte de locul ăla întunecos cu miros de lumînări şi tămîie. Îşi aminteşte cum, stînd în genunchi, privea îngerii şi sfinţii. Privea pînă îi dădeau lacrimile. Uneori, într-un tîrziu, ei se desprindeau încet de zid şi începeau să zboare. Sau aşa i se părea atunci. De cînd a murit bunica ei, Maria a mai fost doar de trei ori la biserică. S-a plictisit de fiecare dată. Şi n-a mai văzut îngerii zburînd.

„Băi, ce să-ţi zic acuma, cred în Dumnezeu, dar nu simt nimic în biserică. De fapt, mă enervează rău toţi bătrîneii ăştia care se iau de tine. Că nu mai sta cu mîinile în buzunare, că scoate-ţi şapca, că dă-te mai încolo. Eu nu văd nici o credinţă în ochii lor. Mă simt mai bine undeva la mare sau la munte.“

„Frate, ...lasă-mă... mă doare-n cot de biserică. Sincer.“

Cei mai mulţi dintre tineri s-au obişnuit dintotdeauna cu biserica. Acolo, lîngă terenul de fotbal, între blocuri. Are copăcei în curte şi o cişmea. Mai cîntă uneori nişte „bărboşi lălăiţi“. De Paşti, se adună noaptea, bîrfesc şi chiräie. Aprind cîte o lumănare unul de la altul şi pleacă în discotecă.

„Pînă-n '90 nu i-am auzit pe ai mei să zică ceva de biserică. Acum mergem şi noi de sărbători ca tot omul.' „Tot nu înţeleg ce caută printre blocuri, dar am de unde să beau apă după un meci.“ „Nu prea intru prin biserică, nu că n-aş vrea, uit de ea sau n-am timp, nu-ş cum să face.“

Există şi cei care cred cu adevărat. Cei pentru care biserica este o bucurie şi o lecuire. Locul acela tainic în care trăirea interioară te face să te desprinzi. Sînt tineri pentru care fericirea înseamnă legănarea cădelniţei cu mirosul acela dulce greu de smirnă şi tămîie. Mirosul Raiului. Îi poţi întîlni în Mînăstirea Antim, la Schitul Darvari, la Stavropoleos, la Sfînta Ecaterina, în Biserica Rusă sau Sfîntul Spiridon. Uneori, străluminarea de pe chipurile lor îţi poate spune că au ajuns în locul acela cu lumină şi verdeaţă.“

„Nu merg, biserica e-n tine.“

„Nu ştiu dacă mai cred sau nu. Lumea pute a relativism. Da-n biserică tot merg. Sînt catolic şi-mi place să ascult orga.“

Prin frumoasa noastră ţară (mirifică, de basm), cu dealuri, munţi, văi şi cîmpii, există şi tineri schingiutori de porci, mîncători de pisici sau profanatori de morminte. Ei scriu cu sînge pe zidurile bisericilor şi-l iubesc pe Satan. Unii părinţi le duc hainele de Sfîntul Vasile la moliftele de exorcizare.

„Intru cînd m-apucă, dar n-am stare, ies repede.“ „Merg des la biserică. Mă linişteşte. Serile mai ales, cînd pot fi singură. Aprind lumînări pentru morţii şi vii mei şi mă simt mai uşoară.“

Era linişte în înserarea aceea de sfîrşit de septembrie. Atunci s-a auzit toaca. Apoi, clopotul. În momentul acela, Tudor spune c-a simţit totul. Pe Dumnezeu în el. Totul.

În zilele noastre, din cer nu mai coboară Domnul cu Sfîntul Petru să vină pe la blocurile oamenilor să întrebe de ei. Din cer cad avioane, dar destul de rar.

Matei FLORIAN

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

O cunosc pe...

Aluniţa Popescu, literă

Ce-aţi visat azi-noapte?

Azi-noapte tocmai ce am deschis televizorul la HBO, era „Rămăşiţele zilei“, o superbă capodoperă contemporană americană, scris de un japonez. Eu îl mai văzusem, aşa că am adormit repede de-a latul patului cu picioarele peste braţul canapelei. Vedeţi, nu ştiu cum am ajuns să dorm drept, ca orice om normal. Probabil că trupul, căutîndu-şi forma ideală, şi-a revenit la forma iniţială. Şi, cred, spre dimineaţă, am început să visez. Parcă eram într-un lagăr, dar nu explicit, vedeam doar o bucată de pămînt, bine, cred că nu era lagăr, toţi visăm o bucată de pămînt ca o iluzie a ceea ce sîntem.

Şi?

Şi era un bloc de garsoniere, ba nu, era un bloc cu multă lume... vedeţi, nu poţi să te hotărăşti să spui cumva, datorită dualităţii lumii, am citit asta în „Elle“ unde nu se putea decide comentatorul fiindcă, citez din memorie, „filosofii contemporani ai modei arată că ceea ce ne înconjoară e în interpretări multiple. Aşa şi creatorul de modă X, nu reţin cum îl cheamă, a făcut fusta pantalon, îmbinînd...“ şi veneau detaliile. Şi era o bătrînă care stătea cu capu-n jos, semn clar de finiş al vieţii şi căreia m-am dus să-i iau un fir de ceapă din piaţă. Am ieşit din bloc, în cap mi-am zis că mă duc acasă, deci nu stăteam acolo, şi, la întoarcere, ce credeţi? Piaţa era închisă, în afar' de o tarabă luminată cu gaz şi acolo am luat două fire de ceapă, gîndeam că se va bucura recte persoana. Dar pe drum am mîncat un fir şi capătul albu' de la al doilea. Aici a sunat ceasul.

Ce sînteţi ca profesie?

Pot să vă spun că am lucrat tîmplărie, dar fiind în lotul de orientare turistică n-am prea avut timp să aprofundez meseria pînă la nivelul ca ea să-mi fie cunoscută. Şi ne luau Ceauşescu şi familia lui la demonstraţii pe 23 August sau pe Republicii.

Şi ce făceaţi pentru Nicolae Ceauşescu?

Eram litera P, de la PACE, eram Ş, de la Ceauşescu. Bine, am lucrat şi cu cercul, că se îmbolnăvise una şi n-aveau rezervă... Eram verificaţi la sînge, ca să nu cumva să schimbăm litera sau s-o mîzgălim. Luam şi predam litera cu semnătură. La început ziceau să ne dea litere diferite de la o repetiţie la alta, dar cineva şi-a dat seama că e bine să ne obişnuim cu greutatea literei. Asta făceam vreo şase luni, la 23 August şi la 30 Decembrie. Am făcut de cinci ori, mi-a trecut viaţa. A fost frumos. Era colectivitate, glume, cremvurşti, bere... Ieftin totul.

Eugen ISTODOR

Umilinţa zilnică

Plouă, plouă, plouă...

Simt că-mi putrezesc oasele. Sînt bătrîn, obosit, un pic nefericit. De două zile mănînc doar brînză de vaci. Aici aş face o paranteză retorică: mă întrebam cînd eram copil de ce spunem brînză de vaci, cînd noi avem doar o vacă? Asta mă întreb şi acum pentru că azi avem tot o vacă şi o să tot avem una pînă cînd o să intrăm în Uniunea Europeană, cînd o să ni se mai dea una.

Iertaţi-mă, sînt în deplasare, merg de 7 ore cu maşina, am făcut la stînga de la Herculane către Oraviţa şi plouă, plouă, plouă.

„N-a trecut nici o maşină de vreo oră...“ spune şoferul. Altfel, stînci, munţi, serpentine, o minune. Doamne, ce păcat de frumuseţea nemîngîiată de dragoste, căci nu văd picior de om, casă, hotel, călător. O intersecţie cu un monument murdar pe care cineva a scris cu negru „Jos...“. Restul s-a şters de ploaie. O luăm la stînga şi după altă oră înlemnesc. În vîrful acestui munte de unde te poţi prăvăli în Dunărea Cazanelor, a contrabandei şi a războiului, apare o imensă fabrică, un furnal, două turnuri, blocuri şi acareturi. Nu scrie nimic, nu este nimeni şi totul pare proaspăt bombardat. Ferestrele sînt sparte, acoperişurile căzute, nu este măcar un cîine. Mai mergem puţin şi apare un hotel în vîrful muntelui, la fel, jumătate căzut, pustiu. Parcă mi-e frică, nu ştiu unde sîntem şi plouă, plouă, plouă.

Jos, în Oraviţa, întreb ce-a fost asta. „Ce să fie, termocentrala lui Ceauşescu, aia care n-a putut să meargă cu pămînt.“. M-am mirat. „Cum aşa?“ „Păi, întîi au făcut-o şi apoi i-au arătat că nu merge, că nu-l puteau contrazice. Şi ştiţi cît a costat? Un miliard de dolari.“

Tac, mănînc brînză de vaci şi plouă, plouă, plouă.

Mircea DIACONU

Cu ochii-n 3,14

VINUL POPORULUI ÎN IMENSA GAURĂ NEAGRĂ A ULTIMEI ECLIPSE

● În Piazza della Libertà din Udine există un „Bar Americano“, iar înăuntru, un raft întreg cu sticle de vin, de pe etichetele cărora zîmbesc – sau rînjesc – Napoleon, Che Guevara, Lenin, Hitler şi Mussolini. (Sub eticheta Marx scrie: „Vino del Popolo“; cum s-ar zice, „Vin de *masse*“...) Un „artiste russe“ semănînd frapant cu Pavarotti, dar cu o dantură cumplită, se aşează la o masă împreună cu impresarul lui italian şi-ncepe să vorbească tunător într-o engleză aproximativă. Cînd i se aduce un pahar cu suc de portocale îl refuză, cerînd să-i fie încălzit... Şi povesteşte: cum că mama sa a fost „agentă“ în timpul războiului, călătorind, în această calitate, pînă la Berlin (şi-napoi). Impresarul – care ridicase ochii în tavan la faza cu sucul – coboară brusc privirea: „Agentă!?“. Rusul pufneşte, „Ies. Vălîntir!“. După care refuză încă o dată paharul cu suc. Italianul cheamă chelnerul, îi dă paharul înapoi şi, în faţa confuziei acestuia, îi silabiseşte: *„Îl vrea fier-bin-te!“*. (**a.l.ş.**)

● Poate că printre aplucaţii, surescitaţi şi atotştiutorii analişti, editorialişti şi (s)televerzişti, vor trezi interes aceste idei ale celui mai notoriu telecrainic francez, Patrick Poivre d'Arvor, animatorul jurnalului de seară al TF1: „În ce ne priveşte, n-am primit directive (de la „stăpînire“ – *n. mea)*. Am spus în conferinţele de redacţie că există termeni pe care nu vreau să-i folosesc. Cuvîntul «lovitură», de pildă. Mă enerva să văd cum se trece de la «bombardament» la «lovitură» şi chiar la «lovituri chirurgicale» sau «război curat», sau «pagube colaterale» şi alte asemenea prostii. Am recomandat o maximă prudenţă... Informaţional, Kosovo e o imensă gaură neagră... Am cerut cu deosebire ca «dacă n-aveţi nimic de zis, nu ziceţi nimic»... Există tendinţa de a crede că oamenii nu pot absorbi decît limbaje binare. E cu totul ridicol. Ei sînt în căutarea unor răspunsuri mai subtile la întrebările lor şi nu le putem servi o analiză predigerată...“ Nu ne facem iluzii – la noi, fără limbaj binar nu se prea gîndeşte, iar atunci cînd „nimic nu e de zis“, se instituie o indignare generală a cărei lumină spulberă orice „gaură neagră“... (**R. C.**)

● În Rîmnicu Vîlcea, dar şi în împrejurimi (de pildă, la popasul Deduleşti, un loc cu tradiţionalii mititei şi tradiţionala, de-acum, Coca-Cola), este expus un afiş cu următorul text: „On 11 august 1999, you have to be in Rîmnicu Vîlcea, the CITY OF THE LATEST ECLIPSE“. De unde rezultă că: 1) după 11 august, nu vor mai fi eclipse; 2) locuitorii din zonă sînt anglofoni. (**M. V.**)

USCAREA BANILOR SPĂLAŢI (CÎŞTIGUL DE AZI) ŞI UDAREA REŢELEI TELEFONICE

● În bazinul cişmelei din curtea mănăstirii din Sinaia, turiştii au început să arunce nu numai monede, ci şi bancnote. Comoara din bazin este straşnic păzită de un grilaj prins cu lacăt. Lacăt care, desigur, este periodic descuiat, pentru ca banii să ajungă în buzunarul cui trebuie (fapt semnificativ: printre bancnotele care plutesc în bazin, sînt nenumărate din cele noi de 1.000 de lei, dar nici una veche). Oare ce „tehnică“ o fi folosind călugărul însărcinat cu uscarea banilor astfel spălaţi? Oricum, mănăstirea din Sinaia, ca orice obiectiv turistic, e făcută să ia cîţi mai mulţi bani de la cei care-i trec pragul. De exemplu, este pusă o taxă şi la W.C.-ul mănăstirii. Cum mănăstirea e de călugări, iar o femeie din acelea care străjuiesc W.C.-urile bucureştene ar fi fost, probabil, nepotrivită, s-a găsit o soluţie adaptată situaţiei: la intrarea în W.C., bileţelul pe care scrie „TAXĂ = 500 lei“ este lipit pe o cutie de lemn, cu fantă pentru introdus banii şi cu lăcăţelul de rigoare, asemeni unei „cutii a milei“. Nu este nimeni să te tragă de mînecă să dai bănuţul, dar, dacă nu-l pui în cutiuţă, Dumnezeu te vede. (**C. P.-B.**)

● Ziarul *Libertatea* îşi face reclamă prin afişe puse la chioşcurile de difuzare a presei. Acestea conţin titlurile cele mai sugestive, însă apar combinaţii ciudate: „Tifos în Bucureşti. Cîştigul de azi, 14 milioane“. Rişti şi cîştigi. (**C. G.**)

● La Bucureşti, o ploaie zdravănă poate avea efectul unui bombardament de intensitate medie: luni după-amiază, apa venită din cer lichidase tronsoane importante ale transportului în comun şi o parte din reţeaua telefonică. Televiziunile funcţionau şi inundau cu discursuri despre românii şi România în NATO, garanţii, demnitate, optimism criminal, pesimism constructiv. Părea că unii grăbesc intrarea în NATO pentru a repara canalizarea şi telefonia Capitalei, iar ceilalţi, cei ce nu vor să-şi sacrifice valorile de dragul unor alianţe suspecte sub raport moral, sînt de părere că simpla respectare a tradiţiilor va opri orice inundaţie. Între timp, ploaia a încetat, unii scoteau apa din subsoluri, alţii îşi continuau discursul într-un deplin consens cu poporul căruia vor să-i facă pe plac. (**M. B.**)

SACHITHAANNTHAMODRTHYPOPPINS

● La vama Nădlac, doi srilankezi au fost găsiţi ascunşi în portbagajul unui englez. Numele lor: Valuppillai Sachithaannthamodrthy şi Miriyagalla Kankanamalage-Don. Cu tot atîtea litere, în portbagaj intrau vreo 7 europeni sau vreo 20 de chinezi. (**A. C.**)

● Viaţa cotidiană a compatrioţilor noştri continuă să fie marcată de lecturi: pe str. Smîrdan există agenţia de turism *Mary Poppins*, în zona Hristo Botev, agenţia de pază şi protecţie *Shogun*. (**I. P.**)

PREA MULŢI ITALIENI FĂRĂ CERTIFICAT DE CALITATE PE UN DRUM NEREPARAT DINTR-UN PATRULATER

● Din ciclul *„Totuşi Veneţia“*. Un grup de americani, mergînd în şir indian pe străduţele întortocheate din Dorsoduro: „E totuşi extraordinar să existe un oraş în care să nu fie maşini!“. Un român, altui român, în Piazza San Marco: „Da' totuşi, parcă sînt prea mulţi italieni!...“ (**a.l.ş.**)

● Consumatorul român a mai făcut un timid pas înainte: bomboanele *Suchardine* sînt primul produs (cel puţin după ştiinţa mea) însoţit de un *certificat de calitate*. Certificatul cuprinde, printre altele, rubrica *Nemulţumiri*, ce poate fi expediată, cu motive cu tot, pe adresa firmei producătoare. (**I. P.**)

● În zona Băneasa a apărut un cartier de lux, cu nişte vile pe lîngă care casele din prefabricate şi ameninţate de termite ale clasei de mijloc americane par simple cocioabe. Grandomania este la ea acasă, forme geometrice masive şi reci îţi fură privirea. Şi tocmai cînd mă credeam într-o feerie lipsită de gust, maşina intră într-o groapă şi mă trezeşte la realitate. Este absolut grotesc contrastul între luxul extraordinar ce începe de la marginea drumului şi şoseaua care pare a fi fost tocată sistematic cu grenade. Pe un gard din beton de peste doi metri înălţime (ca la Jilava, dar vopsit într-un alb orbitor), probabil sub impulsul luptei de clasă, un necunoscut a scris cu litere negre, vizibile de departe: „Repară drumul“. Am fost răzbunaţi. (**C. G.**)

● Într-o emisiune televizată, cu mulţi vorbitori şi mult public, un invitat, de profesie automatist, a lansat următoarea idee: *să nu mai încercăm să ne tot apropiem de NATO, aceasta fiind o soluţie proastă întrucît NATO nu ne va ajuta şi ne va aduce numai necazuri; să încercăm în schimb să ne asigurăm securitatea apropiindu-ne de patrulaterul Moscova-Beijing-Delhi-Islamabad.* Fără comentarii. (**A. M.**)

ADEVĂRUL TĂIAT ÎN DOUĂ ŞI ARUNCAT ÎN STRADĂ CA O ICOANĂ CARE AVEA PURICI

● În *Adevărul* de sîmbătă, 24 aprilie 1999, p. 3, dl C. Stănescu (altminteri un cititor mereu atent al *Dilemei)* publică un articol intitulat *Omul despicat în două*. Pornind de la prima pagină a numărului 323 al revistei noastre *(Hyde Park sub bombardament dilematic)*, dl Stănescu realizează un eseu în care citează abundent din Czeszlaw Milosz, rezumă din Italo Calvino, îi invocă pe Torquemada, Paul Valéry, Robespierre şi Ion Băieşu, pentru a ajunge, de fapt, la NATO şi la dezavantajele maniheismului. Ne bucurăm că doar *prima pagină* a unui număr din *Dilema* a putut declanşa o asemenea aglomerare de referinţe culturale şi de virtuţi eseistice. În interiorul revistei era vorba despre multe altele: *dileme* de-ale cititorilor noştri, la fel de dilematici şi antimaniheişti ca noi, victime sigure ale oricărui Torquemada s-ar mai naşte... (**M. V.**)

● Ştirile bizare au început să ne vină de unde ne aşteptăm mai puţin. De la o adunare a crescătorilor de cîini desfăşurată în Bihor, aflăm, de pildă, că soarta chinologiei româneşti pe arena mondială este gata pecetluită, deoarece, din nefericire, cele două asociaţii chinologice din ţara noastră sînt la cuţite. Din Satu Mare ne vine ştirea că familia Matei a ajuns la divorţ *(Naţional*, nr. 563) fiindcă bărbatul a fost foarte afectat de faptul că soţia sa a aruncat pe stradă pisica familiei „pentru că avea purici“. Doamna antifelină recunoaşte gestul, regretă că aruncînd pisica şi-a pierdut şi perechea, dar spune că a luat această hotărîre „gîndindu-mă la orice risc“. (**T. C.**)

● De vînzare, pe o tarabă, un produs destinat sufletelor pioase ale sfîrşitului de mileniu: ICOANE CU BATERII. (**D. S.**)

Minoritar, nu minor

– de vorbă cu publicista şi prozatoarea FERENCZ Zsuzsanna –

Acum doi ani, doamna Ferencz Zsuzsanna a cîştigat premiul „Speranţă pentru Europa de est", distincţie acordată de Academia Mediilor din Frankfurt şi de „Das Diakonishe Werk", o organizaţie a bisericii protestante, pentru ziariştii din fostele ţări socialiste. La concurs au participat sute de gazetari, cîştigarea premiului n-a fost uşoară. Dar pentru publicista maghiară din România o dificultate în plus a constituit-o cîştigarea cărţii de vizită proprii. Fiindcă, la început, în redacţiile celor două mari cotidiene din Frankfurt şi din Leipzig, unde a lucrat cîteva luni, era prezentată cînd jurnalista maghiaro-română, cînd jurnalistă româno-maghiară. „Cum să le explic că aşa ceva nu există? Pînă cînd într-o zi le-am spus: e un non-sens, e ca şi cînd aş zice despre unul din voi că e «catolic-reformat». Atunci au înţeles". Relatarea acestei întîmplări, ni s-a părut o bună introducere pentru dialogul propus dnei Ferencz Zsuzsanna pe tema conştiinţei de minoritar.

A şti cine eşti

Stimată dnă Ferencz Zsuzsanna, dvs. trăiţi de aproape 30 de ani în Bucureşti, oraş care are o mare concentrare de populaţie maghiară. Dar această componentă etnică nu devine o problemă – de ce?

Da, aşa au fost Bucureştii într-o vreme: dar cu mulţi asimilaţi, cu mulţi care evitau să-şi declare etnia, să-şi recunoască apartenenţa la ea. Dacă nu ştii, în Bucureşti nu-ţi dai seama că sînt şi maghiari. Diferenţa asta, că mai sînt şi alţii pe lume, n-o simţi nici în Harghita, unde copilul, în prima copilărie, nu realizează că acolo sînt şi români. Dar eu sînt clujeancă şi pentru mine faptul că există unguri şi există români mi-a fost clar foarte devreme; am ştiut asta imediat după ce mi-am dat seama că pe lume sînt femei şi bărbaţi. Românii au însemnat chiar un termen de comparaţie: noi, ungurii facem aşa, iar ei fac altfel. Am văzut mai întîi numai diferenţele. Pe urmă, cînd noi, copiii, am început să ne jucăm împreună am văzut şi asemănările.

Dar cînd apar şi asemănările, conştiinţa de minoritar mai poate funcţiona ca un factor de tensiune?

Nu-i vorba de asta. E vorba de un reper esenţial: să ştii cine eşti *tu*. Fiind minoritar, pînă cînd îţi clarifici statutul – tradiţiile, drepturile, apartenenţa culturală – de fapt nu ştii cine eşti. Ştii doar atît: că nu eşti român. Dar atunci ce eşti? Stă la mine în bloc o familie care e la a treia generaţie de bucureşteni unguri. Dar nu îndrăzneşte să vorbească maghiara decît la bucătărie: au impresia că vecinii nu ştiu că ei sînt unguri şi eu cred că nici nu vor să ştie asta.

Vecinii sînt agresivi, au avut vreo experienţă negativă?

Nu. De fapt, n-au busolă. Sau, poate, au făcut o experienţă proastă cîndva, cînd copiii s-au dus la şcoala românească, n-au ştiut bine limba şi s-a rîs de ei; nimic special.

V-aş spune că în generaţia din care fac parte lucrurile nu se vedeau aşa: aveam bune legături cu scriitorii maghiari, legam prietenii, organizam petreceri şi vacanţe împreună etc. Ni se părea că asta face parte din firescul nostru, nu era impus de „internaţionalismul" care se predica oficial.

Eu n-am avut experienţa asta. Dar ştiu alte lucruri: servitoarele secuice erau foarte căutate în vechiul regat, erau harnice şi de încredere, înainte de măritiş se arătau interesate să înveţe „menajul" în marile oraşe româneşti etc. Unii meşterii unguri ajunşi la Bucureşti înaintea războiului, bătrîni cu care am stat de vorbă, mi-au spus şi ei că pînă la Diktatul de la Viena n-au fost probleme. Atmosfera tensionată, excesele naţionaliste au reapărut aici sub Ceauşescu. Oricum, atunci cînd discuţi de la om la om, cel puţin aici în Bucureşti, aproape fiecare român îţi spune că a avut cîndva o iubită ori o prietenă unguroaică sau un curtezan maghiar în tinereţe, dacă stai de vorbă cu o doamnă. Am făcut un calcul amuzant: dacă există zece milioane de bărbaţi şi numai un milion de unguroaice înseamnă că o fată de-a noastră a avut vreo 10 curtezani români, pe puţin.

Experienţa ardeleană

În copilărie aţi făcut parte dintre deportaţii care au ajuns în anii '50 la Bicaz: români, unguri, turci, tătari, greci bogaţi din Dobrogea, dislocaţi acolo pentru a construi blocurile fabricii de ciment din localitate şi drumul spre cariera de calcar din Cheile Bicazului. În general această categorie era formată din oamenii avuţi, respectabili, cu autoritate în mediul lor. Familia dvs. de ce a fost dislocată din Cluj?

El era comunist, mama anticomunistă, dintr-o familie foarte bogată. El, avocat, provenea dintr-un neam de intelectuali; maică-sa, care se trăgea din mari nobili maghiari, era o persoană foarte specială şi a rămas un model pentru mine pînă acum. Părinţii mei, cu păreri atît de deosebite, au nimerit amîndoi şi în tabere de concentrare diferite. Taică-meu a fost dus în Rusia şi a dispărut acolo, unii zic că a fost împuşcat în 1948, eu nici nu l-am cunoscut. Mama şi cu mine am fost surghiunite din Cluj între 1951-1956. Ea, care era ziaristă maghiară, a ajuns muncitoare la fabrica de ciment şi apoi a lucrat ca responsabilă a clubului.

Ce ştiaţi atunci despre condiţia de minoritar?

Ce să ştie un copil care oricum suferea fiind scos din lumea lui? Teoria minorităţilor şi a drepturilor pe care le ai ca minoritar a început să mă preocupe mai mult după 1959, cînd s-a făcut unificarea universităţii Bolyai cu Universitatea Babeş. Ştiu că atunci s-a sinucis un mare intelectual maghiar, Szabédy László, gest care a consternat pe toată lumea. De altfel, o particularitate a Clujului o reprezenta calitatea intelectualilor săi: şi românii erau intelectuali de foarte bună factură şi ungurii la fel, ceea ce dădea oraşului un anume stil, o atmosferă civilizată.

În ce mediu contează mai mult că eşti minoritar?

Eu cred totuşi că în mediul intelectual contează mai mult.

Tocmai înainte aduceaţi exemplul Clujului; nu-i o contradicţie?

Da, e o contradicţie, cu o explicaţie clară pentru mine: ideologia. Intelectualii sînt mai pătrunşi de ideologie, dintotdeauna acţionează ghidaţi de teorii la care aderă şi atunci...

Dar de ce mama dvs., se simţea bine în atmosfera Clujului, la care contribuiau deopotrivă şi intelectualii maghiari şi cei români?

Pentru că se respecta, totuşi, o limită: eşti ungur, e teritoriul tău, l-ai marcat; eu, român, nu mă apropii şi nu intru în conflict. Lucrurile s-au modificat, s-au dat peste cap atunci cînd s-au produs mişcări mari de populaţie, cînd au fost aduşi masiv moldoveni şi regăţeni, care au schimbat tradiţia locului unde oamenii de etnii diferite se obişnuiseră să trăiască împreună. Totuşi echilibrul etnic înseamnă ceva important: nu-i tot una dacă reprezinţi într-un loc 30% din populaţie sau 50% sau 10%. Cum să-şi mai păstreze un oraş în aceste condiţii stilul, specificul? Teoria „limbii comune a muncii", lansată de Ceauşescu, „omogenizarea societăţii" a creat multe tensiuni în timpul comunismului.

Dar în Ardeal, la începutul regimului instaurat după război, nu credeţi că un motiv de tensiune l-a constituit şi faptul că unii adepţi ai hortysmului s-au transformat peste noapte în adepţi entuziaşti ai comunismului?

Cred că lumea i-a perceput la fel şi pe comuniştii unguri şi pe cei români, care au acţionat cu brutalitate. Nici de-o parte nici de alta nu erau nişte puri.

Înfiinţarea Regiunii Autonome Maghiare, după model stalinist, n-a creat şi ea animozităţi?

Eu nu prea ştiu în ce a constat în epocă, atunci, chestiunea: dar bătrînii cu care stau de vorbă îmi spun că au resimţit desfiinţarea acelei regiuni ca pe o mare frustrare. Aici ar trebui să amintim un lucru: transilvanismul nu s-a născut în secolul XIX, a apărut cu cîteva sute de ani în urmă şi se baza pe autonomie şi faţă de Ungaria şi faţă de Imperiul Otoman şi faţă de toată lumea. Pînă în 1918, conceptul era clar şi în mintea românilor. Din cauza asta s-au făcut promisiunile de la Alba Iulia, la Unire – numai că nu s-au ţinut, aşa cum au fost ele afirmate la început. Aşa că atunci cînd s-a creat Regiunea Autonomă Maghiară, ungurii din Ardeal au crezut că-şi văd împlinit visul din 1918. Şi au crezut că autonomia pe care au primit-o nu e perfectă, bineînţeles, dar putea fi perfectibilă.

Românii au privit-o ca pe o formă de organizare teritorială sovietică. În realitate, sistemul sovietic îngrădea libertatea ambelor etnii şi favoriza învrăjbirea.

Păstrarea conştiinţei de minoritar

Este acum conştiinţa naţională o preocupare mai importantă în Europa de est decît aiurea?

M-am gîndit mult la asta, încercînd să văd de ce nişte oameni foarte inteligenţi şi foarte democraţi din Occident nu înţeleg mare lucru cînd se pune concret problema. Cred că noi avem o conştiinţă naţională sau de minoritari pe care o imaginez formată din două părţi: prima este constantă, definitorie cum am spune „eu sînt român" sau „eu sînt ungur", componentă fixă, iar a doua reprezintă un strat fluctuant, care la omul occidental nu există. Partea constantă e numitorul comun al tuturor: români, unguri, nemţi, sîrbi. Partea fluctuantă depinde de circumstanţe: dacă eşti minoritar, dacă eşti majoritar, dacă trăieşti în diaspora etc. Ea creşte şi descreşte în funcţie de întîmplare, de încordarea unui moment emoţional. Această parte este periculoasă şi explozivă. Şi cînd apare un moment de nemulţumire, de contrarietate, dintr-o dată îţi dai seama că eşti mai mult fluctuant decît constant. Stratul fluctuant trebuie echilibrat prin educaţie, altceva nu-l potoleşte. Spun asta din experienţă. Şi la mine în timpul facultăţii acel strat foarte fluctuant era prezent. Pe urmă, citind foarte mult şi înţelegîndu-mă mai bine, s-a stabilizat într-un fel. Nu face valuri. Şi nu pot să cred că ar exista o situaţie în care ar face iarăşi valuri.

Acesta ar intra la asemănările dintre români şi unguri? Ar mai fi şi altele?

Există destul de multe asemănări. Începînd de la faptul că avem cu toţii două picioare, şi circulăm vertical, că locuim în aceeaşi ţară şi presupun că vrem să fie bine aici, că avem o cultură asemănătoare, dacă o avem... Şi simţul umorului, spiritul jucăuş şi interesele comune.

Absolvind germanistica la Cluj, la Universitatea Babeş-Bolyai, aţi resimţit ca pe o frustrare faptul că era o instituţie de învăţămînt românească?

Fiindcă, proporţional, pentru noi tinerii unguri erau locuri mai puţine, sigur că a trebuit să învăţăm de cinci ori mai bine decît românii. Şi asta e deja discriminare, chit că, pînă la urmă, efortul ne-a adus un cîştig intelectual. Citesc şi scriu în trei limbi: maghiară, română, germană. Aşa că atunci cînd vine vreun „român" şi mă ia la întrebări, consider că în felul meu, eu cunosc cultura României mai bine decît el însuşi şi sînt superioară.

Asta fiindcă vă mişcaţi cu uşurinţă şi în cultura minoritarilor trăitori în Ardeal?

Exact. Bunica mea, mama comunistului, îmi spunea să laud ziua fiecăruia în limba lui şi după religia lui: să cunoşti trei limbi, asta-nseamnă pentru mine Transilvania.

Care ar fi, după dvs., un defect principal al minoritarilor şi unul al majoritarilor?

Dacă mă refer la unguri, grandomania, orgoliul şi explozivitatea, care adesea li se întoarce împotrivă. La maghiarii din România apare un patriarhalism de monolit: cîte unguroaice sînt în politică şi chiar în UDMR? Dacă m-aş referi la un defect al românilor, aş menţiona ceva cu aspect paradoxal: „toleranţa inimii", care se simte, totuşi, jignită dacă se fac referiri la legi, drepturi, tradiţii specifice maghiare.

Ca minoritar consideraţi că aveţi şi avantaje?

Sigur că da: ai o dublă perspectivă, şi dinăuntru şi din afară. Eu nu vreau să plec de aici, deşi acasă mă simt şi în Ungaria şi în Germania. Aici însă mă simt „acasă-acasă". Meciul care mă interesează se joacă în România: aş vrea să fiu pe stadion, nu la T.V. Şi vreau să cîştige Europa. În '90 credeam că lucrul acesta se poate realiza mai uşor renunţînd, de exemplu, la minciunile care funcţionează în istorie, în ambele culturi. A venit, curînd după Revoluţie, preşedintele Academiei Maghiare care s-a întîlnit cu preşedintele de atunci al Academiei Române şi a făcut o propunere rezonabilă: pînă specialiştii se vor pune de acord asupra punctelor divergente în Istoria Transilvaniei, să apară concomitent, şi în România şi în Ungaria, manuale şcolare care să prezinte aceleaşi evenimente în două variante. A fost făcută promisiunea, dar au trecut 10 ani de-atunci şi încă nu s-a realizat.

Dar printre dezavantaje ce-aţi enumera?

Unul foarte important în opinia mea: în general, se crede că a fi minoritar e parcă totuna cu a fi minor din punct de vedere civic, intelectual, al responsabilităţii şi al drepturilor. Parcă e nevoie mereu să fii cicălit şi să stai sub control. Dar nu eşti minor, eşti minoritar. Cu alte cuvinte eşti adult; o societate civilizată aşa trebuie să-i considere pe minoritari: adulţi. Bunică-mea, avea o vorbă: „fata mea, cînd auzi într-un loc vorbindu-se apăsat de România Mare, Ungaria Mare, Serbia Mare, Albania Mare, Grecia Mare, tu să fugi de-acolo, fiindcă nu-i în regulă, n-o să-ţi fie bine".

Aţi experimentat vreodată şi dezavantaje din ambele părţi?

Am primit cîndva nişte superbe icoane ortodoxe pe sticlă. Le-am pus la mine în casă: românii care au venit în vizită, oameni de bună factură intelectuală mai toţi, s-au bucurat: „eşti fată bună, văd că te-ai românizat". Chestia asta nu mi-a mai plăcut. Am luat icoanele şi le-am dus la ţară, într-un sat din Harghita, unde am o casă de vacanţă. Şi lumea din sat a reacţionat foarte neplăcut; pe de o parte fiindcă mediul este protestant, iar pe de alta pentru că icoanele erau româneşti. Le-am scos şi de acolo, iar cînd au venit nişte prieteni nemţi le-am trimis în Germania. Stau şi mă întreb: dacă o să-mi cumpăr un covor turcesc de rugăciune, pur şi simplu fiindcă e frumos, o să fiu bănuită că am trecut la Islam? Să nu vedem tot timpul „semne" şi să cultivăm suspiciuni. Mai ales că „semnele" de multe ori deservesc scopul: de cîte ori mă duc la Cluj, de exemplu, şi văd, ca o dovadă de patriotism, băncile vopsite tricolor, mă mir cum de se aşează oamenii pe culorile steagului naţional. Mie nu-mi place; nu-i frumos să stai pe un drapel, simbol care trebuie respectat.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Adrian CIOROIANU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VII ● Nr. 325 ● 30 aprilie - 6 mai 1999 ●

Anul VII

nr. 326

7-13 mai 1999

16 pagini 2500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

NATO

KOSOVO

ȘI RESTUL LUMII

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Noi, şefii de stat şi de guvern ai ţărilor din Alianţa Atlanticului de Nord, declarăm şi pentru secolul următor angajamentul nostru de a ne apăra poporul, teritoriul, libertatea întemeiată pe democraţie, drepturile omului şi supremaţia legii. În ultima jumătate de secol, lumea s-a schimbat în mod dramatic, dar valorile comune şi interesele noastre de securitate rămîn aceleaşi... Afirmăm angajamentul nostru de a promova pacea, stabilitatea şi libertatea. (Declaraţia de la Washington a Consiliului Atlanticului de Nord, 23-24 aprilie, 1999)

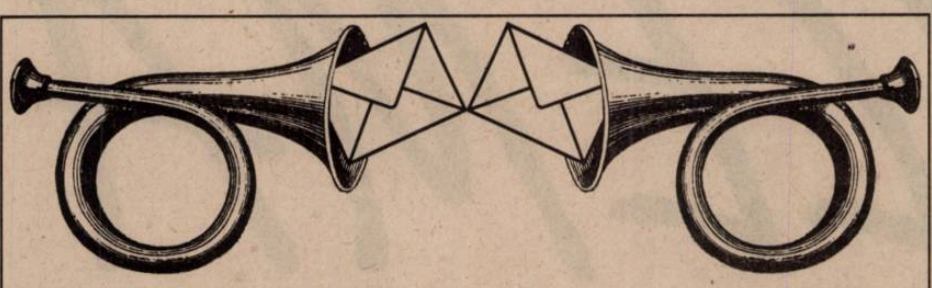

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 323: „*Hyde Park*“

Portretul bunului antinaţionalist

1. Nu poate fi comunist deoarece bunul antinaţionalist nu poate fi totalitar. Troţki era un antinaţionalist convins, dar şi un antidemocrat în esenţă. Nu cunosc în România forţe politice, intelectuale, sociale care sînt antinaţionaliste şi doresc instaurarea unei dictaturi internaţionaliste. Tind să cred că nu există, în timp ce dictatura este visată de melanjul comunisto-naţionalist ce bîntuie viaţa publică românească. Extremele se aseamănă, iar cînd doresc să distrugă democraţia, se unesc. Antinaţionalistul, nedorindu-şi o dictatură, nu aspiră la zdrobirea naţionalistului. Îl tolerează cu abnegaţie, lăsîndu-l în pace pînă la un anumit punct. Reacţia se produce atunci cînd naţionalistul trece peste acest punct. De ce? Deoarece „de la un anumit punct încolo nu mai există întoarcere“ (Franz Kafka). Antinaţionalistul găseşte acest punct cînd este ameninţat de naţionalist cu forţa în dorinţa celui din urmă de a distruge habitatul spiritual (şi nu numai...) al celui dintîi. Cel mai bun exemplu, fiind şi unul recent, este marşul societăţii civile în Bucureşti din „Vinerea neagră“ (irlandezii au obiceiul să-şi numească astfel marile evenimente din istoria lor contemporană: „the Blody Sunday“ sau „the Good Friday Agreement“).

2. Antinaţionalistul este un tip raţional, cumpătat, senin, puţin bonom şi îndreptat prin natura sa către reflexie, un tip care iubeşte mai mult libertatea sa personală decît Patria şi efervescenţele, nevrozele, anxietăţile Naţiunii în întîmpinarea timpului şi istoriei.

3. El are încredere în el însuşi şi este convins că lozinca liberalilor „Prin noi înşine!“ nu este un îndemn spre izolare faţă de lume (cum nici nu a fost), ci reprezintă o sintetizare a forţei hărniciei şi inteligenţei, a consecvenţei de care trebuie să dea dovadă acum ca şi atunci pentru a se integra în comuna planetară. El crede că viitorul (nu degeaba organul de presă al PNL se numea astfel) poate fi construit de el însuşi prin munca sa. Ştie că viitorul este o creaţie formată din acţiunile prezentului şi este convins că nimeni nu complotează pe ascuns împotriva sa. Un antinaţionalist este ministru de Externe al României acum (nu degeaba politica externă, aflată la ora marilor decizii, are coerenţă).

4. Antinaţionalistul nu este o persoană conservatoare, închisă, dimpotrivă, este un om internaţional, un om căruia îi place să călătorească hai-hui prin această lume în căutarea specificului haitian, irlandez, congolez sau bolivian.

5. El este cel care speră la integrarea României în Uniunea Europeană şi în NATO, chiar dacă totul este împotriva integrării. El nu poate condamna bombardarea Iugoslaviei de către NATO, pretextînd principiul suveranităţii naţionale deoarece, pentru antinaţionalist, drepturile omului nu sînt o creaţie masonică menită să destabilizeze liniştea şi pacea lumii. Drepturile omului sînt drepturile unei persoane a cărei viaţă contează cel puţin la fel de mult precum cea a unui stat. El crede că pentru ca un om să aibă obligaţii are nevoie mai întîi de drepturi. Antinaţionalistul trebuie să-l vadă pe Miloşevici drept „o oglindă a inacceptabilului“. (André Glucksmann)

Codruţ CONSTANTINESCU
student la Facultatea de Istorie, anul al III-lea

Nr. 322: „*Cum ar arăta România de azi sub dictatură*“

Interesantă dilemă!

Fiindcă în scrisoarea precedentă îmi exprimam deziluzia faţă de numărul dedicat Generaţiei PRO, iată că am ocazia acum şi să salut apariţia unui dosar-tematic bine articulat, expresiv şi interesant. Dintre toate articolele însă, paradoxal, cel mai „la obiect“ mi s-a părut chiar *Argumentul*.

Ce cred că trebuie spus încă de la început este următorul lucru: *dictatura, indiferent de strădaniile simpatizanţilor, va rămîne în conştiinţa umanităţii ca cea mai brutală, cea mai barbară şi cea mai periculoasă formă de guvernare*. Acest lucru este dovedit. Cu atît mai mult pentru români, ea ar trebui să reprezinte cea mai de jos treaptă pe care am putea ajunge în căderea noastră. Oricine-şi doreşte vremurile de dinainte de '89 consider că nutreşte gînduri ascunse. Căci nu pot concepe că un om întreg la minte crede o dictatură capabilă să scoată o ţară din mizerie. Ba din contră, o poate numai afunda şi mai mult.

Amintirile mele din acea perioadă nu sînt prea clare. La urma urmei nu aveam decît nouă ani la revoluţie. Însă nimic nu-mi poate şterge din memorie acea atmosferă apăsată, închisă, acei oameni mereu atenţi la tot ce spun şi fac, o senzaţie generalizată că orice încercare individuală de ieşire din marasm este sortită eşecului, că singurul drum pe care-l poţi urma este cel bine-ştiut, cel impus. De fiecare dată cînd aud cuvîntul „comunism“, un soi de *déja-vu* mă năpădeşte. Sigur, e o reacţie instinctuală, dar orice e capabil să stîrnească o asemenea reacţie, numai bun nu este. Sînt nişte versuri ale formaţiei *Metallica* foarte expresive în această privinţă. Rezumate ele ar suna cam aşa: *Nu contează ce vezi, nu contează ce gîndeşti, poţi s-o faci în felul tău, atîta vreme cît o faci cum îţi spun eu*. Cam aşa cred c-ar trebui să sune sloganul comunismului.

De partea cealaltă este democraţia. Fără a avea pretenţia perfecţiunii, este cel mai viabil sistem descoperit pînă în prezent. Tocmai de aceea n-ar trebui să pregete nimeni în a o alege. Dacă România are un viitor, acesta nu poate fi decît unul democratic. Şi dacă singurul mod de a-l adopta este să aşteptăm o schimbare biologică a generaţiei, foarte bine. Aşteptăm. Doar răbdarea e una din virtuţiile românului, nu?

Mai rămîne, totuşi, o întrebare fără răspuns. Cum ar arăta România de azi sub dictătură?! În primul rînd că, avînd în vedere ce se întîmplă în Iugoslavia, ne-am afla în război declarat cu NATO. N-ar putea fi altcumva. Vezi Doamne, doar sîrbii ne sînt ca fraţii şi unui frate trebuie să-i dai ajutorul chiar şi dacă nu ţi-l cere!... În al doilea rînd că populaţia s-ar înrola de bună voie ca voluntară şi s-ar lăsa ucisă pe degeaba. Asta datorită tot comunismului, care este capabil să inoculeze foarte uşor idei dintre cele mai ciudate în minţile oamenilor.

Şi ca încheiere, cel mai probabil că n-am mai putea să discutăm acum deschis în felul în care o facem. *Dilema* n-ar exista, televiziunile particulare nici atît, n-ar mai fi o Generaţia PRO de blamat. Ne-am aduna la Cenaclurile domnului Păunescu, am citi „România Mare“ sau altă foaie gen „Scînteia“, am flutura tricolorul pe străzi şi am profera înjurături la adresa „criminalilor de capitalişti“. Iar dacă nu am face aşa, am fi *puşi* să facem aşa.

Cu speranţa că niciodată nu va avea cineva satisfacţia să ne vadă făcînd toate acestea, vă salut.

Mircea PRICĂJAN, 18 ani
Oradea, Liszt Ferencz 26, PC 58-8

Nr. 316: „*Studenţesc şi-mi pare rău*“

Mai ieri la Timişoara

Mama îmi repeta „trebuie să devii studentă pentru că atunci cîţiva ani vei avea doar de învăţat“. Eram la liceu, mate şi fizica îmi mîncau zilele şi nu prea mă entuziasma îndemnul. Am dat puţin cu nasul printre oameni normali ce-l aveau deja pe „asta este“ pe buze şi în viaţă aşa că, în anul următor, prin efortul meu şi imensa bunăvoinţă a altora am reuşit la admitere.

Dar studenţia mea şi-a aruncat cartea de vizită în 1987, într-o amiază de vară cînd am deschis ochii în faţa fîntînii arteziene din centrul Timişoarei. Jeturile de apă urcau drepte spre cer, maşini negre cu însemn „CD“ se învîrteau sub îndrumarea miliţienilor îmbrăcaţi la patru ace, iar indicatoarele auto erau pentru Belgrad, Budapesta şi alte localităţi de care nu mai auzisem pînă atunci. Seara oamenii se pregăteau pentru spectacol de operă, îmbrăcaţi în haine de gală, iar centrul era luminat ca ziua (cîte 12 becuri pe un stîlp! şi toate funcţionau). Atunci am înţeles că acolo începe Lumea.

Apoi studenţia a însemnat căldura Timişoarei, sandalele încălţate din Aprilie, freziile, zambilele şi narcisele galbene apărute înaintea sesiunii din iarnă, mirosul din sălile de disecţie înteţit şi uitat îndată ce tata m-a vizitat în timpul unui laborator de „Anato.“ (aşa că atunci am rupt-o definitiv cu interesul arătat corpului uman), enigma „Biochimiei“, Adela semănînd, iarna, cu ţărăncile lui Grigorescu, căpşunii mîncaţi cu kilogramele în sesiunea din vară, „Ultimul împărat“ şi primul „te iubesc“ la o distanţă de cîteva luni unul de celălalt, prima piesă de teatru „live“ şi imaginile noastre rîzăcioase din oglinzile aflate în holul Operei. Dezamăgirea provocată de profesorii universitari limitaţi şi mărunţi în comparaţie cu profesorii mei din liceu, cele şase săptămîni de învăţare intensă pe an, Complexul Studenţesc cu mirosul de chebap şi gustul falafelului, sucul verde de la „Roma“ şi primul fruct de kiwi, roz+roşu şi albastru+mov din hainele bănăţencelor, senzaţia că arăt „trăsnet“ printre junele de 60-70 kg, prima mea cameră singură, primul „Bal de Medicină“, primul zid dogorind de căldură în 12 mai şi eu simţindu-mă admirabil, concertele Andrieş şi Alifantis primăvara şi toamna, experienţele dansului francez, „a face rost de cameră“ cu toate mizeriile pe care le implică expresia ca o promisiune a vieţii viitoare. Duşurile rapide la orice oră din zi sau din noapte. Coca sosind în vacanţă „pe la studenţi“ şi tropăind prin Complex, laptele cu banane, sîrbii privind cu invidie complicată şi ochi amari bănăţenii ce-şi lingeau imensele îngheţate colorate pe „Alba Iulia“, la umbra Teatrului German „Student-Fest“ şi jazz, *Trilogia Antică* şi senzaţia că abia atunci m-am născut, rugămintea şoptită adresată doamnei ce s-a ocupat de turneul *Danaidelor* de a ne lăsa şi pe noi – cam 15 studenţi invidioşi pe banii bănăţenilor – să intrăm la spectacol şi permisiunea dînsei. Hoţi de teatru.

Zidul orbitor de alb al Operei în soarele năucitor, împărţirea perioadei Aprilie-Iulie în mirosuri – al caişilor, merilor, zarzărilor, caprifoiului, teilor, salcîmilor, trandafirilor (în această ordine!) plus mirosul Adriaticii (eram convinşi de asta!) ca o promisiune de viitor Costineşti+Divertis.

Studenţia – absolut nimic despre politică şi curs leu-dolar, ruperea completă de medicină în timp ce o studiam, lecturile în chioşcul cu trandafiri galbeni, merii roşii înfloriţi copleşind „Pîrvanul“, gustul de kiwi şi iubirea, „Luna Amară“ şi mirosul senzual al caprifoiului. Atît de intensă încît doar zborul o mai egalează.

Mădălina PĂTRÎNJEL
Bdul Griviţei 57, bl. 42 C, ap. 17
Braşov

Dilemei şi nouă toată această salată de fericire, pentru că nu ni se opacifiază ochii la auzul acestor cuvinte!

Nr. 318: „*Vise*“

Vis 1

Visez că m-am trezit şi că era o dimineaţă luminoasă şi răcoroasă de iulie (deşi ziua se anunţa caldă şi înăbuşitoare). Ziceam că azi am o misiune grea de făcut şi anume că trebuie să spăl trupurile a şapte morţi şi după aia intru direct în Rai. M-am dus lîngă o cadă de metal, în curte. Invitam morţii să intre în apă, le spuneam să nu aibă teamă că nu mai pot răci de-acum, iar ei săreau (graţios aproape) în cadă. Majoritatea lor erau slabi, foarte slabi şi înainte de a fi spălaţi erau aşezaţi corp peste corp aşa cum văzusem în pozele cu victimele naziste. Cînd i-am terminat de spălat mi-au mulţumit, m-au sărutat pe obraz şi pentru că începuse să se facă cald am plecat din curte şi m-am dus mulţumită să mă uit la televizor.

Vis 2

Sînt într-un tramvai şi le ţin oamenilor plictisiţi o conferinţă despre o „obvioasă evidenţă psihologică“ constatată de mine. Cuvintele sună aşa de frumos şi oamenii încîntaţi încep să mă asculte. Eu le spun că am nevoie de ajutorul lor pentru a le demonstra. Cineva se arată voluntar şi mă transpun împreună cu el în atelierul de pictură al lui Th. Aman (pe care l-am vizitat anul trecut). L-am pus să deseneze un pom şi l-a desenat: trunchi şi ramuri. Atunci ne-am reîntors în tramvai şi le-am spus că nimeni nu mai desenează rădăcinile, adică ceea ce nu se vede. Dar toţi mi-au zis că nu e aşa. Au început să-mi strige un cuvînt ciudat (o înlănţuire de consoane) şi m-am tras apoi.

P.S. Aceste 2 visuri nici măcar nu se aseamănă cu cele pe care le-am visat cu adevărat. Citindu-le, nu ştiu dacă măcar le veţi putea bănui frumuseţea, mirosurile, culorile.

Maria DUMITRU
Lic. „Spiru Haret“, Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Contribuabilul**
- **Riscul**
- **La umbra marilor copaci**

Musca pragensis

Descoperită, descrisă şi botezată aşa, „musca pragensis“, de un tînăr entomolog ceh, această specie necunoscută de muşte şi-a ratat de două ori consacrarea ştiinţifică. De fiecare dată a fost din pricina celui care, cum se spune printre oamenii de ştiinţă, i-a fost părinte, în fine, în cazul dat mai curînd naş. Dar se poate spune, cu egală îndreptăţire, şi că a fost din cauza Istoriei (majuscula, în acest registru, e însă de rigoare).

Iată povestea acestei muşte păguboase.

Nu la multă vreme după ce o descoperise, mai exact la un an după invazia sovietică în Cehoslovacia din august 1968, acel tînăr entomolog, director de secţie într-un institut praghez, a fost concediat. Dar nu pentru că ar fi avut curaj să se împotrivească invaziei, ci, dimpotrivă, pentru că avusese un moment de laşitate. Cîţiva opozanţi notorii ai regimului îi ceruseră să le pună la dispoziţie o sală în care să-şi ţină întîlnirile semiclandestine. Tînărul cercetător, care nu se interesa decît de muştele lui, nu a îndrăznit să-i refuze, dar le-a acceptat cererea dispreţuindu-se totodată pentru slabiciunea de a nu le fi putut spune nu.

După ce a fost dat afară din institut, cel care descoperise „musca pragensis“ a lucrat ca muncitor în construcţii timp de 20 de ani, pînă în 1989, cînd s-a prăbuşit regimul care îl pedepsise. Este lesne de presupus, pentru cine cunoaşte regulile acelui regim, că odată cu descoperitorul a fost pusă la index şi descoperirea, „musca pragensis“ nefiind probabil atît de importantă încît să merite efortul de a fi trecută în contul altuia. Cu trecerea vremii, fostul cercetător şi-a uitat aversiunea faţă de opozanţi, după cum a uitat şi de umilinţa prin care trecuse cînd, împotriva voinţei lui, spusese acel „da“. A început să creadă, şi a sfîrşit prin a fi convins, că fusese un gest nobil, o atitudine demnă, un gest liber şi conştient de revoltă.

Numit ministru după 1989, entomologul fost muncitor pe şantier va fi invitat la un mare colocviu ştiinţific în Franţa. Aureolat de evenimentele proaspăt petrecute în Est, ministrul savant se află în centrul curiozităţii generale, ceea ce nu-l fereşte însă de mici plictiseli. Numele lui fiind *Cechoripsky*, secretara colocviului e incapabilă să-l identifice după sonoritate şi-l pune să şi-l găsească singur pe lista invitaţilor. Savantul pune degetul unde îi fusese scris numele, secretara, bucuroasă, exclamă „a, domnul Seşoripi!“ (transcriu fonetic, nota mea, M.I.), savantul o corectează, secretara recunoaşte că nu e deloc uşor să pronunţe un asemenea nume. Pedant, ministrul savant observă că de fapt numele nici nu i-a fost corect scris, primul „c“ şi „r“ neavînd deasupra specificul accent circumflex răsturnat. Depăşită, secretara suspină că e foarte complicat. Dimpotrivă, e foarte simplu, îi răspunde ministrul savant, care o întreabă apoi dacă ştie de Ian Hus. Cum secretara încearcă să se uite, salvator, pe lista invitaţilor la colocviul de entomologie, ministrul savant îi reaminteşte (formula retorică) pedagogic secretarei că Ian Hus, un mare reformator al Bisericii, precursor al lui Luther, a fost şi un mare reformator al ortografiei, el fiind cel care a introdus accentele circumflexe răsturnate pentru a transcrie simplu sunete pentru care nemţii folosesc patru litere, iar francezii trei („č“ în loc de „tsch“ sau „tch“). Pierdută, secretara regretă că reforma lui Luther nu e cunoscută decît în Cehia, dar ministrul savant trece cu eleganţă peste această gafă şi o instruieşte că mai există două ţări unde se folosesc asemenea accente, Lituania şi Letonia. Rezultatul este că secretara îi mai poceşte numele de două ori, o dată spunînd „Şipichi“ şi a doua oară „Şenipichi“.

Să fi fost de rău augur? Cînd îi vine rîndul să-şi prezinte intervenţia, ministrul savant, care avea în buzunar o versiune reciclată a vechii lui comunicări despre „musca pragensis“, întrucît de 20 de ani fusese îndepărtat din cercetare, începe prin a vorbi despre emoţia lui de a fi din nou, după atîta vreme, printre colegi care îi împărtăşesc pasiunea pentru ştiinţă. Este ovaţionat, dar în emoţia generală el uită că mai are de prezentat şi comunicarea ştiinţifică: a doua ocazie pierdută pentru „musca pragensis“.

Din fericire, un intelectual francez mediatic, fost cîndva şi student la un curs de entomologie, era şi el invitat la colocviu. Interesat profesional (ca intelectual mediatic) de ministrul savant ceh, îl felicită pe acesta pentru „mărturie“ şi adaugă, prietenos şi încurajator, că „Budapesta este un oraş magnific, viu, cu totul european“. Timid, ministrul savant ceh încearcă să-l corecteze: „vreţi să spuneţi Praga?“.

Intelectualul mediatic îşi stăpîneşte însă iritarea faţă de această lipsă de tact: „Bineînţeles că vreau să spun Praga, dar vreau să spun de asemenea şi Cracovia, vreau să spun şi Sofia, vreau să spun şi Sankt-Petersburg, gîndindu-mă la toate aceste oraşe din Est care tocmai au ieşit dintr-un imens lagăr de concentrare“. Pînă la urmă, intelectualul mediatic propune (sub ochiul camerei de luat vederi) înfiinţarea unei Asociaţii entomologice franco-cehe, care, spune el, „să poarte numele marelui poet exilat din secolul trecut ce va simboliza pentru totdeauna prietenia dintre popoarele noastre“. Numele acelui mare poet fiind Adam Mickiewicz, ministrul savant ceh nu apucă să-i spună decît că „Mickiewicz nu era...“: de-acum enervat de atîtea întreruperi şi corijări mitocăneşti, intelectualul mediatic îl ridiculizează pe pisălog, recitîndu-i această superbă tiradă: „Ştiu, dragul meu confrate, ştiu la fel de bine ca şi Dvs. că Mickiewicz nu era entomolog. Se întîmplă de altfel foarte rar ca poeţii să fie entomologi. Dar în ciuda acestui handicap, ei sînt mîndria întregii umanităţi, din care, cu permisiunea Dvs., fac parte şi entomologii, inclusiv Dvs.“.

Şi astfel a rămas „musca pragensis“ doar în paginile unui roman *(La Lenteur)* de Milan Kundera, de unde am şi scos-o pentru acest articol, dar şi pentru că a venit primăvara.

Desigur că, între timp (romanul a apărut în 1995), comprehensiunea dintre Est şi Vest va mai fi crescut.

Mircea IORGULESCU

Întîi de Mai

Chiar aşa, domne', nu le e ruşine!? – se stropşi barmanul, iritat. Am tresărit, crezînd că are ceva cu mine. M-am lămurit însă repede că obiectul revoltei sale era nu ştiu ce post de radio, care transmitea muzică de 1 Mai. *Glumesc şi ei...* – am îndulcit-o eu. *E o glumă proastă!* – o tăie scurt barmanul.

Mi-am luat sacoşele cu cumpărături şi halba de bere şi m-am aşezat la o masă de fier forjat din grădina crîşmei de la colţ. Ca să fie tacîmul complet, am comandat şi doi mici. La o masă alăturată, bişniţarii mărunţi ai cartierului, un fel de United Colors of Traian, veneau şi plecau, discutau, îşi savurau berea şi micii şi mai dădeau cîte un telefon pe celular. Cîte un tată venit de la cumpărături intra cu copilul scos la plimbare şi comanda o halbă şi un suc. Atmosferă tihnită de mahala bucureşteană într-o dimineaţă plăcută de primăvară.

La un moment dat, dinspre masa alăturată se auzi o voce răstită: *Ce dracu', chiar şi de 1 mai? Ce bagabond!* – se revoltă un tînăr plin de ghiuluri, apărător spontan al unei *minima moralia* .

Chiar aşa, era 1 Mai! Şi, vorba soţiei mele, era prima dată cînd nu ieşeam. Pur şi simplu uitasem. În schimb, ţara părea în fierbere. O agitaţie mediatică ciudată, prolixă şi ambiguă. În drumul spre Bucureşti, traversînd cu maşina judeţele patrier, ascultasem la diferite posturi locale de radio publicităţi strigătoare pentru „chermeza de 1 Mai organizată de postul nostru de radio“, „mici şi bere cum n-aţi mai văzut de pe vremuri“ şi cîte şi mai cîte. Totul garnisit cu „tovarăşi!“, declamat (semi)ironic, cu melodia lui Ciprian Porumbescu, nici tocmai comunistă dar nici lipsită de conotaţii, şi aşa mai departe. Iar în topul performanţelor, „cel de al VI-lea congres al PRO FM-ului“, o parodie de o tristeţe iremediabilă, destinată unor copii veniţi să asculte muzică şi care nu apucaseră nici măcar cravata de pionier.

Impresia pe care mi-au lăsat-o toate aceste ţipuituri mediatice a fost aceea a unei societăţi care nu ştie ce vrea şi, mai ales, nu reuşeşte să-şi pună ordine în trecutul său, despărţind apele cu maturitate. După 10 ani, iată, 1 Mai, o sărbătoare muncitorească, bineînţeles, dar nu ceauşistă, nu a reuşit să fie aşezată la un loc al ei, oarecare, şi să intre astfel într-o normalitate sezonieră. Simţind că există un public, nostalgic sau nu, dar doritor de sărbătoare, „întreprinzători“ de diferite soiuri s-au gîndit să vîndă evenimentul. Şi cum acesta nu mai putea fi scos la vînzare ca atare, s-au hotărît să-l fardeze puţin, luîndu-şi măsura de precauţie a unei parodii ostentative. Doar că parodia este o îndeletnicire dificilă, care presupune o distanţare reală, o privire critică şi „din afară“. Ceea ce nu am observat să se fi întîmplat, unii derapînd în complicităţi ambigue, alţii rămînînd iremediabil „p'afară“. Parodia nu a reuşit astfel decît să cadă în grotesc, iar chemarea zburdalnică la „unu mai muncitoresc“ nu poate stîrni decît o întrebare pe măsură: *ce vrei, de fapt, monşer?*

Frămîntat de astfel de gînduri şi impresii, mi-am luat încă o halbă şi am privit cerul de primăvară, obsedat de o întrebare: cum de 1 Mai, o sărbătoare printre altele, mai poate fi încă o problemă, fistîcind minţile oamenilor?

Nu am aflat decît seninul unei zile de primăvară...

Vintilă MIHĂILESCU

Zgomote de partid

Din calcul geostrategic sau datorită nenorocirii vecinilor, România este din nou în atenţia celor mari. Cu „plan Marshall“ pentru Balcani sau fără, „am intrat din nou în cărţi“, cum îi place să spună premierului nostru. Vom putea spune din nou că imaginea ţării în lume s-a îmbunătăţit şi că este un moment propice pe care n-avem dreptul să-l ratăm. Problema s-ar putea să fie din nou interminabilul freamăt al politicii româneşti şi veşnica intenţie de accelerare a reformei, niciodată dusă pînă la capăt...

Numărătoarea steagurilor

În timp ce tragedia din Iugoslavia intră treptat în „rutina“ ştirilor zilnice, partidele noastre au început, unul cîte unul, să facă primii paşi spre campania electorală. Partidele mici, care au deocamdată în sondaje mai puţin de trei procente, încearcă să fie cît mai prezente în mass media în speranţa că alegătorii le vor lua în seamă, că vor trece astfel pragul electoral şi se vor alege cu cîţiva oameni în Parlament, eventual cu intrarea în următoarea coaliţie. PDSR îşi croieşte liniştit drumul spre alegeri, în tihna pe care o poate oferi viaţa în opoziţie. Partidul domnului Iliescu rămîne în continuare cel mai puternic (cu aproape 30 % în sondaje), dar în afară de cîştigarea alegerilor mai are de rezolvat cîteva probleme pentru a prelua cu adevărat şi puterea: să-şi găsească aliaţi pentru o eventuală coaliţie, să-şi asume în mod explicit greşelile trecutului şi să-şi definească atitudinea faţă de PRM. Aliaţii ar veni, în mod natural, tot din zona de centru-stînga, unde PD îşi continuă tactica de hărţuire a partenerilor de coaliţie, făcînd uneori un fel de „opoziţie internă“, iar ApR creşte încet, dar sigur în preferinţele electoratului şi încearcă să-şi asigure, prin fuziunea cu PSDR, recunoaşterea de către Internaţionala Socialistă. Cu amîndouă aceste partide, PDSR se află într-un conflict ce pare deocamdată ireductibil. După o eventuală cîştigare a alegerilor, altfel vor sta lucrurile, la orizont arătîndu-se speranţa unui nou algoritm, care ar putea calma tensiunile. Pînă la alegeri mai este însă mult timp, iar deocamdată „polul de stînga“ nu reuşeşte să se coaguleze, deşi sărăcia şi eşecurile reformei i-ar putea asigura o popularitate crescîndă. În orice caz, PDSR n-ar trebui să se bazeze prea mult pe faptul că rămîne pe primul loc în sondaje: nu e decît un semn că n-a pierdut votanţi. ApR, de pildă, îi cîştigă.

CD-uri noi şi vechi

Dinspre coaliţie, în afară de poticnelile reformei, apar şi alte semne. PNL încearcă să-şi facă un drum propriu, desprinzîndu-se de PNŢCD. Mai întîi a cerut revizuirea regulilor de convieţuire în cadrul CDR, apoi a lansat un fel de program economic care să-i favorizeze pe întreprinzători şi vrea să modofice prevederile constituţionale referitoare la proprietate. Problema liberalilor este că, după atîţia ani de divizare, după o reunificare reuşită cu greu, după o guvernare „cuminte“, din umbra ţărăniştilor şi chiar a democraţilor lui Petre Roman, mult mai hotărîţi în a-şi afişa profilul reformator, nu mai reuşesc să-şi convingă pe deplin nici măcar electoratul propriu, adică întreprinzătorii şi clasa de mijloc în formare. Discursul liberal este destul de incoerent, oscilînd între propovăduirea, în abstract, a unui „capitalism românesc“ şi cedări populiste (la fel de abstracte) în faţa cererii de protecţie socială.

Dar cele mai mari probleme au apărut în PNŢCD. Noua Alianţă Naţională Creştin-Democrată le va crea ţărăniştilor destule probleme, o sciziune majoră fiind cu greu evitabilă. ANCD nu va putea să „substituie“ PNŢCD în preferinţele alegătorilor (cum probabil îşi doreşte în secret fostul premier ţărănist, dornic să-şi răzbune eşecurile), dar va tulbura destul de mult apele. Iar „reforma morală“ pe care o propovăduiesc nu îi va ajuta pe fraţii Boilă, oricîtă dreptate ar avea, să se afirme într-o lume politică plină de păcate ca a noastră. Incapabili să încheie la timp socotelile cu sistemul de pînă în '89, ţărăniştii riscă să plătească un preţ greu pentru incoerenţele politice de care au dat dovadă în trecutul apropiat. Confuzia din PNŢCD, incapacitatea PNL de a coagula electoratul care vrea capitalism, uzura provocată de guvernare par deocamdată să netezească drumul spre victorie al partidelor de centru-stînga. Ceea ce, la prima vedere, ar fi o normală alternanţă la putere, ca în orice democraţie. Numai că felul românesc de a face politică a dus la constituirea unui regim clientelar, bazat pe „algoritm“ şi pe interminabile împărţiri de posturi, care a început să se simtă bine sub umbrela formelor democratice şi a învăţat suficient să cînte aria pluralismului. Tranziţia continuă. Deocamdată, partidele româneşti continuă să facă zgomote. Dar nu „pentru nimic“, ci *pentru orice*.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Presa noastră

Mi-a plăcut un editorial recent dintr-un ziar de mare tiraj*. Editorialul propunea o interesantă fenomenologie a parlamentarului român şi era savuros, după părerea mea, în încercarea de a surprinde tipuri de parlamentari români. Această tipologie reliefa, în fond, tare al sistemului nostru constituţional şi, mai ales, prestaţii lamentabile sub aspect uman. Aşa este! Parlamentarii români sînt, în majoritatea lor, personaje precare. Ei sînt produsul unei democraţii care se naşte greu şi dureros, promovează interesele unui capitalism mutilat, se legitimează prin instituţiile unui stat de drept ciudat. În plus, ei sînt români.

Ceea ce sînt sigur că editorialistul marelui ziar ştie, este că după chipul şi asemănarea parlamentarului român pare a fi croită şi presa română. Fără a spera să fiu la fel de inspirat cum e limpede că a fost autorul textului care mi-a plăcut atît, încerc şi eu să înşir cîteva defecte ale presei noastre cu convingerea că aceste defecte trebuie spuse apăsat.

Nu cred că ceea ce se numeşte prin cercurile politice „a te pune bine cu presa", adică gudureala linguşitoare pe lîngă cîte un şef de gazetă pe care, altfel, nu îl suporţi, înseamnă chiar un serviciu adus presei noastre. Dimpotrivă. Dar despre asta sper să vorbesc într-un articol viitor. Să revin la ceea ce mie mi se par a fi defectele presei noastre.

1. Presa română minte. Numesc aici „minciună" neadevărul promovat cu bună ştiinţă. Fireşte, nu toată presa minte şi nu întotdeauna. Dar sînt destule situaţii în care ceea ce ni se spune în paginile ziarelor sau prin mijloacele audio-video sînt pure neadevăruri. Cei norocoşi află sau ştiu de la bun început că informaţia care le este livrată este mincinoasă. Dar, după cum se ştie, cei norocoşi sînt foarte puţini. Cred că cele mai multe dintre minciunile propagate de presă sînt posibile din cauze care ţin de caracterul labil al jurnalistului.

2. Presa română aude selectiv şi redă deformat. Am putut constata în scurta mea experienţă administrativă că multe din mesajele pe care o instituţie le transmite presei apar redate în variante halucinante. Găsesc deplin justificată confesiunea făcută într-o discuţie privată de un important oficial român: „Astăzi este o veritabilă aventură să organizezi o conferinţă de presă. Orice ai spune, stai cu inima cît un purice pînă a doua zi aşteptînd să vezi ce apare în presă. Uneori te şochează diferenţa dintre ceea ce ştii bine că ai spus şi ceea ce jurnalistul spune că ai spus."

3. Presa română este oligarhică. Există 10-12 persoane care conduc gazete, fac emisiuni de radio şi tv., se invită între ei şi care epuizează personificarea presei. Sînt mereu şi mereu aceiaşi, semnăturile lor, chipurile lor, vocile lor sînt prezente peste tot ca într-o obsesie cu iz horror. Ei sînt „baronii presei române", în majoritatea lor proveniţi din legiunea de tineri gazetari comunişti, adăpostiţi sub pulpana călduroasă a generosului C.C. al U.T.C. Sînt neobosiţi, aleargă de la un post tv. la altul, vorbesc şi scriu într-un ritm inuman, sînt inepuizabili.

Vorbind încă puţin despre „baroni", se cuvine să amintesc că cea mai importantă calitate a lor este *competenţa universală.* Ei se pronunţă cu uşurinţa expertului despre echipa naţională de fotbal şi despre NATO, despre privatizarea băncilor şi despre cărţile dlui Patapievici, despre evoluţia economiei mondiale şi despre casele naţionalizate. Capabili de viziuni ample, aidoma foştilor activişti de partid, „baronii" cad adesea în ridicol. Dar lor nu le pasă. Au aerul că scriu tone de comentarii şi apar sute de ore la televizor în îndeplinirea unei datorii sacre...

4. Presa română este lipsită de răspundere. Nu sînt deloc partizanul încarcerării jurnaliştilor şi nu cred că tratamentul penal este cel mai potrivit pentru jurnaliştii care comit abateri de la imperativele deontologice ale profesiunii lor. Mi se pare, însă, revoltător ca jurnalistul care a calomniat sau care a mînţit grosolan să apară în continuare, fără ca nimic să i se întîmple, şi să-şi continue nestingherit activităţile profesionale. Cred, de aceea, în necesitatea stabilirii unei practici judecătoreşti care să permită plata unor daune morale enorme, aplicarea unor sancţiuni comerciale la adresa societăţii comerciale sub sigla căreia s-a produs delictul şi, chiar, interzicerea dreptului de a mai profesa jurnalismul pentru recidivişti.

Aş mai putea să enumăr cusururi ale presei noastre din perspectiva unui împătimit consumator de presă, cum sînt. Cred că toate acestea ar trebui discutate şi asumate public. Altfel, presa va continua să contribuie la adîncirea derutei în care se află România.

Sever VOINESCU

* „Suferinţele parlamentarului român" de Rodica Ciobanu, în *Adevărul* de sîmbătă-duminică, 1-2 mai a.c.

SPAŢIUL PUBLIC

Lumea nouă

Politica este, desigur, şi domeniul simbolicului, urmat, totuşi, de concret. La noi, acest lucru începe, încet-încet, să fie înţeles. Mesajele politice româneşti sînt tot mai, cum să spun, coerent-convenabile din punct de vedere simbolic: umplu şi răspund la aşteptări exterioare, le vin, aproape, în întîmpinare, pe tavă, chiar dacă, încă, nu reuşesc să provoace, să pună probleme, să surprindă. Regăsim, deci, treptat, această dimensiune a politicului simbolic. Răspunsurile ar trebui, însă, să fie pe măsură, adică *concrete.* Deocamdată, însă – fază de tatonare, de expectativă? –, răspunsurile din afară sînt şi ele mai mult, sau aproape în totalitate simbolice, iar nerăbdarea noastră de a le vedea *concretizîndu-se* este tot mai mare, mai aproape de limită. Românii vor să vadă, în sfîrşit, răspunsurile *concrete* la mesajele lor politice *simbolice.* Căci, mai mult decît simbolicul, ce ne stă nouă în puteri? Este, aici, un prag care s-a apropiat vertiginos, şi care, din partea puterilor şi organismelor străine, nu mai poate fi ocolit la nesfîrşit.

Sînt mîndru că, aşa săraci cum sîntem, am ajuns, prin gest politic, desigur, ţară, dacă nu de azil, măcar de refugiu temporar. Pentru refugiaţii din Kosovo, desigur. A fi gazdă primitoare cuiva la ananghie, a-ţi pune casa la dispoziţie unei fiinţe umane care nu mai are casă înnobilează, structurează. Deci: pe de-o parte, acces aerian avioanelor NATO, pe de alta, uşă deschisă refugiaţilor. Momentul este plin de semnificaţii şi, sper, de urmări, cum să spun, întemeietoare. Aşa că nu pot să înţeleg un reflex, foarte grăitor, precum cel al lui Marius Tucă, care, la un moment dat, l-a întrebat în direct pe un telespectator care, la telefon, îşi exprima opinii oarecum contrare realizatorului „show"-ului cu acelaşi nume: „Sînteţi de etnie maghiară?". Ca şi cum, dacă respectivul ar fi fost maghiar, opiniile lui ar fi avut, precum puşcăriile, multe dedesubturi şi etaje subterane, şi ca şi cum identitatea etnică a cuiva i-ar preforma, deja, mesajele, le-ar face de la sine înţelese. Întîmplător, telespectatorul *oaspete* în emisiunea *gazdei* M. Tucă era de etnie română.

Şi pentru că am ajuns cu discuţia la presă, aş spune că ea joacă, într-o anumită măsură, dar mai cu seamă *ar trebui* să joace rolul *străinului*, al inocentului care nu înţelege nimic de la sine şi care pune întrebări la tot pasul, mimînd, măcar, inocenţa pentru a dezveli adevărul, pentru a îndepărta straturile de prejudecăţi şi de semnificaţii fals „naturalizate". Am ajunge, poate, astfel, să trăim, zi de zi, într-o „lume nouă", am reuşi, poate, în felul acesta, să redescoperim zi de zi propria noastră lume ca şi cum n-am cunoaşte-o. Şi, poate, am întineri. Iar lumea asta a noastră ar fi transformată, prin magia privirii întrebătoare, într-o Americă, fie şi doar simbolică.

Bogdan GHIU

BARBURISME

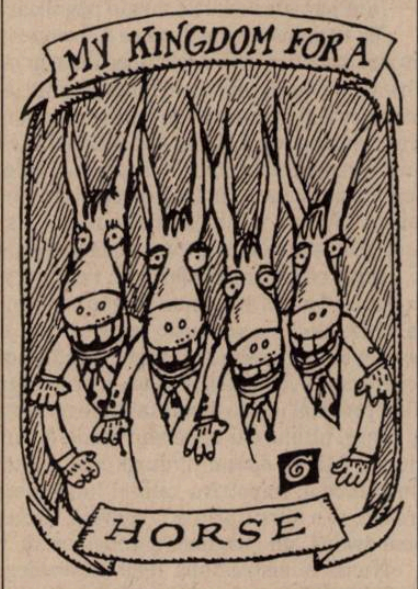

Desen de Ion BARBU

Economie

Între o catastrofă programată şi un risc calculat

– 11 ţări în tranziţie –

Un clasament al performanţelor economice din ţările foste comuniste publică revista **L'Expansion** (15-29 aprilie): prima pe listă este Ungaria cu 183 de puncte, penultima România cu 95 de puncte, ultima Bulgaria – 74 de puncte. Au fost luate în consideraţie 16 criterii[1]: produsul intern brut pe cap de locuitor (1500 de dolari), salariul mediu (912 franci francezi), partea din PIB realizată de sectorul privat (60%), investiţii străine directe (20.220 milioane de franci), şomajul (11,1 % din populaţia activă) inflaţia (40,6%) , exporturile către Uniunea Europeană (64,50% din total), dezvoltarea sferei financiare, nivelul şi calitatea dezvoltării sociale (speranţa de viaţă – 69,6 ani, numărul celor cu acces la Internet – 2,66 la 10.000 de locuitori, linii telefonice – 140 la 1000 de locuitori), criminalitate – 1422 delicte la 100.000 de locuitori, poluare şi, în cele din urmă, stabilitatea politică apreciată şi ea printr-o notă. România are 5,2.

La capitolul observaţii speciale se notează că economia este subminată de datorii suspecte, acordate agriculturii şi întreprinderilor energetice, pe criterii „politice". După cîteva analize aplicate, autorii analizei fac un sumar al concluziilor, şi după ce recunosc ineditul experimentului, se încearcă o definire a acestei revoluţii economice. „Acum zece ani, nimeni nu ar fi crezut că tranziţia în ţările din Est – cum erau numite în epoca Zidului – va fi atît de lungă şi de dureroasă. Să ne amintim: toate creierele planetei se precipitau în capitalele Europei răsăritene ca să-şi ofere expertiza, asigurîndu-i pe toţi că în curînd vor vedea binefacerile economiei de piaţă... După zece ani, Naţiunile Unite au publicat un raport-bilanţ asupra acestei experienţe, intitulat provocator: *Sărăcia în tranziţie.* Aici se compară explozia şomajului, eroziunea puterii de cumpărare din cauza inflaţiei, sărăcirea unor categorii numeroase ale populaţiei, victime ale reformei (pensionarii, funcţionarii). Supusă concurenţei, producţia fostelor întreprinderi comuniste a scăzut spectaculos şi angajaţii lor s-au trezit în faţa unor probleme inedite, cum ar fi şomajul sau necesitatea recalificării. Şocul a fost atît de dur, încît la sfîrşitul anului 1988 doar în trei ţări nivelul PIB a ajuns la cifrele de dinainte de 1990: Polonia şi-a scos prima capul din apă, în 1994, urmată de Slovenia în 1996 şi de Slovacia în 1998.

Desigur, în ciuda dificultăţilor, unele ţări au făcut faţă cu mai mult succes formidabilei încercări de trecere rapidă la capitalism. Pentru acestea cei zece ani au fost suficienţi pentru a-şi face un loc modest, dar promiţător, în economia mondială.

Astăzi este evident că există mai multe cercuri: cel al ţărilor avansate, preselecţionate pentru extinderea Uniunii Europene (Polonia, Ungaria, Slovenia, Estonia, Republica Cehă); o zonă intermediară care poate spera să se alăture Europei cu condiţia accelerării reformei economice (Letonia, Lituania) sau cu cea a depăşirii problemelor politice (Croaţia, Slovacia); şi, în sfîrşit, ultimul grup, cel al refuzaţilor tranziţiei (România şi Bulgaria). Fără precedent în istorie, această experienţă paralelă din 11 ţări, studiată în acest clasament, ne învaţă multe despre felul cum funcţionează piaţa, dezvoltarea şi maturizarea economiei, beneficiile şi riscurile unei economii deschise".

Analizînd condiţiile de plecare în cursă, se poate constata o inegalitate vizibilă şi în evoluţiile ulterioare. „Socialismul gulaş" din Ungaria, ca şi „socialismul de piaţă" din Slovenia le-au asigurat acestor ţări premisele economice, dar şi psihologice, pentru schimbările majore, în timp ce „România, izolată de restul lumii, suferea de un handicap pe care nu l-a depăşit încă" chiar dacă – la fel ca Cehoslovacia – nu avea datorii externe. Zece ani sînt un răgaz suficient pentru a constata efectele terapiei de şoc, atît de contestată în numele gradualismului. „A fost o falsă dihotomie, susţine Nicolas Stern, economist principal la Banca Europeană de Reconstrucţie şi Dezvoltare. Unele lucruri se pot face repede, altele au nevoie de timp. În ţările unde a existat un ataşament puternic şi constant pentru reforme, au apărut şi beneficiile". Este cazul Poloniei, deşi şi astăzi populaţia are multe reproşuri să-i facă lui Leszek Balcerowicz, cel care a liberalizat dintr-odată preţurile, a deschis frontierele, a privatizat întreprinderile de stat, a tăiat subvenţiile şi cheltuielile bugetare pentru întreprinderile publice. „Ţara era în faţa unei alternative clare: ori o lua pe calea reformelor lente, ceea ce ar fi fost un dezastru, ori se lansa în schimbări radicale, ceea ce era riscant. Între o catastrofă programată şi un risc calculat ce aţi alege?" întreabă Balcerowicz.

Fosta Republică Democrată Germană a ales calea gradualismului: schimbul o marcă Vest contra uneia Est a îmbogăţit populaţia noilor landuri şi consumul a crescut brusc. Dar întreprinderile n-au putut să menţină acest nivel de salarii şi s-au închis. Rata şomajului a crescut şi probabil nu se va îmbunătăţi în curînd, deşi influxul capitalului străin a permis înnoirea infrastructurilor, iar investiţiile private se materializează în noi întreprinderi.

Vom continua în numărul viitor cu alte cifre şi lecţii ale tranziţiei, aşa cum reies ele din studiul comparat al economiei în 11 ţări.

1. Cifrele se referă la România.

Povești suprapuse

Slobodan, destin creştin

În cartea sa de cvasi-memorii scrisă împreună cu Brent Scowcroft (*A World Transformed*, Knopf, NY, 1998), fostul preşedinte american George Bush povesteşte, printre altele, cum l-a cunoscut pe Mihail Gorbaciov. S-au întîlnit pentru prima dată la Moscova: pe 13 martie 1985, la înmormîntarea fostului – meteoric – lider al comuniştilor Uniunii Sovietice, Constantin Cernenko, George Bush îl reprezenta, în calitate de vicepreşedinte, pe Ronald Reagan. Cum spune Bush, nimic mai binevenit, în diplomaţia de acest nivel, decît o ceremonie sobră precum o înmormîntare – ocazie pentru liderii lumii de a se întîlni la o şuetă ce mima atît de bine seriozitatea şi de a-l cîntări dintr-o privire pe succesor – cîntărire cu atît mai plină de farmec şi de responsabilitate cu cît războiul rece se dovedea a fi mai etern. Altfel spus, această neaşteptată rată a mortalităţii la Kremlin a dat prilejuri nebănuite pentru o observare a adversarului la el acasă; studiile şi prospecţiile a batalioane de kremlinologi au fost astfel suplinite. Adevărul este că la începutul anilor '80 ruşii au tot oferit astfel de prilejuri, care de care mai neaşteptat. Primul a murit, se ştie, Leonid Brejnev; George Bush a luat avionul şi a adus cu el omagiul Americii, după canon. Au urmat funerariile altui lider pasager, pe nume Iuri Andropov; Bush a venit din nou, cu acelaşi rictus cernit al feţei. În fine, la scurt timp a murit şi Cernenko; din nou, vicepreşedintele Bush a fost la datorie, *par avion*. După cum singur povesteşte Bush, prietenul său James Baker deja găsise rima pentru aceste peregrinări repetate: „You die, I'll fly" – adică *tu mori, eu iau avionul*; un fel mai elegant de-a spune *vedea-te-aş mort, că sigur voi veni la priveghi*. Mare lucru şi diplomaţia, nu?

La fel de adevărat este că, azi, nu-s puţini nici cei care regretă vremurile întrucîtva romantice ale confruntării bipolare. Deşi *imperiul răului* a devenit piesă de muzeu – ca şi naşul său, Reagan –, deşi reducerile de personal au ajuns să ameninţe pînă şi incinta sacră a CIA de la Langley, Virginia, fapt este că Statelor Unite numai inamicii nu le lipsesc. Peste toţi, figură patriarhală coborîtă dintr-o pagină de Marques, rămîne imperturbabilul Fidel; *el lider maximo* este tot mai bătrîn, tot mai părăsit, tot mai cubanez, dar la fel de demn de podoaba-i facială – celebra-i barbă împotriva căreia, ştim deja, într-o vreme se coalizaseră cîteva duzini de chimişti şi agenţi secreţi. La alt capăt de lume rezistă, iată, Saddam, ascuns printre feţele fără chip ale propriului serviciu secret, căutat de rachete atît prin alcovurile metreselor, cît şi prin corturile de campanie.

Şi triada inamicilor este completată, mai nou, de sîrbul Slobodan Miloşevici. O afacere cu atît mai complicată cu cît, la mai bine de o lună de la luarea sa în vizor, soluţia la problema *Slobo* pare tot mai departe. Cum se va sfîrşi povestea asta din Balcani, ce eveniment anume va readuce pacea – nimeni nu ştie.

Nimeni, cu excepţia unui bucureştean pe care am avut şansa de a-l întîlni; şi nu oriunde, ci la un botez! Proaspăta mea cunoştinţă, miloşeviciofil cu vocaţie, a spus-o pe şleau: *să moară şi Miloşevici, da' şi Clinton şi Monica, că altă soluţie nu e!* Un sfert de oră dacă mai vorbeam, rădea de pe faţa pămîntului jumătate de Americă. N-o spunea în glumă, ci îndîrjit; nu grăia în parabole, ci cu păgîne scînteieri de ochi. Asta după ce timp de două ceasuri îmi vorbise aprins despre prietenia de veacuri cu sîrbii, despre credinţa noastră comună, despre laşitatea românească, iarăşi despre religia care ne leagă, despre dîrzenia admirabilă a predestinatului Slobodan, despre trabuce, despre semnul crucii, despre saxofoane şi rochiţe, despre Porţi de Fier şi, în fine, încă o dată şi-ncă o dată despre sfîntul fior comun româno-sîrbesc, cel al sfioşeniei creştin-ortodoxe.

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

Retractări

Cînd aviaţia NATO a început să bombardeze Iugoslavia, vocabularul unic folosit de Vuk Draşkovici, considerat cel mai popular lider al opoziţiei, şi de Miloşevici, a fost un argument puternic în demonstraţia solidarităţii poporului în jurul conducătorului. Un argument puternic pentru cei care n-au avut răbdare să urmărească contradicţiile atitudinilor hotărîte ale unui politician bun pentru toate ideile. A-l considera un oportunist este doar o jumătate de adevăr: Draşkovici nu a ezitat să-şi rişte viaţa pentru convingerile lui de moment şi să uite ideile de dragul avantajelor temporare. Adjectivele nu prea sînt de folos în asemenea situaţii; pentru înţelegerea personajului sînt mai de folos faptele, aşa cum le rememorează Denis Hautin-Guiraut în ziarul **Le Monde** din 29 aprilie: „Vuk Draşkovici, fostul viceprim-ministru al Republicii Federale Iugoslavia, face parte din categoria oamenilor surprinzători. A fost succesiv comunist, naţionalist fervent, pacifist de neclintit, opozant ireductibil al lui Slobodan Milşevici, liderul principalului curent opoziţionist, contestatar în toamna lui 1996, iar astăzi (înainte de demitere – *n.r.)* ...numărul 3 al aceluiaşi regim. De-a lungul acestei traiectorii, cel puţin sinuoase, acest scriitor în vîrstă de 52 de ani – excelent orator, populist, fermecător – nu a avut întotdeauna şansa de partea sa. A devenit celebru cu romanul **Cuţitul**, publicat în 1982, despre soarta nefericită a sîrbilor. Peste opt ani, era în fruntea Partidului Renaşterii Sîrbe şi pleda pentru alegeri libere; în 1990, în scrutinul prezidenţial, este învins de Slobodan Miloşevici. A stat cîteva zile la închisoare şi, după manifestaţii violente, a fost eliberat, fiind întîmpinat ca un erou al opoziţiei.

Situarea lui în opoziţia politică nu-l împiedică să declare în ajunul războiului din Bosnia că trebuie să „ne luptăm pentru toate pămînturile Iugoslaviei unde există un cimitir sîrb" şi să demonstreze agitînd hărţile cît trebuie să ia Marea Serbie din teritoriile vecine. Naţionalismul place: el este naţionalist. Devine apoi pacifist convins, denunţînd „războiul absurd" şi apărînd monarhia. Este arestat din nou în iunie 1993, împreună cu soţia lui, Danica, şi aruncat în puşcărie, după ce a fost bătut brutal de către poliţie. I-a chemat pe locuitorii Belgradului să iasă în stradă pentru a protesta împotriva „terorii fasciste" agitate în Adunarea Naţională de oamenii Partidului Radical Sîrb al ultranaţonalistului Vojislav Seselj.

Peste o lună a fost eliberat la insistenţele lui Danielle Mitterrand, devenind iarăşi un erou şi liderul opoziţiei. Misiune împărţită cu alţi doi lideri, Zoran Djindici şi Vesna Pesici, cu care alcătuieşte coaliţia „Împreună". Ei protestează, în toamna lui 1996, prin uriaşe manifestaţii studenţeşti, împotriva alegerilor municipale trucate. Şi iarăşi, Vuk, „lupul" – prietenii insistă asupra acestui înţeles al numelui său – îşi modifică strategia. După ce l-a susţinut pe Zoran Djindici pentru ocuparea postului de primar al Belgradului, îi retrage sprijinul partidului său, provocînd astfel căderea lui şi disoluţia alianţei. O „trădare" pe fondul rivalităţilor personale, slăbind astfel vigoarea discursului său de opozant chiar în ochii partizanilor săi.

Anul acesta, în ianuarie, intră în guvernul federal, condus de Slobodan Miloşevici, în calitate de viceprim-ministru, însărcinat cu relaţiile internaţionale, în timp ce liderul de extremă-dreaptă, Vojislav Seselj, este şi el viceprim-ministru în guvernul Serbiei. Un nou reviriment, însoţit de astă dată şi de schimbarea înfăţişării: îşi tunde părul lung şi îşi potriveşte barba".

A fost chemat la guvern după masacrul de la Račak şi în ajunul tratativelor de la Rambouillet. Nu a participat la convorbiri, dar a stat la Paris şi a însoţit declaraţiile oficiale cu fraze cu dublu înţeles în care intra şi eventualitatea unui compromis. „Lupul", devenit „cameleon populist" îşi caută drumul. Este evident că vrea să apară drept un „opozant intern", dînd mereu declaraţii liniştitoare, conciliante la adresa comunităţii internaţionale. Este probabil că acest oportunist încearcă să exploateze vidul politic din jurul regimului de la Belgrad, dar este mai puţin clar – chiar şi pentru partizanii săi – dacă trebuie sau nu luat în serios. Dar există un fapt pe care n-ar trebui să-l ignore: deocamdată, Slobodan Miloşevici este şeful. Singurul".

Vuk Draşkovici a fost demis „din cauza intervenţiei sale publice, contrară poziţiilor guvernamentale şi minînd prestigiul guvernului". S-au grăbit, atît el, crezînd că a venit vremea înlăturării lui Miloşevici, cît şi occidentalii nerăbdători să profite de pe urma mult doritei sciziuni din conducerea sîrbă. S-au înşelat şi pacifiştii bucuroşi să vadă în declaraţiile lui Draşkovici o manevră a lui Miloşevici. După demitere, Draşkovici a retractat, pe urmă a retractat retractările. E în afara puterii, dar nu e în opoziţie, aşteaptă ocazia convenabilă pentru a ocupa locul întîi într-un loc sau altul. Pînă atunci, Draşkovici foloseşte retractările în lupta împotriva bombardamentelor. (**M. B.**)

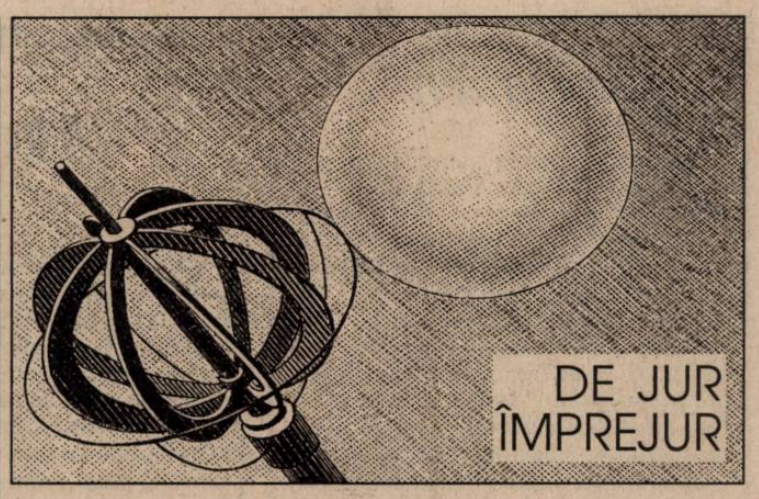

Minorităţile

După mai mult de o lună de la declanşare, războiul NATO – Iugoslavia a intrat în cotidian. Ediţiile speciale au fost scoase din grilele de program ale televiziunilor, ziarele au început să facă loc pe prima pagină ştirilor locale, dovedindu-se astfel din nou că, prin repetare, orice oroare devine naturală.

În Algeria, preşedintele Bouteflika a depus jurămîntul, deşi ceilalţi şase contracandidaţi s-au retras din procesul electoral, protestînd astfel împotriva fraudei electorale pe cale de a se produce. Totuşi, alegerile s-au ţinut şi au fost cîştigate de candidatul rămas în cursă, indiferent la protestele procedurale. Rezultatul a fost recunoscut fără entuziasm de toată lumea, deşi cifrele sînt contestabile şi au fost contestate. Bouteflika este alesul unei minorităţi care a ştiut să-şi impună punctul de vedere. Formaţiunile islamiste îşi continuă acţiunile violente împotriva civililor.

Alte formaţiuni islamiste, cele ale radicalilor palestinieni, au declarat un armistiţiu unilateral pînă la alegerile din statul Israel, sperînd ca, prin reţinerea lor, să poată influenţa rezultatul acestora, adică să vină la putere o formaţiune sau, mai probabil, o coaliţie, dornică să continue procesul planificat de acordurile de pace de la Oslo. Minoritatea speră să obţină sprijinul unei majorităţi pentru realizarea obiectivelor ei.

Cea mai stranie ştire vine din China. Deşi mediile oficiale n-au dat nici un semn că s-ar fi petrecut ceva neobişnuit, presa atentă şi la ceea ce se întîmplă departe de Belgrad a semnalat un eveniment cu semnificaţie politică virtuală desfăşurat chiar la porţile sfintei sfintelor regimului comunist. Duminică 25 aprilie, zece-cincisprezece mii de adepţi ai sectei *quong*-au ocupat în mod paşnic trotuarele, cerînd să se pună capăt persecuţiilor la care sînt supuşi. Răsfiraţi pe o lungime de doi kilometri, protestatarii au respectat consemnul tăcerii şi nu s-a semnalat nici un fel de incident cu forţele de poliţie, o prezenţă masivă, tăcută ca şi masa manifestanţilor. Seara, cînd s-au împrăştiat, s-au topit pur şi simplu în întuneric, la fel de surprinzător cum au apărut în zori. După evenimentele din Piaţa Tienanmen, din 1989, puterea şi organele ei de represiune au adoptat tactica sugrumării în faşă a oricărei nemulţumiri şi a anihilării oricărui nemulţumit. În acest sens, regimul a identificat două categorii de potenţiali revoltaţi: şomerii şi ţăranii cărora li se fură pămîntul; acţiunile de intimidare se desfăşoară printre aceştia. Studenţii sînt de părere că China are nevoie de o conducere puternică. Regimul a persecutat sistematic, şi cu succes, religiile tradiţionale – budismul, islamul, creştinismul – dar s-a dovedit neputincios în faţa sectelor. Secta a cărei demonstraţie a uimit prin eficacitatea organizării este inspirată de un guru din SUA care vrea să redea poporului (prin casete şi tipărituri) sănătatea şi nobleţea sufletească. El propune exerciţii de respiraţie şi meditaţie, o igienă a vieţii, reţele de convivialitate, un sistem de credinţe de care Partidul s-a dispensat. Regimul comunist exaltă acum mercantilismul şi această sectă, probabil şi altele, compensează vidul provocat de renunţarea la valorile „înalte". Se spune că manifestaţia s-a putut organiza datorită faptului că sferele superioare ale partidului au fost permeabile la contaminare, asigurînd şi complicitatea organelor de ordine. Oricum, aceşti sectanţi nu s-au temut de poliţie, iar poliţia nu s-a priceput să scutească populaţia capitalei de priveliştea contestării. O minoritate organizată a dat un semnal majorităţii conformiste şi contestatarilor dispersaţi.

Fără nici o confruntare sîngeroasă, Scoţia, după scrutinul de la 6 mai, va dobîndi ceea ce în alte părţi ale lumii s-ar numi o largă autonomie, dar aici este considerat delegare a puterii (devolution): Parlamentul scoţian va face legi pentru serviciul de sănătate, cu privire la educaţie, la guvernarea locală, la probleme locative, la justiţia civilă şi penală, la dezvoltarea economică. Parlamentarii scoţieni aleşi în Camera Comunelor a Marii Britanii îşi vor spune opinia în materie de apărare, politică externă, politici macroeconomice, taxe şi securitate socială. Nu lipsesc vocile care prevestesc descompunerea Regatului Unit sub influenţa Partidului Naţionalist. Alţii mizează pe faptul că noua structură va favoriza înflorirea economică şi intelectuală a populaţiei de pe teritoriul Scoţiei şi implicit a Marii Britanii. Majoritatea încurajează exprimarea minorităţii.

În Timorul Oriental, perspectiva independenţei este însoţită de ameninţarea războiului civil: formaţiuni paramilitare sprijinite de armata indoneziană se războiesc cu militanţii pentru independenţă şi cu oricine le stă în cale. După ce se vor fi epuizat toate gloanţele, se va număra majoritatea şi minoritatea.

În toate aceste desfăşurări, atît de diferite, se manifestă tensiunea dintre majoritate şi minorităţi. Majoritatea este una singură, minorităţile sînt multe şi din această diversitate derivă şi puterea, şi slăbiciunea lor. Ignorarea lor de către majoritate sau tratarea lor cu aroganţă favorizează, de obicei, apariţia radicalilor, minoritarii minorităţilor, şi ei declanşează, prin vorbă sau prin faptă, dinamica violenţei. E o schemă simplă, prin care oroarea intră în cotidian.

Magdalena BOIANGIU

Argument

În anii '50 circula o anecdotă în care se povestea cum Parlamentul israelian, dornic să găsească o soluţie pentru ieşirea din criza economică, este pe punctul de a declara război Statelor Unite, contînd pe faptul că, odată învinşi, vor primi şi ajutoarele necesare. Un deputat se întreabă totuşi: „Şi ce ne facem dacă îi învingem noi pe americani?" În felul acesta se lega ideea de securitate cu cea de prosperitate, conexiune confirmată de Statele Unite, după cel de al doilea război mondial, prin sprijinul material acordat aliaţilor din prezent, indiferent de opţiunile lor din trecut.

Valorile democraţiei urmau să se dezvolte de la sine, ceea ce s-a şi întîmplat în Germania, de exemplu. Şi chiar dacă democraţia din Turcia este încă discutabilă, ea ar fi fost mult mai imatură fără periodicele presiuni externe. Expresie instituţională a legăturii dintre bani, securitate şi democraţie, Alianţa Atlantică a stabilit condiţiile concrete prin care Statele Unite vor apăra ţările Europei Occidentale – pe atunci slăbite după un război pustiitor pe teritoriul lor – de pericolul comunist. După 50 de ani de la semnarea Pactului, cînd ameninţarea comunistă a dispărut şi Europa este pe cale să-şi asigure cu mijloace proprii securitatea, rolul de lider al Americii ar putea înceta. Ar fi o variantă agreată nu doar de europenii demni, ci şi pe placul multor politicieni de peste ocean şi în orice caz nu ar trezi nemulţumirea unei populaţii pragmatice, fără vocaţie mesianică.

O alianţă cu o superputere este de natură să nemulţumească puterile mai mici, dar cu pretenţii, şi să-i scutească de grija bugetului de apărare pe cei mai puţin ambiţioşi. Strategii politicii americane nu prea ştiu să-i deosebească pe unii de alţii.

Primirea de noi membri şi relaţiile cu Rusia depind într-o bună măsură de angajamentele pe care va dori şi va putea să şi le asume Europa unită. Intervenţia în Iugoslavia exprimă dificultăţile trecerii la „noul concept strategic". Deocamdată, toată lumea are motive de nemulţumire: Statele Unite vor să apere valorile democraţiei, dar nu cu preţul vieţii soldaţilor săi, Europa Occidentală vrea să negocieze, dar după ce a formulat ameninţări nu le poate pune în practică fără ajutor american, Rusia se vede umilită în văzul întregii lumi, ţările foste comuniste speră să dobîndească prin intrarea în NATO prosperitatea, nu să cedeze spaţiul aerian pentru o luptă fără perspectiva imediată a victoriei, ONU urmăreşte în calitate de spectator o acţiune unde ar fi trebuit să fie actor, ca să nu mai vorbim despre sîrbii bombardaţi şi albanezii goniţi cu sutele de mii.

Poate că în cancelariile diplomatice toate aceste tensiuni pot fi ordonate şi raţionalizate. Pentru România, la zece ani de la revoluţie, frămîntarea iscată de bombardamentele de peste graniţă, dar şi de rezultatele sub aşteptări ale conferinţei la nivel înalt de la Washington se înscriu – cred – într-un proces firesc de maturizare. Despre această criză de creştere povesteşte acest număr în care aproape toţi colaboratorii – din ţară, din străinătate – spun că vor analiza la rece ceea ce nu pot exprima decît pasional: temeri, fantasme individuale şi geo-strategice, opţiuni categorice. Rămîne, totuşi, o nelinişte: dacă Miloşevici învinge, sîrbii vor avea parte de un erou naţional destul de dezagreabil. **(M. B.)**

Ion Bogdan LEFTER
scriitor

Despre ambiguităţi şi certitudini

– adică, de fapt, despre adevăr şi morală –

Pe măsură ce timpul trece (şi a trecut deja o lună şi jumătate de la debutul intervenţiei militare a NATO în Iugoslavia), nu doar situaţia efectivă, reală evoluează, ci şi imaginile asupra ei: încet-încet, percepţiile se nuanţează, diferitele interpretări se dovedesc sau nu corecte, lucrurile se clarifică, *adevărul* iese treptat la iveală. Dovadă – între altele – faptul că populaţia românească îşi menţine (conform sondajelor) sprijinul majoritar pentru integrarea în Organizaţia Pactului Nord-Atlantic. Dacă impresia iniţială ar fi persistat, dacă „bombardamentul" mediatic anti-NATO şi pro-Miloşevici la care a recurs o bună parte a presei locale şi-ar fi atins „ţinta", atunci românii ar fi ajuns la mari manifestaţii de stradă împotriva Occidentului şi în favoarea Uniunii Rusia-Belarus-Iugoslavia. Oamenii sînt – firesc – îngrijoraţi de desfăşurarea unui conflict armat într-o ţară vecină şi susţin fără ezitări o soluţie politică, dar – altfel – atmosfera în România e liniştită, extremismele nu par să aibă decît o audienţă restrînsă, gesturile ferm pro-occidentale şi pro-NATO ale guvernanţilor au fost acceptate de către populaţie, la fel – răspunsul pozitiv al Parlamentului la solicitările Alianţei Nord-Atlantice.

Şi totuşi, în dezbaterea publică de la noi semnificaţiile şi implicaţiile intervenţiei NATO în Iugoslavia rămîn învăluite într-o anume ambiguitate care conduce nu numai la neînţelegeri, ci şi la consecinţe mai subtile, mai profunde, cu efect mai îndelungat şi – de aceea – mai grave. Ele depăşesc tema iugoslavă şi introduc distorsiuni în fenomenele mai generale de modelare a mentalităţilor în sensul în care lumea de azi evoluează, de asimilare a conceptelor democraţiei, de cultivare a reflexelor corecte într-o societate postmodernă. Ajunse în spaţiul atlantic la un stadiu foarte sofisticat de evoluţie, mecanismele democraţiei lasă întotdeauna la vedere în fundal, în transparenţa lor, un set de principii ferme ale *moralităţii* (libertatea individului, drepturile omului, protecţia proprietăţii etc.). Fără ele, fără înţelegerea şi asimilarea lor, democraţia de tip euro-american ar fi şchioapă – sau n-ar mai fi deloc. Dacă în loc să construieşti o democraţie (simplu spus) *cinstită* îţi imaginezi că merge şi una mai şmecheră, plină de ambiguităţi, lipsită de criterii ireductibile, rezultatul poate fi un eşec. Profitabil pe moment pentru unii, dar dezastruos în ultimă instanţă pentru toţi.

În cazul nostru, ceea ce se întîmplă în dezbaterea publică pe marginea intervenţiei iugoslave a NATO este o continuă relativizare a acelor criterii. E un efect produs nu doar de criticile la adresa aliaţilor, formulate sistematic în termenii reciclaţi ai războiului rece, ci şi – paradoxal – de mare parte a declaraţiilor pro-NATO. Aflaţi mereu de-o parte şi de alta a liniei de demarcaţie dintre putere şi opoziţie, politicienii noştri au – ori dau impresia că au – mereu un *parti pris*. Încă şi mai mult – ziariştii. Discursurile (dacă nu ale tuturor, în orice caz ale multora) nu reuşesc să găsească nota calmă a judecăţii echilibrate: respectivii se implică emoţional în ceea ce spun, ridică tonul, pledează. Sînge latin! – dar nu poate fi numai atît. Temperamentul nu poate cauţiona la nesfîrşit confuzia pe care o produc lipsa de responsabilitate, jocul intereselor sau – pur şi simplu – fervoarea îmbrăţişării totale şi necondiţionate a unor „cauze". Pasionalitatea nu poate ţine loc de raţionalitate. Din păcate, riscul este ca din confruntarea permanentă a pledoariilor să nu se ajungă decît la relativizarea tuturor poziţiilor. Ba chiar şi a faptelor, a datelor concrete, a evenimentelor efective. Or, faptele sînt fapte – şi ele îşi au *adevărul* şi *moralitatea* lor. Oricum am lua-o, intervenţia NATO în Iugoslavia pune faţă în faţă două sisteme de valori: democraţia şi dictatura; drepturile omului şi statul poliţienesc; deschiderea internaţională şi închiderea naţionalistă; forţa civilizaţiei şi civilizaţia forţei (cum s-a mai spus). Legitimitate morală nu au decît primii termeni ai acestor cupluri de contrarii. Susţinătorii celorlalţi pot avea motive sau justificări pentru poziţiile lor, dar nu au (la propriu vorbind:) *dreptate*.

Coborînd de la acest plan speculativ al discuţiei la desfăşurarea concretă a reuniunii la vîrf a NATO de la Washington şi apoi la ecourile ei în România, se poate urmări foarte bine procesul politico-mediatic prin care, după acerbe bătălii relativizante, rezultatul bun, poate chiar foarte bun obţinut acolo de reprezentanţii ţării noastre a fost dizolvat aproape cu totul în incertitudine. De îndată ce reflectoarele din capitala federală americană s-au stins, în spaţiul nostru public s-au aglomerat atîtea reacţii şi comentarii contradictorii încît au început să nu se mai distingă faptele propriu-zise, care ar fi trebuit să fie incontestabile. Primul este revenirea României în fruntea ierarhiei statelor din regiune, după circa un an şi jumătate de îndepărtare de această poziţie: tendinţă clară de creştere la capitolul „imagine", cu consecinţe pozitive în ordine politică, strategică, economică. Al doilea fapt: aliaţii occidentali au ajuns la certitudinea includerii României în NATO într-un viitor apropiat. Actualele evoluţii balcanice au furnizat argumente mai mult decît suficiente chiar şi pentru cei mai sceptici. Al treilea lucru incontestabil după Washington: lansarea proiectului de susţinere economică a Europei de Sud-Est, care ne va aduce fonduri şi sprijin internaţional, de care aveam nevoie ca de aer. Sînt acum perspective certe pentru calmarea tensiunilor socio-economice şi pentru menţinerea echilibrelor finaciar-bugetare, pentru atragerea de investiţii, pentru inversarea sensului către creşterea economică, pentru dezvoltarea infrastructurilor – şi aşa mai departe.

Argumente pentru optimism, vasăzică – fie el şi unul precaut, moderat. A le relativiza şi – finalmente – a le ignora înseamnă o şansă în minus pentru înţelegerea corectă a ceea ce se întîmplă acum în România, adică – în fond – a chiar sensului *adevărat* şi *moral*, nenegociabil al democraţiei...

Precedent legal şi amoral

La baza actualei ordini mondiale reprezentate de organizaţia Naţiunilor Unite stau două documente: Carta ONU care interzice violarea suveranităţii statale şi Declaraţia Universală a Drepturilor Omului care garantează drepturile cetăţeanului chiar împotriva propriului stat. Numai că prevederile Cartei sînt, mai bine zis, erau *stabilite* pe cînd cele ale Declaraţiei sînt, adică erau, *recomandate*. Acţiunea NATO este ilegală raportată la vechea stare de lucruri, iar precedentul îl reprezintă tocmai schimbarea celor doi termeni: suveranitate recomandată, drepturi stabilite.

Răsturnarea acestei stabilităţi bazate pe suveranitate provoacă temeri, oricine se poate erija în arbitru. Cu ce drept îşi arogă SUA statutul de judecător? Sînt probleme puse şi de disidentul american (există şi aşa ceva, dar nu politic, ci „de opinie"). Noam Chomsky care spune că au mai fost cazuri în care agresorii îşi arogau o aură de apărători ai unei cauze. Japonia elibera Manciuria de „bandiţii chinezi", Mussolini îndeplinea o misiune „civilizatoare" în Etiopia, iar Hitler a invadat Cehoslovacia pentru a salvgarda „identitatea naţională a popoarelor ceh şi german".

Tocmai aici este punctul slab al argumentării. Atunci cînd dictatorii deţin puterea şi întîietatea militară, nu dau doi bani pe legalitatea internaţională, de exemplu pe ridicolul, privit de acum, pact Kellogg-Briand care în 1928 scotea războiul în afara legii. În schimb, atunci cînd deţin întîietatea, democraţiile ar fi obligate să respecte legi pe care nu le acceptă. Prezumţia utopică de moralitate este contrazisă de masacre, iar democraţiile sînt scuzate de scrupule: totuşi, încearcă să justifice juridic precedentul şi nu au drept scop cucerirea de teritorii.

Se poate pune întrebarea: cîte vieţi ar fi fost salvate dacă planul Vance-Owen ar fi fost aplicat cu forţa în 1993, fără a se mai pierde doi ani pentru ca ONU să trimită forţele IFOR (sub comandament NATO) în Bosnia?

Spuneam că acţiunea alianţei este ilegală şi din perspectiva tratatului său de constituire. Acesta este bazat pe trei principii: votul prin unanimitate, acţiuni defensive, acţiuni desfăşurate numai pe teritoriul statelor membre. Au fost încălcate primele două. Dar acest tratat a fost completat prin aşa-numitele „concepte srategice". Cel rezultat după summit-ul de la Londra admitea intervenţiile pentru gestionarea crizelor şi apărarea drepturilor omului în afara teritoriului ţărilor membre, dar sub egida ONU. La Washington s-a renunţat elegant la această umbrelă.

Ce va mai însemna NATO, pe lîngă SUA

În comunicatul final de la ultimul summit apare o precizare foarte importantă: „ne bucură noul avînt dat prin Tratatul de la Amsterdam consolidării unei politici europene comune de securitate şi apărare, precum şi dezbaterile angajate de atunci în cadrul Uniunii Europei Occidentale".

Se întrevăd două posibilităţi pentru acţiuni comune şi o viitoare unificare a politicilor de apărare ale statelor europene. Prima posibilitate ar fi dezvoltarea actualei Politici externe şi de securitate comune (PESC), al doilea pilon al actualei Uniuni Europene care a apărut pentru prima dată în 1986 în Actul Unic European şi a fost inclus ulterior în tratatul de la Maastricht. În acest fel, două atribute de bază ale suveranităţii statale trec în cîmpul instituţiilor comunitare, care au drept de iniţiativă şi consultare; fără a fi comunitarizate, statele membre îşi păstrează dreptul de decizie. Pasul făcut la Amsterdam, pomenit în comunicat, constă în introducerea unor majorităţi calificate în locul unanimităţii.

Scopul final ar fi ca statele membre să fie înlocuite în cadrul NATO de această componentă a UE. Rămîn deschise probleme, ca aceea a Austriei, care este în Uniune, dar nu şi în NATO, sau a Norvegiei, care are o situaţie inversă.

Cealaltă cale ar constitui-o Uniunea Europei Occidentale (UEO). Aceasta este o organizaţie înfiinţată în 1954, prin ambiţia Franţei, şi nu are legătură formală cu UE. Timp de patruzeci de ani nu a activat în nici un fel şi prima misiune de teren a constat în supravegherea embargoului pe Dunăre (în timpul războiului din Bosnia) şi s-a soldat cu un eşec binecunoscut. De altfel, din cei cincisprezece membri ai UE, doar zece sînt şi în UEO. Şi din această cauză, perspectiva unui NATO compus din SUA, Canada, UEO şi Turcia este foarte îndepărtată.

Oricum, construcţia unei structuri europene unice în cadrul NATO nu ţine de viitorul imediat şi sper să nu fie nevoie ca România să devină membră a alianţei prin intermediul acestei structuri. Ar fi păcat de campania pro-NATO.

Cristian GHINEA

Caius DOBRESCU
scriitor

Balcanii şi filosofia interesului

Criza din Kosovo a declanşat, peste tot în lume, polemici în care referirea la *interese* revine cu obstinaţie. Desigur, ar părea cel puţin ciudat dacă, în mijlocul unor confruntări a căror miză, adeseori, o reprezintă securitatea şi viaţa a sute de mii de oameni, părţile s-ar opri pentru a-şi defini nu interesele, ci conceptul de „interes". Cu toate acestea, modul în care termenul este folosit sugerează accepţii profund diferite, chiar ireconciliabile. În asemenea condiţii, ne putem întreba dacă dezbaterile au cu adevărat loc.

O elaborare influentă a temei conspiraţiei este de căutat în folclorul politic născut în jurul temei NATO într-una zonele cele mai sărace şi, prin urmare, cele mai resentimentare ale Europei: Balcanii. În încercarea de a-şi explica evoluţiile globale care le afectează destinul, populaţii suspendate într-un punct nedefinit al deplasării lor de la cultura tradiţională spre modernitate încearcă să reducă NATO la ceea ce cunosc din propria experienţă. Obişnuite să constate că interesele naţionale, apărate de întreaga forţă armată a statului, se identifică de obicei cu acelea ale clicii din jurul unui „om providenţial", aceste populaţii extrapolează spontan pesimismul lor istoric asupra construcţiei de securitate militară şi economică reprezentată de Alianţă. Astfel, „NATO" devine un personaj tot mai prezent în fabulele semi-mitologice care se nasc la periferia balcanică a civilizaţiei europene, trăsăturile sale fiind împrumutate atît eroilor negativi din *soap operas* (împăraţii malefici ai unor imperii SF sau bogaţii hapsîni din telenovele), cît şi imaginii mai mult sau mai puţin conştiente, dar adînc înfipte în mentalul colectiv, a cutărei sau cutărei paşale locale.

În substanţa acestor ideologii populare se amestecă, de asemenea, o imagine trunchiată şi deformată asupra pieţei libere, inevitabilă, probabil, din poziţia deloc de invidiat a *Gastarbeiter*-ului. Nu trebuie uitat că balcanicii şi-au remodelat reflexul de transhumanţă în sensul unui trafic continuu de forţă de muncă înspre Europa Occidentală. Acest proces, mult mai puţin perceptibil în cazul noilor venite România şi Bulgaria, a generat demult, în Grecia şi în spaţiul ex-iugoslav, o veritabilă cultură a migraţiei economice. Astfel încît, pentru mai multe generaţii de lucrători la negru în ţările dezvoltate ale continentului, NATO pare să apere interesele patronilor lor sezonieri, detestaţi şi invidiaţi pentru „lăcomia" şi „egoismul" lor, reale sau presupuse[1]. Nu este nevoie să invocăm substratul religios maniheistic al Balcanilor pentru a înţelege cum o populaţie semi-rurală poate foarte uşor să transpună o asemenea stare de spirit în tiparul unei înfruntări de proporţii cosmice între o lume a „interesului", care nu mai are nimic sfînt, şi o lume care îşi conservă sensul şi valorile ancestrale.

În zona Balcanilor, maniheismul spontan al marxiştilor mai mult sau mai puţin reformaţi şi maniheismul spontan al imaginaţiei populare intră, tot spontan, într-o configuraţie pe cît de informă, pe atît de stabilă. Cei ce îl acuză pe dl Ion Iliescu de a fi adoptat o poziţie apropiată de cea populară din pură demagogie ignoră profundele şi numeroasele sale antecedente din domeniul a ceea ce am putea numi „marxismul balcanic". „Balcanic" în sensul unei viziuni care, continuînd să identifice în capitalism o fiară a Iadului, îşi asumă totuşi acea înţelepciune locală care învaţă că trebuie să te faci frate cu dracul ca să treci puntea. Asta nu înseamnă, însă, că se poate construi o relaţie durabilă de încredere cu respectivul „drac" şi că nu trebuie avut tot timpul în vedere că acesta poate oricînd pune în pericol puntea însăşi.

Revenind la reacţia populară faţă de NATO manifestată în România în ultima vreme, putem de asemenea să notăm uimitoarea asemănare cu respingerea „capitalismului" de la începutul anilor '90. Şi atunci, potenţialii investitori, care abia dacă începeau să manifeste un interes şovăitor şi sceptic faţă de piaţa românească, erau văzuţi ca o falangă bine organizată şi extrem de agresivă, în ofensivă pentru a coloniza economic România. Obsesia *interesului* urmărit de partenerul străin pare să renască acum, o dată cu competiţia generală pentru aflarea presupuselor maşinaţiuni de culise care ar explica politica NATO faţă de Balcani şi faţă de globul pămîntesc.

Ceea ce se desprinde de aici cu precizie este că, pentru români – şi, probabil, pentru balcanici în general – „interesul" este întotdeauna *obscur*. Şi asta, s-ar părea, în sensul că este *de origine* obscură. Interesul este, prin definiţie, netransparent, legat de pornirile cele mai intens-joase ale firii. Interesul caracterizează materialitatea doritoare, „rea" prin chiar acest fapt. Orice declaraţie a NATO cu privire la interesele sale şi la urmărirea lor va fi întotdeauna întîmpinată cu o prezumţie de vinovăţie, fiindă noţiunea însăşi de „interes" conţine ideea de culpă morală.

Pentru a redresa această fractură gravă a comunicării ar fi, probabil, necesară o pedagogie care să expună conceptul de „interes" pe care se bazează Alianţa. Acesta este consubstanţial, în bună măsură, cu viziunea asupra intereselor din tradiţia filosofiei politice anglo-americane. Pentru legatarii spirituali ai lui John Locke, nu există un conflict între interese şi o morală raţională, pentru că „interesul" nu reprezintă nevoia sau dorinţa primară, impulsul nediferenţiat către plăcere şi putere, ci este rezultatul unui proces elaborat de autocunoaştere şi autosupunere la regimul raţiunii. Interesul nu este în nici un fel vinovat în sine şi nu numai că nu este obscur, ci exprimă transparenţa la modul exemplar. Capacitatea de a defini şi ierarhiza raţional interese se află în centrul libertăţii şi demnităţii umane. De asemenea, nu poate exista un Interes general şi abstract în sfidarea intereselor particulare, concrete, considerate ca fiind nu doar legitime, ci chiar, adeseori, *prioritare* în ordinea legitimăţii. Ceea ce explică de ce, în declaraţiile oficiale emise de Casa Albă sau de Foreign Office, se poate vorbi în modul cel mai firesc despre „apărarea intereselor şi valorilor noastre". Alăturarea nu este întîmplătoare: „interesele" şi „valorile" sînt traversate de o aceeaşi ordine a raţiunii şi responsabilităţii şi, prin aceasta, sînt esenţialmente solidare.

Aceste observaţii ne arată că, în mod real, aderarea la Alianţă presupune, dincolo de orice calcul al intereselor, şi un mod diferit de a conceptualiza şi instrumenta „interesul" ca atare.

1 În paranteză fie spus, aici ar trebui să căutăm şi explicaţia faptului că, deşi expuşi de decenii realităţilor unei Europe democratice şi „capitaliste", sîrbii au o atît de violentă reacţie de izolare. Dimensiunea umilitoare a condiţiei *Gastarbeiter*-ului este pierdută din vedere atunci cînd se discută sentimentele antioccidentale ale unei populaţii pe care, în fapt, migraţia economică sezonieră a îmbogăţit-o.

Claude KARNOOUH
profesor de filozofie

A înţelege războiul

Există mai multe feluri în care poate fi interpretat războiul declanşat (nedeclarat) de NATO împotriva Serbiei. Se poate opta pentru repetarea declaraţiilor purtătorului de cuvînt al NATO şi ale şefilor de guvern din Occident pînă la saturaţie. Dar atunci pentru ce ar mai primi leafă gazetarii şi pretinşii analişti politici? Doar ca să parafrazeze ceea ce se ştie de mult? Se pot repeta – dacă ni s-ar da posibilitatea să le auzim – şi declaraţiile guvernului de la Belgrad, dar rezultatul nu ar fi mai bun. Şi mai este posibilă – şi aşa vreau eu să procedez – o privire rece asupra a ceea ce, în ultimă instanţă, nu este decît o tragedie, în înţelesul grecesc al cuvîntului. În această viziune sînt posibile două lecturi complementare: una politică şi una economică.

Din urmă cu cinci secole, de la Machiavelli, am fi putut afla (dar dintre scribii plătiţi nimeni nu-şi mai aduce aminte) că politica şi morala nu trebuie combinate. Acest război poate fi foarte bine citit prin grila oferită de **Principele** şi de **Arta războiului**: pe de o parte este vorba despre instaurarea şi impunerea unei noi ordini politice sau, mai curînd, politico-economice; pe de altă parte, niciodată Principele care instaurează această nouă ordine nu va mărturisi scopurile reale ale acţiunilor sale violente. Cu alte cuvinte, discursul umanitar al NATO şi al complicilor lor ocupînd avanscena este, evident, un trucaj, o capcană (chiar dacă politica lui Miloşevici e condamnabilă) ilustrînd foarte bine un proverb chinez: „Cînd arăţi luna cu degetul, imbecilul vede degetul". Într-adevăr, cine poate nega efectul masivelor bombardamente din Kosovo? Efectele tangibile ale acestora au fost distrugerea colectivităţii albaneze, permisiunea dată lui Miloşevici pentru folosirea armei demagogiei şi a realizării purificării etnice pe care n-ar fi îndrăznit să o pună în practică nici cei mai radicali naţionalişti sîrbi. Societate încă arhaică, cu un puternic specific rural, albanezii din Kosovo sînt acum dispersaţi, dezrădăcinaţi, goniţi de pe pămîntul lor, trăind în afara solidarităţilor lor de clan şi de neam; pe scurt, ei nu se mai pot opune în nici un fel ofertei modernităţii radicale.

În ceea ce priveşte factorii economici, aş face următoarele observaţii. Găsesc stranie declanşarea acestui război simultan cu adoptarea monedei unice europene, singura capabilă să concureze dolarul. De asemeni, găsesc stranie coincidenţa prin care ostilităţile se declanşează simultan cu războiul economic dus de Statele Unite contra Comunităţii Europene (împotriva bananelor din fostele colonii şi pentru a impune carnea de vacă tratată cu hormoni). Statele Unite şi Comunitatea Europeană au refuzat, în fapt, un plan Marshall pentru ajutorarea celor mai sărace ţări ieşite din blocul comunist; cum de pot astăzi să afirme fără ruşine că democraţia nu s-a dezvoltat sau s-a dezvoltat prost, cînd toţi experţii ştiu că există o strînsă corelaţie între bunăstarea materială, protecţia socială şi jocul politic democratic?

Aceste ţări au fost lăsate să sărăcească, a înflorit aici un capitalism banditesc *(robber capitalism)*, după cum l-a definit Georges Soros, întemeiat pe corupţia generalizată pînă la cele mai înalte sfere ale statului, pe reţele mafiote, pe traficul de arme şi droguri.

Dacă democraţia şi multiculturalismul ar fi fost scopul real al acestui război, ar fi greu de explicat de ce NATO nu a intervenit împotriva Croaţiei, cînd de acolo erau goniţi sîrbii, sau de ce cînd s-au încheiat acordurile de la Dayton nu s-a făcut nici o aluzie la Kosovo. Sînt întrebări la care nici gazetarii, nici pretinşii specialişti nu răspund. Este evident că, dincolo de mizeria popoarelor, puterile occidentale îşi instalează ordinea lor: constituie micro-state neputincioase, supuse diktatului puterilor financiare, disimulate în spatele forţelor NATO, cedînd în faţa forţei tehnice a Statelor Unite, chiar dacă tulburările din Europa vor continua la infinit. Iarăşi, la fel ca în 1914, la fel ca în 1940, europenii orbiţi de speranţa unor profituri derizorii îşi sapă propria lor groapă. Este sigur un lucru: întîi separarea Cehoslovaciei, apoi nimicirea Iugoslaviei au abolit, *de facto*, tratatele care, din 1919 încoace, instalaseră, de bine de rău, o oarecare stabilitate în Europa. Germania nazistă a fost condamnată şi pentru că a sfărîmat această ordine. Or, cînd se rupe un echilibru, naşterea următorului este însoţită întotdeauna de violenţă. Aceasta se numeşte Istorie. Să ştie toată lumea, aventura războinică nu s-a încheiat. Trebuie citit **Principele** pînă la sfîrşit, pînă cînd prin viclenie, talent, clarviziune, război sau noroc, prinţul îşi va consolida puterea. Nu avem nici o certitudine în privinţa acestei ordini: ea poate fi cea a instabilităţii permanente, a urii de nevindecat, a răzbunărilor teroriste, a unor noi forme de război civil extinse la scara continentului.

Acel NATO pe care-l vrem

Între ceea ce ştiu românii că este NATO şi ceea ce-ar dori ei ca NATO să fie există o diferenţă considerabilă. Ca om care merge la piaţă, îşi salută vecinii, ia metroul la ore de vîrf, citeşte ziarele şi, mai ales, ascultă, am curajul să creionez următorul portret robot: dac-ar fi să fim în NATO, acel NATO pe care-l vrem noi ar trebui, în primul şi-n primul rînd, să-i pleznească pe ruşi. N-are motive, veţi spune; nu contează. În contul a ceea ce ne-au făcut, o palmă peste bot, fie şi gratuită, n-ar strica; oricum, tot le-am rămîne datori (adică noi plus NATO, ruşilor, cu alte palme). Urmează la rînd – aţi ghicit – ungurii. N-ar strica ca NATO să le caute şi lor gîlceavă; Javier Solana ar putea, de exemplu, să se ducă-n poartă la Parlamentul budapestan şi să le zică, bătînd obrazul: *măi oameni buni, am auzit că voi l-aţi omorît pe Mihai Viteazul*. Şi jaaap! una peste ochi (nu peste ceafă, pentru că acolo ar urma să o ia bulgarii, doar ştim de la Eminescu!). Bine, dar (şi) Ungaria e-n NATO – ar putea replica unul dintre dumneavoastră, mai neinformat. Dar tocmai ăsta-i farmecul! Ungurii să fie concomitent şi membri şi victime ai NATO, dac-ar putea cu o mînă să se bombardeze zîmbind şi cu alta să sufere plîngînd, c-aşa le trebuie, ştiu ei de ce (iar dacă nu ştiu, să ne întrebe). Cred eu că apoi ar putea urma Anglia. Da, am zis bine, Anglia. Nu ştiu cum se face, dar cu această atît de îndepărtată ţară nimic, niciodată, nu ne-a mers prea grozav. Fie că au ei nasul prea sus, fie că avem noi vocea prea joasă, nu se ştie. Nici cînd i-am bătut la fotbal nu au suferit cine ştie ce. În fine; e ceva ce nu ne merge cu ei. Drept care NATO ar putea să le dea (în combinaţie cu IRA, adică trebuie încurajate şi talentele locale!) o bucurie teleghidată mare cît casa (de pe Downing Street 10). După Anglia, ar putea urma, să zicem, o ţară nordică. Oricare, care pică la îndemînă, oricum toate sînt la fel, niciuna nu ne-a ajutat neam, ba, mai mult, ne-au pus beţe în roate pe vremea în care doream să intrăm în NATO. Pentru a ne proba imparţialitatea, am putea da cu banul: fie Suedia, fie Danemarca, fie Norvegia. Ba parcă pe Suedia am lăsa-o mai la urmă, mai trăiesc încă suedeze care au amintiri de la Marea Neagră, iar românul *membru NATO* are şi el ţinere de minte! În rest, pară şi pîrjol, NATO să-şi facă datoria.

Ar mai fi, cred. Lista e lungă. Acel NATO pe care-l vrem, dac-ar vrea să ne fie pe plac, n-ar avea nici o clipă de linişte. Am zis bine: NATO, nu noi. Noi am fi, se înţelege, ocupaţi cu tranziţia. Pentru a fi membri *demni* ai NATO, am avea nevoie de prosperitate, deci de muncă şi pace. Noi am vrea pace (cu condiţia ca NATO să lupte zi şi noapte, acolo unde-i spunem). Eventual – dar numai eventual – am putea organiza la Bucureşti cîte un congres de pace, între NATO şi oricare dintre amărîţii de mai sus.

I-am primi cu pîine şi sare, pentru că românul, chiar şi-n NATO, e ospitalier.

Adrian CIOROIANU

INFORMAŢIE ŞI OPINIE

Carmen BENDOVSKI

jurnalist

Adevărul şi politica

„Nu poţi spune: ăsta-i adevărul...". Cristina Liberis, editor-prezentator TVR. 31 de ani. A fost în Kosovo de mai multe ori. O pasionează politica externă. Îi place să gătească mîncăruri tradiţionale, sarmale, ciorbă de văcuţă, cozonaci. Regretă că nu are o grădină pe care să o îngrijească.

„Nu poţi fi sigur că ceea ce transmiţi este într-adevăr corect şi asta îţi dă un sentiment tare ciudat", Adelin Petrişor, reporter TVR. 24 de ani. A fost în Liban, Albania, Irak, Kosovo şi la Belgrad. Îl fascinează dreptul internaţional. Adoră schiul, tenisul de masă, dar cel mai mult discuţiile cu colegii de breaslă. Îi pare rău că, deşi călătoreşte mult, nu are timp să cunoască mai bine oamenii locurilor.

Adelin Petrişor: Corespondentul dintr-o zonă de conflict nu prea este ceea ce mulţi poate că îşi închipuie, un fel de erou cu vestă antiglonţ! Cea mai mare parte a timpului ţi-o petreci culegînd şi triind informaţiile, nicidecum făcînd filmări spectaculoase în care tu devii personaj principal.

Cristina Liberis: Trebuie în primul rînd să înţelegi tu foarte bine ce se întîmplă. Nu este uşor, trebuie să descoperi cauzele profunde ale conflictului, să intuieşti cît de cît cam ce urmează... Am cerut să plec în Kosovo cu o săptămînă înaintea izbucnirii conflictului, eram sigură că se va întîmpla ceva...

Adelin Petrişor: Sîntem ca inginerii, sîntem mulţi! Puţini sînt însă cei care reuşesc să-şi facă bine treaba. Ca să relatezi dintr-o zonă de conflict trebuie să te documentezi foarte temeinic, nu îţi poţi permite nici un fel de superficialitate. În plus, este nevoie să cunoşti şi mentalitatea oamenilor.

Cristina Liberis: În acelaşi timp, este absolut demonstrabil că nu poţi fi sută la sută obiectiv. Pe de o parte, pleci la drum cu un bagaj de informaţii furnizate de agenţiile de presă, de ziare, de televiziuni, iar pe de altă parte, la faţa locului vezi şi afli lucruri care nu se potrivesc întotdeauna tiparelor... Te influenţează REALITATEA. Te poate influenţa şi politica instituţiei de presă la care lucrezi...

Adelin Petrişor: Pentru că de cele mai multe ori nu dispui de surse pentru a verifica informaţiile, recurgi în corespondenţe la formula „se pare că". Mie îmi este întotdeauna foarte greu să transmit astfel informaţiile.

Cristina Liberis: Ambele tabere aflate în conflict încearcă să te manipuleze...

Adelin Petrişor: Cred că războiul mediatic influenţează în proporţie de peste 50 la sută soarta celui de pe teren...

Cristina Liberis: Repet, contează mult şi interesul postului pentru care transmiţi. Şi mai vreau să spun că adevărul în privinţa conflictului din Kosovo este undeva la mijloc... Sigur însă că de multe ori curentul de opinie majoritar te influenţează.

Adelin Petrişor: Dacă vrei să-ţi faci meseria bine şi ai simţul responsabilităţii faţă de public, în condiţiile în care nu dispui de mai multe surse sau de o sursă independentă pentru verificarea informaţiilor, recurgi la descrierea realităţii imediate. Transmiţi ceea ce vezi cu ochii tăi şi nu poate fi contestat de nimeni. Adică ceea ce li se întîmplă oamenilor aflaţi în zonele de conflict, indiferent din care tabără fac parte...

Pentru că din ambele tabere, mai spune Adelin, iar Cristina încuviinţează, războiul declanşat de lideri face ca sadicii, criminalii, provocatorii din marea masă a populaţiei să iasă la suprafaţă. În fiecare tabără există un Schindler, adaugă Adelin scuzîndu-se, pentru că în general nu îi place să comunice în metafore. Pentru că suferinţa văzută de la doi paşi, completează Cristina, nu se poate evalua cantitativ, ci calitativ. Martori ai suferinţelor sîrbilor şi albanezilor, amîndoi declară că îşi stăpînesc emoţiile şi caută cu îndîrjire adevărul. Care este la mijloc: între un tractor pe trei roţi cu care se refugiază înghesuiţi ca animalele albanezii din Kosovo şi adăpostul din Belgrad în care, tot ca animalele, familii întregi de sîrbi trăiesc de mai multe săptămîni. Amîndoi se simt frustraţi: Cristina pentru că nu poate pleca din nou în zona de conflict (crede că acest lucru se datorează faptului că o informaţie transmisă de ea a contrazis informaţiile oficiale difuzate cu doar cîteva minute înainte de corespondenţa ei); Adelin pentru că Televiziunea română nu îi poate pune la dispoziţie logistica de care dispun colegii lui occidentali.

Iar noi nu sîntem cu nimic mai proşti decît alţii, mai spune Adelin Petrişor, o persoană directă, volubilă, necomplicată. Cristina Liberis, rezervată, cu un zîmbet parcă absent, îl lasă şi de această dată să vorbească în numele ei. Amîndoi, timp de vreo două ore, în faţa unui pahar de vin au povestit multe. Merită să fie ascultaţi.

Domnica MACRI

jurnalist

Belgrad în aprilie

În această primăvară Belgradul a fost, mai mult ca oricînd, un oraş al paradoxurilor. Un oraş în care calmul promenadelor însorite şi al popasurilor la terasele cafenelelor conviețuieşte cu zbuciumul unui război de sfîrşit de secol, cu doliul, ruinele şi mirosul său de pucioasă. În care, pe aceeaşi arteră comercială, tineri îmbrăcaţi la modă şi „de marcă" se plimbă ba pe lîngă vitrinele umplute elegant cu marfă occidentală, ba pe lîngă sediul recent devastat al centrului cultural francez, cu pereţii îmbîcsiţi de înjurături. Unde barul „New York, New York", omagiu unui film de referinţă şi metropolei *par excellence*, şi-a acoperit firma cu vopsea albă şi s-a reintitulat „Bagdad" (inexplicabil omagiu adus unei societăţi dictatoriale, asuprite şi sărăcite). Un oraş în care oameni curajoşi, oameni capabili să îşi asume opinii, au optat acum să cînte într-un cor pe o singură voce.

Iar această voce – din care răzbate ameninţarea unei rezistenţe îndîrjite – acuză Occidentul de agresiune neprovocată împotriva unui stat suveran, paşnic şi împotriva populaţiei civile?

Cum se explică această uniformitate de opinii, avînd în vedere culpabilitatea incontestabilă a Belgradului în tensionarea situaţiei şi apoi escaladarea violenţelor în Kosovo?

De la distanţa sigură dată de una sau mai multe graniţe între observator şi locul conflictului, pare că factorul numărul unu al războiului din Iugoslavia este Slobodan Miloşevici. La Belgrad se vede altfel. De la liderii partidelor politice cu pondere mai mare, mai mică sau fără reprezentare în parlament, şi pînă la ziariştii din presa independentă, de la studenţii care au umplut străzile şi emisiunile de ştiri cu protestul lor anti-Miloşevici în 1996 şi pînă la simplii alegători care întotdeauna au votat cu altcineva, toată suflarea opoziţiei sîrbe are o singură opinie: *„Problema nu mai este Miloşevici. Problema sînt bombardamentele. Pînă cînd ele nu se opresc, nu avem ce discuta despre Miloşevici, trebuie să ne apărăm."*

Unanimitatea este zdrobitoare. Dar este o unanimitate diversă, pentru că provine din moduri de gîndire şi motivaţii extrem de diferite. Iată o parte dintre ele: o bună parte dintre cetăţenii Iugoslaviei sînt victimele propagandei de stat, care a fost practic neîntreruptă de la instaurarea comunismului. Din 1987, coarda naţionalistă a fost puternic utilizată, iar cele două războaie în care Serbia a fost atrasă au fost „puse în scenă" cu o reală măiestrie de propagandiştii lui Miloşevici, care au operat cu incitări făţişe la ura etnică. Războaiele au trecut, dar patriotismul festivist, eroismul de război, imaginea Serbiei „agresate" şi celelalte şabloane au rămas active în mass-media controlată de stat şi au fost reaplicate, convenabil, în problema albanezilor din Kosovo. În ochii multora faptele reprobabile de astăzi devin explicabile, dacă nu şi scuzabile, privite în diacronie. Pentru capetele cele mai luminate, care nu se abat niciodată de la o gîndire democratică, politica şi politicienii iugoslavi nu au nici o scuză pentru comportamentul şi deciziile lor, aşa cum nu are nici Occidentul pentru decizia sa ilegitimă şi ipocrită de folosire a forţei. În sfîrşit, un sentiment de solidaritate umană, din acelea care apar în orice societate aflată la ananghie, şi o revoltă firească în faţa brutalităţii, a războiului care ucide nevinovaţi sînt printre elementele care unifică vocile în Serbia.

Occidentul este judecat la Belgrad pe toate tonurile şi tonalităţile. Nivelul cel mai la îndemînă este cel al injuriilor şi lozincilor, al bancurilor şi zeflemelii. Aici intră umorul de bună calitate al rezistenţilor care se adună zilnic în Piaţa Republicii („Ne scuzaţi că v-am doborît avionul, n-am ştiut că era invizibil!"), lozincile pe tema „Nu dăm Kosovo!" sau, într-un registru negativ, înjurăturile scrise pe zid, caricaturile obscene avînd-o drept personaj favorit pe Madeleine Albright. Tot în registrul elementar se înscriu şi adjectivele oficiale „agresor" şi „fascist", folosite fără simţul măsurii de presa de stat sîrbă.

Principala strategie a discursului – cu cele mai mari şanse de succes – este de a scoate în evidenţă minciunile, derapajele, ilegalităţile comise de partea adversă. Exagerările inutile discreditează de cele mai multe ori aceste critici. Preluarea şi vehicularea imprudentă a oricărei informaţii, cu condiţia ca ea să fie convenabilă, este o altă „lipsă" a discursului sîrb. Anumite discursuri au ales ca argument reluarea la infinit a istoriei, pentru a dovedi că nu sîrbii sînt de vină în Kosovo. Dacă sînt vreodată discutate, brutalităţile comise de poliţie în regiune sînt cumva motivabile de o logică istorică de tipul „ei au început". Dacă albanezii aveau dreptate în 1998, oricum greşiseră în 1990, şi dacă au fost nedreptăţiţi în 1987, era doar pentru că se revoltaseră încă din 1982...

Indiferent de realitatea din care se naşte, discursul antirăzboi şi anti-NATO nu poate fi convingător, pentru simplul motiv că nu îşi mai propune acest lucru. El a devenit auto-suficient şi aproape auto-referenţial, odată ce autorii lui sînt şi cititori, şi se citează reciproc drept „martori". Astfel, sîrbii îşi refuză practic posibilitatea de a-şi spune punctul de vedere, o armă de care în noul război mediatic e atît de mare nevoie.

P.S.: La ora la care mă pregăteam să închei articolul, Radioteleviziunea Sîrbă a fost lovită şi parţial distrusă. Nouă oameni au murit, printre ei mai mulţi jurnalişti. Ăsta să fie războiul mass-media?

Demnitatea din mînă şi cioara de pe gard

Cu o zi înainte de întrunirea NATO de la Washington, i-am întrebat pe cîţiva bucureşteni *ce cred că va obţine România în urma acestei reuniuni*.

Dumitru Boaşcă – Pentru România ar fi optimist să se ajungă totuşi la o pace în Iugoslavia.

Rep. – Credeţi că reuniunea NATO din aceste zile poate decide pacea?

D.B. – După mine, da. Pînă acum lui Miloşevici nu i s-a dat de fapt nici o pauză să-şi pună în aplicare o retragere a trupelor din Kosovo. Asta nu se poate face sub bombardament. Eu ştiu, că am făcut războiul. Dacă nici într-o asemenea situaţie Miloşevici n-ar ceda, atunci de-abia ar trebui acţionat necruţător.

Un anonim – Oricum, pentru România nu se poate să apară vreun rezultat. Nu se pune problema deocamdată. Sîntem mult prea departe de NATO, din aproape toate punctele de vedere: financiar, economic şi chiar în ce priveşte conştiinţa oamenilor. Vom obţine poate cîteva promisiuni pentru viitor: patru, cinci ani...

Liviu Dimca – Trebuie să dăm vrabia din mînă pentru cioara de pe gard.

Rep. – „Vrabia din mînă" fiind ce?

L.D. – Vrabia din mînă fiind demnitatea noastră şi prietenia tradiţională cu Iugoslavia. Trebuie să renunţăm la ea de dragul unor promisiuni că vom intra în NATO poate mai curînd decît era vorba.

Claudia Matei – Nu cred că ruşii vor permite să se realizeze interesul americanilor de a-şi face aici baze militare. Aderarea la NATO înseamnă practic construirea de baze americane. Nu ştiu dacă li se va da voie să se extindă atît de mult în Europa. Teritoriile se împart între marile puteri, e un lucru bine ştiut.

Valeriu Gociman – Atîta timp cît toată lumea era convinsă că trebuie să intrăm în NATO, era foarte bine. Între timp, mafia comunistă a reuşit să convingă o serie de oameni, în special pe cei mai puţin instruiţi, şi să-i returneze către răsărit. Cu acest est e foarte greu. Americanii ar trebui să se grăbească dacă nu vor ca România să se transforme într-un bastion comunist al Rusiei. O Rusie care vrea, de la Petru cel Mare, graniţă cu Germania. În calea acestui lucru nu stă decît România, fiindcă restul ţărilor sînt slave.

Radu Potolea – Eu sper să cîştigăm o poziţie mai bună în negocierile pentru aderarea la NATO. Doresc ca preşedintele Constantinescu să obţină unele avantaje pentru România, avînd în vedere sprijinul pe care NATO ni-l cere.

Aurelian Roler – Depinde de cît de deştepţi sînt politicienii noştri trimişi acolo, astfel încît să profite de necazul altuia. Sper că sînt băieţi deştepţi şi că vor profita cît mai mult de această conjunctură.

După terminarea reuniunii de la Washington am făcut un alt sondaj de opinie pe stradă, dorind să aflăm ce cred oamenii despre rezultatele summitului.

Alexandra Bulgaru – Mi se pare că n-am obţinut mai nimic. Politicienii noştri se agaţă de o idee a lor, de o utopie, mi se pare mie, aceea că vom fi primiţi în NATO. Eu cred că nu vom intra niciodată în NATO. O spun cu părere de rău.

Dumitru Conţescu – Nu puteau, domnule, să ne ofere ceva precis în aceste condiţii. E război şi există calcule şi presiuni de tot felul. Dacă ne primesc pe noi, care putem să-i ajutăm puţin contra sîrbilor, îi întărîtă pe ruşi, care pot să-i încurce mai mult decît am putea noi să-i sprijinim.

Dan Caraulea – Rezultatul e ambiguu şi cred că americanii vor să ne ţină de partea lor, oferindu-ne însă cît se poate de puţin. Mi se pare foarte normal să fie aşa.

Dinu Greceanu – Sîntem pe calea cea bună. Cred că vom fi primiţi în NATO în cîţiva ani. De altfel, mi se pare că ne comportăm în mod aproape ideal. Aşa cum îi stă bine unui viitor bun aliat al Occidentului. Cu toate isteriile şi nebuniile care se creează cînd şi cînd.

Gina Mărgărit – Eu ţin cu sîrbii. Sînt prietenii noştri. Altceva n-am de spus.

Pesimişti sau optimişti, gîndind liber sau după şabloane, mai rigid sau cu isteţime, cei întrebaţi s-au dovedit a fi în orice caz la curent cu evenimentele într-o foarte mare proporţie. (Nimeni n-a întrebat **ce-i aia summit**.)

A consemnat Andrei MANOLESCU

Sorin VIERU
profesor universitar

Un detaliu lipsit de importanţă

Ceea ce se întîmplă în Iugoslavia îmi ridică multe semne de întrebare. Am să mă refer aici numai la unul.

Încep cu o chestiune de detaliu. De ce, oficial, ultimatumul dat conducerii sîrbe a fost urmat de ceea ce s-a numit «intervenţie militară în scopuri umanitare»? De ce nu de-a dreptul «război»? Sau poate că efectiv nici nu este vorba de război? Nu este război fiindcă nu s-a declarat; juridic, America nu este în război, Congresul n-a declarat nici un război.

Sau să înţeleg din acest detaliu că avem un motiv în plus, unul singur, şi nu cel mai important, de a crede – aşa cum personal înclin să cred – că după terminarea intervenţiei militare, intervenţie care nu se va termina atît de curînd pe cît cred unii şi speră toţi – sîrbii nu vor semna niciodată o pace, fiindcă pace se semnează numai după război, şi nici atunci totdeauna? Să înţeleg că nu este vorba de un *casus belli?*

Tot ce înţeleg acum este doar că, război sau nerăzboi, Serbia moare, dar nu se predă. Situaţia de război-nerăzboi va continua, în pofida agitaţiei diplomatice, şi după cele cinci săptămîni. Faptul că această situaţie a durat pînă acum mi se pare extraordinar – dar ce va fi dacă situaţia va dura două luni? (Dar dacă va dura mai mult? Pare de neconceput. Dar dacă, totuşi?) Însă asta era de prevăzut de la bun început, încă înainte de declanşarea loviturii militare! Aceasta ţine nu numai şi nu atît de natura regimului politic din Serbia, cît de cultura politică şi tradiţia naţională a vecinului nostru. Numai în secolul nostru Serbia a respins trei ultimaturi înfricoşătoare adresate de puternicii zilei: în 1914, ultimatumul austro-ungar; în 1941, ultimatumul nazist; în 1948, ultimatumul sovietic. Aceste trei ulcioare n-au mers la apă prin părţile sîrbe, aşa cum au mers – şi încă cum, oho! – prin alte părţi. Al patrulea ulcior, însă, va merge! Va trebui să meargă, fiindcă altfel e bai. Dar apa la care va merge acest al patrulea ulcior este amară. Nu numai pentru sîrbi, nu numai pentru albanezi, ci pentru toată lumea. Chiar dacă pînă acum războiul nu a fost declarat.

Sau poate că „război în scopuri umanitare" ar fi sunat prea bizar chiar şi pentru urechile familiarizate cu cele mai insuportabile stridenţe politice? De aceea preferă oficialităţile, ruşinoase cum le ştim, să vorbească despre intervenţie şi lovitură aeriană, dar nu despre război? Oarecari temeiuri pentru această reticenţă există, ce-i drept! Războiul, ştiut lucru, este cel mai mare dezastru umanitar cu putinţă, aşa că „intervenţie militară în scopul prevenirii unui dezastru umanitar" sună ceva mai bine. Ceva mai bine, dar nu tot foarte bine, şi tot ca dracu! Căci este un fapt: prin război sau intervenţie, sau cum altfel dorim să-i spunem, catastrofa umanitară din Kosovo nu numai că n-a fost prevenită ci, dimpotrivă, accelerată la maximum. Dacă scopul fundamental a fost într-adevăr prevenirea unui dezastru umanitar, atunci trebuie spus că scopul acela a fost ratat încă din primele zile, cînd a devenit limpede că lucrurile nu merg potrivit aşteptărilor (cum n-au mers nici altădată: amestecînd realitatea cu ficţiunea, ne vine în memorie cunoscutul episod din Tolstoi, în «Război şi pace»: „Die erste Kolonne marschiert... Die zweite Kolonne marschiert". Pe hărţile de stat major totul mergea ceas!). Noroc că războiul va mai fi avînd şi alte scopuri, preventive şi afirmative, aşa că el poate să continue oricum!

Pînă cînd însă? Ei bine, pînă cînd Kosovo şi Serbia întreagă vor fi distruse complet (deşi perfecţiunea este greu de atins chiar şi pe tărîmul aneantizării), iar *efectele colaterale* ale bombardamentelor în scopuri umanitare vor fi atît de covîrşitoare încît vor forţa Serbia să semneze – pentru ce însă? Pentru capitulare? Nicidecum. Capitularea survine numai ca efect al războiului, dar din punct de vedere juridic America n-a declarat nici un război; pe de altă parte, capitularea nu prea le stă sîrbilor în caracter. Aşa că va trebui găsită *in extremis* o soluţie de compromis. Este improbabil să se ajungă la staţionarea în exclusivitate a forţelor NATO în întregul Kosovo! Ne putem aştepta ca sîrbii să se *mîndrească* cu *ultima lor victorie,* indiferent cum se prezintă situaţia, aşa cum se *mîndresc* pînă azi cu *victoria* lor de acum şase veacuri de la Kosovo. În schimb, Occidentul, cuminte, va păstra o tăcere modestă.

Dar poate că lucrurile nu vor evolua deloc spre acel final, ci spre un război terestru la ale cărui efecte devastatoare – ca în Vietnam – nici nu îndrăznesc să mă gîndesc. Pentru că, aşa cum ne încredinţează la unison comentatorii, NATO nu poate pierde, America nu poate pierde. Acest război, dacă război este, nu poate fi pierdut de către America. Dar poate fi el cîştigat? Tot atît de mult şi tot atît de puţin ca orice război religios. Fiindcă doctrina drepturilor omului a devenit noua religie (politică) a Occidentului, iar secolul XXI va fi religios, cum s-ar părea, şi în sensul că putem asista la noi şi noi războaie sfinte locale în numele drepturilor omului. Războaie aureolate prin argumentele unor intelectuali de seamă. Aşa cum ne-am putut încredinţa şi din luările de poziţie ale unor eminenţi reprezentanţi ale societăţii noastre civile. Argumentul pragmatic, considerentele legate de interesul naţional, de siguranţa naţională şi de faptul că sîntem prea mici pentru un război atît de mare ca să rămînem neutri, au fost necesare, dar nu şi suficiente, pentru a aduce la un numitor comun curentele divergente de opinie din sînul societăţii noastre civile, aşa că a fost invocat şi argumentul ideologic. Beatificarea sau chiar sanctificarea războiului, transfigurarea unei situaţii de ananghie în prilej de exultare a crezului umanitar – *age bellum si vis pacem* – ne anunţă într-adevăr timpuri noi şi interesante. Înainte de a sfinţi războiul, ar trebui însă, în ordinea normală a lucrurilor ca el să fie consfinţit juridic... Dar acesta este un simplu detaliu lipsit de importanţă.

Paul IANCA
student, Universitatea din Geneva

Realpolitik

Prinşi în vîltoarea evenimentelor care se derulează în ultima vreme în Kosovo, puţini dintre noi par interesaţi de decriptarea reală a motivelor intervenţiei NATO în această parte de lume, în mare parte datorită felului «pasional» în care este prezentat acest conflict.

Dincolo de aparenţele umanitare, care merită fără îndoială de a fi tratate cu cea mai mare atenţie şi îngrijorare, dincolo de războiul media ce este purtat cu eficienţă de către specialişti în comunicare ce ne administrează zilnic raţia de «informaţie» bine calculată în doze savante, putem întrezări logica rece a *Realpolitik*-ului, care este în fapt orientarea majoră americană în domeniul politicii externe din ultimele decenii. Cu alte cuvinte, paradoxul unei diplomaţii americane ce disimulează interese neaşteptat de pragmatice, folosindu-se de paravanul «virtuţii democratice», paradox ilustrat de îndemnul lui Henry Kissinger adresat tinerilor diplomaţi de a renunţa la o viziune «teologică, morală şi folclorică» asupra lumii, concentrîndu-se în schimb asupra «conştiinţei interesului», ca ultimă şi unică posibilitate de a acţiona în ordinea mondială.

Este doar o simplă supoziţie teoretică, dar catastrofa umanitară actuală ar putea fi provocată de o manevră a Washingtonului, pentru a putea prepara opinia publică occidentală la o intervenţie terestră, eventual de lungă durată. Să fim «realişti», la rîndul nostru: consecinţele catastrofale pe plan umanitar ale intervenţiei aeriene NATO erau previzibile, drama umană astfel provocată emoţionează opinia publică, terenul pentru o costisitoare intervenţie terestră este pregătit.

Un acord politic negociat de ţările *europene* din zonă nu a putut satisface America, unul dintre motivele eşecului misiunii de mediere rusă conduse de prim-ministrul Primakov. Astfel ne apropiem de întrebarea ce poate fi cheia înţelegerii acestui conflict provocat cu bună ştiinţă: de unde vine voinţa de a impune o prezenţă americană durabilă în regiune?

Un posibil răspuns ar fi acela că există încă dorinţa americană de a practica politica de «containement» (îndiguire) a Rusiei, politică ce a adus rezultatele scontate în anii '90. Acum urmele acestei politici par a explica acţiunea americană: trebuie profitat de slăbiciunea actuală a Rusiei, de dependenţa sa cronică de creditele occidentale, pentru ca secolul următor să găsească o Rusie împinsă spre masa terestră eurasiatică, fără acces direct la «mările calde», indispensabile acesteia din punct de vedere strategic pentru a duce o politică de mare putere.

Această «încarcerare» continentală a Rusiei durează de aproximativ două secole şi a fost urmărită cu o remarcabilă îndîrjire şi risipă de mijloace de toate puterile care au avut interese strategice în zona Balcanilor, celebrul «pîntece moale» al bătrînei Europe. Numai că istoria ne-a arătat că ori de cîte ori Rusia a fost îndepărtată brutal de procesul decizional european (a se vedea cazul Societăţii Naţiunilor) ea a revenit în forţă pe scena europeană, cu rezultatele cunoscute.

Astăzi, pentru a finaliza linia aproape continuă a influenţei NATO în sudul Europei, Moscova trebuie împiedicată să aibă acces în porturile din Muntenegru, mai ales în baza navală din Boka Kotorska. Aceasta ar explica în parte şi încurajarea crescîndă din partea Occidentului în ceea ce priveşte secesiunea Muntenegrului, precum şi faptul că acesta este «demonizat» în mai mică măsură decît Serbia în relatările massmedia. Un scenariu extrem, repet, extrem, ar fi o ocupare militară a Serbiei, cu încurajarea unei aparente independenţe a statului Muntenegru. Ceea ce ar «cosmetiza» imaginea finală a unei Iugoslavii desfăcută în felii ca o portocală.

Încă o dată America gîndeşte în termeni globali, pentru a întinde şi prezerva statutul său de unică superputere. Faptul că un număr de ţări europene sînt intrate în joc (ele sînt membre ale NATO, dar în acest caz apartenenţa la Alianţă este doar un «amănunt» şi nimic mai mult) nu interferează prea mult cu cele spuse mai sus. Europa suportă mare parte din costurile exodului de refugiaţi, va suporta costul unei intervenţii terestre (dacă va fi cazul...) şi, în plus, se îndepărtează din ce în ce mai mult de Moscova, tot atîtea aspecte care erodează imaginea unei Europe unite şi *independente* economic şi militar în secolul următor.

Ca o concluzie, cred că dacă Washington a acţionat *numai* din motive umanitare (ceea ce este greu de crezut), acţiunea a fost greşit planificată şi a avut efecte contrarii, cel puţin pînă la ora la care sînt scrise aceste rînduri. Victimele, cele mai multe dintre ele, nici măcar nu cunosc cuvînt magic: *Realpolitik.*

Mircea KIVU
sociolog

Despre NATO, mai în cunoştinţă de cauză

Cu doi ani în urmă, sondajele de opinie dezvăluiau o cvasi-unanimitate a românilor în ceea ce priveşte opţiunea intrării în NATO. Ne aflam atunci în preajma reuniunii de la Madrid şi situarea noastră pe unul din primele locuri (măcar în sensul acesta) în rîndul pretendentelor la aderare avea darul să anestezieze sensibilităţile rănite ale celor excluşi de la ceea ce părea a fi festivitatea de premiere a fruntaşilor. Era unanimitatea unei opinii publice în bună măsură deturnată printr-o disproporţionată campanie desfăşurată de liderii politici şi mass-media către un obiectiv din start irealizabil. Astăzi ne este cu atît mai greu să înţelegem cine a avut interesul acelei inutile (în ampioarea sa) campanii, care a însemnat practic suspendarea reformei în cele şase luni care i-ar fi putut fi deosebit de favorabile (era perioada în care guvernul proaspăt instalat se bucura de o susţinere populară fără precedent).

Îmi afirmam atunci *(Dilema,* nr. 219/1997) scepticismul faţă de acoperirea proporţiei covîrşitoare a celor favorabili ideii aderării la NATO printr-o reală înţelegere a conţinutului acestui deziderat. Între timp, românii au început să înţeleagă ce înseamnă NATO şi, implicit, integrarea în această organizaţie. Că nu înseamnă, pur şi simplu, intrarea în clubul premianţilor, ci efectuarea unei alegeri. Sondajele recente[1] arată că raportul dintre suporterii şi adeversarii intrării României în organizaţia nord-atlantică a devenit mai „uman". În trecere, semnalăm că aserţiunea „numai puţin peste jumătate din români ar vota favorabil" este falsă: abstracţie făcînd de cei indecişi, 2/3 din opţiunile exprimate sînt „pentru".

Aparent paradoxal, o majoritate mult mai clară (75%) dezaprobă intervenţia militară în Iugoslavia. Aici este vorba deja despre formarea unui *curent de opinie,* rezultat din concurenţa mai multor factori: mai vechea teamă a românilor faţă de izbucnirea unor conflicte militare în zonă (teamă *în sine,* dar şi imposibilitatea de a exclude posibiliatea implicării României, într-un fel sau altul), compasiunea faţă de vecinii din sud-vest care suportă – nevinovaţi – consecinţele unei politici de stat falimentare (pentru noi, sîrbul are alt fel de concreteţe decît irakianul), posibilul paralelism cu un anume mod de a înţelege problematica minorităţilor (alt curent de opinie de la noi pe care nu-l putem ignora), aversiunea temperamentală faţă de pronunţata aroganţă stilistică prezentă în discursul oficialilor de la Bruxelles. Nu în ultimul rînd, tonul adoptat de cele mai multe medii de informare influente a contribuit la constituirea unei asemenea opinii dominante.

Faptul că, în contextul existenţei acestui curent de opinie, ostil prezentei acţiuni a NATO, există totuşi o majoritate confortabilă care susţine integrarea României în această organizaţie înseamnă că, spre deosebire de acum doi ani, românii au început să judece problema în discuţie altfel decît emoţional. Anume, că este vorba despre a alege un sistem de alianţe, cu obligaţiile şi avantajele pe care le incumbă. Scriam acum doi ani că răspunsul la sondaj ar fi fost altul dacă oamenii erau întrebaţi dacă ar fi de acord cu prezenţa unor trupe străine în România, cu trimiterea de soldaţi români în diverse conflicte ce nu ne privesc direct etc. Acum, asemenea întrebări sînt aproape explicite şi răspunsul dat este „cu toate acestea, da".

Ne mai amintim că, în urmă cu doi ani, acelaşi sondaj de opinie era efectuat în mai multe ţări aspirante la admitere. Atunci, cele mai reduse proporţii ale opiniilor favorabile se înregistrau în Cehia, Polonia, Ungaria şi cele mai ridicate – în România şi Albania. Cu numai puţină aplecare către sofism, de aici am putea conchide că, acum, şansele României de a obţine mult dorita admitere în NATO au crescut simţitor.

---

1 Barometrul de Opinie Publică IMAS, aprilie 1999

Întrebările de mai jos au fost incluse în Barometrul de Opinie Publică – IMAS din luna aprilie 1999.

• Dacă mîine s-ar organiza un referendum despre intrarea României în NATO, dvs. aţi vota pentru intrarea în NATO, sau pentru rămînerea în afară?

Pentru intrarea în NATO – 56,9%; **pentru rămînerea în afara NATO** – 28,6%; **nu ştiu, nu răspund** – 14,5%.

• Sînteţi de acord cu intervenţia militară a NATO în Iugoslavia?

Sînt de acord – 14,9%; **sînt împotrivă** – 75,8%; **nu ştiu, nu răspund** – 9,3%.

Interviurile au fost realizate în perioada 17-20 aprilie 1999, la domiciliul persoanelor selectate, de către operatorii IMAS. S-a utilizat un eşantion aleator, format din 1.591 de persoane, reprezentativ pentru populaţia României în vîrstă de 18 ani şi peste. Marja maximă de eroare este de ± 2,5%.

Z. ORNEA

Tratatele de alianţă ale României moderne

Acum, cînd se pledează atît de ardent pentru necesitatea aderării României la Pactul Atlanticului de Nord, încheiat acum 50 de ani, ar fi, cred, util să întreprind un scurt excurs în istoria politicii externe a României moderne, în special a tratatelor de alianţă încheiate de-a lungul timpului. La începutul deceniului al nouălea al secolului trecut bărbaţii de stat ai ţării (în frunte, firește, cu regele Carol I) trăiau încă acut umilirea noastră din 1877-1878, cînd, după un război la care am participat cu eroismul ştiut, Rusia ne-a răpit cele trei judeţe basarabene care ne reveniseră în 1852, ea determinînd ca, la Conferinţa de pace de la Berlin, România să nu capete statutul de cobeligeranţă. Primejdia externă venea, aşadar, dinspre Răsărit, Rusia tinzînd să ajungă la Dardanele, cucerind, pentru asta, toate ţările din drum şi, cu deosebire, întreaga Moldovă, dacă nu chiar tot regatul României. I. C. Brătianu era, din 1876, prim-ministru. Petre P. Carp, care acceptase (el, junimistul conservator) postul de ministru al României la Viena, a primit, din partea lui Brătianu, misiunea de a discuta cu conducătorii Imperiului habsburgic eventuala noastră aderare la Tripla Alianţă (Austro-Ungaria, Germania, Italia), primind răspuns favorabil. Apoi Carp a convorbit cu ambasadorul Germaniei la Viena care, aflînd despre ce-i vorba, i-a mijlocit o întîlnire cu cancelarul Bismarck, în 1883, perfectîndu-se primirea României în Tripla Alianţă, Brătianu, foarte mulţumit, a fost şi el primit de Bismarck. Regele a fost în misiune oficială la Viena şi Berlin în 1884. La 23 august 1884 Brătianu pleca, din nou, la Berlin şi acolo s-a perfectat aderarea noastră la Triplicea. Durata tratatului era de cinci ani, cu clauza că dacă nici una din părţi nu-l denunţă cu un an înainte de expirare, e automat prelungit pentru alţi trei ani. Regele a ţinut ca aderarea noastră la Tripla Alianţă să rămînă secret de stat, tratatul fiind păstrat în seiful său, nefiind niciodată ratificat de parlament. La început, de acest tratat nu ştiau decît suveranul, primul-ministru, ministrul de Externe şi cei doi ambasadori de la Berlin şi Viena. Apoi, după 1888, cînd a plecat I. C. Brătianu de la guvernare, suveranul îşi alegea pe viitorul premier şi ministrul de Externe în funcţie de atitudinea lor probabilă faţă de tratat, lor încredinţîndu-li-se secretul cu acest prilej. Ultima reînnoire a acestui tratat (pentru alţi cinci ani) a avut loc în 1913, prim-ministru şi ministru de Externe fiind Titu Maiorescu. Prin aderarea la acest pact, România se despărţea de tradiţionalele ei simpatii pentru Franţa, alăturîndu-se Puterilor Centrale, considerate garanţi ideali ai securităţii naţionale. Sigur că, în acest fel, România se alia cu Imperiul habsburgic care ne subjuga Ardealul şi Bucovina. Dar s-a considerat că Rusia e mai periculoasă şi acest, totuşi, sacrificiu e în interesul fundamental al ţării, altă soluţie mai bună neexistînd. Între timp, în Europa s-a creat o nouă alianţă, cea a Antantei cordiale (Franţa, Anglia, Rusia). România – era voinţa expusă a suveranului – a rămas fidelă alianţei sale la Triplicea, deşi n-au lipsit tensiunile din partea noastră, mai toate legate de tratamentul Austro-Ungariei faţă de românii transilvăneni. În iulie 1914 (stil vechi) izbucneşte războiul între ţările Antantei şi cele ale Triplei Alianţe. Împăraţii Austro-Ungariei şi Germaniei îi cer, în scris, regelui Carol I să declare mobilizarea şi să li se alăture în război. Regele, văzînd situaţia din ţară, convoacă urgent Consiliul de Coroană, la 3 august 1914 (stil nou). Demnitarii invitaţi au, acum, unii dintre ei, prilejul să vadă tratatul din 1884, mereu reînoit, adus special de suveran la acest înalt conclav, aşezat pe masă în dreapta sa. Firește că regele a pledat pentru respectarea clauzelor tratatului şi intrarea noastră imediată în război alături de Puterile Centrale. Prim-ministrul Ion I. C. Brătianu, întregul său guvern şi alţi demnitari (inclusiv conservatori) au cerut menţinerea noastră în neutralitate. Excepţie a făcut Petre P. Carp, care s-a alăturat opiniei regale (a spus: „Război imediat. Trebuie ajutat germanismul să strivească slavismul... Avem un tratat, România trebuia să-şi ţie cuvîntul"), deşi era, acum, ca om politic, un dizgraţiat. Degeaba a fost insistenţa, aproape rugătoare, a regelui. Imensa majoritate a participanţilor la Consiliul de Coroană a hotărît menţinerea în neutralitate, umilindu-l efectiv pe bătrînul suveran. Carp, ca să accentueze cumva umilinţa, a exclamat: „Sire, ţin să constat că în ceasul cel mai grav pentru ţară şi la sfîrşitul unei lungi domnii închinate propăşirii naţionale, Majestatea Voastră este părăsită de toate partidele şi de toţi sfetnicii ei". Era, în această apostrofă, răzbunarea lui Carp, care n-a fost agreat de rege şi n-a fost lăsat să guverneze cum voia. Tratatul de aderare a României la Tripla Alianţă, din 1884, a rămas un simplu petec de hîrtie, nefiind pus în operă atunci cînd venise momentul. Dar, acum, cu totul altele erau interesele fundamentale ale ţării.

Au urmat cei doi ani de neutralitate în care vreme Ionel Brătianu era asaltat de miniştri la Bucureşti ai ambelor tabere aflate în război. Iar în ţară s-a creat un larg curent de opinie (Take Ionescu l-a numit „instinctul naţional") favorabil Antantei, care cerea, prin mari manifestări publice şi prin presă, intrarea noastră imediată în război de partea Antantei. Brătianu, care nu avea alte opinii, temporiza abil lucrurile. Nu voia să angajeze ţara în război, fără a fi obţinut din partea Antantei tratate asigurătoare. După lungi şi istovitoare tratative, în august 1916 semnează două tratate, unul politic (prin care ni se recunoştea că, după război, vom obţine întregul Ardeal, întregul Banat şi Bucovina; Basarabia rămînea sacrificată Rusiei) şi unul militar (care ne promitea armament, muniţie şi apărarea frontului nostru sudic). La 14/27 august 1916 noul rege Ferdinand convoacă un nou Consiliu de Coroană la Cotroceni. Numai Carp e împotriva intrării noastre în război de partea Antantei (T. Maiorescu a cerut menţinerea în neutralitate), ceilalţi toţi acceptînd noile tratate şi intrarea României în război de partea Antantei. A doua zi e decretată mobilizarea şi România intra în război. Cum se ştie îndeobşte, aliaţii nu şi-au respectat prevederile tratatului militar, armata română, mereu înfrîntă, s-a retras pe linii de apărare în Moldova, unde, în 1917, a obţinut strălucitoare izbînzi la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz. Capitala, întreaga Muntenie şi Oltenie au fost cucerite de inamic, Curtea regală, guvernul şi parlamentul evacuîndu-se la Iaşi. A intervenit, apoi, revoluţia în Rusia, în octombrie 1917 victoria bolşevică, armata română rămînînd singură în faţa inamicului german. Unica soluţie (recunoscută, în parte, şi de aliaţii noştri) a fost, atunci, încheierea armistiţiului şi, apoi, încheierea păcii, la Bucureşti, cu Puterile Centrale. E drept, tratatul de pace (încheiat de un guvern Al. Marghiloman) n-a fost legal pentru că regele, bine sfătuit de Ion I. C. Brătianu, nu l-a semnat. Dar soarta a fost bună cu ţara noastră. La începutul lui noiembrie 1918 Austro-Ungaria capitulează. Guvernul Marghiloman e demis, armata română e, din nou, mobilizată, făcîndu-şi intrarea triumfală, împreună cu familia regală, în Capitală. Dar la Conferinţa de pace de la Paris (1919-1920) României i se va imputa pacea separată, nu i se va acorda statutul de cobeligerantă şi Brătianu, ca şef al delegaţiei române, are surpriza de a constata că nu se respectă clauzele tratatului politic din 1916. Brătianu, furios şi arogant, părăseşte, în semn de protest, Conferinţa de pace, cerînd întreg Banatul (graniţa cu Iugoslavia trebuia să fie pe Dunăre) şi refuzînd statutul dreptului minorităţilor. Alţii (generalul Coandă, Vaida-Voevod) semnează tratatele de pace. Norocul ne-a zîmbit. România a căpătat – prin voinţa, liber exprimată, a provinciilor româneşti subjugate recunoscută de Conferinţa de pace – şi Ardealul şi Bucovina, dar şi Basarabia. Vorba lui Carp din 1919: „România are atîta noroc încît n-are nevoie de bărbaţi de stat".

După război, România Mare e mult preocupată de adoptarea unor măsuri asiguratoare pentru apărarea suveranităţii sale. E în căutare de alianţe. În 1921 e încheiat tratatul Micii Înţelegeri între România, Cehoslovacia şi Iugoslavia. (S-a voit şi participarea Poloniei şi a altor ţări, dar nu s-a izbutit). Noua alianţă în centrul şi estul Europei năzuia să salvgardeze statutul teritorial al celor trei ţări, ele obligîndu-se să nu încheie nici una o alianţă fără avizul celorlalte părţi contractante. Era o alianţă fragilă dar, totuşi, o alianţă. În 1934, datorită stăruinţelor lui N. Titulescu, se încheie pactul înţelegerii balcanice între România, Grecia, Turcia, Iugoslavia. În plus, ţara noastră avea parte de garanţiile de securitate ale Franţei şi ale Angliei. Au venit apoi, ca tăvălugul, pretenţiile ţărilor revizioniste (Germania, Italia, Ungaria), care voiau să modifice harta Europei şi chiar a lumii. Pactele încheiate de ţara noastră (ca şi garanţiile promise oficial) s-au demonstrat a fi neputincioase. Mai ales că puterile Axei (cu deosebire Germania hitleristă) au ocupat ţări europene (Polonia, Cehoslovacia), apoi Franţa şi celelalte, iar în 1940 am fost siliţi la aspre cesiuni teritoriale. A venit la cîrma ţării, la 4 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu. Acesta a optat pentru alianţa ţării de Puterile Axei. A declarat-o aceasta, la sfîrşitul lui noiembrie 1940, lui Adolf Hitler, în vizita generalului la Berlin. Dar n-a socotit că e necesar să încheie un tratat scris de alianţă. În aceste condiţii absurde, fără un tratat de alianţă scris, a intrat în război, tîrînd armata română în inima Rusiei sovietice şi impunîndu-i grele sacrificii chiar după 1942 (Stalingrad), cînd devenise evident că Germania hitleristă va pierde războiul. Ce s-a ales din visarea trează a lui Antonescu (nul – s-a dovedit – ca om politic) se ştie. Cum bine se ştie ce a devenit România lăsată de puterile naţiunilor unite pe mîna exclusivă a URSS. Am fost siliţi să facem parte din tratatul de la Varşovia, replică la NATO, desfiinţat tocmai în 1990. Şi, acum, ne străduim să fim primiţi în NATO, neizbutind să obţinem, deocamdată, decît statutul de parteneriat. Cu precaritatea noastră economică, oare cînd vom izbuti să devenim membri ai tratatului Atlanticului de Nord?

Aduse cu poşta

Kosovo şi Transilvania, o paralelă imperfectă

Cînd scriu aceste rînduri abia am trecut pragul unei luni de cînd NATO a început să bombardeze Iugoslavia. Opinia publică din ţară este împărţită încă cu privire la decizia NATO de a interveni în această criză. Totuşi, se pare că am trecut de acel stadiu în care unii dintre acuzatorii vehemenţi ai acestei acţiuni au apărut în faţa opiniei publice cu o faţă de disperaţi arătînd ca şi nişte fiare rănite gata parcă să-i devoreze pe cei care au îndrăznit să se atingă de însăşi fiinţa lor care încă se mai zvîrcoleşte neputincioasă ca o prelungire a regimului Miloşovici. Desigur nici un om cu scaun la cap nu poate să jubileze cînd ştie că bombele cad peste o ţară, indiferent care ar fi aceasta.

În cele ce urmează mi-am propus să fac o paralelă între ceea ce se întîmplă azi în Iugoslavia şi ceea ce nu s-a întîmplat în Transilvania 1921. Trebuie să recunosc că paralela nu-i perfectă, în primul rînd datorită faptului că episodul Transilvania, la care mă refer, se petrecea în secolele precedente cînd noţiunea de naţionalism, în sensul în care o înţelegem astăzi, abia se contura. În schimb, se pare că „naţionalismul" clasic arătat de regimul Miloşovici este discreditat din ce în ce mai mult în zilele noastre, şi de ce n-ar fi cînd numai în acest secol a fost la baza unor genocide nemaiîntîlnite în istoria omenirii.

Nu sînt un jurnalist şi nici un bun mînuitor al condeiului, dar faptul că mulţi dintre cei care apără cu înverşunare cauza sîrbilor se pare că poartă ochelari de cal şi nu văd decît partea lui Miloşovici mă face şi pe mine să aştern aceste cîteva rînduri pe hîrtie.

Deoarece locuiesc în Transilvania şi cînd mă gîndesc ce au îndurat înaintaşii mei care aveau doar vina că se născuseră Români pe un teritoriu administrat de o altă naţie nu pot să mai înghit pastilele pe care C. T. Popescu le arunca, mînat de „omenism" pînă la lacrimi. Dar sincer să fiu cred că aceste lacrimi sînt vărsate mai degrabă datorită faptului că asistă neputincios, fără a putea să facă nimic decît să „baune", la sfărîmarea ultimului bastion al comunismului (naţionalist) de sorginte slavono-sovietic de care este legat atît de mult. Toţi cei care sînt de această orientare au o memorie scurtă şi se pare că nu pot şi nu vor să vadă ceea ce de fapt se întîmplă acolo. Înaintaşii mei care locuiau aici în Crişana în urmă cu o sută de ani ar fi aplaudat atitudinea fermă pe care puterile occidentale de astăzi o au faţă de un dictator care încerca să extermine un „popor".

Cei care doreau (şi care şi astăzi visează la acest lucru – această poziţie am întîlnit-o răsfoind cîteva cărţi de istorie a Transilvaniei în Biblioteca Universităţii din Birmingham) ca Transilvania să rămînă în continuare sub conducerea şi dominaţia unei minorităţi foloseau (şi încă folosesc) aceleaşi argumente ca C. T. Popescu. Cum că acest popor albanez necivilizat (a se citi aceste afirmaţii în egală măsură ca referindu-se şi la românii din Transilvania pre 1921) se înmulţeşte ca şoarecii şi au umplut teritoriul Kosovo (Transilvaniei) modificînd structura demografică a acestei regiuni care aparţine din străbuni Sîrbilor (maghiarilor).

Un alt argument de care se abuzează este cel al suveranităţii naţionale. Cum se poate că aceşti monştri occidentali să îşi permită să intervină împotriva unui stat suveran (şi aici parcă lipseşte „civiliza")? Transilvania, înainte de desprinderea de Ungaria (ori Austro-Ungaria, iar cei care folosesc argumentul dreptului internaţional – vezi dl. Iorgovan – pot să compare constituţionalitatea cererilor românilor transilvăneni de dinainte de 1921 cu constituţionalitatea cererilor kosovarilor de azi) era parte integrală a unui stat suveran! Cum de îşi permiteau acei neisprăviţi de români să ceară autonomia, iar mai apoi independenţa Transilvaniei? Şi ce dacă erau majoritari. Doar suveranitatea statului „de drept" are prioritate faţă de realitatea „din teren". Aceşti domni (unii profesori cu doctorate în drept!!!) dacă şi-ar face puţin timp să se ţină la curent cu ceea ce se dezbate în prezent în specialitatea dînşilor, ar observa faptul că noţiunea de „stat suveran de drept", născută în secolul al XVIII-lea, sub influenţa modernismului şi naţionalismului deja depăşit, s-a erodat şi demodat, în prezent căutîndu-se alte organizări avînd la bază noţiunea de drepturile omului şi autonomia locală.

Ca român de multe ori mă întreb: oare nu era mai bine ca strămoşii mei să nu fi făcut greşeala de a se dezlipi de civilizaţia europeană şi occidentală (spre care facem paşi timizi, cîteodată ca şi racul) în schimbul căruia au optat pentru (pan)slavismul bizantin? De asemenea mă întreb dacă nu cumva „tirania" acestei mentalităţi slavo-ortodox-balcanico-naţionalisto-română, care este astăzi predominantă în România, nu-i mai „feroce" şi totodată mai greu de înlăturat (că transformată nu prea cred să poată să mai fie), decît „tirania" Dietei de la Cluj? Parte din mine tînjeşte după ultima, iar cealaltă se resemnează!

Nelu BĂLAJ
nelubalaj@hotmail.com

UN GEST PONTIFICAL

– Interviu cu Horia BERNEA –

. Beneficiul de „imagine" pentru Biserica Ortodoxă Română, şi pentru ortodoxie în general, al vizitei Papei la Bucureşti mi se pare aproape de la sine înţeles. Importanţa acestei vizite ca act simbolic este iarăşi evidentă, puternică: e unul din primele gesturi oficiale ale reîntîlnirii între două aripi ale creştinismului, gest „politic", asumat de instituţiile ecleziale la vîrf şi în văzul întregii comunităţi, româneşti şi internaţionale. Ce beneficiu propriu-zis spiritual ar avea, după dumneavoastră, această întîlnire?

Judecată strictamente în avantajele ei de reprezentare, în termeni birocratici aş spune, vizita pontificală în România e, într-adevăr, cum nu se poate mai benefică. Dincolo de interesul ei pentru români, mi se pare că ea poartă un sens spiritual mai general, semnificativ pentru destinul european şi, poate, chiar mai vast. E prima vizită a Papei într-o ţară ortodoxă. Or, cred că ea trebuie privită în perspectiva unei istorii care include, *grosso modo* vorbind, o mie de ani de unitate a creştinătăţii, urmată de aproape o mie de ani de dezunire, de ignorare şi, mai grav, de respingere reciprocă. E prima vizită la „schismatici": aşa îi vedeau, pînă de curînd, catolicii pe ortodocşi şi ortodocşii pe catolici. Poate însemna acest eveniment un început de conciliere? Mă întreb. Doctrinar vorbind s-au făcut, în acest sens, eforturi notabile, au existat dezbateri în comisii ecleziale ce reuneau teologi catolici şi ortodocşi. Rămîn totuşi chestiuni care, din punct de vedere creştin răsăritean, par insurmontabile. Mai ales cel legat de infailibilitatea papală. Din punct de vedere teologic, canonic, al profesiunii de credinţă, e imposibil de acceptat că o persoană poate fi infailibilă. Alături de unsprezece puncte comune, există încă opt puncte dogmatice aflate în divergenţă, printre care faimosul *filioque*, evident, şi altele, derivate din acesta. Apoi unele „invenţii" mai recente (le spun „invenţii" cu tot respectul, dar menţin termenul) cum ar fi cultul Preasfintei Inimi de pildă. Însă vizita aceasta întăreşte, confirmă, aduce în conştiinţa tuturor o tendinţă ce se face simţită de bună bucată de vreme, de vreo trezeci, patruzeci de ani încoace: atenţia pentru ceea ce aseamănă creştinismul oriental şi cel occidental, pentru ceea ce ne e comun începe să prevaleze asupra atenţiei la diferenţe doctrinare şi conflicte istorice. E, poate, şi un semn al vremurilor, un gest care ţine de aerul timpului actual.

Această regăsire a chipului comun se leagă şi de atmosfera conciliului Vatican II; ea a avut, ca prim gest esenţial, întîlnirea la Ierusalim a Papei Paul al VI-lea cu Patriarhul ecumenic Athenagoras în 1964, în care un rol discret dar eficace l-a avut şi părintele Andrei Scrima.

Vizita aceasta semnifică o reîntîlnire a celor două creştinisme; nu cred că vizează, abrupt, unificarea lor.

Revin la experienţa pe care am avut-o acum cîteva luni la Roma. Acolo, mergînd pur şi simplu pe stradă, privind în jur, văzînd cum s-a manifestat creştinismul aproape pînă la Renaştere, îţi poţi da seama foarte clar, cu acuitate, cît de solidare erau cele două ramuri ale sale, răsăriteană şi apuseană; timp de o mie de ani a fost vorba despre o civilizaţie, o cultură spirituală comună, despre o aceeaşi lume creştină. Şi tot acolo se poate vedea cît de mult s-au îndepărtat lucrurile de la un moment înainte. Se poate vedea ce apropiaţi eram acum o mie de ani şi cît de departe unii de alţii ajunsesem pe la 1700-1800. Or, astăzi, există, mai ales din partea catolicilor (ceea ce le face cinste), un interes spiritual crescînd pentru valorile pe care Răsăritul creştin le-a păstrat, le-a adîncit, le-a dezvoltat. Icoana, de pildă. În numeroase biserici catolice au început să apară icoane; există teologi care meditează la problematica ei, vizuală, doctrinară, spirituală. La noi, în schimb, ea tinde să dispară; mă refer la rigurozitatea ei liturgică, la sensul ei profund. Ar fi de amintit apoi atenţia pe care occidentalii o acordă, în ultimele decenii, patristicii şi marilor autori răsăriteni în genere, problemei monarhismului în interiorul Treimii...

Mi se pare evident că trăim deja într-o perioadă de reapropiere, că am depăşit un punct de maximă îndepărtare situat cam acum 150-200 de ani. Şi cred că această revenire în conştiinţă a celuilalt trebuie valorificată de ambele părţi.

Dacă ne întoarcem la datele imediate ale vizitei papale la Bucureşti, ar fi de spus, cu riscul de a pica pe zona poncifelor, că destinul personal al Papei joacă, poate, şi el un rol în această decisă politică de reapropiere. Începînd cu faptul că e vorba despre un polonez, un „estic" care a cunoscut numeroşi ortodocşi, despre o persoană care a suportat comunismul şi toate experienţele legate de el prin care am trecut cu toţii în estul Europei. Nu-mi dau seama cît se datorează acest interes pentru ortodoxie (şi această vizită, în particular) datelor sale personale şi cît se datorează ele unei

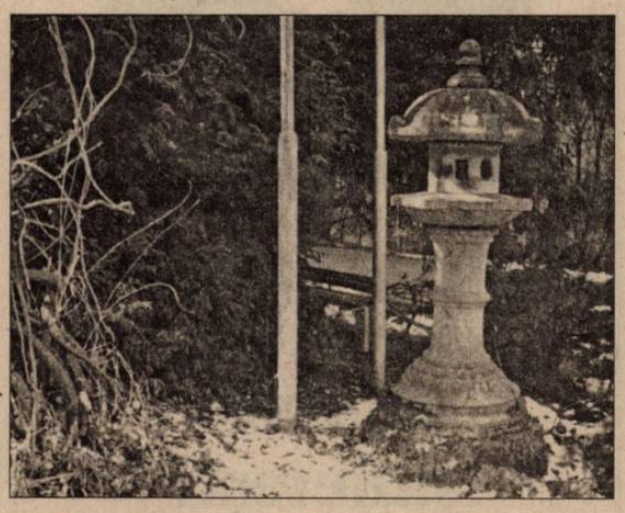

© C. Farcaş

evoluţii a ierarhiei catolice. Cert este că Papa Ioan-Paul al II-lea are evidente aptitudini „pontificale", că a lucrat mereu pentru a face punţi între zone ale lumii, între grupuri, între culturi şi spiritualităţi aflate în tensiune ori separaţie. În ce priveşte ierarhia ortodoxă, lucrurile sînt mai complicate. Mulţi reprezentanţi ai ei perpetuează, într-o manieră selectivă, aproape obsesivă, numai memoria traumelor: faptul că generalul austriac Bukov a ras cu tunul, la 1700, mănăstirile ortodoxe din Transilvania, că, pentru a depăşi marginalizarea, românii erau acolo obligaţi să treacă la catolicism... Deşi ţinerea de minte a răului nu este deloc o atitudine creştină, memoria colectivă a fost mereu hrănită cu asemenea amintiri şi, astfel, dispoziţia generală de respingere a fost fortificată.

Întîlnirea „Oameni şi religii" din septembrie trecut, unde Biserica ortodoxă a participat ca organizator, iar acum invitarea Papei în România sînt, cred, exerciţii, reuşite, de depăşire a acestei atitudini retractile, crispate, mefiente faţă de celălalt, „provinciale".

Şi eu zic la fel. Această vizită a fost posibilă datorită tactului deosebit a celor două Biserici, catolică şi ortodoxă română. E adevărat că, de partea română, au existat rezerve mari ale ierarhiei, pînă la un punct explicabile poate, dincolo de el incomprehensibile. Dar rezistenţa aceasta a ajuns să fie învinsă. Mi s-a părut remarcabilă graţia cu care catolicii au adoptat traseul vizitei, dorit de oficialii ortodocşi, ca pe o opţiune comună. E un frumos, şi imediat, exemplu de „catolicitate": obţinerea concordanţei nu printr-o simplă cedare, ci prin asumarea „voiei" celuilalt.

Mi se pare, iarăşi, că evenimentul probează începutul unui alt stil, salutar, de colaborare între Biserică şi puterea laică.

Dacă nu luăm în seamă texte jenante, ca cel apărut în *România liberă,* unde cuvintele lui Andrei Pleşu au fost răstălmăcite cu o grosolană rea credinţă, s-ar

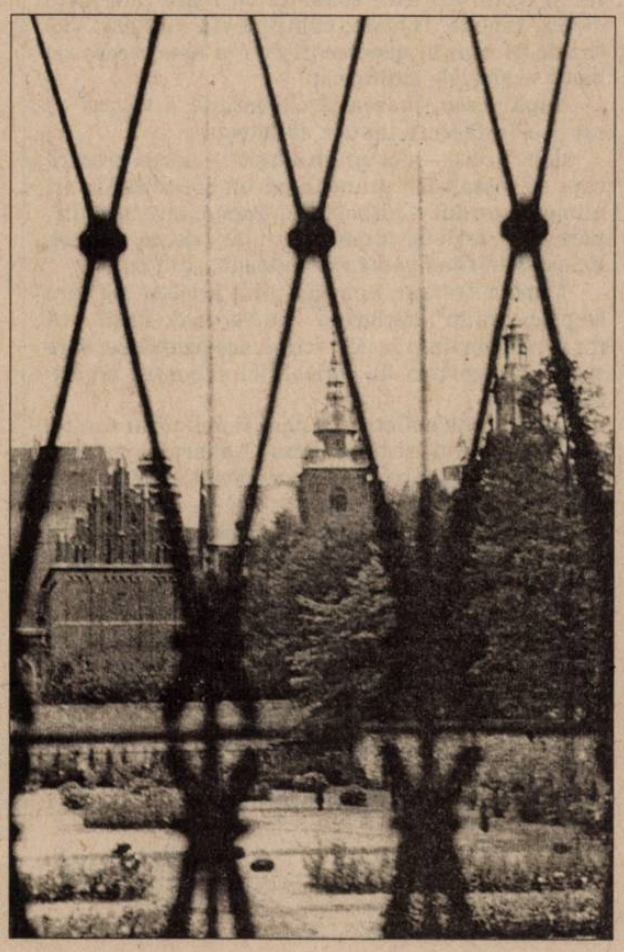

© I. D. Press International

părea că avem de-a face, într-adevăr, şi cu o asanare a raporturilor între ierarhia ecleziastică şi autoritatea civilă. Cea dintîi a sfîrşit prin a înţelege şi a susţine efortul de integrare, de revenire în circuitul european pe care îl face cea din urmă. Nici nu se pune problema – aşa cum sugera gazetarul *României libere* – să ne îndreptăm spre o „dictatură" a Bisericii în societatea românească. Dimpotrivă, prin asemenea gesturi, Biserica îşi poate recăpăta un loc pe care îl avea în viaţa publică, un loc pe care, ca prezenţă spirituală, îl avea oricum în inima oamenilor. Însă perioada comunismului, mai ales, a făcut ca ierarhia, faţa oficială a Bisericii să accepte o colaborare de tip aproape „ocult" cu puterea. Acum ea nu mai e în situaţia de a executa servil ordinele unei puteri totalitare, ci de a colabora efectiv cu partenerul laic. Or, acest stil trebuie reînvăţat.

Dumneavoastră personal, ce vă spune această vizită?

Pentru mine e un semn extrem de benefic, extraordinar în mai multe planuri. În primul rînd, îl percep ca pe semnul unei unificări europene tocmai prin adîncirea caracteristicilor personale ale interlocutorilor, catolic şi ortodox. O spuneam şi altă dată: o veritabilă unificare spirituală nu mi se pare posibilă decît prin adîncirea propriului drum care, pe măsură ce-l parcurgi, te face să înaintezi în conştiinţa unităţii creştinismului. Există apoi, din punctul meu de vedere, o expresivitate deosebită a „vremii" în care se petrece această întîlnire. Nu ştiu dacă e vorba despre o strategie umană care ţine seamă de sfîrşitul mileniului sau dacă intervine, totuşi, aici o lucrare a Duhului. Deşi cred că Duhul nu ţine prea mult seamă de sistemul nostru zecimal încît, în anul 2000, brusc, să-l apuce un surplus de activitate. E totuşi remarcabil că, după un mileniu de creativitate a creştinismului răsăritean, a urmat un mileniu de pregnanţă şi de activitate ale creştinismului apusean, iar acum se produce ceva ce aş numi *o nouă luare de la capăt.* Ceea ce îmi aminteşte de cuvintele lui Maxim Mărturisitorul care spune că în fiecare faptă trebuie să dai pas începutului. În fiecare faptă să te pui în dispoziţia de a reîncepe: pentru a fi viu, pentru a nu te înşela, pentru a nu te îndepărta de la binele întreg, cuprins în adevărul prim, mereu actual şi mereu de descoperit, al credinţei. În acest sens, eu cred că evenimentul e pentru Biserica ortodoxă – din punct de vedere strict spiritual – un imens prilej, o şansă de a reîncepe. Nu mă refer la „imaginea" ei. Ne aflăm însă într-o perioadă de crize şi de dubii generalizate, o perioadă cînd totul ajunge să fie pus la îndoială, nu numai în România; or, a vedea Bisericile în dialog e un semn de vitalitate spirituală, e dovada capacităţii lor de a străbate prin confuzia şi neliniştea timpului de faţă, dînd acestui timp un mesaj de limpiditate, de posibilă armonizare.

În plus, ortodoxia are putinţa să iasă astfel de sub povara clişeelor prin care e percepută: o spiritualitate şi o Biserică în întîrziere faţă de vremi, care au păstrat o tradiţie incontestabil preţioasă, dar care se află într-un proces de continuă şi iremediabilă osificare, care condamnă pe adepţii lor la izolaţionism... Nu amintesc, pentru acest tip curent de percepţie, decît recenta declaraţie a unui intelectual de convingeri catolice stricte (şi mai puţin de confesiune) care a spus, într-o emisiune TV, că, prin venirea Papei, Biserica Ortodoxă Română va obţine legitimitate. E nevoie de un efort enorm, foarte violent şi de multă reavoinţă de interpretare a unei întregi istorii şi culturi pentru a emite aşa ceva... Ca şi cum Biserica ar avea nevoie de legitimare. Dacă nu are nevoie de legitimare, ea are în schimb nevoie să rămînă vie, activă, adecvată – ca răspuns – la căutările lumii de astăzi. Şi, prin acest gest, cred că o dovedeşte şi şi-o dovedeşte în primul rînd sieşi.

Mă întreb în ce măsură publicul larg, omul de pe stradă va sesiza toate aceste semnificaţii.

Le va putea sesiza dacă evenimentul va fi puternic şi mai ales corect mediatizat. Pentru că, altfel, cred că majoritatea românilor nu-şi pun asemenea chestiuni în momentul de faţă. Au nişte probleme atît de domestice, în sensul cel mai brut şi mai prost al cuvîntului, încît nu mai sînt disponibili pentru reflecţii care trec dincolo de un cotidian în acelaşi timp dur şi banal.

Mai există un amănunt ce poate avea mare importanţă: această vizită arată cît de multă politică este în gesturile mari şi mici de astăzi; nu putem ignora că venirea Papei acum în România – „în Balcani" – are o greutate greu formalizabilă. Importanţa politică pare, în acest moment, foarte mare; cea spirituală e puţin adumbrită; dar ea poate deveni extrem de consistentă în viitor. Nu ştim cum va valida cursul următor al relaţiilor ortodoxie-catolicism, contextul general, această vizită papală la ortodocşii români.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Bazar

„Biblii“ în foileton

În numărul trecut vorbeam despre noul tip de „devoratoare de telenovele“. Aceasta se suprapune, în mare măsură (în opinia mea), cu cititoarea de reviste pentru femei lucioase şi apetisante, gen *Elle* sau *Avantaje*. Receptoarea în cauză nu mai e gospodina „în stare pură“ de altădată, care nu călca nici moartă pe la cosmeticiană şi gătea cum o-nvăţase mama ei (sau vecina de alături). Noua consumatoare de reviste simandicoase este o *expertă:* o femeie responsabilă, care înţelege că pentru aproape orice pas este nevoie de *informaţie.* O doamnă cu exerciţiul lecturii şi cu scrupulozitatea veşnicului învăţăcel.

O asemenea cititoare fidelă, a unor reviste gen *Elle,* nu se va mai putea dezlipi de bibliile ei în foleiton. Din paginile colorate ale revistelor, lucrurile capătă un sens şi nu se mai desfăşoară aşa, după capul lor. Pentru a găti o *anghinare elegantă* de Paşti trebuie, printre altele, *s-o serveşti la 11°C, cu vin cu aromă de fructe, cu aciditate potrivită.* Pentru a te elibera de stres îţi trebuie, la micul dejun, de pildă, *glucide cu ardere lentă,* pentru că acestea *nu îşi aduc doar aportul de zahăr, ci şi pe cel de vitamina B.* Dacă zîmbeşti, *contracţia musculară provoacă stimularea irigării cerebrale şi aduce un important aport de oxigen care antrenează o creştere a secreţiei de hormoni ai bunei dispoziţii.* Dacă vrei un *corp de nimfă* încearcă *Estée lauder Re-Nutriv,* care *repară şi reface funcţiile celulare şi tonusul pielii.* Dacă-ţi doreşti o *individualizare perfectă,* foloseşte *Emporio Armani* (parfumul). Dacă aspiri spre *înţelepciune, adevăr şi speranţă,* apelează la *Noa, cea mai nouă creaţie Cacharel.*

Citatele de mai sus, din revista *Elle* (numărul din 17 aprilie), devin tot mai conceptuale. Autorii revistelor de acest tip investesc în cititoarele lor şi li se adresează ca unor intelectuale. Obiectul lor de studiu: cotidianul pragmatic, supradimensionat şi foarte îngroşat pe alocuri. Acesta devine atît de pregnant şi de vizibil încît estompează nu doar opţiunile personale în domenii precum arta culinară sau cosmetica, ci şi simpla posibilitate de a avea îndoieli. Revistele pentru femei (cele elevate) ajung literă de lege şi îndreptar indispensabil pentru discipolele lor. Dacă tu, fidelă cititoare, pierzi „un episod“ dintr-un asemenea ghid pentru un comportament adecvat, eşti pierdută. Ai rămas în urmă, ai ieşit din sistem, ai pierdut trenul...

Iaromira POPOVICI

Scripta manent

Din caietul de amintiri al unui muzeu sibian

Nu mai puţin importante ca exponatele dintr-o expoziţie sînt rîndurile scrise de vizitatori în caietul aflat pe măsuţă, cu pixul legat cu aţă odihnindu-se pe pagini. Importante cu atît mai mult cu cît fac dovada gradului de receptare, cît şi pe cea a curajului de a exprima o opinie. Vizitatorii nu sînt critici de artă, aşadar cuvintele lor nu sînt filtrate de vreo îndatorire profesională. De multe ori ele degajă un umor involuntar, dar întotdeauna sînt subiective şi foarte personale. E de la sine înţeles că biletul de intrare nu te obligă să te treci în caiet şi că nu toţi cei care au ceva de spus şi găsesc îndrăzneala de a-şi lăsa mesajul conducerii muzeului. De obicei, precumpăneşte lauda. Trebuie să fii peste măsură de iritat pentru a urechea în scris, ca într-o condică de reclamaţii, lăsînd posterităţii mărturia că piesele din cutare expoziţie sînt complet irelevante şi că pot fi cumpărate la orice colţ de stradă. În orice caz, poţi recompune o expoziţie pornind de la mesajele pestriţe. În spatele lor se ascunde însă grija de „a da bine“ şi convingerea că ce e scris rămîne. Vă prezentăm mai jos cîteva mostre culese recent din „caietul de amintiri“ al Muzeului de Etnografie Universală „Franz Binder“ din Sibiu, cu o ultimă specificare: vizitatorii se despart de muzeu ca de nişte cunoştinţe/amici, adică în ideea echivocă de „Mai vorbim“.

● „Astăzi, 29 septembrie, intru pentru prima dată în acest muzeu de cînd sînt în Sibiu şi am rămas cu o imagine de cultură.“ (Horas)

● „La a nu ştiu cîta vizită în acest univers de basm mi-am dat seama de ce acest muzeu mă atrage mai mult decît celelalte: lucrurile de aici nu au fost făcute de artişti faimoşi – pînă acum nu am aflat nici un nume, dar aceşti oameni au sensibilitatea care le lipseşte altora. Iată ce au făcut din nişte simple obiecte utilitare – adevărate opere care ne uimesc privirea şi ne încălzesc sufletul. Voi reveni mereu şi mereu în acest univers. (Andreea Băncioiu, Liceul de Artă)

● „Şcoala Generală nr. 21 a vizitat acest muzeu, care le-a plăcut foarte mult. În numele colectivului vă mulţumim.“ (25 noiembrie 1998)

● „E f. frumoasă expoziţia. Mumia e adevărată?“ (Sînziana)

● „Astăzi, 6.VIII.'98, noi, trei prieteni, Alina, Manuela şi Karim, am vizitat acest muzeu şi ne-a plăcut. Am fost pentru cîteva momente într-o altă lume: mistică.“

● „Clasa a VI-a A de la Şcoala generală nr. 19 Sibiu vă mulţumeşte pentru minunata expoziţie a Africii şi a obiceiurilor interesante.“

● „Cu toate că ne aflăm într-o iarnă cam timpurie, acest muzeu plin de ambianţa istorică şi semnificativă ne-a încălzit sufletele. Sperăm că vom mai vizita muzeul.“ (Mihăilă Silvia, 26 octombrie 1997)

● „Mi se pare interesant că atestările existenţei unor popoare atît de culte s-a restrîns într-un colţ laolaltă.“ (Raluca R.)

● „Fenomenologia spiritului african expusă în cîteva obiecte artizanale.“ (Z. D.)

● „Arta, un lucru frumos şi fără egal.“ (Ramona, Oradea)

● „E a doua oară cînd vizitez acest muzeu şi totuşi mă simt extrem de emoţionată. Mi-aş dori ca multe din aceste exponate să se afle la mine acasă... ce gînd nebunesc! Dar, totuşi, poate vreodată...“ (Cri, 25. VIII. '96)

● „Elevele clasei IX-E, liceul Textil, impresionate de splendoarea, rafinamentul artei chinezeşti părăsim această expoziţie cu speranţa de a reveni.“

● „Nu e de ajuns să contempli frumuseţea, trebuie să o şi înţelegi.“ (Mihaela, X-B, Ghe. Lazăr)

● „E un Muzeu aşa de mic şi totuşi cît de mare! Atît de mare încît am vorbit 3 limbi şi tot în 3 am ascultat. După tot mă simt aşa de ciudat încît mi-e greu să vă compun o poezie instantaneu, cum fac de obicei.

Totodată l-am vizitat în fugă şi m-am apucat să gust din esenţa fiecărei exponate. Promit să mai vin.

Un muzeu e mare
Un muzeu e mic
Timpul zboară-ntruna!...
Să mai stau un pic!...“ (Ariadna din Ploieşti)

Iulia BLAGA

Rahatul general în viteza luptelor sufleteşti

Logica mulţumire de a nu fi pacifist.
Dar şi îndelunga căutare, în corp, a milei.
Logica grijă de a nu dramatiza situaţia.
Dar şi încordarea zilnică de a nu fi indiferent.
Logica ruşine faţă de patetism.
Dar şi patetismul celor care cer: să fim cinici!
Logica spaimă de gîndul incorect politic.
Dar şi secreta mîndrie de a fi ipocrit.
Logica hotărîre de a nu mai fi copil.
Dar şi terorizanta lipsă de imaginaţie
din fiecare bombardier care nu e basm.
Logica încăpăţînare în persecutarea emotivităţii.
Dar şi epuizantul efort din orice gingăşie.
Logica tratare a fiecărei zile cu ironie.
Dar şi redundanta durere din fiecare cerşetor.
Dar şi obsesia asta bolnăvicioasă a adjectivului lîngă substantiv.
(Cutremur. Nu ştiu de ce grad.)
(După cutremur.)

După aceea, lupta sufletească pentru a nu fi nici prea mîndru, nici prea modest, nici prea uman, nici categoric, doar incontestabil;

după aceea, lupta sufletească pentru a împlini porunca unei mătuşi care „ţi-a fost ca o mamă“: „adună-te, ce dracu', eşti matur!“; mă adun;

după aceea, lupta sufletească dintre revoltătoarea nedreptate a lumii şi împăcarea înţeleaptă cu „obiectul“, bine numita „adecvare la obiect“, semn indubitabil al inteligenţei sufleteşti (există aşa ceva?);

după aceea, indignarea faţă de uşurinţa/laşitatea cu care te-ai împăcat;

după aceea, luciditatea sufletească (există, se poate spune aşa?) care desparte totul în cauze juste şi injuste, în războaie drepte şi nedrepte

şi după aceea, cum dai colţul, cruzimea aceleiaşi lucidităţi care constată că toate cele juste devin, repede, injuste, călăii devin victime, victimele procurori, nenorociţii de ieri nenorocesc azi bieţii ticăloşi de alaltăieri;

după aceea, luarea la cunoştinţă a vitezei cu care se desfăşoară luptele sufleteşti;

după aceea – nici un „în sfîrşit“! – pacea precară care se instalează atunci cînd un şofer bătrîn îşi numeşte cordul – pitpalac, şi după cîteva zile dispare din staţie şi nimeni nu mai ştie ce e cu el, Eclesiastul fiind pentru ei o stradă, „colţ cu...“.

După cutremur, apariţia unui prieten „pe care se poate conta“, declarînd – la berea de bază – că nu posedă cuvinte la cîtă scîrbă are pentru cei care sînt şi „împotriva lui Miloşevici şi contra americanilor“.

Şi iar lupta sufletească dacă îi mai torni sau nu – îi torni, şi lui, şi ţie, ridicînd paharul – patetic, cinic şi laş – „pentru Sandburg, Scott şi Whitman, cele mai bune ambulanţe.“

„Rahat“ – spune el, după ce bea pînă la fund – „rămînem la Cioran! Sîntem singurii care înţelegem rahatul general.“

Şi iar – îmbrăţişîndu-l cu o voioşie prea puţin vinovată – embargoul care interzice circulaţia întrebărilor fără de adjectiv: ironia...? răbdarea...? ...amorul...? ...aspiratorul...? ...Joyce...? *...la gioia...?*

Şi după aceea, coana Puica, frizeriţa sub foarfecele căreia mă aflu, potrivindu-mi perciunii, care mă întreabă:

– De ce oftaţi...? Pînă la fund, e tot aşa...

Radu COSAŞU

Postmodernismul românesc
studiat de un *insider*

Andrei Codrescu – *MESSI@H*

În urmă cu cîteva luni, Andrei Codrescu îmi scria într-un e-mail: „Să ai speranţă. În curînd va sosi Messiah!“ Şi, într-adevăr, a ajuns, de la Simon & Schuster, *Messi@h*, noul său roman publicat în Statele Unite. Cartea, provocatoare încă din titlu şi cu o copertă pe măsură (înfăţişînd o *pop-girl* cu aripi de înger) face legendă la public, în cercurile intelectuale şi de presă, dar şi scandalizează dogme religioase şi conformisme sociale. Andrei Codrescu îşi însoţeşte *Messi@h* prin diverse oraşe americane, dă autografe şi conferinţe, vorbeşte cu cititorii, încercînd să fie mai puţin vizibil (cît se poate!) tocmai în New Orleans, oraşul unde locuieşte şi unde este plasată acţiunea romanului, pentru a evita protèstele celor indignaţi de „blasfemiile“ scriitoriceşti care se întind între decembrie 1999 şi *Mardi Gras* 2000. Sarcasmul şi muşcătura comentariului social, fineţea observaţiei unui întreg context socio-uman descriu o lume descompusă prin tehnici manipulative în grupuri ori individualităţi uşor de manevrat, dominată de mitul celebrităţii, sexualităţii, de fanatism şi obsesia sfîrşitului de mileniu convulsionat de perversităţi religioase şi politice, de conflicte etnice şi tehno-manii. *Messi@h* este un basm cibernetic, povestea suprarealistă a două tinere, Felicity şi Andrea, fanatizate de revelaţia unui destin de excepţie. Aflate sub influenţa fundamentalismului predicat de Mullin, Felicity – o detectivă din New Orleans şi Andrea – orfana din Sarajevo care-şi găseşte azil în Ierusalim, dezvoltă o confabulaţie în care se cred salvatoarele omenirii, investite cu misiuni supranaturale şi definitive. Basmul, modern-modem, construit pe conspiraţia mass-media şi a fundamentalismului religios, este povestea acestei lumi şi a oraşelor ei minunate încercate de nebunie şi senzualitate, de vibraţii carnale şi web-informaţionale, despre fascinaţia unicităţii şi asumarea absolutului. Umorul, cinismul, poezia, tandreţea naraţiunii, imaginile savuroase olfactive, cromatice, cinetice fac din *Messi@h* cartea unei fieste la sfîrşit de mileniu, cînd eroii, excitaţi de mistere, mistificări, revelaţii, de nevoia eroismului, erotismului, sacrificiului, victimizării, devin nişte feţi frumoşi pervertiţi de tentaţii mefistofelice, cu aspiraţii angelice, pseudoprofeţi posedaţi de arta seducţiei universale. Îngerii sînt în *Messi@h* mai presus de Dumnezeu şi oamenii mai presus de îngeri.

Carmen FIRAN

© C. Farcaş

FUNDAŢIA PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ – ROMÂNIA
OPEN SOCIETY FOUNDATION – ROMANIA
anunţă concurs pentru participarea la şcoala de vară

Metode cantitative de studiu în cadrul cercetărilor de ştiinţe sociale

Ann Arbour, Michigan, SUA, iunie-august 1999

Subiectele tratate la această şcoală: SPSS, Modele logit şi log-lineare, modele de ecuaţie simultană, Analiza de regresie, teme pentru avansaţi (Resampling technique, Jackknife and Bootstrap, Graphical presentation, Missing data analysis, Data visualisation).

Condiţii de înscriere:
- Pot concura studenţi (minim anul doi de studiu) la sociologie, la ştiinţe politice, cercetători care activează în domeniul ştiinţelor sociale, cadre didactice la facultăţi de ştiinţe sociale;
- Vîrsta maximă a solicitanţilor este de 35 de ani;
- Participarea la concurs este indicată celor care deja posedă un nivel mediu de cunoştinţe în domeniul SPSS;
- Cunoaşterea foarte bună a limbii engleze este indispensabilă.

Dosarul de înscriere va cuprinde:
- Curriculum vitae al candidatului;
- O scrisoare care să prezinte motivaţia participării la curs

Data limită de depunere a dosarelor este 12 mai 1999. Dosarele se depun în două exemplare la oricare din sediile fundaţiei penru o Societate Deschisă.

Informaţii suplimentare se pot obţine de la sediile Fundaţiei pentru o Societate Deschisă din:
Bucureşti: *Calea Victoriei 155, bl. D1, sc.6, et.2; tel: 01-6597427, 659-1321, fax: 01-3127053, e-mail: info@buc.asf.ro luni-joi: 14.00-17.00*
Cluj-Napoca: str. Ţebei nr. 21; tel: 064-420480, fax: 064-420470, e-mail: info@cluj.asf.ro luni-joi: 14.00-17.00
Iaşi: str. Moara de Foc nr. 35, et.7: tel: 032-252920, 232922, fax: 032-252926; e-mail: info@iasi.osf.roluni-joi: 14.00-17.00
Timişoara: str. Semenic nr. 10; tel: 056-221470, 221471; fax: 056-221469; e-mail: info@timis.osf.ro luni-joi: 13.30-16.30
Arad: Biroul de informaţii, Bd. Decebal 2-4; tel: 057-284000; fax: 057-284000, e-mail: imarc@timis.osf.ro luni-joi: 14.000-18.000

Cronica literară de tranziţie

POSTMODERNISMUL – un sfîrşit fără capăt (I)

Doctorală, dar nu scorţoasă, erudită fără paradă, comprehensivă fără partizanat, eminamente academică în fond, dar departe de descriptivismul sarbăd şi compilator al „contribuţiilor“, redactată nu „în blugi“, ci „la costum şi cravată“, dar cu deplină naturaleţe şi o dezinvoltură nu a frondei, a nonconformismului juvenil, ci a ideii şi a viziunii – teza de doctorat a lui Mircea Cărtărescu, transformată în carte*, ne obligă să luăm seama că e posibil să avem de-a face cu un autor din „clasa“ Hasdeu-Mircea Eliade-G.Călinescu, adică dintre aceia a căror dotare pentru ficţiunea artistică este spectaculos egală cu cea pentru cercetarea profundă, benedictină, şi nu mai puţin strălucitoare.

Opul – cum altfel să-i spun? – lui Mircea Cărtărescu are o structură perfect logică, privind lucrurile mai întîi din satelit, apoi din helicopter, pentru ca în cele din urmă s-o ia la pas pe drumurile autohtone ale postmodernităţii, de la magistrale la cărărui modeste. Sunt obligat la încă un elogiu preambular: capacitatea sa de analiză globală, a structurilor generice pe felii ample de spaţiu şi timp, nu e mai slabă decît acribia şi ingeniozitatea lucrului pe text, pe frază, pe vers, pe vocabulă. Preluînd o metaforă călinesciană, aş spune că Mircea Cărtărescu exploatează la fel de bine ambele capete ale binoclului.

Cartea începe cu o descriere a lumii postmoderne, anii semnificativi fiind deceniul '60-'70, cu un punct de vîrf în 1968. Călcînd respectuos, dar nu smerit, pe dale semnate Lyotard, Vattimo, Fukuyama, Ihab Hassan, Cărtărescu conturează un univers în care atingerea nivelului de „plin“ al democratizării liberale induce un sentiment al capătului de ciclu, al „sfîrşitului“ (*sfîrşitul istoriei, sfîrşitul artelor*). Nu e o imagine idilică: *„Intrarea în postmodernitate implică un lung şi dureros proces în cursul căruia «intelectualul, omul» va asista la năruirea multora dintre premisele fundamentale ale situării sale în lume. Neliniştea şi dezorientarea în faţa unei lumi aparent (şi uneori programatic) indeterminate, haotice, instabile, cresc cu atît mai mult cu cît individul a fost mai ataşat unor idealuri sau valori pe care el le-a crezut eterne şi imuabile. Tragedia neadaptării este pretutindeni vizibilă la sfîrşitul mileniului nostru. Resurecţia naţionalismelor, a tribalismelor de toate felurile şi a fundamentalismelor, escalada antiamericanismului chiar în statele europene civilizate sunt răspunsul angoasat al unor popoare şi indivizi în cazul cărora teama de vitor a atins apogeul, aşa încît singura soluţie acceptabilă li s-a părut refugiul în trecut. Sentimentul de intimitate, securitate şi căldură umană pe care ţi le dau credinţa într-o religie, o patrie, un neam (...) poate părea pentru mulţi, astăzi, mai atrăgător decît impersonalitatea unei societăţi de o infinită şi abstractă complexitate şi cu o concurenţă sufocantă între indivizi...“* (p. 59).

Ce fac artele într-o asemenea lume? Coboară în cotidian (p. 66) şi în „comercial“, iar cuplajul cu multimedia le diversifică şi le colorează caleidoscopic. „Cultura“ nu mai e doar în muzee şi librării, ci şi în design, în rock, în publicitate, în *zapping*, în jocurile pe display, în *„nesfîrşitele seriale de televiziune hipnotizante“*, în *„literatura de supermarket“* (p. 67) etc. Arta nu mai vrea să fie doar ce au făcut din ea marii „bărbaţi albi, europeni şi morţi“, ci şi produsul „marginalilor“, în toate sensurile. (Mă întreb însă dacă, aşa cum depistăm „bovarysm“ la Ovidiu sau freudism în Racine, ori aşa cum J. Kott a găsit veacul 20 în Shakespeare, mă întreb dacă nu cumva fiecare mare epocă şi-a avut postmodernismul ei, redus la scară. În fond, *e.g.*, Ziţa lui Caragiale merge la „Iunion“ ca la o telenovelă *live* şi *zappează* printre grădini, *romanţuri* şi *„Dramele Parisului“*...).

Partea generică a cărţii se încheie cu capitole care coboară cu maximă aplicaţie asupra conceptului de postmodernitate şi încearcă să-l definească, cu insistenţă pe cele 11 trăsături furnizate de Ihab Hassan (*indeterminare, fragmentare, decanonizare, lipsă de sine/de adîncime, nere-* şi *neprezentabil, ironie/perspectivism, hibridizare, carnavalizare, performanţă/participare, construcţionism, imanenţă*). Ieşim mai căptuşiţi teoretic din aceste pagini, deşi peste definiţiile strîns-concrete dăm mult mai departe (*„În linii generale, postmodernismul are aspectul unei afirmaţii conştiente, contradictorii şi autosubminatoare. El seamănă cu gestul de a pune între ghilimele o afirmaţie în timp ce o faci. /.../ Trăsătura distinctivă a postmodernismului constă în acest gest de dedublare sistematică şi jucăuşă sau de duplicitate“* – Linda Hutcheon, p. 347). Oricum, cu toată rigoarea indeniabilă a lui Cărtărescu, peste întreaga demonstraţie teoretică planează, ca o fantomă ghiduş-postmodernistă, gîndul lui Ov. S. Crohmălniceanu (de sub a cărui pulpană a desantat oarece postmodernitate pe meleagurile noastre): *„postmodernismul e monstrul de la Loch Ness al criticii contemporane, tot mai mulţi inşi declară că l-au văzut cu ochii lor, dar dau fabuloasei lui înfăţişări descripţii absolut diferite“* (p. 179).

De aici încolo, preţ de 350 de pagini, Mircea Cărtărescu îngustează unghiul şi vine acasă. Acest „acasă“ (adică spaţiul românesc) are un antreu reprezentat de partea a treia a cărţii, sub titlul „Că*tre un postmodernism românesc“, care nu este consacrată, cum s-ar putea crede, precursorilor, antecedentelor sau anticipărilor. „Limb“ al studiului propriu-zis, partea aceasta schiţează cele două epoci româneşti de modernism literar (anii interbelici şi deceniile '60-'70), cea de-a doua fiind o reluare/continuare a celei dintîi, cu similitudini pînă la identitate – ceea ce, în optica lui Mircea Cărtărescu, înseamnă o „stagnare“, o lipsă de „progres“. Acesta exista, totuşi, în scrieri care nu ocupau prim-planul scenei literare, cum ar fi cele ale „Şcolii de la Tîrgovişte“ (Radu Petrescu, M. H. Simionescu, T. Ţopa, C. Olăreanu), ale supravieţuitorilor grupului „Albatros“ sau ale unor M. Ivănescu, L. Dimov, Ş. Foarţă – dar, spune Cărtărescu, *„deocamdată, atît cît este, postmodernismul românesc este complet inconştient de propria sa existenţă“* (p.137). Şi renascentiştii fuseseră la fel de „inconştienţi“, a trebuit să vină Burckhardt să le arate, post-mortem, ce grup au fost. Neînrolarea sub o etichetă (un „-ism“) sau nesesizarea posibilei etichete coagulante nu e, după părerea mea, ceva atît de relevant pe cît pare a crede Mircea Cărtărescu. (Oricum, la numele de mai sus voi reveni). Studiul continuă cu descrierea calului troian prin care postmodernismul-ca-atare, explicit (şi conştient de sine) a fost introdus în România, adică „generaţia '80“, şi a dezbaterilor gazetăreşti şi academice în jurul conceptului. Dar despre acestea şi altele, în partea următoare a cronicii, din proximul număr.

George PRUTEANU

*) Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, postfaţă de Paul Cornea (în româneşte, franceză – versiune de Micaela Slăvescu şi engleză – versiune de Mirela Adăscăliţei), Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999, 570 p., 84.000 de lei

NOTĂ TRISTĂ. Am lăudat, cu ceva timp în urmă, în aceste coloane, o carte semnată Cecilia Caragea, despre „Istoria vestimentaţiei europene“. În urma unui articol, datorat d-nei Marlen Pop, apărut în publicaţia *Dialog textil*, numărul din aprilie 1999, pp. 36, 37, constat că aprecierile mele pozitive erau binemeritate, dar nu de d-na Cecilia Caragea, ci de d-na **Yvonne Deslandres**, dintr-a cărei lucrare, *Le costume – image de l'homme*, scoasă la Albin Michel în 1976, autoarea din Timişoara **a plagiat pagini şi capitole întregi**, cuvînt cu cuvînt. Faptul e descalificant şi aruncă o lumină cît se poate de proastă asupra unui nume care părea promiţător.

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Sindromuri

Sindromul „Sainsburry-Unirea“

În contextul programelor de cooperare academică, s-a aflat pentru o vreme în facultatea unde îmi desfăşor activitatea un pitoresc personaj din Marea Britanie. Competent, imaginativ, cu mult simţ al umorului, cu foarte diverse preocupări şi poziţii complementare carierei universitare (inclusiv aceea de călugăr Zen), omul era capabil de a purta conversaţii profunde şi scăpărătoare pe orice teme imaginabile.

Într-una din ocaziile în care am putut sta de vorbă, discuţia a evoluat astfel încît mi-a descris rezultatele observaţiilor sale privind românii ajunşi în Marea Britanie, observaţii pentru care găsise un titlu sugestiv: **„sindromul Sainsburry“**.

Pentru a clarifica lucrurile, să precizăm că Sainsburry este numele firmei ce deţine un lanţ de magazine în care pot fi găsite, la preţuri mai mult decît rezonabile, mărfuri alimentare şi articole de uz casnic, de la deodorante şi mănuşi de bucătărie, pînă la reviste de grădinărit sau ustensile sofisticate pentru curăţatul podelelor.

Componentele observabile ale sindromului, aşa cum mi le-a prezentat colegul englez, erau următoarele: 1) preferinţa evidentă pentru vizitarea respectivelor magazine faţă de orice alte magazine, muzee, monumente, săli de spectacole etc.; 2) vizitarea repetată – în chiar aceeaşi zi – a magazinului Sainsburry cel mai apropiat de domiciliu; 3) zăbovirea îndelungată şi fără un scop evident în faţa sutelor de metri de rafturi cu produse.

Componenta mintală a sindromului nu a generat un interes semnificativ din partea colegului, astfel încît voi încerca să avansez cîteva ipoteze. Cred că atunci cînd nu sînt direct implicaţi în mecanismele sale, românii sînt mari admiratori ai economiei de piaţă. Varietatea produselor din galantare, modul în care acestea sînt ambalate şi prezentate, circulaţia personalului care verifică situaţia stocurilor şi completează operativ oferta de sortimente în curs de epuizare, reducerile de preţuri anunţate pentru un produs sau altul sau pentru cumpărarea unui număr mai mare de săpunuri sau cutii cu fulgi de porumb, solicitudinea personalului, modul în care se face plata la ieşirea din magazin, sistemul de transport al celor cumpărate spre locul unde se află parcat autoturismul – toate acestea sînt elemente care permit studierea directă a modului în care se mişcă maşinăria economiei de piaţă. Românii sînt aşadar nu numai admiratori ai acestui tip de economie, dar şi posesorii unui instinct sigur care îi conduce la a studia modul ei de funcţionare exact în locul în care se îmbină eficienţa producţiei cu intuiţia marketingului şi flexibilitatea comercializării. În plus, românii sînt circumspecţi şi ţin să verifice matematic propriile constatări empirice: ei refac minuţios calcule aritmetice simple, operînd cu cursul lirei sterline în lei şi preţurile afişate pentru sutele de sortimente de sucuri de fructe, de iaurt sau de pîine şi ajung în cele din urmă să conchidă că într-adevăr, acestea sînt de multe ori **mai ieftine** decît cele de acasă.

În contrast cu cele de mai sus, atunci cînd sînt direct implicaţi, românii par a avea faţă de economia de piaţă o atitudine total diferită.

Un exemplu este furnizat de cele întîmplate la magazinul universal Unirea după „privatizare“. Să recapitulăm faptele, aşa cum au fost relatate de presă. Noii proprietari fac o analiză a situaţiei financiare şi constată că afacerea funcţionează în pierdere. În consecinţă, ei decid să facă cele necesare pentru a îndrepta lucrurile. Primele măsuri pe care doresc să le întreprindă presupun o folosire mai eficientă a spaţiului disponibil şi a personalului. Personalul excedentar urmează a fi disponibilizat, iar spaţiul urmează a fi reorganizat, o parte a acestuia urmînd a fi subînchiriat pentru birouri.

Din acest moment începe manifestarea a ceea ce am putea denumi sindromul Unirea. **Componentele observabile** ale acestuia includ intrarea în grevă a salariaţilor, cu solicitarea să se renunţe la disponibilizările de personal şi la reorganizarea spaţiului din magazin. Se mai solicită un control din partea FPS, care să aducă la ordine pe proprietarii care îndrăznesc să încerce să salveze afacerea de la faliment. Mass-media îşi pierde interesul pentru problemă din momentul în care FPS iniţiază controlul cerut de salariaţi, astfel încît nu deţinem informaţii despre ultimele evoluţii ale situaţiei. Ne putem totuşi imagina că cei care au cumpărat magazinul vor avea toate motivele să regrete amarnic aventura în care s-au lansat.

Componentele mentale ale sindromului pot fi reconstituite cu relativă uşurinţă, mai ales fiindcă ele se conformează unui model de gîndire edificat şi stabilizat în anii „socialismului multilateral dezvoltat“ şi întreţinut de inactivitatea tematoare a guvernelor care s-au prefăcut a gestiona „tranziţia“.

În esenţă, salariaţii au gîndit astfel: „Noi nu dorim nici un fel de schimbare. Vrem să continuăm să ne sorbim cafeaua şi să discutăm despre reţete de murături, trăgînd cu coada ochiului către clienţii care se enervează încercînd să ne atragă atenţia. Vrem ca pentru această activitate să primim salariu. Puţin ne pasă că patronii, oricine ar fi aceştia, pierd bani. Încă şi mai puţin dorim să participăm la programe de perfecţionare sau reconversie profesională, care să ne facă mai eficienţi sau să ne ofere şanse suplimentare pe piaţa forţei de muncă. Între alternativa ca doar unii dintre noi să-şi continue activitatea în magazin, sau ca toţi să pierdem locurile de muncă în urma falimentului, noi o preferăm pe cea de a doua. Sîntem hotărîţi să utilizăm greva drept mijloc de presiune pentru a-i convinge pe patroni şi pe reprezentanţii autorităţii de stat să acţioneze în conformitate cu dorinţele noastre.“

Manifestările sindromului pot fi observate la toate nivelurile societăţii, de la salariaţii de la *Semănătoarea, TAROM, ROMAN* sau *IAR Braşov,* pînă la seniorii PNŢCD, care, pentru a nu renunţa la serviciile celui mai cuminte şi docil prim-ministru din istoria României, au părut o vreme că preferă să se îngroape cu partid cu tot sub ruinele ţării. Din păcate, ceea ce este chiar mai grav decît manifestarea acestor idei şi comportamente iraţionale, este prezentarea lor de către mass-media într-o tonalitate încărcată de simpatie şi, de asemenea, încurajarea pe faţă a acestora prin discursurile populiste ale politicienilor de toate culorile.

Petru LISIEVICI

Love stories în Universitatea Româno-Americană

Două lumi

Ford-uri, *BMW*-uri, *Renault*-uri, *Toyote*, maşini sud-coreene şi cîteva *Dacii* sînt lucruri pe lîngă care trec zilnic înainte de a intra în Universitatea Româno-Americană. Din ele răzbat mai întîi muzica, apoi picioarele lungi ale studentelor şi, într-o logică naturală, pantofii de firmă ai colegilor lor. Îi vezi în cele din urmă coborînd (direct parcă dintr-un *Beverly Hills* pierdut de context şi nerecuperat) pe asfaltul din faţa clădirii cu opt etaje în care ISPCA-IA şi URA conviеţuiesc în raport de unu şi doi pe trei. Par foarte înalţi şi foarte tineri, cu un aer care ar putea fi la fel de bine vag preocupat sau vag copilăros. După ce 20% dintre studenţi îşi fac intrarea, îmi amintesc că celelalte 80 de procente sînt dependente de tramvai sau autobuz, ca şi mine.

Două lumi se întîlnesc în Româno-Americană: una obişnuită, sau aproape obişnuită, cu posibilităţi financiare medii, şi o alta urmîndu-şi la pas maşinile aristocrate. Cea de-a doua categorie este conectată, într-o măsură mai mare sau mai mică, la viaţa *vip*-urilor autohtone: fotomodele, neveste de fotbalişti celebri sau viitoare neveste de oameni mai mult sau mai puţin celebri, copiii personalităţilor cu funcţii politice şi administrative ori pur şi simplu copii din familii cu bani. Acum trei ani, cînd ieşeam de pe băncile Facultăţii de Litere ca să predau aici engleza, lumea mea şi lumea lor s-au ciocnit. Nu foarte tare, doar cît să îi observ. De aproape. Eu aveam anumite preconcepţii, probabil că şi ei le aveau pe ale lor.

Studii de caz

Anul III, cursuri de zi REI (Relaţii Economice Internaţionale). *Mircea, Mihaela, Irina* şi *Florin* sînt de acord să îmi vorbească despre experienţele lor de cuplu.

Mircea are 24 de ani, iar prietena lui este cu doi ani mai mare. Se cunosc de aproape 12-13 ani şi au de gînd să se căsătorească. Fiindcă vine vorba, îmi explică, de altfel, că diferenţa de vîrstă nu îl deranjează şi că, din punctul lui de vedere, nu ar conta nici dacă ea ar fi mai mare cu 10 ani. A citit un studiu care spune că adevărata diferenţă între generaţii apare abia la 15 ani. Ceea ce contează, este ca prietena lui să aibă aceleaşi preocupări intelectuale ca şi el, să se asemene. Îi este fidel. În timpul şcolii se văd abia la o lună – o lună şi jumătate, fiindcă ea a absolvit şi locuieşte în Constanţa, *dar fidelitatea este absolut necesară într-o relaţie,* consideră *Mircea*. Admite, totuşi, că i-ar putea ierta o „greşeală“. *Mihaela* are 22 de ani şi este cu prietenul ei cam din 1997. Acum două săptămîni s-au mutat împreună. El a terminat facultatea şi strînge bani ca să plece temporar în străinătate. Dacă nu îl va putea însoţi, este de acord să îl aştepte. Îmi spune că se gîndesc la căsătorie, însă ar vrea să termine facultatea mai întîi. Este primul ei prieten şi crede că i-ar putea trece cu vederea o infidelitate, însă, mai degrabă ea are asemenea tendinţe, adaugă rîzînd.

Irina l-a cunoscut pe actualul prieten la o petrecere pe care o dăduse pentru fostul prieten, acum un an. A fost dragoste la prima vedere, aşa că a trebuit să rupă o relaţie care dura de doi ani şi jumătate. Îmi mărturiseşte că *şi-a înşelat o dată fostul prieten fiindcă se simţea neglijată,* dar că fidelitatea este foarte importantă şi că nu ar accepta ca *el* să o înşele.

Florin şi prietena lui sînt împreună de mai bine de trei ani şi sînt colegi de facultate. S-au cunoscut în liceu şi se iubesc. *Ei i-a venit ideea căsătoriei şi el a acceptat,* însă aşteaptă să termine facultatea şi să îşi găsească o slujbă. Este permisiv în privinţa fidelităţii dar, dacă ar fi înşelat, s-ar simţi dezamăgit. De cînd sînt împreună, prietena lui a mai ieşit cu amici de sex opus şi e perfect de acord cu asta. În ceea ce îl priveşte, nu concepe şi pe altcineva în viaţa lui (citez) în afară de ea.

Amor şi BMW

La anul IV (tot REI zi) lucrurile stau aproximativ la fel: cupluri stabile, intenţii onorabile şi creştere demografică. *Gabi, Rareş, Mihaela, D.* şi Raluca îmi oferă plăcerea unei discuţii interesante. Deşi n-ar vrea să se observe, înţeleg că frecventează lumea cluburilor *fancy* sau chiar sofisticate. La un moment dat mă întreabă dacă pot vorbi despre sex, le răspund că da şi vorbim despre sex. Îmi zic că relaţia fizică e lucru foarte important şi că în privinţa asta încearcă să comunice total cu perechile lor. Cît despre fidelitate, ştiu să facă diferenţa între amor şi amiciţie, permit partenerilor (sau partenerelor) să aibă prieteni de sex opus cu care să discute, să iasă. În principiu, aşteaptă să fie pe picioarele lor ca să se căsătorească.

Rareş e implicat într-o relaţie care durează de trei ani şi jumătate şi îmi spune că, *la un moment dat, el şi prietena lui şi-au mărturisit reciproc că s-au înşelat.* Faptul că fiecare a aflat de la celălalt despre asta şi că au discutat, i-a făcut să înţeleagă cauza şi să rezolve problema împreună.

La 22 de ani, *D.* are o funcţie politică în Parlament. Acum un an şi jumătate s-a îndrăgostit de prietena lui la o petrecere. A fost dragoste la prima vedere. Iniţial nu era sigur că îşi doreşte o relaţie de durată, însă a constatat că „e mult superioară fetelor de dinainte“, aşa că au rămas împreună. Aflu că relaţia lor se bazează pe iubire şi înţelegere şi că pentru el e la fel de important ca personalitatea ei să fie în perfectă armonie cu a lui, dar şi ca ea să fie frumoasă şi inteligentă (toţi băieţii admit că au prietene inteligente şi că nu i-ar deranja dacă ele ar fi mai inteligente ca ei; *Mihaela* argumentează că de la un prieten mai inteligent are ce învăţa). La fel ca şi ceilalţi, consideră că situaţia materială, poziţia socială a prietenei nu contează, dar (spre uimirea colegilor) recunoaşte că nu ar accepta ca ea să nu urmeze o facultate. Este convins că *o facultate îţi schimbă modul de gîndire, indiferent cît de pregătit ai fi din punct de vedere intelectual.* „Mie mi l-a schimbat“, îmi spune. E drept, recunoaşte că, în cercurile pe care le frecventează (de exemplu la un dineu), s-ar simţi stînjenit dacă prietena lui nu ar face faţă discuţiilor. În ceea ce îl priveşte, politica şi facultatea (pe numele ei cel mai lung: Relaţii comerciale şi financiar-bancare interne şi internaţionale) se îmbină perfect. Pentru un motiv simplu: toate problemele economice majore au o conotaţie politică.

Revenind la prietena lui, *D.* povesteşte că i-a fost infidel într-un moment în care viitorul relaţiei era nesigur (ea nu intrase la facultate şi el nu putea să mai aştepte un an), dar ştie că nu a fost înşelat. Respectă fidelitatea ei şi încearcă să o recompenseze. Îi place să îi facă mai ales cadouri scumpe: de exemplu, i-a cumpărat un mobil.

Toţi, şi fete şi băieţi, îmi spun că s-au simţit „vînaţi“ pentru situaţia lor materială şi că au învăţat să se apere. *D.* îşi aminteşte de un „test“ pe care l-a aplicat unei colege de facultate. Îi „explica“ prietenului său că şi-a dus BMW-ul la service şi, în scurt timp, a primit din partea ei o invitaţie la chef. A fost surprinsă cînd a aflat, ceva mai tîrziu, că BMW-ul era oarecum Oltcit.

La întrebarea *cine face primul pas într-o relaţie,* de la anul I pînă la anul IV, răspunsurile duc la concluzia că şi femeile au intrat în legalitate.

La întrebarea *dacă ar fi dispuşi să-şi sacrifice cariera, confortul material, poziţia socială, relaţia cu părinţii etc., pentru o iubire ieşită din comun* (e adevărat că am folosit termenul *iubire imposibilă*), doar *Irina, Mihaela* (an IV), *Raluca* şi *D.* (cu condiţia să aibă facultate) au dat un răspuns afirmativ.

În rest, căsătorie, copii...

Alice POPESCU

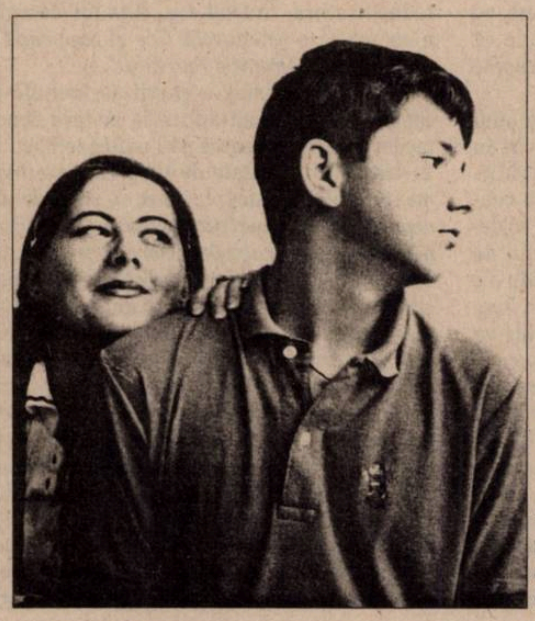

© S. Gheţie

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Îl cunosc pe...

Tony Corporalis, tatuator

A venit primăvara!

Într-adevăr, şi pot spune că am simţit-o pe pielea unei cliente. A cerut să-i fac o floarea Paştelui şi o albină care s-o bîzîie.

Şi cum aţi reuşit?

Am desenat cu inscriptorul floarea albă semideschisă, apoi albina şi i-am scris „bîz" în dreptul acului.

Vorbesc albinele?

Vorbeşte în tatuaj oricine şi orice, dacă clientul vrea. Dar, vedeţi, problema este de hotărîre, căci, odată tatuat, greu te poţi dezlipi de tatuaj. Avem substanţe, avem metaluri, nu e panică, dar e păcat de muncă şi de piele, că suferă amîndouă ca proastele.

Dumneavoastră vă tatuaţi?

Ăsta-i tot farmecul. Aşa poţi avea sute de clienţi, dar dacă nu eşti tu cu puterea exemplului, degeaba. Eu am un crin pe biceps, un şarpe care mă încolăceşte pe picior, o viţă care are ca struguri cînd degete, cînd un cap de panteră, cînd un ninja-cască. Am, practic, 45% din piele acoperită. E ca şi aerul. Experimentezi ca să fii pregătit dacă-ţi cere vreun client. Mi-am tatuat, bineînţeles, aceasta e încununarea, şi sexul.

E un dragon, bineînţeles.

A, nu, ştiţi, e muncă la dragon, am preferat o acvilă, fiindcă are mai puţine puncte de trasat. Dragonul are multe culori, în sfîrşit mi-ar fi trebuit un timp mult prea mare, or e bine să tatuezi chiar într-un moment X, în care se creează sexul erect, din prima. Starea aceasta am influenţat-o şi cu o anumită stare psihică, pe atunci aveam în cap poze cu top-modeluri, şi făceam o „revista presei", pe parcursul tatuării. Trebuie s-o recunosc, nu puteam să duc la bun sfîrşit munca doar pe cale naturală. A fost o muncă groaznică la care, bineînţeles, m-au ajutat şi colegii mei Costi şi Many. Ei au punctat, ei au trasat, eu am dat cu tuş şi am colorat.

Eugen ISTODOR

Umilinţa zilnică

Războiul ca meci

A fost o luptă pentru pace, de n-a rămas piatră pe piatră, spunea o glumă mai veche. Şi iată că gluma a sosit prea aproape de noi! Asta ar fi singura noutate că, în general, această glumă se face peste tot unde e nevoie de pace. Unii se iau la bătaie pe putere, pe petrol, pe-o ideologie sau pe-o caramea, iar alţii vin cu pacea. Bătăuşii n-o vor şi atunci ea trebuie impusă cu forţa. Şi uite aşa, cei tari colindă lumea cu pacea. Pe unde au dus-o deja, se cheamă zonă de influenţă. Cînd treaba asta e departe de noi îi spunem conflict, iar cînd e lîngă Timişoara îi spunem război. Ca un curios ce sînt, am citit undeva o statistică a criminalităţii în România. Am făcut suma victimelor declarate de Ministerul de Interne în urma jafurilor şi accidentelor de circulaţie de la începutul anului şi am comparat-o cu numărul victimelor declarate în urma bombardamentelor din Serbia. Rezulta un război mult mai mare în România pe timp de pace, dus de nişte români contra unor bătrîne de regulă peste 70 de ani, care sînt ucise şi violate sau invers, ele fiind vinovate că ei n-au destui bani să trăiască în securitate materială.

Unde am mai citit eu în istorie c-a fost un război cu trei prizonieri? Poate aţi citit dumneavoastră!?

„Eu ţin cu sîrbii" mi-a spus cineva în direct, „dumneavoastră cu cine ţineţi?" Mărturisesc că m-am blocat şi am recurs la un: „eh..." cu multă mimică în jur. Am fost tentat să comentez revoltat această reducere absurdă la un fel de meci cu alte reguli. Dar dacă omul a avut dreptate, fără să vrea? Dacă acolo se joacă un fel de meci cu scorul în avioane şi-n care suporterii aruncă mulţime de canistre peste Dunăre, dezinteresat şi din tot sufletul, pentru ca preferaţii lor să reziste în faţa ucigaşilor de poduri?

Ca să rămîn pînă la capăt în domeniu, mă mai întreb în final: cine or fi sponsorii acestui meci?

Mircea DIACONU

Cu ochii-n 3,14

PLOI MONDENE ÎN W.C.-URI, FRIG ASCET LA FACULTATEA DE LITERE

● Un domn cu barbă lungă şi privire senină ne îndeamnă, la emisiunea lui Mihai Tatulici, să ieşim din vechea dilemă Est-Vest. Salvarea României este „economia de mănăstire". Cuprins de entuziasm, am trecut la fapte, am închis corupătorul televizor şi am meditat în chilia mea din bloc la nemuritorul poet Oreste, care ne anunţase un „frig ascet", o „vreme lascivă" şi „ploi mondene". (**C. G.**)

● Toaletele rămîn misterul, surpriza multor lăcaşuri de cultură şi distracţie: la cinema *Studio,* atît pe toaletele doamnelor, cît şi pe cele ale domnilor, tronează poze cu actori celebri (evident, corect repartizate); la cinema *Cotroceni,* uşile de la toalete te acoperă – în sus – pînă la gît, iar în jos – pînă la genunchi; la *McDonald's,* dacă ai noroc, poţi auzi două angajate conversînd despre avantajele şi liniştea *job*-ului de îngrijitor de W.C.-uri; la restaurantul *Nicoreşti,* cînd dai să intri în mult controversatul loc, o fetiţă te roagă să-i dai bani pentru mîncare... (**I. P.**)

● La Braşov s-a desfăşurat de curînd o masă rotundă cu tema „UDMR şi minoritatea maghiară după doi ani de coaliţie parlamentară şi guvernamentală". Aflăm (din *Naţional)* că ziariştii locali n-au avut acces la ea. În schimb, vreo cîţiva ziarişti din presa centrală, care au participat la această manifestare, „au pîndit la uşa toaletei-bărbaţi pe liderii partidelor din coaliţie sosiţi la Poiana Braşov. Tot acolo s-au realizat şi cele cîteva scurte interviuri cu participanţii, uneori înainte, alteori după ce aceştia foloseau W.C.-ul". Grea viaţa de ziarist! Dar nici viaţa de politician nu-i uşoară, după cum se vede. (**T. C.**)

● Marian Munteanu poate fi văzut tot mai des prin Facultatea de Litere, unde ţine şi un curs/seminar. Un coleg pus pe şotii i-a scris într-o pauză pe tablă „GOLANULE!", dar, învăluit în parfumul pipei sale, M.M. nu a băgat de seamă. (**C. M.**)

ZVASTICI ANONIME, NOUTĂŢI ÎN PDSR, CONVORBIRI TELEFONICE CU DUMNEZEU

● Acum 9 ani, coregraful francez de origine albaneză Angelin Preljocaj, împreună cu creatorul de benzi desenate Enki Bilal (bosniac musulman născut la Belgrad), închipuiau o versiune a baletului *Romeo şi Julieta* în care lupta se dădea între un clan fascist şi familii fără adăpost, terorizate şi împinse înafara scenei, în corturi... Pe 8 aprilie a.c., la Teatrul Stanislavski din Moscova, trupa baletului lyonez relua spectacolul pentru publicul moscovit. Ziarul *Le Monde*, care a transmis de la faţa locului această ştire, menţionează faptul că tehnicienii francezi au găsit după spectacol, depusă anonim, o zvastică avînd pe ea chipurile lui Clinton, Chirac, Blair şi Schroeder... „Nici Shakespeare, nici Prokofiev, nici Enki Bilal şi nici eu nu putem lupta contra lui Miloşevici", declarase Preljocaj unei ziariste, la conferinţa de presă; zvastica depusă este dovada că mesajul fusese recepţionat. (**a.l.ş.**)

● Talk-show la Prima TV cu Ion Iliescu invitat. Ocazie cu care am aflat că domnia-sa se consideră o figură destul de nouă în PDSR. N-a participat la formarea partidului fiindcă era preşedintele ţării. N-a avut legături speciale cu partidul din acelaşi motiv. În FSN a fost de la început, nu în PDSR. Absurd de adevărat. (**A. M.**)

● În jurul orei şapte seara, mai în fiecare zi, la unul din telefoanele publice aflate în faţa restaurantului „Perla" o femeie necăjită duce o lungă conversaţie. Poartă cu sine nişte sacoşe cu vechituri şi ambalaje de plastic goale şi a rămas de astă iarnă îmbrăcată cu un palton peticit. Cartelă telefonică n-are. Ascultîndu-i necazurile şi întrebările, devine clar că vorbeşte cu Dumnezeu. Cu cine altcineva? (**T. C.**)

GÎNDESC PROFUND ZONA CÎMPULUNG

● Pe tricoul foarte decolorat, transpirat şi murdar al unui muncitor care asfaltează în faţa Guvernului: „GÎNDESC PROFUND". Desigur, cu „PRO" scris *altfel.* (**C.P.-B.**)

● Calea Victoriei a fost, întotdeauna, o stradă cel puţin şic. Iată cam ce poţi găsi pe ea, astăzi, străbătînd-o dinspre Piaţa Unirii spre Piaţa Victoriei: pe un stîlp – *Vînd casă zona Cîmpulung preţ rezonabil... lucrez goblenuri la comandă;* pe un altul – *Vînd pianină. Grand Etablissements de Muzique* (sic!), *Jean Feder, Fournisseur de la Cour Royale, 1200 $ discutabili;* pe un gard – *Mariana vrea banana,* spectacol cu *Romică Ţociu, Cornel Palade* şi trupa *„Felinele".* (**I. P.**)

ELLELIŢE, MICI ŞI BERE PE GRATIS

● Varianta bună: misoginii au de ce muri de ruşine. *Evenimentul zilei* (4 mai) spune că România este ţara cu cele mai multe femei manager (conform unui sondaj al revistei *Elle).* Varianta rea: misoginii jubilează. Asta era explicaţia pentru care etc., etc. (**A. C.**)

● Consecinţă a populismului desfrînat, fac furori în presa noastră pilda, personificarea, mica parabolă prin care cel care se ştie inteligent se coboară la nivelul de înţelegere al prostimii. Pentru a convinge că NATO face bine ce face în Serbia, manifestul unor străluciţi intelectuali nu ezită să dea un exemplu plin de simplitate: „Un bărbat care intervine cînd o femeie este bătută în stradă nu se degradează coborîndu-se la violenţă, ci se înalţă anulînd prin forţă mîrşăvia folosirii forţei împotriva celui neapărat". Vulgarizarea, astfel, a problemei nu se poate spune c-o înalţă. În acelaşi avînt al reducerii la firesc, un editorialist prosîrb înscenează, voios nevoie mare, următoarea fabuletă, tot din mahala: „Dacă ar fi sesizat că America ţinea să dovedească lumii noul său rol, cel de jandarm, actuala conducere a României ar fi priceput, fie şi din viaţa de fiecare zi, că un găligan ce vrea să vîre spaima în toată mahalaua ar putea fi deranjat de leliţele care vin lîngă el, pentru a-i pune la dispoziţie unghiile şi fustele ridicate". Bădărani, femei bătute, leliţe, găligani, jandarmi... – în orice caz, în orice decor, chiar de-i cade cerul pe cap, gîndirea „românului" nu cedează din vitalitatea pitorescului ei devastator. (**R. C.**)

● Noutăţi despre români dintr-o singură zi *(Naţional,* 3 mai): „românii nu s-au mai înghesuit, de 1 Mai, pe litoral"; „românce au ajuns să se bată pe bărbaţi"; „românii s-au călcat în picioare pentru a prinde un mic oferit gratis de PDSR". Există şi nobile excepţii: „românii pur şi simplu n-au mai avut chef de tablourile vedetelor PRO, deşi s-au dat mici şi bere pe gratis. În ciuda foamei generale, simpatia publicului nu se cumpără cu un mic". Încercaţi cu nişte clişee... (**T. C.**)

FORŢE SUPRANATURALE, PRODUSE MAI COMODE, EXPLICAŢII, GREE

● În Indonezia, puterea de tranziţie este hărţuită de opozanţii care cred că ea face prea puţin pentru a se distanţa de vechiul regim şi de reprezentanţii vechiului regim care se tem pentru soarta lor şi a banilor lor. În conflict se amestecă şi forţele supranaturale care ţin cu dictatorul în retragere, Suharto. O ziaristă, în vîrstă de 26 de ani, îşi povesteşte înfricoşătoarea experienţă de la o manifestaţie anti-Suharto: „Era aşa ca o forţă care ne împingea înapoi, împiedicîndu-ne să înaintăm. Era invizibilă şi puternică. Am simţit că venea de la Suharto şi m-am speriat". Cît timp opozanţii cred că fostul dictator se sprijină pe forţe supranaturale, el se poate considera încă la putere. (**M. B.**)

● Triumful capitalismului asupra comunismului este definitiv. După excelentul generic găsit de PRO TV pentru publicitate, în care o voce înălţătoare anunţă că „oamenii muncii de la oraşe şi sate au de unde alege produse mai comode, mai bune, mai ieftine, mai plăcute", imediat (era noapte) apar trei fete care ne fac cu ochiul şi ne îndeamnă să trăim dragostea împreună. Oamenii muncii de pe cuprinsul patriei au de unde alege sortimente blonde, brunete sau roşcate, mai ieftine şi mai plăcute. (**C. G.**)

● „Plimbatul" de la un canal TV la altul (ca să nu zic *zapping*-ul) poate produce uneori drăguţe coincidenţe. De exemplu, luni, 3 mai, la ore tîrzii, pe principalele canale româneşti *se explicau* diverse lucruri: psihologia reprezentanţilor lui Dumnezeu pe pămînt (la „Audienţa naţională"), poziţia PDSR faţă de diverse chestiuni (la „Marius Tucă Show", cu dl Adrian Năstase), tot poziţia PDSR faţă de diverse chestiuni (la „Ultima ediţie", cu dl Ion Iliescu). La aceeaşi oră, pe *Discovery* era un documentar cu titlul *The Unexplained.* (**M. V.**)

● Din Piaţa Sudului poţi cumpăra nu doar o găleată cu iaurt, precum am văzut într-un număr anterior, ci şi – dacă îţi dă inima ghes – un kilogram (sau mai multe) de GREE. Pentru neiniţiaţi (în rîndul cărora mă număram şi eu pînă mai ieri), *gree* este pluralul de la *grape-fruit.* (**D. S.**)

Mona NICOARĂ
417 Riverside Drive, Apt. 8B, New York, NY 10025

Cea mai paşnică ţară din lume

Cine deschidea cîteva dintre marile cotidiene din Bucureşti în vara lui 1998 putea să afle că Kosovo este un fel de Ardeal, o fostă regiune autonomă care trebuie împiedicată cu orice preţ să-şi recapete autonomia faţă de Belgrad – nu atît de dragul Iugoslaviei, cît de spaima unui efect al dominoului care, conform logicii aplicate de mulţi comentatori români de la acea vreme, ar fi dat apă morilor secesioniste din întreaga Europă de est. Cine deschide aceleaşi cotidiene acum, la mai puţin de un an mai tîrziu, poate afla că dreptul la autonomia comunităţii albaneze din Kosovo trebuie apărat cu orice preţ – nu atît de dragul sutelor de mii de refugiaţi, cît în numele tradiţiilor anti-comuniste şi pro-europene ale poporului român.

Ce s-a schimbat în acest interval? Autorităţile de la Bucureşti sînt aceleaşi. Comentatorii politici sînt şi ei aceiaşi. Poziţia guvernelor vestice este cea care s-a schimbat. O dată cu ea, poziţia majorităţii presei şi analiştilor români s-a schimbat la rîndul ei, în anticiparea docilă a implicării NATO în criza din Kosovo. Traiectoria deciziilor politice în acest caz nu este o raritate în istoria statului român: confuzie iniţială, urmată de clarificarea opţiunilor în funcţie de poziţia acelor guverne şi organisme către care se îndreaptă aspiraţiile autorităţilor de la Bucureşti. Totul, în numele unor interese naţionale de circumstanţă, şi nicidecum în numele unor principii etice şi legale internaţionale. Pentru a demonstra recurenţa acestui comportament politic este de ajuns să aruncăm o privire peste documentele care ne-au rămas mărturie a implicării României în cel de-al doilea război mondial, poate cel mai sever test moral pe care omenirea l-a avut de trecut pînă acum.

Se ajunge astfel la un proces politic aiuritor: în loc ca opinia publică să influenţeze politica de stat, aşa cum se întîmplă în sisteme democratice sănătoase, politica de stat este cea care influenţează şi chiar formează poziţia presei şi, prin extensie, opinia publică din România. Şi nici măcar nu este vorba despre politica de stat a României – ci despre cea a unor organisme politice şi militare occidentale, la rîndul lor influenţate de opinia publică din ţările membre. Într-un scenariu ipotetic, ca urmare a unui sondaj de opinie publicat luni dimineaţa, americanul majoritar poate dicta implicarea SUA şi a NATO în criza din Iugoslavia. Lămurirea poziţiei NATO poate duce la reorientarea automată a politicii autorităţilor alese din România şi la reevaluarea luărilor de poziţie în presa pe care românul majoritar o citeşte marţi dimineaţa.

Dincolo de absurditatea ideii că opinia publică americană dictează politica guvernanţilor de la Bucureşti, aleşi prin votul liber al cetăţenilor români, mă mai îngrijorează un lucru: decolarea pe direcţia indicată de ţările democratice occidentale nu garantează întotdeauna aterizarea pe terenul justiţiei şi drepturilor omului. Aceleaşi organisme internaţionale care acum pe bună dreptate aduc în discuţie potenţialul genocid din Kosovo au ales să nu prevină uciderea a mai bine de un milion de membri ai minorităţii Tutsi din Rwanda cu cinci ani în urmă. Aceiaşi americani majoritari care urmăresc atrocităţile comise de regimul Miloşevici în ultimele săptămîni au ales să ignore moartea a mii de oameni în ultimele luni în Sierra Leone. Românii, care cunosc prea bine înţelesul lui „a fi uitat de lume", s-ar cuveni să arate mai multă sofisticare şi chibzuinţă în conturarea propriei politici externe.

Subordonarea poziţiei morale a presei şi opiniei publice din ţară faţă de poziţia geo-strategică a României duce la o dăunătoare amnezie şi pe plan intern. Justificările circumstanţiale externe de tip „Yalta-Malta" pentru evenimentele cruciale din istoria noastră paralizează abilitatea statului român de a clarifica responsabilităţile pentru o lungă listă de traume naţionale – de la regimul Antonescu pînă la mineriadele anilor '90.

Un exemplu recent de amnezie prilejuită de marile puteri din afara României apare în mesajul adresat de Preşedintele Constantinescu cetăţenilor României pe data de 16 aprilie 1999. Preşedintele Constantinescu citează cu o mîndrie lesne de înţeles evaluarea Preşedintelui Clinton cu privire la faptul că România „şi-a construit democraţia respectînd drepturile celorlalte minorităţi etnice". Cotrocenniul se mulţumeşte să preia mot-à-mot declaraţia Casei Albe, fără a face cea mai mică încercare de analiză a validităţii sau implicaţiilor morale ale notei de bună purtare primite de autorităţile de la Bucureşti. Este adevărat că, în comparaţie cu Serbia, România ar putea apărea ca o campioană a democraţiei şi promovării drepturilor omului. Este însă la fel de adevărat că ţara noastră a eşuat lamentabil în prevenirea şi rezolvarea a zeci de conflicte interetnice cărora le-au căzut victime romii, o minoritate etnică ale cărei drepturi sînt încălcate cu consecvenţă în procesul de construire a democraţiei în România. Faptul că Preşedintele Constantinescu preia o afirmaţie emisă de Washington fără să o nuanţeze arată uşurinţa cu care Bucureştiul poate fugi de responsabilitate, la umbra justificărilor de ordin extern.

În cazul situaţiei din Kosovo, comentatorii şi politicienii români par a fi urmat acelaşi traseu, refugiindu-se necondiţionat fie sub stindardul NATO, fie sub cel al solidarităţii ortodoxe cu vecinii noştri din răsăritul Europei. Erorile făcute şi de o parte şi de alta a conflictului sînt preluate nedigerate de preoponenţii români ai celor două părţi. Factorul esenţial care nu este luat în seamă în acest proces de polarizare a opiniei publice din România este şi singurul factor care ar trebui să conteze în definirea opţiunilor morale privind conflictul din Balcani: dreptul la viaţă al cetăţenilor Iugoslaviei, în special cel al albanezilor din Kosovo, care se află în uriaş şi iminent pericol. Opinia publică din ţară trebuie să pună în balanţă rezultatele campaniilor conduse de forţele Preşedintelui Miloşevici cu cele ale campaniei militare NATO, şi eficacitatea protejării drepturilor albanezilor din Kosovo prin operaţii aeriene limitate cu spectrul escalării unui război prelungit ale cărui victime sigure sînt tot albanezii din Kosovo, împreună cu opoziţia democratică din Serbia.

Ameninţarea pe care naţionalismul o prezintă pe plan intern şi regional nu poate fi combătută eficient prin aderarea necondiţionată la poziţia guvernelor acelor alte state către care se îndreaptă aspiraţiile politicienilor de la Bucureşti, ci numai prin constituirea unei identităţi naţionale complexe şi solide, care permite nuanţe şi opţiuni legitimate atît din punct de vedere intern cît şi moral. Dacă vrem să fim parte demnă şi egală a noii ordini mondiale, trebuie să începem să chibzuim cu atenţie şi să ne simţim responsabili în aceeaşi măsură pentru crimele împotriva umanităţii comise în Kosovo şi în Rwanda, ca şi pentru încălcările drepturilor omului comise la Hădăreni sau în campaniile conduse de Generalul Antonescu. Altminteri, vorba unui banc vechi, România rămîne cea mai paşnică ţară din lume – pentru că nu se implică în afacerile interne ale nici unui stat. Nici măcar în propriile sale afaceri interne.

Cătălin CREŢU
doctorand în Ştiinţe Politice, New York University

Ilegală, dar necesară

Intervenţia NATO în Iugoslavia este ilegală, dar semnificaţia şi consecinţele ei pot distruge, în sfîrşit, inerţia unui sistem internaţional împietrit în tipare caduce. Ineficienţa mijloacelor legale disponibile în rezolvarea acestui tip de criză de securitate face necesară reformularea conceptului de suveranitate, astfel încît garanţia inviolabilităţii teritoriului unui stat să fie reconciliată cu garantarea respectului drepturilor omului pentru întreaga populaţie de pe teritoriul respectiv.

În prezent, pătrunderea unor forţe străine pe teritoriul unui stat fără acordul autorităţilor sale rămîne în conformitate cu actuala legislaţie internaţională numai în măsura în care se realizează sub egida ONU şi are ca scop: reconstruirea instituţiilor statului (Rwanda, Somalia, Haiti, Bosnia), protejarea unor comunităţi şi acordarea de ajutor umanitar prin stabilirea unor „zone de securitate" (Bosnia, Irak), sau realizarea păcii *(peacemaking)* în zone de conflict în care autoritatea statului este subminată (Liban, Haiti, Bosnia).

Contrar situaţiei din Bosnia, unde campania aeriană NATO în sprijinul forţelor de restabilire a păcii UNPROFOR a fost autorizată de Rezoluţia ONU 836 din 4 iunie 1993, atacul aerian declanşat la sfîrşitul lunii martie nu este legitimat de nici una din cele trei rezoluţii ale ONU (1160, 1199 şi 1203 din 1998) referitoare la conflictul din Kosovo. Acestea, în esenţă, cer oprirea ostilităţilor şi menţinerea unui acord de încetare a focului, sprijină retragerea forţelor iugoslave din Kosovo, conform acordului semnat de Miloşevici în octombrie 1998, cer părţilor beligerante să intre imediat în dialog pentru a ajunge la o soluţie politică a conflictului şi reafirmă sprijinul tuturor membrilor ONU pentru suveranitatea şi integritatea teritorială a Iugoslaviei. Nicăieri, însă, nu este menţionată măcar posibilitatea unei intervenţii internaţionale.

În aceste condiţii, violarea spaţiului aerian al Iugoslaviei de către NATO constituie o dublă lovitură dată sistemului internaţional instituit la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial. Ea subminează practic autoritatea Consiliului de Securitate ONU, singurul for abilitat conform Chartei ONU să autorizeze operaţiuni ce vizează pacea şi securitatea internaţională şi încalcă cea mai veche normă a legislaţiei internaţionale – respectul suveranităţii statelor. Mai mult, însă, lansînd o ofensivă tactică în afara Europei de Vest în lipsa unui atac împotriva unuia dintre statele sale membre, Alianţa Nord-Atlantică îşi încalcă propriul statut, care prescrie rolul său exclusiv defensiv în articolul 5.

În momentul de faţă „umbra" crizei din Kosovo se întinde peste întreaga comunitate internaţională, căci costurile operaţiunii *Allied Force* întrec cu mult preţul resurselor alocate pentru înfrîngerea lui Miloşevici. Această diferenţă importantă este reprezentată de efectele negative asupra stabilităţii sistemului internaţional, ce derivă din principiul inviolabilităţii graniţelor statelor, şi reputaţiei ONU, clădită în mare parte pe eforturile de apărare a acestei norme. Majoritatea analiştilor semnalează faptul că această criză, ce putea fi probabil evitată dacă opoziţia sîrbă ar fi fost sprijinită financiar la momentul oportun, dacă participanţii la procesul de negociere de la Rambouillet şi-ar fi apreciat corect tăria convingerilor şi dacă negocierile ar fi fost conduse cu mai multă abilitate, dă lovitura de graţie actualei ordini internaţionale. Puţini observă, însă, că parte din cauzele acestei nefericite catastrofe o constituie tocmai geometria sistemului internaţional şi mijloacele legale de acţiune total depăşite de noile tipuri de ameninţări la adresa păcii şi securităţii internaţionale.

În acest context, schimbarea radicală pe care o poate marca atacul NATO asupra Iugoslaviei vizează noţiunea de suveranitate a statelor.

Campania lui Miloşevici în Kosovo constituie doar cea mai recentă demonstraţie a caducităţii conceptului de suveranitate în forma de pînă acum, ea permiţîndu-i acestuia dislocarea a 250.000 de albanezi, distrugerea proprietăţilor lor şi executarea sumară a sute (poate mii) de civili nevinovaţi pînă la momentul atacului NATO. În lipsa acţiunii ilegale, dar în ultimă instanţă necesară, a Alianţei, campania de curăţare etnică din Kosovo ar fi continuat (la pas, ce-i drept) în conformitate cu legislaţia internaţională şi la adăpostul veto-ului Rusiei şi Chinei în Consiliul de Securitate al ONU pînă cînd sutele de mii de femei, copii şi bătrîni albanezi ar fi fost alungate în afara graniţelor Iugoslaviei, iar bărbaţii încarceraţi, torturaţi sau executaţi. Conceptul de suveranitate ar fi triumfat în timp ce Declaraţia Universală a Drepturilor Omului adoptată de aceeaşi ONU (care prescrie dreptul la viaţă şi libertate, dreptul de a nu fi arestat arbitrar, de a nu fi exilat, de a nu fi privat de proprietate) ar fi ajuns un ghemotoc de hîrtie aruncat la coşul de gunoi al civilizaţiei secolului XX. Este foarte puţin probabil că aceasta ar fi adus stabilitatea în Europa, căci întreaga populaţie albaneză din Balcani s-ar fi radicalizat, iar conflictul ulterior ar fi scindat din nou continentul european.

Iată de ce comunitatea internaţională trebuie să recunoască inadvertenţa dintre noile ameninţări la adresa păcii şi securităţii internaţionale; noţiunea de suveranitate trebuie menţinută, dar reorientată de la inviolabilitatea teritoriului unui stat către inviolabilitatea drepturilor conţinute în Declaraţia Universală a Omului ale populaţiei de pe teritoriul statului respectiv.

Mai precis, statele lumii trebuie să aibă garanţia inviolabilităţii graniţelor lor pentru a nu se încuraja intervenţii arbitrare ale puterilor regionale sau globale. În acelaşi timp, însă, orice guvern trebuie să realizeze că declanşarea unor crime împotriva umanităţii sau genocidul unor părţi din populaţie atrage automat intervenţia externă. Decizia asupra acestei intervenţii ar putea aparţine organizaţiei regionale de securitate, al cărei proces decizional trebuie să se bazeze pe o majoritate substanţială (două treimi, trei pătrimi), pentru a evita blocajul decizional şi pentru a lua în considerare opinia generală a statelor preocupate de efectele conflictului respectiv. Acest aranjament va fi just deoarece va preveni represiunea unor minorităţi etnice sau religioase şi va fi credibil pentru că intervenţia statelor din regiune va fi determinată de pericolul răspîndirii conflictului în afara graniţelor unui singur stat şi a subminării securităţii întregii zone.

Este adevărat, intervenţia NATO a subminat ordinea internaţională şi este drept ca în Balcani să apară teama de intervenţii arbitrare, care să folosească criza din Kosovo ca precedent pentru promovarea intereselor unora sau altora. De aceea, este în interesul puterilor mari şi mici, deopotrivă, ca predictibilitatea relaţiilor internaţionale să fie restabilită. Stabilitatea sistemului internaţional trebuie, însă, reclădită pe baza realităţilor, temerilor şi aspiraţiilor unei lumi care păşeşte în secolul XXI şi nu pe fantomele secolelor pe care le lasă în urmă.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

● Anul VII ● Nr. 326 ● 7 - 13 mai 1999 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VII
nr. 327
14-20 mai 1999
16 pagini 2500 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

CONTRIBUABILUL

– unde sînt banii dvs.? –

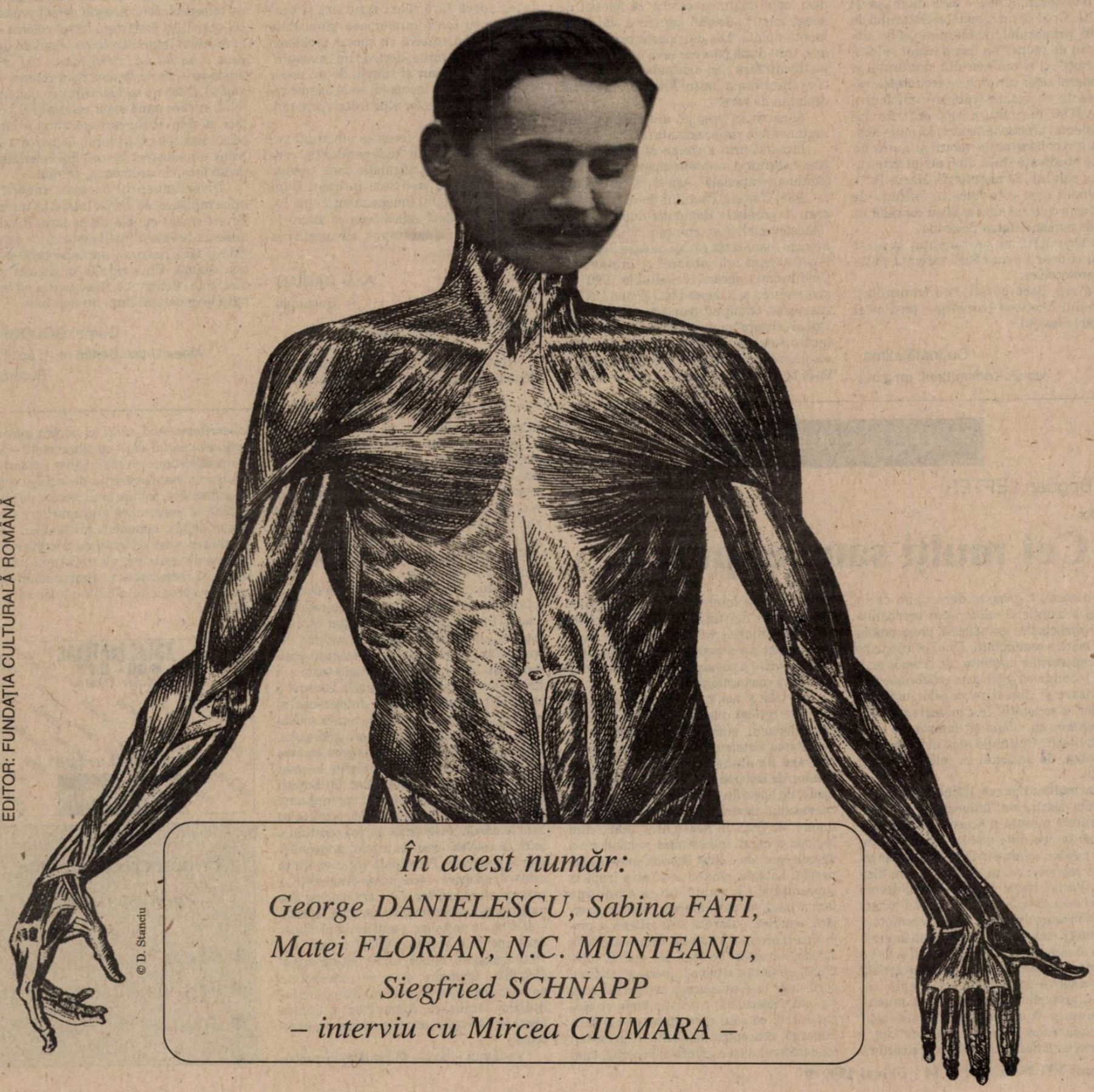

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

George DANIELESCU, Sabina FATI,
Matei FLORIAN, N.C. MUNTEANU,
Siegfried SCHNAPP
– interviu cu Mircea CIUMARA –

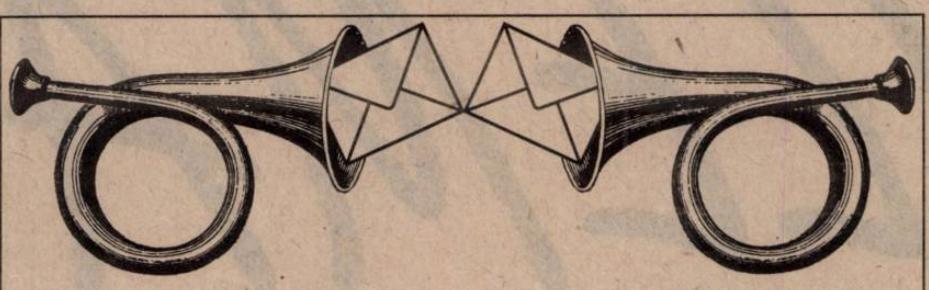

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Polemice

Către dl lt. Ion Cîndea

În primul rînd vă mulţumesc pentru faptul că existaţi!!!

Mi se pare foarte interesant cum de un număr aşa de restrîns de persoane poate realiza articole aşa de interesante despre atît de multe domenii.

Pe lîngă cuvintele de mai sus un alt fapt m-a determinat să vă trimit acest mesaj: doream să-i dau o replică domnului locotenent Ion Cîndea (sociolog).

În numărul 322 al revistei a apărut „Logica lui «să trăiţi»“ – articol cu care nu sînt de acord în totalitate.

Asocierea formulei „să trăiţi“ cu mediul dictatorial nu mi se pare chiar aşa de reuşită. Cred că nu numai „secretarului de partid, primarului, inginerului-şef de atelier sau de secţie“ i-a fost adresat salutul „să trăiţi“, ci şi profesorului, doctorului şi în general celor cărora li se recunoştea valoarea în societate (inclusiv miticului „NEA ION“ din cultura populară). Privită din punctul acesta de vedere, formula apare ca o recunoaştere a valorii şi nu ca un act de obedienţă (încă din bătrîni este cunoscut salutul „Să ne trăieşti, Măria-Ta!“).

Modul cum este folosită formula de salut este cu totul altceva şi eu consider că ţine de personalitatea fiecăruia.

Între ofiţeri nu s-a renunţat la acest salut, ci doar i s-au oferit variante puţin mai protocolare.

Vă rog, dacă puteţi, să-i transmiteţi domnului locotenet (sociolog – cred că şi militar) mesajul.

Cu toată stima,
un slt. compa(t)riot. (m.g.m.)

Stimate domnule Pleşca,

Vă mulţumesc pentru răspunsul dvs. la scrisoarea mea şi totodată pentru aprecierile făcute în legătură cu întrebările mele. Dar, pentru că există totuşi un „dar“, îmi reproşaţi faptul că am folosit cuvîntul **„dacă“** în textul meu. Atît timp cît dvs. sînteţi de acord cu sensul întrebărilor mele, nu înţeleg obiecţia dvs. pentru că, de fapt, acceptînd în principiu cele ce scriam, înseamnă că aţi înlăturat acel **„dacă“**, aliniindu-vă la opiniile mele. Şi dacă tot vorbim de **„dacă“**, dvs. înşivă, vorbind mai departe de ce s-ar putea întîmpla după încheierea războiului scrieţi astfel: „**Dacă** cineva îşi închipuie că după ce vor cîştiga războiul (...) ţările puternice ale Occidentului vor avea linişte, se înşeală amarnic.“ Iată, deci, că şi dumneavoastră vă folosiţi de acest micuţ **„dacă“** pentru a vă argumenta opinia. Las de o parte pesimismul dvs. care după părerea mea nu este deloc justificat, fără nici o dovadă palpabilă, şi care transformă „mitul Mioriţei“ în „mitul drobului de sare“.

Şi-acum aş vrea să iau rînd pe rînd argumentele raţionamentului dvs.

Începeţi prin a spune că „războiul în sine e absurd şi nu poate căpăta niciodată o legitimare raţională“. Aşa să fie oare? Cînd în 1968, Forţele Pactului de la Varşovia erau la graniţele României după invazia Cehoslovaciei şi ameninţau cu un război iminent, oare acest război pe care România l-ar fi purtat era „absurd“ şi „iraţional“? Cînd Irakul a cucerit Kuweitul în 1990 (un stat suveran şi independent) şi cînd ONU a reacţionat trimiţînd trupe în Golf, era un război „absurd“ şi „iraţional“? Şi vă pot cita încă o sumedenie de exemple numai din secolul nostru. Nu, domnule Pleşca, cînd o forţă opresoare o ia razna, e nevoie de o ripostă şi această ripostă se numeşte război, fie că ne place sau nu. Şi din păcate încă nu s-a inventat o altă soluţie pentru stîrpirea răului. Desigur că războiul aduce victime, pagube, traume, dar atît timp cît va exista Răul din lume, singura metodă de a-l distruge este războiul. Cînd toate metodele diplomaţiei, persuasiune, congrese, consfătuiri, mese rotunde nu dau nici un rezultat, din păcate, războiul este ultima şi singura soluţie.

Vorbiţi de „marasmul din Balcani“, generalizînd de parcă Iugoslavia înseamnă Balcanii. Nici una din ţările acestui spaţiu, totuşi european, nu şi-au rezolvat problemele etnice în modul în care Iugoslavia prin structura şi mentalitatea sa a generat tot acest „marasm“.

Dintre toate ţările care s-au confruntat cu probleme etnice, doar Iugoslavia a înţeles să le rezolve prin „purificare“. Cehoslovacia s-a rupt în două, aproape „în vîrful picioarelor“ şi nimeni n-a murit din asta. Bulgaria s-a despărţit de minoritatea turcă fără mari zguduiri şi ţara noastră cu toată numeroasa minoritate maghiară îşi rezolvă cu succes problema etniilor. Nu e vorba, deci, de un „marasm“ generalizat, ci pur şi simplu de un popor care este practic incapabil să-şi asume rezolvarea problemelor etnice decît prin mijloace violente.

Mai spuneţi că „ceea ce albanezii vor cîştiga (autonomie, independenţă, contează mai puţin)“, afirmaţie care, trebuie să mărturisesc, m-a cam înfiorat. Cum adică, autonomie, independenţă sînt lucruri de lepădat? Adică ceea ce altora le este permis şi chiar impus, albanezilor le este interzis?

Adar DARIAN
Bucureşti

Divertismentul din off

Alături de telenovelă, serialul de comedie *(sitcom)* are succes în România. Sursă sigură de umor de cînd bancurile cu milţieni sau cele cu Ceauşescu au dispărut, *sitcom*-urile fac parte din programele de divertisment ale televiziunilor.

Pe lîngă sufrageria cu o canapea în faţa televizorului şi un frigider cu etaj, caracteristic serialului de comedie este rîsul care se aude la glumele personajelor. Un rîs mobilizator, înregistrat înainte de filmarea episodului sau (rar) în timp acestuia. Este *rîsul din off*.

Nu toate glumele sînt „mortale“. Nu toate presupun un rîs lung şi zgomotos. Altele, un chicot. Felul în care rîsetele de diverse lungimi sînt presărate de-a lungul *sitcom*-ului nu este întotdeauna cel natural. Există seriale care nu sînt pe atît de hazoase pe cît se cred. Apar rîsete nemotivate la glume cărora nu le lipseşte decît umorul. Rîsul telespectatorului este smuls. „O fi glumă şi nu ne-am prins noi.“ Rîsul îi dă credibilitate. În *off*, există tipuri diferite de rîs, pentru tipuri diferite de telespectatori. Aceştia se pot regăsi în cel care li se potriveşte (rîsul colorat – *hi hi hi*, rîsul isteric *ho ho ho*, rîsul de umor gros – *ha ha ha*, rîsul idiot – *hi*, rîsul mîştocar – *he he he* sau rîsul comun – *ha ha ha*). Dacă nu se identifică cu nici unul, felul în care sună rîsul celorlalţi îl poate face să rîdă. Rîsul care continuă la cîteva secunde după cel general, de parcă a surprins un substrat inaccesibil celorlalţi, îl poate face, de asemenea, să rîdă.

Divertismentul doreşte uneori, cu orice mijloace, să fie pe înţelesul tuturor. Divertisment cu sîla nu se face. Rîsul se aude unde există inteligenţă. Cine ştie să rîdă o face natural, aproape fără să îşi dea seama. Cine rîde la urmă, nu rîde mai bine. Pentru că rîsetele din *off* adunate la genericul final nu dau bine.

Cornel GOLOGAN
Aleea Urucu Dorian nr. 1, ap. 172
Bucureşti

EFECTUL DE ECOU

Ion Bogdan LEFTER
scriitor

Cei mulţi sau cei puţini?

Nu cred că greşesc dacă spun că în cîmpul semantic al *solidarităţii* predomină astăzi simbolistica grandioasă, proiectată la scara mare a comunităţii. Ea o covîrşeşte pe cea a raporturilor mărunte, „de la om la om“. Avem tendinţa să înţelegem *solidaritatea* ca mobilizare şi „înfrăţire“ a celor mulţi, a maselor, a societăţii. În cunoscuta alternativă *solitaire ou solidaire?*, individul e opus colectivităţii. Opţiunile sînt nete: fie singurătatea, fie unisonul cu ceilalţi, cu toţi ceilalţi.

Mai mult ca sigur că, trăind aici şi acum, opţiunile noastre sînt influenţate şi de istoria politică recentă a acestei jumătăţi de Europă: în deceniile trecute, oamenii s-au simţit mai toţi *solidari* în faţa unui sistem totalitar, represiv, odios. Aflat atunci în disidenţă, Vaclav Havel şi-a scris eseul despre *Puterea celor fără de putere* cu gîndul tocmai la *solidaritatea* de masă, la forţa reunită a celor mulţi, care-şi vor impune pînă la urmă voinţa în faţa castei dominatoare. N-a fost o întîmplare că cea mai largă mişcare socială care s-a mobilizat împotriva regimului comunist, grăbindu-i sfîrşitul, a fost numită tocmai aşa şi că ea s-a considerat un sindicat: *Solidaritatea poloneză*. Era – de fapt – mult mai mult decît atît: nu doar o structură de protejare a intereselor profesionale ale muncitorilor din Gdansk, ci o *solidarizare generală*, un uriaş val social care s-a instituţionalizat şi s-a instrumentalizat politic; o luptă *solidară* a populaţiei, a naţiunii întregi împotriva conducătorilor.

Am trăit şi noi, în România, acest sentiment de revoltă colectivă. În ultimii ani ai comunismului, eram toţi exasperaţi de absurditatea sistemului, de paranoia şefului suprem, de alunecarea ţării în subdezvoltare, de izolarea faţă de restul lumii civilizate, de lipsurile generale, de întreruperea curentului electric şi de oprirea apei, de foame, de frig. În decembrie 1989, cînd regimul a căzut, *solidaritatea* românilor s-a dovedit, preţ de o clipă istorică, aproape generală. Latentă pînă atunci, ea a irupt la suprafaţă şi s-a manifestat ca atare, sub forma unui soi de catharsis colectiv: energică, euforică, guturală, *solidaritatea* a produs mari ceremonii publice, demonstraţii de stradă, devastări de sedii ale puterii totalitare, exorcizări rituale (ruperea şi arderea portretelor lui Ceauşescu, a steagurilor roşii etc. etc.). Răsculată, populaţia vroia un singur lucru: ca răul care distrusese o ţară întreagă, concentrat simbolic în persoana conducătorului (şi a „sinistrei lui soţii“, cum se spunea în acele zile), să dispară.

Apoi, la scurtă vreme, acest tip de consens al celor mulţi s-a stins ori – mai exact – s-a „spart“ într-o întreagă gamă de forme de coagulare socio-psihologică de mai mică anvergură. „Cioburile“ fostei *solidarităţi* nu se mai potrivesc, nu mai pot sta laolaltă, întregul n-are cum să se mai refacă. „Oglinda“ în care ne reflectăm cu toţii, uniţi „în cuget şi-n simţiri“, nu mai există.

De-atunci încoace, dintr-o stare de fapt, *solidaritatea* a devenit o temă de reflecţie adeseori nostalgică. Nu sînt puţini cei care regretă „unitatea“ de altădată, vorbind despre „dezbinarea“ societăţii româneşti postcomuniste ori – în mediile intelectuale – a lumii noastre culturale, mai ales literare, a anilor '90, despre „dihonie“, „intoleranţă“ şi aşa mai departe. În realitate, vechea *solidaritate*, la scară atît de mare, era nefirească. Coagulată în condiţii vitrege, la greu, ea avea un fundament negativ, de opoziţie la ceva: românii, ca şi restul popoarelor din Europa Centrală şi de Est, se uniseră *împotriva* unui sistem. Valorile alternative, democratice pe care le doreau restaurate nu pot constitui o bază de consens decît la nivelul principiilor foarte generale. Principala lor consecinţă este – dimpotrivă – acceptarea diversităţii, a tuturor pluralismelor. Cei care deplîng dispariţia largii *solidarităţi* de altădată exprimă – de fapt – o nostalgie a uniformităţii. Chiar dacă apelurile la „reconciliere“ folosesc cuvinte frumoase, blînde, idilice, ca-ntr-o predică întru împăcare, avem de-a face cu un pervers fenomen de prelungire a mentalităţilor totalitare, comunizante. Lumea liberă în care trăim acum nu le mai poate accepta.

Va trebui – deci – să pledăm nu pentru *solidaritatea celor mulţi*, ci pentru *solidaritatea celor puţini* sau – cu alte cuvinte – pentru manifestarea cît mai multor *solidarităţi* diferite, în toate planurile, de la cel al opţiunilor filozofice, politice şi electorale, de pildă, şi pînă la scara mică a grupurilor, a cercurilor de idei comune, a prieteniilor. Complexitatea unei societăţi democratice presupune diversitatea, nu uniformitatea. Va trebui să redescoperim valoarea afinităţilor care ne apropie şi a diferenţelor care ne despart...

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Riscul**
- **Personaje „secundare“**
- **Boema**

O victimă colaterală

Războaiele din Iugoslavia (sînt cel puţin trei, simultane: NATO-Iugoslavia, armata şi poliţia sîrbe – UCK, autorităţile sîrbe – populaţia albaneză din Kosovo) încă nu s-au sfîrşit, atrocea şi lunga listă a victimelor acestora, reale şi simbolice, abia dacă e schiţată, dar pe ea se află, de pe acum, un personaj al cărui deces va fi totuşi înregistrat doar în anii care vor veni.

Acest personaj e *intelectualul militant,* o subspecie oarecum pleonastică în măsura în care specia *intelectualilor,* din care s-a dezvoltat şi s-a desprins la un moment dat, obţinînd o largă autonomie, implicase la origine tocmai atitudinea militantă ca element de diferenţiere. O specie recentă specia intelectualilor, istoricii sînt de acord în privinţa asta, apărută în Franţa, la sfîrşitul secolului trecut, cu prilejul „afacerii Dreyfus". Recentă şi, avea să se vadă, fragilă, expusă tuturor tentaţiilor şi, mai ales, uşor de sedus. De la intervenţia liberă, dictată de conştiinţă, în viaţa publică, gest prin care artiştii, savanţii, filosofii, profesorii deveneau „intelectuali", s-a ajuns la profesionalizarea militantismului şi la intervenţia dirijată. Spiritul critic, bunul cel mai de preţ al intelectualilor, a fost sacrificat în favoarea înregimentărilor. Unele forţate, impuse, devalorizate ca tot ce este obţinut prin constrîngere, altele de bunăvoie. Marea problemă – sau dilemă – a intelectualilor a început să fie aderarea: *„a adera sau a nu adera"* (Panait Istrati; care, în treacăt fie spus, nici nu prea corespundea canoanelor birocratice ale apartenenţei la „intelectualitate", întrucît brăileanul nu avea decît patru clase primare; Malraux, şi el, nu-şi luase bacalaureatul etc.). A fost, totuşi, o fază încă eroică, aderările şi înregimentările fiind urmate, foarte adesea, de răsunătoare „disidenţe", unele, multe, la fel de riscante ca şi intervenţiile libertare de altădată.

© C. Bumbuţ

Profesionalizarea militantismului intelectual, încă rudimentară în perioada interbelică, a dus, inevitabil, la goana după *cauze nobile;* ceva mai tîrziu, *cauzele nobile* aveau să fie identificate cu temele monden-mediatice. De ce, spre exemplu, intelectualul militant vest-european s-a dus în Bosnia şi nu în Timorul oriental, e foarte simplu: ochiul magic al camerei de luat vederi spre Bosnia era aţintit, nu spre îndepărtatul Timor. Intelectualul militant nu militează decît avînd certitudinea că militantismul lui va fi dat la televiziune... Şi încă: va fi fiind, acum, televiziunea în culori, dar condiţia cromatică a intelectualului militant este să vadă totul în alb/negru. Nu-şi mai pune întrebări, laudă sau anatemizează. Certitudinile lui nu ţin, e adevărat, decît o zi: ca şi ecranul televizorului, nu are decît suprafaţă, nu şi adîncime. E un element decorativ, deşi încă se iluzionează că există. Destabilizat după prăbuşirea comunismului, a cărui dispariţie de fapt o regretă, fiindcă l-a lipsit de cel mai profitabil „obiect al muncii", şi-a găsit o nouă cauză nobilă în războaiele din Iugoslavia. Din nefericire, nici un război nu este, nu poate fi „o cauză nobilă". *Intelectualul militant* este, şi el, o victimă colaterală a acestor războaie.

Singura, probabil, pe care nimeni nu o va deplînge.

Mircea IORGULESCU

Via Kosovo, spre noi înşine

După summit-ul de la Madrid de acum doi ani, partidele politice din coaliţie au fost dezamăgite, iar cele din opoziţie s-au simţit trase pe sfoară. Liderii majorităţii îşi autoîntreţinuseră iluzia că pot profita de curentul de opinie favorabil creat prin alternanţa la putere, cîştigul de imagine astfel dobîndit aducînd angajamente dinspre aliaţi. Foştii guvernanţi credeau că pierderea alegerilor se poate justifica mai uşor prin faptul că aşa a vrut străinătatea. În doar cîteva luni, din două direcţii s-a insinuat îndoiala: partenerii la guvernare au început să se întrebe dacă formula CDR-USD-UDMR merită păstrată, adversarii lor din Parlament au început să elaboreze schema rupturii dintre aliaţi şi teoria regrupărilor în... interes naţional. A urmat o vară confuză, apoi îndelunga criză de cabinet, pe care remanierea de la sfîrşitul lui 1997, demiterile ulterioare şi debarcarea lui Victor Ciorbea n-au reuşit s-o încheie. Devenise clar pentru tot românul, şi mai ales pentru autorii scenariilor politice de uz personal, că la următoarea reuniune NATO nu se vor face noi invitaţii de aderare. O asemenea perspectivă îi înspăimînta pe debutanţii din administraţie şi dădea aripi cadrelor cu vechime. Elanul reformist a scăzut de a sine, bătălia pentru păstrarea sau reocuparea unor fotolii s-a înteţit în mod natural. Jocul pe muchie de cuţit – din care n-au lipsit trădările destabilizatoare, campaniile oculte, scandalurile publice şi puciurile prezentate drept mineriade – a consumat energii, bani şi sesiuni legislative, dar n-a folosit la nimic. Coaliţia guvernamentală nu s-a destrămat, deşi

© C. Farcaş

nici n-a funcţionat după reguli parteneriale; partidele opoziţiei parlamentare n-au luat locul minorităţii maghiare sau al Partidului Democrat în Cabinet, ba chiar s-au văzut obligate să renunţe la strategia alegerilor anticipate.

Războiul din Balcani a blocat orice trecere dintr-o parte în alta pe frontul electoral intern. Fiecare tabără s-a trezit redefinindu-şi mizele în funcţie de contextul regional şi de verdictul reuniunii de la Washington. După doi ani de mandat, PNŢCD şi preşedintele Constantinescu şi-au pierdut mare parte din iluzii, nu însă şi pe aceea referitoare la existenţa unor legături directe între imaginea externă şi voturile din ţară. Liderii puterii consideră că-şi pot reface prestigiul şi recupera automat încrederea populaţiei dacă se bucură de atenţia şi de sprijinul marilor cancelarii. Ei au însă, în acest moment, avantajul concret al creditelor financiare şi al compensaţiilor comunitare obţinute în contextul crizei din Kosovo. Sumele respective pot garanta redresarea economiei sau, dimpotrivă, adormi guvernanţii în hamacul succesului şi partidele majoritare pe linia de start în cursa electorală. PDSR şi Ion Iliescu, care s-au descurcat cu eticheta de cripto-comunist şi fără invitaţii în marile capitale pînă ce fostul director SRI şi-a dorit „schimbarea", încă mai consideră suficient să condamne bombardamentele şi necesar să acuze Fondul Monetar şi Banca Mondială că duc România la colaps. Antiguvernamentalii îşi reiau discursul naţionalist din precedenta campanie, adaptîndu-l la circumstanţele conflictului militar din regiune. Fostul lider de la Cotroceni nu poate însă trece cu vederea angajamentele exprimate în numele Alianţei Nord-Atlantice şi al Uniunii Europene de premierul britanic Tony Blair, nici importanţa extraordinară a vizitei Suveranului Pontif. Tocmai pentru că a ieşit la timp din plasa propagandei antioccidentale, România are acum şansa reală să iasă din zona gri a economiilor în derivă. Ca şi în toamna lui 1996, cînd tuna şi fulgera împotriva maghiarilor cu speranţa că astfel poate culege suficiente voturi în Parlament, opoziţia aleargă însă pe un culoar închis.

Conjunctura internaţională, dezechilibrele regionale şi evoluţia societăţii româneşti sînt realităţi pe care nici un partid politic nu-şi poate permite să le ignore. Liderii majorităţii riscă să adîncească fracturile interne, cei ai opoziţiei refuză să vadă pericolul izolării sau al încălcării angajamentelor cu partenerii euro-atlantici. La Cotroceni şi la Palatul Victoria, Tony Blair şi Suveranul Pontif au lăsat o explicabilă stare de euforie. Adrian Năstase se teme, după model vadimist, de „cadouri otrăvite", iar Adrian Severin îndeamnă la vigilentă contabilizare a diferenţelor între vorbă şi faptă. Adevărul e că niciodată în acest deceniu de tranziţie rolul României pe scena mondială n-a fost atît de necesar şi de apreciat. Victoria în plan politico-diplomatic coincide însă cu apogeul decăderii economice. Campania pentru viitoarea legislatură se va desfăşura totuşi la noi în ţară. Adică în localităţi mari şi mici, unde ajutoarele, compensaţiile, recompensele, binecuvîntarea Vaticanului şi invitaţia de aderare promisă de guvernul britanic pentru sfîrşitul acestui an nu ţin loc de reformă, nici de legi care să apere interesele cetăţeanului şi pe care acesta să le respecte.

Elena ŞTEFOI

BARBURISME

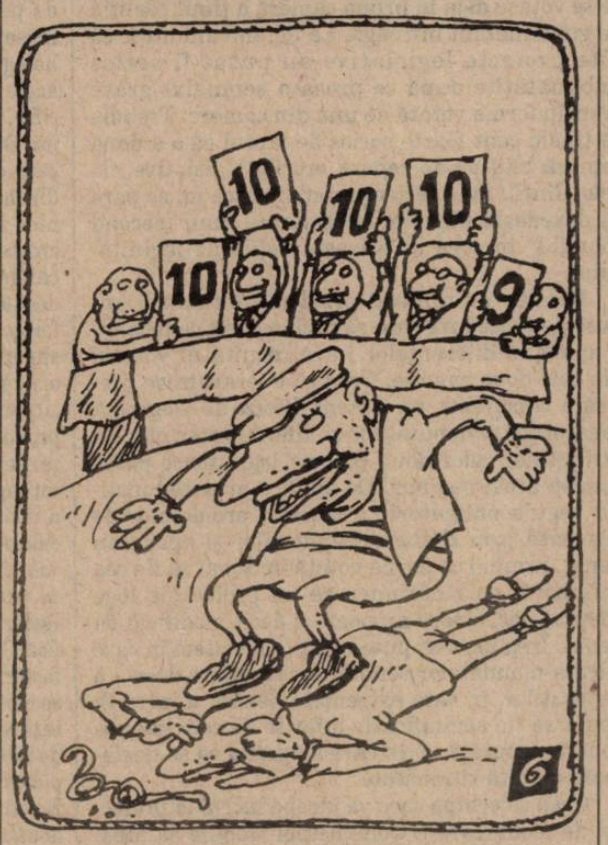

Desen de Ion BARBU

Dl. Vintilă Mihăilescu îşi va relua colaborarea peste două săptămîni.

Statul de drept

Modificarea Constituţiei

Înţeleg din declaraţiile succesive ale unor importanţi lideri politici că problema modificării Constituţiei noastre a devenit, din nou, actuală. În trecut am exprimat de multe ori părerea că modificarea legii noastre fundamentale este necesară. Şi astăzi sînt partizanul acestei idei.

Realitatea socială s-a schimbat enorm în ultimii ani, politica în România se face acum altfel decît în 1991, economia ţării şi-a schimbat sensibil profilul, ar fi logic ca şi legea legilor să-şi schimbe conţinutul. Sînt bucuros să constat că, cel puţin pînă în acest moment, nu a apărut în spaţiul public îngrijorarea organizată care să asemuiască modificarea Constituţiei cu destabilizarea statului ori cu atentatul la siguranţa naţională. Sper ca nici în viitor, atunci cînd procesul **constituţional** de modificare a Constituţiei va demara concret, asemenea alegaţii să nu se audă. Modificarea Constituţiei este un demers normal pentru o ţară atît de dinamică precum România. De altfel, *dinamismul* este, într-un fel, şi motivul pentru care ţin să scriu aceste rînduri.

Am pledat îndelung pentru modificarea sistemului nostru parlamentar, între altele prin înlocuirea bicameralismului cu unicameralismul. Mi se părea că existenţa Senatului şi a Camerei Deputaţilor în România nu se justifică. Argumentul principal era acela că, practic, în datele lor esenţiale, cele două camere sînt identice. În plus, mă bazam şi pe ceea ce am învăţat, ca şi toţi ceilalţi jurişti, la şcoală: sistemul bicameral este specific statelor federative sau confederative, iar sistemul unicameral este specific statelor unitare, aşa cum este România. Dar, de multe ori, ceea ce am învăţat la şcoală trebuie serios cenzurat în contactul cu realitatea. Concret, acum nu mai sînt atît de sigur că României îi este mai util un Parlament unicameral decît unul bicameral.

Procesul legislativ în România este ezitant şi, nu o dată, a oferit produse neinspirate. S-a întîmplat ca o lege adoptată de una din camere să aibă nevoie de serioase ajustări şi numai existenţa celei de-a doua camere să ofere posibilitatea realizării acestora. Îmi vine acum în minte, de pildă, povestea proiectului Legii învăţămîntului. Forma adoptată de una din camere a nemulţumit atît de mult un partid al coaliţiei încît acesta era pe punctul de a se retrage de la guvernare generînd, astfel, o criză guvernamentală serioasă. Numai promisiunea celorlalţi lideri ai coaliţiei că în a doua cameră legislativă proiectul de lege va suferi serioase rectificări în raport cu ce se votase deja în prima cameră a ţinut coaliţia de guvernămînt întreagă. La fel, îmi amintesc că alte proiecte legislative au putut fi serios îmbunătăţite după ce presa a semnalat grave erori în forma votată de una din camere. Trebuie să ţinem cont foarte serios de faptul că o a doua cameră mai poate repara erorile legislative ale celei dintîi. Şi experienţa românească mi se pare că dovedeşte din plin necesitatea unui „second thought" în ceea ce priveşte acţiunile legiuitorului.

Rămîne de rezolvat problema întîrzierii impuse de procedura care se declanşează ca urmare a apariţiei diferenţelor între rezultatul votului din cele două camere. Cred că o ierarhizare precisă a camerelor, un sistem diferit de alegere a senatorilor şi deputaţilor şi diferenţierea clară a atribuţiilor celor două corpuri legiuitoare poate rezolva acest neajuns. De pildă, s-ar putea institui regula obligatorie a trecerii proiectelor de lege întîi prin Camera Deputaţilor şi apoi prin Senat, urmînd ca forma votată în Senat să fie cea definitivă, cu menţiunea că un proiect de lege adoptat de Cameră nu poate fi decît modificat de Senat. În plus, s-ar putea gîndi un sistem în care durata mandatelor senatorilor să difere de cea a deputaţilor, în care exigenţele pentru a intra în Senat să fie semnificativ diferite de cele impuse pentru deputăţie şi în care alegerile să se desfăşoare cu altă ritmicitate.

Cred că echipa care va începe lucrul la proiectul de modificare a Constituţiei trebuie să aibă, mai presus de toate, o calitate: imaginaţie. Fundamentele democraţiei şi statului de drept există, nu trebuie decît să se instituie noi proceduri care să fie, mai presus de orice, *utile*.

Sever VOINESCU

SATUL GLOBAL

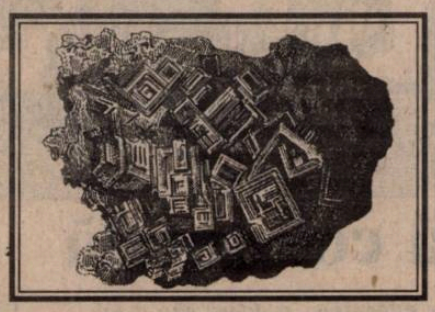

Papa şi *media*

Vizita Papei Ioan Paul al II-lea în România a fost comentată în fel şi chip. Cuprinşi de entuziasm sincer sau de o pioşenie de conjunctură, comentatorii nu s-au oprit îndeajuns asupra problemelor de comunicare *pe care le ridică istorica întîlnire dintre reprezentanţii celor două biserici creştine.*

Pe lîngă multe alte calităţi, Sfîntul Părinte este şi un excepţional *comunicator*. Nu este vorba neapărat de ceea ce îndeobşte se cheamă *charismă*, ci de o adevărată vocaţie în a-şi asuma, cu un aer firesc, o misiune sacerdotală de o încărcătură solemnă copleşitoare. Un detaliu: în discursul rostit la sosirea în Bucureşti, la un moment dat s-a poticnit rostind cuvîntul „convieţuirea". L-a repetat corect, apoi a exclamat, ca pentru a-şi pune singur notă: „Bine!". L-am auzit de multe ori pe Suveranul Pontif recurgînd la asemenea pauze relaxate în desfăşurarea retoricii oficiale; în mase, efectul e foarte puternic, punctînd simpatic un discurs, altminteri, plin de gravitate. Dincolo de talentul său personal, intervin însă mijloacele moderne de comunicare, pe care Vaticanul le-a deprins rapid. Statul Papal şi-a lansat destul de repede situl pe Internet, la fel au făcut şi publicaţiile Vaticanului (într-o vreme cînd destule mari ziare şi reviste din lume încă nu erau prezente în Reţea). Despre Papa Wojtyla s-au scris cărţi biografice, imagini din vizitele sale au fost culese în albume de fotografii sau în numere speciale ale revistelor ilustrate de pe tot globul, discursul său duminical, *angelus*, este transmis în direct sau reluat de numeroase canale de televiziune, pentru a nu mai vorbi despre sărbătorile mari, cînd chipul său intră în casele a milioane de creştini de pe mapamond. Recent, a apărut şi un compact-disc, intitulat *Abbá Pater*, cuprinzînd interesante (şi postmoderne!) mixaje instrumentale (un amestec de inflexiuni clasice, tonalităţi gregoriene, *new age*, plus *ethno*-uri de tot felul) suprapuse peste rugăciuni şi alte texte sacre rostite, în diverse limbi, de Sanctitatea Sa. Vocaţia universală a Bisericii Sfîntului Petru se întîlneşte cu impactul global oferit de tehnologiile moderne ale comunicaţiilor de masă.

Au fost şi mai sînt încă voci care au reproşat Vaticanului un anume exces de mediatizare, chiar o dorinţă de „protagonism". Credinţa se manifestă discret, în intimitate, s-a spus, iar „releele" pe care le presupun mijloacele electronice de comunicare riscă să deturneze religia creştină de la puterea sacră de a se adresa sufletului omenesc în spaţiul binecuvîntat al Bisericii. Alte voci au replicat că revoluţia comunicaţională din satul nostru global are de mult drept deviză „comunici, deci exişti", iar trecerea de la Cuvîntul rostit la conservarea lui prin scris şi tipar ori traducerea *logos*-ului din limbile sacre în cele profane au fost, la vremea lor, schimbări la fel de radicale, care nu au afectat însă substanţa mesajului creştin, ci i-au permis o mai eficientă răspîndire (aşa cum îndeamnă chiar Evanghelia). Deocamdată, acest pontificat de sfîrşit de secol şi de mileniu intră în istorie nu doar prin modul cum şi-a împlinit misiunea, dar şi prin felul în care a ştiut s-o comunice.

Nu ştiu cînd (şi dacă) se va înfăptui unitatea celor două biserici surori, aşa cum prea repede s-a prevestit în urma acestei vizite. O vor hotărî cei care au menirea să o facă. Dar pentru ca ideea de *dialog* să nu rămînă o simplă vorbă, bună doar pentru trei zile de entuziasm ecumenic, biserica ortodoxă, majoritară, din România ar trebui să înveţe cu mai multă aplicaţie, de la sora ei catolică, această lecţie a comunicării. Fără să-şi trădeze spiritul, ierarhii ortodoxiei ar trebui să-şi aducă aminte mai des că discursul lor este adresat unor oameni agresaţi permanent de mesaje din diverse surse, între care parfumul arhaic al tradiţiei şi propovăduirea dreptei credinţe doar cu privirile spre trecut ar putea trece neobservate. În *societatea de masă*, în care România se vede plonjînd cam pe nepregătite, oile rătăcite pot fi reintegrate în turmă (iar turma nu mai e ce-a fost...) numai dacă mesajul păstorului îşi găseşte locul potrivit în mulţimea fără margini a celorlalte. Şi dacă păstorul ştie să-şi aleagă şi să utilizeze mijloacele, *mediile*. Căci, vorba lui McLuhan, „the *medium* is the message".

Mircea VASILESCU

Economie

Cine a reuşit să întoarcă foaia

Analiza celor zece ani de tranziţie în ţările Estului European înregistrează rezultatele cuantificabile ale evoluţiilor economice: în graficul publicat de revista **L'Expansion**, pe primul loc se află Ungaria, pe ultimele două România şi Bulgaria. Sintezele şi opiniile de pe lîngă desenele frumos colorate încearcă să găsească şi elementele psihologiei colective, erorile umane, toate acele componente greu de exprimat în cifre, necesare, însă, pentru înţelegerea lor. Din ceea ce se spune, dar mai ales din ceea ce nu se spune, reiese următoarea dilemă practică: condiţiile cele mai prielnice reformelor sînt în perioadele de creştere economică, atunci cînd modificările n-ar provoca consecinţe sociale destabilizatoare. Dar nimeni nu face reforme cînd se poate trăi bine (sau măcar suportabil) şi fără ele. Aşa că reformele s-au produs peste tot în condiţii de criză: „În anii de după căderea comunismului, produsul intern brut a cunoscut, în toate ţările, o cădere spectaculoasă; la fel s-a întîmplat şi cu producţia industrială, care a rezistat tranziţiei mai greu decît agricultura şi serviciile... *O recesiune fără echivalent în Occident, chiar dacă o comparăm cu realităţile anilor '30,* explică Dominique Redor în cartea sa *Economiile Europei de Est*. Criza industrială este produsul a trei factori: dispariţia legăturilor comerciale socialiste, absenţa unor debuşee pe piaţa internaţională pentru produse nevandabile şi adoptarea frecventă a unor politici economice restrictive. Locuitorii Estului european au descoperit astfel două rele necunoscute în fostele regimuri: şomajul şi inflaţia. Nivelul de trai s-a prăbuşit. Cu excepţia Poloniei, a Sloveniei şi a Slovaciei, nici o ţară nu şi-a regăsit nivelul economic de dinainte de 1989. (...)

Privatizarea de masă nu a fost nicăieri reţeta miracol atît de lăudată de promotorii ei, care sperau să determine astfel rapid apariţia categoriei micilor acţionari, eficienţi şi puternici, explică Vincent Koen de la OCDE. Dimpotrivă, şi în Republica Cehă, şi în Lituania sau Slovacia, ba chiar şi în Slovenia, toate tentativele generoase de distribuire a acţiunilor sau cupoanelor către populaţie s-au soldat, în cel mai bun caz, cu diluarea capitalului, nefastă pentru buna gestiune a întreprinderilor, în cel mai rău caz, prin însuşirea proprietăţii de către persoane a căror avere avea o origine puţin transparentă. (...) În Slovenia, ba chiar şi în Lituania, restructurarea a fost mult timp frînată de grupurile organizate de salariaţi sau de cooperativele de salariaţi, deveniţi proprietari ai societăţilor, mai interesaţi de menţinerea locurilor de muncă decît de o gestiune riguroasă. Tranziţia a reuşit în ţările unde s-a putut trece peste xenofobia populaţiei sau a elitelor şi întreprinderile au fost vîndute străinilor. Aşa s-a întîmplat în Estonia (unde 40% din activele industriale şi 90% din cele bancare sînt în mîinile străinilor) şi mai ales în Ungaria. Capitalul străin joacă mai multe roluri. Investiţiile de portofoliu compensează deficitele curente. Investiţiile directe finanţează retehnologizarea, permit angajarea şi păstrarea specialiştilor, şi asigură lichidităţi pentru compensarea penuriei permanente a întreprinderilor comuniste, deschizîndu-le astfel accesul la pieţele noi din Occident. Nu este întîmplător că singurele întreprinderi cehe restructurate sînt cele controlate de capitalul străin: Skoda (Volkswagen), Karosa (Renault), Čokoladovny (Danone). Desigur, dependenţa de capitalul străin are un preţ. Cînd se modifică conjunctura, economiile cele mai expuse pot suferi din cauza retragerilor de capital. A fost teama de anul trecut, provocată de criza din Rusia. Dar după cîteva luni s-a constatat că au dispărut doar investiţiile de portofoliu, speculative prin însăşi natura lor. Dimpotrivă, investiţiile directe din Europa Centrală au sporit în perioada 1997-98 cu 50%. *Vechea constatare conform căreia cînd Moscova strănuta, toată Europa de Est era răcită, nu mai este adevărată,* scrie Jacques Rupnik, cercetător la Centrul de studii pentru relaţii internaţionale. Cu excepţia ţărilor Baltice, unde s-au păstrat legături mai strînse cu fosta URSS, epidemia nu s-a răspîndit, deoarece comerţul era deja reorientat către Vest. Criza rusă s-a soldat pentru majoritatea vecinilor ei cu un guturai puternic, tradus printr-o încetinire temporară a creşterii. Pînă la saltul următor.

Un rol decisiv l-a avut voinţa politică: „Dacă Polonia nu a suferit prea mult din cauza instabilităţii politice, este pentru că alternanţa i-a permis continuarea reformelor, implicînd succesiv toate formaţiunile politice în realizarea ei. *Durata de viaţă a guvernelor nu contează dacă există continuitate în opţiunile politice,* susţine Vincent Koen, specialist al OCDE pentru Est. (...) La celălalt capăt al spectrului, România a suferit serios din cauza schimbărilor politice, fiecare nou guvern anulînd în mod sistematic ceea ce construise precedentul. În ceea ce priveşte privatizarea, din 1990, România a apăsat succesiv pe frînă şi acceleraţie. *S-a pierdut mult timp, planurile de stabilizare au rămas ineficiente în absenţa reformelor structurale pentru care este nevoie de o voinţă politică consecventă*, rezumă Joaquim Oliveira Martins de la OCDE. Lozincile liberale enunţate de preşedintele Constantinescu la sfîrşitul anului 1996 (data alternanţei, după şase ani de putere comunistă) au rămas literă moartă. Din ambiţiosul program de privatizare anunţat atunci nu s-au vîndut decît telecomunicaţiile. Şi, în sfîrşit, în Bulgaria, venirea la putere în vara lui 1997 (în momentul de vîrf al crizei financiare) a guvernului lui Ivan Kostov, adept al reformelor, beneficiind de o majoritate absolută în Parlament, lasă speranţa unei politici mai consecvente decît pînă acum".

(*L' Expansion*, 15-29 aprilie 1999)

Povești suprapuse

Eu plec, mi-a spus el și mai că l-am crezut

Ca unul care, săptămîna trecută, într-un exercițiu ludic de imaginație, ceream ca acel NATO care ne iubește să facă bine și să bombardeze Anglia – pentru simplul motiv că noi cu englezii nu ne înțelegem, orice am face, parc-ar fi un blestem –, spun cu smerenie că discursul lui Tony Blair mi-a făcut țăndări mici-mici toate prejudecățile. Priveam și nu-mi venea a crede; *ăsta nu e englezul*, mi-am spus; *ăsta nu e Blair, ci o sosie, ceva, angajată cu ora*.

N-am nici o îndoială că premierul englez a vorbit nu numai patetic, ci și serios. Un discurs excelent, în formă și în fond. Iar o imagine mă urmărește de atunci, o secvență de un umor la margine cu lacrima, ca în inimitabilele filme italienești, acelea bune, acelea de neuitat, acelea de suflet, din anii tinereții lui Mastroiani: imaginea ochilor lui Blair, ochișorii lui vii, de pui de drac pe peste Canal, fixînd acea parte a sălii în care niște români plesnind de *demnitate* stăteau sictiriți în fotolii, cu foi de *Target* prinse la reverul hainei. Nu, nu vă grăbiți să trageți concluzia, nu vă grăbiți să spuneți că *vax target* și că nu poți avea pretenții de la niște etc., etc. Printre proteste tacite și aplauze furtunoase, Tony Blair a putut vedea, drept în față, de la stînga la dreapta sălii, democrația românească așa cum este ea: grabnic încropită, dar deja fără complexe; neșcolită, dar deja omniscientă; tînără, dar cu străşnic ambiț. Bine că a avut ce vedea.

Nici n-a plecat bine Blair că a și venit Papa. Alte entuziasme, la fel de meritate. Bucurii netrucate și emoții în stare pură. Împăcarea milenară la ea acasă – îți vine să spui. Nu este o glumă: dacă așa un miracol trebuia să se întîmple, e clar că numai în România se putea întîmpla. Cel mai răuvoitor dintre răuvoitori să fii și tot vei recunoaște că a fost un eveniment istoric. Nu știu ochii altora ce-au văzut, dar mie parcă și Patriarhul nost' mi s-a părut mai mîndru, mai drept, mai frumos de-a dreptul în mitra-i cea născută sub soarele glorios al Bizanțului de altădată.

Rar așa o săptămînă precum cea trecută. Nici nu-i trebuie mult speranței pentru a se naște.

Doar că... În ianuarie anul curent, adică acum patru luni fix, eram pe trei sferturi pierduți. Eram, cum se spune, *pieriți*. Țineți minte zilele negre de pînă-n Cozia: iarăși mineri, iarăși debandată, iarăși hărmălaie. Satana îi orbise pe ortaci. Miez de vîrtej negru părea ziua de mîine. Am zis mîine? Care mîine?, de fapt totul părea de *ieri*, iarăși o luam cu dezastrul de la capăt, un iunie '90 în plină iarnă, țin-te bine, din nou rușinea Europei, salut-kaput!

În zilele acelea cu soare pieziș și cu multă teamă m-am întîlnit pe stradă cu un amic. *Gata, bătrîne, așa nu se mai poate* – mi-a zis el, cu ochii numai cearcăne. *Gata. Plec, pe bune că plec. Îmi bag picioarele în țara asta, că asta nu mai e țară* (am redat textual).

Patru luni trecură ca o părere. Duminică seara doar ce se stinsese ecoul vocii papale și îl văd pe amic pe cheiul gîrlei, voios radiind la o măsuță, pe o terasă, cu-o bere la dreapta iar la stînga cu tînăra-i soție, obraji pufoși pe care-i sorbea din priviri. Ne-am salutat de departe, ca niște mic-burghezi cumsecade ce eram în cea seară ecumenică.

La o analiză cît de cît, nici nu vei înțelege prea bine ce s-a schimbat din ianuarie pînă săptămîna trecută; mai nimic. Și totuși, transformarea-i mare. De ce? Cum? Taină.

Unii se mai miră și acum că în ianuarie 1918 România era jumătate praf, jumătate pulbere, iar în decembrie același an era România Mare.

Adrian CIOROIANU

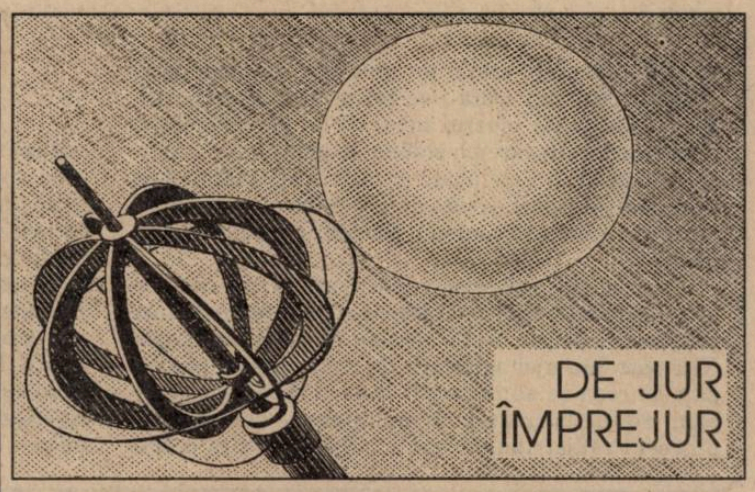

Crime individuale

Pînă la urmă poliția a recunoscut: nici multiplele crime de la școala din Littleton, nici atentatele cu bombe de la Londra nu pot fi atribuite vreunei formațiuni de extremă dreaptă sau de alt fel de extremă. Nu au fost crime politice, deși prevenirea unor explozii ale violenței individuale pune probleme politice. Asemenea incidente sînt de multe ori interpretate ca semne ale decadenței Occidentului, ale epuizării resurselor unei civilizații arogante, cu stimabile performanțe economice, dar absolut pauperă sub raportul idealurilor.

Masacrele au fost urmarea acțiunii unor oameni într-o relație specială cu semenii lor, cunoscuți sau necunoscuți, relație specială implicînd afirmarea puterii lor de a ucide sau de a ierta, jucîndu-se, cum se spune, „de-a Dumnezeu". Cei doi elevi din Statele Unite erau adolescenți albi, proveniți din clasa mijlocie, din familii fără probleme, fără experiența unor umilințe speciale care să-i determine să urască societatea. Erau sub control judiciar în urma unor mici delicte și persoanele însărcinate cu supravegherea și reeducarea lor scriau rapoarte despre inteligența și buna lor comportare, ambele promițînd integrarea lor viitoare. Colegii (unii dintre ei, reporteri de ocazie, au transmis, la poliție și la TV, prin telefoanele mobile) își amintesc totuși de violențe de limbaj, de amenințări, de salutul hitlerist practicat în glumă, de pasiunea pentru virtualitatea uciderii, atît de ușor de satisfăcut într-o țară cu jucării ieftine. Din perspectiva masacrului toate acestea sînt semne prevestitoare, dar, de obicei, jocurile video, mesajele violente pe Internet și cumpărarea armelor de foc însoțesc viața multor adolescenți (și adulți) cu desăvîrșire pașnici. Bombele pregătite de cei doi (din fericire nu au funcționat toate) urmau să ucidă între 500 și 1.800 de elevi, în afară de ceea ce doreau să facă cu mîna lor, trăgînd, în timp ce se uitau în ochii colegilor lor. Sinuciderea nu făcea parte din planul inițial, ei ar fi trebuit să-și continue acțiunea pe stradă pînă ar fi ajuns la aeroport, unde ar fi furat un avion cu care să se prăbușească deasupra orașului New York. Ar fi fost mult mai simplu dacă ar fi aparținut unei organizații, iar crima lor, oricît de oribilă, ar fi avut vreun mesaj. Societatea ar fi putut să ia măsuri specifice. În fața inexplicabilului, se dă vina pe modul simplu de achiziționare a armelor de foc, pe jocuri, pe filme, pe Internet. Toate acestea – elemente constitutive ale modului de viață american – nu pot fi interzise din cauza unor dezechilibrați. Și totuși se impune nevoia unor reglementări prin care viața victimelor să fie apărată de libertatea de a se distra a asasinilor.

În Anglia, între 17 și 30 aprilie, au explodat trei bombe. Atentatele păreau să indice că autorul lor detestă amestecul rasial și minoritățile sexuale. Brixton, unde a explodat prima bombă, este un cartier afro-antilez, piața Brick Lane este dominată de refugiați bengali, în Soho bomba a fost pusă într-un bar frecventat de homosexuali. Existau toate indiciile pentru o conexiune cu organizațiile extremiste, grăbite, de altfel, să-și asume faptele. Organizațiile antifasciste au cerut interzicerea grabnică a formațiunilor *Lupii Albi* și *Combat 18*, cunoscute pentru ideile lor rasiste. Autoritățile au fost destul de reținute, pentru că, au spus-o de la început, aceste grupuscule sînt prea infiltrate pentru a putea pune la cale asemenea acțiuni fără ca autoritățile să știe.

Camerele de luat vederi, plasate în Marea Britanie, în aproape toate locurile publice, l-au identificat pe criminal, portretul lui a fost răspîndit și a fost prins, după treizeci de ore de la ultimul atentat, în urma unei delațiuni. Asasinul, David Copeland, în a cărui casă s-au găsit, la percheziție, material exploziv, cuie și șuruburi identice celor de la locul atentatelor era probabil un spirit rătăcit, bîntuit de ură rasială, dar – spune David Veness, unul din mai marii poliției britanice – el „acționa singur, nu aparținea nici unui grup dintre cele care au revendicat atentatul și nu el era autorul amenințărilor primite în ultimele săptămîni de diverse persoane și organizații". Poliția britanică are toate motivele să se felicite: sistemul de urmărire video elaborat de ea (camere de urmărire și înregistrare, prezente în absolut toate locurile publice) s-a dovedit încă o dată eficient. Într-o zi obișnuită, un locuitor al Londrei este filmat de trei sute de ori de către 30 de rețele video diferite. Mulți se întreabă dacă, în aceste condiții, se mai poate vorbi despre respectarea unui drept esențial al omului, cel la viața privată. Perspectiva instaurării unei societăți de tip orwellian nu prea pare, însă, să-i înspăimînte pe cetățenii britanici, iar și planurile anunțate de Tony Blair de a extinde sistemul de supraveghere existent la Londra la scara întregii țări nu au cutremurat societatea civilă. Există, deocamdată, destule garanții pentru libertatea individului și destulă încredere în reglementările și obiceiurile organelor de represiune pentru ca nedelincventul să nu se teamă că va fi hărțuit fără motiv. Ceea ce nu înseamnă că „dreptul de a fi lăsat în pace" nu suferă numeroase atingeri în urma dezvoltării tehnicilor prin care informația este stocată și organizată, datele personale ale cetățeanului devenind accesibile oricărei curiozități interesate sau vinovate.

Principiile conviețuirii sînt mereu puse în primejdie de indivizii care își asumă libertăți limitînd libertatea celorlalți și democrațiile își dovedesc eficiența dacă reușesc să-și adapteze regulile, „lăsînd în pace" majoritatea pașnică și răfuindu-se cu indivizii violenți. În societățile nedemocratice, indivizii care se iau drept Dumnezeu comandă state și armate, iar violența lor devine politică de stat, ideal apărat de întregul popor.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

În pas de vals

Probabil că procesul Dreyfus a fost ultimul în care vocea intelectualilor angajați într-o cauză a influențat direct desfășurarea evenimentelor. De atunci încoace, creatorii și gînditorii își aruncă prestigiul și talentul în apărarea sau demascarea diverselor decizii politice sau judiciare, într-o mișcare cu o evoluție paralelă față de mersul faptelor. Talentul unui scriitor nu este o garanție pentru justețea cauzelor apărate într-un moment sau altul al vieții sale. Opțiunile politice categorice au fost destul de rar confirmate în timp. Dar prezentul impune opțiuni și, cu cît un război sau un măcel este mai mediatizat, cu atît sînt mai numeroase conștiințele care simt că le este imposibil să tacă. În ediția sa de sîmbătă, 8 mai, ziarul **Le Monde** inventariază opiniile intelectualilor despre conflictul NATO-Iugoslavia, sub titlul *Ezitări în pas de vals*.

Stînga britanică s-a angajat aproape în totalitate de partea NATO, uitînd de angajamentele pacifiste și anti-americane din vremea războiului din Vietnam. Vanessa Redgrave, de exemplu, a cerut ca întreg guvernul sîrb să fie inculpat pentru genocid și crime de război. Comentatorul ziarului **Guardian,** Roy Greensdale, explică: „Serbia lui Miloșevici este asimilată cu Spania lui Franco din timpul războiului civil. Și amintirea luptei împotriva lui Franco este foarte puternică în stînga britanică. Acest model este cu atît mai puternic, cu cît presa joacă puternic cartea emoțiilor, dînd mereu pe prima pagină fotografiile bieților refugiați și ale copiilor care plîng. Cînd nu este emoțional, ecoul cere o atitudine pragmatică. Theodore Zeldine, profesor la Oxford, consideră că strategia adoptată de NATO este un eșec: „Nu a putut fi împiedicat exodul kosovarilor și Miloșevici se poate menține la putere încă zece ani, la fel ca Saddam Hussein. Trebuie să dăm dovadă de spirit practic. Plecarea refugiaților este un fapt împlinit și ar fi de preferat ca țările europene să se dovedească ospitaliere față de solicitanții de azil". Deci ar fi cazul ca plătitorul de impozite să fie întrebat cum vrea să-i fie folosiți banii: pentru bombe sau pentru ajutoare date refugiaților. Harold Pinter, după ce formulează alternativa în termeni care se referă la „curul Americii și moaca lui Miloșevici" conchide: „Operațiunea NATO este prost gîndită, rău evaluată, rău judecată, rău calculată, dezastruoasă. Este, de asemenea, absolut ilegală și bate probabil ultimul cui în coșciugul Națiunilor Unite".

În Germania, scriitorul Günter Grass a fost unul dintre primii oameni de litere solidar cu inițiativa Alianței Atlantice, afirmînd că nu este cazul să se recurgă încă o dată la politica de cedări dusă de țările democratice în timpul ascensiunii lui Hitler. Greșit în intervenția NATO este că vine prea tîrziu. Peter Scheinder, produs al generației '68, este de aceeași părere: „Ar fi cazul să ne întrebăm dacă un angajament militar precoce nu ar fi putut preîntîmpina catastrofa" – scrie el în **Der Spiegel.** Din ancheta revistei reiese că intelectualii germani susțin acțiunea NATO. De altă părere sînt cei din fosta RDG și filosoful Hans Magnus Enzensberger: „N-am fost niciodată un pacifist, pentru că datorez viața mea învingătorilor din cel de al doilea război mondial. Dar în locul unei intervenții terestre, ar fi preferabilă înarmarea kosovarilor. Ei se pricep mai bine la războiul de partizani". Christa Wolf: „Nu mi-e greu să-mi imaginez, pentru că le-am trăit, sirenele, bombele, oamenii în adăposturi, spaima. Și am mai trăit coloanele de refugiați, dezrădăcinarea, angoasa. Bombele nu-i vor ajuta pe kosovari, oricît m-ar scîrbi pe mine soldățoii sîrbi". O voce mînioasă printre scriitorii germani, cea a lui Peter Handke. Declarațiile lui au fost însoțite de fapte: a înapoiat Academiei premiul Georg Büchner (decernat în 1973) și a părăsit Biserica Catolică în semn de protest împotriva bombardamentelor și a faptului că Papa nu le-a condamnat mai decis.

Din Italia, Claudio Magris i-a replicat lui Handke, acuzîndu-l de sectarism pro-sîrbesc. Scriitorul Stefano Benni, cineaștii Dario Argento și Pappi Corsicano, fotograful Oliviero Toscani au susținut manifestația pentru pace, organizată la Roma de cotidianul comunist **Il Manifesto**. Scriitorul portughez Jose Saramago, premiul Nobel pentru literatură, este de părere că „europenii și-au pierdut capacitatea de a se indigna. În timpul războiului din Vietnam, desfășurat la mii de kilometri, milioane de oameni erau pe stradă. Astăzi, nu se poate observa decît indiferență în fața unui conflict izbucnit în inima Europei. Conflict fără soluție, cu bombardamente pe de o parte și purificare etnică pe de alta".

În Spania, aceeași derută. Filosoful Fernando Savater în **El Pais**: „Mi se pare straniu că americanii încearcă să obțină victoria fără să-și asume riscurile unei intervenții terestre. Am impresia că în acest război teama pentru viața militarilor o depășește pe cea pentru viața civililor. În secolul XXI, riscul o să fie mai mare pentru civili decît pentru militari". Scriitorul catalan Manuel Vasquez Montalbán este ostil bombardamentelor, dar eseistul Juan Goytisolo, care la fel ca și Susan Sontag a fost în 1995 în orașul asediat Sarajevo, aprobă acțiunea NATO, considerînd-o „inevitabilă". Elie Wiesel, premiul Nobel pentru pace, într-o conferință despre Holocaust, a vorbit despre indiferență, condiție necesară pentru înfăptuirea crimelor în masă. Alt laureat Nobel, scriitorul rus Alexandr Soljenițîn, înfierează „distrugerea unei minunate țări europene".

Cu cît sînt mai inflamate condamnările, cu atît sînt mai puțin vizibile soluțiile. (**M. B.**)

Argument

Salariatul de astăzi nu prea ştie, în general, ce procent din leafă i se reţine pentru impozite. Este poate efectul măsurii de pe vremea lui Ceauşescu, prin care pe statele de plată nu mai figura şi impozitul. Este poate şi rezultatul unei mentalităţi mai profunde, venite dintr-o istorie în care plata birurilor a fost mai mereu o chestiune ambiguă şi selectivă.

În ceea ce-l priveşte pe patronul zilelor noastre, acesta ştie că trebuie să plătească o mulţime de taxe şi impozite, dar nu le ştie aproape niciodată socoteala. Nici patronii, nici salariaţii de rînd nu sînt preocupaţi de ceea ce se întîmplă în mod direct cu aceşti bani. Statul, la rîndu-i, nu are interesul de a face din procesul redistribuirii banilor din impozite o operaţiune transparentă. Poate singura excepţie din ultima vreme au fost faimoasele plăcuţe de pe şosele: „Aici sînt banii dumneavoastră". Lumea a înţeles astfel perfect rostul „taxei Băsescu". În rest însă, raportul financiar dintre cetăţean şi stat şchioapătă. Cetăţeanul plăteşte în alb. Nu numai că nu ştie ce plăteşte, dar uneori nici nu ştie cît plăteşte sau, şi mai grav, nu ştie că plăteşte ori că trebuie să plătească. Recentul episod, în care o sută de cinstiţi contribuabili au copiat *ad litteram* formularele de impozit afişate drept model la administraţiile financiare, e cel mai relevant exemplu cu putinţă. Iar dacă cei mai mulţi cetăţeni au descoperit după 1990 mecanismele funcţionării democratice ale unui stat, au învăţat să urmărească actele politice ale conducătorilor şi să-şi folosească votul *pentru* sau *contra* lor, nu se poate spune că în aceeaşi măsură au deprins şi mecanismele de impozitare şi de alocare a banilor lor în economia statului. Se spune că România este din punct de vedere politic o ţară OK, dar din punct de vedere economic se află într-un mare impas. În consecinţă, ar fi de cercetat dacă nu cumva impasul acesta se datorează şi nedezvoltării suficiente a conştiinţei de contribuabil a cetăţeanului. O nedezvoltare firesc încurajată de un stat ce funcţionează aşa cum bine ştim. **(A. M.)**

Cine plăteşte impozite nu face filantropie

– interviu cu deputatul Mircea CIUMARA, fost ministru de Finanţe –

A.M.: *Atît în discuţiile dintre F.M.I. şi Guvern, cît şi în cele dintre Guvern şi sindicate s-a pus problema colectării impozitelor care, se pare, e un capitol deficitar. Care e explicaţia dv. pentru acest lucru, avînd mai ales în vedere faptul că aţi fost ministru de Finanţe?*

M.C.: Prima explicaţie este că în cadrul Ministerului Finanţelor nu funcţionează bine colectarea impozitelor. Pe de-o parte au fost promovaţi oameni care nu au competenţa necesară, pe de altă parte s-au acceptat tot felul de amînări şi scutiri de plată nejustificate. Un alt motiv al încasărilor mici e faptul că producţia a scăzut şi, normal, odată cu ea şi impozitele. Aceasta e însă o cauză minoră. Prima este lipsa de organizare.

Cum e cu rău platnicii?

Aceştia există întotdeauna. Dar să luăm un exemplu: cînd accizele la ţigări şi cafea sînt prea mari, tentaţia de evaziune creşte considerabil, iar dezvoltarea contrabandei cu aceste produse îi sufocă pe comercianţii corecţi. În alte domenii se întîmplă la fel atunci cînd apare o impozitare excesivă. Evaziunea există întotdeauna şi e misiunea Ministerului Finanţelor să o preîntîmpine.

Credeţi că micşorarea impozitelor pe profit ar duce la o plată mai corectă a acestora?

În cazul impozitului pe profit e preferabil să fie redus doar cel reinvestit. Nu este suficient ca patronul să cîştige mai mult. Important este ca banii cîştigaţi să fie reinvestiţi, să-l motivezi să reinvestească pentru a crea locuri de muncă şi producţie.

Cu biciul şi cu zăhărelul

Ştiu că mulţi patroni de firme nu plătesc, pur şi simplu, impozitele. Recunosc ce au de plată, dar nu plătesc. Cît de eficiente sînt măsurile prin care pot fi obligaţi să-şi achite impozitele?

Nu pot refuza să plătească. Pot fi obligaţi. Reamintesc că în 1997, cînd eram ministru, am strîns cu 3% mai multe impozite decît era prevăzut în buget. Cum sînt obligaţi patronii să plătească ştiu foarte bine cei din direcţiile financiare teritoriale (din păcate însă disciplina a slăbit foarte mult aici). Cel care nu plăteşte la termen este penalizat, în general cu dobînda pieţei, şi se ajunge în cele din urmă în tribunal. Nu poţi refuza plata.

Tribunalul poate decide blocarea contului, patronul însă poate să-şi deschidă un alt cont, în altă bancă, şi să continue să nu plătească.

Acest refuz de plată nu poate fi decît o glumă. Dacă funcţionarii din direcţiile judeţene îşi fac datoria, îi forţează să achite obligaţiile financiare. E vorba chiar de o îndatorire constituţională. Asemenea cazuri de neplată sînt nesemnificative.

Aveţi idee ce procent din impozitele datorate statului nu sînt colectate dintr-un motiv sau altul?

Nu am informaţii exacte din acest an la nivel de ţară. Ştiu însă că sînt judeţe în care se colectează numai două treimi din impozite, ceea ce este inadmisibil.

Credeţi că impozitele nu se plătesc corect şi la timp şi datorită faptului că, în general, contribuabilii nu au încredere în felul cum sînt folosiţi banii lor de către stat, că nu cred în ideea că aceşti bani sînt utilizaţi, sub o formă sau alta, şi în beneficiul lor?

Cel ce plăteşte impozitele nu se gîndeşte în ce scop se strîng banii. El nu face o activitate filantropică. Se gîndeşte doar la avantajele şi dezavantajele lui personale. Dacă e forţat să plătească, plăteşte, dacă observă că există delăsare în privinţa colectării impozitelor, profită. Nu e vorba pentru el de modul în care sînt folosiţi aceşti bani.

Cum s-ar putea forma o mentalitate de contribuabil, omul să plătească, dar să se intereseze şi ce se întîmplă cu banii lui?

Printr-un control riguros al datornicilor şi prin măsuri de pedeapsă. Dar trebuie să umbli şi cu biciul şi cu zăhărelul. Ar trebui puţin diminuate impozitele fiindcă sînt excesive, iar o firmă mică plăteşte 40-50 de impozite diferite. Practic, nu poate supravieţui astfel şi, pentru a rezista, caută să facă evaziune. Deci odată cu întărirea disciplinei financiare, prin organele teritoriale, trebuie diminuate unele impozite pentru a le face suportabile. Acum firmele sînt efectiv omorîte.

Transparenţa

Ce măsuri s-ar putea lua astfel încît oamenii să fie mai bine informaţi asupra destinaţiilor banilor pe care-i dau ca impozite? Pînă unde se poate merge cu explicitarea concretă a destinaţiei impozitelor?

În cazul impozitelor centrale este bugetul aprobat de Parlament, care este suficient de transparent. În cazul bugetelor locale se poate intra mult mai în detaliu pentru a explica membrilor comunităţii respective ce destinaţii au banii. În multe ţări se practică chiar consultări. Cetăţenii sînt întrebaţi dacă preferă impozite mai mari din care să se facă mai multe lucruri pentru ei sau impozite mai mici, dar cu nişte lucruri lăsate nefăcute. Sînt consultaţi în privinţa dimensiunii şi destinaţiei impozitelor locale.

© A. Ionescu

Pînă unde credeţi că se poate merge cu descentralizarea bugetară? Care sînt instituţiile care trebuie să rămînă dependente în ultimă instanţă de bugetul central?

Opinia mea în privinţa descentralizării financiare a fost exprimată în proiectul legii finanţelor publice locale care a intrat în vigoare în acest an. Problema ar fi însă introducerea în sfîrşit a **impozitului pe venitul global,** pentru ca plătitorii să aibă dintr-o dată imaginea de ansamblu asupra obligaţiilor lor financiare. La ora actuală mulţi nici nu mai ştiu ce trebuie să plătească şi ce nu. Nu se mai descurcă în hăţişul legislativ.

Puteţi face o estimare a procentului în care fondurile bugetare se scurg fără eficienţă în contul unor întreprinderi nerentabile?

Mi se pare o interpretare simplistă, pentru că în toată lumea există domenii subvenţionate: agricultura, siderurgia, mineritul. Şi dacă acest lucru e acceptabil în restul lumii, de ce să nu fie şi la noi. Contează însă cît anume îi dai subvenţii şi ce pretenţii ai de la cel subvenţionat.

Birocraţie şi interes

După revoluţie au fost mereu cozi la administraţiile financiare. Cel puţin în Bucureşti şi, poate, anul acesta mai mari ca niciodată. Nerezolvarea acestei situaţii ţine de cauze materiale, de sedii sau de birocraţia funcţionarilor şi de interesele acestora?

Nu sînt cauze materiale. În ultimii ani s-au făcut investiţii masive pentru administraţiile locale. Explicaţia cozilor mai mari de la începutul anului este introducerea unor impozite noi şi a unor modificări în impozite, care au creat panică în rîndul cetăţenilor şi aglomeraţie la ghişee. O aglomeraţie inutilă şi absurdă. La ora actuală lucrurile acestea pot fi rezolvate ţinînd seamă că aproape toate administraţiile financiare s-au modernizat. Nu exclud însă şi faptul că atunci cînd este coadă mare unii pot fi băgaţi în faţă contra unor „atenţii". Pot exista asemenea motive, dar eu nu am probe care să dovedească aşa ceva.

Credeţi că pe lîngă toate cauzele care ţin de organizare sau de mentalităţi, există şi unele de natură politică, propagate de-a lungul timpului şi care să fi generat problemele legate de colectarea impozitelor?

Nu există cauze generate de doctrinele politice, ci de oamenii care au poziţii politice importante şi interese personale importante. Eu, de exemplu, am fost scos de la Finanţe pentru că se dorea împiedicarea impozitului pe venitul global. Aici nu era vorba de interese doctrinare sau de partid, ci de interesele strict personale ale celor care doreau să-şi ascundă veniturile. Această impozitare a venitului global ar fi putut funcţiona începînd din 1998. Acum sper că va fi introdusă de la 1 ianuarie 2000. Din cîte ştiu, F.M.I. şi Banca Mondială insistă foarte mult pentru acest lucru. Un asemenea fel de impozit ar avea multe avantaje, atît pentru cetăţean cît şi pentru ţară.

A consemnat Andrei MANOLESCU

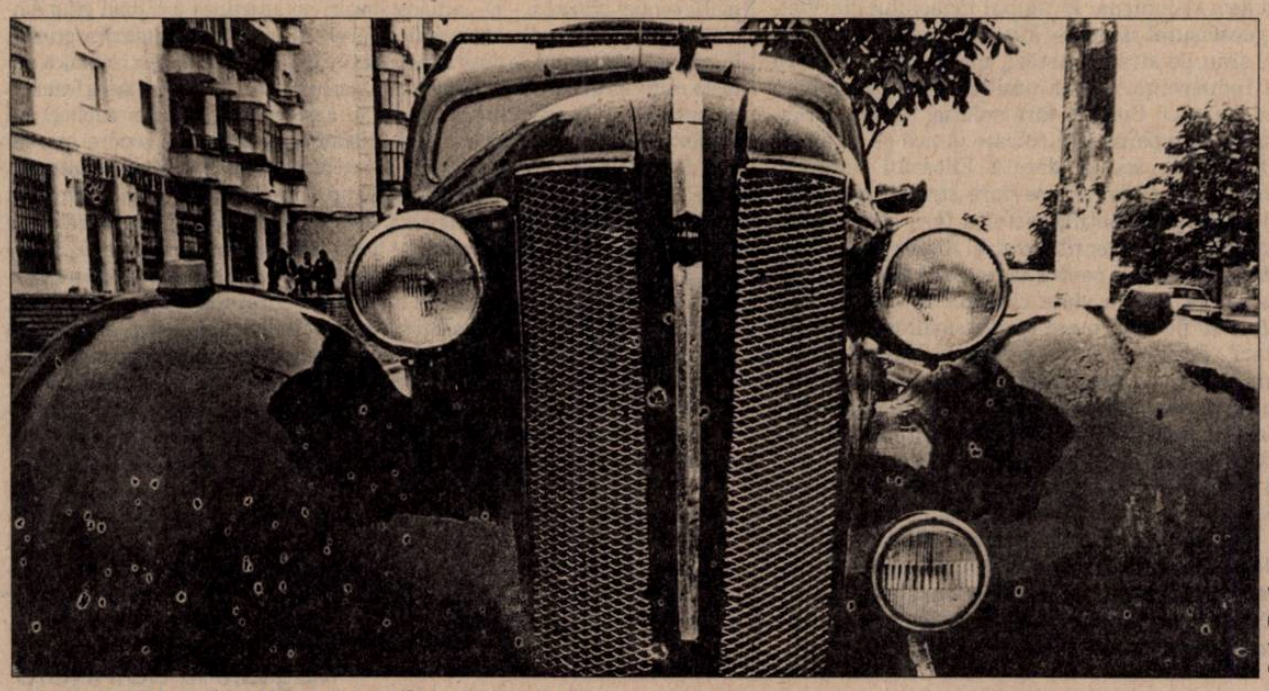

© A. Paul

George DANIELESCU
economist

Cetăţeanul

– între atitudinea pro-reformă şi deficitul de informare –

Sondajele de opinie realizate periodic de institute de specialitate indică variaţii ale atitudinii populaţiei faţă de principalele obiective ale societăţii româneşti: transformarea economiei de la structurile etatiste către structuri private eficiente (reforma) şi integrarea în comunitatea economică şi politică euro-atlantică (integrarea). Populaţia, prin eşantionul reprezentativ al sondajelor, este cînd pro-reformă, cînd anti-reformă, pro Uniunea Europeană sau anti NATO ş.a.m.d., prilej pentru sociologi, analişti şi politicieni să consume litri de cerneală cu explicaţii. Dacă analizăm, însă, atitudinea publică faţă de deciziile autorităţilor guvernamentale privind reforma şi integrarea prin prisma relaţiei financiare contribuabil-stat constatăm că, de fapt, contribuabilul, spre deosebire de cutare sau cutare partid politic cu care simpatizează, este cel mai important şi constant susţinător al reformei.

Contribuabilul, indiferent de opţiunea sa politică, este obligat, prin efectul unor norme legale, să plătească către stat o serie de taxe şi impozite. Tot contribuabilul acceptă din cînd în cînd să împrumute statul, aşa cum s-a întîmplat şi în ultima lună cînd populaţia a subscris titluri de stat în valoare de peste 1.000 de miliarde lei. De asemenea, atunci cînd se împrumută din sistemul bancar, statul utilizează, de fapt, tot resursele contribuabilului deoarece cea mai mare parte din fondurile băncilor provin din depunerile populaţiei. Toate aceste sume vărsate de contribuabil, din obligaţie sau benevol, în conturile trezoreriei statului sînt direcţionate către finanţarea diverselor activităţi şi programe stabilite de Guvern şi autorităţile publice ca necesare şi utile la un anumit moment pentru o anumită colectivitate locală sau pentru întreaga ţară. Practic, prin mecanismul colectării şi utilizării veniturilor fiscale (care reprezintă peste 85 la sută din veniturile bugetare) şi prin mecanismul împrumuturilor de stat, contribuabilul finanţează deciziile statului, indiferent dacă din punct de vedere politic este de acord cu acestea.

Dacă încercăm să alcătuim o listă a deciziilor statului finanţate din vărsămintele contribuabilului, descoperim o varietate extraordinară: de la asfaltarea unui drum comunal sau electrificarea unui sat, trecînd prin dotarea armatei cu elicoptere de asalt sau cumpărarea de autoturisme de lux pentru demnitari şi sfîrşind cu acoperirea pierderilor Băncii Agricole, Bancorex sau COMTIM. Dacă aprofundăm analiza observăm că prin vărsămintele contribuabilului de-a lungul anilor s-a realizat finanţarea programelor de reabilitare şi investiţii la nivel local dar, în aceeaşi măsură, şi susţinerea, mai ales în ultimii ani, a programelor de reformă şi protecţie socială în sectoarele minier, industrial, sănătate, armată, învăţămînt, financiar-bancar etc. Nimic din ceea ce s-a întreprins pentru transformarea democratică a societăţii româneşti, pentru reformă, nu s-ar fi putut realiza fără contribuţia esenţială a anonimului contribuabil care a acceptat, fără să înţeleagă întotdeauna de ce, să-şi verse contribuţia personală la visteria statului.

Faţă de această atitudine pro-reformă, consecinţă a mecanismelor macro-financiare pe care le are la dispoziţie orice partid aflat la putere, autorităţile publice locale sau centrale au obligaţia morală şi legală, dar şi interesul politic pentru informarea corectă a contribuabilului, deoarece variaţiile uneori inexplicabile în sondajele de opinie îşi pot avea originea şi în lipsa de informare corectă a opiniei publice în legătură cu fiecare acţiune a statului. În acest domeniu al informaţiei publice putem constata un paradox. Comunităţile locale, cu cît sînt mai numeroase şi au acces mai larg la mijloacele mass-media, cu atît deţin un deficit real de informaţie asupra deciziilor autorităţilor publice.

Cu cît este mai depărtat (prin ponderea sa în totalul comunităţii din care face parte) faţă de centrul de decizii administrative, contribuabilul este mai prost informat în legătură cu respectivele decizii şi efectul lor asupra vieţii sale. Astfel, telespectatorii au putut vedea, cu cîteva săptămîni în urmă, pe un post de televiziune, un reportaj dintr-un sat din sud undé funcţiona un post local de televiziune care transmitea, în cea mai mare parte a zilei, reportaje de la şedinţele consiliului comunal, sătenii fiind astfel informaţi continuu asupra tuturor deciziilor administrative de interes local. În multe localităţi, cu o populaţie nu foarte numeroasă, există asemenea posturi locale de televiziune care alocă o parte însemnată din spaţiul de emisie ştirilor şi evenimentelor de interes local. La extrema cealaltă se află locuitorii Bucureştiului care, în cea mai mare parte, sînt total ignoranţi în legătură cu dezbaterile şi deciziile consiliului municipal, cu toate

© A. Ionescu

că le susţin financiar (cred că o publicaţie periodică cu dezbaterile şi deciziile consiliului municipiului Bucureşti ar fi un semn de maturitate politică).

Eliminarea deficitului de informare a cetăţeanului-contribuabil în legătură cu activitatea instituţiilor care utilizează banul public este un obiectiv specific perioadei de tranziţie deoarece **„întregul edificiu al democraţiei este întemeiat în cele din urmă pe relativa corectitudine, imparţialitate şi onestitate a informaţiilor oferite publicului“** (Giovanni Sartori). Cetăţeanul neinformat este victimă, mai ales în perioadele de criză economică, a demagogiei şi extremismului politic.

În aşteptarea reformei şi în zona informaţiei publice, fără de care nu ne putem apropia de idealul democraţiei participative, contribuabilul va continua, ca şi pînă acum, să-şi achite obligaţiile fiscale faţă de stat şi va susţine financiar reforma, chiar dacă nu înţelege, de multe ori, pentru ce anume o face.

Sabina FATI
jurnalist

Contribuabilii puterii

– relaţia dintre clasa politică şi afaceriştii clientelari –

Anual, economia subterană are o pondere de aproximativ 40 la sută din Produsul Intern Brut, a spus-o Virgil Măgureanu, fostul şef al SRI, şi au confirmat-o mai apoi şi finanţiştii noii puteri, dar nici înainte de alegerile din '96, nici după, guvernele care s-au perindat la Palatul Victoria nu au părut alarmate de extinderea la scară naţională a economiei ilicite. Parte din această economie este într-adevăr ascunsă, dar o alta, cea semnificativă, se desfăşoară la lumina zilei de oameni de afaceri apropiaţi cercului de putere care a deţinut puterea pînă în 1996, şi care au devenit acum oamenii de casă ai noilor guvernanţi. Ei contribuie doar într-o măsură bine temperată la bugetul de stat, dar se recompensează prin servicii pe care le aduc puterii administrative şi politice. Acesta este şi motivul pentru care lista cu marii datornici ai Bancorex nu a fost dată publicităţii – multe din creditele preferenţiale pe care le-a acordat Banca Română de Comerţ Exterior fiind luate de clienţii permanenţi ai oricărei potenţiale puteri: cei care au cotizat atît la campania electorală a lui Ion Iliescu cît şi la cea a lui Emil Constantinescu.

Contribuabililor puterii li se reeşalonează periodic datoriile, pînă cînd acestea se pierd într-un număr mirobolant de cifre, aproape imposibil de citit. Clasa politică este la curent cu acest joc pînă în amănuntele lui cele mai intime, dar a construit o strategie a aparenţelor în care regula este complicitatea, iar pactul secret respectat de toţi se bazează pe o conivenţă ironică în ceea ce priveşte teatralitatea, simularea, legea, ordinea. Nimeni nu dă amănunte, toţi cunosc regulile şi ştiu că dacă acum profită adversarii politici, mîine vor fi ei cei care vor trage foloasele.

De zece ani construcţia acestei democraţii originale, începută de Iliescu şi continuată în virtutea inerţiei de Constantinescu, se dezvoltă într-un ritm constant, dînd senzaţia de neterminat, relieful şi eşalonarea perspectivei luînd forme neaşteptate, greu de controlat şi aproape imposibil de coordonat. Contribuabilii puterii nu pot fi împrăştiaţi cu uşurinţă, preşedintele Constantinescu a înţeles asta după ce a pus la punct consiliul anticorupţie cu care a reuşit doar să reia principalele dosare de presă din ultimii ani. Acţiunile democratice pe care le poate susţine preşedintele au preţul lor, arta compromisului face parte din instrumentarul politicii aplicate, iar preşedintele încearcă acum să fie un pragmatic cu scrupule, renunţînd la retorica supralicitării moralei din campania electorală.

Birocraţia politică a întins astfel mîna birocraţiei administrative pentru a evita scurtcircuitările către vîrful piramidei, care este preşedinţia. Legislativul a facilitat această simbioză într-o continuitate fracturată doar accidental prin exerciţii de imagine. Dosarele bătătoare la ochi au fost rezolvate, dar democraţii declaraţi aflaţi la putere trăiesc într-o stare de simulare contrariată: nu sînt de acord cu clientelismul, însă nu pot renunţa la el. Elita financiară şi industrială, deţinătorii marilor capitaluri cultivă elita politică şi invers. Cercul vicios este închis cu asentimentul ambelor părţi. Opinia publică este nevoită să accepte perversiunea democratică desfăşurată sub ochii ei, devenind prizoniera sferei politicii intrată în zodia şantajului.

© A. Ionescu

Mecanismul economiei de piaţă se bazează încă pe un sector privat clientelar format dintr-un grup selectat de întreprinzători sau corporaţii naţionale sau internaţionale, căruia i s-au acordat mereu privilegii speciale. Funcţiile statului, deformate în regimul Iliescu, în loc să devină instrumente de reglementare a vieţii publice, s-au transformat în unelte de asigurare a succesului şi resurselor pentru acea parte a bussines-ului la care participă administraţia, fie din interese personale, fie dirijată de interesele politice ale unuia sau altuia dintre grupurile care se succed la guvernare. Legislativul susţine la rîndul său astfel de interese de grup în detrimentul interesului public. Legi importante pentru dezvoltarea democratică stagnează, se deformează şi se transformă astfel încît să mulţumească părţi ale clientelei politice: legile de retrocedare a proprietăţilor (case, terenuri, păduri, întreprinderi) luate cu forţa de regimul comunist, legea deconspirării securităţii ca poliţie politică, legea privatizării etc.

Contribuabilii puterii nu pot fi eradicaţi, dar influenţa lor poate fi redusă substanţial prin descentralizare şi prin neintervenţia statului în economie; s-ar putea spune, însă, că în acest fel se intră într-un cerc închis fiindcă mare parte a clientelei politice gestionează societăţi cu capital majoritar de stat, care încearcă să menţină o ordine economică favorabilă lor. Există şi ceilalţi contribuabili ai puterii, care sînt deja pe picioarele lor, dar care au nevoie de tot felul de facilităţi, pe care administraţia le poate oferi în schimbul unor servicii de ordin politic. Duplicitatea colectivă a elitei politice a renunţat la ordine în favoarea unui joc cu reguli clare, apărat cu o veselă simulare, fără suspiciune, dar cu multă abnegaţie în arena publică.

Taxele sau caritabilitatea ca obligaţie

© C. Farcaş

Giani e vînzătoare la un chioşc de pe strada Sebastian. La vreo 35 de ani, cît pare să aibă acum, nu contribuie la bugetul de stat decît cu impozitul pe locuinţă. „Eu mă ocup de plata lui. Femeia e întotdeauna mai organizată decît bărbatul“, spune ea, apăsînd aproape pe fiecare cuvînt. De impozit pe salariu nici nu poate fi vorba. E „şomeră“, ceea ce înseamnă, în traducere liberă, că nu este angajată cu carte de muncă. Dar nici cînd era, afirmă Giani cu siguranţă, nu i se oprea nimic din salariu. „Nu are cum să se oprească ceva! Cine a mai auzit de asta!? Impozit pe salariu!?... Nici nu există! Că doar nu e profit, e **salariu**! Opreşte de la patron, patronul plăteşte pentru tine, dacă-ţi face carte de muncă. Dacă nu, se eschivează. Ţie îţi ia doar ceva pentru pensii şi pentru şomaj.“

Giani nu este singura care nici nu-şi imaginează că există impozit pe salariu. Asta pentru că, dacă nu cumva muncesc la negru, mulţi oameni sînt plătiţi cu alte sume decît cele înscrise în cartea de muncă. Ei ştiu doar atît: au fixat cu patronul o sumă de bani, iar de impozite se ocupă firma. Cu alte cuvinte, între patron şi angajat se negociază salariul net, nu cel brut. Ceea ce face ca, în cazul unor scăderi ale impozitului, nu angajatul să cîştige, ci firma: salariul net rămîne acelaşi, iar cel brut scade.

Acelaşi lucru este valabil şi pentru o altă doamnă – preferă să nu îşi dea numele, pentru „a respecta confidenţialitatea“. „Eu am un acord cu firma prin care salariul meu e fixat la o sumă, în dolari. Mai ştiu că firma declară pentru mine un salariu în lei, cu mult mai mic decît cel real, iar suma impozitată se raportează la acest salariu oficial. Firma puşcă astfel doi iepuri: mă satisface pe mine, ca angajat, ca să nu am frustrări salariale, şi îşi reduce cheltuielile pe impozit minţind statul.“

Oamenii nu văd în asta un lucru anormal. Aceeaşi tînără consideră că „firma s-a adaptat la condiţiile actuale. Impozitele sînt foarte mari, iar ea face în aşa fel încît să se protejeze şi pe sine, şi pe angajaţii săi.“ Ea crede, însă, că nu ar fi corect ca salariul să rămînă acelaşi în cazul unei scăderi a impozitelor. „M-aş simţi frustrată şi cred că aş pune problema“.

Negocierea salariului net duce la indiferenţă faţă de diminuarea impozitelor. Mai mult, lumea nici nu este interesată de ce se întîmplă cu banii luaţi din salariu, atît timp cît nici nu au sentimentul că ei sînt cei care plătesc. „Eu mă simt cu datoriile plătite faţă de stat“, revine tînăra, „pentru că pot beneficia de servicii gratuite la policlinica unde sîntem repartizaţi. Altfel, cum pot eu urmări ce se întîmplă cu banii? Nu pot să controlez tocmai prin faptul că nu eu îi dau, ci firma.“

Nici cei care îşi plătesc singuri impozitul, ca liber profesioniştii, nu au sentimentul că pot controla ce se întîmplă cu banii. Un avocat, de exemplu – şi el preferă să nu-şi dea numele –, reacţionează imediat: „Da' de unde! Noi nu putem controla ce se întîmplă cu banii.“ Apoi explică felul în care plăteşte el: „La începutul fiecărui an, eu fac o declaraţie de venituri estimativă. Să zicem 100 de milioane. Apoi apreciez ce cheltuieli am – benzina, reparaţiile la maşină (maşina e trecută pe birou) – şi rămîn, să spunem, 50 de milioane. Din acestea se calculează impozitul, pe care-l plătesc în patru tranşe, trimestrial. La sfîrşitul anului, se face din nou un calcul, pentru că veniturile reale pot fi mai mari sau mai mici decît cele estimate, şi se plăteşte diferenţa.“ Termină explicaţia şi revine la controlul impozitelor. „Statul nu dă nici o explicaţie pentru veniturile pe care le obţine. Iar eu nu simt că beneficiez cu nimic din impozitul pe care-l plătesc. Dacă ar trebui să mă internez, poate atunci s-ar vedea.“

Ştefan Cojocaru, preparator la Universitatea Hyperion şi student, în acelaşi timp, la Filosofie, nu are nici el senzaţia că ar contribui prin impozit la bunăstarea societăţii. „Dacă o fac, spune el, asta se întîmplă prin acţiuni personale, individuale. Altfel contribuie un hoţ care-mi ia banii şi îi administrează prost. Pentru că statul nu te întreabă **dacă vrei** să plăteşti impozit.“ Ştefan este de părere că oamenii ar trebui să fie lăsaţi să facă acţiuni caritabile **dacă vor**. Altfel, crede el, o structură atît de mare cum este statul oricum nu poate să administreze bine veniturile. „Cu cît este mai mare libertatea într-un stat, cu atît se administrează totul mai eficient. O libertate mai mare înseamnă, într-un sens, impozitare cît mai mică. Bunăstarea societăţii nu poate veni decît din schimb **voluntar,** fie el de idei sau de bunuri.“

Octavian GABOR

Toată lumea este mulţumită

– trebuie să dai în stînga şi-n dreapta –

După revoluţie, pe lîngă demodatele aviator, cosmonaut, doctor, copiii îşi aleg meseria de patron. Acesta a devenit personaj predilect al cîntecelor lăutăreşti, unde are maşină străină, celular, nevastă şi copii bine întreţinuţi, eventual şi o amantă tînără şi frumoasă. Simboluri ale unui status înalt, aceste „calităţi“ dezvăluie o societate care nu a făcut pasul dinspre valorile materialiste spre cele postmaterialiste, salt pe care Inglehart l-a plasat în Occident la nivelul deceniului şapte.

Lăutarii nu-i cîntă pe patronii marilor firme, cu iz occidental, pe care nu îi întîlnesc, ci pe micii en-gros-işti şi buticari de prin cartiere. Eroul reprezentativ este nea' Giany din „Terminus Paradis“ al lui Lucian Pintilie. Noile legende populare conferă micului patron o aură de om fără griji, îndestulat. În schimb, opoziţia politică şi analiştii economici deplîng falimentarea acestei categorii.

Scăpînd statisticilor, ei supravieţuiesc. Cum? „Păcălesc statul. Păi, dacă ar trebui să fac totul ca la carte, aş muri de foame într-un an de zile“, îmi spune proprietarul unui magazin cu de toate.

Cam asta este condiţia de contribuabil a micului patron. Încearcă să intre cît mai puţin în contact cu statul, urmăreşte să se pună la adăpost de controale şi inspecţii, plăteşte taxe şi impozite cărora nu le ştie nici denumirea exactă, nici numărul.

Domnul T. A. plăteşte şapte, dar domnul Neagu, care are acelaşi fel de magazin, plăteşte treisprezece „că, poate de-aia îmi merge rău, că e cu ghinion“. Toţi ştiu în mod cert că plătesc impozitul pe profit de 38% şi taxa pe valoare adăugată de 22% (pentru unele produse alimentare este de 11%). Şi cam aici se opresc certitudinile. Mai departe ştie sigur contabilul, patronul dă banii, nu ştie pentru ce, unde se duc. El cunoaşte unele denumiri care nu îi spun nimic şi din care eu nu înţeleg mare lucru: „taxa lunară pentru agricultură, de 4%“, „taxa pentru tutun şi alcool de 1%, nu aia nouă, cu aia e altceva, asta e mai veche“, „taxa de bilanţ“, contractul obligatoriu cu REBU „e tot ca o taxă“.

Nu s-a terminat, abia am început. „Mai este şi taxa de salubrizare“. „Păi, staţi puţin! Aţi mai spus, pentru REBU“ jubilez crezînd că l-am prins ca pe Pristanda cu steagurile. „Nu , asta e alta, pentru Primărie. Şi tot la Primărie mai este una de igienizare, cam acelaşi lucru“. Aşadar, două la Primărie, una la REBU, una la agricultură, număr năucit pe degete ca Tipătescu.

Şi încă mai sînt. Una anuală la Direcţia Sanitară, cele noi cu care i-a fericit domnul Remeş pe cei care vînd cafea, ţigări şi alcool. „Taxe pentru licenţe“ se numesc şi sună frumos.

Dacă mai ai şi un angajat, trebuie să plăteşti 23% contribuţia la ajutorul social, încă ceva la fondul pentru şomaj, pe care îl plăteşte şi patronul şi angajatul, plus fondul pentru sănătate (de mult mi s-au terminat degetele), încă 3% „pensia suplimentară“, „şi pentru legea 81 pentru cărţile de muncă“. Adică ce lege? „Nu ştiu, aşa mi-a spus acolo unde am plătit“. Mai bine nu mai angajezi pe nimeni şi vinde nevasta, sau amanta.

Cam acestea erau dările de care şi-au amintit patronii cu care am discutat, puţine le-am regăsit la toţi şi cred că dacă insistam mai adunam. Nici unul dintre patroni nu ştia exact cu cît plăteşte statul. Un impozit unitar i-ar scuti de multă bătaie de cap şi le-ar economisi timpul.

Dar asta este ceea ce surprind statisticile. Micii patroni ar fi sufocaţi dacă ar trebui să respecte toate legile, pur şi simplu sînt îndemnaţi să le încalce sau să le ocolească. La acest subiect patronii devin reticenţi, sînt vizibil deranjaţi. „Da... trebuie să dai în stînga şi în dreapta“ rezumă laconic doamna Amalia.

„Cea mai mare parte din marfă nu este în acte. La fel fac şi en-gros-iştii, şi la nivel mai mare. Şi şpagă trebuie să dai peste tot. Uite! Acum am plătit pentru Sanepid. Şi mi-a cerut asistenta, că pe doctor nu-l văd la faţă. Mi-a cerut direct. Am zis eu că-i prea mult, dar altfel mă trezeam cu controale pe cap, îmi spune domnul care se lăuda că păcăleşte statul, după care îşi dă seama de „pericol“ şi aproape că mă mituieşte cu o bere să nu-i „dau“ numele.

De altfel, toată lumea este mulţumită. Funcţionarul are un venit decent, şeful lui are unul şi mai „decent“, pentru că vămuieşte toate bacşişurile subordonaţilor, iar patronul poate să pună liniştit pîinea lîngă detergent, pentru că „un an de zile nu mă doare capul“.

Domnul T. A. ştie cum e cu poliţiştii, care „s-au învăţat. Cînd te văd cu marfă în maşină te opresc şi îţi cer facturile. Eu sînt pregătit.“ Nu cu facturi, cum mi-am închipuit eu, naiv fiind, ci „cu cîte o sută de mii. Îi bag în buzunar, îmi dă bună ziua şi pleacă. De trei ori am scăpat aşa.“

Şi, din nou, toată lumea este mulţumită. Excepţie fac doar domnul Remeş şi cei cîţiva naivi cu capul în nori care au luat în serios poveştile despre legi învăţate la şcoală.

Evaziunea a ajuns un mod de supravieţuire. La asta se reduce totul. Patronul supravieţuişte ocolind legea, funcţionarul şi poliţistul supravieţuiesc luînd mită, statul român supravieţuieşte prin noi taxe, cărora primii le supravieţuiesc. Şi totul a devenit normal, patronul are bani „puşi de-o parte“ pentru ca un dosar să fie preluat la timp, pentru ca inspectorul sau poliţistul să nu-l deranjeze.

Este un exemplu tipic pentru modul în care societatea se adaptează unei legislaţii aberante, prost aplicată, dură în obligaţii şi permisivă în sancţiuni. Nimeni nu se consideră contribuabil, cei care stabilesc taxe sînt undeva departe, într-un cerc impermeabil unde nu pot fi influenţaţi, cei care le colectează sînt palpabili, deci pot fi „îmbunaţi“.

O taxă nouă este o fatalitate. Aşa a fost să fie, vom supravieţui şi toată lumea este mulţumită.

Cristian GHINEA

© A. Ionescu

Marea aşteptare

– sau uluitoarele aventuri de la Circa Financiară –

Persŏnaje: un domn în vîrstă, alt domn în vîrstă, tînărul care vrea să intre în faţă, un nene, o tanti, dom' Costin, alt nene, altă tanti, o mămică, altă mămică, Anghel, Mardare, numeroşi alţi contribuabili.

Cadrul: o sală spaţioasă, înaltă, luminată de neoane. În stînga, ghişee numerotate de la unu la zece; în dreapta, de la unsprezece la nouăsprezece. Nişte trepte pe care nu va urca nimeni. Acţiunea se va petrece exclusiv în jurul ghişeelor 4, 5, 6, 7, 8 şi 9.

Murmur neîntrerupt, cînd şi cînd voci stridente. Învălmăşeală, căldură mare.

„Un' te duci, tinere? Alo, cu tine vorbesc, da, da, cu tine, ce crezi că noi sîntem proştii tăi? Ce, noi stăm degeaba, să ni te bagi tu-n faţă?"

„Cîtă nesimţire, domnule, ce aroganţă, ce tupeu! L-aţi văzut doamnă? Da, ce-i aicea, birou de informaţii?!"

„Bre, în spate-i coada, nu mă fă să mă dau la tine!"

„Proştii lui ne crede, proştii lui... Ce-ar fi dacă ne-am buluci toţi în faţă aşa ca vitele, boule?!"

„Asta-i nesimţire, dacă toţi am sta frumos aliniaţi aicea, adică că ne-am şti toţi locu' în rînd, şi ţara asta ar merge mai bine. De aicea se trage toate relele, hoţi d-ăştia care-i dă p-ăilanţi la o parte."

„Nu aici, domnule. Mai în spate. Tu nu te uiţi că-i pe două rînduri?"

„Nu se lasă pînă nu păcăleşte pe cineva. Un bandit. Ca ăla din filmu de-aseară..."

„De pe Antenă? Nu l-am văzut."

„Ce să mai, ţara merge rău. Poate să vină şi Blaier şi Clinton şi cu Papa, că tot nu se face nimic. Şi Dumnezeu să vină şi tot degeaba."

„Hai, dom' Costin, că prea le vezi pe toate-n negru."

„Are dreptate, degeaba ziceţi. Aveţi dreptate, domnu'... Aşa e, e rău. Ne-a mîncat gaia. Stai o oră la coadă şi dacă se mişcă cu trei oameni. Că fetele îşi fac cafele şi vorbeşte la telefon. Şi tot ele ţipă pă noi şi fac gură dacă le zici ceva."

„E din cauza la calculatoarele astea. Nu se descurcă, nene, românul cu ele... Că bate aşa încet, se-ncurcă degetele-n butoane; să mor, dacă nu mergea mai uşor înainte. La tineretu' ăsta d-acuma i s-a urcat la cap."

„Ne merge rău, numai cît o să dau impozit pe amărîta mea de casă şi mă ia cu ameţeală..."

„L-ai văzut? Iar vrea să se bage-n faţă! Javra dracu'! Io nu-l las, mor aici, da' mie nu mi se bagă-n faţă. Circ fac!"

„Săru-mîna. Am şi eu de plătit impozitu' pentru persoană fizică independentă. Un rest pe '98. Da, Anghel. Şi acum unde plătesc, la Casa 8? Săru-mîna."

„E expasperant de cald."

„Nu c-ar fi cald, te mai deschizi la gît, da' merge aşa de-ncet. Ne-am păcălit cu coada asta. E mai mică, dar înaintăm mult mai greu. Femeia în roşu de la casa 6 era aproape lîngă noi şi acuma mai are doar cinci oameni în faţă şi a ajuns."

„Şi la coada 4 a mers mai repede."

„Contează şi cine-i la computer. La noi e o fătuţă, pînă se moşmondeşte şi le strigă pe alelalte se face noapte. De cît timp sînteţi?"

„De la zece jumate. Am plătit o amendă de maşină pentru băiatul meu. Dup-asta m-am aşezat la coadă."

„Trebuia mai întîi să vă aşezaţi şi p-ormă..."

„Să ştiţi că coada era şi atunci tot la fel."

„Acum unde plătim, la casa 8? E coadă mare şi acolo?"

„Ce faci, domle, iar te-ntorci în coadă?!"

„Sînt tîmpite proastele astea! M-au tîmpit şi pe mine. Lasă-mă niţel în faţă. Păi bine, cucoană, ce mi-ai făcut? M-ai făcut să plătesc impozit pe taxi particular. Da, Anghel, persoană fizică independentă, liber profesionist, o restanţă pe '98. Păi, cucoară, sînt tapiţer, nu taximetrist, nici n-am maşină! Păi cum, ce vreau să faci! Nu-nţelegi că n-am maşină?!"

„Haide, domle, că la unu se-nchide. Acu te-ai trezit să te certi?"

„Lasă-mă, tată-n pace, că-s nervos, lasă-mă!"

„Cică n-are maşină. Păi, ce ne interesează pe noi! Să strîngă bani şi să-şi ia, dacă n-are."

„Nu se mai poate aşa! Iar s-ar oprit timpu' în loc."

© S. Gheţie

„Ăla ce vrea?! Iar vrea să se bage-n faţă? Dom'le, nu eşti după nici un domn! Treci în spate unde erai."

„Săru-mîna. Impozitu' pe casă. Da. Mardare. Unde plătesc? La casa 8? Săru-mîna."

„Bre, că ştiu că-i cald... Măcar de s-ar întîmpla vreo minune, să se răcorească aşa, dintr-o dată."

Neoanele încep să pîlpîie stins. Uşile se deschid larg, intră un vînt cu frunze.

Matei FLORIAN

„Birnicul" român

– între fatalitate şi şmecherie –

Contribuabilul este, conform definiţiei din DEX, un „birnic", o persoana fizică sau juridică obligată prin lege să plătească impozit. Mai mult ca sigur că românului, care ştie şi el că birul se plăteşte celui care asupreşte – deci care profită de puterea pe care o are pentru a o duce mai bine în defavoarea celui oropsit – nu-i prea place să se lase biruit.

Respectabilul contribuabil român poate însă foarte bine să fie liniştit: el plăteşte sau nu plăteşte după cum consideră că-i este lui mai bine. De fapt „birnicul" este la noi de trei feluri: contribuabil corect, contribuabil din cînd în cînd (sau cu întîrziere) şi contribuabil neplătitor.

Contribuabilul corect este de obicei persoana fizică şi mai rar juridică care îşi achită la termen şi integral impozitele şi taxele. Sînt persoanele care stau la cozi la administraţiile financiare, care le supără pe fetele din spatele ghişeelor pentru că le fac să muncească chiar opt ore pe zi sau, cu ordin de sus, chiar mai mult. Nu vin niciodată cu mici atenţii sau măcar cu flori, pun multe întrebări, nu înţeleg logica şi traiectoriile plimbărilor de la un ghişeu la altul, devin tot mai nervoşi şi certăreţi pe măsura ce se apropie data fatidică, se înghesuie în număr tot mai mare, formează tot felul de cozi şi liste tot mai devreme dimineaţa şi, pe deasupra, mai copiază şi în mod identic formularele afişate drept model (cu tot cu nume şi adresă).

Contribuabilul din cînd în cînd şi cu întîrziere plătitor (fizic sau juridic, nu contează) este relaxat, zîmbeşte uşor, dar are multe probleme de rezolvat; printre picături o face şi pe-asta. Fetele de la ghişee îl înţeleg; şi ele sînt tracasate şi bine că au primit acum acea mică atenţie care le mai înviorează. Îi completează chiar cu mîna lor formularul. Încearcă să-l ajute cît pot: o înregistrare la termen chiar dacă au trecut cîteva zile, dacă nu, va întocmi el o declaraţie abil concepută care să-l scutească de vreo amendă. Dacă nici aşa nu se mai poate atunci..., sigur, ele încearcă şi chiar obţin, cu „multă, multă" greutate, amenda cu valoarea cea mai mică. Penalizările sînt fleacuri, oricum ele însumează mai puţin decît costul ambalajului de la cadoul funcţionarei. Degajaţi de orice povară, *contribuabilii din cînd în cînd* îşi iau la revedere cu pupături şi strîngeri de mînă de la funcţionare şi nu uită să le promită că vor mai trece să le vadă, numai să aibă timp.

Şi ajungem la marele *contribuabil neplătitor*. El este în mod special persoană juridică, dar aici se impune o subclasificare. Pe de-o parte, contribuabilul care există în carne şi oase (din abundenţă), dar care nu există în nici un fel de scripte fiscale. El desfăşoară activităţi numite de contrabandă şi evaziune fiscală. E urmărit de poliţia economică şi garda financiară, se descurcă bine, duce o viaţă periculoasă însă este foarte prosper. Fire caritabilă, întotdeauna încearcă (şi chiar reuşeşte deseori) să-i înţeleagă şi să-i ajute financiar pe cei puşi să-l prindă. Pe de altă parte, în această categorie, a neplătitorilor, se încadrează contribuabilul de stat, întreprinderile, combinatele şi marile regii care deşi evidenţiază corect şi la zi toate impozitele şi taxele pe care le au de achitat, dar nu plătesc aproape niciodată nimic. Nu au din ce, nu au cu ce, nu au de ce. Pentru că la datoria fiscală înregistrată, penalităţile cresc în fiecare zi, pînă la sume ce depăşesc limita bunului-simţ, sume care, aşa incredibile fiind, trebuie să dispară. Şi chiar dispar. Cea mai cunoscută metodă (de iluzionism) este anularea datoriei prin decizii de politică economică a guvernelor. Motivul? Liniştea, relansarea şi bunul mers al ţării. Nici unul din contribuabilii mai sus amintiţi, nici cei care plătesc, nici cei care nu plătesc, nu îşi închipuie că pot beneficia vreodată, într-un fel oarecare, de banii din impozite. Cei care plătesc o fac numai de frică şi nu din alte considerente superioare. Oricum, banii lor ajung pe mîna altora, a biruitorilor.

Conform acestor realităţi bine ştiute, un nou DEX ar trebui, poate, să includă şi o definiţie a *contribuabilului român*. El ar fi persoana fizică sau juridică *obligată în mod facultativ* să-şi plătească impozitele.

Emilia NEGRILĂ

Numai cînd vine Papa?

Cu cîteva zile înainte de venirea Papei la Bucureşti am auzit un şofer de taxi pe nume Olaru exprimîndu-şi părerea asupra a ceea ce vedea în Piaţa Victoriei: Acuma asfaltează, sigur. Acuma fac curăţenie. Au asfaltat şi la cimitirul Bellu. Numai pînă în poartă. După ce coboară Papa, şoferul va trebui să întoarcă papamobilul tot pe piatra cubică, altfel n-are cum. Şi asfaltul s-a pus numai pe un singur sens. Aşa meschinărie n-am mai pomenit. Unde dracu s-or duce impozitele noastre? Oare noi plătim impozite numai cînd vine Papa de la Roma? Numai cînd vine Clinton? Sau poate Lis şi ăştilalţi îşi fac curăţenie pe acasă numai cînd le vin musafiri străini? Aşa or fi ei obişnuiţi. În ţara asta totdeauna numai pentru export s-a lucrat bine. Pentru noi, nimic. **(A. M.)**

© N. C. Agapi

Z. ORNEA

Cînd statutul contribuabilului era nedemocratic

Contribuabilul era, mult înainte, dependent de condiţia sa socială. Marii boieri, care aveau şi slujbe din partea domniei, erau, firește, scutiţi de dări. Ei, dimpotrivă, nu conteneau să primească. Şi nu numai peşcheşuri, găsind mereu prilej să-şi rotunjească averile şi veniturile. Domnia avea, totodată, libertatea să răsplătească, pentru serviciile aduse, pe unii cu scutirea de a achita dările. Aceştia erau scutelnicii. Birurile toate – şi erau multe, tot mai apăsătoare – le suportau numai ţăranii, talpa ţării în înţelesul fizic al termenului. Şi cît de aprigi erau cei însărcinaţi să adune birurile o ştim, printre altele, de la Dinicu Golescu, în a sa *Însemnare a călătoriei mele,* pomenind şi de metoda, cumplită, a afumării bordeiului aproape preistoric pentru a-l sili pe ţăran să iasă la suprafaţă pentru a plăti birul. Firește, era o taxă. Dar aceste taxe erau de multe feluri, toate apăsîndu-l pe bietul ţăran, singurul contribuabil care conta. Adesea domnii confundau visteria ţării cu a sa proprie, jecmănindu-l pe contribuabil cu o sălbăticie fără seamăn. Mai ales că el primise domnia de la Poarta otomană în schimbul multor pungi cu aur, trebuind să le recupereze în timp util, sporindu-şi, apoi, averea. Şi asta repede pentru că schimbarea domnilor era capricioasă şi prea rapidă. Trebuia multă inventivitate din partea domnului şi a slujbaşilor pentru a imagina noi biruri. Apoi, colectarea lor se făcea, cum spuneam, aprig şi cu o sălbăticie care nu cunoştea mila sau cruţarea. Totul trebuia adunat repede şi cînd oamenii domniei ajungeau într-un loc era cumplit. Se ajungea şi la bejenie, mulţi locuitori luîndu-şi lumea în cap, fugind care încotro. Egalitatea de tratament în faţa legilor (pravilelor), inclusiv în cele fiscale, era necunoscută şi a trebuit să treacă multă vreme pînă ce ideea şi-a făcut loc. Dar aplicarea ei era mereu – şi atunci – nesocotită.

Desigur, Constituţia din 1866 stabilise că participarea la vot să depindă de cens, adică de cîtimea de venit impozabil a locuitorilor. În funcţie de acest criteriu s-au stabilit cele patru colegii electorale (din 1884 numai trei). Dar procentajul celor cu drept de vot nu depăşea 3-4% din totalul locuitorilor, imensa lor majoritate (peste 90%) reprezentînd-o ţăranii, care, adunaţi în Colegiul al patrulea (din 1884 al treilea), nu aveau drept la vot direct, ci prin reprezentanţi. De aceea acest din urmă colegiu electoral era denumit, cu dreptate, Colegiul minciună, el fiind totdeauna progu-vernamental pentru că reprezentanţii ţăranilor, deveniţi alegători, erau adunaţi (adică „aleşi") de primarul comunei şi duşi, sub supraveghere, la oraş, unde „votau" lista indicată. Subţirimea contribuabililor îngrijora autorităţile şi indigna spiritele înaintate ale epocii, care cereau egalizarea situaţiei în faţa fiscului şi a societăţii. În 1906 Const. Stere a citat un semnificativ recensămînt fiscal efectuat de un înalt funcţionar al Ministerului de Finanţe privind structura proprietăţii funciare la noi. Şi asta pentru că în funcţie de dimensiunea proprietăţii deţinute de o gospodărie depindea – teoretic – gradul de participare la impozitare în calitatea de contribuabil. Reieşea din recensămîntul acesta al Ministerului de Finanţe că 1.015.302 gospodării ţărăneşti aveau în proprietate 3.319.685 ha, reprezentînd 41% din totalul suprafeţelor. Asta în timp ce 1.503 gospodării, deţinînd proprietăţi peste 500 ha, reprezentau 38% din totalul suprafeţelor, la care se adăugau 9% proprietăţi între 100-500 ha, iar 10% era reprezentată de gospodăriile între 10-100 ha. „Aşadar, concludea Stere, chiar după acest raport oficial, la o extremitate găsim peste un *milion* de proprietari cu ceva mai mult de trei milioane de hectare, la cealaltă extremitate numai *1500* de proprietari cam cu aceeaşi întindere de pămînt, spre acestea gravitează cifrele relativ neînsemnate ale proprietăţii mari ţărăneşti (36 mii de proprietari cu mai puţin de 700 mii ha), pe de o parte şi ale proprietăţii supramijlocii 2,1/2 mii de proprietari cu mai mult de 700 mii de ha". Apoi adaugă: „Nu trebuie să uităm că cifrele se datoresc unui recensămînt *fiscal,* în lipsa unui cadastru al proprietăţii funciare. Dar un astfel de recensămînt are o tendinţă fatală de a urca impozitul proprietarilor mici şi a scădea pe al celor mari, pentru simplul motiv că proprietarul mare e un om care nu numai că se poate apăra, dar înaintea căruia agentul fiscal tremură de frică, pe cînd un ţăran nici nu e în stare să se apere şi tremură el însuşi în faţa agentului. Aceasta, de altfel, se poate *dovedi prin datele înseşi ale recensămîntului.* În adevăr, impozitul funciar se poate urca sau scădea prin recensămînt în două chipuri: urcînd sau scăzînd *venitul* pămîntului sau întinderea lui. Cum a fost făcută operaţia aceasta relativ la *venitul* diferitelor categorii rezultă luminos din tabelele publicate. Aşa, de pildă, venitul mijlociu pe hectar al proprietăţii mari (de peste 500 ha) e socotit la 26 lei, iar al proprietăţii ţărăneşti la 37 lei, adică cu 11 lei, cu peste o treime mai mare!... Se poate ilustra mai luminos intensitatea acestei abjecte tendinţi a fiscului decît prin faptul că în loc să fie *scăzut* venitul proprietăţii ţărăneşti e *urcat* cu o treime? Vă daţi seama ce reprezintă această diferenţă în bani? Venitul celor trei milioane ha de proprietăţi mari e evaluat la 78 de milioane. Dacă această evaluare este exactă, cele 3.300.000 ha proprietate ţărănească sînt încărcate cu mai puţin decît cu cît a fost uşurată proprietatea mare: socotim, anume, că venitul celei dintîi a fost urcat cu vreo 30 milioane (adică cu 25%), iar venitul celei din urmă a scăzut, de asemenea, cu vreo 25-30%. Ne putem îndoi că aceeaşi tendinţă s-a manifestat şi în ce priveşte întinderea pămînturilor? ...Ei, nu ne cunoaştem moravurile administrative!". Şi, după alte dezvăluiri ale scandaloasei nedreptăţi, să ridice, întrebător, glasul indignat: *„Peste un milion* de ţărani, cu mai puţin de *trei milioane* de hectare şi *o mie* de latifundiari cu peste *patru milioane* de hectare, cu proprietate mijlocie de peste 4000 hectare... din tabela V-a raportului dlui secretar general al Ministerului de finanţe rezultă că numărul total de contribuabili constatat de recensămîntul pentru anul 1906-1907 este de 1.099.875; în această cifră proprietatea ţărănească (mică şi mare) intră cu numărul de 1.051.620 de contribuabili, deci pentru toate celelalte categorii sociale, de la ţară şi oraşe, rămîne numai un număr de 48.355 de contribuabili, din care 1000 sînt latifundiari... Cu alte cuvinte, ţărănimea formează 96% din numărul total al contribuabililor iar cei o mie nu repreznţă decît 0,09% *(nouă sutimi la sută!)* din totalitatea contribuabililor (iar restul de 3,91% cade asupra proprietăţilor mijlocii şi a tuturor celorlalte elemente sociale, 0,09%!! Şi pentru această doză farmaceutică a poporului nostru, pentru 0,09, pentru această *mie,* care reprezintă interesele cel mult a 5000 de suflete din masa de aproape 6 1/2 milioane a locuitorilor ţării, nu se poate, de pildă, reforma legile tocmelilor agricole, care lasă milioane de vieţi omeneşti în prada lăcomiei tuturor «trusturilor»; pentru a nu se irita nervii acestei *mii,* de zece ani zace în cartoanele Senatului legea Casei Rurale; pentru a asigura dominaţia politică a acestei *0,09%* se menţine sistemul privilegiilor electorale, mulţumită căruia ţara nu se poate guverna decît cu ajutorul acestei groaznice corupţiuni; pentru a nu se atinge această homeopatie naţională, regatul României, în loc să ajungă un centru de atracţiune pentru milioanele de fraţi de peste hotare, a ajuns să le inspire groaza prin mulţimea lui horopsită de iloţi, scufundată în întuneric şi mizerie... Pentru *0,09%!!"*

Acest tablou în două culori tari creat de Stere se bizuia, cum s-a văzut, pe cifre inatacabile furnizate de un recensămînt al proprietăţii funciare, menit a surprinde situaţia contribuabililor posibili. A mai trecut o vreme, pînă la reforma agrară din 1921, cînd această disparitate socială şi fiscală s-a ameliorat. A fost imens de greu, la noi, să se ajungă la democratizarea tratamentului contribuabilului la impozitare! Faptul că întotdeauna marii contribuabili potenţiali găsesc mijloace utile pentru a se eschiva de la achitarea corectă a impozitelor, e foarte adevărat. Dar măcar, legal, impozitul e perceput progresiv pe venitul realizat ceea ce este, totuşi, o democratizare a statutului contribuabilului.

Cecilia VOICULESCU

translator

Pe banii noştri

În secolul al XVIII-lea iluminist, în Franţa, amatorismul avea consecinţe dintre cele mai greu de bănuit: el a fost adevăratul artizan al gîndirii şi ştiinţei moderne. Voltaire, Rousseau, Montesquieu şi Diderot au fost, pe rînd, amatori în fizică, botanică şi ştiinţe naturale, sau numai în utilizarea datelor ştiinţifice şi fiziologice. În secolul al XX-lea, mediatic, procentajul de amatorism este combătut fără replică de gradul de specializare din toate domeniile. Din păcate, această luptă esenţială se suţine extrem de rar în mediile de televiziune româneşti.

Pentru că Televiziunea Română este încă publică, cu fiecare mare schimbare de conducere a instituţiei ne e teamă că vom asista la modificări spectaculoase în topul televiziunilor pe care nu ni le vom putea explica, şi că TVR îşi va reocupa locul pe care-l deţinea atunci cînd era singura televiziune din ţară. Numai că profesionalismul şi stilul energizant, de atîtea ori promis, întîrzie să apară. Să aruncăm o privire asupra a ceea ce putem vedea noi, contribuabilii, de cîteva săptămîni încoace, sîmbătă seara la TVR.

„Surprize, surprize", ultima emisiune-bombă a TVR, care are o cotă de audienţă în creştere, aflată în prezent la 23%. O emisiune la baza căreia stă probabil o idee cu un mare succes la public, şi pe care şi-l mai păstrează încă. Pe scurt, pe teritoriul acestei emisiuni se întîlnesc rude apropiate care nu s-au văzut de ani de zile, se fac cadouri la care poate s-a sperat o viaţă întreagă, se fac cereri în căsătorie – toate sub numele generic şi justificarea de „surpriză". Dar acesta este doar miezul ideii, reprezentînd şi partea ei tare. Consistenţa acestor surprize este dată de priza lor mediatică, de atracţia lor irezistibilă pentru telespectator. Însă această esenţă este învelită într-o plasă deasă, de emoţii, trăiri şi manifestări afective, care sufocă iremediabil ideea iniţială.

Din păcate, această emisiune este clădită pe o idee fundamental eronată: distracţie prin emoţia trăită de altcineva. Eronată aici este încercarea de a crea un reflex condiţionat la bucurie sau amărăciune: propria efuziune sau întristare. Cu alte cuvinte, se urmăreşte din partea telespectatorului o reacţie previzibilă la surprizele provocate participanţilor la emisiune.

© A. Ionescu

Tocmai acest calcul greşit face ca majoritatea telespectatorilor să se simtă neîndoielnic mai obosiţi şi mai lipsiţi de cheful de a-şi trăi propria viaţă, după ce s-au lăsat impresionaţi de întîmplări puternic afective din viaţa unor necunoscuţi. Şi e greu să nu constaţi ce încărcătură emoţională stă în întîmplarea de a-ţi revedea fiul aflat peste ocean, după ani şi ani, atunci cînd ai 85 de ani. În fine, prin mijlocirea prezentatoarei, solidară în patimă cu bieţii „surprinşi" din această emisiune, realizatorii par că doresc să emoţioneze un popor întreg pînă la lacrimi. Efectul de destindere, amuzament şi confort, care ar trebui să apară din urmărirea unei emisiuni de tip *show de sîmbătă seara,* e prin urmare complet nul. Ceea ce rezultă este o dependenţă absolut nesănătoasă, o simplă descărcare nervoasă, care se înscrie cu succes pe linia efectelor de telenovelă. Seriale vizibil în ascensiune pe scara preferinţelor, telenovelele au devenit un fel de antidot naţional pentru plictiseală, pentru insatisfacţii, dar şi pentru cheful de muncă. Sub umbrela a ceea ce numesc „efectul telenovelă", se asund cei care invocă evadarea din realitate, care doresc să uite pentru puţin timp de rutină şi de griji – ceea ce este fără îndoială o dorinţă de înţeles. Dacă aş vrea să contrastez cu *trendul* general, aş spune că pentru aceste suferinţe există prieteni, jurnale intime şi medici psihiatri, ca să nu mai vorbim de o mulţime de acte culturale nemediatice.

De ce nu ne-am lăsa amuzaţi de cei care spun o glumă fără să rîdă şi înduioşaţi nu de cei care plîng, ci de cei care ştiu să-şi conţină durerea, povestind simplu faptele sau tăcînd – două moduri simple de combatere a amatorismului din propriile noastre trăiri... Nu putem decît spera că, la rîndul lor, realizatorii şi prezentatorii, vechi şi noi, din TVR nu vor nicidecum să-şi răsplătească contribuabilii prin amatorism, ci că îşi arogă pur şi simplu indiscutabilul drept de a încerca ceva şi de a greşi.

Anca MANOLESCU

DIALOGURI MIMATE, DIALOGURI MINATE

Oricît de cinic ar suna, s-ar spune că fenomenul Kosovo a ajuns aproape să se stabilizeze, atît în teren, cît mai ales în imaginea lui mediatică. NATO acumulează erori în care pier civili, fără a putea determina deocamdată negocieri eficace. Autobuze şi imobile din care sînt scoşi morţi şi răniţi: iată imagini şocante, deplorabile, descurajante. Ele nu ne pot face să uităm, însă, ceea ce combate Alianţa: un regim criminal care, în mod deliberat, sistematic, după un plan de mare anvergură şi eficacitate îşi izgoneşte, îşi spoliază, îşi umileşte, îşi ucide propriii cetăţeni: sute de mii. În conflict cu el, o structură internaţională care încearcă, *manu militari*, să facă respectate principiile democraţiei şi ale unei noi Europe, unite. Războiul – dar mai ales impactul lui asupra civililor – sînt atît de dure şi de încîlcite, încît obligă la tentative, mai superficiale, ori mai atente, de înţelegere. Care sînt cauzele – politice, economice, ţinînd de destinul şi traumele istoriei, de identitatea religioasă, de mentalităţi – ce au putut declanşa ororile care, de zece ani încoace, sfîşie Iugoslavia? A comenta această criză înseamnă, pînă la urmă, a reflecta asupra şanselor Europei, asupra specificităţilor, diferenţelor, tradiţiilor pe care ea are să le integreze, asupra decalajelor, fracturilor, adversităţilor pe care trebuie să le depăşească. A comenta această criză înseamnă, implicit, a-ţi declara propriul proiect relativ la viitoarea Europă. Or, cîteodată, asemenea comentarii provoacă surprize deloc neglijabile.

Numărul din 18-19 aprilie al ziarului *Le Monde* publică analiza Juliei Kristeva – psihanalist şi scriitor de renume, profesor la Universitatea Paris VII. Poziţia ei e uşor de rezumat. Julia Kristeva ia în seamă exclusiv factorul religios (ortodox vs cel creştin occidental) şi modul cum a modelat el *subiectivitatea*, concepţia comună asupra individului. Dintru început e vorba despre „ei" şi „noi", despre Balcani şi Europa, despre ortodoxie şi catolicism-protestantism, despre „abisuri între culturi", despre „ruptura între popoarele ortodoxe şi celelalte popoare ale comunităţii europene". Pe post de metodologie, dualismul acesta e, în raport cu situaţia dată, prea brut, prea reducţionist pentru a promite rezultate consistente; ca atare, el ar putea stîrni doar o simplă ridicare din umeri. Motivaţia şi motivarea lui, însă, felul cum sînt selectate, asamblate şi interpretate argumentele merită, în schimb, atenţie.

O analiză totalitară

Teza, dualistă, privind construcţia subiectivităţii ar fi următoarea: creştinismul răsăritean ar reprezenta, prin însuşi tipul lui de doctrină şi de spiritualitate, o „frînă pentru individuaţie", ar fi determinat atenuarea dacă nu ştergerea noţiunii de persoană responsabilă în beneficul unei topiri a individului în comunitate (fie ea mistică, eclezială, naţională – de unde o „credinţă naţional-ortodoxă"); supoziţie din care se deduc imediat disponibilitatea popoarelor ortodoxe pentru nihilism, ateism, comunism şi, la limită, solidaritatea cu un regim ce declanşază atrocităţi, precum epurarea etnică din Kosovo. De cealaltă parte, în bloc, catolicismul şi protestantismul, împreună cu Revoluţia franceză şi filozofia lui Kant ar fi construit concepţia occidentală a individului: liber, responsabil, autonom, critic faţă de autoritatea grupului. „Clarităţii voluntare a înţelegerii, insistenţei asupra interogaţiei şi a criticii, ce merge pînă la punerea în chestiune nu doar a divinităţii, ci a legăturii sociale înseşi, i se opune exaltarea ortodoxă a unei intimităţi religioase inefabile şi a comunităţii ecleziale în care această intimitate se dezvoltă. Entuziasmul ei misterios şi fervent, elanul ei de osmoză pe care l-am putea califica drept «mistic» vor fi transferate în mişcarea nihilistă, de asemenea în curentele ateiste şi comuniste."

Aplombul cu care sînt convocate la grămadă – într-un neinhibat elan „totalitar" – niveluri de realitate atît de abrupt diferite precum divinul în sine, experienţa contemplativă a *persoanei*, viaţa eclezială unanimă, instrumentările politice şi ideologice ale religiosului, alături de curente de gîndire ori ideologii moderne puse în practică ţine, poate, de un automatism profesional. Senzaţia e, oricum, că ne aflăm în faţa unui demers care îşi *aplatizează* – brutal – referinţele, un demers care ignoră ori, mai degrabă, şterge diferenţele de nivel, care violentează logica fiecărui domeniu invocat în parte, semnificaţiile şi „personalitatea" proprii fiecăruia din ele. O oarecare urmă de ierarhie subzistă totuşi: din citat reiese că, pentru „subiectul occidental", superioritatea „legăturii sociale" asupra divinului în sine ar fi subînţeleasă. Ceea ce, dacă ar fi să intrăm în jocul interpretativ al autoarei, ne-ar contraria în mod acut. Atenţia pentru legătura socială în dauna unei raportări directe la divin – care statuează, pentru o doctrină şi un om spiritual, persoana – ne-ar putea furniza, în acest caz, un argument important pentru „colectivismul" de principiu al omului secularizat.

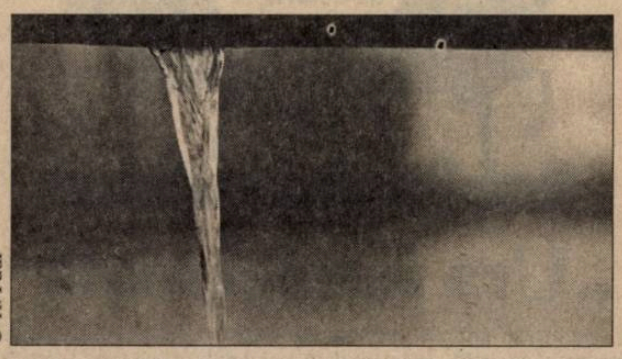

© A. Paul

Aberant, în discursul Juliei Kristeva, e însă faptul că miezul intelectual, calea de cunoaştere proprii ortodoxiei – doctrina şi experienţa ei spirituală, *în ansamblul lor* –, sînt socotite responsabile pentru un pretins comunitarism visceral, decerebrat, pentru un soi de trăire – în istorie şi societate – într-o stare de „transă", incapabilă de reflexivitate, de efort personal lucid. Or, nici un cercetător onest al religiosului nu ar risca să producă judecăţi atit de „globale" asupra unei tradiţii, n-ar îndrăzni să o catalogheze, rapid, ca pe un uriaş eşec. Pentru că o tradiţie spirituală reprezintă un eşec în cazul în care desfiinţează problematica persoanei, a libertăţii ei, a drumului şi dezvoltării ei în dialog cu divinul. Tradiţiile acut contemplative ale Orientului, extrem ori apropiat, care privilegiază o cunoaştere inefabilă a „misterului", a indescriptibilului, a de nenumitului divin nu vizează o „ştergere" a persoanei, ci o „depăşire" a posibilităţilor ei. Ceea ce presupune realizarea integrală a acestor posibilităţi, parcurgerea pînă la capăt a responsabilităţilor şi dimensiunilor persoanei. Dacă e să ne referim la ortodoxie, problematica icoanei – cu un lung destin doctrinar, artistic, de exerciţiu spiritual – revine tocmai la o construire a persoanei: ea investighează posibilităţile unui *face-à-face*, ale unei intense confruntări între persoana divină şi cea umană. Şi e straniu că, pentru autoare, Kant poate fi pus – emblematic – în opoziţie cu contemporanul său, Paisie Velicikovski, monah care a recapitulat şi restaurat îndelunga linie a „rugăciunii inimii". Cea din urmă fiind prezentată drept o cale ce duce la negarea persoanei, la dizolvarea ei. Or, această tehnică contemplativă era destinată să ofere tocmai o întîlnire efectivă a minţii, a intelectului *(nous)* – partea cea mai înaltă a persoanei – cu interlocutorul divin. Iar efortul şcolii lui Paisie, avînd ca centru mănăstirea Neamţ, era întreprins cu atenţie pentru condiţiile modernităţii pe cale de a se instala, viza depăşirea osificărilor, automatismelor instalate în ortodoxie, era însoţit de apetitul pentru studiu, pentru cultură spirituală, pentru reverberaţie în social, era destinat să recupereze autenticul tradiţiei şi, drept urmare, să diminueze sacralizările nelegitime.

Reacţii

Intelectualmente vorbind, tipul de argumentaţie al Juliei Kristeva provoacă suferinţă; el dă senzaţia unui *puzzle*, a unui desen dinainte trasat în care piesele-argumente sînt aşezate fără interes ori respect intelectual pentru substanţa lor intrinsecă. Leszek Kolakowski vorbea în introducerea cărţii sale „Religia" despre o regretabilă lege „care se aplică... tuturor teoriilor generale din domeniul ştiinţelor umane şi sociale: ea stabileşte că niciodată nu trecem printr-o criză de argumente în sprijinul oricărei doctrine în care doreşti să crezi indiferent din ce motive". În ce priveşte motivele, autoarea e francă şi, aparent, generoasă, „ecumenică" s-ar zice: „Ar fi istoric just să se înceapă prin federarea diverselor curente ale creştinismului care îşi împart majoritar spiritualitatea europeană. Aceasta e datoria Bisericilor, dar şi a intelectualilor. Pe baza acestei federaţii, dificil dar indispensabil de constituit, ar trebui întreprinsă o reconstrucţie morală şi subiectivă a ţărilor ex-comuniste ortodoxe. Atunci şi numai atunci, pornind de la tradiţia lor revizitată şi renovată, ar deveni posibil un efort veritabil, laic şi critic, de educaţie şi de interogaţie filozofică, ce ar găzdui întrebări mai îndrăzneţe şi ar conduce la o veritabilă secularizare". E vorba oare despre „secularizarea" subiectivităţii umane (din estul Europei)? Dar atunci, ce să caute în această federaţie, propusă de autoare, tradiţia creştină (apuseană ori răsăriteană), cea din urmă oricît de revizitată şi de renovată? Ce să caute în ea Bisericile ori intelectualii angajaţi spiritual? E oare vorba despre un proiect ce ar aduce pe nişte estici (retardaţi, îmbibaţi de misticism şi de un nociv „comunitarism") la standarde mentale europene? Dar unde mai e aici „democraţia", respectul pentru diferenţă, atenţia intelectualului pentru tradiţia spirituală a celuilalt? Unde e, mai ales şi în primul rînd, respectul pentru „persoană"? Căci pare a fi vorba, în concepţia Juliei Kristeva, despre un proiect tot atît de radical precum al comunismului, de formarea unui „om nou" – proiect în care Occidentul ar fi, de data asta, modelatorul.

Dacă facem, totuşi, un efort de discernămînt şi încercăm să separăm planurile pe care discursul autoarei le-a amalgamat, ne dăm seama că ea pare să vizeze mai ales instrumentările ortodoxiei: mitizările de larg succes ale „naţionalului" şi „etnicului" cu ajutorul referinţelor religioase, deviate, desfigurate de demagogie. Critica ei ar putea fi rezonabilă dacă s-ar referi la sacralizarea „legăturii sociale" pe care naţionaliştii o utilizează pentru a opresa şi elimina alte grupuri, de etnie şi apartenenţă religioasă diferite.

Ziarul *Le Monde* publică, de altfel, o săptămînă mai tîrziu două reacţii la articolul Juliei Kristeva. Una aparţine lui Odon Vallet, ce predă la universităţile Paris I şi VII; intervenţia lui trece în revistă o sumă de conflicte balcanice (sau vest-europene) ce au opus, în combinaţii foarte diverse, etnii şi identităţi religioase de tot felul, în jurul primului război mondial: sîrbi şi greci ortodocşi împotriva coreligionarilor bulgari (al doilea război balcanic); bulgari ortodocşi uniţi cu Austria catolică împotriva sîrbilor (1915); români ortodocşi, latini, uniţi cu sîrbii, ortodocşi slavi împotriva bulgarilor şi grecilor, cam în aceeaşi perioadă; Franţa (catolici şi laici) unită cu britanicii protestanţi şi ortodocşii ruşi contra Germaniei, majoritar protestantă, aflată alături de Austria catolică. „Amestecul urilor" spune el, „prevalează asupra cimentului credinţei şi frontierele naţionale contează mai mult decît sciziunile dogmatice". În aceeaşi pagină, Olivier Clément şi Michel Stavrou, profesori la Institutul de teologie ortodoxă Saint Serge din Paris, propun o analiză atent contextualizată a conflictului din Kosovo. Ei menţionează condiţiile istorice care, sub dominaţie otomană, au dus la transformarea ariei balcanice într-o civilizaţie de tip „agro-monastic", spre deosebire de Bizanţ şi de Rusia unde ortodoxia, susţinută de puterea imperială, va constitui o civilizaţie de tip „Orient-Occident", de comunicare între cele două Europe. Opresiunea şi izolaţionismul au dus, spun ei, la dezvoltarea celor două mituri: regele-erou Lazăr, ucis în lupta cu turcii, „samurai creştin, sublimat prin chiar eşecul său" şi Kosovo, „simbol al patriei eviscerate". O construcţie mitică pe care strategii NATO ar fi trebuit s-o studieze, opinează autorii, pentru a înţelege că Miloşevici are la dispoziţie – oricare ar fi sfîrşitul conflictului – ingredientele necesare pentru un portret al eroului. Aşa cum, într-o logică a urii, întreţinută de decupajul selectiv al istoriei, naţionaliştii sîrbi pot invoca momente în care strămoşii lor au fost, şi ei, izgoniţi din propria lor ţară (în 1690 are loc „marea migraţie" a sîrbilor din Kosovo: aliaţi cu austriecii învinşi de turci, ei se retrag de teama represiunii şi albanezii, trecuţi la Islam, devin majoritari). Ca şi în celelalte ţări balcanice, preponderent ortodoxe, cultura modernă, laică a cunoscut în Serbia o remarcabilă carieră după epuizarea Imperiului otoman. Nu ortodoxia în sine ar fi, deci, responsabilă pentru conflict, ci, între altele, manipularea religiei de către lideri cu pofte de dictatori: „După căderea comunismului, responsabilii sîrbi (ca şi omologii lor croaţi) joacă pînă la refuz cartea naţionalismului şi retrezesc vechile mituri: Miloşevici, nou rege Lazăr – de aceea nu capitulează –, Kosovo, pămînt matricial, violat de invadator, complot mondial împotriva Serbiei. Se înmulţesc «ortodocşii atei», de cele mai multe ori nebotezaţi. Episcopatul, distanţîndu-se de Miloşevici, se divizează: cîţiva episcopi sînt ultranaţionalişti, majoritatea, inclusiv patriarhul («Nu accept o Serbie mare, nici chiar una mică, cu preţul crimei») cheamă la restabilirea democraţiei şi la respectul pentru drepturile omului. În ultimele luni şi săptămîni, episcopul de Kosovo a denunţat deriva regimului şi a cerut ca toţi locuitorii să poată trăi în pace, dreptate şi respect reciproc în Kosovo. Miloşevici a refuzat să-l primească". O analiză atentă, istorică şi de teren, infirmă aşadar net explicaţiile globale, relative la subiectivitatea construită de ortodoxie. După ce corijează anumite date dogmatice utilizate de J. Kristeva, autorii textului conchid: „Aproximaţiile domniei-sale sînt, cert, preţioase pentru a demasca deformările, închistările, trădările chiar, de care suferă ortodoxia. Da, naţionalismul e un idol care cere sacrificii umane. Şi e fără îndoială adevărat că, de două secole încoace, popoarele ortodoxe, printre altele, au fost ispitite de această formă insidioasă de secularizare... Nu putem decît aplauda apelul la dialog al Juliei Kristeva. Însă condiţia fundamentală a dialogului nu e oare respectul pentru celălalt, iar nu descalificarea sa? Nu există decît o singură Europă, pe care fanatisme şi ideologii o sfîşie de prea mult timp. Să nu ne facem complicii lor".

Dacă Europa – una sau reunită – are şanse de succes, nu trebuie oare inclus aici interesul autentic pentru complementaritatea tradiţiilor ei spirituale, precum şi probitatea intelectuală în investigarea lor? E o atitudine pentru care Papa Ioan-Paul al II-lea pledează mereu, pentru care a pledat, nemijlocit, în vizita sa la Bucureşti.

Circumvoluţiuni

Reflexul dat de instinct

Un vechi şi preţios consiliu dat de Socrate, Platon şi Aristotel.

Adresat tuturor adolescenţilor de ieri, de astăzi şi de mîine.

„Nu se aleargă după femei."

Imediat vom vedea explicaţia.

Experienţa consumată de 2000 ani încoace este demonstrativă. Femeia *ignorată* este femeia care vine singură din proprie iniţiativă şi sărind peste piedici.

Arthur Schopenhauer (1788-1860) n-a dat consiliile cele bune pentru că a cunoscut femeile şi n-a cunoscut Femeia. Miguel de Cervantes Saavedra (1547-1616) a spus ceva, dar n-a putut sau n-a vrut să prindă întregul despre femeie.

William Shakespeare (1564-1616) în Anglia şi Mihail Eminescu (1850-1889) în România sînt cei care cel mai mult s-au apropiat de *mister* şi cei care cel mai mult au descifrat din *enigmă*.

Problema nu-i încheiată.

Încă mai este de înaintat.

Reluăm *consiliul* lui *Socrate, Platon* şi *Aristotel*.

Ca toate valorile din lume, femeile sînt şi ele apte de *ierarhizare*. Nu ne referim la treapta cea mai de jos a celor „marfă fără întrebuinţare". Nu ne referim la treapta cea mai de sus „a celor dăruite de divinitate pentru a fi prezenţă carnală."

Ne referim la marea majoritate a femeilor care populează cu constanţă planeta Terra. Unele sînt *„poezia vieţii"*, altele sînt *„zeiţe de adorat"*; niciuna *„nu-i de lepădat"* şi toate *„merită s-o ai"*.

Ce e nou în femeie?

Iată ce consiliază experienţa vieţii moderne.

Căutaţi femeia expansivă.

E plină de optimism şi îţi va da tonus.

E plină de entuziasm şi te face alt om.

E plină de sentiment şi te aduce la fericire.

În compania ei, *prezentul devine viitorul.*

Evitaţi femeia expandantă.

Te sufocă pe stradă cu puterea şi iuţeala braţelor deschise. Îţi sufocă urechile şi creerul cu puterea vocii şi cu iuţeala vorbelor. Te sufocă şi în pat cînd ai vrut să dormi cu ea alături.

Nu-i plicticoasă, dar *e pericol*.

(din **Ce e nou în femeie?**
de Milcoveanu Şerban, Bucureşti 1995)

Bazar

Sinaia şi textele ei

„Fie ca această lucrare să contribuie la readucerea oraşului Sinaia la un nivel de civilizaţie europeană, aşa cum îl recomandă tradiţia şi istoricul său."

Această inscripţie poate fi citită, cu puţină atenţie, pe partea laterală a staţiei celei mai centrale, aş putea spune principale, a oraşului Sinaia. Staţia devine, astfel, un soi de ctitorie modernă, ai cărei autori (menţionaţi pe tăbliţă după textul sus citat – S.C. Orion Construcţii Ploieşti) ştiu să pună problema, la modă, a relaţiei dintre tradiţie şi modernitate, dintre identitate naţională şi apartenenţă europeană... De fapt, staţia conţine două chioşcuri (unul cu chebab şi altul cu de toate) şi o hartă (binevenită) a oraşului Sinaia. Tonul inscripţiei „istorice" se încadrează într-o înclinaţie a sinaioţilor către seriozitate şi trăinicie; trăsătură reliefată şi de denumirile unor magazine (alimentare mixte, putînd figura la categoria *buticuri):* dacă, în articolul precedent despre Sinaia, vorbeam despre *Stand by,* acum am descoperit că poţi să-ţi umpli coşniţa la *Sinteza* sau la *Actual SA*.

Aceeaşi tendinţă de a se lua prea în serios se reflectă şi în nota adăugată unor afişe publicitare (care ne face să ne simţim ca pe vremea lui Vlad Ţepeş): *Recompensă de la 100.000 pînă la 500.000 lei pentru informarea sau aducerea în faţa organelor de judecată a elementelor criminale care produc distrugeri intenţionate sau furt asupra acestui panou sau anunţ publicitar.* (Dockview Media, Bucureşti) Tonul textului de mai sus ne aminteşte de faimoasele (şi, desigur, mult mai palpitantele) înfierări ale Poliţiei prezente, înainte (poate şi acum?) pe unele garduri ale localităţilor mici, de genul: *„Popescu Ion, în vîrstă de, cuprins de febra alcoolului, a..."* Intenţia, probabil, este de a educa opinia publică cu mijloace extreme.

Nu toate înscrisurile sinaiote se încadrează în acest ton drastic. Taraba – principala ispită pestriţă pentru eventualii consumatori, îndulceşte autoritatea. Primul stadiu este aforismul: înregisrat, de astă dată, nu pe un ştergar, ci pe o plăcuţă de lemn, bună de atîrnat prin casă: *În caz că-mi vine cheful de muncă, mă retrag într-un colţ şi aştept să-mi treacă...* spune un domn în salopetă rezemat de un stîlp; *Îmi place la nebunie munca, mă captivează, sînt în stare să stau ore-n şir şi s-o privesc...* adaugă alţi domni, tot în salopete, ce stau şi-l privesc pe un al treilea bătînd cuie. Tonul de înfierare se păstrează, – sigur, mai indirect, adăugîndu-i-se obositoarea morală à la *Greierele şi furnica* (deşi acum, cîntînd toată vara, Greierele ar putea face o carieră cu adevărat de succes) – tot în filozofia muncii (dublat, de astă-dată, de cea a norocului). În cazul de faţă, lenea şi hărnicia sînt stereotip repartizate pe sexe: *Bărbatul norocos e cel care cîştigă mai mulţi bani faţă de soţia care cheltuie. Femeia norocoasă e cea care găseşte un astfel de bărbat.* Bărbatul în cauză e reprezentat la costum negru, cravată roşie şi cu mulţi bani în mînă.

Seriozitatea ctitoriei-staţie se converteşte în cruzime – cînd vine vorba de sex şi sexe. Multe ONG-uri din această direcţie ar fi bucuroase să vadă cum, pe tarabe, se pune explicit problema contracepţiei. Există, mai întîi, un prezervativ într-o ramă de lemn, cu un ciocănel alăturat şi însoţit de inscripţia *– În caz de necesitate spargeţi geamul.* Stadiul următor dovedeşte că gestul Lorennei Bobbit nu a rămas fără ecou nici la Sinaia: există un geam, cu o gaură rotundă în mijloc şi o muchie ascuţită mai jos; titulatura sub care apare este cea de *contraceptiv bărbaţi*. Bărbatul apare tot ca un soi de victimă (a femeii şi a vieţii) în *chestionarul sexual,* culme a logoreei „spirituale" de tip inscripţie. Acesta asociază semnele de circulaţie cu desfăşurarea unei relaţii de cuplu. Semnele nu le voi reda, pentru că oricum nu le ştiu, dar textul sună cam aşa: *Am pornit la plimbare cu bicicleta. Am văzut-o întinsă. Ne-am ocolit o vreme, după care (...) Am încercat diverse poziţii şi viteze pînă am ajuns la punctul fără întoarcere (...) După 9 luni m-a sunat. Am ajuns tată. O lume întreagă s-a năruit. Degeaba lucrez de-mi sar capacele. Căci plătesc, şi nu mai am bani nici măcar de-o bicicletă.*

Iaromira POPOVICI

„Ura intelectuală"

Aflu – la cîteva minute după ce am văzut „Ura" lui Kassowitz la „Cinematograful de artă" – că între două personalităţi de primă mărime în viaţa noastră intelectuală şi în spectacolul ei, între o poetă şi o romancieră antipatia a escaladat pînă la violenţa urii, „a urii intelectuale, bineînţeles", se grăbeşte să precizeze, ironic, interlocutorul meu. Nu iau ştirea uşor, cancanier, cum ne stă într-un obicei nu atît de monstruos pe cît vor să-l prezinte moraliştii riguroşi şi morocănoşi; în fond, bîrfa, cancanul sînt bune exerciţii stilistice pentru scriitorii dotaţi cu simţul observaţiei, iar pe vremuri de cutremur – necesare descărcări de energie sentimentală care fac bine în seismologia literatului, împiedicîndu-l de la porcăriile de înaltă magnitudine.

Nu iau în derîdere conflictul dintre cele două doamne, din motive cu totul personale care, cum se zice în jargonul militant, „mă implică". Poeta – cum am scris-o încă din '87 – e aceea la care ţin cel mai mult (mă exprim stîngaci fiindcă nu suport adjectivele tip „mare" lîngă scriitorii vii), iar prozatoarea a dat unul din cele mai frumoase romane apărute sub detestabila cenzură, dacă a fost posibilă o asemenea performanţă sub tiranie, şi a fost, după cum se admite azi tot mai lesne în cercuri tot mai largi ale opiniei publice. Auzind cum „nu mai vor să ştie una de alta", cum „nu vor să se vadă în ochi", mă feresc să cer amănunte. Sînt inutile şi nu pot decît să caricaturizeze personajele în conflict; oricît cancan voios se consumă pe seama lor, nimic nu mă îndeamnă să le caricaturizez avînd în vedere (la propriu!) şi în memorie „Urcarea muntelui" şi „Dimineaţă pierdută"; n-am nevoie de detalii – îmi este de ajuns să le citesc articolele săptămînale ca să înţeleg ce le desparte azi pe aceste două scriitoare care, alaltăieri, sub dictatură, erau solidare prin opera făţiş şi subversiv anticeauşistă, prin chinul la care le supunea cenzura, ca ieri, „sub Iliescu", să se simtă tot „umăr la umăr" împotriva „neocomunismului"...

Ceea ce le învrăjbeşte în 1999 sînt opţiunile lor în actualul „regim Constantinescu" pentru a cărui aducere la putere cele două scriitoare „s-au omorît" – cum s-ar zice în popor – eu preferînd să folosesc expresia mai tandră şi mai înţelegătoare: „s-au sinucis puţin literar". Poeta e azi angajată într-o activitate pamfletară anti-Constantinescu de o violenţă a inspiraţiei care o pune în rîndul întîi al geniilor genului, lîngă un Mihăieş sau C.T. Popescu, ca să mă mărginesc la literaţii posedaţi de acest har al locului (comun!) degradat de netalentaţi pînă la pamfletărie. Nu trebuie să ai ironia anatol-franciană a lui Zarifopol ca să observi că acea „Cronică a melancoliei" ei – inaugurată la săptămînalul politic condus de romancieră şi trecută apoi la revista duşmană acesteia – face deliciul tuturor „proiliescienilor". Romanciera, dimpotrivă, apără pe cît se poate, fiind din ce în ce mai greu, Puterea, biruind nu o dată riscurile unui conformism de partid, mai corect: de Convenţie, dar avînd de suportat un greu „handicap": nu ştie să dea cu „huo!", nu are în sînge pamfletul, înjurătura nici măcar uşure...

Actualul război mondial – nu-l mai numerotez ca să nu indispun, dar nici n-o să-l numesc „un şir de lovituri chirurgicale", atîta timp cît chirurgii lui tremură pentru viaţa soldaţilor lor mai mult decît pentru justeţea operaţiei... – a „insisificat" la maximum ritmul întregului spectacol politic moral, de la prima linie a baletului, acel „chorus line" consacrat pe Broadway, dar şi în orice regim parlamentar, pînă la ultimul figurant şi spectator. Poeta e o dezlănţuită anti-NATO, pro-sîrbă, o antiprezidenţială, o antiguvernamentală năpraznică; populismul poziţiei ei – cu toate învecinările penibile – n-o deranjează, nu-i dă angoase. Romanciera (continuu s-o consider aşa, deşi domnia-sa s-a crispat violent, în '92, cînd mi-am permis să-i evoc extraordinara ei descoperire literară) e o hotărîtă militantă pro-NATO, pro-europeană, o prooccidentală în numele unei democraţii cam scîrbite de acele puncte de vedere care se întreabă, de pildă, la fel de umanitar ca un bombardier, dacă NATO nu comite în Serbia mai mult decît o crimă – şi anume: o eroare, una dintre acele imense în politica dreptelor cauze, cînd mijloacele compromit scopul. Totuşi, în revista condusă de romancieră am citit articolul cel mai apropiat de mintea mea, acela al dlui Andrei Cornea („22" din 28 aprilie 1999) care analizînd acest război vede în logica lui o foarte gravă criză de imaginaţie a democraţiilor. Această criză e mult mai amplă şi mai adîncă decît domeniul militar în care, din 1955, Samuel Lloyd, ministrul de Externe al Angliei, a lăsat cu limbă de moarte că „războiul a devenit cel mai desuet mijloc de rezolvare a conflictelor". Îndrăznesc să cred că fie şi „urile intelectuale" de azi aparţin evidentei deteriorări a cauzelor drepte şi a imaginaţiei cu care ar trebui tratată de către „maeştrii culturii" născuţi, crescuţi şi formaţi într-un regim de dictatură care nu suporta nici o împăcare, sentiment reprimat cu ură, fie ca odios mic-burghez, fie religios. Oricît s-au opus, prin operele lor, acestui regim, morbul urii neîmpăcate rămîne în oase, precum acela al ciumei în rufele doctorului Rioux. Şi nu anticomunismul îl va stîrpi, dacă acesta se reduce la o altă neîmpăcare cu semn schimbat. (Mai de grabă, literatura, arta, cu perversele lor ambiguităţi purificatoare.) Ceea ce surprinde în „ura" dintre cele două scriitoare (şi dintre atîţia alţi scriitori cică de „dreapta şi stînga"...) este înstrăinarea de spiritul operei lor. Într-un spectacol în care agresivitatea pamfletară şi schematismul simţirilor sărăcesc înţelegerea şi paralizează inteligenţa, poeta şi romanciera au devenit două neîmpăcate activiste, propagandistele unor puncte de vedere care tocmai cu asta se mîndresc: că nu fac şi nu vor face literatură! Dar nu tocmai lipsa literaturii – ignorarea densităţii ei de imaginaţie şi sentiment – le decide ura? Şi n-ar fi fost mai bine să scriu o cronică strictă la filmul lui Kassowitz, refuzînd să mă las ambalat de extraordinara viteză a ritmului său, nimic altceva decît viteza cu care, azi, ura se propagă de la om la om, precum ciuma de la şobolan la şobolan...?

Radu COSAŞU

LUCIAN BOIA despre
proiectul originar al comunismului

Cu Woo de la Udine

„Cînd eram mai tînăr, îmi plăceau extremele. Vroiam să fac filme rupte de realitate, aşa-numitele «filme de artă». Eram foarte egocentric. De fapt, este mult mai greu să adopţi un ton obiectiv şi să faci un film comercial de succes decît un film de artă complet subiectiv. Termenul «film de artă» nu este echivalent neapărat cu «cinema de calitate», nici «film comercial» cu «cinema de proastă calitate». Dacă cinema-ul n-ar fi cel mai bun mijloc de expresie personală, nu mi-ar plăcea atît de mult să fac film. Cea mai mare satisfacţie pe care o am în viaţă este să am grijă de familia mea, şi pe urmă, să fac filme bune."

În 1979 – cînd răspundea astfel întrebărilor unui ziarist de la „Calea Lactee ilustrată" (!) –, John Woo avea 33 de ani; pînă să devină „cel mai interesant regizor de filme de acţiune de la Sergio Leone încoace" – cum l-a descris Quentin Tarantino – avea să mai treacă aproape un deceniu, pînă la prima sa experienţă hollywoodiană *(Hard Target)* încă jumătate pe-atît, iar pînă la filmul care i-a deschis paginile revistelor sofisticate (de ex. *Cahiers du cinéma)* laolaltă cu substanţiale conturi în bancă – *Face / Off* –, puţin sub 20 de ani. Cineastul hongkonghez născut în China era cunoscut, pînă la superhitul american cu John Travolta şi Nicolas Cage, exclusiv ca autor al unor filme-cult (pentru amatorii de „action-thrillers") precum *A Better Tomorrow, The Killer* sau *Hard Boiled;* peliculele realizate de Woo înainte de acestea – comedii burleşti în cea mai mare parte – rămăseseră inedite...

Anul trecut, a XII-a ediţie a *Udineincontri Cinema* fusese dedicată cinematografului hongkonghez (cu prezentarea altui Woo inedit: filmul-operă *Princess Chang Ping),* dar a fost nevoie să aşteptăm a XIII-a ediţie – norocoasă! – pentru ca aceste raritaţi din cariera lui John Woo să poată fi văzute, în fine. Ce-i drept, „Întîlnirile udineze" (10-18 aprilie a.c.), intitulate *Far East Film,* au avut o „bătaie" mult mai largă: 45 de filme din China, Taiwan, Coreea de Sud, Singapore şi Hong Kong au fost proiectate la acest randevu cinematografic – pe lîngă cele opt comedii semnate John Woo. De la „horror"-uri regizate în anii '30-'40 de maestrul incontestabil al genului – Maxu Weibang – şi pînă la producţii '98, a fost un adevărat „desant" extrem-oriental, la care (extremul) Occident s-a grăbit să ponteze, parcă speriat că ar putea rata întîlnirea cu cîteva din cele mai noi direcţii ale uneia din cele mai pasionante arii cinematografice ale momentului. (Nu întîmplător, directorul artistic al acestei ediţii a fost un critic – Derek Elley – de la faimoasa revistă americană de film, *Variety).* A meritat toată această desfăşurare de forţe deplasarea la Udine (oraş aflat nu departe de Aviano, de unde avioanele NATO...)? Cu siguranţă, şi cu precizarea că „retrospectiva Woo" nu e singurul motiv; dar pentru un fan Woo – ca mine –, ar fi fost, cu siguranţă, un motiv suficient!

Încă de la *Money Crazy,* 1977, *Follow the Star,* 1978, *Hello Late Homecomers,* 1978 şi *From Riches to Rags,* 1980, un lucru era clar: „e vie carnea, căci Woo văzut-a toate filmele"! Gagurile vizuale („comediile cantoneze – *vorbite în cantoneză, spre deosebire de cele în dialect mandarin, n.m.* – sînt mai mult vizuale decît verbale", explica J.W.), „împuşcate" 1,2,3 de un tînăr cu idei originale, dau viaţă unui haos simpatic şi fără mari pretenţii. Ştiind tot ce s-a făcut, Woo ştie tot ce trebuie evitat. În interiorul unei formule, găselniţele lui sar din ecran ca ochii din desene animate, iar atunci cînd bate pasul pe loc e un semn că pregăteşte o surpriză devastatoare – un „boom" destul de puternic s-arunce filmul în nori... De la jumătate încolo, un film de John Woo pare să încheie conturile cu studioul care l-a produs şi „disjonctează". De pildă: primele două scheciuri din *Hello Late Homecomers* sînt teribil de proaste (cam ca B.D.-urile noastre); deconcertat, iei catalogul şi vezi că filmul e scris/regizat de trei regizori diferiţi – dintre care numai unul e Woo. Care din ei? E simplu: cel care a imaginat episodul final („uciderea soţiei"), antologic! De unde, pînă atunci, filmul trăgea să moară, înecat într-o baltă de banalitate, el scoate capul, te ţintuieşte în scaun şi dă drumul delirului *marca J.W.* Toate filmele lui din această perioadă – cu excepţia lui *The Time You Need a Friend,* 1984, remake impersonal, dar eficient, al americanului *The Sunshine Boys* – dezvoltă, mai mult sau mai puţin fericit, aceeaşi „metodă" (irezistibilă) de reducere la absurd prin supralicitare: „ambuscarea" soţiei, din *HLH,* este „extinsă" în filmul imediat următor, *FRTR,* la război în toată regula – cu trei ucigaşi plătiţi şi mulţii locatari ai unei case de nebuni; în *To Hell With the Devil,* 1982, lupta se dă între erou şi Diavol însuşi, iar Woo vine cu o găselniţă colosală: bătălia văzută ca un joc electronic, cu zeci de draci doborîţi, pe rînd, de pe ecranul pe care se va afişa, în final, „Game Over"! În fine, în *Plain Jane to the Rescue* (din acelaşi an) şi în *Run Tiger Run* (1985), chiar dacă gagurile însele par să fi obosit, există cel puţin două idei „valabile" care salvează întregul: în *RTR,* este „războiul jucăriilor" (zeci de minute de suprarealism-în-acţiune!) iar în *PJTTR,* finalul aproape... proto-parodic: un tunel cu zeci de maşini, luat ostatic de un terorist, devine scena unei incredibile combinaţii de

John Woo, *Money Crazy*

comedie à la Capra şi *Independence Day,* care spune mai mult despre paranoia comunitară decît zeci de pagini de „analiză a sistemului"...

Întrebarea care stă pe buze („Este Woo un autor, sau un simplu meseriaş?") poate fi înghiţită, după „mostra Udine", odată cu veninul: este autor get-beget, care, ca şi Hitchcock, face filme comerciale cu idei. „Extremele" îl ating, „ruperea de realitate" (care-l seducea odinioară) este modul lui de a o descifra, iar pentru cei care nu-i văd ideile în realitatea „comercială" a filmelor – de la *Money Crazy* la *Face / Off* –, un sfat: a se medita profund la intenţia lui John Woo de a se apuca de o comedie muzicală „precum *Umbrelele din Cherbourg* sau *Singing in the Rain",* de îndată ce va termina turnajul lui *Mission Impossible 2...*

Alex. Leo ŞERBAN

Nu rataţi

Delicte şi fărădelegi

(Crimes and Misdemeanors),

unul din cele mai bune filme

ale lui Woody Allen

vineri, 14 mai, ora 22,45, pe canalul „Acasă"

Cronica literară de tranziţie

POSTMODERNISMUL – un sfîrşit fără capăt (II)

Mircea Cărtărescu vede în „generaţia '80" (cea care a înfipt steagul postmodernismului explicit pe solul românesc: Cărtărescu, Coşovei, Iaru, Stratan, Ghiu, Lefter, M. Marin, M. Ghica, Bucur, Muşina, Mureşan, Stoiciu, Danilov, Petreu, Hurezeanu, C. Popescu, Wagner, Hodjak, Totok ş.a.) *„una dintre cele mai puternice generaţii din istoria poeziei româneşti"* (p. 148). Judecata se poate admite, ca şi descrierea esenţializată a viziunii dominante din feldeinţa lirică a acestei generaţii: *„realitatea apare în (poemele generaţiei '80) torsionată de o subiectivitate nelimitată, marcată de colocvial, derizoriu, sordid. Caracterul «angajat» al noii poezii e sugerat de o altă siglă, adesea utilizată: «coborîrea poeziei în stradă»"* (p. 150). Aşa este. E corectă şi observaţia că *„este pentru prima dată în cultura română cînd o generaţie întreagă respinge influenţa tradiţională a culturilor europene (franceză sau germană) pentru a se îndrepta spre cea cu totul diferită a Statelor Unite"* (p. 152), cu nuanţa că nu verbul „respinge" e cel adecvat; l-aş înlocui cu „e indiferentă la". Dar, de la această bună portretizare a unui grup important de scriitori la o anume oră a istoriei, şi pînă la generalizarea şi teoretizarea conform cărora *„angajamentul în lumea postmodernă ar mai putea însemna şi ieşirea culturii române din zona tradiţională a influenţelor vest-europene (franceză, germană etc.) şi orientarea ei, pentrù prima dată în istoria naţională, către cultura de tip nord-american"* (p. 202), e o distanţă pe care n-aş alerga-o la fel de iute şi decis ca Mircea Cărtărescu, cu atît mai puţin cu cît el găseşte chiar dezirabilă această orientare. Îmi justific retlcenţa prin două argumente, unul de fond şi unul etno-psihologic. Mă îndoiesc, mai întîi, că modelul cultural nord-american e suficient de substanţial şi de consistent ca să-l putem socoti „superior" celui european. Iar în al doilea rînd, mi se pare cu neputinţă ca spiritul generat de un popor „vechi" cum e al nostru să se muleze vreodată pe specificităţile radical diferite ale „Lumii Noi". (Că un anume *Zeitgeist* e binişor impregnat cu trăsături de acolo, e indeniabil. Dar timpul curge. „Sfîrşitul istoriei" nu e decît un capitol al ei). O atare „convertire la americanitate" e o utopie şi o ucronie laolaltă. Mutaţii genetic-culturale nu există. Facem funciarmente parte din „Statele Unite ale Europei", în care ne tot „integrăm", cu paşi înainte şi-napoi, de vreo 2000 de ani. Să ne „integrăm" cultural Statelor Unite ale Americii?! Ideea de a ne smulge din spaţiul european de influenţă e echivalentă „săriturii peste umbră". Ceea ce se poate rezonabil susţine este că o infuzie (nu din superficie, spumă, efemer), ci din elementele cu miez şi sevă din *the american way of culture,* bine asimilată, n-are ce să ne strice, adăugîndu-se sintezei care suntem.

În această polaritate, America/Europa, Mircea Cărtărescu depistează şi o confruntare socio-mentală *„ireductibilă"*: pe de o parte, viziunea *„«umanistă», idealistă, elitistă, apărătoare a valorilor absolute, a «artei mari»"* (căreia i-ar aparţine *„cele mai multe dintre VIP-urile vieţii noastre intelectuale de azi"*), pe de alta, viziunea *„pragmatică, democrată, tolerantă, informatizată, adeptă a unei definiţii mult mai extinse a fenomenului artistic"* (răspîndită de *„noile orientări universitare şi stagiile în străinătate ale tinerilor de valoare"* – p. 203). Suntem, parcă, la un nou „patruşopt", bonjurişti şi tombatere! Numai că ceea ce aduceau bonjuriştii, agasînd şi sictirind tombaterele, nu doar se **potrivea** şi era **congruent** cu fondul nostru latin, ci se identifica de-a dreptul cu acesta, îl **revela**. „Parisul" scosese din ei ceea ce **era** de scos. În timp ce pentru o organică „yankeizare" *I'm afraid* că nu avem valenţe.

Şi apoi, disjuncţiile, tandemurile (umanism/pragmatism, idealism/democratism, elitism/toleranţă, artă mare/informatizare, definiţie largă) pe care le enumeră Cărtărescu mai sus nu sunt simetrice, ba unele nici nu sunt tandemuri, pentru că primul termen îl include (parţial) pe cel de-al doilea. Renunţă postmodernismul la „elitism"? Ar fi o contradicţie: el e egida unei lumi esenţialmente concurenţiale. Arta e o chestiune de performanţă. Ea produce, deci, lucruri de vîrf, lucruri de serie şi lucruri de doi bani. Le-mbrăţişează postmodernismul numai pe ultimele două? Un om serios ca M. Cărtărescu nu va susţine niciodată aşa ceva. Aşadar, postmodernismul nu se poate dispensa de „elitism". Sau, alt binom: VIP-urile ar predica „idealism", în timp ce stagiarii, „democraţie". Nu înţeleg. Manolescu, Al. George, Simion, Pleşu, Liiceanu, Buzura, Paleologu, Theodorescu, Şora, Ornea, Grigurcu, Ulici etc. nu sunt democraţi, ci doar idealişti? Nu merge. La fel e cu „toleranţa", de care ar fi capabili doar tinerii-de-valoare-cu-stagii-în-străinătate, VIP-urile nu – ceea ce sună cu totul anapoda faţă de realitate.

Acestea sunt cîteva obiecţii şi delimitări faţă de secţiunea teoretică a cărţii lui Mircea Cărtărescu, altminteri – cum am spus – o secţiune închegată şi coerentă. Despre coborîrea în concret (literatura), în numărul viitor.

George PRUTEANU

*) Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc,* postfaţă de Paul Cornea (în româneşte, în franceză – versiune de Micaela Slăvescu şi în engleză – versiune de Mirela Adăscăliţei), Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999, 570 p., 84.000 de lei.

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Millennium

O sărăcie tradiţională

Peste tot, prin locurile industrializate mai dens, de *ziua celor ce muncesc*, partidele (social-democrate sau nu), dar, mai ales cele care ţin, deja, în cătare, orizontul electoral 2000, redescoperă, cu voluptate, sensul mitingurilor la iarbă verde şi-şi scot simpatizanţii la bere, discursuri şi mititei. Au fost chiar unii care şi-au călcat pe conştiinţa politică şi s-au amestecat în rîndul gros format la bere, preferînd să uite cine le toarnă în halbă. Căldură mare. O ironie suplimentară administrată de istorie – pe măsură ce un partid se videază de semnificaţii şi actele lui incep tot mai mult să pară desprinse dintr-un balet suprarealist – el îi îmbrăţişează cu mai multă (disperată) energie pe ultimii rămaşi, acolo, în rezervaţiile tehnologice. Subiectul livretului – sărăcia generalizată.

Ironie – în aceeaşi zi de rustică sărbătoare, în acord cu tonul toasturilor, Comisia Naţională de Statistică a confirmat ceea ce, în casa lui, fiecare dintre noi ştie prea bine. Fabricile continuă să moară cu fiecare discurs parlamentar, iar muncitorii devin mai puţin numeroşi ca liderii lor sindicali după fiecare moţiune. La fel şi banii. În harababura ideologică, singura consecvenţă care menţine pe linia de plutire şi o umbră de speranţă în capii gînditori ai plenarelor cu bere şi mititei este aceea a consolării săracilor. Chiar că s-ar supăra dacă n-ar fi nimeni să-i consoleze de ziua lor.

Pe aceeaşi scenă se desfăşoară, de mult timp, scene din balete diferite – poate complementare? – şi, la o scrutare, ai zice că alunecarea pe lîngă a celor două Românii, aduce a pace socială. În măsura în care discuţia dintre surzi este, cu adevărat, pace socială. Unul se face că ţine cu clasa muncitoare şi nu există tribună pe care să n-o inunde cu fraze din *Statul şi revoluţia*, altul îmbracă scurte cenuşii, aruncă în vîrful capului o şapcă bine-cunoscută, ar purta, la o adică, şi cizme de cauciuc... E o ocazie festivă să parcurgă din maşină, calea înnoroiată pînă la primăria condusă cumnecum de un partizan de-al lui. Alţii îşi compun o figură mieroasă, citează din evanghelii, ţin mîna pe inimă (nu se ştie: ca s-o dea, ca să nu li se fure)... E straniu să vezi un creştin *declarat*, dînd Cezarului ceea ce e al lui Dumnezeu. Principalul este să ne ţinem de tradiţie. Într-un fel sau altul, fiecare program politic este o utopie întrucît vorbeşte despre o bogăţie (sau decenţă) dincolo de linia orizontului cînd, în realitate, 90 la sută din populaţie se scufundă în sărăcie.

Cineva spunea că sărăcia te ţine prizonier al timpului prezent. Săracul, aşadar, este condamnat să trăiască şi să retrăiască aceeaşi zi, singura modificare fiind cea a vîrstei sale biologice. Ostateci ai unui sistem pe care nu-l înţeleg, dar îl votează, într-o caricatură de democraţie. O democraţie anomică rivalizînd, prin efecte, cu două tiranocraţii paralele şi izolate una de cealaltă de limbaj. Poate şi pentru că sistemul politic pare o ficţiune. O clonă a realităţii... Truc anatomic. Sintaxă aleatorie. Cum s-ar explica aberaţia unei oglinzi care nu te reflectă, ci se reflectă doar pe sine?

A fi sărac a fost o vreme slogan, pentru ca apoi, subit, să se transforme într-un tabu. X îşi vinde un rinichi pentru a-şi cumpăra casă. Y se haiduceşte la margine de Bucureşti. Din sărăcie. Prostituţia ca şi proxenetismul, prostia si ura rezultate de lungă durată ale sărăciei. Aşa ceva, vorba lui Junger, se vindecă prin tăierea capului. Discursurile oficiale consideră sărăcia un argument, nu o realitate. Singura. Sărăcia ca pînă mai ieri, pavăză şi argument, în dialogurile la nivel inalt. Şi în manifestările dezordonate ale fiecărei zile.

Acest mecanism (sau solipsism), preluat o dată cu „moştenirea" trecutului comunist, nu duce decît într-o direcţie: vexaţia socială se transformă în vehemenţă. Iar vehemenţa într-o psihoză de societate. Boală de tranziţie. Polaritatea economică a societăţii a fost şi este întreţinută cu artă. Sau din instinct? Societatea, cu tot cu creierul ei obosit, cu emoţiile ei ofilite, se reîmbolnăveşte de psihoza dualismului. Va aplica, astfel, retorica binomului, creînd adversari prin diferenţă. Nişele economice (sau ecologice?) sînt de o simplitate aproape biologică. Problema nu e doar culturală. Este, în fapt, cea a resurselor, iar în probleme ecologice nu se pot face multe compromisuri. Rămîne să descoperim învinşii şi învingătorii, săracii şi bogaţii ecosistemului.

Ziua de Întîi Mai rămîne, conform tradiţiei de patruzeci-cincizeci de ani, Ziua Săracilor. Acum, ca în orice ocazie sărbătorească, invingătorii se amestecă, pentru doar o clipă, cu învinşii. Poate pentru a-i convinge că avem cu toţii aceeaşi soartă. Şi, cum spuneam, e uşor să ţii captivi într-un discurs oamenii prinşi într-o anexă statistică şi să mizezi pe capacitatea lor de adaptare.

Sorin ŞERB

Cazuri de tortură în România

„Nu aş fi solicitat o astfel de misiune dacă la sediul nostru din Geneva nu ar fi sosit o serie de sesizări de abuzuri", a mărturisit la sfîrşitul lunii aprilie raportorul special al ONU pentru cazuri de tortură, Sir Nigel Rodley, la capătul unei misiuni în România. Rodley a precizat că mai ales poliţiştilor li se impută abuzuri şi tratamente inumane. În cele 10 zile ale misiunii sale, oficialul ONU a vizitat mai multe secţii de poliţie şi penitenciare, între care penitenciarele din Iaşi, Craiova, penitenciarul cu cei mai mulţi deţinuţi condamnaţi pe viaţă, şi pe cel din Bacău, unde în cursul anului trecut deţinuţii s-au revoltat împotriva relelor tratamente la care erau supuşi. Rodley spune că mai ales două metode de tortură practicate în închisorile sau în aresturile preventive din România au atras atenţia înalţilor funcţionari de la Geneva. Prima dintre metode, rotisorul, constă în învelirea omului într-un covor şi apoi lovirea acestuia cu bastonul. În cea de-a doua, scîndurica, omul este culcat cu faţa în jos şi i se pune o scîndură pe spate. Pe scîndură va sări apoi cel care îi aplică această corecţie şi nu alta, pentru că, asemenea rotisorului, tortura aceasta nu lasă urme vizibile. Raportorul ONU spune însă că, în urma vizitelor prin penitenciarele româneşti, el nu poate confirma existenţa unor asemenea cazuri. Pe de altă parte, Rodley recunoaşte că a stat de vorbă cu deţinuţi care s-au plîns că ar fi fost bătuţi cu bastonul, cu picioarele sau cu pumnii, atît în arestul preventiv, cît şi în închisoare. De asemenea, la ONU au ajuns sesizări potrivit cărora poliţiştii îi bat pe suspecţi pentru a-i sili să recunoască o anumită faptă. Bătaia, însă, nu poate fi asimilată definiţiei torturii, aşa cum este ea cuprinsă în dreptul internaţional. Potrivit acestei definiţii, metodele clasice de tortură ar fi smulgerea unghiilor, tăierea urechilor şi alte metode medievale, mai puţin arderea pe rug, care nu mai figurează în nomenclatorul torturii.

© B. Lupescu

Într-adevăr, în România nu se mai practică nici smulgerea unghiilor, nici tăierea urechilor suspecţilor care nu vor să mărturisească fapta pentru care au fost reţinuţi. Acest lucru e confirmat de preşedintele LADO, Nicolae Ştefănescu Drăgăneşti. În schimb, LADO deţine mii de sesizări de abuzuri, cele mai multe incriminînd poliţişti prea zeloşi. Deţinuţii din penitenciarul din Bacău s-au plîns că imediat după încetarea revoltei de anul trecut, ofiţerii i-au bătut de i-au smintit. Poliţiştii purtau cagule pe cap ca să nu poată fi recunoscuţi. Acelaşi tratament li s-a aplicat şi deţinuţilor de la penitenciarul Jilava, în urma unei revolte similare. Tot LADO ne-a pus la dispoziţie cîteva sesizări primite în ultimul timp. *„Un grup de poliţişti mascaţi au acţionat prin acte de violenţă împotriva deţinuţilor «recalcitranţi». Mai mulţi deţinuţi au fost vătămaţi corporal şi au fost deposedaţi de bunurile personale."* Aceste abuzuri au fost semnalate Ligii pentru Apărarea Drepturilor Omului prin intermediul plîngerilor venite din partea celor aflaţi în detenţie. Un alt dosar descrie abuzurile unor poliţişti care servesc Gara de Nord din capitală: *„la data de 1 decembrie 1997, în Gara de Nord, în jurul orei 23, doi poliţişti îmbrăcaţi în civil au acostat doi tineri angajaţi ai unei firme private: N. A. Cojocaru, avocat, şi A. Cristian. În incinta secţiei de poliţie din Gara de Nord, Cojocaru a fost luat la bătaie şi înjurat de către unul dintre poliţişti. De faţă era şi ofiţerul de serviciu, locotenentul Laurenţiu Titu, care nu a intervenit în apărarea tînărului agresat"*. Un alt caz este acela al poliţiştilor din localitatea Tîrna Mare, care obişnuiau să bată sătenii după metoda „rotisor". Deosebit de grav este şi cazul lui Liviu Nicolaescu din Fieni, judeţul Dîmboviţa care, pentru a fi silit să recunoască un furt, a fost lovit de către poliţişti cu bastonul, a fost tras de păr şi i-au fost zdrobite unghiile sub tălpile unor poliţişti. În urma acestui tratament, Nicolaescu a suferit o ruptură de splină şi a trebuit să fie operat. Tot în dosarele LADO figurează şi povestea lui Liviu Trestianu, care a fost arestat la domiciliu şi maltratat, împreună cu soţia sa gravidă în luna a opta, de către poliţişti. În urma bătăilor, femeia a pierdut sarcina.

Raportorul special al ONU pentru cazuri de tortură, Sir Nigel Rodley, declara la finalul misiunii sale în România: „Da, am constatat cazuri de violare a dreptului internaţional în ceea ce priveşte tortura şi tratamentele crude, deşi nu aş descrie aceste abuzuri ca fiind sistematice şi nici nu cred că reprezintă o politică a guvernului din România."

Aşadar, maurul şi-a făcut datoria. Maurul poate să plece. Liniştit.

Ara ŞEPTILICI

Sondaj printre deţinuţi

Direcţia Generală a Penitenciarelor, SIRDO şi Facultatea de Sociologie a Universităţii Bucureşti au făcut un sondaj de opinie printre 1.000 de deţinuţi din penitenciarele Tîrgşor, Codlea şi Gherla. O treime dintre ei au afirmat că au condiţii de viaţă foarte proaste, iar un sfert au calificat aceste condiţii ca fiind „nu prea bune". Sub 5% au declarat că traiul lor în penitenciar decurge în condiţii foarte bune. Cele mai des invocate motive de nemulţumire au fost supraaglomerarea şi frigul din camere. Cei mai mulţi deţinuţi au declarat că în aresturile poliţiei condiţiile sînt mai proaste decît cele din penitenciare.

95% dintre intervievaţi au susţinut că pot face duş o dată pe săptămînă. 15% spun că nu pot bea apă de cîte ori doresc. 52% sînt nemulţumiţi de calitatea igienică a aşa-numitului *echipament penal*. 73% consideră curăţenia din penitenciar ca fiind satisfăcătoare. 60% spun că hrana este suficientă.

61% dintre deţinuţi s-au declarat informaţi asupra drepturilor pe care le au. 79% au afirmat că pot citi un regulament de ordine interioară.

30% din cei întrebaţi au afirmat că au fost loviţi sau insultaţi de cadrele penitenciarelor. Aproximativ jumătate dintre aceştia susţin că au fost loviţi rar, iar ceva mai puţin de un sfert spun că au fost loviţi des.

În lotul ales pentru sondaj, 23% dintre subiecţi au primit pedepse disciplinare şi dintre aceştia 15% au afirmat că nu au fost informaţi asupra motivului pedepsei.

44% dintre deţinuţi spun că nu au posibilitatea de a sta de vorbă cu reprezentanţii asociaţiilor pentru drepturile omului care vin în închisoare, iar 25% spun că au această posibilitate doar uneori.

Din interviuri rezultă că mulţi deţinuţi au fost supuşi unor presiuni fizice şi psihice în aresturile poliţiei, în vederea încărcării dosarelor lor cu fapte penale ai căror autori erau necunoscuţi.

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Îl cunosc pe...

Anton Iancu, colonel, director-adjunct la Cercul Militar Naţional

De unde pasiunea dvs. pentru frumos?

Păi, în primul rînd, fiind la o instituţie centrală a armatei pe funcţia pe care sînt, este normal să patronez un act de cultură de calitate, de valoare, onorat de artiştii de primă mărime ai ţării. E îndeobşte cunoscut, Cercul Militar e recunoscut ca un loc select de întîlnire a elitei artistice româneşti. Nu putea face excepţie, arta.

Dvs. personal cum aţi ajuns la această confluenţă cu frumosul?

Păi, am ajuns din pasiune generată de frumos. Eu în cultură lucrez de aproape 20 de ani, în armată. Preocupări am diverse şi venind din '89 la Cercul Militar n-am putut să nu valorific aceste generoase spaţii ale Cercului pentru activităţi expoziţionale. Ceea ce se întîmplă la Galeria Artelor e o acţiune de mare valoare, cu profunde valenţe educativ-estetice şi care a adus Cercului Militar o anumită cotă de prestigiu în universul spiritual al Capitalei. Au onorat simezele Galeriei nume de marcă în arta românească, cum sînt: Ion Sălişteanu, Val Munteanu, Marcel Chirnoagă, Nicolae Iorga, Spiru Vergulescu, familia Neamţu şi mulţi alţii, lista poate continua. Nu degeaba proeminenţi atît critici şi oameni de artă, proeminenţi oameni de cultură, mass-media au denumit Galeria Artelor un „barometru al artelor".

Am observat că promovaţi arta clasică...

Da, arta românească tradiţională. Cei ce expun răspund criteriilor comisiei de selectare: să fie absolvent al Institutului superior de specialitate, fiindcă fără studiu aprofundat nu poate fi vorba de artist, să aibă 10 ani de activitate expoziţională remarcabilă, fiindcă în 10 ani are o personalitate canalizată, să aibă o cotă recunoscută şi să se înscrie pe linia tradiţiilor artistice româneşti.

Dvs. personal aţi pictat vreodată?

Nu, fiindcă pictura n-a fost un hobby de timp liber. Iubirea de artă nu pot spune că mi-am descoperit-o, mi-am amplificat-o, pot spune, la Cercul Naţional.

V-aţi conturat, bănuiesc, cîteva idei estetice. Frumosul, în definitiv, ce e?

Tot ce place ochiului, tot ce te atrage şi îţi creează o reconfortare spirituală.

Şi, mergînd pe aceeaşi linie, arta e sublimă. Ce e sublimul?

Totdeauna sublimul e mesajul transmis de artist.

Bănuiesc, aveţi o ierarhie personală...

Ar fi Corneliu Baba, Grigorescu, Ciucurencu, Vasile Grigore, Popescu-Negreni. La Grigorescu, de exemplu, mi-au plăcut tonurile pe care le foloseşte spre a-şi transmite mesajul. Am şi în colecţia de Artă a Instituţiei două lucrări, pe care le mai văd din cînd în cînd, în circuit închis, cînd sînt foarte stresat. Mă duc acolo, în timpul programului, mă aşez şi mă uit la cele mai frumoase lucrări din Pinacoteca Instituţiei. Îmi încarc bateriile şi abordez altfel problemele.

Ce pregătiţi pentru această vară?

În luna iulie, spre a rămîne în tradiţia noastră, organizăm o expoziţie „Vara în lumină şi culoare." Vara, pentru toţi artiştii, nu înseamnă acelaşi ton. Vă aşteptăm!

Eugen ISTODOR

Umilinţa zilnică

Vis de tranziţie

Cînd eram mic visam că mîncam cozonac şi fratele meu mi-l lua. Cînd eram foarte supărat şi ajungeam la concluzia că viaţa n-are nici un rost, visam partizani sovietici. Ei învingeau şi mă trezeam liniştit.

Au trecut ani şi ani în care n-am visat nimic. Am dormit în trenuri, în hoteluri, pe mese, în cabină. Mi se părea că aşa trebuie, că asta înseamnă că e nevoie de tine, eşti util, munceşti.

Şi iată-ne în zilele noastre, cînd, cu părul alb, vreau să visez liniştit, să mă trezească păsărelele, să-mi îngrijesc florile din curte şi să-mi salut vecinii. Azi dimineaţă, însă, m-am trezit lac de sudoare, tremurînd de frică. Visasem că un român tare, înalt ca bradul şi negricios îmi ţinea copilul de gît şi-mi cerea banii, ceasul şi maşina. N-am fost niciodată un erou, nici măcar în filmele pe care le-am făcut cîndva, aşa că, plin de groază, i-am dat ceasul, banii şi el a plecat cu maşina mea.

Am rămas tremurînd, cu copilul în braţe. El plîngea şi-şi privea tatăl care nu era nici frumos, nici viteaz, nici bogat.

Din fericire a fost doar un vis. Dar de ce visez eu aşa ceva, astăzi? O fi posibil? O fi din viaţă? M-am dus în curte, mi-am făcut o cafea şi m-am hotărît: îmi cumpăr puşcă. Şi nu-i doresc nici unui român din cei descurcăreţi care ne cam intră în case să mă viziteze neanunţat. Nu e bătrîneţea pe care mi-am visat-o, nu e realitatea pentru care am muncit, dar nu pare să fie altă soluţie în acest Est sălbatic.

Mircea DIACONU

Cu ochii-n 3,14

MALRAUX ŞI CAMUS ÎNTRE *ETERNA EXPRES* ŞI *ODA BUCURIEI*

● Lîngă Piaţa Ferentari există o clădire cu trei firme una lîngă alta: „Eterna Expres Serv. SRL, Servicii Funerare & Transport, Băcănie". Pe un afiş, mai jos, e scrisă oferta: ulei, zahăr, cafea, brînză, salam, rahat, pîine şi alte produse alimentare plus lumînări, tămîie, batiste, dresuri negre, batic doliu, farfurii, pahare, căni, sicrie, cruci... Societatea respectivă (unică) asigură împrumuturi de urgenţă şi ajutoare de deces pentru pensionarii din transporturi, comunicaţii „şi alte categorii". Nişte oameni practici, într-un sediu placat cu faianţă neagră. (**A. M.**)

● Cine nu ştia sau credea altceva a aflat, într-un *Tucă Show* de luni, 10 mai, că Malraux şi Camus au fost *colaboraţionişti*. Ideea genială a lui Orwell, potrivit căreia trecutul e deseori mai imprevizibil decît viitorul, şi-a aflat astfel o năucitoare confirmare. (**A. C.**)

● 175 de ani n-o fi o cifră rotundă, dintre acelea care impun banalitatea festivităţilor pioase, totuşi au trecut – şi nu ca un nimic – 175 de ani de cînd, la 7 mai 1824, la Viena, a răsunat pentru prima oară Simfonia a 9-a, în re minor, cu cor şi orchestră, a lui Ludwig van Beethoven. Aceea cu „Oda bucuriei", în finalul ei, aceea care cheamă oamenii să devină fraţi. Şlagăr dintre cele mai patetice, „Marseieză a umanităţii" pusă la difuzoarele lagărelor de exterminare naziste, dar şi la căderea Zidului în '89 – manipularea ei face obiectul studiilor de sociologie şi politologie care nu pot însă concura, pe retina memoriei noastre, cu imaginea cea mai „melo", cea mai dură, cea mai umană: Beethoven, surd, incapabil să audă uralele spectatorilor, poliţia interzicînd ovaţiile care încălcau decenţa. (**R. C.**)

DIN TEO ŞI MIRCEA, PRINŞI CU NIŞTE AGRAFE, RĂMÎNE CIRCUL

● La Antena I, Teo şi Mircea se distrează în fiecare dimineaţă, chicotind primii la glumiţele pe care şi le spun, spontan şi în direct, silabisind titlurile din ziare, cu o predilecţie specială spre ştirile despre closete, povestesc caricaturi, relatează pe larg articolele dedicate lor din revistele lucioase sau mate, spre satisfacţia unor largi categorii de spectatori. Marţi, a fost inaugurată o nouă rubrică: topul celor mai tembele evenimente. Tembel: era cuvîntul care lipsea. (**M. B.**)

● Odată cu vizita Papei, românii au descoperit o nouă problemă existenţială. Două bătrîne în tramvai: „Cum i-o sta băscuţa aia pe cap!" „O fi prinsă cu nişte agrafe." „Păi, ce, mai are păr? N-ai văzut ce bătrîn e?!". O desacralizare mai aprigă a momentului nici că se putea. (**C. G.**)

● Un spirit avizat care se pricepe să treacă dincolo de aparenţe, ne arăta deunăzi cam ce-ar trebui să înţelegem din vizita Papei: „...dificultăţile tranziţiei îi împiedică pe conducătorii ai (? *n.n.)* României să mai dăruiască pîine, a rămas însă circul. În această din urmă categorie se înscrie şi vizita Suveranului Pontif (...); politicienii s-au gîndit că o diversiune ar fi binevenită, iar Papa este chiar personajul insolit de care aveau nevoie" *(Cotidianul*, 6 mai). Deşi preveniţi, românii au primit cu multă bucurie vizita Papei. O nouă dovadă că nu-i înţelegem cum trebuie pe subtilii naţiei, deşi ei se străduiesc să ne deschidă capul... (**T. C.**)

IRINA BUDA IA ÎN MÎNĂ ITALIANA

● Din *Libertatea* de vineri, 7 mai a.c.: „La o lună după ce Gabor Buda a fost arestat pentru că şi-a ucis tatăl, Irina Buda, mama sa, a recunoscut că ea este adevărata criminală. Ea a spus poliţiştilor că stafia soţului său a chinuit-o ameninţînd-o că o va lua pe lumea cealaltă dacă nu va recunoaşte că l-a ucis." Hamlet, du-te şi te culcă! (**a.l.ş.**)

● „Dan Hăulică este singurul critic de artă care nu arată o lucrare cu piciorul, ci o ia în mînă." – Sorin Dumitrescu, în emisiunea *Contemp Art* (TVR) de miercuri, 5 mai. (**a.l.ş.**)

● Vineri seara, în trenul cursă de persoane 7035 Bucureşti-Urziceni, în mijlocul unui covor de coji de seminţe (alimentat neîntrerupt), al mirosurilor grele şi al feţelor cu care nu doreşti să te întîlneşti noaptea pe o stradă mai puţin umblată, s-a auzit susurul nevinovat al unui telefon celular. O tînără s-a întrerupt din lectura revistei *Formula AS*, s-a căutat în poşetă, a apăsat pe o tastă şi a început să vorbească, dezinvolt, în italiană. Cum aducea vorba foarte des de ortodocşi şi de catolici, putem presupune nu neapărat că vorbea cu Dumnezeu (ca femeia de la „Perla" despre care scria dna Chiper în numărul trecut), dar cel puţin cu unul din trimişii Lui pe Pămînt, care tocmai îşi încheia prima zi de vizită într-o ţară ortodoxă şi prietenă. (**C. P.-B.**)

© C. Farcaş

CÎINE PÎNĂ LA MOARTE BRONZAT PE O INSULĂ MICĂ

● Metroul de la Romană rămîne o „chintesenţă a spiritualităţii" bucureştene. Graffiti-urile de pe pereţii lui îşi menţin nivelul de profunzime, mînuind, cu abilitate, metafore din cotidianul apăsător. Ultima descoperire este lucida, umila şi trista inscripţie *Cîine pînă la moarte.* (**I. P.**)

● Gama de servicii oferite populaţiei (sau unei anumite părţi a acesteia) se diversifică îmbucurător. La restaurantul *Die Deutsche Kneippe* (unde, de altfel, se mănîncă impecabil) găseşti, pe mese, un cartonaş cu textul: *„Bronzarea într-o atmosferă deosebită după standarde germane. Şase tipuri diferite de paturi de bronzare pentru orice tip de piele (pigment).* Sare în ochi nu doar împlinirea unei vechi aspiraţii estetice feminine, ci mai noua preocupare pentru *atmosferă* şi *diversitate.* (**I. P.**)

● În troleibuzul 96 cu care mă întorceam acasă cîţiva băieţi vorbeau despre Papa. „Da' unde stă Suveranul Pontif?", întreabă unul dintre ei. „La Vatican...", răspunde cel mai dotat, „...o insulă mică unde se prezice că stă cei mai credincioşi oameni." (**C. M.**)

3 STÎLPI CU 300 DE AROME AU GUSTAT DIN LOGICA SUBTILĂ

● Pe un stîlp, un petic de hîrtie pe care sînt scrise aceste două cuvinte: *PIANINĂ MEDALIATĂ,* însoţite de un număr de telefon (la care, probabil, răspunde cu glas melodios pianina medaliată). (**D. S.**)

● Pe doi stîlpi de marmură (aflaţi faţă-n faţă) din staţia de metrou Piaţa Unirii II, două inscripţii: pe unul – *DE CE CITEŞTI BĂ GUŞTERE?;* pe al doilea – *IAR CITEŞTI?* (**D. S.**)

● Din *Transit,* „revista de reclăma *(sic!)* a întreprinzătorului cu difuzare gratuită": „Szezám. En gros de parfumuri. Veszprém, bolgár M.u.8. Imitaţia nuanţelor de parfumuri cunoscute *(sic!),* identice cu cele originale în flacoane excluziv unicat cca. 300 de arome pentru dame şi bărbaţi începînd de la 390 Ft." De unde se vede că imitaţia, tocmai pentru că nu e originală, poate fi excluziv unicat de la un preţ de bărbaţi şi femei în sus. (**M. V.**)

● De la o crainică a postului de televiziune Prima, aflam (pe 9 mai) că după slujba religioasă din Piaţa Unirii, circa 50 de români, printre care mulţi copii, „au *gustat* (s.n.) din împărtăşanie". Au gustat doar, nu s-au ghiftuit, aşa cum îşi închipuia, probabil, prezentatoarea că se petrec lucrurile atunci cînd oamenii se împărtăşesc. (**T. C.**)

● În zona Universităţii am remarcat nişte afişe micuţe pe care erau scrise cu majuscule următoarele cuvinte, unul sub altul: AVORTURILE – HOMOSEXUALII – NATO – PROSTITUŢIA – PAPA. Am stat, m-am uitat îndelung, am citit iniţialele, că poate o fi un joc de cuvinte. Nimic. Logica autorilor era atît de subtilă că doar Dumnezeu, Papa şi Patriarhul ar fi putut s-o pătrundă. (**C. G.**)

N.C. MUNTEANU
jurnalist

Fiscul şi rigoarea nemţească

Dacă e adevărat, cum a spus Mark Twaine, că Dumnezeu a lăsat eternitatea ca să poată omul învăţa limba germană, pentru a pricepe fiscul german e nevoie de eternitate şi încă ceva pe deasupra. În chestiunea impozitelor la nemţi mai nimerit ar fi să spun că tot ce ştiu este că nu ştiu nimic. Sau aproape. Cum am plătit ceva impozite la nemţi, musai să vă împărtăşesc cîte ceva din vasta-mi neştiinţă.

La nemţi, sustragerea de la plata impozitelor e un delict grav. Nu chiar atît de grav ca în America, unde e considerată o crimă, dar pe aproape. Cum în Germania impozitul pe venituri e destul de mare, peste 30 la sută şi chiar mai mult, ispita de a-l păcăli e mare. Pentru a-l feri pe contribuabil să cadă în greşeală, fiscul german a imaginat un sistem complex şi, în acelaşi timp, de o dezarmantă simplitate. Cel puţin la temelie.

Spre sfîrşitul anului, cam cu o lună înainte, tot omul trăitor în Germania, cu acte în regulă, şi care realizează un venit, de orice fel, primeşte de la fisc un carton, de mărimea unei jumătăţi de coala de hîrtie. Documentul are un nume barbar, „lohnsteurkarte", cuvînt imposibil, alcătuit din trei cuvinte, operaţiune pe care nemţii o adoră. Înseamnă, „fişă de impozit pe salariu". Pentru a risipi confuziile, în fiecare an fişa are altă culoare. Este însoţită de o broşurică cu instrucţiuni referitoare la completarea declaraţiei anuale de venituri, dar şi cu informaţii despre scutirile la care ai dreptul. Fişa conţine numele şi adresa contribuabilului şi clasa de impozit în care e înscris. În număr de patru, cu subdiviziuni, în principal, clasele ţin seama de starea matrimonială a plătitorului. Clasa I/I, cuprinde necăsătoriţii sau divorţaţii fără copii şi fără alte angarale, pensie alimentară, de exemplu. Aceştia plătesc impozitele cele mai mari. Dacă eşti căsătorit, iar partenerul nu lucrează, eşti încadrat într-o clasă mai clementă. Impozitul e mai mic cu cît ai mai mulţi copii. După cum se vede, statul încurajează căsătoria şi foloseşte fiscul ca pîrghie demografică.

Fişa de impozit pe salariu trebuie depusă, obligatoriu, la începutul anului următor, la serviciul personal de la locul de muncă. Fără această fişă, practic, nu eşti angajat nicăieri. Dacă se întîmplă să fii angajat fără fişă, şi se întîmplă, înseamnă că lucrezi la negru. Pentru munca la negru pedeapsa e foarte aspră, atît pentru angajat, cît şi pentru firma care comite delictul.

La sfîrşitul lunii ianuarie, serviciul personal înapoiază angajatului fişa de impozit pe salariu, plină de cifre misterioase. Conţine totalurile sumelor anuale ale salariului încasat, impozitului reţinut şi vărsat la buget, contribuţiilor la fondul de şomaj şi de asigurare medicală, precum şi a impozitului cuvenit bisericii.

Astfel îmbogăţită, fişa trebuie înapoiată fiscului, însoţită de o declaraţie de venituri anuale totale. Dacă realizezi venituri numai din salariu, e simplu. Dacă ai şi alte venituri, lucrurile se complică. Cam aici începe eternitatea. La alte venituri se includ dobînzi la economiile de la bancă sau din alte hîrtii de valoare, dividendele, dacă ai investit în acţiuni sau în fonduri de investiţii, chirii încasate, dacă eşti proprietar de locuinţe sau de spaţii comerciale închiriate. Pe scurt, trebuie să declari toate veniturile, iar declaraţia e obligatorie. Pentru a descuraja frauda, fiecare contribuabil are dreptul la un cuantum de venituri, altele decît salariul, scutit de impozit, în sumă de şase mii de mărci, dublu dacă eşti căsătorit şi soţia nu lucrează. Pentru tot ce cîştigi peste această sumă, plăteşti impozit!

Dacă într-un anume interval de timp nu înapoiezi fiscului fişa de impozit pe salariu, plus declaraţia anuală de venituri, fiscul te atenţionează, apoi te somează, şi dacă tot n-o faci, înseamnă că ascunzi ceva şi nu e bine. Contribuabilul german e însă scrupulos, o face de bună voie. Nu din datorie. Din interes! În extrem de multe cazuri, la socotelile finale, divină perspectivă, el primeşte înapoi bani de la fisc.

De exemplu, dacă ai cumpărat o casă sau un apartament, toate sumele cheltuite cu achiziţia, inclusiv dobînzile plătite pentru împrumuturi de la bancă, sînt scutite de impozit şi asta pe parcursul mai multor ani. Dacă eşti proprietar de casă sau de locuinţă şi faci lucrări de întreţinere, reparaţii, zugrăveli exterioare, sau de îmbunătăţire a confortului, mai ales cele de termoizolare, toate sumele cheltuite sînt scutite de impozit. Prin politica de impozite, iată, statul încurajează şi economisirea energiei.

Sînt deduse de la impozit şi cheltuielile ocazionate de transportul la locul de muncă, abonamente pe tren sau pe mijloacele de transport în comun, dacă nu sînt plătite de firmă, sau costul benzinei, în cazul în care foloseşti automobilul propriu. Scutite de impozit sînt şi cheltuielile legate de exercitarea unor profesiuni. De exemplu, ziariştii au cheltuieli suplimentare pentru cărţi şi reviste, drept care, prin lege, le este calculată o sumă forfetară scutită de impozit. Dacă cheltuielile depăşesc cuantumul sumei, bunăoară îţi cumperi un computer, şi acestea sînt deduse de la impozit, cu condiţia să prezinţi chitanţă. În fine, prin politica de impozite, statul încurajează şi fapta bună. Este scutită de impozit orice sumă donată unei societăţi de binefacere, fundaţie, organizaţie neguvernamentală, firește, dacă prezinţi dovada.

Cum grosul impozitului a fost calculat şi plătit automat, în fiecare lună, la sursa principală de venituri, dacă suma plătită a fost mai mare decît scutirile la care ai dreptul, şi de cele mai multe ori e cazul, la sfîrşitul anului fiscal primeşti bani înapoi de la fisc, adeseori sume mari, de ordinul miilor şi chiar al zecilor de mii de mărci. Acesta e motivul pentru care tot neamţul completează conştiincios declaraţia de venituri şi o trimite fiscului, însoţită de sacrosancta fişă de impozit pe salariu. Cum operaţiunea nu e deloc simplă, cere o vastă cunoaştere a legilor, complectarea actelor e o adevărată aventură. Practici, nemţii s-au gîndit şi la asta. La ei există o profesiune egală în importanţă cu cea de avocat, medic şi chiar preot. Este „steurberater"-ul, consilierul de impozite. El ştie legile, lui îi prezinţi toate dovezile pentru cheltuielile scutite de impozit, el îţi completează declaraţia de venituri, el îţi precalculează toate sumele pe care le mai ai de plătit la fisc. Sau de primit înapoi. Fiscul nu face decît să verifice socoteala, s-o întindă pe patul lui Procust al legilor, după care îţi dă înapoi, dacă a încasat mai mult, sau îţi cere să mai plăteşti, dacă ai plătiti prea puţin. Steurberater-ul este duhovnicul tău financiar, însă răspunderea pentru corectitudinea veniturilor declarate, sub semnătură, şi-o asumă numai contribuabilul. Pentru osteneală, steurberatu-ul este plătit în funcţie de cuantumul veniturilor anuale ale contribuabilului, suma ţi se deduce din cele impozitate.

Dacă încerci să disimulezi anumite venituri, fiscul e îndreptăţit să-ţi ceară un document de la bancă, unde sînt evidenţiate toate cîştigurile realizate din operaţiuni financiare executate prin bancă, inclusiv transferurile în străinătate. Eşti suspect că ascunzi ceva şi dacă ai un salariu mult peste medie, dar nicăieri nu apari cu economii aducătoare de venituri sau cu investiţii fireşti, casa în primul rînd. În mare majoritate, nemţii sînt proprietari de casă sau de locuinţă. Prezumţia de nevinovăţie e lege, dar fiscul îţi poate cere oricînd dovezile bunei tale credinţe, uneori pe mai mulţi ani înapoi, are dreptul să arunce o privire şi în arhivele băncilor, iar dacă ai călcat strîmb, eşti somat fără milă să plăteşti, chiar şi din urmă. Se adaugă o amendă suficient de mare să ţii minte şi să nu mai faci.

Starurile din lumea artistică şi sportivă, care realizează cîştiguri relativ mari şi în văzul opiniei publice, se bucură de atenţia specială a fiscului, chiar şi cînd îşi mută domiciliul şi afacerile în paradisuri fiscale. Încurcături cu fiscul a avut Boris Becker, Marcel Avram a făcut şi închisoare, la fel şi tatăl jucătoarei de tenis Steffi Graff, pentru că au fost suspectaţi sau au încercat să se sustragă obligaţiilor faţă de fisc. Faptul că Steffi Graff e o glorie naţională, literalmente adorată de nemţi, nu i-a scutit tatăl de necazuri. În materie de impozite, şi nu numai, la nemţi legea e lege. Pentru toţi. Pentru nume mari ale politicii, artei, sportului, show business-ului, ca şi pentru gunoieri, de altfel bine plătiţi.

Pe scurt, în Germania fiscul e ca moartea. Implacabil. Nu-i scapi. Dar dă şi înapoi. Cu asupra de măsură. Nu numai bani, cînd încasează prea mult, ceea ce nu-i puţin lucru. Dar, mai ales, statul dă înapoi prin tot ceea ce realizează cu banii încasaţi ca impozite în folosul contribuabilului. Şi prin toate comodităţile pe care i le oferă. Dacă n-aş şti că zic o tîmpenie, aş spune că statul german ia de la fiecare după venituri, oferindu-i după nevoi. În fine, aproape. Mă opresc, nu care cumva să credeţi că în Germania a învins comunismul. Doamne fereşte! Dimpotrivă, bîntuie pe acolo un capitalism feroce, de o eficienţă, fireşte, nemţească, şi foarte plăcut traiului. Chiar şi pentru cei care cîştigă mai puţin decît alţii şi plătesc şi impozite după cum cîştigă.

Cum perfecţiunea nu există, vă asigur, că şi la nemţi există şomeri, mulţi, oameni necăjiţi, nefericiţi, delincvenţi, drogaţi ş.a.m.d. Dar nu chiar ca pe ruinurile comunismului. Şi, o să rîdeţi, mai bogaţi sau mai puţin încăpuţi, toţi nemţii înjură fiscul. Care tace, ia şi face. Şi bine face!

O experienţă elveţiană

La rugămintea *Dilemei* pun pe hîrtie lucrurile cele mai importante legate de experienţa mea de aproximativ un sfert de secol cu sistemul de impozitare directă eleveţian.

Dacă te muţi în altă localitate poţi să fii sigur că la foarte scurt timp după înregistrarea mutaţiei la Primărie primeşti corespondenţă de la „Biroul de impozite". Altfel, declaraţia de impozite îţi parvine în prima săptămînă a anului, ea trebuie completată şi trimisă pînă la sfîrşitul lui februarie. Impozitele pot fi plătite „fără coadă" (prin poştă, bancă etc.) nemajorat pînă la sfîrşitul lui octombrie, iar pentru plăţile efectuate pînă la sfîrşitul lui aprilie ţi se acordă o reducere importantă (mai mare decît dobînda băncii). În declaraţia de impozit trebuie trecute toate veniturile, dar ai şi dreptul la o serie de reduceri (de exemplu pentru copii, transportul şi hrana la locul de muncă, literatura de specialitate, cheltuieli pentru formaţia permanentă, cheltuieli de sănătate extra-ordinare etc.).

Impozitele sînt mari, dar suportabile, pentru că ele corespund venitului real.

Cea mai mare parte din suma impozitată o reprezintă impozitele locale (comună + canton), o mică parte merge la stat (federal). Impozitele locale sînt folosite pentru şcoli, drumuri, administraţie etc, cele federale pentru armată, afaceri externe etc. Orice cheltuieli extraordinare (drumuri, poduri, tunele, clădiri, mărirea pensiilor, noi drepturi ca de exemplu alocaţia de maternitate etc.) trebuie să fie aprobate prin vot de către „suveranii" (populaţia localităţii, cantonului sau a întregii ţări), iar sumele aprobate sînt întotdeauna cheltuite adecvat. Cheltuielile ce ar depăşi suma iniţială trebuie aprobate prin vot la rîndul lor. Necesitatea cheltuielilor este susţinută de un lobby (organizaţii, partide etc.), dar există întotdeauna şi o opoziţie. Cine explică mai bine are cîştig de cauză la vot, succes care poate avea relevanţă şi la alegerile „politice" (parlamentare etc.). Avem realmente de-a face cu o transparenţă (glasnost) totală.

Fenomene precum abuzul, corupţia etc. există, dar rămîn excepţii, regula reprezentînd-o aplicarea corectă a legii. Este practic imposibil să determini un funcţionar prin intervenţii, pile etc. să nu respecte legea. Se ţine evident seama de situaţiile dificile („sociale"), dar tot în cadrul strict al legii.

Viaţa în Elveţia este grea (munceşti de-ţi sar ochii, plăteşti impozite mari etc.), dar previzibilă.

Siegfried SCHNAPP

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VII
nr. 328
21-27 mai 1999
16 pagini 2500 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

RISCUL

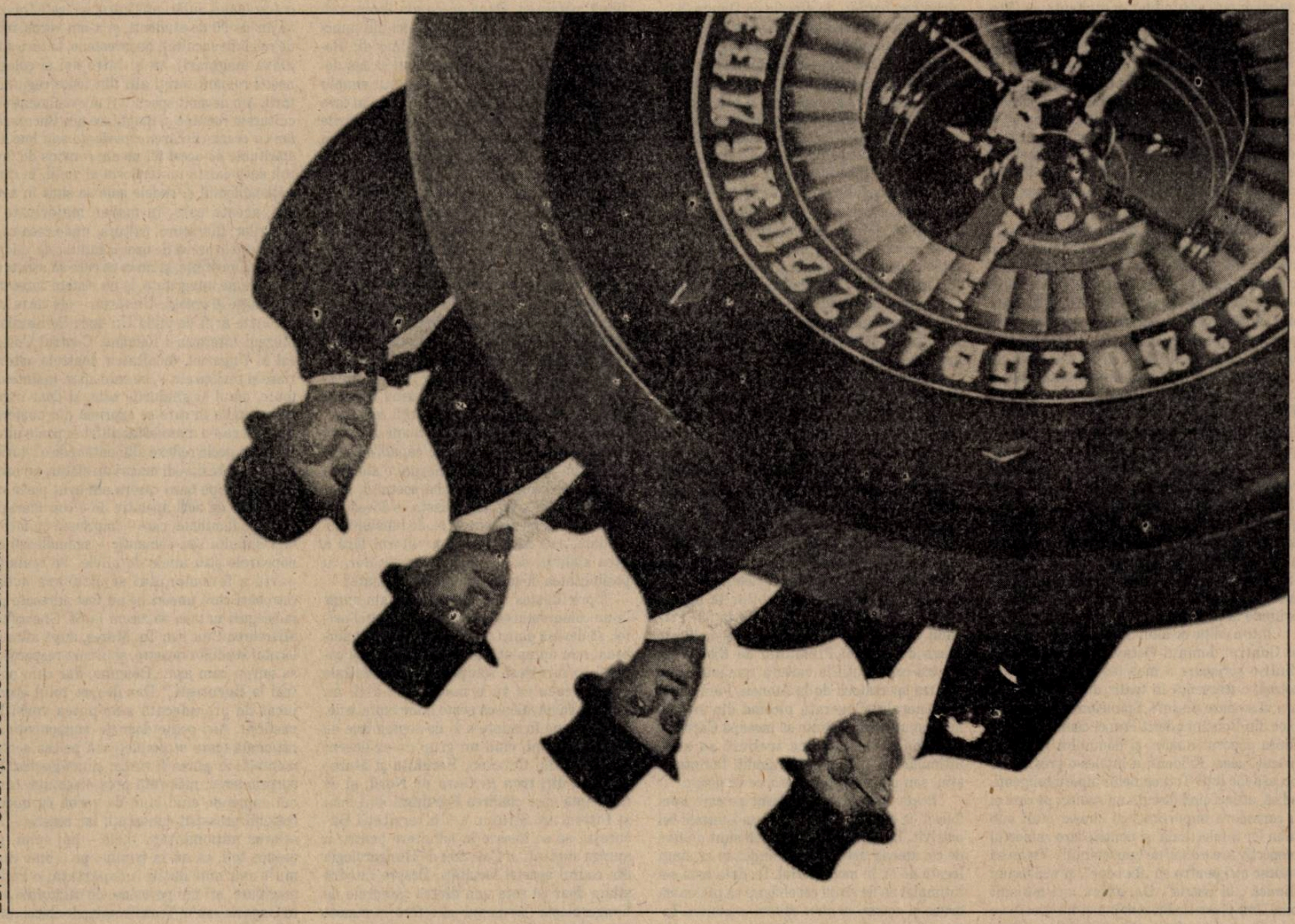

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Ioana AVĂDANI, Eugen ISTODOR, Aurora LIICEANU, Vintilă MIHĂILESCU, Nicolae PERPELEA, John R. POSTILL

– interviu cu Alexandru BELDIMAN –

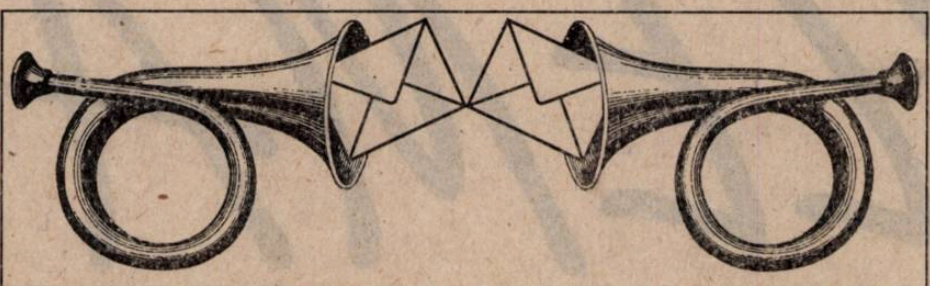

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 324: „Solidaritatea“

„...Din cauză de Kusturica?“

Luni 10 mai 99, cu puţin înainte de miezul nopţii (şi tot cu atît după prima staţie a Undergroundului kusturicar – ce bine că există televiziune!)

Dragii mei Dilema-geni,

(...) Mai întîi, însă, o scurtă precizare: în urmă cu nouă ani, după douăzeci de ani petrecuţi în Oltenia, am devenit bucureşteancă fiindcă nu m-am putut re-adapta în Transilvania, unde familia mea s-a reîntors. Altfel spus, mă pot simţi tot atît de „acasă“ în Ardeal, loc unde m-am născut şi mi-am petrecut prima parte a copilăriei şi ale cărui valori şi prejudecăţi, deopotrivă, continuă să-mi organizeze subteran existenţa; în Oltenia, loc unde am crescut şi am învăţat să preţuiesc multe din lucrurile pe care ardelenii le minimalizează, şi e greu de spus de ce, fiindcă nu poţi psihanaliza populaţia unei întregi regiuni; în Bucureşti, loc unde mi-am petrecut studenţia la începutul anilor 80 şi despre care n-aş putea vorbi cu sinceritate decît apelînd la concepte care ţin de emoţie şi sentiment, deci mai bine mă opresc, fiindcă aş ieşi din cadrul raţional în care mi-am propus să derulez explicaţia.

Există şi reversul monedei: în nici unul din aceste trei locuri n-am „aparţinut“, n-am fost considerată de cei care se simţeau „nativi“ ca fiind „una de-a lor“. (În experienţa mea, oltenii par să fie cei mai suspicioşi, la început, dar pînă la urmă te acceptă – oricît ai fi de păgubos, pînă la urmă îţi găseşti locul între ei; oricum mai repede decît ardelenii, care au nevoie de cel puţin o generaţie pentru asta, şi care mai mult te asimilează decît te acceptă. Despre bucureşteni ...ei, aici e mai greu! Aici lucrurile „inter-liber-schimbă“ mult prea repede ca să pot discerne un tipar...).

A fost o vîrstă cînd, dacă-mi amintesc bine, lipsa de acceptare mă făcea să sufăr, dar în timp mi-am dat seama că poate fi bine şi aşa. Mai ales pentru o fire ca a mea, agresiv independentă şi instinctiv relativistă. Nu ştiu cît din alteritatea pe care mi-o asum este influenţa mediului în care a trebuit să evoluez, şi cît vine dinăuntru, din ceea ce aş fi oriunde m-aş afla.

Într-o ediţie de anul trecut a emisiunii Pro şi Contra, domnul Octavian Paler a citat dintr-o scrisoare a mea (se pare că există, totuşi, o frecvenţă în toate: două scrisori pe an, vi se pare puţin?). Spuneam că eu n-o să plec din România decît atunci cînd se va desfiinţa poporul român, şi domnului Paler i-a plăcut ideea. Evident, a înţeles-o greşit (dar nu aşa fac toţi? Toţi oamenii hiperinteligenţi, adică, atunci cînd discută un subiect pe care ei îl consideră important, cu cineva mult sub talia lor intelectuală, şi pentru care subiectul respectiv are o *altfel de* importanţă!). Vreau să trăiesc aici pentru că „ibi bene“, şi nicidecum fiindcă „ibi patria“. Da, exact, aici mă sint bine, îmi place limba română şi nu vreau s-o schimb cu nici o altă limbă, sînt mulţumită de calităţile şi defectele constatabile la poporul român şi de modul de evoluţie pe care societatea românească pare să-l promită cetăţenilor ei, şi-atunci fireşte că n-am de ce să le schimb cu altele. Ceea ce nu înseamnă, însă, că dacă România ar fi invadată de Rusia nu m-aş refugia rapid în vecini, sau că, dacă Ardealul ar reveni în Ungaria, n-aş începe să învăţ ungureşte, ca să mă pot descurca atunci cînd merg în vizită acasă.

Cred că mai trebuie o precizare aici: la şcoală a trebuit să învăţ două limbi străine, pe care viaţa mai apoi m-a obligat să le stăpînesc foarte bine, şi să le folosesc intens. Aşadar, nu sînt o ignorantă în materie de culturi străine celei în care trăiesc, iar spaţiul românesc mă mulţumeşte *nu* fiindcă e singurul pe care-l cunosc – dimpotrivă! Opţiunea mea chiar *este* comparativă, din punctul de vedere al senzaţiei de „bine“.

Îmi pare rău dacă sună brutal, dar eu n-aş „lua arma în mînă ca să-mi apăr ţara“. Dincolo de familia mea directă (părinţi, surori, nepoţi), nu există afecţiuni pentru care să fiu dispusă la astfel de sacrificii. Probabil aş pleca. Sau aş trăi mai departe sub ocupaţie, la fel ca în nu foarte depărtata perioadă a comunismului, pe care m-am străduit sincer s-o înţeleg şi s-o accept, iar cînd am înţeles că nu reuşesc, m-am resemnat s-o ignor, trăind de la o vizită la alta în Biblioteca Britanică din Bucureşti.

Cum să-mi explic, atunci, solidaritatea pe care o trăiesc – să spun că doar o „simt“, sau numai o „gîndesc“, ar fi prea puţin! – cu sîrbii bombardaţi de dincolo de Dunăre?!

Eu, imună la admiraţie şi devotament, eu, sceptică incurabilă în faţa eroismelor de orice fel, de ce nu pot găsi nici o umbră de îndoială în sentimentul şi convingerea că războiul ăsta declarat împotriva unui dictator balcanic este de fapt un atac laş, ipocrit şi impotent asupra unei comunităţi în criză de identitate?!

Din cauză de Kusturica? (În primul episod al seriei *Underground*, naşul Marko îi reproşează şefului de organizaţie comunistă că n-a omorît nici un „friţ“. Acesta se dezvinovăţeşte: „Păi pentru fiecare mort de-al lor, ei execută 100 de-ai noştri, şi pînă se termină războiul se termină şi poporul.“ Nu ştiu ce-a răspuns Marko, fiindcă am izbucnit în rîs, m-am înecat cu fum de ţigară şi n-am mai deslușit subtitlurile. Dar chiar aşa, ce-ar fi putut să răspundă, oricine, în faţa unui asemenea argument?).

Şi, de fapt, cine pe cine omoară? Miloşevici este cel care îşi execută cu bună ştiinţă poporul, conform principiului enunţat mai sus, fiindcă s-a fidelcastrizat şi pentru el nu există altă soluţie de ieşire din istorie? Poporul sîrb fanatizat e cel care se sinucide, cu ajutorul bombelor NATO, fiindcă nu e capabil să treacă de bunăvoie la o nouă etapă de civilizaţie? Sau nimeni nu omoară pe nimeni intenţionat, totul este o înlănţuire de erori birocratice de care, evident, ca în orice sistem birocratic, nu e nimeni răspunzător, ci cel mult sistemul?

(Oare dacă reacţia sîrbilor la atacul NATO ar fi fost alta, aş fi gîndit la fel? Probabil că da. Cînd a căzut prima bombă, în seara decernării Premiului de Excelenţă pentru contribuţii la cultura română, eram printre spectatorii de la Ateneu, l-am văzut pe generalul Degeratu plecînd din sală la nouă şi un sfert, înainte să înceapă Carmina Burana, am ghicit ce trebuie să se fi întîmplat, şi exact aşa am gîndit! Înainte să ştiu, sau măcar să bănuiesc, ce va urma.)

Poate „solidaritate“, cuvînt pe care l-am folosit ca să intru în subiect, nu-i tocmai cel potrivit. În fond, chiar dacă mă simt alături de cei atacaţi astăzi, nu e fiindcă m-aş simţi legată de ei, în mod special. De data asta s-a întîmplat să fie sîrbii cei obligaţi să plătească brusc şi scump pentru ezitările istoriei. Într-un fel, şi noi, românii, plătim acum pentru ce-am ezitat să facem, în ultimii cincizeci de ani, ca să devenim asemănători celor ce dictează istoria. Atîta doar că noi, în comparaţie cu sîrbii, plătim „mai în rate“.

A fost o scisoare lungă, nu-i aşa? De-atîta timp o port în cap. Ştiu că tatăl meu nu s-ar bucura deloc s-o citească. Pentru el, există lucruri „cu care nu se poate glumi“. Am încetat de multă vreme să-i mai surprind foarte tare pe părinţii mei, dar ... există atîtea adevăruri „care nu pot fi spuse“. Fiindcă dor, fiindcă sperie, fiindcă schimbă prea mult şi prea repede o dată! Fiindcă te obligă să reacţionezi şi încă nu eşti pregătit, n-ai nimic la îndemînă care să te-ajute să prevezi unde te va duce schimbarea. [...]

Cu multă afecţiune şi cu mulţumiri pentru încîntarea pe care mi-o produceţi în fiecare săptămînă,

Smaranda

N. red.: Şi fără nume de familie? Şi fără adresă? Nu subscriem integral la nonconformismul D-voastră, dar şi noi ţinem la Kusturica. S-ar putea să nu fie suficient pentru a fi şi convingător.

Nr. 325: „Ei, maghiarii“

Despre acel ceva care se duce şi rămîne

21 aprilie 1999

Am decis în nume personal că, într-adevăr, problema unei minorităţi dintr-o ţară populată de mai multe etnii constituie o dilemă, o temă care necesită o meditaţie continuă asupra ei. După aceea am început să mă gîndesc: cam ce ar încape aici din punctul meu de vedere, al unui maghiar din România? Înainte de toate ar trebui să mă definesc în acest context. Mi s-a părut simplu să realizez acest lucru pînă la punctul în care m-am apucat să aştern pe hîrtie gîndurile „aferente“ acestei încercări. Mi-era din ce în ce mai clar că am intrat într-o capcană a simplităţii aparente. Cu atît mai evident, încît, cu o seară înainte, am urmărit pe PRO TV un film realizat de BBC despre conflictul din Kosovo, urmat de o dezbatere în studioul postului bucureştean, talk-show la care au fost invitaţi un analist politic şi un istoric. La un moment dat, istoricul respectiv spune ceva de genul: într-o ţară în care conviețuiesc mai multe minorităţi diferite pe baza limbii, religiei, culorii pielii etc., acel stat comite o greşeală dacă ignoră pluralismul şi se autodefineşte raportîndu-se doar la unul dintre aceste grupuri de cetăţeni. Auzind acestea, şi avînd încă în faţa ochilor minţii cele revelate-relevate de filmul BBC, n-am putut să nu mă gîndesc: sîntem oare capabili să ne formulăm păreri obiective despre o stare de fapte, dacă scormonim, vorba poetului, doar trecutul îndepărtat, iar aceasta se dovedeşte o sursă de erori de concepţie, de tensiuni nefondate, sau dacă cercetăm viitorul fără a avea abilităţi de ghicitor, de prezicător, cu posibilitatea de a emite judecăţi eronate?

Spre liniştea mea sufletească, am ajuns la un compromis cu mine însumi, zicînd astfel: să devină punct de plecare un trecut personal mai apropiat, care este încă viu şi capabil să furnizeze soluţii, cîrje existenţiale pentru ceea ce va urma. Ajuns aici, au început să năvălească peste mine amintirile.

Îmi vine în minte o zi de septembrie de acum şase ani, cînd un grup de ex-liceeni proaspeţi din Covasna, Harghita şi Mureş coboară din tren în Gara de Nord, şi se îndreaptă spre clădirea Facultăţii de Limbi şi Literaturi Străine a Universităţii Bucureşti, să se înscrie la admitere pentru a ajunge studenţi ai Catedrei de Hungarologie din cadrul acestei facultăţi. Despre catedră ştiam doar că este una dintre catedrele de hungarologie (termenul se referă la cunoştinţe despre limba şi cultura maghiară) din lume, celelalte desfăşurîndu-şi activitatea în mai multe capitale ale globului. Ştiam că maghiara se studiază ca specializare principală, asociată cu o altă limbă, aleasă înainte de admitere, şi că primim o pregătire filologică. Mulţi dintre noi, componenţii acestui grup de viitori studenţi, am ales româna ca specializare secundară. În octombrie, o parte dintre aspiranţi ne trezeam în băncile facultăţii, împreună la cursurile de română cu colegii noştri români, studiind aceleaşi materii, avînd cam aceleaşi bucurii şi tristeţi. Dar nu despre studii şi despre ocupaţia noastră de după terminarea acestora vreau să vorbesc aici, ci despre cei cîţiva ani petrecuţi pînă acum la Bucureşti.

Evident, integrarea în oraşul-capitală nu s-a realizat la început fără dificultăţi; pentru noi era chiar o acomodare dublă sau triplă, trebuia desăvîrşită în calitatea noastră de oameni proveniţi din oraşe mai mici, în cea de ardeleni şi, nu în ultimul rînd, în cea de maghiari. Prea mult timp n-aveam pentru incertitudini, aşa că totul a mers după aceea ca pe roate: căminul, facultatea, lumea străzii şi a feluritelor instituţii au devenit puncte de reper în această formare şi învăţare neîntreruptă. Totul s-a transformat după un timp într-o provocare existenţială extrem de interesantă: am scăpat de accentul românei noastre vorbite (care a fost, pe o perioadă mai mult sau mai puţin îndelungată, o marcă specifică şi lesne de observat a provenienţei noastre), ne-am îmbogăţit bagajul de cunoştinţe, devenind familiari şi cu trăsăturile specifice, aproape curiozităţi cotidiene şi de alt gen ale acestei lumi aparte, am participat la viaţa oraşului, aşa cum acesta a devenit parte a vieţii noastre individuale. S-au născut prietenii, iubiri atît între noi (catedra are în jur de 90 de studenţi, şi n-am vorbit încă de celelalte facultăţi bucureştene, la care studiază maghiari), cît şi între noi şi colegii noştri români veniţi aici din toate regiunile ţării. Am devenit spectatori ai evenimentelor culturale române şi maghiare din Bucureşti, iar cu ocazia fiecărei experienţe sau bucurii spirituale de acest fel ne-am convins de faptul: dacă există un teritoriu al vieţii, în care naţionalismul şi rudele sale se simt în agonie, acesta este, în marea majoritate a cazurilor, literatura, cultura, unde ceea ce e altfel este o sursă de exotic dătător de valori, de noi cunoştinţe, şi nu ceva care să atenteze la o anume integritate, la un sistem oarecare de creaţie şi creaţii. Un tărîm – ale cărui coordonate ar fi de pildă Uniunea Scriitorilor, Muzeul Literaturii Române, Centrul Cultural al Ungariei, facultatea, teatrele, cîteva ziare şi reviste etc. –, pe care apar, înainte de toate, omul şi gîndurile sale, şi doar după aceea limba în care se exprimă din naştere. Iar ceea ce s-a manifestat altfel se poate uita, cum sînt acele reflexe alimentate de o istorie, care se poate dovedi uneori un sfetnic nu prea înţelept, şi pe baza cărora am avut parte de cîteva ori de acel apelativ de o consideraţie aproape familială, care – împreună cu membrii clanului său semantic – semnalează că popoarele ştiu unele de altele. Pe cealaltă parte a fenomenului se situează acele întrebări care uneori ne-au fost adresate pe meleaguri natale, să zicem la Sf. Gheorghe, Miercurea-Ciuc sau Tg. Mureş, după aflarea locului studiilor noastre, şi în care respectivii se mirau cam aşa: „Doamne, dar cum poţi trăi la Bucureşti?“ Dar despre rolul etern jucat de prejudecată s-ar putea vorbi la nesfîrşit. Aici poate doar de componenta ei raţională (care o completează pe cea sentimentală) ar putea fi vorba, şi mă gîndesc la surprinderea, niciodată prea obişnuită, care mă cuprinde cînd stau de vorbă cu bucureştenii proaspăt cunoscuţi, iar aceştia – la aflarea naţionalităţii mele – îmi spun, aproape toţi, că au în familie, pe o linie mai mult sau mai puţin îndepărtată, o rudă maghiară, ori îmi povestesc de călătoriile lor în Ungaria sau în Transilvania, de obicei considerînd aceste experienţe drept amintiri plăcute. (...)

SZONDA Szabolcs
preparator universitar
Fac. de L.L.S.
Catedra de Hungarologie

N. red.: Numai şi numai din motive de spaţiu, ne-am permis să „tăiem“ – ca şi din scrisoarea Smarandei – finalul articolului dumneavoastră. Vă mulţumim pentru înţelegere.

Un caz de trădare?!

Exagerează, cred, Radu Cosaşu cînd, fără a o spune chiar de-a dreptul, deplînge – în numărul trecut al *Dilemei* – trădarea literaturii de către două scriitoare, o poetă şi o romancieră, ajunse la conflict şi „ură intelectuală“ din cauza unor divergenţe politice. Poate că era nevoie de o nuanţă mai mult; sau mai puţin, nu ştiu; fapt este că din articolul lui Radu Cosaşu se deduce că la originea „urii“ s-ar afla, se găseşte abandonarea literaturii. „Dar nu tocmai lipsa literaturii – ignorarea densităţii ei de imaginaţie şi sentiment – le decide ura?“ – se întreabă, oarecum retoric moralist, autorul *Supravieţuirilor*.

Mă îndoiesc. În primul rînd pentru că literatura nu e absentă din publicistica politică a scriitoarelor acuzate de Radu Cosaşu că s-ar fi înstrăinat „de spiritul operei lor“. Cel puţin în cazul Ilenei Mălăncioiu (ea e poeta), „literatura“ nu lipseşte niciodată din articolele ei. Dimpotrivă, tocmai „densitatea de imaginaţie şi sentiment“ specific literară face memorabilă şi artistic desfătătoare *Cronica melancoliei*, rubrica Ilenei Mălăncioiu din „România literară“. Mi-aş îngădui, de altfel, să observ, în aceeaşi ordine, că e o rubrică *de autor*, nicidecum una *de instituţie*. Ileana Mălăncioiu se exprimă, scrie şi publică în calitate de... Ileana Mălăncioiu, nu se reprezintă decît pe sine, se conformează numai sieşi, nicidecum imperativelor mai mult sau mai puţin inefabile ale apartenenţei la un grup sau un club, la o partidă sau la o companie. Lucru rar! Orice, teoretic, se poate spune despre articolele Ilenei Mălăncioiu – în afară de un singur lucru: că ar fi expresia vreunei înregimentări. Pe vremurile celelalte, despre Ileana Mălăncioiu se spunea, o ştiu prea bine, că e „nebună“ – fiindcă nu se conforma. Nu era deloc „nebună“, era un om liber. Un artist liber. Şi este şi astăzi. Departe de a-şi trăda (ori înstrăina) spiritul operei sale literare, Ileana Mălăncioiu e, dimpotrivă, solidară cu el: în virtutea acestei libertăţi orgolioase.

Nici Gabriela Adameşteanu (ea e romanciera) nu-şi trădează opera literară în publicistica ei politică. Spre deosebire însă de Ileana Mălăncioiu, autoarea *Dimineţii pierdute* nu este, în articolele ei, un artist care-şi spune, solitar, cuvîntul. E o diferenţă de poziţie şi, prin consecinţă, de registru între cele două autoare. Redactorul şef al unui săptămînal ideologic nu are şi nu poate avea libertatea de mişcare (inclusiv de expresie) a unui scriitor care nu se reprezintă decît pe sine. Nu romanciera Gabriela Adameşteanu este de căutat în articolele editorialistei de la „22“, ci jurnalistul politic obligat să ţină seama de strategiile şi de tacticile instituţiei pe meterezele căreia se află. E mai greu, e mai uşor? Este , în orice caz, altceva. Criteriile şi unităţile de măsură sînt diferite. În definitiv, Gabriela Adameşteanu nici nu este singurul scriitor convertit la publicistică politică şi instituţionalizat ca atare, în sensul că, vrînd-nevrînd, exprimă inevitabil mai mult şi totodată mai puţin decît un punct de vedere individual, de „artist“. Cornel Nistorescu ori Ion Cristoiu aparţin, şi ei, aceleiaşi clase, în vreme ce, alt exemplu, Mircea Dinescu este mai degrabă alături de Ileana Mălăncioiu. Iar în compania lor l-aş situa şi pe Radu Cosaşu, fără a sugera în acest chip că ar „trăda literatura“!

Mircea IORGULESCU

Ameţeala în cerc

După discursul lui Tony Blair şi vizita Papei era „normal“ să înceapă, din toate părţile, scandalul. Angajarea răspunderii guvernamentale, meciul confuz cu sindicatele, comunicarea dintre ţărănişti şi liberali sînt – fiindcă au rămas – pretexte clasice pentru declanşarea oricărei crize. Dar marea schismă şi adevărata nebunie politică au, de zece ani încoace, o singură sursă care funcţionează surprinzător de simplu chiar şi atunci cînd toate celelalte motive par să fi intrat în desuetudine. E vorba de faimoasa chestiune româno-maghiară, de relaţiile dintre minoritatea etnică şi majoritatea naţională, de duelul dintre UDMR şi partidele care îi sînt, în Parlament, partenere sau adversare.

Războiul din Iugoslavia şi noul curs al raporturilor de forţe în plan mondial au trezit încă o dată grupările radicale din cele două extreme ale scenei autohtone. Ca de atîtea ori pînă acum, UDMR şi-a schimbat brusc unghiul de atac, dorind să cîştige cît mai mult pe fondul încleştării balcanice. Aşa cum ne-au obişnuit, majoritarii intră inevitabil în panică, lovesc orbeşte fără subtilităţi şi pregătiri prealabile, ajutîndu-i pe minoritari să înscrie chiar pe serviciul echipei naţionale. Congresul UDMR n-a făcut decît să confirme calitatea tactico-strategică a minorităţii, iar consecinţele sale în Parlament erau în mare măsură previzibile. Marko Bela a fost reales, rivalul său susţinut de episcopul Tőkes şi de adepţii ieşirii din cabinet s-au remarcat prin critici echilibrate şi au pierdut onorabil. Preşedintele a cîştigat pe mai multe planuri pentru că în favoarea lui a jucat de fapt întreaga echipă. Unitatea şi coerenţa formaţiunii au ieşit întărite, noul statut concentrează puterea executivă în mîinile conducerii centrale şi descurajează curentele centrifuge din teritoriu. Chiar dacă numele său li se pare ultranaţionaliştilor români suspect fiindcă seamănă cu acela al ambasadorului Albaniei la Bucureşti, Marko Bela ştie că România nu e Iugoslavia şi că precedentul Kosovo nu ajută, ci dimpotrivă, pune în mare dificultate orice plan al separatismului transilvan. Nu-i de mirare că de la Gyorgy Frunda la Laszlo Tőkes toată lumea a pledat, la acest ultim Congres UDMR, pentru modificarea Constituţiei şi pentru renunţarea la ideea de stat naţional. Maghiarii din România pot oricînd dovedi lumii (adică marilor cancelarii!) că ei au optat pentru soluţionarea politică a problemelor etnice, iar faptul că partidele care reprezintă majoritatea naţională se încăpăţînează şi acum să reacţioneze „sîrbeşte“ e de-a dreptul îngrijorător. UDMR mizează doar pe lipsa de nuanţe şi pe refuzul ostentativ al negocierii la care toate celelalte partide parlamentare continuă să se întoarcă. Minoritarii au creat cu şiretenie un cerc vicios, majoritarii se îmbăţoşează înăuntrul lui fără să vadă ce uşor şi deloc perdant ar fi să iasă din el. Guvernul ungar a ajuns la „înţelepciunea neimplicării“ şi declară că autonomia minorităţilor de peste graniţă nu ţine de competenţele sale. Deciziile şi strategia au fost, în mod oficial, încredinţate liderilor UDMR. Aripa radicală a Uniunii i-a scris lui Bill Clinton, cerîndu-i să monitorizeze situaţia minorităţii maghiare din România. Şeful executivului de la Casa Albă e făcut răspunzător, în mod direct, de destinul şi de viitorul minorităţilor din zona est-europeană în contextul tensionat al războiului din Iugoslavia. Mesajul e abil, iar efectul său cu atît mai special cu cît moderaţii au învins la puncte iar Congresul nu şi-a dat acordul pentru epistola expediată totuşi peste Ocean.

Odată încheiate lucrările celui mai înalt forum al maghiarimii, a izbucnit furtuna naţională. Puteau face „patrioţii“ din PUNR şi „vigilenţii“ majoritari din legislativ altceva decît ştiu prea bine (dar împotriva ţării!) să facă, adică să se dea în spectacol, urlînd ca din gură de şarpe că ne paşte dezmembrarea şi dezintegrarea statului naţional unitar? Valeriu Tabără s-a grăbit să preia metodele lui Gheorghe Funar după ce s-a prefăcut o vreme capabil să modifice în direcţie bună partitura antimaghiară. Denunţul formulat de liderul PUNR la Curtea Supremă de Justiţie dă încă o dată apă la moară radicalilor lui Laszlo Tőkes, aşa cum circul parlamentar în jurul Legii administraţiei publice locale serveşte de minune programul politic al UDMR. Folosirea limbii materne în administraţia din judeţele locuite de etnicii maghiari nu e un pericol în sine, după cum nu e o dovadă că reforma a triumfat o dată pentru totdeauna în România. Lupta pentru obţinerea ei sub stindard euro-atlantic sau pentru ridicarea ei la rang de ameninţare supremă faţă de identitatea naţională convine tuturor celor care speră că nu vom ieşi din această criză decît după model ex-sovietic. Hîrîiala perpetuă, mişcările de operetă, duşmăniile construite sînt de nelecuit pentru că valorifică inerţios simple date genetice şi pot fi prea uşor stimulate de lideri de opinie bine remuneraţi. În vremuri grele, la popoare, ca şi la indivizi, contează mai ales caracterul. De ce s-ar strădui cineva să ne transforme în soldaţi cu arma în mînă pentru o cauză care nu-i a noastră, cînd noi înşine sîntem dispuşi să ne războim zilnic unii cu alţii spre răul întregii comunităţi? Plăcuţele bilingve sau învăţămîntul în limba maghiară ne vor separa mai puţin şi ne vor otrăvi mai selectiv decît o pot face aleşii noştri. Nici „voturile furate“, nici reluarea dezbaterii după ce textul legii trecuse de proba numărătorii opţiunilor exprimate în mod secret nu sînt trucuri noi. Ele au fost de prea multe ori folosite, dar opoziţia n-are simţul ridicolului, iar puterea n-are simţul realităţii. Cît despre bunul-simţ, cine nu ştie că el e cu totul şi cu totul inutil pentru actorii politici? Dacă nu cumva reprezentanţilor fiecărei tabere le este suficient şi necesar rolul de victime ale propriilor vanităţi, ceea ce face cu adevărat imposibilă încredinţarea piesei altui regizor, deci o redistribuţie pe măsura acestui agitat final de stagiune istorică.

Elena ŞTEFOI

© C. Farcaş

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Statul de drept

Note

● Guvernul şi-a angajat răspunderea în faţa Parlamentului, în condiţiile art.113 din Constituţie. Comentariile pe marginea acestui gest sînt încă o dovadă a prostiei şi inadecvării politicienilor dîmboviţeni. Un important lider al opoziţiei, doctor în drept, spunea că acest procedeu este încă o tentativă a Guvernului de a eluda Parlamentul, for legiuitor suprem. Doctorul în drept comite o eroare de logică juridică mare cît teza de doctorat a domniei-sale. Procedura incriminată este permisă expres de Constituţie. Dacă o Constituţie democratică permite o procedură, atunci folosirea acelei proceduri nu poate fi un act ilicit, antidemocratic. Personal, cred că schimbările în România mai pot fi făcute numai prin gesturi „radicale". Angajarea repetată a răspunderii Guvernului poate fi o cale de urmat. Văd angajarea răspunderii Guvernului ca pe un gest de virilitate într-un peisaj tot mai lipsit de vigoare.

● Conflictul din Iugoslavia este un nou prilej de dispută între români. Marii manipulatori sînt în plină acţiune. Identificarea lui Miloşevici cu Serbia este una dintre cele mai perfide manipulări. Se trece sub tăcere un adevăr revelator în speţă: orice dictator este rupt iremediabil de poporul său. Bombardierele trimise împotriva lui Miloşevici nu au drept destinaţie muzica lui Bregovic, aşa cum epurarea etnică nu poate avea nimic în comun cu filmele lui Kusturica. Identificarea lui Miloşevici cu Serbia este, de fapt, cea mai mare ofensă care se poate aduce poporului sîrb.

● „Totul este propagandă" ne spunea un reputat jurnalist într-o emisiune tv. Mă gîndesc la dreptul la informaţie al fiecărei persoane. Dreptul la informaţie este, de fapt, dreptul la propagandă. Fiecare persoană are dreptul să aibă acces neîngrădit la orice propagandă.

● Neputinţele statului nostru duc pe unii la exasperare. Această exasperare face pe cîţiva intelectuali să cultive paradoxuri catastrofice. La o plăcută adunare, cineva a lansat ideea că statul român este generator de anarhie. Cu alte cuvinte, statul român secretă substanţă antistatală. Tot ce face statul român este direct îndreptat împotriva conceptului de stat. Ideea aceasta a avut un succes teribil. S-a discutat înflăcărat pe marginea ei întreaga seară. Cultivarea barbară a paradoxului este o alinare pentru cei mai nemulţumiţi dintre noi.

● Pledez aprig pentru modificarea Constituţiei noastre. Consider necesară impunerea unor noi proceduri constituţionale şi redesenarea profilului multor instituţii care funcţionează anapoda. Dl Cristian Preda atrage atenţia şi asupra unor grave confuzii conceptuale prezente în legea noastră fundamentală. Concepte precum „popor", „ţară", „patrie" sînt folosite în aşa fel încît nu poţi înţelege exact ce înseamnă ele. Iată încă un motiv pentru începerea lucrului la o nouă Constituţie. Totuşi, dl Preda se teme ca modificările care vor fi făcute să nu strice şi cele cîteva lucruri bune din Constituţie. Să nu modificăm ca să nu stricăm mai mult, ne spune dl Preda.

● Nu cred că România modernă s-a mai confruntat vreodată cu o situaţie similară celei de acum. Discrepanţa între politica noastră externă şi cea internă este atît de mare încît putem rata, din cauze imputabile numai nouă, oportunităţi istorice. Din punctul de vedere al politicii externe sîntem mai vizibili ca niciodată, ni se recunoaşte locul şi rolul pe care îl avem în regiune, sîntem angajaţi în dialog substanţial cu cei mari. Starea economică şi bîlbele politicianiste de pe malul Dîmboviţei, însă, ne pot pierde. Cred că ceea ce se va întîmpla în decembrie la Helsinki va fi crucial pentru noi. A sosit momentul adevărului!

● De curînd, un amic m-a întrebat : „Cum staţi cu reforma?" Întrebarea m-a scos din minţi. Cuvîntul reformă mi-a devenit atît de antipatic, încît am senzaţia că mestec nisip de cîte ori îl rostesc. Printre perversiunile realităţii se numără şi aceasta: cuvintele încep să ne enerveze cînd realitatea ne dezamăgeşte.

Sever VOINESCU

S A T U L

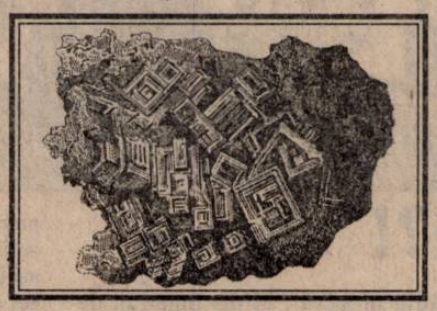

G L O B A L

Ţara lui *haideţi*

În vremuri de demult, oamenii comunicau, evident, mai puţin decît astăzi, iar între scriere şi oralitate demarcaţia era foarte puternică, nu numai în teritoriul culturii „înalte", dar şi în utilizările cotidiene ale celor două practici. Scrisorile, de pildă, se compuneau după reguli precise, cu un protocol anume; la fel se scriau jurnalele intime ale domnişoarelor ori foile de zestre. Există însă, spun lingviştii, o preeminenţă a *oralităţii* în procesul de comunicare prin limbaj; chiar şi în societăţile puternic alfabetizate, se menţine o „oralitate de gradul al doilea", care continuă să fie, cel puţin cantitativ, principala formă de a transmite mesajele. Apariţia mijloacelor moderne de comunicare – de la bătrînul, de-acum, telefon, la radio şi televiziune – a încurajat revenirea în prim plan a formulelor oralităţii, după ce expansiunea presei scrise şi transformarea activităţii editoriale într-o adevărată industrie păreau să fi plasat societăţile moderne sub stăpînirea incontestabilă a scrisului. Dezvoltarea Internetului a permis apariţia unor noi căi de a transmite mesaje scrise; prin Reţea se pot trimite „scrisori electronice" şi există „grupuri de conversaţie" care dezbat diverse chestiuni, alcătuind colocvii şi mese rotunde virtuale în care participanţii se află la mii de kilometri distanţă. Deşi *scrise*, asemenea texte tind să nu mai respecte normele limbajului scris (despre care învăţăm la şcoală că este mai îngrijit, mai controlat, supus regulilor şi corecturilor succesive, pînă la găsirea formei „perfecte"). Mesajele care circulă pe Internet nu mai au, adesea, nici protocoalele specifice epistolei, nici formulele de adresare (*stimate domnule...* etc.); fiind pline, în schimb, de mărci ale oralităţii (de la interjecţii ori exclamaţii pînă la reproducerea, prin mici simboluri grafice codificate, a „mimicii" expeditorului: zîmbetul :-), tristeţea :-(şi altele. Exilată mult timp, considerată în prejudecăţile omului „cult" ca inferioară, oralitatea îşi ia revanşa asupra scrierii, invadîndu-i domeniul. Plăcerea de a vorbi, de a conversa are, de-acum, desfăşurare planetară.

Ceea ce pentru noi, românii, pică bine. „Poporul român e un popor oral", nu încetează să-mi repete un prieten; şi îmi dă ca exemplu tipic multele situaţii cînd cetăţeanul aflat într-o instituţie oarecare, deşi are la *avizierul* de rigoare, scrise negru pe alb, toate informaţiile care îi trebuie, se duce la ghişeu să se convingă, prin viu grai, că tot ce scrie e şi adevărat. Documentul scris e bun, dar vorba rostită e sfîntă. Ce bucurie, aşadar, după ce în 1990 (o, tempora!) am redescoperit pasiunea de a citi ziarele, la care făceam straşnice cozi, să avem acum televiziuni multe şi frumoase şi posturi de radio FM în toate oraşele patriei. La posturile de radio putem să dăm telefoane şi să ne auzim în direct: chiar dacă n-avem nimic de spus, e bun şi un „ăăă..."; sau putem să-l întrebăm, *la per tu*, „ce mai faci?" pe prezentatorul al cărui chip oricum nu-l ştim, iar el ne dă o melodie cadou... La televiziuni, avem *talk-show*-uri unde vin tot felul de oameni şi se exprimă în direct, fără cosmetizări şi tăieturi abile de montaj. Cel mai des (prea des) vin oameni ai scrisului, directorii ziarelor la a căror scădere de tiraj am contribuit cu toţii de cînd preferăm televizorul. Nu le putem pretinde, desigur, să vorbească limba scrisă (!), dar şi ei, şi prezentatorii excelează în pigmentarea intervenţiilor cu ticuri şi automatisme de limbaj, cu anacoluturi, cu fraze lungi al căror început se pierde pe drum, cu *deci* la început de frază, cu cîte-un *domne* adresat interlocutorului, cu „n-ai dreptate, măi Sorine" sau „aşa e, măi Horia"; pe lîngă toate acestea, mult ironizatul, mai an, „măi dragă" devine chiar drăguţ. Peste toate însă tronează implacabil *haideţi*, cu care prezentatorii şi talk-showmenii noştri îşi îmbie la tot pasul interlocutorii: *haideţi*, domnule preşedinte, *haideţi*, domnule ministru, *haideţi*, domnilor, oricine veţi fi fiind, *haideţi*, români. *Haideţi să haidem*, cum spune pe ProFM Răzvan Exarhu în excelenta şi inepuzabila sa parodie a unor astfel de automatisme. A venit vremea oralităţii *no limits*!

Mircea VASILESCU

© D. Perşinaru

Economie

Adjunctul ia locul şefului

Cînd James Rubin a devenit secretar al Trezoreriei (aşa se numeşte în Statele Unite ministrul de Finanţe), pe 10 ianuarie 1995, indicele Dow Jones, cel al valorilor industriale (ceva important pentru oamenii care se pricep) era de 4000. Cînd şi-a dat demisia, săptămîna trecută, era 11000. Pentru cîteva ore, după anunţul demisiei, indicele a scăzut 25 de puncte, un fel de reverenţă datorată celui despre care se spune că a salvat lumea de la catastrofa financiară. Împreună cu Alan Greenspan (patronul Rezervei federale) şi cu Laurence Summers (adjunctul său), „cei trei muşchetari ai economiei de piaţă" (**Times Magazine**) au fost cheia reuşitei economice a celei mai mari puteri a lumii: economia americană intră în al nouălea an de expansiune: creşterea este de 4,5%, şomajul de 4,3%, inflaţia derizorie, bugetul – excedentar, iar pieţele financiare şi-au regăsit liniştea după o perioadă de maximă turbulenţă.

Dl Rubin este unul dintre puţinii americani care nu au profitat de pe urma înfloririi economiei din ţara sa: ultimul său venit, la Goldman Sachs (una dintre cele mai importante bănci), înainte de a veni la Washington, în 1992, a fost de 26 milioane de dolari pe an, nivel inaccesibil funcţionarului public. Preşedintele Clinton (care va pleca din capitala federală plin de datorii) glumeşte pe seama unuia dintre cei mai apropriaţi colaboratori ai săi: „A venit la Washington ca să sprijine clasa mijlocie şi ne părăseşte ca membru al clasei mijlocii". Se consideră că rolul politic al lui Rubin a fost unul major: în primul rînd l-a convins pe democratul Clinton să-l păstreze pe republicanul Greenspan în fruntea Rezervei federale. În al doilea rînd, el s-a pliat pe strategia „noilor democraţi", consolidînd finanţele publice, conducînd politica de reducere a deficitelor bugetare: obiectivele electorale ale republicanilor au devenit realizări ale preşedintelui democrat.

Datorită lui, Clinton s-a putut lăuda cu excedentul bugetar din timpul mandatului său, primul în Statele Unite, după 29 de ani. Un expert financiar de la Washington, citat de ziarul **Le Monde** (14 mai 1999), consideră decisivă contribuţia lui Rubin în trei direcţii: 1) rigoarea bugetară, 2) politica dolarului puternic, a cărui redresare din 1995 a contribuit la stabilitatea pieţelor financiare şi la cifra scăzută a inflaţiei, 3) gestiunea crizei financiare mondiale. În 1995, cînd s-a declanşat criza monedei mexicane, Rubin nu a obţinut susţinerea Congresului şi a decis pe proprie răspundere prelevarea a 12 miliarde de dolari din fondurile Trezoreriei, evitînd astfel contaminarea catastrofică pe celelalte pieţe.

Liberal în concepţiile sale economice, Rubin este preocupat de problemele sociale, de ghetourile urbane şi de fenomenele de excludere. A fost detestat de republicani cînd s-a opus reducerii impozitelor pe profit.

Adept al muncii în echipă, James Rubin „a pus ochii" mai de mult pe urmaşul său la Trezorerie: Lawrence Summers. Cel mai tînăr profesor de la Harvard (a devenit titular al catedrei de istorie a economiei la 28 de ani), dintr-o familie de reputaţi universitari, cu doi unchi laureaţi ai premiului Nobel pentru economie, Summers nu pare a avea temperamentul necesar funcţiei: „afabil şi nostim, este înclinat să-şi dispreţuiască interlocutorul, intimidează, este nerăbdător şi arogant" scrie comentatorul revistei **The Economist** (15 mai). E greu de presupus că va „asculta răbdător aiurelile debitate de membrii Congresului, deoarece cam asta are de făcut un secretar al Trezoreriei: să-i asculte pe ei şi să participe la şedinţele de guvern, nici ele un teren de predilecţie al inteligenţei. Politica monetară este decisă la Rezerva federală, impozitele şi taxele sînt stabilite de Congres, în special de Camera Reprezentanţilor, mult mai populistă decît Senatul. Puterea reală a Secretarului de Stat este în materie de politică externă, în influenţa asupra Băncii Mondiale şi a Fondului Monetar Internaţional". Dl Summers, la fel ca dl Rubin, este un economist strălucit. Rubin a plecat, aşa cum a promis, după ce preşedintele a trecut de problemele legate de încercarea Congresului de a-l demite şi a reuşit să-şi asigure simpatia politicienilor. Cei care îl cunosc îndeaproape pe dl Summers speră că acesta va şti să-şi strunească turbulenţele de caracter. S-ar putea ca de acest amănunt, greu de prins în cifre, să depindă viitorul crizelor economice mondiale.

Povești suprapuse

Te cunosc după melodie

Parcă văd: într-o zi bătută de vînturi a unei veri de la mijlocul anilor '70, la Mangalia cred, pe faleza cu miros de sare, dădeam nas în nas cu *uniformizarea*. M-a speriat de la bun început. Patru sau cinci chinezi micuți mergeau agale, cu mîinile la spate, cîntîndu-și agreabil conversația. Deși zîmbitoare, privirea lor nu era chiar placidă, cu-atît mai mult cu cît fiecare privea, curios, în altă direcție; nimeriseră într-un loc în care cîțiva pescari de vacanță își aruncau, cu zvîcnet scurt, undițele în mare.

I-am urmărit lung cu privirea, intrigat la culme de așa o priveliște uimitoare. Ceasul meu interior de elev de primară îmi spunea că este vacanță. Or, cu toate acestea, grupul de păpuși umane care ne depășea încet purta, de necrezut, *uniforme*! Patru sau cinci oameni îmbrăcați la fel, într-un costum cenușiu spre negru; probabil nici mare caniculă nu era, din moment ce nici unul nu era în cămașă. Da, recunosc, asta este prima imagine pe care am avut-o despre China: locul în care toți oamenii sînt îmbrăcați la fel. Din fericire, între timp mi-a mai venit inima la loc.

Ochii minții mi-i mai caută cu regret și acum pe acești fii ai lui Mao, ori de cîte ori în preajma mea sună un telefon celular. Ce-are una cu alta?, spuneți. Iată ce are: nu-mi imaginez un afront mai mare adus uniformizării disciplinate decît cele 28 sau 30 de mostre melodice pe care, în mod normal, un celular le propune urechii stăpînului, ca semn de apel personalizat. Drept care, de la o vreme, sînt din ce în ce mai convins că reperele eului nostru, toate laolaltă, pălesc în fața acestuia din urmă, cel mai nou. Nu vei ghici firea unui om nici după ochi, nici după sprîncene, nici după mers și nici după vorbă. *A se slăbi* (cum spune un prieten cu multe nostalgii și cu o singură, totuși, pipă), a se slăbi deci cu zodiile, cu tarot-ul și cu studiul liniilor din palmă. Totul e zero; cel mai bine vorbește despre noi melodioara telefonului nostru. De-ar mai trăi, bătrînul Freud ar *juisa*; cred că el le-ar spune, celor întinși pe canapeaua sa profesională, nu *închideți telefonul*, ci *deschideți-l și puneți-l să cînte*. Și l-ar citi pe pacient în trei minute.

Ei bine, de-aici începe tragicomedia. Admir, de exemplu, o doamnă de-o gingășie rară; un gest mărunt o rănește, o privire o tulbură, o vorbă aruncată o ucide. Totuși, sunetul telefonului său aduce, inexplicabil, cu ecoul unui sumbru tunet apocaliptic. Știam un ofițer de rang înalt, cu poziție, cu situație, cu responsabilități. Nici acum nu-mi vine a crede că melodia aparatului său este un chițăit ignobil, ca un plînset înăbușit de copil de trupă. La fel, am cunoscut un alt domn, impunător, intelectual de o prestanță rară, privire de-ngheață și ton mustrător. E OK pînă-i sună telefonul: semnalul, nici un altul decît acel fluierat de pomină cu care, în timpul *regimului*, salahori cu priviri salivînde pe de șantierele lui Ceaușescu salutau, pe Chei, studentele ieșite de la cursuri.

Să fie cîteva luni bune de cînd mergeam cu trenul spre un oraș aflat la vreo cinci ore de drum; tovarășă de compartiment, o prea stimabilă doamnă. Soarele se stingea cald în geamul vagonului și-n privirile ei. Cu politețe, intrăm în vorbă. Tocmai murise Iosif Sava; doamna îl admirase teribil, drept care l-am regretat amîndoi cu sinceritate, în alese cuvinte. Nici nu bănuiți cît de aproape mi-era deziluzia: doamna mea este chemată prin celular, și ce-mi e dat să aud? *Kitsch*-ul *kitsch*-ului, o mascaradă de melomanie, o insultă adusă ritmului, omenirii, universului: începutul unui menuet, însăilat prin schingiuire din notele jalnice ale micului aparat.

Acesta-i adevărul: sîntem o rasă lesne de dibuit. Șapte note sînt de ajuns pentru a ne da arama pe față.

Adrian CIOROIANU

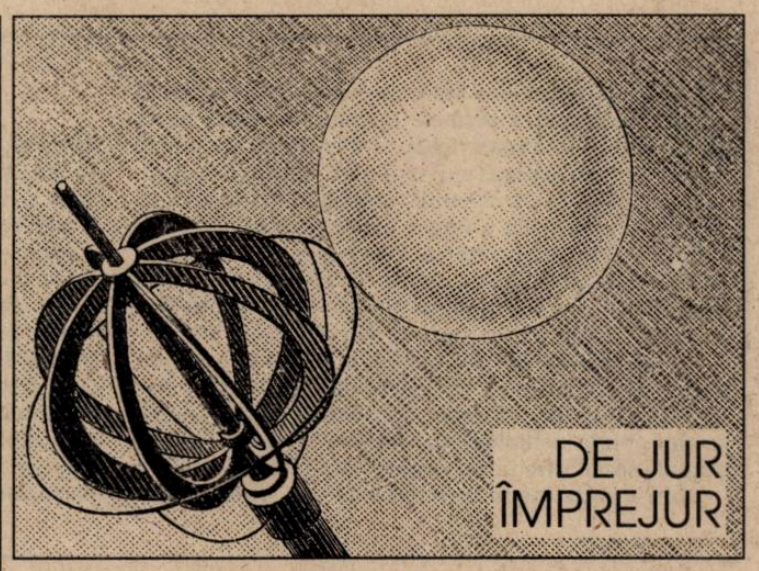

Pacea internă

Rezultatele neoficiale ale alegerilor din Israel îl dau cîștigător pe Ehud Barak, așa cum prevedeau și sondajele, dar cum nimeni nu îndrăznea să creadă pînă la închiderea urnelor, deoarece și la alegerile din 1996 Netanyahu, astăzi învins, a pierdut sondajele și a cîștigat alegerile. Problema pentru care alegerile din Israel sînt importante pentru restul lumii, cea a aplicării acordurilor de la Oslo și a instaurării păcii în Orientul Mijlociu, nu a fost o miză importantă a campaniei electorale. Fostul prim ministru Netanyahu detesta acordurile și, fără a îndrăzni să le conteste deschis, se folosea de toate pretextele pentru a le încălca termenele. Autoritățile din Statele Unite îi retrăseseră nu doar sprijinul, ci și simpatia și se putea observa cum șeful Autorității Palestininene, Arafat, pînă nu de mult partener suportat, devenise interlocutorul preferat. Fostul prim ministru și-a trecut la activ meritul pentru întărirea securității, faptul că în timpul mandatului său nu au mai fost atentate teroriste de tipul celor de pe vremea lui Rabin, prim ministrul asasinat de un terorist, totuși, evreu. Dar după ce se instalează, liniștea este percepută ca un dat firesc al realității și afirmațiile din campania electorală ale lui Netanyahu acuzîndu-l pe Barak că va ceda palestinienilor jumătate din Ierusalim și va face o mulțime de alte concesii amenințătoare pentru liniștea israelienilor nu au avut efectul scontat. Candidatul stîngii, Barak are un trecut eroic și reputația unui militar puțin dispus la concesii și chiar neîndemînarea lui în arta convențională a fermecării publicului, absența unui mesaj explicit, au jucat în favoarea lui: el s-a adresat și alegătorilor străini de rafinamentele sofisticate de care este acuzată stînga. Se crede că va reuși să facă să avanseze procesul de pace și, acolo unde Netanyahu a amînat, el va găsi soluții mulțumitoare pentru majoritate. Promisiunile lui Barak în materie de pace au fost vagi: retragerea din Liban, încercarea de a relua dialogul cu Siria, nimic care să-l oblige; în campania electorală el a preferat tovărășiei politicienilor pe cea a foștilor lui camarazi de armată. Presat de radicali, guvernul Netanyahu a practicat politica faptului împlinit: sub pretextul extinderii vechilor implantări, colonii evrei au ocupat teritorii, disputate și de palestinieni. După victorie, Barak a promis solemn că va continua linia Rabin, adică procesul de pace.

Alegerile s-au jucat pe plan intern și retragerea celorlalți candidați a impus încă din primul tur o radicalizare a opțiunilor, o demisie a centrului imposibil. Statul Israel trece prin tulburările crizei de creștere și pentru majoritatea alegătorilor a devenit evident că Bibi Netanyahu nu are maturitatea necesară depășirii lor. În mod paradoxal, dreapta în general și Netanyahu personal (el însuși un produs al unei familii aparținînd de ceea ce se numește aristocrația spiritului) colectează în Israel voturile proletare, cele ale evreilor originari din Orientul Mijlociu, sefarzii. Aceștia nu sînt dispuși să uite disprețul cu care i-au tratat guvernările „elitare", de stînga, reprezentînd evreii de origine europeană și resentimentul vechi este confirmat de cifrele zilei de astăzi: 80% din populația carcerală a Israelului este sefardă.

Importanța partidelor religioase în viața politică și a religiei în viața publică este contestată nu doar de o majoritate care optează pentru un stat secular, ci și de mulți dintre cei peste 800.000 de emigranți ruși, sosiți în ultimii zece ani. Mulți dintre ei nu sînt considerați evrei de către ultra-ortodocși, al căror lider era ministru de Interne, ceea ce înseamnă piedici birocratice cu urmări neplăcute în viața de zi cu zi. Ultra-ortodocșii sînt nemulțumiți de obiceiurile lor neconforme cu practicile religioase, ceilalți observă că practic „rușii" se dizolvă greu în viața Israelului.

Cetățenii arabi (20% din populație), al căror candidat a participat la campania electorală pentru a atrage atenția asupra intereselor unei categorii ocolite de discursul oficial, au votat probabil pentru domnul Barak: se consideră că perspectivele unei politici corecte față de minorități sînt mai favorabile cu stînga la putere.

Au contat și persoanele: Barak nu *este* simpatic, Netanyahu *a fost* simpatic, ceea ce e mult mai rău. De cînd e la putere și-a pierdut partizani, simpatizanți, prieteni.

Există oameni – cei cu convingeri ferme – care știu cu cine să voteze, orice ar spune sau ar face candidații. Alegerile se cîștigă pe promisiunile făcute nehotărîților, pe abilitatea de a găsi o trăsătură comună pentru interese de grup fără legătură între ele. Dl Netanyahu a pierdut, probabil, din cauza conflictelor dintre „ruși" și ultra-ortodocși. Dl Barak va trebui să-și confirme victoria prin formularea și satisfacerea unor interese majoritare. Cel mai la îndemînă ar fi pacea. Așa cum arată lucrurile, este probabil ca pacea externă să fie mai ușor de obținut decît cea internă. S-ar putea ca în Parlament victoria stîngii să fie mult mai puțin categorică.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Stabilitatea în Balcani

După eșecul planificării războiului, țările considerate responsabile cu ordinea au trecut la planificarea păcii. S-ar putea să se dovedească la fel de complicat. Proiectul german expune intenția „de a împiedica pe termen mediu apariția unor conflicte violente în regiune, crearea unor condiții durabile pentru evoluția democrației, a economiei de piață și a cooperării regionale, de a ancora durabil statele Europei de Sud-Est în structurile euro-atlantice. Toate aceste conflicte complexe, adeseori seculare, nu pot fi rezolvate dintr-odată: trebuie activat un proces eficient (...) Din acest punct de vedere, un rol esențial revine organizării societății civile, acordîndu-se o atenție deosebită problematicii minorităților".

Planul Marshall pentru Balcani, denumit așa pentru a da de înțeles că va fi vorba de bani (se presupune că pentru reconstrucția regiunii ar fi nevoie de aproximativ 30 de miliarde de dolari), nu prea va semăna cu acțiunea prin care, după război, Statele Unite au dat un impuls financiar reconstrucției Europei Occidentale. Exemplul Bosniei, devenită practic un protectorat, dar și al Rusiei, nu îndreptățesc speranța ca țările în chestiune să-și poată administra singure ajutorul occidental: „Țările din regiunea balcanică nu vor putea crea din interiorul lor o dinamică regională – scrie ziarul **Le Monde** (15 mai). În 1947, exista în Europa o voință politică și o coeziune absente astăzi complet din țările Europei de Sud-Est. Nu există astăzi în Balcani voința de reconciliere. Proiectul pactului de stabilitate consemnează că este vorba despre o regiune extrem de eterogenă, dar ministerul de Externe francez observă consternat că România și Bulgaria nu se pot înțelege de luni de zile asupra locului de amplasare a unui pod". Astfel, la dezastrul podurilor distruse se adaugă enigma podurilor neconstruite.

Ivaylo Znepolski, fost ministru al culturii, profesor de filozofie la universitatea din Sofia, încearcă să explice (**Le Monde**, 13 mai) realitățile conflictuale din Balcani: „Cultura tradițională predominantă în această regiune (deși există straturi sociale aderente la cultura modernității) este mediul care alimentează naționalismele popoarelor balcanice și spiritul xenofob în general. Istoria ca o serie de violențe suportate, economia înapoiată, viața grea și retragerea în sine, totul este legat de această cultură. Omul culturii tradiționale se teme de diferențe și încearcă să le elimine cu orice preț. Sub presiunea circumstanțelor, el își caută salvarea individuală și un adăpost la sînul cald al clanului, în rîndurile strînse ale micii comunități, delimitîndu-i precis pe „ai noștri" prin opoziția cu ceilalți. Tzvetan Todorov vorbește despre naționalism ca despre un „egoism colectiv". (...) Totuși, cultura tradițională, care însuflețește naționalismul, nu dirijează energiile agresive doar spre exterior, către alte etnii. Dacă privim mai îndeaproape noile democrații din Balcani, se poate constata că agresivitatea acestei culturi este orientată de asemenea spre interior. Și comunitatea națională este împărțită între „ai noștri" și „ceilalți", prieteni sau dușmani, pe baza diferențelor corporatiste, politice, ideologice, culturale, sexuale, și chiar psihologice...

Mărturie evenimentele de ieri din Albania, a cărei societate se dezagrega sub ochii noștri, la fel cum mărturie sînt evenimentele de azi din Serbia și solidaritatea sinucigașă a cetățenilor ei. Mărturie – agravarea maladivă a climatului politic și a conflictelor politice din Bulgaria, România, Macedonia, Croația... Așa se explică blocajul intern al societății și neputința ei de a evolua.

Nu există naționalism bun și naționalism rău, chiar dacă unul pare ecoul celuilalt; chiar dacă unul poate fi o armă de apărare și de supraviețuire sau – cum este cazul albanezilor din Albania – duce la solidaritate și sprijin uman. Voința de a-i ajuta pe frații „în suferință", cînd tu însuți ești de plîns, dovedește că sentimentul național în Balcani are un potențial energetic considerabil. În Balcani, naționalismele s-au indus mereu unul pe altul și cel care astăzi este scutul protector al celui slab devine cu mare ușurință, mîine, un vîrf de lance, dacă se schimbă direcția de unde acționează forța".

Dar fiecare zi de bombardament face să crească neliniștea cu privire la viitorul regiunii. Marele număr de refugiați din Macedonia (țară pe care, în 1990, în cadrul unor convorbiri secrete, Miloșevici vroia să o împartă cu Grecia și Bulgăria) și din Albania amenință echilibrele și așa precare: „Leitmotivul este același la Sofia și la Atena: dorința de a schimba frontierele statelor din regiune ar fi o nebunie. Ele sînt injuste; ele au fost impuse după primul și al doilea război mondial popoarelor mici de către marile puteri; ele au despărțit minoritățile de patria-mamă. Dar ele există. Adeseori au fost acceptate, provocînd în același timp nemulțumiri. Avînd în vedere amalgamul comunităților, nu există decupaje raționale. Noile frontiere vor fi, poate, mai acceptabile pentru unii, dar vor fi, precis, inacceptabile pentru alții. Poate că unele minorități vor obține satisfacție, dar celelalte vor nutri noi iredentisme".

Stabilitatea în Balcani depinde de banii Occidentului, dar și de disponibilitatea lui „homo balcanicus" de a deveni un om ca toți ceilalți, depășindu-și frontierele interioare. (**M. B.**)

Argument

Rişti şi cîştigi este binecunoscutul (deja) nume al uneia dintre primele emisiuni-concurs de la PRO TV. Preafericiţii care apăreau pe micile ecrane puteau cîştiga (unii mai mult, alţii mai puţin), fără a-şi risca decît, cel mult, prestigiul de concurent. Mania concursurilor a impus o nouă accepţie a riscului: un soi de echivalent al încercării, al ieşirii din inerţie, al participării ca atare. Din semnificaţia riscului s-a pierdut, cumva, componenta esenţială a investirii: ca să cîştigi, trebuie să pui ceva la bătaie.

Noua pseudo-accepţie a riscului s-a impus pe fundalul unei opinii publice favorabile, mai curînd, stabilităţii. Dacă lucrurile stau, într-adevăr, aşa, va rezulta din opinia psihologului (Aurora Liiceanu) şi din studiile sociologice întreprinse (Vintilă Mihăilescu).

Într-o societate în tranziţie între un loc de muncă de-o viaţă, călduţ, şi un du-te-vino neliniştit între mai multe „şmenuri" e greu să monitorizezi o teorie socială a riscului. De aceea, numărul de faţă a preferat o trecere în revistă a iniţiativelor personale într-ale riscului. Riscul fizic, cel dintîi, capătă şi el forme hibride de tranziţie: alpinistul de oraş (intervievat de *Adina Popescu).* Riscul prin convieţuire, oarecum indirect, poate constitui o treaptă intermediară: aşa se întîmplă în cazul fotografului şi al ursului său. Precum şi în cazul tinerei care se teme de implicare sentimentală (cu care stă de vorbă *Octavian Gabor).* Speculaţiile de bursă şi profilul broker-ului (explicate de *Cristian Ghinea)* fac trecerea spre riscul mai evoluat, profesional, aproape adevărat (dacă trecem cu vederea că, deocamdată, nu sînt mai mult de şase brokeri la bursă...). Acest tip de risc „netezeşte drumul" spre o nouă (şi, cîndva, generalizată) mentalitate profesională mai curajoasă, şi mai dinamică, de care ne vom ocupa, probabil, în alt număr.

Definirea spaţiului în care se pune problema riscului este importantă pentru că se oferă o dimensiune comparativă (tot la nivel personal): altfel riscă un pieton bucureştean prin zona Căii Griviţei (Eugen Istodor), altfel, un iban din Borneo (descris de John Postill), şi, iarăşi altfel, un refugiat albanez din Skopjie (despre care povesteşte *Ioana Avădani).* Mai ales atunci cînd riscul neaoş de toate zilele, în accepţia lui de *„cursă cu obstacole"*, ne este, încă, specific (interviul *Titei Chiper).* Şi nu este, încă, înlocuit, de unul serios, planificat şi sistematic asumat. **(I. P.)**

Nicolae PERPELEA
lector universitar

De la ruleta rusească la proba universală

Un loc comun al discursurilor sociologice profane sau savante este „expunerea la risc" a unor categorii sociale „tot mai largi" care – în condiţiile „societăţii de dezinhibare" avînd ca regulă constitutivă „exploatarea individualului" şi valorizarea asumării de riscuri pentru a accede la „vertijul senzaţiei" – se „dedau" la „flagelul social" al jocurilor de noroc. Aceste formule incantatorii s-au stabilizat deja în dicţionare şi „manuale de statistică şi diagnostic al tulburărilor mentale" în jurul termenului de ludopatie. Această stigmatizare şi închidere a discuţiei în cîmpul maladiilor („toxicomanie fără droguri", „pierdere a controlului") ar putea totuşi să oculteze funcţia socială „pozitivă" a asumării de riscuri. Despre aceasta voi încerca să spun cîteva lucruri, plecînd de la cîteva ipoteze ale lui R. Nozick *(Anarhie, stat şi utopie,* Humanitas, 1997) şi de la o dispută – privind *Consecinţele modernităţii* – între doi arhicunoscuţi sociologi: A. Gidddens şi N. Luhmann.

Nozick se străduieşte să arate că nu poate fi elaborată o „teorie precisă" cu privire la drepturile naturale ale oamenilor în situaţii riscante. De exemplu, privitor la o acţiune care ameninţă virtual încălcarea graniţelor altuia, avem trei posibilităţi: 1) să o pedepsim chiar dacă se plăteşte de către făptaş o compensaţie, sau se dovedeşte că nu s-a încălcat nici o graniţă; 2) acţiunea este permisă dacă se plăteşte o compensaţie persoanelor cărora li s-au încălcat în mod real graniţele; 3) este permisă dacă li se plăteşte o compensaţie tuturor celor care trec prin riscul unei încălcări a graniţei, indiferent dacă asta s-a întîmplat sau nu de facto. Se pune problema mărimii vătămării, mai ales în situaţia (3). Să luăm cazul cînd cineva joacă ruleta rusească cu noi (de ex. un fabricant de materiale poluante). Ar trebui să plătească tuturor o compensaţie. Dar cum poate beneficia de ea cel care chiar a murit? În timp ce este în viaţă, el poate să vîndă dreptul acestei plăţi unei companii care cumpără multe drepturi de acest fel. Acest sistem ar putea, zice Nozick, să-i dea individului un stimulent financiar pentru a-şi ridica „valoarea financiară a propriei vieţi". Ideea este bună, dar ar fi prea costisitor pentru societate să supravegheze mecanismele de impozitare care să asigure funcţionarea principiului mîinii invizibile şi în acest domeniu. Apoi apare problema prezumţiei libertăţii, deoarece chiar un stat ultraminimal ar trebui să-i cheme la verificat săptămînal pe cei care joacă, într-un fel sau altul, ruleta rusească. Nozick a propus un exemplu extravagant: dacă singurul fel în care o persoană îşi poate cîştiga existenţa este utilizarea procedeului periculos (şi dacă a juca ruleta rusească, folosind un pistol cu 100.000 de locuri în încărcător, este singurul fel prin care poate să se distreze sau chiar să-şi cîştige existenţa), atunci poate că această persoană trebuie să fie compensată pentru prohibirea la care este supusă. În fine, Nozick găseşte o soluţie despre care aş zice că face parte dintre acelea prin care „o poţi scălda": „poziţia corectă este aceea care se potriveşte rezultantei vectoriale (morale) a consideraţiilor cu pondere opusă, fiecare trebuind să fie luată în consideraţie într-un anume fel" (op.cit., p. 193).

Luhmann leagă noţiunea de risc de aceea de încredere căutată activ. Riscul este o noţiune relativ recentă (de ex., în engleză apare în sec. XVII şi vine din spaniolă, anume din vocabularul navigaţiei – a parcurge un pericol sau a fi percutat de un recif), astfel că o diferenţă între risc şi primejdie decurge din caracteristicile modernităţii. Riscul devine permis moral pentru că provine din conştientizarea faptului că marea parte a contingenţelor care afectează activitatea umană sînt operate de om, iar nu de natură sau Dumnezeu (teza este, de altfel, îngăduită de Toma di Aquino). Giddens susţine că Luhmann nu are dreptate să asocieze noţiunea de încredere doar de circumstanţele particulare în care indivizii examinează în mod conştient diferitele linii de conduită. El consideră că încrederea este mai continuă – fiind doar o formă particulară a sentimentului de securitate, iar primejdia este prezentă în toate situaţiile de risc, fiind, cu alte cuvinte, „gradul de risc". (În treacăt, observăm că prin aceasta Giddens se opune ipotezei postmoderniste a lui Luhmann, cu privire la natura cosmologică diferită a primejdiei – întrucît este legată de „soartă"). Aşadar chiar inacţiunea este riscantă. Mai bine să nu ne abţinem?

În „jocul de dragul jocului" din *Jucătorul* (Dostoievski), Freud credea că nu trebuie să vedem altceva decît funcţia psihică a conduitei de autopedepsire. Scriitorul avusese un tată extrem de dur, iar de aici s-ar putea realiza cîteva „deducţii psihanalitice". Freud se referă la paricidul care bîntuie prin opera sa şi la scenariul fantasmatic: moartea tatălui şi sentimentul de extaz sau de triumf – angoasă – vinovăţie – autopedepsire. Acest ciclu este în contiguitate cu cel al comportamentului de joc: accederea frenetică şi ruinătoare la pariul de joc, apoi faza remuşcărilor şi autoflagelarea şi, în fine, creativitatea literară. Faptul de a juca şi de a pierde devine „atingerea" de către entitatea paternală.

Un alt psihanalist, E. Bergler *(The Psychology of Gambling),* vedea în acest soi de asumare a destinului un masochism moral care ne permite să teoretizăm pe un continuum distincţia între jucătorul patologic şi „jucătorul de duminică". Astfel că i-am putea clasa şi pe speculatorii de bursă printre jucătorii numiţi „vînători de succes" *(success hunters).* Jocul s-ar caracteriza printr-o punere în act a unei secvenţe totdeauna identice – fapt care corespunde unei tentative iluzorii de a elimina aspectele dezagreabile ale principiului realităţii, în favoarea principiului plăcerii. „Frisoanele misterioase", caracterul inefabil al jocului, tensiunea simultan agreabilă/dezagreabilă ar fi o reviviscenţă a atotputerniciei infantile. Pînă aici atributele descrise sînt comune celor două categorii, dar, spre deosebire de cei „clinici", speculatorii au un plus de cinism şi de glacialitate. Acestea sînt măşti ale unei stăpîniri de sine afişate. Cu alte cuvinte, acest cinism afişat expres este o tentativă de justificare sau de atribuire ostilă, către alte persoane, a cauzelor care îi vor fi împiedicat să dirijeze destinul prin diverse ritualuri „magice" şi „sisteme" de cîştig. Bergler observă însă la toţi jucătorii un „sentiment de stranietate" *(feeling of uncanniness).* Or, aceasta ne poate conduce la ideea că orice praxis ludic are un sens clinic. Modelul său ne apropie însă de unul mai sociologic întrucît pune problema unei distincţii între jocul ca „maladie" şi jocul ca „stil de viaţă".

De această viziune s-a apropiat Rosecrance. Într-un studiu publicat într-o revistă cu titlu sugestiv – *The International Journal of the Addictions,* el introduce noţiunea de „joc problematic". Aceste jocuri sînt subîntinse de o mare varietate de scheme *(patterns).* Sindromul prezent în toate consistă în „jocul cu posibilul", adică în riscul de a pierde o cantitate semnificativă de bani. Jocul unui individ se situează pe un continuum, mergînd de la „non problematic" la „sever problematic". Evoluţiile jocului problematic nu sînt prinse în proceduri inexorabile, de aceea depăşirile sau controlul sindromului nu sînt legate în mod necesar de abstinenţă. Acum intervine unghiul sociologizant al acestui model teoretic: accentul trebuie pus pe „malul" pe care jocul problematic îl are în cadrul „mediului". Astfel că tratamentul actelor de a se deda la (într-o manieră definită social ca „sever problematică") este asemănător acelor conversiuni religioase însoţite de o mîntuire morală. Concepînd „dedările" la jocul de risc ca o „religie privată", acest model a stimulat cercetările asupra reprezentărilor şi credinţelor persoanelor „dependente". Pe această cale, R. şi G. Brenner au putut să obţină un model care leagă noţiunile de joc şi de speculaţie financiară în jurul noţiunii de risc: diferenţa între jucător şi speculator nu stă în aceea că primul se expune la riscuri pe care altul şi le asumă în mod voluntar, ci într-un „fapt social", anume că jucătorul asumă riscuri legate de rangul său social, pe cînd speculatorul îşi asumă riscuri legate de comerţ.

© A. Paul

Ipoteza ordalică a fost dezvoltată de M. Valleur şi A.-J. Charles-Nicolas *(Le jeu pathologique, Le Serment).* Iată în ce consistă ceea ce, măcar în sociologie, se numeşte „ideea simplă" a ipotezei: asumarea de riscuri poate, în anumite momente şi de către unii subiecţi, fi căutată în mod activ, ca o trăire a „încercării", chiar a morţii şi a „resurecţiei".

În dreptul antic şi medieval prin ordalie (termen de origine francă – „judecată") se înţelegea judecata zeilor, adică o probă universală. De exemplu, cel bănuit de vrăjitorie sau de crimă era expus unei probe prin elemente naturale (apă, foc, otravă etc.), iar moartea semnifica în acelaşi timp verdictul şi aplicarea pedepsei. J.G. Frazer povesteşte că întreaga populaţie a tribului vest-african uwei s-a otrăvit pentru a-şi demonstra inocenţa (greşim, oare, prea mult dacă vom asemui acest procedeu cu îndărătnicia actuală a unor populaţii implicate în unele dintre războaiele contemporane?). De aici s-a format noţiunea de conduită ordalică: a te angaja într-o probă al cărei deznodămînt nu este previzibil şi care se distinge atît de sinucidere, cît şi de simulacru.

Tolerarea fantasmei ordalice ar însemna, deci, tolerarea acelor conduite care tind să devină constitutive jocului Altuia (hazardului, destinului, şansei) şi care, prin supravieţuire, îşi dovedesc dreptul la viaţă, caracterul excepţional, ba poate chiar imortalitatea... Conduita ordalică ar avea aşadar două faţete: de o parte, abandonul sau supunerea la verdictul destinului, de cealaltă, credinţă în şansă, în validitatea tentativelor de stăpînire sau de reluare a controlului asupra vieţii. Această transgresiune iraţională şi magică este de fapt o căutare a sensului şi o legitimare implicită a legii. De aceea, pe urmele lui M. Valleur şi A.-J. Charles-Nicolas, putem vedea în ea un exemplu a ceea ce se cheamă, cam vag, „interfaţă" între individual şi colectiv, între subiect şi colectiv, între subiect şi contextul socio-cultural.

Cu alte cuvinte, ar trebui să tolerăm acele speculări ale riscului care, prin fantasma „căii scurte", cvasi-mistice sau magice, spre noroc, păstrează în reprezentările publicului şi „jucătorilor" aura reprobării morale care vizează facilitatea, refuzul efortului şi al „căii lungi".

Aurora LIICEANU
psiholog

Un ţinut al vieţii

Dincolo de „inconvenientul de a te naşte“ se întinde un ţinut al riscurilor. Provinciile riscurilor sînt multe şi uneori ele se alătură sau se despart în arii mai mici, astfel încît orice individ are permanent o cotă şi un capital de risc, niciodată aceleaşi. Ca şi fericirea, riscul capătă definiţii personale. Totuşi, prin naştere se poate ca cineva – un ascendent mai apropiat sau mai depărtat – să transmită cuiva riscuri; în acest caz vorbim despre victime genetice. Dar mai există şi acele riscuri imprevizibile derivate din inconvenientul de mai sus. Şi, mai există riscuri pe care nu putem, nu ştim să le ocolim şi altele pe care le încurajăm prin comportamente autodistructive, adesea cu bună ştiinţă. Aşa este fumatul.

Este sigur că riscul a existat asociat vieţii dintotdeauna. Nu ştiu însă cînd oamenii au conştientizat prezenţa riscului şi nici cum îl numeau ei în acele vremuri. „Arheologic“ vorbind, termenului de risc nu-i găsesc un sinonim, aşa cum „a decide“ îl are pe „a hotărî“. „A se hazarda“ nu este decît un alt neologism.

La nivel individual, riscurile se articulează apartenenţelor: riscuri legate de vîrstă, de sex etc. Există riscuri individuale şi riscuri colective. La nivel macrosocial, riscurile pot fi percepute de cei din afara grupurilor care cuprind indivizi în situaţie de risc, aşa cum se întîmplă cu cei pe care îi considerăm defavorizaţi şi care se cade să intre în atenţia colectivităţii. Tranziţia a adus în discursul privind politicile sociale termenul de grupuri de risc: copiii, bătrînii, familiile cu mulţi copii, familiile monoparentale, şomerii. Un studiu recent arată că bătrînilor şi copiilor li se atribuie printr-un consens larg eticheta de grupuri de risc în mare nevoie de ajutor. În cazul lor, suportul social exprimat în politici diferenţiate îţi găseşte o legitimitate covîrşitoare; şomerii nu se bucură de aceeaşi percepţie binevoitoare din partea colectivităţii (Ionica Berevoescu şi Manuela Sofia Stănculescu, *Feţele tranziţiei*, Ed. Nemira, 1999).

Percepţia riscului personal – într-o accepţiune largă – este rezultatul maturizării individului. Copiii mici sînt ocrotiţi tocmai pentru că abilităţile lor de discriminare şi evitare, ca şi experienţa lor de viaţă, nu dau substanţă generalizărilor. Totuşi, la unii copii se constată prezenţa unei atracţii către risc care poate genera ulterior o tendinţă structurată în trăsătură de personalitate. Dintre ei se vor recruta cei ce optează pentru meserii de risc ca pilotajul şi cascadoria. Reprezentările noastre ne fac să-i vedem pe aceştia ca profesionişti ai riscului. Ei sînt curajoşi, iar curajul naşte admiraţie şi chiar invidie. A rămîne însă în afara riscului este adesea un act cugetat, bazat pe o percepţie acurată şi realistă în care „nu sînt în stare“ devine o abdicare de la o aspiraţie nesusţinută, o acceptare. Sentimentul de risc, ca şi cel de incertitudine, se învaţă şi, dincolo de caracterul lor personal, ele implică cu obligativitate elemente care ţin de moştenirea culturală a societăţilor, transmisibilă prin instituţii de bază ca familia, şcoala.

Un anume tip de risc este asociat masculinităţii/ virilităţii. Unele tipuri de risc sînt valorizate şi întărite implicit, iar altele sînt privite cu suspiciune. Jocurile de noroc intră în această categorie. Experienţa personală a masculinităţii se construieşte pe provocări în care riscul este prezent. Expresia „Join the Marines and be a man“, care a înfierbîntat şi înfierbîntă minţile atîtor adolescenţi americani nu făcea decît să arate că marina este prin excelenţă un cadru, o şcoală a virilităţii, atîta vreme cît cotidianul se înfăţişa ca o cursă de obstacole. Şi în poveşti confruntarea cu riscul este rezervat rolului masculin, iar printre aventurieri se numără eroi masculini cu rol de model (de remarcat că „aventurier“ pare să aibă la noi un grad de admirabilitate inferior sensului dat de limba engleză).

Din punct de vedere psihologic, riscul conţine totdeauna o promisiune: cea a posibilului cîştig, a ieşitului cu bine din ceva care coabitează cu pericolul. Evitarea incertitudinii – definită de Hofstede ca măsură în care membrii unei culturi se simt ameninţaţi de situaţii inerte sau necunoscute – nu trebuie confundată cu evitarea riscului. Tot Hofstede arată că incertitudinea înseamnă în raport cu riscul ceea ce anxietatea înseamnă în raport cu frica. Frica şi riscul sînt orientate asupra unor realităţi specificate: un obiect în cazul fricii, un eveniment în cazul riscului. În psihologia profană riscul este exprimat prin probabilitatea ca un eveniment anume să poată avea loc. Incertitudinea şi anxietatea sînt sentimente difuze, pe cînd riscul este un sentiment conturat. Atunci cînd incertitudinea se exprimă ca risc, ea nu mai este o sursă de anxietate, ci una de frică. Şi, după cum rutina atinge totul, riscul poate fi monoton şi convertit în obişnuinţă. Evident, nu pentru toţi. Cel mai interesant lucru rămîne relaţia complexă între incertitudine şi risc ca realităţi care parcă ar dansa una în jurul alteia, cînd foarte aproape, cînd autonom, cînd atingîndu-se prea discret. Asumarea riscului reduce ambiguitatea care induce anxietate. Acest lucru se traduce prin optarea pentru decizii în situaţii de insuportabilă aşteptare. În societăţile în care evitarea incertitudinii este slabă, ambiguitatea este tolerată şi chiar confortabilă, iar riscurile nefamiliare sînt suportate. S-ar părea că noi, românii, acceptăm riscuri familiare şi evităm schimbarea pentru că nu sîntem printre „risky nations“. Unii consideră că ortodoxismul nu a dezvoltat comportamente de risc, producînd astfel lungi aşteptări istorice şi lentoare în progres. Pentru a te mişca repede în istorie este necesar un potenţial de risc, aşa cum pentru a cîştiga ca individ este necesar să ai iniţiativă.

Szondi, fascinat de relaţia între individ şi destin, susţinea că soarta se repetă în condiţiile în care guvernează ancestralul datorită unor impulsuri irezistibile de a performa acte iraţionale. Cu „riscul“ de a ne mai îndepărta puţin, mai amintim că, pentru Szondi, în spatele oricărui individ, se află o familie. „Numai cineva care alege are o soartă personală“, spunea el, înţelegînd prin acesta că un anume risc este ceea ce conferă individului soartă, dincolo de pura existenţă biologică.

Vintilă MIHĂILESCU
sociolog

Faites vos jeux

Imaginaţi-vă într-un joc de noroc, oricare. Sînteţi în situaţia în care puteţi să mizaţi tot ceea ce aveţi şi să cîştigaţi dublu sau să pierdeţi totul: ce faceţi, riscaţi şi mergeţi mai departe sau preferaţi să fiţi prudent şi să rămîneţi doar cu ceea ce aveţi?

Această situaţie exemplară, care rezumă destul de bine un tip de opţiune cu care ne întîlnim adesea în viaţă, l-a ajutat pe un psiholog faimos să analizeze mai în profunzime psihologia diferenţială a oamenilor, împărţindu-i, în mare, în tipul de ***asumare a riscului*** şi tipul de ***evitare a eşecului***.

O traducere limitată dar simptomatică a acestei opţiuni fundamentale de viaţă o întîlnim şi într-una dintre întrebările prezente frecvent în sondajele de opinie, cu care ne-am obişnuit atît de mult în ultima vreme, dar din care nu reţinem, de obicei, decît cotele diferiţilor oameni politici. Este vorba despre următoarea alternativă: *ce aţi prefera, un salariu mai mic, dar sigur, sau unul mai mare, chiar dacă nesigur?* Deocamdată cel puţin, majoritatea pare a opta pentru prima variantă.

Cu un an în urmă, am realizat o cercetare pe populaţia Bucureştiului, vizînd, în mare, această problematică a „riscului“. Întrebările au fost de genul celei de mai sus, de regulă perechi de proverbe dintre care subiecţii trebuiau să aleagă pe aceea care „li se potriveşte“, cu care sînt în mai mare măsură de acord. O primă analiză a răspunsurilor a permis gruparea acestora în două categorii distincte de opţiuni relativ legate între ele. Iată-le:

Factorul A:

- neam cu neam trage la ham;
- intru în relaţii cu oamenii care mă ajută să-mi rezolv problemele;
- în viaţă nu poţi răzbi de unul singur;
- mai bine un salariu mic, dar sigur;
- încearcă doar dacă n-ai ce pierde;
- e mai bine să stai deoparte cînd nu ştii sigur cum vor ieşi lucrurile;
- important este să-ţi faci treaba ta foarte bine;
- fă şi tu cum face satul, dacă vrei să-ţi meargă bine;
- mai multe mîini fac sarcina uşoară;
- nu da oul de azi pe găina de mîine.

Factorul B:

- mai bine o prăjitură, dar azi (decît două, dar mîine);
- cum îţi aşterni, aşa dormi;
- cine nu încearcă, nu cîştigă;
- drumul cel mai scurt e drumul cunoscut;
- decît slugă cu avere, mai bine stăpîn în sărăcia ta;
- indivizii care nu reuşesc în viaţă sînt singurii vinovaţi de asta;
- totul e să poţi să o iei oricînd de la capăt.

Simpla lectură a acestor opţiuni şi a modului în care acestea se leagă între ele ne poate permite o primă aproximare a unor „profile“ distincte şi relevante. În primul caz, preocuparea principală pare a fi aceea de „securitate socială“, în care evitarea eşecului este doar una dintre componente *(mai bine un salariu mic, dar sigur; încearcă doar dacă nu ai ce pierde;* etc.). Cei care încearcă să-şi organizeze viaţa după acest criteriu tind totodată să se sprijine pe cei din jur, convinşi că *în viaţă nu poţi răzbi de unul singur*. În sfîrşit, acest „colectivism“, în mare măsură pragmatic (*intru în relaţii cu oamenii care mă ajută să-mi rezolv problemele*), este însoţit de un „conformism“ explicit *(fă şi tu cum face satul, dacă vrei să-ţi meargă bine)*.

La extrema cealaltă, opţiunile grupate în a doua categorie par a se întemeia pe încrederea în individ şi capacităţile sale de autodeterminare *(cum îţi aşterni aşa dormi; indivizii care nu reuşesc în viaţă sînt singurii vinovaţi de asta)*, ceea ce reduce semnificativ nevoia de a apela la ceilalţi, de gregaritate. Susţinuţi de această încredere în sine, este explicabil atunci de ce indivizii din această categorie sînt dispuşi să-şi asume riscul *(cine nu încearcă, nu cîştigă* etc.). Este însă mai puţin explicabil de ce o bună parte dintre cei care împărtăşesc această convingere sînt totodată de părere că *drumul cel mai scurt este drumul cunoscut* sau că *mai bine o prăjitură azi* (decît două, dar mîine). „Logic“ ar fi fost ca aceste opţiuni să se excludă reciproc. Opţiunile oamenilor nu sînt însă logice, ci doar psihologice... Coerenţa este doar în cărţi, viaţa este plină de contradicţii (ceea ce nu înseamnă că nu îşi are propria ei coerenţă).

Comparînd cele două „profile“, putem să spunem doar că primul pare mai „coerent“ decît al doilea, mai închegat şi mai consecvent în opţiunile ce îl caracterizează. S-ar zice că asumarea riscului, care dă culoarea specifică celui de al doilea profil, are o bătaie scurtă, limitată mai degrabă la orizontul prezentului şi incapabilă deci de a fundamenta o strategie de „cîştig“ pe termen lung: accept să risc, dar vreau să văd rezultatele imediat! Pe de altă parte, s-ar putea considera şi că cei din prima categorie ştiu mai bine ceea ce vor, faţă de cei din cealaltă categorie, mai nesiguri şi mai ezitanţi. Trimiterea la anii de comunism pare a fi cea mai simplă explicaţie a acestei diferenţe. Lucrurile s-ar putea să fie însă mai complicate.

* * *

Ne-am putea întreba în continuare cum e mai bine? Care dintre opţiuni este de natură să-ţi aducă mai multă mulţumire în viaţă, nu în general, ci aici şi acum, în societatea noastră în plină schimbare?

Am încercat să răspund la această întrebare în cadrul aceleiaşi cercetări, cu mijloacele specifice ale chestionarului, atîtea cîte sînt şi aşa cum sînt. Am calculat în acest sens un indice de „satisfacţie de viaţă“, bazat pe întrebări de genul: *cît de mulţumit sînteţi, în general, cu viaţa Dumneavoastră? Dar cu viaţa de familie, sănătatea, profesia, viaţa socială* etc.? Combinînd cele trei dimensiuni (asumarea riscului, evitarea eşecului şi satisfacţia de viaţă) într-o analiză statistică ceva mai complexă, au rezultat următoarele patru categorii:

1. Persoane cu valori înalte ale evitării eşecului şi cu risc nul, avînd o satisfacţie de viaţă relativ ridicată. Indivizii din această categorie au de regulă peste 55 de ani (în orice caz nu sînt tineri), au un nivel redus de instruire, iar opţiunile lor sînt independente de venit.

2. Persoane simetric opuse celor din prima categorie, caracterizate prin valori pozitive ridicate ale asumării riscului şi valori negative ale evitării eşecului, avînd de asemenea un nivel moderat dar pozitiv al satisfacţiei de viaţă. Acestea sînt, în general, tineri între 25 şi 35 de ani (în orice caz nu peste 55 de ani), mai degrabă bogaţi şi cu educaţie superioară.

3. Persoane caracterizate, în mod „iraţional“, prin valori negative atît ale asumării riscului, cît şi ale evitării eşecului, avînd un nivel de satisfacţie de viaţă scăzut. În această categorie pot intra indivizi din toate categoriile de vîrstă, educaţie, venit (cu excepţia celor foarte bogaţi).

4. În sfîrşit, a patra categorie, cea mai slab reprezentată în populaţie, cuprinde alt caz „aberant“, caracterizat de data aceasta prin valori pozitive atît ale asumării riscului cît şi ale evitării eşecului şi printr-o satisfacţie de viaţă cît se poate de redusă.

* * *

Ce ne pot spune toate acestea? Fără a putea generaliza în vreun fel pe baza acestor date, ele ne sugerează totuşi o problemă cu tîlc. Speculînd puţin, am putea spune astfel că cei care au făcut opţiunea „cîştigătoare“ sînt cei care... au făcut o opţiune. Fie că au optat pentru „evitarea eşecului“, fie că au acceptat „asumarea riscului“, indivizii din primele două categorii de mai sus sînt relativ mulţumiţi de viaţa lor. Premisele personale ale alegerii (vîrstă, educaţie, venituri etc.) i-au determinat să opteze pentru o cale mai degrabă decît pentru cealaltă. Dar, odată făcută, această opţiune le-a permis, în principiu, să găsească un sens în existenţa lor şi să fie, dacă nu fericiţi, cel puţin împăcaţi cu soarta. Dimpotrivă, lipsa alegerii, adică oscilaţia nehotărîtă între risc şi evitarea lui, încercările de a combina avantajele sau de a evita inconvenientele de o parte şi de alta, par a avea consecinţe dramatice, afectînd puternic satisfacţia de viaţă. În plan personal, poate cea mai mare provocare a „tranziţiei“ a fost acest imperativ al opţiunii, al alegerii apelor. A fost – şi într-o mai mică măsură mai este încă – o „turnantă“ a fiecăruia şi a tuturor, pe care unii au reuşit să o ia, alţii au ratat-o. S-ar părea că aceştia din urmă sînt adevăraţii „pierzători“.

John R. POSTILL
antropolog

Prestigiu, risc şi tabu la ibanii din Borneo

În februarie 1997 am văzut un superb curcubeu arcuindu-se peste jungla din Borneo, Malaysia, unde locuiam şi făceam cercetări la acea vreme. Am vrut să împărtăşesc şi cu altcineva frumuseţea curcubeului, aşa că i-am chemat, în grabă, pe nativii care mă găzduiau. Cînd au sosit, le-am arătat curcubeul, entuziasmat. Gazdele mele, din grupul etnic Iban, nu s-au bucurat. „Să nu mai faci aşa! Ne vei aduce necazuri tuturor!" au strigat, explicîndu-mi că, după tradiţiile locale, este tabu să arăţi cu degetul curcubeul. În curînd m-au iertat, pentru că ştiau că nu ştiu ce fac, şi au rîs de acest episod. Ibanii sînt amabili cu cei care îi vizitează – chiar atunci cînd aceştia le pun comunitatea în pericol.

Pentru un antropolog, este riscant să vorbească despre risc. Termenul de „risc" este atît de specific limbajului cotidian din Vest al războiului, comerţului şi carierei încît devine tot mai greu să îl aplici şi altor societăţi. Termenul a căpătat prea multe semnificaţii culturale. Riscul înseamnă, în sensul său primar din engleză, să iei în seamă ideile unei economii de piaţă populate de factori de decizie raţionali. Oamenii din societăţile numite tradiţionale sînt caracterizaţi, prin contrast, ca iraţionali şi ostili riscului. De aceea îmi permit să sugerez că ar trebui să acordăm mai multă importanţă „calculului" folosit de diferite culturi pentru a evalua riscul unei acţiuni. Nu putem pur şi simplu exporta noţiuni despre risc şi natura umană create în condiţiile istorice şi culturale concrete din Vest. Voi explica acest lucru întorcîndu-mă în Asia de Sud-Est.

Ibanii sînt o populaţie din insula Borneo, în număr de 400.000 în statul malaysian Sarawak şi de 10.000 în provincia indoneziană Kalimantan. Majoritatea ibanilor locuiesc în *longhouses* de-a lungul rîurilor principale.[1] *Longhouse* este un soi de „sat sub un singur acoperiş" alcătuit dintr-un număr variabil de apartamente familiale învecinîndu-se unul cu altul. Ibanii rurali îşi cîştigă existenţa cultivînd orez la care se adaugă, uneori, munca salarială sau cultivarea cauciucului ori piperului. Cultivarea orezului, pentru ibani, nu este numai un mijloc de a-şi cîştiga existenţa, ci un mod de viaţă. Deşi, oficial, tot mai mulţi ibani sînt creştini, în realitate ei încă aderă la credinţe animistice. De pildă, consideră că o recoltă bogată este posibilă doar cu binecuvîntarea forţelor supranaturale (antu) care locuiesc într-o gospodărie.

În limba ibanilor nu există un echivalent al englezescului *„risk"*. Unul din autorii de dicţionare[2] a trebuit să recurgă la o expresie de 5 cuvinte pentru a desemna acest termen în limba Iban: *pengawa 'ke tau mai penusah* (acţiune care poate aduce nenorocire). Să însemne aceasta că ibanii sînt, în mod fericit, orbi la multele riscuri care-i terorizează pe oameni? Desigur că nu. Dimpotrivă, ibanii şi-au creat, de-a lungul secolelor, un sistem complex privind prestigiul şi statutul social structurat pe noţiunea de curaj *(berani)* – o virtute ce implică, în mod necesar, asumarea riscului. Aceasta însemna, mai concret, vînătoarea de capete. În perioada pre-colonială, cei mai curajoşi vînători de capete erau răsplătiţi pentru dibăcia lor cu sărbători ritualice îmbelşugate şi în braţele celor mai frumoase fete. Curajul era evaluat ţinînd cont atît de numărul de capete duşmane capturate, cît şi de calitatea acelor capete. Capetele de femei sau copii recent tăiate erau mai preţuite pentru că dovedeau că războinicul ajunsese mai departe în teritoriul duşman. Astăzi, vînătoarea de capete este interzisă (deşi a fost de curînd revigorată în Borneo-ul indonezian). Cu toate acestea, în multe părţi din Sarawak, există ibani care se roagă ca strămoşii să-i îndrume către fapte vitejeşti. Printre acestea se numără şi participarea, în cadrul armatei malaysiene, la misiuni ONU de menţinere a păcii. Ibanii sînt căutaţi asiduu de patroni pentru a-i angaja în pază şi protecţie, echipaje petroliere, exploatări forestiere şi alte sectoare riscante.

Riscurile la care se expun bărbaţii ibani în vînătoarea de capete sau oricare alta din activităţile de mai sus pot fi numite riscuri *în scopul obţinerii prestigiului* – riscuri asumate de cei în căutarea faimei în comunităţile lor natale. Într-o anumită măsură, nu sînt mult diferite de cele pe care şi le asumă europenii cînd încearcă să urce pe Everest sau să înconjoare globul într-un balon. Ceea ce într-adevăr diferă este metoda de calculare a riscurilor. Visele şi semnele încă joacă un rol important în felul în care ibanii evaluează posibilitatea de a întreprinde o acţiune riscantă (la fel cum se întîmpla în cazul vechilor greci). Pentru un iban, a fi un soldat bun, (ca şi un fermier bun) depinde mai mult de binecuvîntări supranaturale decît de tehnică şi voinţă. Un vis sau un ciripit de pasăre prevestitor de rele îl poate determina pe cel mai hotărît iban să-şi amîne sau contramandeze o acţiune foarte importantă. Din fericire, o astfel de alegere nu va fi considerată ruşinoasă şi nici nu va duce la pierderea faimei (de cele mai multe ori), pentru că majoritatea membrilor comunităţii vor fi de acord cu ea.

O a doua categorie de acţiuni ce presupun riscul sînt cele legate de tabuuri. Acestea nu-i afectează numai pe bărbaţi, ci pe toţi ibanii, şi se petrec, în general, lîngă *longhouse*. Cuvîntul iban pentru tabu este *pemali*, ceea ce înseamnă orice acţiune interzisă – *pentru că perturbă starea de armonie ritualică a satului, gospodăriei sau persoanei ofensate şi, astfel, afectează comunitatea.*[3] Printre interminabilele tabuuri ce limitează şi canalizează activităţile rurale se numără: menţionarea numelui unuia dintre socrii, cearta în gospodărie, batjocorirea pisicilor, a cîinilor şi a altor animale, împrăştierea unor zvonuri supărătoare şi, bineînţeles, arătatul cu degetul spre curcubeu (şi acestea sînt numai cîteva). Toate aceste tabuuri au un lucru în comun: nerespectarea lor ar ameninţa armonia din *longhouse*. Despre ce armonie e vorba? Despre armonia dintre lumea celor vii şi lumea, invizibilă, a morţilor. În acest context, a-ţi asuma un risc nu mai e o problemă de calcul, ci de nesocotinţă sau prostie; ori, în cazul copiilor sau antropologilor, de ignoranţă.

1. Sather (1994:66) Introducere la B. Sandin – *Traditional Sources of Iban History*. Kuching: Jurnalul Muzeului din Sarawak.

2. V. Sutlive (1994), *Dictionary of Iban and English*. Kuching: Fundaţia Tun Jugah.

3. Richards (1981), *Iban-English Dictionary*. London: Clarendon Press.

Ioana AVĂDANI
jurnalist

La faţa locului

Cînd le-am spus prietenilor mei că urmează să plec în Macedonia, să „vizitez" *(horribile dictu)* taberele de refugiaţi din Kosovo, prietenii mei au întrebat oripilaţi: „Dar nu e riscant?". Ce-mi trebuia mie să plec pe coclauri, pe sub poala războiului, să-mi las pielea pe acolo? Pentru ce? Doar pentru a spune că am văzut cu ochii mei?

Le-am explicat, cît m-am priceput, că eu sînt ziarist înainte de orice, că viciul meu este informaţia nemediată (dar mediatică) şi că o ştire rotundă este, pentru mine, ca mult cîntata „ţigară de după". Şi cînd acestea s-au dovedit inutile, am spus vorbe mari şi grele: „Riscurile meseriei!".

Bine, au oftat atunci, concesiv. Dar măcar fă-ţi un vaccin, ceva! „Măcar un anti-hepatic!".

Vin acum şi vă spun că nu există vaccin împotriva durerii şi a tristeţii şi că „imunizarea" ar fi încă şi mai rea. Că, atunci cînd vorbim de kosovari, orice reacţie este mai bună decît lipsa oricărei reacţii. Şi că, pitiţi după ziarele şi ecranele noastre, ar trebui să ne asumăm riscul unei trăiri.

Oamenii din taberele de la Stencovec şi de la Blace au foarte puţine lucruri. „Ne-au scos din casă cu hainele pe noi şi cu capul de pe umeri", îmi spune o femeie. Case nu mai au, pămînturi nu mai au, nici un loc al lor nu mai au. Subţire de tot a rămas şi respectul de sine. Paradoxal (dar numai aparent), nici teamă de relele lumii nu mai au. Ceea ce se putea întîmpla, s-a (deja) întîmplat. Nici de Dumnezeu nu au teamă: Dumnezeu e unul de-al lor. De aceea, ei nu aşteaptă decît o ocazie, o conjunctură cît de cît senină, pentru a-şi asuma unul dintre cele mai aberante riscuri ale sfîrşitului de mileniu: acela de a se întoarce acasă.

Au fost alungaţi ca o turmă, au fost întîmpinaţi ca o „massă". Sînt trataţi ca o problemă. Îşi doresc să fie recunoscuţi ca oameni, ca indivizi. Şi orice gest purtător de individualitate este primit cu căldură şi recunoştinţă. Te salută pe „uliţele" taberei ca şi cum le-ai fi megieş (de fapt, le şi eşti; ce mai contează două-trei graniţe, acolo?). Te invită să le treci pragul cortului, aşa cum ar face-o la ei acasă. Îţi oferă ţigări (ei ţie!) şi poveşti îngrozitoare, de ură şi tristeţe. Şi, la sfîrşit, pecetluiesc relaţia (poate singura din viaţa lor de pribegie), întinzîndu-ţi mîna: poate murdară, poate în suferinţă, dar avidă.

Şi este acela un moment în care trebuie să te decizi asupra riscurilor pe care vrei să ţi le asumi. Şi alegerile nu sînt multe: hepatită sau nemernicie.

Extraordinara mea aventură de la Matache Măcelaru'

– sau riscul unor străzi bucureştene –

„Ti-ti" face maşina. Mă dau la o parte. Era să mă calce şi tocmai în spatele Casei de bilete CFR de pe Griviţei. Dar pe strada Atelierului sînt trezit pentru a vedea DREAMS NET, o dugheană înfiinţată după sistemul „la varice". „Gustări, fripturi, mici şi ciorbe" sună ademenitorul anunţ, dar, conservator, îmi păstrez stomacul. O iau la dreapta, prin Piaţa Matache. Cuptor de pîine, Florărie cu cîteva verze în vitrină, geamuri, şi pe stradă, pe care le ocolesc cu grijă. Cafea GRANCEA, „Cafea măcinată cu maşină tradiţională" şi „Cafea pentru toate buzunarele! Tranziţie uşoară" – două semne de la GRANCEA că sînt imprudent să merg mai departe de vreau cafea. Şi, cu toate acestea caut altceva. Caut Buzeştii la risc. Caut pericolul cu lumînarea. Ies prin dreptul restaurantului „La omul bun" şi dau să intru. Pe picioare mi se prăbuşeşte un om. Să-l ajut? De ce să risc? Iau în nări ţuică şi lichior dulce-dulce şi tiptil închid piaţa cu tonetele lipite de Hala Matache. Pe un scaun, o bască a aşezat minunea secolului: seminţe pentru semănat DECIS. La doi paşi o femeie rezolvatoare de integrame face reclamă insecticidelor DECIS. Cine minte, ar întreba cunoscătorii problemelor de logică. Dualitatea ne spune, însă, că ambii au dreptate. Ion Nica, primul, e sigur pe el: *semeni sămînţa mea şi creşte*. Maria Albu e şi mai exactă: *pui insecticidul meu la rădăcina sămînţei bune şi omoară lichidatorii de recoltă*. Hotărît lucru, trebuie să rişti de două ori: să pui sămînţa şi să nu iasă în totalitate, c-o iei de la Nica, şi apoi să dai cu dăunătorul şi să-ţi omoare firul plăpînd, că-l iei de la Albu. Cotesc pe Maramureş şi ochiul reţine o firmă copleşitoare *COM NUCA IMPEX SRL, sediu central*. Caut să deschid discuţia cu reprezentantul oficial al NUCII. Într-un hangar, în fund, zace tînărul miez al poveştii. Gheorghe Naidin are 29 de ani şi face undiţe, plase de peşte, are-n fundul NUCII un loc pentru recoltat viermuşi. Are agregate, nu glumă. Peştele lumii nu ştie ce-l aşteaptă. Vă daţi seama cîţi peşti se hazardează să scoată capul la momeala NUCII? Pe Golescu colţ cu Berzei sau invers un ochelarist cu ochii pieriţi într-o carte colectează hîrtie. O iau la vale, tot pe partea numerelor fără soţ. Un semn îmi dă de ştire că Biserica Sf. Ştefan zisă Cuibul cu barză e între blocuri. Cineva şi-a riscat pielea spre a băga biserica după bloc şi nu sub lama buldozerului. *Preotul slujitor poate fi găsit la numărul de telefon 310.19.18*. Barza nu e-n cuib. Nu riscă nimic aici, îşi pune pielea pe băţ. La capătul acestui hot-line. O slujbă periculoasă practică Mihai Ilarie de la Sifoane: *dacă explodează CO2, dacă nu dă ăştia apă la chiuvetă, dacă nu vine tramvaiul, dacă vine vreo maşină peste casa asta că e în pantă*. Dar el îşi pune capul la bătaie şi nu se predă. S-o iau înapoi pe Berzei şi Buzeşti spre Piaţa Victoriei.CIN-CIN non stop e-n picioare la numărul 46, dar ce-i facem cu Restaurantul *Français, Le Gaulois*, aflat la 52-54 şi unde Poliţia a lipit o notă de avertisment *Viva Mexico Com Prodexim a fost evacuat de Secţia 3 Poliţie. Patronul Avital Moshe nu a fost găsit la faţa locului. S-a pătruns în local prin faţă, pe la butucii cheilor. Locuinţa s-a predat lui Elinescu Nicolae*. Iată dreptatea, pe la butucii cheilor. Casa Saltelei sare la 80, iar la 84 cineva a terminat-o. „PLACĂ MEMORIALĂ. Aici a decedat electrocutat NICUŞOR CHIAR N 10.VI.1979, D 29.VI.1991." Vis-à-vis, în faţă la Hotel Marna, femeia de serviciu îmi recomandă sifilisul, specialitatea aşezămîntului şi seminţele de floarea soarelui, vîndute de Mitriţa. Mitriţa se plînge că nu mai e ca pe vremea lui Ceauşescu, dar vinde. Un păhărel cît un degetar la mia de lei. Stă de dimineaţa pînă seara şi riscul ei e vîntul, vîntul îi spulberă seminţele. Mă întorc la numerele mele cu soţ. „Avem Găini ENORME" zice o dugheană. Dar de unde oi lua oală pentru găină? Mă apropii de finalul aventurii. Începe ploaia! N-am umbrelă. Dar să intru la COMPROD Martan & Fiii. Pe uşa toaletei următoarea inscripţie: *Aprindeţi lumina cînd intraţi. Blocaţi uşa după intrare*. În ce m-am băgat! Şi fug. N-am atins nimic, nici un microb uriaş nu m-a muşcat, n-am cumpărat nimic, n-am mîncat nimic. Atunci de ce fug? Dracu' să înţeleagă frica umană.

Eugen ISTODOR

Ursul fotografului

În centrul oraşului Sinaia, în faţa magazinului universal, ursul împăiat de altădată a prins viaţă. Îl cheamă ***Max,*** *e austriac, e maro închis şi destul de arătos. Din păcate, şi cam nervos. Max face ture-ture în jurul ţăruşului de care e legat cu un lanţ nu prea lung. Nu pare prea mare iubitor de copii. Dacă perseverezi, poţi face o poză, dar îţi ia ceva timp. Cu leoaica Luxiţa, vecina lui de fotografii (ce lucrează, însă, cu alt stăpîn) se înţelege. Stăpînul lui spune ca sînt regi amîndoi: Max al faunei locale, Luxiţa – regină a faunei exotice. Partenerul lui Max într-ale fotografiei,* ***Nicu Cioată,*** *povesteşte despre riscurile pe care şi le-a asumat lucrînd cu un urs. Despre riscurile relaţiei cu omul, Max avertizează doar prin cîte un mîrîit.*

De ce tocmai un urs? Din cauza semnificaţiei vădit montane?

Eu am fost fotograf din 1981 şi am lucrat pe plajă; conjunctura vieţii m-a adus acolo. Înainte am avut un cîine şi o maimuţă. Cu ursul a fost o situaţie mai riscantă pentru mine, căci nu am ştiut dacă pot să-l dresez sau nu. El este fiul lui Teddy, cumpărată de la un circ din Austria venit pe litoral. M-am gîndit să cumpăr urs ca să fiu mai deosebit de ceilalţi. De fapt, am lucrat, aici, în Sinaia, chiar şi cu o cămilă a unui coleg.

Pe litoral fiind, v-aţi asumat riscul unui partener atipic...

Mama lui, cînd am cunoscut-o, era atît de urîtă, că nu-ţi venea să te apropii de ea. A avut şi un defect: un ochi scos. Aşa am crescut-o, m-am chinuit ce ea. Pînă la urmă a ajuns chiar vedetă de filmări.

Eu mi-am riscat în primul rînd banii, în jur de două milioane, în 1994-1995; atunci, cu banii ăia puteam să cumpăr un apartament.

Banii ca banii, dar viaţa v-aţi riscat-o?

Bineînţeles; ursul, pînă cînd nu-l aduci pe linia de plutire ca să te poţi înţelege cu el, îţi găseşte slăbiciunea, nu te iartă. Mama lui Max, Teddy, m-a muşcat de prima dată cînd am luat-o de la circ; m-a muşcat de mînă. M-am supărat pe ea, am ţinut-o de urechi pînă acasă, în maşină. Cînd am ajuns acasă, am băgat-o în baie. Vecinii mi-au făcut scandal. Ursul mi-a stricat o maşină de spălat, pereţii mi i-a făcut de nerecunoscut, că a trebuit să repar totul dup-aia. În baie dormea. Abia după un anumit timp am scos-o pe Teddy în faţa blocului. Au sărit pe mine autorităţile, dar m-au lăsat în pace după ce le-am explicat despre ce e vorba.

Familia dv. a fost expusă vreunui risc datorită convieţuirii cu ursul?

Am doi copii, fată şi băiat, fata în clasa întîi, băiatul într-a şasea. Au făcut un an de zile aici, dar le-am stricat rostul puţin, şi a trebuit să-i duc în partea cealaltă, la Mangalia. Cu urşii şi copiii, chiar am avut peripeţii destule, mai ales cînd Teddy era mică. În afară de mine, nu se putea apropia altcineva de ea, nici ca să-i dea de mîncare. Cînd plecam şi o-nchideam în locul unde stătea ea, urla după mine ore-n şir. De aceea am şi ţinut-o cu botniţă la început. Precum vedeţi, în cazul lui Max, am renunţat la botniţă. E mai greu cu joaca, pentru că nu i-am tăiat nici unghiile... Cu turiştii nu am avut probleme, căci i-am rugat să nu se apropie de urs mai mult de lungimea lanţului cu care e legat.

Alimentaţia şi îngrijirea ursului riscă bugetul familial?

El mănîncă în jur de şase kilograme la o masă. De mîncat, mănîncă tot cam ce mănîncă omul. De plăcut, vorba omului, dintre toate legumele cel mai mult îi place carnea. Dulciuri nu are voie, căci din cauza asta a făcut cataractă diabetică. În ce priveşte programul, e ca la fabrică. Noaptea se odihneşte, ziua (cînd e vreme bună) lucrează. Pînă ajungem la locul de pozat, mergem 2 km pe jos; trebuie să-şi consume şi el energia.

Care sînt riscurile pentru un urs astfel crescut? Poate evolua normal?

Am încercat să-i asigurăm condiţii cît mai bune posibil. Totuşi, am avut probleme cu autorităţile, dar nu cu cele locale, ci cu protecţia animalelor, cu care chiar m-am judecat. Poate că va veni o vreme cînd şi ursul va fi domesticit de om. Acest tip de muncă ar trebui să fie apreciată. Eu am făcut greva foamei la Ministerul Apelor şi Pădurilor ca să mă lase să lucrez cu el în continuare. Am spus că eu cîştig existenţa şi la om şi la animal. Fără mine nu ar putea să mai trăiască. Plus că ursul meu e proprietate, nu l-am găsit pe stradă sau ceva, ci l-am cumpărat.

Dacă ar fi să vă luaţi alt animal, ce aţi alege?

Tot urs mi-aş lua. Între mine şi urs e o ataşare. E mai fioros, mie-mi plac animalele fioroase. Ele au totuşi ceva uman în ele. Nu trebuie să ne închipuim că, dacă se văd aşa de fioroşi sau puternici, gîndesc aşa. Sigur, depinde de situaţie. Ei sînt foarte inteligenţi. Eu cred că, dacă ar fi domesticiţi, ar putea fi folosiţi ca salvamontişti. Nici vaca, nici taurul nu au fost domesticite de la început. Sigur, eu nu sînt dresor de meserie...

A consemnat Iaromira POPOVICI

Alpinişti de oraş

Colindînd Bucureştiul ţi se oferă uneori un spectacol stradal gratuit ce aminteşte de zburătorii la trapez sau de competiţiile de sporturi extreme – oameni atîrnaţi de o coardă, de-a lungul clădirilor înalte, legănîndu-se periculos în timp ce montează vreun panou publicitar. Te opreşti cîteva minute din drum, îi urmăreşti cu capul dat pe spate, apoi treci mai departe fără să te întrebi ce îi determină să-şi petreacă timpul acolo, sus. De fapt, ei îşi practică doar meseria, o meserie nouă la noi, nu lipsită de riscuri, însă, în compensaţie, destul de bănoasă şi care are şi o denumire: alpinism utilitar.

Richard C. este angajat al firmei ROM-BLISS printre ale cărei diverse domenii de activitate (cum ar fi instalări de alarme auto şi instalări de interfoane) se numără şi alpinismul utilitar. Această meserie presupune montarea de panouri publicitare, spălarea clădirilor cu pereţii din sticlă, lucrări de construcţii la înălţime etc. Şi a apărut dintr-o necesitate: *E mult mai convenabil pentru clienţi să apeleze la alpinişti, decît să se folosească de o formulă clasică cu macarale şi schele.* Pasiunea lui Richard pentru alpinism şi pentru senzaţii tari a constituit, în ultimii doi ani, principala sa sursă de venit. A învăţat *să se caţere* la munte, de la un prieten mai experimentat. Apoi a lucrat un timp în domeniul construcţiilor: *Cunoştinţele pe care le-am căpătat pe şantiere mi-ajută mult acum. În multe situaţii sînt nevoit să le aplic. Nu e doar alpinism pur şi simplu.*

Richard e încîntat de ocupaţia sa care îmbină utilul cu plăcutul: *Toată viaţa mi-am dorit să pot practica alpinismul şi în Bucureşti. Nu mai trebuie să mă deplasez pînă la munte şi-n plus cîştig şi bani.* Se cîştigă între 150 şi 200 de dolari pentru o lucrare: *De exemplu la spălarea Băncii Austria am luat 100$ în opt zile.* Există însă şi perioade în care nu sînt cereri şi atunci alpiniştii şomează. Apar şi lucrări de sezon: *Astă-vară, am montat claburile electrice cu beculeţe de pe Intercontinental.* Alpiniştii afirmă că meseria lor implică şi riscuri, însă le privesc cu indiferenţă: *Nu prea are ce să ţi se întîmple. Eu ştiu? Dacă nu te asiguri ca lumea, dacă nu prinzi bine o coardă, sau coarda e tocită. Pînă acum n-am auzit de vreun accident.* Oricum se iau diverse măsuri de protecţie, înainte de coborîrea propriu-zisă în coardă. *De multe ori, se pune un furtun de plastic chiar pe muchia acoperişului, pentru ca aceasta să nu taie coarda.* **Tudor** îşi practică meseria de trei ani şi deja nu i se mai pare nimic neobişnuit: *Au dispărut emoţiile şi fiorii de la început, mai ales că aveam şi rău de înălţime. Acum e ca şi cum mi-aş bea cafeaua de dimineaţă sau aş fuma o ţigară. Mi se pare o meserie ca oricare alta.* Îl distrează reacţiile oamenilor de la birouri, atunci cînd trece prin dreptul ferestrelor: *Se opresc cîteva clipe din muncă şi mă privesc ca pe unul picat din cer. Atunci mă simt bine. Ei stau toată ziua cu hîrţogăraia aia în faţă şi li se pare că eu fac o chestie nemaipomenită, de care ei n-ar fi în stare niciodată.*

Cum se vede Bucureştiul de la înălţimea unui număr de etaje? *E altfel decît în realitate. Nu vezi aglomeraţia, nu vezi mizeria, nu vezi ţiganii. Sînt singurele momente în care chiar îmi iubesc oraşul.*

Adina POPESCU

Atentat la libertate

Cristina Anghel. *O tînără care, la 25 de ani, spune simplu şi direct:* pentru mine, nu există dragoste. *Apropiaţii ei nu ştiu ca ea să fi avut un* prieten oficial. *Cu toate acestea, Cristina îşi aduce aminte cu plăcere de un sentiment puternic din urmă cu vreo doi ani, iar acum meditează asupra posibilităţii de a se muta cu un bărbat care-i declară iubirea. Înaintea acesteia, ea vede însă riscuri: să nu-ţi pierzi independenţa, să nu te ataşezi prea tare. Toate, poate, explicate de o singură frază:* de mică, sensibilitatea mea a fost atît de rănită încît am o puternică dorinţă de a mă proteja.

Cînd ai fost îndrăgostită ultima dată?

Acum vreo doi ani. I-am atras atenţia. Era după mine peste tot. Oriunde eram, îşi făcea apariţia. Deşi a riscat de multe ori să fie ridicol, pentru că făcea parte dintr-un grup şi se expunea glumelor. Şi mie îmi era teamă să nu devin ridicolă dacă eram mai lirică decît de obicei. Din cauza asta nu am răspuns în nici un fel. În plus, ştiam şi că se va termina foarte repede – urma să plece din ţară – şi atunci am spus „la revedere". Mi-era teamă să nu sufăr după aceea, să nu-mi lipsească. Mai bine să rămînă un mic gust amar, să ştiu că putea să fie ceva frumos, decît să ştiu că a fost ceva frumos, dar n-o să mai fie niciodată.

Ţi s-a mai întîmplat vreodată să-ţi fie teamă să începi o relaţie?

Nu. Nu am dorit niciodată să încep o relaţie. Acum, de exemplu, am din partea unui bărbat zeci de mii de garanţii, dar nu doresc în nici un fel să încep o relaţie. Ţin foarte mult la independenţa mea şi ştiu că nu ar mai fi acelaşi lucru. El îmi spune să locuiesc cu el, să continuăm... Dar eu am nevoie de foarte multă libertate, nu vreau să-mi construiesc viaţa în funcţie de celălalt. „Trebuie să rişti", îmi spune el. Dar libertatea nu e un lucru pe care să-l rişti.

Ce rişti într-o iubire?

Nu rişti nimic dacă eşti îndrăgostit. Depinde de cum pui în pagină relaţia. Or, eu prefer în felul următor: să fim amîndoi foarte îndrăgostiţi unul de celălalt, dar fiecare să-şi păstreze o mare independenţă. Ne întîlnim, facem lucruri împreună, dar atît. Îmi asum orice fel de risc, dar pe acela de a-mi pierde independenţa nu vreau.

Ţi-e teamă de iubire?

Nu... Nu! Dar ce înseamnă să fii îndrăgostit? Îmi bate inima mai tare, mă simt bine cînd vorbeşte cu mine... Aşa, în afara celui despre care am vorbit, mai există cineva. Simţim amîndoi nevoia să vorbim unul cu celălalt despre orice. Dacă gelozia e un semn de iubire, atunci poate ne iubim. Dar noi doi nu am vorbit niciodată despre asta, pentru că amîndoi sîntem persoane independente. Iar cînd spui cuiva „te iubesc", deja faci un atentat la starea lui de libertate.

Îţi este teamă că pierzi ceva făcînd un asemenea pas?

În primul rînd, ce-ar schimba asta? Probabil ne-am vedea mai mult. Relaţia fizică mi se pare o chestiune secundară. Eu mă dăruiesc mai uşor fizic decît afectiv, pentru că e mult mai uşor să mă răneşti sufleteşte. Ţin prea mult la viaţa mea interioară ca să o risc pentru o relaţie. În al doilea rînd, s-ar putea să-i pierd amiciţia.

Te-ai gîndit să te căsătoreşti vreodată?

Nu. Nu mă văd implicîndu-mă atît de mult într-o relaţie. Apoi, mi-e frică să nu mă ataşez la un moment prea tare de cineva. Nu că nu m-aş putea desprinde, dar mi-e teamă că aş putea suferi. Mai bine să mă privez de nişte bucurii, decît să mă trezesc cu nişte suferinţe, fie ele şi mici.

A consemnat Octavian GABOR

Piaţa Bursei Libere

Istoria este uneori crudă şi ironică faţă de învinşi. În mamutul construit de soldaţii sovietici eliberatori pentru a pecetlui prietenia cu poporul român, alintat „Casa Scînteii", îşi au astăzi sediile instituţii care nu ar fi fost tocmai pe placul tătucului Stalin, adică o parte a presei libere, cîinele de pază, nu-i aşa!, al democraţiei şi *Bursa Română de Mărfuri,* un simbol al capitalismului autohton.

Îmi surîdea ideea de a intra, din piaţa dominată decenii întregi de statuia lui Lenin, într-o agitaţie, forfotă şi gălăgie gen Wall Street, unde capitalişti mai mult sau mai puţin sălbatici se sfîşie pentru a face avere. Însă, înăuntru este un calm de lume capitalistă la începuturi. Printre coloanele imense de marmură, care te duc cu gîndul la un mausoleu, au fost amenajate birouri din metal uşor, cochete, micuţe, parcă pentru a accentua ironia.

Agitaţia lipseşte, ar fi şi greu, îmi spune *domnul* ***Iulian Lupu,*** *director de strategie: Oricît am încerca, cu şase brokeri nu poţi să creezi o atmosferă incendiară. Potenţialul însă este considerabil, avem o sută trei acţionari şi teoretic putem avea în jur de o sută nouăzeci de brokeri. Începînd de la un număr de peste treizeci de brokeri putem discuta de agitaţie. Poate în doi-trei ani.*

Cam asta ar fi Bursa Română de Mărfuri la prima vedere. La o a doua, este instituţia care îşi propune, printre altele, să dezvolte un management al riscului economic. Dar entuziasmul de la început s-a pierdut în vid legislativ şi în dezinteres. Pornită în 1992 cu optzeci şi nouă de acţionari, a înregistrat o efervescenţă deosebită în 1993-1994 (sînt memorabile cele două situaţii în care cotaţiile de aici au influenţat piaţa de aluminiu de la Londra), a ajuns aproape la încetarea activităţii în 1996 şi la o revenire după 1997. Abia la trei ani de la înfiinţare a apărut un act oficial de la Guvern care îi recunoaştea activitatea şi este pomenită într-o lege abia în acest an. Actul care ar fi trebuit să-i reglementeze activitatea, ordonanţa 69/1997, nu s-a aplicat pentru că înfiinţarea organului de stat care trebuia creat s-a amînat din cauza restricţiilor bugetare.

Principalul mijloc prin care bursa de mărfuri îşi propune să minimizeze riscul clientului este contractul *futures.* Acesta este un acord de a cumpăra sau de a vinde o anumită cantitate de mărfuri la o anumită dată viitoare, la un preţ stabilit în momentul încheierii contractului. Astfel, clientul este pus la adăpost faţă de eventualele fluctuaţii ale cursului valutar sau ale schimbărilor de preţ. Şi, pentru ca neofitul să fie aruncat complet în ceaţă, aceşti clienţi care nu-şi asumă riscuri se numesc *hedgeri.* Iar cei cărora le place efectul adrenalinei se numesc *speculatori,* adică un fel de Georges Soros autohtoni, dar la scară mai mică şi nu neapărat cu succes. Şi, în ciuda aparenţelor, nu este un termen peiorativ. Speculatorul este cel care speculează legal. Strînge informaţiile publice, le triază, bea multe cafele şi adoptă o strategie avînd în consideraţie riscul pe care şi-l asumă. El se deosebeşte de speculant (un fel de bişniţar, dar modern şi la scară mai mare). Acesta uzează îndeosebi de informaţii private, de relaţii informale, îşi asumă un risc economic mai mic dar un risc mare de *a fi prins.* Dar nu trebuie să vă îngrijoraţi de soarta sa, pentru că vidul legislativ şi lipsa de experienţă a celor care ar trebui să-l pedepsească fac improbabil acest lucru.

De altfel, riscul de *a da un tun* şi a te îmbogăţi este mai mare decît riscul de a falimenta. Pentru că acest lucru nu se prea întîmplă în România, mai ales în ceea ce-i priveşte pe agenţii economici de stat. Domnul Lupu crede că *practicile cu care au fost obişnuiţi directorii de întreprinderi de dinainte de '89, care au devenit manageri după '90, s-au bazat pe relaţii informale, multe oneroase. Canalele pe care se făcea schimbul încă se mai menţin. Transferul spre bursă nu trebuie să fie o decizie, o sarcină de partid şi de stat, ci un raţionament economic. Dar este puţin probabil, pentru că profiturile pe care le obţin astfel sînt lejere, riscul pe care l-ar asuma intrînd la bursă li se pare mare.* În acest fel, directorii reciclaţi pompos în manageri sînt liniştiţi, pentru că, dacă greşesc, pică în plasa protectoare a statului, care, de fapt, *nu preia nici un risc, sau îl preia de acolo de unde este şi îl transferă asupra cetăţeanului.* Şi aşa, riscăm cu toţii, în mod democratic.

Cristian GHINEA

Z. ORNEA

Feţele riscului

Riscul e o consecinţă sau o premisă a oricărui act social. Nu numai în viaţa politică dar, mai totdeauna, şi în cea literară. Chiar şi publicarea unei cărţi are în nervurile ei cîtimea de risc previzibilă. Nu orice carte publicată e receptată de critică şi cititori, existînd totdeauna riscul căderii ei în gol, rămînînd strădania zadarnică. Şi asta chiar cu cărţi importante în sine. Ce să mai spunem despre apariţia unei reviste, care poate să dureze, marcînd o epocă, sau să dispară de îndată ce a intrat în lume? Dar nu despre asta aş voi să vorbesc aici. M-aş referi la două fapte politice cu riscul implicit din militantismul junimist şi de destinul *Vieţii Româneşti*.

Din 1881, de cînd a publicat programul „Era nouă", gruparea politică junimistă se afla mai aproape de liberali decît de conservatori. În 1883, P.P. Carp, liderul grupării politice junimiste, acceptă postul de agent diplomatic al guvernului I.C. Brătianu la Viena, participînd la perfectarea aderării României la Tripla Alianţă. În 1884, după revizuirea Constituţiei şi a coparticipării junimiştilor la legea dotaţiei Domeniilor Coroanei (discursul lui T. Maiorescu a fost considerat hotărîtor), Brătianu, cu partidul liberal rău divizat, a iniţiat tratative cu junimiştii pentru cooptarea lor în guvernul liberal. Carp s-a deplasat, în acest scop, special la Bucureşti şi în camera lui de la hotelul Broft au avut loc convorbiri cu I.C. Brătianu, la care a participat şi Maiorescu. Carp cerea trei ministere (din şapte cîte existau atunci în componenţa guvernului), transformarea Iaşilor într-un fief politic junimist, cîteva bune prefecturi, plus alte condiţii. Brătianu se lăsa greu şi a intuit marele risc atunci cînd a aflat că, de fapt, Carp spera să şi-l alăture pe Dimitrie Sturdza, cumnatul său, în aşa fel încît junimiştii să fie majoritari în guvern. Brătianu a întrerupt, atunci, convorbirile pentru guvernare, dar celelalte condiţii stabilite au fost respectate (atunci s-a hotărît, printre altele, să i se dea lui T. Maiorescu catedra de filosofie la Universitatea din Bucureşti, după o absenţă de 11 ani în învăţămînt). Apoi, pentru alegerile din noiembrie 1884, Carp a stabilit un cartel de colaborare cu guvernul liberal (am găsit, la Biblioteca Academiei, corespondenţa, inedită, a lui Carp către D. Sturdza), căpătînd asigurări că vor fi aleşi de electoratul liberal. Unii dintre viitorii parlamentari s-au trezit chiar pe listele liberale, cerînd să fie scoşi încît să apară ca independenţi (ca „independent" a fost ales, la Huşi, şi Titu Maiorescu). După alegeri, gruparea politică junimistă dispunea de nouă deputaţi şi trei senatori, conservatorii aruncîndu-le mereu diatriba de „miluiţi", iar gruparea lor era curent denumită, pînă prin 1887, „opoziţia miluită"; spre deosebire de cealaltă, antiguvernamentală, „opoziţia unită". Dacă P.P. Carp nu cerea, la tratativele cu Brătianu din 1884, prea mult, gruparea politică junimistă izbîndea în pretenţiile ei de colaborare cu guvernul, pînă a intra în componenţa lui. Acesta a fost factorul de risc şi, datorită lui, junimiştii au pierdut guvernarea, spre care aspirau ardent, rămînînd numai cu cartelarea în parlament. Al doilea fapt politic cu imens factor de risc (şi mai mare decît precedentul) e tot din activitatea grupării junimiste. La 29 decembrie 1910 P.P. Carp, acum şef al întregului partid conservator, devine, pentru a doua oară, prim-ministru. Aşteptase mult aceste amîndouă demnităţi, care i se cuveneau de mult. Îşi alcătuise un program de guvernare eficient şi chibzuit, totul anunţîndu-se bine şi roz. Dar foarte repede tot programul de guvernămînt a intrat în eclipsă, în prim plan cucerindu-şi locul vestita afacere a tramvaielor, spre care Carp s-a avîntat fără a ţine seama de riscul ei potenţial. Creaţie a liberalilor, Societatea tramvaielor electrice din Bucureşti a fost alcătuită în 1908 (primar era Vintilă Brătianu, iar prim-ministru Ion I.C. Brătianu) cu capitalul unor bănci legate prin interese de PNL şi a unor acţionari bine plasaţi în ierarhiile partidului sau ale prietenilor acestora. Marghiloman, ministru de Interne, sesizat de noul primar al Bucureştilor, Matache Dobrescu, îi dezvăluie lui Carp panamaua. Şi acesta decide, negîndindu-se deloc la riscul scandalului, să declanşeze ostilităţile împotriva PNL încă din februarie 1911. Take Ionescu, care îşi crease, în 1908, un nou partid (Partidul Conservator Democrat), refuzat de Carp să fie cooptat – în ciuda poveţei suveranului – în noul guvern conservator, a văzut, în acest incident, imediat pericolul iminent şi i s-a alăturat, în parlament, lui Ionel Brătianu. Ostilităţile, neînchipuit de dure, desfăşurate în parlament, în presă, în justiţie, în cabinetul Palatului Regal, s-au sfîrşit tocmai în aprilie 1912. Carp era intransigent. Spusese regelui şi colegilor de guvern că societatea liberală a tramvaielor electrice din Bucureşti e o expresie tipică de „brigandagiu politic" şi că a o accepta înseamnă recunoaşterea dreptului familiei Brătianu la monopolizarea vieţii economice a ţării. Atunci, în noiembrie 1911, Carp a rostit vestitul discurs în Camera Deputaţilor, în care a ameninţat PNL că îi va aplica „fierul roşu" pentru că „să fii bogat ca rezultat al exploatării statului, aceasta nu admit". Şi cel din Senat în care punea sub semnul îndoielii integritatea morală a lui Ion I.C. Brătianu („Domnule Brătianu, autoritatea morală a unui om politic nu se judecă decît după două lucruri şi nu se cîştigă decît printr-un singur mijloc. În viaţa ta privată să fii totdeauna corect, în viaţa publică să fii totdeauna dezăinteresat"). Carp avea, negreşit, dreptate. Dar ignora că valabilitatea principiului său imanent nu a fost niciodată acceptată în viaţa politică românească. (Nu numai!) Regele nu mai putea tolera acest război intern. Gestul lui Carp apare drept sublim în absolut, dar lovit – vai! – de gratuitate. O gratuitate tragică. Se voia un apostol al cinstei şi al civismului dezinteresat. Credea că, la adînci bătrîneţe, va putea oferi o pildă, arzînd „cu fierul roşu" afacerismul învеşmîntat în fraze tremolate. Ciudată, foarte ciudată, această tardivă izbucnire de donquijotism a lui Petre P. Carp. Să nu fi observat el timp de cincizeci de ani că PNL a monopolizat viaţa economică a ţării, îngăduindu-şi cinic cele mai abuzive panamale? Cum de nu a denunţat Petre Carp aceste ştiute mari matrapazlîcuri în cei aproape zece ani de cordială colaborare cu partidul liberal din perioada „viziratului" bătrînului I.C. Brătianu? Cum de nu s-a încordat pînă la revoltă fibra morală a lui Petre Carp atîtea decenii pentru a izbucni, ultimativ, brusc, tocmai în 1910-1911? Doar afacerea tramvaielor, fără îndoială scandaloasă, avea precedente. Şi încă multe. O eradicare a plăgii, de către omul perfect onest care era Petre P. Carp, devenise – nu se poate să nu fi ştiut – imposibilă. Gestul său, cum spuneam, sublim dar în întregime gratuit, era de natură să aducă Partidului Conservator, a cărei responsabilitate conducătoare de-abia o cucerise, grave prejudicii... morale. Şi, totuşi, Carp a riscat. A riscat şi a pierdut. Pînă la urmă, la propunerea regelui Carol I, în aprilie 1912, Maiorescu devine premier, în locul lui Carp, pentru a realiza concentrarea conservatoare cu Take Ionescu şi stingerea definitivă a afacerii tramvaielor (cîştigată de liberali, în justiţie), iar Carp să se umilească prin a-i cere scuze lui Ionel Brătianu în Cameră. Formula guvernului Maiorescu părea a fi una tranzitorie. Dar regele o voia permanentizată, iar Maiorescu – spunea, exagerat, că în interesul mare al Partidului Conservator – a acceptat situaţia. A fost, s-a apreciat – o felonie din partea lui Maiorescu şi felonile Carp nu le iarta. Cei doi bătrîni foşti buni prieteni nu şi-au mai vorbit, de atunci, niciodată, Carp refuzînd pînă şi invitaţia de a participa, în iunie 1917, la înmormîntarea lui Maiorescu („De ce să-i fac lui Maiorescu o politeţă – a spus – pe care nu mi-o va putea înapoia"). Riscul se plăteşte, aşadar, adeseori, foarte greu în politică.

În sfîrşit, aş cita şi un exemplu de risc, de astă dată cîştigat, din planul literar-culturalului. Cînd, la sfîrşitul anului 1905, Ibrăileanu l-a convins (în termeni alarmanţi şi ultimativi) pe C. Stere să înfiinţeze o revistă, amîndoi – dar mai ales Stere, important om politic liberal atunci – riscau imens. Şi, totuşi, Stere a riscat. A început conciliabulele pentru înfiinţarea revistei, Stere oferind, ca fond pentru cheltuielile financiare, o importantă sumă de bani (vreo cinci, zece mii lei). Factorul motor în pregătirea revistei a fost Ibrăileanu care – nevrotic, grav cum era – a riscat sănătatea, pregătind minuţios toate. A scris unor scriitori, cerînd colaborări, a scris el, a adunat o devotată echipă de prieteni devotaţi (toţi foşti socialişti pînă în 1899) care s-a dăruit muncii necesare pregătirii unei publicaţii. Riscul pîndea din interior şi din afară periculos. De astă dată riscul s-a transformat în succes eclatant. Cînd, în martie 1906, revista *Viaţa Românească* a apărut, în atunci astronomicul tiraj de 2.000 de exemplare. (*Sămănătorul* se publica în 300 exemplare), toată lumea a fost impresionată. Revista n-avea concurenţi în ţară, asemuindu-se – prin fizionomie şi ţinută – cu cele mai notorii publicaţii europene. Felicitări soseau de peste tot şi librarii mai cereau exemplare. Astfel încît, de la al doilea număr, tirajul a fost ridicat la 3.000 de exemplare! Şi revista plătea bine colaboratorii, scriitorii, cucerind publicul intelectual. Pînă în iunie 1906, revista promitea să aducă şi beneficii, încît datoria către Stere (unul dintre directorii publicaţiei, Ibrăileanu, modest, mulţumindu-se cu statutul de secretar de redacţie) tindea spre stingere. Şi revista urca, în prestigiu, spre zenit, devenind de departe cea mai importantă revistă culturală românească a timpului. Şi aşa s-a păstrat cîteva bune decenii. Cum spuneam, de data aceasta riscul s-a dovedit benefic, dînd naştere unei mari, emoţionat de neaşteptate izbînzi.

Performanţa şi drobul de sare

O discuţie despre risc ar trebui să facă de la început diferenţa dintre cei care şi-l asumă şi cei care-l calculează cu prudenţă şi din variate unghiuri. Un specialist în teoria deciziilor, ing. *Adrian Mihalache, profesor la Universitatea Politehnică Bucureşti*, e de părere că asumarea într-adevăr pînă la capăt a riscului e proprie numai unui spirit aristocrat, gata să meargă pînă în pînzele albe cu orice risc, fără a socoti dinainte toate primejdiile acţiunii în care se implică. Cine calculează cu grijă variantele sale de abordare şi efectele lui, încercînd să aleagă riscul cel mai mic, e burghezul, omul civilizaţiei moderne care este prin excelenţă o civilizaţie burgheză. Dar cum nimeni nu poate acţiona în absenţa oricărui risc, trebuie acceptată ideea că totdeauna, în practică, este vorba de o cunoaştere incompletă şi de un viitor de neprevăzut. „Cînd ne implicăm într-o acţiune noi nu ştim tot dar sîntem obligaţi să acţionăm înainte de a şti. Iar pe de altă parte, chiar dacă am putea presupune că ştim totul despre ceea ce se întîmplă azi, nu ştim ce se va întîmpla mîine şi ce efect va avea ceea ce întreprindem noi acum". Cunoscînd toate acestea ar fi să ne întrebăm spre ce fel de societate ne îndreptăm noi astăzi, parcurgînd tranziţia. Interlocutorul nostru este de părere că: „sîntem în modernitatea tîrzie, n-am ajuns încă la nivelul postmodernităţii, iar modernitatea tîrzie acţionează pe baza riscurilor calculate. Numai că lumea crede că riscul înseamnă doar un eveniment nedorit de probabilitate foarte mică. Or, în realitate el este o sinteză între probabilitatea/măsura unui eveniment şi pierderile pe care acel eveniment le implică. În raport cu el se definesc două tipuri de oameni: cei care manifestă aversiune faţă de o posibilă pierdere, şi acţionează după criteriul riscului minim, şi cei care vor performanţă şi, deci, îşi asumă riscuri mari. Prin ea însăşi performanţa presupune riscul". Dar paradigma tehnologică a modernităţii, care se naşte, de fapt, din pariul lui Pascal, şi toată metodologia modernă care determină luarea deciziilor tehnologice se bazează pe minimizarea riscurilor. Vine acest lucru în contradicţie cu necesitatea performanţei? „Nu, fiindcă noi avem totdeauna o alternativă, judecînd în felul următor: există performanţe mari care se pot obţine cu probabilitate mare, după cum există pierderi imense care pot apărea cu probabilitate redusă. Făcînd media, ne putem întreba: iese bine, iese rău? Merită să încercăm; să riscăm, deci". Fiindcă vrem să intrăm într-o lume ce se reclamă de la performanţă şi prosperitate, poate ar trebui să ne întrebăm şi în ce mod abordăm noi problema riscului spre diferenţă de oamenii din Vest. Ne este nouă frică de risc mai mult decît lor, din ce motive? Părerea lui *Adrian Mihalache* e că deosebirea dintre noi şi occidentali nu se pune în termeni de curaj şi de prudenţă excesivă. „Problema e că ei judecă în termeni de pierdere, adică de risc, pe cînd noi judecăm în termeni de eventualitate. Cînd judecăm un lucru, ne gîndim că n-o să ni se întîmple tocmai nouă, sau tocmai acum ceva neplăcut şi riscant, deci nu ne luăm măsuri de protecţie, de vreme ce eventualitatea ca acea neplăcere sau pagubă să ni se întîmple e atît de mică. Şi atunci lumea nu face sinteza între eventualitatea foarte mică şi (totuşi!) pierderea foarte mare (...) Dar nu trebuie să uităm nici de capacitatea noastră de a ne pierde în calcule foarte exacte asupra unei eventualităţi foarte mici: vezi „drobul de sare". Mulţi sînt în stare a detalia primejdia, făcînd un fin discernămînt între posibilitatea de 1/1000 şi 1/1.000.000 ca un lucru să se întîmple. Dar aceiaşi oameni sînt gata să bage, fără nici o garanţie, toată agoniseala lor într-o afacere nesigură şi care dă şi faliment pînă la urmă, numai fiindcă acea afacere era condusă de un cunoscut care în virtutea „solidarităţii" din regimul anterior „n-o să ne înşele el tocmai pe noi". Pe noi ne înşeală mai degrabă cel de departe, necunoscutul: americanul, Papa ş.a.m.d. Nu rişti nimic însă dacă ai încredere într-unul care-ţi seamănă, unul „de-al nostru". E şi aceasta una din candorile româneşti postdecembriste".

Tita CHIPER

Simone WEIL

DESPRE ARMONIA MEDIATOARE

Cum, în atmosfera generală, tema ecumenicităţii e încă prezentă datorită vizitei Papei la Bucureşti, am ales să traducem aici cîteva pasaje din notaţiile Simonei Weil; pentru filozofia şi căutarea ei spirituală, întîlnirea între tradiţii, convergenţa spre acelaşi adevăr, Unu, este o temă perpetuă, dominantă. Cuprinse în volumul Intuitions pré-chrétiennes *(Paris, La Colombe, 1951), aceste notaţii, publicate postum, comentează texte ale filozofiei şi literaturii antice greceşti, texte în care autoarea descoperă expresia iubirii mediatoare, a carităţii divine, percepută dincolo şi înaintea experienţei creştine. (A. M.)*

Formula pitagoreică „Prietenia este o egalitate făcută din armonie" *(philian einai enarmonion isoteta)* e plină de semnificaţii minunate, fie că o referim la Dumnezeu, la unirea divinului cu omul, la oameni. Dar trebuie să ţinem seama de sensul pe care pitagoreicii îl dădeau cuvîntului armonie. Armonia înseamnă proporţie; e, de asemenea, uniunea contrariilor.

Pentru a aplica această formulă lui Dumnezeu, trebuie să o legăm de o definiţie a armoniei foarte stranie la prima vedere: „gîndirea comună a gînditorilor separaţi". Or, gînditori separaţi care să gîndească împreună reprezintă o situaţie care nu se realizează, dacă o luăm cu extremă rigoare, decît în Treimea divină...

Definiţia pitagoreică a prieteniei, aplicată lui Dumnezeu şi omului, face ca actul mediator să apară ca fiind esenţialmente iubire, iar iubirea ca fiind esenţialmente mediatoare. E ceea ce exprimă de asemenea Platon în „Banchetul". Aceeaşi definiţie se aplică şi prieteniei între oameni, cu toate că mai dificil de explicat, pentru că pitagoricianul Philolaos spune: „Lucrurile de aceeaşi speţă, cu aceeaşi rădăcină şi acelaşi rang nu au nevoie de armonie". E semnificativ că pitagoricienii au ales o definiţie a prieteniei care nu se aplică decît în ultimul rînd raporturilor între oameni. Prietenia e, mai întîi, prietenie în Dumnezeu, între persoanele divine. Este, apoi, prietenie între Dumnezeu şi om. Abia în cele din urmă, şi numai atunci, e prietenie între doi oameni sau mai mulţi. Această ierarhie nu a împiedicat ca, printre pitagoricieni, prietenia omenească să-şi fi atins desăvîrşirea, dovadă fiind faptul că ei au furnizat cuplul cel mai celebru de prieteni, Damon şi Phintias. Aristotel se inspira fără îndoială din tradiţia pitagoriciană cînd punea prietenia în rîndul virtuţilor. Dacă Iamblicus nu a exagerat prea mult, pitagoricienii recunoşteau şi aplicau între ei, la un nivel admirabil, principiul similar ultimei porunci lăsate de Christos discipolilor săi: „Iubiţi-vă unii pe alţii".

Definiţia pitagoriciană se aplică oamenilor pentru că, în ciuda faptului că sînt de aceeaşi speţă, de aceeaşi rădăcină, de acelaşi rang, nu sînt tot astfel în gîndirea lor. Pentru fiece om, el însuşi este „eu", restul sînt „ceilalţi". „Eu", adică centrul lumii; poziţie centrală figurată în spaţiu prin perspectivă. Ceilalţi: parcele ale universului, mai mult ori mai puţin demne de consideraţie după cum sînt situate mai aproape ori mai departe de „eu", majoritatea practic nule. Se poate întîmpla ca un om să transporte poziţia centrală în afara sa, în altă fiinţă umană, personal cunoscută ori necunoscută, în care să-şi pună comoara şi inima. El însuşi devine atunci simplă parcelă a universului, considerabilă cîteodată, infinit de măruntă alteori. Frica extremă poate produce acest efect, ca şi o anume calitate a iubirii. În ambele cazuri, dacă centrul universului se situează pentru o fiinţă umană într-un celălalt, transferul acesta e efectul unui raport de forţe mecanice care supune brutal pe primul celui de al doilea... Exceptînd cazul în care o fiinţă umană e brutal supusă alteia, care îi răpeşte temporar puterea de a gîndi la persoana întîi, fiecare dispune de celălalt aşa cum dispui de un lucru inert, fie în fapt, dacă ai această putere, fie în gînd. Există, totuşi, încă o excepţie. E întîlnirea între două fiinţe umane în împrejurări de aşa natură că nici una nu e supusă celeilalte, prin nici un fel de forţă, şi fiecare are, într-un grad riguros egal, nevoie de consimţămîntul celuilalt. În acest caz, fără a înceta să gîndească la persoana întîi, fiecare înţelege realmente că celălalt gîndeşte de asemenea la persoana întîi. Dreptatea se produce atunci ca un fenomen natural. Efortul legislatorului trebuie să tindă spre înmulţirea, pe cît îi stă în putinţă, a acestor situaţii. Însă dreptatea ce se produce astfel nu constituie o armonie; e dreptate lipsită de prietenie.

În afara ocaziilor în care necesitatea e prezentă în mod egal de o parte şi de alta, dreptatea înseamnă o prietenie supranaturală, ce decurge din armonie. Armonia înseamnă uniunea contrariilor... Trebuie să recunoşti că nimic din această lume nu poate fi centrul ei, că acest centru e în afară de lume, că nimeni în această lume nu are dreptul să spună „eu". Trebuie să renunţi în favoarea lui Dumnezeu, din iubire pentru El şi pentru adevăr, la puterea iluzorie pe care El ne-a acordat-o de a gîndi la persoana întîi. Ne-a acordat-o pentru a putea renunţa la ea din iubire. Dumnezeu singur are dreptul să spună „Eu sînt"; „Eu sînt" e numele Lui şi nu e numele nici unei alte fiinţe...

În fiecare din cele trei raporturi indicate de cuvîntul prietenie, Dumnezeu este mereu mediator. E mediator între el şi el însuşi. E mediator între El însuşi şi om. E mediator între un om şi altul. Dumnezeu e, esenţialmente, mediere. E principiul unic de armonie. De aceea cîntarea i se cuvine drept laudă.

Anca MANOLESCU

„CEEA CE NE SEPARA ERA DOAR SEPARAŢIA"

O declara părintele André Scrima în 1964, la întîlnirea de la Ierusalim a Papei Paul al VI-lea cu Patriarhul ecumenic Athenagoras. „Care e cauza esenţială a îndepărtării dintre catolicism şi ortodoxie?" era întrebat, ca purtător de cuvînt al Patriarhului, de jurnaliştii vremii. „Esenţialul sînt cele nouă secole de separare" le răspundea. Atmosfera pe care a stîrnit-o vizita Papei la Bucureşti pare să confirme, exploziv, diagnosticul de acum 35 de ani.

Au fost de ajuns disponibilitatea pentru întîlnire a responsabililor celor două Biserici, catolică şi ortodoxă română, iar apoi întîlnirea propriu-zisă – cu regia ei de mare fapt public – pentru ca să asistăm la o neaşteptat de spectaculoasă euforie a regăsirii, a concordiei. Depăşind vizibil simpla civilitate a unui ceremonial, ea s-a hrănit parcă din tensiunea, îndelung acumulată, a despărţirii. Dacă, pînă de curînd, discursul ecleziastic curent insista asupra disjuncţiilor (doctrinare, liturgice, istorice, de experienţă spirituală etc.) între cele două tradiţii creştine, acum a predominat brusc un discurs al unităţii, în care *distincţiile, specificităţile* ajungeau să fie, ele însele, atenuate în beneficiul unei speranţe de unificare: rapidă, aproape pragmatică. E adevărat că presa a amplificat în mod notabil ponderea acestui aspect, pe care l-a mediatizat – festiv – drept o achiziţie deja asigurată. „Întîlnirea" nu înseamnă, însă, şi nu poate realiza o ştergere a diferenţelor, ci regăsirea unui chip comun al ramurilor creştine – un chip de dincolo de lume, iar nu unul administrativ obţinut; un chip pe care fiecare îl descoperă, mai nuanţat, mai amplu, mai uimitor, privind trăsăturile pe care acest chip le-a luat în tradiţia celuilalt. Liturghia şi messa pe care Patriarhul şi Papa le-au oficiat, fiecare asistînd împreună cu colegii lor ecleziastici la oficiul celebrat de celălalt, constituie, de altfel, expresia acestei mutuale atenţii. Tot atît de realistă mi s-a părut poziţia mitropolitului Moldovei, Daniel Ciobotea, care vorbea într-o emisiune TV despre *maturizarea* realaţiilor între cele trei Biserici, ortodoxă, greco-catolică şi catolică, ajunse să se privească, în România, spunea el, drept parteneri consistenţi de dialog, iar nu să se perceapă reciproc drept prezenţe stînjenitoare. E o schimbare spectaculoasă de ton, faţă de teza general susţinută pînă de curînd a unei Biserici ortodoxe naţionale, pe lîngă care celelalte două ar fi absolut neglijabile.

Dar mai spectaculos, încă, a fost în opinia mea momentul de aproape unanimă concordie a societăţii româneşti. Responsabili religioşi şi oficialităţile cele mai înalte ale statului – fiecare cu propriul program politic, cu propriile aşteptări de pe urma evenimentului –, reprezentanţii societăţii civile şi ai intelectualităţii – cu un îndelung exerciţiu al reflexivităţii, al analizei şi criticii, apoi diferitele comunităţi de credincioşi, alături de marea masă a populaţiei se aflau, pentru o dată, toţi, pe aceeaşi poziţie, purtaţi de o convergentă bunăvoinţă. Ceea ce constituie un capital – nu numai strict spiritual, ci de experienţă comunitară – preţios, un capital ce merită să fie reînvestit, valorificat, pus la lucru pe termen lung.

În acest capital e inclusă, mai ales, o *nouă imagine* pe care Biserica ortodoxă a oferit-o, vreme de trei zile, comunităţii largi, spaţiului public. Vizita Papei la Bucureşti a determinat (sau a stimulat) Biserica oficială să adopte, în sfîrşit, un stil inteligibil pentru societatea civilă, pentru preocupările, pentru crizele, pentru aşteptările ei. Un stil pe care „Grupul de reflecţie pentru înnoirea Bisericii" (activ în anii 1990-1992) ori figuri ecleziastice singulare l-au susţinut şi l-au pregătit, dar care a devenit, în acele trei zile, stilul dominant, preluat deodată – aproape prea uşor – de majoritatea ierarhiei şi a preoţilor. Să sperăm că, şi în acest caz, „ceea ce separa era doar separaţia", că dificultatea relaţiei între Biserică şi societatea românească modernă se datorează unei diferite orientări ce durează de mai bine de un secol: o disjuncţie dificil de depăşit tocmai datorită prea îndelungii ei instalări. Or, pentru o clipă, într-o clipă, Biserica a nimerit tonul just, i-a perceput beneficiul, a avut experienţa lui. Într-un excelent număr al revistei *22* dedicat cu precădere vizitei pontificale, H.-R. Patapievici („Virtuţile diplomatice ale iubirii") scria: „Prin acceptarea acestei vizite, măcar simbolic, parte din anticatolicismul visceral al ortodoxiei instituţionalizate a fost deja depăşit. Ceea ce sugerează că ierarhia bisericii ortodoxe a acceptat, bineînţeles fără să o mărturisească public, principiul-cheie al modernităţii, care constă în acomodarea cu realitatea secularizării şi cu delimitarea puterilor în cosmos". Acceptarea modernităţii – măcar simbolică şi sub presiunea realităţilor de fapt – e, deja, un cîştig; mai ales dacă ea va deveni politică eclezială conştient şi perseverent asumată.

© A. Paul

S-a vorbit mult despre situarea, emblematică, a întîlnirii între cele două Biserici la capătul celui de al doilea mileniu; ceea ce e perfect legitim. Ar fi de adăugat că ea s-a plasat, de asemenea, într-un moment al ciclului liturgic şi spiritual – comun pentru catolici şi ortodocşi – care îi dă o specială trimitere verticală; ea a avut loc între Paşte şi Cincizecime, în intervalul cînd, din perspectivă creştină, Duhul se insinuează şi se revarsă din ce în ce mai imperios în lume, făcînd punţi între nivelurile ei, deschizînd puncte de comunicare blocate. Evenimentul – cu dimensiunile lui, ecumenică, politică, mediatică – s-a aflat aşadar, rar şi preţios lucru, în concordanţă cu ritmurile autentice, interne ale spiritualităţii de care ţine, pe care o mărturiseşte. În acelaşi număr al revistei *22*, părintele Iustin Marchiş se referea insistent, de altfel, la această concordanţă. Evenimentul – cu dimensiunile lui, ecumenică, politică, mediatică – reprezintă, totodată, o alternativă simbolică, o soluţie prin contrast pentru tragedia din Kosovo şi drama iugoslavă. El dovedeşte că sacralizările ucigaşe ale identităţii (etnice, istorice, religioase) nu sînt admisibile, că, dimpotrivă, Biserica şi democraţia pot găsi, de-a lungul unui traseu dificil, soluţii comune de convivialitate.

* * *

Mi se pare, în sfîrşit, datorat să salutăm pe cei care au făcut posibilă această vizită, care au lucrat cu competenţă spirituală, cu talent, ingeniozitate şi răbdare pentru a pregăti terenul la Vatican şi Bucureşti, pentru a dezarma opoziţiile şi reticenţele ierarhiei ortodoxe. E un rezultat ce revine în egală măsură politicii papale, care vizează programatic dialogul ecumenic, precum şi diplomaţiei româneşti, mai cu seamă, evident, ambasadorului României la Vatican, Teodor Baconsky (colaborator vechi şi fidel al *Dilemei*, lucru pentru care sîntem, bineînţeles, mîndri).

Scrisori întredeschise

Scrisoarea trimisă spre publicare unei reviste reprezintă, oricît de ciudat ar suna, o invazie a privatului în spaţiul public. (Scrisoarea este prin definiţie un produs privat, de multe ori intim – de aici şi teribila regulă de inviolabilitate a corespondenţei; revista este chiar unul dintre modurile prin care spaţiul public există, ea nefăcînd altceva decît să ***publice*** *un lucru sau altul.) „Invazia" este cu atît mai puternică, cu cît scrisoarea conţine, în plus, şi date personale. Numai că nu există nici un motiv ca acest fapt să ne deranjeze. „Invazia" nu este a extratereştrilor, ci a lucrurilor din noi, ceea ce o face benignă, blîndă şi, pînă la urmă, simpatică. Aceasta cu condiţia să ne aflăm pe tărîmul sincerităţii. În sinceritate ne întîlnim cu toţii, aici chiar şi cele mai personale fapte şi sentimente devin monedă universal umană.*

În schimb, cînd nu există sinceritate, abia atunci avem de-a face cu invazia extraterestră. Căci cum altfel decît ca de pe o altă lume poate fi privit înfocatul text de mai jos, trimis de o cititoare unei reviste „pentru femei"? O declaraţie de dragoste ca aceasta către un obiect nici în textele suprarealiste nu întîlnim!

Notă: Pentru a nu face reclamă gratuită, revistei mult-iubite i-am cenzurat numele. Cred că e inutil să mai adaug că revista respectivă acordă un premiu pentru cea mai bună scrisoare venită din partea unui cititor. ***(C. P.-B.)***

Dragă Revistă X

De ce te ascunzi printre ramuri de vise? De ce nu îndrăzneşti să apari? Te temi c-am să te ascund în suflet? Ţi-e frică să nu te pierzi în inima mea? Ştiu că odată şi odată tot vei veni. Eu te voi aştepta dragă revistă X.

Sînt singură, tristă, obosită, lipsită de parfumul iubirii, dar în acelaşi timp mă îmbăt, de aici, din depărtare, cu vorbele pline de sinceritate şi devotament ale foilor tale. Îţi simt enorm lipsa, vreau să pot să te am tot timpul lîngă mine dragă revistă X. Acum la vîrsta adolescenţei, am mai mare nevoie de tine. Toate sentimentele faţă de tine nu le ascund, toate acestea ţi le mărturisesc rugîndute să crezi că eşti cea mai superbă revistă din România şi eu te iubesc.

Oriunde pe orice tarabă te vei ascunde eu te voi găsi, chiar şi în univers.

Ai să te ascunzi în mare, dar răsuflarea ta mă va chema ca un cîntec de sirenă.

Ai să te ascunzi în pămînt, dar am să aplec urechea în lutul tînăr şi-am să-ţi simt bătaia inimii.

Ai să te ascunzi printre nor, dar ochii tăi vor luci ca două lacuri adînci de munte.

Şi tot te voi găsi.

Învinsă, va trebui să te predai. Te va durea cînd te voi citi dragă revistă X.

Vei suferi cînd mîinile mele îţi vor răsfoi foile, căci nu le vei mai simţi reci pe file. Te rog, primeşte-mă în sufletul tău prin aceste preţioase cuvinte pe care ţi le-am scris într-un miez de noapte.

Ţi-am scris eu, o cititoare fidelă pe nume Hotea Mihaela 20 de ani din Oradea o fărîmă de vis, o petală de lumină şi cioburi..., de aici din „Parcul speranţelor".

Bazar

Expo Goblen

Există cîteva imagini, de cînd lumea şi pămîntul, care sînt prezente în produsele artistice de oricînd şi oriunde. Operele în cauză pot fi majore (şi atunci doar ideea de la care s-a pornit rămîne aceeaşi, realizarea ei putînd deveni, din fericire, de nerecunoscut) sau, cel mai adesea, minore sau mediocre. Mediocritatea lor nu exclude plăcerea pe care mulţi receptori o pot avea privindu-le, receptori situaţi, de bunăvoie, sub semnul drăguţului nepretenţios. Un buchet de trandafiri, un apus de soare, o fată visătoare sub pălărie, două pisicuţe jucîndu-se... Acestea sînt numai cîteva exemple din categoria sus-menţionată. Goblenul reconstituie la infinit genul de imagini pomenite: un soi de embleme eterne şi ubicue ale unei lumi la locul ei, fără mari accese pasionale. În imaginile privite în *Expoziţia de goblenuri* de la *Muzeul de Ştiinţe Naturale* din Sinaia detectăm, la o primă privire, un soi de spaţiu-timp mitic al goblenului contemporan. O primă temă este, evident, natura. Peisajele pe care le întîlnim în expoziţiile molcome de la Cercul Militar sau Galeria Municipală apar, de astă dată, cusute cu ac şi aţă. Pastelurile expuse în Sinaia sînt realiste cu accente romantice. Vorbeam, mai sus, de lipsa „marilor pasiuni"; mai curînd – disimularea lor în veşnicele clişeesemne ale „trăirii artistice": o cabană în munţi se distinge printr-o combinaţie „tare" de verde cu albastru şi-şi marchează aspiraţia spre sublim prin prezenţa norilor; motivul filozofic al oglinzii, cu toate conotaţiile sale profunde, dă altă deschidere unui altfel neutru peisaj cu lac şi pomi de toamnă; soarele nu e oricum personaj de goblen, ci mai ales atunci cînd apune, reamintindu-ne de efemerităţi... Albastrul şi maroul sînt două culori veterane ale peisajelor cusute, uneori prezente chiar alături...

Natura de goblen se umple, treptat, treptat, de personaje adecvate. Despre acestea nu se poate spune că aparţin unei epoci anume, ci aceluiaşi „ille tempore" al muncii cu acul: unele eroine apar în rochii lungi şi cu pălării dantelate. O astfel de doamnă priveşte, de pildă, un apus de soare. Vestimentaţia romantică s-a consacrat ca propice personajelor de goblen. Alte două asemenea eroine sînt surprinse culegînd flori. Copiii, eventual însoţiţi de animale, poartă berete şi guleraşe. Ochii lor sînt mari, albaştri şi se uită direct spre vizitatorul expoziţiei. Ceea ce îi caracterizează (măcar pe unii dintre ei) este rotunjimea. Variantei copiilor prosperi li se adaugă cea a micuţilor nedreptăţiţi de soartă, precum Gavroche sau fetiţa adunînd vreascuri. Tot copiilor le este destinată o căsuţă „de poveste", în genul celei de turtă dulce a Babei Cloanţa.

Bărbaţii de goblen apar în posturi, evident, bărbăteşti: vînători de munte, alpinişti, lupi de mare cu pipa în dinţi. În expoziţia vizitată, nu am văzut vreun funcţionar umil punîndu-şi în ordine hîrţoagele sau vreun pensionar burtos adăstînd la televizor. Un Bărbat demn de a fi cusut nu-şi poate abandona posturile romantic-tradiţionale.

Pe lîngă natura dată, în care personajele sus-amintite se simt bine, figurinele de aţă îşi creează şi ele o lume a lor. Ajungem, astfel, la naturile statice; există o astfel de natură cu ceainic şi cireşe, dîndu-ţi sentimentul unei intimităţi casnice gen „La Medeleni"; de asemenea, un alt interior plasează două scaune pe un covor roz şi o uşă deschizîndu-se spre o ghirlandă de flori roz pe sub care se poate trece semnificînd, probabil, deschideri romantice spre alte orizonturi; acestora li se adaugă o grădină cu coloane maro şi dale în trepte, un soi de *summum* al demnităţii spaţiale.

Lista ar putea continua, dar concluziile ar fi, probabil, aceleaşi. Goblenul ne oferă o lume pe măsura unor aşteptări clişeizate în timp. Înnobilate, însă, de migala umplerii, cu acul, a unor interminabile spaţii goale între contururi negre.

Iaromira POPOVICI

Capitolul 2 din „Al 4-lea mondial" în plină desfăşurare*

14 Mai 1999

Stimată doamnă astroloagă; vă scriu sub apăsarea unei enorme satisfacţii; nu ştiu pe cîţi bărbaţi i-aţi fericit – eu, unul, o scriu fără teamă, mă număr printre ei. Încordat zile întregi pentru a-mi da seama dacă aţi receptat scrisoarea mea din *Dilema* şi dacă da, ce consecinţe a avut asupra D-voastră, mă simt azi – după ce v-am decupat previziunile din ultimele două săptămîni – relaxat, voios, mulţumit de mine, dar mai ales de D-voastră.

M-aţi receptat! M-aţi citit! Aţi rămas pe gînduri! V-aţi modificat! Aveţi alt stil! Mult mai uman! Înseamnă că mi-aţi dat dreptate.

Nu ştiu dacă realizaţi ce înseamnă, azi, ca un om să accepte că celălalt are dreptate, un intelectual să dea dreptate altui intelectual, o femeie, unui bărbat.

Pe vremea asta de război curat, curat murdar, curat mondial, mulţumită D-voastră mă simt ca preafericitul pornograf Henry Miller care, în urmă cu 60 de ani, tot în zona noastră, exact cînd Hitler şi Mussolini atacau Grecia noastră balcanică, „făcea pluta" în apele insulei Corfu şi nu-i păsa de nimeni; aşa începe poate cea mai frumoasă carte a lui – pe tărmuri, lumea e îngrozită de război (fără să ştie cît va fi de mondial), se ia cu mîinile de cap, fuge, dar el, egoist neruşinat, face pluta şi priveşte, din apa mării, cerul de un albastru şi mai inconştient. Mă simt şi eu neruşinat, scriindu-vă acum, cu atîta desfrînare, dar: 1) neruşinarea mea e mult mai inofensivă decît a altora; 2) sper ca desfrînarea mea să aibă drept efect – s-a întîmplat nu o dată, în logica beneficiilor perverse – frînarea tuturor bombardierelor, tancurilor şi a altor vehicule computerizate de un altruism descreierat.

Încerc să fiu mai strîns; şocul l-am receptat la vreo 7 zile după apariţia articolului meu; pe 28 aprilie, rubrica D-voastră, de la „Berbecul" de început şi pînă la „Peştii" finali, se desfăşura sub semnul unui cuvînt pe care nu-l mai întîlnisem sub stiloul D-voastră. Cuvîntul „excelent". „Berbecul" avea parte de „o zi excelentă pentru semnarea unui contract", „Vărsătorului" îi „soseau veşti excelente de la drum", „Peştilor" li se vestea „o zi excelentă pentru a intra în posesia unei sume foarte importante de bani"; în acelaşi flux luminos, vedeaţi pentru „Rac" „şanse foarte bune, dacă veţi călători azi", pentru „Gemeni" idem „o zi foarte bună" şi în amor şi „în jocurile de noroc unde este posibil să vă treziţi cu o pleaşcă" (vă semnalez că întîlnesc pentru prima oară în scrisul D-voastră, uşor lemnos, acest cuvînt adorabil, plin de viaţă – „pleaşcă"), „Taurul" avea şi el „şanse foarte bune şi în afara locului de muncă", ba chiar să vadă „ameliorări în starea sa de sănătate", zodia lui fiind singura în care se punea această problemă a sănătăţii, şi încă „de bine", ceea ce nu prea stătea în caracterul horoscopului D-voastră. Pînă şi cei cărora nu li se prezicea o zi excelentă sau cu şanse foarte bune – pe criza asta a valorilor, eu nu văd o diferenţă serioasă între „excelent" şi „foarte bun" – tot aveau parte numai de bine în formule de o incontestabilă prospeţime pentru mine, cel care vă cunosc pe dinafară expresiile sumbre şi categorice. „Leului" i se anunţa „că este posibil să primească un telefon neaşteptat prin care-şi va rezolva o chestiune legată de acte"; „Fecioara", şi ea, „punea mîna pe nişte bani"; la „Balanţă"iar apărea acest gingaş „este posibil" – „este posibil să primiţi un telefon care vă anunţă succesul..." (iar succesul!). „Scorpionul", zodia cea mai înfricoşătoare, tot găsea o lumină între un „probabil" – „probabil că veţi pleca la un drum" – şi un „ar fi păcat", „ar fi păcat să nu profitaţi de această şansă uraniană". Cînd i s-a mai vorbit „Scorpionului", atît de uman, cu „ar fi păcat"?

De cînd vă am în faţa ochilor, n-am mai prins, cu D-voastră, o asemenea dimineaţă în care să nu anunţaţi, nimănui, nimic de rău. În fine, era ameţitor.

Mă găsesc azi într-o mişcare sufletească tectonică marcată de trei timpi: 1) o bruscă recunoştinţă faţă de generozitatea cu care aţi înţeles să mă citiţi şi să răspundeţi enervărilor mele pe care, probabil (ce dulce sună acest cuvînt!), le-aţi găsit într-atît de justificate încît aţi decis o operaţie incomensurabil de grea, după părerea mea: modificarea stilistică; 2) o la fel de bruscă suspiciune – ştiţi că gratitudinea nu merge altfel la omul cît de cît deştept – în sensul că trebuie permanent să vă verific: mi-aţi făcut o concesie sau...? V-am urmărit, deci, pe parcursul ultimelor două săptămîni, pot spune că v-am verificat: aţi ridicat efectiv embargoul din jurul zilelor excelente; abundă foarte binele, pozitivul şansele de reuşită, se menţine fluxul lui „dacă", „poate", „e mai bine că", „vă sfătuiesc", apare „ocupaţi-vă un pic şi de starea de sănătate"..., picul acesta fiind definitoriu pentru gingăşia cu care v-aţi decis să anunţaţi şi să trataţi nefastul. E adevărat că nici un horoscop nu mai atinge starea extatică de excelenţă din ziua de 28 aprilie. E cazul să vă supun atenţiei cea de a treia mişcare tectonică, din ceafă pînă în pix, pe care sper să n-o luaţi ca o imputare la adresa D-voastră şi să nu mă trezesc pedepsit; 3) cum vă explicaţi că pe 28 aprilie, dimineaţa, la cîteva minute după lectura celui mai favorabil horoscop pentru toate zodiile, am avut pleasca unui cutremur de gradul 5,5 pe scara Richter?

Cu o voioşie nesmintită, fiindcă şi ieri şi alaltăieri, precum mi-aţi pronosticat, am cîştigat la bridge şi am încasat o neaşteptată, dar mică, sumă de bani, al D-voastră,

Radu COSAŞU

*) vezi *Dilema* nr. 323: „Început de carte şi de război mondial".

Primul volum din seria multaşteptatelor
CAIETE inedite ale lui **CIORAN**

Bustul Thaliei

Granulaţia vocii

Două lucruri sînt suficiente pentru a fi interesant: să trăieşti mult şi să ai memorie bună. Pan Vizirescu îndeplineşte ambele condiţii. La nouăzeci şi şase de ani, mintea lui lucidă şi ironică panoramează o existenţă amplă şi tumultoasă, desfăşurată în miezul, uneori însă şi în marginile, istoriei. Profesor, scriitor, publicist, a făcut parte din conducerea Societăţii Române de Radiodifuziune. A petrecut douăzeci şi trei de ani de recluziune forţată, evitînd încarcerarea, ca să revină apoi în viaţa culturală cu toate facultăţile intacte. Marina Spalas, redactor radiofonic cu „antene" fine, a descoperit piesa „Liga oamenilor cinstiţi", scrisă de Pan Vizirescu în 1931 şi, constatîndu-i nu fără surprindere actualitatea, a adaptat-o pentru radio şi a încredinţat-o regizorului de talent şi de idei Leonard Popovici.

Piesa relatează o istorie politică în timpuri de criză economică, dificil de gestionat chiar de către cele mai bine intenţionate guverne. Nu era cazul celui aflat la putere la începutul acţiunii, corupţia şi venalitatea lui dezgustînd poporul şi pe intelectualii cinstiţi. Aceştia din urmă se grupaseră într-o ligă a dreptţilor, un fel de Alianţă Civică *avant la lettre*, condusă de ireproşabilul Ilie Basarab (Constantin Codrescu). Secretarul lui (Răzvan Popa), care-şi făcuse din maestru un idol, este supus tentaţiilor erotice din două părţi deodată. Eugenia, membră a ligii (Camelia Zorlescu), îl duce în ispită, dar numai pentru a-i pune onoarea la încercare. În schimb Olga (Irina Movilă), soţia şefului, aparent femeie ştearsă, de casă, nu se lasă pînă nu duce adulterul la bun sfîrşit. Primprejur mai bîntuie fanaticul onest Alexie (Candid Stoica) şi bunul Arghir (Nicolae Pomoje). Revolta poporului asuprit aduce pe neaşteptate liga la putere, aceasta neavînd însă pregătiţi specialiştii necesari. *Realpolitik*-ul impune compromisuri, ba chiar favorizează oarece mişmaşuri, denunţate fără preget de onestul Alexie. Basarab cel Bun este copleşit şi complet scîrbit cînd descoperă parşivenia colaboratorilor, felonia secretarului şi infidelitatea soţiei. Se dovedeşte însă repede că nici el nu e fără pată: sedusese în tinereţe o biată ţărancă şi avusese cu ea un copil, lăsat de izbeliştе. Morala este că toţi sîntem nişte bieţi păcătoşi şi că, perfecţiunea morală fiind de neatins, toleranţa şi bunăvoinţa rămîn de neînlocuit.

Piesa este ancorată în ambianţa culturală interbelică, *ejusdem farinae* cu *Jocul ielelor*, avînd o doză de sămănătorism în plus. Deşi stilistic datată, ea rezistă prin inteligenţa dialogurilor şi clarviziunea judecăţilor. Genul „dezbaterii de idei" este cu osebire potrivit teatrului radiofonic, care mizează pe dialog şi pune în valoare granulaţia vocilor. Regizorul Leonard Popovici are un simţ sigur al încărcăturii ideatice pe care un anumit timbru o poate susţine. El exploatează cu pricepere vocea inconfundabilă a lui Constantin Codrescu, ştie să-şi aleagă distribuţia astfel încît contrastele dintre voci, ca şi asemănările dintre ele, să fie semnificante. Obligaţi să renunţe la comunicarea nonverbală, actorii potenţează virtuţile singurului instrument de care dispun. Arta dramatică radiofonică este ceva aparte, cu legile şi rafinamentele ei, ceva analog, în sens invers, cu „marele mut". Răzvan Popa, Nicolae Pomoje, Irina Movilă, Candid Stoica, Mihail Niculescu sînt buni cunoscători ai acestei arte şi se arată demni parteneri ai marelui actor care este Constantin Codrescu. Camelia Zorlescu ştie să fie o prezenţă acustică vie şi fermecătoare.

Într-o viaţă teatrală în care reprezentaţia ori este vizuală, ori nu este deloc, teatrul radiofonic poate fi o rezervaţie pentru cei care, dacă nu sînt în stare să „vadă idei", cel puţin sînt dornici să le audă.

Adrian MIHALACHE

Nu rataţi

Crash

o capodoperă a canadianului

David Cronenberg

vineri, 21 mai, ora 20,30,

pe canalul HBO

Viaţa ca-n filme

E foarte interesantă viaţa şi deja e superfluu să spui că depăşeşte în imaginaţie o carte bună sau un film bun sau ce vreţi dumneavostră. Şi dacă faci din viaţă prima slujbă (pentru care nu iei bani, dar ai alte beneficii şi prime), devine foarte plăcut să munceşti privind. Iar dacă te-ai obişnuit şi cu privitul filmelor, paralela devine inevitabilă. De cele mai multe ori realitatea cîştigă la puncte. *Îngeri căzuţi* îţi va părea destul de uscat, cînd viaţa oferă atîtea monotone surprize. Luna trecută am citit în pagina externă a unui cotidian o ştire total ruptă de context, un love story condensat în patru rînduri, ai cărui eroi erau o grecoaică şi un italian care se cunoscuseră tineri în cel de-al doilea război mondial, în Grecia. A fost, spune ştirea, *coup de foudre*, dar el a plecat în ţara lui şi, din pricina, parcă, a unei rude răuvoitoare, scrisorile ei n-au mai ajuns la el şi iubirea lor a eşuat *par avion*. S-au regăsit miraculos după 50 de ani, nu încetaseră să se iubească, s-au logodit, erau de-acum bătrîni şi, înaintea nunţii, ea s-a îmbolnăvit şi a murit. Dacă s-ar face un film după această istorie, ar fi mari şanse să iasă unul lăcrămos şi neverosimil. Nu numai pentru că dragostea e mai frumoasă în realitate, mai ales atunci cînd o trăim noi. Pe ecran, probabil, distanţarea ne scoate în ochi ridicolul, derizoriul atîtor gesturi grandilocvente (pentru că la cinema poţi prevedea, în viaţă mai greu).

Cunosc pe cineva care are faţă de raportul viaţă/film un comportament cumva schizoid. Cum cunoaşte o persoană nouă, imediat îşi imaginează scenarii după filme deja făcute. De două ori i-a mers figura dar, din păcate, desfăşurarea – pornită din poziţii asemănătoare – a dus la finaluri iarăşi echivalente, dar nu prea fericite. Din pricina filmului luat ca model. Nu a fost nimic catastrofal şi oricum concluzia a fost pozitivă – şmecheria merge, doar că trebuie să fii atent ce film îţi alegi şi să fii convins că îţi va reuşi. S-ar putea şi de aici scoate un film. Dar mai bine nu american.

Cum nu putem toţi fi regizori buni, cum nu putem fi toţi Henry Milleri şi Célini, ce ne rămîne de făcut? Să ne trăim vieţile anonim şi exemplar. Dacă nu te exprimi de la nici o tribună, cum să-i spui unui prieten *„Între 15 martie şi 1 aprilie am trăit frumos, păcat că nu-ţi pot explica prea bine cum"*? Nu există măsurători şi nici unităţi de măsură, nu există calificative, medalii, funduliţe. Filmul e cu totul pe dinăuntru şi dacă îl scoţi la aer îl voalezi.

Iulia BLAGA

Cronica literară de tranziţie

POSTMODERNISMUL – un sfîrşit fără capăt (III)

Înainte de a vedea cine şi ce este în postmodernismul românesc, mai avem de străbătut o mică secţiune teoretică a cărţii lui Mircea Cărtărescu: cea în care el vorbeşte despre *„moartea esteticii, a istoriei literare, a teoriei şi a criticii literare"* (p. 212), precum şi despre atît de clamata „decanonizare". *„Nici una dintre* (istoriile literare) *nu mai poate avea pretenţia de infailibilitate şi nici sentimentul că «pune la punct definitiv» situaţia literelor româneşti"* (p. 213), deoarece spaţiul literar n-ar mai fi o structură geometrică, ci un cîmp dinamic. Dar mă-ntreb uimit: a fost vreodată altfel? Nici o istorie literară de la noi n-a aspirat la statutul de infailibilitate şi toate acelea care s-au detaşat prin valoare au fost întîmpinate de un vacarm în care vocile elogiului se împleteau „simetric" cu cele ale contestării. **O istorie literară validă e o propunere de coerenţă a unui flux creator şi a unui sistem axiologic.** Cu cît e mai inteligentă, mai „mulată" pe real, cu atît e mai durabilă şi mai plauzibilă în posteritate. „Definitiv"? Ştim bine că, dintotdeauna, în universul materiei ca şi în cel al spiritului, *il n'y a que le provisoire qui dure*. Dar provizoriul bine/genial făcut rezistă îndelung. Natura are oroare de vid, loc gol într-ale artei nu rămîne şi istoria literară nu „moare", ci e înlocuită mereu de altă (alt fel de) istorie literară. Nu accept terminologia aceasta lugubră decît ca pe o figură de stil. În fapt, suntem pe o spirală infinită, cu *corsi* şi *ricorsi*, pe care nici un punct nu e mai „capăt" decît altul. Şi în anul 2200 se va citi şi se va reflecta critic asupra adîncimilor din Baudelaire, Eminescu, Poe etc. Iar contrastul dintre „structura geometrică" şi „cîmpul dinamic" în domeniul literelor este depistabil în orice felie consistentă de timp, de acum 70 de ani sau un veac sau două: este elementara dialectică a veşnicei primeniri, a înfruntării, mai cu scandal *(querelle)*, mai fără, dintre conservatorism şi inovaţie.

Partea cu adevărat „delicioasă" a lucrării lui Cărtărescu este cea a analizei de texte, începînd cu bătrîne *curiozităţi literare, experimente, anticipări* (Iordache Golescu, Budai-Deleanu, Scavinschi, Heliade, Prudănescu, Pann – Cantemir, Baronzi, Radu Ionescu, Ion Ghica) pînă la tinerii ultimei ore nouăzeciste (Simona Popescu, R. Bucur – T. O. Bobe, C. Paul-Bădescu, S. Gherguţ).

Impresiile de ansamblu şi de fond le-am enumerat la-nceput. Acum ţin să fac loc cîtorva obiecţii de detaliu.

Mircea Cărtărescu îi consideră drept cei mai importanţi reprezentanţi ai postmodernismului românesc în proză, *avant la lettre* sau, mai exact, înaintea „conştiinţei de sine" *(„au ignorat cu desăvîrşire însuşi conceptul de postmodernism"*, p. 340), pe scriitorii din „Grupul de la Tîrgovişte" (Radu Petrescu, Mircea Horia Simionescu, Costache Olăreanu, Tudor Ţopa, Alexandru George). Are dreptate, şi demonstraţia sa pe text este excepţională, nimic de zis. Numai că mă simt parcă personal lezat cînd citesc afirmaţia de la p. 161, conform căreia *„cărţile tîrgoviştenilor Radu Petrescu şi mai ales Mircea Horia Simionescu (...) au fost considerate nişte «ciudăţenii» şi au fost ignorate sau minimalizate de critică"*. Tocmai pentru că aprob fără rezerve admiraţia lui M. Cărtărescu pentru aceşti autori, sper că cititorul îmi va ierta orgoliul autocitării. Mi-am „strigat" din prima clipă entuziasmul provocat de cei doi scriitori greu înseriabili. Iată ce scriam despre ei acum 27 de ani. Despre Radu Petrescu: „La R. P., contopirea între ficţiune şi real, între literar şi existenţial, mai simplu: între viaţă ca acţiune şi literatură ca meditaţie, această contopire e programatică, mai mult chiar: organică. (...) *Proze* e cartea unui autor rafinat, voluptuos al cărţilor, vuind de contagiuni şi totuşi cu figură pură şi singulară (...), cuget format la şcoala marii literaturi, dar sensibil pînă la «decadenţă»" (*Convorbiri literare*, nr. 3, 15 febr. 1972). Despre M. H. Simionescu: „M.H.S. a fost un scriitor cu explozie întîrziată. (...) *Dicţionarul onomastic* a picat la ţanc într-un moment care i-a reliefat unicitatea. Volumului i s-ar putea găsi aici, la noi, un cîmp căruia să-i fie circumscris: Cantemir, *Istoria ieroglifică*; *Pseudokineghetikos;* M. Călinescu, *Zacharias Lichter;* T. Pavel, *Fragmente despre cuvinte* (...). *Dicţionarul onomastic* e prima scriere totalmente *ingenuă* a literaturii noastre. Fără a inventa un gen, nu aparţine niciunuia. M.H.S. nu vrea să «arunce în aer» literatura, vrea să arunce aer în literatură. Nu s-o facă mai puţin serioasă, dar mai respirabilă. (...) Ce înseamnă pentru M.H.S. *jocul* literar? (...) El face literatură, dar se şi joacă, grav, nu-i vorbă, *de-a* literatura. De unde o ambiguitate şi o prospeţime cuceritoare. (...) Valoric, el se situează între numele de prim rang" (*Cronica*, nr. 38, 22 sept. 1972). În acelaşi an, îi alegeam pe cei doi pentru un articol consacrat prozei contemporane, intitulat *Despre juneţe şi doi disidenţi:* „Pentru că sunt simptomatici acestui moment (întotdeauna simptomatici au fost disidenţii), voi vorbi despre doi disidenţi ai prozei noastre de azi şi de ieri: M. H. Simionescu şi Radu Petrescu. (...) M.H.S. are un punct vădit de tangenţă cu R. P. în fenomenul **autocomentării.** Amîndoi sunt scriitori ale căror pagini îşi anticipă parcă exegeza. (...) Radu Petrescu şi M. H. Simionescu sunt libertăţile pe care şi le ia o literatură ce trece pragul rafinamentului" (*Astra*, nr. 5, 20 mai 1972).

În altă ordine de idei, vreau să-mi exprim aici mirarea nemulţumită pentru o inexplicabilă (şi inadmisibilă) omisiune. Mircea Cărtărescu dezvoltă convingător şi cu fineţe ideea că aducătorii de nou în lirica postbelică românească nu au fost esenţialmente „clasicizaţii-de-tineri" Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ana Blandiana, Ion Alexandru, Adrian Păunescu, Ion Gheorghe, Constanţa Buzea, Cezar Baltag etc., adică „generaţia '60", care nu făceau decît să lege strălucit firul cu vechiul modernism, ci un grup considerat în epocă oarecum „marginal", compus din nume ca Mircea Ivănescu, Leonid Dimov, Mihai Ursachi, Şerban Foarţă, Emil Brumaru, care spărgeau premonitoriu *déja-vu*-ul. Dar exact asupra acestui „grup" de *outsideri* a pus accentul, cu neobosită insistenţă, ani de-a rîndul, Gheorghe Grigurcu. Sfidînd programatic ierarhiile „oficial" consolidate, el a afirmat, în peste două decenii, superioritatea estetică – din punctul său de vedere – a operei acestor autori, în care a văzut (anticipînd cu mult observaţiile lui M. Cărtărescu) sporul de substanţă şi valoare al literelor româneşti. În mod cu totul surprinzător (faţă de acurateţea şi onestitatea ştiinţifică a scrierii sale), Mircea Cărtărescu nu suflă o vorbă despre constatările lui Gheorghe Grigurcu, ba, mai ciudat, numele acestui eminent critic nici măcar nu e pomenit. Este o bizară nedreptate.

...Ca şi pasajul *„persistă mitul unui Păunescu poet adevărat, din poezia căruia, la o adică, s-ar putea selecta un volum foarte bun. Las altora această plăcere masochistă"* (p. 318). Oricîte sarcasme ar merita oportunismele, erorile şi cusururile lui A. Păunescu, a-i contesta calitatea de poet adevărat e o maliţie nedemnă de seninătatea imperturbabilă a unui studiu ştiinţific.

În *Cronica de familie*, în *Moromeţii* – spune M. Cărtărescu în alt pasaj „acru" – *„ne întîmpină peste tot un «realism» făinos, lipsit de autoreflecţie"* care *„nu reprezintă un progres estetic faţă de romanul interbelic"* (p. 329). E fals. Noutatea estetică (nu „progresul", noţiune tulbure în artă) **există,** realismul nu merită să fie tachinat prin ghilimele, iar la P. Dumitriu şi Preda el nu e deloc „făinos", ci are consistenţă de basorelief; cît despre „autoreflecţie" (pe care eu, unul, o admir), nu e cîtuşi de puţin probat că generează automat valoare.

George PRUTEANU

*) Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, postfaţă de Paul Cornea (în românește, în franceză – versiune de Micaela Slăvescu şi în engleză – versiune de Mirela Adăscăliţei), Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999, 570 p., 84.000 de lei.

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Sindromuri

Dreptul salarial

Printre numeroasele gesturi de neînţeles ale celor cărora le-a fost încredinţată prin alegeri libere răspunderea pentru destinele României este şi acela de a adopta – unul după altul – clişeele grupurilor ce consideră muncă drept unul dintre cele din urmă mijloace legitime utilizabile pentru obţinerea mijloacelor de subzistenţă.

În timpul mineriadei din ianuarie am putut afla cu uluire din declaraţii guvernamentale, mai întîi cît a regretat executivul că, din cauza grevei, minerii nu-şi vor mai putea primi „drepturile salariale" pe prima jumătate a lunii. Mai apoi, cînd coloana de „ortaci" a ajuns la Horezu, Guvernul şi-a înăsprit poziţia, afirmînd că... „drepturile salariale" urmează a fi acordate exclusiv din resursele Regiei Huilei.

Dacă examinăm numeroasele declaraţii şi luări de poziţii ale reprezentanţilor diferitelor detaşamente, batalioane sau „oştiri" ale „clasei muncitoare", înţelegem că într-adevăr, pentru aceştia salariul nu este un echivalent al unei anumite cantităţi de muncă, prestată în limitele unor standarde de complexitate, responsabilitate şi calitate şi în anumite condiţii de eficienţă a activităţii întreprinderii. Dimpotrivă, avem numeroase confirmări ale poziţiei de principiu conform căreia salariul este **un drept**.

Printre **sursele** acestuia putem identifica profesia („Eu sînt miner, nu pot să accept un salariu de 800.000 lei"), nevoia („Viaţa e grea, ce să faci cu trei milioane"), numărul de copii („Minerii au mulţi copii"), participarea trecută în calitate de batalioane de asalt la lovituri de stat („O să dăm noi jos şi guvernul ăsta"), potenţialul prezent pentru destabilizare şi violenţă („Să nu se pună ei cu noi!") sau apartenenţa la un anumit grup de „sindicalişti" („Murim! Luptăm! Pe Cozma apărăm!").

În continuare, realizăm că în viziunea majorităţii „clasei muncitoare" statul este o entitate aflată în posesia unui robinet care, odată deschis, lasă să se scurgă cantităţi practic nelimitate de bani. Acest stoc aflat în posesia statului şi nu munca reprezintă sursa din care sînt alocate „drepturile salariale". Pe cale de consecinţă, există credinţa că dacă binevoieşte, statul poate dubla salariile de la o zi la alta. Statul este însă o entitate malefică şi zgîrcită, care, deşi are bani, nu vrea să le dea muncitorilor atîţia cît cred ei că au nevoie, conform principiului comunist ce sintetizează „visul de aur al omenirii".

Faţă de această situaţie, statul urmează a fi periodic impulsionat prin ameninţări, agitaţii, greve, rebeliuni, distrugeri şi crime.

Întrucît statul a dovedit că se poate obişnui cu asemenea tratamente, spre deosebire de patronii ce ar putea apărea în urma privatizării, urmează a se purta o luptă necruţătoare împotriva acesteia din urmă, prin ameninţări, sechestrări sau fugăriri de investitori, greve şi marşuri de protest.

Statului patron urmează a i se permite – în anumite condiţii – să-şi continue existenţa, mai ales dacă la pîrghiile de comandă se află acele forţe politice care promit că vor deschide cu deplină generozitate robinetul cu bani. În beneficiul şi cu sprijinul acestora vor fi deci organizate acţiuni de destabilizare a ordinii de drept şi greve generale, de preferinţă în momentele cruciale ale negocierilor cu organisme financiare internaţionale, în timpul negocierilor cu investitori strategici sau în timp ce vizitează ţara şefi de state şi guverne din ţări occidentale.

În schimbul permisiunii de a-şi continua existenţa, statul urmează a se preface a crede că un conflict de muncă poate fi declanşat oricînd membrii „clasei muncitoare" au o nemulţumire. Aceştia pot cere creşteri de salarii în condiţiile scăderii productivităţii muncii sau în condiţiile în care întreprinderea trăieşte din subvenţii sau prin vînzarea forţată a produselor sale la preţuri mult peste cele practicate pe piaţa internaţională. Eventual, o grevă va fi declarată ilegală pentru că au fost modificate pe parcurs „revendicările" şi nu fiindcă acestea nu au avut din capul locului vreo legătură cu realitatea economică, cu logica sau cu bunul-simţ.

Putem înţelege faptul că forţele politice care au controlat – într-o mai mare sau mai mică măsură – toate guvernele în funcţiune înaintea alegerilor din 1996 au acţionat din perspectiva creată de sintagma „drepturi salariale" pentru a putea plăti din bani publici forţele paramilitare utilizate, după modelul hitlerist, pentru controlul sau eliminarea adversarilor politici, ori pentru instrumentarea loviturilor de stat în momentele în care balanţa politică părea să încline către democraţie, eficienţă economică şi integrarea în structurile europene.

Putem de asemenea înţelege că aceleaşi forţe politice vor continua şi pe mai departe să militeze pentru menţinerea respectivelor „drepturi" şi să sublinieze că lor li se datorează perpetuarea unei asemenea situaţii profund anormale.

Ceea ce este însă de neînţeles este faptul că un guvern legitim dintr-o ţară democratică aşezată geografic în Europa merge încă mai departe decît fostul regim comunist cu suprasalarizarea categoriilor profesionale asociate sectoarelor economice ce nu se încadrează între priorităţile modelului dezvoltării socio-economice durabile, sectoare care se află în declin în toată lumea civilizată. Mai mult decît atît, unele dintre aceste categorii profesionale au ca principală preocupare pe aceea de a lupta cu bîta în mînă împotriva legilor şi democraţiei şi de a colecta sub ameninţarea forţei un „tribut" faţă de care cel plătit în trecut turcilor pare o dulce şi blîndă binecuvîntare.

Petru LISIEVICI

CARTIER ŞI SUBCULTURĂ

Cuvîntul „cartier" începe să capete alte semnificaţii decît cele, cîndva, evidente: vîrstnici molcomi, dar guralivi, în faţa blocului; vînzătoare plictisite de seminţe, o tablă, un mileu sau un badminton. Începe să capete iz de subcultură, şi să prindă „tipare sociologice" în care gesturile „băieţilor", fie ele cotidiene, sportive sau muzicale să ne reveleze coduri şi mesaje mai puţin ascunse. Fără vreo pretenţie exhaustivă sau sistematică, iată două exemple (I. P):

Fotbalişti în curtea şcolii

Cum mă tot las de fumat, m-am gîndit să mă apuc de sport. Aşa că în prima sîmbătă mă îmbrac adecvat şi fug repede în curtea şcolii de lîngă mine, în „faimosul cartier Titan". Auzisem că după-amiază băieţii de prin cartier „o pun" de-un fotbal în care pereţii şcolii ţin loc de porţi. Şi cum apăram bine cînd eram mic şi ei se ceartă care să nu stea în poartă, am fost adoptat imediat de o echipă. Nu m-au întrebat de nume, mi-au pus o etichetă cu „portar" şi aşa mă strigau. Se joacă în sistem „pierzătorii stă pe bară", cu trei echipe, aşa că băieţii sînt tare îndîrjiţi, se ţipă şi se înjură non-stop.

Şeful echipei e *Nicu*, un dur. Are permanent o expresie ce-ţi arată un plictis profund şi o greaţă aproape metafizică, iar la două propoziţii scapă cîte o înjurătură à la Al Pacino. Scenariul e cam aşa: „Dă, bă, mingea!" „Nu mă vezi, mă?!", primeşte mingea dar, ori îi este lene să fugă, ori încearcă să dribleze şi o pierde. Înainte să apuce să-i spună careva ceva, se abate asupra nefericitului care i-a pasat un potop de generozităţi referitoare la mamă, soră, nevastă, sfinţi şi alte cele. Încearcă şi cu mine figura, dar i-o iau înainte şi mă arăt amabil cu neamul lui, „de la maimuţă încoace", gîndindu-mă că astfel ar putea lua sfîrşit cariera mea de portar în cartier. Ori l-am surprins prin reacţie, ori i-a plăcut „vorba de duh" inedită, cert este că de atunci m-a scutit de acest tratament preferenţial. Client permanent i-a rămas *Marius*, un puşti din echipă mai mic ca vîrstă, dar mai ales ca înălţime. Fuge de rupe pămîntul, adică betonul, şi dă cele mai multe goluri. Cînd stăm „pe bară", fumează ţigară de la ţigară. Nu rezist şi îi cer una, „doar snagoave, frate, că s-a scumpit" şi trage şi el o înjurătură. *Marius* nu înjură pe cineva anume, îşi varsă focul aşa, fără ţintă, pe viaţă. Tot cu mine în echipă mai e şi *Gogoaşe*. El e altfel, aproape că nu înjură şi se arată amabil: „da' aperi bine, portar, ai făcut fotbal?" „Nu." „Se vede", şi rîde de nu se mai opreşte şi apoi, fără legătură: „Aţi văzut cum a murit ăla de la Rapid, cu gagica în garaj?" *Nicu* e sceptic, „nu se poate, trebuie să fii prea bou. Cred că le-a făcut-o cineva." Şi se iscă o discuţie contradictorie, dacă se poate sau nu, întreruptă doar cînd ne vine rîndul să jucăm.

Mai este o figură specială la altă echipă. *Ionuţ* „a jucat fotbal la Metalu'", îmi spune *Vali* cu respect şi, deşi nu ştiu ce înseamnă, înţeleg că trebuie să fie ceva foarte important. De altfel, Ionuţ e cel mai şmecher. Stă cu mîinile în buzunare lîngă poarta mea, mestecă ceva, aşa ca piloţii americani din filme şi, mai ales, primeşte mingea fără să ţipe. Asta m-a impresionat. Driblează tot ce-i apare în faţă, vrea să tragă, se răzgîndeşte şi se întoarce să-i mai dribleze puţin, apoi trage aiurea. Nu-i reproşează nimeni nimic, că doar a jucat la Metalu'.

Cînd mai stăm în aşteptare, un amic din zonă trece pe acolo şi se arată surprins că nu mă ştia fotbalist de curtea şcolii. Mă salută şi scapă o frază fatală: „să-ţi dau o casetă cu ultimul interviu al lui Ţuţea". „Ia, uite-l, dom'le, pe ăsta cum face pe deşteptul aici", mă gîndesc cu ciudă în timp ce coechipierii, care discută de o fată Mariana (nu pot să vă spun ce), mă privesc cu un fel de dispreţ condescendent, cam cum mă uit eu la matematicieni.

Fotbalul s-a terminat cu o bere băută pe bordura din faţa magazinului de la parter, unde fotbaliştii au credit. Îmi fac cinste, „că ai apărat bine". Simpatici băieţii. Numai fetele în fustă scurtă sau blugi strîmţi, care trec prin faţa noastră, par a fi de altă părere. Chiar mă mir, oare ce văd ele rău cînd *Nicu* le invită politicos: „Păpuşă, vino să-ţi spun ceva!" şi fluieră. Aşa, de admiraţie. Nu are succes şi *Gogoaşe* ştie de ce: „trebuie să le fluturi paraii."

Seara îi văd pe băieţii de cartier care s-au realizat şi joacă în echipa naţională, cum se fac de rîs cu Slovacia, apoi mă uit la concertul B.U.G. Mafia. Văd pentru a treia oară „Născuţi asasini", dar după o zi atît de normală, mă lasă rece. Serios, „fără vrăjeală".

Cristian GHINEA

Radio GAGA

A: Ce faceţi, aţi adormit? B: Pe melodia asta... A: 682.73.31. Ce-are melodia asta? Asta e melodie marfă. (...) Dansează pă Mafia, poftim! B: Da' nu să compară Mafia cu asta. A: Dă chiar că nu se compară Mafia cu asta! B: Adică pă asta nu poţi s-o compari cu Mafia... vroiam să zic. A: Hă, hă, hă! B: Ia! (sună telefonul) Fii atent că sună şi ne înjură din cauza melodiei tale. A: Alo!... (tonul-ţiuit) B: Aţi văzut? A: Eeee... Ştie ce să facă cu tonul ăla. B: Nu. A: Tonul e un peşte în caz că nu ştiaţi. (începe altă melodie) I-auzi! Ştii melodia? B: Ia!... Să nu exagerăm...

Dialogul de mai sus este doar un scurt exemplu din ceea ce poate fi ascultat în diverse zone ale Bucureştiului prin simpla deschidere a radioului. O trecere în revistă a emisiunilor difuzate de posturile pirat într-o seară de sîmbătă poate reprezenta o adevărată surpriză pentru ascultătorul neavizat. În consecinţă, am deschis aparatul şi pornind de la 88 MHz am ţinut dreapta pînă la 108:

A: 684.16.48. Alo, da, da... este, mă! 684.16.48. Oare doar Chinezu' mai e pă frecvenţă la ora asta? B: Decii... vă aşteptăm să sunaţi aici pentru Topul Cartierelor. 684.16.48. Topul Cartierelor Dance (=numele postului). C (voce fem.): Alo?! Ramona, Berceni. A, B: Bine Ramona. Pa, pa. Ciao! (muzică) A: Alo, da! Da, Chinezu', noroc! Da, deci, haideţi, vă aşteptăm să sunaţi pentru Topul Cartierelor la 684.16.48.

Emisia continuă cu telefoane, Topul, anunţarea numărului. În spatele vocilor diverse stau personaje neaşteptate.

Unul dintre ele, **Alex** *(D.J. Mix)*, are 18 ani, este în clasa a XII-a şi vrea să dea în Poli. Alături de *Marius* care a terminat liceul şi are acum afacerea lui reprezintă *Radio Gangster* (numele a fost ales în urma votului – „suna bine"), 107 MHz. Postul de radio este „un hobby dus pînă la capăt". Au băgat în el o groază de bani (1.500.000-2.000.000 lei) şi multe nopţi nedormite („urcă antena pe bloc, coboară antena de pe bloc"). În formula actuală funcţionează cam de o lună, iar în seara astă au fost retransmişi de *Radio Dance*, ceea ce le-a permis să fie recepţionaţi în plus faţă de Berceni şi Rahova şi în Dristor, Pantelimon şi Sălăjean. Pe cei de la *Dance* i-au cunoscut pe frecvenţă şi s-au împrietenit. Pentru a-şi realiza postul au avut nevoie de cablu special, antenă (bine calculată pentru a nu interfera cu posturile legale sau cu sonorul televizoarelor din vecini) pe care şi-au construit-o singuri din altele mai vechi, emiţătorul (de la un fost prieten) şi aparatura de emisie: trei deck-uri („nişte casetofoane mai ţapene"), un mixer, microfoane, un CD player, o combină (ca să se audă pe ei) şi, bineînţeles, studioul (la un prieten unde e mai liber) şi casetele (cam 100, plus cîteva CD-uri).

Alex crede că motivul pentru care oamenii ascultă posturile pirat este atmosfera deschisă şi felul prietenesc în care sînt primiţi, spre deosebire de ceea ce se întîmplă la alte posturi legale (exemplul dat de el a fost PRO FM-ul). Politică lor este de deschidere către sugestiile ascultătorilor şi de încercare de a-i cunoaşte. În acest scop există întîlnirile fixate sîmbăta, la care participă în medie cam 20 de oameni.

În afară de Topul Cartierelor mai au în vedere şi alte moduri de a varia programul care, în mare, constă în muzică şi dedicaţii. El şi-ar dori în fiecare seară un talk-show în care ascultătorii să fixeze tema şi să se discute liber. Deocamdată se limitează la concursuri care sînt însă rare (o dată pe săptămînă) pentru că premiile sînt date din banii lor. Ele constau într-o casetă sau (mai rar) un CD, iar întrebările sînt despre emisiunile lor trecute. Motivul pentru care organizează concursuri este „ca să fie lumea fericită".

Înfiinţarea şi funcţionarea posturilor de radio sînt reglementate de Legea audiovizualului (Legea nr. 48/1992). Din punct de vedere al legalităţii, *Alex* îşi doreşte să lucreze la un post autorizat fiindcă e convins că nu va avea niciodată banii necesari ieşirii din piraterie. Pînă una-alta au primit acasă avertismente, au mers la secţie („organele legii de la noi de-aicea") şi au dat cîte o declaraţie. Li s-a spus să se potolească şi au aflat că data viitoare vor fi amendaţi. De atunci nu s-a mai întîmplat nimic.

Conform doamnei **Iustina Szabo**, directorul Departamentului de Supraveghere şi Control din cadrul I.G.R., media zilnică a posturilor pirat care emit este de 5 pînă la 7. Acestea nu sînt mereu aceleaşi, activitatea lor variind în funcţie de activitatea şcolară. Cauzele sînt de natură socială întrucît în Bucureşti au impresia că se pot ascunde şi pentru că există carenţe de educaţie în spiritul legii.

G.P. este în clasa a X-a, vrea să dea în Poli şi crede că poate să predea fizica înaintea profesorului. Aparatele nece- →

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

→ sare şi le-a construit singur şi crede că „preţul la producător“ s-ar ridica la 300.000-400.000 lei. Totul a început cu cîţiva ani în urmă cînd a observat că sonorul jocului pe care-l juca pe televizor se auzea în est. A demontat jocul, a scos oscilatorul... ş.a.m.d. Mai serios emite cam de un an, debutul realizîndu-se cu oscilatoare care băteau peste stradă. Postul de radio este fixat la el în cameră şi începe să emită de cîte ori e singur şi n-are ce face. Spre deosebire de postul lui, care nu e recepţionat pe o rază foarte mare, au primit semnale că cel pe care îl are alături de alţi doi prieteni se aude în tot Bucureştiul, şi chiar puţin în afara lui.

În ceea ce priveşte întîlnirile cu ascultătorii este mai rezervat fiindcă vrea să meargă liniştit la pîine. Difuzează toate genurile de muzică mai puţin ţigănească şi lăutărească; de casete şi CD-uri face rost de la prieteni.

Mai multe detalii despre aparatura făcută de el sau alte amănunte nu-mi poate da întrucît este convins că îi este ascultat telefonul. Nu poate să spună de către cine fiindcă ar fi auzit. Îşi aminteşte de „razia“ din septembrie-octombrie anul trecut, cînd au fost descinderi la mai multe posturi cărora li s-a confiscat aparatura. Depre PRO B, care era situat pe frecvenţă în imediata apropiere a PRO FM-ului (0,8 MHz mai sus) crede că au fost ridicaţi pentru că atrăgeau ascultătorii celor din urmă şi nu pentru că au bruiat frecvenţa aeroportului Spune că cei care nu îşi fac calculele sau le ignoră intră peste staţiile de emisie-recepţie ale poliţiei sau taximetriştilor care nu mai pot lucra. El este lăsat în pace pentru că nu emite non stop, şi-a ales bine frecvenţa şi, deci, nu deranjează pe nimeni.

În jurul orei 24 a aceleiaşi seri de sîmbătă, cîntecul următor putea fi auzit la unul din posturile ce emit acest gen special de muzică. Dintre ele, BRUIAJ 2000 (104,2 MHz) are şi sponsori pe care îi anunţă ascultătorilor: Gabi şi Florin Englezu':

„Îmi aduc aminte prin anii obzeş' patru *(n.m.:* '84)/Comunismul era doar un adevărat dezastru/Iar acum democraţia – un adevărat tăraboi/Şi nimeni, frate, nimeni nu se gîndeşte la noi“.

Mălina DRAGU

O cunosc pe...

Vanessa Gălbenaru, balerină

Cîte kilograme aveţi?

Bat 95, dar dansez rar.

Şi, cînd dansaţi, partenerul vă mai ridică?

Ee, atunci mă mai fac şi eu că sînt slabă. E cum te gîndeşti, asta. Dacă vrei să nu te simtă partenerul, îţi sugi burta, îţi ţii răsuflarea şi te faci moale. Acum noi nu mai dansăm „Lacul Lebedelor“, exemplificăm la sală.

Cum arată partenerul dumneavoastră?

A-nceput şi el să-mbătrînească. Are chelie.

L-aţi iubit? În balet e o atingere corporală. Îl simţi pe celălalt peste orice limită.

Sigur, mulţi spun că la balet se întîmplă astfel de lucruri. Sigur, prima oară m-a înfiorat, avea o mîngîiere, eram tineri, dar dacă vrei să păstrezi o relaţie respectuoasă nu depăşeşti atingerile profesionale. Arta devine, apoi, altceva.

De ce aţi îmbătrînit?

Cînd m-a dus mama la 6 ani la balet n-am ştiut că mi se-ntîmplă una ca asta. Am îmbătrînit că n-am vrut. Nu ştiu, ce să vă răspund? A trecut viaţa, gata. Am căzut o dată pe scenă. Eram obosită şi s-a rupt filmul. Deja de vreo trei-patru reprezentaţii eram fluierată. Omul îmbătrîneşte cînd simte că e bătrîn, iar la femeie chestia asta o termină. Se uită în oglindă, se aranjează, degeaba. Uite, ieri luam mere din Amzei şi alegeam ce-i mai frumos şi ţigăncile vorbeau între ele: „Fa, uite la aia, ca vîrstă-i ca mine. Şi eu sînt frumoasă.“ Aşa zicea şi credeam că se compară ţiganca cu mine. Iluzie. Se uita prin mine. Vedea la Teatrul Creangă o femeie. Alta decît mine.

Se spune că dacă creşti un animal întinereşti.

Mi-a adus un admirator, ca s-o spunem pe-a dreaptă, la asta te reduce pensia de balerină, un şoricar. Da' ăla a-mbătrînit mai repede ca mine şi eu, la 1,65, mă făcusem mică cît el. Semănam. L-am aruncat pe geam. Ai şi tu un rang, ai şi tu o carieră, nu poţi să stai cu un şoricar şi să fii ca el.

Eugen ISTODOR

PARTENERIATUL STRATEGIC DINTRE FIERUL VECHI ŞI FIERUL NOU, DINTRE ALB ŞI ROŞU

● După aproape un mileniu de convieţuire cînd mai tensionată, cînd mai paşnică, s-a găsit, în sfîrşit (la recentul congres UDMR), formula ideală pentru relaţiile dintre românii şi maghiarii din Transilvania: *parteneriatul strategic*. Iniţiativa este cît se poate de bună, nu numai pentru că parteneriat strategic mai avem doar cu americanii, dar şi pentru că oferă un exemplu pentru noi parteneriate, la fel de strategice, a căror punere în fapt o aşteptăm cu nerăbdare: între guvern şi sindicate, între economia subterană şi economia de suprafaţă, între afaceriştii români, chinezi şi arabi din *en-gros*-urile bucureştene, între şoferi şi poliţiştii de la Circulaţie, între pietoni şi automobilişti, între locatarii din Rahova-Ferentari (indiferent de etnie) etc. Tranziţia se va încheia glorios cu adoptarea parteneriatului strategic între români şi români. (**M. V.**)

● Pe o străduţă îngustă din Bucureşti am asistat la o întîlnire pan-istorică, la o adevărată ciocnire a civilizaţiilor, cum ar spune domnul Huntington. Un BMW negru, străluciitor s-a trezit faţă în faţă cu o căruţă care căra fier vechi, exact ca în fabula cu cele două capre care se întîlnesc pe o punte. Omul din căruţă a spus că el nu poate să întoarcă, pentru că are şi mult fier. Cel din BMW a zis că nu e problema sa. S-a ajuns la confruntare, omul cu fierul vechi şi-a pierdut firea, a plouat cu înjurături şi omul cu fierul nou a cedat. Mare minune să vezi cum cele cîteva mii de cai-putere s-au înclinat în faţa unei gloabe scheletice. (**C. G.**)

● Din nou despre vizita Papei. La slujba ortodoxă care s-a ţinut în Piaţa Unirii, clericii catolici care asistau la liturghie de pe cele patru rînduri de scaune ce le erau rezervate purtau pe cap tradiţionalele lor acoperăminte roşu cardinal. Cînd soarele a ajuns să bată în acea zonă, lumea (ortodoxă) a constatat cu o oarecare uimire cum şirurile de capete roşii s-au preschimbat în şiruri de capete albe. Înalţii prelaţi purtau acum şepcuţe de tenis. Un mic semn al relaţiei deschise dintre Biserica Catolică şi lumea modernă. (**A. M.**)

TEMPERANŢĂ, CONFIDENŢIALITATE, CUŢITE ŞI BRICEGE

● Restaurantul aparent cel mai mare din Breaza se numeşte *Temperanţa*. Denumirea se străduieşte, fără mare succes, să-şi intre în atribuţii. Panoul cu „codaşii“ satului, menţinut din vremurile de tristă (doar pentru unii) amintire narează faptele unui individ abject, un soi de spaima tîrgului. Argumentul suprem al violenţei fără limite a „oii negre“ este: nici numele restaurantului *Temperanţa* nu a reuşit să-l liniştească. (**I. P.**)

● La Cluj, apetitul pentru bîrfă inofensivă al românilor este, în mod ultimativ, pus în primejdie. În angajamentul de loialitate şi fidelitate pe care angajaţii primăriei trebuie să-l semneze, unul dintre puncte spune: „după încetarea contractului de muncă, timp de trei ani, mă angajez să păstrez confidenţialitatea asupra activităţilor desfăşurate (...) şi asupra salariaţilor din primărie“. E foarte posibil, astfel, ca timp de trei ani după viitoarele alegeri, dl Funar să trăiască o profundă criză de personalitate. (**A. C.**)

● După ce s-a terminat slujba catolică oficiată în parcul de lîngă podul Izvor, sub privirile cîtorva jandarmi, zeci de oameni se înghesuiau în jurul unei cutii de carton. Aceasta era plină de cuţite şi bricege de toate felurile şi mărimile. Fuseseră predate la intrarea în parc şi proprietarii încercau acum să le recupereze. (**A. M.**)

Cu ochii-n 3,14

O DOAMNĂ ADECVATĂ ŞI UN TÎNĂR CU SPIRIT CIVIC ÎN SECTORUL D

● Anunţurile matrimoniale *(Naţional*, 15/16 mai) cuprind criterii noi şi tot mai nuanţate pentru alegerea partenerilor: cineva caută, de pildă, o „doamnă adecvată, fără obligaţii şi locuinţă“, pe cînd un „titrat, doctor în ştiinţe, studios şi salariat la stat“ este interesat să găsească o doamnă „normală fiziologic“. Femeile par să fie totuşi mai pretenţioase: spunînd că este în căutarea unui partener „inteligent dar emotiv“, o doamnă precizează că acesta trebuie să aibă „obligatoriu înălţimea 1,80 m“, iar o alta exclude dintre posibilii pretendenţi: „rromii, *pensionarii* (s.n.), aventurierii“. Să fi devenit astăzi pensionarii o categorie de persoane cu care nu e bine să te-ncurci, ceva între rromi şi aventurieri? (**T. C.**)

● Scenă văzută în Bucureşti, de vizita Papei. Un grup de tineri foarte elegant îmbrăcaţi (costum, vestă, cravată etc.) coboară intempestiv din troleibuzul 86. În urma lor, un alt tînăr, nu atît de bine îmbrăcat, care se adresează unuia din grup: „Hai, scoate banii, că te-am văzut! Cum, care bani? Aia 200.000 pe care i-ai luat domnului în vîrstă“. Cel apostrofat începe să vocifereze, dar nu mult, iar tînărul cu spirit civic se întoarce şi dă banii păgubitului, pînă să plece troleibuzul din staţie. De ce erau şuţii aşa de spilcuiţi şi, apoi, de ce pînă la urmă a învins binele – deşi tînărul binefăcător era unul singur – nu putem şti. Ştim doar că scena s-a întîmplat într-una din zilele vizitei Papei la Bucureşti. (**C. P.-B.**)

● După terminarea slujbei oficiate de Papa în Parcul Izvor, două doamne aşteaptă să se mai risipească mulţimea de participanţi la eveniment. Un poliţist se apropie şi le întreabă cine a stat în sectorul D, rămas curat ca în palmă; credincioşii care s-au aflat acolo strînseseră cu grijă toate paharele de plastic, sticlele goale, steguleţele rupte, hîrtiile şi le depuseseră grămadă lîngă nişte stîlpi. Aflînd că aceştia erau veniţi din zonele Turda, Satu Mare, Cluj, Alba Iulia, poliţistul conchide: „Civilizaţi români, oamenii ăştia!“. (**T. C.**)

ZVONURI ŞI SCRISORI DESCHISE TOATĂ ZIUA

● Zvonul care anunţa sîmbăta trecută un cutremur la ora 12,30 a avut un impact destul de mare asupra bucureştenilor (şi aceasta cu atît mai mult cu cît a fost preluat, pe prima pagină, de ziarul care se adresează *celor cu buletin de Bucureşti* – publicaţie care, de altfel, cu o săptămînă în urmă, „prevestise“ asasinarea Papei în România). De pe la 12,00, locatarii blocurilor au început să coboare, unii îmbrăcaţi cu hainele lor cele mai bune, alţii în şlapi şi capoate – aceştia din urmă erau mefienţii. Afară nu prea discutau unii cu alţii şi fiecare îşi găsea cîte o treabă: cumpărături, reparatul maşinii, plimbatul căţelului, copilului etc. Că doar nimeni nu era atît de naiv să creadă în zvonuri! De-abia după ce a trecut ceasul fatal, frunţile s-au descreţit, treburile au fost lăsate baltă şi au început să se audă glasuri care-şi făceau singure curaj: „De data asta ne-a ocolit! S-a dus la alţii“. Şi, mulţumiţi că alţii au avut parte de o asemenea bucurie, au urcat acasă, să pregătească prînzul. (**C. P.-B.**)

● Înaintea proiecţiei cu „War Zone“ – ! – la Cannes, o americancă mă-ntreba: „Ce se mai aude cu războiul? De cînd sînt aici sînt total ruptă de realitate...“ Îi răspund: „Şi ce e rău în asta?!“. Altă variantă de răspuns ar fi fost: „Încercaţi ultimul număr din revista „Moving Pictures“, unde e publicată scrisoarea adresată festivalului de Srdjan Karanovici – un regizor sîrb; iată ce spune el: „Care sînt realizările NATO de pînă acum? Din raţiuni de securitate, telefoanele, scrisorile, faxurile şi e-mail-urile noastre sînt controlate. Toate ziarele sînt cenzurate şi toate publică aceleaşi ştiri. Armata şi statul pot confisca în orice moment filmele şi echipamentele TV proprietate personală. Etc. Scrisoarea se termină cu: „Good luck“... (**a.l.ş.**)

● La Breaza, există şi un alt restaurant, mai mic, ce-l depăşeşte (în semnificaţii) pe *Temperanţa: No name* (cu semnul întrebării între cele două elemente). Tot în engleză, şi la fel de ambiguu, este şi programul localului: *Open daily*. (**I. P.**)

SÎNTEM PE PĂMÎNT PENTRU UN MECI FIERBINTE

● Dacă lozinca din metroul bucureştean, pomenită în numărul trecut *(Cîine pînă la moarte)*, are şi alte conotaţii, sensul existenţei rămîne o preocupare a concetăţenilor noştri grafomani. Pe un stîlp, în zona Moşilor, apare următorul afiş neexplicat şi anonim (negru pe verde): *De ce suntem aici pe Pămînt?* (**I. P.**)

● Atotputernica noastră gîndire fotbalistică nu cunoaşte graniţe, odihnă, tristeţe, spaimă. Într-o avancronică la un meci de campionat a cărui dramă era cine va retrograda dintre Foresta şi Reşiţa, se scria negru pe alb, cu geniu metaforic şi haz presupus: „...la Suceava va fi ca-n Kosovo. Mortiere, sînge şi speranţă, toate se vor amesteca într-un meci fierbinte, la capătul căruia se va afla cine va avea soarta refugiaţilor albanezi.“ A fost 0-0, Foresta va fi kosovara căzînd în B, Reşiţa salvîndu-se conform cîntării antinostalgice a fanilor ei: „Nu vă fie frică / Reşiţa nu pică.“ Ce mai, măcar în fotbal avem un haz nebun. Globalizant. Atroce. Simpatic. (**R. C.**)

CUVINTE INTELIGENTE (ROSTITE DE MANDELŢÎNNAN) ÎN PRAGUL SUBMARINULUI GALBEN

● În autobuzul 331, un controlor politicos – *rară avis!* – face morală unei tinere prinse fără bilet. Plictisit că nu se profilează la orizont nici un scandal în limbaj neaoş, un călător intervine: „Termină, domnule! Nu vezi că spui cuvinte inteligente, de om care nu judecă?“. (**T. C.**)

● Aflat în vizită la Moscova, zilele trecute, Nelson Mandela a fost felicitat pentru contribuţia lui la convorbirile de pace cu privire la Kosovo. Elţîn l-a confundat cu secretarul general ONU, Kofi Annan. Oricum e negru, oricum e paşnic, oricum merită felicitări. În alte părţi, eroarea lui Elţîn ar da naştere la comentarii cu privire la rasismul puterii. Cu cine l-o fi confundat pe Primakov cînd l-a destituit şi pe Stepaşin cînd l-a numit? (**M. B.**)

● „Primul lucru pe care îl remarci, atunci cînd păşeşti în casa Florinei Cercel, este că nu oricine îi poate trece pragul.“ – Antoaneta Banu în *Privirea* / mai 1999. (**a.l.ş.**)

● Într-o dimineaţă, cînd ieşeam pe uşa blocului unde stau, mi-a trecut pe dinainte un june rrom purtînd în spinare un sac de plastic murdar, dar plin, şi ţinînd în mîna cealaltă o chestie rotundă de alamă şi o lanternă stricată. Fie pentru că era mulţumit de recolta sa pubelieră, fie din alte pricini, omul fredona, cuprins de o vădită bună dispoziţie, *Yellow Submarine*. (**D. S.**)

Între nesiguranţă şi îndrăzneală

– dialog cu arh. Alexandru BELDIMAN, preşedintele Uniunii Arhitecţilor –

Inerţia noastră provine şi din faptul că, vreme de jumătate de veac, întrebarea: „de ce să risc?“ părea să reprezinte pentru cei mai mulţi o probă de normalitate, de nu cumva singura. Practicînd această aparentă înţelepciune, am conservat însă o societate perdantă pe toate planurile. Nu-i de mirare că, lipsiţi nu doar de antrenamentul de a suporta riscul ci şi de a-l înfrînge, şi după '89 ne simţim mai degrabă destinaţi pagubei decît cîştigului. Dar în timp de tranziţie, riscul nu aşteaptă să-l căutăm: dă peste noi. Ce reprezentare avem despre el, cum îl întîmpinăm? Şi în ce măsură sîntem dispuşi să-i facem faţă? Am adresat aceste întrebări dlui Alexandru Beldiman, preşedintele Uniunii Arhitecţilor.

Cu orice preţ, firescul

Vă mai amintiţi cînd v-aţi aflat pentru prima oară, stimate dle Beldiman, într-o situaţie de mare risc?

La o vîrstă cînd nu aveam habar ce-ar putea să însemne asta. Abia intram în clasa I primară, stăteam încă în casa noastră de pe Ştefan cel Mare; azi nu mai există, a fost demolată. Era o casă mare, plină de lume; stăteau acolo în afară de familia noastră bunică-mea cu doi fraţi de-ai săi, o vară primară de-a mamei cu cei patru copii, pe atunci mama avea numai trei copii, o soră a mamei cu bărbatusău, ba mai locuiau la noi din cînd în cînd şi nişte prieteni ai familiei; era o atmosferă plăcută pentru mine, veselă. Îmi amintesc că de la moşia confiscată maică-mea adusese o vacă, un porc, cam cu atît se alesese, cred, din tot ce avusesem. Prin faţa vastei noastre curţi din Ştefan cel Mare, treceau de 1 Mai, de 23 August şi de 7 Noiembrie nişte coloane de demonstranţi către Piaţa Aviatorilor. A fost o dată un circ întreg cînd a scăpat porcul printre manifestanţi, mare tevatură pînă a fost prins. La finele lui '50 am fost daţi afară din casă. Cît am stat acolo, însă, părinţii mei au ascuns trei prieteni vînaţi de securitate: Adriana Georgescu, Ion Ioanid şi Alecu Paleologu, care, în perioade diferite, s-au adăpostit la noi. Ţin minte că lui Alecu Paleologu i se spunea în casă „Ionel“, aşa-l ştiam; cînd l-am revăzut după mulţi ani, eram deja spre sfîrşitul facultăţii. L-am salutat bucuros de întîlnire: „Ce mai faci, Ionele?“

Procedînd astfel părinţii dvs. îşi asumau un risc foarte mare pentru toate cele trei generaţii din casă. Nu se temeau, între altele, că s-ar putea să scăpaţi vreo vorbă la şcoală?

Am fost educat să-mi reprim anumite tentaţii de-a povesti la şcoală ce se întîmplă acasă. Cu nici un preţ nu trebuia să spun ce vedeam şi ce auzeam la noi în familie. Nu mă simţeam nici duplicitar, nici frustrat. Le mulţumesc totdeauna părinţilor pentru educaţia pe care mi-au dat-o. Ca toată generaţia mea, eu am fost vrînd-nevrînd marcat de comunism; libertatea interioară, cîtă este, o datorez exclusiv educaţiei de-acasă.

De ce credeţi că a acceptat familia dvs. posibilitatea pericolului?

Fiindcă ai mei fuseseră crescuţi ca oameni normali şi un asemenea gest intra în normalitate. Să-ţi sprijini prietenii, cu orice risc, să-i ajuţi pe oameni la nevoie funcţiona ca o lege, nici nu ar fi fost de conceput să faci altfel. În perioada comunistă m-am gîndit, nu rareori, la cine m-aş ascunde dacă aş fi în situaţia lui Alecu Paleologu sau a lui Ion Ioanid. Calculam teoretic riscurile situaţiei şi mă simţeam totdeauna bine să constat că aveam cîţiva prieteni la care mă puteam duce, ar fi făcut exact ce-au făcut părinţii mei la vremea lor; mai toţi erau prietenii mei din copilărie.

Educaţi împotriva unui timp care nu se ştia cît va dura, păstrînd totuşi valori aparent demodate şi periculoase?

Absolut. Nimeni nu ştia atunci cum vor evolua lucrurile şi cît va dura comunismul. În Rusia a ţinut vreo trei sferturi de secol, cît o lungă viaţă de om. Ce contează? Dacă te comporţi firesc şi respecţi valorile morale, îţi asumi implicit şi apărarea lor. Nimeni dintre ai mei nu s-a gîndit că istoria va pune în lumină vreodată gestul lor. Au făcut-o şi-atîta tot.

Riscurile zilei de azi

Care ar fi cîteva din riscurile de azi?

Comparată cu societatea anterioară, faţă de care n-am absolut nici o nostalgie, cea de azi pare mai plină de riscuri, la prima vedere. Ele sînt generate de libertate, dar nici un om normal n-ar vrea să le schimbe pe „securitatea“ de dinainte. În tranziţie, riscurile sînt mai accentuate: dar cum altfel să ieşim din 50 de ani de comunism?

Bogatul nostru bagaj în materie de prudenţă, de ocolişuri şi fofilări acumulat în acei ani credeţi că ne mai serveşte la ceva?

Nu cred. Noi ne-am luat toate măsurile de prevedere pentru parcurgerea unui timp nefiresc. Tipul de riscuri pe care le-am parcurs ne-au creat într-un anumit fel. Asta înţeleg eu, cînd spun că, vrînd nevrînd, am fost marcat de comunism şi accept acest risc, pe care nu mi l-am ales singur. Alţii neagă faptul, zic că pe ei „nici vorbă“. Nu cred. Văd asta, cînd fac comparaţie cu nişte tineri de 20-25 de ani, care privesc viaţa drept în faţă, cu o temeritate pe care noi n-o aveam la vîrsta lor. Riscurile zilei de azi sînt altele şi presupun alte reflexe necesare pentru confruntarea cu ele. Spun drept, uneori nu sînt pregătit. Învăţ din mers, dar mai greu decît aş fi făcut-o dacă aş fi crescut în societatea de azi. Cred că toţi oamenii normali se întîlnesc şi se lovesc de greutăţile reperajului lor în această nouă lume.

Riscul de a vă înşela în opţiuni îl priviţi ca inevitabil?

Îl iau în calcul, dar nu mă las copleşit de el. Şi nici nu sînt dispus să fac multe „scenarii“, ca să obţin „pierderea“ cea mai mică şi să mă aflu la adăpost cît mai ferit.

Consideraţi „scenarita“ o primejdie specifică zilei de azi?

Categoric. Şi-o formă de anormalitate. Aici am o părere care poate fi combătută, dar nu mă sfiesc s-o spun: mulţi români cărora nu le place să muncească, să se mişte şi să găsească o soluţie, vor să-şi justifice într-un fel placiditatea şi inerţia, propunînd tot felul de „scenarii“ care i-ar împiedeca să se realizeze. Cum aşa? Riscă mai întîi să faci o faptă, să intri în joc şi pe urmă comentează, disecă, discută ş.a.m.d., cît vrei.

Optimism, cu pierderi şi cîştiguri

Sînteţi optimist fiindcă aveţi o meserie mai lipsită de risc?

De unde s-ar deduce asta? Dimpotrivă. Să nu uităm că peste tot în lume, în momentele de criză, primul domeniu care cade este cel al investiţiilor în construcţii. Deci arhitectul este atins imediat de acest fenomen. În Franţa, de exemplu, vorbesc de o situaţie pe care o cunosc mai bine, se întîmplă ca 50-60% din arhitecţi să n-aibă de lucru, şi asta este ceva ciclic.

Cînd se ridică atîtea case noi, sedii de bănci etc. de ce riscuri ar fi pîndiţi arhitecţii români de azi?

Un risc deloc neglijabil este să n-ai comenzi. Statul nu investeşte, iar la comenzi nu se ajunge pe cale firească, prin concursuri şi licitaţii, decît în momente foarte rare. Dar şi în unele momentele dintr-acelea rare se naşte o situaţie ce trebuie discutată. Recent, Ministerul Învăţămîntului a lansat o licitaţie pentru repararea a numeroase licee, şcoli generale, pentru adăugiri de noi aripi la clădiri existente deja, şi pentru foarte puţine construcţii noi. Licitaţia a fost prost organizată, deşi a fost făcută cu un fond de la Banca Mondială. Ceea ce a venit din străinătate e în regulă, partea românească e lamentabilă şi lamentabil va fi şi rezultatul. Urmările (şi, deci, riscurile) pe termen lung sînt incalculabile. Eu îl stimez foarte mult pe dl ministru Andrei Marga, îl socotesc o personalitate de anvergură a învăţămîntului, cum n-am mai avut de foarte multă vreme, dar trebuie să-i spun ce s-a ales de-o acţiune care riscă să fie total compromisă.

Organizarea s-ar putea îmbunătăţi.

Dar riscul de a nu avea lucrări rămîne. Acum, ele se dau destul de mult prin relaţii create dinainte de '89. În clasa politică, ştim bine, se află mulţi oameni din liniile 2-3 de dinainte, care şi-au menţinut şi azi fosta clientelă. În mare proporţie, exact ei sînt clienţii unor arhitecţi care şi în vremurile de dinainte aveau comanda. Fiindcă nu există o piaţă reală a construcţiilor, nu există nici o ierarhie a valorilor pe piaţa de arhitectură de acum. Există în schimb un spirit de mafie care împiedică drumul normal al comenzilor. La noi, cei care au acces la comenzi se opun organizării concursurilor şi găsesc mereu căi lăturalnice şi imediat profitabile. În Germania şi dacă vrei să faci un coteţ de cîine se organizează un concurs: mic, local, în comunitatea respectivă.

În momentul de faţă există nişte prevederi legislative care să-i apere pe profesionişti?

Ne străduim, deocamdată, să introducem legea exercitării profesiei de arhitect, care asigură, bineînţeles, nişte drepturi dar şi nişte obligaţii – destul de aleatorii în momentul de faţă. Va trebui să apară, de asemenea, acea asigurare de risc profesional pe care clienţii străini prezenţi pe piaţa noastră (cîţi mai sînt) o cer, cunoscîndu-i importanţa.

În ce-ar consta această asigurare?

De stabilitatea unei clădiri răspunde inginerul constructor. Dar în primii 10 ani după terminarea clădirii, arhitectul răspunde pentru toate defectele ei de construcţie. Dacă faci, de pildă, o balustradă de scară sau un parapet de balcon care nu au anumite dimensiuni stabilite şi cineva cade în casa scării sau cade de pe balcon eşti răspunzător ca arhitect, plăteşti daune enorme, poţi face şi închisoare. De unde iei banii pentru daune? Dintr-o sumă pe care o plăteşti ca asigurat de risc profesional unei societăţi de profil; aceasta, dacă se întîmplă ceva, te despăgubeşte.

Domnule Beldiman, de ce riscuri neaşteptate v-aţi lovit cînd v-aţi încumetat să faceţi o firmă de arhitectură?

Întemeind o firmă de arhitectură împreună cu doi colegi de la Proiect Bucureşti credeam că sîntem preveniţi asupra „complexităţii“ birocraţiei româneşti. Am mai avut, totuşi, surprize: ea înoată în ape tulburi, niciodată nu ştii cui să te adresezi şi cine decide, iar corupţia i-a dat noi aripi, de care se bucură în deplină libertate. De multe ori pentru o autorizaţie de construcţie se cere bacşiş, fără jenă şi aproape fără primejdie, pînă în prezent, cel puţin.

Dar din partea beneficiarilor la ce pericol vă puteţi aştepta? Există vreunul?

Nu unul: numeroase. Primul şi cel mai important e să te trezeşti cu alt client decît cel cu care ai pornit proiectul. El rămîne bineînţeles aceeaşi persoană, numai că-şi schimbă brusc pretenţiile, deşi nu ţi-a dat de la început o „temă“ foarte clară. Noul îmbogăţit, incult, dar care-şi exprimă confuzia cu mare fermitate, vrea dintr-o dată modificări importante. În calitate de preşedinte al Uniunii Arhitecţilor am avut de rezolvat de mai multe ori plîngeri legate de acest aspect. Ce se întîmplă? Cînd clientul nu e mulţumit, arhitectul poate fi forţat să cedeze. Ca artist, fiindcă meseria lui ţine de artă, el trăieşte însă o mare insatisfacţie. Dacă nu cedează, beneficiarul poate să-i ia lucrarea şi să o încredinţeze altui arhitect. Să recunoaştem că, azi, cînd comenzile sînt rare, aceasta este o ispită... Cum să iei o lucrare concepută de altcineva? Codul deontologic, care ar trebui să apară tot ca efect al legii exercitării profesiei, nu funcţionează la noi. Recent, plîngerea pe care am avut-o de rezolvat la Uniune privea tocmai un asemenea caz de preluare a unei lucrări. Cei doi arhitecţi pur şi simplu nu ştiau ce se poate face într-o atare împrejurare. Am reuşit să rezolvăm situaţia: s-au întîlnit, au discutat, iar lucrarea a trecut de la unul la altul în condiţii oneste şi fără animozităţi. Tot în relaţia cu clientul, nu-i deloc exclus nici riscul de a nu fi plătit. Pînă au învăţat cum să se descurce, să aibă avocaţi, contracte în regulă, mulţi arhitecţi s-au păcălit.

La începutul dialogului nostru, vorbeaţi despre tinerii cu care aveţi de-a face şi despre modul lor de a privi lucrurile. Care consideraţi că ar fi riscul dvs. de profesor?

La Institutul Ion Mincu, dirijez de puţină vreme un atelier de proiectare, unde socotesc că am o responsabilitate aparte, tinerii se pregătesc aici în profesiunea din care vor trăi. Se ştie, arhitectura e o meserie din care orgoliul nu lipseşte. Orgoliul naşte competiţia şi, în final, naşte calitatea. O naşte dacă are din ce. Unul din riscurile meseriei noastre este de a fi mediocru, şi deci mereu nefericit. Luîndu-mi riscul de a deveni antipatic, cred că trebuie să-mi asum responsabilitatea morală de a-i identifica devreme pe cei fără şanse în meserie şi a nu încuraja nişte viitori frustraţi.

Cum vă raportaţi la riscurile de azi ale unui simplu cetăţean?

Îmi asum riscul de a trăi decent. Nu este unul mic şi nici uşor suportabil: înseamnă să nu furi, ca să trăieşti mai bine, să nu minţi ca să obţii ceva ce nu ţi se cuvine, să accepţi că poţi să trăieşti şi la limita sărăciei şi cu toate acestea să rămîi optimist sperînd într-un bine viitor şi posibil. Trebuie să te încumeţi să investeşti energie, timp, răbdare. E, bineînţeles, un risc, dar merită.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VII
nr. 329
28 mai - 3 iunie 1999
16 pagini 2500 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

PERSONAJE SECUNDARE

© C. Farcaş

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Dakmara GEORGESCU, Irina NICOLAU, Marinela ŢEPUŞ

– interviuri cu Roger CÂMPEANU, Sergiu CELAC şi Rodica PANDELE –

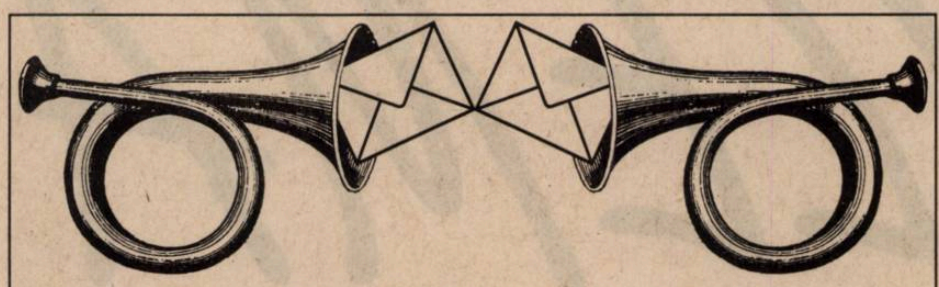

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 321: *„Binele de altădată“*

România pitorească?

Intru pentru prima oară în staţia de metrou (a) Gorjului, mai mult ca să mă feresc de ploaie şi observ că se renovează. Simultan, mă împac cu gîndul că voi aştepta metroul stînd în picioare, căci nu văd nici un scaun, deşi nu mă îndoiesc că se va avea grijă şi de acest aspect.

În vagon, vis-à-vis de mine, se aşează (sau poate era dinaintea mea în metrou, cine ştie?) un „teenager“, străin vizibil de acest concept, la vreo şaisprezece ani, oarecum minoritar, etniceşte vorbind. Peisaj şi amintire, nimic nou... La un moment dat, însă, adolescentul, probabil nu la fel de străin şi de acest termen, scoate dintr-un rucsac de pînză un caiet dictando, abia început, de 48 de file, îmbrăcat într-o copertă albastră şi etichetat. De acum înainte, cel puţin pînă la Piaţa Unirii, uit de creolul meu vecin de vagon.

Oarecum proustian, oarecum prosteşte, îmi amintesc că am „purtat“ şi eu, odată, caiete încă îmbrăcate în coperţi (de regulă albastre) şi etichetate. Şi îmi revine în memorie plăcerea fiecărui început de an şcolar coroborată cu (sau generată de?) conştiinciozitatea costumării fiecărui caiet (nu numai elevii se uniformizau!), nefiind uitat, pe lîngă cel de „curat“, nici maculatorul, care avea să rămînă însă ulterior în umbră. Etichetele, îmi amintesc, erau înflorate pe margini şi întotdeauna prea mari, trebuind îndoite pentru a încăpea în spaţiul lor special proiectat. Cu scrisul meu mare, de începător (dar nu şi de neştiutor!), pe care unii, din inerţie sau, poate, din orgoliul trecutului glorios, încă îl mai păstrează, acopeream întreaga etichetă fără să-mi sfîrşesc numele, de altfel destul de rezonabil ca întindere literală.

De asemenea, reţin cum, dintr-un exces de zel, îmi liniam aproape toate caietele cu o riglă din lemn, de care eram mîndru şi care a devenit, prin nu ştiu ce circumstanţe care nu mai pot atenua nimic, Sfînt Nicolae.

Din aceşti primi patru ani de şcoală, petrecuţi înainte de '89, nu reţin să fi învăţat ceva (decît, poate să caligrafiez mai mărunt). Învăţătoarea mea, alias „tovarăşa“, nu ocupă un spaţiu prea larg în memoria mea. De ce, nu ştiu, însă am încredere în capacitatea de selecţie a ţinerii mele de minte. O identific acum cu un oarecare tic nervos (îşi muşca întotdeauna buza inferioară – sau de jos? – într-un gest nici măcar imitat de ai mei colegi) sau cu faptul că îşi îndesa de fiecare dată batista, după îndelungi folosiri, în mîneca veşnicului jerseu.

Eu, cel de atunci, eram altul. Într-atît de altul, încît nu mi-e ruşine cu el (cu mine). Mi se reaminteşte că într-una din zile am oferit, din proprie iniţiativă, rigla mea tovarăşei învăţătoare, spre a-i servi drept obiect de lovire a palmelor (se pare că nu şi alor mele şi cred că era normal). Se prea poate... La fel cum s-a putut să fiu copil într-o vreme, se prea poate să fi fost şi oportunist...

Tuturor acestor amintiri le stă cadru România mea de altădată, o Românie de altădată subiectivă şi, deci, reală, care, iată, se confundă într-o anumită măsură cu o parte a copilăriei mele, „le bien d'antan“.

Pe timpul acesteia, nu mi-a lipsit nimic şi, datorită stării mele ingenue, nu aveam cum conştientiza lipsurile majore. Ştiam doar că sînt român, pentru că şi tatăl şi mama mea erau şi că trăiesc, ca o coincidenţă, chiar în România, ţara mea, ţara pe al cărei preşedinte-secretar general de partid tatăl meu nu se sfia să-l înjure (şi) în prezenţa mea. (Apreciez acest fapt, în treacăt fie spus, pentru că ştiu cu siguranţă că tatăl meu îl citise pe George Orwell, cu al său „O mie nouă sute optzeci şi patru“, şi totuşi nu miza chiar atît de mult pe oportunismul meu atavic.)

După cinci sau şase staţii de metrou, vocea îmi anunţă apropierea Pieţei Unirii şi revin din România mea de altădată în cea de astăzi, o Românie şi ea subiectivă şi, deci, reală, însă mult mai prezentă (fie-mi scuzat gradul de comparaţie) şi mai lipsită de echivocurile amintirii.

Mircea STAN, 20 de ani, cititor
Calea Victoriei 124, ap. 20
Bucureşti

Sub semnul lui Voltaire

M-am săturat

O veche nuvelă, parcă a lui Bradbury, povesteşte cum într-o comunitate, oamenii sînt forţaţi să trăiască la fel, să mănînce la fel, să locuiască în aceleaşi case cenuşii, să se uite la aceleaşi programe TV. Iar cînd unul din ei îşi zugrăveşte casa în roşu, este „eliminat“.

Pînă acum, înţelegeam această nuvelă ca o paralelă cu o lume dictatorială, cu atitudini uniforme, în care omul nu are voie să se exprime.

De ceva timp, lăsînd S.F.-ul şi paralelele la o parte, încep să văd nuvela ca o paralelă cu o lume care nu vrea să trăiască, cu o lume în care trăim. Stăm într-o dictatură auto-impusă, în care societatea reprimă imediat orice atitudine personală, orice idee, orice este văzut ca propriu, individual.

Încep să cred că nu existăm decît ca o comunitate, ca o turmă, o adunare (sau adunătură), în care membrii nu există decît tot ca turmă. Oamenii sînt rutinaţi, trăiesc fără gînduri sau sentimente. Emoţiile sînt de paradă, sau de interes. Cînd merg cu autobuzul, văd aceleaşi feţe, seci şi inexpresive, care caută doar din priviri un loc unde să stea jos. Fericirea românului este să prindă loc în autobuz şi telenovela de la ora şase. Dacă vreau să beau ceva, găsesc cele zece feluri de băuturi răcoritoare pe care le găsesc peste tot. Dacă vreau să mănînc ceva, pot să aleg între langoşi, hamburger şi biscuiţi. Dacă vreau să mă uit la televizor, aleg între aceleaşi ştiri despre şedinţe de guvern în care nu se face nimic (ba da, de fapt: se beau cîteva dintre cele zece feluri de răcoritoare), între aceleaşi telenovele, aceleaşi seriale şi *talk-show*-uri. A, şi aceleaşi reclame stupide la detergenţi, cu gospodine isterizate de soacră. Dacă mă duc la şcoală, aceleaşi atitudini, aceiaşi profesori stupizi şi plictisiţi, aceiaşi colegi care se laudă cu aceleaşi aventuri de pat, aceleaşi maşini pe care le-au condus, şi care se miră de fiecare dată, sau rîd de mine că sînt prost şi car cărţi în geantă.

Vreau să vă spun ceva: M-am săturat!

Alex BALINT
student la Politehnică

N. red.: Inaugurăm cu scrisoarea D-voastră o nouă rubrică: „Sub semnul lui Voltaire“, adică al citatului de pe prima pagină a ultimului nostru „Hyde Park“: „Deşi nu sînt de acord cu părerile D-voastră, mă voi strădui să le fac cunoscute!“

Am zîmbit la...

Unitatea de gîndit nr. 7

Magazinul Tineretului are un singur etaj. Plus parterul.

Jos sînt 3 raioane. Şi vitrina.

La etaj e sediul unui post de radio.

Unul din raioane este Unitatea de Gîndit Nr 7. Vînzătoarea e cam isterică:

— Bună ziua, mă numesc Analfabeta, şi vă urez bun venit la Unitatea de Gîndit UG 7. Desfacem pentru populaţie neuroni vii sau morţi, tineri sau bătrîni, într-o gamă foarte variată de mărimi, culori şi forme. Puteţi să-i consumaţi aici sau la pachet. Nu uitaţi! Deviza noastră este: „Inteligenţă la un preţ cumsecade“.

Dacă încerci să pleci:

— Vă amintim că unitatea noastră oferă reduceri speciale la colecţia de neuroni pentru primăvara şi vara acestui an. În cazul în care apar manifestări neplăcute, vă rugăm să vă adresaţi expertului nostru.

Alături se vînd schimbări de mentalitate şi picături de bun-simţ.

Concursurile ăstora de la radio au ca premii consultaţii gratuite, pentru cîştigător sau un membru al familiei, la nu ştiu ce cabinet medical.

La ieşire vezi un anunţ despre o tombolă, al cărei mare premiu este o imunitate. Pe viaţă. Premiul al doilea este un permis de folosire al „deciului“. Pe timp nelimitat. Permisul este transmisibil.

NO EXIT

Adina ANTONIE
str. Patriei 30, Ploieşti

Fără te(a)mă

Muzeul uitat

Hotărît lucru, Bucureştiul e un loc plin de surprize. Eu unul, am aflat-o la vreo cinci ani după ce i-am devenit locuitor. Îmi închipuiam, cu vreo doi ani în urmă, că am „învăţat“ oraşul destul de bine ca să-l pot arăta şi altora, aşa că, din cînd în cînd, îi însoţeam în calitate de ghid pe străinii dornici să viziteze şi altceva decît Casa Poporului şi reşedinţa din Primăverii. Pînă într-o zi, cînd un american mi-a cerut să-l duc la muzeul comunităţilor evreieşti din România. Habar n-aveam că există aşa ceva, dar am găsit adresa dintr-un ghid al oraşului. A doua zi, am purces amîndoi într-o expediţie printre grămezile de murdărie postrevoluţionară din umbra monştrilor de beton plantaţi de Ceauşescu în spatele magazinului Unirea, reuşind, după căutări îndelungi (cineva prinsese drag de plăcuţele cu numele străzii şi le luase, probabil, acasă), să găsim muzeul, înghesuit, cum altfel, între două blocuri turn. Nu m-am mirat, clădirea a adăpostit multă vreme o sinagogă, iar inşi pentru a căror odihnă (încă) se roagă astăzi cîţiva naivi aveau prostul obicei de a înconjura cu ziduri de beton tot ce ţinea de religie, atunci cînd nu recurgeau direct la buldozere.

Odată intrat în muzeu, trebuie să recunosc, am cam uitat de clientul meu. Aveam şi de ce: Doamna Stabler, curatorul instituţiei, vorbea engleza foarte bine, aşa că mi-am permis libertatea de a mă transforma din ghid în vizitator. Şi multe erau (şi sînt) de văzut acolo: obiecte de cult vechi de sute de ani, scrisori ale unor soldaţi evrei din armata lui Mihai Viteazul, o impresionantă colecţie de tablouri şi manuscrise aparţinînd unor artişti de origine evreiască. Destinul lor îl urmează fidel pe cel al comunităţii din care s-au ridicat: Fondane a murit la Auschwitz, Harry Brauner s-a exilat, Vianu a ales să rămînă în ţară şi să supravieţuiască sub regimul comunist. Dar muzeul mai adăposteşte şi o impresionantă colecţie de documente şi fotografii din anii patruzeci. Afirmaţia, deja serios zdruncinată de *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, potrivit căreia în timpul războiului minoritatea evreiască a dus-o incomparabil mai bine decît în alte părţi, îşi găseşte în aceste documente o incomodă dar inevitabilă negaţie.

Două lucruri m-au intrigat în muzeul de pe strada Sfînta Vineri. Instituţia trăieşte într-o anonimitate quasitotală, abia dacă îi calcă pragul cîteva persoane într-o zi. Acum cîteva luni, pe cînd filmam un documentar de televiziune despre muzeu, majoritatea trecătorilor care nu s-au speriat de bătrîna cameră de luat vederi a Şcolii BBC au recunoscut că nu ştiu ce se află în fosta sinagogă. Şi încă ceva: vizitîndu-l, eşti tentat să crezi că istoria comunităţii evreieşti s-a sfîrşit odată cu al doilea război mondial, căci obiecte care să aibă legătură cu perioada postbelică aproape că nu există. Lucru care nu i-a scăpat meticulosului american graţie căruia descoperisem muzeul. Şi a mai observat el ceva. La plecare, mi-a spus, în glumă: „Ar trebui să mă plăteşti tu pe mine pentru ziua de azi, ce spui?“ Nu-i trebuise mult să înţeleagă că nu mai fusesem acolo niciodată.

Mihai CODREANU
Bucureşti

Despre *Dilema*

● „...Numărul cu maghiarii a fost excelent, afară de rîndurile copiate dintr-o enciclopedie ale domnului Suciu. Curios, dar în *Adevărul* şi ca fost corespondent la Budapesta al TVR, dl Suciu manifesta şi manifestă în continuare o radical altă părere despre maghiari. Dar treacă de la noi...“ (**Szasz Janos**, Bucureşti)

● „Felicitări domnului Vintilă Mihăilescu pentru începutul din RESPECT şi IUBIRE *(Dilema* nr. 324). Nici Hemingway nu ar fi scris mai bine primele 10 rînduri.“ (**Paul Nicolae,** Bucureşti)

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Boema**
- **Vizita Papei**
- **Cine de cine depinde**

Amorul operativ şi amorul etern (I)

„Extrem de istoviţi unul de altul, dar niciodată plictisiţi".

„Existenţa noastră nu avea epică".

„El ştia că nu era Romeo, el era Shakespeare! Romeo se sinucide pentru o femeie! Shakespeare scrie despre femeie..."

„El m-a întrebat la *Capşa*, acum trei sau patru ani, cînd ne-am reîntîlnit: «De fapt, tu de ce m-ai lăsat pe mine?» Şi eu am zis: «Nu ştiu, Marine»".

„Amorul – zicea el – nu mai e operativ, dar amorul există. Asta era fraza lui: amorul nu este operativ, dar este etern".

* * *

Citez dintr-o carte extraordinară, însă îngrozitor de nepriceput compusă, ca un terfelog, şi cu un titlu dublu, plat şi lung, dar nu şi explicativ. Cartea se cheamă aşa: **Marin Preda:** *Scrisori către Aurora;* **Eugen Simion-Aurora Cornu:** *Convorbiri despre Marin Preda* (Editura Albatros, 1998). Putea fi, cred, un mare succes editorial şi literar, dar – poate de la distanţă totuşi mă înşel! – nu pare să fi fost. De ce?!

Volumul conţine, într-o primă parte, scrisori trimise de Marin Preda primei lui neveste „legitime", Aurora Cornu. Sînt 19 epistole cu totul, plus textele de pe cîteva ilustrate. Cea dintîi scrisoare este din august 1954, cîteva zile după ce, într-o staţiune de la Marea Neagră, cei doi, pînă atunci mai mult cunoştinţe din vedere, se îndrăgostesc fulgerător unul de celălalt. Preda are 32 de ani, Aurora Cornu cu vreo 12-13 mai puţin. Ambii sînt scriitori, el prozator cunoscut şi socotit în cercurile literare o forţă, ea poetă, încă în căutare de sine. Dar nu literatura i-a apropiat, ci o încurcătură birocratică. În vila de la mare, Preda primise repartiţie pentru o cameră în care Aurora Cornu se afla de o săptămînă. Bărbatul propune să-şi caute el altă cameră, dar tînăra femeie se împotriveşte, „n-am acceptat ca un aproape necunoscut, dezagreabil, Marin Preda, să-mi facă favoruri". Refuză, aşadar, propunerea, şi pleacă ea, lăsînd liberă camera individului „dezagreabil". Se întîlnesc din nou, pe plajă, într-un cerc de literaţi, unde Preda este cît p-aci să intre într-o dispută polemică vehementă cu o „scriitoare mai în vîrstă", care-l atacase. Aurorei îi este milă de el să-l vadă atras „într-o discuţie absurdă cu o femeie la o vîrstă critică, foarte violentă în argumente" şi-i face un semn discret să renunţe.

Bizar, Preda o ascultă. De pe-aici a început: cu o „milă" (a ei) şi o „supunere" (a lui). După două zile, Preda o şi ceruse (cam în glumă, dar foarte serios) de nevastă. Cea dintîi scrisoare este chiar din aceste zile.

Ultima e datată 15 septembrie 1958 şi consemnează, indirect, sfîrşitul: de la Sinaia, Preda îi scrie Aurorei la Bucureşti încercînd, cu o subtilă artă a sugestiilor şi semitonurilor, să-şi înduplece nevasta să nu-l părăsească. S-o farmece, s-o ţină lîngă el, să o lege, totodată nespunîndu-i nimic direct. O capodoperă de şantaj, nu sentimental, ci literar, această ultimă scrisoare: Preda aruncă aici în joc toată arta seducţiei şi a provocării prin scris. Nu i-a reuşit. După ce, tot la Sinaia, cei doi vor trăi cîteva „sublime săptămîni de despărţire" (Aurora Cornu, 25 de ani mai tîrziu), Preda, rămas acolo, primeşte de la Bucureşti, de la încă nevasta lui, o telegramă: „Casa liberă. Vino. Scrisoare casă bani. Cheile Lizete. Din toată inima noroc. Aurora".

Plecase.

Poeta avea să plece şi din România, cîţiva ani mai tîrziu. Trăieşte, acum, la Paris. Eugen Simion a avut, pe la începutul anilor '80, ideea unor convorbiri cu Aurora Cornu despre Marin Preda. În contextul cultural românesc de atunci fusese o triplă îndrăzneală: interlocutoarea era o exilată, „genul" ca atare al **convorbirilor** nu prea exista în România (făcuse Florin Mugur două asemenea cărţi, una cu Marin Preda, alta cu Paul Georgescu, mai apăruse una cu Iorgu Iordan etc.) şi autorităţile de tot felul erau mefiente, dacă nu se împotriveau de-a dreptul, în sfîrşit, Marin Preda, mort de cîţiva ani, devenise un autor semi-suspect pentru aceleaşi autorităţi, fiind prefigurată în mod grotesc imprevizibila, dar perfect logica denunţare ulterioară, *post-decembristă,* a „nomenclaturistului literar Marin Preda", de data aceasta de către vechi literaţi şi noi activişti ce-şi trăseseră pe faţă masca „anticomunismului cu chip bolşevic". Formula, atenţie!, e a lui Adam Michnik...

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Nici uragan sindical, nici puci de partid

A fost greva generală din 24 mai un protest serios, sau doar un simulacru de care liderii sindicali şi guvernanţii aveau în egală măsură nevoie? Va folosi la ceva faptul că sute de mii de oameni şi-au încetat lucrul, sau vom trece acest episod antiguvernamental la capitolul pierderi (de timp, de bani, de încredere)? Ameninţă tensiunile sociale stabilitatea politică, sau, dimpotrivă, populaţia aprobă măsurile programului de reformă, deşi din cînd în cînd se plînge că nu mai poate suporta efectele lor? Vom avea linişte pînă la alegeri, sau cabinetul Radu Vasile va repeta experienţa cabinetului Petre Roman din septembrie '91, cedînd sub presiunea unor sindicate în prag de campanie electorală, adică înainte de a-şi impune politica de restructurare?

Părerile sînt împărţite, iar tonul lor a fost dat chiar de reprezentanţii celor patru mari centrale aflate în conflict cu executivul. Unii dintre liderii naţionali consideră că mişcările revendicative din Capitală şi din filiale trebuie privite ca un succes, de vreme ce au reuşit să fie declanşate. Alţii cred că ele puteau fi mai bine organizate, dar atrag atenţia asupra dificultăţii de a corela astfel de acţiuni la nivelul întregii ţări şi al tuturor sectoarelor de activitate. Preşedintele Blocului Naţional Sindical, Dumitru Costin, a recurs el însuşi la o îndoielnică formă de revoltă, autosuspendîndu-se din funcţie pe durata celor 24 de ore în care colegii săi se aflau în grevă. Bogdan Hossu, liderul Cartelului Alfa, explică incoerenţele şi jumătăţile de măsură ale protestului antiguvernamental într-o manieră greu de ignorat : „sindicaliştii din teritoriu nu sînt atraşi de ideea grevei generale, ceea ce vor ei e să mătură actuala putere ieşind cu mic cu mare în stradă". Hossu presimte şi prezice radicalizarea mişcării sindicale la începutul toamnei. Eşecul organizatoric şi lipsa de autoritate a liderilor centrali sau locali pot avea efecte periculoase. Punţile fragile dintre salariaţii bugetari şi administraţie au fost rupte. Între filiale şi centru s-a insinuat neîncrederea, liderii din Bucureşti şi cei din ţară se acuză reciproc de trădare sau de incompetenţă. E oricînd posibil ca masa de nemulţumiţi să se reîntoarcă la formula marşurilor şi mitingurilor spontane, pentru a lua cu asalt guvernul şi a înspăimînta astfel elita politică din ce în ce mai încîntată că apatia populaţiei creşte, deşi criza e încă la apogeu. Exploziile sînt de neevitat acolo unde dialogul instituţionalizat şi negocierile între părţi au fost abandonate.

Consilierul guvernamental Petrişor Peiu, delegatul prim-ministrului în relaţia cu sindicatele, susţine că prin greva generală (amînată de atîtea ori şi desfăşurată cu participarea unui procent care n-a depăşit 4% din totalul angajaţilor la stat) a fost consacrată de fapt pacea socială pentru finalul acestei legislaturi. El pleacă dintr-un unghi opus celui în care se plasează liderii CNSRL-Frăţia, BNS, Cartelului Alfa ori CSDR şi ajunge, evident, la o concluzie convenabilă cabinetului. Indecizia şi lipsa de unitate, incapacitatea coordonării protestelor, cedările în lanţ şi sporadicele ieşiri din inerţie nu pot fi totuşi interpretate ca un vot de încredere acordat echipei de la Palatul Victoria. Rugat să comenteze – la o emisiune televizată în direct – opiniile lui Petrişor Peiu, unul din reprezentanţii confederaţiilor sindicale a răbufnit pur şi simplu: „acest aşa-zis consilier guvernamental are probleme cu înţelegerea", „mie nu-mi pasă ce spune el!". Nepăsarea e la fel de mare – şi adesea la fel de furios motivată – şi dinspre guvernanţi. Mulţi dintre ei cred că liderii de sindicali fac zgomot inutil şi sînt fericiţi să apară pe micile ecrane. Ca şi politicienii, vedetele mişcării sindicale caută ţapi ispăşitori în ograda vecină, refuză să-şi asume responsabilităţi sau să-şi recunoască greşeala, aleargă după avantaje personale şi fac uz de principii doar atunci cînd îşi atacă adversarii. Tocmai de aceea, opoziţia parlamentară preferă să aştepte, să provoace ori să aplaude mineriadele, iar majoritatea guvernamentală întîmpină contestaţiile bugetarilor cu trucuri ieftine şi promisiuni uşor de încălcat.

După ce a obţinut pe serviciul PDSR sprijinul parlamentar al coaliţiei majoritare, iar cu ajutorul sindicatelor un răgaz profitabil pentru relaţia cu FMI şi Banca Mondială, premierul s-a lansat într-o agresivă campanie electorală, uitînd nu doar de propriul infarct, ci şi de păţaniile altor premieri euforici în momente de cumpănă. Într-un interval de 48 de ore, Radu Vasile l-a pus la punct pe şeful statului şi l-a ameninţat pe Guvernatorul Băncii Naţionale cu demiterea, s-a răţoit la liberali şi a dat lecţii politico-diplomatice la Chişinău, i-a încîntat pe ţărănişti cu promisiunea de a-i readuce la guvernare după alegeri şi i-a amuţit pe social-democraţi cu propunerea amînării scrutinului legislativ pînă în primăvara lui 2001. PNŢCD avea neapărată nevoie ca măcar un demnitar de succes să nu-i pună la îndoială viitorul. Dezechilibrat prin plecarea aripii Ciorbea şi speriat de faptul că PNL forţează destrămarea Convenţiei Democrate, principalul partid de guvernămînt suportă greu orice semn de neîncredere dinspre Cotroceni. A fost de-ajuns ca preşedintele Constantinescu să-l cheme la Palat pe Theodor Stolojan pentru o discuţie pe teme economice şi financiare : ţărăniştii s-au simţit jigniţi de moarte şi nu se sfiesc să ceară demiterea consilierului prezidenţial Zoe Petre. Veteranii din principalul partid istoric văd în orice tentativă de racolare a tehnocraţilor o confirmare indirectă a ideii că PNŢCD duce lipsă de oameni capabili să facă reforma. După ce Ilie Şerbănescu şi Daniel Dăianu au fost debarcaţi din guvern tocmai pentru că ajunseseră acolo prin voinţa lui Emil Constantinescu şi împotriva voinţei partidelor majoritare, orice iniţiativă prezidenţială de colaborare cu specialiştii apolitici provoacă în PNŢCD o virulentă reacţie de corp. Cu flerul său de politician versat şi versatil, şeful executivului a simţit că a venit momentul să înhaţe frîiele formaţiunii creştin-democrate. Preşedintele PNŢCD Ion Diaconescu i le-a încredinţat docil, în aplauzele celor care pînă mai ieri îl suspectau pe Radu Vasile de trădare în interesul Partidului Democrat. Pe listele cărui partid se mai poate înscrie titularul funcţiei supreme pentru obţinerea unui nou mandat şi care ar fi preţul compromisului negociat între cele două palate? Scena politică se încinge. Momentul în care va da în clocot depinde însă de parlamentarii coaliţiei mai mult decît de preşedintele ţării ori de şeful guvernului. Spaimele lor difuze şi complicităţile lor vinovate pot încurca orice calcule şi strica frumuseţe de joc.

Elena ŞTEFOI

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

● Anul VII ● Nr. 329 ● 28 mai - 3 iunie 1999 ●

Statul de drept

Dreptatea şi negocierea

N-ar fi rău să recitim din cînd în cînd *Monarchia* lui Dante. Printre altele, există aici cîteva rînduri care îmi par a avea o rezonanţă deosebită în timpul nostru. Iată-le: „...dreptatea considerată în sinea ei şi în natura ei specifică este o anumită linie dreaptă sau regulă care elimină orice deviere; şi astfel nu este susceptibilă de mai mult sau mai puţin, ca şi albul considerat în abstract". Îmi place această afirmare curajoasă a lipsei de nuanţă în ceea ce priveşte dreptatea. Nu e rău ca într-o lume în care se relativizează orice să revizitezi scrierile celor care se dedicau găsirii absolutului. Ai sentimentul tonic al certitudinii şi vezi clar, la distanţă cosmică, scopul. Aceste lecturi generează, dacă vreţi, o clarviziune tonică. Să nu le ocolim!

Dante vroia să spună că dreptatea are o asemenea natură încît ea pur şi simplu există ori nu; e fals să spunem că dreptatea există într-o oarecare măsură. „Este o oarecare dreptate", „Este aproape dreptate" sau „Este exact atîta dreptate cîtă se putea/trebuie să fie" sînt afirmaţii aberante pentru marele florentin. Din punctul de vedere al conformităţii cu dreptatea, ceva ori e drept, ori nu e drept: *tertium non datur*. Nuanţa poate fi proprie nedreptăţii, dar nu dreptăţii. Admit că dintre faptele nedrepte, unele ni se pot părea mai nedrepte decît altele. Dar nu trebuie să cădem în greşeala de a considera că faptele mai puţin nedrepte sînt cu ceva mai drepte decît cele ce sînt mai mult nedrepte.

Spun că asemenea fel de a vedea dreptatea are o relevanţă deosebită în prezent pentru că trăim un timp dominat de tranzacţii, în care negocierea apare ca supremă virtute. Totul e relativ, în orice încap infinite nuanţe. Consecinţa acestei *Weltanschauung* este şi faptul că timpul nostru recunoaşte negocierea ca pe o virtute şi tranzacţia ca pe o izbîndă. Se pare că, cu cît eşti mai dispus să negociezi şi cu cît eşti mai deschis spre a negocia orice, cu atît te apropii mai mult de profilul ideal al românului de sfîrşit de mileniu. Statele, care sînt în multe privinţe aidoma oamenilor, au şi ele o tot mai evidentă tendinţă spre negociere. Asta nu e rău, firește. Ştim că inflexibilitatea şi evitarea dialogului fac parte din manifestările oricărei dictaturi. Dar nici negocierea fără limite, negocierea infinită sau negocierea transformată în tacla plictisitoare nu aduc beneficii. Cred că disponibilitatea spre negocierea totală (adică negocierea oricînd a orice) este un semn de slăbiciune şi, la limită, de laşitate. Din această perspectivă, de pildă, nu cred că comunitatea internaţională mai avea ce să negocieze cu Miloşevici după episodul Rambouillet-Paris sau, în alt context, nu cred că statul român mai avea ce să negocieze cu Miron Cozma după condamnarea definitivă a notoriului infractor.

Cred că aşa stau lucrurile pentru că dreptatea nu se poate negocia. Efortul de a face un act de dreptate nu poate fi efortul unei negocieri. Efortul de a găsi soluţia dreaptă şi de a o insera în ţesutul social este de cu totul alt tip decît efortul pe care îl presupune negocierea.

Din punctul de vedere al ordinii juridice există două instituţii care au dreptul şi obligaţia să facă dreptate: legiuitorul şi magistratul. Primul face dreptatea considerînd, în primul rînd, societatea. Al doilea este preocupat, mai ales, de individ. Fiecare stat are, conform propriei culturi juridice, un fel propriu de a stabili raporturile între cele două instituţii menite să facă dreptate. La o extremă, este modelul în care magistratul trebuie să se supună voinţei legiuitorului şi nu poate face nici un gest în afara voinţei exprimate de către legiuitor. Aşa este clădit sistemul judiciar în Europa continentală, ghidîndu-se parcă după cuvintele lui Aristotel: „cele ce pot fi determinate prin lege să nu rămînă în nici un caz pe seama judecătorului". La cealaltă extremă aflăm un magistrat liber, care efectiv creează legea *(judge make the law* este şi acum un principiu pentru *common-law)*. În orice caz, aceste două structuri fundamentale ale statului trebuie să ştie foarte bine ce anume este tranzacţionabil şi ce nu.

Dreptatea pe care sînt obligate să o realizeze nu este, în nici un caz, negociabilă. Dacă soluţia dreaptă este găsită, orice reajustare a ei în urma unei negocieri înseamnă revenirea la starea de nedreptate.

Sever VOINESCU

SATUL GLOBAL

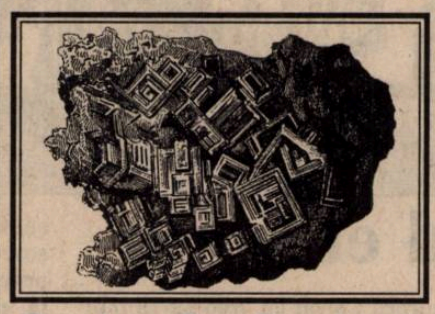

Centaurul anului 2000

Nu mai putem face nimic, în viaţa de toate zilele, fără tehnologie de ultimă oră, e limpede: am devenit dependenţi de butoane, de telecomenzi, de taste, de antene. O pană de curent ne întoarce de-a dreptul în preistorie: ce poţi să faci dacă mulţimea de aparate din jurul tău nu funcţionează, decît să contempli peisajul, aşteptînd intervenţia (divină?) a echipelor de electricieni? Un sociolog italian, Alberto Abruzzese, a scris o carte cu un titlu simpatic şi plin de tîlc (*Analfabeti di tutto il mondo, uniamoci!*, Genova, 1996 – pe românește, „Analfabeţi din toate ţările, să ne unim!"), în care susţine teza că noile tehnologii de comunicare, prin accesibilitatea şi comoditatea lor, oferă un cuvînt tot mai important în spaţiul comunicaţional „analfabeţilor", celor neinstruiţi şi inculţi, lăsînd în urmă epoca în care cărţile, ziarele, radioul şi televiziunea erau apanajul unei elite cultivate sau, în orice caz, „controlau" dreptul la cuvînt, selectînd mesajele care puteau fi difuzate în public şi „montîndu-le" într-o anumită formă, după reguli ştiute numai de profesionişti. Acum mesajele se recompun din mers şi se adaptează permanent, pentru că totul e *interactiv*, receptorul poate interveni şi îl poate obliga pe emiţător să-şi modifice mesajul. Cîteva exemple se văd şi la noi, zilnic: în talk-show-uri, spectatorii dau telefon şi polemizează cu ditamai liderii de opinie, la radio ascultătorii chiar „fac" emisiunea, conversînd cu redactorul din studio şi impunînd, deci, subiectele şi „sintaxa" transmisiei. Alte exemple se văd, deocamdată, mai mult la alţii: sclave ale indicilor de audienţă, televiziunile stimulează dezvoltarea unor metode tot mai complexe de a măsura prezenţa telespectatorilor în faţa micului ecran. În ţările cu tehnologie dezvoltată, specialiştii în sondaje montează la domiciliul cetăţenilor care fac parte din „eşantionul reprezentativ" un terminal electronic conectat la computerele institutului; acesta permite înregistrarea oricărei mişcări a telespectatorului, minut cu minut: cît s-a uitat pe un canal şi cît pe altul, dacă s-a uitat la buletinul meteo, dacă la apariţia pe ecran a politicianului X a schimbat pe un post de muzică, dacă la începerea unui film violent a închis televizorul, pentru că are copii etc. Apoi, în urma analizei datelor, oamenii de televiziune n-au decît să-şi stoarcă minţile, tot minut cu minut, să găsească soluţii de mulţumire deplină a publicului şi să mai dea, astfel, o lovitură concurenţei. Telespectatorul acceptă să-i fie supravegheate mişcările, dar n-are a se plînge: e prezent, e viu, părerea lui, exprimată prin apăsarea unui buton al telecomenzii, orişicît, contează. El, individul, Cetăţeanul anonim, a devenit o verigă importantă în lanţul comunicaţional, nu mai e un ins dintr-o mulţime, o cifră dintr-un procent care măsoară opinia publică. Este El, om cu televizor, cu computer şi, mai nou (cel mai nou), cu celular.

Alberto Abruzzese vorbeşte despre un adevărat Centaur al anului 2000, care este, în opinia sa, „omul-computer". Mai aproape de adevăr ar fi formula „om-computer-telefon mobil". Cu un celular conectat la un *laptop*, se pot primi mesaje şi faxuri ori se poate naviga pe Internet; şi cum televiziunile transmit şi pe Internet, poţi care va să zică să te uiţi şi la televizor. Poţi, de exemplu, avînd cele două obiecte tehnologice de rigoare, să priveşti „Tucă Show" de oriunde „bate" satelitul de telecomunicaţii şi să crezi, de la distanţă, că invitaţii săi (*y compris* Miron Cozma sau Romeo Beja) pot deveni personaje de interes global. Costă, desigur (transmisia prin satelit încă nu are preţuri „personalizate" şi de larg consum), dar important e că a devenit posibil. Televiziunea, computerul şi celularul, adevărată Treime deloc sfîntă, dar sacralizabilă a noului mileniu, îi pot da individului senzaţia confortabilă că, în alienarea pe care i-o produce tehnologia (oare cine a zis asta?...), nu e deloc singur; sau e, dar ce mai contează: e interactiv la nivel global.

Dar pînă la globalitate, noi trăim în ţărişoara noastră. Încă n-avem terminale lipite de televizor, prin care să se afle cînd şi încotro am schimbat postul, iar la dotarea cu computere conectate la Internet stăm cel mai prost în Europa. Creşte, însă, peste previziunile celor două societăţi concurente în telefonia mobilă, numărul de celulare. Deocamdată, avem toate bolile de copilărie pe care le-a declanşat micuţa drăcovenie şi prin alte ţări, cînd a apărut: credem că a avea celular şi a-l afişa (aţi observat cîte persoane merg pe stradă cu „telemobilul" în mînă, la vedere?) e o chestie de prestigiu social, le „comunică" celorlalţi în ce grad ne-am ajuns; nu-l închidem în timpul spectacolelor sau al întrunirilor publice (nici măcar în Parlament, nici măcar în timpul discursului lui Tony Blair), pentru că, avînd vocaţia universalităţii, vrem să fim tot timpul în contact cu Lumea. În plus, inevitabil, avem şi probleme lingvistice: ezităm încă între a numi respectivul obiect „celular", „mobil" sau „telemobil", spunem „sună-mă / caută-mă *la* telefon" (cînd e vorba de cel fix), dar „*pe* mobil", şi nu „sună-mă", ci, mai nou, „apelează-mă". Dar bolile copilăriei sînt trecătoare şi, în general, nu lasă urme. Mai ales că românul ştie să ardă etapele şi pricepe uşor cum devine cazul cu noutatea. „Nu mai e nici o sfîrîială cu telemobilele astea", l-am auzit deunăzi pe un tînăr bine îmbrăcat, „acu' au şi studenţii".

Mircea VASILESCU

Economie

Al doilea pas

Fericirea, înţeleasă ca stare de repaus după agitaţii haotice, este încă departe, chiar şi pentru ţările – invidiate – din Europa Centrală care au izbutit să intre în NATO şi să înceapă tratativele cu Uniunea Europeană. Cutremurele de pe piaţa mondială, în special criza din Rusia, le-au influenţat economiile şi aşa fragile. Numărul din mai al revistei **Business Central Europe** analizează perspectivele economice ale Cehiei, Poloniei şi Ungariei: „Pînă nu de mult, tema centrală a dezbaterilor din Europa Centrală a fost desprinderea de trecut. Ţările cele mai avansate se confruntă acum cu problemele complicate iscate de noul stadiu al reformelor. După ce industria epocii comuniste a fost închisă sau vîndută, de unde ar putea apărea creşterea? În teorie, răspunsurile sînt simple: ceva investitori străini, astfel ca în economie să existe un nucleu de industrii exportatoare; alcătuirea unei baze de noi companii care să se poată angaja în activităţi producătoare de profit şi astfel Europa Centrală va deveni la fel de bogată ca cea Occidentală. Şi în acest moment apar problemele", scrie Delia Meth-Cohn. Cehia reprezintă un caz aparte, în timp ce Polonia şi Ungaria, în pofida diferenţelor, au perspective comune: paradoxal, o anume încetinire a creşterii este un semn bun, dovedind că economia evoluează sincron cu ritmurile Europei şi că aceste ţări sînt pregătite pentru noua fază: „Europa centrală trebuie să adopte un ritm de creştere rapid şi pe termen lung pentru a putea ajunge din urmă Uniunea Europeană în următorii 20 de ani. Pînă acum, creşterea a fost generată de refacerea capitalului şi redistribuirea salariaţilor, pentru a ieşi din declinul de după 1989. După un deceniu de tranziţie, Polonia şi Ungaria sînt singurele ţări din regiune a căror producţie industrială a ajuns la nivelul din 1989. Dar chiar raportat la puterea de cumpărare, PIB pe cap de locuitor este la jumătatea mediei europene. Pentru a depăşi această situaţie de blocaj în ceea ce priveşte accesul în Uniunea Europeană, „Polonia şi Ungaria trebuie să se asigure că de această creştere vor beneficia şi celelalte segmente ale economiei". Companiile multinaţionale din Ungaria importă majoritatea pieselor necesare producţiei şi în aceste condiţii perspectivele creşterii ulterioare sînt mici pentru că piaţa internă nu se extinde. „Raportul OECD subliniază această slăbiciune: dacă se doreşte evoluţia economiei spre nivelurile Uniunii Europene, companiile naţionale vor trebui să facă mari eforturi pentru a ridica nivelul productivităţii. Acest lucru va fi posibil doar prin sporirea investiţiilor locale". În Ungaria, importul de tehnologie şi de *know-how* nu a avut nici un efect asupra economiei dependente de capitalul local şi perspectiva unei economii cu două nivele nu oferă garanţia modernizării reale.

În Polonia, situaţia este diferită: sectorul privat este poziţionat corect faţă de perspectivele creşterii. Ceea ce nu înseamnă că problemele au dispărut: 35% din produsul intern brut este asigurat de sectorul de stat – partea cea mai puţin atractivă a moştenirii din perioada anterioară: mine de cărbuni neprofitabile, oţelării şi fabrici de armament. „Pînă cînd guvernul nu va înceta să menţină în viaţă dinozaurii nevandabili, nu se întrevede o creştere de durată. A doua problemă este cea a noului sector privat, iniţial motorul creşterii, acum fragilizat. Într-o primă fază, el s-a putut extinde şi cu capital puţin. S-a putut dezvolta prin companii de transport cu două-trei remorci, de exemplu, sau prin producţia unor bunuri care includ multă muncă manuală, haine sau mobilă. Dar pentru a înainta, pentru a diminua costurile în condiţiile competiţiei, este nevoie de investiţii".

Adaptarea la legislaţia europeană a impus şi alte raporturi între economia legală şi cea din umbră: „Pînă nu de mult s-a tolerat ca întreprinderile mici şi mijlocii să-şi ţină un picior în economia ilegală. Aşa se şi explică multe din succesele lor. Conform noilor reglementări, ele vor trebui să devină transparente sau să iasă din afaceri" – afirmă Krzysztof Marczewski, un economist de la Varşovia. Cunoaşterea şi recunoaşterea acestei realităţi a determinat măsurile din planul adoptat de Polonia luna trecută: „este un plan radical, implicînd reduceri mari în impozitele directe, o redirecţionare a investiţiilor publice spre infrastructură, creşterea investiţiilor străine".

Însă şi guvernul polonez a aflat ceea ce ştia guvernul ungar: că nici dimensiunea, nici profitabilitatea investiţiilor străine nu pot fi planificate. „Sper ca întreprinderile mijlocii să fie destul de inovatoare pentru a face faţă situaţiei" – spune un oficial de la Varşovia, pe numele său Gomulka, se pare fără nici o legătură cu omonimul său, fost secretar al Partidului Muncitoresc Polonez, cu o contribuţie esenţială la caracterul inovator al întreprinderilor astăzi inutile.

Povești suprapuse

Paris, în mai

Nu-mi imaginez coincidență mai fericită: este pentru a treia oară cînd văd Parisul în luna mai și spectacolul este superb. ● Cunosc pe cineva care păstrează, între coperțile unui carnețel, o floare presată de castan, culeasă din aer, în scuarul Cluny, pe bulevardul St. Michel, într-o primăvară de acum o veșnicie. ● A curs ceva istorie între timp. ● În naveta care mă duce din aeroportul Charles de Gaulle pînă la Arcul de Triumf curge pe monitor un program video foarte încurajator: o zi din viața unor muncitori parizieni. ● Filmul îi arată pe cei cîțiva bărbați cocoțați pe Turnul Eiffel, vopsind sectoare din uriașa schelărie. ● Îi vedem apoi la sol, după lucru, sorbind o bere și glumind cu voie bună. ● Toți sînt bruneți și o bună parte dintre ei poartă mustață; majoritatea sînt magrebieni, unul este spaniol iar altul are accent italian, dacă înțeleg bine. ● Pe fundal, Edith Piaf cîntă *Paris, c'est une blonde / Elle plaît a tout le monde*. ● La drept vorbind, am plecat spre Paris ca și cum aș fi fugit din Kosovo. ● Credeam că voi scăpa de ecoul luptei. ● Fără prea-mare rezultat; Parisul pare mai apropiat de Kosovo decît Bucureștiul. ● *Le Monde* a publicat un articol al lui Régis Debray care a incendiat spiritele. ● Bernard-Henri Lévy și Alain Joxe l-au atacat imediat, acuzîndu-l ca fiind pro-Miloșevici. ● Alții, destui, îi iau apărarea; într-o replică, tot în *Le Monde*, Lilly Marcou zice chiar *Merçi, Régis, că ne-ai deschis ochii*. ● Deși nu sînt la curent cu toată bibliografia articlieră a d-nei Marcou, n-am mai simțit-o atît de ambalată de acum vreo doi ani, de cînd se răfuia cu o carte a lui Karel Bartosek – carte din care PCF-ul ieșea șifonat bine. ● Nici la Paris nu scapi de *talk-show*-uri: în fiecare seară, după 11 p.m., fie TF1 fie France 2 sau France 3 îți servesc cîte *un débat* televizat. ● Subiectele momentului sînt trei, mari și late. ● Unul este Kosovo, evident. ● Tot evident, al doilea este Festivalul de la Cannes. ● Și mai ales unul dintre filmele cele mai controversate, *Pola X*. ● Paranteză: într-o transmisie de pe Riviera, cineva spune, cu puțină răutate: *pe unde întorci privirile, pe acolo o vezi de Catherine Deneuve*. ● În fine, cel mai proaspăt subiect *media* este demonstrația autonomiștilor din Corsica, din 15 mai. ● Independența insulei, iată ce vor ei. ● După cifrele organizatorilor au fost douăzeci de mii; după poliție, au fost între trei și patru mii. ● *Adevărul este pe undeva pe la mijloc*, spune un crainic tv., seara, la știri. ● La recepția dată la *Maison des Sciences de l'Homme* de către organizatorii colocviului la care particip, una dintre gazde îmi explică relațiile dintre Franța și Germania, acum, după ieșirea din scenă a celor doi mari amici, Mitterand și Kohl. ● *Știți* – mi se spune –, *pe aici se zice că Helmuth Kohl obișnuia să bea vin de Moselle* (orășel la granița franco-germană, n.m.), *iar Schroeder, acum, bea doar bere de Hamburg*. ● Mefiența față de americani merge mînă în mînă, la un adevărat francez, cu pasiunile tiermondiste. ● Pe bulevardul Raspail, pe un afiș publicitar de pe care zîmbește frumos un fotomodel, o mînă grăbită a scris cu negru *USA – des gros cons*. ● Amicul meu canadian (venit din partea francofonă a Canadei) se amuză foarte. ● Același grafitti îl văd și pe rue de Sèvres, pe o cutie poștală. ● Colocviul nostru are două părți, una dedicată Africii postcoloniale, una dedicată Est-Europei postcomuniste. ● Cert este că, africani și est-europeni, purtăm discursuri paralele. ● *Cum putem vorbi de egalitate?*, îmi reproșează cineva. *Numai în Manhattan sînt mai multe linii telefonice decît pe tot continentul african*. ● În jurul prînzului, toate bistrourile sînt arhipline. ● Este singura masă din zi, s-ar zice, pentru că tot parizianul pare preocupat de talia sa. ● Într-o zi, în raionul de parfumerie de la parterul magazinului *Samaritain* – un miraculos labirint al aromelor – aud, deodată, vorbindu-se românește. ● Ridic privirea și văd doi bărbați, de pînă în patruzeci, îmbrăcați decent; *mă, parcă pe-aici am mai fost o dată*, zice unul dintre ei și dispar apoi amîndoi printre standuri. ● *à suivre*, adică *va urma*.

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

Trupele terestre

În urmă cu mai mult de o lună, senatorul american John McCain (republican), fost prizonier de război în Vietnam, îl avertiza pe președintele Clinton, prin intermediul revistei **Time** (12 aprilie): „Președintele și consilierii săi ne-au asigurat de mai multe ori, pe noi și pe Miloșevici, că nici un picior de infanterist american nu va călca în Kosovo pînă cînd nu vor tăcea armele. Noi toți avem rezerve în legătură cu războiul terestru în Balcani. Costurile, în sînge și în valori, ar fi, fără îndoială, exorbitante. Dar niciodată nu trebuie să începi un război arătîndu-i dușmanului limitele pînă la care ești dispus să te angajezi. Deci, ce ne rămîne de făcut? Să învingem! Cu toate mijloacele necesare. Un eșec ar încuraja tiranii și regimurile necinstite din toată lumea să sfideze interesele noastre cu mai multă agresivitate, ceea ce ar fi o lovitură fatală pentru autoritatea NATO, în lumea de după războiul rece".

Perspectiva victoriei este îndepărtată (pentru ambele tabere), dar cea a angajării trupelor terestre a devenit palpabilă. Strategii NATO planificau trupe terestre în Kosovo, după semnarea unui acord cu autoritățile de la Belgrad, într-o „ambianță prietenoasă", după cum spunea Clinton. Dacă președintele Iugoslaviei, Miloșevici, nu cedează în fața bombardamentelor, ele vor trebui susținute de o intervenție la sol, așa cum unii americani (civili și militari) au spus de mult și așa cum insistă premierul britanic Blair. Dacă Miloșevici acceptă una din variantele diplomatice în pregătire, problema trupelor terestre devine la fel de urgentă, pentru a veghea asupra respectării condițiilor acordurilor de pace, într-o ambianță greu de caracterizat ca prietenoasă.

Churchill susținea că o neînțelegere devine conflict militar, cînd ambele părți au impresia că pot cîștiga. Trebuie să existe o ieșire și în situațiile cînd ambele părți au certitudinea că pierd.

Benjamin Barber, directorul Centrului Walt Whitman pentru științe sociale de la Universitatea Rutgers (New Jersey), analizează logica celor două culturi care se confruntă fără a se război cu adevărat: „Militarii (americani) nu vor trimite forțe terestre, pentru că oamenii politici – și alegătorii lor – nu sînt dispuși să permită ca soldații americani să moară de dragul obiectivelor internaționaliste, fie ele umanitare, economice sau strategice. Trei motive explică de ce am pierdut noi voința politică de a accepta moartea soldaților noștri: hipertransparența impusă de media; logica comercializării și privatizării care domnește și în forțele armate; atitudinea ambiguă față de rolul nostru de singură superputere a planetei după sfîrșitul războiului rece. Transparența este o trăsătură admirabilă a sensibilității democratice americane, dar excesul virtuții se transformă în viciu.(...) Imaginați-vă ce s-ar fi întîmplat dacă în timpul celui de al doilea război mondial, în fiecare săptămînă, pe coperta revistei **Life** ar fi apărut cadavrul însîngerat al unui soldat american. Al doilea handicap: (...) De decenii armata noastră de *voluntari* este prezentată tinerilor care doresc să se angajeze, dar și țării în general, ca un fel de școală superioară. Angajarea în forțele armate echivalează cu accesul la un viitor profesional și nu cu angajamentul de a muri pentru apărarea democrației, în special pentru democrația altora. Cuvinte cum ar fi *loialitatea*, *patriotismul*, *responsabilitatea civică* au dispărut de mult din vocabularul militar.(...) În al treilea rînd, istoria izolaționismului american – reflectată în indiferența Bursei față de evoluția conflictului de peste Ocean – ține de nașterea națiunii; ea este legată de percepția noastră asupra inocenței americane în fața corupției planetare, corupție despre care se crede că poate fi ocolită, dar nu învinsă. Înainte de a cere dezangajarea Statelor Unite din Kosovo, săptămînalul american de stînga **Națiunea** l-a citat pe John Quincy Adams avertizînd că America nu are de ce să se amestece în distrugerea monștrilor din străinătate. America este o superputere planetară pentru că nu are încotro și nu se bucură că are un asemenea rol și nici nu înțelege imperativele lui".

Benjamin Barber crede că logica sîrbească conține elementele victoriei, chiar dacă ei vor fi învinși: „Această țară își asumă perfect rolul pe care trebuie să-l joace. Ea afișează un fariseism născut din istoria ei. De cînd s-au *angajat solemn* să apere civilizația occidentală, în 1389, împotriva otomanilor – la nobila și vana bătălie de la Kosovo – pînă la curajul luptei împotriva naziștilor în timpul celui de al doilea război mondial, sîrbii au citit istoria în calitate de victime, nu de agresori. Ei luptă pentru integritatea teritorială a unui imperiu destrămat și împotriva unei balcanizări – adică fragmentare tribală – pe care ar dori-o condamnată, și nu încurajată de Europa. Sîrbii consideră – nu întru totul nemotivat – că albanezii din Kosovo nu sînt mai îndreptățiți la independență decît mexicanii din Los Angeles. Cînd Statele Unite vor abandona Texasul – spun ei – vom renunța și noi la Kosovo". Orice comparație șchioapătă, dar sîrbii ar putea fi îndreptățiți să bombardeze Texasul, cînd mexicanii de aici se vor plînge că nu li se respectă drepturile elementare. (**M. B.**)

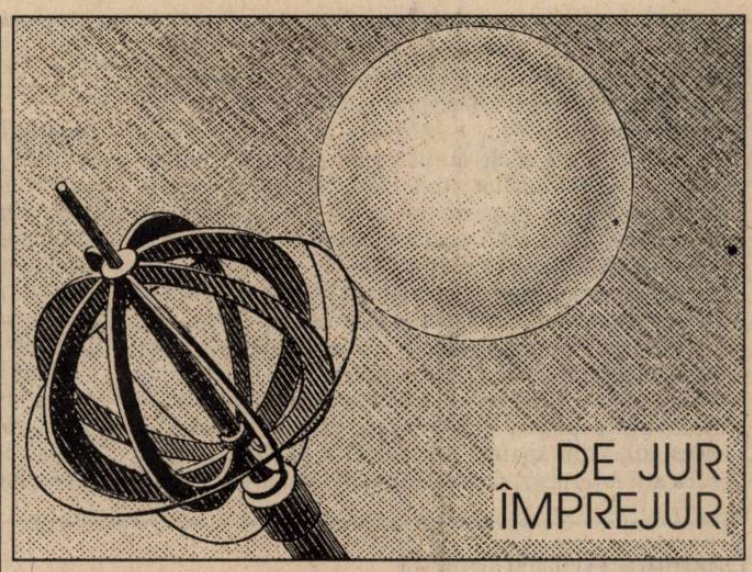

Guvernul provizoriu

Pentru locuitorii Federației Ruse – care nu sînt toți ruși – democrația are chipul buhăit și pasul nesigur al președintelui Elțîn. Deși peste 95% dintre cetățenii Rusiei nu aprobă politica lui, el a reușit să facă față cu ușurință amenințării cu demiterea. În Duma nu s-a putut obține majoritatea necesară pentru nici unul dintre cele cinci capete de acuzare formulate împotriva lui. Victoria astfel obținută, cu sprijinul activ al turbulentului Jirinovski, retras împreună cu grupul său de la vot, nu are nimic în comun cu democrația sau cu viața oamenilor din Rusia. Supraviețuirea politică a lui Elțîn marchează doar reacția de apărare a forțelor financiare, răspunsul clanului familial la recentele puneri sub acuzare și mandate de arestare emise de organele de anchetă penală. În relația conflictuală cu Duma, Elțîn a preluat ca de obicei inițiativa: în timp ce deputații se pregăteau să discute – după model american – punerea sub acuzare a președintelui, el l-a demis pe primul-ministru.

La timpul său, Evgheni Primakov a fost o candidatură acceptată de majoritatea comunistă, agreată de partenerii mondiali ai Rusiei; prima și unica sa performanță a fost că în timpul scurtului său mandat nu s-a întîmplat nimic. De aceea amenințarea liderului comunist, Ghenadi Ziuganov, conform căreia destituirea lui Primakov va declanșa „manifestații în întreaga țară", părea să anunțe o nouă etapă în războiul dintre grupurile care foiesc la conducerea țării. Nu a fost așa, capacitatea opoziției de a ridica masele la luptă este deocamdată doar o ipoteză teoretică. Criza economică, datoria externă, lefurile și pensiile neplătite, tensiunile interetnice, Kosovo, totul din viața acestei mari puteri și ceea ce depinde de ea în viața lumii se reportează pentru un viitor cețos.

Numirea noului prim-ministru este, evident, o modalitate de amînare a rezolvării problemelor. Pretextul destituirii lui Primakov a fost stagnarea economică. Analiștii situației din Rusia apreciază că guvernul a avut merite în stabilizarea unei situații proaste, oprite în pragul catastrofei. Nu-i o performanță de neglijat, și cota de popularitate a lui Primakov creștea pe măsură ce a lui Elțîn scădea. Se spune că de fapt acesta a fost delictul de neiertat. Deși nivelul de trai nu s-a ameliorat, ultimul sondaj, realizat în timp ce Primakov era prim-ministru, înregistra 71% de opțiuni favorabile. Raportată la cei 2% cu o părere încă bună despre Elțîn, această cifră poate motiva o demitere. Primakov luase în serios și campania anticorupție, încercînd să ducă la bun sfîrșit anchetele penale împotriva celor care, după ce au organizat marile jafuri, au depus miliarde de dolari în străinătate. Procurorul rus Skuratov și Carla Del Ponte, magistrat elvețian, strînseseră probe convingătoare în dosarul magnatului Berezovski, apropiindu-se periculos de afacerile suspecte ale administrației prezidențiale. Oricît ar fi de suferind, Elțîn nu este atît de bolnav încît să nu simtă primejdia. Încercarea de demitere a lui Skuratov a eșuat din cauza împotrivirii Dumei și încercările de a-l compromite pe probleme de moravuri n-au fost eficiente. Grupul din jurul lui Elțîn, al cărui pivot este fiica sa, cu o loialitate dincolo de orice suspiciune susținută de Iumașev, fostul șef al administrației prezidențiale, a impus o decizie considerată „irațională" de politologul Vladimir Pribilovski, dar absolut necesară supraviețuirii marelui magnat Berezovski, legat de cariera Președintelui.

Chiar înainte ca noul prim-ministru Stepașin să fie votat de Duma, mandatul de arestare emis la adresa lui Berezovski a fost anulat. În felul acesta economia coruptă este preferată stagnării. În guvern au fost numiți demnitari apropiați Președintelui și oamenilor săi de casă.

Lujkov, puternicul și influentul primar al Moscovei, ca și alte personaje cunoscute, cu pretenții prezidențiale, s-au ținut departe de acest conflict. Dacă nu se întîmplă nimic extraordinar, peste șase luni, în Rusia, vor fi alegeri. Cei care vor să participe la viitorul proces electoral evită să se compromită în zbaterile sfîrșitului de domnie.

Noul guvern promite că va plăti salariile și pensiile datorate de stat cetățenilor săi, indexarea lor la inflație, favorizarea industriei naționale și a producției alimentare. Fără să o spună, Stepașin contează și pe un anume sprijin al țărilor bogate: medierea în conflictul iugoslav va avea și un preț în dolari. Toată lumea știe că este un guvern provizoriu: va dura pînă la alegerile din decembrie sau pînă la următoarea criză. Dacă prin manevre iscusite cei care se îngrijesc de supraviețuirea lui Elțîn – fizică și politică – au izbutit să anihileze rezistența atît de spectaculoasă a opoziției parlamentare, amenințarea surdă a nemulțumirii populare nu se reglează conform ritmului electoral. Posesorii segmentelor de putere din Rusia contează pe tradiționala pasivitate a unui popor obișnuit să rabde. Paradoxal, compromisi din acești ani de bizare regrupări parlamentare ies „democrații": comuniștii, extremiștii de toate culorile și-au realizat programul. Ei par să fi reușit să demonstreze că există popoare care au de optat doar între anarhie și despotism. Ar fi de preferat ca viitorul președinte al Rusiei să fie atît de puternic încît să juguleze anarhia, dar nu într-atît încît să devină dictator. Precedentul guvern provizoriu a creat alternanța Kerenski-Lenin. Nu este o amintire încurajatoare.

Magdalena BOIANGIU

Argument

De cînd tranziţia a pornit pe drumu-i neabătut, de cînd avem televiziuni şi ziare multe, de cînd sîntem, în fine, o societate deschisă, în viaţa noastră de toate zilele au pătruns celebrităţi, vedete, persoane publice de tot soiul: de la politicieni la interpreţi de rock, de la prezentatori de ştiri la frumoase manechine. Noii idoli ocupă spaţiul public, creează mode, oferă modele de comportament. Aşa e în lumea noastră hiper-mediatizată: celebrităţile se fac şi se desfac, notorietatea se cîştigă mai uşor sau mai greu, este meritată sau întîmplătoare, se păstrează sau se pierde. Publicul îşi ţine privirile îndreptate spre o vedetă timp de decenii sau, dimpotrivă, uită repede vreo celebritate făcută peste noapte. Există însă şi un „plan secund“, o scenă aflată în spatele personajelor publice, pe care joacă alţi interpreţi, după alte reguli. Aici problema notorietăţii aproape că nu se pune, discreţia şi ataşamentul faţă de profesie sînt esenţiale, iar una dintre regulile de bază este stabilitatea. Personajele „secundare“ sînt oameni care cunosc perfect un domeniu sau altul, profesionişti de clasă, care ştiu tot atît cît şefii lor celebri (sau măcar cunoscuţi), dar nu sînt neapărat interesaţi de recunoaşterea socială. Uneori au frustrări, alteori se bucură intens de succesele celor în a căror „umbră“ lucrează, cel mai adesea se mulţumesc (chiar se simt bine) să rămînă în planul al doilea. Ei ştiu foarte bine că fără pasiunea lor notorietăţile la a căror afirmare socială contribuie n-ar mai fi ceea ce sînt, dar nu fac caz de asta. Au o mentalitate de artizani, le place lucrul bine făcut, sînt fascinaţi de „produsul finit“ şi se bucură că el funcţionează, fără să-i intereseze cine se bucură de succes de pe urma lui. Văd adesea şi greşelile comise de cei din planul întîi, dar le corectează tacit şi îşi văd mai departe de treabă.

Am ales, pentru acest număr, cîteva exemple de oameni care lucrează în planul al doilea. Nu sînt, desigur, necunoscuţi; dar notorietatea lor nu depăşeşte, de obicei, sfera profesiei. Am selectat, intenţionat, domenii care, prin specificul lor, creează personaje publice, vedete, celebrităţi: cultura, presa, educaţia, politica. Cu personajele „secundare“ nu e uşor de tratat: nu vor să scrie sau să vorbească despre ele, iar dacă acceptă, ajung să vorbească, cu o plăcere infinită, despre „produsele“ lor sau, culmea, despre celebrităţile cu care au lucrat şi cărora cred că le datorează aproape totul. **(M. V.)**

Dakmara GEORGESCU
consilier al ministrului Educaţiei Naţionale

Din avatarurile vieţii de consilier

– jurnal de reformă –

„O reformă are loc cînd reuşim să deplasăm banii şi puterea... Altfel, tot ceea ce facem sînt simple schimbări“, spune Maris O'Rourke, director al Băncii Mondiale şi fost ministru al Educaţiei în Noua Zeelandă, ţară a cărei reformă radicală în domeniul educaţiei este apreciată pe plan mondial ca fiind una dintre cele mai interesante şi reuşite experienţe în domeniu din ultimele două decenii. În 1989/1990 sistemul a fost descentralizat spectaculos. Şcolile pot gestiona fonduri, îşi pot stabili programul propriu, pot angaja profesori şi manageri. Ministerul Educaţiei elaborează standarde, iar unităţile din sistem îşi concep şi îşi realizează activitatea pe baza lor. Un inspectorat naţional este însărcinat cu asigurarea calităţii şi echităţii în sistem. Şcolile au bani şi putere.

19 decembrie 1997. Sînt invitată să discut la Ministerul Educaţiei Naţionale cu domnul ministru Andrei Marga, proaspăt numit în funcţie. Îmi spune că i-am fost recomandată pentru postul de consilier al ministrului în chestiunile legate de învăţămîntul preuniversitar. Ne aducem aminte că ne-am întîlnit în urmă cu cîţiva ani la Bucureşti, cu prilejul unui seminar Nietzsche. Îmi spune că a acceptat acest mandat pentru a se dedica cu toate forţele unei reforme reale şi comprehensive a învăţămîntului din România. Sînt convinsă de acest lucru. I-am urmărit luările publice de poziţie, i-am citit cu încîntare comentariile din 1995 despre Legea învăţămîntului, apărute în *România liberă;* acestea reflectau neîndoios o gîndire strategică profundă şi o abordare profesionistă în cel mai înalt grad a politicii educaţionale. *Doamna Georgescu*, îmi spune ministrul, *consilierii nu au o viaţă uşoară în perioade de reformă.* Oricum, nu-mi făceam iluzii. Accept.

MEN, primăvara 1998. Echipa de lucru pentru Planul-cadru de învăţămînt a definitivat propunerile MEN. Ele sînt în discuţia publică. Mă întîlnesc cu reprezentanţii profesorilor de fizică. Ştiu că nu sînt chiar în topul preferinţelor lor, deoarece, de acum înainte, în învăţămîntul obligatoriu elevii vor avea 1-2 ore, eventual şi o oră opţională, nu două bătute în cuie pe săptămînă, ca pînă acum. *Doamna Georgescu, dumneavoastră călătoriţi cu tramvaiul? Da, dar foarte rar, deoarece locuiesc aproape de MEN şi îmi pot permite să vin pe jos la serviciu. Dar, oricum, călătoriţi cu trenul, cu avionul etc. Da*, recunosc. *Ei, în curînd nu veţi mai călători, deoarece nici un elev nu va mai fi în stare să construiască tramvaie, avioane, trenuri etc.* Explic cu calm că reducerea numărului de ore de trunchi comun la ştiinţe în învăţămîntul obligatoriu nu înseamnă diminuarea importanţei educaţiei ştiinţifice. Explic că MEN vrea un învăţămînt care se adresează fiecărui elev, nu doar elitelor din fiecare clasă. Că MEN vrea ca programele, manualele şi demersul la clasă să se schimbe, astfel încît elevii să fie atraşi de cunoaşterea ştiinţifică, nu speriaţi de lucruri pe care nu le pot stăpîni. Mai explic că rostul şcolii obligatorii nu este acela de a-i face pe elevi capabili să construiască tramvaie. Spun că avem în vedere aprofundarea cunoştinţelor şi specializarea elevilor în liceu şi în şcolile profesionale. Noaptea visez că merg pe jos zeci de kilometri. Pe cîmp şi fără încălţări potrivite.

Mai 1999, Brăila. Prin consultarea inspectorilor şcolari generali se ia decizia că noul Plan-cadru de învăţămînt pentru clasele I-VIII va intra în aplicare în clasele I-V, începînd cu anul şcolar 1998-1999. Este prima decizie de politică educaţională din România, care anunţă o descentralizare reală în învăţămîntul preuniversitar, deoarece de acum înainte şcolile vor putea decide asupra unei părţi din programul elevilor (aproximativ 25-30%, în licee chiar mai mult), în funcţie de resursele lor materiale şi umane, de opţiunile elevilor şi ale părinţilor.

Iunie 1998, un sat de lîngă Szeged, Ungaria. Facem o vizită într-o şcoală de ţară, undeva la 30 de kilometri de Arad. Sîntem echipe de specialişti în educaţie din Cehia, Polonia, România, Slovenia, Ungaria. Avem o întîlnire cu autorităţile locale şi cu conducerea şcolii. Primăria are responsabilitatea şcolii. O şcoală de vis. Clădire rotundă, în sistem cercuri concentrice. La mijloc o grădiniţă, apoi coridorul şi în cercul exterior sălile de clasă. Ferestre peste ferestre, săli fără uşi. Clasele şi coridorul arată ca o casă cu mulţi copii, ale căror lucruri sînt peste tot şi la îndemînă pentru fiecare. Mă gîndesc: cînd se va schimba arhitectura şcolară şi la noi? Cînd vor avea copiii impresia că se află într-o casă a învăţăturii şi nu într-un spaţiu impersonal? Primarul ne prezintă planul strategic de dezvoltare a şcolii săteşti. *Pe aici va trece autostrada Viena-Marea Neagră. Trebuie să orientăm educaţia copiilor noştri în raport cu aceste schimbări economice care vor veni.* Mă întreb în sinea mea cu sfială cîţi primari au la noi o viziune strategică despre zona pe care o gospodăresc şi în care se află şcolile comunităţilor din grija lor.

Vara 1998 şi permanent. *Alo, doamna Georgescu?* Da. *Vă rog, am o problemă legată de perfecţionare...* Cred că aţi greşit numărul, de perfecţionare se ocupă doamna Georgescu Elisabeta. *Da? Mie mi s-a spus doamna Georgescu, mă scuzaţi, dar totuşi, aş putea să vă spun despre ce este vorba? Bună ziua, doamna Georgescu?* Da. *Am o problemă legată de perfecţionare. Sînteţi amabilă să mă ascultaţi puţin?* De perfecţionare se ocupă doamna Georgescu Elisabeta, vă rog să o căutaţi pe dumneaei. *Dar ce, e rudă cu dumneavoastră? V-aţi tras una după alta?* Explic cu calm că în MEN sînt la ora asta cel puţin trei doamne Georgescu, nici una rudă cu cealaltă. Nici măcar nu ne cunoaşteam dinainte. *Las' că ştiu eu, de-aia nu merg treburile bine în România. Vă tot trageţi unul pe altul!*

Septembrie 1998, Bucureşti. Din nou o întîlnire cu inspectorii şcolari generali, înainte de începutul primului an de aplicare a noului Plan-cadru, ca parte componentă şi, în acelaşi timp, precondiţie a descentralizării. Îi asigur că nimeni din cei care au lucrat la noul Plan-cadru de învăţămînt nu îşi face iluzii privind rămînerea numelui personal în istoria învăţămîntului românesc. Se ştie, reformele, ca şi revoluţiile, îşi devorează mai devreme sau mai tîrziu copiii. Îi mai ştie cineva pe cei din echipa lui Spiru Haret? Poate doar cercetătorii şi profesorii pasionaţi de istoria învăţămîntului, care au curiozitatea să se adîncească în documente de arhivă. Uneori, de o reformă nu se leagă nici măcar numele ministrului. Sînt multe situaţii în care un proces de reformă continuă chiar în situaţii de schimbare a echipei ministeriale şi atunci este vorba de reforma învăţămîntului din Marea Britanie, din Noua Zeelandă, din Ungaria etc., ca să dau doar cîteva exemple de cazuri cunoscute şi mult discutate pe plan internaţional.

MEN, toamna 1998. O doamnă profesoară din provincie insistă toată ziua să fie primită de domnul ministru, chiar dacă nu este o zi de audienţe. Are o supărare. *Inspectoratul şcolar a luat o decizie în defavoarea dumneaei*, spune. De aceea, cere ministrului o reparaţie. Îi explic că ministrul nu poate infirma o decizie a inspectoratului, corectă din punct de vedere legal, chiar dacă aceasta nu îi convine doamnei în cauză. Insistă, *poate totuşi*. Domnul ministru îi spune că nu-i poate da cîştig de cauză. După cîteva ore, acceptă să se retragă, dar nu fără a ne spune: *Am înţeles. Sînteţi un minister fără putere. Mi-e clar acum că ministrul vostru nu are nici o putere*. Plec acasă mai tristă decît în alte zile. Mi s-a servit o filosofie a puterii pe care o credeam, în naivitatea mea, uitată, apusă. Puterea înseamnă să iei măsuri discreţionare, chiar ilegale, de la un nivel cît mai înalt. Cît va mai dura pînă vom accepta că puterea se poate exercita foarte bine şi prin „deplasarea“ ei către mai jos?

4 ianuarie 1999, Bucureşti. Fiica mea, Diana, zece ani: *Ca de la elev la consilier îţi spun, vacanţa de Crăciun a fost prea scurtă.*

Aprilie 1999, Bucureşti. Un domn profesor de muzică din Timişoara îmi cere imperios să-l ascult. Îl ascult. Cere ministerului să ia legătura telefonic sau în scris cu şcoala în care predă, pentru a determina direcţiunea să-i dea ore de ansamblu coral. Îi explic calm că nu e treaba ministerului. Şcolile au acum posibilitatea de a decide orele opţionale, prin consultarea elevilor şi părinţilor. Consiliile de administraţie, care au dreptul la decizie, trebuie să ia în consideraţie cerinţele elevilor. *Aţi vorbit cu elevii? Le-aţi cerut eventual să-şi prezinte opţiunile consiliului de administraţie?* întreb. *Doamna Georgescu, e genial, mulţumesc foarte mult, mi-aţi dat soluţia.* Nu pot să nu mă întreb de ce nu ştia domnul profesor aceste lucruri şi înainte de a veni la minister, după un an şi jumătate de la începutul reformei planului de învăţămînt. De ce facem descentralizarea în chestiunile legate de curriculum? Ca Planul de învăţămînt să se construiască în continuare integral de la nivelul ministerului? *„O reformă are loc cînd reuşim să deplasăm banii şi puterea... Altfel, tot ceea ce facem sînt simple schimbări.“*

În umbra Parlamentului

– sau cît se plimbă o lege –

Pe lîngă poliţişti, parlamentarii constituie o temă predilectă pentru emisiunea „Chestiunea zilei“. De acolo românii înţeleg că Parlamentul înseamnă o adunătură de descurcăreţi care iau bani mulţi şi pentru asta nu fac decît să doarmă sau să citească ziare în timpul şedinţelor. Bineînţeles, atunci cînd nu sînt la bufet. Pe lîngă aleşii noştri mai sînt şi nişte body-guarzi cu ochelari de soare negri şi cu mulţi muşchi. Cam asta este puterea legislativă în perspectiva televiziunii.

Dar mai sînt mulţi oameni care nu se văd. Şi nu mă refer la femeile de serviciu, chelneriţele şi liftierele care te ajută să te descurci atunci cînd te rătăceşti prin casa pe care Ceauşescu a construit-o pentru ca poporul să se plimbe cu bicicleta pe culoarele sale. Mă refer la experţii parlamentari. Adică la acei oameni fără ştirea cărora nu se mişcă o hîrtie, care se află frustrant de aproape de decizia politică pe care nu o iau ei. Atunci cînd ridică mîna sau introduc cartela de vot (chiar dacă nu sînt în sală) parlamentarii trebuie să ţină cont de sfaturile specialiştilor. Aceştia se numesc referenţi, consultanţi, experţi sau consilieri, în ordinea ierahiei şi a salariului.

La Camera Deputaţilor ei sînt organizaţi în trei mari direcţii: una care se ocupă cu organizarea şedinţelor în plen, alta cu şedinţele comisiilor de specialitate (între doi şi cinci oameni pentru fiecare) şi o a treia numită Direcţia Legislativă, care urmăreşte proiectul de lege pe tot parcursul său. Tot angajat al Camerei Deputaţilor este considerat şi personalul care lucrează la birourile parlamentare din circumscripţii, dar ei răspund numai în faţa parlamentarului care i-a adus în funcţii. Intenţia celor care au imaginat sistemul era ca numai cei implicaţi în mod direct în procesul legislativ să poarte denumirile pe care le-am citat. Dar, pentru că au un statut aparte şi un salariu mai bun, au fost încadraţi sub respectivele titulaturi şi angajaţi ai serviciilor colaterale. Aşa că avem experţi şi la aprovizionare şi la serviciul de transport (probabil că aici şoferii se numesc referenţi) şi la contabilitate.

Dar să-i lăsăm pe experţii în procurarea salamului şi să urmărim traseul unui proiect de lege la Camera Deputaţilor prin prisma unui om de la Direcţia Juridică. Acesta studiază iniţial proiectul depus, dacă sînt probleme de formă sesizează comisia care se va ocupa de el, participă la şedinţele acesteia şi îşi susţine punctul de vedere. După ce trece de comisie, întocmeşte un raport în care sînt cuprinse toate amendamentele, atît cele acceptate, cît şi cele respinse, plus motivaţiile necesare. Şi cum deputaţii au multe păreri pe care ţin să le exprime, amendamentele nu sînt puţine. Cînd proiectul se discută în plen, expertul participă la şedinţe, eventual intervine. Şi cum aici sînt şi mai mulţi deputaţi cu şi mai multe păreri, apar alte amendamente de care trebuie să ţină cont la redactarea finală a textului. Acesta se trimite la Senat sau, dacă a fost deja adoptat acolo, se trece la etapa de mediere. Acum trebuie să facă alt raport, cu cele două texte adoptate de cele două camere, apoi participă în comisia de mediere.

Cînd scapă de aici, merge iar în plenul Camerei, care trebuie să ţină cont de cele convenite cu Senatul. Însă, cum şi senatorii au multe păreri, dar diferite de ale deputaţilor, de multe ori nu se ajunge la un acord. Şi iar, din nou (nu este pleonasm), face un raport pentru şedinţa comună în care se va ajunge la textul final pe care tot el îl redactează şi îl trimite spre promulgare. Şi dacă cineva are ciudă pe respectivul expert, poate ataca legea la Curtea Constituţională unde el este nevoit să o apere. Cînd vine de la promulgare, trebuie să aibă grijă să apară în Monitorul Oficial aşa cum a trimis-o, în stare de funcţionare.

Bineînţeles, acesta este traseul maxim şi de puţine ori se trece prin toate aceste etape. Dar să nu se creadă că un om are în grijă un singur proiect, la Cameră se depun anual circa o mie de iniţiative legislative, deci trebuie înmulţit totul cu această cifră.

Şeful acestor experţi este domnul Ion Vida, unul dintre părinţii mai puţin cunoscuţi ai Constituţiei, autor al unor legi importante (ultima este cea a Avocatului Poporului) care nu-i vor purta numele, omul care cunoaşte tot ce mişcă în materie de legi la Camera Deputaţilor. L-am întrebat dacă a fost vreodată scos din sărite de către un parlamentar. *Nu se pune problema să te scoată din sărite. Pot fi conflicte. Este posibil ca un deputat să-şi depăşească atribuţiile şi să intervină în sfera tehnică, în forma legii. Sau invers, ca un expert să intervină în probleme de fond. Am avut cazuri. A trebuit să intervină o mediere făcută fie de mine, fie de preşedintele Camerei.*

Simplii referenţi sau experţi rămîn uimiţi cînd cineva se interesează de activitatea lor. Există o frustrare a omului care nu iese în faţă, nu se vede la televizor? *Nu, nu există, este normal. Noi facem partea tehnică,* îmi spune Marina Spiridon, referent la Comisia de Cultură. Alţii nu au nici păreri, nici impresii. *Păi, ai vorbit cu domn' director?* Eu vreau o părere a dumneavoastră. *Dragule, nu e nimic secret, dar trebuie să ne autorizeze cineva.* La Comisia de Apărare impresiile trebuie autorizate.

Multiplicarea exagerată a centrelor de decizie face ca unele acte normative să producă efecte contrare intenţiilor iniţiatorului. Un bun exemplu sînt evenimentele care se întîmplă în aceste zile. Guvernul a emis o ordonanţă, lăudabilă în intenţie, prin care a abrogat legea regimului monopolului de stat. Numai că respectiva lege prevedea şi cîteva infracţiuni care erau în acest fel dezincriminate. Încercînd să evite acest lucru, Birourile Permanente ale Camerelor au amînat publicarea, deşi erau obligate să o efectueze imediat. Guvernul şi-a menţinut decizia, ordonanţa a fost publicată. Dar cînd a ajuns pe masa comisiei parlamentare, a fost respinsă. Astfel, ca într-o povestire cu final neaşteptat, monopolurile vor dăinui, dar infracţiunile nu. Fie politicienii nu prea ţin cont de tehnocraţi, fie tehnocraţii diferiţilor politicieni împrumută obiceiurile „patronilor“ şi îşi arată muşchii unii altora.

Cristian GHINEA

Odă jurnalistului necunoscut

– sau de ce nu ne trebuie numai vedete –

Una dintre primele fraze pe care le-am auzit, în urmă cu ceva ani, ca student al unei facultăţi de jurnalism, suna cam în felul următor: „Dacă aţi venit cumva aici ca să deveniţi vedete sau să vă împliniţi vreun destin literar, puteţi să părăsiţi deja această şcoală; voi veţi fi pregătiţi să vă număraţi printre miile de jurnalişti profesionişti şi necunoscuţi, în acelaşi timp, care culeg informaţii, le prelucrează şi le transmit publicului“. Fraza, rostită de decan la primul său seminar, adică la o oră de maximă audienţă, a avut pentru mine – am avut impresia că şi pentru mulţi dintre colegi – efectul unui bolovan în moalele capului. Într-un singur moment, întreaga mea percepţie asupra meseriei de ziarist a fost răvăşită. Pentru că, nu ştiu alte facultăţi cum sînt, dar la cea de jurnalism tinerii vin cu idei despre viitoarea lor profesie care se dovedesc, în general, false.

Nu e, probabil, nimic anormal în asta, atît timp cît, în viaţa de zi cu zi, dacă ne îmbolnăvim, ne tratează un medic, dacă mergem la serviciu, ne duce un şofer, dacă învăţăm, vorbim cu un profesor, adică intrăm în contact cu indivizi, în vreme ce informaţiile le obţinem de obicei nu de la ziarişti, ci de la vedete, adică de la nişte creaţii ale sistemului mediatic. Dacă în primele situaţii – medic, şofer şi aşa mai departe – pot să aproximez, măcar, cu ce se ocupă fiecare, în cazul jurnalistului lucrurile intră într-o nebuloasă. Şi aceasta deoarece, lăsînd la o parte vedetele, una dintre caracteristicile acestei profesii este de a rămîne în umbră, cel puţin în două sensuri.

În primul, jurnaliştii rămîn în spatele propriilor colegi, vedetele, aceşti mici zei ai lumii cotidiene. Aceasta nu înseamnă că sînt puşi între paranteze, ci pur şi simplu că faima acestora din urmă nu ar exista fără munca celor care merg pe teren, obţin informaţii, se documentează. O emisiune de televiziune, de exemplu, fie că este vorba de un talk-show sau de prezentarea ştirilor, se bazează pe profesionismul şi pe munca amănunţită a cîtorva zeci de oameni pe care nu-i ştie nimeni şi care, în cel mai bun caz, apar la sfîrşit pe genericul derulat în mare viteză. Or, cum nimeni nu doreşte să devină un oarecare menţionat pe un cearşaf de nume, se ajunge chiar la situaţia ca, întrebat de ce candidează la o facultate de jurnalism, un tînăr (!) să spună cu nonşalanţă şi fără nici un moment de ezitare: „vreau să ajung ca Andreea Esca“.

În al doilea sens, cel mai important, jurnalistul rămîne în spatele informaţiei. Munca sa nu înseamnă a se aduce pe sine în prim plan, pe sine cu părerile sale. Dimpotrivă, un jurnalist îi aduce pe ceilalţi în faţă: oamenii deţin informaţiile şi au ceva de spus. Informaţiile nu sînt un apanaj al ziaristului. În cazul lui, profesionismul nu este dat de exprimarea propriei opinii, ci de felul în care reuşeşti să obţii informaţii, să le aduni, să le prelucrezi. Pentru că publicul nu este interesat de ce face jurnalistul şi de cine este el, ci de informaţia pe care acesta i-o aduce.

Tentat, însă, de gloria de a fi cunoscut, aflat în imediata apropiere a atenţiei publice, ziaristul se lasă de multe ori în ispita autocreării unei imagini. „Să nu bănuim noi că există“, se întreba odată Platon în *Sofistul*, „şi în ce priveşte argumentările un *meşteşug* (s.n.) care să te pună în situaţia de a-i amăgi pe cei tineri şi pe cei încă străini cu adevărul lucrurilor, prin *argumentări adresate auzului* (s.n.) trecîndu-le pe dinainte un fel de *imagini verbale* (s.n.) pentru toate lucrurile, aşa încît ei să le creeze impresia că se rosteşte adevărul şi că el, vorbitorul, este *cel mai învăţat om dintre toţi, în toate privinţele* (s.n.)?“ (234c). Cuvintele lui par destul de familiare astăzi. Pentru că în televiziune, de exemplu, locul cel mai propice creării vedetelor, se întîmplă la fel. Primul mesaj comunicat telespectatorilor este atmosfera în care trăiesc ei, ziariştii, o atmosferă creată de fapt. Încă de la deschiderea jurnalului, prezentatorul este cu ochii pe hîrtii sau mai notează ceva cu stiloul. La fel la sfîrşit, îşi adună repede hîrtiile sau, eventual, mai scrie ceva, preocupat, parcă, de tot ce înseamnă informaţie. Cei care realizează transmisiile în direct sînt şi ei stresaţi, preocupaţi, implicaţi în eveniment, grăbiţi parcă să ajungă în alt loc pentru o eventuală altă transmisie. Toate acestea – şi nu sînt singurele – fac parte, bineînţeles, din arsenalul televiziunii, care transformă orice informaţie în show mediatic. Dar efectul este, cum spuneam, că primul lucru comunicat nu este o informaţie, ci o imagine creată a atmosferei în care se desfăşoară fenomenele. O imagine tensionată, în care, de multe ori, eroii principali nu mai sînt actanţii, ci ziariştii. Ei devin vedetele informaţiei, prin crearea imaginii de atoateştiutori. Dar ei nu sînt nimic altceva – şi tocmai aici stă adevărata frumuseţe a profesiei – decît nişte oameni normali a căror meserie este să *comunice* informaţii. A fi citit de mii de oameni într-un ziar sau urmărit de zeci de mii pe un post de televiziune nu este cu nimic mai glorios decît a duce alte cîteva mii dimineaţa cu autobuzul la serviciu.

Octavian GABOR

„Documentariştii nu se raportează în nici un fel la munca lor. Ei sînt plătiţi să-şi facă datoria, nu să gîndească.“ Acesta a fost răspunsul unei doamne din conducerea unei importante emisiuni de televiziune la încercarea de a sta de vorbă cu ei. „Vă spunem noi cum muncesc; ei nu au de ce să gîndească.“ Cu alte cuvinte, cei din planul doi în planul doi să rămînă şi nici vorba să nu le-o auzim. (**O. G.**)

Irina NICOLAU
etnolog

Ei, cei din rîndul trei

Pe cei care stau în faţă îi vede toată lumea. Îi ştie, îi laudă sau îi înjură. Din rîndul doi se detaşează alte figuri care au ochi, nas, gură, urechi... vreau să spun că şi pe ei îi vedem foarte bine. Cei din rîndul trei nu au chip, ei sînt şi nu sînt. Existenţa lor poate fi presupusă. Mă voi referi în continuare la condiţia omului de muzeu.

Aţi fost la Louvre? Celor care au fost li se adresează întrebarea următoare: înainte să cumpăraţi biletul, în timpul vizitei sau la ieşire v-a trecut prin cap să întrebaţi cum îl cheamă pe directorul acestui muzeu? Mie nu! Nimănui nu-i pasă de oamenii care fac muzeele. O fărîmă de interes există numai faţă de fondatori, persoana lor fiind asociată cu mitul începutului. Cei care vin după fondatori nu mai contează, deşi oricine poate să-şi imagineze că obiectele nu ies din depozite şi se aşează în vitrine singure, de capul lor. Puţini se gîndesc la dealurile de fişe care stau în spatele unei colecţii, la restaurările laborioase, la munca de cercetare pe care o presupune un catalog, la faptul că toate acestea sînt făcute de nişte oameni uneori erudiţi, alteori pasionaţi. Dacă la sfîrşitul unui film acceptăm să vedem după numele actorilor, al regizorului, producătorului pe cele ale realizatorilor de costume, de cascade, de efecte sonore, numele peruchierului, al machieurului şi aşa mai departe, ideea de a menţiona într-o expoziţie pe autorul sau autorii ei pare o enormitate. Într-o expoziţie nu semnezi, tu nu contezi, toată atenţia trebuie orientată spre obiecte! La această stare de fapt concurează mai multe cauze. În primul rînd, omul care intră în muzeu, pentru că nu a fost învăţat, nu ştie că este victima unei manipulări care se face pe faţă. Dacă ar exista o organizaţie care să asigure protecţia vizitatorului, ar trebui să pretindă ca pe biletele de intrare să figureze în mod obligatoriu următorul avertisment: Atenţie, obiectele expuse sînt alese dintre multe alte obiecte pe care nu le veţi vedea, poate, niciodată, iar modul în care sînt prezentate constituie opţiunea muzeografilor care nu sînt inocenţi, urmăresc întotdeauna ceva. Un vizitator prevenit asupra manipulării pe care o suportă ar putea fi interesat de numele „manipulatorilor“, dar aşa...

O altă cauză a anonimatului din lumea muzeului este formula lucrului în echipă, nepersonalizat, care atrage cîteva procedee de expunere cu totul aiurea numite „muzeografie clasică“. Pentru o astfel de muzeografie ai nevoie de: catifea bordo pentru obiectele de aur şi argint, pînză de cînepă pentru ceramică şi obiecte de fier, bolduri, piedestale din plastic şi etichete lipsite de sentiment care comunică puţin şi care, cu cît sînt mai plicticos redactate, cu atît aparţin mai mult unui fals stil savant apreciat mult în muzee. Ce să semnezi la aşa ceva?!

Cineva ar putea să mă întrebe cum este acolo, în rîndul trei? Nu vă simţiţi frustraţi, nu se adună obidă? Am venit recent în lumea muzeului şi îmi este greu să dau un răspuns, ceea ce pot să spun, însă, este că muzeograful este recompensat de relaţia specială cu obiectele care sînt „ale lui“; dacă vrea le arată, dacă nu vrea le ascunde, lăsîndu-le să doarmă în depozite şi să existe numai pentru bucuria lui. Pe urmă, din cînd în cînd, vine cîte un vernisaj şi, pentru o oră, chipul omului de muzeu capătă contur. Ce pot să mai adaug este că se poate trăi foarte bine în rîndul trei care este primul dintre rîndurile ocupate de inşi ale căror nume nu contează şi ale căror chipuri nu se văd.

Amprenta nevăzută

– interviu cu Rodica PANDELE, şefa Departamentului „Cultură română“, Editura Humanitas –

În lumea editorială există, ca în orice breaslă, ierarhii acceptate tacit, în funcţie de criterii bine ştiute de profesioniştii domeniului. Orice text al unui autor, pentru a ajunge între coperţi de carte, trebuie citit, recitit, corectat, îndreptat de un redactor. Există însă cărţi „grele“ şi cărţi „uşoare“: nu e totuna să redactezi o carte de poezii sau o enciclopedie. Cei care s-au specializat în cărţi „grele“ sînt foarte puţini. Numele doamnei ***Rodica Pandele*** *apare (în locul „ascuns“ rezervat de practicile editoriale redactorilor de carte) în special pe dicţionare şi enciclopedii ale anumitor domenii: de la diverse literaturi la* Dicţionarul de rock, pop şi folk, *de la* Dicţionar de scriitori străini *la marele* Dicţionar al scriitorilor români *coordonat de Mircea Zaciu, Marian Papahagi şi Aurel Sasu. Am invitat-o la o discuţie despre ce înseamnă să lucrezi „din umbră“, discret, dar eficient, la astfel de opere importante, făcute să dureze, care de multe ori aduc faimă autorilor lor, dar al căror redactor e cel mai adesea uitat.*

Într-un perfect anonimat

La cîte dicţionare aţi fost redactor, stimată doamnă Rodica Pandele?

Probabil că la vreo treizeci, de la dicţionare ale diverselor literaturi pînă la *Dicţionarul de rock, pop şi folk,* recent apărut la Humanitas. N-am lucrat la dicţionare lingvistice, numai la dicţionare domeniale sau enciclopedii; am lucrat, de asemenea, în colaborare, la *Bibliografia literaturii române moderne* (4 volume). Acum mă ocup de un dicţionar de ştiinţe politice, o premieră pentru România. În anii '80, a fost o perioadă cînd dicţionarele au fost o categorie de texte interzie sau măcar amînate: unele au stat ani de zile în sertarele autorilor sau ale editurilor, din motive care nici nu mai merită menţionate. Cenzura şi-a spus cu adevărat cuvîntul, respingînd în principiu acest tip de lucrări. După '89 a avut loc o deschidere, unele dintre dicţionarele lucrate înainte au fost aduse la zi şi publicate, iar cu trecerea timpului editurile şi-au dat seama că aceste lucrări aduc beneficii. Un dicţionar bine făcut trebuie să existe tot timpul în rafturile librăriilor, actualizat la cîţiva ani. Sînt încă multe dicţionare care ar trebui să apară, de care avem nevoie.

Iubitorii de lectură ştiu, cu siguranţă, că „în spatele“ apariţiei unei cărţi se află redactorul, care o supraveghează de cînd autorul aduce manuscrisul la editură pînă la plecarea volumului tipărit spre librării. Dar a lucra la un dicţionar este un proces diferit decît la un alt tip de carte?

Este absolut aparte, pentru că pe lîngă domeniul pe care trebuie să-l stăpîneşti sau să ţi-l însuşeşti trebuie să cunoşti munca de lexicograf. Eşti obligat ca, în urma autorului, să faci toate conexiunile dintre conceptele şi noţiunile din dicţionar. Altfel spus, să faci „sumarul“ sau „glosarul“ dicţionarului. Pînă la urmă, ajungi să-l ştii pe dinafară. Fără să-l ştii, nici nu poţi, de altfel, să duci la capăt această muncă. Trebuie să lucrezi alături de autorul sau coordonatorul dicţionarului şi să-ţi însuşeşti întregul domeniu pe care el îl tratează. Prima experienţă de acest fel am avut-o în urmă cu mulţi ani, cînd m-am ocupat de un dicţionar de literatură chineză clasică. A fost şi pentru mine o surpriză, ca şi pentru autoare, pe măsură ce am lucrat, să constatăm amîndouă că eu mi-am însuşit foarte bine partea de concepte şi de noţiuni; altfel spus, am ajuns să stăpînesc terminologia de bază a domeniului.

Se poate spune că redactorul îl „dublează“ pe autor?

Da, este de fapt o muncă de re-creare a activităţii de cercetare a autorilor. Redactorul trebuie să lucreze mult mai corect decît autorul, după redactare nu mai sînt permise nici un fel de greşeli; evident, el nu-i suplineşte pe autori, dar ajută foarte mult *textul*, *enciclopedia* în sine. Prin abilitatea sa profesională, redactorul unui dicţionar scoate la suprafaţă erorile, suprapunerile sau diferenţele de informaţie între diversele articole, completează lipsurile. În mod normal, cînd am încheiat munca la un dicţionar, nu mai e nimic de adăugat.

Trecerea de la un domeniu la altul implică o mare mobilitate culturală. Nu e uşor să treci de la literatură chineză clasică la politologie sau la rock...

Este adevărat, e nevoie de o mare mobilitate, dar cred că lucrul cel mai important este plăcerea de a face asemenea lucruri. Mie îmi place – o spun cu toată sinceritatea – să fac în primul rînd dicţionare şi cărţi grele. Dacă o carte nu mă obligă să-mi pun amprenta nevăzută pe structura ei, nu-mi place, nu mă mulţumeşte. Trebuie să ai o răbdare nemăsurată, pentru că munca pe text, în taină, în linişte şi la lumina lămpii implică un mare devotament faţă de carte şi, nu de puţine ori, o serie de renunţări, în primul rînd la tine însuţi: depui un efort mare, o imensă cheltuială de timp, ai o permanentă nevoie de informare şi totodată faci totul într-un perfect anonimat.

Dar dacă amprenta rămîne „nevăzută“, aşa cum aţi spus, oamenii care lucrează în acest domeniu nu-şi simt cumva personalitatea exclusă din ecuaţie? O muncă atît de complexă n-ar merita să fie cunoscută mai bine?

Recunosc că au fost situaţii cînd am avut un sentiment de frustrare. L-am compensat însă prin propriile mele cărţi (ca autoare) ori prin munca de bibliotecă, pe care n-am abandonat-o niciodată. Cît despre „amprenta personală“, ea ţine de două lucruri: de structura individului şi de relaţia intelectuală care se stabileşte cu autorul. Pot spune acum, aproape de sfîrşitul carierei, că am rămas în relaţii de mare afectivitate profesională cu 99% dintre autorii mei – de la profesori universitari de renume pînă la iluştri necunoscuţi pe care i-am ajutat să-şi facă debutul.

„Autorii mei“ este o expresie pe care am auzit-o rostită foarte des de redactorii de editură. Cărţile însă sînt doar ale autorilor sau aparţin în vreun fel şi redactorilor care le-au supravegheat publicarea?

Am avut la fiecare carte sentimentul că e şi cartea mea. Sînt „autorii mei“ pentru că eu am lucrat în umbra lor şi, în măsura în care am putut să-i ajut, am devenit un mic constructor în fiecare carte. Cei mai mulţi dintre autorii cu care am lucrat au dorit, cînd au publicat a doua sau a treia carte, să le fiu din nou redactor. Printre ei sînt mulţi oameni importanţi ai culturii române şi ai ştiinţelor umaniste.

Ceasornicarul şi semnătura

Industria editorială a evoluat spectaculos în ultimii zece ani. Putem spune că meseria de redactor are un viitor limpede?

Cred că nu. Tranziţia îşi spune şi aici cuvîntul. Mulţi oameni care înainte de '89 s-ar fi dedicat acestei munci (realizarea unor dicţionare, tratate, sinteze, editarea de texte ş.a.) acum renunţă să o facă: viaţa e scurtă şi grea, e mai important să acumulăm pentru a trăi puţin mai uşor decît să ne dedicăm unei munci care cere un efort mare, cere timp şi sacrificii, dar satisfacţiile sînt mici şi tîrzii. Pe de altă parte, corpul redacţional trece printr-o criză majoră, din care nu va ieşi prea curînd. Neglijenţa cu care se publică atîtea cărţi (fie

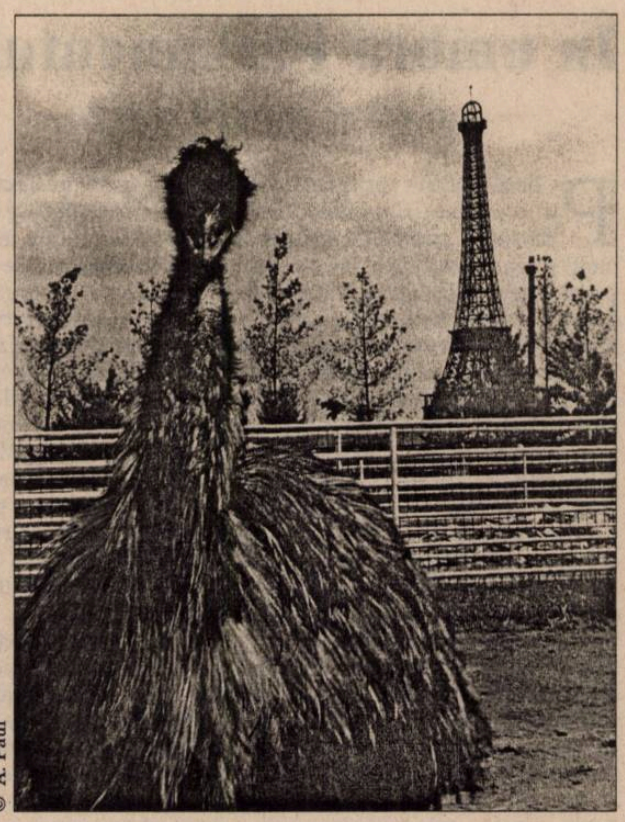

© A. Paul

ele originale sau traduse) se manifestă în toate zonele – de la exprimarea în limba română pînă la aspectul grafic al cărţii. Un redactor se formează foarte greu, nici după zece ani nu poate spune că s-a format cu adevărat. Sigur, meseria „se fură“, se învaţă din mers; dar sînt puţini tineri care se îndreaptă către zona aceasta, sînt şi mai puţini cei care rămîn.

Nu cumva, în noua societate care se formează, tinerii sînt atraşi şi de afirmarea publică, refuzînd o asemenea muncă „din planul al doilea“?

E foarte posibil. Pentru mulţi tineri, redacţia unei edituri este o haltă, o rampă de lansare, şi cu cît editura de la care se lansează este mai prestigioasă, cu atît le e mai folositoare. Am asistat la astfel de experienţe.

Profesia de redactor de carte se poate învăţa în şcoli specializate sau se cucereşte numai practicînd-o?

Nu se poate învăţa cu totul la şcoală, dar o şcoală de editori ar fi de folos, asta e sigur. Fiecare este însă propria lui creaţie profesională. Eu am învăţat primele noţiuni de editură de la doi colegi, dar am învăţat foarte multe şi singură. Meseria se fură, e adevărat, dar se învaţă nu numai *făcînd* multe cărţi, dar şi citind multe cărţi, încercînd să le pătrunzi şi prin caracterul lor grafic – aşezarea în pagină, diferenţierile dintre tipurile de literă ori dintre titluri, subtitluri şi text şi altele. Dacă ştii să le citeşti, dacă faci efortul să legi între ele aceste mici nuanţe caligrafice, cartea ţi se dezvăluie altfel.

Cum se raportează redactorii la sfera vieţii culturale, care e locul lor?

Nu au un loc, nimeni nu-i ştie; sau îi cunosc tot cei care lucrează în domeniu, autorii ori colaboratorii editurilor. Noi apărem undeva la sfîrşitul cărţii sau pe una dintre paginile din faţă (în funcţie de normele fiecărei edituri). Or, nimeni nu se uită la ultima pagină a cărţii, pentru că nu crede că de-acolo îi mai poate veni vreo informaţie de interes. Nici un ceasornicar nu îşi pune semnătura pe un ceas vechi de trei sute de ani pe care îl repune în funcţiune. Comparaţia s-ar putea să pară hazardată, dar cam asta este şi situaţia redactorului de carte. Dar satisfacţia este mare, iar cine vrea să facă această muncă nu se gîndeşte în primul rînd la locul care i se cuvine.

Dincolo de calităţile pur profesionale, există un fel de vocaţie de a sta în umbră şi de a face lucrurile, discret şi eficient, să meargă bine?

Nu cred că e nevoie de vocaţie. În orice caz, e nevoie de educaţie. Restul se deprinde. Trebuie să ai şi plăcerea cititului, trebuie să iubeşti cărţile. După atîţia ani de muncă în branşă, eu încă mai am emoţii în librărie. Cînd pun mîna pe o carte nouă, întîi o miros şi după aceea îi mîngîi hîrtia... Nu ştiu dacă e vorba de vocaţie, dar în nici un caz nu trebuie să ai vanităţi. Vanităţile nu au ce căuta în această muncă.

Renunţînd la orgoliu şi acceptînd munca discretă, nevăzută, un redactor se poate integra mai bine într-o echipă?

Cartea, ca şi un om, trebuie să fie bine îmbrăcată, să aibă veşminte de calitate, pentru că asta aduce şi un plus de plăcere de a intra în intimitatea textului. O carte cu copertă urîtă, ternă, cu o legătură proastă, cu hîrtia îngălbenită ori cu o literă neadecvată conţinutului, o carte prost făcută poate descuraja lectura. Noi, redactorii, facem „rama“, dar nu singuri, ci într-o echipă de oameni care sînt încă şi mai „în umbră“ – corectorii, tehnoredactorii. Simţi o mare plăcere profesională cînd lucrezi cu un tehnoredactor căruia îi place ce face şi a cărui ştiinţă în ale cărţii o depăşeşte uneori pe a ta. Cum spuneam, nu trebuie să ai vanităţi. Trebuie să pui un genunchi în pămînt şi să ştii că ai pus o sămînţă care va înflori, că altcineva o îngrijeşte, o udă, şi altcineva o culege. Bucuria e să fie primită. Floarea va deveni celebră, eventual va înflori din nou peste ani, dar grădinarii sînt perisabili.

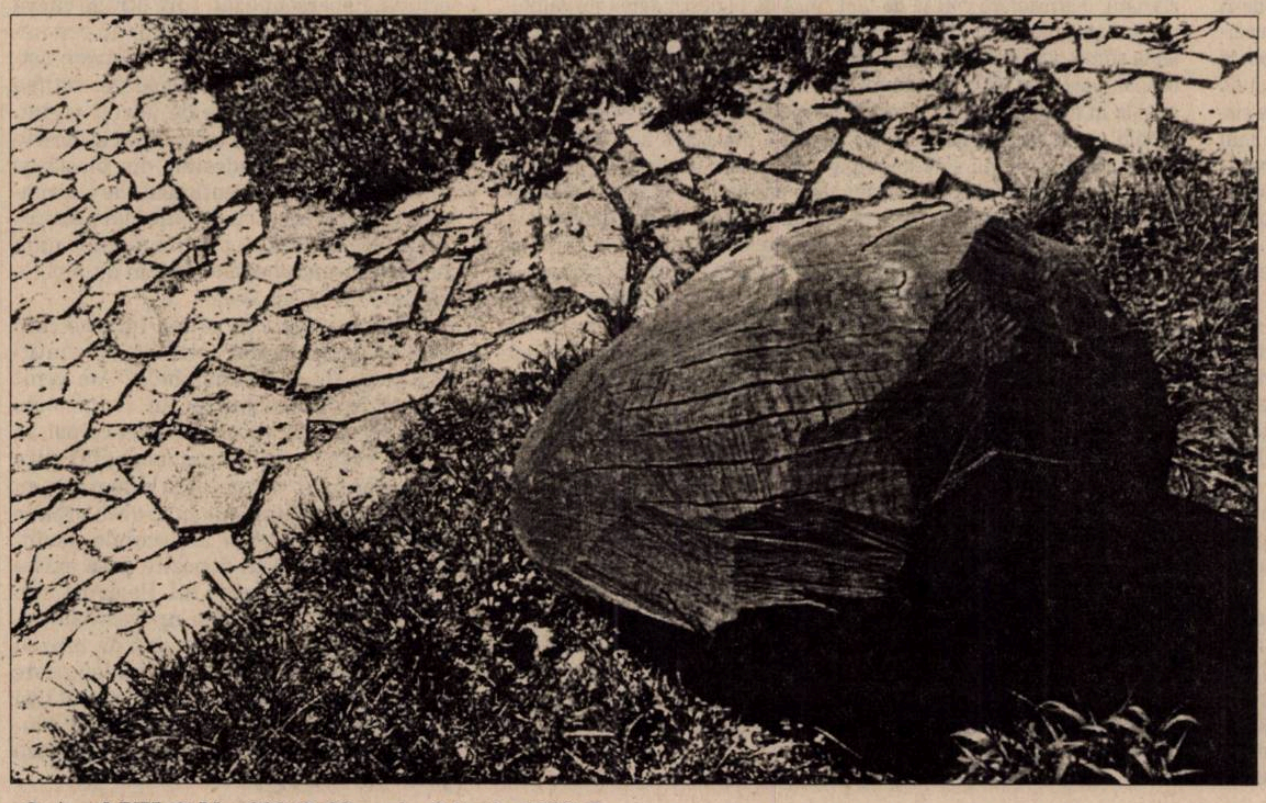

© C. Farcaş

„Avem nevoie de adjuncţi prin vocaţie“

– interviu cu Roger CÂMPEANU –

În lumea presei culturale, numele lui ***Roger Câmpeanu*** *spune multe: este unul dintre oamenii care ştiu, de la A la Z, cum se face o gazetă. A lucrat, mai bine de patru decenii, la reviste care au reuşit, în vremuri grele, să concentreze mari energii intelectuale şi să menţină, în ciuda cenzurii comuniste şi a presiunilor ideologice, un nivel cultural autentic şi un climat normal de afirmare a ideilor. Acum este secretar general de redacţie la* Lettre Internationale, *dar a trecut pe la* Contemporanul, România literară şi Secolul 20. *Dintre numeroşii cititori ai acestor reviste, îi cunosc numele doar aceia (nu prea mulţi, probabil) care au curiozitatea să citească şi caseta redacţională.* Secretariatul de redacţie *este, prin excelenţă, o muncă „de planul al doilea“. Dar dacă pentru public contează* cine scrie *într-o revistă, pentru cei care fac revista omul nr. 1 este, în momentele-cheie, secretarul de redacţie.*

Protejat de încredere

La cîte reviste aţi lucrat, stimate domnule Roger Câmpeanu?

Destinul meu este legat, în principal, de două reviste – *Contemporanul* şi *România literară* – şi de o întîlnire fericită cu George Ivaşcu, care la 25 de ani a avut curajul să mă arunce în apa unei reviste nu tocmai uşoare, *Contemporanul*. Cît am învăţat în această meserie, ca şi bruma de notorietate de care mă bucur, i le datorez lui. O revistă însă este o echipă, o redacţie este o echipă care dă tot ce poate pe toate laturile responsabilităţilor ei. Şi la *România literară*, şi la *Contemporanul* s-a reuşit constituirea unor echipe omogene ca pasiune şi aplecare pentru profesie.

Care este rolul unui secretar general de redacţie atunci cînd stă „în umbra“ unui constructor de gazete, a unui spirit tutelar cu o personalitate puternică şi cu o perfectă stăpînire a profesiei?

La *Contemporanul*, de pildă, contactul meu cu revista şi cu responsabilităţile a fost mai uşor. Am intrat într-o lume care m-a pus în legătură cu adevăraţi protagonişti: Călinescu, Vianu, Bogza, oameni foarte interesanţi, pe care Ivaşcu a vrut să-i coaguleze în jurul revistei. Marele lui merit a fost că într-o perioadă destul de grea (era în '56), avînd „carte albă“ de la conducerea de atunci, a reuşit să constituie un grup de colaboratori de excelenţă, care au şi făcut faima revistei. Ce făceam, aşadar, eu, ca secretar general de redacţie? Mai întîi, o lectură a tuturor textelor care intrau în revistă. Eu n-am putut lucra fără să ştiu unde este fiecare rînd. Noi terminam miercuri revista, iar joi dimineaţa eu făceam deja macheta numărului viitor, o trăgeam cu creionul pe hîrtie, ca să se ştie exact ce se întîmplă cu fiecare text. Apoi, atribuţiile s-au lărgit. La *România literară*, de pildă, a fost mai dificil. După asperităţile de la început însă, lucrurile au început să se aşeze. Dintr-o masă destul de eterogenă s-a constituit un mod de lucru, o redacţie care funcţiona bine. De aici venea şi o oarecare fermitate în discutarea şi în acceptarea unor texte în bătăliile cu cenzura. Pe atunci, articolele trebuiau aprobate de secţia de presă de la Comitetul Central şi de „serviciul de lectură“ de la Consiliul Culturii. Au fost şi acolo cîţiva oameni cu care se putea colabora, aşa că multe texte erau admise în urma unui efort de persuasiune din partea noastră. Foarte dificilă era, de pildă, colaborarea cu Geo Bogza, care la *România literară* avea o rubrică intitulată *Trapeze*. Textele lui aveau totdeauna nişte „spini“. Aşa că în atribuţiile mele intra, uneori, şi să sar într-o maşină, să merg la Eforie, unde era el în timpul verii, şi să discutăm fiecare punct.

Fiind oarecum în planul al doilea, întrucît conducerea revistei o avea George Ivaşcu, vă simţeaţi cumva mai apărat în asemenea situaţii, aveaţi o responsabilitate mai mică?

Nu. Responsabilitate mai mică nu, pentru că el nu prea venea la redacţie, şi foarte multe lucruri rămîneau în sarcina mea. El a instituit pentru prima dată în presă un sistem care nouă ni se părea revoluţionar: nu exista program. Toată lumea venea cînd avea treabă. Iar el venea rareori, la unele şedinţe de sumar, sau cînd era „păruiala“, cînd apărea vreun scandal din cauza publicării vreunui text „cu probleme“. Încet-încet, a avut încredere să lase pe umerii secretariatului de redacţie toată revista, de la constituirea ei în machetă, pînă la discuţia cu cenzura şi pînă la apariţie. Mă simţeam însă protejat de încrederea lui. Era şi o responsabilitate, dar şi o mare satisfacţie, pentru că simţeam că are încrederea să lase un monstru de revistă pe mîna noastră. Revista nu era uşoară, nu numai din cauza bătăliilor cu cenzura, dar şi din punctul de vedere al relaţiilor umane: se lucra cu o materie umană destul de suspicioasă, destul de dificilă. Pînă la urmă, rolul secretarului general de redacţie a fost de a netezi asperităţile şi de a consolida o echipă. *România literară*, cu acurateţea ei, mai ales în paginile de critică, aşa a şi rezistat, prin calitatea oamenilor: erau oameni cu personalitate, care au făcut un front comun în jurul profesiei şi al calităţilor revistei. Acest lucru a făcut ca *România literară* să ajungă la un moment dat la un tiraj de 70 000 de exemplare, ceea ce era enorm pentru o revistă culturală.

Un asemenea „rol secundar“ se poate învăţa, odată cu deprinderea meseriei de gazetar?

Se poate învăţa numai din contactul direct cu un om pentru care ai toată consideraţia. Prin forţa lucrurilor, eu am ajuns să am mai multe responsabilităţi decît are în mod obişnuit un secretar de redacţie. Am avut însă norocul să lucrez la reviste mari şi cu oameni mari, şi la *România literară*, şi la *Contemporanul*, şi la *Secolul 20*. Asta m-a ajutat foarte mult în propria mea formare. Am avut nişte contacte foarte bune cu oamenii, bazate pe înţelegere şi pe preţuire. Şi atunci aria mea de informare era foarte largă, încît peste obligaţiile de zi cu zi uneori în sarcina mea intrau şi relaţiile cu colaboratorii, şi comenzile de articole, şi constituirea sumarului. Totul culmina miercuri seara: era momentul sublim cînd mă postam lîngă rotativă şi primele exemplare din revistă începeau să iasă de sub tipar. Era o fascinaţie nemaipomenită, în care se condensa întreaga săptămînă. Ritmul meu a fost unul săptămînal, am trăit din săptămînă în săptămînă. Tîrziu, abia în 1990, am început să trăiesc trimestrial, lucrînd la *Secolul 20* şi apoi la *Lettre Internationale*. De aceea acum îmi e şi greu, pentru că nu ştiu dacă voi mai avea puterea încă unui trimestru, pentru a mai vedea apărut încă un număr de revistă.

Ierarhie şi echipă

În asemenea situaţii, cînd există un „spirit tutelar“ şi oameni din planul al doilea care stăpînesc perfect „bucătăria“, cum se împarte reuşita? De cine depinde succesul în mai mare măsură?

Nu m-a preocupat niciodată asta. N-am avut orgoliul personajului principal. Mi l-au inculcat, poate, alţii, dar eu nu l-am avut. Şi apoi, relaţia mea cu spiritul tutelar, cu Ivaşcu, a fost foarte sinuoasă. Ne certam îngrozitor, la telefon aveam nişte discuţii atît de aprinse, încît redacţia rămînea încremenită. Dar acesta a fost marele merit al lui Ivaşcu: punea profesia deasupra micilor asperităţi, aşa că a doua zi după o asemenea discuţie se purta de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat. Iar cînd mergeam seara, după apariţie, cu revista la el, întotdeauna era o mare plăcere să i-o ofer, pentru că pe chipul lui se citea satisfacţia, se vedea plăcerea de a mai fi scos încă un număr, în ciuda tuturor dificultăţilor.

Credeţi că există „adjuncţi prin vocaţie“, oameni care nu vor să iasă în prim-plan, care nu urmăresc succesul sau recunoaşterea publică, deşi stăpînesc domeniul la fel de bine ca şi personalităţile alături de care lucrează (sau chiar mai bine decît ele)?

Da, există. Şi e nevoie de asemenea vocaţii. La *România literară*, oameni care deja aveau o notorietate şi erau bine implantaţi în conştiinţa literară românească – mă refer de pildă la Gabriel Dimisianu, la Ion Horea – adjuncţi fiind, aveau conştiinţa profesiei şi o mare încredere în profesionalismul directorului. Este foarte important pentru o revistă – dar nu numai pentru o revistă, pentru orice fel de activitate – să aibă un om care să coaguleze toate forţele din jurul său, nu *impunînd* o idee sau un mod de lucru, ci printr-o amiciţie profesională care se construieşte tot timpul. La *România literară* au lucrat oameni cu o personalitate foarte puternică, iar unii dintre ei au făcut multă vreme o muncă anonimă (corectură sau secretariat, de pildă); dar relaţiile din interiorul echipei nu se puneau niciodată în termeni de orgoliu individual, ierarhia în sine este o prostie, n-au existat niciodată relaţii „subalterne“. Poate că eu am acum o imagine idealizată, dar am lucrat în echipă patruzeci de ani şi n-am avut niciodată motive de dezamăgire. Am ignorat întotdeauna ierarhia, nu i-am simţit niciodată presiunea, chiar dacă am simţit, în sinea mea, că există un grad de responsabilităţi peste care nu se poate trece. Ierarhia responsabilităţilor trebuie respectată, altfel nimic n-ar funcţiona. Trebuie să te bucuri însă şi de încredere, ceea ce este cu totul altceva.

Dar dinspre oamenii care citesc o revistă sau privesc la televizor, tocmai ierarhia este foarte evidentă, iar notorietatea e adesea singura care contează. Nu vi se pare nedrept pentru cei care lucrează „din umbră“?

Nu. Iar pe atunci lucrurile stăteau altfel, şi a fost o perioadă cînd Ivaşcu însuşi era un om de plan secund, dacă se poate spune astfel. Neexistînd mediatizarea de acum şi neexistînd nici un fel de propulsare a individualităţilor pe ecrane, el nu era un personaj de mare circulaţie pe scena publică. Îmi amintesc cum a venit la *Contemporanul*: primul lucru pe care l-a făcut a fost să dea afară din redacţie serviciul de cadre şi vreo 70 de oameni (pentru că la o revistă care avea atunci opt pagini erau cam 120 de angajaţi). Cînd a dat afară 70 de oameni şi peste două luni l-a „propulsat“ spre Academia „Ştefan Gheorghiu“ pe Dumitru Popescu, lumea a rămas cu gura căscată, toţi credeau că o să-şi rupă gîtul. Dar a fost o perioadă în care puterea avea nevoie să coaguleze personalităţile, iar Ivaşcu a fost singurul care a reuşit, în ciuda opoziţiei şefilor de la partid, să propulseze oameni de valoare spre primul plan al vieţii culturale.

Ca profesionist în ale gazetăriei, vă raportaţi la o tradiţie, simţiţi că faceţi parte dintr-o breaslă ori dintr-o elită?

Nu mă raportez în nici un fel, nu mă simt, cum se spune, „un continuator al tradiţiilor presei româneşti“. Nici nu m-am gîndit, de altfel, să fac presă. Pur şi simplu, după ce am terminat facultatea, m-am trezit repartizat la *Contemporanul*. Ce m-a ajutat foarte mult însă a fost un imens volum de muncă. Am fost de un egoism profesional de-a dreptul scîrbos: n-am avut familie, n-am avut viaţă, singura mea nebunie era revista, pe care o începeam dimineaţa şi o terminam seara. Acest volum imens de muncă şi de contacte cu atîtea lucruri, cu atîţia oameni, te duce la un moment dat la un rodaj care-ţi dă meşteşugul. Meşteşugul se creează pe parcurs, înnebunind în jurul unei reviste, dar înnebunind.

Poate apărea o revistă şi fără această nebunie?

Poate că da, nu ştiu. Dar eu n-am putut altfel. Era ceva cu totul şi cu totul acaparant. Satisfacţia de pe urma ei era atît de mare încît simţeai cum capeţi încredere în tine şi chiar socoteai că eşti un bun meşteşugar, deşi puteai greşi de multe ori. Iar momentul de care vorbeam înainte, cînd din rotativă încep să apară primele exemplare tipărite, este de-a dreptul o beţie. Acum n-o mai poţi avea, cu tehnologiile moderne. Procesul tehnic de atunci era rudimentar, dar cînd începea să se învîrtească drăcia şi să iasă revista de sub tipar, era o adevărată beţie. Cred că de-aici vine şi nebunia.

Pagini realizate de Mircea VASILESCU

© C. Farcaş

Z. ORNEA

Mulţi scriu, puţini rămîn

În viaţa literară, de cînd există ea, valorile sînt întotdeauna neasemenea. Se întîmplă adesea ca valorile mediii sau submediocre să se agite cel mai mult ocupînd, o vreme, chiar suprafeţele de prim-plan. Timpul le aşază pe toate în scara reală de valori, aplatizînd, prin uitare, ceea ce fuseseră, şi în epocă, figurile de rang secundar. Însă asta cu timpul şi după selecţia operată de posteritate. Dar, repet, în epocă, ele, aceste personalităţi fatal secundare, trecuseră adesea drept valori de prim-plan. Rolul lor, chiar aşa insignifiante cum ne apar astăzi, e însă foarte mare. Ele, mai totdeauna, întreţin climatul vieţii literar-culturale prin agitaţia lor fremătătoare, prin scrisul lor revendicativ, prin polemicile întreţinute, prin revistele iniţiate, pe scurt spus prin larma lor necontenită. Fără aceste personaje sortite să coboare în secundar, viaţa literară ar fi de neconceput, ele îi furnizează nutrimentul de întreţinere şi de dezvoltare.

Să trec în revistă – succint – cîteva perioade (epoci) literare pentru a-mi verifica aprecierea. Din perioada paşoptistă, care stă, cu adevărat, la începuturile epocii noastre moderne, destul de bogată în scriitori, cîţi au supravieţuit selecţiei posterităţii? Au rămas Alecsandri nu atît ca poet – cu excepţia pastelurilor şi a prelucrării poeziilor populare – cît prin vreo două piese de teatru şi cam atît pentru „zeul rege al poeziei“ care, timp de cîteva bune decenii, domnise suveran peste literele române, fiecare scriere de a sa fiind considerată un mare eveniment. A rămas Costache Negruzzi ca întemeietor al prozei româneşti, prin nuvela *Alexandru Lăpuşneanu*. A rămas N. Bălcescu, de fapt istoriograf, dar, prin har, conferind scrierilor sale o forţă cuceritoare de poematism în proză. A mai rămas, desigur, Ion Ghica, scriitor ocazional, prin *Scrisori către Vasile Alecsandri,* unde expresivitatea involuntară izbuteşte să creioneze figuri memorabile şi atmosfera timpului aceluia trecut în legendă. Şi restul? Restul s-a risipit în neantul tuturor uitărilor. Cine şi-a mai adus sau îşi aduce aminte de poetul de tinereţe C. A. Rosetti care, prin *Ceasuri de mulţumire* (1849), cucerise lumea mondenă a vremii? Poeziile sale, în ton de romanţă, au fost puse pe muzică, fredonate şi mult gustate (celebră era, pînă tîrziu spre anii optzeci, poezia *A cui e vina,* din 1843). Tradusese din Byron *(Manfred)* şi din alţii. Aşadar era, atunci, un poet de mare popularitate, bucăţi de ale sale fiind incluse de Anton Pann în antologia *Spitalul amorului*. E drept, nici autorul nu a perseverat, considerîndu-şi poeziile şi romanţele, vorba lui Costache Negruzzi, „păcatele tinereţii“. De n-ar fi fost militantismul său politic, ca personalitate de prim rang, alături de I.C. Brătianu, în Partidul Liberal şi director al ziarului *Românul* (cu care a polemizat, acid, M. Eminescu), numele lui s-ar fi cufundat cu totul în negura uitării, nemaifiind pomenit de nimeni. Dar chiar din opera lui M. Kogălniceanu, sufletul întregii grupări de la *Dacia literară,* pe care el o întemeiase, creatorul curentului paşoptist în planul literaturii, ce a rămas? Şi-ar mai fi adus aminte cineva, decît un istoric literar, de romanul neterminat *Tainele inimii* sau de ciclul *Iluzii pierdute,* dacă autorul lor n-ar fi desfăşurat o remarcabilă activitate politică, legîndu-şi numele de cele mai importante evenimente din a doua jumătate a secolului trecut (Unirea din 1859, reforma agrară din 1866 cucerirea independenţei ţării în 1877)? E o întebare retorică. Dar cine mai scoate din ceaţa uitării totale pe Constantin Negri, ale cărui versuri s-au bucurat, în anii patruzeci-cincizeci ai secolului trecut, de răsunet? Doar activitatea sa politică (în 1859 putea deveni domn, de n-ar fi renunţat, generos, în favoarea lui Cuza), legată de mişcarea paşoptistă şi, apoi, de diplomat iscusit pe vremea domniei bunului său prieten Al. I. Cuza, îi mai scoate numele din neant, fiind pomenit în istoriografie. Apoi cine mai ştie de cei doi Voinescu, membri ai „Asociaţiei literare“ din 1846, colaboratori la *Dacia literară* şi *România viitoare?* Să opresc citările aici, deşi mai sînt destui de pomenit.

Dar cu epoca Junimii nu s-a întîmplat, în mare, cam acelaşi lucru? Întemeiată în martie 1864, Junimea era o societate literar-culturală eteroclită, în care valorile adevărate au venit mai tîrziu, menite fiind să strălucească de-a pururi pe bolta literelor româneşti. De Junimea sînt legate numele ilustre ale lui Maiorescu, Eminescu, Caragiale, Creangă, Slavici şi, parţial (prin romanele *Viaţa la ţară* şi *Tănase Scatiu),* Duiliu Zamfirescu. Dar, la început şi chiar mai tîrziu (Eminescu a apărut la Junimea în 1871, Caragiale în 1879, cînd citeşte, în cenaclu, comediile *O noapte furtunoasă* şi *Conu Leonida faţă cu reacţiunea*, Creangă în 1875, cînd publică, în *Convorbiri literare, Soacra cu trei nurori,* Slavici în 1871) cei care decideau în cenaclu, la lecturi, erau caracuda, dintre care cei mai mulţi nici n-aveau vreo legătură cu literatura, fiind jurişti, profesori şi chiar ofiţeri. George Panu şi Iacob Negruzzi povestesc în memoriile lor cît de aspru erau judecate în cenaclu, unele scrieri (mai ales în proză), la început (pînă în 1877), ale lui Eminescu, poetul plîngîndu-se, mai tîrziu, într-o scrisoare către redactorul *Convorbirilor,* că receptarea operei sale în Junimea l-a lecuit de a mai scrie versuri. Creangă şi Slavici erau în Junimea (şi chiar de către Titu Maiorescu) diminuaţi în opera lor (ca să nu spun de-a dreptul desconsideraţi), dincolo de aprecierea „scriitor poporal“ netrecîndu-se, ea fiind situată undeva între folclor şi creator de literatură populară, deşi amîndoi erau mari prozatori, Maiorescu nedîndu-şi seama de aceasta nici cînd a citit, în 1877, *Moş Nichifor Coţcariu* (o extraordinară nuvelă), sfătuindu-l pe Negruzzi, epistolar, să nu o publice în revistă. Acestea sînt valorile de primă mărime. Însă în epocă cei meniţi să ocupe planul secundar erau uneori gustaţi fiind şi factori de decizie. Ce s-a ales altceva decît colbul uitării din opera lui Iacob Negruzzi, redactorul *Convorbirilor literare*, de la apariţie, în 1867, pînă tîrziu în 1895 şi care hotăra, adesea peste capul opiniilor din cenaclu, ce să publice în cea mai prestigioasă revistă a vremii? Şi de n-ar fi fost funcţiunile sale de redactor şi secretar al Junimii (pînă în 1885, cînd a părăsit Iaşul pentru Bucureşti) nimeni nu şi-ar mai aduce aminte de romanul său *Mihai Vereanu* sau de cititele odată *Copii de pe natură.* Jacques Negruzzi e o tipică figură de rang secundar care, în epocă, ocupase importante funcţiuni de prim ordin. Apoi din opera în proză a lui Nicolae Gane, figură impozantă în cenaclul Junimii, cine îşi mai aduce aminte? Excepţie fac, unele – foarte puţine – nuvele fantastice, integrate, din nevoie, în cîte o antologie a prozei fantastice româneşti. Dar ceilalţi? Să nu se uite că, în 1872, cînd T. Maiorescu şi-a publicat celebrul studiu *Direcţia nouă în poezia şi proza română* în afară, situaţie fericită, de Eminescu, nu cita ca figuri reprezentative decît nume sortite să fie nu numai secundare ci consacrate uitării drepte şi definitive. Ce s-a ales din scrierile lui Th. Şerbănescu, Ion Ianov, Matilda Cugler-Poni, Leon Negruzzi, D. Petrino, N. Skeletti, Samson Bodnărescu, N. Volenti (cel care, din 1885, era gazda cenaclului ieşean şi un fel de lider al grupării!), Ştefan Vărgolici, Vasile Tasu, Anton Naum („pudicul Naum“), Gh. Bengescu şi atîţia alţii? Nimic alta decît praful uitării depline şi meritate. Şi, totuşi, în epocă făcuseră multă larmă şi ocupaseră locuri onorante. E destinul, firesc, al celor condamnaţi, încă de la apariţie, să fie personaje de rang secund.

Ultima grupare literară de care aş aminti aici este cea a simbolismului (aici intră şi parnasianismul), despre care, recent, dl Nicolae Manolescu opinia că, între 1900-1918, ar defini epoca sub raport literar (sămănătorismul şi poporanismul fiind doar – probabil – reacţii la curentul dominant). Să admit şi eu (deşi îmi vine foarte greu) că aşa stau lucrurile. Acest curent literar care a saturat, timp de două decenii, viaţa literară a fost inaugurat încă de Macedonschi şi propulsat prin strădania lui Ovid Densusianu, mare cărturar dar poet (sub pseudonimul de Erwin) cu totul minor. Prin cărturăria lui şi prin propagarea poeziei simboliste (pentru asta a întemeiat revista *Viaţa nouă)* a fost o personalitate de primă însemnătate, poeziei sale fiindu-i sortită uitarea. Iată o personalitate scindată, care a supravieţuit. Din acest curent liric care a marcat o perioadă (şi cîte polemici a purtat cu sămănătoriştii şi poporaniştii pe tema specificului naţional şi a fizionomiei poeziei!), bogat în poeţi, n-au rămas decît patru: Minulescu, Bacovia, D. Anghel şi Ştefan Petică. (Şi, dintre aceştia patru, numai Bacovia a pătruns în panteon). Din restul, adică din acei care au întreţinut, prin larma şi poeziile lor, atmosfera literară a timpului, n-a rămas mai nimic. Şi, cum spuneam, au fost foarte mulţi şi mai toţi gălăgioşi foarte. Cine, azi şi în viitorul previzibil, va mai reţine ceva din poemele pline de ftizie, morbideţe, pietre preţioase, marea nesfîrşită, corăbii în larg, cămile pe fondul deşertului ale unor Şerban Bascovici, Nicolae Budurescu, Constant Cantilli, Mircea Demetriade, Gabriel Donna, Erwin, A. Gherghel, D. Iacobescu, Dim. Karnabatt, Alfred Moşoiu, Alex. Obedenaru, Oreste (Georgescu), Gh. Orleanu, Al. Petroff, I.M. Raşcu, Alexandru Teodor Stamatiad, Eugeniu Ştefănescu-Est, Alex. Viţianu. Şi n-am amintit decît numele celor mai ştiuţi. Pe lîngă aceştia au fost încă destui alţii. În 1987 regretatul tînăr critic literar Mircea Scarlat a alcătuit o bine gîndită ediţie intitulată *Climat poetic simbolist* (ea a apărut, din păcate, postum) în care antologa din opera celor mai înainte amintiţi. Pe ceilalţi, mulţi, i-a ignorat cu dreptate. Dar aceştia, minorii de rang secund, au fost, adesea, cei care, prin scandalul stîrnit, au marcat epoca, împreună, fireşte, cu toţi ceilalţi.

Viaţa literară e întotdeauna foarte dură. Sînt, mereu, mulţi condeieri, dar puţini meniţi să rămînă încrustaţi în memoria timpurilor. Însă, repet, fără sacrificiul celor de „talie“ secundară n-ar exista, de fapt, viaţă literară ca fenomen vital necesar.

Marinela ŢEPUŞ
jurnalist

Nea Mitică

Cîţi spectatori s-or fi întrebînd, după o reprezentaţie de succes, cum arată lumea nevăzută a scenei, formată din regizori de culise, maşinişti, sufleuri, cabiniere, recuziteri, sonorizatori, electricieni de scenă?! Cu discreţie şi modestie, aceştia stau mereu în preajma actorilor, ajutîndu-i la plămădirea, apoi la buna desfăşurare a spectacolelor. Nu se supără dacă, uneori, în graba mare, vreun secretar literar mai distrat uită să le treacă sau le stîlceşte numele în caietul-program. Şi totuşi, fără unii dintre ei, reprezentaţia n-ar mai putea avea loc.

Salariile de mizerie, programul încărcat fac, mai ales în vremea din urmă, ca aceştia să renunţe la teatru, angajîndu-se în locuri mai avantajoase. Ici-colo dacă mai vezi cîte unul cu părul alb. Dumitru Motoacă (nea Mitică, după cum îi spunem toţi cu nemărginită tandreţe electricianului de scenă) este cel mai vechi angajat al Teatrului „Nottara“. „De cînd eşti aici, nea Mitică?“ „Oho, să fi trecut 50 de ani ca o clipă!“

Nu vorbeşte mult, nu „se dă mare“ cu ceea ce ştie, nu se laudă cu cine a lucrat în atîta amar de vreme. Îi scoţi vorbele cu cleştele. Uneori, totuşi, pe vremea cînd lucram la secretariatul literar, venea să-mi arate programe şi afişe făcute mai demult. „Uite, spunea făcîndu-mi cu ochiul, cum se făceau afişele pe timpul ăla...“ Şi „timpul ăla“ era al lui Vraca, al lui Ion Şahighian, al lui Val Mugur... Era şi numele lui nea Mitică trecut pe ele. Acum nu „se mai poartă“. Li se refuză pînă şi funcţia de maestru de lumini ori de sunet, deşi şi una şi cealaltă au devenit foarte importante pentru succesul spectacolului.

Nea Mitică e bun la toate. Pentru că vine primul în teatru şi pleacă seara, după spectacol, lumea-l roagă să meşterească una-alta cînd are un pic de răgaz. Nu spune *da,* dar nici nu refuză. Zîmbeşte complice şi pleacă. După o clipă se întoarce cu şurubelniţa-n mînă.

Cînd nea Mitică se aşază la orga de lumini – veche de 20 de ani – ai impresia că se află la bordul unei nave supersonice. Închide uşa la cabină ca să nu fie deranjat, stinge toate becurile, astfel încît nu rămîne luminat decît geamul prin care se vede scena. Face orice ca să-şi mulţumească regizorii: „Altfel, ce să caut eu în teatru? Sînt aici ca să-i ajut pe ei, să fac tot ce-mi cer“. Şi actorii îl preţuiesc. Cum altfel! „V-au necăjit vreodată?“ îl întreb. „Cum nu! În teatru să nu fie necazuri?! N-ar mai fi teatru. Dar trebuie să-ţi păstrezi calmul. Şi dacă-ţi iubeşti meseria şi-i respecţi pe artişti – trec toate. Mă bucur că lumina de scenă devine tot mai importantă, că acum se scrie şi în cronici despre ea.“ „Dar despre dumneavoastră?“ „Ei, despre mine! Eu sînt aici ca să-i fac frumoşi pe actori.“ „Cu ce regizori aţi lucrat?“ „Cu Ion Şahighian...“ Se opreşte. Îmi face semn să închid reportofonul: „Ştii, n-aş vrea să uit pe vreunul, c-au fost atîţia...“ „Cum v-aţi descurcat, în străinătate, cînd aţi dat peste o orgă de lumini mai sofisticată?“ „Mai întîi m-am speriat de moarte, dar n-am lăsat să se vadă. Şi pe urmă m-am aşezat eu la pupitru, am privit lung şi cu ajutorul colegilor de pe acolo i-am dat de cap. Aşa a fost în Uruguay, în Argentina.“

Dumitru Motoacă are 73 de ani, din care 50 i-a petrecut mai mult în Teatrul „Nottara“. „Ce salariu aţi avut pînă acum, cînd vi s-a mărit?“ „829.000 de lei.“ Cu cît i s-a mărit nu l-am mai întrebat.

Nimic nu-l poate scoate din sărite. Zîmbeşte şi cînd schimbă un bec şi cînd ţipă vreun regizor, cerîndu-i să facă cine ştie ce fel de lumină. „Spuneţi-mi, dacă aţi avea 30 de ani şi vi s-ar oferi posibilitatea să cîştigaţi mai mult în altă parte, aţi pleca din teatru?“ „Pentru un cîştig mai mare? Dar teatrul ăsta înseamnă viaţa mea. Pentru el mi-am neglijat eu familia şi prietenii... Cum să-l părăsesc pentru un salariu mai mare?!“ „Şi dacă va trebui să lucraţi pe o orgă electronică?“ „M-am descurcat eu în Uruguay, dar la mine acasă, la «Nottara»!“

Titus BURCKHARDT

ARTĂ ŞI DOCTRINĂ ÎN ISLAM

În comentariile d-lui O. Paler la documentarul „Iugoslavia: drama unei naţiuni", ceva m-a contrariat în mod special, dincolo chiar de indefinita atenţie cu care încerca să-i „înţeleagă" pe naţionaliştii sîrbi, reproducînd mitizările istoriei lor. Cînd a sfîrşit prin a invoca totuşi faptul că, deşi utilizează sonor referinţe creştine, ei calcă un principiu biblic („să nu ucizi"), domnia sa a adăugat neglijent că probabil şi musulmanii or avea această poruncă în Coran. Ca om de cultură, O. Paler nu poate ignora totuşi că Islamul e una dintre cele trei religii abrahamice şi, ca atare, a preluat comandamenetele vechi testamentare; nu ignoră, poate, că Islamul a integrat în spiritualitatea sa date ale revelaţiei creştine; nu ignoră sigur imensa şi strălucita cultură spirituală pe care a creat-o. O cultură spirituală vie, prezentă şi în vecinătatea noastră, în Bosnia musulmană. Mutilarea ei nu l-a reţinut, aşa cum au făcut-o miturile utilizate pentru a izgoni şi ucide.

Într-o oarecare măsură ca reacţie, prezint aici cîteva fragmente referitoare la arta islamică cuprinse în volumul lui Titus Burckhardt, Principes et méthodes de l'art sacré *(Paris, Dervy-Livres, 1976), cap. „Fondements de l'art musulman". Autorul, căruia i se datorează cîteva importante traduceri şi interpretări ale unor tratate contemplative de mare autoritate în Islam, face aici o analiză a modului cum doctrina metafizică, arta şi simbolismul comunică, se susţin reciproc, îşi realizează în comun posibilităţile. Am reprodus de asemenea cîteva versuri datorate unui poet bosniac de mare fervoare mistică, Čazim Catič (1879-1915), versuri în care frumuseţea – ca intuiţie contemplativă – e asociată „Cuvîntului creator" al divinului. Ele sînt preluate, ca şi „Ruga Profetului" din* Anthologie du soufisme *(Paris, Sindbad, 1978) întocmită de Eva de Vitray-Meyerovitch.*

„ Dumnezeu este frumos şi iubeşte frumuseţea"
Cuvînt al Profetului

Unitatea – fiind eminamente „concretă" în sine – se prezintă totuşi spiritului uman ca o idee abstractă; e ceea ce explică, împreună cu anumiţi factori ţinînd de mentalitatea semitică, caracterul abstract al artei musulmane. Islamul e centrat pe Unitate; or, nici o imagine nu e capabilă să exprime Unitatea.

Interdicţia imaginii, în Islam, nu este totuşi absolută. Imaginea plană e tolerată în ce priveşte arta profană, cu condiţia să nu reprezinte nici pe Dumnezeu, nici chipul Profetului; imaginea „care aruncă umbră" nu e, dimpotrivă, tolerată decît în mod excepţional, atunci cînd reprezintă un animal stilizat cum se întîmplă în decorul arhitectonic al palatelor ori în orfevrerie...

Absenţa imaginilor în moschei are, în primul rînd, un scop negativ: acela de a elimina o „prezenţă" ce riscă să se opună prezenţei – invizibile – a lui Dumnezeu şi să fie, în plus, o sursă de erori dată fiind imperfecţiunea oricărui simbol. Ea are, în al doilea rînd, un scop pozitiv: acela de a afirma transcendenţa lui Dumnezeu, în sensul că Esenţa divină nu poate fi asemuită cu nimic din cele ce sînt.

A degaja o frumuseţe invizibilă

Unitatea comportă, e adevărat, un aspect participativ prin faptul că e sinteza multiplului şi principiul analogiei; sub acest aspect, imaginea sacră presupune şi exprimă, în felul său, Unitatea. Dar Unitatea constituie, de asemenea, un principiu al distincţiei: căci fiece fiinţă se defineşte şi se distinge esenţialmente de celelalte, e unică şi cu neputinţă de confundat ori de înlocuit tocmai datorită unităţii sale intrinseci. Or, tocmai acest ultim aspect al Unităţii reflectă, în modul cel mai direct, transcendenţa Unităţii supreme, „Non-Alteritatea" şi Solitudinea ei absolută. Formula fundamentală a Islamului – „nu există divinitate în afara lui Dumnezeu" *(lâ ilaha ill-Allâh)* – ne arată că tocmai prin distincţia diferitelor planuri de realitate fiece lucru îşi poate găsi locul sub bolta infinită a Unităţii supreme: de îndată ce finitul e recunoscut ca atare, el nu mai poate fi considerat „alături" de Infinit şi, ca atare, primul e reintegrat în cel din urmă.

Din punctul acesta de vedere, eroarea funciară ar consta în proiectarea absolutului la nivelul relativului, acordînd celui de al doilea o autonomie pe care nu o posedă; cauza proiecţiei fiind prin excelenţă imaginaţia sau, mai precis, iluzia (*al-wahm*). Or, musulmanul vede în arta figurativă o manifestare flagrantă şi contagioasă a acestei erori căci, pentru el, imaginea proiectează un ordin de realitate într-un altul. Antidotul acestei proiecţii nelegitime este înţelepciunea (*hikmah*) care aşează fiecare lucru la locul său; aplicată artei, înţelepciunea revine la a trata fiece creaţie de artă conform legilor propriului ei domeniu de existenţă, pe care trebuie să le facă inteligibile; arhitectura, de pildă, trebuie să manifeste echilibrul static şi starea perfectă a corpurilor imobile, ce se exprimă mai cu seamă în forma regulată a cristalului.

Exemplul dat cere o precizare. Ştim că se reproşază uneori arhitecturii islamice faptul că nu accentuează funcţiunile statice, aşa cum o face arhitectura Renaşterii care întăreşte punctele de descărcare şi liniile de tensiune, acordînd elementelor constructive un soi de conştiinţă organică; or, din perspectiva Islamului, lucrul ar constitui tocmai o confuzie între două ordine de realitate şi o lipsă de sinceritate intelectuală: dacă pilaştrii gracili pot suporta greutatea unei bolţi, la ce bun să le atribui în mod artificial o stare de tensiune, improprie de altfel naturii mineralului? Pe de altă parte, arhitectura musulmană nu caută să învingă greutatea pietrei conferindu-i o mişcare ascendentă, cum o face arta gotică; echilibrul static cere imobilitate, însă materia brută e, cumva, rarefiată, „uşurată", trecută spre diafan prin cizelările arabescurilor şi prin sculpturile în formă de stalactite şi de alveole, ce oferă luminii mii de faţete, transformînd piatra şi stucul în materie preţioasă. Arcadele unei curţi de la Alhambra, de pildă, ori ale unor moschei maghrebiene se odihnesc într-un calm desăvîrşit; ele par, în acelaşi timp, a fi ţesute din vibraţii de lumină. Sînt ca o lumină coagulată, devenită cristal; substanţa lor intimă, s-ar spune, nu e piatra, ci Lumina divină, Inteligenţa creatoare ce rezidă, tainic, în fiece lucru.

Ceea ce demonstrează că „obiectivitatea" artei musulmane – absenţa unui elan subiectiv, „mistic" dacă vrem – nu are nimic de a face cu raţionalismul; ce e, de altfel, raţionalismul decît limitarea inteligenţei la unica măsură a omului? Asta exprimă arta Renaşterii prin a sa interpretare „organică" şi subiectiv antropomorfă dată arhitecturii; de la raţionalism la pasiunea individualistă nu e decît un singur pas, de unde se ajunge imediat la concepţia mecanicistă asupra lumii. Arta musulmană nu cunoaşte aşa ceva; esenţa ei logică rămîne mereu impersonală şi calitativă; din perspectivă islamică, într-adevăr, raţiunea (*al-'aql*) e, înainte de orice, aptitudinea omului de a accepta adevărurile revelate care nu sînt nici iraţionale, nici numai raţionale. În aceasta rezidă nobleţea raţiunii şi, în consecinţă, nobleţea artei: a spune că cea din urmă decurge din raţiune ori din ştiinţă, cum o atestă maeştrii artei musulmane, nu înseamnă deci cu nici un chip că ar fi vorba despre o artă raţionalistă pe care trebuie s-o separăm net de intuiţia spirituală, ci tocmai dimpotrivă: pentru că, aici, raţiunea nu paralizează inspiraţia; ea se deschide spre o frumuseţe non-individuală.

Să notăm aici diferenţa ce separă arta abstractă a Islamului de „arta abstractă" modernă; în „abstracţie", modernii găsesc un răspuns mai non-mediat, mai fluid, mai individual la impulsurile iraţionale ale subconştientului; pentru artistul musulman, dimpotrivă, arta abstractă e expresia unei legi; ea manifestă în chipul cel mai direct Unitatea în multiplicitate...

S-ar mai putea spune, de asemenea – cuvintele maeştrilor musulmani o confirmă – că arta constă în a modela obiecte conforme cu natura lor, ea fiind cea care conţine virtual frumuseţea, pentru că vine de la Dumnezeu; artistul nu trebuie decît să degajeze frumuseţea, să o facă evidentă...

Simbolism nomad

Principiul care cere ca arta să se conformeze obiectului tratat e tot atît de riguros respectat în artele minore, în arta ţeserii covorului, de pildă, atît de caracteristică pentru lumea Islamului: limitarea la formele geometrice, fidele unei compoziţii pe suprafaţă plană, şi absenţa imaginii propriuzise nu au stînjenit fertilitatea artistică; dimpotrivă, fiecare piesă exprimă o bucurie creatoare... Tehnica covorului cu noduri e, foarte probabil, de origine nomadă, covorul fiind adevăratul mobilier al celui în mers. Arta nomadă a covorului privilegiază repetiţia motivelor geometrice pregnante, precum şi alternanţa bruscă a cadenţelor ori simetria faţă de diagonală. Gustul acesta poate fi regăsit mai pretutindeni în arta musulmană, ceea ce e foarte semnificativ pentru spiritul din care ea decurge: mentalitatea islamică se înrudeşte, în plan spiritual, cu ceea ce reprezintă mentalitatea nomadă în plan psihologic: simţul acut pentru fragilitatea lumii, conciziunea gîndului şi a actului, geniul ritmului sînt calităţi nomade...

Doamne, în faţa Ta iată-mă preaplecat,
În faţa nesfîrşitei tale bunătăţi,
Prin ruga-n vers îţi cer cu stăruinţă:
„Dă-mi, Doamne, simţul frumuseţii!"
Doamne, în faţa Ta iată-mă preaplecat.

Caut acum scăpare sub aripa Ta
Aproape de Qor'ân, de verbul Tău etern...
Čazim Catič

O rugă a Profetului

O Dumnezeul meu! Pune o lumină în inima mea, o lumină în mormîntul meu,

O lumină în auzul meu, o lumină în văzul meu, o lumină în părul meu,

O lumină în piele, o lumină în carne, o lumină în sîngele meu,

O lumină în oasele mele, o lumină înaintea mea, o lumină înapoia mea,

O lumină dedesubtul meu, o lumină deasupra mea, o lumină la dreapta, o lumină la stînga mea.

O Dumnezeul meu! Sporeşte-mi lumina, dă-mi o lumină, fă-mă lumină, o! lumină a luminii, prin mila Ta, Tu cel preamilostiv!

Urmele mentalităţii nomade se regăsesc pînă şi în arhitectură, legată totuşi de cultura sedentară: anumite elemente constructive, precum pilaştrii, arcele ori portalurile, posedă în ciuda unităţii ansamblului o oarecare autonomie; nu există continuitate organică între diferitele componente ale unui edificiu; cînd se urmăreşte evitarea monotoniei – care nu e considerată întotdeauna o carenţă – se recurge nu atît la diferenţierea graduală a unei serii de elemente analoage cît la o alternanţă incisivă. „Stalactitele" din stuc, suspendate în arce, ori reţelele de arabescuri ce „tapisează" pereţii păstrează cu siguranţă ceva din „mobilierul" nomad alcătuit din covoare şi corturi...

Sala de rugăciune musulmană nu posedă, ca biserica ori templul, un centru înspre care se îndreaptă cultul. Adunarea orientată a fidelilor, ce caracterizează comunităţile creştine, nu devine vizibilă în Islam decît în momentul pelerinajului la Mecca, în momentul rugăciunii colective îndreptate spre Kaaba. Oriunde altundeva, de altfel, credincioşii îşi adresează rugăciunea către acest centru îndepărtat, exterior zidurilor moscheii. Dar Kaaba însăşi nu reprezintă un centru sacramental comparabil altarului creştin; ea nu conţine nici un simbol ce ar fi suport imediat pentru cult, pentru că e goală. Ceea ce constituie una dintre trăsăturile esenţiale pentru atitudinea spirituală a Islamului: dacă evlavia creştină se concentrează în mod firesc asupra unui centru concret – pentru că „Logosul întrupat" e un centru, manifestat în spaţiu şi timp, iar taina euharistică e şi ea un centru –, asimţirea Prezenţei divine se întemeiază, pentru musulman, pe o senzaţie a ilimitării; el respinge orice obiectivare a divinului în afară de cea a spaţiului nemărginit....

Geniul geometric, ce se afirmă cu atîta vigoare în arta musulmană, decurge direct din forma de speculaţie favorizată de Islam: care e „abstractă", iar nu „mitologică". Or, în ordine vizuală, nu există simbol mai potrivit pentru complexitatea internă a Unităţii – a trecerii de la Unitatea indivizibilă la „Unitatea în multiplicitate" sau la „multiplicitatea în Unitate" – decît şirul de figuri geometrice regulate înscrise în cerc sau şirul de poliedre regulate înscrise în sferă.

Tema arhitecturală a cupolei cu muchii ce se sprijină, după scheme din cele mai diverse, pe un suport rectangular a fost dezvoltată din belşug în ţările musulmane ale Asiei Mici. Sensul ritmului, înnăscut pentru popoarele nomade, şi geniul geometric: iată cei doi poli care, transpuşi în ordine spirituală, determină întreaga artă musulmană. Ritmica nomadă şi-a avut expresia cea mai directă în metrica arabă care a influenţat şi pe trubadurii creştini, în vreme ce geometria speculativă se leagă de moştenirea pitagoriciană, primită de lumea musulmană pe căi foarte directe...

O tehnică contemplativă

Cu riscul unei interpretări prea abrupte, vom spune iarăşi că arabescul nu e, pentru musulman, doar o posibilitate de a face artă fără să producă imagini; el este şi un mijloc direct de a dizolva imaginea ori ceea ce îi corespunde în ordine mentală, tot aşa cum repetarea ritmică a anumitor formule coranice dizolvă fixaţiile mentalului asupra unui obiect ori altul. În arabesc, orice reminescenţă a unei forme individuale e dizolvată, prin continuitate, într-o textură indefinită. Repetarea aceloraşi motive, mişcarea flamboaiantă a liniilor şi echivalenţa ornamentală a formelor reliefate ori scobite – invers analoage – conlucrează la obţinerea acestui efect. Ca şi la vederea valurilor licăritoare ori a frunzişului fremătător, sufletul se eliberează de obiectele sale interioare, de „idolii" pasiunilor şi se cufundă din nou, vibrant, în sine însăşi, într-o pură stare de fiinţă.

Pereţii anumitor moschei, acoperiţi de mozaicuri în faianţă sau de un ţesut fin de arabescuri din stuc, amintesc de simbolismul perdelei *(hijâb):* după un cuvînt al Profetului, Dumnezeu se ascunde în spatele a şaptezeci de mii de văluri de lumină şi de întuneric; „dacă ele ar fi îndepărtate, tot ceea ce privirea Lui ar atinge ar fi consumat de strălucirile feţei Sale". Perdelele sînt făcute din lumină dat fiind că ascund „tenebra" divină; sînt făcute din întuneric pentru că voalează Lumina divină.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Bazar

Inscripţii la mîna a doua

Rezistaţi tentaţiei de a nu intra? Nu cred. Mulţumesc.

Aşa îşi începe seria de inscripţii un **Second hand** din strada Buzeşti. Geamul magazinului este acoperit de inscripţii, scrise îngrijit, cu pixul (instrumentul de bază al anunţurilor românului mic-întreprinzător). Textul de mai sus exprimă atît orgoliul patronului în privinţa buticului său, cît şi o nuanţă de politeţe binevenită (deşi ironică). De ce patronul grafoman de pe Buzeşti nu crede că putem **rezista tentaţiei** aflăm din anunţurile următoare: *Vă stăm la dispoziţie cu marfă ieftină de foarte bună calitate şi mult bun simţ. Mulţumesc.* Acelaşi patron (care se va prezenta mai tîrziu drept: **Popescu**) înţelege că, într-o afacere, nu contează doar ce marfă ai pe tarabă, ci cum ştii să ţi-o vinzi. **Multul bun simţ** s-ar traduce, în limbajul protecţiei consumatorilor, în **calitatea serviciilor**.

Inscripţiile domnului Popescu depăşesc sfera, strictă şi îngustă, a comerţului. Comerciantul devine mai profund şi mai universal. În special cînd se adresează doamnelor: **Doamnelor, vă rog, participaţi la afacerea secolului. Totul se vinde la kilogram. Mulţumesc.**

Domnului Popescu, de fapt, astrele i-au fost favorabile la deschiderea afacerii sale familiale, un **Second hand** pe str. Buzeşti: *Pînă şi congruenţa (străzilor) mi-este favorabilă. Pînă şi soarele: vara, eu stau mai mult în umbră decît cei de pe partea cealaltă.* După cele predestinate, au rost şi cele pe care şi le face omul cu mîna lui. Dl Popescu e un comerciant serios, care-şi calculează atent mişcările: *Mie nu mi-e frică de concurenţă. Ca să faci comerţ, faci un studiu. Eu am fost pe o rază de 500 m de jur-împrejur şi m-am uitat la fiecare magazin de second hand ce are şi cum se poartă cu omul.*

Dl Popescu face parte din acea rară categorie de cetăţeni care nu mai aşteaptă mijloacele necesare ideale, ci acţionează rapid, şi după propria judecată (chiar dacă nu întotdeauna ca la carte). De ce Second hand? *Pentru că, în conjunctura actuală, populaţia săracă este în procent de 90%. 1% o duc foarte bine, 9% – între noi. Şi atunci lumea trebuie să se îmbrace cu ceva. Poţi să-ţi permiţi luxul să iei un sacou de 700.000 lei? Îl iei de la mine cu 70.000. Să iei o haină la mîna a doua e ruşine doar pentru snobi. În viaţă e ruşine doar să minţi şi să furi.*

Pentru un artist ca buticarul nostru, să vinzi la mîna a doua îţi permite să-ţi lungeşti, poetic, lista: *Vă stăm la dispoziţie cu urări de sănătate, belşug, fuste stofă groase, canadiene doamne, pulovere, pantaloni cu de toate pentru domni, prosoape de şters păcatele, blugi pentru copii şi oameni mari, blugi pentru copii şi maturi.* Cumpăratul din magazinul actualului patron, funcţionar de stat pensionar presupune şi un efort intelectual. Nu poţi intra acolo cu o atitudine pasivă. Pentru că acest tip de atitudine nu-i este proprie nici domnului Popescu însuşi, care mereu studiază şi acţionează: *Dacă faci un studiu al oamenilor, toţi se duc cu capul în pămînt; de la un metru la un metru şi jumătate în jos. De aceea mi-am şi pus un geam la înălţimea asta. Mai nou, mi-a venit ideea să iau un covoraş de plastic, verde, pe care să-l pun perpendicular pe direcţia de la intrare. Lumea se va opri la el şi va intra la mine.*

La 64 de ani, dl Marian Popescu a avut o viaţă plină: *Mi-a plăcut să citesc, să muncesc, să trăiesc decent. Eu mi-am făcut şcoala în pantaloni scurţi (ba chiar cu tricolorul şi în costum naţional, căci sînt ardelean) – la vremea ei. Dacă faci liceul la 25 de ani, nu mai e aceeaşi logică.* De altfel, cuvîntul favorit al dlui Popescu e *brici: Pantaloni vară doamne, domnişoare brici.*

Iaromira POPOVICI

La o absenţă

Un remarcabil şi nemeritat fleoşc mediatic a înregistrat ampla anchetă realizată – timp de 4 luni! – de un ziar clujean care s-a adresat unei sute „de figuri proeminente ale ştiinţei şi culturii din România“, solicitîndu-le răspunsurile la două întrebări: „Care consideraţi că sînt primele trei personalităţi româneşti ale mileniului?“ şi „Care consideraţi că sînt primele trei personalităţi ale secolului 20?“ În afară de două chenare informative în presa din dimineaţa zilei de 11 mai 1999, n-am citit nimic cît de cît substanţial cu privire la această anchetă cum nu se poate mai cuprinzătoare şi mai ameţitoare. (Indiscutabil, a provocat o mai mare rumoare ideea altui ziarist tot clujean care vroia să scape de România, invers decît confratele său din aceeaşi urbe.) Nici unul dintre editorialiştii de vîrf, nici un tenor sau o primadonă a publicisticii noastre nu şi-a întrerupt ariile de mare monocoloratură, nici un „istoric al clipei“ (cum i s-a spus odată, prea frumos, ziaristului) nu a catadicsit să se ridice la înălţimea unor întrebări şi răspunsuri purtate de suflul şi fiorul eternităţii. De ce? Nu se putea lăsa, o clipă, soarta lumii, care ne stă foarte natural pe cap, pentru aceste clasamente ale adevărului românesc, pentru un sondaj într-o Românie a elitelor la fel de viabil ca unul întreprins în România profundă? Nu-i totuşi mai important decît generalul Clark, Miloşevici sau Bancorex, pe cine au consacrat cei mai proeminenţi contemporani drept „românii mileniului/secolului“? Să nu fi spus nimic intelectualului de veghe în orice foişor dotat cu antenă, numele celor solicitaţi de dnul Doru Petrişor să răspundă fundamentalelor lui curiozităţi? Într-un articolaş de 31 de rînduri (fără a număra pe cele ale clasamentelor), 8 rînduri (25%) citau vreo 20 de personalităţi din suta apăsătoare: nume unul şi unul, se sugera clar că de la Harry Tavitian la Volodia Tismăneanu, de la Dinu Săraru la Dinu C. Giurescu, de la Ileana Vulpescu la Ana Blandiana, mai nimeni nu lipsea din acest „hit-parade“ al inteligenţelor la zi. Şi atunci...?

Să fi depăşit problematica (dulce vorbă!) nivelul de cunoştinţe al modelatorilor noştri de opinie? Greu de crezut. Suflete din sufletul unui neam care nu cunoaşte ce-i aia „nu ştiu“, liderii noştri de conştiinţă şi rostire pot aborda – la orice oră de zi şi de noapte – toate problemele lumii, iar cînd e vorba de un sondaj, exigenţa lor nu mai ştie ce-i somnul. Cred, mai degrabă, că tocmai această exigenţă – interferată permanent cu o pasiune pronosportistă pentru tot ce e clasament – i-a făcut să nu dea atenţia cuvenită acestui „top“ al eternităţilor, fără de precedent. Pe conciselea: li s-a părut neserios! De ce? Aici nu se cer amănunte. Cred că au greşit. După părerea mea, cel puţin într-o direcţie esenţială, definitorie, cele două topuri ating o gravitate care pe mine, unul, m-a paralizat cîteva secunde, nu mai mult dar nici mai puţin.

Iată, mai întîi, aceste clasamente („stabilite conform următorului algoritm“ – cuvînt care n-ar fi exclus să fi contribuit şi el la dezinteresul faţă de anchetă: trei puncte pentru primul loc, două pentru locul 2, unul pentru locul 3):

„Românul mileniului“: 1) Mihail Eminescu 131,5 puncte; 2) Ştefan cel Mare – 93 pct.; 3) Dimitrie Cantemir 77,5 pct.; 4) Mihai Viteazu 31,5 pct.; 5) Constantin Brâncoveanu 19,5 pct.

„Românul secolului“: 1) Constantin Brâncuşi 106,5 pct.; 2) George Enescu – 56 pct.; 3) Nicolae Iorga 41 pct.; 4) Mircea Eliade 41 pct. 5) Eugen Ionescu 16,5 pct.

Oricît inconfort vesel produc cifrele, punctele şi zecimalele în jurul acestor nume, nimic nu poate distorsiona, corupe sau abate sumbra mea constatare, profund dureroasa mea observaţie, zvîcnetul consternării mele: lipseşte cineva! Lipseşte Caragiale! Nu e de ridicat glasul, nu e cazul nici unui protest; îmi reprim cu greu hohotul de rîs care mă străbate din clipa cînd încerc să-l plasez pe „Herr Direktor“ nu imediat după Eminescu, dar măcar între Ştefan cel Mare şi Dimitrie Cantemir... Dar chiar după Mihai Viteazu, pe locul 5, totul s-ar strica de rîs şi nimic la noi nu suportă comicul în ale veşniciei. Renunţ şi la copilării – cum ar fi aceea că îl văd cel puţin pe unul din cei cinci români seculari care ar fi gata să-i dea locul, exact cel de-al cincilea, Ionescu, cel care l-a proclamat pe Caragiale „cel mai important dramaturg necunoscut al lumii.“ Ceea ce-i mai mult decît serios în aceste „top“-uri (deşi „orice seriozitate e un caraghioslîc“ – opinia aceluiaşi Ionescu), curat tragic, curat disperant, nu este de neînţeles; am mai scris-o aici la centenarul „Scrisorii pierdute“: „Trebuie să spunem, calmi, că încă nu sînt o sută de români care să fie de acord cu ideea, bătută în piatră, a lui Camil Petrescu, la 1927, cînd s-a reluat „Scrisoarea pierdută“ la Teatrul Naţional: „Capacitatea de a-l pricepe pe Caragiale dă măsura puterii de înţelegere a intelectualului român.“ Ea o fi rămas mică şi aşa se explică lucrarea normală a acestui blestem: oriunde i-ar apărea numele, totul se destabilizează, totul îşi pierde solemnitatea şi ce poate fi mai solemn decît o defilare a valorilor cu Eminescu şi Ştefan cel Mare în frunte?... El nu are ce căuta printre ele; e un blestem devenit obişnuinţă.

În fond, luat din scurt, aş recunoaşte că, mai mult decît aceste „clasamente ale adevărului“ (ele ar fi trebuit întinse pe 18 nume, cîte echipe are campionatul Diviziei A, pentru a vedea şi pe cine îl pîndeşte retrogradarea, căci fără fotbal de unde eternitate?), mă interesează cine dintre cele o sută „nume de marcă ale culturii şi ştiinţei româneşti“ a refuzat, cum se zvoneşte, să răspundă la aceste enorme întrebări.

Radu COSAŞU

Realitatea imediată

Despre moarte

Sînt în Bucureşti de aproape 10 ani şi m-am obişnuit, din păcate, aproape cu toate – cu acreala de dimineaţă a pensionarilor călători cu toţii „pe maşina“ 300, cu memoria scurtă a cunoştinţelor ocazionale care se prefac pe stradă că nu te observă, cu faptul că la bloc, în afara femeii de serviciu, nimeni nu e dornic să te salute, cu frenezia cu care trecătorii de pe marile bulevarde se ciocnesc unii de alţii, ca şi cum nu s-ar vedea. Cu un singur lucru nu reuşesc să mă pun de acord: cu înmormîntările. Am crescut în Ardeal şi mi-au „plăcut“ întotdeauna discreţia şi sobrietatea acestor triste ceremonii. La indienii nord-americani, cînd murea cineva, numele persoanei devenea tabu. La „noi“, în Regat, moartea e trîmbiţată aproape cu mîndrie.

A murit cineva din blocul de vizavi şi sîmbăta trecută a fost înmormîntarea, pe la ora 15, am dedus, pentru că de pe la ora 14, cînd mortul cu sicriu cu tot a fost urcat în camion, o coloană de vreo 12 maşini a început să-şi sticlească claxoanele. Au urmat 10 minute de groază, în răstimpul cărora am dat radioul la maximum (inutil), am închis geamul (degeaba), am fugit în final la baie. Toţi vecinii blocului de vizavi au ieşit în geamuri şi pe balcoane. A fost şi pentru mine un (nedorit) mini-eveniment monden, pentru că am avut ocazia să-i văd pe toţi la un loc (cînd am închis geamul). Lipsea blonda de la I.

Mă străduiesc să înţeleg de unde vine moda cu claxoanele şi cu mortul tîrît cu camionul la viteză minimă, care îi e semnificaţia. De ce ţin oamenii cu tot dinadinsul să-şi facă publică durerea într-un mod atît de grosolan. Ştiu persoane care s-ar prăvăli peste masă şi nu ar spune că le e rău, de care trebuie să te rogi cu cerul şi pămîntul ca să-ţi spună ce necaz li s-a întîmplat. Şi, la fel, cunosc şi alţii care abia aşteaptă să întîlnească un cunoscut, oricine, în faţa căruia să-şi deşerte sacul cu probleme. Sînt oameni şi oameni.

O persoană dragă mie, născută la ţară, locuită de oraş, obişnuia să spună înainte de a muri, pe cînd stăteam în grădină, la aer (întotdeauna îşi aducea aminte de asta în grădină) – **„Ei, lasă că o să mă duc şi eu în curînd dincolo, la muma“,** ca şi cum ar fi trecut strada (lucru care mie îmi dă acum multă linişte). Şi, de cîte ori îmi aduc aminte de ea, mi se face dor ca de cineva care s-a dus dincolo ca într-o altă ţară, fără să tropăie, fără claxoane de semnalizare. Pentru că tot ea spunea despre Toronto – **„Doamne, ce departe e oraşul ăsta! La capătul lumii“.**

Iulia BLAGA

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Sub aparenţa romanului istoric, *Calpuzanii* de Silviu Angelescu, disimulează un roman politic acut al României anilor '80.

Trecerea prin reviste

Exerciţii de sinceritate

● Numărul 29 al revistei *Lettre Internationale* (primăvara 1999) este un adevărat eveniment în spaţiul publicistic cultural. De data aceasta, colectivul redacţional a pregătit cititorilor, pe lîngă sumarul cu care i-a obişnuit (întotdeauna bine structurat şi care face din *Lettre Internationale* o revistă incitantă), o surpriză extrem de plăcută: suplimentul „Sugestii pentru o istorie autobiografică a prozei române contemporane." Prima secţiune a sumarului revistei, intitulată *Protagonişti* se opreşte la cîteva figuri politice de prim-plan, care au marcat istoria ultimelor decenii: J. F. Kennedy (evocat într-un interviu luat de Arthur Schlesinger jr. lui Isaiah Berlin), Gorbaciov (în *Gorbaciov, comunistul care şi-a desfiinţat partidul* de Magdalena Boiangiu şi Castro (în *Fidel Castro – seara* de Alma Guillermoprieto). O altă secţiune a sumarului evocă metropolele lumii: New York (văzut de Albert Camus), *Bruxelles – Prigoana demolărilor şi dulcele provincialism* (Pierre Mertens), *Stockholm – Aroganţă culturală şi frumuseţe naturală* (Per Olov Enquist), Marsilia (văzută de Abdelwahab Meddeb), Roma (al cărei spirit este surprins de Luigi Malerba) sau Madrid (pe care Almudena Grandes îl descrie ca „Fremătător, palpitant, chiar fascinant"). Capitolul *Omul – acest animal ciudat,* unde sînt abordate laturile maladive sau fanatic-religioase ale umanului, se întîlneşte cu secţiunea *Comentarii şi scrisori*, care are ca temă centrală extremismul: *Noile rădăcini ale extremismului* de Cas Muddle, *Extremismul – o marfă căutată* de Magdalena Boiangiu şi *Scrisoare despre fiul meu, fanaticul* de Hanif Kureishi. Literatura este şi ea bine reprezentată în sumarul acestui număr, într-un capitol care-şi propune să ofere mai multe perspective asupra actului de a scrie (cu texte de José Saramago, Annie Dillard, George Steiner, Claude Roy, Iordan Chimet, Z. Ornea, Petru Dumitriu ş.a.) sau în cadrul consacratei secţiuni *Biblioteca «Lettre Internationale»* (unde întîlnim semnăturile lui Timothy Garton Ash, Bulat Okudjava, Javier Marias, Graham Swift, Bohumil Hrabal). Precum spuneam, însă, ceea ce face ca acest număr din *Lettre Internationale* să fie o apariţie cu adevărat excepţională este suplimentul „Sugestii pentru o istorie autobiografică a prozei române contemporane". În cadrul acestuia, un număr de 40 de prozatori români au fost invitaţi să ofere un fragment reprezentativ din opera proprie şi să răspundă la întrebările (deşi nu sînt formulate ca întrebări) „Ziua cînd mi-am descoperit nevoia de a scrie" şi „O întîmplare definitorie pentru cărţile mele". Suplimentul astfel constituit conţine pagini admirabile, în care scriitori cu vîrste şi stiluri diferite ajung să scrie, în esenţă, la fel – căci, chiar şi stilistic vorbind, sinceritatea are o singură faţă. Ajung, cu alte cuvinte, să facă una din cele mai interesante literaturi ale momentului (care, de altfel, a existat şi în multe alte perioade): literatura autobiografică, autoreferenţială, confesivă etc. O literatură care poate fi pusă sub citatul următor, pe care l-am extras din intervenţia lui Mircea Horia Simionescu: „Invenţia, într-o confesiune ca aceasta, îmi pare frauduloasă, oribilă. Viaţa e mult mai prozaică – chiar pentru un prozator închipuindu-se cronicar –, decît o istorioară desfăşurată ca o papiotă, capăt şi nod, din imaginaţie şi interes artistic". În acest supliment îi întîlnim pe scriitorii români în ipostaze familiare (de multe ori chiar familiale) cărora confesiunea le conferă un farmec discret: Mircea Horia Simionescu alegînd de pe tava de la tăierea moţului un creion şi o radieră Elefant; Octavian Paler, la vîrsta de 22 de ani, disperat că a pierdut o servietă cu manuscrise; Costache Olăreanu, care scrie prima poezie la 14 ani în bucătărie, inspirat de slujnica Floarea; Cristian Tudor Popescu, martor la o scenă la o coadă ceauşistă la brînză, scenă care i-a modificat percepţia asupra realităţii; Ştefan Agopian povestind despre colegul său de bancă Andi care l-a pus să scrie primul său bileţel de dragoste; Simona Popescu, pentru care scrisul în copilărie era o corvoadă; Cristian Teodorescu, evocînd figura bunicului său, „cel mai înzestrat povestitor din familia noastră"; Gheorghe Crăciun, copil fiind, murdărindu-şi degetele cu cerneală ca să pară că ştie să scrie; Adriana Bittel şi superba ei compunere în care Peroneul îi cere mîna Tibiei; Radu Cosaşu refuzînd în tinereţe, „din orgoliu şi laşitate", să mai scrie piese de teatru; sau Mircea Cărtărescu, pontator pentru tractorişti, în satul Chirnogi de pe malul Dunării.

În *Argumentul* suplimentului, B. Elvin opinează că pătrunderea cititorilor în universul intim al unui scriitor poate, după caz, să sporească sau să diminueze preţuirea de care se bucură acesta, ca persoană publică. În urma parcurgerii mărturiilor din suplimentul revistei *Lettre Internationale,* prozatorii prezenţi aici ne-au devenit nouă, cititorilor de rînd, mult mai apropiaţi. Mult mai dragi – ceea ce înseamnă, credem, mai mult decît simpla preţuire.

● Salutăm apariţia unor dosare pe marginea „cazului" Eminescu în *România literară* nr. 20 şi în revista *Litere nouă* nr. 9 (aceasta din urmă prezentîndu-se cu o grafică inedită, realizată profesionist). Am parcurs cu plăcere grupajele din cele două reviste (care nu ne dau neapărat dreptate nouă) şi ne bucurăm că, iată, mai apar şi abordări responsabile ale acestei probleme în presa noastră. Ne oprim aici, pentru a nu fi acuzaţi de pledoarie *pro domo.*

Cu mai puţină plăcere am citit, însă, în *România literară,* cronica lui Alex. Ştefănescu la cartea lui Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc* şi aceasta fiindcă am dat peste un text scris de la un capăt la altul cu o vădită rea-credinţă. (Ce altceva decît rea-credinţă să fie cînd, de fapt, nu cartea respectivă este pusă în discuţie, ci multe alte lucruri, printre care şi persoana lui Mircea Cărtărescu – despre care aflăm, de exemplu, că ar avea o privire de posedat în fotografia de pe coperta cărţii!?) Ne oprim şi de data aceasta aici, pentru a nu se crede că am făcut o fixaţie pe articolele domnului Alex. Ştefănescu. (**C. P.-B.**)

Noi apariţii la
Editura Fundaţiei Culturale Române

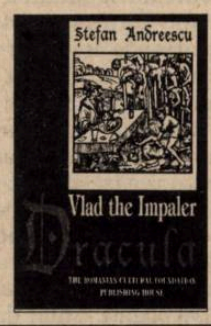

ŞTEFAN ANDREESCU
Vlad the Impaler
DRACULA

Cronica literară de tranziţie

Traducerea ca disc sferic în formă de cub pătrat

Mi-am cumpărat zilele trecute o carte*, despre pădurea de semne şi simboluri a lumii, foarte frumos editată şi întru totul remarcabilă în ceea ce priveşte densitatea informaţiei şi ordinea ideilor, în cadrul nivelului mediu în care se situează. Numai că, după doar cîteva pagini citite, am intrat la idee. Iar după ceva mai multe, bănuiala a luat conturul certitudinii. Mîndreţe de text a încăput pe mîna unei traducătoare totalmente depăşite de sarcină. Volumul nu are măcar o pagină fără gafe de traducere. Semnalările de mai jos, alese (constrîns de spaţiu) doar din primele 25 de file, vor să fie, încă o dată, un *memento*, un „bec roşu" pentru edituri: traducerea e o ştiinţă şi o artă, nu se încredinţează primului venit! Dacă textul ar fi fost revizuit de un om priceput, nu ar fi rezultat acest hibrid: o carte meritorie ca aspect grafic şi conţinut, dar găunoasă şi chiar opacizată pe alocuri de o tălmăcire ignară. Iată doar cîteva mostre:

– GRAVE IMPRECIZII SEMANTICE, UNELE RIDICOLE: *„Semnele sunt atît de **potente**, încît Confucius **declară** că ele..."* (7; „potenţa" ţine de sex, iar „declară" e prea gazetăresc pentru Confucius) • *„Mişcarea simbolistă şi-a găsit expresia în **artă, literatură şi dramă"*** (14: dar literatura e artă, iar drama e literatură!) • *„Calitatea de **membru** al unei meserii sau profesii"* (15; corect: „practicant") • *„Statuia Libertăţii este cel mai **emotiv** simbol al naţiunii americane"* (16; corect: „emoţionant") • *„Această tendinţă este **veridică** şi pentru grupurile moderne"* (16; corect: „vizibilă" sau „depistabilă şi la") • *„Datele manipulate de o **deviză** electronică <?> complexă pot fi reduse..."* (19) • *„În această epocă, suntem **expuşi** <?> tot mai mult computerelor, a căror **operare** de bază constă în sistemele de simboluri"* (19) • *„Gardianul poartă un costum **elaborat** <?>"* (24) • *„**Investit** cu o faţă neumană"* (24; în loc de „Învestit", deşi corect era „dotat"; iar „faţă neumană" sună ca o glumă) • *„Dom cu mai multe **nivele**"* (24; corect: „niveluri") • *„Shiva poartă o flacără **zornăitoare**"* (26) • *„Această **fotografie** o reprezintă pe regina Nefertari"* (31: dar e vorba de un desen din antichitate, nu de o fotografie!) • *„În ziua judecăţii, Elijah va sufla în şofar pentru a-i **cita** la judecată pe cei vii şi pe cei morţi"* (35; corect: „chema"; „cita" merge la Fane Spoitoru sau Gigi Kent) • *„Cortul reprezintă casa lui Dumnezeu ale cărui **supracoperţi** sunt deschise"* (36: supracoperţile cortului?! supracoperţile lui Dumnezeu?! Nici unul, nici Celălalt nu posedă „supracoperţi") • *„Nimbul înseamnă **radianţa** divină"* (36; corect: „strălucirea") • *„Arhanghelii reprezintă **aspecte despre** Dumnezeu"* (36: stil penibil; şi, oricum, corect era „aspecte ale lui") • *„Drapelul reprezintă un **disc** solar **sferic**..."* (51: ori e „disc", ori e „sferă", amîndouă nu se poate!);

– CUVINTE STRANII SAU ANAPODA: *„**indubital**"* (8) • *„Arta plastică trebuie să fie **ideativă**"* (14) • *„Acest lucru se observă în **adoptarea** <?> romană şi în **renaming**-ul <?> panteonului grecesc"* (21) • *„...Locurile de odihnă veşnică a **cenuşEi** <corect: „cenuşii"> **imperatorilor**"* (24: de ce „imperatori", dacă e vorba de India, şi nu de Roma Antică?!) • *„Axis mundi atinge **eterismul** <?>"* (24; „eterism: stare patologică provocată de vaporii de eter", DN) • *„Canopiile pot fi **egalate** cu Cerul şi Soarele"* (25; corect: „echivalate") • *„Bizonul **epitomizează** puterea supranaturală"* (43: cuvîntul nu e atestat de dicţionare, era necesară o perifrază sau o explicaţie);

– CONSTRUCŢII STÎNGACE, ÎMPLETICITE: *„Freud a **presupus** pentru prima dată, azi larg acceptata teorie că visul nu este..."* (11) • *„Limba este **comunicată** <?> într-un context"* (13) • *„Lucrarea sa a fost publicată postum, lăsînd interpretării scrierii sale foarte abstracte (multe din cele <care „cele"? la ce se referă?> care erau sub forma aforismelor fără vreo explicaţie susţinută), <sic> cale deschisă dezbaterilor"* (13) • *„Logosurile **obşteşti** se bazează de asemenea pe **abilitatea** <capacitatea!> unui simbol de a stîrni răspunsuri sublime <?> şi de aceea sunt alese cu grijă ca să facă apel la minţi inconştiente"* (17) • *„Îmbrăcămintea cusută, mai puţin cea necusută, este mai potrivită pentru luptă"* (28) • *„Moise a aruncat şi a distrus pietrele **de acum grele**"* (34) • *„Combinaţia crucii cu sabia este un simbol net al hotărîrii de a lupta cu păgînii, dacă este necesar, **să apere** <cine?> valorile creştinismului"* (39) • *„Multe picturi **de** piatră din Australia..."* (46: evident: „pe piatră") • *„Ku Klux Klanul a fost **înfiinţată** (corect: „înfiinţat" – Klanul) cu scopul de a-i intimida pe sclavii emancipaţi şi pentru **prevenirea acordării acestora dreptului la vot"*** (63; corect: „şi de a-i împiedica să capete dreptul la vot");

– FRAZE ILOGICE, INCOMPREHENSIBILE: *„Această relaţie este extrem de abstractă, atîta timp cît exprimarea şi imaginea trebuie să aibă o formă egal distribuită <?>, aceasta poate fi spaţială sau logică, iar sub forma literelor nu poate să le <?> descrie cu acurateţe sau poate chiar deloc" <?>* (13) • *„Limba s-a dezvoltat să descrie o **părere** <?>, în termeni cartezieni, ca un tărîm distinct din care face parte"* (13) • *„Pentru a refuza posibilitatea comunicării pline de înţeles a stărilor mentale sau a emoţiilor în domeniile intimităţii înnăscute este astfel o greşeală cauzată de un concept de origine pur lingvistică" <?!?>* (14) • *„Efectul de rotaţie este considerat ca o simulare a darului rugăciunii **pentru** rai **pentru** a se asigura de eficacitatea lor <care „lor"?> prin lume"* (25) • *„El este responsabil pentru procedeele corecte ale creării picturii în nisip sau **a celor** uscate"* (44: la ce se referă „a celor"?!) • *„Caracterele copiilor, **cum ar fi păpuşile de lemn**, sunt deocamdată neprihănite, astfel ele reprezintă inocenţa"* (49: caracterele copiilor sunt păpuşi de lemn?!);

– ANACOLUTURI CRASE: *„Deşi nu este un suprarealist, dar cu siguranţă un precursor, căci Chagall a folosit şi el simboluri, conturînd imagini de vis"* (15) • *„Studiul şi expresia disciplinelor ştiinţifice ca, matematica, electronica, fiecare dezvoltă alte sisteme de simboluri"* (19);

– VIRGULE FRAUDULOASE...: *„Dezbaterile continuă cu **faptul** <?> că, <sic> Victor Turner, de ex., argumentează..."* • *„Discipline ştiinţifice ca, <sic> matematica, electronica..."* (19) • *„Credinţele, <sic> hindusă şi budistă, <sic> sunt deseori îngemănate"* (27);

– ...CHIAR ŞI ÎNTRE SUBIECT ŞI PREDICAT: *„În hinduism taurul, <sic> simbolizează forţa"* (27);

– DEZACORDURI GRAMATICALE ELEMENTARE: *„Temple **a** căror măreţie şi decor elaborat..."* (28; corect: „ale") • *„Haloul era un simbol străvechi al Soarelui şi poate fi **considerată** atît o coroană..."* (36) • *„Haloul **nu este unic** pentru creştinism <corect: „nu aparţine exclusiv creştinismului">, ci a fost **adoptată** de..."* (36) • *„Un maestru, în care **este investită** toată istoria şi spiritul..."* (44; corect: „sunt investite") • *„Alte comunităţi închise, **ale** căror membri sunt..."* (49; corect: „ai căror membri");

– INVERSĂRI ALE GENULUI LOGIC: *„Multe culturi, chiar dacă nu sunt adeptele **Brahmei**"* (26; corect: „lui Brahma") • *„...Va fi dezvăluită numai la sosirea **Mesiei**"* (34; corect: „lui Mesia").

Păcat!

George PRUTEANU

---

*) Clare Gibson, *Semne şi simboluri (Ghid ilustrat. Semnificaţii şi origini)*, traducere de Ondine Fodor (consultant ştiinţific şi lector: Cecilia Fodor), Ed. Aquila '93, Oradea, 1998, 160 p., 150.000 de lei.

Toate sublinierile cu **aldine** îmi aparţin; cifrele din paranteze reprezintă pagina.

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Millennium

Tunelul cu un singur capăt

Recent, Liga disponibilizaţilor din Valea Jiului a ameninţat că va organiza o grevă generală. S-au strîns semnături şi, în următoarele zile, trebuie să ne aşteptăm ca şomerii să intre în grevă. Greu de ştiut cum va arăta protestul lor. Singura posibilitate ar fi ca, în semn de protest, să se apuce de lucru.

De ani de zile, adică încă de la înfiinţarea lor postdecembristă, sindicatele încearcă să facă grevă generală. De îndată ce tonul discuţiilor de la guvern începe să lîncezească, liderii sindicali organizează pichete, manifestaţii şi marşuri pentru a mai aduce, în rîndul trupelor de asalt, cîţiva noi recruţi. Nu există revoltă spontană, dintre cele cîteva sute înregistrate în ultimii doi ani, în care să nu fi strigat cineva, în curtea întreprinderii, că vrea grevă generală. Liderii încurajează, cu un zîmbet mic şi cu gesturi de aprobare, gîndul că, odată, vor putea organiza şi o grevă generală. Şi pentru că nu reuşesc (dacă l-ar citi pe Sorel ar afla şi de ce) organizează greve generale pe filială, federaţie, întreprindere sau secţie. Greve general-parţiale, limitate, grevă japoneză generală sau grevă generală săptămîna viitoare. Greva generală este, în fapt, dorinţa secretă a sindicaliştilor. Restul, ingrediente necesare – sărăcia, protecţia socială, legislaţia... s-ar zice că nu contează. Doar guvernele se shimbă pentru că nu au soluţionat problemele, liderii sindicali sînt eterni. Baronii din fruntea sindicatelor şi-au pierdut acum culoarea politică pentru că nu mai regăsesc pe scena politică nici o formaţiune căreia să-i maimuţărească atitudinile. Nu le rămîne decît să întreţină imaginea unui război de clasă, între *îmbuibaţii de la putere* şi *fomiştii de la strung* (citat din mai toate discursurile sindicale), între săraci şi cei cîţiva bogaţi. Chiar dacă e prea devreme să mai vorbeşti despre lupta de clasă, nicicînd nu este inutil s-o faci. Unul dintre liderii sindicali, remarcabil prin tonul lui vindicativ, prin nenumăratul şir de acuzaţii adus guvernului, prin acte de rebeliune copilărească – a afirmat, nu de mult, pe cînd ieşea de la o negociere cu premierul – că acesta îşi bate joc de sindicalişti, că i-a invitat la o şuetă şi, cu tonul de gheaţă al lui Coriolanus, adăuga că hotărîrea sa e de granit – va face grevă generală. Altul, boem, care e mai plin de idei decît de gramatică, joacă pe cartea democratică: dacă sindicatele vor, vom face grevă. Altul, sumă a celor doi dinainte la care se adaugă şi micile complicităţi trecute şi (după cum decurg lucrurile) viitoare cu scena politică, simulează, o vreme, dialogul în vreme ce priveşte la ceas, ştiind că e probabil ca ultima frază a discuţiei să nu mai poată fi rostită. Uneori te întrebi dacă ei doresc, în adevăr, greva generală. Sau se mulţumesc să fie nişte interlocutori hiperactivi la şuetele guvernamentale. Dacă nu cumva doresc doar, să consume în curtea întreprinderii revolta care s-ar putea extinde pe străzi. Inutil să spunem că de la aceleaşi negocieri, reprezentanţii guvernamentali (i.e. *îmbuibaţii* pomeniţi mai sus) au ieşit cu zîmbetul pe buze, strîngînd mîini în stînga şi-n dreapta.

Cum-necum, repetatele încercări de a face grevă generală nu au dat rezultate. Uneori pentru că sindicatele nu au fost solidare (pe vremea cînd făceau politică de partid era de înţeles), alteori pentru că nici nu au cu cine face – puţini sînt sindicaliştii de rînd care să mai privească la fruntaşii „marilor centrale sindicale cu respect. Alteori pentru că doar aşa, aducînd mereu în discuţie, ca din întîmplare, ideea paralizării producţiei, sindicaliştii îşi mai pot ţine laolaltă federaţiile, pot, printr-o logică bizară, să arate că au putere, că au uşa deschisă la Cotroceni sau la Palatul Victoria, oricînd peste noapte. Că pot substitui, la o adică, orice instanţă a acestui stat. Dar nu vor. Că sînt, e drept, sindicalişti, unii dintre ei cu studii serale neterminate, dar că pot încurca iţele şi discuţiile, acolo, în birourile puterii. Că din moment ce nu au soluţii pentru criza prin care trecem, guvernanţii *sînt* autorii ei. Şi, de asemenea, că din moment ce nu au soluţii pentru criza prin care trecem, sindicaliştii *nu* pot fi autorii ei. Şi ca ultimă probă de logică: *creşterea eficienţei, a salariilor etc. poate fi soluţionată prin oprirea muncii*. Pentru că e, într-adevăr, logică: de orizontul mereu prezent al grevei generale depind salariile şi eficienţa liderilor sindicali. Eficienţa lor de a explica de ce tunelul are un singur capăt.

Sorin ŞERB

Mahalaua postcomunistă

Bucureştiul e, aşa cum se ştie, o aglomerare de comune suburbane dizolvate într-o dezvoltare haotică. Cu excepţia cîtorva zone centrale, structura citadină lipseşte. „Modernizarea" comunistă a dărîmat case şi a adus în mahalale blocurile de beton. A înlocuit culoarea cu cenuşiul, pitorescul cu grotescul, grădina cu balconul, kitsch-ul cu estetica de lagăr. Blocurile n-au învins însă niciodată definitiv casele şi, în multe zone ale oraşului, cele două forme de arhitectură şi de trai conviețuiesc în pace şi dizarmonie. Caracterul suburban al unora dintre aceste locuri e mai pregnant decît al altora. Cartierul Ferentari (fosta comună Şerban Vodă) e un asemenea exemplu de suburbanitate postcomunistă accentuată: cu străzi şerpuite şi blînde, cu perimetre rectangulare de cămine insalubre şi de-a dreptul periculoase, cu fronturi de blocuri de zece etaje a căror înaintare s-a stins într-o dulce tranziţie virană... În ultimii ani, printre vechile case cu un nivel, au răsărit vile enorme, cu terase şi arcade, cu piscine şi garaje, cu garduri înalte şi impenetrabile. O scurtă privire asupra aceastei periferii a Bucureştiului poate releva cîte ceva din traiul unor concetăţeni de-ai noştri.

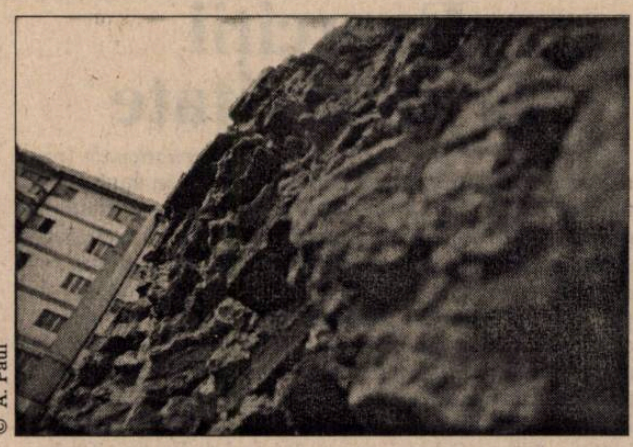

© A. Paul

Piaţa Ferentari şi viaţa

Centrul cartierului poate fi considerat Piaţa Ferentari. Cîteva tarabe de piatră înconjurate de magazine cu pereţi de cărămidă în care se găsesc brînză, pîine şi butoaie de vin. Dughenele de tablă cu detergenţi, şampoane, sticksuri, punguţe cu bomboane şi îmbrăcăminte ieftină atîrnată ca la bazar, sînt şi ele prezente. Lumea din piaţă e diversă. Poţi vedea indivizi pletoşi, în treninguri de fîş şi şlapi, ţigănci (n-am cum să le zic *roame* sau *rome*, Doamne iartă-mă, iată o temă de studiu pentru scrupuloşii în ale exprimării politice corecte) cu fuste colorate, pensionari săraci, dar şi oameni cu ochelari cu rame fine (puţin nelalocul lor în acest peisaj). Vînzătorii sînt romi şi ţărani deopotrivă, preţurile, moderate.

În spatele sectorului cu tarabe, pe o platforma de asfalt unde se descarcă maşinile de marfă, am numărat 18 cîini tolăniţi la soare. O comunitate fericită de maidanezi. Lîngă platformă s-a deschis un birou al primăriei sectorului cinci, de sesizări şi informaţii. La ora amiezii cînd mă aflam acolo, biroul era închis. Doi indivizi, unul voinic, cu o vestă ţărănească, celălalt, mai pirpiriu, cu un halat albastru priveau parcă uşor perplecşi un afiş pe care erau trecute programele de audienţă ale mai marilor sectorului, de la primarul Cătălin Chiriţă, pînă la secretarul general Aristide Olteanu. L-am auzit pe cel gras zicînd sacadat: „O să reclam toată piaţa, ...le muma lor la toţi!". Pirpiriul, puţin nesigur pe picioare i-a răspuns subţire: „Ce să reclami? Reclamă toată viaţa, dă-i dracului".

De-o parte şi de alta a pieţei sînt două spaţii verzi. Nu pot fi numite parcuri deşi, în stadiul de proiect asta trebuie să fi fost. Într-unul zac nişte fiare ruginite, cîndva leagăne, într-altul am văzut indivizi dintr-aceia care stau la taclale în picioare, cu sticle de bere sau de rachiu în mînă. Un fel de coşmar al ideii de parc, de loc relaxant, plăcut vederii. Coşmar cu bălţi negre şi figuri expresioniste.

Pe o altă latură a pieţei trece Calea Ferentari. Sînt acolo cîteva cîrciumi grele: „Surprizei srl", „Neptun" (de tablă) şi un cafe bar. Dinăuntru am prins frînturi de discuţii despre NATO şi Iugoslavia. Unii dintre muşterii purtau pălării cu boruri largi şi mustăţi răsucite. Şi nu erau mexicani. Vizavi e un fel de cooperativă pentru înmormîntări. Oferă ajutoare de deces pentru pensionari, alimente, de la pîine pînă la rahat şi condimente, servicii funerare şi transport, produse specifice cum ar fi dresurile negre, baticurile, prosoapele, lumînările etc. Acolo poţi comanda cruce şi sicriu. Cooperativa cu băcănie se cheamă *Eterna Expres Service*. Foştii ceferişti au reducere.

Nu numai despre oameni paşnici şi sifon

Pe partea opusă a pieţei, faţă de Calea Ferentari, trece strada Bachus. Arteră importantă, cu staţii de autobuz. Staţii cu nume cum doar la periferiile Bucureştiului poţi găsi: „Armistiţiului" sau „Munţii Carpaţi". Pe Bachus sînt multe vulcanizări, spălătorii auto şi... sifonerii. Doară..., cu sifon se fac atît siropul, cît şi spriţul. Sifonul care domoleşte setea, tăria şi necazul. Deliciu al verii provincial-universale. Gheorghe Cosma e proprietarul uneia dintre aceste sifonerii: cu clopoţel pentru clienţi, două robinete, butelii de gaz şi clasica roată... Un vis pe care Cosma îl are încă de pe vremea lui Ceauşescu. A pornit instalaţia după revoluţie, chiar lîngă casă. Îi pare rău că n-a putut să şi-o deschidă între blocuri. Acolo ar fi fost vad mai bun. Aşa, cîştigă doar cît să nu moară de foame şi să-şi întreţină, cît de cît, familia. Fiica lui, deja studentă, a făcut şcoala la doi paşi de casă, pe aceeaşi stradă Bachus, la „George Călinescu". O şcoală generală cu o curte părăginită, cu ierburi crescute pe alei, unde am văzut un bătrîn şi o fetiţă culegînd muşeţel. O clădire închisă la culoare, cu gratii şi plase la toate ferestrele chiar şi la etajul doi.

Undeva prin apropiere, printre garduri şi bălţi, e strada „Trompetului". Acolo s-a construit o vilă cu multe arcade, între nişte case prăpădite. Săracii şi îmbogăţiţii conviețuiesc în Ferentari pe aceleaşi străzi. Pe „Trompetului" am prins o întreagă promenadă: femei vînzînd seminţe pe marginea trotuarului, bărbaţi burtoşi cu pălării mari, copii jucîndu-se în mijlocul străzii fără grija maşinilor, un bătrîn azvîrlindu-şi cîrja după un băietan de vreo 12 ani, automobile cu geamuri fumurii demarînd în trombă pentru a frîna apoi în scrîşnet de cauciucuri... O forfotă contrastantă cu liniştea de pe celelalte uliţe, fundături noroioase şi vălurite. Spre capătul „Trompetului" se zăresc căminele sociale. Sinistrele GT-uri. Acolo trăiesc şi cîte 16 oameni într-o cameră. Tuberculoza, păduchii şi scabia sînt la ele acasă. La fel şi infractorii recidivişti. Nu există uşi de intrare la scări şi nici geamuri pe culoare. Cîţiva poliţişti patrulează aproape în permanenţă în zonă, fiind mai tot timpul atenţi la identitatea şi activităţile locatarilor. Un alt asemenea ghetou e chiar lîngă secţia 19 de poliţie, pe strada Amurgului. Secţia unde meseria de „gabor" se învaţă cel mai repede. În perimetrele dintre cămine, în afară de poliţişti, rareori se aventurează cineva străin. Dar să ne întoarcem la locurile mai paşnice ale cartierului.

Cui şi bisturiu, „Crimă şi pedeapsă"

La intersecţia dintre strada „Talazului" şi „Bachus", pe o casă e o iscripţie mare ce indică un cabinet sanitar de urgenţă. Cabinetul nu are nici un fel de autorizaţie dar, patroana, care se recomandă a fi fostă asistentă şefă, îmi explică necesitatea existenţei lui. Îmi spune cum a salvat viaţa unui copil căruia i-a scos un cui din gît cu un bisturiu nesterilizat. Nu l-a putut steriliza, cum nu poate steriliza niciodată nimic fiindcă „nenorociţii" de proprietari ai imobilului i-au oprit curentul. Şi oricum, nici cuiul înghiţit şi rămas în gît nu fusese sterilizat... Destui oamenii din cartier frecventează totuşi locul cu încredere ori de cîte ori au probleme de sănătate. În cabinet se găsesc cîteva medicamente, un halat, un stetoscop, o masă, o chiuvetă şi cîteva rafturi cu cărţi. Pe masă am văzut o carte deschisă: „Crimă şi pedeapsă". „Talazului" colţ cu „Bachus"...

Pe celălalt colţ e o biserică nouă, baptistă. Un tînăr din cartier, Alexandru, îmi spune că a devenit *credincios*. Probabil baptist, nu prea ştie bine. Nu ştie nici dacă părinţii l-au botezat cînd era mic. Are 20 de ani şi îl regretă pe Ceauşescu. Crede că dacă acesta ar fi trăit le-ar fi dărîmat şi lor casa şi le-ar fi dat apartament la bloc. Cu gaze şi apă caldă la robinet. „Mulţi au fost dărîmaţi şi acum trăiesc în condiţii mult mai bune decît înainte" spune cu năduf. Mulţi alţi proprietari de case din zonă îi invidiază pe cei de la bloc. Şi au dreptatea lor. 90% din casele cartierului au încălzire cu lemne. Li se aduce mereu lemne cu camionul şi, de fiecare dată sînt păcăliţi la cantitate. Cei mai înstăriţi şi-au pus gaze. Operaţia costă vreo 15-20 de milioane.

Calea Ferentari are şi o prelungire care se cheamă „Prelungirea Ferentari". Prelungirea prelungirii se cheamă „Zeţari". Unde întoarce tramvaiul. Mai bine zis, *întorcea*, fiindcă acum şinele sînt scoase. În locul lor e o groapă mare plină de apă în care se oglindesc stîlpii de beton şi cablurile de sîrmă rămase întregi. Şi am ajuns la periferia mahalalei. La marginea cîmpului, lîngă autobază. Mai sînt nişte străzi laterale, dar pe care nu se poate intra decît cu camionul sau cu cizme de cauciuc. Numele lor sint deja zoologice: „Zebrei", „Rinocerului". Ca-n bestiarele medievale ale infernului. Noroc că marginea Bucureştiului e doar un purgatoriu. Un loc neterminat.

Andrei MANOLESCU

Îl cunosc pe...

Ion Berceanu, instructor auto

Bună dimineaţa!

Bună, dom' director.

Cum vă e azi?

Trăiesc pe picior mare, vai de capu' meu! Hai să plecăm.

Întîi operaţiunea SOC! Reglăm scaunul, oglinzile, punem centura...

Hai să plecăm! Semnalizezi, te asiguri, faci gararea cu spatele, apoi intri în trafic... Înapoi... total dreapta, din mers dacă poţi...

Şi acum? Înainte?

Înainte! Că-nainte a fost mai bine... Ai grijă la ocolirea gropilor... şi pe ele, egalele noastre, le tratăm cu grija cuvenită, cu asigurare, cu semnalizare... Ăla din spate ca ăla din spate, dar ce te faci cînd e unul paralel cu tine şi tu iei brusc de volan să ocoleşti o groapă... Acum, ce rugăminte am... unde găsim un loc pe dreapta să oprim... unde găsim un loc, aia e! Rugămintea mea ar fi să nu mai turezi motorul... Îl turezi degeaba... nu e băgat nici în viteză, nici ambreiajul nu e apăsat... lucruri elementare de altfel. Ia las-o mai încet, să oprim cît mai pe dreapta... ia stînga mult... stînga de volan, parcă aş vorbi cu turcii... dacă zic stînga de volan e stînga. Bun. Plus de asta, stai prea rigid... dai cu spatele şi te uiţi în faţă, stai lemn? Hai să înaintăm spre semafor.

Înainte?

Am zis eu ceva? Nu ştii teorema lui Berceanu. Dacă nu zic nimic înseamnă c-o luăm înainte. În teorema asta e valabilă şi reciproca... apasă pe acceleraţie! Las-o! Iart-o! Părerea mea e să stăm mai relaxaţi şi să adaptăm viteza condiţiilor de trafic... să fim mai maleabili în mişcări şi-n toate alea... Să trecem prin tunelul ăsta... mai pe dreapta puţin, să nu luăm nici gropile la rînd, o, da' nu aşa de dreapta că luăm tot prafu' şi cuiele... dacă avem demaraj, putem schimba şi a patra. Lumea cunoaşte multiple posibilităţi! Acum dacă ai încetinit, dă-i-o pe a treia... după autobuz la dreapta... uite un popă! L-am văzut din faţă, îmi merge bine! Uite şi un cal.. în centrul oraşului, bine-i şade! Ce să-i ia agentul?

Măgaru' de la bicicletă?

Încetineşte pentru pietoanta asta.

Da' nu era nici un semn!

Nici indicator şi nici marcaj.

Doar picioare pînă-n gît. E o presemnalizare!

Da, care poate deveni periculoasă.

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

VULTURUL ROŞU AL LUI PINOCCHIO ŞI ÎNĂLŢAREA FERICITĂ A PARLAMENTULUI

● Un TIR rămas în pană, pe str. Radu de la Afumaţi (fostă Ghica Vodă). Pe toată lungimea lui, un vultur roşu, domnesc, pe a cărui aripă, întinsă cît TIR-ul, scrie, cu litere mari şi roşii: „TRANS NICULAE EXPRES". (**a.l.ş.**)

● În faţa juriului, în declaraţia dată în legătură cu intimităţile monicalewinskiene, Bill Clinton s-a scărpinat la nas de 0,26 ori pe minut *(Le Monde,* 20 mai a.c.). Alan Hirsch, cercetător la o fundaţie destinată studiului gustului şi mirosului (Chicago), explică: *Atunci cînd cineva minte, anumite ţesuturi din interiorul nasului se inflamează. Numim acest lucru «efectul Pinocchio».* (**A. C.**)

● Conform cotelor de audienţă, telespectatorii au preferat filmele dezbaterii din Parlament. Totuşi, au pierdut scene şi replici demne de vechea emisiune „Cascadorii rîsului". Cel mai haios a fost venerabilul domn Diaconescu. Derutat: „Cum o chema, c-am uitat? Doamna... Doamna". Mirat şi supărat: „Ce procedură?! Nu mai e procedură". Exasperat: „Domnul Berceanu, un minut replică şi cu asta terminăm". Discuţii ironice în prezidiu, cineva uitase microfonul deschis. Petre Roman: „O face, dom'le, domnul senator, nu aude?" I. Diaconescu: „Aude, cum să nu, dar îl amuză". Discursul final al lui Radu Vasile: „Banca este, conform legii, în subordinea Parlamentului". Replică de sală: „Mă rog, votată în Parlament". Iar replică (nervoasă): „Ei, gata, gata cu replica". Urare ciudată la sfîrşitul discursului: „Vă urăm o Înălţare fericită. Bineînţeles, ne referim la guvern în primul rînd." Dar un parlamentar mai are ceva de spus, se ceartă cu domnul Diaconescu, ajunge la tribună: „Dom'le, am auzit că... legat de..." Un alt parlamentar face semn că vorbitorul e turmentat. El continuă, incoerent. Începe votul şi el rămîne năucit la microfonul care i-a fost tăiat. Cade cortina. (**C. G.**)

TINERI F. TARI ŞI SEXY MÎNUIE MAŞINA DE TUNS IARBA ŞI ANALIZEAZĂ CU ATENŢIE NOTA DE PLATĂ

● Generaţia tînără: destinsă, dezinhibată, lucidă. Despărţindu-se, două eleve de la „Caragiale" mai au să-şi comunice, totuşi, ceva, strigînd cît le ţine gura de pe un trotuar pe altul: „Baftă! Şi sună-mă să-mi spui dacă ai luat mai mult de 6". (**T. C.**)

● *„Roşii româneşti, f. tari şi sexy"* – scrie pe un carton de pe o tarabă de legume din Piaţa Progresul. (**A. C.**)

● Servituţile modernităţii: pentru a tunde gazonul, în faţa unei arătoase instituţii trudesc din greu doi oameni: unul, portarul clădirii, ţine un lung cordon electric, cel de-al doilea, fochistul, mînuie maşina de tuns iarba, care duduie precum concasorul, umplînd împrejurimile de zgomot. Nostalgia noastră visează un paşnic fişîit de coasă înaintînd în iarbă. Oricum, pare şi mai productiv. (**T. C.**)

● Restaurantul *Shorley*, din zona Grozăveşti, se preocupă pe larg de drepturile consumatorilor. Meniul său debutează cu un scurt îndemn, care materializează visul clientului dintotdeauna: *Vă rugăm să analizaţi cu atenţie nota de plată emisă pe calculator (...). Pentru a evita orice posibilitate de furt din partea ospătarilor, pîinea şi muştarul au fost trecute direct în preţul de cost al produselor noastre, deci acestea nu apar pe nota de plată.* Urmarea textului trece deja în sfera profesiunilor de credinţă: *Aveţi dreptul, prin calitatea dv. de consumator, să refuzaţi orice produs (...).* (**I. P.**)

INTELECTUAL SERIOS CU CRAVATE ULTRAMODERNE LA O NUNTĂ ÎN W.C.

● Fără prejudecăţi şi cu claritate în formularea scopului: „Intelectual cu locuinţă, doresc intelectual serios pentru mariaj" *(Adevărul,* nr. 2788). În comparaţie, cîtă risipă de vorbe şi cîte tertipuri stilistice în anunţurile matrimoniale obişnuite... (**T. C.**)

● Într-o dugheană din Piaţa Delfinul, pe un snop de cravate stă următorul anunţ: „Cravate ultramoderne a la Alex Macavei (Prima TV), Marius Tucă şi Mircea Badea (Antena 1)". Imprimeurile de pe cravate îi reprezintă pe: motanul Tom (Metro Goldwyn Mayer), Tweety şi Bugs Bunny (Warner Bros). (**M. V.**)

● Duminică după-amiaza, trecătorii prin Pasajul Universităţii au putut să se pună la punct cu noutăţile din domeniul manelelor. Melodiile, care beneficiau de suportul unor staţii de amplificare serioase, nu veneau de la nici un local sau magazin din zonă – toate erau închise –, ci de la W.C.-ul public. Era nuntă-n cartier. (**C. P.-B.**)

COSTICĂ GURĂMULTĂ ÎN GURA ADEVĂRULUI

● Aflăm de la ştiri că doi vecini s-au luat la bătaie şi unul a intrat în spital. Numele unuia era Costică Gurămultă, iar al celuilalt Costică Zmeu. Predestinare sau hazard? Şi dacă unul vorbeşte mult şi celălalt (o ştim din basme) este un bătăuş înrăit, sunaţi la 89... şi spuneţi care a ajuns la spital. (**C. G.**)

● Pe B-dul Carol I, în dreptul Teatrului Naţional, poate fi văzută (şi testată) o stranie combinaţie de *pop corn* şi chiromanţie. Mai exact, e vorba de un chioşc unde se vînd floricele de porumb şi la care a fost ataşată un soi de maşinărie de ghicit. Partea vizibilă a acesteia se prezintă, în principal, sub forma unei reproduceri în ipsos destul de grosolane a faimoasei „Bocca della verità", avînd afişate ceva mai sus nişte instrucţiuni de utilizare. Dacă te-ai decis să le urmezi, cumperi (cu 2000 de lei) un jeton de la vînzătoarea de floricele, îl introduci într-o fantă aflată în dreapta aparatului şi pe urmă vîri mîna stîngă în Gura Adevărului (care nu e prea adîncă, fiindcă înăuntru nu-ţi încap decît degetele). Se aprind cîteva beculeţe pe desenul unei palme fixat, sub un geam, deasupra Gurii şi se aude un glas bărbătesc care îţi spune, pe un ton poruncitor, mai întîi să aştepţi, apoi să iei biletul ce cuprinde adevărul căutat. Dintr-al meu, de pildă, reiese că în dragoste sînt *pasionant, impetuos şi rezistibil.* Mesajul scris al oracolului se încheie cu un fel de punctaj (de la 1 la 9, fiecare punct fiind reprezentat printr-o steluţă) care acoperă următoarele domenii: IATA (probabil, VIAŢĂ); FRAGOSTE (probabil, DRAGOSTE); NOROK (probabil, NOROC); SANATATE (probabil, SĂNĂTATE); SE (probabil, SEX). (**D. S.**)

GRÂU MASINAT LA GRAŞI DE ÎNTEMEIETORUL MOSCOVEI

● Au apărut pe piaţă nişte napolitane cu un nume nu tocmai comestibil: *BANI.* Se numesc aşa pentru că, desigur, poţi cîştiga mulţi bani dacă le cumperi. Pînă la cîştigurile cumpărătorilor, producătorii (o firmă din Bucureşti) au fost de-a dreptul îmbătaţi de perspectiva îmbogăţirii rapide. Aceasta trebuie să fie explicaţia că toate logo-urile publicitare de pe ambalajul napolitanei, dar absolut toate, sînt scrise aberant: „Ofert speciala", „Trage şi gâstica", „Toate şunt gastigatoare", „Conţinut: grâu masinat, ulei rafiinat fin, licitina" etc. În nebunia generală, în care *grâul* şi *licitina* se plimbă cu *masina, banii* rămîn singurul lucru corect. Corect? (**C. P.-B.**)

● Aproape de *Shorley* există primul restaurant a cărui denumire are curajul să-şi asume efectele frecventării sale: Pizzeria *La graşi.* (**I. P.**)

● Bicentenarul lui Puşkin ocupă un loc important în viaţa Rusiei, în pofida crizelor de toate felurile care o zguduie. Editurile rivalizează cu fabricile de bomboane de ciocolată în popularizarea operei şi numelui poetului. Şi totuşi, un chestionar distribuit elevilor a produs o seamă de răspunsuri derutante la întrebarea „Cine este Puşkin?". Iată cîteva: „primul om în spaţiu", „un om bun cu copiii", „primul ţar", „întemeietorul Moscovei", „poetul care va fi viitorul nostru preşedinte". Va concura cu regizorul de film Nikita Mihalkov. (**M. B.**)

NĂSCUT LA RÎMNICU-SĂRAT

● Era genial şi, mai ales, recunoscut ca atare. Desenele lui erau şi sînt inconfundabile în linia şi firul lor continuu, complicînd într-un ghem obsedant lumea şi lămurind-o printr-un humor care-i purta numele. Trăsătura lui stilistică era şi este la fel de celebră ca marca „Picasso" sau „Dali". Colecţionarii şi muzeele de artă modernă „se băteau" pentru lucrările lui, neştiind în ce şcoală să-l înscrie. Nu răspundea la nici un catalog şi se socotea „un anarhist foarte ordonat". Timp de peste 50 de ani a fost desenatorul nr. 1 al celei mai prestigioase reviste americane, „The New Yorker". A murit, zilele trecute, la New York, în vîrstă de 84 de ani. Se născuse la Rîmnicu-Sărat, în 1914 – plecase din Bucureşti, la 18 ani, plin de literatură şi filosofie. Se numea Saul Steinberg şi poate sta liniştit lîngă cei cîţiva români – Ionesco, Cioran, Celan, Eliade – care au cucerit lumea şi gloria în a doua jumătate a acestui secol icsics. (**R. C.**)

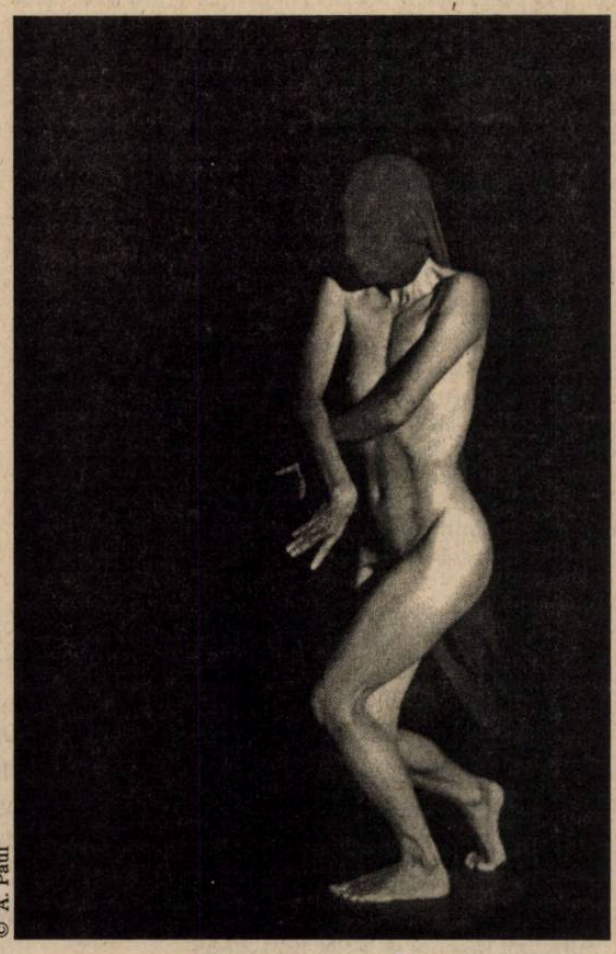

© A. Paul

Orgoliul smereniei

– dialog cu ambasadorul Sergiu CELAC –

O cunoscută butadă spune că atunci cînd nu eşti capabil de nimic altceva te faci şef. Ea a fost formulată, probabil, de un personaj de rangul doi care, deşi se afla foarte aproape de planul întîi şi considera că locul prim i s-ar fi cuvenit deplin, totuşi n-a ajuns niciodată acolo. O discuţie despre planul secund cu cineva care n-a fost vreodată „în faţă“ ar fi contabilizat, poate, mai ales frustrări, evocînd fatalităţi de destin. Ne-a interesat mult mai mult opinia cuiva care a deţinut şi funcţii importante, de notorietate; interlocutorul nostru, dl Sergiu Celac, a fost ministru de Externe în cel dintîi guvern postdecembrist, apoi ambasadorul României în Marea Britanie şi în Irlanda, iar acum este ambasador cu însărcinări speciale în Ministerul Afacerilor Externe. Am putea spune că, în clipa de faţă, în raport cu poziţiile ocupate anterior, domnia-sa se află într-un fel de plan II.

Competenţă, utilitate, performanţă

Mulţumindu-vă pentru titlul propus dialogului nostru, v-aş întreba, stimate domnule Celac, de ce aţi ales, spre a defini mentalitatea funcţionarului public, această formulă paradoxală?

Găsesc că-i o sintagmă absolut firească, nu-i văd conotaţia paradoxală. Sau, admit că ea ar putea să pară contradictorie, dar numai privită superficial. Să mă explic: participam cu vreo 8 ani în urmă, la Londra, într-un grup de experţi, la prima Conferinţă Internaţională consacrată crizei din Balcani. După o noapte de lucru intens pe cîteva texte care urmau să fie adoptate de plenara Conferinţei desfăşurate la nivel de miniştri de Externe, preşedintele de şedinţă, un ilustru diplomat, funcţionar public britanic „chintesenţial“, s-a uitat la un moment dat la ceas şi a spus: „cred că trebuie să întrerupem lucrul aici şi să mergem la spectacolul secundar“. Munca efectivă fusese făcută de noi, la nivel de experţi, iar ce urma să se petreacă mai departe, expunerea şi ratificarea (sau nu) a ceea ce s-a convenit *ad referendum*, ţinea de simplul gest politic. Deci, în ce ne priveşte, „let's join the side show“.

Din această expresie nu ar transpare mai ales orgoliul?

Cînd funcţionarul public, personaj de planul doi, la urma urmei, este competent, util şi, în consecinţă, performant, are orgoliul că numai el ştie să facă bine ceea ce trebuie făcut, dar are şi gradul de smerenie liber aleasă şi acceptată ca atare, necesar subordonării faţă de ceea ce sistemul anglosaxon în general numeşte „our political masters“, şefii noştri politici. Noi facem ce ne spun ei, fiindcă aceasta e condiţia funcţionarului public. În schimb noi facem bine ceea ce ni se cere pentru că ştim cum se fac lucrurile.

Oricît de liber asumată iniţial, poziţia de subordonare nu naşte totuşi şi frustrări?

În principiu, nu. Fiindcă pe funcţionarul public îl caracterizează, sau ar fi necesar să-l caracterizeze, o altă înţelegere şi o altă folosire a ideii de „politic“. În cazul diplomaţilor apare un accent în plus, deoarece ei funcţionează eminamente politic în terenul relaţiilor internaţionale. Există însă o diferenţă faţă de omul politic propriu-zis, care îi situează într-un plan secund ales în mod voluntar: absenţa ambiţiei de a rîvni puterea. Un funcţionar public are faţă de subalternii săi numai atîta putere cîtă îi este necesară spre a îndeplini comandamentele venite din sfera politicului. În această relaţie, una de *feed-back*, apare elementul de complexitate, pentru că funcţionarul diplomatic nu este un instrument orb, un subaltern şi un executant de tip militar, deşi, uneori, intervine şi acest din urmă aspect. Dar pînă şi în militărie se mai schimbă lucrurile... Un conducător politic înţelept stă cu urechea ciulită şi la semnalele inverse care-i vin din partea profesioniştilor, cu condiţia ca ei să fie cu adevărat profesionişti. Nu văd nimic frustrant în faptul că dai aceste semnale din planul doi, dacă ele sînt competente şi utile.

Într-o funcţie nu creşti, te consumi

În activitatea dvs., v-aţi aflat, totuşi, şi în poziţii de prim-plan. Nu se presupune, implicit, că acolo se găsesc şi alte posibilităţi de afirmare şi dezvoltare decît atunci cînd te găseşti în planul doi?

Despre raporturile dintre ceea ce numiţi poziţiile de prim-plan şi cele de plan secund, ca şi despre avantajele şi dezavantajele relative ale unuia faţă de celălalt, am găsit cîteva referiri instructive în memoriile lui H. Kissinger, principalul consilier al preşedintelui Nixon pentru problemele de securitate naţională. Relaţiile dintre consilierul preşedintelui SUA în acest domeniu şi Secretarul de Stat au fost în cel mai bun caz uşor tensionate şi întotdeauna complexe. În sistemul american, unde preşedinţia are un rol executiv, principalul consilier de politică externă poate căpăta, în anumite circumstanţe, puteri concurente şi chiar unele ce se plasează deasupra celor ale Secretarului de Stat, iar Kissinger chiar a avut aceste puteri. Or, ce se întîmplă? Spre deosebire de funcţionarul public H. Kissinger, numit în funcţia de consilier de către preşedinte, secretarul de stat, William Rogers, era învestit de Congresul SUA.

În această situaţie cine se plasa, în realitate, în planul doi?

Greu de spus. Întîmplarea a făcut ca, la un moment dat, Kissinger să devină el însuşi secretar de stat, iar în această calitate să-şi poată corecta primele impresii şi concluzii asupra conţinutului celor două funcţii şi a raporturilor dintre ele. Observaţiile sale oferă o deschidere interesantă asupra relaţiilor şef-subaltern. Secretarul de Stat, William Rogers, cu care el se confruntase în diferite ocazii, era de meserie avocat de afaceri, aşa încît bagajul cu care venise în această funcţie se limita la cunoaşterea unui anumit mecanism. În scurt timp el a ajuns sclavul aparatului birocratic, diminuîndu-şi astfel capacitatea de a impune voinţa politică. Evident, Kissinger – care era profesor de ştiinţe politice şi relaţii internaţionale, avînd totodată şi o bogată practică de negociator diplomatic încă din vremea administraţiilor Kennedy şi Johnson şi care, în acelaş timp, nu era nici un naiv, nici un om lipsit de orgoliu, dar şi destul de puţin predispus la smerenie – a fost îndemnat prin forţa lucrurilor să preia nişte funcţii care nu-i aparţineau. În prima parte a memoriilor sale, el formulează o paradigmă foarte utilă: într-o funcţie în care conduci şi iei decizii nu înveţi nimic, confiscat fiind de necesitatea de a lua zilnic hotărîri, de cele mai multe ori unele complexe. Experienţa acestui exerciţiu este valorificată mult ulterior, în memorii, dacă ţi le scrii.

Ce se poate comunica atunci cînd „experienţa anterioară“ nu e relevantă pentru funcţia pe care cineva o îndeplineşte la un moment dat?

Chiar şi în acest caz, se poate comunica un adevăr verificabil: într-o funcţie nu „creşti“, acolo te consumi.

Mobilitatea, cu avantajele şi riscurile sale

Aţi avut aproape toate funcţiile posibile în diplomaţie, pornind de la translator la cel mai înalt nivel şi pînă la ministru de Externe. Consideraţi că planul II v-a dat mai multă libertate şi şansă de dezvoltare?

În comunismul care a existat la noi, cînd am început eu munca la Ministerul de Externe – dar cred că faptul e valabil în orice sistem totalitar – două dexterităţi te predestinau la poziţia subalternă: dacă ştiai să scrii coerent şi dacă ştiai limbi străine. Deci, uneori, competenţa poate fi un handicap. Dar, în orice sistem, fiecare dintre noi se hotărăşte în sinea sa şi în timp – în mulţi ani – spre ce să aspire: vrea să fie funcţionar public sau caută să obţină putere de decizie, cu servituţile pe care le implică fiecare dintre aceste poziţii.

Dar a fi ministru nu înseamnă că te afli, de fapt, într-o poziţie de decizie politică?

Poate fi interpretată ca o poziţie politică şi de decizie, dar pentru mine personal nu a însemnat o îndepărtare de statutul de funcţionar public. După ce guvernul provizoriu din care am făcut parte şi-a încheiat mandatul, n-am candidat în alegeri, nu m-am înscris în nici un partid, m-am întors la meseria de diplomat. Dar asta-i o opţiune personală. Alţii au decis altfel.

În mod curent, în lumea modernă în care vrem să intrăm, poziţia politică nu pare, totuşi, mai tentantă?

După părerea mea, societăţile care funcţionează bine în lumea modernă, şi care îşi dau seama că trebuie să înveţi tot timpul, au avut două surse pentru a învăţa, cu smerenie, precizez, ceea ce merită să ştie. Una din surse au constituit-o marile societăţi industriale, corporaţiile multinaţionale, care devin mai complexe şi se aseamănă foarte mult în modul lor de operare cu funcţionarea unor naţiuni. Este ceva de învăţat de aici. Interesant că transferul de bună gestionare s-a făcut dinspre economic spre politic şi nu invers. Conceptul de ceea ce numim azi *good governance* a fost precedat de ideea de *corporate governance*. A doua sursă de inspiraţie a oferit-o societatea civilă, un fenomen de secol 20, care reprezintă de fapt o nouă realitate a puterii.

Cu toate că ea nu este permanent „în faţă“, ci acţionează mai degrabă în plan secund?

Nu-i în faţă tot timpul, dar are efect: picătura care găureşte piatra. Şi, tot ca un paradox, aş observa că funcţionarul public, în bunul înţeles, cel demn, al cuvîntului, este într-un fel „societate civilă“, deşi el se subordonează unei ierarhii şi unei discipline stricte pe care societatea civilă nu le impune.

Şi-atunci ce-i apropie?

Libera alegere. Bineînţeles, în relaţia cu factorul politic, corpul funcţionarilor publici urmează şi îndeplineşte cu precizie şi loialitate semnalele care-i vin din partea celui dintîi; însă nu-şi schimbă esenţa în funcţie de alternanţele politicului. În condiţiile unei schimbări de orientare politică a guvernului, corpul funcţionarilor publici are datoria, dar şi privilegiul de a realiza acest transfer din punctul de vedere al unor directive care pot fi diferite de cele urmate pînă atunci. N-are voie să rămînă în inerţie, dimpotrivă, are obligaţia de a asigura continuitatea, în condiţiile schimbării, şi raportarea la interesul naţional.

Credeţi că bunul mers al societăţii noastre depinde, mai mult decît bănuim, de profilul personajelor care nu sînt toată ziua în prim-plan?

Depinde de profesionalism. Iar dacă ne referim la funcţionarul public, depinde şi de loialitatea lui, prezidată de transparenţă şi de ceea ce se numeşte *accountability*, adică datoria de a da seamă.

Cel care decide, cel care execută

În cursul desfăşurării unui mare eveniment internaţional, la lucrările unui forum, o idee foarte bună, o soluţie, poate să vină de la cineva plasat în eşalonul 2. Dar tratatul, amendamentul, documentul de mare valoare se leagă de numele celui care-l prezintă. Asta nu dă un sentiment de frustrare?

N-aş zice. Aici există nişte reguli pe care funcţionarul le ştie perfect. O idee bună, o sugestie utilă pot veni de la un personaj de rangul 2, dar cel care decide este totdeauna eşalonul 1. Firesc: din eşalonul 2 vin tot felul de impulsuri, vin şi prostii. Şi-atunci discernămîntul celui care decide este crucial. Din cauza asta el poartă răspunderea politică în faţa electoratului, a societăţii civile, a istoriei, pînă la urmă. Cel care decide trebuie să ştie să-şi selecţioneze colaboratorii şi să-i determine să lucreze cît mai performant pentru punerea în practică a unei anumite idei. Dar ideea este a lui, a decidentului. Dacă din eşalonul 2 vin soluţii, idei utile, ele încetează să mai fie proprietatea eşalonului 2. Aici intervine orgoliul de subaltern calificat, acela de-a şti pentru sine că „eu am dat această idee sau această sintagmă“. Dar totul rămîne în el.

Omeneşte judecînd, asta nu alimentează o oarecare amărăciune?

Nu, fiindcă n-ai de unde să ştii dacă o idee pe care tu o consideri bună va fi sau nu preluată. Aştepţi. Iar dacă n-a fost preluată, „iţi aştepţi timpul“, mai bine zis timpul ideii tale, pe cît posibil fără amărăciuni de prisos. Dar se poate întîmpla şi ca ideea ta să corespundă unei anumite conjuncturi politice pe care ai interpretat-o prost, fiindcă tu nu eşti om politic.

Aţi propus vreodată o sintagmă a cărei paternitate v-a fost recunoscută?

Am constatat cu oarecare surpriză că la o conferinţă internaţională mi s-a atribuit paternitatea unui termen pe care eu îl consideram de la sine înţeles: „ratificabilitatea“.

La ce domeniu se aplică?

În teoria şi practica negocierilor, care este un domeniu de mare profesionalism, dar rezervat, aş zice, personajelor de plan secund. Este bine documentat faptul că atunci cînd marii decidenţi, şefii de state sau de guverne, au dat la o parte negociatorii spunînd „ăştia sînt nişte birocraţi, hai să negociem noi“, s-au produs de regulă catastrofe. Decidenţii nu trebuie să negocieze; asta-i o altă meserie. Însă, de ambele părţi, negociatorii lucrează în virtutea unor mandate primite de la cei care decid. Este înţelept ca decidenţii să aibă mereu la îndemînă un teren de repliere, dînd vina pe subalterni: fie că au greşit, fie că n-au înţeles, fie că şi-au depăşit mandatul, fie că nu l-au îndeplinit.

Care-i cea mai mare grijă a unui negociator, la tratative?

Să priceapă/intuiască mandatul celui cu care negociază. Altfel spus, să deducă din ceea ce ştie – trebuie să ştie foarte multe! – şi din ceea ce observă la faţa locului, păstrîndu-şi mereu trează dexteritatea de a-şi „citi“ interlocutorul, cum să evalueze exact pînă unde poate ceda cel cu care tratează. Una din virtuţile mentalităţii acceptate de eşalonul 2 este capacitatea de a colabora şi pe orizontală, ceea ce la nivel de eşalon 1 se produce mai rar, oricum mai greu. În asemenea împrejurări cei din eşalonul 2 trăiesc momente de mare tensiune intelectuală care îmbină spiritul temerar şi calculul rece, lucid. Fiecare dintre părţi ştie ce înseamnă smerenia ierarhică liber acceptată, dar şi orgoliul lucrului bine făcut, cizelat la nuanţă. Lucrurile se negociază atunci „între noi, meseriaşii“.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

● Anul VII ● Nr. 329 ● 28 mai - 3 iunie 1999 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Mircea VASILESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VII

nr. 330

4-10 iunie 1999

16 pagini 2500 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

BOEMA

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Vladimir BULAT, Şerban FOARŢĂ, Claude KARNOOUH, Adina KENEREŞ,
Ion Bogdan LEFTER, Valeriu NEGRU, Petre RĂILEANU
– interviu cu dr. Sandu COCIAŞU –

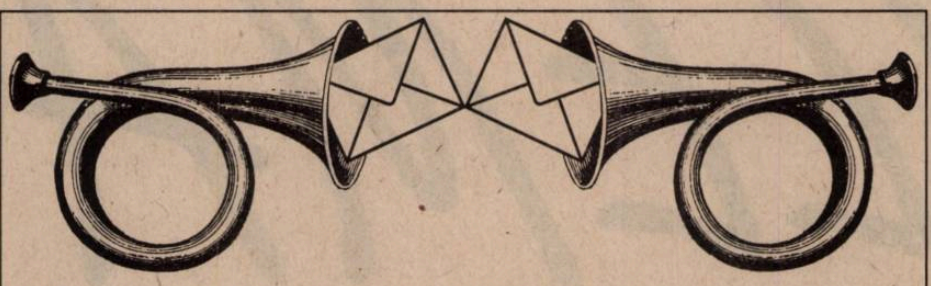

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 321: *„Binele de altădată“*

„Teatru radiofonic“

Stimată redacţie

Nu ştiu dacă v-aţi gîndit vreodată la faptul că spaţiul epistolar al *Dilemei* e un spaţiu magic. Sînt teme la care nu te-ai gîndit niciodată serios, dar încep pe nesimţite să se coaguleze singure, de parcă nu eşti decît un virusat şi dintr-o dată purtător al unor „texte“... O ştiţi cu siguranţă, şi o ştiu toţi dilematicii care vă trimit scrisori, scrisul „curăţă“ frumos, vindecă.

De fapt voiam să răspund la o temă trecută a *Dilemei*, „Divertismentul“. Cîteva amintiri, nişte senzaţii stîrnite şi, după ceva timp, necesitatea (curajul?) de a vă scrie din nou. Aşadar...

Bunicii mei aveau aparat de radio. Le mai găseşti astăzi pe la anticariate sau, rar, prin case în care există cîte un colţ cu aer cochet şi uşor preţios de vechituri alese.

În cîte o zi, şi mai totdeauna spre amurg, noi, copiii, eram ţinuţi cu asprime. N-aveam voie să vorbim, să ne hîrjonim, să şoptim. Şi totul se petrecea pe un întuneric din ce în ce mai gros. Bunicul asculta „Teatru radiofonic“.

Era ora cînd ne cam adunam de pe afară, după ce mai trăsesem încă o porţie de joacă, îndestulaţi în urma cinei totdeauna prea timpurii (bunicii mei, numai ei, nu şi noi, copiii, mîncau de două ori pe zi: „dimineaţa“ la 11 şi „seara“ la 6!). Era ora cînd trebuia să dăm jos praful de pe noi, ne linciream şi de obicei făceam gălăgie.

Nu şi în serile cu teatru radiofonic.

Bunicul stătea aşezat pe marginea patului, sprijinindu-se cu mîinile făcute pumni, de o parte şi de alta. În totală nemişcare. Lua parte cu încremenită încîntare la poveştile de viaţă rostite, pe întuneric, de vocile din aparatul de radio.

Tresărea cîteodată, întorcea urechea să audă mai bine. Zîmbea în umbră.

Aceasta era singura şi sfînta lui distracţie.

Mi se întîmplă pînă astăzi, şi mi se va întîmpla toată viaţa: gongul care anunţă „teatru la microfon“ îmi dă fiori. Îl aud rar, sporadic, de obicei trebăluind în cîte o seară prin bucătărie. Un fel de reflex condiţionat mă destinde brusc, deschizîndu-mă unei poveşti. Triste sau vesele. Şi mi-e teribil de necaz că n-am timp să ascult şi mai ales să ascult pînă la capăt, ca altădată. Pînă la „Distribuţia a fost următoarea“, cînd urma un şir lung de nume, rostite rar şi răspicat mereu de o aceeaşi voce. Acest moment era cel mai important pentru noi, copiii. Devenise o formulă magică al cărei final îl învăţaserăm pe de rost şi nu ne dezamăgea niciodată. Vocea aceea specială enumera toţi actorii, cu pauză între personaj şi interpret. La urmă de tot adăuga invariabil (noi, copiii, cu ea odată, în cor): „...şi... Gheorghe Pufulete.“ Să ne ierte dumnealui, rîdeam de ne prăpădeam...

Bunicul n-a înţeles niciodată de ce... El avea rîsul lui, încet, pierdut în camera întunecoasă. Făcea economie la lumină, dar nu şi la curentul electric care-i spunea poveşti.

Cu respect şi admiraţie pentru toate paginile *Dilemei*,

Cristina HERMEZIU
str. Lascăr Catargi 33, Iaşi

N. red.: N-o să vă supăraţi dacă v-am „manipulat“ textul (splendid!) despre „Divertisment“ spre tema, mai proaspătă pentru noi, a „binelui de altădată“. Credem că n-am greşit, dacă, la noi, temele coagulează... Pentru a vă împăca, vă vom dezvălui a cui era vocea care rostea formula magică a „Distribuţiei...“: a regizorului Mihai Zirra.

Fără te(a)mă

Compunere naivă

Mă numesc Dorli şi am 18 ani. Locuiesc în Bucureşti la bloc împreună cu părinţii mei şi o pisică. În fiecare zi mă trezesc la şase şi merg cu metroul la şcoală, unde avem ore pînă pe la unudouă. E un liceu bun, dar o clasă proastă. Nu sînt elevii proşti. Nici profesorii. E altceva. În loc să învăţăm noi chiulim, iar profesorii ne ceartă. Noi toţi (peste 40) sîntem cam ciudaţi. Ei la fel. Oricum ne vom despărţi anul acesta. De fapt deja ne-am despărţit. Noi facem meditaţii pentru bacalaureat, ei ne pun absenţe. Şi eu mă pregătesc pentru examen. Nu prea reuşesc. E greu cu cinci materii în paralel. Manualele sînt urîte. Lecţiile nu-mi plac. Oftez mereu. Şi părinţii mei la fel.

Vremea trece fără evenimente. Şi fără folos. Nu am timp să citesc ce vreau eu, fiindcă trebuie să mă uit ore în şir în cărţile de la şcoală. Mă plictisesc. Afară nu ies. Nu sînt copii decît mai mici. La discotecă am fost şi m-am scîrbit. La film nu merg colegii mei. La muzee nici atît. Singură e urît. La petreceri nu mai merg – e pericol să mă îndrăgostesc. Numai eu – el nu. Aşa că nu mai merg. La televizor văd posturile româneşti. M-am săturat de reclame şi de emisiuni concurs. Şi cu toată plictiseala, vremea trece repede.

Sînt furioasă aproape mereu. Nu vreau să mă gîndesc la viitor. Cred că o să fiu săracă. Nu vreau să mă lupt pentru burse, nu vreau să iau cursuri de calculator. Nu prea înţeleg cum e cu europenizarea. Nu am încredere. Sînt cetăţean. Şi oftez.

Mă uit mereu în jurul meu. Ştiu că oamenii sînt săraci. Şi noi stăm cam prost. Ne cad pereţii de BCA în cap. Dar nu sîntem foarte săraci. Doar trişti. Şi banii se duc pe mîncare. Cele mai scumpe sînt fructele şi legumele. Haine ne luăm rar. Mă gîndesc că sînt mulţi mai oropsiţi decît noi. Şi colegii mei sînt. Şi ei merg în excursii în străinătate. Şi ei fac meditaţii de milioane. Şi „ele“ arată ca din revistele de modă. Dar mereu se plîng că n-au. Nu prea înţeleg.

Eu am fost vara trecută la mare cu 500 de mii. Nu mă mai duc, fiindcă e prea aglomerat şi murdar. Şi iar văd oameni săraci. De cîte ori discută se plîng. Şi în fiecare seară ies cu copiii şi îi plimbă. Floricele, porumb, baloane, jucării de plastic, pistoale la fel, spectacole, haine de pe tarabe – copiii vor şi părinţii le iau. Oare din cauza asta nu au? Mă împrietenism cu un copilaş. Era vecin cu mine la gazdă. Nu ştia poveşti. Ştia doar 1.000 de feluri de a omorî şi de a bate. Orice. De la şoricei la oameni. Şi mi le povestea. Mă gîndeam la poveşti... Unde sînt? Mă simt tare bătrînă şi străină. Cu poveştile mele cu tot. Nu le mai găsesc nicăieri. La televizor se bate. La teatru se urlă. În muzică se zguduie. În vorbe se înjură.

Poate nu m-ar supăra, dacă aş mai rîde. Dar eu nu mai rîd. Decît nervos. Altfel deloc. Nu găsesc umorul, nu găsesc comedia. Nu pot uita că dacă nu am capul pe umeri, pot ajunge la „coada vacii“.

Am uitat ceva. Visam frumos de tot. Dar în ultima vreme am coşmaruri. Cred că e de la maturitate. Doare.

A dvs.

Dorli DELEANU

P.S. În fiecare vineri iau *Dilema*. Şi cînd rîd, mai uit...

În Balcani, în nord...

Cineva afirma că România, nu numai ca poziţie geografică, ci ca atitudine, poate fi o ţară „nordistă“ pentru Balcani. Totuşi aici, în nord, românii trăiau evenimente „sudiste“, ce aminteau de Alabama, de acum 150 de ani. Periodic, minerii se puneau la tren sau în autobuze şi veneau chiţac la Bucureşti. O mare escrocherie, cum a fost Caritasul românesc, a sucombat în linişte. Cîteva procese, după care organizatorii deturnărilor de bani şi-au scris memoriile, aici în nord.

Caritasul albanez a destabilizat întreaga structură a statului. Albanezii vroiau să devină calabrezi. În bărci supraaglomerate asaltau Europa. Îşi pierduseră răbdarea. Se săturaseră de promisiuni. Vroiau bunăstare. Repede.

În nord, ţăranul român îşi sapă pămîntul cu cazmaua, cu plugul, la care a înhămat vaca. Sînt sate, în Moldova, în Ardeal sau Banat, care an de an sînt inundate. Pe ţăranul român nu-l interesează că ar putea să trăiască mai uşor, altundeva. Ardeleni, plecaţi la începutul secolului în America, se-ntorceau după 10, 20, 30 de ani şi-şi cumpărau pămînt în satul de unde plecaseră.

În Balcani, în nord, există o ţară numită România, cu mulţi oameni necăjiţi, care dintotdeauna au sperat să trăiască mai bine. Speranţa lor este atît de mare, încît cu micile lor economii subvenţionează, acum, statul român, care, în compensaţie, s-ar putea să nu le mai plătească pensiile...

În Balcani, în nord, românii au parte, periodic, de drame „sudiste“.

Paul NICOLAE
Bucureşti

România... aproximativă

Este dimineaţă, în jur de ora 7. Lumea se grăbeşte spre serviciu, unde trebuie să ajungă aproximativ pe la 7,30. În România se munceşte aproximativ 8 ore pe zi. Fiecare persoană, indiferent dacă este angajat muncitor sau funcţionar la stat, ori lucrează într-o firmă privată, are sarcini aproximativ clare de serviciu, pe care le duce la îndeplinire aproximativ la termenele stabilite. De două ori pe lună, aproximativ la data prevăzută în contractul de muncă, ei vor primi un avans şi o lichidare, cu care se vor descurca aproximativ pînă la salariul următor.

Mulţi sînt navetişti. Ei pleacă cu trenurile, aproximativ la ora stabilită, şi ajung aproximativ la timp pentru a începe schimbul, aproximativ în cele mai bune condiţii.

Mulţi români au maşini proprietate personală, care corespund aproximativ pentru circulaţia pe drumurile publice. Desigur, există obligaţia verificării tehnice, care aproximativ la doi ani se şi face de către specialiştii de la autoservice-uri. Aceştia verifică aproximativ nişte caracteristici tehnice, şi permit maşinilor să circule aproximativ alţi doi ani. Pe şoselele aproximativ reparate, cu marcaje aproximativ făcute, şoferii circulă, respectînd aproximativ regulile de circulaţie. Desigur, poliţia veghează şi aproximativ sancţionează încălcările codului rutier. Aceeaşi poliţie naţională asigură aproximativ liniştea în ţară, şi respectarea legislaţiei economice. Altfel, dosarul contravenientului, sau, Doamne fereşte, al infractorului, va poposi la Parchet, care va declanşa procedurile, aproximativ tuturor delincvenţilor şi le va înainta justiţiei. În instanţă, deja, este treabă serioasă: absolut toate cazurile vor fi judecate aproximativ sever şi aproximativ egal pentru toţi, aproximativ în litera şi spiritul legilor în vigoare.

Legile ţării se nasc în Parlamentul României, unde se găsesc aceşti «Patres Patriae», Părinţii Patriei. Ei gîndesc şi lucrează zi şi noapte, aproximativ în interesul ţării noastre. Ei sînt cei care votează legile care aproximativ asigură posibilitatea de dezvoltare politică, economică şi socială a ţării. Dar să nu uităm Guvernul! El este cel care aproximativ conduce ţara, o gospodăreşte, aproximativ cu grija unui bun gospodar, aproximativ în interesul poporului român. El este cel care propune legile, aproximativ adaptate cerinţelor economiei, iar legile, odată votate, sînt aproximativ respectate sigur pe spinosul drum al dezvoltării economice, pe baza unei ideologii extrem de clare, aproximativ de stînga-centru-dreapta, iar poporului i se promite cu certitudine că în aproximativ 2-20 de ani va trăi mult mai bine.

În această situaţie, noi toţi sîntem aproximativ siguri că atîta timp cît va dura starea de aproximaţie generalizată, vom trăi aproximativ cu toţii, aproximativ la fel de prost ca înainte, eventual chiar mai prost. Aşa că ar fi de dorit ca aproximativ întreaga clasă politică să-şi asume, în fine, aproximativ întreaga răspundere şi riscurile aferente, să accepte ca alegerile să fie făcute cu votul aproximativ uninominal, iar următoarea tură de oameni politici care vor cîştiga alegerile să termine odată pentru totdeauna cu starea de aproximaţie generalizată. În caz contrar, aproximativ toţi cetăţenii ţării vor pierde pînă şi bruma de speranţă de mai bine, şi ar fi păcat de noi. În mod absolut!

Gheorghe GRÜN
Deva

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Vizita Papei**
- **Cine de cine depinde**
- **Stînga/Dreapta**

Amorul operativ şi amorul etern (II)

Părînd să fie orice, mai puţin ceea ce de fapt este, adică o carte despre o mare iubire, volumul **Marin Preda: Scrisori către Aurora; Eugen Simion-Aurora Cornu: Convorbiri despre Marin Preda** are şi cusurul de a fi compus, ori mai bine zis încropit, urmîndu-se parcă regulile *sui-generis* ale unui proaspăt privatizat. Deşi a fost publicat de o editură (Editura **Albatros**) deloc amatoristică şi cu toate că a fost întocmit de un critic literar nelipsit de experienţă editorială. Neştiind care a fost (dacă va fi fost!) „contribuţia" editurii, cea a editorului, Eugen Simion, este în schimb foarte vizibilă.

Prin inadecvare. Într-un „cuvînt înainte", Eugen Simion glosează astfel cu o răsfăţată plăcere despre ineditul situaţiei în care se află el însuşi: ar fi **autorul** unei cărţi neobişnuite, „atipice" cum îi spune, cu un abia ascuns orgoliu al originalităţii de poziţie. În ce constă această originalitate? Mai întîi, ar fi o „carte vorbită", nu una scrisă. Ceea ce nu este însă nici exact, volumul avînd cel puţin o parte **scrisă** (corespondenţa lui Marin Preda), nici neobişnuit (cărţile de convorbiri şi de interviuri nemaifiind chiar o raritate, ba dimpotrivă). În al doilea rînd, susţine Eugen Simion, cartea nu este „în totalitate opera celui care semnează pe copertă şi, în mod sigur, el nu este nici unicul narator, nici personajul central al discursului". Dar nu e cîtuşi de puţin obligatoriu ca pe coperta unei cărţi să se afle numele „naratorului" sau al „personajului central al discursului". În sfîrşit, cartea ar mai fi ieşită din comun şi pentru că „textul ca atare nu-i un text propriu-zis, este un dialog *„à bâtons rompus"*. E, aici, un exces de subtilitate provenit dintr-o confuzie (confuzia dintre **autor** şi **editor**) şi care poate duce la o subtilizare: fiindcă drepturile **autorului** sînt totuşi diferite de ale **editorului.** Confuzia dintre **autor** şi **editor** merge încă mai departe, criticul auto-investindu-se şi cu funcţia de reprezentant al unui club literar sentimental, alcătuit din „cei care îl iubesc pe Marin Preda". Eugen Simion se crede, în consecinţă, îndreptăţit să vorbească, în **cuvîntul înainte**, despre „cartea pe care o propun cititorilor mei şi celor care îl iubesc pe Marin Preda", ca şi cum, cu un gest decis, ar trasa cercul intangibil al unei proprietăţi vanitoase. Ciudată idee pentru un critic literar, şi încă pentru unul avînd şi experienţa şi prestigiul lui Eugen Simion, să întocmească o carte destinată exclusiv şi explicit doar propriilor cititori şi celor care „îl iubesc" pe Marin Preda! Cum adică, dacă nu eşti cititorul criticului şi nici nu-l „iubeşti" (!) pe Marin Preda, nu te poţi atinge de acest volum?!

Dar forma cea mai expresivă a acestui excesiv instinct de proprietate e alta. Deşi este o carte despre iubirea dintre Marin Preda şi prima lui soţie, Aurora Cornu, în volum este reprodusă o singură fotografie (una singură!) în care apar cei doi, în schimb există trei fotografii cu M. Preda şi E. Simion (cu totul sînt în carte cinci poze; e drept, toate sînt de o mizerabilă calitate tipografică).

O formă de amor literar operativ?! Cert, convorbirile cu Aurora Cornu sînt „opera" (opera!) lui Eugen Simion. Meritul lui este incontestabil, interesul documentar şi literar al „convorbirilor" de asemenea. Dar ce curioasă indiferenţă pentru „amănuntele" obligatorii! Atît în scrisorile lui Marin Preda către Aurora Cornu, cît şi în convorbirile dintre Aurora Cornu şi Eugen Simion apar nume, date, titluri ce nu mai spun, astăzi, mare lucru cititorului care nu este, întîmplător, şi istoric literar. Preocupat, parcă, să devină, el însuşi, **autor** şi chiar **personaj** (ba şi **narator**), Eugen Simion a uitat de modesta grijă a oricărui editor – cea de a întocmi un corp de note clarificatoare. Şi cît de utile ar fi fost! În schimb, criticul ataşează primelor două părţi (scrisorile de dragoste ale lui Marin Preda către Aurora Cornu, convorbirile cu Aurora Cornu) un lung eseu analitic, „Portretul scriitorului îndrăgostit", cu totul de prisos într-un asemenea volum. Acest eseu putea fi tipărit separat, ca un volum (o **operă**!) aparţinînd exclusiv criticului însuşi, care avea şansa de a-şi regăsi înalta şi senina inspiraţie din **Dimineaţa poeţilor,** cartea lui cea mai frumoasă...

Mircea IORGULESCU

Divizări în Parlament, armonie la Guvern

Premierul Radu Vasile le-a reamintit ţărăniştilor că pentru zece ani de acum încolo partidele care vor să guverneze trebuie să fie pregătite pentru a împărţi puterea în cadrul unor coaliţii. Opoziţia a înţeles că mesajul o priveşte întru totul, deşi nu îi este adresat în mod direct.

Liderul de la Palatul Victoria nu face decît să-şi reconfirme strategia care i-a adus satisfacţii în fruntea executivului, reabilitîndu-l în ochii creştin-democraţilor moderaţi. Spre deosebire de Victor Ciorbea, amăgit de iluzia guvernării monocolore a Convenţiei Democrate - şi convins că trebuie să se debaraseze de social-democraţii din cabinet pentru a-şi impune programul –, actualul prim-ministru a înţeles că n-are decît o şansă: aceea de a demonstra că parteneriatul CDR-USD-UDMR e funcţional şi... patriotic. El ştia de la început că i se oferă o partitură de compromis, nu una de primadonă. Şi-a jucat onorabil rolul, chiar dacă a trebuit adesea să-şi înfrîngă pornirile antimaghiare, dorinţa de a-i pune la punct pe social-democraţi sau tentaţia de a-i trage pe sfoară pe liberali. Fiindcă predecesorul său a părăsit partidul, iar sondajele arată că PNŢCD şi-a pierdut aura din '96, premierul îşi poate permite să trezească filialele judeţene la realitate cu un discurs politic lipsit de nuanţe şi tocmai de aceea eficient. Pentru a reveni la guvernare, ţărăniştii trebuie să accepte, pe de o parte, că menţinerea coaliţiei majoritare a fost în avantajul lor şi, pe de alta, că în orice formulă a viitoarei puteri flexibilitatea de partid e absolut necesară.

Şeful executivului are nevoie de ajutor prezidenţial pentru a împiedica formaţiunea pe care o reprezintă să repete greşelile făcute de PDSR în legislatura precedentă. Pe fondul inevitabilei erodări a capitalului politic, foştii aliaţi în cabinetul Văcăroiu s-au dezis zgomotos unii de alţii şi s-au îndepărtat de Palatul Cotroceni, tăindu-şi simultan punţile de comunicare cu adversarii.A fost astfel anulată posibilitatea oricăror negocieri postelectorale şi s-a cultivat din interior neîncrederea în alianţa majoritară. Chiar şi după doi ani de la eşecul la urne, formaţiunea condusă de Ion Iliescu plăteşte preţul incapacităţii de a-şi depăşi spaimele provocate de scăderea popularităţii altfel decît autoizolîndu-se agresiv. Deşi se consideră prooccidental în America şi naţionalist la Tîrgu-Mureş, PDSR nu poate coagula nici partea stîngă a eşichierului politic, nici extremele sale, iar la centru unghiurile de colaborare îi sînt închise chiar de foştii săi oameni de încredere, respectiv Teodor Meleşcanu şi Virgil Măgureanu . Cel dintîi face saltul înspre partidele aflate la putere ca parlamentar independent, declarîndu-se disponibil chiar şi pentru colaborare cu UDMR. Cel de-al doilea propune dislocarea maghiarilor din guvern prin apel la serviciile dreptei naţionale. Aşa cum ApR se agaţă de trandafirii social-istorici ai democraţiei, PNR se agaţă de pulpana liberală a noilor bogătaşi.

Tabăra nostalgicilor deghizaţi în adepţi ai reformei e prea divizată. PDSR speră la o majoritate relativă. Ar reuşi oare Ion Iliescu să valorifice această majoritate cu Emil Constantinescu, Petre Roman sau Teodor Meleşcanu la Cotroceni? România merge oricum într-o altă direcţie decît a prevăzut sau decît îşi doreşte fostul preşedinte al României. Procentele în creştere ale partidului său vor fi mai degrabă o povară inutilă, decît un atu guvernamental. PNŢCD şi PD s-au autodiscreditat cu fervoare, dar evoluţiile din regiune le-au forţat să-şi tempereze duşmănia şi le-ar putea ajuta să recupereze timpul pierdut. UDMR susţine că România nu e un model european în politica faţă de minorităţi, dar n-a părăsit cabinetul şi radicalii din teritoriu au rămas marginali. Multiplele crize din coaliţie nu au fost fatale. Premierul e gata să facă din ele o temelie didactică pentru un nou ciclu legislativ, ceea ce părea de neconceput cu trei luni în urmă.

Propunînd amînarea scrutinului parlamentar pînă în primăvara lui 2oo1 pentru a da o şansă în plus propriului program de reformă, Radu Vasile retează speranţele celor care mizau pe eşecul coaliţiei şi pe revenirea stîngii la guvernare. În loc de rupturile îndelung pregătite şi de alegerile anticipate pe care le-au tot profeţit învinşii în alegeri, de-o vreme încoace se ţin lanţ veştile bune şi semnele de stabilitate politică. A fost iniţiat un proiect de dezvoltare pe termen lung cu sprijinul Băncii Mondiale, creditele de la FMI sînt ca şi deblocate, Uniunea Europeană oferă împrumuturi suplimentare pentru asistenţă socială şi pentru contracararea efectelor negative ale reformei.

Coaliţia de guvernămînt descoperă brusc nu numai că are şanse de supravieţuire pînă la alegeri, ci şi că există motive pentru a intra în competiţia electorală cu promisiunea că va rămîne unită chiar într-o viitoare legislatură. O spune preşedintele PNŢCD Ion Diaconescu, fără să fie contrazis de liderul PD, de miniştrii social-democraţi sau liberali şi de reprezentanţii minorităţii maghiare. Pînă mai ieri, opoziţia parlamentară şi extraparlamentară îşi etala avantajele şi contabiliza punctele explozive, plecînd de la premisa că declinul economico-social prelungit ţine loc de strategie, alianţe, programe de partid. După eşecul ultimei moţiuni de cenzură, PDSR şi PNR se simt ameninţate de armonia din cabinet tot atît de mult cît PUNR şi ApR se tem de ridicarea pragului de intrare în Parlament, iar PRM de finalul proceselor în care e inculpat Corneliu Vadim Tudor. Modificarea legii electorale reînnoadă cîteva fire între ţărănişti şi principalul partid de opoziţie, adîncind simultan fisurile din interiorul Convenţiei Democrate. Între nemulţumirea populaţiei şi revoltele unor grupuri sau formaţiuni din Parlament punţile de legătură sînt însă tot mai puţine şi mai subţiri.

Elena ŞTEFOI

Dubito... deci nu exist!

Cred că şi România este o ţară supra-interpretată – este de părere Ellen Hertz, asistenta lui Kilani, după o discuţie îndelungată pe teme „est-europene". Îmi place termenul. Americanii ăştia nu se sfiesc să pună cîte o etichetă simplă şi clară pe orice lucru, oricît de complicat!

I-am povestit, în chip de ilustrare, *talk-show*-ul veşnicului Tucă: *Convingeţi-mă că sîntem în Europa! Sîntem sau nu sîntem în Europa?* – îi soma fără încetare realizatorul pe invitaţii săi, cît se poate de umblaţi prin lume şi care, docili şi uşor încurcaţi, încercau să o scalde. Dar au acceptat jocul! Îmi venea să-i întreb, de partea cealaltă a ecranului: *Dar Elveţia? Dar Norvegia? Dar Anglia, care, de cîte ori e furtună pe Canalul Mînecii, consideră că, iată, continentul este din nou izolat!?* Simt că mă enervez din nou. Ca şi cum Europa ar fi o gară sau o piaţă celebră, iar România un turist rătăcit care întreabă cam cît să mai fie pînă acolo! Ce-o fi însemnînd „Europa" şi „România" pentru Tucă şi toţi cei care pun asemenea întrebări? Inevitabil nişte semne: X aparţine lui Y sau nu? Doar că atît X cît şi Y pot lua o mare varietate de valori, ca în algebră. După ce le dai o determinare, poţi să începi să-ţi pui întrebări, dar atunci răspunsurile vor fi inevitabil variate. *Ai noştri tineri* (şi nu numai) nu vor însă decît răspunsuri globale la probleme globale; ceea ce-i interesează sînt interpretările finale şi nu faptele primare.

Şi la fel se procedează, de cele mai multe ori, şi în alte domenii: Băncile fură, nu cutare sau cutare făcut cutare-lucru; Ţiganii fură, nu Ionescu şi Popescu; Românii, în general, sunt aşa şi pe dincolo, etc. Efectul pervers este că nu poţi lua măsuri concrete împotriva unor abstracţiuni şi atunci, neputincios şi revoltat, te superi pe Bănci, Pe Ţigani şi, de ce nu, pe Români. Iar Ionescu şi Popescu, cutare şi cutare îşi văd liniştiţi de treabă...

Supra-interpretare... Cred că Ellen are dreptate. Această nevoie de interpretare globală şi categorică (pe care nu spun că nu o înţeleg la nivelul „opiniei publice", dar nici că o accept în cazul „experţilor"), eludează, de fapt, complexitatea realului de dragul unei imagini simple şi clare a acestuia. În locul faptelor, interpretări; în locul judecăţilor, atitudini. În locul realităţii, variate şi contradictorii, o „suprainterpretare", globală şi unică, o lume de semne binare între care trebuie tranşat şi care nu poate stîrni decît pasiuni polare: *sîntem sau nu în Europa? este capitalismul un lucru bun sau nu ? democraţia este utilă sau nu?*

Am sfîrşit pe malul lacului, la un pastis, discutînd vrute şi nevrute. Rămas singur, la un moment dat, mi-am adus aminte de alt pastis, în bistroul de la Fontenay-aux-Roses, unde, aflînd că sînt român, barmanul m-a interpelat cu un brusc interes: *Şi ce părere aveţi voi, acolo, la România, despre războiul din Kosovo ?* Prudent, am făcut un rezumat echilibrat asupra opţiunii NATO-Miloşevici. Sprijinit de tejghea, unul dintre obişnuiţii localului mi-a aruncat atunci dispreţuitor şi etilic: *Voi, românii, încă nu aţi realizat că nu asta-i problema?*

Bineînţeles că avea dreptate, aşa că, ruşinat, am lăsat nasul în pahar. Apoi m-am revoltat din nou: auzi şi la ăsta, „voi, Românii"! Oare ce trebuie să fac pentru ca măcar cineva în jurul meu să-şi dea seama că exist?

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Prestigiul dreptului (I)

Constat, la zece ani de la dispariţia ultimului dictator comunist, că în societatea românească dreptul nu are încă prestigiu. Nu vreau să spun că legea, în general, nu este respectată – asta este o afirmaţie stupidă. Nu se poate vorbi despre respectarea legii „în general". Vreau să spun că, atunci cînd respectă legea, concetăţenii mei o fac de teama sancţiunii sau, în cel mai bun caz, dintr-un reflex social aproape pavlovian şi nu din cauze pragmatice ori din convingeri etice. Dreptul se impune pentru că există teamă sau rutină şi nu din cauza prestigiului său. Prestigiul este cumva sinonim cu autoritatea morală, adică cu autoritatea impusă de cu totul altceva decît forţa de coerciţiune. În acest sens dreptul românesc nu are prestigiu.

Nimeni nu mai este mîndru că respectă legile. Respectarea legilor se asociază, mai degrabă, cu un sentiment cenuşiu, mediocru, ceva în care se amestecă înfrîngerea şi neputinţa, decît cu sentimentul tonic, apolinic, de a fi un cetăţean onorabil. Nici măcar patriotismul, de care toţi românii fac atîta caz, nu are vreo legătură cu respectarea legilor. Există la scară de masă ideea că legile sînt respectate de cei slabi, neputincioşi din punct de vedere social – şi că a nu respecta legea este semnul puterii şi al realizării sociale. A învinge legea – iată marea încercare pe care trebuie să o treacă cel care are nevoie de recunoaştere socială. Respectarea legii este un eşec social pentru români şi nu, aşa cum ar trebui să fie, o datorie de a cărei îndeplinire poţi fi mîndru.

Această depreciere a dreptului, extrem de periculoasă pentru echilibrul sistemului social, are multe cauze. Cultura juridică a românilor, spiritul timpului nostru, relaţia complicată cu Occidentul – sînt cîteva cauze ale lipsei de prestigiu a dreptului. Dar sînt şi altele, importante, imputabile direct sistemului de drept. Una dintre acestea este *dezordinea legislativă*.

Dezordinea legislativă pare a fi o boală cronică a dreptului nostru de după 1990. Întîi există o dezordine a ritmului legislativ. Două sînt principalele simptome. Primul este modificarea sau chiar abrogarea imediată a unor norme juridice abia adoptate. Acest fenomen este evident mai ales în legislaţia privatizării şi în cea fiscală. Apariţia legilor noi este surprinzătoare şi conţinutul lor năuceşte – se modifică sau se abrogă astăzi o normă juridică care a intrat în vigoare ieri. Nu voi zăbovi în comentarea acestui fenomen; voi spune doar că asemenea bruşte schimbări de „orientare" juridică produc incoerenţe grave în comportamentul social al destinatarilor normei. Al doilea simptom al dezordinii ritmului legislativ este nerespectarea termenelor la care trebuie emise normele juridice de explicare şi aplicare a unor legi. Nu sînt puţine cazurile în care legiuitorul adoptă în corpul unei legi o normă de trimitere la un alt act normativ, destinat explicării şi aplicării legii adoptate, care va trebui emis pînă la o anumită dată. Apariţia acestui act normativ subsecvent este întîrziată din neştiute dar temeinice motive. El nu apare la termenul legal stabilit şi prima consecinţă este că nimeni nu poate şti cînd va putea fi aplicată o lege deja în vigoare, pentru că aplicarea legii depinde esenţial de edictarea normei explicative sau de aplicare.

Se vede limpede, acolo unde legea trebuie lăsată un timp să producă efecte se intervine imprevizibil şi acolo unde legea însăşi reclamă intervenţia urgentă apar întîrzieri dezarmante. Ritmul după care se conduce acţiunea legislativă pare aleatoriu. În termeni medicali (pentru că am vorbit mai sus despre boală), aş spune că dreptul românesc are serioase tulburări de tensiune arterială.

Dezordinea legislativă implică şi o problemă de conţinut. Mulţi acuză proliferarea normelor juridice care se contrazic. Mai exact, o lege impune o anumită conduită în vreme ce altă lege, pentru aceeaşi situaţie, impune o altă conduită. După mine, această incoerenţă este uşor de rezolvat în practică. Dacă juriştii ar fi mai stăpîni pe mijloacele logicii juridice şi dacă ar înţelege că rostul lor este acela de a aplica creator legea, asemenea pretorului din vechea Romă, totul s-ar putea rezolva.

Dar despre lipsa de prestigiu a dreptului, despre cauzele şi efectele acestei situaţii ca şi despre ce ar trebui să fie făcut pentru recuperarea acestui prestigiu, vom mai vorbi şi săptămîna viitoare.

Sever VOINESCU

SATUL GLOBAL

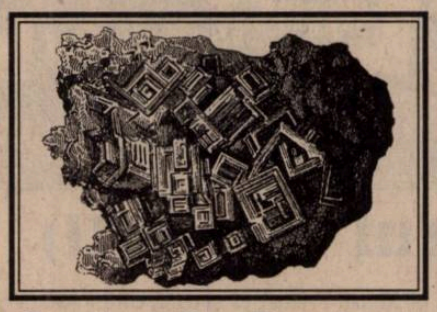

Cartea pe valuri

Reţeaua găzduieşte informaţii despre edituri şi biblioteci, permite schimbul de mesaje/impresii de lectură între cititori etc. E adevărat, s-a constatat că în Occident se citeşte mai puţin ca altădată: în ţările scandinave, 20-25 % dintre adulţi citesc cel puţin o carte pe lună; în Italia, însă, doar 8 %, în Grecia şi mai puţin. Programele guvernamentale şi iniţiativele societăţii civile pentru promovarea cărţii şi stimularea lecturii vor să amelioreze această situaţie.

Mi s-a povestit că, la Tîrgul de carte desfăşurat recent la Budapesta, standul oficial al României a fost gol. Eroare de comunicare, desigur (în toate sensurile posibile): Ministerul Culturii din România n-a *comunicat* la timp oraganizatorilor maghiari că nu mai participă, aşa încît standul gol cu firma „România" pe el a *comunicat* vizitatorilor că existăm ca ţară, dar (ca de obicei?) nu sîntem prezenţi unde şi cînd trebuie. Paradoxal, nu sîntem prezenţi, dar lăsăm urme. Zilele acestea se desfăşoară, la Teatrul Naţional, Tîrgul de carte de la Bucureşti, avînd drept invitat special Franţa. Să cugetăm puţin, aşadar, la soarta cărţii.

Adevărul este că industria editorială din România a priceput foarte repede regulile capitalismului, fiind unul dintre domeniile foarte dinamice ale ultimilor zece ani. Încep să apară, însă, problemele. În ţările dezvoltate s-a spus, în primii ani de dezvoltare a Internetului şi după apariţia CD-ROM-ului, că depozitarea şi transmiterea culturii pe suportul tradiţional al cărţii tipărite vor fi înlocuite de noile mijloace electronice. Treptat, radicalismele s-au îmblînzit: deocamdată, existenţa cărţii nu e ameninţată serios, cel puţin dinspre lumea informaticii. Dimpotrivă, stimulată de apariţia unui „inamic" impetuos, industria editorială a găsit noi posibilităţi de comunicare cu publicul potenţial: vînzările de cărţi pe Internet cresc spectaculos în SUA şi în Europa Occidentală, La noi, după ani de creştere spectaculoasă, editurile (chiar şi cele mai prospere) încep să aibă dificultăţi. Să recapitulăm, la întîmplare: cărţile au, din punct de vedere comercial, acelaşi tratament ca orice altă marfă (cu taxe de tot felul; există TVA pînă şi pe *copyright*); librăriile arată (cu puţine excepţii) neprimitor, librarii adevăraţi (adică informaţi despre ceea ce vînd şi în stare să aşeze cărţile pe rafturi într-o anumită ordine) sînt pe cale de dispariţie; nu există nici o modalitate de informare extinsă asupra noutăţilor editoriale; lipseşte un sistem de distribuţie eficient, cu acoperire naţională; la tarifele existente, editurile nu-şi pot permite să facă reclamă la TV; publicitatea se face cînd pe faţă, cînd mascat, la emisiunile culturale, dar acestea au o audienţă redusă, formată din oameni cultivaţi şi informaţi; cu excepţia tîrgurilor, al căror număr a crescut (dar unele sînt prost organizate), nu există manifestări dedicate cărţii şi lecturii, deşi ele se pot face relativ simplu: o „săptămînă a cărţii", de pildă, în care librăriile să facă reduceri de preţ, iar televiziunile să dea gratis spoturi publicitare dedicate cărţii; mulţi editori şi oameni de cultură continuă să privească subvenţiile de la stat ca pe Binele suprem, deşi obţinerea lor e foarte complicată birocratic şi dependentă de multe necunoscute; bibliotecile publice sînt nişte biete fantome, iar programe pentru dezvoltarea lor nu s-au făcut (în Scandinavia se citeşte mult şi pentru că există o excelentă reţea de biblioteci publice); oamenii nu au bani, iar feluritele taxe şi impozite sporesc preţul cărţilor peste putinţa de cumpărare a românului; ne lipsesc „vulgarizatorii", oamenii capabili să-i atragă spre lectură/cultură (prin intermediul TV, de pildă) pe cei care citesc foarte puţin; în fine, ne-am îmbătat cu apa rece a prejudecăţii că „la noi, totuşi, spre deosebire de Occident, se citeşte", ceea ce rămîne de demonstrat cu date statistice.

Deocamdată, aşa cum rezultă şi din această enumerare succintă, nu Internetul este inamicul cărţii în România. Luaţi pe nepregătite de *al treilea val*, ne-au rămas gîndurile la *al doilea*: pînă să devenim o societate informaţională, avem de completat traseul modernizării, al societăţii industriale. Cartea şi, mai ales, instituţiile din jurul ei încă mai sînt acolo.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

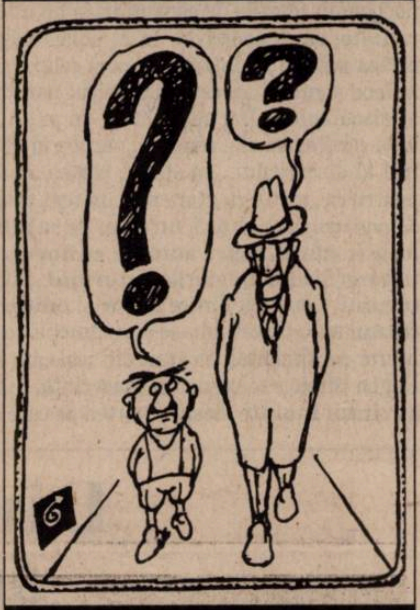

Desen de Ion BARBU

Economie

Datoria externă

Printre alte obiective, reuniunea G7 de la Köln îşi propune să găsească o soluţie pentru problema datoriei externe din ţările sărace şi foarte sărace. Conform suplimentului economic al ziarului **Le Monde,** (25 mai) ar fi vorba de continuarea unei iniţiative declanşate de FMI şi Banca Mondială în 1996, vizînd reducerea la un nivel tolerabil a datoriei pentru ţările care pun în practică programe de ajustare şi de reforme. Din cele 41 de ţări, cele mai sărace din lume, înregistrate de Banca Mondială, doar 23 sînt eligibile pentru acorduri, permiţînd anularea a 80% din stocul datoriei bilaterale şi multilaterale şi doar două dintre ele – Uganda şi Bolivia – au beneficiat pînă acum de acest tratament. Toată lumea este de acord că îndatorarea excesivă – adică aceea care absoarbe un procent foarte mare din veniturile obţinute la export – paralizează orice efort de dezvoltare. Problemele practice însă nu mai întrunesc acelaşi consens: în ce fel să fie ajutate ţările sărace şi foarte sărace – mai ales de către cine şi cu cît – sînt subiecte, de fapt cifre, aprig disputate.

Unul dintre experţii Naţiunilor Unite, peruanul Oswaldo de Rivero, consideră că relaţia dintre datoria externă şi dezvoltare este greşit percepută: „... Se vorbeşte de peste 50 de ani de dezvoltare şi dacă după atîta timp problema datoriei nu s-a rezolvat, înseamnă că dezvoltarea nu a avut loc. Mi-am început cariera diplomatică în 1969, negociind cu Clubul de la Paris, datoria externă a ţării mele. Cînd am plecat din diplomaţie, în 1993, ţara mea discuta din nou reeşalonarea datoriilor cu creditorii.(...) Planurile de ajustare structurală, de reeşalonare, nu sînt suficiente. Mai ales că restructurarea nu se produce în condiţiile modernizării producţiei . Dezvoltarea este o problemă culturală nu numai economică. Aud deseori spunîndu-se că America Latină a pierdut 10 ani din cauza crizei datoriilor de la sfîrşitul anilor '80. Eu cred că a pierdut 150 de ani, de cînd a dobîndit independenţa, *grosso modo*, în acelaşi timp cu Statele Unite. 150 de ani în care aceste ţări nu au izbutit să se transforme în democraţii capitaliste, moderne şi prospere. Decalajul se explică prin diferenţele culturale dintre Statele Unite şi tradiţiile moştenite de America Latină de la Spania catolică".

Poate că este aşa, cum spune dl de Rivero, dar nu este clar de ce Spania însăşi este o democraţie capitalistă, modernă şi, comparată cu ţările Americii Latine, fără îndoială, prosperă. De altfel, succesul unor ţări asiatice dovedeşte că dinamica datorie externă-dezvoltare poate fi corect direcţionată. În consecinţă e greu de susţinut că este vorba despre un destin, despre o determinare genetică sau istorică.

Deţinătorii de creanţe sînt dispuşi să uşureze povara datoriilor, dacă resursele astfel degajate vor ameliora într-adevăr situaţia economică a ţărilor beneficiare, soarta oamenilor săraci şi foarte săraci. Deoarece chiar în ţările sărace şi foarte sărace există oameni bogaţi şi foarte bogaţi care tind să folosească în beneficiul lor sumele obţinute de la finanţele internaţionale. Toate facilităţile acordate Rusiei au ajuns în conturile din străinătate ale unor oameni descurcăreţi, fără a îmbunătăţi situaţia economică a ţării. Aceştia şi vociferează (direct sau prin interpuşi) împotriva amestecului străin în treburile lor interne. Nu este exclus ca ei să fie foarte receptivi la concluziile dl de Rivero: „În Africa, o jumătate de continent este în pragul sau în toiul războiului civil. În America Latină clasa mijlocie devine din ce în ce mai puţin numeroasă. În Asia, criza financiară are considerabile consecinţe sociale. Conform cifrelor Băncii Mondiale, între anii 1960 şi 1995, venitul pe cap de locuitor a stagnat în peste o sută de ţări în dezvoltare. În următorii ani ne aşteaptă turbulenţe socio-politice în lumea a treia, chiar dacă ţările bogate se străduiesc să limiteze pagubele, spunînd că stimulează dezvoltarea, susţinînd de fapt doar statele pivot, adică acele state importante pentru menţinerea stabilităţii geo-politice: în America de Sud – Mexic şi Brazilia, în Africa – Algeria, Egipt, Nigeria şi Africa de Sud. Dar această politică nu poate fi soluţia. De altfel, după părerea mea, soluţia nu poate fi găsită cît timp noi operăm încă potrivit schemelor din anii 60, adică datorie-dezvoltare. Trebuie părăsit acest stadiu zero al gîndirii şi repus în discuţie sistemul unic de dezvoltare mondială, pentru că nu există mijloace ca el să poată fi oferit tuturor. Ţările sărace nu trebui să se ia după modelul de consum american. E o nebunie. Trebuie să avem curajul s-o spunem: dezvoltarea nu există. Şi povara datoriei externe este ilustrarea cea mai strălucită a acestei afirmaţii".

Povești suprapuse

Tot Paris, luna trecută

(urmare din nr. trecut)

● Amicul meu din Québec-ul canadian îmi povesteşte, la o bere, cum a făcut armata, la mijlocul anilor '80. ● La berea a doua, îi povestesc şi eu, armata mea. ● Am cugetul împăcat: nu am dezvăluit nici un secret; în ce mă priveşte, jumătate din stagiul militar l-am petrecut la munci agricole. ● Nu ştiu cu altele cum stăteam, dar în acei ani România a avut o producţie record la sfeclă furajeră. ● În felul lor, făceau şi soldaţii canadieni un fel de învăţămînt politic. ● Cam descurajant, după gustul meu. ● Iată cîteva mostre. ● În cazul izbucnirii unui război de factură clasică, trupele canadiene urmau să ajungă în Norvegia. ● De ce tocmai în Norvegia? Pentru a bara sovieticilor drumul spre nordul Europei. ● De ce tocmai canadieni acolo? Pentru că sînt obişnuiţi cu gerul şi zăpada. ● Pentru soldaţii NATO aflaţi deja la graniţa dintre Germania de Est şi cea de Vest, speranţa de viaţă ar fi fost de 8 ore. ● Aceasta datorită netei superiorităţi a sovieticilor în trupe şi în armament convenţional. ● Pentru cei de la graniţa dintre Germania federală şi Franţa, speranţa de viaţă era de 24 de ore. ● Toate aceste detalii erau spuse soldaţilor canadieni de către ofiţerii lor. ● În timpul acela, eu culegeam, repet, sfeclă prin Dobrogea. ● Cu speranţa de viaţă, noi, stăteam bine. ● În special speranţa de viaţă a lui Ceauşescu stătea nu tocmai rău. ● Bătea un crivăţ dinspre mare încît ne călisem cu toţii. ● Am fi putut lupta de minune pînă şi în Norvegia. ● Chiar şi cu canadienii. ● Norocul lor că n-am avut ocazia. ● Revin la Paris: profesorul Lahusen de la Duke University îmi spune că la prima lui vizită în România, prin anii '60, a fost uimit de două lucruri. ● În primul rînd, franceza bine vorbită de un ofiţer de la vamă. ● Lahusen îşi aminteşte ca acesta i-a recitat ceva din Ronsard! ● Al doilea lucru: profitînd de buna impresie produsă de ofiţer, un soldat român i-a cerut ţigări. ● Nu asta l-a uimit, ci continuarea: mai tînărul Lahusen nu avea la el decît ţigări ungureşti (venea de la Budapesta). ● Soldatul român a refuzat, cu o demnitate repede regăsită. ● Viitorul profesor de la Duke a avut nevoie de ceva ani şi studii pentru a înţelege acest gest. ● *Adevărul e că nu erau prea grozave ţigările*, îmi spune el. ● În localul *École des Hautes Études en Sciences Sociales* de pe bulevardul Raspail nr. 105, la intrare, sîntem controlaţi în genţi. ● Sistemul se cheamă *Vigipirate*. ● *De ce?*, întreb eu. ● *Împotriva atentatelor cu bombe*, mi se răspunde. ● Imediat mă gîndesc la atentatele cu pornografii din toaletele facultăţii bucureştene în care lucrez. ● Măcar ele nu au rănit pe nimeni pînă acum. ● Oare? ● În fiecare seară, îmbulzeală mare la cafenelele *de Flore* şi *les Deux Magots*, pe bulevardul St. Germain. ● Spiritele numelor ilustre (Sartre şi compania) încă mai dăinuie pe acolo, cred unii. ● Întîlnesc un fost student – acum cu o bursă la Paris – şi-l cinstesc cu o bere pe *Quai Voltaire*. ● La Bucureşti, întotdeauna plăteşte profesorul. ● Curge Sena prin faţa noastră şi, odată cu ea, vaporaşe pline cu tineri, în special liceeni nemţi, italieni şi englezi. ● Puştoaicele de pe vapor ne fac cu mîna. ● Le răspundem. ● *Nişte ignoranţi fericiţi*, spune fostul student. ● Sînt tentat să-l contrazic, dar pînă la urmă mai iau o gură de bere. ● Şi tac. ● Vorbeam despre armata prietenului din Québec. ● La ce se antrenau soldaţii canadieni? ● Toţi trăgeau într-o cască de soldat sovietică, cea cu stea roşie. ● Era ecoul fermităţii lui Reagan, cel pentru care URSS era *imperiul răului*. ● Scurt pe doi. ● Toţi soldaţii încercau să atingă cu glontele chiar steaua. ● Amicul meu ajunsese trăgător de elită. ● Lua steaua de la sute bune de metri. ● Şi – o să mă credeţi? –, prietenul meu quebechez, specializat în istoria Rusiei sovietice, s-a căsătorit cu o rusoaică, în urma unei burse la Moscova. ● O cheamă Tania. ● Lucru mare dragostea. ● Nu trebuie să ajungi la Paris pentru a afla acest lucru. ● Dar prinde al naibilor de bine să ţi-o spui tocmai acolo.

Adrian CIOROIANU

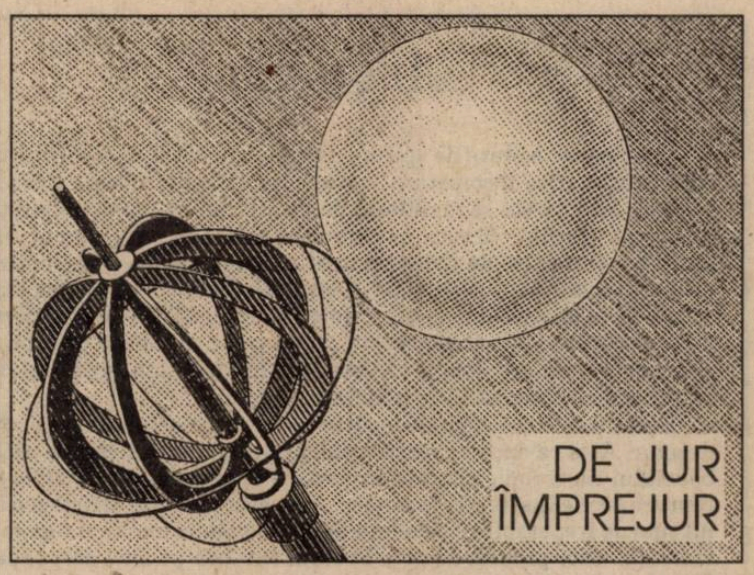

Succesorul

Chiar şi cele mai europocentriste şi egocentriste reviste au fost preocupate de alegerile prezidenţiale din Africa de Sud. Nu pentru că ar fi avut cineva îndoieli în legătură cu rezultatul lor: succesorul desemnat al lui Nelson Mandela, reprezentantul Congresului Naţional African, Thabo Mbeki este cîştigător. Problema a fost a scorului; dacă obţine o majoritate mai mare de două treimi, Mbeki ar putea modifica reglementări ale Constituţiei, deplasînd astfel liniile de echilibru care au permis miracolul: trecerea paşnică de la apartheid-ul impus de minoritatea albă la puterea democratică a majorităţii negre.

După 27 de ani în închisoare, preşedintele Mandela a reuşit să aplice un plan politic eficient în mai multe direcţii: a obţinut îndepărtarea liderilor comunişti din propria formaţiune şi renunţarea la dogmele lor, a izbutit marginalizarea prin onoruri a principalului său rival, Buthelezi (susţinut, la vremea respectivă, pentru anticomunismul său afişat, atît de doamna Thatcher cît şi de domnul Reagan), a elaborat planul funcţional de transfer paşnic al puterii, garantînd negrilor că va veghea la repararea nedreptăţilor şi pedepsirea vinovaţilor, şi promiţînd albilor că nu vor avea de suferit nici de pe urma răzbunărilor, nici a discriminărilor, considerate inevitabile într-o asemenea răsturnare. A făcut cîte puţin din toate. La audierile Comisiei pentru adevăr şi dreptate s-au înregistrat mărturii zguduitoare ale victimelor. A fost un exerciţiu de exorcism colectiv, amar pentru cei ce au sperat să-i vadă pedepsiţi pe foştii torţionari: nu s-au prezentat toţi cei încriminaţi, iar cei care au venit n-au fost judecaţi pentru că legea îi scutea de pedeapsă, întrucît mărturisiseră.

Într-o ţară în care justiţia nu poate face dreptate indivizilor, este greu de crezut că se poate încumeta să judece istoria.

În contul guvernării Mandela figurează succese obţinute în ameliorarea condiţiilor de viaţă pentru cei mulţi şi foarte săraci, fără dereglarea politicii de impozite, atît de ruinătoare în alte ţări africane: 3 milioane de oameni au căpătat acces la apa potabilă, a fost subvenţionată construcţia a 500.000 de locuinţe din cărămidă şi mortar în locul cocioabelor improvizate, s-a asigurat asistenţa medicală de bază gratuită pentru femeile însărcinate şi copiii sub 6 ani şi distribuirea de sandviciuri, tot gratuit, în şcolile primare. După cum se poate constata, sînt succese parţiale, numărul celor care nu au căpătat nimic este în continuare mult mai mare decît al celor care au obţinut strictul necesar. Dar pacea socială este asigurată tocmai de faptul că oricine poate vedea că se face ceva şi deocamdată ritmul pare acceptabil celor de pe lista de aşteptare, iar capitalul autohton şi investitorii străini nu simt că le este ameninţat profitul de dragul demagogiei politice.

Succesorul lui Mandela va avea de rezolvat cîteva probleme majore. Prima dintre ele este SIDA. Specialiştii spun că această boală, a cărei răspîndire nu este în nici un fel supravegheată şi îngrădită, va ucide mai mulţi locuitori ai Africii de Sud, decît a făcut-o apartheid-ul. Sărăcia este principala cauză a epidemiei şi şomajul este principala cauză a sărăciei. Economiştii liberali susţin că din cauza concesiilor făcute sindicatelor, reglementările privind munca salariată sînt foarte severe şi noii veniţi pătrund foarte greu pe piaţa muncii. Aceeaşi realitate este la originea ratei înalte a criminalităţii, a climatului de violenţă faţă de care poliţia e neputincioasă.

Şi aici ca şi în alte părţi se dovedeşte că forţele de represiune antrenate în subminarea opoziţie politice nu au calităţile necesare pentru a face faţă misiunii de a asigura securitatea societăţii civile.

Se mai aşteaptă de la domnul Mbeki o politică mai decisă în favoarea competenţei şi a însănătoşirii climatului de afaceri. Politicile de discriminare pozitivă au adus puţine foloase majorităţii, în schimb i-au îmbogăţit pe negrii bine situaţi sub raportul relaţiilor sus puse. Pentru ca negrii să poată concura în mod real cu albii este nevoie ca şcolile din cartierele lor să fie egale în valoare cu cele din cartierele albe. Va mai dura pînă va fi aşa. Deocamdată, în Africa de Sud coexistă paşnic două naţiuni: una bogată şi instruită, alta săracă, bolnavă şi analfabetă. Personalitatea introvertită şi în bună măsură misterioasă a domnului Mbeki inspiră – ca orice lucru necunoscut – speranţe şi temeri. Speranţele se referă la faptul că a fost ales de Mandela pentru a continua politica sa moderată. Temerile privesc reticenţele faţă de un om care după decenii de exil (în Marea Britanie, fosta Uniune Sovietică şi Zambia), cunoaşte prea puţin realităţile pentru a stabili un just raport între intransigenţă şi necesitatea de a face concesii. În campania electorală a declarat că Partidul Congresului a fost „prea iertător".

Dl Mandela a reuşit performanţa rară de a-şi păstra reputaţia de sfînt după ce a stat cinci ani la putere. Succesorului său i se cere mai puţin şi în acelaşi timp mai mult: să fie eficient.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Principiul dominoului

Încă din 1991, toţi paşii – corecţi sau greşiţi – făcuţi de diplomaţia şi forurile mondiale faţă de dezintegrarea Iugoslaviei, au avut ca motiv necesitatea de a opri extinderea conflictelor etnice la celelalte ţări balcanice, considerate potenţiale focare de violenţă din cauza tranziţiei politice şi a fragilităţii structurilor statale. Balcanii au devenit un domeniu de expertiză atît de sofisticat, încît doar cei mai cinici specialişti şi cei mai fanatici ideologi pot pretinde că înţeleg ce se petrece şi pot prezice ce s-ar întîmpla dacă...

Condiţionalul a devenit realitate: Bulgaria, Ungaria, România, dar nu numai, privesc cu îngrijorare desfăşurarea evenimentelor din ţara vecină. Pentru Albania şi Macedonia, principiul dominoului a încetat să mai fie o simplă teorie politică. „Războiul din Vietnam s-a dus parţial pe baza teoriei dominoului, de teamă că dacă va cădea Vietnamul de Sud, va cădea întreaga Asie de Sud-Est – scriu în revista **Newsweek** (31 mai) Jonathan Alter şi Carla Power. Şi doar pentru că teoria s-a dovedit a fi greşită în Asia, nu înseamnă că nu este valabilă în Balcani". Ministrul de Interne al Macedoniei, Pavle Trajanov, explica astfel atitudinea mai mult decît circumspectă a oficialităţilor macedonene faţă de refugiaţi: „Închipuiţi-vă că în Statele Unite ar intra deodată 35-40 de milioane de mexicani, sporind populaţia cu 15%". Este de presupus că Statele Unite s-ar descurca, Macedonia, în faţa avalanşei de refugiaţi kosovari, are nu doar probleme economice, ci şi temeri cu privire la stabilitatea statului, determinată de echilibrul demografic. În Balcani, cifrele sînt întotdeauna contestabile, dar cea de 418 nou-născuţi în lagărele de refugiaţi ale albanezilor e sigură. Aici, dominoul se clatină. Din 1991, de cînd a devenit independentă, Macedonia a fost singurul stat din fosta Iugoslavie în care realitatea multietnică nu a creat conflicte deschise. Dar s-ar putea ca guvernul de coaliţie ales cu şapte luni în urmă să se destrame sub povara războiului. Preşedintele Macedoniei, Kiro Gligorov descrie în ziarul **Le Monde** (29 mai) viitorul previzibil: „Populaţia macedoneană nu va lupta alături de sîrbi, deoarece nu are motive pentru asta. Sîrbii au vrut mereu să ne convingă că avem interese comune în problema albaneză, dar nu au izbutit. În ceea ce-i priveşte pe albanezi, cred că o parte dintre ei s-ar putea alătura Albaniei; dar albanezii autohtoni, alături de noi timp de secole, nu vor risca să piardă toate avantajele de care se bucură în Macedonia". Prezentul arată altfel: „Majoritatea macedoneană este hotărît pro-sîrbă. În primele zile ale războiului nu a făcut mare lucru pentru refugiaţii care se prăbuşeau şi mureau în noroaiele de la Blace, un lagăr de la graniţa dintre Kosovo şi Macedonia. Participanţii la manifestaţiile anti-americane au spart geamurile ambasadei americane din Skopje şi de undeva s-a tras o rachetă care a lovit trupele franceze de la graniţă. Explozia unei bombe într-o piaţă albaneză arată că tensiunile interetnice nu s-au potolit".

În Bulgaria, războiul este la fel de antipopular ca în Macedonia sau în Grecia. „Sondajele spun că aproximativ 90% dintre bulgari sînt împotriva războiului. Înainte de război, 60% dintre cei întrebaţi erau de părere că Bulgaria trebuie să ceară în continuare accesul în NATO; acum această cifră a scăzut la jumătate. Totuşi, bulgarii nu nutresc sentimente prieteneşti faţă de sîrbi. Ataşamentul comun faţă de Biserica Ortodoxă, considerat a fi legătura emoţională dintre sîrbi şi greci, nu funcţionează şi în Bulgaria, unde preoţii cîrcotaşi au întinat imaginea Bisericii. În cele patru războaie din acest secol la care au participat, bulgarii şi sîrbii au fost duşmani. Cu puţin înainte de izbucnirea războiului din Kosovo, dl Kostov i-a enervat pe sîrbi trimiţînd Macedoniei 150 de tancuri din perioada sovietică; conducătorii Serbiei consideră Macedonia mai curînd o provincie rebelă, decît un stat independent". (**The Economist,** 29 mai).

Toate analizele observă decalajul dintre declaraţiile conducătorilor şi starea de spirit a populaţiei. Dizolvată în sărăcie, istoria veche şi recentă stimulează ranchiunele şi resentimentele. Cît timp conducerea politică este destul de puternică pentru a asigura neimplicarea concretă, demagogii de toate culorile luptă pe hîrtie pentru felurite cauze drepte, fanatismul rezultat din beţia de cuvinte fiind un obstacol în calea concesiilor reciproce, necesare oricărui acord. Preocupaţi de supravieţuire, refugiaţii dau alt înţeles noţiunii de solidaritate: „Lîngă lagărul de la Radusha se află o relicvă a penultimului război balcanic. Circa 200 de musulmani din Bosnia trăiesc de şapte ani în barăci, aşteptînd să se întrunească condiţiile pentru reîntoarcerea lor acasă, în partea musulmană a Bosniei. Zelka Pric, o femeie rămasă fără un picior de pe urma glonţului precis al unui sîrb din Sarajevo, a găzduit patru kosovari în spaţiul alocat familiei ei. Refugiaţi ospitalieri cu alţi refugiaţi. Ea îi consolează spunîndu-le că dacă ea a supravieţuit cu un singur picior, se vor descurca şi ei. Poate că da, dar Republica Macedonia nu poate rezista stînd într-un picior din cauza celor 225.000 de refugiaţi adăpostiţi aici" cred jurnaliştii de la **Newsweek,** închizînd astfel într-un loc neaşteptat dominoul.(**M. B.**)

Argument

Boema este o stare de spirit şi o stare a spiritului. A spiritului liber, care refuză orice încorsetare, socială sau morală. Boema înseamnă libertate, iar aceasta se manifestă printr-un refuz total al ordinii pre-stabilite, al valorilor bătute în cuie de societatea burgheză şi filistină. Boema este o stare de eternă graţie, în care omul se dezinteresează de cele ale trupului, dedicîndu-se în totalitate spiritului. Privită din acest punct de vedere, boema este o formă de ascetism. Pe de altă parte, asemeni asceţilor, adevăratul boem nu va pune niciodată preţ pe bunuri sau pe vreo valoare lumească. Să fii boem înseamnă să trăieşti în interiorul artei şi dedicat trup şi suflet acesteia.

Boemul este un călugăr a cărui religie este arta. Arta cu „a" mare, desigur. Arta ca opţiune existenţială. Căci adevărata creaţie artistică a boemului nu trebuie căutată în formele convenţionale de artă; acestea reprezintă ele însele o încorsetare. Adevărata creaţie artistică a boemului ţine de irepetabil şi totodată de efemer (întocmai ca o reprezentaţie teatrală): este propria-i viaţă. Boemul se oferă pe sine drept spectacol. El este un *artist al foamei,* ca în povestirea kafkiană. Cum „materia primă" pentru arta boemului sînt chiar trupul şi viaţa sa, sacrificiul este suprem. Aceasta face din boem un artist total.

Contra-*Argument*

Boema este un produs al paradigmei romantice. Omul romantic era revoltat împotriva spiritului burghez şi a normelor sociale. În plus, era ars lăuntric de patetisme, trăia cu voluptate într-o continuă reverie şi se hrănea cu artă – toate acestea făcîndu-l să dispreţuiască ceea ce este *omenesc, prea omenesc,* adică familia, mesele regulate şi orele de somn. Ceea ce-l anima interior pe omul romantîc era *demonul,* numit uneori „daimonion", alteori „geniu" (şi nu întîmplător modelul omului romantic era chiar Lucifer). Boemii, ca descendenţi direcţi ai omului romantic, au pierdut pe drum „cultul" pentru Lucifer, dar au păstrat ca atare multe dintre manifestările care derivau din acesta. Şi, oricum, boemii sînt opuşi fundamental asceţilor, fiind nişte hedonişti.

Datorită coexistenţei îndelungate dintre artă şi boemă, s-a ajuns la ideea preconceputăcă cele două sînt unul şi acelaşi lucru. De aceea, mulţi dintre cei care vor să fie artişti încep prin a fi boemi. Aceasta îi face ca, în cele mai multe cazuri, să şi sfîrşească prin a fi boemi – fără a mai ajunge vreodată să se manifeste pe tărîmul artei. Neputînd să atingă statutul de artist, boemul îl va mima. Se va transforma, astfel, într-un surogat de artist şi, în cele din urmă, într-o caricatură a lui.

Astăzi, boema artistică s-a demonetizat şi, spre deosebire de perioada ei de pionierat, ţine de cel mai banal conformism. În plus, pe măsură ce ultimele acorduri ale modernităţii se risipesc, rămîne şi fără aliatul ei cel mai preţios: faptul artistic propriu-zis. Între timp, acesta a preferat să se mute într-o altă barcă. **(C. P.-B.)**

Ion Bogdan LEFTER
scriitor

Medii, specii, enclave

Ce poate fi mai plăcut decît boema? Boema în general, nu doar cea artistică. De fapt, distincţiile nici nu sînt pertinente cînd e vorba de aşa ceva: căci minunata boală a petrecerii timpului, ispititorul gust al aventurii, plăcerea de a fi mereu în grup, în echipă, în gaşcă, niciodată fără un zîmbet pe faţă şi fără un pahar de băutură pe masă, savoarea patinajului la suprafaţa sofisticată a lucrurilor, gesticulaţia şi sporovăiala, vocaţia vorbei continue, a povestirii, a colportajului, a bîrfei şi a calamburului, snobismul atoateştiutor, la curent cu ultimele noutăţi, cu tot ce mişcă-n ţara asta, fie-ntre celebrităţi, fie în zone mai joase dar fudule, amestecul insesizabil de intelectualitate şi grobianism, de rafinament şi mitocănie, tot acest aer vag-ocult, relaxat şi misterios deopotrivă, nu sînt ele dulci simptome ale unui mod de a fi „creativ", de a exista „altfel" decît ceilalţi, decît oamenii obişnuiţi şi cumsecade, care nu ştiu, nu înţeleg, nu gustă? Ceea ce vine la a spune că orice boem e – în felul lui – un „artist", că nu există decît boemă artistică sau „artistică", uneori cu, alteori fără ghilimele. În spirit e – parcă – totuna...

Asta în principiu. Cît despre România zilelor noastre... Ei bine, s-ar putea ca lucrurile să nu mai stea acum, la noi, chiar aşa. Nu e – de fapt – întotdeauna atît de minunată boala petrecerii timpului, boala vorbelor şi a băuturii, a aventurii şi a bîrfei cînd subţiri, cînd grosolane. Ar trebui văzut în ce fel se produc acele distorsiuni, devieri, alunecări care transferă pe nesimţite excentricitatea frumoasă a lumii artistice (fără ghilimele) şi a celei „artistice" (cu) în urîţenie şi degradare morală, în mizerie şi promiscuitate, în schimonoseală ridicolă. N-am destule date pentru ca să apreciez cu oarecare siguranţă actuala boemă generală. Am doar impresia că în ultimii ani, de cînd în România s-au adunat averi serioase, s-a născut una de şcoală nouă, un mod special de a fi risipitor şi *je m'en fiche*-ist: forfotesc parcă peste tot mulţime de fete şi băieţi de bani gata (cum se spunea altădată), juni cărora acum le piuie încontinuu telefoanele celulare în barurile şi discotecile şic deschise parcă peste tot, peste noapte, sau în limuzinele ultimul răcnet şi în maşinile de teren la fel de scumpe pe care le şofează, o veritabilă faună mondenă, veselă, îmbrăcată aşa şi pe dincolo, tunsă şi coafată la zi ş.a.m.d., ş.a.m.d. Ce vreau să spun e că parcă-parcă lipseşte nota de intelectualitate, fie şi superficială, pe care boema de mai demult o avea. Poate greşesc, poate exagerez...

Am – în schimb – idei ceva mai precise despre actuala boemă artistică propriu-zisă, mai ales despre cea literară. Înainte de a o prinde în cîteva fraze – două cuvinte despre mica ei istorie din deceniile trecute, pe care n-o putem ignora dacă vrem să înţelegem ceva din ce se întîmplă acum. Cel puţin pentru o bucată de vreme, ea a jucat un rol pozitiv într-un mediu cultural căruia, sub un regim totalitar, îi lipseau multe: structuri instituţionale independente, strategii de promovare, mijloace de comunicare. Boema anilor '50, pe cînd de publicat se publicau numai cărţi proletcultiste, ţinuse efectiv loc de scenă literară. Mai apoi, în frenezia nonşalantă şi oarecum prosperă a deschiderii semi-liberale din anii '60-'70, cînd Partidul Comunist i-a încurajat pe artişti, oferindu-le slujbe, onorarii considerabile, posibilităţi de împrumuturi substanţiale şi alte mai mici ori mai mari privilegii, boema artistică a impus o a treia ierarhie de prestigii culturale, după cea oficială, dispreţuită de toată lumea, şi după cea adevărată, stabilită de criticii importanţi ai perioadei în răspărul celei dintîi. În localurile favorite ale artiştilor, mai ales la Uniunea Scriitorilor, ca şi la „casele de creaţie" oferite de Partid pentru vacanţe şi boemă, ca şi în alte împrejurări vesele, s-au lansat nume şi s-au construit prestigii. Există autori care cu asta au rămas, după cum alţii aveau să fie pînă la urmă acceptaţi şi de critică, uneori pe merit, alteori doar pentru că respectivele talente promiţătoare frecventau de prea multă vreme boema şi se vorbea deja prea mult despre ele pentru ca încet-încet, mai întîi sub cîteva condeie, apoi sub altele şi altele, să nu se şi spună negru pe alb că, sigur că da, şi Cutare, şi Cutare, şi Cutare sînt – totuşi, totuşi – „poeţi adevăraţi".

Am cunoscut şi eu, chiar la începutul anilor '80, această lume. După care am părăsit-o. Ceva era în neregulă. Legendele boemei din deceniile postbelice încă mai circulau, spre admiraţia bucuroasă a comesenilor. Dar vremurile se schimbaseră: Partidului Comunist nu-i mai convenea direcţia în care mergea cultura română, începuse criza sfîrşitului, ţara sărăcise, oamenii o duceau din ce în ce mai greu, nu mai erau vremuri de chef şi veselie. Atunci, cînd generaţia noastră a întors sensul de evoluţie a mentalităţilor şi a retoricilor către postmodernism, către un mod nou de a privi relaţia cu lumea, cu textul, cu cititorul, acea boemă de supravieţuire sub modernismul comunist a căzut brusc în desuetudine şi şi-a dezvăluit promiscuităţile. Unii dintre colegii noştri au continuat s-o frecventeze, dar cei mai mulţi şi-au văzut de viaţa şi de scrisul lor *altfel*, găsind şi alte forme de comunicare, de coagulare profesională: în cenacluri semi-oficiale, în grupuri, în jurul unor publicaţii mai ales studenţeşti, într-o reţea naţională şi foarte activă de întîlniri literare şi de corespondenţă. O întreagă poveste, complicată, cu mulţi protagonişti interesanţi, care va merita reconstituită cîndva.

Cît despre boema de acum: atîta cîtă mai este, frecventată de cei care mai au timp de pierdut într-o lume în care totul e de făcut, ea o prelungeşte – de fapt – pe cea de dinainte. E animată de cîţiva mohicani mai vechi ori mai străvechi, cărora li s-au adăugat forţe proaspete (sau... vorba vine!). Aflu că supravieţuiesc aceleaşi legende şi iluzii, aceleaşi metode şi ticuri, aceeaşi poftă de a pune la cale cultura română din cuţite şi pahare. Oaze cu poeţi, prozatori, eseişti, jurnalişti, aspiranţi, genii neînţelese şi alte specii incerte, cărora li se adaugă pictori, actori şi ce se mai nimereşte, plus eternii chibiţi. Enclave. Fragmente de trecut. Poate – încă o dată – greşesc, poate exagerez. Deşi trebuie să adaug că nu cred!

O nouă boemă, o adevărată boemă a vremurilor noastre încă nu se născu...

Valeriu NEGRU
jurnalist

Transferuri profitabile

Începînd din secolul al XV-lea, Occidentul european a cunoscut migraţia paşnică şi pitorească a unor grupuri de nomazi, venind de undeva din răsărit, în alaiuri pestriţe, zgomotoase şi necuviincioase. Erau lipsiţi de sfială, de respect, păreau săraci, mizeri şi nepăsători. Trăiau, în căruţele şi în corturile lor, o viaţă fără mari îngrădiri şi fără îngrijorare pentru ziua de mîine. Europenii le-au dat diferite nume acestor străini, aparuţi dintr-o lume ceţoasă şi neliniştitoare. Le-au spus gitani, gipsies, ţigani. Pentru francezi, Răsăritul tenebros începea cam pe acolo pe unde se afla o ţară incertă numită Boemia, deci fiinţele acelea nu puteau fi decît „bohémiens". Ciudaţii „bohémiens" trăiau după legi suspecte, oarecum învecinate cu fărădeleagea, nu se arătau prea muncitori, aveau o moralitate bizară, iar religia lor, oricare o fi fost ea, nu făcuse din ei nişte cucernici. Erau de-o voioşie supărătoare, dovedeau o necurată iscusinţă a mîinilor, ca şi talente de muzicanţi şi histrioni, iar înzestrările acestea îndoilenice duceau către înşelătorie, către păgubirea omului cinstit şi încrezător. Trecerile repetate ale boemienilor năşteau de fiecare dată sentimentul de primejdie nelămurită pe care îl stîrneşte tot ceea ce nu poate fi pătruns, cunoscut şi stăpînit. Erau bănuiţi de puteri oculte, şi pesemne că au aruncat un blestem cu împlinire tîrzie, altfel nu se poate explica ivirea acelor pierde-vară, tineri fără căpătîi, indecenţi, uşurateci şi risipitori, care se îndeletniceau cu treburi artistice, tocmai în plin secol al maşinismului glorios, al comerţului înfloritor, superbul secol al XIX-lea. Nefericiţii artişti nu veneau de aiurea, erau copiii Europei moderne, dar aminteau în mod cutremurător de boemienii de odinioară. Au fost numiţi „boemi", cu toată încărcătura de milă dispreţuitoare pe care o putea duce acest cuvînt. Boemii nu s-au simţit jigniţi, cuvîntul i-a încîntat, l-au adoptat, şi l-au purtat cu plăcere.

Ieşiţi, mai toţi, din medii burgheze, pe care le simţiseră apăsătoare, sufocante, erau hotărîţi să trăiască altfel decît părinţii lor. Detestau conformismul acestora, respectabilitatea lor întemeiată pe agoniseală, suficienţa, meschinăria, obtuzitatea lor. Îi ironizau pentru ipocrizia care substituia politeţea, pentru bigotismul care înlocuia credinţa. Odioşii burghezi, grijulii cu prestigiul lor social, instalaţi într-o mediocritate care îi proteja de întrebări chinuitoare, erau incapabili de aventuri spirituale, de nebunii sublime. La rîndul lor, boemii erau judecaţi cu aceeaşi necruţare. Nu li se puteau ierta nesăbuinţa, frivolitatea, extravaganţa, libertinajul. Apoi, preocupările şi îndeletnicirile lor erau absolut ridicole. Nici un om cu demnitate nu şi-ar fi deviat energia şi vanitatea către asemenea zădărnicii. Cît despre sărăcie, se vedea bine că devenise un viciu în care se adînceau cu voluptate. Multe dintre aceste judecăţi închideau un anume adevăr, ultima, însă, era o mare greşeală. Boema a fost şi va fi oricînd o negaţie a spiritului burghez, dar niciodată a bunăstării. Boemii, cu gustul lor subţire, cu preferinţa şlefuită, apreciau, mai mult decît oricine, argintăria elegantă, covorul preţios sau porţelanul fin, dar neavîndu-le, ştiau să trăiască frumos printre valori modeste, cărora le descopereau virtuţi estetice majore. De altfel, cînd ocupaţiile lor rizibile le-au adus sucifienţi bani, s-au „înburghezit" cu mare entuziasm. Puţini au fost cei care au sfîrşit într-o boemie întîrziată (Toulouse Lautrec sau Gauguin a căror înclinaţie către dezordine şi exces ţinea mai mult de o structură psihică specială, decît de sfidarea burgheziei).

Intraţi sau întorşi în mediile înstărite, artiştii şi-au scrutat vecinii cu un ochi mai pătrunzător, nu neapărat mai binevoitor. Era un lucru pe care ştiau să-l facă foarte bine. Domnul consul Thomas Buddenbrook îi reproşa boemului său frate Christian: „Asta ţi-e firea! Atîta te pricepi să faci! Să recunoşti, să înţelegi şi să descrii." Au privit, au recunoscut şi au înţeles că alături de vechile şi iritantele cusururi, domnii aceia aveau mari şi solide calităţi: seriozitate, echilibru, integritate. Ceea ce le lipsea erau cîteva măsuri de fantezie, subtilitate şi rafinament. De-acum le vor primi, printr-un transfer insidios şi îndelungat. Cînd se va face adunarea, la meritele principale ale boemei va trebui să adăugăm şi farmecul discret sau eclatant al burgheziei.

Şerban FOARŢĂ
scriitor

Greierele şi furnica

Prejudecata că travaliul artistului e o distracţie, ce ţine de **passe-temps** sau **hobby**; că operele lui sunt **otia**, i.e. produsul unui **otium**, al unui, deci, **désoeuvrement** (care şi face din acestea, din opere, nişte **hors-d'oeuvre** exotice şi superflue, ce va să zică accesorii), datează din antichitate, fiind, şi astăzi, în vigoare. (Fapt pentru care şi Candiano-Popescu,-n pană de armată şi înarmîndu-se cu pana, avea să-şi publice albumul de versuri paramilitare sub titlul **Cînd n-avem ce face!**) **Otium**-ul însă, pentru antici, nu va fi însemnat doar „lene", „repaos" (sau „pe loc repaus", în cazul bravului Candiano), ci şi o „viaţă umbratilă", adică inactivă civic: o existenţă strict privată, ca şi, la limită, „loazirul" prielnic oricărei creaţii, ba chiar indispensabil artei. De unde şi, pentru artist, nevoia cronică (şi tristă) de mecenaţi care să-l pună la adăpost de grija vieţii, asigurîndu-i oţiul modic (din care să rezulte **otia**). În lipsa lor, tot mai acută în epocile mai dincoace, gri-fer şi utilitariste, artistului nu-i mai rămîne, pe lîngă abandonul artei, decît condiţia de boem; iar pentru pantuflarzi, boemul e, nu-i aşa?, un coate-goale, un bagabont, un maţe-fripte, un pontagiu, un **Tagenichts**, un pierde-vară, o povară, un stîlp de cafenea, un „ăla", un parazit, un interlop, – pînă şi un artist ca Whistler făcînd-o, vai, pe filistinul (din simplă oscarofobie?), într-o depeşă adresată, în rue de Rome, lui Mallarmé, anume: „Wilde viendra chez vous. Serrez l'argenterie. Whistler"!

Fireşte, dintr-o perspectivă pragmatică şi mercantilă (şi dincolo de colportajul cenacular sau de bodegă, de anecdotica veristă şi pitorescul romanţios), viaţa boemului e una „de greier în conflict cu toate furnicile" acestei lumi, – cum se pronunţă Lovinescu, referitor la Cincinat (pe care, culmea ironiei, îl confundam, prin clasa-ntîi, cu Planul Cincinal de care, ca şi de cestălalt, aflasem atunci, aproape simultan!). Acesta, Cincinat (nu Planul), nici nu ezită, de altminteri, să ne prezinte propria-i viaţă, nu fără un cinism simpatic, drept un perpetuu **Farniente**: „Eu niciodată n-am muncit./ Noaptea nu dorm şi ziua casc..." (fie şi dacă, magistrat nomad, maestrul Pavelescu, ponosul căruia-i baroul, „...a colindat întreaga ţară/ Cinstit c-o leafă de aprod,/ Purtînd sub robă o chitară/ Şi-o inimă în loc de cod"). Cît despre „cîntecele" sale, acestea sînt (inevitabil, aş spune) ale „unui greier": „Hambarele mi-s goale, nici/ N-am strîns, cu cîntecu-mi de greier,/ Grăunţe s-am pînă la treier./ Dar simt o umbră grea pe creier:/ Uitarea celor mari şi mici!// Şi-n stepa iernii argintie,/ Cînd singur, trist, fără amici,/ Culeg poemele-astea mici,/ Ţipate-n nopţi de insomnie,/ Vreau să le-nchin, cu dărnicie,/ Îmbogăţitelor furnici!" Numai că greierul acesta nu e un simplu feneant, nu e un trîntor oarecare, cum crede Maître La Fontaine (fabula căruia, în rest, poetul nostru a tradus-o, – **à contre coeur**, dar impecabil), fiind eternul cîntăreţ şi amorezul în persoană, adică, într-o accepţiune comună, Trubadurul însuşi.

Goethe, anacreontizînd, îl va fi magnifiat într-astfel: „Dich ergreifet nie das Alter,/ Weise, zarte, Dichterfreundin,/ Ohne Fleisch und Blut geborne,/ Leidenlose Erdentochter,/ Fast den Göttern zu vergleichen." (În paranteză fie spus: imnul e scris la feminin, întrucît i se adresează unei **Zikade**, unei „ea". Altminteri, **greier**, în română, e masculin şi epicen, – iar a-l feminiza, ca Blaga, ţine de-o tandră intuiţie: „Să mă-mpace cu sfîrşitul/ cîntă-n vatră greeruşa:/ Mai uşoară ca viaţa/ e cenuşa, e cenuşa.")

Asimilîndu-se pe sine cu greierul anacreontic: exsanguu, imponderabil, analgic, muzical, divin, îngreierindu-se adică, e limpede că Cincinat (boem boier, ca Odobescu şi, mai încoace, Păstorel, – de unde şi „dilentantismul") dădea de înţeles că oţiul e sursa poeziei înseşi (sau, cel puţin, a unei lirici nelaborioase şi spontane: „Cum vioreaua-şi dă parfumul,/ Eu cînt cu aripile mele!"); şi că a te-ntreba asupra noimei acesteia,-i oţios: „La ce e bună poezia?/ Dar glasul tainic de păduri,/ Un val, o stea, melancolia/ Şi vraja misticei naturi?..." E vorba, deci, de-o întrebare anapoda, „ohne Warum": o întrebare de nepus, de pus, adică, între bare, – cum face nu doar un **élu** real, un mistic ca Silesius: „Die Ros' ist ohn' Warum; sie blühet, weil sie blühet;/ Sie acht' nicht ihrer selbst, fragt nicht, ob man sie siehet", dar pînă şi un Éluard: „Pourquoi pleurer la fleur séchée/ Et pourquoi pleurer les lilas?/ Pourquoi pleurer la rose d'ambre?/ Pourquoi pleurer la pensée tendre?/ Pourquoi chercher la fleur cachée/ Si l'on n'a pas de récompense?/ – Mais pour ça, ça et ça."

Cutare mistică a artei, religia unei frumuseţi incoruptibile şi sacre: „a joy forever", aşadar, nu i-a lipsit, nicicînd, boemei (adepţii căreia cultivă, de la Villon la Tudor George & Teodor Pîcă, forma fixă, – ca pe un corectiv, pesemne, al unei maxime dezordini). Care boemă, prin excesul şi prodigalitatea ei şi/sau printr-o filotimie proprie, la noi, lui Macedonski şi,-n Franţa, unui Montesquiou (care desfide orice etos al muncii, protestant sau altfel), ţine de „partea blestemată", în accepţiunea lui Bataille („poeţii blestemaţi", altminteri fiind, mai toţi, nişte boemi); tot astfel cum, prin nepăsarea-i faţă de ziua cea de mîine, boema se inspiră, parcă, din pericopa Evangheliei (**Matei**, 6, 26): a păsărilor aflătoare în grija Tatălui ceresc, – fie şi cînd sînt numai nişte „birds in the night", verlainiene.

În rest, panşantul cristic însuşi nu-i e, nici el, străin boemei, martirii ei revendicîndu-şi, ca Petică, o **via crucis**, – „pe care o urcăm desculţi"! De unde şi apelativul de „blînde Crist", ce i-l acordă, postum, confratele Bacovia... Ba chiar, în ciuda unei note impii, şi „...ceata de artişti:/ Toţi nenţeleşi şi mari,/ Toţi Crişti", pe care-o cîntă Minulescu, nu fără, evident, facondă.

Numai că mistica boemă, ca şi religia artei pure, e una, mai curînd, „sans Dieu"; Golgota ei e una „seasă", „fără altare", – ca aceea a **Florilor de mucigai**; şi (cu excepţia cîte unui „clown mistic", precum Max Jacob, sau a cutărui „poverello" aievea, ca Germain Nouveau) boemii poartă în spinare o cruce fără redempţiune. – Ca, bunăoară, Enăşescu, biet omonim al lui Rimbaud şi spectru al boemei negre pe uliţele capitalei, picioarele căruia aduc, privite prin bocancii sparţi, cu „două feţe mucenice" (vorba lui Ştefan Roll, persoană de stînga) „ale lui Hristos".

Nimic dintr-asta în boema de greier a lui Cincinat, aflat, mereu, în căutarea unei furnici munificente, în stare să-i ofere **otium** în schimbul propriilor **otia**: al unor cîntece ivite din chiar huzuru-i clientelar. Care furnică, bună gazdă, i-ar spune după cum urmează: „Să nu te crezi aici povară,/ Ce-avem îţi dăm cu bucurie,/ Dar vei plăti şi tu chirie.../ Cîntînd întreaga vară!"

© C. Bumbuţ

Claude KARNOOUH
profesor de filozofie

Boemă şi revoltă. Creaţie şi simulare

Scenele din viaţa boemei aparţin locurilor comune din literatura europeană a secolului XIX. Schema narativă este cunoscută: un tînăr face pe nebunul, sub raport politic şi sentimental, iar la maturitate intră în rînduri, fie purtîndu-se ca un burghez cuviincios, fie revenind la marginalitatea originară. Figurile literare şi metaforice ale acestei iniţieri se încarnează, de exemplu, în *Lucien Leuwen* (Stendhal), Lucien de Rubempré *(Iluzii pierdute* şi *Splendoarea şi decăderea curtezanelor* de Balzac) sau Frédéric *(Educaţia sentimentală* de Flaubert): toate aceste personaje sînt nişte veleitari lipsiţi de forţa interioară necesară creaţiei.

© A. Paul

Figura revoltatului a cărui boemă nu este decît un accident, o condiţie dintre atîtea altele posibile, se încarnează în viaţa lui Rimbaud, unul dintre geniile creatoare ale modernităţii radicale. După ce şi-a împlinit opera fulgurantă, poetul s-a retras din societate, a părăsit Europa şi a plecat în Africa ocupîndu-se de traficul de arme şi sclavi; credincios, s-ar fi putut retrage în liniştea unei mînăstiri. Boema veleitară şi Rimbaud reprezintă o paradigmă care poate fi generalizată astfel: simulant sau artist. A considera boema o etapă necesară în procesul de creaţie este echivalentul unei capcane. Creatorul se poate complăcea sau nu, acest lucru nu are nici o legătură cu forţa interioară care îl motivează. Rimbaud sau Rilke, maghernţele din Bruxelles sau luxul castelelor aristocratice nu adaugă şi nu scad nimic din măreţia operei lor.

Sub regimul comunist, în Europa de Est, boema a fost o simplă postură, un fel de a te preface că te opui unui regim ale cărui valori sociale se identificau mai curînd cu orizontul ridicol al micilor burghezi de tipul Bouvard şi Pécuchet, decît cu revolta avangardiştilor ruşi. Ridiculizarea, provocarea burghezului sau a activistului de partid ocolesc esenţialul.

Fenomenul este mai general. El a cuprins o întreagă generaţie. La sfîrşitul anilor '60, în Statele Unite şi în Franţa mii de băieţi şi de fete şi-au elaborat boema lor postmodernă, confortabilă, detaşată de necesitate şi parcimonie, deci şi mai bine instalată în simularea consumistă: hippies americani şi studenţii francezi din mai '68 par, după trecerea timpului, actorii unui serial siropos. Urmarea este cunoscută. Adulţii mai abili şi mai şmecheri s-au reconvertit decis în businessul planetar, devenind adepţi hotărîţi ai mondializării şi ai noii ordini mondiale. N-a apărut printre ei nici un creator, nici un artist important, doar ideologi, activişti ai culturii de masă supuse banului! Pe scurt, oameni adaptaţi exigenţelor capitalului de tipul trei.

Or, creatorul poate să apară de sub diverse veşminte: cele ale profesorului, ale cetăţeanului modest, ale unui dandy, ale aristocratului, chiar şi ale omului permanent revoltat sau ale vagabondului. Heidegger, René Char, Saint-John Perse, T.S. Eliot, W. Borroughs, Jean Genêt, Brâncuşi sau Moore: nu postura sau hainele, nici gesticulaţia, nici defăimările răsunătoare sînt definitorii pentru operă, nu ele nasc creaţia demiurgică genială, ci modalitatea unică de a trăi orice experienţă existenţială, sfidînd provocările epocii prin memoria tradiţiei, fie ea luată în considerare ca subiect al negaţiei – avangarda, al deriziunii – postmodernismul, sau al fidelităţii puse sub semnul întrebării – neo.

Şi aşa, din elev în elev, se transmite gloria maestrului.

Adina KENEREŞ
scriitoare

Tocmai boema...

E una din cele cinci-şase vorbe sfinte din vocabularul meu internaţional. Cu toate celelalte cuvinte am relaţii de raft şi utilitate – «boem, boemă» însă mi-e inclus în metabolism. De atîta convieţuire, el nu mai e ca la început: ca jucăria fetiş din copilărie, şi-a pierdut puful, un ochi şi o mînă, dar respiră paradisul tranchilizant, include lumina anilor, mă expune periculos, mai bine decît orice fotografie. Acoperă de multă vreme alte realităţi decît cele socioculturale la care referă cuvîntul în dicţionar.

Cînd ne-am cunoscut, el indica just şi sec o lume artistă marginală, pierdută într-un confuz secol XIX, veselă şi famelică, genială şi nerecunoscută, triumfînd etern prin tinereţea-i. Imaginea se lipea perfect pe conturul idealurilor adolescente, trăite frenetic în sînul unui grup vibrînd la unison, cu abnegaţie şi interogaţii existenţiale, cu obsesia necesităţii de a schimba lumea, şi deci cu un criticism care se opunea oricărei înregimentări. Fatal îi era acestei atitudini să fie respinsă de lumea aşezată sau să fie privită de ea condescendent, dacă nu chiar să fie condamnată la o condiţie bastardă, funciar pauperă, şi împinsă cu cotul, la prima abatere, în civil, de unde se înfunda apoi şi singură, dar eroic, în penal. Nu doar fără fascinaţie, ci cu evidenţa unei iluminări, aceste date îi surîdeau modelului care eram deja. (De ce n-aş spune că merg azi, cu acel surîs şi cu deplină linişte, deşi fără naivitate, în întîmpinarea oricărei forme de justiţie, convinsă că n-am vină, iar drumul dreptăţii duce în rai? Dar nu e decît un detaliu.)

Nu, n-am încercat niciodată în tinereţe să aflu în lumea noastră vreo oază boemă de felul trecutei

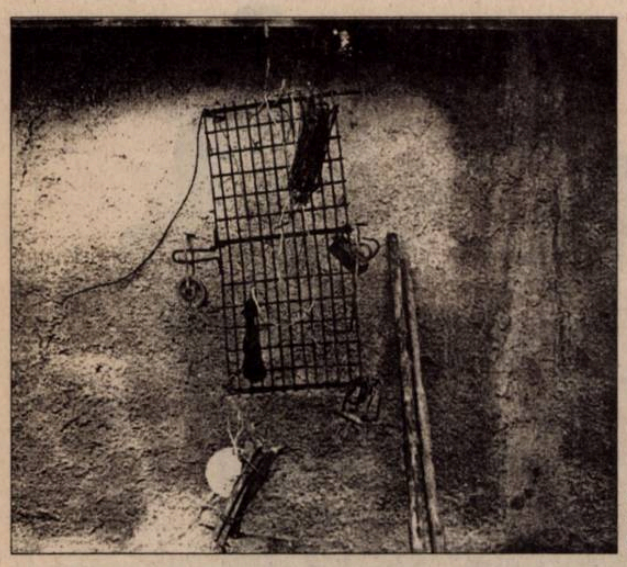

© C. Farcaş

boeme apusene. Ce rost ar fi avut – şi ce fals intelectual ar fi fost! – să plantezi un asemenea decor într-o societat fără rente, care inventase noţiunea de ilicit după ce suprimase comerţul, pedepsea absenţa din cîmpul muncii şi-i transforma pe artişti în slujbaşii unei pretinse ideologii? Nici urmă de boemă n-am mai văzut la vremea mea în cercurile intelectuale. Era fără îndoială acolo un gust protestatar, era sărăcie, era la unii o aplecare stranie spre idealizarea esteticului sau a academicului, era o miză atît de mare pe capul culturii că ajungeau să nu se mai vadă mizeria, jalnica gestiune a resurselor de tot felul, boala, însuşi sensul supravieţuirii. Ceea ce înnobila indiscutabil perseverenţa. Căci a existat o noblеţe a devotamentului pentru cauze abstracte, cum a existat şi experiment artistic autentic pe viaţa proprie în cazuri ce se pot număra pe degetele unei mîini. Dar boemă, nu. Pentru ea, ar fi trebuit să poţi alege. În chiar acest punct, şi nu în altul, s-a înşurubat în personalitatea mea o schizofrenie – de ce să-i spun altfel, din moment ce, pe de o parte, aderam la idealul boem, iar pe de alta, îmi asumam surogatul libertăţii de a sluji socialul atît şi cum vreau?

De la o vreme, începusem să exprim lucrurile mai clar: voi lucra bine la vedere ca să pot trăi cinstit din munca mea, dar îmi voi rezerva o ogradă de libertate unde nu-mi voi da socoteală decît mie. Deceniile trecînd şi înghesuind experienţe, această mecanică rudimentară a condiţiei artistului s-a rafinat, din fericire: am descoperit că lucrul-bine-făcut nu e bicameral, ci fluid, şi că în orice întreprindere reuşită scheletul corect prinde viaţă doar atunci cînd e hrănit de prospeţimea unei imagini, a unui gest hoinar, cu care nu are aparent nimic comun. Am învăţat, cu alte cuvinte, să nu mă mai ascund, să pun de-a dreptul la cale lucruri inspirate, să restructurez exuberant piramide. Aş putea face un curs despre orice procedură din meseria mea, dar nu ştiu spune nimic despre vagabondajul libertard din care răsare însăşi ideea procedurii: nu-mi pot comunica papucii muzicali, blugii mentali, mustăţile Giocondei, cafeaua uitării de sine, pasiunea dezinteresată dar disperată pentru marginile zdrenţuite ale unei linii colorate, acea linie pe care designerul român o trage cu mîndrie dreaptă, neagră şi egală, zgîriindu-mi retina.

«Boem, boemă» mi-a devenit insula plutitoare pe deasupra oricărei construcţii, marja candorii, a prostiei entuziaste care învie în veac, graţia de neplătit. O, ce mă mai distrez ascultînd gurile docte care ştiu ele cîţi dolari costă creaţia! Ce-i drept, o viaţă de exerciţiu pe sîrmă n-are preţ... Din păcate, nu s-a inventat nici azi o normă de salarizare sau de onorariu pentru acel tip de intervenţie vital interdisciplinară care transformă un cal mort într-un cal nărăvaş. «Boem, boemă», care chiar cu asta se ocupă, continuă să prezinte o notă de plată ordinară, să-şi achite dările la stat şi să se prezinte, punctual, la ora fixată, cu lecţiile făcute.

Nimeni nu ştie prea bine ce e, la acest sfîrşit de mileniu, boema europeană. Pare un fenomen tranzitoriu, parcă mai clar conturat la Berlin sau la Londra, decît la Paris, unde ea mimează ambianţa prerevoluţionară a lui mai '68, adică adolescenţa clasei lidere din ultimii douăzeci de ani, de care s-a sastisit pînă şi clasa lideră. Regulile sociale sînt mai puţin laxe decît în urmă cu un secol, iar asistenţa socială mai responsabilă, deci mai chibzuită. Boema actuală, atîta cît se mai năzare, nu are cum dura. Se refugiază şi ea în interiorul organismelor: trei din şase reprezentanţi ai săi sînt recoltaţi de sistem în cîteva luni, alţi doi se duc la coafor plus cursuri de (re)calificare, iar ultimul devine tară clară a sistemului, fiind lipsit de acoperiş, familie şi stimă. Arborescenţa funcţionează din ce în ce mai repede datorită unei probleme de masă, a unei nevoi sporite de control al ordinii şi sănătăţii publice.

Ar fi însă nedrept să uit că se mai vede ceva: adastă, ici-colo, artişti vîrstnici degradaţi, rătăciţi în mitul boemei. Porniţi pe calea acelei fabulaţii literare acum trei-patru decenii, au fost înghiţiţi de miraj. Cunosc chiar, printre ei, un pictor român purtător de barbă, baston şi haină-redingotă à la Pissaro, acru şi înverşunat, cu pînze extraordinare şi destin incert.

Căci există şi riscul de a crede, candid, în legenda sacrificiului explicit pentru artă. Mă gîndesc că unul din marile mele noroace a fost acela că m-am dezmeticit devreme. E oare întîmplător că s-a petrecut la un spectacol cu *Boema?* Poate. Ne-am dus în familie să ascultăm o soprană românсă a cărei carieră strălucea deja în Vest, întoarsă în ţară de sărbători şi evoluînd de cîteva ori împreună cu ansamblul Operei din Bucureşti. Nu ştiam nimic despre ea, nici despre vedete în general, învăţam cuminte muzică acasă, ascultam discuri şi mergeam la concerte cu rochiţă de catifea şi pantofi de lac. Nu împlinisem încă treisprezece ani. Mi se părea că e destul să reacţionez rapid atunci cînd profesoara mea bătea viguros cu creionul în fa diezul partiturii, şuierîndu-mi la ureche: «Sooool major!» În seara aceea, la Operă, am fost trezită din surzenia mea iniţiată de o voce care a înflorit august, de neoprit, dintr-odată. Nu ştiu încă să scriu cum trebuie senzaţia că aerul s-a dilatat, pereţii au făcut un pas înapoi şi plafonul s-a ridicat. Acea cîntare nu mai era decît punctată de note, pe care le ducea după sine, cum poartă vîntul eşarfa unei doamne a lui Monet.

Nu e, cert, întîmplător că identific harul şi bucuria de a-l şti undeva cu «boem, boemă». S-au suprapus multe pentru ca spaţiul esenţial aflat în afara muncii să capete atîta valoare pentru mine. Sigur că îl leg de sacru, de rost, dar îl şi dezleg de orice butaforie care evocă preţios scenele vieţii de boemă.

LA EST...

Vladimir BULAT
critic de artă

Temniţa veselă

„...şi atunci vom vedea prezentul, – drept în faţa noastră, rupt de trecut şi în afara viitorului, vom vedea înaintea noastră prezentul fără variante şi nu va fi un perete orb".
Andrei Bitov, *Casa Puşkin*

Boema din Est e una, cea din Vest – cu totul altceva. Şi mai stridentă ne apare diferenţa dacă am încerca să scrutăm boema în varianta ei sovietică sau post-sovietică. Fenomenul este complex, complet nestudiat, neanalizat, rămas oarecumva ca o spumă murdară în formă de crin, după o ploaie îndrăcită, cu grindină, pe marginea drumului.

Conform dicţionarului lui S. Ojegov (ediţia a 21-a, Moscova, 1989): „boema" = acea parte a intelectualilor (artişti, pictori, muzicieni, literaţi) care nu posedă o bunăstare materială constantă; au o viaţă dezordonată; modul acesta de viaţă, mediul specific unor astfel de oameni". Trei lucruri se pot desprinde din această caracterizare, furnizată de cel mai important dicţionar explicativ al epocii staliniste (prima ediţie a apărut în 1949): „lipsa unei bunăstări materiale constante", „modul de existenţă", „mediul specific". Aceste trei dimensiuni au darul să delimiteze şi să definească practic întregul univers al boemei, dacă fenomenul respectiv suportă o încadrare de vreun fel. Dar, fireşte, acest efort nu are sorţi de izbîndă, cu neputinţă de re-prezentat în cuvinte, dacă nu ar fi de-a dreptul pernicios. Am folosit acest termen cu o încărcătură medicală (pernicios), pentru că discuţiile despre boemă aveau mereu (cel puţin în epoca totalitară) un iz maladiv, contagios; cu grijă circumscrise – cu deosebire în mediile oficiale, securiste şi pudice – bîrfelor despre bolnavii mintal, beţivi, trîntori, parazitism etc. În treacăt fie spus, poetul Iosif Brodsky fusese expulzat din URSS, în urma unui zgomotos proces, pe motiv de „parazitism"; poezia nu i-a desenat un statut social clar definit, pe placul autorităţilor... Bunăstarea socială ţi-o puteai asigura din plin numai ca efect al colaborării/înregimentării. Se cerea, ca artist, să faci parte dintr-o uniune de creaţie: să fii la vedere (uniunea de creaţie ca mecanism superior al ideologiei comuniste). Dacă executai sîrguincios nişte comenzi, îţi asigurai o vieţuire ca-n sînul Raiului. Boema înfăţişa, în această atmosferă, un refugiu, dar şi un Purgatoriu. Reprezenta mediul în care măştile şi duplicităţile erau temporar înlăturate, iar schizofrenia creatoare, atît de specifică şi definitorie, a artistului sovietic, devenea, aici, „ingredientul" discuţiilor despre potenţialul sistemului, despre mecanismul nevăzut al funcţionării lui. Un vers al lui Alexandr Başlaciov (unul din barzii de frunte ai cluburilor subterane din Sankt-Petersburg, sinucis în 1988) defineşte de minune dubla ancorare a creatorului de bunuri simbolice: „Umblam cu toţii maculaţi/de aceea am devenit asemănători/sub ploaie – ne-am dovedit a fi diferiţi,/ majoritatea – buni, curaţi...". Trebuia să te murdăreşti, pentru a te curăţa.

Cîrciumile puturoase, berăriile în care băutura se consuma direct din borcane (halbele erau sistematic furate), gangurile din proximitatea magazinelor cu produse alcoolice, ţineau, toate, loc de templu, erau spaţii de primenire sufletească (nici nu e de mirare: la Chişinău, Catedrala din centrul oraşului, cu hramul Naşterii Domnului, funcţiona ca sală de expoziţii a UAP, biserica sf. Haralampie fusese transformată în teatru-laborator (studioul „Bosch"), iar biserica bulgărească devenise, la un moment dat, sediul muzeului eroilor de la 1877, căzuţi în luptele de la Şipka, şi acest şir ar putea continua). Cultura era prezentă, insinuant, pretutindeni.

Boema artiştilor plastici a fost şi mai este încă, pestriţă şi orgolioasă. Faţa ei se schimbă de la o generaţie la alta. O bună parte a boemei de altădată îşi consuma existenţa în subsoluri, încorporată în atelierele sale, aflate la periferiile Chişinăului: Buicani, Botanica, Bariera Sculeni. Tinerii de atunci nu prea aveau drumuri prin centrul urbei, nici măcar spre cafenele; beţiile cele mai crîncene, condimentate cu fumul lipicios şi puturos al tabacului ieftin, aveau loc tot prin ateliere. E o cutumă a locului: te simţi bine numai între propriii pereţi. Numai aici poţi budá pe oricine sau orice, aşijderea, doar aici, puteai fi geniu, malotru sau înger. Spaţiul restrîns, sufocant, al subsolurilor de blocuri, modela de o manieră specifică tipul de discurs al artiştilor, inspira şi tonul discuţiilor dintre ei. De aici, toposul atelierului ca lunetă prin care artistul priveşte lumea care-l înconjoară, dar care-l şi provoacă. Lumea cea Liberă, pentru artistul sovietic, era puternic mediată, percepută nefiresc, – cel mai adesea – pe cale livrescă. Atunci, artistul nu ştia ce este dincolo de Cortina de Fier, acum, după dispariţia acesteia, el nu înţelege realităţile din spatele ei. Era trist atunci, acum e şi mai şi... Cum să nu fii boem?

ŞI LA VEST

Paris, absint şi geniu

De cauţi boema, teoretic trebuie să găseşti Parisul – sau, cum se va vedea, în mod obligatoriu legenda sa. Dicţionarele, cu puterea lor imbatabilă de concizie, leagă în mod invariabil *boema* de un stil de viaţă aparte: *la bohème* presupune nonconformismul şi indiferenţa faţă de canoanele respectabilităţii şi faţă de responsabilităţile aşa-zis sociale. Altfel spus, un trai de azi pe mîine, la marginea societăţii, privind cu indiferenţă viaţa, cu bani puţini, dar cu geniu.

Şi, pe cît posibil, cu mult absint. Sau cel puţin aşa ar trebui, pentru ca legenda să se întrupeze cu totul, întreagă, deplină. Nu poţi scrie istoria boemei fără norul lichid al absintului, fără umbra galben-verzuie a alcoolului tare, nediluat, ce devine, ca prin minune, alb-lăptos în momentul în care este diluat cu apă sau „înmuiat" cu cuburi de gheaţă. Mansarde întunecoase pe *rue de Clignancourt* (sau pe aproape), vreo pivniţă devenită dormitor tranzitoriu pe lîngă gara *Saint Lazare*, lampa de gaz din serile pariziene de noiembrie (cînd oraşul se închide în sine), scuarurile din *Montmartre* transformate în atelier din primele zile ale lui martie – iată boema parizianã de altădată, sau legenda ei de azi. De fapt, patria boemei nu este Parisul ca atare; în mod tradiţional, cauţi boema pe malul drept al Senei, chiar şi astăzi, pe străzile ce urcă spre biserica *Sacré-Coeur* sau spre locul de pierzanie cel mai celebru al arondismentului 18 şi al lumii, *Moulin Rouge*, pe bulevardul *de Clichy*, la numărul 82. O cauţi pe străduţele în pantă din jur, în pieţe, pe feţe, pe chipul fetelor de pe *Saint-Denis* şi în ziduri.

Nu e.

S-a ascuns sau, pur şi simplu, a pierit.

Clişeul cere ca boema să fie legată, aşadar, de absint, de tuberculoză şi de impresionism. Şi de abandon. De fapt, impresionismul a început prin a fi o vorbă de ocară, aruncată de un ziarist zeflemitor. Acest om de condei, cronicar de artă, şi-a concentrat în acest cuvînt dezacordul, a doua zi după ce a intrat într-una dintre primele expoziţii greu organizate de (ulterior, tîrziu, celebrii) Courbet, Manet, Pissaro, Monet, Renoir sau Cézanne. Sau Edgar Degas, ai cărui biografi nu încetează să se mire că pictorul *Ballerinei* – tablou ce valora, după unele păreri, cam patru franci la data apariţiei sale, aflat astăzi la Musée d'Orsay şi a cărui reproducere este prezentă în bagajul oricărui *bouquin*-ist de pe cheiurile Senei – a fost, totuşi, fiul unei familii avute de burghezi respectabili şi, tot el, a luptat ca artilerist în războiul franco-prusac din 1870. De fapt, un neaşteptat protector al boemei (şi, implicit, patron etern al impresioniştilor) a fost Napoleon al III-lea; în 1863, printr-un gest care l-ar ierta de toate păcatele comise vreodată, Napoleon a finanţat un „salon al refuzaţilor" – *Salon des refusés*, altfel spus un salon al celor respinşi de saloanele anuale, îndeajuns de conservatoare, ale Academiei Franceze. Ca pur detaliu, în acel moment Degas avea 29 de ani, Cézanne 24, Monet 23, iar Renoir 22. Abia în 1874 impresioniştii organizează prima lor expoziţie, o *întîmplare* artistică asumată întru totul, cu o bărbăţie care, de regulă, vine odată cu vîrsta.

Naşte boema, obligatoriu, genii? Greu de spus, mai ales azi. Nu ştiu dacă se vor găsi, în fiecare vară, cinci oameni îndeajuns de optimişti ca să cumpere de 500 de franci pînze ale pictorilor teribil de anonimi presăraţi prin toate colţurile şi ungherelor de pe malul drept al Senei, în speranţa că – nu-i aşa? – într-o zi ele vor valora o avere. Sincer, nu cred.

În schimb, averea, oricum, se face. Boema parizianã – mai exact imaginea ei – a devenit marfă de export şi punct de atracţie obligatoriu. Atracţie nu numai pentru străinii veniţi pentru prima dată în *oraşul lumină*, ci şi pentru parizieni ca atare. Pentru unii, boema e *hobby*. La o ieşire din *Jardin de Luxembourg* – înspre vest, spre *rue de Guynemer* – văd într-o seară un bărbat concentrat asupra unei pînze fixate pe un trepied. Ce surprinde el pe pînză este soarele de mai, la apus, răzbătînd printre castanii aleii, înroşind himeric măciuliile aurii ale porţilor forjate ale parcului. Păcătuiesc uitîndu-mă la figura artistului: vreo 50 de ani, chipul funcţionarului perfect, calmul omului care a scăpat atît de grija copiilor cît şi de efuziunile sentimentale ale soţiei. Vine în parc şi, preţ de două ore, devine boem. Din timp în timp, în spatele său se adună turişti, ajunşi din întîmplare pe acolo, dintr-o dată muţi de admiraţie. La cinzeci de metri de pictor, pe un teren de baschet, cîţiva băieţi de culoare înjură cu un accent de Maroc. În jurul pictorului, în schimb, e pace. Măcar la Paris,

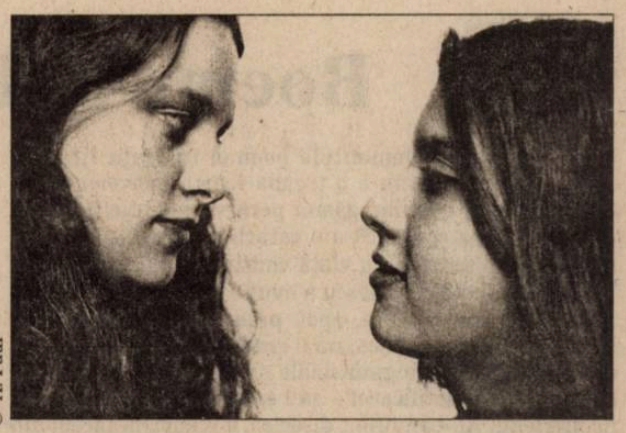

© A. Paul

în faţa artei, trebuie să stai smirnă. N-aş băga mîna în foc, dar cei mai cuminţi mi se par a fi japonezii.

Pentru alţii, boema e sursa *baghetei* de pîine zilnice. Pe *Pont du Carrousel*, într-o amiază, am văzut cel mai ciudat boem parizian. Artist şi el, desigur. Un om de-o fragilitate înspăimîntătoare, un chip propriu rasei indiene, ambalat într-un costum tineresc deschis la culoare şi cu nişte espadrile lăsînd să se vadă glezne de o fineţe indescriptibilă. Cu solemnitatea unui maharajah, aşezat pe grinzile podului, el priveşte în zare către *Petit Palais* (pe care nu are cum să-l vadă, de altfel) şi aşterne pe foi de carton alb cele mai neobişnuite picturi imaginabile. Curios personajul şi chiar interesant, în orice caz mai interesant decît micile tablouri pe care le produce în ritmul de zece pe zi, din această poziţie. Desenul este însoţit de text, de regulă strofe din poezii ale lui Fernando Pessoa, poet pe care indianul, pesemne, îl iubeşte mult. Toţi trecătorii de pe pod se opresc în faţa operelor sale, opere de boem cu preţuri de boemă, variind între 10 şi 25 de franci. La drept vorbind, 25 de franci e o nimica toată: o bere de la o băcanie plus o pizza la pachet de la italienii din *Place Saint Michel*.

Nimic mai simplu deci, la Paris, decît să pariezi pe boemă. Nu ai nici o garanţie, bineînţeles; măcar de amorul artei poţi încerca. Am zis *amorul artei*? Asta e boema.

Adrian CIOROIANU

P.S.: Absintul, fabricat pentru prima dată în 1797 de către Henri-Louis de Pernod (legenda spune ca ar fi furat reţeta, prietenii spuneau că ar fi cumpărat-o) este şi astăzi (şi încă din 1915) interzis în Franţa. Unii spun că atunci, în 1915, a murit şi boema. Doi ani mai tîrziu, în 1917, murea Edgar Degas. Prietenii săi spuneau că obosise să tot caute licoarea galben-verzuie; alţii spun că, de fapt, n-ar fi gustat niciodată absintul.

Petre RĂILEANU
jurnalist

Taifas şi istorii glorioase

„Cutare poet obscur, cutare pictor care vrea să reuşească la Bucureşti sau la Sevilla trebuie, în mod necesar, să facă un stagiu la cafenelele **Rotonde** sau **La Coupole**, două academii ale străzii unde se deprind viaţa de boemă, dispreţul burgheziei, umorul şi arta de a scrie în stare de ebrietate («la soûlographie»)." – Léon-Paul Fargue, **Le Piéton de Paris**.

Indiscutabil, cafenelele au jucat, de-a lungul secolului XX, un rol important în viaţa literară şi artistică. Dintr-o asemenea cafenea-cabaret, situată la Zürich, a fost lansată marea aventură a secolului nostru care a fost Dadaismul. În aceeaşi perioadă, neutra Elveţie adăpostea un alt mare subversiv al secolului, Lenin. Chiar dacă nu există mărturii clare şi directe în acest sens, Lenin jucînd şah cu Tristan Tzara, într-o cafenea din Zürich, prin anii 1916-1917, iată una din posibilele imagini emblematice ale acestui secol.

La Paris, centrul de greutate se mută de mai multe ori în ultimele secole, de pe un mal pe altul al Senei, dintr-un cartier în altul, după preferinţele personalităţilor care s-au perindat: din jurul Bursei şi al Operei în Cartierul Latin, de aici în Montmartre şi apoi în Montparnasse sau în Saint-Germain.

Pentru Paul Verlaine, a merge la cafenea însemna „să descinzi la ora opt dimineaţa şi să pleci a doua zi, pe la cinci"! Locul său preferat, frecventat cu o asiduitate exemplară, pînă în pragul anului 1900, a fost cafeneaua **Vachette**, pe bulevardul Saint Michel.

Nu departe, pe Boulevard Montparnasse, **Closerie des Lilas** are o istorie glorioasă. După ce, la sfîrşitul secolului trecut, a fost locul preferat al unor Théophile Gautier, Emile Zola, Paul Cézanne sau al fraţilor Goncourt, imediat după 1900 devine locul de întîlnire al simboliştilor din jurul lui Paul Fort şi al revoluţionarilor ruşi printre care, din nou, Lenin. (Léon Daudet, **Paris vécu**) Turbulentul Alfred Jarry era şi el un obişnuit al locului. Se povesteşte că într-o zi, cu ocazia unei discuţii aprinse, autorul faimosului **Ubu Roi** şi-a punctat argumentaţia cu focuri de revolver trase la întîmplare. La observaţia indignată a unei doamne, că sînt şi copii de faţă, Jarry i-a răspuns în stilul personal: „Nu vă îngrijoraţi, doamnă, o să vă facem alţii". Tot aici s-a consumat un alt episod din istoria agitată a avangardei europene. În 1922, un conflict de putere îi opunea pe Tristan Tzara şi André Breton. Acesta din urmă publicase un articol în ziarul **Comoedia**, în care punea în gardă opinia publică împotriva unui *străin*, calificat drept „impostor avid de reclamă". Tzara ripostează şi convoacă, împreună cu Eluard, Ribemont-Dessaignes şi Satie pe toţi aderenţii la mişcare. Reuniunea este convocată pentru 17 februarie tocmai la **Closerie des Lilas,** şi participanţii se declară în majoritate de partea poetului „străin", Tristan Tzara. Printre cei 45 de artişti semnatari ai rezoluţiei finale, Satie, Arp, Man Ray, Pansaers, Cocteau, Charchoune, Huidobro, Van Doesburg, Benjamin Péret, Paul Eluard, Constantin Brâncuşi. Punîndu-şi semnătura, Brâncuşi adaugă această frază devenită celebră: *En art il n'y a pas d'étrangers / În artă nu există străini.*

Prestigiul unanim al acestor locuri pline de Istorie şi de istorii este suportul unei remarcabile inventivităţi culturale şi comerciale. Aşa de exemplu, **La Coupole** organizează, lunar, împreună cu ziarul **Le Figaro, Les Minuits Littéraires**, serate literare. Animatorii serii sînt doi invitaţi prestigioşi, scriitori, critici literari, filosofi, jurnalişti, universitari care dialoghează pe o temă dată. Cei interesaţi îşi pot procura invitaţii, în limita a o sută de locuri, contra sumei de 280 F. (Echivalentul unui bilet tarif mediu la teatru sau a 6-7 bilete de cinema sau, căutînd exemple într-o altă zonă, a 300 de ouă!). Bineînţeles, în preţ intră şi consumaţia la faţa locului. Nu de puţine ori, în cafenele au loc lansări de cărţi sau dezbateri cu autorii.

Dar în ciuda glorioasei ei istorii, trebuie să spunem că această „instituţie" s-a impus cu destulă dificultate la Paris. Pentru că ea este, ca şi cafeaua care i-a dat numele, un obiect de import. Ambasadorul sultanului Mahomet IV la curtea lui Louis XIV a introdus moda cafelei în Franţa. Ceea ce va determina mai mulţi restauratori să-şi încerce norocul în acest nou comerţ. După tentative nereuşite ale cîtorva confraţi, turci sau armeni, sicilianul Francesco Procopio dei Coltelli va avea ideea de a face din cafenea un loc somptuos. **Le Procope**, deschisă în 1686 în cartierul Saint-Germain, cu oglinzi – lucru rar şi scump în epocă –, lustre de cristal şi mese de marmură, a făcut o carieră de peste trei secole. O altă invenţie: noutăţile zilei erau afişate în jurul sobei cilindrice din mijlocul încăperii. Toate acestea, ca şi varietatea şi rafinamentul produselor casei au făcut ca prestigiul să crească vertiginos. La fel, şi numărul clienţilor. **Le Procope** a fost locul preferat al mai multor generaţii de oameni iluştri, printre care: La Fontaine, Diderot, d'Alambert, Voltaire, Jean-Jacques Rousseau. Beaumarchais a sărbătorit aici premiera **Nunţii lui Figaro**, 1784.

Spaţiu al convivialităţii prin excelenţă, loc de întîlnire privilegiat, contra unei consumaţii minime, cafeneaua este şi un spaţiu, mai mult sau mai puţin frivol, după mode şi tradiţii culturale, al punerii în valoare. Sau, cum scria Montesquieu în **Lettres Persannes:** „Dintre toţi cei care ies dintr-o cafenea nu e măcar unul singur care să nu creadă că are de patru ori mai mult spirit decît la sosire".

Dacă la început cafenelele suplineau absenţa ziarelor, strămutînd taifasul oriental în Occident, ele au devenit treptat o variantă democratică a saloanelor aristocrate, ba chiar, în cazul unora, adevărate „secţii ale Academiei". Istoria nu a lipsit de la **rendez-vous**, marcînd aceste locuri cu o aureolă inconfundabilă: la **Procope** enciclopediştii au hotărît publicarea monumentalei lor opere; în **Café de Foy**, în iulie 1789, Camille Desmoulins, urcat pe o masă, a dat semnalul de începere a Revoluţiei, îndemnîndu-şi compatrioţii: „La arme!". Şi într-o alta, **Le Croissant**, a fost asasinat militantul socialist Jean Jaurès, în 1914. Altele au văzut făcîndu-se şi desfăcîndu-se atîtea glorii literare ale secolului. Astăzi, ele sînt luate cu asalt de turişti veniţi din toată lumea cu credinţa că spiritul care a domnit aici trebuie să fi rămas impregnat în atmosfera acestor locuri. Dar şi adagiul pesimist-paseist se face tot mai des auzit: nici cafenelele nu mai sînt ce erau odată.

Îi invităm pe cititorii noştri
la o nouă întîlnire cu redacţia *Dilemei*
vineri, 11 iunie 1999, ora 17[00],
la Galeria „Craii de Curtea Veche"
(str. Covaci nr. 14)
Tema discuţiei va fi *BOEMA*

Z. ORNEA

Boeme încheiate tragic

A surprinde elementele boemei în viaţa literară românească nu e o treabă foarte anevoioasă. Exemple, destule, găsim pentru cine ştie unde au sălăşluit. N-aş spune că e o caracteristică a literatului, ştiind destui scriitori cu viaţă chibzuită şi aşezată, chiar bine chivernisită. Eminescu a avut o astfel de fire, boemă prin structură, pe care, apoi, prea tîrziu, a regretat-o. Nimic, din viaţa practică, nu îi era agreabil. Şi-a lăsat din adolescenţă studiile gimnaziale şi liceale neterminate şi de n-ar fi fost certificatul – să-i spun *pro forma* – eliberat de prietenul Al. Lambrior, director, o vreme, la Liceul din Botoşani, nu ar fi putut urma îndemnul lui Maiorescu, ministru al şcolilor, să-şi termine studiile universitare la Berlin, unde să-şi ia şi un doctorat, pentru a deveni, apoi, profesor universitar la Iaşi. Mai tîrziu, cînd poetul (din 1871 membru al Junimii), în septembrie 1874, a ajuns la Iaşi, fără studiile încheiate, şi Pogor l-a numit bibliotecar la universitatea unde era menit să fie profesor, Maiorescu, bun psiholog şi cunoscător de oameni, l-a înţeles şi a grăbit, ca ministru, semnarea numirii. A stat, o vreme, cu Miron Pompiliu şi altcineva, într-o cameră mare, în casa din curtea bisericii Trei Sfetite, denumită, pentru zăpăceala de acolo, Balamucul. Continua, fireşte, să citească mult, să scrie, ba chiar frecventînd şi saloanele literare ale Matildei Cugler şi Veronica Micle. Din 1 iulie 1875, pierzîndu-şi postul de director al Bibliotecii universitare, devine revizor şcolar pe două judeţe, Iaşi şi Vaslui. Era scos dintr-o slujbă aşezată, prielnică muncii creatoare, lăsat la dispoziţia deplasărilor neregulate prin sate, la supravegherea şcolilor. A fost, se ştie, un excelent revizor şcolar, conştiincios şi cu o bună înzestrare pentru această îndeletnicire. Şi-a pierdut această slujbă în iunie 1876, de îndată ce căzu guvernul conservator Lascăr Catargi. Apoi urmă, din cauza intrigilor poetului mediocru D. Petrino, procesul privind gestiunea cărţilor din Biblioteca universitară. Aici, la Iaşi, probabil pe vremea cînd era inspector şcolar sau, cum crede Călinescu, pur şi simplu la „Bolta Rece", l-a cunoscut Eminescu pe Creangă. Această „Boltă Rece" (sau, cum i se spunea, „Borta Rece") era o crîşmă de mahala, situată pe dealul Sărăriei, ţinută de un grec. Eminescu s-a împrietenit cu Creangă, pe care l-a adus la Junimea, unde a citit „Soacra cu trei nurori", apărută în octombrie 1875 în *Convorbiri literare*. Le plăcea, amîndurora, boemi în toată legea, crîşma din Sărărie, ruralizanţi, cum erau, preferînd vinul în bărdace de lut şi friptura pregătită de Creangă pe cărbuni încinşi. Eminescu, împrietenindu-se cu viitorul prozator, ajuns pe drumuri din cauza pierderii ultimei slujbe, a locuit cîtva timp la bojdeuca lui Creangă din Şicău, situată undeva nu departe de dealul Sărăriei. Împreună, cutreierau, boemi, mahalalele, ceasuri şi zile întregi. Poposeau, de obicei, în vreo crîşmă, cîteodată dincolo de bariera oraşului, bînd vin pe iarbă sau pe laviţă, şi mîncînd pastramă rece sau preparată de Creangă la repezeală. Junimiştii au auzit de aceste petreceri prelungite pe coclauri a celor doi boemi şi, cum povesteşte Iacob Negruzzi, se mirau foarte că un om cultivat ca poetul se putea întovărăşi cu ţărănoiul răspopit, socotit de toţi un talent necioplit şi primitiv. Îl întrebau, sincer curioşi, pe poet „ce vorbeşti tu tot timpul cu Creangă?" La care poetul, evaziv şi neputînd mărturisi cît de multe îi apropiau pe amîndoi, răspundea bonom „vorbim şi noi ce ne trece prin minte!". Şi, în Bucureşti, de îndată ce a ajuns, în 1876, gazetar la *Timpul,* Eminescu şi-a continuat traiul său de boem incorigibil. Moses Gaster povesteşte că un timp poetul locuia într-o casă de pe lîngă grădina Episcopiei (cam pe acolo unde e astăzi Ateneul Român) şi folcloristul îl vizita, cînd şi cînd, dimineţile, înainte ca redactorul să ajungă la sediul gazetei. Dimineaţa e un fel de a spune. De regulă, asta se întîmpla pe la orele 11, cînd ştia că poetul se trezeşte şi îşi pregătea cafeaua pe spirtieră. Apoi se aşezau la descifrarea vreunui manuscris slavon, Gaster lăudîndu-se că era mai expert în lectura vechii limbi culte şi de cancelarie, poetul luîndu-şi însemnări. Boema îi stătea marelui poet în fire şi de ea nu s-a putut dezbăra niciodată (nici chiar în timpul bolii prelungite), în ciuda stăruinţelor lui Slavici şi a altora. S-ar putea spune că şi-a năruit existenţa din cauza traiului boem? Nici vorbă. A scris, în prea scurta lui viaţă creatoare, enorm (poezie, proză, publicistică, bruioane dramaturgice, note de lectură, traduceri şi cîte altele), necruţîndu-se deloc. Dar, cum spuneam, neîmpăcîndu-se cu aşezarea practică, era predispus boemei, care îi era consubstanţială.

Urcînd în veac, regăsim boema în gruparea literară de la *Sămănătorul*. Şi înainte şi în timpul şi după directoratul lui N. Iorga (1904-1906). Chiar pe vremea directoratului iorghist, funcţionau, de fapt, două elemente distincte, de o parte directorul, de cealaltă parte gruparea de tineri literaţi. În aceasta de a doua se aflau St. O Iosif, Dim. Anghel, Sadoveanu, apoi Gîrleanu, Sandu-Aldea, cărora li se alătura Ilarie Chendi, izgonit de la revistă de savant, instalat ca director. Anghel, Iosif, Chendi şi Gîrleanu erau boemi în toată regula, făcîndu-şi veacul în cafenele şi în cîrciumi. Sadoveanu se păstra deoparte şi, prin 1906-1907, a părăsit Bucureştiul, stabilindu-se la Fălticeni, prozatorul repudiind, prin fire, existenţa de boem. Dar cînd ajungea în Capitală, îi întovărăşea pe colegii de redacţie (după plecarea lor de la *Sămănătorul,* au scos, Iosif, Anghel şi Sadoveanu, revista *Cumpăna)*, inclusiv la cîte o crîşmă, la un chef prelungit. Boemi incurabili erau cei doi poeţi (Iosif şi Anghel). Din vara lui 1907 au cimentat relaţia de colaborare în poezie, proză şi dramaturgie lirică *(Legenda funigeilor)*, semnînd cu pseudonimul A. Mirea, inclusiv comedia în versuri *Cometa,* la sfîrşitul anului 1907. Şi tot acestui cuplu original i se datorează *Caleidoscopul lui A. Mirea* (versuri polemice pe teme atunci actuale şi nu numai de aceea mult gustate în epocă), ca şi poemul dramatic *Carmen Saeculare.* S-a tot discutat (se mai discută) despre contribuţia fiecăruia dintre cei doi autori la producerea acelor creaţii semnate cu pseudonimul care ascundea dioscurii. Se întrevede, aproape limpede, că aportul lui Anghel e preponderent. Dar amîndoi au avut eleganţa de a se recunoaşte copărtaşi, nici unul nerevendicînd priorităţi. Din această epocă a creaţiei colective a celor doi boemi, din cuplu a apărut triunghiul care, destul de repede, avea să-i răpună pe cei ce semnau A. Mirea. Tot obişnuindu-se să stea împreună pentru scris, cînd la unul cînd la celălalt, la un moment dat Anghel s-a mutat cu totul, într-o cameră, în apartamentul lui Iosif. Acesta din urmă era căsătorit cu veleitara poetă Natalia Negru, voluptuoasă, mult atrăgătoare şi rea de muscă. Cum-necum, Anghel s-a îndrăgostit de Natalia Negru şi aceasta i-a răspuns cum se cuvine. Natalia Negru a mărturisit într-un interviu din 1929 că menajul ei cu Iosif era practic sfîrşit în momentul cînd a apărut, printre ei, Anghel: „Mărturisisem lui Iosif că nu-l mai pot iubi din pricina firii lui de boem dezordonat, care lăsa de dorit, începînd de la conduita faţă de mine, pînă la aceea faţă de el însuşi, se neglija complet cu sănătatea, cu igiena. Eu îl iubeam ca o soră. Pare-se că nici el n-ar fi voit mai mult. N-a simţit durerea mărturisirii mele. Materialmente noi eram despărţiţi", adăugînd, ceea ce am notat mai înainte, că „la apariţia lui Dimitrie Anghel în menajul nostru, fericirea noastră casnică era sfîrşită. A, nu, Anghel n-a stricat o căsnicie. El a apărut la timp, că avea ceva drăcesc, magnetic. Cînd s-a ivit, s-a făcut lumină". Ba chiar preciza, comparativ, că Anghel era „infinit superior lui Iosif. Anghel era foarte inteligent. Era seducător ca un demon". Poate că era aşa. Oricum, e drept că Iosif venea acasă, noaptea tîrziu, bine afumat şi rufos de atîta stat prin cîrciumi. Dar asta nu însemna că Natalia, în loc să-l strîngă de pe drumuri, să se dăruiască lui Anghel, descoperit ca „superior" (în inteligenţă, talent şi comportament) soţului. Apoi Anghel era, şi el, un boem cu stagiu (încă de la Paris), deşi mai îngrijit decît Iosif şi mai puţin delăsător. Fapt e că Anghel a cucerit-o foarte uşor pe Natalia Negru, cu gesturile lui de cavaler stilat. Dar aceasta era de mult predispusă să-l accepte pe Mitif (apelativul amical al lui Anghel) şi faptul s-a petrecut, probabil, înainte de 1909, cum lasă a se înţelege concubina în romanul ei tîrziu *Helianta*. Lovinescu a notat în primul volum al *Memoriilor* sale: „Cunoscînd de mult constituirea triunghiului vieţii în sînul tovărăşiei A. Mirea, noi urmăream cu toţii convulsiunile produse în temperamentul pasional violent, dar, în definitiv, cavaleresc, cu ascuţite dezbateri de conştiinţă, al lui Anghel". Orice ar spune Lovinescu, gestul lui Anghel nu era deloc cavaleresc, purtîndu-se incalificabil cu un prieten, căruia îi aplica o lovitură dură. În 1910 triunghiul s-a destrămat, Natalia Negru divorţînd de soţul boem pentru a se căsători, de fapt, cu un alt boem, pe deasupra şi foarte gelos, ca unul ce ştia prea bine ce îi poate firea soţiei sale. Triunghiul s-a isprăvit nespus de tragic. Cei doi boemi care s-au rînduit în căsnicia cu uşuratica Natalia au murit destul de repede unul de altul. Iosif a murit afundat în prăbuşirea lui, la 22 iunie 1913. Anghel, după ce trage cu puşca în Natalia (la via ei de la Buciumeni), încearcă să se sinucidă şi moare, de pe urma rănii de pe care îşi rupe feşele, la 13 noiembrie 1914, în spitalul fratelui său de la Iaşi. Boema celor doi poeţi s-a încheiat sinistru. Să adaug că alt participant al boemei grupării de la *Sămănătorul*, Ilarie Chendi, o sfîrşeşte şi el, zdruncinat nervos şi internat în spitalul bucureştean de la Plumbuita, la 23 iunie 1913, a doua zi după decesul prietenului său St. O. Iosif. Sfîşietor sfîrşit al boemei de la începutul veacului. Şi n-am spaţiu să evoc şi altele, mai toate încheiate rău şi pustiitor.

Aduse cu poşta

Stimată redacţie,

Titlurile pe care le propune **Dilema** sînt cu atît mai incitante cu cît, lipsite de orice altă detaliere sau specificare, îi lasă fiecăruia libertatea de a specula orice pe tema dată. Faptul generează, după cum observ ca cititor consecvent al **Dilemei**, un anume gen de eseu-confesiune, extrem de interesant şi absolut neplictisitor – ca să nu spun captivant, pentru că aprecierile încep să sune prea... encomiastic.

Boema este un titlu pe care l-am găsit incitant nu numai la modul pasiv de pînă acum (în sensul că mi-a accentuat o anume nerăbdare de a citi numărul respectiv), ci şi la modul activ (în sensul că m-a stimulat într-atît încît m-am hotărît, nici mai mult nici mai puţin, decît să spun şi eu ceva pe această temă).

Pentru a nu face din acest eseu un plagiat inconştient, am lăsat cartea lui Henri Murger (**Scene din viaţa de boem**) pentru o lectură ulterioară scrierii mele. Căci boema mea (deşi de o factură modestă) e alta. Cel puţin aşa sper.

Ca studentă aflată în pragul absolvirii Facultăţii de Litere din Bucureşti, pot spune – retrospectiv – că studenţia mea, ca şi anii de liceu au fost o perpetuă boemă. Şi spun asta fără sentimentalisme ieftine, fără bovarism sau cine ştie ce „apucături" livreşti. Anii menţionaţi au fost anii mei de singurătate deliberată, o singurătate rotundă ca un cerc vicios: superficialitatea celor din jur (sună ca un clişeu, dar altfel nu pot să o calific), preocupaţi exclusiv de baruri, blugi şi o muzică ce mă agresa pur şi simplu mă determina să mă îndepărtez şi mai mult de ei, să-mi cumpăr cărţi şi să văd filme, cu speranţa că ele mă vor salva de la acea superficialitate care mă pîndea şi pe mine în virtutea unui instinct social, gregar. Urmarea era că sfîrşeam prin a-i condamna pe ceilalţi de tristeţile şi mizantropiile mele şi mă reveneam cu voluptate şi îndîrjire la preocupările de... geniu „neînţeles". La facultate lucrurile s-au mai schimbat, dar într-o direcţie similară: „apucăturilor" mele li s-au adăugat, prin venirea la Bucureşti, cinemateca, teatrele, anticariatele şi dorinţa disperată de a vedea şi de a şti tot, convinsă fiind de unicitatea acestor ani de studenţie şi de faptul că după absolvire lucrurile vor fi altfel.

Acest stil de viaţă este în mod convenţional considerat boem. Din nefericire însă, a fi boem este, din această perspectivă, un lux pe care nu ni-l mai permitem ulterior, boemei opunîndu-i-se o stare de acută „responsabilitate", „maturitate", într-un cuvînt – suficienţă. Mai trist este faptul că nu avem de ales, pentru că în mod logic şi evident, dacă toţi am persevera într-o prelungită boemă, nu se ştie ce s-ar alege de societate în general – ar fi un complet dezastru sau, poate, oximoronic spus, o utopie aplicată.

Disperarea mea este că am uneori senzaţia – probabil o prejudecată de secolul al XVIII-lea – că unei femei nu-i „şade" bine o astfel de viaţă... boemă, că este un privilegiu exclusiv masculin, care devine un adevărat atu dacă posesorul îl supralicitează; oricum e cert că varianta feminină a boemei are conotaţii negative (neortodoxe pînă la injurioase pe care din pudoare nu le pot menţiona aici).

Poate că, de fapt, rîndurile mele s-ar potrivi mai bine numărului **Studenţesc şi-mi pare rău**, pentru că, la urma urmelor, identificarea mea cu **boema** este doar o nostalgie de student pe cale de a depăşi etapa acestui statut – privilegiat, în ciuda tuturor neajunsurilor adiacente. Eu totuşi sper ca anticariatele, filmele şi teatrele, hălăduitul pe străzi, nonşalanţa şi posibilitatea de a face ce vrei şi ce nu ce vor (deci o minimă libertate sau un simulacru al ei de care avem cu toţii nevoie, lăsarea în pace la care tînjesc dintotdeauna) să poată continua şi după sesiunea de licenţe...

Post scriptum (i.e. idei ulterioare, disparate):

– Este **boema** o etapă psihică în viaţa unui om? Se întîmplă ceva în momentul în care îmbătrînim şi ajungem să nu-i mai înţelegem pe cei tineri/boemi la rîndul lor, deşi tineri fiind ne-am promis să nu devenim niciodată acri şi suficienţi ca domnul X şi doamna Y, bătrînii de pe scară ce ne exasperau cu intransigenţele şi cumsecădenia lor.

– Boemele secolului XX sînt preponderent individuale, spre deosebire de cele de odinioară, cînd asemenea atribute constituiau premisa unei comuniuni spirituale; boema de atunci pornea de la punctele convergente (artă, literatură etc.), pe cînd astăzi punctele divergente sînt cele care contează.

– Dacă generalizăm şi raportăm viaţa de student la cea de boem „clasic", consacrat, paralelismul este perfect: căutarea unei locuinţe vs. nebunia „contemporană" pentru obţinerea unei camere în cămin, ce se repetă sistematic în fiecare toamnă; preocupările culturale şi artistice – aceleaşi; eternele probleme pecuniare (corolar: viaţa de azi pe mîine) – aceleaşi; nonconformismul – acelaşi. La toate acestea se adaugă viaţa dezordonată, mai mult sau mai puţin marcată de tot felul de privaţiuni, şi un uşor şi fermecător romantism desuet.

Lavinia MIHALACHE
studentă anul al IV-lea, Facultatea de Litere, Bucureşti

Anca MANOLESCU

POEȚI PE „CALEA DURERII“

Refugiaţii din Kosovo ori cei rămaşi acolo, fiecare cu calvarul său particular şi cu experienţa ororilor pe care le-au îndurat în comun; sîrbii aflaţi zi de zi sub primejdia bombardamentelor, lipsiţi de condiţii elementare ale unei vieţi normale; atrocităţile ce presimţim că vor fi descoperite în Kosovo odată conflictul încheiat şi anchetele posibile: iată o suferinţă masivă, extremă, care sfidează explicaţia şi acomodarea. Sîntem toţi, mai de aproape ori mai de departe, confruntaţi cu ea. Cum îi faci faţă, cum faci loc în propria ta viaţă unei suferinţe la care asişti, fără a putea participa la ea decît prin compasiune? Există, evident, pentru omul laic, posibilitatea gestului umanitar ori pur şi simplu fratern. Există posibilitatea mărturiei – aşa cum o fac jurnaliştii aflaţi în teren ori cei care întreprind lungi cercetări asupra tragediei: probă remarcabilul documentar realizat pentru BBC (accesibil datorită postului PRO TV), „Iugoslavia, drama unei naţiuni“ ori cel difuzat pe canalul ARTE, „Mărturiile refugiaţilor“, pentru care trei cineaşti au filmat timp de zece zile la sfîrşitul lunii aprilie în taberele de refugiaţi din Germania şi Franţa. Există, pentru oamenii politici, posibilitatea negocierilor şi a gestiunii recuperatoare post-conflict. Există, pentru omul religios, posibilitatea rugăciunii şi a asistenţei spirituale.

Dar toate aceste posibilităţi nu epuizează nicidecum suferinţa; dimpotrivă, ele iau act nemijlocit de *prezenţa* ei: pe care o consemnează, cu care lucrează, pe care încearcă să o atenueze ori s-o facă greu repetabilă în viitor. Conştiinţa suferinţei, însă, „scandalul“, „misterul“ ei nu ne apar astfel decît mai acute şi mai dense. Rămîne mereu întrebarea, reactualizată: ce sens (nu ce justificare!) are suferinţa? Cum poate fi ea „rezolvată“ prin înţelegerea, prin parcurgerea acestui sens? Iată întrebări pe care şi le pune cu intensitate, cu uimire, cu urgenţă orice tradiţie.

Amanţi ai nenorocirii

„Extrema măreţie a creştinismului vine din faptul că el nu caută un remediu supranatural împotriva suferinţei, ci o utilizare supranaturală a suferinţei“. O spune Simone Weil în *La pesanteur et la grâce* – ea, care a fost numită „amantă a nenorocirii“. „Amantă a nenorocirii“ nu numai din cauza solidarităţii pătimaşe cu toţi cei „umiliţi şi obidiţi“, a căror experienţă a vrut s-o îndure, fie ei lucrători interbelici în uzinele Renault, „automatizaţi“ de o muncă prea dură, ori combatanţi în războiul din Spania şi negri din Harlem; ci mai ales pentru pasiunea cu care a resimţit expresivitatea suferinţei, aptitudinile ei transformante, cu care a căutat, a descifrat şi ne-a propus rosturi metafizice ale suferinţei.

Mai mult decît o *explicaţie* metafizică a suferinţei (şi a răului care o generează), ceea ce intră în problematica internă, autentică, creatoare a oricărei religii, e străduinţa de a face din ea un *mijloc eficace*, un vector care poate proiecta fiinţa spre zenit: a obţine acea calitate a suferinţei care, la fel cu o anumită calitate a bucuriei, poate sfîşia finitudinea, proprie straturilor superficiale ale fiinţei (fizice şi psihice), producînd o breşă spre ilimitat. Nikolai Berdiaev, un alt gînditor pentru care filozofia înseamnă valorificare, adîncire personală a contradicţiei, a „conflictului“, a „tragicului“ o spunea în volumul *Cunoaşterea de sine*: „Răul şi suferinţa, iadul în acest timp şi în această lume denotă insuficienţa... acestei lumi şi existenţa unei alte lumi şi a lui Dumnezeu. Inexistenţa suferinţei în această lume ar duce la un sentiment de mulţumire în raport cu această lume ca o lume finală“. Suferinţa care demască provizoratul, caracterul de simplă „etapă“ al lumii în care trăim, care face perceptibil, *prin contrast*, transcendentul poate părea totuşi o aserţiune teoretică, încă slabă din punctul de vedere al pragmatismului spiritual. E adevărat că „tot ce sîntem aici, un zeu dincolo întregí prin armonii şi pace“ (Hölderlin), dar, în acest caz, suferinţa rămîne doar un *semnal* pentru faptul că finalitatea noastră se află „dincolo“, iar nu un catalizator imediat operant. Pentru Berdiaev, percepţia răului şi a suferinţei, a „străinătăţii“ acestei lumi nu e decît polul „pasiv“ al tensiunii existenţiale, cel care determină refuzul, desprinderea; calea, transcenderea efectivă se produc, pentru el, în actul creator, în răspunsul creator pe care omul îl dă divinului.

Simone Weil percepe însă o utilitate mai vie, mai nemijlocit activă a nenorocirii; e posibilitatea fiinţei de a-şi atinge efectiv limita, de a-şi parcurge şi *consuma* finitudinea, înaintînd pînă în punctul de întîlnire cu Celălalt. „Caracterul ireductibil al suferinţei, ce face să nu poţi să nu ai oroare de ea în momentul cînd o înduri, are ca destinaţie să oprească voinţa, aşa cum absurditatea opreşte inteligenţa, aşa cum absenţa opreşte iubirea, pentru ca, ajuns la capătul facultăţilor umane, omul să întindă braţele, să se oprească, să privească şi să aştepte“. Dacă izbuteşte să recunoască această foarte pretenţioasă şi dificilă, aproape cu neputinţă de realizat, destinaţie a suferinţei, omul îşi lasă în urmă limitările, slăbiciunile, erorile, vina; devine el însuşi limită, prag între finit şi ilimitat. Limitările, slăbiciunile, erorile, vina i-au fost, toate, suspendate, şterse, *epuizate* şi el a devenit pură aşteptare, pură receptivitate.

Aşa cum o propune Simone Weil, această funcţie a suferinţei pare să intre în categoria intuiţiei, să determine o fulgurantă eliberare de sub povara eu-lui. În experienţa comună a suferinţei, intuiţia aceasta poate (sau nu) să se actualizeze timp de o foarte scurtă clipă; dar în genere omul tinde să revină în teritoriul, desfigurat de nenorocire, al posibilităţilor sale curente – pe care încearcă să le restaureze, să le recompună, să le vindece. Există însă un erou, un erou al suferinţei care atinge pragul pentru a se stabili acolo într-o determinată, ofensivă, de neclintit aşteptare. E vorba, evident, despre Iov.

Fără happy end

Traducerea ecumenică a Bibliei menţionează, în prezentarea textului, cîteva ipoteze plauzibile asupra alcătuirii lui. El ar fi fost compus de către un poet din a doua generaţie a exilului în Babilon (către 575 î. Chr.) pentru a dezbate situarea faţă de divin a unei fiinţe (şi a unei comunităţi) ce îşi pierduseră toate reperele sensibile ale credinţei şi identităţii lor. Autorul este şi el un „amant al nenorocirii“, dispus să îi investigheze creator beneficiile, utilitatea, posibilităţile metafizice. Asemenea profeţilor, el redeschide dialogul între Dumnezeu şi un om despuiat, eliberat prin suferinţă de toate trăsăturile sale secunde, de toate categoriile prin care aparţinea „acestei lumi“. Însă meditaţia lui dramatizată nu conţinea, se pare, nici prologul, nici epilogul între care ne-am obişnuit să situăm istoria lui Iov, cu ajutorul cărora ne-am obişnuit s-o abordăm.

Finalul în proză (42, 7-17) – relatînd judecata lui Dumnezeu, care declară discursul lui Iov mai adecvat decît al prietenilor săi, apoi restaurarea eroului în bunăstare şi în cinstea comunităţii –, precum şi punerea la cale a încercării, în cer (1, 1-2, 13) ar fi ţinut de o temă tradiţională foarte veche. Păstrată sub forma unei poveşti folclorice asupra dreptului Iov şi a răbdării sale neasemănate, ea cunoştea o mare circulaţie orală în Orientul Apropiat încă de la sfîrşitul celui de al II-lea mileniu î. Chr. „Epilogul neversificat pare să contrazică“, spun editorii Bibliei ecumenice, „teologia poetului pentru că afirmă dogma populară a răsplatei individuale. E cert că a supravieţuit pentru că aparţinea unei poveşti clasice, moştenire a înţelepciunii seculare a Orientului. În plus, e verosimil ca ea să se fi potrivit în mod admirabil cu ideile scribilor moralişti ai iudaismului din epoca persană, cei care au asigurat transmiterea către posteritate a poemului“. În problematica lui strictă, poemul lui Iov nu cunoaşte aşadar „încadrarea“, montura în care ne-a fost comunicat: e o aventură singulară şi extremă, în care riscurile nu sînt atenuate de nici o garanţie şi de nici o compensaţie. În problematica strictă a poemului, Iov este un om care a atins pragul şi nu se mai întoarce îndărăt, între certitudinile, meritele, limitările securizante care l-au definit şi l-au susţinut pînă în momentul abruptei sale nenorociri. El e pus în situaţia de a valorifica singura posesiune ce i-a mai rămas: nenorocirea însăşi. Şi refuză cu încăpăţînare să-i coboare preţul, să o trateze după strategiile comune, să accepte „justificările“, explicaţiile pe care i le propun prietenii săi, justificări ce l-ar reîntoarce pe Iov împreună cu suferinţa sa în teritoriul funcţionării obişnuite a fiinţei, între reperele unanim acceptate de oameni şi de grupurile sociale.

© A. Paul

Pentru el, nenorocirea „a oprit“, a suspendat, a exasperat mai degrabă *înţelegerea* decît voinţa, dacă e să revenim la termenii Simonei Weil. Aşa cum a fost el alcătuit, în mijlocul exilului, poemul pune în scenă o nemaipomenită aventură intelectuală, o aventură a cunoaşterii. „Ajuns la capătul facultăţilor umane“, Iov nu se mulţumeşte „să întindă braţele, să se oprească, să privească şi să aştepte“. Din aşteptarea sa, el lansează către cer, după cum prea bine o ştim, un neîntrerupt potop de revendicări, de cereri de explicitare, dar mai ales de cereri de „revelare“ a divinului. Şi, aproape de-a lungul întregului poem, i se răspunde prin tăcere. Timp de treizeci şi trei de capitole biblice, vacarmul, de o ameţitoare poezie, al lamentaţiilor şi provocărilor lui Iov are drept partener „liniştea“ interlocutorului său. Tăcerea aceasta devine din ce în ce mai densă, mai concretă, mai perceptibilă, mai incontestabil prezentă graţie efortului de interogaţie al eroului. Graţie lui, ea devine la un moment dat asurzitoare. Tăcerea aceasta devine pînă la urmă, în economia poemului, prezenţa centrală: masivă, ameninţătoare în măreţia sa, un *mysterium tremendum*. S-ar zice că perfecta inocenţă a lui Iov – care ne determină să-l privim ca pe un personaj atipic, ce nu prea are de-a face cu condiţia noastră umană obişnuită – e doar *pretextul* acestui asimetric dialog, substanţa lui întrucîtva circumstanţială. Iov a ajuns pe prag şi se menţine, poate, acolo datorită inocenţei sale. Dar nu ea e subiectul, nucleul de dezbatere al poemului.

Ceea ce el narează este întîlnirea unui om aflat la limita propriei sale fiinţe cu transcendentul cel mai acut, cu ceea ce creştinismul va numi aspectul apofatic al divinului: aspect care nu se lasă cunoscut decît prin confruntare cu densitatea misterului non-calificabil, rebel la denominaţii şi categorii afirmative. Uimitoarea performanţă a poemului lui Iov e că izbuteşte să facă audibilă, pregnant audibilă, tocmai tăcerea radicală ce constituie miezul ultim al divinităţii, tocmai ceea ce în fiinţa ei e indescriptibil; şi, de aceea, poemul lui Iov ar putea fi considerat o punere în scenă, o *drama* a „cunoaşterii apofatice“. Dacă eroul refuză să scoboare calitatea şi utilizarea suferinţei sale, partenerul său îi confirmă şi îi onorează opţiunea: îi răspunde de la nivelul cel mai misterios, mai ascuns, mai *propriu* transcendenţei Lui. Cînd, la capătul chemărilor lui Iov, tăcerea divinului a ajuns să se întrupeze asurzitor în urechile noastre, ea izbucneşte într-o teribilă deflagraţie: „din sînul vijeliei“, ca şi cuvîntul lui Iahve pe Sinai.

Gershom Scholem, o autoritate în cercetarea curentelor mistice ebraice, observa, în *Kabbala şi simbolica ei*, că – după anumite interpretări talmudice – cuvîntul „furtunos“ auzit pe Sinai reprezintă un continuum, „un mediu neîntrerupt al glasului divin“, un cuvînt „infinit de plin de sens în sine însuşi, dar lipsit de semnificaţie specifică“, de un mesaj univoc inteligibil. Ceea ce aude Iov în finalul aventurii sale e, s-ar putea spune, de acelaşi tip: e varianta externalizată a unei „tăceri“ infinit plină de sensuri. Printre care se află, desigur, şi sensul – realizat – al suferinţei sale.

Pentru poeţii şi contemplativii mai tuturor tradiţiilor, durerea e un tovarăş familiar, mai mult un stimulent al căutării lor; e dorinţa însăşi după Cel căutat. Redau aici, drept ilustrare, un pasaj din *Cartea încercării* a lui Faridoddin 'Attar (sec. XI-XII), unul dintre cei mai admirabili poeţi şi mistici ai sufismului persan, care, la sfîrşitul unei alte celebre lucrări, *Limbajul păsărilor*, s-a numit pe sine poet pe „calea durerii“. De-a lungul a patruzeci de capitole, în care se serveşte de legende populare, savuroase de umor, de istorii sufite şi de naraţiuni mistice, el relatează în *Cartea încercării* călătoria sufletului pelerin către Unitatea divină. Căutîndu-şi drumul, 'Attar pune întrebări tuturor instanţelor lumii create, de la nori, vînturi ori animale, pînă la profeţi, înţelepţi şi îngeri ori la componentele organismului cosmic şi uman. Iată unul dintre răspunsurile primite. „Un om desăvîrşit spunea: «Pe calea lui Dumnezeu găseşti la nesfîrşit dureri atrăgătoare. Vai, de spaima încercării, te tragi dincolo de zid. Dacă în cupă vrei să culegi vinul milei Sale, străbate valea întreagă a urgiei Lui. Afară de încercare şi de suferinţă alt remediu nu e. Dar, dacă din bunătate îţi aruncă o privire, cu fiece suflare primeşti o nouă viaţă»“.

Bazar

Copiii străzii

La expoziţia pentru copii *Pinocchio* poţi găsi produse „ultimul răcnet“ în domeniu: maşini uriaşe şi foarte complicate, în stare de lucruri pe care un „profan“ le poate cu greu explica; multe feluri de cuburi şi jocuri de construit – din lemn, din plastic simplu, din plastic „spumos“, care se îmbină direct sau cu o stinghie subţire...; ursuleţi, mobile, marionete... Printre multe altele poţi cumpăra casete. Da, casete cu cîntece pentru copii, care, altfel, sînt aproape imposibil de găsit. Una dintre ele, cu *Madrigalul cîntînd copiilor* este de-a dreptul remarcabilă; o alta, cîntată de fetiţa-vedetă *Andra,* impune nişte ritmuri care îi zăpăcesc pe părinţi şi la care copiii sub o anumită vîrstă nu par să reacţioneze. Există, însă, o casetă intitulată *Copiii străzii* (melodii de Paul Polidor). Bucuroasă, şi dornică de a-i ajuta pe cei care s-au gîndit să-i promoveze şi pe altfel, stigmatizaţii aurolaci, am cumpărat-o. I-am pus-o şi copilului meu, dar mi-am dat seama că nu e cazul. Unul din cîntece se numeşte, de pildă, *Rugăciunea unui copil: De mine moşul a uitat / În uşa mea n-a mai bătut / De cînd tăticul a plecat / Şi nu l-am mai văzut / Nu vreau ghirlande argintii / Şi nici beteala deasă / Te rog tăticule să vii / Din nou la noi acasă.* Vînzătoarea îmi spune că e cîntată chiar de copiii străzii. E îmbucurător că autorii casetei îi fac pe copii să-şi exerseze creativitatea. Nu ştiu, însă, dacă este la fel de bine că micii interpreţi sînt puşi să-şi nareze (printre altele) şi propriile poveşti. Sigur, e o modalitate de a înduioşa inimile împietrite ale celor care, de obicei, trec pe lîngă ei fără să-i observe. Dar oare pentru ei este la fel de plăcut să-şi amintească la infinit condiţia lor diferită de a altor copii şi să-şi autolipească pe frunte o etichetă veşnică? Cred că soliştii casetei s-ar fi simţit mult mai bine să cînte din melodiile obişnuite ale copilăriei, cu animale, poveşti... Atunci, caseta s-ar fi putut adresa şi altor copii, ar fi putut intra în categoria muzicii pentru copii...

În schimb, ei narează cu exces de maturitate: *Voi ce sînteţi mari / De ce vreţi să credeţi / Că sînteţi şi tari. (Pentru tine plîng, pentru tine strig).* Cel mai realist şi necopilăros cîntec este chiar primul de pe casetă, *Copiii străzii: Iată-i vin, iată-i cum trec / Zi de zi pe stradă / Prin metrou şi prin boscheţi / Cine să îi vadă / N-au pe nimeni, n-au părinţi / Singuri sînt pe lume / S-au îndepărtat de sfinţi / Oare-au gînduri bune? / Voi copii nu îi lăsaţi / Să doarmă pe stradă / Ei vă sînt surori şi fraţi / Numai sorţii pradă (...) Oameni trec în grabă / Ce aruncă-un ban / Însă nimeni nu se-ntreabă / Dacă nu-i în van.*

Ceea ce narează cîntecul de mai sus e adevărat. Întrebarea este dacă e normal (şi moral) să-i lăsăm pe copiii străzii să spună adevărurile dureroase despre ei; acest gen de balade ne aminteşte de cîntecele lor din metrou, lălăite pentru a obţine un ban. În cazul în care vînzătoarea ar fi încurcat borcanele, şi cîntecele nu ar fi cu adevărat interpretate de copiii străzii, ci de nişte copii obişnuiţi, adevărurile grave tot nu şi-ar găsi loc în gura lor. Copiii nu trebuie amestecaţi în orice...

Tenta sinistră contaminează şi alte cîntece de pe casetă, care nu se referă direct la povestea copiilor abandonaţi: *veverita Mary*, de pildă, *îşi vinde greu blănita şi de o mîngîi rău te muşcă;* de asemenea, la un moment dat, *şi-a prins gheara în uşă,* iar altă dată *de claustrare / a-nceput să-şi mănînce cuşca;* în alt cîntec *(Pentru tine plîng)*, solistul trimite prietenului de departe poveşti *cu zîne şi feţi frumoşi / dar şi cu zmei fioroşi* (la *fioroşi* toţi copiii cîntăreţi accentuează cuvîntul). *Maimuţica iubită muşcă / dacă o loveşti / ea nu crede-n cuşcă / şi nici în poveşti* – paralela este evidentă mai ales că fetiţa solistă, chiar afirmă, la un moment dat, că gesturile maimuţei le regăseşte la ea însăşi.

Nu toate cîntecele au nişte texte atît de tragice. *Mama îşi dă seama,* de exemplu, introduce un portret uşor comic al mamei (spre deosebire de tatăl absent): o eroină prezentă, uşor iritată de gesturile copilului, dovedind o afecţiune critică. La fel, motanul *Pufulete* pare a se comporta normal. Tot într-adevăr legate de universul copilăriei sînt melodiile *Înger, îngeraşul meu* sau *Să ghicim din alfabet* (pe versuri de Arghezi).

Poate că revolta mea de la început a fost exagerată. Poate că nişte copii în situaţia lor sînt, într-adevăr, mai maturi şi văd altfel lucrurile... Continuu să cred, totuşi, că, în primul rînd, rămîn copii.

Iaromira POPOVICI

Penultimul avertisment balzacian

Niciodată nu m-am îndoit de noi, balzacienii, care am făcut din „Comedia umană“ povestea poveştilor de preamărire şi preacădere,

prea cîntată de Călinescu,

prea citită de Faulkner, singura carte pe care o citea tot timpul, deschizînd-o după poftă, la întîmplare, pentru a se mai întîlni – zicea el – cu cîte un om...

Niciodată nu m-am îndoit că noi, balzacienii, ştim să rămînem inflexibili, mîndri şi demni în faţa destinului care ne-a confruntat cu atîtea popoare de stendhalieni, de proustieni, de thomasmanişti şi dostoievskieni care, toate, şi-au găsit cîte un prevestitor al pieirii noastre,

deşi toată lumea ştie cum l-a slăvit Tatăl-nostru-din-rafturi-de-cărţi pe dl Stendhal,

toată lumea ştie ce legătură deloc ocultă e între comedia noastră şi aceea a Timpului pierdut sau a Casei Buddenbrook...

Eu însumi, simplu nuvelist, mă socotesc balzacian, în lumina ultimei vorbe cu care se încheie „Swann“, cea mai sfîşietoare la crucificarea unui amor: „Şi cînd te gîndeşti că nu era genul meu“.

Ne-am lăsat mult ironizaţi, bagatelizaţi, minimalizaţi, defăimaţi trecîndu-i cu vederea pe imitatori.

Ce ne pot face nouă bietele ironii omeneşti?

Ni s-a spus că sîntem plicticoşi,

schematici,

prea realişti,

lipsiţi de mister şi de halucinaţie.

Am ajuns de rîsul lumii literare: „Încă un Balzac“ devenise o glumă lejeră la adresa oricărui debutant care-şi începea istoria în cadenţa: „Într-una din frumoasele zile ale verii anului 183..., un tînăr elegant trecea pe...“ (Şi nu se mai începe aşa...)

Nu am murit din nici o ironie, din nici un pamflet.

A renunţa la Balzac înseamnă a renunţa la personaj, adică la noi înşine.

Persoana a treia, dacă nu e amăgire, dacă nu e fum, e o stratagemă pentru a aduce vorba tiptil, în şoaptă, despre mine – cel ce o inventez şi mă inventez odată cu ea. Ideea şcolară după care, în timpul elaborării lor, personajele lui Balzac îşi impuneau singure destinul, nu ar trebui să ne deruteze. Ideea aceasta nu spune decît că Balzac avea o putere de mare furnal în a se inventa.

E aici o osmoză fundamentală, un schimb de vieţi interioare pe care din exterior îl ignorăm fie din lene, fie din plăcerea de a consuma formule simpliste de genul: „Viaţa şi opera“... Dar există o ţară – unde nu putem ajunge cu aceste comodităţi devenite mecanism bine uns de cale ferată –

o ţară dincolo de negură unde Goriot şi Balzac, Otilia şi Călinescu, Sadoveanu, vînătorii săi şi săpătorii săi de fîntîni, Rebreanu, ţăranii săi „proşti“ şi dezertorii lui, Moromete şi Marin al lui Călăraşu, formează (de la „forma“ – „frumuseţe“, în latină!) fiinţă vie, sensibilă, materie cu corp şi idei, palpabilă pînă la biografie, nefirească precum ultimul adevăr.

În această ţară dincolo de deşertăciune, unde cărţile sînt oameni, unde bibliotecile sînt altceva decît cimitire mai mult sau mai puţin vesele, acolo nu e nici o neruşinare în a-l vedea pe Cehov la fel de important cît unchiul Vania;

acolo, muritorul Tolstoi e egal în drepturi cu nemuritorii Bezuhov şi Ivan Ilici;

acolo, Rebreanu e un personaj al lui Bologa;

iar Balzac – creaţia supremă a lui Rastignac.

Dar chiar dacă pentru cei mai mulţi, ţara aceea e inaccesibilă – paşaportul pretinde aici imaginaţie – e suficient să citeşti ce se scrie azi pe Internet, faxuri, telexuri ca să înţelegi cît balzacianism – situaţii, caractere, intrigi – se consumă încă pe lumea asta.

El vroia să facă – prin „Comedia“ sa – concurenţă stării civile; noi, balzacienii, sîntem liniştiţi în faţa miracolului: starea civilă încearcă tot timpul să rivalizeze cu „Comedia“ lui şi izbuteşte, nu o dată, să-i fie la înălţime chiar copiind-o fără jenă, caz de plagiat inocent, infinit de „dulce“, în sens caragialian.

De unde necesitatea acestui penultim avertisment, la 200 de ani de la naşterea Demiurgului:

Să fiţi speriaţi ori de cîte ori veţi descoperi ceva care nu e în „Comedia umană“. Staţi blînzi: nu veţi avea multe ocazii de panică!

Radu COSAŞU

Firescul de ieri

Cum să se poarte un cavaler într'o societate faţă cu damele în genere şi cu iubita sa în special?

Venind într'o societate unde sunt dame, faci la intrare o reverenţă foarte respectuoasă şi'ţi ceri scuze c'ai îndrăznit să vii în vizită, dar pălăria o ţii mereu în mână până când cel puţin una din ele îţi dă un scaun şi te roagă să'ţi pui pălăria pe el.

De te invită damele să iei loc, nu aştepta să te roage mult, ci te aşezi numai decât şi începi a le amuza cu poveştirile şi conversaţia ta după putinţă. Spune-le glume cât poftesti, dar glume fine, delicate, ce nu ofensează pe nimeni; fii politicos şi arată-te complezant în toate privinţele.

Cu toate astea nu trebuie să'ţi concentrezi toate atenţiunile asupra damelor celor tinere, ci caută să ai în vedere şi pe cele mai în etate, de oarece atuncia vei fi de două ori lăudat.

Nu aspira la gloria falşă care conzistă întru a avea cineva totdeauna dreptate; e mai onorabil de a te retrage, decât de a arăta o încăpăţânare fudulă.

Păzeşte-te de zgârcenie, fiindcă printr'însa te vei face nesuferit; dar nici risipitor să nu fii, deşi această calitate, manifestându-se prin dare de cadouri la timp oportun, contribuie mult ca să fim consideraţi drept nişte oameni amabili; dar pe mulţi risipa 'i-a nenorocit.

Afară de asta bagă de seamă să nu faci vreo prostie sau vreun tembelâc ridicându-te prea iute de pe scaun şi răsturnând măsuţa damelor cu toate serviciile de cafea sau de ceaiu aflătoare pe dânsa, ca astfel să verşi ori să spargi ceva, sau să mânjeşti vreo rochiă prin nebăgarea ta de seamă; o asemenea faptă de tembel n'o iartă societatea nici odată şi mai cu seamă dama căreia îi s'a întâmplat; ba nici chiar pe patul de moarte n'ar putea cineva să împăciiască pe acea femee. Mai de grabă uită o femee durerile ce îi le-a cauzat un urs oarecare călcând-o pe bătături decât o astfel de nedibăcie.

Arta de a plăcea, sau ce mai trebuie să observe un cavaler într'o societate unde se află şi dame?

Să poarte de grijă ca să nu facă în societate niscaiva gesturi bătătoare la ochi.

Să nu se rezeme pe cotul braţului când şeade. Să nu'şi răsucească mustaţa.

Să bage bine de seamă de a nu'şi arunca ochii în oglindă.

Să nu se joace cu găurile sau cu nasturii dela haină.

Să nu'şi ascundă mâinile la spate sau să le ţie înţepenite într'o parte, nici să le ascundă pe sub haină, ori să le ţină vârâte în jiletcă sau în buzunarele pantalonilor.

Să nu'şi dreagă frezura ori să'şi aşeze părul cu mâna.

Să nu vorbească prea tare şi să nu'şi clatine corpul ca şi cum ar predica evanghelia de pe înălţimea amvonului sau ca un actor pe scenă.

Să nu umble prin salon ca într'un loc de plimbare.

Să nu facă exerciţii de gimnastică; să nu treacă mereu dela un scaun la altul; să nu se atingă de nimic, nici de cărţi, nici de flori, nici de documente şi obiecte de valoare, nici de note, scrisori, ziare, tablouri.

Să nu ocupe locul unei dame, ci din contra, dacă nu este scaun pentru el, să pretexteze ceva pentru a sta în picioare.

(dintr-un *Cod al manierelor elegante* din veacul trecut)

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

«*Trăiesc din nou* este istoria unei prinţese care devine o femeie ca oricare alta, învăţînd să gătească, să spele vasele, să facă piaţa...»
AL. PALEOLOGU

TUC

Voi merge la risc şi voi scrie despre Tuc. La fel de bine aş fi putut să mă refer la Pann, Brîncuşi, Caragiale sau la oricare dintre vechile mele amoruri. Opţiunea pentru Tuc a fost dictată de expoziţia care s-a închis recent.

Îmi vine să cred că nu am meritat această expoziţie. În tinereţe, după ce am citit *Aşteptîndu-l pe Godot* mi-a trecut prin cap că într-o zi voi găsi pe uşă un bilet de la Dumnezeu pe care va fi scris „Te-am căutat şi nu te-am găsit". Retrospectiva Ţuculescu din acest an a însemnat cam aşa ceva. Păi, cînd mă gîndesc ce a însemnat pentru mine expoziţia lui Ţuculescu din anii şaizeci, inima mi se umple de fluturi. Cîteva săptămîni mi s-a părut că trăiesc ca să merg acolo şi să privesc nişte picturi pe care multă vreme n-am să le mai văd. „Multă vreme" a însemnat aproape o viaţă de om, 35 de ani...

Şi acum, printr-o minune, am avut iar Tuc pe săturate. Am sperat din tot sufletul să văd la intrarea muzeului cozi, să aud că biletele se vînd pe sub mînă la preţuri triple, că tinerii protestează că nu pot să vină şi noaptea şi că jurnaliştii şi oamenii de televiziune muncesc non-stop ca să ne informeze că la Bucureşti se întîmplă ceva cu adevărat important. Cînd colo... pur şi simplu o expoziţie, poate mai vizitată decît altele, dar nici un fel de exces. Cîţi din generaţia mea vor mai apuca o a treia retrospectivă Tuc, una de asemenea anvergură? Şi dacă nu se întîmplă ceva, cei tineri vor fi contemporani cu viitoarea retrospectivă degeaba. Mi-ar plăcea să ştiu că se va găsi cît de curînd cineva care să scrie o nouă istorie a picturii româneşti, un ins care să-şi asume riscul de-a renunţa la poncife oferind oamenilor alte ierarhii. Cel care o va scrie va trebui să aibă darul deosebirii, să nu mai împăneze capul cititorului comun cu nume de genul Băncilă, Bălaşa, să figureze în carte numai pictorii mari şi foarte mari la care merită să faci cozi în faţa muzeelor cînd au expoziţie. Tuc – îmi place să-l numesc aşa după felul în care a semnat o parte dintre pînze – este cu certitudine unul despre care în carte se va scrie mult. Cu el poţi să te prezinţi oriunde în Europa, în America, în Asia, unde poftesti, arăţi cu degetul, face parte din familia mică a artiştilor români cu care ieşi în lume fără nici un risc. După cum văd nouă ne cam plac însă riscurile. Sper să fie vorba numai de tembelism.

Irina NICOLAU

Imaginarul publicitar

Profeţii despre viitor

La o analiză profundă, **cînd nu au nimic, românii au PRO TV.** Cam asta au avut de la Paşti încoace, momentul exact în care a debutat noua campanie publicitară a televiziunii sus-amintite. Curat sincronizare! E drept, au fost dăţi cînd ni s-a administrat şi pîine, ceea ce aduce în discuţie circul şi naşte întrebarea: Cine sînt românii?

Pîine şi PRO TV, Ce au românii cînd nu au nimic? Românii au PRO TV sînt sloganuri de neuitat, spre deosebire de altele care n-au ţinut decît trei zile, ca orice lucru bun.

Este şi cazul uneia din reclamele firmei CONNEX, redifuzate doar pe durata sărbătorii pascale. Vă amintiţi totuşi băieţelul construind aeromodele între doi oameni mari (ca, de exemplu, Iorga şi Eliade) şi vocea lui Victor Rebengiuc spunînd **Ai încredere în tine! Ai încredere în viitor!** Pe lîngă o cădere de bombe în Balcani (unde, după Antena 1 ar fi furtună) şi nişte sondaje care ameninţă cu pedesereul, o sugestie pozitivă nu strică. **Viitorul sună bine!** ne promite CONNEX, cu un joc de cuvinte care răspunde nevoii noastre de a trăi mai mult în viitor decît în prezent. Prin anii '70, Karl Popper numea această tendinţă „nevroza europeană a viitorului" şi credea că o datorăm creştinismului.

După aproape jumătate de secol de comunism, însă, poate că noi ştim mai bine.

Alice POPESCU

Noi apariţii la

EDITURA

FUNDAŢIEI CULTURALE ROMÂNE

În colecţia

Critică şi istorie literară

N. Iorga

Istoria literaturii româneşti

Arta şi literatura românilor

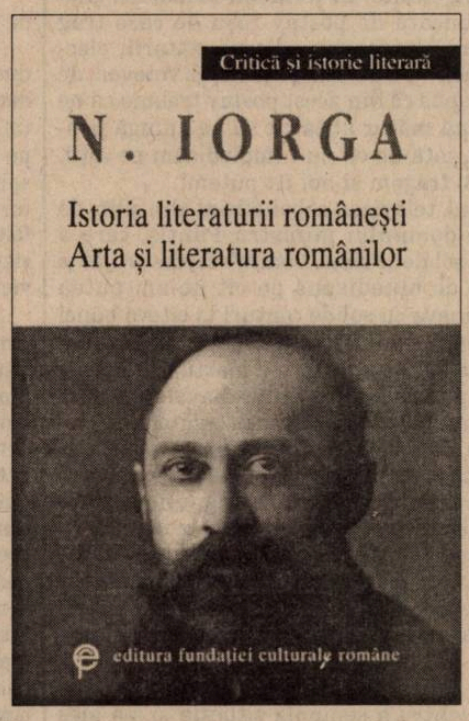

Cronica literară de tranziţie

Dureri basarabene

Despre ce scrie un bun scriitor român (poet, prozator, eseist – şi deputat!) care trăieşte la Chişinău*? ...Despre mănăstirile Basarabiei, de pildă, pe care, voluptuos al detaliului istoric, le enumeră cu o erudiţie amestecată cu patetism ca-n Delavrancea: Căpriana, Hîncu, Vărzăreşti, Ţigăneşti, Saharna, Suruceni, Condriţa, Frumoasa, Răciula, Zloţi... Ce au ajuns acestea în comunism? Căpriana, închisă în 1961 – spital de tuberculoşi. Hîncu- paraginâ. Vărzăreşti-depozit. Ţigăneşti, Saharna – aziluri de nebuni. Suruceni – puşcărie. Condriţa – hotel de ştabi, iar biserica ei – sală de dans. Zloţi – grajd.

...Despre *Numele de împrumut*: *„E plină Basarabia de Ruslani şi Ruslane, Veaceslavi şi Veaceslave, Svetlane, Borişi, Sveatoslavi... Şi tot mai puţine nume de-ale noastre (...) Iar basarabenii parcă nu observă caraghioşenia numelor lor şi-şi botează copiii tot cu: Serioja, Stiopa, Mişa, Foma, Iura, Ghena..."* (p. 60). Pe unul îl cheamă *Vladlen* (de la Vladimir Lenin), pe alta *Stalina* sau *Tractorina*. Budăi a devenit *Budeev*. Izmană şi-a zis *Izmenîi*.

...Despre *Dictatura mediocrităţii*: *„"Sunt daţi afară de la serviciu mai ales oamenii deştepţi şi competenţi (...). Mulţi dintre compatrioţii noştri cărora li s-a scuipat în suflet pleacă. Unde îi duc ochii. Unii în România. Alţii în Rusia. Şi-n locul lor vin alţii. Care devin peste noapte cetăţeni ai R.M., obţin posturi bune fără să li se ceară să cunoască limba de stat, procură apartamente, privatizează întreprinderi..."* (p. 81). În Republica Moldova, ruşii erau: în 1991 – 11,6%; în 1992 – 12,8%; în 1993 – 13%.

...Despre lupta dură pentru limba română; împotriva unora ca Ion D. Ceban, de ex., care dorea *„curăţirea limbii moldoveneşti literare de stratificări burghezo-naţionaliste străine, îngunoieşetoare"* şi înlocuirea lui *ficat* cu *maiură* sau a lui *cravată* cu *gît-legău*. În 1990, în Republica Moldova erau peste 470.000 de rusofoni care, totuşi, doreau să înveţe româneşte; în 1991 – doar 200.000; în 1994 nu mai rămăsese nici unul, nu se mai simţea nevoia... (p. 177). *„În Chişinău funcţionează* (1994) *mai multe şcoli medii ruse şi ruso-române (tot ruseşti!) decît şcoli româneşti"* (p.178). La Bălţi sunt 14 şcoli medii ruse, 4 româneşti. La Tighina: 14 ruse, 2 româneşti. La Rîbniţa: 11 ruse, 1 românească. *„După cinci ani de la decretarea limbii române, limba rusă mai e în continuare limbă de stat în Republica Moldova. La noi, limba şefilor este cea rusă"* (p. 179). Un text răvăşitor este cel intitulat *O filă pentru cartea ruşinii*, despre ziua în care Parlamentul de la Chişinău a hotărît prin vot, cu 58 de voturi pentru şi 25 contra, că limba vorbită în Basarabia nu e limba română, ci limba *„moldovenească"*, în ciuda opiniei contrare a lingviştilor din întreaga lume. Acesta e continuat de un adevărat studiu viforos (*În ce limbă a vorbit Ştefan cel Mare*), cu o impresionantă bogăţie de date, revărsate în cascadă, absolut peremptoriu întru ideea simplă că, dintotdeauna, românii din toate provinciile au vorbit una şi aceeaşi limbă, căreia îi şi dădeau acelaşi nume.

...Despre noul „folclor", cîntece de „viaţă nouă": *„Bade-al meu e gospodar,/ are mărci, are dolari./ Inima îmi bate des/ Cînd îl văd în Mercedes"* (p. 125) sau *„Fie pîinea cît de rea/ Da' tot mai scumpă e-n ţara mea!"* (p. 167).

...Despre privatizare: *„S-a furat tot ce s-a putut fura**. Privatizarea mare o fac numai străinii. Care au saci cu bani pe care li-i pune la dispoziţie Rusia sau Istambulul (...) Ţara e scufundată în sărăcie, dezordine, jaf, nesiguranţă, haos"* (p. 118).

...Despre independenţă: *„Pentru o călătorie pe care am efectuat-o în acest an* (1995) *în Italia am fost nevoit să-mi fac viza la Moscova"* (p.132). *„Oraşul-capitală a Republicii Moldova e din nou oraşul Moscova. Independenţa R.M. nu mai există nici ea decît în imaginaţia unora"* (p. 120).

...Despre Biserica Ortodoxă: *„Î.P.S. Vladimir* (care interzice imaginea lui Ştefan cel Mare în biserici, pe motiv că e român) *se autointitulează cu un titlu expansionist «Mitropolit al Chişinăului şi al ÎNTREGII Moldove». Ceea ce trădează intenţia patriarhului Alexii al Moscovei şi a Moscovei însăşi de a-şi lărgi hotarele «oblăduirii creştineşti» pînă la Carpaţi şi Siret... Cum pot fi calificate toate aceste lucruri, cînd un patriarh al unei ţări străine numeşte mitropoliţi, episcopi, popi etc. în ţara noastră, altfel decît un amestec flagrant în treburile interne ale unui stat suveran?"* (p. 149).

...Despre complexe: *„Suntem un popor avînd complexul inferiorităţii Că nu ştim bine ruseşte, că nu vorbim bine limba română, că nu putem formula o cerere către vreo instituţie în limba rusă, dar nici în cea maternă, că nu ne cunoaştem istoria şi trebuie să ne-o povestească străinii (...), că ni se face ruşine atunci cînd ne intră hoţii în casă şi nu mai au ce fura"* (p. 191).

...Despre Televiziunea basarabeană de stat, în 1996: *„Sub motiv că luptă cu românismul, Televiziunea a devenit o televiziune rusească de «limbă moldovenească». Ea elogiază, prin filmele pe care le difuzează, pe cotropitorii de la răsărit, modul lor de viaţă, reabilitează ideile pioniereşti, comsomoliste, comuniste... Şi asta, zi de zi, oră de oră!"* (p. 227).

...Despre ce a făcut statul român în Basarabia: în 1915, în Basarabia erau 46 de cooperative de consum – în 1920, 519. În 1915, nici o bancă populară – în 1927, 640. În 1915, nu se ştia ce e acela un „cămin cultural" – în 1940 era cîte unul în fiecare comună. În 1918, ştiau carte doar 10% dintre bărbaţi şi 2% dintre femei – în 1940 ştia carte 70% din populaţie. Ce a făcut puterea sovietică: în 1940, românii erau în Chişinău 78% – în 1989, doar 42%. În Bălţi: 1940, 70% – 1989, 37%. Tighina: 1940, 53% – 1989, 25%. Tiraspol: 1940, 65% – 1989,12%.

Parafrazîndu-l pe Malraux, Nicolae Dabija (spirit paşoptist, ardent, cu largă anvergură stilistică, de la ironia snoavei sau cea mordant swiftiană pînă la patos acribios şi reverberaţii demostenice) e convins că *„în secolul XXI, Republica Moldova (chiar cu păstrarea independenţei ei) sau va fi românească, sau nu va fi deloc"* (p. 120). Asta cred şi eu, numai că secolul cu pricina bate la uşă, şi noi nici măcar n-am început spiritualizarea frontierei, iar la Chişinău, azi, pe tarabe, găseşti **o** (una!) publicaţie românească şi **nouă** ruseşti. Ministere ale Culturii, deşteptaţi-vă!

George PRUTEANU

---

*) Nicolae Dabija, *Icoană spartă, Basarabia*, Ed. Fundaţia „Scrisul Românesc", Craiova, 1998, col. „Români uitaţi", cu o prezentare pe cop. a IV-a de acad. Mihai Cimpoi, 360 p.

**) Unde am mai auzit noi fraza asta?...

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Sindromuri

Sindromul Pantiş

Cu ceva vreme în urmă, Mihai Tatulici a anunţat în cîteva rînduri că pregăteşte la PRO TV o emisiune şocantă, în care va arăta că afacerea secolului nu este privatizarea Regiei ROMTELECOM ci... funcţionarea acesteia în condiţiile prezente.

După vizionarea emisiunii mi-am amintit cum, într-unul din romanele istorice ale lui Sienkiewicz, eroul principal capătă explicaţii privind acţiunile deconcertante ale liderilor uneia din facţiunile beligerante, în termenii următori: „Republica e o bucată de postav roşu de care trag suedezii, Chrnielnicki, hiperboreii, tătarii, electorul şi ceilalţi vecini. Eu şi prinţul voievod de Vilna ne-am spus că din acest postav trebuie să ne rămînă şi nouă măcar atîta cît să ne ajungă pentru o mantie, iată de ce nu-i împiedicăm pe alţii, ba din contră, tragem şi noi cît putem".

Spectacolul televizat a beneficiat din plin de intervenţiile domnului ministru Pantiş, care a funcţionat în rol de „Prima Donna": fardat, rujat şi cam tot atît de binedispus pe cît ne-am putea imagina pe cineva cu solide conturi la cîteva bănci elveţiene, domnul ministru a făcut repetate declaraţii de dragoste Regiei şi s-a mărturisit dornic a se pune în poziţia de „avocat al diavolului" pentru a apăra interesele şi imaginea iubitei.

Lucrurile se petreceau după următorul scenariu: povestea un invitat în emisiune cum primeşte la cererile de instalare răspunsuri stereotipe că blocul nu e deocamdată conectat la reţea, în timp ce de la caseta cu conexiuni de pe scara acestuia se „trag" legături pentru instalarea de telefoane pe alte scări? Domnul ministru răspundea că nu pot fi trecute totuşi cu vederea realizările.

Continua invitatul să povestească cum s-a dus în audienţă pentru a semnala situaţia şi s-a ales cu un cap în gură din partea unui bodyguard? Domnul Pantiş cerea să nu se uite că s-au instalat şi cabluri optice.

Povestea un alt invitat din partea publicului cum, după ce a plătit cîteva milioane pentru lucrări speciale şi cîte 120 dolari „şpagă" pentru fiecare telefon instalat la firmă, a ajuns să ceară prin anunţuri plătite în presă răspuns la reclamaţiile sale privind nefuncţionarea telefoanelor? Domnul ministru ţinea să sublinieze că s-a introdus pentru prima dată în România un contract între ROMTELECOM şi abonaţi.

Întreba un invitat dacă poate fi considerat normal faptul că pentru un post telefonic ce nu funcţionează de un an să se plătească totuşi lună de lună abonamentul? Domnul Pantiş vorbea despre minunatele prevederi ale noului contract între regie şi abonaţi.

Domnul ministru demonstra prin fiecare intervenţie nu doar tendinţa de a deturna discuţia de la o analiză serioasă a unor grave deficienţe în funcţionarea Regiei, ci şi faptul că simţea că este de datoria sa să producă prin orice mijloace justificări pentru respectivele deficienţe. Cu alte cuvinte, domnul Pantiş reacţiona nu de pe poziţia de **ministru în guvernul României**, avînd drept misiune asigurarea funcţionării în condiţii de calitate şi eficienţă a sistemului de comunicaţii, ci ca „tătuc" sau „naş" al lucrătorilor din domeniu, avînd drept principală responsabilitate bunăstarea şi imaginea acestora, ca şi protejarea lor de rigorile legii în cazul comiterii de abuzuri.

Realizăm că asistăm la manifestarea unui nou fenomen, care se adaugă deteriorării progresive a calităţii mediului social după 1989 şi transformării majorităţii organizaţiilor componente în competitori necruţători pentru bunăstare prin exploatarea, înşelarea sau distrugerea celorlalte organizaţii şi a sistemului în întregul său.

El constă în transformarea membrilor guvernului în avocaţii, purtătorii de cuvînt sau chiar patronii „de facto" ai întreprinderilor sau instituţiilor care au renunţat la ideea demodată că misiunea lor este aceea de a deservi clienţi, a produce bunuri ieftine şi de bună calitate sau a proteja contribuabilii, acţionînd în schimb ca şi cum singura raţiune de a exista a întregii naţiuni este aceea de a furniza spaţiu de manevră înşelăciunii, abuzului şi jafului.

Petru LISIEVICI

POMPE ŞI PROTOCOALE FUNEBRE

*Zicala „despre morţi numai de bine" e arhicunoscută. Depre cei care lucrează „cu morţii" nu se spune, în general, acelaşi lucru: sînt priviţi cu indulgenţă, dar ca nişte specimene ciudate... Făcînd abstracţie de prejudecăţi şi trăiri patetice, îndeletnicirea lor poate fi privită (şi analizată) ca oricare alta. Poate, uneori, mai bănoasă şi pe cale de a deveni o industrie. (**I. P.**)*

Cosmetice funerare

Curtea interioară a „Spitalului Clinic de Urgenţă" din Bucureşti. Doi brancardieri joacă table pe o bancă, mîncînd seminţe. Cîţiva doctori, cu ochii încercănaţi, fumează încrîncenat, contractîndu-şi muşchii feţei. O ambulanţă a intrat în trombă în incinta spitalului. Un accident. Trei răniţi grav sau patru, sau...

Camera de gardă se transformă din douăzeci în douăzeci de minute, în fiecare zi, într-o ultimă insulă a speranţei.

După ce se instaurează *rigor mortis,* orice cadavru este dus din spital într-o imensă sală, în mijlocul căreia se află două mese uriaşe de marmură. Nimeni nu şi-ar dori să vadă un asemenea loc. Fatalmente, majoritatea oamenilor ajung pe mîna autopsierilor, a îmbălsămătorilor ori – eufemistic spus – a cosmeticienilor. „Viaţa e un joc cu moartea" spunea un personaj al lui Zaharia Stancu. Privind trupurile neînsufleţite de la morgă, ţi se întăreşte convingerea că moartea cîştigă întotdeauna. Astfel cîştigă şi cei care se ocupă de serviciile funerare. Şi cîştigă...

Agenţia de protocol, servicii, decese STOICA SRL este firma de pompe funebre din spatele Spitalului de Urgenţă. Este totodată cea mai mare firmă de acest gen din Bucureşti. Morga constituie camera interzisă a acestei agenţii. Vizibile sînt numai cadavrele îmbălsămate, aşezate în sicrie, care urmează să fie duse la biserica indicată de rude, în oraş sau sute de kilometri mai departe, cu una dintre cele unsprezece maşini ale firmei. De la Dacie la Mercedes, de la dubă la limuzină – totul depinde de buzunarul clienţilor. Cei douăsprezece angajaţi ai firmei, manipulanţi şi şoferi, sînt întotdeauna la dispoziţia clienţilor. Majoritatea şomeri, ei au venit la firma domnului Stoica în '90 ca să cîştige un ban într-o meserie rară şi ciudată. Acum, aceasta nu mai are secrete pentru ei. Ştiu cum să vorbească cu rudele îndurerate, cum să vîndă un sicriu mai scump şi cum să fie serioşi în timpul serviciului. „Clienţii se pierd uşor", spune domnul *Mihai Bradu,* partenerul domnului Stoica. Este evident că patronii unei firme care scot bani din ritualul îndeplinirii serviciului funerar nu pot călca strîmb. Domnul Bradu are două vorbe pe care le spune celor care apelează la serviciile firmei: „Nu vă faceţi griji, rezolvăm noi tot" şi „Preţul nu se negociază". La firma STOICA cele mai ieftine sicrie costă 600.000, iar cel mai scump poate ajunge la 14 milioane.

Preţul unei îmbălsămări, efectuate de doctorul *Marian Paraschivescu,* care are o experienţă de peste treizeci de ani în domeniu, nu coboară sub 500.000 de lei. Acest om cu o îndeletnicire atît de disconfortantă în închipuirea noastră este, în opinia celor care-i solicită serviciile şi a colegilor de breaslă deopotrivă, unul dintre cei mai buni autopsieri din Bucureşti. Zilnic stă şase ore pe zi înconjurat de cadavre şi ustensilele sale: bisturie pentru tăiat, ciocănaşe pentru sfărîmat craniul, foarfeci pline de sînge... De multe ori vine şi în weekend, atunci cînd numărul de cadavre este mare. Prin mîinile lui au trecut mii de oameni, de la cerşetori la miniştri, de la delincvenţi la preoţi. Cea mai cumplită amintire o are din timpul cutremurului din 1977. Morga a fost atunci plină de trupuri ciuntite. „Soldaţii care cărau morţii leşinau pe capete... Atunci zeci de cadavre au fost pur şi simplu vîrîte în pămînt, în nişte gropi făcute pe loc la marginea oraşului, fără nici un fel de ceremonial religios", povesteşte cu gravitate în glas.

Singurul inconvenient al profesiei este, pentru doctorul Paraschivescu, formolul, soluţia folosită pentru a împiedica degradarea cadavrelor. Are un iz criminal. După treizeci de ani de cînd a îmbălsămat primul mort, doctorul Paraschivescu încă mai leşină din pricina intoxicaţiei cu formol. Îşi revine însă după cinci minute, continuînd să facă ceea ce ştie mai bine ca oricine: să facă morţii să arate bine. „Eu mă intoxic cu formol, iar voi vindeţi sicriele", le reproşează din cînd în cînd celor doi patroni. Mimînd aparentul cinism al acestora, doctorul Paraschivescu, omul fără de care agenţia funerară n-ar exista, îi portretizează ca pe nişte veritabili ciocli mercantili. Evident că dacă rata mortalităţii ar scădea brusc, prosperitatea firmei STOICA, specializată în transporturi funerare pe tot cuprinsul ţării şi chiar în afara ei, ar fi utopică.

Chiar dacă au aerul unor oameni detaşaţi şi „fără mamă, fără tată", cum li s-ar putea părea unor clienţi, şi cei doi patroni şi-au îngropat, prin intermediul propriei firme, părinţii...

Ovidiu IORDAN

Costumul de ultimul drum

În faţa chioşcului cu aer prăfuit, femeia se aşază pe scaun şi începe să rezolve integrame. Între două cuvinte, are timp să ronţăie cîteva seminţe. E înconjurată de coşciuge. În stînga sînt cele mai scumpe – „din stejar", apasă ea pe cuvinte –, la vreo 700.000 bucata. În dreapta, puse tot în picioare, aliniate unul lîngă altul, 5 coşciuge din fag şi din brad, variind între 220.000 şi 300.000 de lei. Femeia, pe nume Oniţă, e plictisită. Se potriveşte cu întunericul chioşcului de „Servicii funerare", înăuntrul căruia se mai zăresc cîteva cutii din lemn cu cruce pe capac. Pare o vînzătoare de la raionul unui magazin de stat: morocănoasă, şlapi în picioare şi lipsă totală de iniţiativă. Tot mor oamenii şi au nevoie de lăzile astea, parcă ar spune, de ce să-i mai chem eu să le cumpere. Dar nici „nu prea ies bani", cum însăşi recunoaşte.

Oniţă pare, însă, un caz atipic. În Ghencea, unde are şi ea chioşcul, de-a lungul a două staţii de tramvai îşi fac negoţul vreo zece „chioşcugari". Şi asta pentru că „afacerea e cea mai bună la ora actuală", cum spune convinsă *Mioara Scoicaru,* patroana unei alte firme. „De-aia s-au deschis ca ciupercile după ploaie. Pe care-l auzi, închide restaurantul şi deschide pompe funebre".

Tot bulevardul Ghencea e înţesat de coşciuge, căci negoţul se desfăşoară mai ales pe trotuar. Acolo este expusă majoritatea „produselor". „Concurenţa", explică Scoicaru. „Asta-i motivul. N-o să găsiţi aşa ceva în tot Bucureştiul. Nici la Bellu... Dacă n-ar fi mîncătorie între noi!..." Oamenii merg pe lîngă coşciuge părînd chiar că nu le mai observă, mai ales că, rezemate pe perete sau pe garduri, arată ca nişte obiecte inofensive, simple mărfuri aşezate pe rafturi stradale. Dacă apare, însă, un sicriu culcat pe orizontală, îţi atrage atenţia: e gata să-şi primească clientul.

„Un coşciug diferă de la o zi la alta". Mioara Scoicaru, tolănită comod pe un scaun în mijlocul magazinului său parcă vorbeşte de modă. Sicriele au modele, acestea se demodează şi se creează repede altele. Nu sînt, oare, serviciile funerare nişte case de modă specializate pentru ultima apariţie în societate?

Mioara respiră a bunăstare. Pare chiar opusul lui Oniţă: cînd vine un client, este foarte caldă, îi explică totul în detaliu şi ia o atitudine maternă, liniştitoare. „Eu sînt foarte veche în meserie, din '76", îşi aminteşte ea, jucîndu-se cu cele două lanţuri groase de aur din jurul gîtului. La început a lucrat la o firmă de stat, dar din 1992 s-a privatizat. „Eu de mică sînt obişnuită cu morţii", povesteşte Mioara şi devine melancolică. „Întotdeauna eram curioasă cine a murit şi vroiam să-l văd. Nu-mi era deloc frică". În schimb, observă la mulţi clienţi că le este teamă de coşciug. „Dacă vin trei persoane să cumpere un sicriu, înăuntru intră doar una. Cunoştinţele stau afară. Au o repulsie."

Totuşi, coşciugul se alege afară. Acolo sînt expuse cele mai multe modele. Dacă stai să le priveşti, angajaţii Mioarei te abordează imediat: „Poftiţi, vă rog. Cu ce vă putem servi? Ce vă interesează?". Înăuntru sînt mai degrabă respetele – cearşafurile care se pun pe sicriu. Şi multe insecte mici, negre, care se urcă pe tine de parcă ar vrea să te cunoască.

În Ghencea, spune Mioara Scoicaru, „ştie toată lumea că sînt cele mai ieftine sicrie". La ea, preţurile variază. Cele mai mici sînt la brad, vreo 250.000. Stejarul e mai scump, pornind de la 550.000 şi ajungînd chiar la 2.300.000 de lei. „Lumea le cumpără după buget". Unii, bătrînii mai ales, şi le iau dinainte de teama scumpirii. „O măturşă şi-a luat din 1993, de cînd era sicriul 4.700. Acum, unul de acelaşi fel ar costa 700.000."

Un alt negustor spune că bătrînii şi-l cumpără mai repede şi pentru că „vor să ia ceva ce le place". Nu vrea să-şi dea numele, ci doar atît: „Bulevardul Ghencea, nr. 14". E tînăr, la vreo 25-30 de ani. A deschis magazinul de curînd, anul trecut în decembrie, împreună cu tatăl său. Cumpără sicrie din ţară – ca majoritatea celor din Ghencea –, de pe la Aiud, Satu Mare, Orşova şi Covasna, şi le revînd aici. „Nu prea-mi place ce fac, dar asta e situaţia. Am intrat în posesia casei şi ne-a venit ideea pentru că eram lîngă cimitir". Îi vine des să rîdă de „hainele" morţilor. „Dacă mortul a lăsat bani mulţi în urmă şi la înmormîntare vin rude multe, atunci se cumpără cel mai scump, 2.300.000, cu mîner. Aici nu e nevoie de reclamă. Unde le place şi preţul, şi costumul, îl cumpără. E costumul de ultimul drum."

Octavian GABOR

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

O cunosc pe...

Daniela Caravelschi, manechin

Uite, o rîmă!

Unde?

A ieşit din pămîntul muşcatei.

Şi ce-ai de gînd să faci cu ea?

Eu n-o omor!

De ce?

Aduce ploaia!

Am auzit din gura unui chelner că oricum plouă... din cauza bombelor!

Plouă, nu plouă... Eu în profesia mea nu mă pot face de rîs cu o crimă.

Da' cine află despre cîte furnici, ori gîze, ori, să spunem, microbi ucizi călcînd pe stradă?

Astea nu se pun, le poate face oricine, sînt invizibile.

Eu zic să arunci rîma, s-o iei de cap şi zbîrr pe geam!

Nu fac eu lucrul ăsta... Nu mănînc eu carne şi nici nu-mi vine să văd sau să pun mîna pe aşa ceva. Mi se face rău.

Da' ce mănînci? Care-i dieta de manechin?

E mai rău decît se crede fiindcă dimineaţa mănînci lapte, iaurturi, brînză, caşcaval... La 10 un măr, un kiwi, la unu-două, cartofi cu smîntînă şi seara un bob de strugure, o felie de pepene, puţin ananas – fruct, nu conservă.

Atîtea sacrificii pentru a fi manechină?

Da. Doctorii mi-au spus că am o tendinţă spre îngrăşare şi orice abuz îmi strică cariera.

Ce palmares ai?

Am prezentat două colecţii APACA, APACA '94 şi APACA '95, şi am cîştigat concursul Miss Promoţia '79 la Facultatea de Medicină, unde am fost cu Freddy, stomatolog ce şi-a serbat întîlnirea de 20 de ani de la absolvire. A fost emoţionant, mai ales că m-am hotărît pe loc şi puteam să nu iau concursul ca fiind nepregătită psihic. Noroc că ne-au pus să dăm exemple de bere şi eu, fiind jumătate ameţită, eram foarte spirituală. Aşa am cîştigat laurii succesului.

Care-i modelul tău preferat?

Claudia Schiffer. Am sentimentul c-o ating, că e reală... În clipul de la Garnier, nu-mi vine să cred, face acele mişcări pe care le-aş face eu şi reuşeşte să zîmbească, să-şi pună cremă pe obraz... face atît de multe lucruri în cîteva secunde. Îi stă crema pe obraz parcă e croită...

Eşti un model de înălţimea ei?

În ţara noastră nu sînt condiţii de dezvoltare a unei capacităţi atît de armonioase. Îţi trebuie bani, îţi trebuie noroc.

Şi cu Freddy?

Are alte aspiraţii decît mine. Nu mă înţelege.

Eugen ISTODOR

Roluri

Simple sîcîieli

Ştiu, recunosc, acum, cînd nu e pace sub măslini, cînd nu e pace nici sub tei, cînd, la cîţiva kilometri de graniţa noastră, expodează bombe, iar în interiorul graniţelor explodează preţurile, tarifele, taxele şi răbdarea aceloraşi muritori care trăiesc efemer ca în Kosovo, la Belgrad sau la Novi Sad, acum nu e normal, nu e politic, nu e decent, nu e oportun – într-un cuvînt, nu e corect să privesc pierdut la dreptunghiul luminat al televizorului şi să descopăr – ce? Purici. Nu purici anorganici, din aceia care apar din motive tehnice necunoscute mie, ci nişte puricei organici, intrinseci şi care, în general, nu par să tulbure pe nimeni, deşi puricii sînt nişte făpturi nu numai minuscule, ci şi sîcîitoare.

Dar cum să asculţi nepăsător un comentariu ca acesta: „Numărul şobolanilor pe cap de locuitor este de cel puţin zece"? Un fior metafizic m-a încercat evocîndu-mi eu statisticile, nu atît de vechi, care puneau pe capul bietului locuitor al României tone de cărbune, de fier, de laminate. Dar fiorul metafizic devine de-a dreptul fizic în condiţiile în care pe bietul cap de locuitor sînt cocoţaţi de către statisticianul improvizat de la Antena 1, pitit în dosul imaginilor, cel puţin zece şobolani!

Printre alte complicaţii, războiul din Iugoslavia a dat naştere şi unui nou tip de comentator de televiziune şi anume comentatorul militar. Acesta, prezent din cînd în cînd la „Ştirile" PRO TV, este bărbos, informat, chiar doct şi – atenţie! – civil. Comentariile sale sînt bogat ilustrate cu imagini dinamice şi hărţi statice. Comentatorul militar ştie totul. Un singur lucru nu ştie: ce să facă cu mîinile. Aşa că procedează ca unii actori care mişcă mîinile în contratimp cu vorbele, de parcă ar fi înţepaţi de albine, muşcaţi de ţînţari, gîdilaţi, electrocutaţi, opăriţi. Şi ce simplu ar fi ca operatorul de imagine să lase mîinile comentatorului militar în afara cadrului!

Dumitru SOLOMON

Cu ochii-n 3,14

GICĂ ŞI HAGI, ETERNUL ŞI ICOANA

● Există clipe cînd nemurirea ne atinge, în treacăt, cu aripa ei diafană şi rece. E senzaţia pe care am avut-o zărind, într-o vitrină, o casetă audio a lui Gică Petrescu intitulată „Eternul Gică". (**D. S.**)

● Nebunie la nivelul mulţimii: în prima zi a săptămînii, cîteva mii de oameni, bucureşteni şi provinciali, s-au călcat în picioare, s-au bătut şi s-au înjurat (n-a murit, totuşi, nimeni...) la „cassele" stadionului Ghencea pentru a cumpăra, la oficial, un bilet la meciul istoric (a nu se schimba vreo literă...) România-Ungaria. Nebunie la nivelul preţurilor pe piaţa neagră: un bilet la „a doua" de 30.000 lei se vinde cu 300.000, la tribuna I, nepuse la vînzare, ajungînd la 50 de dolari. Nebunie la nivelul creierului individual: „Reîntoarcerea lui Hagi la naţională înseamnă decembrie '89" (preşedintele unui club bucureştean) sau sub titlul unui articol dintr-un cotidian: „Icoana este din nou pe perete" – această nemaiîncercată fuziune între barbarism şi neaoş: „comeback-ul unei icoane cum este Hagi..." (**R. C.**)

NU STAŢIONAŢI ÎN FUM LA CENTRUL DE MATOLEALĂ NAŢIONALĂ

● Sînt anumite locuri în care nici morţii nu au parte de odihnă. Zona Sălăjan începe să devină celebră prin cîntecele băieţilor de la La Familia. În regatul băieţilor de cartier există şi un cimitir. Nu mi-a venit să cred cînd am văzut că pe una dintre porţile cimitirului scrie: „Nu staţionaţi". Cum să-ţi mai fie ţărîna uşoară în condiţiile acestea? (**C. G.**)

● Marţi 1 iunie, de ziua copiilor şi a amărîţilor siliţi de greva metroului să aştepte ceva RATB în staţia Colţea, spitalul cu acelaşi nume a făcut trecătorilor matinali un cadou de ţinut minte: un nor de fum vîrtos, ridicat din curtea spitalului, o ceaţă urît mirositoare ce a acoperit jumătate de bulevard. Hai să zicem că erau frunze căzute la sfîrşit de mai şi nicidecum tifoane, bandaje, elastice şi alte plastice destinate unui crematoriu poate defect. (**A. C.**)

● Pe strada Ilioara, vizavi de Şcoala de Şoferi, s-a deschis „Sanatoriul *Adio Mamă* pentru stricăciunea inimii, minţii şi ficatului celor ce-i trec pragul (de sus)". În *sanatoriu* sînt scrise pe oglinzile de pe pereţi, cu ruj albastru, cîteva cugetări: „Viaţa e grea dar nedreaptă" sau „Nici o faptă bună nu rămîne nepedepsită!". În altă parte e scris „Comisia Extraordinară de Luptă împotriva Treziei şi Lucidităţii – Filiala sectorului III" şi alături „Centrul de Matoleală Naţională". Şi dacă intri cumva la „Adio Mamă" ezitant sau cu alte gînduri decît cele sugerate de inscripţiile de mai sus, ţi se spune clar „Bea sau pleacă". (**A. M.**)

PE CANAPEA, UN FOARTE PROST PREŞEDINTE ŞI GENERAŢIA CE ŞTIE SĂ SĂRUTE BINE

● Ţăranii din judeţul Ialomiţa numesc băncuţa din faţa porţii „canapea". Dacă doamnele de la oraş au o mare slăbiciune pentru canapea (în faţa căreia se află, desigur, un televizor cu telenovele), de ce n-ar avea aceeaşi slăbiciune şi doamnele de la ţară – cu atît mai mult cu cît „canapeaua" rurală este postată în mijlocul evenimentelor, adică al unei telenovele pe viu? Cine n-are canapea să-şi inventeze! (**C. P.-B.**)

● Dl Băsescu, invitat la Antena 1 şi întrebat de sumbra sa gazdă dacă ar fi un bun preşedinte al Partidului Democrat, a răspuns cu un zîmbet carnasier şi pofticios: „Aş fi un foarte prost preşedinte". Să nu spună cei interesaţi (actualul preşedinte, viitorii şi foştii membri) că nu au fost preveniţi. (**M. B.**)

● Sîntem anunţaţi (PRO TV, 1 iunie) că, printre alte virtuţi prin care se remarcă, Generaţia PRO „e generaţia ce ştie să sărute bine". Deşi părinţii ei nu se lăudau cu această artă, totuşi generaţia căreia i-au dat naştere pare destul de mulţumită de sine. Probă că progresul nu e totul. A dat şi sărutul amatorist rezultate, la vremea lui. (**T. C.**)

TRAIAN DECEBAL (NELUŢU), ANGII ŞI TĂNASE

● Pasagerii unui compartiment de tren ce vine dinspre Cluj comentează noile acţiuni ale ministrului de Finanţe, cu care, evident, nu sînt de acord. Multe le displac la el, începînd de la nume: „Auzi – Decebal-Traian. Ce diminutiv să-i găseşti?". „Asta-i simplu, spune o doamnă: noi avem în bloc un copil pe care-l cheamă însă Traian Decebal şi familia îl strigă Neluţu." (**T. C.**)

● Pe str. Ştefan Furtună, magazinele sînt *mixte* (cel puţin conform inscripţiilor de pe frontispicii). Unele respectă egalitatea bărbat-femeie: *Madanin şi Nicole;* altele, o marchează discret: *Angii şi Tănase;* magazinul mixt *Emacom* are un *Andrei* mic, dedesubt. Sub *Andrei* scrie *Cabinet servicii şi intermedieri.* Despre ce fel de intermedieri e vorba şi ce înseamnă, de fapt, *magazin mixt,* povestesc locuitorii străzii: în fiecare seară, în faţa buticurilor respective (şi nu numai) poate fi văzut cîte un peşte; şi, cu puţin noroc, protejatele sale. (**I. P.**)

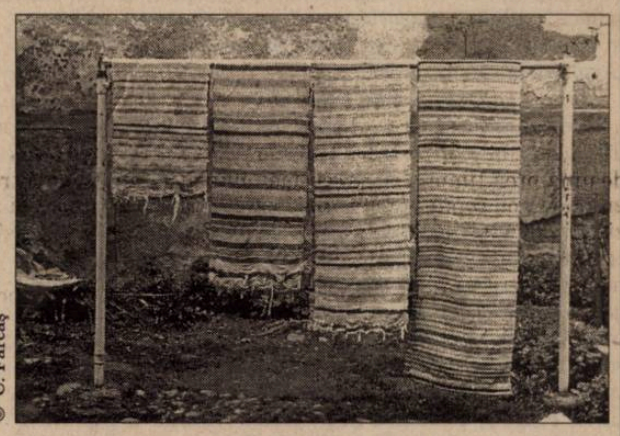

© C. Farcaş

NU SÎNTEM RUDE, CU TOATE CĂ SÎNTEM DIN ZECE PRĂJINI

● La „Tucă Show" din 31 mai, un telespectator dă telefon şi, pe post de *captatio,* îi spune talk-showmanului naţional: „de altfel, domnu' Tucă, sîntem conjudeţeni". Tucă: „deci sîntem ca şi rude". Mai apoi, în timp ce telespectatorul, emoţionat, se străduia fără prea mult succes să formuleze cît mai clar întrebările adresate invitatului, Marius Tucă îl întrerupe: „ba nu sîntem rude, că nu vă exprimaţi prea bine". Morala: spune-mi cum te exprimi, ca să-ţi spun dacă eşti rudă cu Tucă Show. (**M. V.**)

● Într-un reportaj difuzat pe TVR 2, un membru al unei fanfare ţigăneşti din satul Zece Prăjini povestea, printre altele, cum au fost ei la Paris şi au văzut „Turnul Elţîn", ba chiar s-au fotografiat lîngă el. (**D. S.**)

© C. Farcaş

Variante de fugă

– dialog cu dr. Sandu COCIAŞU, medic primar, Centrul de Gastroenterologie, Fundeni –

Blînd insurgent, boemul (cu prea rare excepţii) nu vrea nici să dărîme lumea în care trăieşte, nici să renunţe radical la ea, căutînd pustnicia. Fiindcă societatea ale cărei convenienţe le sfidează îi asigură două elemente mereu necesare existenţei lui: sponsorii şi spectatorii. El propune doar un proiect de inadaptare expresivă şi plină de mister, de pitorească dezordine, atrăgătoare ca stil, atîta vreme cît nu alunecă în sordid. Dar odată ce şi-a construit lumea prielnică, boema i se supune acesteia cu o disciplină de ilegalist ajuns la putere, care nu-şi mai îngăduie ieşiri din normele noii sale condiţii. Cum putem înţelege boema cît mai aproape de adevăr, fără a-i aparţine, totuşi? Şi cum arată ea „la lumina zilei": îşi reduce sau îşi înmulţeşte tainele? Interlocutorul provocat la o discuţie pe această temă este dr. Sandu Cociaşu, fost timp de 12 ani director la Policlinica Artelor.

Tîrzie-ntoarcere la realitate

Stimate domnule dr. Cociaşu, ca prieten al multor scriitori, actori, plasticieni, dvs. aţi contemplat ani de zile boema bucureşteană cu simpatie. În calitate de medic aţi încercat să vindecaţi urmările excesele ei. Ce aţi aflat în plus, după o asemenea experienţă, nu la îndemîna oricui, despre boemă şi boemi?

Al treilea interviu pe care-l dau în viaţă, cel pe tema de-acum, mă face brusc nostalgic după lumea boemei artistice bucureştene în care eu m-am simţit bine, deşi i-am fost un spectator de pe margine. Cu un mare privilegiu totuşi: să-i înţeleg mai bine pe noii mei pacienţi, tocmai fiindcă îi cunoscusem ca boemi. La Policlinica Artelor, pe care am condus-o între 1959-1971, aveam arondaţi circa 25.000 de oameni, care lucrau în teatre, în cinematografie, erau membri ai Uniunilor de Creaţie, făceau parte din colectivul Operei, al Radioteleviziunii, ori din colectivul Circului de Stat sau al cooperativei „Decorativa". Veneam de la Spitalul „I.C. Frimu", actuala Urgenţă, înainte fusesem medic de şantier, la Canal. Amănuntele biografice ale pacienţilor, cîte le aflam şi dacă le aflam, se raportau strict la suferinţa care-i adusese în cabinet. Lumea cu care urma să am de-a face venind la „Arte" mă intimida oarecum.

Prin ce se dovedea mai neobişnuită?

Prin mod de apariţie, aspect, ton de comunicare. În vara primului meu an la Policlinica din str. Cristian Tell, într-o zi, cam pe la 6 după-amiaza, se deschide uşa şi-n cadrul ei mi se arată o fiinţă foarte „retro", cum aş zice azi: drapată toată în violet – noi abia scăpasem de hainele „pe puncte"! – purtînd o canotieră cu păsări şi flori, urmată de o însoţitoare care ţinea pe braţ un cortel, deşi ziua n-avea nici un nor. Umbrelă de vară – cine mai purta aşa ceva pe-atunci, în Bucureşti? Doamna în violet mi-a cerut cu autoritate ce medicamente să-i prescriu, o serie de B-uri, pe care i le recomandase doctorul său curant. Voce cunoscută, prezenţă de neconfundat: doamna Lucia Sturdza Bulandra în persoană. Întîlnirea noastră a debutat cu un schimb de replici vii. Culmea, tocmai asta i-a plăcut; i-am devenit apoi medic preferat pînă în ultimele clipe.

Ce legătură are o asemenea personalitate cu boema?

N-are, cum o să aibă? Era tot ce poate fi mai departe de categorie. Dar întîlnirea cu ea m-a introdus în acea lume mai specială pe care acuma o vedeam aievea. Dincolo de scenă, de rol, de raftul cu cărţi, de luminile rampei. Ai fi zis că văzuţi de aproape, la orele de prînz, nemachiaţi atît cît să-şi ascundă toate ridurile, fără statura pe care le-o dădea scena, prestigiul literar, notorietatea, nu te mai copleşeau. Totuşi, nu. Rămînea totuşi ceva neobişnuit, n-aş şti să spun ce. Poate modul de reacţie specific, profund emotiv. Iar cînd m-am întîlnit cu boemii lumii artistice, vorbesc de personalităţi nu de imitatori, am fost impresionat de cît de multe putea să ascundă aparenta lor „expunere" publică.

Să fie ceva adevărat în clişeul de circulaţie: „aşa-i viaţa de artist, noaptea vesel, ziua trist"?

Ar fi; prin natura profesiei actorii sînt nişte noctambuli. Dar tot despre ei se spunea că, după spectacol, nimeresc direct la chef, că duc o existenţă dezordonată, cu alte cuvinte. În multe împrejurări, frecventînd mediul lor, am participat şi eu la asemenea petreceri. Seara, după spectacol, mulţi dintre ei nu sînt în stare să se desprindă de starea anterioară: parcă, fizic, le-ar fi greu să intre în realitate fără un „interval de tranziţie", să-i spun aşa, care nu-i nici viaţa de pe scenă, nici cea obişnuită, cotidiană. Uneori, aici mai importantă este şueta decît paharul. Au nevoie de un ritual de desprindere.

Acesta e propriu tuturor mediilor de creaţie?

Nu chiar. Plasticienii se strîng rar în colectivităţi numeroase. Făceau şi boemii acestei profesii chefuri, dar nu cu regularitatea şi cu nevoia de conclav caracteristică scriitorilor sau actorilor. Nu-mi aduc aminte de boema compozitorilor. Poate o fi fost, nu ştiu. Şi mai e un aspect: boema nu ţine de spectaculozitatea meseriei. Lumea circului cunoaşte o boemă telurică, fără fantezie.

Fascinaţia mediului

Putem spune că boemii lumii artistice se supuneau unui anumit ritm biologic?

Puţini dintre ei. Pe majoritatea eu i-am cunoscut deja modificaţi de acest fel de viaţă: actorii din pricina profesiei, scriitorii din pricina Casei Scriitorilor.

Mi-l amintesc pe Nicolae Velea, săracul; mie îmi era drag. Deşi, uneori, simţea o adevărată plăcere să te piseze. Pentru el boema reprezenta o soluţie ca să-şi suporte suferinţa reală, drama: era conştient de fizicul său ingrat, dar îşi ştia şi talentul. Datorită acestui talent, Velea s-ar fi remarcat oricum, dincolo de pitorescul său amar. Boema lui nu reprezenta o cale de afirmare, ca în cazul altora.

Pe dvs. prin ce vă atrăgea Casa Scriitorilor, unde într-o vreme veneaţi seară de seară, cu familia?

Era ceva foarte diferit de mediul meu. Mai era şi singurul timp din zi în care puteam fi toţi împreună la masă. Reconfortant. Îmi era cald şi bine printre boemi. Din păcate, tocmai cînd atmosfera devenea mai plăcută – şuete, replici antologice, recitări – trebuia să plec. Se făcea foarte tîrziu şi eu, a doua zi la opt dimineaţa, mort-copt, trebuia să fiu la slujbă. Şi, cîteodată, să-i am ca pacienţi în cursul zilei tocmai pe acei oameni fermecători din seara trecută: alarmaţi, docili, fragili.

Văzuţi în boemă, nu vă sugerau fragilitatea?

Da şi nu. Bineînţeles, aflîndu-mă printre ei, puteam sesiza cîteodată un aer suferind al cuiva, poate că mi se cerea şi un sfat de sănătate. În meseria mea asta-i ceva obişnuit: cînd într-o adunare se află şi un doctor nu există să nu-i ceară cineva o consultaţie. Vorbind însă de fragilitate, îmi vine în minte o scenă pe care n-am s-o uit cît voi trăi. Teodor Mazilu se afla internat într-un salon, 206, unde avea să se şi prăpădească şi eu trecusem să-l văd. Dintr-o dată mi s-a prins de gît şi m-a întrebat cu o voce pe care o aud şi acum: „nu-i aşa că am cancer şi că nu mai am mult?" M-a topit. Îl vedeam parcă întîia oară cît e de mic, fragil şi vulnerabil. El, boemul care se ferea de patetism, de exteriorizare, de poză; un ins care-şi trăia condiţia împotriva clişeului. N-avea casă, nu era încadrat în slujbă, tot ceea ce cîştiga din scris cheltuia stînd la Mogoşoaia şi circulînd numai cu taxiurile, topind banii cu largheţe de om care nu-şi face griji pentru ziua de mîine. Nu-ţi sugera niciodată compătimirea, oricît de singur şi dezorganizat trăia. Nonconformismul lui faţă de canoane ţinea într-adevăr de esenţă: atitudine profundă de artist. Nu era deloc histrionic în boema lui.

Aţi cunoscut şi artişti cărora nu li se potrivea deloc postura de boem?

Marin Preda. Nu era făcut pentru asta: nepotrivirea l-a pierdut. De altfel intrase şi foarte tîrziu în boemă. Mă uitam la el, seara, cînd stătea ore întregi la masa lui Eugen Jebeleanu: nu făcea şuete zgomotoase, nu dădea replici peste mese, nu avea cheful vesel. A veni în fiecare seară la restaurantul scriitorilor, într-un mediu atît de pitoresc, poate să pară un obicei de boem: dar nici Eugen Jebeleanu, nici Geo Dumitrescu, pe care-i vedeam mereu acolo, nu-mi dădeau impresia că ar aparţine categoriei.

Cîţi dintre cei întîlniţi seară de seară acolo credeţi că erau apţi să ducă o existenţă improvizată?

Prea puţini. Condiţia fizică, starea de sănătate a majorităţii boemilor erau departe de a fi de invidiat; dimpotrivă. Poate că nici n-aveau totdeauna dispoziţie de „spectacol", dar şi-o făceau în vîrtejul mediului. „Dădea" bine să fii văzut în mediile artistice. A petrece o seară la masă cu Fănuş Neagu şi cu Băieşu putea să însemne un început de recunoaştere publică. Fenomen banal. Mă gîndesc, pe de altă parte, că unii alegeau boema şi din motive economice: te lipeai la o masă, participai la o petrecere, mîncai şi te distrai în lege. Fie că n-aveai bani, fie că erai zgîrcit cu banii tăi, în ambele cazuri statutul de boem te plasa în rînd cu lumea. Mai sînt şi alte motive care te atrag: nu vrei să rămîi numai cu tine însuţi sau locuieşti într-o casă pe care-o urăşti, unde-i mizerie de-ţi vine să-ţi iei cîmpii şi n-ai energie s-o faci primitoare, ori eşti în conflict cu familia etc. Boema îţi dă un timp de uitare, şi, astfel, ai la dispoziţie nişte variante de fugă: de tine însuţi, de realitate, de ceilalţi.

Suferinţe şi panaş

Această existenţă dezordonată şi fascinantă lasă grele urmări, totuşi: putem spune că există boli specifice mediului boem?

Mai des întîlnite aici, în orice caz. De exemplu actorii sînt de regulă expuşi hipertensiunii. Afecţiunile pulmonare se întîlnesc mai des la scriitori, majoritatea dintre ei fumători pătimaşi. Ca efect al băuturii, apare ciroza, la mulţi dintre boemii mediilor artistice; dar, curios, bolile digestive se întîlnesc mai rar decît s-ar crede: mesele neregulate, ghiftuirea sau foamea mult timp îndurată nu dau urmările care ar fi de aşteptat. Cîteodată, însă, te întîlneşti cu suferinţe atît de avansate şi ireversibile, încît nu ştii cum de mai pot trăi unii, avînd organismul atît de uzat. Cînd l-am consultat o dată pe graficianul Florin Pucă, un mare artist pe care eu îl aşez alături de Marcel Chirnoagă, m-am speriat: un ficat atît de dur, adevărat beton, nu mai întîlnisem decît la maestrul Gh. Storin, care pretindea că a băut o garnitură de cisterne de vin, desfăşurate pe distanţa Bucureşti-Focşani.

Asta-i o afirmaţie teribilistă, nu credeţi?

Cine ştie? Boema caută recorduri în teribilisme. Prin anii '60, spre sfîrşit, oniricii se remarcau tocmai prin acest mod teribilist de comportare, deliberat ales; cum altfel să-mi explic de ce s-a aruncat, în urma unui pariu, de nu mă înşel, Dumitru Ţepeneag de la etajul Casei Scriitorilor? Un teribilism tîrziu mi se părea şi eternul strigăt „Ahoe", cu care Tudor George îşi vestea sosirea la „scriitori". Era deja un om matur, cu familie şi griji şi-mi părea rău că decade, expunîndu-se mult prea „pitoresc" în orice mediu, indiferent de calitate. Îl certam cîteodată, cu îngrijorare.

N-aţi fi avut aceeaşi grijă faţă de oricare alt pacient?

În grija mea faţă de mediul artistic, cred că intra ceva în plus. Chiar cînd boema lua forme degradante, la unii, eu nu uitam nici o clipă că era vorba de personalităţi, de oameni de valoare. Căutam să le apăr, cît puteam, propriul lor renume. Am avut o dată şi un scandal din pricina asta. La un control anual făcut la Policlinică de Sanepid, care voia să ia în evidenţă pacienţii ce se pricopsiseră, din legături întîmplătoare, cu vreo „boală ruşinoasă", s-a descoperit că 45 de buletine de analiză erau trecute pe un singur nume: al meu. Am încasat papara, am explicat motivul discreţiei. Eu ştiam că boemii lumii artistice sînt un fel de copii dezorientaţi, lipsiţi de apărare. Un fel de „orfani cu părinţi". Neatenţi cu ei înşişi, teribilişti, dar în fond dornici de ocrotire. Le-o acordam, cît mă pricepeam.

Mulţi dintre ei veneau din mediul rural, unde boema nu s-ar bucura de nici un nimb: de ce nu funcţionase reflexul de apărare?

Să nu uităm, la ţară se bea totuşi zdravăn în unele familii. Cei care veneau din mediul rural întîlneau şi în lumea boemă un obicei de-acasă.

Aţi fi încurajat vreodată pe cineva să aleagă o viaţă fără siguranţa zilei de mîine, improvizată şi poate chiar boemă, ca să-l scoateţi dintr-o suferinţă?

Explicit nu. Dar mi s-a întîmplat, stînd de vorbă, de pildă, cu Aurora Cornu sau cu Alexandra Tîrziu să-mi dau seama că motivul lor de conflict interior, foarte profund şi inexplicabil, ar putea să dispară dacă schimbau totul: felul de viaţă, locul, ţara, mediul cunoscut. În România aveau totuşi o situaţie aparent confortabilă. Cu toate acestea nu le era bine. Neprevăzutul, viaţa improvizată le-ar fi mobilizat resursele de apărare a organismului; ceea ce s-a şi întîmplat pînă la urmă, cînd au rămas în străinătate.

Domnule doctor, ce credeţi că-i mai ţinea în viaţă pe unii dintre boemii pe care i-aţi cunoscut şi al căror organism, prea uzat, ar fi trebuit să cedeze de mult?

Boema nu distruge totul, cînd e vorba de cei aleşi. Foarte puţini şi foarte speciali. Rămîne mereu un mister al rezistenţei lor, care depăşeşte tot ceea ce poate descoperi şi diagnostica un medic. La gradul avansat de uzură al organismului, la care ajunsese şi din pricina boemei, ce-l mai ţinea în viaţă pe Nichita Stănescu? Nu ştiu. Probabil că trebuia să-şi încheie misiunea: să scrie şi să publice „Noduri şi semne".

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 2511010010940130005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VII
nr. 331
11-17 iunie 1999
16 pagini 2500 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

ORTODOXIE ŞI MODERNITATE

– o lună după vizita Papei –

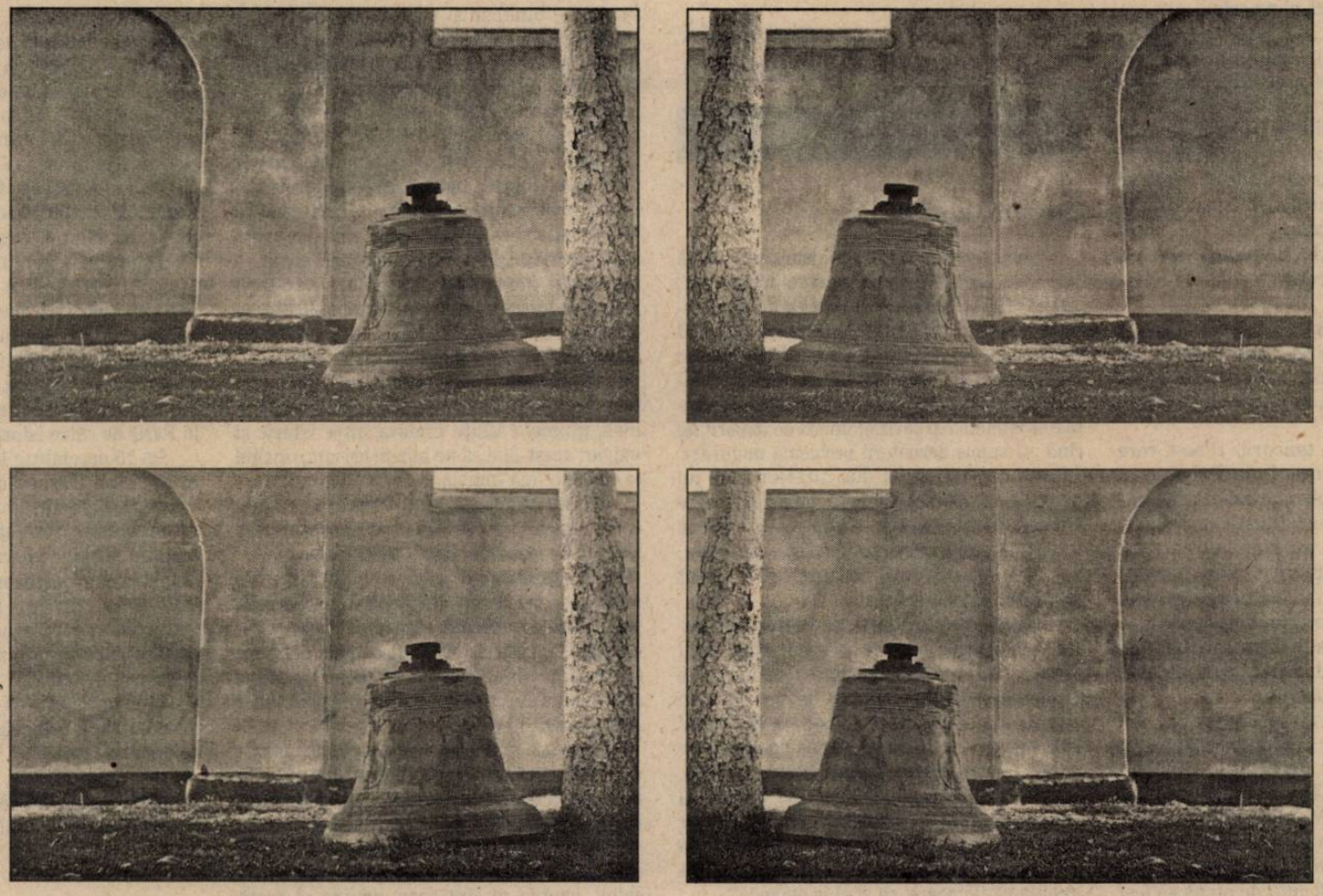

© O. Boitor

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

André SCRIMA în dialog cu Andrei PLEŞU

Teodor BACONSKY, Maria-Francisca BĂLTĂCEANU, Silvia CAZACU, Virgil CIOMOŞ, Emil HUREZEANU, Florin MIHĂESCU, Ioan PÂNZARU, H.-R. PATAPIEVICI, Alin TAT

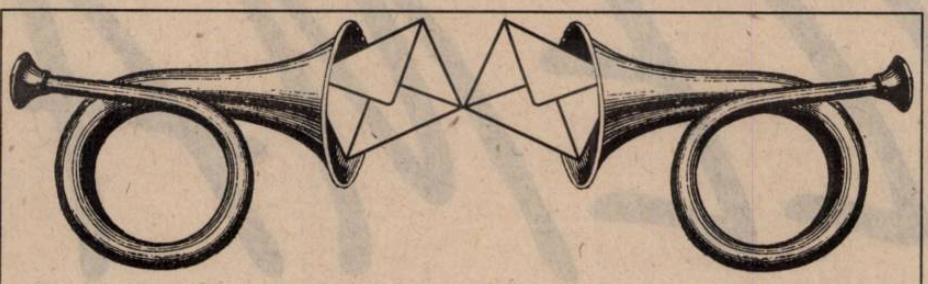

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 328: „Riscul“

Riscul de zid

Mergînd zilele trecute pe străzile Bucureştiului mi-a fost dat să văd şi să citesc un straniu şi alarmant graffiti: NATO=MOARTE şi NATO=DICTATURA. Prin urmare, Alianţa Nord Atlantică este asimilată de nişte personaje descinzînd probabil din urît mirositoarele caverne ale unei anume istorii drept aducătoare de moarte şi dictatură. Acest graffiti era şi este pe unul din zidurile unei clădiri de pe Bdul Ferdinand. Deci în Bucureşti, adică în capitala României, ţară care timp de 45 de ani s-a aflat sub dictatura comunistă care a semănat cu diabolică consecvenţă moarte prin cele mai varii metode: înfometare, închisoare, înfrigurare, anularea celor mai elementare libertăţi individuale şi, nu în ultimul rînd, prin anarhie valorică, respectiv prin înlocuirea acelor oameni care se puteau constitui în modele culturale cu oameni de lemn care vorbeau o limbă de lemn şi se bîţîiau ca nişte marionete de lemn.

Prin urmare aici, în acest colţişor de rai, unde din fîntîni arteziene special amenajate ţîşnesc laptele şi mierea, iar în intersecţii sfîrîie fripturile, NATO este anatemizată ca aducătoare de dictatură şi moarte.

De ce?

A gîndi este desigur o calitate. O gîndire clară fundamentată pe un set de informaţii precise poate genera o concluzie clară, conformă cu o anume realitate. Nu acelaşi lucru se întîmplă însă în cazul unei gîndiri obnubilate de discursuri paroxistic demagogice ce interferează ca lungime de undă cu cea a telenovelelor sud-americane.

Dacă NATO=MOARTE, atunci de ce nu STALIN=LIBERTATE sau COMUNISM=VIAŢĂ?

Hitler să înţelegem că a fost un soi de metafizician-poet care s-a sinucis scîrbit de prostia şi murdăria unei lumi pe care el, cu cîntecul lui nibelungic, ar fi vrut să o salveze de la pieire...?

În acelaşi registru, tancurile ruseşti care au înfrînt Primăvara de la Praga n-au făcut decît să pună la punct o hoardă de huligani (ca cei pe care l-au liniştit minerii în Piaţa Universităţii), iar oamenii care au murit manifestînd împotriva comunismului în Piaţa Tien An Men au fost nişte elemente antisociale care trebuiau eliminate pentru ca societatea să baleteze graţios prin sînge, teroare, durere, minciună şi moarte spre culmile de aur ale comunismului.

Şi atunci nu pot să nu-i întreb pe cei care sînt fraţi cu dracul pur şi simplu pentru a nu trece nici o punte, de ce nu: COMUNISM=MOARTE, FANATISM=MOARTE, ULTRANAŢIONALISM=MOARTE?...

Un posibil răspuns ar fi următorul citat din Jean-François Revel: „Comunismul este atît de devastator, încît nu-i de ajuns să ieşi din el ca să scapi de el: trebuie să poţi ieşi inclusiv din toate consecinţele lui...“

Alex IOANID
Văcăreşti 11, ap. 5, sector 4

Cum e cu neimplicarea...?

Îmi place tema aceasta!

Atunci cînd aud sau pronunţ cuvîntul „risc“, nu mă gîndesc deloc la un posibil inconvenient la care m-aş expune (în cazul în care aş risca). Dimpotrivă, pentru mine a risca înseamnă dintru început a cîştiga, deoarece eu identific riscul cu iniţiativa continuă. În clipa în care te decizi să rişti, îţi mobilizezi întregul arsenal de forţe care se aflau pînă atunci în stare de latenţă sau, altfel spus, doar ca virtualitate. Înainte de a continua, ţin să precizez că nu mă refer aici la asumarea unui risc la joc (nu am fost, desigur, niciodată stăpînită de demonul jocului – viciu prin excelenţă masculin) sau la marile riscuri economice, politice etc. Eu vorbesc strict de asumarea acelor riscuri cît mai cu putinţă personale, fără altă valoare decît cea pe care acestea o dau individului în cauză... (...)

Pentru balcanici (în speţă, români), de o covîrşitoare importanţă e păstrarea extazului primar şi concretizarea lui în act febril. Majoritatea prietenilor mei francezi – turişti mai mult sau mai puţin avizaţi ai spaţiului mioritic – considerau cu o oarecare admiraţie acel „je-m'en-fous-tism“ românesc, lăudînd capacitatea conaţionalilor noştri de a nu se alarma în faţa piedicilor, a contratimpilor (aşa cum procedează occidentalii), de a lua viaţa la modul cel mai fatalist posibil. Însă noi, românii, ştim prea bine că această neimplicare, acest calm straniu nu (mai) constituie deloc o atitudine contemplativ-înţeleaptă, ci o perfectă ilustrare a nepăsării maladive, a moliciunii spiritului (mă doare mult această afirmaţie!), a temerii în faţa actului, a cvasi-ignoranţei cu privire la înalta şi înălţătoarea jubilare activă... Aş putea continua pe acelaşi ton, dar excesul de patos (chiar şi sincer!) poate fi lesne luat drept o retorică de prost gust.

Gina PUICĂ
Bălești, jud. Vrancea

Nr. 325: „Ei, maghiarii“

La Hăşcăpău

V-am înţeles reticenţele şi am ezitat să vă mai scriu. Aşa că truditul meu studiu (cînd cu ei, ţiganii) „ŢIGANIADA AZI“ (ţigănia dă azi) a rămas în sertar. N-a fost mare pagubă, întrucît problema a fost rezolvată (în două cuvinte, de un eseist amator): „Ne ţigănim“. Se mai pot adăuga explicaţii, argumente, detalii etc., dar acesta e esenţialul. Aţi săvîrşit un act de temeritate cînd aţi supus dezbaterii problema ungurilor. Discutarea temei n-a dus nicăieri. Nici nu putea să ducă; prea e delicată, prea apar multe adevăruri inavuabile... Cum zicea o veche cunoştinţă: nu e momentul potrivit, tovarăşi.

Ori greşesc? Dacă mă înşel, voi fi fericit să vă cer, umilit, scuze.

Bunicu-meu (n. 1891) îmi relata una dintre întîmplările pe care i le povestise tatăl său (n. 1840 – da, între cei doi e o diferenţă de 51 de ani): „De la noi din sat, primu' care s-o dus în lagăr cu Iancu (1848) o fost unu' Lăzăruţ. Şi or venit cinci cătane de ungur s-o prindă pe nevastă-sa. Da' ea o scăpat cu fuga. Atunci i-or luat copilu' din trocuţă (=albie) şi l-or împlîntat într-un par de gard. Da' cînd or plecat din sat, nişte ficiori i-or aşteptat la Hăşcăpău şi i-or omorît pe tăţi cinci. Da' nu trebuia să-i omoare, că şi ei îs oameni.“

Indubitabil, ultima frază nu-i aparţinea nici bunicului nici tatălui său; ea fusese rostită, fără urmă de îndoială, ca într-un ritual, de toţi cei care povestiseră cuiva întîmplarea respectivă. Bunică-mea era o ţărancă poliglotă. Cunoştea perfect engleza, vorbea curent italiana, poloneza, germana; şi maghiara. O putem bănui de sentimente (cum să zic?) internaţionaliste. A intervenit în discuţie, mustrîndu-şi soţul: „De ce-i povesteşti copilului asemenea întîmplări? Vrei să-l înveţi să urască?“

S-a întristat bunicu-meu: „Tu, muiere, asta ai înţăles? Blestemat aş fi dacă l-aş învăţa să urască. Da' şi dacă nu i-aş spune ceea ce trebuie să ştie, m-ar pedepsi Dumnezău.“

Am cumpănit îndelung... Mai sînt contemporanii noştri capabili de discernămînt? Mai pot distinge nuanţe? Mai pot suporta adevăruri? Dar, pentru că dv. aţi ridicat problema, cred că nu mă puteţi învinui dacă vă transfer dv. dreptul de a răspunde la aceste întrebări şi de a proceda aşa cum credeţi că se impune.

Oricum, vă trimit aceste rînduri; altfel, mă tem că m-ar pedepsi Dumnezău.

Ilie Trifon POP
Orăştie

Fără te(a)mă

DIVERTIS

„– Bun găsit! Cu cine stăm de vorbă?
– Cu mine!“

Ascult radioul, din cînd în cînd, cu predilecţie seara. Schimb frecvenţele, posturile, sînt nehotărîtă. Am însă o bafta formidabilă în a nimeri duminică seara în compania vocilor GAIŢELOR DE LA MIEZUL NOPŢII şi a altor mulţi aspiranţi la a se auzi în eter. Sigur, o să spuneţi, şi sînt de acord, toţi avem dreptul de a suna, de a ne auzi, de a fi auziţi, de a ne amuza. De acord. Din păcate n-am reuşit nici măcar să zîmbesc, ba chiar la un moment dat, în propria mea bucătărie, a început să-mi fie jenă. Sau lehamite?

„Cu ce eşti îmbrăcată?“ „Cu blugi şi tricou negru mulat“ – vine răspunsul. „Dă-l jos.“ Sau „Cu un trening.“ „TreLING“? Nu, trening, fără LING în seara asta.“ „Da' auzi, cît la sută e bumbac şi cît la sută COTON!?“ „50% bumbac, 50% COTON“ răspunde vocea de la capătul firului, teribil de încîntată. Şi se rîde. Vine vorba de săritura cu coarda elastică. O altă puştoaică (pentru că vîrstele celor care sunau variau între 16, 17, 18 ani) este întrebată dacă a sărit vreodată (sau dacă ar dori acest lucru), pentru că este mult mai mult (nu se compară) cu sexul. „Înseamnă că n-ai făcut sex ca lumea“ vine, prompt, replica. Şi se rîde. Mă surprind jubilînd pentru o secundă şi, brusc, mi se face greaţă. Se cîştigă bonuri valorice, sărituri cu coarda elastică şi mie tot nu-mi trece. Ciudat, apreciez în general un om cu atît mai mult cu cît are simţul umorului. Îmi plac glumele, îmi plac poantele, îmi place rîsul. Buna dispoziţie forţată însă, glumele aflate undeva între isteric şi vulgar, acest „hai să ne hlizim oricum, oricînd şi oriunde“ mă indispun.

Un alt telefon, o altă voce, 16, 17 ani, elev. „Ai vreo soră, vreo verişoară, ceva?“ „Nu.“ „Dar mama ta ce face?“ „Doarme.“ „Du-te şi întreab-o cu ce e îmbrăcată.“ Se aude apoi „STARS“ – SIMPLY RED, una din piesele mele preferate, însă efectul este dezastruos. Contrastul între starea mea de spirit şi mesajul binecunoscut al piesei mă face să-mi aduc aminte că am mai multe opţiuni. Aleg mersul la culcare.

Apuc să mai aud următoarele: „Sexy, sexy, ştiu că mă vrei/ Toată noaptea te gîndeşti la femei/ Sexy, sexy, nu mai sta/ Hai la mine la o cafea.“ Notez, aflîndu-mă într-o stare apropiată de stupoare, noua metodă de cucerire a unui „EL“ ipotetic: îl invit la o cafea, pentru că sînt sexy, pentru că toată noaptea se gîndeşte la femei, deci am şanse garantate de reuşită.

...Adorm şi visez că trebuie să beau tone de cafea în timp ce sar cu coarda elastică.

Melinda PANICZ
sociolog
Str. Nufărului 17/13, Baia Mare

Primim la redacţie

Ziarul *Naţiunea*, editor dl Iosif Constantin Drăgan, în nr. 20 (461) din 21-27 mai a.c., într-un articol intitulat „Mareşalul şi holocaustul“ semnat Virgil Ardeleanu, reia afirmaţii recente ale dlui Ion Coja, referitoare la un aşa-zis testament al dr. W. Filderman, fost lider al populaţiei evreieşti din România.

Ca unul dintre puţinii supravieţuitori ai celor care au trăit în preajma dr. Filderman, membru fondator şi vicepreşedinte al Fundaţiei Filderman, am cercetat moştenirea pe care a lăsat-o deopotrivă evreilor şi românilor acest mare avocat al etniei sale şi al cauzei naţionale a României. Filderman a fost un opozant faţă de fascism şi comunism, sisteme de viaţă antiumane şi antinaţionale. Antonescu l-a deportat în Transnistria, iar comuniştii l-au condamnat la 25 de ani muncă silnică. Moştenirea lui Filderman constă în mii de pagini de pledoarie împotriva totalitarismului verde, roşu sau militar.

Revenind la aşa-zisul testament elogiat de dl Coja, am demonstrat într-o comunicare ţinută la Universitatea din Tel Aviv, la 29 decembrie 1998, că acest „document“ este un fals. Iată istoria falsului. În anul 1994, Fundaţia Culturală Română din Iaşi a editat sub redacţia unui istoric transnaţional, dl Kurt Treptow, lucrarea: „Populaţia evreiască din România în timpul celui de-al doilea război mondial“, în care este inserat şi un aşa-zis testament Filderman. Într-o notă asupra testamentului inserat, dl Treptow menţiona că „documentul“ respectiv a fost legalizat la New York în anul 1956, fără a menţiona data privind procedurile de autentificare şi legalizare a testamentului.

Fostul secretar al dr. Filderman, Charles Gruber, şef de lucrări la Universitatea din Paris şi executor testamentar al dr. Filderman, mi-a transmis, în scris şi sub sancţiunea legii penale pentru declaraţii nesincere, că nu are cunoştinţă de acest aşa-zis testament, concluzionînd că este fals.

În legătură cu sursa aşa-zisului testament, dl Treptow afirma că o copie a acestuia s-ar afla în arhiva Centrului de Istorie şi Civilizaţie Europeană a Academiei Române, Filiala Iaşi. Solicitînd o copie de la această instituţie, dl prof. Buzatu, colaborator al dlui Treptow, a infirmat afirmaţiile acestui „domn“, susţinînd că „documentul“ incriminat ar fi apărut în ziarul *Baricada* din 2 iulie 1991, sub semnătura unui oarecare ziarist Vălenaş. „Documentul“ publicat de ziaristul Vălenaş este însoţit de menţiunea: „N.R. Textul (în limba franceză) ne-a fost trimis de la Paris de către istoricul dr. Matei Cazacu“.

La 15 decembrie 1997 m-am adresat dlui prof. Matei Cazacu de la Înalta Şcoală de Studii Sociale din Paris, care a binevoit, la 27 decembrie 1997, să-mi răspundă printr-o lungă scrisoare în care, indignat de mîrşăvia fabulatorului Vălenaş, scrie printre altele: „(...) Ar fi o afirmaţie total falsă şi înţeleg să protestez împotriva acestei alegaţii printr-o declaraţie publică în ziar şi chiar pe alte căi, inclusiv judiciare.

Sînt îngrijorat ca nu cumva zisul testament să nu fie fals difuzat, cu scopuri străine de etica ştiinţifică“.

În ce mă priveşte, păstrez scrisoarea dlui Cazacu ca document pentru un eventual proces cu autorii falsului şi cu cei care folosesc falsul.

Teodor WEXLER
vicepreşedinte al
Fundaţiei Dr. Filderman

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Cine de cine depinde**
- **Stînga/Dreapta**

Braconaj printre iluzii

Sînt foarte împărţite opiniile despre felul în care s-a încheiat protestul muncitorilor braşoveni. Sînt împărţite, însă, între alb şi negru, cromatica stării de război sau a simplităţii de spirit.

Pentru unii, mulţi, guvernul a cedat ruşinos, a cedat încă o dată!, dovedindu-şi astfel, din nou, inconsecvenţa şi incapacitatea de a face, dîrz şi hotărît, **reformă.**

Pentru alţii, considerabil mai puţini şi mai timizi, guvernul a ales o soluţie realistă, cel puţin conjunctural, în măsura în care alternativa era o confruntare de forţă cu populaţia unui întreg oraş.

Nici una dintre cele două judecăţi nu e totuşi lipsită de o anume îndreptăţire. Acordul la care s-a ajuns în negocierile delegaţiei guvernamentale trimise la Braşov în regim de urgenţă înseamnă, desigur, o nerespectare a mereu invocatei şi mereu mai apăsătoarei nevoi de a se reduce ori tăia susţinerea de către stat a marilor întreprinderi aflate la limita unei penibile supravieţuiri. Mai mult, acest acord încalcă şi în spirit şi în literă înţelegerile cu instituţiile financiare internaţionale, de la care se aşteaptă aprobarea unor împrumuturi necesare ca apa şi aerul lihnitei economii româneşti. Dar demonstraţia de la Braşov nu putea fi privită, pe de altă parte, ca un simplu incident de parcurs, neplăcut, dar nu şi atît de grav sau de important încît să merite o atenţie specială. Posibilitatea unor dramatice derapaje devenise aproape o certitudine, iar asumarea unui asemenea risc însemna angajarea supravieţuirii guvernului şi, poate, chiar a actualei coaliţii de guvernămînt. Iar România nu este în situaţia de a putea rezista, social şi politic, unor astfel de şocuri, ce sînt, de fapt, în ţări mai puţin fragile, doar evenimente de rutină. În Belgia – şi să ne amintim că odinioară România era denumită „Belgia Orientului" – au demisionat recent doi miniştri, al sănătăţii şi al agriculturii, pentru că o companie privată producătoare de carne de pasăre a folosit pentru hrănirea puilor alimente ce conţineau o substanţă toxică. Aflaţi în România, celor doi miniştri nu le-ar fi trecut niciodată prin cap să demisioneze, darmite că vor fi avînd vreo responsabilitate în virtutea strict a funcţiilor ocupate. Să trecem, însă. Ambele feluri de a se judeca soluţia şi acţiunea guvernului prezintă însă inconvenientul că sînt la fel de categorice, excluzîndu-se reciproc şi eliminînd, totodată, cauzele pentru care s-a ajuns aici. Mulţi sau puţini, reprezentînd o cedare sau însemnînd o rezolvare chinut pragmatică, banii pe care ar urma să-i primească întreprinderile braşovene au de fapt semnificaţia unei simple încetări a ostilităţilor, a unui armistiţiu. Mult mai important este ce va urma. Peste o lună, peste două, peste trei luni. Cu o economie în picaj, cu un sistem bancar tremurător ca o salcie plîngătoare, cu o datorie externă ca o ghilotină, România nu-şi mai poate permite luxul improvizaţiei, al amînării de azi pe mîine ori al credinţei în miracole.

Şi cu atît mai puţin luxul, de fapt un viciu, al politicianismului şi al electoralismului pretimpuriu. Şi totuşi, o campanie electorală neoficial declanşată pare să înceapă a deveni preocuparea dintîi a multor responsabili politici români, fie aceştia de la putere, fie din opoziţie. O precoce febră electorală se întinde molipsitor de la un lider la altul şi de la un partid la altul, iar spectacolele şi turneele sînt de pe acum în plină desfăşurare, cu tot inevitabilul cortegiu de angajamente „sincere", de promisiuni mieroase, de fals interes pentru viaţa oamenilor, de imagini avantajoase pentru uzul televiziunilor, de populisme şi demagogie mai mult sau mai puţin „inteligentă". Diversele reţete de marketing politic au fost însuşite iute, cu o apreciabilă ardoare imitativă, dar în absenţa unei reale substanţe politice dau mai degrabă impresia unui spectacol de dexterităţi simieşti. Braconieri ai propriilor iluzii, cei lansaţi de pe acum, printre ruine şi dărîmături, într-o campanie electorală menită să ţină loc de politică, îşi dau de fapt măsura irealismului. Nu este chiar imposibil, de aceea, ca nici degradarea economică, nici austeritatea bugetară, nici nemulţumirile sociale să nu aibă un efect atît de nociv ca strident pretimpuria campanie electorală.

Mircea IORGULESCU

Pretexte electorale, capcane politice

Muncitorii din Braşov au renunţat la asediul prefecturii în schimbul unor credite de miliarde din Bugetul de stat. Salariaţii din Iaşi încearcă să scape de disponibilizări zgîlţîind scaunul preşedintelui FPS şi provocînd cercetări parlamentare în dosarul privatizărilor. Au intrat însă în grevă profesorii şi se pregătesc pentru proteste antiguvernamentale ceferiştii. Premierul susţine că executivul şi-a trecut în cont o mare victorie, întrucît naţionala de fotbal a învins la scor, pe teren propriu, echipa Ungariei. Preşedintele Constantinescu e convins că poate întări prestigiul echipei executive prin participarea la şedinţele de lucru de la Palatul Victoria ori prin discuţii periodice cu Radu Vasile. Evoluţia conflictului din Balcani, planul de stabilitate şi mult rîvnitul rol de lider regional au fost împinse în sfera preocupărilor colaterale. Am intrat într-o nouă fază, în care strategiile electorale fac şi desfac reguli instituţionale, bătîndu-se adesea cap în cap. Ceea ce va duce mai degrabă la abandonarea reformei decît la depăşirea pragului său critic.

PNŢCD caută sprijin pentru proiectele legislative ale restituţiei la minoritari, independenţi şi opozanţi, pentru că Partidul Democrat îşi menţine criteriile limitative în privinţa pădurilor, deşi a făcut concesii la hectarele de teren agricole, după ce a acceptat varianta partenerilor pentru retrocedarea caselor naţionalizate. PNL întinde mîna spre PDSR, motivînd că testează disponibilitatea foştilor guvernanţi pentru modificarea Constituţiei. UDMR îşi condiţionează – şi anul acesta, ca şi anul trecut – votul pentru reglementarea regimului proprietăţii de acordul ţărăniştilor pentru înfiinţarea unei Universităţi de stat cu predare în limba maghiară. În grădiniţe, gimnazii şi universităţi cadrele didactice şi personalul auxiliar aşteaptă restanţele de salariu, noi indexări, suplimentarea fondurilor pentru baza tehnico-materială. Situaţia din învăţămînt aduce totuşi mai puţine dureri de cap clasei politice decît jocurile de culise pentru închegarea alianţelor în viitoarea legislatură. La Palatul Victoria, ca şi la Cotroceni, comandă universitari cu doctorate şi titluri Honoris Causa primite în lumea largă, nu activişti de partid care au absolvit la fără frecvenţă. Ca şi înaintaşii lor aflaţi acum în opoziţie, reprezentanţii puterii se sperie totuşi enorm de mişcările de stradă şi foarte puţin de efectele pe termen lung ale degradării sistemului educaţional. Priorităţile legislative ori urgenţele bugetare continuă să fie dictate de interese imediate, chiar dacă fiecare lider politic se simte dator să vorbească de strategii de dezvoltare şi de proiecte pentru mileniul trei. În zilele în care muncitorii braşoveni ameninţau cu escaladarea răzmeriţei, şeful statului intervenea energic de partea protestatarilor, solicitînd guvernului să găsească odată pentru totdeauna soluţia crizei profunde dintr-o zonă cu tradiţii industriale. Întîmplător sau nu, intrarea profesorilor în grevă a coincis cu o delimitare arţăgoasă a liderului de la Cotroceni faţă de (anumite) opinii atribuite unor intelectuali (români şi maghiari). Reală sau inventată, aşa-zisa Declaraţie de la Cluj a dat preşedintelui României prilejul să-i acuze de inconştienţă şi de jocuri periculoase chiar pe reprezentanţii acelei categorii sociale care protestează pentru a-şi primi drepturile salariale cuvenite pe anul trecut.

Invocînd documentul insidios care ar cere autonomie regională în Banat şi Transilvania sub semnătura unor personalităţi culturale, Emil Constantinescu preia de fapt – din raţiuni electorale – discursul naţionalist al adversarilor săi. E normal s-o facă, dar e anormal să culpabilizeze societatea civilă şi elitele ei pentru agitaţia separatistă de care se fac vinovate, la noi ca şi aiurea, doar forţele politice de diverse culori. Chestiunea naţională a fost mereu folosită, din 1989 încoace, drept cortină pentru neputinţe, matrapazlîcuri şi jumătăţi de măsură în planul reformei economice. Titularul funcţiei supreme crede că tragedia balcanică are la bază inconştienţa unor intelectuali sîrbi deranjaţi de ratele de natalitate ale populaţiei albaneze şi se teme că intelectualii din Transilvania pot cădea în aceeaşi ispită. Predecesorul său era şi el convins că toate relele antinaţionale vin pe filiera elitelor mereu nemulţumite şi foarte uşor de cumpărat de străinătate. Nici unul, nici celălalt n-a pus vreodată la îndoială patriotismul celor specializaţi în diversiuni din interesată opoziţie la ideea de integrare. Incapacitatea guvernanţilor de a face diferenţa între critici şi trădători e la fel de periculoasă ca şi incapacitatea lor de a stăpîni, organiza, restructura un sector administrativ sau altul.

În întreg spaţiul ex-comunist, distanţele dintre etnii şi diferenţele dintre regiuni sînt efecte ale nepăsării sau ale excesele guvernamentale, nu ale dezbaterii academice, aventurilor eseistico-filozofice, manifestelor pentru autonomie universitară, culturală ori administrativ-bugetară. Dezechilibrele unei zone nu pot fi contracarate cu purificări etnice într-o altă zonă, după cum prin asimilarea forţată nu se obţine creşterea loialităţii faţă de instituţiile centrale. Bănăţenii şi ardelenii, fie ei români, maghiari sau şvabi, n-ar fi bănuiţi de ascunse idealuri federaliste într-un stat naţional capabil să garanteze bunăstarea tuturor cetăţenilor lui, inclusiv a celor din Slobozia, Botoşani şi Galaţi.

Spaima de dezintegrare are, în România acestor ani, un singur antidot. El nu trebuie căutat obsesiv în raftul politicii faţă de minorităţi, fiindcă mai întîi e nevoie să fie omologat prin creşterea economică promisă tuturor judeţelor ţării şi prin protecţia socială reală pe care statul o datorează fiecărui contribuabil. Dacă partidele din coaliţie şi preşedintele apelează în campanii – din comoditate sau populism – la formula de fabricaţie a predecesorilor, vom continua să înlocuim guverne prin mineriade şi să modificăm raporturile de forţe din Parlament prin asmuţeli antiminoritare.

Elena ŞTEFOI

Dumnezeu e mort...

Seara tîrziu, în curte

A trecut pe la mine Veronica, să discutăm despre teza ei. Sînt tot mai încîntat că am reuşit să o conving să-şi aleagă acest subiect, care o fascina în mod evident, dar de care îi era şi teamă că nu e suficient de sociologic, de „academic". Unde am ajuns: realitatea socială nu este demnă de sociologie! De fapt ştim amîndoi că are dreptate şi că s-ar putea să aibă probleme la comisie. Dar *Paris vaut bien une messe*, nu-i aşa?

Cîte probleme sînt de studiat în legătură cu acest hip-hop românesc pe care nimeni, din cîte ştiu eu, nu-l studiază! Jurnaliştii au început să se ocupe de el (meritul lor!), dar de obicei este vorba mai mult de „procese", vorba Veronicăi, în care un juriu de oameni „normali" dau verdictul de *vinovat* sau *nevinovat*. Sau şi mai simplu: vă place sau nu vă place? Şi oamenilor „normali" bineînţeles că nu le place. Nici mie nu-mi place, dar nu asta e problema.

În primul rînd e fenomenul de „inventare a cartierului". Cîntînd cartierul, făcîndu-se „conştiinţa" sa, băieţii de la BUG Mafia şi ceilalţi încep să producă o identitate locală care, ca orice „conştientizare", transfigurează această realitate a cartierului. Desigur, imitaţia modelului american şi, mai larg, vestic, este fundamentală în această „cîntare a cartierului", dar dacă nu ar fi avut un corespondent suficient în realitatea noastră socială, ea nu ar fi prins. De asemenea, este evident că această identitate colectivă care se pune în joc nu acoperă întreg cartierul şi pe toţi locuitorii săi, dar este începutul unui proces social de anvergură, şi asta e partea interesantă. (De luat în considerare însă precizarea Veronicăi: lucrurile nu se petrec la fel în *East side* şi în *West side!)*

Esenţial mi se pare însă altceva: mesajul acestor „băieţi răi", care, datorită formei sale, este luat de regulă drept simplă provocare indecentă. Or, sensul lui mi se pare a marca o cotitură fundamentală în miza socială a muzicii tinere din ultimele decenii.

De la *Beat generation* şi *flower power* al mişcării hippy, această muzică a marginalilor, însoţită fără excepţie de un anumit mod de viaţă (sau măcar de punere în scenă) proprie, a însemnat un refuz al societăţii instituite şi – ceea ce este esenţial – o cale de mîntuire. O mîntuire prin ieşirea din societate şi crearea unei comunităţi de fani (o *communitas*, ar spune Turner) diferită, neatinsă de păcatele societăţii decăzute. Sau o mîntuire prin distrugerea acestei societăţi – în variantele „demonice" ale rock-ului – precum Sodoma şi Gomora din alte vremuri. În această privinţă, toţi cercetătorii sînt de acord, din cîte ştiu, în a identifica existenţa unei forme de religiozitate (nu de religie!) în toate aceste mişcări.

O dată cu hip-hop-ul însă nu mai există salvare în afara (sau împotriva) societăţii, nu se mai iese din societate. Lupta se duce înăuntrul ei, cu mijloacele acestei societăţi. Aici trebuie să dovedeşti că eşti *băiat de băiat* şi să răzbeşti, călcînd peste cadavre – sau să rămîi un *fraier*. Toate textele vorbesc despre aceasta, luîndu-l drept model mai degrabă pe bătrînul Al Capone decît pe mai tînărul Al Pacino al generaţiei *Scarface* din America. Aşa cum Darwin, la vremea lui, a fost conştient (şi s-a înspăimîntat) de teocidul pe care l-a produs, generaţia hip-hop a scos definitiv ideea de mîntuire şi religiozitatea din muzica-stil-de-viaţă, desăvîrşind astfel (fără a se mai înspăimînta) „moartea lui Dumnezeu".

Acest darwinism social care se instaurează astfel trimfător, cel puţin la nivel declarativ, nu este însă, cumva, noua „religie", noua lege, a noastră, a tuturor? Nu cumva motivul profund pentru care nouă, oamenilor „normali", nu ne plac aceşti „băieţi răi" este faptul că aceştia spun în gura mare ceea ce noi mai încercăm încă, pudici, să ascundem? Nu cumva, de la Pantelimon la Parlament, lumea tinde să devină un cartier al băieţilor de băieţi? Mă întreb şi eu, ca fraieru'...

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Prestigiul dreptului (II)

În *Dictionnaire des idées reçues*, Flaubert scrie despre drept că „nu se ştie ce anume este" şi despre justiţie că „să nu-ţi faci niciodată griji din pricina ei". Se ştie, colecţia de „idei" a lui Flaubert este, de fapt, o simptomatologie a spiritului îngust, semidoct, confortabil. Aşa arată spiritul ratat care nu ştie despre el că este ratat, spiritul în care tronează însăşi prostia. Cînd oamenii gîndesc ca în dicţionarul flaubertian, ceva grav se întîmplă cu ei. O alchimie ocultă şi periculoasă le-a denaturat mintea şi percepţiile, ceva s-a stricat în „aparatul" interior care asigura normalitatea. Eu cred că gîndurile compatrioţilor mei despre drept şi justiţie sînt chiar „ideile de-a gata" ale lui Flaubert.

Românii se raportează la dreptul românesc fără să ştie ce anume este. Vorbeam săptămîna trecută despre dezordinea legislativă şi evocam, numai în trecere, efectele catastrofale pe care legiferarea în stil dezordonat le produce în echilibrul social. Românii sînt pur şi simplu năuciţi de legile şi normele juridice pe care statul român le emite. Contactul cetăţeanului cu formele evidente de manifestare a dreptului naşte experienţe incredibile şi, de aceea, românii nu ştiu ce anume este dreptul românesc. Îmi aduc aminte de cozile enorme şi haosul inexplicabil de la Administraţiile Financiare cînd statul român a decis aplicarea unor noi impozite. Legea descria o procedură, stabilea termene şi sancţiuni, arăta exact în ce constă noul impozit. Dar Ministerul Finanţelor, iniţiatorul legii, nu era în stare să o aplice. Imaginea era cam aşa: la emisiunile de ştiri, ministrul Finanţelor, principalul autor al legii, argumenta necesitatea şi importanţa noilor impozite şi, în acelaşi discurs, explica de ce instituţia pe care o conduce nu era capabilă să aplice legea şi să culeagă aceste impozite. În faţa unor asemenea experienţe, trăite la scară socială, ce-ar putea spune despre drept concetăţenii mei? Fireşte, ei nu ştiu ce anume este.

Despre justiţie nu trebuie să-ţi faci griji. Este, dacă nu un sfat, un fel de înţelepciune românească pe care o auzim adesea în jurul nostru. Cel puţin două sînt înţelesurile posibile, pentru că prin „justiţie" putem înţelege două lucruri. Dar în ambele înţelesuri, „ideea" lui Flaubert se regăseşte în minţile noastre.

Întîi, „justiţie" înseamnă întregul sistem al organelor judiciare – judecătoriile, tribunalele, curţile de apel, parchetele etc. A nu-ţi face griji despre justiţie, în acest sens, înseamnă a fi sigur că, orice ai face, aceste structuri nu-ţi vor da bătaie de cap. Fie pentru că este incapabilă să reacţioneze, fie pentru că poţi provoca incapacitatea de reacţie, justiţia poate deveni tăcută, inactivă. Să recunoaştem, o asemenea convingere există în minţile multor români. Unii, puţini, au această convingere din cauza unui *self-estime* exagerat. Cei mai mulţi se bazează, însă, direct pe experienţa socială. Orice român cunoaşte bine zeci de situaţii concrete în care justiţia română nu a fost o grijă prea mare pentru cei care au încălcat legea.

În al doilea sens, „justiţia" este o valoare şi discuţiile despre ea vizează, în primul rînd, conştiinţa şi doar secundar deprinderile sociale. În acest sens, a nu-ţi face griji în legătură cu justiţia înseamnă a abandona conştiinţa, a renunţa la judecăţile de valoare, a suprima cenzura naturală interioară cînd acţionezi injust. Nu insist pe acest aspect, fiindcă orice discuţie despre valori şi conştiinţă în România de azi este complet nepotrivită, iar cel care o susţine riscă ridicolul.

Iată, deci, că „ideile" lui Flaubert circulă libere, la mare preţ, prin cetatea noastră. Dreptul şi-a pierdut prestigiul şi regăsirea lui este posibilă, cred, numai prin gesturi eroice. Dar care român mai este astăzi capabil de eroism?

Sever VOINESCU

S A T U L

G L O B A L

Meteoideologia

Privind la numărul şi aplombul televiziunilor române, am spune că s-au dus timpurile cînd se minţea poporul cu televizorul şi cînd, împotriva manipulărilor televiziunii de stat, steagul luptei pentru dreptul la informare alternativă era dus, eroic, doar de SOTI. Avem, care va să zică, de unde alege, concurenţa îşi spune cuvîntul. Manipulatorii unici (de stat) au murit, consumatorii să trăiască! Şi pentru că sfînta telecomandă şi privitorul din spatele ei pot spori sau micşora audienţa unuia sau altuia dintre posturi, şi pentru că de audienţă depind contractele publicitare, iar televiziunile private, după cum se ştie, trăiesc din veniturile asigurate de reclame, aspectul comercial primează. Să-i dăm telespectatorului ce vrea, numai să nu schimbe postul, este mesajul implicit al concursurilor şi campaniilor promoţionale sau al lozincilor de tip „te uiţi şi cîştigi" sau „ţineţi aproape".

Să fi murit ideologiile pe undele hertziene româneşti? A triumfat voinţa poporului asupra televizorului? Nici vorbă. Despre manipularea prin mass-media (chiar în societăţile libere) s-au scris mii de pagini, iar în ţările occidentale se recurge permanent la reglementări care să o împiedice. Statele Unite au, de acum trei ani, o nouă lege a comunicaţiilor (cea veche data de la începutul anilor '30), care fixează regulile concurenţei; în ţările Europei occidentale, de la caz la caz, s-a legiferat un anumit procent din cota de audienţă ori din puterea de emisie pe care o poate deţine o societate sau un trust, tocmai pentru a evita monopolul (inclusiv cel ideologic) şi a asigura alternativele. Există, apoi, organisme de monitorizare care sancţionează orice ieşire din normă, după cum există asociaţii ale profesioniştilor TV care îşi fixează şi aplică propriile reguli. Şi, bineînţeles, nenumărate asociaţii ale consumatorilor protestează atunci cînd, într-un fel sau altul, telespectatorul a fost „agresat".

La noi, sub aspectul reglementărilor, stăm încă prost. Dar nici nu văd, deocamdată, ce reglementări i-ar putea determina pe cei care deţin frumoasa jucărie numită emisiune TV să nu mai spună orice prostie în direct, la ore de maximă audienţă. Să luăm un exemplu mărunt, dar doldora de semnificaţii: pentru că e concurenţă şi pentru că în aceste condiţii n-ai încotro, tre' să fii original, televiziunile române au inventat buletinul meteo „simpatic", prezentat de o vedetă. Nu-i rea, în sine, dorinţa de a vorbi despre timpul probabil altfel decît în limbajul de lemn cu *anticiclonul, vînt din sectorul vestic, cîmp baric* ş. cl., dar... Tonul l-a dat, pare-mi-se, PRO TV cu Gianina Corondan, care o vreme a avut haz. Concurenţa nu doarme, aşa că Antena 1, după „Teo cu Meteo", l-a găsit de cîtăva vreme pe *Oreste*. Personajul vrea să aibă umor, dar n-are, iar cine îi „creează" textele nu-l ajută deloc. Trecem peste băşcălii scrîşnite în care e amestecată, vezi Doamne, „aluziv", politica („ploaia va fi eliberată prin decret prezidenţial"; „norii vor parlamenta fără conţinut, ca la orice şedinţă din Dealul Mitropoliei"), dar din care nu se pricepe exact cînd şi dacă va ploua. Acum cîteva seri însă, domnul Oreste a strălucit prin cinism de doi lei: „cîteva fulgere vor brăzda Iugoslavia, eliberînd, prin răcire, cîţiva albanezi", a zis dumnealui, iar apoi, pentru că preşedintele Constantinescu era la Tîrgu Mureş, s-a simţit dator să „ironizeze" (?!) situaţia, pronunţînd cu accent maghiar „prognoza meteo". N-ar fi decît o maimuţăreală, dar dacă o plasăm în context (adăugînd încercarea lui Adrian Păunescu de a scoate semnificaţii naţional-patriotice din meciul cu Ungaria sau altele asemenea), începe să intre, cu precipitaţii cu tot, în politica postului.

Dar nu-i nimic. O să treacă şi campania asta electorală, se va potoli şi moda buletinelor meteo „simpatice", şi va veni vremea cînd a fi original în domeniu va însemna să recurgi, cuminte şi decent, la meteorologii de serviciu. Iar ei vor prezenta situaţia fără poante, fără ideologie şi, evident, pentru toată lumea, nu doar pentru rromâni.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Economie

A doua Românie

Alegerile parlamentare şi prezidenţiale din Slovacia au adus la putere formaţiunile din opoziţia fostului preşedinte Meciar, artizanul unei politici în care naţionalismul a făcut casă bună cu imobilismul economic, într-o perioadă cînd iubirea de naţiune ar fi impus schimbări radicale. Meciar a izbutit să păstreze puterea menţinînd un nivel de trai acceptabil şi iluzia că, sub o conducere fermă, ţara poate propăşi şi fără măsuri economice radicale, fie ele de şoc sau graduale.

Guvernul de coaliţie al prim-ministrului Dzurinda şi preşedintele Schuster au de rezolvat în primul rînd problemele moştenirii: „Slovacia are o imensă datorie externă, depăşind 60% din produsul intern brut, finanţată din împrumuturi pe termen scurt; în ianuarie, şomajul atinsese 16,3%, iar în anul 1999, PIB va avea o creştere negativă. Guvernul Dzurinda anulează marile şi costisitoarele proiecte de lucrări publice prin care guvernul Meciar crease iluzia expansiunii economice". (**Time,** 15 martie 1999)

Grăbit să facă faţă standardelor necesare pentru ca Slovacia să poată începe tratativele pentru accesul la Uniunea Europeană, guvernul a adoptat legislaţia garantînd drepturile opoziţiei şi ale minorităţilor. După alegerea preşedintelui, mai rămîne de votat legea cu privire la învăţămîntul în limbile minorităţilor. Aceasta ar fi partea cea mai uşoară. Dificile sînt problemele economice: „Consumatorii din Slovacia s-au răsfăţat cu mărfuri ieftine din import, ceea ce a făcut ca deficitul comercial să ajungă la dimensiuni de nesusţinut: 10% din produsul intern brut. În luna octombrie a anului trecut moneda a fost devalorizată cu 20%, Banca centrală s-a străduit să împiedice căderea completă a monedei ridicînd dobînzile". Chiar dacă pentru cititorul român totul pare extrem de cunoscut, pentru analiştii revistei **Business Central Europe** (mai 1999) situaţia Slovaciei este mult mai bună decît cea a României: „Cînd, la început, Slovacia s-a despărţit de Republica Cehă, pesimiştii au spus că va fi condamnată la sărăcie. Dominată de oţelării, foste fabrici de armament şi combinate petrochimice, baza industrială a Slovaciei părea a fi o colecţie de dinozauri. Dar, în 1994, unele dintre ele trăiau o expansiune prin export, îşi găsiseră noi pieţe occidentale, investind în creşterea producţiei. Apoi a venit creşterea dobînzilor, scăderea preţului la mărfurile destinate exporturilor şi multe dintre firmele aparent înfloritoare au început să cunoască greutăţi financiare. Problema e dacă vor fi capabile să-şi revină. Poate. Unul dintre motivele pentru care Slovacia nu este România ţine de faptul că industria ei moştenită de la comunism era mult mai sofisticată".

Revitalizarea industriei muribunde prin susţinerea ei de la bugetul statului, încercarea de a scădea cifra şomajului prin iniţierea unor mari proiecte de suprastructură, fără un suport economic real, au fost tot atîtea iniţiative voluntariste al căror preţ cade în sarcina celor care au înlocuit guvernarea Meciar.

Dar Slovacia iarăşi nu seamănă cu România, pentru că sectorul privat a cunoscut o dezvoltare autonomă: „În mod remarcabil, micile companii din Slovacia sînt mult mai profitabile decît cele mari, contribuind substanţial la suma adunată din impozite". Cele 240.000 de mici întreprinderi din Slovacia luptă cu politica impozitelor care le nedreptăţeşte şi cu jaful grupurilor organizate. Tot revista **Business Central Europe** relatează că, anul trecut, Biserica catolică a luat sub protecţia ei 30 de companii de mărime medie pentru a le apăra de mafie. Avînd în vedere deficitul bugetar, e puţin probabil că politica bugetară va putea fi modificată. De asemeni, nu Biserica are la îndemînă mijloacele cele mai adecvate pentru a lichida mafia. Guvernul va trebui să rezolve privatizarea băncilor şi – legată de ea – cea a marilor datorii ale fostelor întreprinderi de stat, unele privatizate clientelar la preţuri „prietenoase" în folosul susţinătorilor lui Meciar: „Dacă statul va acoperi datoriile, restructurarea industrială se va amîna din nou, oamenii nu vor fi concediaţi, contînd pe faptul că statul oricum furnizează bani pentru salarii. Problema se pune dacă guvernul va lăsa să acţioneze legile pieţei. Privatizarea băncilor şi falimentarea companiilor va avea preţuri sociale substanţiale. Ministrul de Finanţe recunoaşte că dacă vor fi închise toate întreprinderile falimentare, 160.000 de oameni vor deveni şomeri. De aceea presiunea asupra statului este atît de mare. Dar, oricît ar fi de dureros, noul guvern va trebui să renunţe la tentaţia de a susţine corporaţiile falimentare care au provocat şi abisul economic. Dacă va fi ferm, guvernul Slovaciei va putea să-şi ocupe locul pe pista rapidă a Europei Centrale. Dacă eşuează, riscă să devină o a doua Românie: o ţară ajunsă pe marginea prăpastiei, a optat pentru o guvernare reformistă şi a revenit în haos din cauză că nu există voinţă politică pentru a face reforma."

Povești suprapuse

Cîrtițe

Nu presimțeam, desigur, nimic în acea dimineață de vară timpurie, în clipa în care bunicu-meu m-a chemat să văd lucruri nemaivăzute. Într-un pămînt reavăn, de o culoare pe care azi mai pot doar să mi-o închipui, o cîrtiță nevăzută ridica în afară un turn piramidal, un fel de vulcan plebeu, fără pretenții.

Iată un spectacol atrăgător în sine pentru orice vîrstă și pentru orice dispoziție, cu atît mai mult cu cît transmite ceva din magia vie a pămîntului, din misterele mișcătoare din străfundurile nevăzute ale vieții subpămîntene – aș fi tentat să spun încă și azi.

Fatalmente, bunicu-meu era cu siguranță mult mai puțin impresionat decît mine și, inevitabil, mult mai grăbit în a lichida acest spectacol destul de păgubos, probabil, pentru micul său perimetru agricol. Cred că acesta era momentul în care eu ar fi trebuit să părăsesc locul: spectacolul ce-mi fusese rînduit era mișcarea tumulului de pămînt, și nu ceea ce avea să urmeze.

Dar am rămas pe loc. Mult mai pătruns de mirajul boabelor de pămînt ce ieșeau, sub ochii noștri, din întuneric și se prelingeau peste buza mușuroiului, n-am prins momentul în care bătrînul a ridicat o dată, scurt, sapa și a izbit cu ea ferm sub forma de pămînt.

Era o sapă relativ mică, drept care i se spunea săpăligă. Avea o formă atît de curioasă, atît de asimetrizată de munci și zile, încît se asemuia perfect unui topor cu lama pusă pe orizontală. Avea o coadă de lemn poleită de-a binelea, lustruită perfect în ani și ani de aprige strîngeri în mîini.

Minunea, totuși, s-a produs, astfel încît am ieșit din copilărie întreg psihicește: asta deoarece cîrtița, ea însăși, a ieșit întreagă și vie din mușuroi, scoasă de sapa cu coadă lucie că de un excavator. Avea o blană negru-albăstruie ce mi-a dat fiori (era culoarea pletelor apașilor din romane); corpul – surprins în mișcare pesemne de sapa care-l smulsese din galerie – părea contorsionat, în cei 10-15 centimetri ai staturii sale, iar membrele, alburii, șocau prin largheță în sens propriu. Am căutat ochii și am găsit niște fante oarbe. *Simte cu mustățile*, mi-a spus bătrînul.

Apoi am fost îndepărtat subtil din scenă. Bătrînul mi-a spus că, după ce i-a stricat mușuroiul, a dat drumul cîrtiței; mi-am imaginat-o *plonjînd* în brazdă, croindu-și galerii, coborînd în bezna ei protectoare. Tot așa mi-o imaginez și azi, deși sînt din ce în ce mai sigur că, ferită de ochii mei, alta i-a fost soarta.

De atunci, n-am mai văzut cîrtițe. Le-am mai întîlnit, sub formă de metaforă (*taupe* în franceză, *mole* în engleză), în poveștile cu spioni. În martie 1989, cînd radioul de pe masa mea de student a făcut publică arestarea diplomatului Răceanu, am revăzut în minte, o clipă, cîrtița de pe săpăligă. Mai nou, citeam despre Aldrich Ames, *CIA*-istul care a lucrat pentru ruși între '85 și '94. Aflu că cercetări de durată au ajuns la două concluzii ferme: da, Ames este cel mai bine plătit spion american al întregului război rece (2,7 milioane dolari primite de la ruși); da, în intimitate soția sa, fosta columbiancă Maria del Rosario Casas Dupuy măritată Ames, îi spunea *Moley*; *nu, nu pentru că era agent, ci pentru că era miop* – ar fi spus soția complice.

N-am mai văzut, spuneam, cîrtițe pînă săptămîna trecută. Nu-i o metaforă: Bucureștiul este alcătuit pe jumătate din indivizi cu nările calibrate pe aerul închis din subteran, obișnuiți matinal cu drumul la slujbă prin galerii. Dați-le o grevă de metrou, scoateți-i cu ochii în soare să aștepte autobuzul și veți înțelege cît de multă sărmană cîrtiță se ascunde în umilul om.

Adrian CIOROIANU

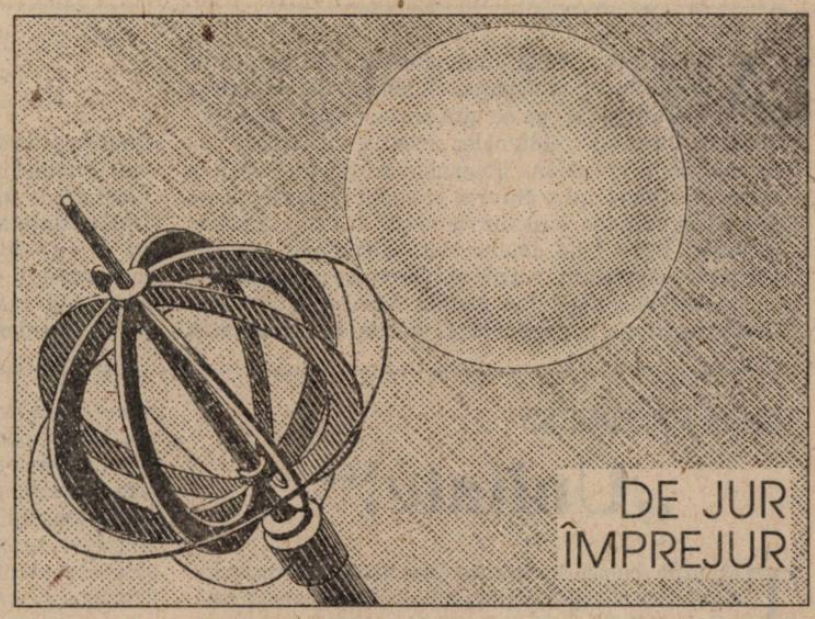

Înainte de pace

Oricît de dure ar fi condițiile reglementării impuse conducerii de la Belgrad în schimbul încetării bombardamentelor, Miloșevici are de partea sa o victorie incontestabilă: aproape un milion de albanezi au părăsit regiunea Kosovo și situația va dura pînă cînd se vor întruni condițiile pentru reîntoarcerea lor. Probabil niciodată.

În urmă cu vreo lună, Înaltul comisar ONU pentru refugiați, doamna Sadato Ogaka, i-a prevenit pe toți cei interesați că venirea iernii complică perspectivele adăpostirii și întreținerii sutelor de mii de oameni din lagărele încropite la repezeală în Macedonia și Albania. Nu se construiește însă nimic, observație din care se poate deduce că aliații occidentali speră ca pînă la iarnă să poată declara că există condiții pentru revenirea deplasaților la casele lor. Case între timp incendiate.

Experiența bosniacă este extrem de puțin încurajatoare: deși acolo este de trei ani pace și combatanții acceptă granițele stabilite la Dayton, garantate de Miloșevici, refugiații nu se întorc în locurile părăsite sub amenințarea majoritarilor (de diferite religii și etnii) înarmați. Este suficientă experiența trăită pentru a înțelege cît de mare este distanța între textele oficiale și ceea ce se întîmplă într-adevăr în colțurile greu accesibile ale continentului. Condițiile pentru încetarea bombardamentelor sînt destul de vagi pentru a permite războiului să continue: încetarea violențelor, retragerea forțelor sîrbe, desfășurarea unei forțe de pace internaționale în Kosovo, reîntoarcerea refugiaților, administrația internațională a provinciei și statutul de autonomie în cadrul Iugoslaviei.

Intervenția NATO rămîne fără nici o justificare dacă nu se găsește o rezolvare pentru problema refugiaților care vor să se întoarcă în Kosovo.

În condițiile acordului acceptabil și pentru ruși, și pentru NATO, regiunea Kosovo – altfel decît conform proiectelor de la Rambouillet – iese practic de sub controlul Belgradului, pe o perioadă nedeterminată. Pojghița subțire a înțelegerii între ruși și occidentali dispare, însă, cînd e vorba despre conlucrarea trupelor pe teren. Nici vorbă nu poate fi de plasarea soldaților ruși sub comanda NATO. Experiența participării rusești la forțele de pace din Croația și Bosnia a dovedit că dubla comandă instituie în fapt regimuri diferite în teritoriu. În Kosovo s-ar stabili astfel premisele partiției, pentru sîrbi rămînînd un teritoriu mai mic, dar mai bogat, unde se află și mănăstirile legate de ideea de leagăn al poporului, în rest urmînd să se instituie un protectorat incert; situație acceptabilă pentru militarii sîrbi, dar care va produce probleme în Albania și Macedonia. Miloșevici s-ar putea mulțumi cu partiția, dar este în interesul adversarilor lui Miloșevici păstrarea integrității regiunii Kosovo și, probabil, cu excepția luptătorilor pentru independență, este în interesul tuturor să ia de bune garanțiile internaționale care, în condițiile acordării unei largi autonomii pentru regiunea Kosovo, asigură „principiul suveranității și integrității Republicii Federale Iugoslavia și a celorlalte state din regiune prin demilitarizarea UCK (Armata de eliberare a regiunii Kosovo)".

Pentru a păstra aparențele necesare dezangajării NATO, refacerii Iugoslaviei și prestigiului Rusiei, este necesară introducerea autorității ONU în structurile programate să facă trecerea de la război la pace. O susținere ONU este necesară și pentru detalierea succesiunii temporale prin care războiul devine pace. Și rușii și chinezii amenință cu veto orice rezoluție dacă, în prealabil, nu încetează bombardamentele. NATO nu oprește bombardamentele pînă nu se convinge că trupele sîrbești se retrag într-adevăr. Trupele sîrbești nu se retrag într-adevăr, pînă cînd nu obțin o victorie hotărîtoare asupra formațiunilor UCK. Comandamentul NATO îi îndeamnă pe liderii UCK la moderație. Ei nu pot fi moderați, cît timp luptele cu forțele sîrbești prezente încă în Kosovo continuă. Iar dacă, după retragerea sîrbilor, se va profila șansa independenței, ei nu o vor lăsa să se irosească. Și astfel, prezența trupelor pentru menținerea păcii va fi necesară încă mult timp.

Probabil că, în cuvinte, se va găsi în cele din urmă o soluție. Cele 10 puncte ale rezoluției comune ruso-occidentale au devenit la Bonn 24. Ele sînt baza rezoluției Consiliului de Securitate care, conform capitolului 7 al Cartei ONU, autorizează statele să recurgă la forță pentru a impune decizia lor comună. E greu de presupus, însă, că va exista o decizie comună: tratativele militare se înnămolesc în detalii pentru că sîrbii știu să joace foarte bine pe divergențele dintre țările NATO, dintre acestea și ruși, dintre rusul Cernomîrdin și rușii din parlament și din statele majore ale armatei. Tratativele complicate din aceste zile creează cîteva noi realități: una a documentelor, alta a Tribunalului internațional, o nouă poziționare a tuturor liderilor în luptele politice interne, redeschiderea dezbaterilor în legătură cu dreptul la intervenție și raportul dintre suveranitate și drepturile omului.

Toate acestea sînt absolut indiferente pentru victimele – vii sau moarte – ale epurărilor etnice și ale războiului.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Solana

Probabil că tînărului activist socialist, Javier Solana, participant pe vremea lui Franco la manifestațiile împotriva integrării Spaniei în NATO în numele unui antiamericanism ireductibil, nici nu i-ar fi trecut prin cap că va ajunge secretar general NATO și că în această calitate va fi și primul secretar general coordonator al unei acțiuni militare a Alianței. Numirea lui la NATO părea a fi o soluție de compromis, găsită la repezeală, după moartea lui Manfred Wörner, în 1994, și scurtul intermediu Willy Claes, demisionar din cauza unei anchete de corupție de pe scena politică belgiană.

Săptămîna trecută, candidatura lui Solana a fost acceptată practic fără obiecții de cei 15 care l-au numit într-un post nou: înalt reprezentant al Uniunii Europene pentru politica externă și pentru securitatea comună, funcție statuată de tratatul de la Amsterdam, intrat în vigoare la 1 mai.

Titularul acestei funcții va contribui la „formularea, elaborarea și punerea în practică a deciziei politice". Decizie politică devenită necesară în urma evenimentelor din Iugoslavia. Uniunea Europeană a resimțit ca un afront dependența de puterea militară și de acțiune a Statelor Unite: „Europa trebuie să dispună de o capacitate de acțiune autonomă, susținută de forțe militare credibile, trebuie să aibă mijloacele de a se folosi de ea și să fie gata să decidă cum să facă față crizelor internaționale fără a prejudicia acțiunile întreprinse de NATO" citează ziarul **Le Monde** (5 iunie) din documentul reuniunii de la Köln.

Textele adoptate sînt încă imprecise sub raportul construcției instituționale și conțin multe ambiguități: „important este că toate țările Uniunii, de la cei neutri pînă la cei mai decișI *atlantiști*, s-au raliat inițiativei lansate la Saint-Malô de către Franța și Regatul Unit", pentru o politică securitară comună.

Desigur, prima reacție a fost una de recul și a venit din partea Germaniei, care a presimțit o încercare de înțelegere a doi parteneri importanți pe spinarea celui de al treilea. Sînt ușor de presupus resentimentele și suspiciunile celor mai puțin importanți sau deloc importanți. În acest domeniu, al sentimentelor greu de formulat în documente, experiența lui Solana s-ar putea să fie foarte utilă. Ca secretar NATO el era considerat „prea european de către americani, iar unii europeni susțin că a fost prea sensibil la *undele* venite de dincolo de Atlantic. A făcut mari eforturi să mențină echilibrul și a izbutit, fără ca nimeni să-l conteste (...) Astfel Solana va da domnului PESC (acronimul francez pentru noua funcție) o față și o voce cunoscute și la Washington și la Moscova, unde a legat relații amicale cu mulți conducători ruși. Timp de patru ani a învățat să fie purtătorul de cuvînt al unei Alianțe, care deseori a vorbit pe mai multe voci. O lecție folositoare și pentru viitorul Uniunii Europene".

În tot timpul tratativelor Holbrooke-Miloșevici, Solana a crezut că există încă o cale pentru evitarea soluției de forță, dar el este descendentul al unei familii de republicani spanioli cu memoria suferinței provocate de politica de non-intervenție aplicată de democrațiile europene în timpul războiului civil; Solana îl citează cu plăcere pe ministrul german de externe, Joschka Fischer, reprezentant al Verzilor pledînd pentru o atitudine comună a stîngii față de tragedia din Kosovo. „Acest social-democrat european a primit cu emoție susținerea lui Lionel Jospin, Gerhard Schröder, Tony Blair sau Massimo d'Alema, dar și sprijinul unor conducători conservatori: Jacques Chirac, José Maria Aznar, Silvio Berlusconi, care îi telefonează regulat ca să-l încurajeze. Javier Solana își spune: atîția oameni nu se pot înșela în același timp" (**Le Monde** – 14 aprilie). Gabriel Garcia Marquez i-a scris: „Ești un civil aparent incapabil să omoare o muscă și care a dat, fără să tresară, ordinul cel mai rușinos din lume. Singura consolare pentru noi, prietenii tăi, este credința că acest act brutal nu a fost rezultatul unui elan al inimii, ci una din porcăriile soartei".

Porcării ale soartei deosebit de numeroase în legătură cu Kosovo. (**M. B.**)

Argument

Am aşteptat o lună, timp potrivit, cred, pentru ca vizita Papei să depăşească stadiul de eveniment spectaculos şi, pe de altă parte, nici să nu se dizolve în torentul cotidienelor noastre întîmplări. Încercăm acum o evaluare, fragmentară evident, a ceea ce această întîlnire între Biserici şi spaţii culturale poate semnifica, schimba, structura în modul de a ne raporta la „celălalt". Întrebările, analiza sînt, în acest caz, mai fertile decît răspunsurile rapide şi speranţele cvasi-utopice.

Vizita Papei a fost, mai ales, un *moment* în care ortodoxia (instituţia în primul rînd, precum şi comunitatea largă) a asumat, decis şi concret, un comportament adecvat timpului prezent. Şi-a depăşit *public* ceea ce era tendinţă de superioritate şi izolaţionism, optînd pentru fraternitatea spirituală. Mai mult, prin întîlnirea frater-nă cu o tradiţie creştină ce a contribuit la modelarea modernităţii, ea a acceptat, simbolic şi punctual măcar, să ia act de realitatea modernă altfel decît prin blam, retorică ori submisiune faţă de puterea secularã. „Momentul" acesta poate fi valorificat, cred, dacă el va însemna începutul unei susţinute, şi realiste, reflecţii asupra raporturilor între ortodoxia (românească) şi modernitate, asupra şanselor lor de conlucrare: e ceea ce încearcă contribuţiile numărului, mai ales a lui H.-R. Patapievici. Dialogul între Andrei Pleşu şi André Scrima (petrecut în 1994 şi revăzut recent pentru publicare) priveşte ecumenismul, în istoria şi substanţa lui, ca pe un „test" de autenticitate a religiilor, ca pe o confruntare cu exigenţa lor *internă, fondatoare*, în condiţiile timpului de faţă. **(A. M.)**

Teodor BACONSKY

„Unitate!"

Teama de ecumenism este (ca orice temere) produsul ignoranţei şi al angoasei prospective: două necunoaşteri – cea a trecutului şi cea a viitorului – descurajează laolaltă iniţiativele prezente. Nu e deloc uşor să operezi, terapeutic, în acest cîmp bolnav. Creştinii de azi s-au născut în diviziune. Moştenesc o tradiţie confesională structurată şi se mişcă într-un univers spiritual definit, adesea, prin opoziţie polemică. Ierarhiile îşi exercită autoritatea pastorală şi se tem de posibila ei diluare. Ramurile creştinismului sînt apoi încadrate cultural: blocuri de civilizaţie distincte, „bazine semantice" izolate, stiluri teologice diferite. E deja greu să-ţi frecventezi propria tradiţie cînd suporţi accelerarea istoriei, superficializarea cunoaşterii, îngustimea competenţelor sectoriale şi efectele secularizării. E cu atît mai greu să ieşi în căutarea celuilalt, catolic sau protestant. Şi totuşi, efortul merită asumat, întrucît destinul însuşi al creştinismului depinde de această artă a convieţuirii, ca premisă a unităţii regăsite.

Două realităţi provoacă mai cu seamă stagnarea mişcării ecumenice: una, psihologică şi metafizică, priveşte pretenţia secretă a fiecărei Biserici de a le aduce pe celelalte în limitele adevărului său. Cealaltă, canonică, vizează dificultatea de a impune feluritelor confesiuni un model ecleziologic piramidal. Ambele realităţi menţionate se justifică: e cu neputinţă să asiguri unitatea spirituală a Bisericilor în afara unui adevăr de credinţă comun, tot aşa cum nu poţi vorbi despre unitatea lor „văzută" în afara unui primat jurisdicţional care funcţionează ca principiu coagulant şi ca instanţă de apel doctrinar. Există apoi şi o altă piedică: natura „ocultă" a reuniunilor ecumenice. Delegaţii de teologi, locuri de întîlnire distante şi neutre, limbaje specializate, jocuri de culise inaccesibile presei, concluzii criptice, formulate pe baza unui vocabular diplomatic neangajant – iată cadrul în care se consumă întîlnirea Bisericilor: departe de laicat, de mass-media, de intelectualitate şi de elitele publice ale statelor/regiunilor reprezentate în aceste conclavuri ecleziastice deopotrivă lipsite de transparenţă şi de ecou. Aşa stînd lucrurile, e fatală impopularitatea ecumenismului. O miză majoră – convergenţa tradiţiilor într-un creştinism renovat, capabil să modeleze societăţile viitorului şi să garanteze umanitatea actului politic – este retrogradată la nivelul de imagine al cutărui congres de cardiologie: nimeni nu-i contestă utilitatea, în indiferenţa generală.

Nu pledez aici pentru democratizarea cu orice preţ a dezbaterii ecumenice. Se ştie că *populus Dei* ascultă, în mare, de logica oricărui „electorat": e sentimental şi impulsiv, dornic de gesticulaţii simbolice şi totodată conservator, obstinat apărător al unor judecăţi sumare şi gata să-şi consume energiile vitale în căutarea unor ţinte accesorii. Mulţimile adunate cu prilejul vizitei pontificale de luna trecută au strigat „unitate" fără a deţine instrumentul adecvat pentru obţinerea ei: era acolo o dorinţă difuză, o aspiraţie utopică, un vis cu ochii deschişi. Cu toate acestea, vocea masselor manifestă un suflu profetic: prin ea s-au ales, cîndva, cezarii şi bazileii, prin ea se atestă – şi azi – vrednicia viitorilor preoţi, ea transmite, din adîncul inconştientului colectiv, mesajele chemate să configureze sensul devenirii comunitare. Ar fi mai mult decît un păcat, ar fi o eroare ca vocea aceasta să răsune în pustiul unei compacte surdităţi sacerdotale. Oamenii care ar fi vrut ca Patriarhul Teoctist şi Papa Ioan Paul al II-lea să se împărtăşească din acelaşi Sfînt Potir nu înţelegeau de ce acest lucru – după ei firesc – nu este încă posibil. Se vede că „sărăcia cu duhul" generează o percepţie care conchide spontan, eliminînd argumentele inutile. Simplicitatea omului de rînd poate identifica semnele timpurilor, căci prin exerciţiul ei se repun, iată, problemele fundamentale.

Profesorul Andrea Riccardi, Preşedintele Comunităţii Sant'Egidio, se afla în Japonia cînd Papa a sosit la Bucureşti. El mi-a relatat stupoarea gazdelor sale care, privind la televiziune, nu pricepeau în ce constă „evenimentul istoric" al îmbrăţişării dintre doi „preoţi" creştini. Aşa ceva nu era expresia însăşi a normalităţii? Anecdota lui Riccardi ne arată că trebuie să devenim cîteodată „japonezi" pentru a ne orienta în labirintul creştinismului nostru fărîmat. Nu ne putem însă opri la atît. Ignoranţa despre care pomeneam la începutul notaţiilor mele poate fi depăşită. E suficient ca Bisericile să-i antreneze nu doar pe teologii de profesie, ci şi pe intelectualii laici în discuţiile privind oferta ecumenică a celorlalte confesiuni creştine. „Oferta" catolică, bunăoară, se bazează pe trei texte aproape necunoscute în sînul Ortodoxiei româneşti: decretul *Unitatis redintegratio,* promulgat de Conciliul II Vatican la 21 noiembrie 1964, *Directorul referitor la aplicarea principiilor şi normelor privind ecumenismul* (publicat în martie 1993 sub auspiciile Consiliului Pontifical pentru promovarea Unităţii creştinilor) şi enciclica pontificală *Ut unum sint! De oecumenico officio,* publicată la 25 mai 1995. Cîţi ortodocşi români au parcurs măcar unul dintre aceste texte? Cîţi teologi tineri au formulat o contra-ofertă, plecînd, bunăoară, de la sugestiile grecului Zizioulas? Îi numărăm pe degete. Aşa se face că discursurile despre ecumenism (pro sau contra, ţinute în ţară sau în străinătate) cad mereu în vidul referenţial al unei opinii publice dezorientate. Apar şi alte feluri de întrebări: cîţi studenţi catolici s-au grăbit să distribuie, în numeroasele facultăţi de teologie ortodoxă, vreunul dintre documentele menţionate? Cîte televiziuni, posturi de radio, săptămînale de cultură sau cotidiane s-au gîndit să dezbată ecumenismul „pe texte", dincolo de retorica bunelor intenţii? Această carenţă a informaţiei, sporită prin inerţia comodă a stereotipurilor ostile, ne conduce pe toţi spre fundătura unui „ecumenism" căruia îi lipsesc deopotrivă substanţa şi finalităţile.

Dacă e să spunem lucrurilor pe nume, sîntem obligaţi să recunoaştem că actualmente, pentru noi, ortodocşii, ecumenismul e un hobby cosmopolit asortat cu beneficii caritative, un prilej de vorbe, de îmbrăţişări mediatice şi de promisiuni euforice. *Conştiinţa* noastră rămîne paralelă cu misterul universal al credinţei care se caută pe sine, în toţi copiii lui Dumnezeu. Le „permitem" celorlalţi creştini să ne ajute, îi lăsăm să ne reducă bogăţiile la cîteva clişee („icoana", „rugăciunea"), îi privim condescendent, siguri fiind că prezenţa noastră le ridică „nivelul" şi îi legitimează, după care ne întoarcem mulţumiţi acasă, aşteptînd ziua în care toată omenirea va oficia, de la sine, liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur. Pînă atunci, iertat să fiu, ar mai fi cîte ceva de făcut.

Emil HUREZEANU
jurnalist

Agentul dublu

Papa Ioan Paul al II-lea vizitează în aceste zile Polonia. Ca şi la Bucureşti, cînd a coborît din avion, la Gdansk, vremea s-a însorit, după multe zile mohorîte. Aşa cum există oameni meteosensibili, afectaţi de schimbările vremii, tot aşa mecanismul funcţionează probabil, mult mai rar şi mai greu, şi invers: vremea se schimbă uneori în funcţie de puterea interioară, carisma şi aura unor oameni aleşi. Papa este un om ales, prin excelenţă. În Polonia, în ţara sa natală, mai mult decît oriunde, ca într-un glob de cristal, în care, să admitem, Dumnezeu şi-ar putea îngădui să recitească liniile de forţă ale epocii noastre, se vede cît de important a fost rolul Suveranului Pontif, nu doar în afacerile religios-clericale, ci şi în evoluţia istorică şi politică a ultimelor decenii.

La un an de la înscăunare, în 1979, făcea deja primul pelerinaj în Polonia. Un an mai tîrziu, lua fiinţă Solidarnosc, primul sindicat liber, anti-comunist şi catolic dintr-o ţară de ocupaţie sovietică. Acum Papa vizitează Polonia la exact zece ani de la primele alegeri din sfera comunistă. Ele au însemnat primul vot masiv anti-comunist al polonezilor, şi începutul sfîrşitului pentru Pax Sovietica. Întîlnirile Papei cu polonezii pînă în 1989, şi după aceea, au avut mereu un rost: el le-a întărit credinţa în Dumnezeu şi-n libertate, în aceeaşi măsură.

„Să nu vă fie frică" – deviza sa în lucrarea de misionarism – a fost un motiv determinant al acţiunii politice directe în revoluţiile anti-comuniste din 1989, pretutindeni în Europa centrală şi răsăriteană. Curajul politic, chiar mai mult decît cel bisericesc al Papei Ioan Paul al II-lea, a schimbat Europa ultimei jumătăţi a secolului XX.

Alegerea sa datorată, cum se ştie, în primul rînd fostului cardinal primat al Austriei, Koenig şi doctrinarului şef al catolicismului, germanul Ratzinger, cunoscuţi, ascultaţi şi temuţi pentru profunzime şi subtilitate, a încheiat, poate, cu o doză sesizabilă de ironie involuntară a sorţii, un mare ciclu eonic. Pentru că dacă germanii şi austriecii au provocat în laboratoarele lor politico-intelectuale, vrînd-nevrînd, după primul război mondial, revoluţia bolşevică şi transformarea Europei în terenul de experimente totalitare, nazist şi comunist, tot un austriac şi un german, ca-ntr-o tentativă din profunzimi a reparaţiei istorice, l-au făcut posibil pe primul papă slav, central-european şi eliberator.

Catolicismul latin şi-a absorbit prin Ioan Paul al II-lea alteritatea slavă, central şi est-europeană, cedîndu-i centrul spiritual de greutate, forţînd istoria jumătăţii nefericite a Europei.

Regii şi prinţii medievali, între dînşii Ştefan cel Mare, atunci cînd biruiau pe turci la porţile Europei, erau denumiţi de suveranii pontifi contemporani „atleţi ai creştinătăţii". Cum ar putea fi denumit acest Papă învingător în lupta împotriva imperiului necredinţei vremii sale? Un antrenor nonconformist al creştinătăţii şi un arbitru subversiv al istoriei, poate, ca să păstrăm formula anti-canonică, dar apropiată de realitate.

Dar Papa se-ndreaptă spre apusul sacerdoţiului. Mereu atent la mersul vremii sale, presimţindu-i şi grăbindu-i cadenţa, un practicant excepţional al împlinirilor simbolice, un agent provocator al libertăţii, e de presupus, aşadar, că Suveranul Pontif şi-a premeditat atent ultimele sale mari călătorii; ele nu sînt întîmplătoare, sau sînt mai încărcate de semnificaţii decît altele, în sensul acţiunii transformatoare. Venirea la Bucureşti, cu exact o lună înaintea vizitei în Polonia, marca prima reîmpreunare a Bisericii Catolice cu Biserica Ortodoxă, în reanimarea respiraţiei unice „a celor doi plămîni" ai creştinismului european.

Acum, în Polonia, Papa vizitează şi mai multe mînăstiri, şi a sfinţit cea mai mare catedrală catolică, în construcţie, a Poloniei. Un fel de „catedrală a neamului", dar nu a neamului, ci „a credinţei": avem aici una din marile deosebiri între Biserica Catolică universală şi Biserica Ortodoxă naţională.

Dar şi la Bucureşti şi la Lichen, Papa Ioan Paul al II-lea a ctitorit sau co-ctitorit cele mai mari biserici ale naţiunilor respective, la zece ani de la eliberarea lor de comunism, dar încă la începutul libertăţii lor politice şi religioase. Aceste gesturi inaugurale, în mijlocul slavilor catolici şi ortodocşilor latini sînt seminţe în pămîntul noului mileniu creştin; alcătuiesc cartea de vizită a unui mare cunoscător şi pedagog al timpurilor şi indică continuarea acţiunii politico-religioase a Papei, din anii '70 şi '80, cu alte mijloace.

În acest şir se alătură sau se succed, precum slujbele, ortodoxă şi catolică de la Bucureşti, din jurul monumentului delirului satanic al ceauşismului, gesturile de apărare şi provocare ale urmaşului lui Cristos pe tronul Romei şi prezenţa insistentă a celui de-al treilea călător de la Emaus, simţit dar nevăzut, care anunţă, spun exegeţii, ideea Bisericii: locul întîlnirii, cu martori, a lui Dumnezeu. Un Papă al pregătirii transformării, al prevestirii miracolului prin practicarea pasionată a istoriei.

Cînd a fost ales Papă, în 1978, vîrsta sa de 58 de ani l-a recomandat atunci pe fostul cardinal al Cracoviei pentru păstorirea Bisericii Catolice dincolo de pragul între milenii. Acum, la 79 de ani, împliniţi între vizita în România şi cea în Polonia, Ioan Paul al II-lea îşi cîntăreşte bine gesturile şi opţiunile.

În toamnă, după Azerbaidjan, Papa vrea să meargă în Asia de Sud-Est, între creştinii persecutaţi ai ultimului colţ de lume cu experimente marxiste. Cu siguranţă că cererea cîtorva sute de credincioşi catolici din Koenigsberg, care l-au rugat în urmă cu cîteva zile în Polonia să viziteze şi Rusia, se va transforma, în popasul Episcopului primei Rome în cea de-a treia, la Moscova.

Papa Ioan Paul al II-lea a înţeles mereu dimensiunea misionară, în dublu sens: al credinţei şi al libertăţii. Paşii săi din urmă, în România şi Polonia, conduc spre cîteva concluzii, politice şi religioase în aceeaşi măsură: într-o ţară latină cu biserică slavă, precum România, marcată de dezbinarea între trecutul prelungit şi începutul nesigur, mai mult decît de disensiunile confesionale dintre ortodocşi şi greco-catolici, mesajele în limba română ale Sfîntului Părinte au fost însăşi sugestia reconcilierii prin Logos.

Dimensiunea politică a vizitei Papei în România nu poate fi decupată din desenul complex al misiunii sale duale, pămînteşti şi providenţiale. În calmul şi seninătatea atmosferei care a domnit la Bucureşti în acele zile a stat ceva din armonia pe care românii n-au atins-o încă în realitate.

Decorarea simultană a unui prinţ al Bisericii Greco-Catolice, care a mărturisit credinţa în catacombele comunismului, şi a unui înalt funcţionar al Bisericii Ortodoxe, care a consimţit să ascundă adevărul în palatul necredinţei – este primul exemplu flagrant al neadecvării politicii curente la istorie. Alăturarea Papei şi a Patriarhului era armonioasă. Acolo se-mpleteau sensurile diferite ale unei istorii mîntuite de cel rău. Contrastul era creator şi stimulativ. Acordarea unor medalii – chiar „cruci" – identice unor personaje simbolice, diametral opuse, de către un preşedinte cu agendă electorală grăbită, este doar trivială.

Ioan PÂNZARU
conf. dr., Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea Bucureşti

Între speranţă şi strategie

Vizita Papei se înscrie în două contexte: acela din România şi acela de la Vatican. În contextul românesc, evenimentul este legat de speranţe ca de obicei prea mari: se doreşte o ameliorare a imaginii României, o împăcare între greco-catolici şi ortodocşii majoritari, deschiderea unor tratative ecumenice care să ne introducă în Europa, nu prin economie, nici prin armată, ci prin biserică. Este adevărat că, în ordinea tehnică a comunicării internaţionale, România a fost la fel de prezentă în media ca gazdă a lui Ioan Paul al II-lea, precum era ca victimă a vandalismelor celor mai recente ale minerilor. Ceea ce au stricat secvenţele filmate de acum câteva luni au reparat (dă, Doamne!) cestelalte. Tot tehnic vorbind, este foarte greu de realizat o asemenea ieşire în undă; sute de oameni au trudit luni de zile. Spre deosebire de momentele cînd imaginea ţării este „servită" de diferite evenimente ocazionale – turnee de şah, meciuri de fotbal, iniţiative sociale, procedee tehnice noi – de această dată o bună parte din aparatul central al statului a trebuit mobilizată special pentru obţinerea acestui efect. Pe de altă parte, beneficiul constă în doar câteva săptămîni de ecou pozitiv (dacă socotim toate materialele legate de activitatea Vaticanului care apar în presa catolică şi pe acelea legate indirect care menţionează vizita din România). Din punctul de vedere al prezenţei ţării în media, vizita Papei poate fi apreciată ca un lucru folositor, deşi costisitor. Raportul eficienţă-preţ este însă destul de bun, gîndindu-ne că persoanele care au organizat vizita ar fi făcut în această vreme, dacă n-ar fi venit Papa, pentru acelaşi salariu, alte treburi mai puţin utile tuturor.

Relaţiile dintre ortodocşi şi greco-catolici au fost considerabil detensionate, dar se pune întrebarea cît timp va dura relaxarea, şi în ce măsură moda ecumenică, ce pare a fi atins astăzi satele, va merge pînă la retrocedarea bisericilor confiscate. Peste doi ani, dacă numărul practicanţilor catolicismului de rit bizantin continuă să crească, este de temut că relativul dezgheţ la vîrf care afectează aisbergul ortodox se va dovedi reversibil. În satele româneşti, toleranţa faţă de diferitele religii este mare (excepţie făcînd sectele neoprotestante), dar îndeosebi acolo unde domneşte o atitudine de indiferenţă generală faţă de asemenea chestiuni. Orice reînviere a spiritualităţii religioase, la nivelul maselor, este de crezut că va provoca noi fricţiuni, chiar şi în cazul în care preoţii de la ţară nu vor turna gaz peste foc. Ca să-ţi păstrezi seninătatea atunci cînd ai cu adevărat harul credinţei, şi trăieşti în acelaşi timp alături de o comunitate care ia în serios o altă religie decît a ta, e nevoie de o tradiţie sau de o educaţie specială, care la noi lipsesc. E drept că la noi nimic nu se ia prea în serios.

Ideea unei uniri a bisericilor creştine, avansată ca obiectiv de mai multe ori în aceste zile, este o altă speranţă mult prea mare pentru a se realiza într-un viitor rezonabil de apropiat. Două teologii diferite nu se pot contopi, fiindcă ideile nu fac concesii. Schimbarea ritualului de adorare a lui Dumnezeu îi traumatizează, în sensul cel mai propriu, pe slujitorii cultului; este greu de crezut ca aceştia să primească bucuros o asemenea formă de înnoire. Istoria ne povesteşte cum au eşuat cele cîteva tentative de unire între Roma şi Constantinopol. Conciliul de la Lyon din 1274, ratificat de împăratul Bizanţului şi promovat de patriarhul însuşi, a fost refuzat de popor. Mai tîrziu, atît clerul cît şi mirenii greci au preferat să se închine turcilor decît hotărîrilor conciliului de la Florenţa din 1439, unde capii ortodocşi acceptaseră primatul spiritual al Papei, împărtăşania cu pîine nedospită şi purcederea de la Fiul. Chiar şi azi datele problemei sînt cam aceleaşi. Un preot îmi spunea zilele trecute: „Primatul papal ori nu înseamnă nimic, şi deci nu e necesar, ori exclude o perspectivă cu adevărat frăţească şi este inacceptabil. Formulei *Tu es Petrus* trebuie să-i răspundă ceva echivalent cu *Tu es Andreas*, fiindcă apostolul Răsăritului era chiar frate de sînge cu cel martirizat la Roma. Să observăm că de fiecare dată acordurile de unire au avut un singur sens, Orientul înclinîndu-se în faţa Occidentului; dacă azi s-ar repune problema, soluţia ar fi oare diferită? Avem de aşteptat deci evoluţii importante la Vatican (care sînt puţin probabile), înainte de a cere ierarhilor noştri să arate flexibilitatea indispensabilă pentru demersuri de unire."

În orice caz, asemenea apropiere nu depinde de Bucureşti, chiar dacă Patriarhia a dori-o cu adevărat, ci de alte mari centre ortodoxe, Atena, Athos, Constantinopol, Moscova. Or, acestea rămîn deschise dialogului, dar deocamdată nu şi trecerii la acţiuni concrete. Una este a recunoaşte că o anume stare de lucruri ar fi minunată dacă s-ar realiza, alta e să asumi sacrificiile necesare pentru a o împlini.

Obiectivele mărturisite ale Vaticanului conţin o serie de vizite în ţările cele mai mari: Rusia, China. Ortodoxia joacă într-adevăr un rol cheie în acest context. Dacă examinăm pragmatic idealul unirii, observăm că Roma nu se poate reconcilia în acelaşi timp şi cu protestanţii, şi cu ortodocşii, deoarece concesiile făcute unora devin obstacole pentru apropierea de ceilalţi. Bisericile protestante sînt prea numeroase pentru ca tratativele să aibă un sens. Pe de altă parte, ele nu opun catolicismului un *noli me tangere* cutremurat, precum răsăritenii noştri, ci sînt dispuse la relaţii ecumenice variate, care s-au dovedit în timp cît se poate de profitabile pentru participanţi. Analiza arată că Orientul, din hotarul căruia vine şi Papa, este direcţia cea mai interesantă de acţiune.

Or, aici trebuie ţinut seama de multe condiţii speciale. Bisericile ortodoxe sînt toate autocefale (ele n-au fost cu adevărat supuse patriarhiei bizantine decît atîta vreme cît s-au aflat sub stăpînire musulmană). Pentru toate însă, prestigiul spiritual al pildelor şi învăţăturilor care vin de la muntele Athos este eminent. Muntele se află în Grecia, sub oblăduirea mitropoliei primate a Atenei. Patriarhia e situată la Istanbul, în Turcia. Avem deci un sistem de vectori care se compun. În Balcani, Biserici ortodoxe importante mai sînt trei: bulgară, sîrbă şi muntenegreană. România apare ca fiind o singularitate între constelaţiile ecleziale greacă, balcanică şi ruso-bieloruso-ucraineană.

Un eveniment mediatic religios situat în România marchează deci fragmentarea unui spaţiu care pînă acum rămînea omogen. Dincolo de numeroasele consecinţe pozitive ale întîlnirii, notăm şi faptul că e vorba doar de o etapă dintr-un parcurs lung, care ţinteşte marile popoare necreştine din Asia.

Vizitele Papei au avut în genere un răsunet excepţional, alegîndu-se locuri „fierbinţi" ca Sarajevo, Beirut în 1997, Cuba în 1998, ori ţări cu populaţii foarte numeroase, ca Brazilia, Mexic. Ţările catolice din Europa Centrală şi de Est au fost vizitate şi ele. De fiecare dată, ecoul în mase a fost enorm. La Rio s-au adunat sute de mii de oameni pe Copacabana pentru a asista la slujbă. Zilele mondiale ale tineretului de la Paris (1997), cu procesiunea pe Champs Elysées, au fost un succes colosal. Ne aflăm în faţa unei politici de globalizare a spiritualului, care nu este decît o parte dintr-o strategie amplă a Vaticanului la intrarea în secolul XXI.

Se ştie că Ioan Paul al II-lea a urcat în scaun cu misiunea de a da un înţeles mai plin reformelor decise de Vatican II. Filozof de formaţie post-nietzscheeană, el adaptase etica lui Max Scheler la principiile catolicismului, luînd ca reper ideea de adevăr etic. Lucrarea lui fundamentală, *Persoană şi act*, aşteaptă încă să fie tradusă în limba română. O reflecţie tăioasă şi îndrăzneaţă poate fi găsită în *Iubire şi responsabilitate*, apărută recent la noi, unde se discută principiile comportamentului sexual. Enciclica *Veritatis splendor* are meritul de a fi reafirmat, cu adresă directă la dilemele bioeticii şi politicii de azi, că omul are o datorie de respect faţă de sine însuşi, pe care n-o pot da la o parte nici imperativul creşterii economice, nici acela al adaptării la progres. Activitatea Papei îşi are rădăcinile în reflecţia lui de filozof creştin, decis să manifeste şi să mărturisească adevărul iubirii.

În acelaşi timp, catolicismul occidental este angajat profund pe drumul unor înnoiri care-l arată hotărît să înfrunte toate provocările noului veac. Forţa motrice este înnoirea vieţii spirituale a credincioşilor, implicînd participarea laicatului la cult şi exprimarea gîndirii creştine despre problemele şi cu mijloacele actualităţii. În timp ce pe plan etic nu se va face nici o concesie revendicărilor actuale care pretind să manipuleze fiinţa umană (fie ea embrion sau pacient terminal), în plan doctrinal şi eclezial noutăţile sînt remarcabile. Cea mai însemnată este admiterea celebrării de către laici în absenţa preotului, care are loc pe fundalul restabilirii diaconatului, o veche formă de slujire. Catolicismul ca fenomen social general nu se ipostaziază într-o instanţă de autoritate, ce se mărgineşte să răspundă la cereri sau revendicări, ci încurajează iniţiative spontane ale unor agenţi individuali, idei multiple şi diverse, dintre care unele vor pieri, iar altele se vor afla la originea realităţilor de mîine.

Vizitele Papei nu se lasă reduse la simple spectacole, deşi le putem privi ca întîlniri ale clerului şi credincioşilor, sau ca un fel de sărbători religioase neînscrise în calendar. Ele sînt integrate organic într-un proiect complex, care vizează să modeleze într-un anumit fel viitorul. Avem noi ortodocşii, noi românii, vreo astfel de strategie?

Florin MIHĂESCU
eseist

Simbol şi realitate

Dacă în planul istoriei politice, România postrevoluţionară pare să meargă spre o disoluţie care nu-şi găseşte cristalizarea salvatoare, în plan spiritual ultimul an pare să fi adus un reviriment. Venind din afară şi de sus, căci nimic din ce se întîmplă nu e întîmplător, vizita Papei Ioan Paul al II-lea a avut o aură pe care nici un eveniment politic n-o poate avea. S-a mai încercat un asemenea reviriment la noi prin venirea regelui Mihai, dar speranţele, cîte au fost, s-au stins repede. Regalitatea, lipsită de putere, n-a putut schimba nimic din destinul ţării. Va izbuti această schimbare autoritatea spirituală, fie şi în plan secund? Să încercăm să discernem cîteva din liniile de forţă ale ultimului eveniment.

Simbolic, vizita Papei a fost fără îndoială un eveniment. Venit după alte două acte spirituale din ultima vreme – apropierea de confesiunile monofizite din Orientul apropiat şi reuniunea ecumenică „Oameni şi Religii" de la Bucureşti – această vizită papală, prima din acest mileniu, şi probabil ultima, într-o ţară ortodoxă, pare să fie o culminaţie a manifestărilor religioase amintite. Desigur, tot ce se petrece în lume e mai mult sau mai puţin simbolic, iar simbolul nu este doar o aparenţă sau o proiecţie a unui gînd uman, ci are un grad de realitate pe verticală care leagă cerul de pămînt. Ce simbolizează această vizită, poate mai degrabă un pelerinaj, şi mai ales cît din acest simbol se poate „întrupa" în realitatea viitoare, iată întrebările care se pun acum.

În timpul vizitei papale s-au petrecut cîteva lucruri dintre care cele mai semnificative par a fi trei. În primul rînd, importantă a fost oficierea a trei liturghii: ortodoxă, catolică şi greco-catolică la care au participat Papa Ioan Paul al II-lea, Patriarhul Teoctist şi Preşedintele României. S-a evitat, desigur, o liturghie comună care în stadiul actual al Bisericilor nu era posibilă sau ar fi însemnat un sincretism nedorit. Două din aceste liturghii s-au ţinut în aer liber, cu participarea unor mari mulţimi. N-a fost cel mai propice mod de rugăciune, chiar dacă liturghia este un act public (gr. *leitourgia*). Prea sînt multe „meetinguri" azi pentru a mai avea încă două. Dar poate că harul pogorît peste ele le-a transformat în sobornicitate.

A fost apoi schimbul de daruri, mai exact de potire, făcut de Papă şi de Patriarh, ceea ce a subliniat simbolul jertfei liturgice, chiar dacă nu a simbolizat decît forma şi nu substanţa, de o cuminecare comună neputînd fi vorba. Şi poate că acesta este semnul cel mai important al despărţirii celor două Biserici: imposibilitatea de a se împărtăşi în comun, imposibilitate care, plecînd din dogmă (*filioque* ş.a.), se transmite şi în miezul ritualului. Îmbrăţişarea celor doi înalţi prelaţi a fost însă un gest sacru de bun augur.

În sfîrşit, al treilea element, care într-adevăr ne-a apropiat în cele trei zile, au fost rugăciunile comune, şi mai ales faptul că Papa s-a rugat şi a predicat în limba română. Poate că în acele momente darul „glosolaliei" a pogorît simbolic peste înalţii prelaţi şi peste cele două Biserici.

Au mai fost şi alte momente care au însufleţit pe cei doi capi religioşi. Faptul că s-a vorbit de ortodoxia română ca punte între Occident şi Orient nu e lipsit de importanţă, ştiind că Papa este şi *pontifex*. Iar dacă apostolul Andrei i-a creştinat pe strămoşii noştri, apostolul Petru a adus cuvîntul creştin la Roma, cei doi apostoli fiind fraţi. S-a vorbit şi de originea latină a celor două popoare, italian şi român, ca şi de faptul că de la Traian un pontifex roman n-a mai călcat pe acest pămînt; ca şi de legătura pe care o face Danubiul între Apusul şi Răsăritul Europei prin România etc. Toate aceste detalii nu-şi capătă importanţa atît ca fapte istorice, ci mai ales ca fapte simbolice. Nu în ultimul rînd, pomenirea Fecioarei Maria ca intercesoare şi a ţării noastre (ea însăşi „grădină a Maicii Domnului") a însemnat recunoaşterea unei tradiţii care atestă rolul nostru de punte de legătură.

În final, să ne punem întrebarea în ce măsură acest eveniment va putea crea istorie în relaţiile ortodoxiei cu catolicismul. Simbolul semnifică o realitate, dar una care va rămîne virtuală atîta timp cît omul nu-i dă trup, n-o trasformă în trăire efectivă. Acest eveniment ar putea fi un *kairos*, deci un prilej spiritual de apropiere, dacă nu de unire, cel puţin de înţelegere şi toleranţă, de înfrăţire. În orice caz, fără un duh de jertfă din partea celor două Biserici, a prelaţilor şi chiar a popoarelor nimic nu se va schimba, sau foarte puţin, după această întîlnire pe care Providenţa a înlesnit-o, dincolo de bunăvoinţa şi diplomaţia de care au dat dovadă capii religioşi şi politici. Lumea are nevoie de o „unitate în duh" pentru a supravieţui „teroarei istoriei" acum cînd se aud tot mai desluşit trîmbiţele sfîrşitului de mileniu. S-a spus despre cele două Biserici, catolică şi ortodoxă, că sînt cei doi plămîni ai creştinătăţii. Dar inima?

Un „test de la capăt“ al faptului religios

– André SCRIMA în dialog cu Andrei PLEŞU –

Am publicat în numărul cu tema „Întîlnirea religiilor“ (25 sept. – 1 oct. 1998) o parte a acestui dialog. Prezentăm acum restul textului, care a fost revăzut de André Scrima şi completat cu unele consideraţii ce ţin seama de devenirea ultimilor ani.

Andrei Pleşu: Cum e, într-un fel, firesc, creştinii vorbesc despre creştinism ca despre singura religie autentică, singura cu care e necesar să ai contact de vreme ce e superioară celorlalte tradiţii ale lumii. Există responsabili ecleziastici care consideră că ortodocşii ar trebui să-şi cunoască aproape exclusiv propria religie şi să nu aibă decît un comerţ minim şi precaut cu alte texte sacre. Legat de un asemenea tip de atitudine aş vrea să vă pun două întrebări.

1. Există o legitimitate spirituală pentru această radicalitate? Pînă la ce punct – şi în ce termeni – este radicalismul acesta admisibil? 2. Dacă, dimpotrivă, adoptăm un punct de vedere mai larg – să-l numim tradiţional – care ar fi atunci unicitatea creştinismului şi cum o susţinem? Este aici un hăţiş, o reţea de teme la care, deocamdată, nu avem decît răspunsuri care nu se întîlnesc întotdeauna cu cele ale Bisericii oficiale. Or, în acest domeniu, dialogul mi se pare esenţial.

André Scrima : Poate că paradoxul stă tocmai aici, în problema dialogului. Fie că situaţia de fapt face ca dialogul să fie dificil sau imposibil. Fie că dialogul nu este, încă, angajat şi de aceea se ajunge la asemenea crispări şi bifurcaţii. În acest stadiu, dialogul e o aspiraţie, un potenţial, poate o speranţă. De altfel, el nu e, în sine, o soluţie, o tehnică facilă care să ofere, cvasi-mecanic, prezumţii de rezolvare la capătul aplicării ei.

A. P.: E preferabil atunci să suspendăm dialogul ca fiind futil?

A. S.: Nu. Ci să-l preparăm printr-un travaliu conştient, susţinut, *în* noi şi *între* noi, pînă cînd el va surveni ca de la sine. În general, în actul dialogului se începe prin a reacţiona „pe moment“ la ceea ce, în condiţiile date, ne contrariază, ne îndurerează: or, aceste reacţii se cer în primul rînd decantate. Aş readuce în prezenţă cîteva sensuri şi distincţii ce nu sînt neapărat evidente. Ne refeream la ecumenism. El nu constă doar în – şi nu se reduce doar la – întîlnirile dialogante între tradiţii religioase, astăzi de mult acceptate şi programate. Fără îndoială, începuturile formale, sistematice ale dialogului ecumenic (cam în primul pătrar al veacului nostru expirînd) au marcat un moment major în istoria noastră unanimă. O ruptură, o trezire. Dacă pînă atunci, de veacuri multe încoace, raporturile între religii (între Biserici pentru creştinism) erau – ca de la sine înţeles – dominate de ostilitate, refuz reciproc, acţiuni de convertire forţată etc., prin dialogul ecumenic şi mentalităţile şi actele respectivilor parteneri au redescoperit ceea ce de fapt le aparţinea esenţial, în adîncul fiinţei lor „religioase“: atenţia faţă de celălalt, sensul libertăţii, deschiderea inteligenţei şi a sensibilităţii proprii pentru a putea primi, de la celălalt, rodul inteligenţei şi sensibilităţii dăruite sub acelaşi Cer. Nu se cuvine să uităm că pentru această reînnoire, pentru această răsturnare de atitudini, un rol decisiv l-au avut incitaţiile venite *din afara* instituţiilor oficiale. În societatea umană simplu definită, spiritul de toleranţă, dorinţa de cunoaştere şi de respect a celuilalt o luaseră înaintea atmosferei şi a stărilor bisericeşti. (O dovadă în plus, dacă mai era nevoie, că „Duhul suflă unde vrea“...) Instituţia ecleziastică nu putea rămîne în urmă: se cade salutată şi conştiinţa şi umilinţa acelora din reprezentanţii ei care au iniţiat dialogul ecumenic...

Confruntarea cu „chipul lumii acesteia“

...Devenit componentă normală a tipului nostru de civilizaţie (fără să uităm, bineînţeles, acele enclave opace, de negativitate la care făceaţi aluzie şi despre care vom mai vorbi.) Or, astăzi începem să deslušim sensurile totodată subtile şi grave ce asociază ecumenismul „soartei“ însăşi a religiei, esenţei sale. În această fază nu banală a lumii noastre. Dacă, la începuturi, el a marcat un progres de mult necesar în manierele (sau în lipsa de maniere...) a relaţiilor interreligioase (mai cu seamă inter-creştine); dacă, după aceea, a urmat timpul – decisiv, fiindcă angaja şi intelect şi inimă – al *dialogului* mereu deschis, mereu disponibil, acum, în ultima sa înfăţişare, chiar sub ochii noştri (dacă ştim să vedem), ecumenismul exprimă un „test de la capăt“ al faptului religios: anume confruntarea cu „chipul lumii acesteia“. Cel din urmă într-o variantă în care el însuşi nu s-a manifestat pînă acum. Confuz, poate, dar prezentînd totuşi o tendinţă incontestabilă: „mondializarea“, o nouă unificare a lumii omului sub egida unor norme, puteri, valori încă în curs de dezvăluire. Pentru ceea ce numim „tradiţie religioasă“ nu e oare acesta momentul unui „test“ decisiv? Marile tradiţii spirituale ale umanităţii, apărute acum mii de ani în locuri strict delimitate, în regiuni aproape necunoscute (pădurile Indiei, grotele Iranului, deşerturile Orientului mijlociu...) au trecut de mult dincolo de matca lor localizată, etno-culturală specifică. Într-un orizont nemaiîntîlnit (şi, repet, încă confuz) de universalitate sînt forţate azi să „dea socoteală de speranţa ce e în inima lor“, ca să parafrazez cuvîntul Apostolului. Bineînţeles, fiecare va continua să-şi mătură propria ogradă, să prăznuiască rînduielile de mult aşezate după „legea“ respectivă; dar peste astea, în înalt şi adînc, se duce confruntarea, se pregăteşte *testul* de care vorbeam. Ecumenismul intră de acum înainte în acest nou orizont, asumă această nemaiîntîlnită punere la încercare a religiei, caută să descifreze „semnele vremii“.

Deschiderea centrată

E o perspectivă care cred că trebuie să ne dea de gîndit. Aş cere îngăduinţa să o precizez prin două referinţe luate din „trăitul“ personal. La începutul lui 1959, mă aflam în India, la Universitatea Hindusă din Benares (eram scandalos de tînăr pe atunci...). Brusc, se răspîndeşte zvonul, nu numai în India ci în toată lumea datorită mass-media şi cancelariilor diplomatice, că Dalai-Lama a părăsit Tibetul, sustrăgîndu-se încercărilor de a-l aresta al autorităţilor chineze. Ceea ce reprezenta o performanţă, inclusiv fizică (aproape „sportivă“), excepţională date fiind iarna himalayană şi impracticabilitatea celor două defilee ce leagă Tibetul de India. (S-au ivit, bineînţeles, şi interpretări „miraculiste“ pentru a explica întîmplarea: nu era nevoie). Fapt este că el a apărut dintr-o dată pe versantul indian al Himalayei. Primul-minstru Nehru l-a invitat la New Delhi, i-a trimis imediat oficialităţi şi avioane care să-l aducă. El, însă, a cerut îngăduinţa să treacă mai întîi la Benares pentru ca să se reculeagă, spunea el, la Sarnath („parcul Gazelelor“), acolo unde primul Buddha, Gautama Siddhartha „a pus în mişcare Roata Cauzelor“. (În termenii specifici tradiţiei respective, aceasta înseamnă că a început expunerea doctrinei budiste. Era în veacul al V-lea dinaintea erei noastre. Moment extraordinar: adevărata critică a raţiunii pure – şi impure – atunci a fost iniţiată.) La epoca venirii la Benares a lui Dalai-Lama, India, aflată la 10-12 ani de la independenţă, era încă „patriarhală“, liberă de poluările pseudo-modernităţii ulterioare. Reuniunea de la Benares a fost calmă, reculeasă, vibrantă.

Or, un hazard mai curînd ciudat făcuse ca în adolescenţă să dau într-o zi, în biblioteca tatălui meu, peste o carte consacrată Tibetului unde se găseau şi cîteva extrase din *Kangiur* (cartea „sfîntă“ tibetană, compilaţie din secolul al XV-lea, dificil accesibilă la acea epocă; astăzi, călugării tibetani – i-am văzut eu cu ochii mei – o transcriu pe ordinator!). Acolo se afirma explicit că nu vor fi decît 14 Dalai-Lama (14 „coborîri“ sau avataruri, manifestări ale lui Buddha; nu „reîncarnări“. De altfel, Dalai-Lama zîmbeşte cu indulgenţă – şi chiar cu oarecare resemnare – cînd îi aude pe contemporanii noştri occidentali vorbind despre „reîncarnare“ aşa cum o fac). Aveam în mine amintirea clară a acelei „prévestiri“ (în 1909 Apollinaire scrisese un vers straniu: *voici venir le temps où l'on connaîtra l'avenir et où l'on ne mourra pas de cette connaissance...*) pe cînd îl priveam şi îl ascultam pe Dalai-Lama (a răspuns în mai puţin de 3 minute interminabilului discurs al unui oficial indian): Sarnath – Sarnath. Ultimul Buddha, al XIV-lea, revenea simbolic să încheie în acelaşi loc ciclul. Se pare chiar că, încă şi mai înainte, în veacul al VII-lea al erei noastre, monahul indian Padmasambhava, cel ce a introdus budismul în Tibet, ar fi spus acelaşi lucru, precizînd că ultimul Dalai-Lama va trebui să iasă din incinta lui tibetană inexpugnabilă, să cutreiere lumea şi să se confrunte (spiritual, „ecumenic“) cu ea: aceasta va fi marea „zvîcnitură“, impulsul declanşator al sfîrşitului de ciclu. (Aproape cu aceleaşi cuvinte, Padmasambhava a fost citat acum cîteva săptămîni – aprilie 1999 – în cotidianul francez *Le Monde:* ca să vedeţi în ce epocă trăim!)

Iată ideea de „test“ ultim al religiei ilustrată într-un mod extrem. Aş adăuga un al doilea caz de figură: destul de surprinzătoarea – şi subita – opţiune a actualului pontif roman, Ioan-Paul al II-lea, de a străbate lumea şi mai ales „timpul“ nostru, de a-i pune înainte actul religios, chipul religiei. Nu propagandă, nu polemică, nu politică: ecumenismul ca o altă dezvăluire a *sensului*, a unui *universal calitativ* pe care „religia“ îl păstrează încă în fiinţa ei.

Ne aflăm deci într-un domeniu în devenire, supus testului despre care vorbeam. Iar România a intrat, şi ea, în felul ei, în această încercare.

A. P.: Deocamdată însă este un fapt că deschiderea noastră intelectuală spre alte religii irită încă pe teologii oficiali. Sînt două atitudini care stau faţă în faţă, încordate. Sigur că, din perspectiva pe care o descriaţi adineaori, tensiunile pot fi puse în paranteză, lucrurile trec, evoluează prin intermediul acelor „teste“ spre o anumită, nouă, cristalizare. E o atitudine posibilă. Pe de altă parte, în discuţii de tipul acesta, interlocutorul e de obicei foarte sigur pe el; e compact în convingerea lui. În vreme ce eu am momente în care mă întreb cît e de legitimă opţiunea mea faţă de a lui în contextul dat. Adică în ce măsură eu pot face, într-adevăr, rău punînd în circulaţie lucruri care riscă să nu fie bine înţelese.

A.S.: E inevitabil să îţi pui asemenea întrebări. Sigur că aici nu poate fi vorba, din partea dumneavoastră, de un recul ci de o foarte atentă formulare.

A.P.: Pe mine mă descumpăneşte de pildă cutare amic cînd îmi spune: „Domnule, dacă toate religiile sînt valabile, de ce alegi atunci creştinismul? Doar din patriotism local?“

A.S.: Răspunsul nu e uşor. *Evidenţa* se formulează cu totul diferit de asemenea simplificări. E indiscutabilă şi „gratuită“, pentru că stă, esenţialmente, în inima ei de tăcere şi de claritate. Ea e garantată de faptul că te afli într-o deschidere centrată, o deschidere „semnificantă“, nu semnificativă.

A.P.: Un termen important: *deschidere centrată*.

Naţionalul: o categorie atotînvăluitoare

A. S.: Aş reveni asupra ultimelor dumneavoastră două remarci: mi se par importante, duc departe. Întîi, rapid, despre „interogaţia“ – ce naşte în mine sau îmi vine de la alţii: „de ce alegi creştinismul mai curînd decît o altă religie dacă toate sînt identice?“. Mai întîi, „identitatea“ religiilor nu e un concept inocent, evident, simplu. N-ar trebui să spunem mai degrabă că nu „religiile“ (fenomen intra-istoric) sînt echivalente în ochii lui Dumnezeu, ci *omul viu* ce le trăieşte, omul în stare de credinţă? Oriunde s-ar găsi; din toată veşnicia, în faţa lui Dumnezeu sîntem „identici în chip diferit“, dacă mă pot exprima astfel. (Nu lipsesc indicaţii în cuvîntul evanghelic în privinţa aceasta: mă gîndesc la *Prologul* lui Ioan, unde acelaşi Logos „luminează pe tot omul venind în lume“.) Dar poate vom reveni mai tîrziu asupra acestui punct.

A doua observaţie atinge un domeniu delicat, aproape grav. „Deschiderea noastră intelectuală spre alte religii irită încă oficialităţile“, spuneţi dumneavoastră. Nu mi-e uşor să răspund şi totuşi nu am dreptul să tac. Risc să par aspru în cuvîntul meu, să dau impresia că „judec“. Nu! Încerc doar să asum în gîndire – analitic – şi în context – reflexiv – o realitate căreia, deşi ţinem de ea, nu-i acordăm atenţia cuvenită. După mine, chestiunea pe care o formulaţi relevă în primul rînd de socio-cultural. De mult timp, de foarte mult timp, aria de ansamblu a Bisericii răsăritene (Europa orientală şi Orientul mijlociu) e în întîrziere acută în ceea ce priveşte formarea clerului, încadrarea credincioşilor, interogaţia vie a credinţei – nu spun faţă de „restul lumii“, ci faţă de exigenţele Duhului. „Duhul să nu-l stingeţi“ spunea Apostolul. El, Duhul, nu acceptă conservatismul repetitiv, ci invită fără încetare la lucrarea creatoare în credinţă. Or, dacă – sumar – am trasa o diagramă a societăţii ecleziastice răsăritene, am găsi (schematic, bineînţeles, şi fără ca aceasta să prejudicieze valoarea ascunsă a fiecărui suflet acolo prezent): a) o „ortodoxie“ (doctrina normativă, „sistemul credinţei“) dublată de o *ortopraxie*, un ansamblu de practici socio-familiale, cvasi-folclorice, ce întreţin, e adevărat, *dar la nivelul lor*, permanenţa faptului religios.; b) o evlavie incontestabil răspîndită şi asumată, dar inevitabil referită la „popular“, la „etnic“, la „naţional“; c) în sfîrşit, filonul din ce în ce mai plăpînd şi mai inaparent al *spiritualităţii* – ce nu se confundă, aşa cum se crede îndeobşte în mediul respectiv, cu „evlavia“, ci o transcende. Ea pune în lucrare inteligenţa credinţei, intră în căutare (*„caută* şi vei găsi“...) a urmelor divinului, oriunde ar fi ele (şi mai cu seamă în marile tradiţii ale lumii); are sensul şi gustul culturii inventive. Or, situaţia fiind cea care este de atîta timp, cum să imaginăm o pregătire adecvată a cadrelor responsabile care să deschidă şi minţile şi inimile nu numai conform aşteptărilor lumii de astăzi, dar, mai la

adînc, conform cerinţelor autentice ale ortodoxiei înseşi? Să nu ne mirăm atunci că referinţa învăluitoare, categoria determinantă pentru conştiinţa comunităţilor ortodoxe rămîne „naţiunea", „patrimoniul, solidaritatea naţională", „neamul".

Ar fi poate cazul să explicitez încă cele spuse, riscînd să agravez impresia de judecată severă purtată asupra instituţiei ecleziale ce ne preocupă aici şi acum. Or, nu e deloc vorba de aşa ceva. Totuşi, nu vă voi ascunde un simţămînt de mult timp viu în mine (şi în alţii): dificultatea de a înţelege cum se poate eschiva, menţinîndu-se în umbră, în tăcere voită, o fundamentală obligaţie de *conştiinţă;* aceea de a scoate la lumină responsabilitatea ierarhiei ecleziastice în timpul dictaturilor succesive pe care le-a trăit Europa în ultimele decenii (mai cu seamă cea mai lungă, mai întreprinzătoare, mai „eficace": cea comunistă). La urma urmei, s-ar putea spune (şi s-a şi spus) că şi acesta e un capitol „ecumenic": toate Bisericile continentului nostru (catolice, ortodoxe, protestante) au fost confruntate, „testate" în acest fel. Felul în care „(şi-)au dat seama după aceea" rămîne, pînă în acest ceas, semnificativ într-un mod grav. Există preţul şi claritatea mărturiei celor ce au refuzat pînă la capăt – uneori plătind cu viaţa – să colaboreze, în numele unei „conştiinţe" de alt ordin ai căror purtători erau prin credinţă. Prezenţa lor, lumina lor, mesajul lor ar fi altfel perceptibile – şi s-ar putea clădi pe ele –, dacă responsabilităţile ar fi cu adevărat recunoscute pînă în adînc, iar nu respinse – inestetic, aş zice – spre o penibilă uitare.

Dar nu asupra acestui aspect precis vreau să insist. Deşi ţine de el, e vorba de ceva ce ne reîntoarce la socioculturalul despre care vorbeam înainte. Cînd, către anii 1964, a început în închisorile româneşti acţiunea de „reeducare" (recuperare, convertire) a intelectualilor epocii, clerul bisericesc a fost şi el puternic „asediat". Or, argumentul fundamental, de unde decurgeau şi principiile şi metoda de lucru a respectivelor autorităţi, era că şeful statului (N. Ceauşescu) face tot ceea ce face în numele neamului, pentru binele neamului, în comuniune „spirituală" (ştiţi că acest termen intervenea adesea în vocabularul ideologiei oficiale) cu neamul. Clişeu mitologico-politic din păcate nu o dată folosit în istoria recentă a României. În consecinţă, reprezentanţii „Bisericii Neamului" erau invitaţi să ocupe locul ce li se cuvenea în rîndurile celor ce se străduiesc, patriotic, pentru binele unanim al neamului. (Lăsînd la o parte orice interogaţie sau aluzie „teologică".) Mulţi au cedat, se ştie; unii dintre ei au fost „misionaţi" în Occident, în vizite sau sejururi oficiale. Or, şi aici voiam să ajung, am întîlnit personal, începînd din anul 1966, şi foşti cunoscuţi, unii mai apropiaţi, dinainte. Ceea ce m-a răsturnat aproape, de la primele contacte, a fost nemaipomenita evidenţă – pentru mine – că aceşti oameni se liberaseră de *conştiinţă*. (Bineînţeles, nu vorbesc aici de conştiinţa psihologică, ci de valoarea de adevăr, de autenticitate.) Aproape că auzeai încă „uf"-ul de uşurare din momentul cînd referinţele dintîi, fondatoare, fuseseră înlocuite cu categoria autoînvăluitoare a „neamului" ce justifică totul. Mi-aduc aminte de un preot, profesor consacrat de teologie, care vorbea – aparent fără îndoieli sau scrupule mai adînci – despre „marile progrese ce au loc în România"... şi altele. Nici un cuvînt despre confraţii morţi sau schingiuiţi în închisoare, despre minciunile regimului, despre capitulările personale; primatul neamului acoperea totul. Nu e oare clar că într-o asemenea situaţie o deschidere ecumenică (mai cu seamă faţă de catolicism), serioasă şi exigentă, era de neconceput? Ba chiar de-a dreptul respinsă. Cînd va avea loc (şi s-ar spune că începe să-şi facă loc...), va fi un semn că o anume moştenire sumbră şi opacă e pe sfîrşite; dar şi cu condiţia ca eventualele manifestări ecumenice (printre care una de curînd parcursă) să nu se mărginească doar la emoţii primare, ci să se transmute în viziune activă.

Anca Manolescu: Dar nu aţi avut, vreau să cred, numai acest tip de experienţă.

Sinteze vii

A. S.: Evident, nici nu se poate altfel; şi, fiindcă o spuneţi, aş vrea să evoc două momente care au marcat „întru gravitate", dacă mă pot exprima astfel, „devenirea" mea ecumenică. Prin anii 1946, la Antim, în jurul părintelui Ioan cel Străin (care avea să fie în curînd ridicat şi dus în Siberia) se iscau uneori, inevitabil, discuţii în jurul problemelor legate de unitatea (şi dezbinarea) creştinilor. Într-o zi îl întreb pe părintele Ioan care e părerea lui despre catolici. Era, ca întotdeauna, calm, senin. M-a privit cu albastrul – slav – al ochilor lui şi mi-a spus: „Catolicii? E aceeaşi credinţă. Dar ce să facem? Sîntem separaţi". „Şi protestanţii?" „E altceva. S-au îndepărtat mult. Au uitat tainele, tradiţia."

Tot pe atunci, Sandu Tudor (viitorul părinte Daniel) ne-a citit în cîteva rînduri relatarea unei călătorii şi a unui popas de cîteva luni la Muntele Athos, în anii 1925-1926. Acolo întîlnise îndeaproape o figură duhovnicească cu totul singulară (dincolo de orice clişeu sau reputaţie folclorică), un călugăr român, părintele Antipa Dinescu de la schitul Prodromos, a cărui amintire am regăsit-o eu însumi la Athos treizeci de ani mai tîrziu. Sandu Tudor, tînăr ofiţer de marină la acea vreme, posedat de un fel de nesaţiu întru cele ale vieţii duhovniceşti, a avut adevărate „convorbiri spirituale" (în sensul clasic al cuvîntului) cu părintele Antipa, convorbiri ce au devenit pe loc memorie scrisă, text. Or, evocînd episodul excomunicării aruncate de un cardinal roman pe altarul Sfintei Sofii din Constantinopol la 16 iulie 1054 (dată simbolică a rupturii celor două Biserici), părintele Antipa (şi să nu uităm că pe atunci, ca şi mai tîrziu, Athosul era bastionul ireductibil al anti-catolicismului „ortodox") a avut acest cuvînt ce mi-a intrat în auzul lăuntric ca o sentinţă oraculară, înveşmîntată într-o stranie modernitate (mi s-a părut mie atunci): „Pînă ce va trece timpul excomunicării, al blestemului pe care fratele tău l-a aruncat asupra ta, te vei uita pe tine însuţi, te vei răstigni în ceea ce ai tu mai bun, vei suferi pentru el, astfel ca reîmpăcarea să vină pentru amîndoi ca o reînnoire de har".

Am luat şi am păstrat în adînc cuvîntul părintelui Antipa. În 1967, la Istanbul, unde eram alături de patriarhul Athenagoras, l-am însoţit pe papa Paul al VI-lea în vizita la „fratele său din Răsărit". Intrînd (fără ca patriarhul să fie prezent) în incinta Sfintei Sofii, azi muzeu al statului turc, Paul al VI-lea mă întreabă la un moment dat unde era locul presupus al altarului pe care fusese aruncată excomunicarea. Mă informasem de mult aşa că i l-am putut arăta. Şi l-am văzut, toţi cei prezenţi (au fost şi fotografii de presă), pe papă îngenunchind, intrînd în rugăciune tăcută pe acel loc, după care îmi spune: „Se cădea să cer iertare: am făcut-o". (A doua zi, unele ziare turceşti au publicat fotografia, adoptînd o atitudine critică; „Aya Sofia" fiind astăzi muzeu, în numele laicităţii gesturi cu conotaţie religioasă sînt interzise în spaţiul său). Mărturisesc că am trăit o clipă, atunci, acolo, vertijul calm, senin al împlinirii unei predanii de sens: de la părintele Antipa, prin părintele Ioan cel Străin şi timpul Antimului, pînă în acel loc şi act. O predanie „apocaliptică" aş adăuga, altminteri spus de dezvăluire a înţelesurilor ascunse după care se ordonează cele vădite. (Precizez că, printr-o declaraţie solemnă comună a celor doi ierarhi, anatemele din 1054 au fost abolite: timpul blestemului a trecut...)

Odată ajunşi aici am putea încerca – trecînd de la trecutul personal la un prezent mereu deschis – o privire sintetică îmbrăţişînd oameni, spaţii, sensuri. (De altfel, pe plan ecumenic, timpul nostru aspiră la sinteze vii.) S-ar putea spune, cred, că epoca noastră a fost dominată de personalităţi ecumenice care, aproape paradoxal, nu se îndreptau – mai grăbit sau mai moderat – spre unitate, ci *porneau de la ea*. Pentru un Ioan al XXIII-lea (papa conciliului de întorsătură Vatican II), un patriarh Athenagoras sau pentru actualul papă Ioan-Paul al II-lea, unitatea creştină era nu desfiinţată ci doar întreruptă: istoric, instituţional, organizatoric. Ei o trăiau intuitiv, o mărturiseau deschis. (Uneori cu riscuri din partea propriului anturaj.) Mai cu seamă cele două Biserici tradiţionale (ortodoxă şi catolică) se găseau în situaţia de a trăi separat unitatea lor esenţială. (La prima întîlnire de la Ierusalim Athenagoras-Paul VI, ziariştii internaţionali se îmbulzeau să întrebe cu un sfert de oră înaintea primei întrevederi: „Ce mai separă în acest moment cele două Biserici?" Ca să primească, din anturajul lui Athenagoras, acest răspuns: „Ceea ce ne separă sînt nouă secole de separaţie...". Şi mai direct spus: *unitatea creştină se actualizează, nu se fabrică*, nu se „realizează". Desigur, pentru aceasta, vectorii principali sînt dorinţa ei, întîlnirea vie cu celălalt, dialogul în sensul cel mai vast şi mai riguros. Ceea ce ne readuce la începutul convorbirii noastre. Carenţele „ecumenice" pe care le deploraţi într-o anumită Biserică locală nu sînt oare datorate în cea mai mare măsură absenţei – explicabilă socio-cultural, am mai spus-o – acestor factori de viaţă şi înţelegere (să spunem oare în acelaşi timp spirituali şi „moderni"?) despre care tocmai am vorbit. Dar timpul pierdut se poate răscumpăra mai repede chiar decît ne-am închipui.

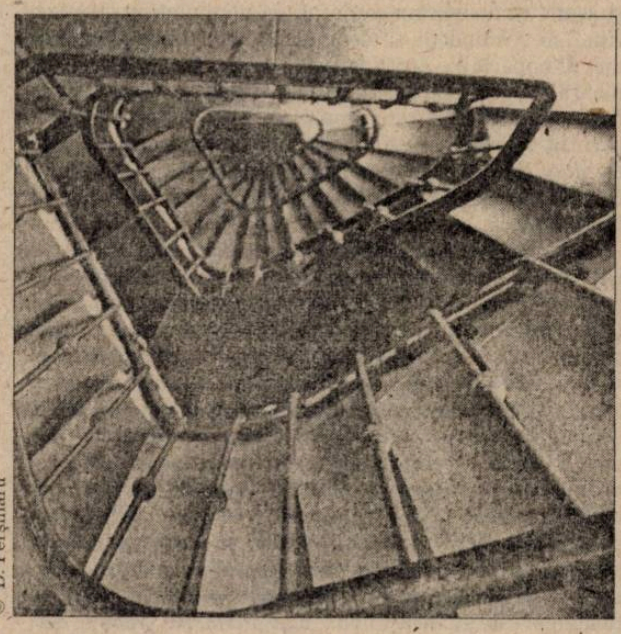

© D. Perşinaru

Un exerciţiu de „imaginaţie ecumenică"

Un exerciţiu, dificil dar eficace, de „imaginaţie ecumenică" ar fi, după mine, pe de o parte depăşirea unei fixări cronologice cantitative („în cîţi ani va veni oare această unitate a Bisericilor?"); pe de altă parte, reprezentarea structurii, formei coerente a acestei eventuale unităţi împlinite. În ceea ce priveşte prima interogaţie, s-ar putea să ne găsim iarăşi în faţa unui paradox fecund: unitatea ar putea veni cvasi-eschatologic, ca un semn ultim. Dar aceasta, aşa cum spuneam, nu împiedică (dimpotrivă!) *actualizarea* ei oriunde, oricînd, văzut sau nevăzut. Cît despre al doilea aspect, se cere imperios, cred eu, depăşirea confuziei (perpetuată prin inerţie) între *unitate* şi *uniformitate*. Cea din urmă – în fapt un fel de entropie a spiritului – e aproape spontan modul unanim de a concepe şi accepta unitatea: celălalt e ca mine, se exclude „povara" (dacă nu scandalul) diferenţei... Or, dacă unitatea creştină a avut (înainte de rupturi şi cristalizări) şi are mereu esenţial un sens dincolo de natural, el e tocmai acceptarea diversităţii, comuniunea în spirit şi în iubire cu cel care *nu* e ca mine. Aş vorbi chiar de o „jubilare" a întîlnirii cu „celălalt", cel „nu ca mine"... În felul acesta, adaug, se îndepărtează şi greutatea apăsătoare a falsului sentiment de superioritate, a altor complexe, a moralismului mai cu seamă.

„Moralina": o toxină generatoare de excluziune

A. P.: Avem într-adevăr tendinţa să ne imaginăm orice tip de desăvîrşire după modelul etic: dacă te desăvîrşeşti înseamnă că, rînd pe rînd, ca într-o operaţiune chirurgicală, fiecare limită a ta este explodată. Şi astfel, încet încet, ajungi la o formă sferică. Or, în realitate, te desăvîrşeşti cu limite cu tot, în configuraţii ce se dispun doar altminteri.

A. S.: Îmi vine în minte o expresie a lui Nietzsche (ca adesea fericit inventivă) denunţînd starea „sistemelor" religioase (Biserici, confesiuni) care, căzute fiind din spiritual, secretă un ersatz de credinţă: *moralina*. Ca un fel de toxină, vehiculată de cea mai facilă formă de a crea complexe în cineva: morala. (El avea în vedere aici instituţia protestantă cu seminarul de la Tübingen mai ales, cel care a influenţat atît de puternic în secolele XVII-XIX cultura şi filozofia germană, inclusiv pe Kant, spunea el.) Cred că asta spune mult, dacă nu totul. Şi, în primul rînd, indică uitarea duhului Evangheliei. Cînd e vorba de a semnifica gravitatea şi autenticitatea întîlnirii omului viu cu Dumnezeul cel Viu, ea dă peste cap morala. Către capătul itinerarului pămîntesc al lui Christos, aproape de „final", apostolul Petru se leapădă – aş spune fără prea multe scrupule – de trei ori de el. El, Petru, care fusese recunoscut de Învăţătorul lui drept locutorul mărturisirii de temelie a Bisericii sale. La reîntîlnirea după Înviere, Mîntuitorul nu-l dojeneşte, nu-i face un proces moralist, ci îi pune doar acea întrebare pe care „comportamentul etic" o acceptă cu greu (dacă o acceptă): „Petre, mă iubeşti tu oare?" Adică îl îndreaptă spre, îl trezeşte la acel loc punctiform unde simţi răsunînd imensitatea eternităţii vii. De altfel, acelaşi Christos aruncase în faţa reprezentanţilor moralei religioase teribila dezvăluire a celui mai cert rezultat al moralei (astfel concepută): „Vai vouă cărturari şi farisei făţarnici, că vameşii şi desfrînatele vor intra înaintea voastră în Împărăţia Cerurilor". Obiectiv analizate, structura şi acţiunea atitudinii moralizante denotă una din motivaţiile escamotate, mai bine zis travestite, ce se manifestă prin ea. Aproape indubitabil (dar mereu camuflat) creştinismul este astfel conceput ca o religie a excluziunii. Superioritatea morală îi „revine" esenţial; ceilalţi nu sînt la acelaşi nivel, nu sînt „conformi", nu sînt „buni". E cea mai sigură cale de a te îndepărta de Duhul lui Christos. El însuşi ne-a atras atenţia în pildele referitoare la Judecata din urmă: „Sînt acolo unde voi nu m-aţi văzut". Judecata lui nu e atît o cîntărire a faptelor „materiale", vizibile, cît o dezvăluire a sensibilităţii noastre de a-l percepe unde el nu e „declarat" în mod familiar.

iunie 1994

A consemnat Anca MANOLESCU

(Finalul dialogului va apărea în numărul 333, în pagina „...Din polul plus".)

Z. ORNEA

Martiriul lui Inochentie Micu-Klein

E nimerit, cred, să evoc, aici, figura tragică, de efectiv martir, a lui Ioan Inochentie Micu-Klein. A fost, incontestabil, cum se ştie, unul dintre precursorii Şcolii ardelene, cu merite cărurăreşti şi, mai ales, politice extraordinare. Fusese fiu de ţăran de prin părţile Sibiului şi, în adolescenţă, a fost ţapinar. Un călugăr iezuit care l-a descoperit, întîmplător, la Sibiu, l-a ajutat să se îndrepte spre studiile celeziastice, în 1719, adică la douăzeci şi şapte de ani, nu înainte, desigur, de a fi devenit călugăr greco-catolic. A absolvit toate studiile ecleziastice cu sîrg şi har, ajungînd să devină, în 1728, episcop, încă student fiind (Nu trecuseră nici treizeci de ani de la actul uniaţiei şi lipseau acut preoţii). Oficializarea acestei demnităţi se va petrece în 1732, cînd Curtea de la Viena l-a consfinţit episcop de Făgăraş şi membru al Dietei Transilvaniei. Acest aparent privilegiu al înaltei magistraturi a fost, de fapt, o prea grea osîndă. Pentru că Inochentie Micu-Klein (al doilea nume l-a căpătat la înnobilarea sa de către Curtea habsburgilor) a înţeles să nu osteneacă în a milita pentru drepturile promise românilor transilvăneni trecuţi la uniaţie. Actul uniaţiei încurajat, la început, de habsburgi nu a fost însoţit de împlinirea promisiunilor făcute prin cele două diplome leopoldine (mai ales cea de a doua). Cele trei naţiuni privilegiate (ungurii, saşii şi secuii) din principatul transilvan refuzau, cu îndărătnicie, să recunoască dreptul la situaţie egală tocmai populaţiei majoritare, românii, inclusiv, firește, clerului român greco-catolic. Or, Inochentie Micu-Klein nu ostenea în a demonstra că românii au dreptul să fie recunoscuţi ca „naţiune româno-valahă" nu numai ca a patra în ordine, ci în funcţie de numărul, valoarea şi utilitatea ei în stat. Fireşte că această „pretenţie" a trezit ostilitatea, mereu agresivă, a celor trei naţiuni privilegiate feudal. Dar Inochentie Micu-Klein a ştiut să utilizeze, inteligent, promisiunile legiferate dar rămase neaplicate. Pentru a-şi putea rosti dezideratele i-a cerut împăratului să-l coopteze în guvernul Transilvaniei, cu argumente de drept natural greu de ocolit. Guberniul Transilvaniei respinge, indignat, această doleanţă, cu argumente batjocoritoare la adresa populaţiei româneşti. Episcopul – bun cunoscător al literaturii de specialitate privind etnogeneza românilor prin cărţile lui Cantemir, Olahus şi Stolnicul Cantacuzino – nu dezarmează. Se deplasează la Viena în 1732, rămînînd acolo – pentru a-şi argumenta cauza – timp de doi ani. Înaintează memorii, impecabile în demonstraţie, împăratului Carol al VI-lea. Sînt primite cu înţelegere. E înnobilat, ceea ce constituia o portiţă de accedere spre guvern, iar în 1733 devine membru al Dietei Transilvaniei, unde nu ajunsese, pînă acum, un român. A fost un succes care vestea un război. Un război cu aristocraţia feudală fudul retrogradă. Episcopul, dîrz, înaintează Dietei memorii şi petiţii, alături de intervenţiile sale orale. Argumentelor adversarilor, bine fortificaţi în Dietă, că numai ei reprezintă nobleţea principatului, Inochentie le răspunde, demn, că românii sînt expresia latinităţii, a vechimii şi a numărului majoritar în structura populaţiei. Nu invocă habsburgii titlul de împăraţi „romani" ca dovadă a nobleţei lor? Singurii care, prin limbă şi origine, au, deplin, această calitate de descendenţi ai romanităţii sînt tocmai românii. De ce ar fi, atunci, ei oropsiţi şi decăzuţi din nobleţea lor originară, acaparată exclusiv de cele trei „naţiuni"? Aşadar, învăţatul episcop pornise bătălia folosindu-se, chibzuit, chiar de argumentele adversarului. Va fi începutul unei dispute de durată care nu avea să-i aducă vajnicului episcop, din păcate, victoria. În 1734 se reîntoarce la Viena unde, după conciliabule de un an de zile, obţine mutarea reşedinţei episcopale de la Făgăraş la Blaj, adică a localităţii situate în centrul principatului. Acest înţelept Inochentie Micu-Klein, este, deci, întemeietorul acelei legendare localităţi episcopale care, datorită importanţei ei crescute, va fi curînd cunoscută ca „a doua Romă", sau „mica Romă", centru al iradierii culturale româneşti, nu numai pentru Transilvania.

Dar vitregia sorţii îl împresura pe episcop. În 1740 moare împăratul Carol al VI-lea, la care găsise oarecare înţelegere şi bunăvoinţă. Pe tronul imperiului cu capitala la Viena este înscăunată Maria Tereza, apoi devenită vestită. Şi împărăteasa se va dovedi vrăjmaşă. Episcopul redactează un nou memoriu, demn, către Dietă, în care cerea drepturi pentru naţiunea română şi preoţii ei greco-catolici. Dieta a văzut în acest memoriu un efectiv sacrilegiu, refuzînd să recunoască românilor nu numai calitatea de a patra naţiune în stat dar, parcă, şi actul unirii cu Biserica Romei. Pe dată, Inochentie a plecat, din nou, la Viena, în 1742, înaintînd Curţii memorii. A recoltat un parţial succes. Pentru că, în septembrie 1743, un decret imperial sancţionează benevolenţa împărătesei faţă de clerul şi naţiunea română, fără a recunoaşte însă şi calitatea de a patra naţiune în stat. În plus, decretul îi interzicea episcopului dreptul de a mai vizita Viena fără o prealabilă autorizaţie. Împotrivirea Dietei Transilvaniei faţă de episcopul român creşte, tocmai pentru că obţinuse cîteva drepturi pe care înţelegea să le apere şi să le sporească. La sugestia Dietei, împărăteasa îl invită pe episcop la Viena, în 1744, decisă a-l face să renunţe la cerbicia lui. Dîndu-şi seama de conjuraţie, episcopul părăseşte, fără înalta încuviinţare, la începutul lui decembrie 1744, Viena plecînd la Roma. Spera să obţină aici, din partea papei, ceea ce Dieta Transilvaniei şi Viena îi refuza. Supărată foc, împărăteasa a cerut papei Benedict al XIV-lea să-l reţină, la Roma, pe dîrzul şi nefericitul episcop. Papa a dat ascultare voinţei Mariei Tereza. Va fi această poprire începutul unui exil care a durat nu mai puţin de 24 (douăzeci şi patru) de ani. Timp în care Ioan Inochentie Micu-Klein nu a obosit în a redacta şi a trimite papalităţii noi, şi tot perfect argumentate, memorii. Nici un răspuns. Papalitatea începe să-l considere şi să-l trateze drept un proscris. În locul său de scaun episcopal la Blaj e numit, după căutări, un înlocuitor, iar Inochentie, dîrz şi stăruitor cum era, continua să spere în dreptate şi izbăvire, deşi, în mai 1751, fusese silit, de emisarii papei, să semneze demisia din scaunul episcopal pentru că demiterii sale i se împotriveau regulamentele Sfîntului Scaun. Şi o ducea nespus de greu, pensia ce-i fusese stabilită neajungîndu-i, cerînd, la Blaj, stipendii pentru a se putea întreţine. În 1764, murind episcopul înlocuitor, Pavel Aron, Inochentie, deşi bătrîn, a sperat în reîntoarcerea la Blaj. S-a împotrivit din nou, neînduplecată, Maria Tereza, care, deşi episcopul fusese ales de Sinod drept prim candidat dorit la episcopie (se înainta, şi atunci, forurilor o listă cu trei candidaţi, pentru a fi ales unul) a dictat numirea altuia. Va fi ultima făclie de speranţă stinsă cu silnicie. În septembrie 1768 mucenicul Inochentie moare, în cetatea eternă a papalităţii, care nu-l ajutase deloc. Dimpotrivă, îl urgisise cumplit. Avea şaptezeci şi şase de ani, era bolnav, istovit, amărît de înfrîngeri şi umilinţe. Singura realizare, în acest lung exil impus de 24 de ani, ca să-şi mai petreacă timpul cu ceva cărturăresc, a fost alcătuirea, din 1753, a unei antologii cuprinzînd piese reprezentative din poezia latină, pe care a intitulat-o *Cărţi de înţelepciune latină. Ilustrum poetanum Flores*. Descoperită relativ recent în arhivele bibliotecii Vaticanului, antologia nefericitului episcop transilvan a fost publicată în 1992, într-o frumoasă ediţie bilingvă de dl Florea Firan şi regretatul Bogdan Hîncu. E o recuperare apărută după două sute patruzeci de ani de la elaborare. De ce a ostenit Inochentie Micu-Klein la o lucrare lirică şi nu la una cu caracter ecleziastic, pe marginea scripturilor, e o întrebare care merită preocupare. Se scîrbise, oare, atîta datorită nefericirilor izgonirii sale din episcopie şi practic a statutului său de deţinut în Roma încît, în acest lung exil, prefera să se delecteze cu creaţii lirice latine? Nu e deloc exclus ca răspunsul la această întrebare să fie chiar acesta din urmă. Apoi, în 1997, Editura Fundaţiei Culturale Române a publicat, postum, monografia în trei volume a istoricului Francisc Pall închinată vieţii şi operei nemîngîiatului Micu-Klein, în care se reproduc mai toate memoriile şi petiţiile sale, scrise integral în limba latină, limba oficială a cancelariilor. Şi nu uit să menţionez, în final, că ilustrul episcop transilvan a fost, efectiv, un martir, la care trebuie să gîndim mereu cu recunoştinţă evlavioasă.

Virgil CIOMOŞ
filosof

Transilvania, Transilvania

Este, desigur, mult prea devreme pentru a decela, în toată amploarea şi, mai ales, în semnificaţia lor mai adîncă, efectele multiple – confesionale şi politice, deopotrivă – ale vizitei papei Ioan Paul al II-lea în România. Avem încă nevoie de timp, de unul suficient de „lung" pentru a asigura necesara distanţare hermeneutică de un prezent viu (prea viu, poate, pentru a putea fi situat în imediat) ca şi perspectiva, nu mai puţin necesară, a evaluării unor angajamente, a căror împlinire este reclamată de însăşi această distanţare. Or, ştiind bine că, de cîteva secole încoace, românii au fost şi vor mai fi, probabil, marcaţi de obsesia fatidică a continuităţii înţeleg de ce anume *Dilema* se preocupă atît de devreme de soarta unui timp atît de... îndepărtat. În cazul nostru (acela „etern românesc"), împlinirea viitorului reprezintă, la limită, încununarea unui şir nesfîrşit de victorii asupra... prezentului. În lipsa unor atari semnale „lungi" – probe sigure ale sincerităţii şi, ca atare, ale seriozităţii noastre – mă voi limita la cîteva remarci contextuale, menite să aproximeze sensul unor posibile coincidenţe.

Pentru cîteva zile, vizita papală a scos România dintr-un exasperant de lung anonimat mediatic, întrerupt, vai!, doar de acele cîteva „răzleţe" (pentru că arhicunoscute) imagini ce îngroaşă, o dată în plus, portretul tipic al unei ţări din lumea a treia: copii ai străzii inhalînd cu nesaţ din pungi de aurolac, vehicole antediluviene, dimpreună cu diferitele lor tracţiuni animale, pelerinaje minereşti şi guvernamentale, relevînd de un minorat societal încă puternic marcat de topologia medievală. Plasaţi atît de „nefericit" la marginea marilor imperii ale lumii, românii intraseră, în sfîrşit, în centrul „atenţiei internaţionale". Marginea însăşi (care sîntem) părea că s-a dezmărginit. Bucuria a fost mare, atmosfera, măreaţă. Vremurile se înduplecau şi pentru noi, românii. Într-un limbaj heideggerian, vremea a vremuit favorabil, adică oportun. Inclusiv în sensul ei simplu, fenomenal.

Căci a dat Dumnezeu, Bunul, un soare frumos şi un văzduh sărbătoresc. Liliacul era în floare, păsările se avîntau în înaltul cerului, iar lumea mărşăluia veselă, curgînd rîuri-rîuri din trenurile domnului Băsescu. Toate astea la un loc, dar mai ales aleanul oficialilor şi agitaţia veselă a steguleţelor, discursurile mobilizatoare şi revărsarea frenetică a scandărilor, cîntările înaripate şi mesele frugale mi-au amintit, nu ştiu cum, de atmosfera copilăriei mele transilvane – petrecută printre români greco-catolici şi saşi luterani, ceangăi romano-catolici şi unguri calvini –, cînd, cu un buchet mare de liliac într-o mînă şi cu un mic tricolor într-alta, porneam de acasă – prietenii mei şi cu mine – pentru a participa la tradiţionala defilare de 1 Mai. Înţelegeţi, aşadar, de ce mi s-a părut, atunci ca şi acum, că fuseserăm convocaţi să împlinim un străvechi ritual de Armindeni, să ne pătrundem de acelaşi fierbinte duh al împăcării – curat „apocatastatic" – ce inspirase odinioară, într-un mod destinal (după credinţa extraordinarului Nicolae Steinhardt), finalul de apoteoză provincială – garnisit cu bere şi mititei – al inegalabilei noastre *Scrisori pierdute*. Sărbătorile ne transformă pe noi toţi – provinciali într-un univers fără centru – în simpli copii (fie ei ai lui Dumnezeu).

Tot din vremea copilăriei mele transilvane datează şi inevitabila, de altfel, angoasă (mare cît Gara de Nord!) a redutabilelor călătorii spre Bucureşti. Simţămînt propriu tuturor ardelenilor – marginali emblematici ai unui nord cîndva „originar" –, destinat să întreţină la foc mic sfînta vocaţie strămoşească a descălecatului. Într-adevăr, de la Negru Vodă şi legenda Mînăstirii Argeş pînă la Miron Cozma şi „legenda" Mînăstirii Cozia, provincialii ţinuturilor noastre septentrionale s-au simţit atraşi invariabil de sudul transcarpatic al marilor gesturi fondatoare, de tentaţia reconstrucţiei din temelii a centrului. Un asemenea ciudat (pentru români) apetit al depărtărilor are, totuşi, o explicaţie simplă, pur geografică: pentru marginalii noştri transilvani (şi nu numai pentru ei), capitala României este ea însăşi una... marginală. Nu trebuie, deci, să ne mire că tocmai centralitatea „marginală" a Bucureştiului a putut inspira dinamica transcarpatină a marginilor româneşti.

Şi pentru ca paradoxul să fie complet (iar determinaţiile sale, convertibile), am adăuga că, şi invers, centralitatea capitalei acestei ţări europene – care este, totuşi, România – se relevă a fi, la rîndu-i, „marginală" tocmai în raport cu ţinutul ei cel mai... european – Transilvania. Or, dacă marginalitatea Bucureştiului a putut intra în centrul „atenţiei internaţionale", aceasta se datorează (între altele) şi masivei afluiri înspre centru a poporenilor veniţi din regiunile noastre cele mai... marginale. Dacă, la nivel internaţional, vizita papală a însemnat o deplasare a Vestului european spre Bucureşti, la nivel naţional, ea a semnalat o deplasare a Nordului românesc spre acelaşi Bucureşti. Din acest motiv, înainte chiar de a intra în Uniunea Europeană, România trebuie să se unifice cu ea însăşi, apropiindu-şi (în sfîrşit) Ardealul. Cauza discordiei şi dezintegrării noastre naţionale – multiculturalismul şi multiconfesionalismul transilvan – trebuie (odată şi odată) să coincidă cu aceea a concordiei şi integrării noastre continentale.

În aceste circumstanţe (şi în lipsa unei descinderi în Transilvania, mai ales), vizita papei Ioan Paul al II-lea a avut un caracter mai curînd ecumenic decît... pastoral. Căci, după ce au rătăcit timp de cîteva bune decenii prin catacombe şi închisori, tocmai oile (cele greco-catolice, de pildă) au fost acelea care (sfidînd, oarecum, preceptele *Scripturii*) s-au pornit să-l caute pe păstor. Pentru a putea accede la Occidentul lor spiritual, catolicii români au trebuit mai întîi să accepte întîlnirea cu un Bucureşti secular. Şi invers, pentru a putea accede la Occidentul lor secular, liderii politici de la Bucureşti au trebuit mai întîi să accepte întîlnirea cu un Întîi Stătător spiritual... Răsturnări hermeneutice, conversiuni destinale ce relevă de un fel de *eskhaton* al timpului istoric.

Ciudate aceste vremuri de cumpănă, cînd Occidentul laic ne aduce – la bordul unor avioane-îngeri, invizibile – sentimentul religios al unei veritabile apocalipse balcanice – în care timpul însuşi pare să regreseze spre momentul „originar" (al descălecării sîrbeşti, bunăoară) –, iar Occidentul religios ne aduce – la bordul unui papamobil, super blindat – mesajul laic al unei veritabile istorii balcanice – în care timpul însuşi pare să progreseze spre momentul deconstrucţiei oricărei origini (şi descălecări).

Horia-Roman PATAPIEVICI
scriitor

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ŞI MODERNITATEA (I)

Problema de principiu a subordonării Bisericilor ortodoxe faţă de stat

În epoca premodernă, religia ortodoxă s-a instituţionalizat nu ca o credinţă personală, care angajează responsabilitatea individuală a fiecărui membru, ci ca o „lege strămoşească", care angajează adeziunea colectivă şi destinul comunităţii în ansamblul ei.[1] În raport cu statul, biserica a avut o poziţie de subordonare-autoritate: subordonată domnului pentru numirea înaltei ierarhii bisericeşti, ea singură avea autoritatea de a confirma sau infirma acordul domniei cu „legea strămoşească".[2] Cele două puteri trebuiau să fie „simfonice", iar sistemul politic să fie unul statalo-ecleziastic.[3] În epoca modernă, unificarea statului român a atras după sine o redefinire instituţională a ortodoxiei. În schimbul înălţării ei (de către puterea laică) la demnitatea de biserică autocefală şi a dobândirii autorităţii sinodale, Biserica Ortodoxă Română a acceptat să funcţioneze în virtutea unei legislaţii care a consfinţit o puternică ingerinţă a statului laic în formele sale de organizare şi decizie, abandonând prerogative civile care, în epoca premodernă, îi reveneau de drept.[4] În toate Constituţiile antecomuniste, Bisericii ortodoxe i s-a garantat statutul de „religiune dominantă în Statul român". În ciuda represiunii şi a politicii sale antireligioase, chiar şi statul comunist a asigurat Bisericii ortodoxe acest statut de unicitate vasală. Prin desfiinţarea brutală a Bisericii greco-catolice şi ruperea legăturilor cu Vaticanul (1948), statul comunist a părut a rezolva odată pentru totdeauna vechea obsesie anticatolică a ortodoxiei româneşti. Deşi marginalizată în politica statului ateu, Biserica Ortodoxă Română s-a putut întâlni cu politica statului comunist în chestiunea exaltării naţionaliste a trecutului românesc. Astfel, o veche ispită etnicistă îşi refăcea apariţia, într-un context mai mult decât straniu şi cu aliaţi surprinzători. Se ştie că, la sfârşitul secolului al XIX-lea, Patriarhia ecumenică a condamnat *filetismul*, adică identificarea religiei cu naţionalitatea. Cu toate acestea, tendinţa separatistă a multor Biserici ortodoxe naţionale, reflectată parţial şi în obsesia revendicării unei stricte autocefalii religioase, îşi găsea mereu noi forme de manifestare. Firește, era foarte la îndemână pentru orice Biserică ortodoxă *naţională* să afirme că ireductibilitatea *religioasă* a ortodoxiei rezultă din specificul *etnic* al popoarelor ortodoxe. Ortodoxismul panslavist este unul din exemplele cele mai notorii, fără a fi însă singurul. Pentru Bisericile ortodoxe, tradiţia regimului politic al sistemului statalo-ecleziastic se dovedeşte întotdeauna solidară cu ispita reducerii universalismului creştin la expresia lui etnic-regională. *Etnofilia şi statolatria sunt cele două ispite naturale ale spiritului ortodox.* Biserica Ortodoxă Română a căzut de multe ori în aceste excese, uneori furnizând argumentul ridicol că idealul statutului naţional unitar românesc este intrinsec ortodox şi că modul privilegiat de a fi creştin-ortodox constă în a te naşte român.

Sînt aceste două ispite şi *esenţial* constitutive ortodoxiei, ca spiritualitate? Răspunsul meu este nu. Nu există o matrice spirituală ortodoxă, concepută în manieră esenţialistă. Există numai un mănunchi de tradiţii comunitare şi instituţionale, care a conferit stilurilor de viaţă şi mentalităţilor asociate acestora prestigiul de „eternitate" şi „esenţialitate" al duratelor lungi ale istoriei. În Occident, lupta Bisericii cu Împăraţii a creat problematica statului, iar apariţia universităţilor a lansat chestiunea societăţii civile, ca forţă socială legitimă, independentă atât de stat, cât şi de biserică. Nimic din toate acestea în tradiţia bizantină: în Orient, aşteptarea eshatologică şi îndărătnicia concepţiei că singura formă de creştinism veritabil este idealul celui care întoarce definitiv spatele lumii (monahul) au făcut ca raportul Bisericii cu puterea seculară să se bazeze pe nişte indistincţii organice. În Occident, potrivit unei vorbe celebre, mîntuirea nu era cu putinţă în afara bisericii; în Orient, ea este posibilă *doar* în pustie; – căci în Orient, idealul monastic este virulent antiinstituţional, deopotrivă anarhic în privinţa statului şi mefient faţă de ierarhia bisericească.[5] Or, e limpede că nu se poate construi nici o tradiţie instituţională pe apoftegmele părinţilor pustiei. Drept urmare, problemele specifice modernităţii, care încă mai sînt problemele prezentului nostru, nu s-au putut articula pe experienţa istorică a tradiţiei bizantinslave. În mod evident, modernitatea a fost problema istorică a tradiţiei catolico-protestante şi nu a tradiţiei ortodoxe.

© I. D. Press International

Problema de fond: incapacitatea de a găsi un sens religios modernităţii

Adevărata şi singura problemă a ortodoxiei în faţa lumii de azi, ca formulă religioasă şi instituţională specifică, este aceea că modernitatea nu este un produs *natural* al propriei sale tradiţii istorice. Orice obiecţie conceptuală sau teologică la formula ortodoxiei este, din acest motiv, ideologică şi, pe cale de consecinţă, alături de subiect. Dacă este evident o îngâmfare să susţii că singura formă de creştinism autentic este ortodoxia, este la fel de fals a crede, cum fac unii comentatori politici, că a fi ortodox constituie un soi de handicap istoric în faţa problemelor politice şi economice ale contemporaneităţii. Distorsiunile de reacţie ale Bisericii Ortodoxe Române la anumite provocări ale lumii de azi pot fi complet înţelese dacă ţinem seama de următorii patru factori: (a) predispoziţia anumitor înalţi prelaţi la etnofilie şi statolatrie; (b) prejudecata superiorităţii *religioase* a ortodoxiei faţă de toate celelalte tradiţii apostolice sau confesiuni creştine; (c) lupta instituţiei BOR pentru putere materială în societatea românească de azi; (d) lupta BOR pentru conservarea puterii simbolice tradiţionale a ortodoxiei în domeniul culturii şi al spaţiului public românesc.

Există o tradiţie tenace, propagată prin *stilul* învăţământului religios ortodox, de a identifica BOR, ca instituţie, cu neamul românesc. Orice critică la adresa ierarhiei BOR este uneori interpretată ca un atac la adresa poporului român. Presupoziţia acestei reacţii este că singurul adăpost veritabil al destinului poporului român este BOR. Aparent, această presupoziţie este confirmată de faptul că peste 80% din români declară că instituţia care le inspiră cea mai mare încredere este BOR. Problema este: poate BOR mobiliza în scopuri politice proprii peste 80% din populaţie? Răspunsul este categoric nu. Dacă încercăm să aflăm cîţi dintre cei care se declară atît de încrezători în BOR participă regulat la viaţa bisericii, vom vedea că 17% dintre ei merg la biserică de cîteva ori pe săptămînă, iar 56% de cel puţin cîteva ori pe lună.[6] Faţă de Occident, unde cei care frecventează regulat Biserica formează un grup situat în jurul procentului de 10%, „religiozitatea" populaţiei româneşti pare a fi copleşitoare. Să interogăm însă trecutul. Pentru jumătatea secolului al XVII-lea, călătorii străini în ţările române relatau, cu uimire, asidua religiozitate a boierilor pământeni: aceştia îşi începeau ziua cu o slujbă, după vizita la domn şi rezolvarea treburilor din divan asistau la liturghie, iar de sărbători îşi treceau toate nopţile rînduite în biserică, la slujbe. Dar religiozitatea atît de mare în aparenţă, observa cu maliţiozitate A. D. Xenopol, era cu totul superficială: căci, deşi onorau pe Dumnezeu prin serbări şi rugăciuni nesfîrşite, aceşti „credincioşi" îşi băteau în fiece zi joc de numele lui, luîndu-l în deşert în jurămintele lor, tot atît de des călcate pe cît şi făcute.[7] Două secole mai târziu, un fin şi competent observator al societăţii româneşti de la 1866 (consulul general al Belgiei în România) confirmă şi el, în materie religioasă, ritualistica emotivă şi superficial ubicuă, cuplată cu o absenţă aproape totală a sentimentul religios profund.[8] Aceasta nu înseamnă că românii ortodocşi nu sînt capabili decît de impostură religioasă: înseamnă doar că sentimentul religios, la români, nu acoperă aproape deloc spaţiul public. El poate fi căutat, şi găsit, în mediul monastic, singura zonă în care ortodoxia contemporană mai este încă profund autentică. Dar nu în zona publică, unde ortodoxia, dincolo de alianţa ei tradiţională cu statul, nu a avut alt tip de prezenţă. O ilustrare clară a acestei observaţii ţine de faptul că, la români, planul ritual al religiei este complet decuplat de planul etic al comportamentului cotidian. Dacă, potrivit tezei lui Max Weber, religiozitatea protestantă a putut articula o etică laică a muncii în solidaritate pe un set de valori strict religioase, în mediul ortodox românesc nu a existat nici o cuplare între sfera ritual-religioasă şi sfera moral-politică. Etica ortodoxă nu a putut genera un comportament laic contractual, etic şi cetăţenesc, deoarece niciodată ortodoxia nu a fost prezentă în spaţiul public cu intenţia de a promova astfel de valori. De fapt, ea nu a promovat niciodată ideea de spaţiu public, ca loc de manifestare *legitim* al autonomiei individului. Ca atare, potrivit tradiţiei istorice, la românii ortodocşi religiosul este complet decuplat de etic şi de civil.

Pe de altă parte, conţinutul acestei religiozităţi de tip „lege strămoşească" este în mare măsură dominat de puterea a ceea ce fiecare comunitate apucă să primească ca fiind „tradiţie": ponderea miturilor, superstiţiilor şi elementelor de religie populară fiind copleşitoare în raport cu o cultură religioasă bazată pe acurateţea conceptelor teologice.[9] Spre deosebire de religia oficială, religia trăită era impregnată de superstiţii, vrăjitorii, descîntece, farmece şi obiceiuri arhaice. Valabilă pentru religia trăită în secolele premoderne, ea mai este valabilă, schimbînd ce este de schimbat, şi azi. Dacă *în sus*, ortodoxia a acceptat să servească statul, *în jos* ea a consimţit să coabiteze cu extravagante forme folclorice de religiozitate populară . Or, aici apare o problemă. Cînd, în România de azi, majoritarii îşi declară afiliaţia religioasă ortodoxă şi analiştii construiesc statistici copleşitoare pe baza acestor cifre, nimeni nu se întreabă ce mai înseamnă, azi, a fi ortodox. Cei care îşi bazează raţionamentele ortodoxizante sau îngrijorările cetăţeneşti pe o statistică de tipul celor 80% care au încredere în BOR şi, în acelaşi timp, nu nutresc nici o încredere în alte instituţii democratice, ignoră faptul evident că societatea românească, asemeni celei occidentale, este una profund *laicizată* (deoarece a suferit în mod ireversibil procesul de scoatere a religiei din sfera publică şi de fixare a ei în sfera privată), ireversibil *secularizată* (deoarece, prin modernitate, societatea românească a păşit definitiv în logica transformării valorilor religioase în valori profane) şi, prin deschiderea unei pieţe libere a bunurilor religioase, societatea noastră a intrat şi în logica pluralismului cultural care marchează sfârşitul supremaţiei religioase a creştinismului.[10] Pentru mobilizările de mase, religia, în societatea românească modernă, nu poate fi decît un pretext. E drept că, asociată cu naţionalismul, religia poate încă oferi surprize: dar accentul cade pe naţionalism şi nu pe religie.

---

1. Daniel Barbu, *Şapte teme de politică românească*, Antet, 1997, p. 114 (aceste chestiuni sunt tratate mai ales la pp. 17-35; 107-127). În acelaşi sens, pentru ilustrarea raportului lege strămoşească / lege religioasă, vezi poziţia credincioşilor din Călata în chestiunea unirii cu Roma (1699): Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2, Bucureşti: Editura Institutului biblic şi de misiune al B.O.R., 1980, p. 304.

2 „Clerul a fost întotdeauna supus în statele române autorităţii lumeşti, reprezentată prin persoana domnului" (A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. III, ediţia a patra, 1988, pp. 515; 517; că Biserica era într-un sens omnipotentă, dar sub ascultarea totală a statului, reprezentat de domn, este şi concluzia lui C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, ediţia a treia, 1938, pp. 407-8).

3 Şerban Papacostea despre influenţa ideologiei politice bizantine, în: M. Bărbulescu, D. Deletant, K. Hitchins, Ş. Papacostea, P. Teodor, *Istoria României*, Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1998, pp. 171-173; 178 şi 198. Despre relaţiile dintre stat şi biserică în ţările române, Andrei Pippidi, *Tradiţia politică bizantină în ţările române în secolele XVI-XVIII*, Bucureşti: Editura Academiei R.S.R., 1983, pp. 100-109.

4 Despre această reaşezare instituţională, vezi M. Păcurariu, *op.cit.*, vol. 3 (1981), pp. 119-138.

5 „Faţă de lume, raportul ortodoxiei este strict negativist", spunea în 1926 Mircea Florian, rezumând atitudinea ortodoxiei faţă de secol prin formula „anarhie sau formalism *ne varietur*" („Cultura română şi ortodoxia", în: *Dreptul la memorie în lectura lui Iordan Chimet*, vol. IV, Cluj: Dacia, 1993, pp. 268-269; pentru a caracteriza lapidar idealul creştinismului răsăritean, Daniel Barbu a folosit formula *extra coenobio nulla salus* („Note despre spiritualitatea creştinismului răsăritean în secolele VIII-XII", Postfaţă la André Vauchez, *Spiritualitatea Evului Mediu Occidental*, Bucureşti: Editura Meridiane, 1994, pp. 172-173).

6 Sondaj METRO MEDIA / Transilvania, 1-18 noiembrie 1990.

7 Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. IV (ediţia a patra, 1993), p. 407.

8 Valeriu Stan, „Un raport consular belgian din 1866 despre caracterul şi moravurile românilor" (1992), citat de D. Barbu, *Şapte teme*, pp. 19-21.

9 În aceşti termeni caracterizează viaţa religioasă din principatele româneşti Pompiliu Teodor, „Secolul luminilor în ţările române", în: M. Bărbulescu *et al.*, *Istoria României*, p. 315.

10 Jean Baechler, „Religia", în Raymond Boudon (ed.), *Tratat de sociologie* (1992), Humanitas, 1997, pp. 507-517.

(Partea a doua a textului „Viitorul dincolo de secularizarea internă" va fi publicată în numărul viitor.)

Bazar

Pe gratis

Pe vremuri, scriam un articol despre ce se putea face gratis în Bucureşti. Enumeram pe atunci, discuţiile pe marginea fîntînii din Piaţa Universităţii, băutul apei de la ţîşnitorile oraşului, din unele cofetării (cele cu tradiţie, gen Bucureşti, unde paharele te aşteaptă pe o masă) sau farmacii, băutul unui suc sau whisky la un vernisaj sau recepţie la care ai nimerit întîmplător, mersul cu autobuzul (cel puţin după ora 8 seara), gustatul brînzei în piaţă... Cu timpul, economia de piaţă, chiar haotică, sălbatică şi în tranziţie a mărit sfera ofertei gratuite, evidente, în scopuri promoţionale. La început, puteai folosi toaletele de la Mc Donald's, apoi citi ziarele, pe gratis, acolo. Treptat, a apărut *sampling*-ul: mai întîi ţigările – ce ţi se ofereau în speciaf dacă erai aşezat comod într-un bar, consumator consacrat; apoi au început – sucurile şi supele, în pahare mici, de plastic, împărţite de fete în şorţuri prin supermarket-uri. Acestora li s-a adăugat o categorie de pseudo-gratuite: paharul de Cola gratuit dacă eşti autorul unei consumaţii mai mari, pliculeţul cu detergent sau tamponul anexat revistelor pentru femei (altfel, destul de scumpe). Aceste „gratuităţi" se înscriu pe linia încurajării consumatorului, însă doar din momentul în care a trecut, oricum, pragul implicării. Tot gratis, ai, acum, acces la categoria „circ". Dacă, pînă mai ieri aceasta se reducea la discuţii politice la care puteai asista ca spectator, acum există nenumărate aniversări – de la Sf. Valentin la venirea Papei sau a lui Bill Clinton. Ai acolo, ocazia să-ţi exerciţi dreptul de spectator fără să dai un ban – fie că e vorba de o cauză nobilă (oprirea bombardamentelor NATO), fie de promoţia vreunei firme (concertele organizate de CONNEX etc.).

Gratuită a devenit, din fericire, şi informaţia. Desigur, numai un anume tip de informaţie: cea publicitară şi culturală. Cea publicitară poate fi percepută de la panourile publicitare ce-ţi iau ochii pe toate gardurile pînă la fluturaşii ce ţi se oferă, tot mai des pe la colţuri de stradă. Toate acestea intră şi în categoria de informaţie culturală mai largă. Acesteia i se adaugă şi pliantul *Şapte seri*, care este chiar un ghid al consumatorului rafinat şi, oarecum, iniţiat. De altfel, chiar poate fi găsit numai în anumite locuri, accesibile unui consumator „elevat": librăriile Humanitas, librăria de la Dalles, cinematografe, localuri „de atmosferă".

Fluturaşii care ţi se înmînează pe stradă te informează şi-ţi oferă. Diverse: de la pizza pînă la slujbe şi soluţii pentru slăbit. Stilul lor este, în primul rînd, persuasiv. Dorinţa de a ne convinge se manifestă prin aglomerare: multe exclamaţii, multe îndemnuri, şi, uneori, interogaţii retorice. *Doriţi bani? Sunaţi acum!* (Reţea distribuţie cosmetice, parfumuri pariziene de lux); *Ştiaţi că în România la fiecare 3 minute se sparge un apartament? Doriţi să plecaţi de acasă convinşi că acest lucru nu se poate întîmpla cu apartamentul dvs.? Vă sfătuim să cumpăraţi o uşă metalică de înaltă siguranţă.* (PANATO C&T IMPEX SRL). Uneori, îndemnurile sînt mult prea complicate pentru a fi citite destins: *Verificaţi dacă aveţi în colţurile pliantului un număr din 3 sau 4 cifre şi calculaţi suma lor (...) (Another Life* Servicii România SRL).

Cu toate acestea, fluturaşii sînt ai tăi; te poţi bucura că cineva are grijă de tine, găseşte soluţii pentru tine, îţi dă ceva (şi nu-ţi ia). Chiar dacă nu urmează îndemnurile de pe ele, oamenii le păstrează, bucurîndu-se de un pas înainte pe calea „gratuităţilor".

Iaromira POPOVICI

Firescul de ieri

Oul amestecat cu o carte de vizită

Am găsit o carte de bucate – *„1501 feluri de mîncări"* de C-tin Bacalbaşa, ediţia a II-a, apărută (nu ştim exact) prin anii '20-'30, în colecţia „Dictatura gastronomică" (!), la Editura SOCEC. Ideea iniţială era să caut exemple pentru modul absolut delicios în care cărţile de profil sînt „personificate" alimentele (care sînt, de pildă, tăvălite prin unt, culcate în tavă, lăsate să se odihnească). Mai mult decît atît („cega astfel jupuită, o culci fierbinte în patul de unt pe care-l topeşte cu fierbinţeala ei"), am descoperit o întreagă epocă, cea interbelică, în care tradiţia mergea alături de influenţele Occidentului (care dădea moda), dar şi de celę estice *(Bibilica sovietică)* într-o aşa armonie, încît la capitolul „Prăjiturile" există două subcapitole – „Prăjiturile noastre" şi „Prăjiturile străine". Cunoscătorii beneficiau de o bonificaţie, indiferent de predispoziţiile lor naţionale, în „Colţul gastronomului rafinat" (exemple – *Supă de vişine, Spanac cu banane, Salată de chrysanteme, Supă Mussolini*).

Uneori, tabloul preparării capătă proporţii înfricoşătoare, scandaloase pentru sufletele caritabile: *„Iei păstrăvii din apa unde stau, îi ameţeşti cu o lovitură peste cap, îi cureţi înăuntru şi afară. Îi pui pe o tavă, îi stropeşti cu oţet, apoi îi asvîrli în apa în clocot unde se încolăcesc numaidecît"*. Din contră, tabloul amestecării gălbenuşului cu restul compoziţiei are o eleganţă de-a dreptul aristocratic-decadentă: se foloseşte *„o lopăţică de lemn şi, dacă n-o ai, o carte de vizită"*. Numele preparatelor e un adevărat concert pestriţ, vesel orî sobru, fără nici o legătură cu natura mîncării): *Supa neputinciosului, Supă ţărănească exotică*, dar şi *Supa Cécile Sorel, Mere mica înţelegere, Carne gmeţită, Purceluşul excentric*. Cînd vine vorba de pui, fantezia e fără limite: *Puiul «Femeia harnică»*, dar şi *al arendăşiţei, al menajerei (o mîncare parisiană), al mătuşicăi, al coanei mari, al gazdei vrednice*, dar şi *al cucoanei mele, al exploratorului, iadului, ţaţei şi toreadorului*. Artistele vremii inspirau terminologia dulciurilor – *Sufleul Sarah Bernardt* (cu pricomigdale şi curaçao), *Cupa Adelina Patti* sau *Melba*. Dintre bombe, gospodina putea opta între *Bomba omului cu chef* şi cea *a Americii de Sud*, tot aşa cum avea de ales între variante franţuzeşti, englezeşti, americane, ruseşti, între *Fazanul regal* sau cel *ca la Praga*. Un autor dramatic îşi putea găti salata omonimă din andive, ţelină, sparanghel, cartofi şi ouă răscoapte, dar tot cetăţeanul trebuia să ştie (autorul îl avertizează): cataiful cu frişcă e „denaturat"; adevăratul cataif (nu cum se găseşte la toate cofetăriile), cel turcesc e fără frişcă.

Pentru cultura lor generală, românii pofticioşi erau puşi în temă cu denumirea de „mititei". Aceasta a apărut prin 1872 sau '73 şi a fost lansată de umoristul N.T. Orăşanu zis Nichipercea, care a botezat tot meniul birtului lui Iordache Ionescu din strada Covaci. Ţuica a devenit „o idee", fleica „o inocentă", ardeiul roşu „o torpilă". Mititeii erau la origine „cîrnaţi mici". Doar ei şi „bateria" (un litru de vin şi o sticlă de borviz au rezistat probei timpului.

Cartea e un adevărat cod al bunelor maniere. Deoarece *„vechile mese franceze cu 3 servicii au cam dispărut"*, din cauză că erau scumpe, la modă era la acea dată „sistemul *cu două servicii"*. Şi anume „Supa se distribuie tot pe masa de serviciu de către servitori, apoi urmează mezelurile, mîncarea de peşte, alta de carne cu sos, friptura sau fripturile şi sălata; în al doilea serviciu: brînza, înghetata, fructele, compoturile, prăjiturile, bomboanele." De mîncare se ocupa doamna, de vinuri domnul, necum altfel. Mîncînd în studenţie toată ziua ochiuri sau pîine cu Vegeta, tînărul de azi priveşte la o carte ca cea a domnului Bacalbaşa ca la o fotografie din New York. Totul e îndepărtat şi ireal. Totuşi, aşa se trăia în România interbelică, în decenţă, eleganţă şi *self-respect* (ca să ne exprimăm la fel de cosmopolit, în ton cu *English Cartofii*).

Iulia BLAGA

Povestea lui Ion Caraion şi a talentului său

Acum, cînd „dosarul Caraion", după polemici detectivistice, se îndreaptă spre o clasare apăsată de un dezgust ornamentat, uneori, de o milă confraternă – îmi permit să-l privesc şi să propun o perspectivă care sper să nu scandalizeze mai mult decît „cazul" acestui scriitor dispus oricînd şi oricum să uimească. Pentru mine, toate aceste documente – duse sau neduse la Secu, smulse sau nu din Jurnalul său, montate sau nu în birouri speciale – constituie capitolele unei poveşti despre un scriitor extraordinar într-o vreme extraordinară. O poveste fără de ghilimele, despre ce poate face literatura dintr-un talent excepţional – de poet, de critic, de eseist, de gazetar, în toate de primă mărime – înrobit de ea, înnebunit de ea pe măsura orgoliului său nu numai nechibzuit, dar şi îndreptăţit. Doar cei care nu ştiu cum un scriitor de mare forţă îşi scrie povestea, modelat de ea şi modelînd-o pînă a o numi destin, mă pot suspecta că prin acest termen edulcorez drama sau că o literaturizez – păcat, se ştie, groaznic, interzis oricărui tratament ironic într-o lume care, toată, din măduva oaselor şi pînă în creier, stă pe un Text, pe o poveste, Veche şi Nouă.

Accept, prin urmare, ca să se numească literatură, ba chiar literaturizare (de ce nu roman?, acesta, cu Caraion, e mai bun decît „La vie est ailleurs" al lui Kundera, adică mai enigmatic) ceea ce povestesc aici. Dar nu înainte de a pune o întrebare: cunoaşte cineva, a citit sau a auzit de referatele literare ale lui Caraion în calitatea sa de consilier la „Cartea Românească", pe vremea directoratului lui Marin Preda? Florin Mugur îmi vorbea stupefiat şi entuziast de ele – nu erau referate, n-aveau nimic din stilul stas, tras la indigoul indiferenţei, erau recenzii, cronichete, scăpărînd între furie, dispreţ şi îngăduinţă, bijuterii stilistice pe care le iscălea fără să se gîndească la publicare. Vor fi mai existînd pe undeva? Se poate discuta dosarul acestui „monstru" fără ele?

„Ion cel negru" – cum îl numea Paul Georgescu, mai mult decît amical, cu o anume admiraţie, deşi îi putea face faţă oricînd în materie de sarcasm distrugător – avea o credinţă fanatică în talentul său. Îl respecta ca pe Dumnezeu. Se respecta. Nu se înşela – se înşela rar în ale literaturii. Mai mare, mai bun decît el – ca să vorbim copilăreşte, cum se cuvine între poeţi – nu-l considera decît pe Arghezi spre care (cu o stîngăcie înduioşătoare a unei invidii care, altfel, nu se umilea în faţa nimănui) tindea şi tînjea pe toate planurile, fie ale psalmistului, fie ale pamfletarului, după cum dă semn formidabila lui prefaţă la ediţia în două volume apărută la „Cartea Românească". Cine vrea să înţeleagă Arghezi se duce la prefaţa lui Caraion, iar pentru Bacovia n-are voie să nu ştie eseul acela inegalabil „Sfîrşitul continuu". Politica – de la sinceritatea antifascistă de stînga, neblocată în prosovietism şi dusă pînă la dezgustul anticomunist – nu-l obseda ca pe scriitorul român obişnuit, normal la cap. Ar fi însemnat să se înserieze. Nu accepta. Nu accepta să fie banal, nu se integra în clişeele „solidarului" sau „solitarului", nu ştia să plictisească – nu, printre atîtea păcate, acesta, cel mai greu în literatură, nu l-a făptuit niciodată. Nu putea scrie de mîntuială, pe orice text îşi punea semnătura cerea, imperios, atenţia maximă a cititorului, emoţia lui literară, inteligenţa lui. Putea fi bănuit de grandomanie – niciodată de calofilie. De grafomanie – nicicum de prostie. Orgoliul lui – şi el „hors série", mai solid decît al celor mai mulţi scriitori români de valoare, fiindcă nu se compromisese politic – nu avea morală. E cel mai greu de priceput la cîtă moralină secretăm zilnic, în cantitate de masă.

Orgoliul lui îşi căuta doar cititorul, fie şi „ipocritul frate", primul fiind el însuşi. Nu accepta să-l dezamăgească, fie că scria referate literare de uz intern, fie că scria în jurnalul său, fie la Securitate, fie în reviste obscure, fie unui prieten, fie Diavolului însuşi. Pînă şi în Pactul cu Diavolul – Caraion era dintre cei, puţini, care ştiu că acest pact e de neocolit în viaţa scriitorului de talent – pînă şi Satanei îi scria cu inspiraţie literară, cu putere enormă de observaţie, cu bogăţie de idei, cu o viaţă luxuriantă a frazei; nici măcar Diavolului nu-i putea scrie (dacă a „informat" Securitatea, pentru poveste e o nuanţă spre folosul ei!) în şabloanele care ştia foarte bine că-l mulţumesc. Lui însuşi sau unui general mai mult sau mai puţin (o)cult, Caraion trebuia să-i descrie – fabulos, scenă de nuvelă exemplară! – cum o mamă îl „terorizează" pentru a afla de la el cine şi cum e primul soţ al fetei aflate departe; făcea cu Diavolul (sau cu sine) eseuri pline de eminente consideraţii morale, teorii perverse despre exil şi „propagit", îl şi se „informa" prin portrete şi schiţe fulgerătoare, prin butade, cancan-uri şi hai-ku-uri, orice situaţie era sub controlul literaturii, cu o vervă dusă pînă la dizgraţios, cu o frenezie stilistică în cele din urmă fascinantă. Da, el putea să facă literatură extraordinară pînă şi cu Secu! Îi era indiferent cu cine – duşman sau prieten –, dacă textul lui era bine scris! E monstruos? E mizerabil? E de neiertat.

Şi mai ce?

Şi mai cum? Literatura română, prea puţin dostoievskiană, nu mai cunoaşte – la acest nivel al talentului – un asemenea caz nu de „dublu", ci de „posedat". De posedat al literaturii.

Radu COSAŞU

„Nu vreau să recompensăm filme inofensive“ David Cronenberg

Cannes '99

Cinematograful de autor în viteză de croazieră

În ultimii trei ani, Palme d'Or a fost luată de filme prezentate pe „suta de metri“ finală: Imamura + Kiarostami în '97, Angelopoulos în '98 iar acum, fraţii Dardenne. **Rosetta** belgienilor a fost proiectată, ca şi **Eternitatea**.... grecului, exact în ultima zi – cînd toate pariurile şi pronosticurile îl dădeau cîştigător pe Almodóvar cu **Todö sobre mi madre / Totul despre mama mea**... Chiar şi-ntr-o ediţie lipsită de pasiuni, cum a fost aceasta – a 52-a –, e loc pentru surprize. Dacă filmele au fost, într-o majoritate zdrobitoare, fără mari pretenţii – ideologice sau estetice –, palmaresul a fost „de autor“! A doua zi după decernarea premiilor, cotidianul **Libération** găsea cu cale să laude „libertatea de spirit“ a preşedintelui (juriului) David Cronenberg care a acordat „Palma“ unui film diametral opus cinema-ului său... Ce-i drept. Dar poate că nu este *total* lipsit de relevanţă că recompensa supremă s-a dus la unul din cele mai *scurte* filme din Festival: 1h 30! Într-o competiţie dominată de „mamuţi“ de 2h-2h 30, şi deschisă de monumentalul (şi „monomentalul“) **Bărbier din Siberia** al lui Nikita Mihalkov (3h!!), decizia de a premia **Rosetta** ar putea fi văzută şi ca un „sic“ în direcţia inflaţiei de peliculă...

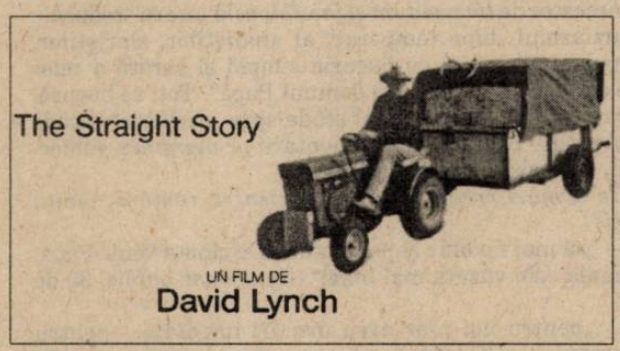

Evitînd şantajul supraduratei (deşi nu de tot: în palmares s-au regăsit şi **L'Humanité** al francezului Bruno Dumont – unul din cele mai inutil-lungite filme de la Cannes! –, şi **A Carta (Scrisoarea)** portughezului Manoel de Oliveira – 2 ore bătute pe muchie de masacrare meticuloasă a **Principesei de Clèves...)**, juriul n-a putut evita, totuşi, „supradoza“ de ridicol: a reocmpensat de două ori acelaşi **L'Humanité** – o dată cu „Marele premiu“ (fie: filmul este indiscutabil original şi provocator), a doua oară cu „Premiile de interpretare“ feminin/masculin, neprofesioniştilor Séverine Caneele (ex aequo cu „Rosetta“ Emilie Dequenne!) şi Emmanuel Schotté... Decizii cel puţin teribiliste şi cu siguranţă injuste: cînd ai în competiţie actori unul şi unul (cele patru femei ale lui Almodóvar – Cecilia Roth, Marisa Paredes, Antonia San Juan şi Penelope Cruz –, Bob Hoskins, Sissy Spacek, Valeria Bruni Tedeschi, Richard Farnsworth, ba chiar şi versatilul „Beat“ Takeshi!) care fac roluri de referinţă, cum să premiezi două *trupuri?!* Altă gafă: recompensarea scenariului la **Moloh,** scris de Yuri Arabov şi Marina Koreneva pentru Aleksandr Sokurov... Rusul a făcut un film bizar, la limita ermetismului („o zi din viaţa lui Adolf Hitler şi Eva Braun, în vacanţă în munţi“), o peliculă hipnotică şi respingătoare în acelaşi timp – dar în care era evident că *imaginea,* şi nu argumentul scenaristic, impunea admiraţia! În fine, dacă „Premiul de regie“ primit de Almodóvar – pentru prima oară în competiţie! – este recuperator şi uşor subcalibrat (chit că **TSMM** nu este cel mai bun film al spaniolului!), cel conferit veteranului de Oliveira (91 ani!) pare mai mult o reverenţă în contratimp: în '98, portughezul a fost în afara competiţiei cu superbul **Inquiétude,** anul acesta a revenit – *în* competiţie – cu involuntar-hilarul **A Carta,** şi Cannes-ul, din raţiuni foarte transparente, s-a grăbit să-l recompenseze, postulînd încă o dată că Festivalul premiază *autori,* şi nu *filme*...

Autori, Cannes '99 a avut parcă mai mulţi ca oricînd: pe lîngă cei deja numiţi, Bellocchio, Carax, Egoyan, Greenaway, Jarmusch, Kaige, Kitano, Lynch, Ripstein, Robbins, Ruiz, Sayles, Soderbergh, Herzog şi Iosseliani – ultimii trei în afara competiţiei. În secţiunile paralele („Un Certain Regard“) au fost prezenţi Monteiro, J.M. Straub – D. Huillet, Christopher Doyle (operatorul lui Wong Kar-wai, cu primul său film, **Away with words**); Spike Lee (cu **Summer of Sam**) a fost în „Chenzina realizatorilor“, alături de Sofia (fiica lui Francis) Coppola, cu foarte apreciatul **The Virgin Suicides...** La sfîrşit, toată lumea bună a strîmbat din nas la filmele din competiţie şi a ridicat în slăvi amintitele secţiuni paralele.

Şi totuşi, n-a fost o ediţie „catastrofală“, cum au descris-o unii. A fost doar una călîie. Călduţă. Cuminte. Fără revelaţ, fără revoluţii. Iar unul dintre motivele acestei temperaturi moderate a fost însăşi opţiunea multor autori: Almodóvar, Lynch, Jarmusch, Kitano – toţi au virat-o sensibil spre „straight stories“ (după titlul filmului lui Lynch, **The Straight Story**) adică spre poveşti cursive, nu neapărat „cuminţi“ (cu Almodóvar, e şi greu!), ci clasice, cu cîrlig comercial. Cu excepţia lui Sokurov şi Carax, ceilalţi autori prezenţi la ediţia 52 au adus filme făcute pentru un public mai larg decît cel cu care sînt ei obişnuiţi – filme pentru „gospodina din primul rînd şi pentru puştiul acneic din ultimul“ mai curînd decît pentru criticul ochelarist de la marginea celui din mijloc... Marea „descoperire“ la Cannes '99: Emoţia! Am plîns la unele filme, am rîs cu lacrimi la altele – uneori, am trecut de la una la alta la o simplă schimbare de cadru (la Almodóvar, de pildă).

Ce a spus, „printre rînduri“, ediţia 52 a Cannes-ului? În primul rînd, că marii autori s-au cam plictisit de „printre rînduri“! Că şi-au dat seama că nu e nevoie să fii „abscons“ pentru a fi mare. Că nu e nevoie să fii prea subtil pentru a fi bun. Şi, în acelaşi timp, că se poate trăi şi fără Hollywood! Cînd numele mari ale „cinematografului de autor“ uită o clipă ce îi separă de marele public, şi cineast, şi public iese cîştigat! Poate că n-a fost o ediţie cine ştie ce sofisticată, şi poate (cu certitudine!) nu ne-a fost dat să asistăm la „naşterea (nici) unei capodopere“... Ei şi? **E la nave va...** Doar că a trecut în viteză de croazieră, aici pe Croazetă.

Alex. Leo ŞERBAN

Îi invităm pe cititorii noştri la
o nouă întîlnire cu redacţia *Dilemei*
vineri, 11 iunie 1999, ora 17^{00},
la Galeria „Craii de Curtea Veche“
(str. Covaci nr. 14)
Tema discuţiei va fi *BOEMA*

Cronica literară de tranziţie

Ieşii la tîrg

CRONICĂ ***s.f.:*** „Scriere în care se expun cronologic evenimentele din viaţa unui popor; letopiseţ, anale“
(DEX)

În viaţa poporului nostru întîmplatu-s-a recent evenimentul Tîrgului de Carte, de la Teatrul Naţional, învrednicit şi cu o „Baricadă“ de pe care cărturari şi boieri mari au strigat către ceruri şi către puternicii zilei voroave de amarnică mînie împotriva TVA-ului pe hrisoave. Ei au glăsuit, ei pre sine s-au auzit.

Înlăuntrul Tîrgului, multă forfotă, mult popor, mult năcaz. Ci eu nu basne o să băsnesc, şi nici cuvinte deşarte. Nu poate omul să spuie aşa pre cale tot. Din noian de carte, m-am nevoit a da samă numai de cele izvodite în cetatea de scaun a Moldovei, nu din alte pricini (Doamne, păzeşte şi apără!), ci doar să aibă letopiseţul o croială. Dară şi acestea văditu-s-au puzderie, şi atunci nemernicul de mine cu chibzuială am purces a alege taman acelea cărţi, şi numai pre acelea, care au dat duhului meu o tresărire mai mică au mai mare.

Aşa, bunăoară, a fost cînd mi-au căzut ochii pe opurile criticului literar de aleasă ţinută universitară din dulce-amarul tîrg al Ieşilor (Soare, cum de nu te stîngi?/ Viaţă, cum de nu ne leşi?/ Numai jale e la Ieşi!/ Plîngi, Moldovă, plîngi!), Daniel Dimitriu pre numele său. Cu ediţia a doua a monografiei *Grădinile suspendate – Poezia lui Alexandru Macedonski* (Polirom, Iaşi, 1999, 208 p.) şi cu o **nouă** carte despre amărîtul băcăuan, de care mult drag a prins *(Bacovia după Bacovia*, Junimea, 1998, 166 p.), învăţatul comentator de poezie ne arată nouă azi că n-am fost cu greşală cînd am chitit că, prudent şi tenace, minuţios şi precis, neiubitor de frondă şi tam-tam, moderat dar nu călduţ şi nu oportunist, sigur pe sine fără, însă, fumurile „autorităţii“, Daniel Dimitriu este un metronom bine reglat, măsurînd fără accidente ce are de măsurat şi dînd fără spectaculozitate indicaţii exacte. Tonul criticii sale nu are, de pildă, naturaleţea colocvială a lui Alex. Ştefănescu, nici calofilia cochet-savantă a lui Gh. Grigurcu, ci o deliberată, profesorală sobrietate analitică, cu o toleranţă infuzată de discernămînt, în linia Perpessicius – Pompiliu Constantinescu.

Din aceeaşi urbe, pradă mîinilor mele căzură şi - *Exerciţii*-le *de îndoială (Eseuri şi alte texte)* (Junimea, 1999, 182 p.) ale mai „răului“ Val Condurache care, şi întru ale politichiei, şi întru ale literaturii, a avut şi are de zis gînduri ce ca biciul şfichiuiesc şi pîrlesc ca vitrionul. Precum sfîrleaza să va învîrti a ciudă, acolo, în Empireu, Marin Sorescu cînd va citi cum îi beşteleşte conduracul dregătoria, ca lăcusta va sări de-o poştă Eugen Simion la burduşelile din carte (cum că ar fi fost făţarnic şi pizmaş), dară nice lui Horia-Roman* Patapievici nu-i va fi lesnicios să să vadă încondeiat cu muştruluială pentru înfumurare şi harţag pe neam. Tustrei să vor ostoi zicîndu-şi în-de-sinea lor că ce e val, ca valul trece.

Şi iată-l, mări, după ce a biciclit şi păsuit pulbere de stele, valuri de Dunăre, lespezi de ocnă şi pajişti yankee, pe stihuitorul din neamul lui Orfeu, ieşind din mahalaua Ţicăului cum nuferii cei neprihăniţi din smîrcuri, cel mai Mihai dintre Ursachi, ce revarsă asupră-ne potop de *Nebunie şi lumină* (Nemira, 1988, 352 p.). Brâncuşiană e nebunia sa şi cu aromă de Hölderlin îi e lumina, dară la el şi întunericul străluce, ca-n Nerval melancolia. Cetiţi *Odaia gingaşei iubiri („Şi iată c'am venit, de foarte de departe,/ tot neamul meu se stinse, vlăstarele sunt moarte./ Am moştenit conacul cel vechi, argintăria,/ şi stema casei noastre: veşnicia./ / La praznicul Enigmei, cînd vişinii serbează/ o oră anumită, m'am hotărît să intru,/ sperînd să fii* acolo, la ora ceea, *trează,/ ţinînd acelaşi sfeşnic în mînă, ca un schiptru...“)* şi mă veţi încuviinţa. Poet adînc ca peşterile şi înalt ca bolţile lui Kant, locul său e pe unul din tronurile întîiului rang al Frumosului băştinaş.

Au oară ţie, Luca Piţule, mărite ghimon al scrisurii învîrtejite, nemilos călău al atîtui căcălău de universe-curişti şi al altor stirpe culturnice de băşinoşi iaşioţi, de ce nu ţi-am găsit decît *predoslovia (Istorii şi gîndeme despre Arhipelagul Tîrgovişte*an) la Costache Olăreanu *(Scrisoare despre insule,* Institutul European, 1999, 128 p.), dară nu şi noul op *Ultima noapte...*, al cărui zvon mi-a şi pleznit auzul? Predoslovia ta, în care mă cinsteşti pomenindu-mi-l pe alter-ego-ul Ruggero Epuenta, cel tălmăcit de Petru Eugen Gora, bate de le merg fulgii, cu graţia doctă dintotdeauna, cîmpii Tîrgoviştei, ai Bahluiului şi ai Napocăi, deambulînd, cum ţi-e feleşagul, şi între Tamisa şi Dîmboviţa, între Buzura şi Goma, între Dulea şi (pardon!) *„Pulea“* (p.12, r.8), între metaficţiune şi postmodernuială. N-au vrăjmaşii tăi dempreună atîta glagorie cîtă ai tu, cinstite Piţ, iară filele tale olărene mi-au văditat de isnov că şti ceti în altul precum în tine însuţi, empatic pezevenghi ce eşti!

Da' aista şine o hî? Aista, care stă la *Oleacă de taifas (Interviuri mărturisitoare)* (Polirom, 1999, 228 p.)? Şine să hie, decît drăguţul de Grigore al lui Ilisei, om de unde multe, care i-a iscodit pe alde Liviu Antonesei, Matei Călinescu, Adrian Marino, Al.Călinescu ş.a, cu întrebări necertăreţe şi răbdurii şi uite-aşa o izbîndit un cărţuluş care nu-i chiar de lepădat.

Cu totul altmintrelea (chiar dacă-i scos de aceeaşi firmă, 1998, 180 p.) iaşte alcătuinţa opşorului de dascăl subţire, şlefuit şi de apele Senei, ce-i zice Alexandru Călinescu. *Interstiţii*-le sale *(Blocnotes)* înmănunchează fericit cugetări răzleţe despre *jurnal, kitsch, postmodernism, cenzură* şi cîte altele. Ştiinţă de carte este, fineţe este, oţium mallarméean este, sclipire este, guleai este - ce să mai poftească cetitoriul care ştie să alcătuiască din aceste firimituri o pîine rumenă, al cărei miez pufos şi săţios e dat de filele despre *bibliotecă, lectură* şi *scris?*

Ce să mai poftească? Să poftească a-şi pleca privirile şi cugetul pe hronicul *Război diplomatic în Basarabia* (Paideia, 1998, 428 de pagini mari şi dense) al iscusitului Iulian Chifu, care a pus cap la cap, într-o carte *vérité,* reportaje, relatări, documente despre scurgerea veleaturilor de după 1989 în cealaltă ţară românească, Basarabia, deschizîndu-ne ochii mai bine de ce nu suntem încă una.

I pak atît pot da ştire domniei-tale, cetitoriule. Bogu te veselit.

George PRUTEANU

*) Nu *„Radu“*, cum prin sminteală de lapsus apare de 3 ori în carte!

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Millennium

Înaintea începuturilor

Am cîţiva cunoscuţi care, cînd aud pe fereastră zgomotul unui accident, se uită cu înţeles la mine şi spun: Hait! A-nceput! Şi apoi, pînă să te dezmeticeşti, explică ce şi cum-ul situaţiei, de ce a început, cine şi ce anume, cît de mult a trebuit şi cîte ocazii au fost ratate mai înainte. Ce grozăvenie ar fi fost dacă n-ar fi fost. Acel ceva început în stradă este corolarul teoriei haosului şi al strădaniei gîndirii lor din ultimii (cîţi să fie?) ani. Din zgomotul tăblăraiei mototolite îţi fac morfologie, construiesc o sintaxă şi apoi îţi toarnă o poetică transferată de-ndată în realitate. Cînd au auzit de ieşirea minerilor în stradă mi-au spus, cu zîmbet de îndrăgostit: A-nceput! Cînd au protestat metalurgiştii au decretat: Acum începe! Dacă ar fi avut girofar ar fi semnalizat. Mintea lor continuă, inerţial, multă vreme, să gloseze pe marginea evenimentului, integrîndu-l în debandada istorică, comparîndu-l cu anterioare începuturi de ceva, anulînd deosebirile şi îngroşînd asemănările, parodiind gîndirea sintetică şi ironizînd orice alt punct de vedere.

Orice mişcare de protest este, în felul ei, pentru aceşti cîţiva cunoscuţi de-ai mei, un fel de a începe. Un-nu-ştiu-ce, o învălmăşeală, o clarificare, oricum, ceea ce începe nu face decît să confirme teoria socială a acestora.

Departe de a fi oameni de acţiune, ei sînt, însă, alături sufleteşte şi, uneori, cu condeiul, de orice începe în stradă – sînt printre ambuteiaje, coliziuni, cozi la benzină şi convoaie pietonale, mirosind catastrofa, invocînd acel început de înghesuială istorică în care să-şi exerseze intuiţia, să inventarieze resturile. Sprijină tot ce începe cu un zgomot. Zgomotul de sticlă, mai ales, este asociat cu indignarea sinceră. Spontaneitatea este semnul sincerităţii şi, conform unei romantice teorii, sinceritatea nu poate fi culpabilă, chiar dacă e ignorantă. Sinceritatea zdrobeşte ipocrizia cultivată în birouri. Pentru că orice formă de instituţie este, în mod fatal, contaminată, ea presupune – automat – birocraţie, prosteală a minţii, gargară. Birourile sau ghişeele sînt însemn crepuscular, găuri ale unui sistem recesiv într-un univers inflaţionist. Amicii mei suferă de claustrofobie, ei sînt amatorii spaţiilor largi, evocatori ai schimbului între lumi, ai începutului de haos. Cînd ei strănută, Europa răceşte. De aici încolo, ei se mulţumesc să contemple. S-ar zice că asta au şi aşteptat. Limbajul lor nevrotic nu ar trăi fără contorsiuni, fără eroice, uneori caricaturale, pricinoase şi prezumţioase opinteli, fără confortul pe care li-l dă lupta fără reguli a începutului de ev. Din nefericire, aşteptîndu-le mereu, începuturile îi plasează în afara vremurilor. Înaintea începuturilor.

Am alţi cîţiva cunoscuţi, nu foarte agreabili, de altfel, care se uită la primii mei amici şi cînd îi aud cum spun „Hait! A-nceput" se întorc şi ei către mine şi spun: „N-auzi? A-nceput!" pentru ca, imediat, să se precipite în stradă pentru a culege victimele, dacă, din grabă, nu cumva le produc chiar ei. Cînd cunoscuţii din prima grupă ridică braţul, cunoscuţii din a doua categorie iau startul. Ei sînt mulţi şi, prin spontaneitatea indignării cu care se contaminează deodată, sînt şi ei sinceri. Oameni de acţiune, însă, preferă să spargă ei geamurile.

Aceşti oameni îmi sînt cunoscuţi în circumstanţe banale – pe unii îi văd la televizor cum se înfioară singuri, pe măsură ce vorbesc, în presă tremurînd mereu către sfîrşitul fiecărei fraze. Evacuîndu-i pe toţi care joacă un rol pe scena socială în groapa de gunoi a limbajului. Jucînd pe cartea impasibilităţii. Sînt, adică, obiectivi. Sînt definitivi. Fără semne de întrebare. Fără optative. Fără dialog. *Pe noi nu ne mai înşeală nimeni.* Pe ceilalţi îi întîlnesc în metrou, pe stradă, în aglomeraţie, gata de participare, cu un carnet de partid necompletat în buzunar. Cureaua de transmisie a nevrozei. Sentimentul că orice început este o deflagraţie.

Cu toţii îţi arată pe propria lor cardiogramă unde începe alarma, indignarea lor, adică sinceritatea. Numai că, uneori, pentru că nu au altceva la îndemînă, îţi arată o seismogramă, sau un grafic economic sau o encefalogramă, motiv să pretindă că ei sînt spiritul timpului şi al lumii în care trăiesc.

Sorin ŞERB

VI-VAT PA-PA!

„Barem să-l văd, mamă,
Să pun şi eu mîna..."

Piaţa Unirii. Căldură mare! Lume multă. Pe alocuri frustrată, revoltată:

— ...am făcut atîta drum... dacă nu pot să-l *văd*, tot degeaba...

— nu s-a făcut, dom'le, ceva aşa organizat, o coloană organizată să-l *vadă* toată lumea...

— Barem să-l *văd*, mamă... să pun şi eu mîna..."

Îmbulzeală mare cînd se distribuie steguleţe galbene... Tribuna presei. Privilegiată, invidiată. Evident escaladată. Şi un soldat care încearcă, din ce în ce mai disperat, să degajeze. Se rup tricouri. („Săracu', îşi face şi el datoria!"). Se vorbeşte pe mobile. Se doarme la umbra copacilor. E din ce în ce mai cald. Şi mai multă vînzoleală pe margine. În centru, mulţime compactă. Şi incredibil de „colorată". Un tînăr umblă neobosit c-o plăcuţă improvizată: VI-VAT PA-PA! Un domn în costum negru agită o garoafă roşie. O bătrînă pune o sacoşă pe iarbă şi îngenunchează. Tinerii se plictisesc şi pleacă. Alţii mai rămîn. Se depistează „lunetiştii" de pe clădirile înconjurătoare. Se ţin discursuri („Prea lungi... plicticoase..."). Liturghie în aer liber. Cu ecoul corului risipit prin parc.

Mă vîntur şi eu prin mulţime, aleg şi întreb:

De ce credeţi c-a venit Papa la Bucureşti?

— „să vază pe credincioşii români, pentru că România şi Roma sînt două surori". (o maică din Congregaţia Maicii Domnului, Blaj, 50 de ani)

— „pentru sănătate, pentru binele a toată ţara, special pentru oamenii care sîntem bolnavi". (pensionară, 64 de ani)

— „a venit să facă pace-n lume... să ne-mpece pi tăţi... nu ne-om mai certa... poate-a fi mai bine". (ţărancă din Negreşti, Oaş, 58 de ani)

© S. Gheţie

— „din raţiuni politice... Fără comentarii." (student, 28 de ani)

— „să fie o turmă şi-un păstor... să fie o credinţă şi toţi să se simtă fericiţi sub bolta cerească care e a Tatălui". (casnică, 56 de ani)

— „din motive religioase... politice nu cred... o cicatrizare a rănilor care au existat între biserici". (funcţionar public, 32 de ani)

— „să ne-ncălzească şi nouă sufletu', că de 40 de ani am aşteptat clipa asta să vedem şi noi pe Păstoru' nostru Sfînt de la Roma". (măicuţă, 50 de ani)

— „la noi îs probleme mai mari". (şomer, 22 de ani)

— „cred că ne iubeşte, şi de-aceea a venit". (studentă Teologie, 25 de ani)

— „eu am crezut că pentru Unire, da' încă n-o sosit ceasu'". (ţărancă din Certez)

După-amiază. Piaţa Izvor. Lume şi mai multă. Se intră organizat, prin porţi (A, B...), cu invitaţia sau biletul în mînă. Se vînd „tablouri bisericeşti" şi ziare în ediţii speciale. Se agită steguleţe. Se aclamă. „Un amărît de pensionar" (cum se recomandă) trăieşte puternic momentul şi nu conteneşte să repete: „Am avut norocul dat de la Dumnezeu, o minune, să fiu la aproximativ 10 metri de papamobil şi, deci, de Papă, de dl Preşedinte Constantinescu şi de dl Patriarh Justinian cînd a plecat, ceea ce, din cei 200.000 de oameni care au fost pe traseu şi în parc, este o minune..." Plus cuvîntul intelectualului (artist plastic): „Ca simplă prezenţă fizică e fascinant. Un Suveran Pontif şi-o messă într-o ţară majoritar ortodoxă! O imagine antologică pentru veacurile ce vor să vină."

Amestec de *tremendum* şi *fascinans* la „scară" redusă... Entuziasmul „bine temperat" al analiştilor, ziariştilor, politicianiştilor faţă cu bucuria simplă şi curată a celor care au venit să-l vadă „pe domnul Papă". Toţi se bucură. Fiecare în felul lui. Extazul scade spre „periferie". Scade şi interesul. Se fac multe comentarii *pe marginea* subiectului. Mai risc şi eu o întrebare:

Ce urmări credeţi c-ar avea, pentru români, vizita Papei?

— „să mai fie bine şi pentru noi. De cînd a venit Papa, România este văzută mai bine!" (funcţionar public, 30 de ani)

— „pentru noi n-ar avea urmări imediate... pentru creştinătate ar fi important pe — termen lung". (profesoară, 36 de ani)

— „mai mult efecte economice, România ar avea şi ea o deschidere mai mare."

— „să fie linişte în Iugoslavia, poate intenţionează să facă o linişte acolo". (pensionară, 78 de ani)

Şi concluzia aproape... unanimă:

— „în urma venirii lui Papa, aici, în ţară la noi, o să fie mult mai bine, mult mai bine pentru poporul român... că am 75 de ani, da' n-am mai pomenit aşa ceva să vină un Sfînt atît de mare la noi în ţară... o să fie bine..." (mama profesoarei)

La un moment dat renunţ să mai interoghez oamenii. Încerc să nu mă mai întreb („meschin şi inutil, în fond...") ce i-a adus acolo, ce aşteaptă, ce speră fiecare... Stau şi mă uit, doar, la toţi oamenii ăia strînşi acolo şi-mi dau seama că tot spectacolul ăsta are, pînă la urmă, ceva tămăduitor la privire... Şi, pentru cît a mai rămas din el, mă străduiesc şi eu să fiu acolo...

Silvia CAZACU

Tu poţi schimba lucrurile în bine

Singurul Tîrg al Fundaţiilor şi Asociaţiilor din România

Fundaţia pentru Dezvoltarea Societăţii Civile vă invită în perioada **11-13 iunie a.c.,** în **Piaţa Universităţii** din Bucureşti la FAR '99 – singurul tîrg al Asociaţiilor şi Fundaţiilor din România.

La acest eveniment vor fi prezente peste 100 de organizaţii neguvernamentale active din domenii ca: sănătate, drepturile omului/minorităţi, protecţia mediului, cultură, artă, tineret/sport/turism, comunicare şi mass-media, educaţie şi cercetare, relaţii internaţionale, dezvoltare economică şi socială, educaţie civică, servicii sociale.

Pe toată perioada acestui tîrg vor avea loc concerte – **ROATA, WEINBERGER BLUES MACHINE, N.S.K., GRUPUL GLORIA** – concert de muzică africană; *momente coregrafice*: – **DESPRE TINE** coregraf Vava Ştefănescu, **FIINŢE ALE MÎINILOR** coregraf Carmen Riban; **ANIMALOM** – Fundaţia Proiect DCM; *piese de teatru:* – **ŞI CU VIOLONCELUL CE FACEM?**, oferită de Fundaţia pentru Imagine Liberă, în regia lui Vasile Nedelcu, avînd în distribuţie pe Mihai Călin, Gabi Spahiu, Adrian Horobeţ; teatru de păpuşi **HOCUS POCUS** în regia lui Gabriel Apostol: **VIAŢA CA TEATRU** – Fundaţia Estuar; *astropoezie şi muzică astrofolk* – Societatea Astronomică Română de Meteori.

În cadrul FAR '99, sîmbătă 12 iunie, la ora 10.00, la Institutul de Arhitectură va avea loc seminarul cu tema **A CUI ESTE SOCIETATEA CIVILĂ?** avîndu-l ca invitat de onoare pe Domnul Vladimir Tismăneanu, iar la ora 11.30, la standul FDSC va avea loc lansarea publicaţiilor FDSC.

Tîrgul se va încheia duminică 13 iunie 1999, la ora 20.00 cu **Sărbătoarea FAR.**

Acést tîrg este organizat de Fundaţia pentru Dezvoltarea Societăţii Civile în colaborare cu Primăria Municipiului Bucureşti şi cu sprijinul deosebit al RATB, al Fundaţiei pentru o Societate Deschisă România, al Ambasadei Regale a Olandei la Bucureşti şi al **EUROTIN.**

O cunosc pe...

Maria Florea, portar

De cînd sînteţi căsătorită?

De 26 de ani.

Şi cum v-a făcut soţul dvs. curte?

Eu aşa cum îmi amintesc de la anii tinereţii, că acum mă simt îmbătrînită la etatea mea de 49 de ani.

De ce vă simţiţi astfel?

Pentru că e puturos. Nu-l determină instinctul să facă treaba. Adică, cum să facă treabă? Să ajute la bucătărie, să-mi aducă un cadou...

Nu v-a luat nici un cadou?

Nimic, în 49 de ani, pe care-i am. Păi, mi-a zis că-mi dă salariu. Dar, pe altă parte, îl trage pe gît.

Ştiaţi de acest defect înainte de căsătorie?

Nu, că l-am luat cu păr în cap.

Vă lasă să mergeţi la coafor?

Mă lasă, dar fiindcă am o fată cu copii şi cu ginere în căutare de servici, eu n-am timp.

V-a mulţumit soţul vreodată?

Da, pînă mi-am crescut fata, dar de-atîta stat pe scaun, că a fost şofer, de atîta amărăciune că nu mă ajută acum. I-am spus de atîtea ori lu' mama mea şi tatăl meu să mă divorţeze. Mama mea a zis că poate şi-o reveni. Dar, pagubă. M-a strîns de gît, m-a bătut, m-a lovit, de pumni în cap, dată cu capul de pereţi, călcată-n picioare. Iubirea este să te mîngîie, să-ţi ofere un ban curat, să-ţi aducă ceva să-ţi liniştească sufletul, să aducă la nepoţi ceva, că a iubi copiii este ca o floare. Dar eu n-am avut iubire... eu am avut artroză cu hernie de disc la ambele picioare şi în spital la Titan am avut o doctoră, să-i dea Dumnezeu sănătate, Hurişescu se numeşte. Eu sufăr zi de zi şi ceas de ceas, mai ales vinerea, cînd el bea continuu. I-am spus de atîtea ori lui Florin: mă, Florine, n-ai dantură... I-am zis că să se lase, da' i se apasă şi mai rău. Cum s-a scos medicamente contra la SIDĂ, prezervativele alea, cum de nu se găseşte contra la băutură?

Despre homosexualitate ce părere aveţi?

Uite, eu la pîndăria mea de poartă am vorbit cu un băiat şi mi-a spus că un doctor cu un căţel de mînă l-a pipăit pe picioare... şi băiatului îi tremură inima şi acum că nu e normal. Nu ne-am născut cu sexualitate. Hai să procedăm iubirea cum am practicat-o şi eu.

Eugen ISTODOR

Roluri

Com-poziţie politică

Evenimentele iugoslave au zdruncinat cîteva tele-conştiinţe, cu efecte oarecum stranii pe ecranul televizorului. Ştiu că războiul s-a desfăşurat la doi paşi de noi, dar nu cred că e cazul să ne pierdem cumpătul, logica şi umorul.

Citind, la o „revistă a presei", ştirea din *Adevărul* că NATO a bombardat nişte clădiri ale SFOR din Bosnia în care se află îndeobşte soldaţi americani, comentatorul matinal al Antenei 1 a început să repete în neştire, cu voce piţigăiată de eunuc, „nişte retardaţi, nişte retardaţi!" Care e logica? De ce „retardaţi"?

În acelaşi timp, ne-a silit să asistăm la naşterea cu forcepsul a unei caricaturi fără haz, semnată de un domn Călin, în care un soldat din forţele NATO loveşte cu tesla... în ploaie! Aproximativa caricatură are legenda: „Ce-şi face omul cu mîna lui Furtună în Balcani se numeşte". Evident, ce-şi face omul cu mîna lui se poate numi şi caricatură. Cît despre ce-şi face omul cu gura lui...

Într-o „bună dimineaţă", la PRO TV, cu privire la acelaşi subiect, un comentariu începe aşa: „Impasul în care a intrat criza iugoslavă..." Impas = situaţie dificilă; criză = moment critic – DEX. S-ar putea traduce aşa: „Situaţia dificilă în care a intrat momentul critic".

Şi, venind vorba de traducere. Un film la TVR în care Anne Bancroft îi spune lui Richard Widmark: – Nu mă mărit niciodată cu tine. – De ce? întreabă acesta. – Datorită felului tău de a fi, răspunde Anne Bancroft. *Datorită* felului său de a fi era cazul mai curînd să se mărite (ceea ce şi face, în cele din urmă). Doar *din cauza* felului său de a fi ar avea motive să nu se mărite.

Dar nu e nici o problemă. Oricum, e un film *„despre care voi reveni cu amănunte"*, cum ne-a avertizat crainica de serviciu. *Despre această chestiune* eu însă nu voi reveni.

Şi acum *haideţi,* cum ne îndeamnă televorbitorii, să ne ocupăm de altceva. Dar... altă dată.

Dumitru SOLOMON

Cu ochii-n 3,14

MINISTERUL HAGI, AUTENTIC MISS HAGI

● La emisiunea „Ministerul Comediei", un imitator al lui Florin Piersic îl aseamănă pe acesta, în glumă, cu un Hagi al teatrului. Peste cîteva minute, în emisiunea concurentă, „Duminica în familie", un entuziast îl prezintă pe actor, de această dată în carne şi oase: „Florin Piersic, acest Hagi al teatrului românesc". Şi acum nu mai era glumă. Oricum, ideea a fost lansată şi aş avea şi eu nişte propuneri: Theodor Stolojan, acest Hagi al economiei româneşti, Vlad Ţepeş, acest Hagi al justiţiei româneşti, Miron Cozma, acest Hagi al mineritului cu balonul rotund. (**C. G.**)

● Tot la emisiunea „Duminica în familie" a fost prezentat concursul „Autentic Miss România", care îşi propune să reînvie şi în acest mod tradiţiile naţionale. După ce au apărut în costume populare din zonele de provenienţă, fetele ne-au fost prezentate şi în costume de baie, de provenienţă incertă. Şi ca să nu stric tabloul neaoş, mi le-am imaginat la gîrlă, pe malul Ozanei cea frumos curgătoare. (**C. G.**)

UNDERHAGI, GREVĂ DE HAGI, FULL DE HAGI CU HAGI ÎN COADĂ

● Tocmai vedeam un episod din „Underground". Aberantul devenise paroxistic, nu ştiam dacă să plîng sau să rîd. Dar filmul se întrerupe brusc şi sîntem anunţaţi că va urma o ştire senzaţională. Au reînceput convorbirile de pace, mă gîndesc cu speranţă. Or fi inundaţii, o explozie pe undeva, Radu Vasile s-a reapucat de fumat? Nimic din toate acestea. Prezentatorul extaziat înlătură nelămurirea: Hagi rămîne la naţională. Am scăpat din dilemă şi am ştiut că trebuie să rîd. Filmul a continuat, situaţiile erau şi ridicole, şi sublime şi din cînd în cînd ştirea rula peste imagini. (**C. G.**)

● În acelaşi sens: nici o ştire din ţară sau de pe glob n-a avut parte, în ultima vreme, de un aşa tratament preferenţial (deşi ocazii ar fi fost). Ori a devenit fotbalul, în sfîrşit, prilej de reconciliere naţională, ori s-a aflat, din surse sigure, după ce am „scăpat" de unguri, că portughezii vor şi ei Ardealul... (**M. V.**)

● Că au dreptate profesorii intraţi în grevă la începutul acestei săptămîni nici nu se pune la îndoială. Dar este la fel de neîndoielnic faptul că ritualul nu prea îndepărtat al convocării pe bază de semnătură se răzbună acolo unde nu te aştepţi: în Timiş, spun ziarele, 4.000 de cadre didactice au semnat apelul la grevă şi 7.000 l-au pus în practică. La fel, dihonie mare între colegiile cu nume istorice din Craiova: *Carol I* a intrat în grevă, la fel şi *Elena Cuza,* în timp ce *Fraţii Buzeşti* au intrat la ore. (**A. C.**)

● Cum a avut el full servit „de aşi cu popi în coadă"; cum cei doi de după el erau „serviţi", iar al patrulea a cerut două cărţi, fiind deci şi acela tare; cum s-a decis el, atunci, să arunce cei trei aşi ai full-ului său şi să ceară „trei bucăţi"; cum, în spatele lui, „Toca", Tocilescu, regizorul, l-a luat de nebun; cum i-au intrat la cei doi popi, alţi doi popi cu care a făcut carré de popi, cum a luat potul, cei serviţi avînd fiecare culoare! Cum s-a lăsat după asta de pokerul care i-a mîncat viaţa – toate astea, în cîteva minute de pasionalitate volubilă pînă la aiureală, i le-a povestit Valentin Uritescu Eugeniei Vodă, în emisiunea ei de la TVR, lăsîndu-ne epuizaţi, knockautaţi de farmecul nebuniei lui. Printre grozăviile şi murdăriile şablonarde ale zilei, povestea unui carré de popi la care se ajunge renunţînd la un full de aşi servit era dé o puritate a ficţiunii cu adevărat senzaţională. (**R. C.**)

PRIN HAGI, VĂ MENŢINEŢI ECHILIBRUL PSIHIC AL SĂNĂTĂŢII, FĂRĂ A LĂSA DEOPARTE TEORIILE FREUDIENE ALE PLĂCERII

● O clipă de seninătate la preţ redus (500 lei) putem cîştiga în Piaţa Romană, verificîndu-ne greutatea pe un cîntar de baie, vegheat de un domn bătrîn şi imaginativ: „Prin cîntărire alungaţi duhurile rele din jurul dvs. Tot prin cîntărire vă menţineţi echilibrul psihic al sănătăţii". Zonă aglomerată, zgomotoasă, poluată: lumea trece indiferentă pe lîngă ademenitorul afiş publicitar. O asemenea ofertă ar fi avut, poate, mai mult succes pe unul din holurile Senatului, unde e nevoie şi de echilibru psihic, şi de sănătate şi unde, probabil, duhuri rele sînt berechet. (**T. C.**)

● La Sala Palatului, pe spatele biletelor la film, scrie *Regulax (vegetal) – cub laxativ* şi sînt desenate niscaiva fructe. Ştim că reclama-i reclamă şi nu te pui cu ea, dar mă întreb care poate fi legătura dintre cele două produse (cinematografic şi medical) – dacă lăsăm deoparte din teoriile freudiene ale plăcerii. (**I. P.**)

TÎRGUL DE HAGI, *BOLERO*-UL LUI HAGI, FESTIVALUL DE LA HAGI, ANTENA HAGILOR

● Succese şi amărăciuni la Tîrgul de Carte: ediţii bibliofile şi chirii. Folosind spaţiul unui autobuz al Bibliotecii Municipale „Mihail Sadoveanu", optsprezece studenţi de la Academia de Artă – clasa graficianului Mircea Dumitrescu – au expus 22 de volume de versuri şi proză (Selma Lagerlöf, Esenin, Gellu Naum, Nichita Stănescu, Gh. Iova ş.a.) apărute în ediţie bibliofilă; o parte din hîrtia pe care acestea au fost tipărite a fost oferită de Florin Rotaru, directorul bibliotecii municipale. Caz de entuziasm conjugat, indiferent de vitregia condiţiilor şi chiar împotriva lor. Să-l trecem la „succese". La amărăciuni, consemnăm declaraţiile unor editori care şi-au expus cărţile la Dalles, unde publicul era puţin numeros şi deloc generos: „plătim aceeaşi chirie pe m^2 ca şi editorii de la Teatrul Naţional, dar, chiar dacă ne-am interesat din vreme să ne procurăm spaţii convenabile, n-am avut cum să trecem de privilegiaţii care, de ani de zile, au parte locuri în faţă. Care concurenţă?". (**T. C.**)

● Acum cîteva zile, venind spre redacţie pe str. Rabat, am auzit „Bolero"-ul lui Ravel răsunînd, orgasmic, dintr-o curte... Petrecere melomană? Nici vorbă. Un grup de ţînci, scoşi în curtea unei grădiniţe, făceau gimnastică sub privirile şi-mboldirile ferme ale educatoarelor. (**a. l. ş.**)

● Pe 3 iunie, criticul cinematografic Tudor Caranfil acordă un interviu postului de radio Vocea Americii, povestindu-şi impresiile despre Festivalul de la Cannes. Întrebat cum îşi explică slaba prezenţă a filmului american în selecţia oficială, criticul răspunde ca un adevărat anglo-saxon: *„No comment"*. Apoi, ca un adevărat Tudor Caranfil: „Şi acum să vă explic de ce *no comment*". Şi a explicat. (**M. B.**)

● Un crainic, la *Antena Bucureştilor:* „Aşa cum v-am promis, la sfîrşitul acestui week-end au dispărut din staţiile de parcare mai multe autovehicule, proprietate personală... (urmează lista cu numere) – dintre acestea, mai multe au dispărut în timpul meciului România-Ungaria". (**C. P.-B.**)

ROMÂNUL E NĂSCUT HAGI

● Românul e născut poet – aceasta nu poate nimeni s-o pună la îndoială! Iar dacă, în plus, mai e şi redactor la *Evenimentul zilei,* românul e un poet de-a dreptul remarcabil. Chiar cînd nu e cazul, talentul îl împinge să se exprime impecabil prozodic, aşa cum se întîmplă, de exemplu, într-un titlu ca: „Scandalul puilor cu dioxină / loveşte şi rasa porcină!". (**C. P.-B.**)

● „Românul s-a născut poet" şi pe meniurile de restaurant. Nu poţi mînca peşte (cel puţin la restaurantul *Kaviar House)* fără mare, piraţi, naufragii, delfini şi sidefuri. Meniul restaurantului pescăresc te ispiteşte aşa: „Apropie-te! Te invit la naufragiu! (...) vino să-ţi arăt zvîrcolindu-se pe geamuri sideful scoicilor sub tălpile tale şi temple licărind de verde şi albastru! (...)". În sprijinul poeziei restaurantului vine şi culoarea alb-albastră a restaurantului, inclusiv a faianţei de la toaletă. Culmea artisticului o afli tot aici: cînd apeşi pe întrerupător, nu se aprinde doar lumina, ci te copleşeşte o muzică, probabil, tot a adîncurilor. (**I. P.**)

HAGIOGRAFIA PĂRINTELUI HAGI ÎNTR-O BISERICĂ FĂRĂ PREOT

● La Editura Dacia, o carte pentru copii semnată de Părintele Galeriu şi Dumitru Ristea: „Coloraţi şi vă rugaţi". Micuţii vor colora şi se vor ruga la Doamne-Doamne să le ierte pictatele. (**D. S.**)

● Sfîrşitul unui editorial din cotidianul central *Naţional,* sună aşa: „Depunem reverenţe la gleznele tale, Hagi, la ora cînd obrajii noştri sînt colindaţi de lacrimi, aşa cum pielea nisipului din Constanţa ta e colindată de pletele mării. Încă un tron a rămas fără voievod, încă un pian fără claviatură, încă o biserică fără preot". E doar finalul unei întregi *creaţii* scrise în acelaşi registru şi semnate *Naţional,* după victoria României în faţa Ungariei. Ce-or fi scris cotidianele americane după victoria lui Andre Agassi de zilele trecute de la Roland Garros? (**A. M.**)

● Cum Hagi a devenit, între timp, icoană, nu au întîrziat să apară şi imnurile liturgice închinate lui. De exemplu, Mircea Rusu Melodul ne spune, în nişte cîntări pline de simţire, că *El vine din istorie,* că *pe chipul Lui sînt mai mulţi sori* şi că *Dumnezeu a vrut să fim cunoscuţi în lume şi prin numele Lui.* Curată *hagi*ografie! (**C. P.-B.**)

Maria-Francisca BĂLTĂCEANU
decan al Institutului Teologic Romano-Catolic din Bucureşti

„Iată, am pus înaintea ta o poartă deschisă“

Pe la începutul „ultimilor cincizeci de ani“, cînd porţile spre Occident erau aproape total închise, ne jucam şi noi copiii care ne întîlneam la biserică, aşa cum făceau probabil mulţi copii catolici din Est, inventînd un fel de pariu/concurs „care dintre noi va ajunge primul la Roma să-l vadă pe Papa“. Oricum, o vizită a Papei în ţară nu încăpea în nici o închipuire. Prima fotografie a unui papă apărută după 1950 în presa românească (a lui Pius al XII-lea) îl reprezenta pe „duşmanul poporului“ care nu ştiu ce „uneltea“ împotriva realizărilor... Cînd a început Conciliul Vatican II, care a însemnat o cotitură în viaţa Bisericii Catolice şi care apărea în prima pagină a majorităţii ziarelor din Apus, noi încercam, serile, cu uşi şi ferestre închise cu grijă, să deslušim ceva din hîrîielile aparatului de radio; trăiam o bucurie intensă, dar fără să ştim bine de ce. Cînd a fost ales primul papă venit din Est, cineva „acolo sus“ s-a speriat, pesemne, şi unii catolici mai „des văzuţi“ au avut necazuri.

Reamintesc aceste lucruri trăite ca să încerc să sugerez o atmosferă, mai ales celor care n-au apucat să o cunoască. Nu apreciezi pe de-a-ntregul o schimbare dacă nu ştii de unde s-a pornit!

Acum euforia primelor momente a trecut şi poate începe vremea reflecţiei. M-ar depăşi o „revistă a presei“ exhaustivă, dar nu pot să nu amintesc aici excelentele articole din *Dilema* şi din *22*; ca să nu mai vorbim de performanţa în ton de respectuos-amuzată simpatie a *Academiei Caţavencu,* care, într-un fel, a avut de înfruntat pariul cel mai greu!

Ai impresia că s-a spus totul; îmi cer scuze dinainte dacă festele memoriei mă vor face să reiau involuntar o spusă a cuiva.

Dacă sînt încă greu de definit urmările concrete, nu înseamnă că nu se vede nimic, iar cineva mai sus plasat ar distinge probabil mai multe. La nivelul meu, pot doar să remarc cîteva gesturi din ultima săptămînă, care îmi par semnificative.

Doi locuitori dintr-un sat din Moldova, unul ortodox şi unul catolic, au vrut cu tot dinadinsul să construiască împreună o troiţă; la sfinţirea ei au participat ambii preoţi şi s-a bucurat tot satul. Semnificativ tocmai pentru că, aflat la nivelul omului de rînd, gestul a fost mediatizat. Departamentul pentru Cultură al Prefecturii Ilfov a organizat un simpozion pe tema „Papa ne-a vorbit: ce ne-a spus?“ Am văzut un important om politic intrînd, fără fereală, fără ostentaţie, fără pază, fără public, în catedrala *Sfîntul Iosif* la o oră de amiază, cînd aceasta era aproape goală, nu pentru a demonstra ceva cuiva, nu pentru a afişa o imagine, ci pur şi simplu pentru a se ruga cîteva momente, după care şi-a văzut firesc de drum.

Sînt puncte care se constituie într-un fel de loc geometric unde se întrevede ceea ce poate fi consecinţa cea mai importantă a vizitei papale. Tocmai în funcţie de ceea ce am trăit între 7 şi 9 mai '99, s-a schimbat ceva în mentalităţi. Aş schiţa cîteva din faţetele acestei schimbări, cu conştiinţa că darurile lui Dumnezeu trebuie nu numai primite, ci şi „muncite“ mai apoi.

E vorba, întîi, de *cunoaştere*. Nu doar în sensul abstract, conceptual, ci în sensul pe care îl are termenul din Scriptură tradus îndeobşte astfel şi care implică tendinţă de apropiere, deschidere, tensiune către, precum şi gesturile care o transpun. Cunoaşterea mai bună a lui Dumnezeu, descoperit în cuvînt şi în rugăciune, cunoaşterea convingerilor tale şi ale celuilalt. Or, în domeniul religios, trecutul apropiat a lăsat moştenire o cumplită lipsă de cunoaştere a rudimentelor religiei, independent de bunele intenţii. Ne mai amintim de primele săptămîni după decembrie '89, cînd, foarte des, diferite mitinguri se terminau cvasi-spontan în recitarea comună a rugăciunii *Tatăl nostru*? De cele mai multe ori, participanţii trebuiau să o repete după un „cunoscător“, căci nu păreau a o şti. (Acum vreo douăzeci de ani, mi-a „scăpat“ în clasă ceva de tipul: „Iar data viitoare să ştiţi conjugarea aoristului ca pe *Tatăl nostru*“; studenţii, după o clipă de stupoare, au pufnit în rîs.) Sînt numeroase eforturi meritorii care se fac, dar orice sondaj de cunoştinţe făcut pe stradă poate arăta că „mai e mult pînă departe“. Apoi conştiinţa că „e voie“ să-l cunoşti pe celălalt. Un student îmi povestea că a invit o prietenă la Liturghia din Parcul Izvor. Prima reacţie a fost: „Ştiu eu? Să văd dacă-mi dă voie duhovnicul“ „Ce-i de cerut voie; nu vezi că vine şi Patriarhul?“ Domnul a deschis o poartă pe care nimeni nu o va putea închide (cf. *Apocalips* 3,8).

Din buna cunoaştere a credinţei proprii şi a celuilalt, dacă e *bună* cunoaşterea, e normal să rezulte mai întîi descoperirea uimită şi bucuroasă a apropierii. (De exemplu, că „messa“ catolică nu-i altceva decît „Sfînta Liturghie“; nici un catolic nu zice „messă“ în româneşte!) Iar de aici e firesc să se nască o atitudine mentală şi exterioară de *respect* şi *bunăvoinţă*.

Cred că le cuprindea implicit pe toate acestea strigătul care a izbucnit spontan la sfîrşitul Liturghiei de duminică seara: *„Unitate“!* Era ceva/Cineva spre care se simţeau atraşi toţi, fiecare în diferenţa lui, dar cu un simţ superior al solidarităţii.

Ca să vorbesc doar despre ce ştiu, cred că acesta ar fi rostul învăţămîntului să nu-i zic „confesional“, pentru că termenul are şi conotaţii neplăcute, organizat de culte, învăţămînt care îşi face cu anevoie loc prin legislaţie. Acesta ar trebui să fie pentru tineri un spaţiu în care se trăieşte cunoaşterea lui Dumnezeu şi cunoaşterea celorlalţi în bunăvoinţă şi respect, într-o variată, multiformă unitate. Nu e o utopie: este, de pildă, ceea ce încercăm să facem la Institutul Teologic Romano-Catolic din Bucureşti, unde lucrez de la înfiinţarea acestuia. Că realmente, cu toate dificultăţile, se construieşte ceva, s-a dovedit, de exemplu, la Adunarea ecumenică europeană de la Graz, din vara anului 1997, cînd cei zece studenţi care reprezentau acolo Institutul, fără a încerca să demonstreze ceva, ci doar fiind ei înşişi, s-au remarcat prin mentalitatea şi atitudinea lor, după cum am constatat din cîteva călduroase ecouri internaţionale.

Ceea ce am trăit în aceste zile şi se constituie nu doar într-o împlinire, ci şi într-un început, este un reflex din iradierea mai profund şi mai presus de funcţie a persoanei Oaspetelui, a trăirii lui interioare, a atitudinii, manifestate în cuvinte şi gesturi, de deschidere către Dumnezeu şi către oameni, de înţelepciune şi bunăvoinţă, de tot ce înseamnă, pe verticală şi pe orizontală, *agape*, *caritas*.

Încercînd să prind într-o strălucitoare ce-şi doreşte pentru sine Biserica Catolică din România, i-am pus pe neaşteptate această întrebare ÎPS Ioan Robu, arhiepiscop mitropolit de Bucureşti. Răspunsul, spontan, a fost: „Să privim la toate problemele noastre, a relaţiilor cu ortodocşii, a relaţiilor cu statul şi altele, cu ochii cu care i-a privit Papa“.

Alin TAT
profesor de filozofie, Institutul Teologic Greco-Catolic, Cluj

Ce poate să însemne vizita Papei

„Papa a vorbit româneşte, dar a fost înţeles în toate limbile.“ (Teodor Baconsky)

Momentul a însemnat, în primul rînd, o *întîlnire* şi o depăşire a graniţelor fixate de Samuel Huntington blocurilor de civilizaţie pe criterii religioase. Mai ales în interiorul creştinătăţii, teoria politologului american s-ar cere cît mai des contrazisă. Aşadar, un contact nemijlocit între Răsăritul şi Apusul creştin, care a îndepărtat obstacole „istorice“ şi de mentalitate, ţesut cu răbdare prin „virtuţile diplomatice ale iubirii“ (Horia-Roman Patapievici).

Întrebarea asupra căreia mă voi apleca cu precădere aici este cea a însemnătăţii pe care o poate avea şi trebuie să o aibă această vizită pentru Biserica greco-catolică. Spus mai tranşant, ce linie vor urma relaţiile dintre greco-catolici şi ortodocşi în Ardeal? Mă voi limita la un punct de vedere personal, al unui laic interesat de viaţa eclesială, cu responsabilitatea astfel circumscrisă.

Aş dori să plasez evenimentul într-un context mai larg, şi anume în istoria recentă a Bisericii Române Unite. Din punct de vedere legal, ea nu a existat între anii 1948 şi 1990, fără, însă, ca prin acest fapt să se piardă legătura spirituală cu Roma, pe care, cu fidelitate, au păstrat-o o parte a greco-catolicilor. Ar fi nedrept ca astăzi să le fie reproşată o atare atitudine, chiar dacă, în dialogul dintre Biserica Ortodoxă şi cea Catolică, s-a convenit asupra căutării unităţii *altfel* decît pe calea uniatismului (Balamand, 1992).

Suveranul Pontif a ţinut să arate prin gesturi concrete că se îngrijeşte şi de credincioşii greco-catolici, infirmînd interpretările pripite asupra aşa-numitului *uniatism* (care – se ştie – are o conotaţie peiorativă la noi), interpretări care ar vrea să rezolve *simplist* situaţia unei Biserici existente şi vii, prin suprimarea „argumentată“ a dreptului său de a fi. Sper că aceste excese vor fi tot mai mult identificate ca atare şi sancţionate.

Papa s-a recules la mormintele a trei dintre episcopii martiri, Iuliu Hossu, Vasile Aftenie şi Ioan Bălan, într-un gest de umilinţă faţă de toţi cei care s-au opus opresiunii şi totalitarismului în această parte a lumii, în numele credinţei lor creştine. Pentru mine, ca unul care nu am cunoscut decît prin mărturii acest episod al persecuţiilor contemporane, atitudinea Papei a reprezentat un semn de solidaritate şi de speranţă. Nazismul a făcut posibil un Auschwitz, dar teroarea totalitarismelor din ţările comuniste a înmulţit inimaginabil numărul victimelor şi *nevoia* de martiriu.

„Nu vă temeţi!“, au fost cuvintele de debut ale pontificatului său şi iată-l pe acest papă polonez încurajîndu-ne din nou, prin vizita sa şi datorită contribuţiei pe care a adus-o la căderea comunismului. Să nu uităm nici incidenţa nefastă pe care acest sistem politic a avut-o asupra Bisericii, în îngheţarea contactelor dintre comunităţile creştine şi în perpetuarea fracturilor din interiorul său. Din acest punct de vedere, comunismul mi se pare a fi fost un obstacol practic de netrecut şi pe care nici astăzi nu ştiu în ce măsură l-am depăşit, la nivelul mentalităţilor şi, implicit, la nivelul conştiinţei religioase. Un „occidental“ va avea un alt tip comportamental chiar în abordarea chestiunilor teologice.

S-a vorbit, în treacăt, despre „sacrificarea“ intereselor directe ale greco-catolicilor cu ocazia acestei vizite, din cauza caracterului ei prevalent ecumenic şi nu pastoral. Dar înseamnă a se uita însăşi vocaţia „pontificală“ şi, implicit, *sacrificială* a acestei Biserici româneşti. Ceea ce, este adevărat, nu rămîne fără consecinţe în eclesiologia practică: cum să gerezi cele două feţe ale identităţii tale de Biserică răsăriteană *şi* catolică, adică în comuniune cu Biserica Romei şi într-o evidentă proximitate liturgică, teologică cu Biserica Ortodoxă. La care se adaugă omeneştile dispute aşa-zis patrimoniale, într-o situaţie care, de fapt, este rodul imixtiunii politicului (în speţă a Uniunii Sovietice) în relaţiile dintre cele două comunităţi. Dorita restabilire a păcii creştine ar putea lua ca exemplu convieţuirea realizată în perioada interbelică, măcar ca un prim pas către „deplina comuniune“. Altfel, mărturia se transformă într-o contra-mărturie dată Adevărului şi într-o caricatură a spiritului fratern.

O conjuncţie fericită face să apară acum în volum şi ancheta revistei *Vatra*: „Un destin istoric: Biserica Română Unită“, care oferă imaginea favorabilă pe care o bună parte a opiniei intelectuale de la noi o are despre trecutul şi actualitatea acestei biserici. La „respectul şi îngăduinţa pentru Celălalt“ (Mircea Zaciu) a contribuit decisiv prezenţa Papei în România şi acesta mi se pare un beneficiu deloc neglijabil, mai important decât euforia „unionistă“, care se cere confruntată cu *temeiurile* reale.

Dar timpurile ce vin ne rezervă, cu siguranţă, astfel de surprize de punere împreună a celor diferiţi, însă, la un alt nivel, congeneri. Cînd oare se va concretiza dialogul „cultural“ care să-i pună faţă în faţă pe un Steinhardt sau Scrima cu un Balthasar, Lubac sau Congar? Acest schimb ar fi benefic pentru ambele părţi şi ar dovedi că trăirea evanghelică generează cultură şi în acest sfîrşit de mileniu, iar „creştinismul este abia la început“, după expresia provocatoare a unui martir contemporan, părintele Alexander Men: un început veşnic reiterat şi în mod necesar creativ, sub focul răcoros al Rusaliilor.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Anca MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VII ● Nr. 331 ● 11 - 17 iunie 1999 ●

Anul VII
nr. 332
18-24 iunie 1999
16 pagini 2500 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Cine de cine depinde

© B. Lupescu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Costică BRĂDĂŢAN, Mircea CIUMARA, Caius DOBRESCU, Mircea KIVU, Dan C. MIHĂILESCU, Al. PALEOLOGU, Stelian TĂNASE

– interviu cu Alfred DUMITRESCU şi Oana MIRILĂ –

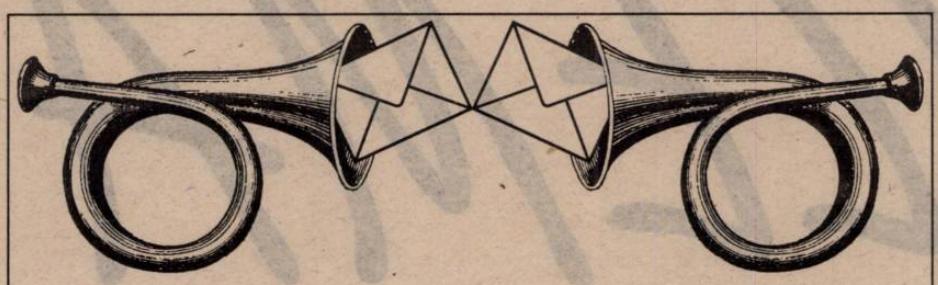

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Urgenţe

Cealaltă faţă a meciului de fotbal România-Ungaria

Mă numesc Marius T., am 22 de ani, locuiesc în Bucureşti, sînt „office-holder“ la o firmă de stat, student la Ştiinţe Politice la o universitate nefinanţată de la bugetul de stat. Îmi place fotbalul şi, cum locuiesc în vecinătatea stadionului „Ghencea“, sînt adesea „oaspetele“ lui.

De data aceasta, cu prilejul meciului inter-ţări, rivalităţile inerente şi agresive dintre echipele de club româneşti au făcut loc sau mai bine zis s-au contopit, dînd naştere unei aversiuni imense împotriva echipei adverse (pe teren) a României, şi anume echipa Ungariei. Intensei mediatizări a acestei partide, începută cu aproximativ două săptămîni în urmă, îi găsesc alt substrat decît cel sportiv-competiţional. Lumea (mă rog, lumea) s-a bulucit la casele de bilete, unde, după ce s-au pus în vînzare cîteva sute (restul s-a obţinut „ca la români“), preţul a crescut fabulos ajungînd pînă la un sfert din salariul unui bugetar mai norocos. Personalităţile (termen discutabil) politice şi-au găsit o bună ocazie de a ieşi la rampă cu declaraţii care n-au nici o treabă cu politica sau cu reforma. Formaţiuni politice care şi-ar pierde obiectul muncii fără existenţa unei anumite minorităţi în România au împărţit steguleţe tricolore suporterilor veniţi din toată ţara (la TV s-au prezentat imagini cu oameni de la sate din Transilvania despre care se spunea că sînt cei mai fideli suporteri ai echipei naţionale). Nimic rău în a da steguleţe spectatorilor, dar de ce numai la meciul cu Ungaria? Campania de incitare a celui care se pricepe la toate (poezie, politică, muzică, fotbal), l-am numit pe A. Păunescu (ale cărui cîntece îmi amintesc cutremurător de anii de „dinainte“), a dat roade în inima românului din tribune care-i urla versurile în subitul sentiment de naţionalism cu ocazia apariţiei echipei maghiare pe teren. Sau a „bozgorilor“, căci vechile sloganuri specifice folclorului de stadion s-au convertit, introducîndu-se nominativele respective urmate evident de crunte invective.

Toate acestea depăşesc domeniul jocului în sine, ştiindu-se faptul că echipa Ungariei n-are de mult timp un cuvînt de spus în fotbalul internaţional. Îmi amintesc de o caricatură mai veche, dintr-un alt hebdomadar, în care secretarul general al guvernului de dinainte de '96, aflat în tribuna stadionului, îi arăta cu degetul prim-ministrului spunîndu-i: „Nicule, îl vezi p-ăla de-acolo care mănîncă seminţe şi fumează Mărăşeşti pe stomacul gol? E poporul român.“

Marius T.
flotm@hotmail.com

P.S. Pariez pe taxa mea de şcolarizare că dacă echipa României ar fi jucat împotriva Braziliei, de exemplu, n-aş fi fost determinat să vă scriu acestea, rămînînd în continuare un cititor pasionat al *Dilemei*.

În afara scrisorii: dacă este posibil, vă rog să-mi transmiteţi adresa cititoarei dvs. pe nume Dorli Deleanu, a cărei scrisoare a fost publicată în nr. 330 din 4 iunie 1999, din raţiuni epistolare. Mulţumesc.

N. red.: Autoarea acelei scrisori – într-adevăr emoţionante – nu ne-a lăsat adresa ei. Sorry!

Victorie şi mizerie

E seara în care românii i-au bătut pe unguri la fotbal şi stau şi mă minunez: tot românul a ieşit pe stradă şi înjură şi urlă. Claxoanele claxonează, ei urlă, victorie, victorie, e a noastră, e a voastră. Ce mă şochează, acum poate mai mult ca niciodată, este comportamentul lor: ies pe stradă şi înjură şi urlă. Chiar aşa de primitivi să fim? Nu înţeleg bucuria: am cîştigat un meci (deşi, l-au cîştigat ei, cei unsprezece care au muncit şi-au alergat pe teren, nu noi), dar frigiderul tot gol rămăne, mîine ne înghesuim în aceleaşi troleibuze care miros (mai bine zis put) a sudoare neaoşă, guvernul ne va trata cu acelaşi sictir ca şi pînă acum. Şi nu înţeleg bucuria, nu înţeleg de ce copiii ăia ies pe stradă şi ţipă. Unii ţipă că „Afară, afară, toţi ungurii din ţară“, alţii că „România, România“. Alţii doar înjură. Să fie oare un meci care nu ne aduce nimic important de fapt, un motiv de bucurie atît de evidentă? Din păcate, chiar dacă ce am văzut pe stradă ar fi bucurie, nici măcar nu ar fi spontană, fiindcă unii s-au pregătit din timp, cu petarde şi artificii.

De ce oare se transformă un eveniment minor, o banală şi simplă victorie într-un meci, în ceva atît de important? Nu cred că este vorba de bucurie sau fericire. Din păcate, am impresia că toate manifestările de genul ăsta sînt doar bietele noastre supărări, care ies afară. Că sînt cei cincizeci de ani de ne-libertate, care scapă. Că sînt cei zece ani de pseudo-libertate şi foame, care ne apasă. I-am bătut, prima oară în 67 de ani. Şi ce dacă? Contează atît, încît să ieşi pe stradă şi să ţipi lozinci stupide? Să uiţi de civilizaţie, şi să te bucuri nu de ceea ce au făcut cei unsprezece români, ci de faptul că poţi să mergi pe mijlocul străzii şi să răcneşti noaptea, sau să claxonezi fără ca cineva să-ţi poată face ceva? Fiindcă ai un motiv? „Ai noştri i-au bătut. Am învins!“.

Şi mai mult, victoria dintr-un meci se transformă în victoria asupra unui popor: „I-am bătut mă, pă unguri! Mama lor de bozgori!“.

Din păcate, mi-e frică să văd că mai avem mult pînă vom învinge cu adevărat şi mi-e frică mai ales să-mi pun întrebarea dacă vom învinge vreodată, dacă vom fi vreodată în stare să reuşim să ne învingem pe noi şi balcanismul şi primitivismul din noi.

Pînă atunci însă, Victorie! Că-i a noastră, fraţilor!

Alex BALINT

N. red.: Rămînem la Voltaire „al nostru“: deşi nu sîntem de acord cu părerile Dvoastră, ne străduim să le facem cunoscute. Mai ales că ele sînt suficient de vulnerabile. Nu fiţi sigur că aveţi perfectă dreptate în critica D-voastră la adresa mulţimilor şi a clişeelor lor. Nici clişeele D-voastră – ca să vorbim ca în fotbalul pe care nu-l înţelegeţi nici pe plan mondial, nici la Bucureşti – nu sînt imparabile.

Rupte din viaţă

„Mihai şi atît...“

Stimată redacţie,

Motivul scrisorii mele este de a relata (cît mai laconic, sper) o întîmplare obişnuită, dar care m-a impresionat în mod deosebit cu cîteva zile în urmă.

O zi toridă de vară, oameni transpiraţi, gîfîind, se tîrau pe trotuare, printre care mă număram şi eu. Obosit de şcoală, de mersul pe jos, m-am aşezat pe o bancă în „Parcul Central“, singura semiliberă. Lîngă mine, în capătul celălalt al băncii, un bătrînel de vreo 60 ani stătea nemişcat cu pălăria la picioare şi cu privirea aţintită undeva deasupra copacilor. Lucru interesant: avea o faţă îngrijită, cămaşa albă, curată şi călcată, pantofii făcuţi şi un zîmbet discret în colţul gurii. Perplex, am rămas aşa minute bune, cred, pentru că la un moment dat s-a întors şi cu acelaşi zîmbet (mult mai evident) în colţul gurii m-a întrebat:

„Probabil te întrebi de ce cerşesc, nu?“

Touché.

Nu încerc să neg, e prea simpatic, sînt prea şocat, dau din cap afirmativ în timp ce cu o mînă, discret, scot reportofonul din geantă şi îl pornesc. Am o presimţire că voi auzi lucruri interesante. Aflu că se numeşte Mihai.

„Mihai şi atît“. „Am o soţie bolnavă, pensiile noastre, de boală sînt de 980.000 lei. În total. Medicamentele costă 800.000 lei. E tare bolnavă, nu am de lucru... Am fost inginer la Electromotor... s-au restructurat şi la 55 ani nu mă mai angajează nimeni. Nu mă plîng, am ce mînca, nu mi-e ruşine să cerşesc. E mai bine decît să fur. Românii sînt miloşi, mă ajută... dacă mami n-ar fi bolnavă a-şi fi fericit. Am o viaţă liniştită, fără copii din păcate.“ „Uită-te la oamenii din jur, de pe stradă! Crezi că se simt bine? Eşti elev, student?“... „Frumoşi sînt anii de studenţie, sărăcie, distracţie şi învăţat...“. „Om să fii! Ascultă-mă!... şi să zîmbeşti...“ „Cîştig vreo 20.000 lei pe cîteva ore. E destul, nu sîntem pretenţioşi“. „Mai rău să nu fie! Uită-te la ăia din Kosovo. N-o să fie bine acolo nici peste zece ani. Păcat pentru fiecare fiinţă umană...“ „E destul, mă duc...“.

Trecuse o oră, o oră în care am „vizionat“ viaţa unui **cerşetor**.

Puteam să fi trecut pur şi simplu pe lîngă el, sau... să-i fi dat o mie.

Cristian Stan BARBU
20 de ani, student
Timişoara

P.S. Am descoperit ziarul dvs. în urmă cu două luni. Este un ziar minunat, interesant şi inteligent. Vă urez succes în continuare. (Cred că ar fi interesant, o temă ca CERŞETORUL. Sînt mulţi şi nu numai pe străzi.)

Maidanezii şi lupul de rasă

O veche expresie românească descria o ţară îmbelşugată, o ţară în care „cîinii umblă cu covrigi în coadă“. Judecînd după situaţia patrupezilor în Bucureştiul actual, mă îndoiesc că legătura dintre cîini şi covrigi mai este valabilă. Imaginea de aproape coşmar a unei capitale europene la acest sfîrşit de mileniu te copleşeşte zi de zi. Haitele de cîini hămesiţi care cutreieră străzile Bucureştilor în căutarea unei coji de pîine sau poate doar a unei mîngîieri pe cap îţi sfîşie inima. Îi vezi tolăniţi pe trotuare, lîngă case, printre maşini, scormonind prin gunoaie cu ochii lor trişti care te urmăresc insistent, poate-poate cineva cu inimă mai milostivă le va arunca ceva de mestecat.

Pentru că, dacă te-ai deprins să vezi oameni cerşind, psalmodiind o rugă oarecare, este mai greu să te obişnuieşti să vezi cîini-cerşetori. Aceşti „maidanezi“ cum sînt numiţi au devenit simbolul capitalei României. Şi, apropo de „maidanezi'. De ce „maidanezi“? Doar şi-au părăsit maidanele şi s-au aciuit în oraş, devenind „stradali“, la concurenţă cu „copiii străzii“.

Am citit odată o carte cu subiect ştiinţifico-fantastic în care era vorba de o ţară unde cîinii se înmulţiseră peste măsură, au ajuns să pună laba pe putere şi i-au transformat pe oameni în sclavi. Inversîndu-se rolurile, oamenii erau cei care erau duşi în lesă de cîini şi se bucurau de orice resturi de mîncare, oasele fiind considerate un lux.

Bineînţeles că era o fantezie, dar ce s-ar întîmpla dacă, Doamne fereşte, şi cîinii Bucureştiului şi-ar propune să ia puterea şi să pună stăpînire pe oameni? Oare cum s-ar simţi aceştia în locul patrupezilor? Şi dacă „maidanezii“ s-ar răzbuna? Vă daţi seama ce prăpăd ar fi! Cîinii căutînd să-i pedepsească pe toţi cei ce i-au chinuit atîta amar de vreme. Şi, în primul rînd, răzbunarea s-ar îndrepta împotriva oamenilor primăriei, serviciului veterinar şi mai ales celor din atît de multele aşa zise „fundaţii“ şi asociaţii care pretind că luptă pentru îmbunătăţirea situaţiei cîinilor, dar n-au izbutit să realizeze mai nimic. Or, după cum se ştie, există un loc în care pardoseala e făcută din intenţii bune. Şi atenţie celor în cauză, vai de cei asupra cărora se va abate răzbunarea cîinilor.

Nu pot încheia aceste cîteva rînduri fără a aminti de o scenă trăită pe una dintre străzile rămase încă frumoase ale Bucureştiului.

Treceam pe lîngă o casă mare, cu aspect boieresc, cu curte mare, asfaltată şi cu poartă masivă de fier forjat, aşa cum erau casele de pe vremuri.

În curte era un cîine lup de rasă pură, bine hrănit, bine îngrijit, care şedea rezemat pe labele dinapoi şi privea în jur cu o privire dominatoare, sigur de el. Cîinele era legat cu un lanţ gros de un stîlp de fier.

Din poarta casei, deschisă larg, un grup de trei-patru „maidanezi“ jigăriţi, hămesiţi, se uitau cu jind, cu invidie la cîinele din curte care, deşi legat, privea cu dispreţ spre fraţii lui.

Iar ei îl sorbeau din ochi, ar fi vrut parcă să fie în locul lui. M-am apropiat, m-am oprit şi am privit îndelung. Era o scenă cinică. Cred că nici cel mai talentat scenarist din lume n-ar fi putut s-o născocească.

Adar DARIAN
Bucureşti

O precizare

Muzeul uitat (nr. 329)

Stimată redacţie,

Sînt o cititoare consecventă a ziarului Dvs. încă de la înfiinţare şi consider că sînteţi cea mai mare „realizare“ a perioadei post-decembriste, atît ca teme de dezbatere cît şi ca verticalitate şi profesionalism al colectivului de redacţie şi chiar şi a „dilematicilor din toată ţara“.

Vă scriu în legătură cu articolul „Muzeul uitat“ de la rubrica „Fără te(a)mă“, scris de Mihai Codreanu din Bucureşti în nr. 329, la care doresc să corectez o informaţie:

Profesorul Harry Brauner, fost director al Institutului de Folclor, unul dintre primii cercetători al folclorului românesc, **nu s-a exilat**, ci a fost închis în puşcărie mulţi ani (la fel ca şi soţia lui, renumita artistă plastică Lena Constante) şi a murit în Bucureşti, unde a şi fost înmormîntat.

Probabil că autorul l-a confundat cu fratele lui, Victor Brauner, renumit pictor suprarealist care s-a autoexilat la Paris, unde a şi murit.

Cu deosebită stimă,

L. SINGER

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Stînga/Dreapta**
- **Ei, germanii**
- **Kosovo: înainte de pace**

99

Cu 99 de ani în urmă, în iunie 1900, la Bucureşti era teribil de cald. „Teribelă căldură! Mor!“ – suspina o doamnă rotofee, *corpolentă* după unii, *voluptoasă* după ea însăşi, de meserie „moaşă diplomată“, pe numele ei cucoana Lucsiţa – pentru cunoscuţi, cunoştinţe şi cunoscători. Cald şi înghesuială în acel iunie de sfîrşit de veac, „valuri peste valuri de omenire“. Tramvaiele nici nu mai opreau. „Vagoane după vagoane trec toate pline cu vîrf: un locşor nu se mai găseşte“.

Nici seara nu e cu mult mai răcoare, în acest iunie 1900. Se răcoreşte greu şi tîrziu, mai spre dimineaţă. Poţi sta, atunci, la o berărie sau la un local de noapte, fie cu vreun amic, fie citind, în *Universul*, vreunul dintre „momentele“ unuia Caragiale, fost berar păgubos. Citeşti şi respiri aer curat, „pe cînd un muncipal îşi face cu măturoiul lui enorm datoria, stricînd odihna prafului“; va fi fiind, desigur, un strămoş al vreunuia dintre primarii cu nume de floare din viitor.

Şi despre ce să scrie Caragiale, dacă nu despre actualitate, fierbinte ca orice actualitate, şi cu atît mai vîrtos în iunie? Despre căldura „teribelă“, despre înghesuiala de la Tîrgul de moşi, despre examenele de la sfîrşit de an, cu un cuvînt, despre „situaţiune“. E iunie, se scrie despre şcoală. Despre şcoală, despre examene, despre dascălii „mojici şi brutali, mai ales cu copiii de familie bună“. Un asemenea „dascăl prost“, dl Pricupescu, profesor de istorie într-un liceu, primeşte înainte de examen vrafuri de scrisori. Un senator, de exemplu, care este de părere „că a venit momentul ca, mai ales în şcoală, de la care depinde viitorul naţiunii noastre, noi românii să încetăm odată cu nenorocita sistemă a favoritismului, a îngăduielii, a hatîrului“, îi propune severului dascăl să-i mediteze un nepot „timid“, oferindu-i profesorului nu numai bani, dar şi să stea pe timpul vacanţei la moşia senatorială. Cum povestitorul tărăşeniei îl cunoaşte bine pe senator, dar „mai ales“ pe consoarta acestuia, el prevede că severului profesor i-a pus Dumnezeu mînă-n cap: la moşia senatorială îi va fi ca-n paradis, „mîncare, băutură, aer, călărit... plus două sute de lei pe lună cel puţin...“. Şedinţele de hipism nu erau totuşi prevăzute în scrisoarea-propunere a senatorului, dar povestitorul ştie el ce ştie despre cuplul senatorial. *Dascălul prost* refuză, însă; din el vor ieşi intelectualii tembeli, cu chinuri de conştiinţă, din romanele lui Augustin Buzura. Un amic îl avertizează prieteneşte pe profesor să nu fie sever „cu băiatul persoanei cunoscute“, pentru că oricum „tot va trece“. Amicul prînzise la *persoana cunoscută,* unde fusese „o sumă de oameni mari“, iar la masă, îl pune el în gardă pe prietenul dascăl, „toată vremea s-a vorbit rău de profesori, care, după ce că nu sînt buni de nimic, apoi sînt şi brutali şi mojici, mai ales cu copiii de familie bună“. Griji de iunie.

Seara tîrziu, „tocmai pe la unu după miezul nopţii, parcă s-a mai potolit puţin cuptorul, parcă începe a mai respira omul“ – scria Caragiale, în iunie 1900. Respiră şi, dacă respiră, vorbeşte. Despre ce se vorbea în iunie 1900?! Despre situaţiune, bineînţeles.

Să recitim şi noi, acum, cînd se împlinesc 99 de ani de la apariţia *Situaţiunii:*

„– Ce mai e nou?

– Prost, monşer... Este o criză, mă-nţelegi, care poţi pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă... S-a isprăvit... E ceva care poţi pentru ca...

– Lasă, Nae, că se mai şi exagerează...

– Ce se exagerează, nene? Este o criză, care, ascultă-mă pe mine, că dv. nu ştiţi, care, mă-nţelegi, Statul cum a devenit acuma, eu după cum văz că se petrece, că nu sînt prost, înţeleg şi eu atîta lucru, fiindcă nu mai merge cu sistema asta, care, cînd te gîndeşti, te apucă groaza, monşer, groaza!... (...) pot pentru ca să spui că nu se poate ceva mai trist, ca să vie un moment orişicît ai zice, cînd vezi că bate falimentul la uşă şi nu mai e nici un patriotism... (...) Las' că şi guvernul... dumnezeu îl ştie şi pe el, care toate gazetele urlă în fiecare zi despre criza ministerială, pentru că nu se împacă, şi numa intrigi şi la conservatori şi la liberali, în loc să facă un guvern de coaliţie, cu toţi bărbaţii de stat, care să le zică Regele, mă-nţelegi, serios: vă ordon pentru ca să limpeziţi situaţiunea, fincă aşa nu poate pentru ca să meargă, ca dumneata să tragi încolo şi dumnealui încoace, fincă niciodată nu s-a întîmplat în alte ţări, nici pe vremea fanarioţilor, putem pentru ca să zicem, nici înainte de independenţă, în detrimentul prestigiului, care trebuie toţi să lupte dacă e vorba să aibă pretenţii de oameni politici...“.

Cam asta era *situaţiunea,* cu fix 99 de ani în urmă, în iunie 1900. Scris de Caragiale.

Mircea IORGULESCU

Notă. Rubrica de faţă va fi reluată la 24 iulie.

Faptele deranjează, sloganul nu

Preşedintele ţării s-a implicat personal în găsirea soluţiei pentru conflictul de muncă dintre profesori şi guvern. Liderii Federaţiei sindicale din învăţămînt declarau – după întîlnirea cu ministrul Andrei Marga mediată de titularul funcţiei supreme – că, în felul acesta, promisiunile guvernamentale au fost înlocuite cu garanţii ferme, iar nivelul procesului educaţional va fi de acum încolo pe măsura pretenţiilor reformiste ale României. Ar fi bine să fie aşa, chiar dacă preţul pentru saltul mult aşteptat e disproporţionat de mare mai ales în partea plătită de elevi şi studenţi. Prin bulversarea sfîrşitului de an au crescut tensiunea, nesiguranţa şi nemulţumirea celor care se află în prag de examen, iar golurile din pregătirea lor sînt uşor de trecut pe seama grevei. Bugetul şi limitele lui erau clare din ianuarie. Nici un guvern serios nu-şi pune speranţa doar în împrumuturi externe, aşteptînd să ajungă la fundul sacului pentru a le spune bugetarilor că nu mai are cu ce-i plăti. Ca şi ideea Fondului Naţional de Solidaritate, ideea unui Fond pentru învăţămînt fusese lansată la timp, fiind apoi abandonată şi scoasă de la naftalină într-un moment exploziv.

Oricine se poate întreba dacă în administraţie crizele nu sînt mai degrabă provocate decît prevenite, iar conflictele stimulate cu mare risipă de energie politică doar pentru ca unul sau altul dintre lideri să-şi poată recita partitura de mediator, în timp ce se cere capul unuia sau altuia dintre miniştri chiar dinăuntrul taberei care se preface că-l susţine. Nedumeririle legate de „cazul Andrei Marga“ se pierd în ceaţa încîlcelilor de partid şi a luptelor intestine din coaliţie. Fiindcă e vorba de un titular de portofoliu care ştie ce vrea şi poate face la fel de mult pe cît ştie, chiar „istoricii“ săi colegi îl suportă cu mare dificultate. În loc de aprecieri, solidaritate ministerială la greu ori suport legislativ cînd are nevoie, ministrul învăţămîntului primeşte periodic vestea – zvonită oficial şi dezminţită semioficial – că poate fi trecut pe lista remaniaţilor. Ceea ce spune destul despre calitatea moraliştilor de diverse culori (care de care mai creştine, mai democrate şi mai reformiste).

Întrucît instituţia prezidenţială mediază între sindicate şi ministerul de resort, e absolut necesar ca premierul să medieze între liderii formaţiunilor din propriul său cabinet. Legile restituţiei încă provoacă scandaluri în Parlament şi nevroze în executiv, deşi nu există reprezentant al majorităţii care să nu poată vorbi ore în şir la televizor despre cît e de importantă reglementarea regimului proprietăţii pentru consolidarea democraţiei, a statului de drept şi a instituţiilor sale. Cu cît se chinuie să convingă electoratul că doresc un compromis pe care nu-l pot obţine din motive ideologice, cu atît partidele puterii lasă impresia că nu le pasă şi că aşteaptă vacanţa parlamentară, deci transferul acestui subiect delicat pe agenda viitoarei legislaturi. Chiriaşii şi proprietarii contează cu adevărat doar în campanii electorale; tocmai de aceea, ambele categorii trăiesc în confuzie, aşteptare şi tensiune de prea multă vreme. Amînarea intrării în vigoare a setului de legi din domeniul proprietăţii are multiple explicaţii meschine, chiar dacă liderii coaliţiei le îmbracă în fel şi fel de costume naţionale. Terenurile, casele, repartiţiile unor locuinţe din fondul de stat ori recuperarea unor imobile de către proprietarii care le revendică au fost, în toţi aceşti ani, o adevărată mană cerească pentru corupţii din administraţia centrală şi locală. Ele rămîn sursa preferată de îmbogăţire a „profesioniştilor“ care fac trafic de influenţă, se lasă mituiţi sau pretind comisioane, vînd şi cumpără la fel de scump dreptatea, nedreptăţile, spaima de viitor a celor tineri, disperarea bătrînilor care nu vor să moară pînă nu-şi recuperează bunurile pierdute acum o jumătate de veac. Ca şi cabinetul Văcăroiu, coaliţia majoritară a perpetuat fărădelegea. Fiecare componentă a ei s-a mulţumit, de ochii lumii, să-şi culpabilizeze partenerii. Invocînd faptul că nu-şi poate îndupleca aliaţii politici să aprobe o lege ideală, PNŢCD a dat tonul amînărilor. Ele nu l-au deranjat niciodată pe iniţiatorul proiectului şi au fost aprobate discret atît de liberali, cît şi de minoritatea maghiară. Vasile Lupu a rămas băţos în scenă, strigîndu-şi opţiunea pentru retrocedarea a 50 de ha de pădure şi a 30 de ha de teren agricol. Acum e gata să accepte chiar şi jumătate din suprafeţele-limită propuse de social-democraţi.

Abia după trei ani de la preluarea puterii, majoritarii par să descopere că nu există acte normative perfecte şi că absenţa legii face mai mult rău decît un text care lasă deoparte criteriul retrocedării în integralitate. Ca prin minune, au fost descoperite – pe ultima sută de metri a sesiunii parlamentare – soluţia Ordonanţei de urgenţă şi aceea a disjuncţiei între imobile, fond agricol şi fond forestier, pentru ca măcar ceea ce s-a convenit de mult să se legalizeze. Deşi s-au plîns tot timpul că în negocierile din coaliţie trebuie să dea ceva la schimb, tot ce au cerut creştin-democraţii, liberalii ori UDMR de la PD s-a plasat mereu în altă sferă de interes decît aceea a proprietăţii. Asta înseamnă că pentru principalul partid de guvernămînt, orice-ar spune vicepreşedintele său Vasile Lupu, reîmproprietărirea celor deposedaţi de averi în '45 a rămas **exact** ce era la începutul mandatului, adică un **slogan electoral**. De care, de altfel, PNŢCD are mare nevoie şi în campania următoare. Pentru că fără el chiar nu se ştie cu ce anume ar mai putea agăţa vreun segment al populaţiei nemulţumite.

Elena ŞTEFOI

Nocturnă

La poalele Vitoşei, seară cu ceva lună

De la difuzoare, Claydermann se revarsă mătăsos şi eunuc, trecînd fără să-ţi dai seama de la Armstrong la Mozart şi retur. O terasă superbă, lumini discrete în lampioane urîte, Sofia la picioarele noastre şi noi la poalele Vitoşei. În scurte accese de virilitate, greierii îl acoperă pe Claydermann.

– N-am putut dormi din cauza zgomotului! – comentează amuzat revoltată belgianca-şefă.

– Care zgomot? – mă minunez eu, privind finul tăcut care ne înconjoară de pretutindeni.

– Al bestiolelor astea, îmi explică ea, acoperind cu un gest larg lumea greierilor.

Îmi aduc aminte de începutul anilor '90, cînd participam, la fel de înflăcărat ca şi ceilalţi, la tot felul de simpozioane, unde, în vilele şi palatele nomenclaturii de mai ieri, tunam şi fulgeram împotriva comunismului. Lucrurile s-au schimbat de atunci. S-au aşezat. Acum, prin aceste locuri şi altele asemenea lor întîlneşti lumea pestriţă a work-shop-urilor. Aici (cineva mi-a zis că ar fi fost o reşedinţă a lui Jivkov), sînt trei astfel de grupuri, pe lîngă cel al nostru. Plus aripa din spate, de care nu te poţi apropia că imediat sare un *bodigard* din tufiş şi-ţi zice ceva pe bulgăreşte, suficient de răstit ca să nu mai insişti *(e mafia bulgărească!* – îmi şopteşte acelaşi coleg sofiot).

Fiecare grup are sala lui, birotica şi răcoritoarele lui şi mai ales seriozitatea zglobie de oameni care au conştiinţa că fac bine oamenilor. O burghezie internaţională a caritaţii, care proliferează pentru a se reproduce. Şi care reproduce cunoştinţe pentru a putea prolifera. O clasă socială post-modernă, cu farmecul ei mai mult sau mai puţin discret.

– Poate că cineva ar trebui să lămurească ce se înţelege prin multiculturalism – solicitase, sincer, un participant, pe la sfîrşitul work-shopului nostru despre multiculturalism. *Who knows, who cares!?* – şoptise printre dinţi cinicul de serviciu, plasat întîmplător lîngă mine. Ce a urmat nu a reuşit în orice caz să mă lămurească de ce eram, cu toţii, la această reuniune.

Din salonul cel mare se aude clinchet de pahare. E momentul şampaniei pentru grupul care tocmai şi-a încheiat cursul. *I am glad to be here* şi *thank you* şi alte fraze în esperanto. Apoi ies afară să danseze, cu conştiinţa lucrului bine făcut. Poate că aşa şi este.

Îmi iau paharul cu rakie şi mă pierd în pîlcul de mesteceni din coasta hotelului. Beau cu furie. Vitoşa e îngrozitor de departe şi de indiferentă. Greierii au amuţit. Nu se mai aude decît pianul lui Claydermann. Şi el are conştiinţa împăcată, de om care ştie ce face şi pentru cine face. Mă domină însă sentimentul că îi lipseşte ceva, ca şi acestei burghezii a caritaţii care tocmai îşi sărbătoreşte încă o reuşită pe terasa „centrului de afaceri“ de la poalele muntelui Vitoşa.

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Prestigiul dreptului (III)

Într-una din cărţile sale, Mircea Djuvara vorbea despre *„o societate juridică“* încercînd să explice ţesătura de relaţii juridice din realitatea socială. *Societatea juridică* este, de fapt, conceptul care apare ca urmare a înţelegerii cetăţii ca un loc în care actorii au mai ales obligaţii[1]. *Societatea juridică* nu este, aşadar, proiecţia punctului de vedere juridic asupra societăţii, ci este un anume tip de societate. Acea societate în care atenţia se îndreptă, mai ales, spre executarea obligaţiilor.

Încercăm să ne deprindem a privi pe celălalt/ceilalţi ca pe fiinţe înzestrate cu drepturi şi ne impunem ca în tot ce facem să respectăm aceste drepturi. Încercăm, cu alte cuvinte, să ne ridicăm semenii de la rangul de indivizi la cel de persoane. Este una dintre lecţiile democraţiei, este una dintre exigenţele statului de drept. Dar oare nu am ajunge mai ferm la acest rezultat dacă îi privim pe ceilalţi şi pe noi înşine ca pe fiinţe care au, mai ales, obligaţii? În fond, obligaţiile de care înţelegem să ne achităm sînt cele care dau substanţă fiinţei noastre. Fichte se întreba dacă nu cumva ideea de obligaţie este superioară ideii de existenţă.

Dreptul este înţeles astăzi, mai ales, ca un instrument destinat protecţiei drepturilor şi, doar în al doilea plan, ca o coerciţie pentru îndeplinirea obligaţiilor. Mutarea accentului de pe drepturi pe obligaţii poate fi o soluţie pentru revigorarea dreptului ca realitate socială fundamentală. Mă grăbesc să repet că tandemul drept-obligaţie este indestructibil şi că orice preocupare pentru executarea unei obligaţii este o preocupare pentru realizarea unui drept. În acest sens, ar fi mai mult decît nimerit ca Declaraţia Universală a Drepturilor Omului să fie însoţită de o Declaraţie Universală a Obligaţiilor Omului.

Din această perspectivă, situaţia dreptului românesc este una specială. Dreptul nostru a fost astfel construit în timpul guvernării comuniste, încît obligaţiile primau. Primatul obligaţiilor nu era nici pe departe gîndit în corelaţie cu drepturile individuale. Obligaţiile executate nu duceau implicit la realizarea unor drepturi, ci striveau pur şi simplu[2]. A fost, deci, normal ca primele măsuri legislative să se concentreze pe garantarea drepturilor. Dacă s-a reuşit sau nu, asta este o altă discuţie, nu mai puţin importantă. Dar nimeni nu poate nega că de zece ani încoace cetăţeanul român a fost învăţat să gîndească *numai* în termenii propriilor drepturi şi deloc în termenii propriilor obligaţii. Poate că a sosit timpul să revalorizăm obligaţia.

Pe lîngă anatomia ei, atît de bine ştiută în ştiinţa dreptului, obligaţia mai are ceva care o recomandă ca un potenţial regenerator. Este starea interioară care urmează executării obligaţiilor. Veţi fi de acord cu mine că, după ce ne executăm obligaţiile, ne simţim moralmente mai îndreptăţiţi să ne cerem drepturile, ne simţim superiori celor care nu şi-au executat obligaţiile, ne simţim mai siguri în rolul nostru social. Şi nu este nici un pic de vorbărie sterilă în această afirmaţie. Cu cît sîntem mai corecţi în executarea obligaţiilor noastre, cu atît sîntem mai puternici. Această putere vine tocmai din întemeierea fermă a drepturilor noastre şi din moralitatea deplină a pretenţiilor care urmează obligaţiei executate.

Cred că într-o asemenea viziune, dreptul îşi poate recîştiga prestigiul pierdut. Adică forţa morală pierdută.

Sever VOINESCU

1. Juriştii ştiu bine, orice obligaţie în sarcina cuiva presupune existenţa unui drept în beneficiul altuia, deşi nume mari precum Duguit sau Jeze susţineau că pot exista obligaţii fără drepturi corelative. De altfel, una dintre cele mai pasionante părţi ale ştiinţei dreptului este teoria obligaţiilor.

2. Oare cînd va veni vremea ca juriştii români să purceadă la o analiză critică, lucidă, a efectelor distrugătoare ale dreptului comunist şi, mai ales, ale dreptului ceauşist asupra societăţii româneşti? În fond, principalul mijloc al opresiunii a fost legea.

S A T U L

G L O B A L

Opinii şi tiraje

Luat repede la întrebări, orice director sau redactor-şef de cotidian naţional din România răspunde, sigur de sine, că ziarul pe care-l conduce este „de informaţie“, că scopul existenţei sale este acela „de a informa corect opinia publică“. Multe dintre sloganurile publicitare insistă pe aceeaşi latură de *informaţie*, iar unele cotidiane au acest cuvînt înscris chiar pe frontispiciu. Nu se poate contesta că, faţă de iureşul de opinii şi de bătălii de la începutul anilor '90, ziarele noastre au făcut paşi importanţi spre profesionalizare şi spre separarea informaţiei de opinie. Dar nici nu putem cădea în capcana de a crede în imaginea pe care directorii de ziare vor s-o creeze despre produsele lor mediatice.

Presa noastră continuă să se poarte ca într-o permanentă campanie, cu „linii“ şi „directive“ date de propriii conducători sau de diverse grupuri de interese de care aceştia sînt legaţi. În zgomotul de toate zilele, acestea sînt mai puţin vizibile; în împrejurări excepţionale însă, cum au fost mineriadele din ianuarie-februarie sau intervenţia NATO în Iugoslavia, la suprafaţa „informaţiei“ iese uleiul ideologiei sau al intenţiei de a crea un anumit curent de opinie (dacă nu de a manipula de-a dreptul). „Bătălia de la Costeşti“ ori arestarea lui Miron Cozma au avut parte de un anumit tratament în *Jurnalul naţional* şi de cu totul altul în *Curentul*. Într-un fel au „arătat“ bombardamentele NATO asupra Belgradului citite în *Cotidianul* sau în *Adevărul*, altfel în *Evenimentul zilei*. Bineînţeles, chiar şi în aceste condiţii, directorul fiecărui ziar continuă să afirme că publicaţia sa *informează* şi că opiniile sînt plasate distinct, spre binele cititorului. Altminteri, dacă sîntem atenţi la nuanţe, nu tot ce se cheamă „cotidian naţional“ zboară la fel de departe. Boierii presei româneşti, omniprezenţi pe ecranele TV, satisfăcuţi de hainele lor de „lideri de opinie“ (chiar dacă unora le sînt cam largi), oricît s-ar ascunde în spatele propriei imagini, nu pot suplini multele păcate ale organizării *instituţionale* a presei. Nici nu se mai ştie, de exemplu, cîte asociaţii profesionale ale ziariştilor există şi, mai ales, cu ce se ocupă ele; erau, cîndva, Uniunea Ziariştilor Profesionişti, Asociaţia Ziariştilor, Societatea Ziariştilor, iar mai tîrziu a apărut (sub patronajul aceloraşi lideri de ziare şi de opinie) Clubul Presei. În afară de comunicate grave atunci cînd vreun ziarist este condamnat în procese de calomnie, zisele asociaţii nu fac mai nimic. Luptători neînfricaţi pentru cauza societăţii civile, ziariştii n-au reuşit încă să-şi pună la punct, eficient, propriile forme de organizare... civilă. De mai multe ori s-a vorbit despre o lege a presei (care nu cred că e necesară), dar nu s-au adoptat şi nu se aplică reglementări *interne* ale breslei, care să stabilească limitele libertăţii, drepturile şi îndatoririle, mijloacele de protecţie a jurnalistului şi - nu în ultimul rînd – a cititorului. De cîte ori au protestat asociaţiile breslei împotriva manipulărilor sau neadevărurilor din unele publicaţii? (În ţările occidentale, un ziarist care calomniază sau dezinformează este sancţionat în primul rînd de asociaţia din care face parte). Ar trebui să facă acest lucru din respect pentru meserie şi, mai ales, pentru cititori. Şi tot pentru buna informare a cititorilor, pe care o clamează atît, directorii de ziare şi de conştiinţă ar putea, de exemplu, ca act de curaj şi de transparenţă, să facă publice tirajele gazetelor pe care le conduc. Atunci s-ar vedea mai limpede cît de „naţionale“ sînt unele cotidiane şi ne-am da seama cu toţii că unii „lideri de opinie“ îşi dau cu părerea în numai 20-30 000 de exemplare. Ceea ce, fără zgomotele TV create în jurul lor, ne-ar readuce pe toţi cu picioarele mai aproape de pămînt.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

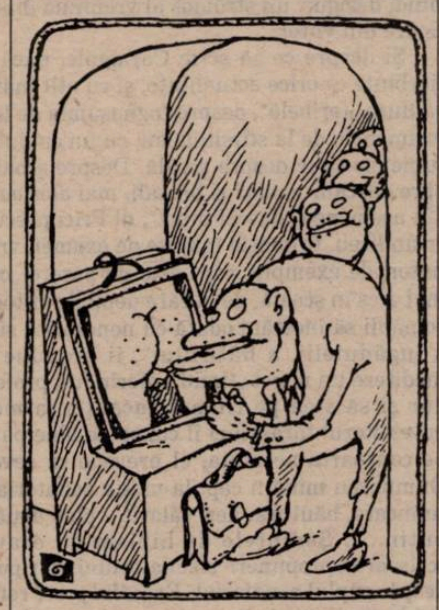

Desen de Ion BARBU

Economie

Un adulter costisitor

Disputele despre priorităţi, dacă reforma economică trebuie să preceadă reforma morală sau invers, îi agită doar pe teoreticieni. În viaţă, modificările se petrec simultan, iar absenţa oricărei reforme are efecte în toate planurile. Articolul Mariei Koldobskaia, apărut în săptămînalul ***Novoe Vremia*** *din Moscova, descrie resorturile intime ale stagnării.*

Întreprinderile ruseşti şi dictatura iubirii

Într-o zi, un domn foarte inteligent, de altfel un om de afaceri cu bani mulţi, mi-a explicat particularitatea esenţială a managementului, aşa cum se practică la noi: „În Rusia, nimeni nu munceşte pentru bani. Se munceşte pentru că e interesant, în numele unei idei, ca să stai printre colegi agreabili, pe scurt, din dragoste. Or, acolo unde există dragoste, apar gelozia, invidia, trădarea, intrigile... Dacă vrei ca un om să-şi îndeplinească conştiincios o sarcină de serviciu, trebuie să ai cu el o relaţie personală. O poveste de dragoste. Altfel, nici măcar secretara nu o să-ţi trimită faxul. Dacă ai 10 angajaţi, înseamnă că trebuie să te implici în 10 poveşti. Este epuizant. Şi va fi la fel dacă angajezi a unsprezecea sau a douăsprezecea persoană. Cel care angajează se aşteaptă ca treaba să fie făcută, dar angajaţii aşteaptă sentimente, iar dacă nu le poţi oferi se simt răniţi. În Rusia, disciplina nu este percepută ca un mijloc de a instaura domnia ordinii, ci ca o manifestare a cruzimii, un fel de dragoste perversă. Dacă angajezi o mie de persoane, ajungi prin forţa împrejurărilor inuman“.

Fără îndoială, oamenii de afaceri au un fel specific de a examina lucrurile, şi, din această optică, Stalin încetează să mai fie un nebun maniaco-depresiv, devenind un patron preocupat de eficacitatea întreprinderii sale. Astfel, întreaga istorie a totalitarismului nu este decît consecinţa inevitabilă a proastei funcţionări a relaţiilor financiare şi comerciale.

Ceea ce se explică lesne. Pe de o parte, banii sînt asociaţi statului, pe de altă parte, ei există în condiţii de piaţă. Or, în Rusia, aceste două forţe sînt într-un război neîmpăcat: piaţa este terenul iniţiativei private şi instinctul primar al statului este să distrugă acest gen de iniţiativă. De-a lungul secolelor, această bătălie a fost cîştigată de către stat. Triumful lui asupra bogăţiei era exprimat prin formula: „Vom fi mai săraci, dar mai adevăraţi.“ Inteligenţia, împietrită în formulele moştenite de la religia ortodoxă, afirma şi ea: „În Rusia, nu există, nu poate să existe bogăţie dobîndită pe căi cinstite“. Cînd se ştie că în mod tradiţional această inteligenţie se află în relaţii de adversitate cu statul, vedem cum se alcătuieşte triunghiul amoros.

Inflaţie, devalorizare, împrumuturile FMI: totul are alt sens

Realitatea actuală a pieţei pare să confirme afirmaţiile omului meu de afaceri. Încă nu există adevărata măsură a preţului muncii. A apărut un nou fenomen, sau mai exact spus, am văzut cum renasc vechile comportamente: oamenii nu sînt plătiţi cu lunile şi, totuşi, nu demisionează. Paralel, dăinuie schemele de cadre tipic sovietice, persoane bine remunerate nu fac nimic, dar nu sînt concediate. O anumită muncă poate fi efectuată pe un preţ de nimic (cunosc o mulţime de tineri care se ocupă de întreţinerea calculatoarelor pentru firme particulare şi nu cer decît o retribuţie simbolică) sau pe o sumă echivalentă cu cea primită în Occident, fără un standard calitativ corespunzător. „Dacă îi plăteşti bine, oamenii devin depravaţi şi nu mai muncesc. Dacă îi plăteşti prost, munca nu îi interesează şi nu mai fac nimic“.

Pe de o parte, toate acestea sînt foarte triste, dar pe de altă parte, fără să-şi dea seama, aceşti oameni contribuie la propăşirea ştiinţei. Văzuţi prin filtrul roz al iubirii, inflaţia, devalorizarea, încetarea de plăţi, împrumuturile la FMI şi ceilalţi termeni economici au dobîndit un sens nou şi misterios: inflaţia este faza de declin a extazului administrativ; încetarea de plăţi o mărturie a impotenţei; iubirea faţă de Occident – prostituţie onorabilă; dolarizarea generală a Rusiei – echivalentul unei declaraţii fără apel: „Îl iubesc pe altul“.

Povești suprapuse

Manifest orwellian

lui George Orwell, la 50 de ani de la apariția romanului 1984

Simt un gol în stomac ori de cîte ori am de-a face cu oameni care fac previziuni. Atît de absorbit sînt de clarviziunea lor, atît de aţîţat sînt de cei ce văd limpede în spatele imaginii de televizor sau de cei ce citesc viitorul în podul palmei ziarelor, încît rămîn, copilăreşte, cu gura căscată în faţa celor ce au amintiri despre ce va să fie.

Măcar noi, orwellienii, ştim că trecutul este mai imprevizibil decît viitorul, măcar noi ne aducem aminte că cine stăpîneşte ziua de ieri o va stăpîni cu siguranţă şi pe cea de mîine. În plus, măcar noi nu putem uita că una dintre cărţile mentorului nostru, pe numele ei de parabolă *Ferma animalelor* (una dintre cele mai bune *istorii* ale comunismului scrise vreodată), a fost de trei ori respinsă de către editori (o dată chiar de către T.S. Eliot, în numele Editurii *Faber*), ca inoportună. Impresionat, se pare, de conferinţa aliată de la Teheran din 1943, Orwell a fost printre primii care au avut viziunea unei lumi postbelice scindate în două blocuri adverse. În '44-'45 editorii englezi nu-l prea înţelegeau; sărbătorirea victoriilor comune împotriva lui Hitler nu se terminase încă, drept care aluzia *animalieră* atît de evidentă la comunism, scrisă de către acest George reîntors din războiul civil spaniol, nu pica deloc bine.

Nu este o întîmplare că mai există şi azi orwellieni care întocmesc, periodic, inventare de previziuni ratate (de ce? evident, pentru a ne slăvi încă o dată mentorul!). Graţie unui cert orwellian şi necunoscut prieten care le-a adunat din presă şi de pe *Web* pentru o revistă canadiană, redau aici cîteva dintre cele mai spectaculoase; multe altele rămîn nespuse. Iată-l, de exemplu, pe Charles H. Duell, funcţionar cu rang al Biroului american pentru brevete, declarînd fix acum o sută de ani, în 1899: *Tot ceea ce putea fi inventat a fost deja inventat*. Iată-l pe directorul de la *Michigan Savings Bank* sfătuindu-l prietenește pe (pe atunci doar) avocatul Henry Ford, proprietar al unei mici companii pe nume *Ford Motor Company*: *Nu are rost această investiţie. Calul va rămîne veşnic, în timp ce automobilul este o chestie fără viitor*. Îl vedem, împreună, pe unul dintre responsabilii companiei de discuri *Decca*, respingîndu-i pe *Beatles*-i în 1962 sub următorul motiv: *Nu prea ne place cum sună şi, în plus, muzica lor pe bază de chitară este cu totul şi cu totul aiurea*. Iată-l pe mareşalul francez Ferdinand Foch, declarînd categoric, la începutul acestui secol, că *avionul este o chestie interesantă, dar, din nefericire, nu are nici o valoare din punct de vedere militar*. Iată-l şi pe nelipsitul (de pe masa noastră, din redacţia noastră, din viaţa dvs. etc.) Bill Gates, marele boss de la Microsoft; ce spunea el, cu naivitate şi speranţă, prin 1981? Nici mai mult nici mai puţin că *640 K de memorie vor ajunge la toată lumea* (un calculator banal şi relativ nou de astăzi are o memorie de cîteva ori mai mare). Sau, tot pe aproape, această previziune a revistei americane „Popular Mechanics", din 1949: *În viitor, este posibil ca aceste calculatoare să cîntărească chiar mai puţin de 1,5 tone*. Iată-l pe respectabilul economist Yale Irving Fisher, declarînd în septembrie 1929 că *preţul acţiunilor la bursă a ajuns la un nivel ridicat, permanent şi constant* – pentru ca peste cîteva săptămîni, joi 24 octombrie, să înceapă marea criză economică mondială. În fine, am păstrat *pour la bonne bouche* următoarea previziune, lăsată moştenire de Erasmus-Wilson, profesor la Harvard în anul de graţie 1878. Deloc impresionat de spectacolul luminii electrice, reticent la tapajul pe care francezii îl făceau în jurul arcului voltaic, Wilson spunea: *Odată ce Expoziţia internaţională de la Paris* (evenimentul anului, n.n.) *îşi va fi închis porţile, lumina electrică se va stinge la plecarea ultimului vizitator şi nu vom mai auzi niciodată vorbindu-se despre ea*.

Înţelegeţi, aşadar, de ce Orwell e mare?

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

Antiamericanism

Unul dintre primele subproduse ale atacului aerian NATO în Balcani a fost antiamericanismul, sentiment vechi şi tenace, în sfîrşit eliberat după o scurtă retragere, datorată căderii Zidului. Manifestaţii la Moscova, Beijing, Praga, Atena, Amsterdam şi în multe alte locuri, cu lozinci brutale, exprimînd mînia sau desolidarizarea faţă de bombardamente.

În Franţa, poziţiile pro şi anti Statele Unite au traversat tradiţionalele clivaje politice: o parte a dreptei este antiamericană din cauza ororii faţă de metisaj, o parte a stîngii – din cauza ostilităţii faţă de capitalism şi imperialism.

Într-un prim lung articol în ziarul **Le Monde** (1 aprilie) Régis Debray instrumenta capetele de acuzare ale procesului: Statele Unite au practicat purificarea etnică împotriva pielor-roşii, deci nu au nici un drept să-l pedepsească pe Miloşevici pentru că face acelaşi lucru. Restul nu este decît acţiune conjugată a CNN, MacWorld şi Walt Disney. Prin aceste mijloace subtile, acţionînd subliminal, în aşa fel încît subiecţii nici nu-şi dau seama că au pierdut orice independenţă în gîndire şi acţiune, Clinton a reuşit să-l transforme pe preşedintele Franţei, Chirac, într-un cîine ţinut în lesă (o caricatură dintr-o revistă franceză) şi Franţa într-o provincie a imperiului său.

Altcineva, comparînd Belgradul cu Guernica (oraş spaniol bombardat de aviaţia germană în timpul războiului civil din Spania), constata că nimeni nu are nici o datorie de recunoştinţă faţă de americani pentru contribuţia lor la victoria în cel de al doilea război mondial, pentru că cei de azi sînt alţi americani. Aşa e; şi francezii de astăzi sînt alţi francezi. Scriitorul Pascal Bruckner încearcă o explicaţie (**Le Monde**, 7 aprilie): „Ura faţă de America, ţapul ispăşitor ideal, ţine integral de resentimente, în special din partea fostelor naţiuni imperiale, cum este Franţa, care îi datorează pur şi simplu existenţa. E detestată Germania fiindcă ne-a ocupat, este detestată America fiindcă ne-a eliberat (...) Violenţa reacţiilor suscitate de intervenţia NATO (în special din partea unor personalităţi care, din conformism, laşitate sau indiferenţă, nu au protestat niciodată, timp de 10 ani, împotriva abuzurilor de putere ale regimului Miloşevici) se potriveşte probabil cu certitudinea lui Alain de Benoist, exprimată într-un articol publicat acum cîţiva ani: singurul război previzibil este cel care va opune Europa Statelor Unite, civilizaţia – barbariei mercantile şi degenerate...". În **Le Nouvel Observateur** (3-9 iunie), Laurent Joffrin porneşte de la aceleaşi constatări, îndemnînd la o analiză realistă: „America-lume, unde noi trăim acum, este un imperiu democratic. Ea se impune prin Idee, nu prin forţă materială. Puterea americană provine din mesajul universal adresat individului, din promisiunea libertăţii şi a promovării sociale. În aceste condiţii, chemarea la arme e fără rost. America nu atacă ţările democratice. Politica ei externă este adeseori arogantă, dar cel mai des este încă stîngace şi nesigură. Dacă imperiul se extinde, el nu supune alte state, ci cucereşte indivizi, prin mesajul obsedant al culturii populare, prin exemplul pasiv şi redutabil al succeselor ei economice. Osîndirea puterii americane nu este de nici un folos. Ea trebuie echilibrată. Ar trebui opus alt model modelului yankeu. Dar un model care să funcţioneze".

În mod ciudat, nostalgia acestui proiect credibil nu se leagă de speranţa unei Europe comunitare. Aşa cum observă toţi comentatorii, antiamericanismul se hrăneşte din naţionalism şi vocile sale cele mai sonore sînt în acelaşi timp şi antieuropene, anulînd astfel una dintre posibilităţile lumii multipolare: o lume unde opţiunea să fie între felurite moduri de a trăi în democraţie şi nu între suveranitate şi drepturile omului, între libertate şi memorie: „Antiamericanismul contemporan nu se confundă cu voinţa europeană de a construi o lume multipolară, (...) devenind astfel o armă în lupta politică internă. Prietenii politici ai lui Jean-Pierre Chevènement se revoltau împotriva stîngii americane, ca să-şi impună propria lor concepţie despre stînga. Derivele multiculturalismului american servesc astăzi la apărarea universalismului francez, iar particularităţile *democraţiei* americane permit exaltarea valorilor *republicane* franceze.(...) În toate epocile de antiamericanism din Franţa – la sfîrşitul secolului XVIII, apoi după războiul de secesiune, în timpul războiului rece – Statele Unite au ţinut loc de contra-model, simplificînd şi chiar deformînd realitatea, pentru a hrăni divergenţele franceze. Acestea pornesc de la ideea că America, fiind altfel decît Franţa, este şi negativul ei. Cînd modelul francez se transformă, sub efectul mondializării dominate de Statele Unite, nu este de mirare că reapar aceste teme. Pentru ca ele să nu rămînă simple incantaţii este preferabil să vedem America aşa cum este şi nu aşa cum ne-am dori-o, ca să ne servească drept argument polemic". (Thomas Ferenczi – **Le Monde**, 9 iunie).

Deocamdată, într-un substanţial dosar, revista **The Economist** (6 iunie), constată că Franţa îşi însuşeşte modelul american, fără exprimarea unor devotamente ideologice, ci pur şi simplu prin logica beneficiilor. (**M. B.**)

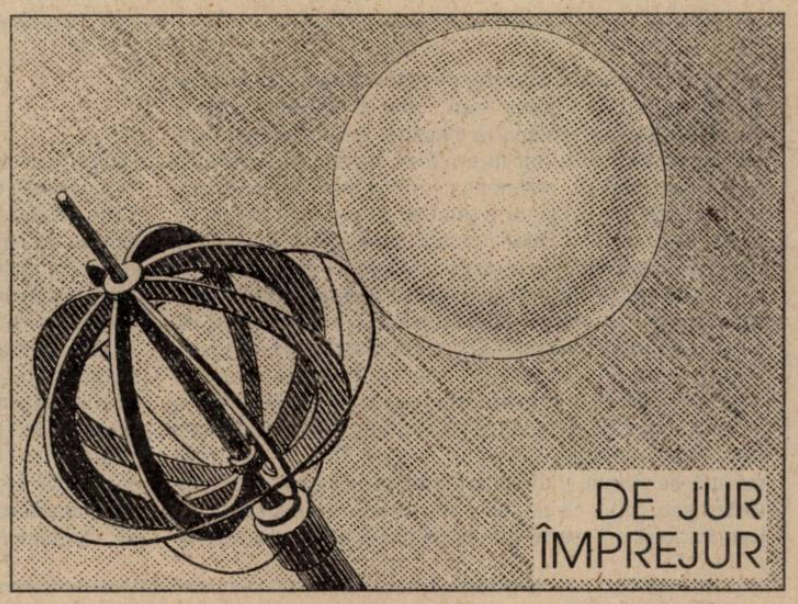

Bizarerii

Pentru ca ruşii şi ţările NATO să poată prezenta un singur document, şi Miloşevici să-l accepte, a fost nevoie de o intensă muncă de redactare ca să se găsească acei termeni suficient de ambigui, în aşa fel încît cele trei părţi să poată pretinde că au învins. Urmările acestor subtilităţi de vocabular se numesc bizarerii.

Prima se referă la formaţiunea militară a albanezilor secesionişti, UCK; s-a optat pentru *demilitarizare* şi nu pentru *dezarmare*, acesta din urmă fiind principiul impus de doamna Albright la Rambouillet. Dar atunci fusese vorba şi despre un referendum, care ar fi putut deschide perspectiva independenţei. Acum absenţa referendumului este semnul victoriei sîrbe. Documentul G8 insistă asupra suveranităţii şi a integrităţii teritoriului iugoslav. În ultimele două săptămîni de bombardament, luptătorii UCK au fost activi pe teren, izbutind să-i scoată pe militarii sîrbi din ascunzători, expunîndu-i atacurilor aeriene. Ceea ce nu înseamnă că Alianţa este dispusă să se „alieze" şi cu aceste formaţiuni. Nu sînt excluse confruntările deschise pe teren, pentru că, aşa cum reiese şi din primele incidente izolate din primele zile de pace, UCK nu este dispus să înceteze lupta. Comandantul britanic al forţelor KFOR nu exclude confruntările directe. Cam aşa e cu demilitarizarea. În ceea ce priveşte dezarmarea, precedentul irlandez pare a sugera că este un obiectiv practic imposibil de realizat, chiar cînd acordurile sînt acceptate şi semnate de toţi beligeranţii.

Soluţia care s-ar putea apropia de obiectivul occidental al pacificării regiunii ar fi includerea reprezentanţilor formaţiunilor militare în viaţa politică. Ibrahim Rugova, liderul nonviolenţei albaneze, întrunise majoritatea voturilor electoratului în lungii ani cînd s-a sperat că Miloşevici poate înapoia ceea ce luase în 1989; acum este contestat de radicalii înarmaţi. Rezistenţa armată are liderii ei, unii veterani, alţii eroi recenţi, dar nu e clar cine va izbuti să învingă rivalităţile interne, să obţină importantele sume de bani colectate în diaspora albaneză şi, mai ales, să-şi asume sarcina reprezentării politice, în condiţiile unor reglementări fluide. Contribuţia lor la instaurarea unui climat paşnic în care să fie posibilă reîntoarcerea refugiaţilor va decide şi viitorul lor politic.

Deocamdată, refugiaţii albanezi sînt sfătuiţi să nu se grăbească, pînă cînd militarii nu vor demina terenul şi nu vor pregăti structuri de primire pentru cei ce vor să revină la locuinţele lor inexistente. În timp ce albanezii aşteaptă să se întoarcă, sîrbii se grăbesc să plece. Experienţele din Croaţia şi din Bosnia nu inspiră nici un fel de încredere într-un viitor paşnic şi „multicultural", aşa cum li se garantează. Convoaiele tractoarelor cu remorci au luat acum direcţia Serbia şi Muntenegru. Muntenegru, care a început să vorbească despre independenţă.

Nu este clar cît idilism demagogic intra în descrierea realităţilor de dinainte de descompunerea Federaţiei, în care convieţuirea multietnică iugoslavă era prezentată drept un model european. Este cert că după conflicte de o asemenea intensitate şi cruzime, localnicii nu-şi pot lega speranţele unei vieţi normale doar de efectele acţiunii Tribunalului penal internaţional. De altfel, nu este clar nici cum se va desfăşura acum ancheta declanşată de acesta împotriva unor lideri sîrbi. Ţăranii sîrbi şi cei albanezi nu o cunosc pe doamna Arbour şi consideră că ceea ce s-a întîmplat trebuie răzbunat, alţii vor să se răzbune înainte de a se întîmpla ceva.

Tensiunile din interiorul a ceea ce se numeşte în mod convenţional G8 dovedesc că de fapt combinaţia nu este decît G7 şi/contra Rusia. Ceea ce s-a putut obţine în cuvinte arată teribil de bizar cînd se întrupează în soldaţi şi blindate. Apariţia paraşutiştilor ruşi la aeroportul din Priştina a fost o surpriză de proporţii, introducînd o doză de realism în discursul diplomatic. Militarii ruşi vor face o politică proprie în Kosovo şi politicienii ruşi – fie că au ştiut de iniţiativa paraşutiştilor, fie că nu – trebuie să negocieze cu occidentalii pornind de la această realitate de pe teren, teren care este în continuare un front. *Zonă, sector, enclavă:* se discută asupra denumirii, dar este evident că ruşii vor supraveghea un teritoriu unde sîrbii vor fi protejaţi. Temerile că acţiunea intempestivă a ruşilor este începutul partiţiei regiunii Kosovo nu sînt cu totul lipsite de temei.

De fapt, de abia acum sînt întrunite condiţiile pentru un război. Cît timp aviaţia americană acţiona de la o înălţime de 5000 de metri, militarii NATO se ocupau în Albania şi Macedonia de adăpostirea civililor, iar armata sîrbă promitea că va rezista, conflictul avea ceva bizar. Acum, zeci de mii de oameni înarmaţi, cu interese teritoriale, politice şi ideologice diferite, sînt cu picioarele pe pămînt, aglomeraţi pe un teritoriu strîmt şi neprimitor, cu o populaţie civilă care nu mai are multe de pierdut. Va fi nevoie de tact şi inteligenţă, de reţinere şi chiar de eroism, pentru ca secesioniştii albanezi, armata sîrbă, soldaţii Alianţei occidentale şi soldaţii ruşi să poată asigura premisele propriei retrageri. Adică ceea ce s-ar putea numi pace, într-un vocabular mai puţin bogat în bizarerii.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Orice discurs mobilizator de pînă mai ieri se încheia cu indicaţia „să facem totul“, ceea ce reprezenta, în realitate, un îndemn la stagnare şi amatorism. Cine trebuie să facă totul nu face nimic, speriat de vastitatea ariei de acţiune, nu răspunde de nimic, neavînd de executat o treabă precisă şi nu e ţinut să se priceapă anume la nimic, aceasta fiind chiar formula amatorismului. Îndemnul zilei de azi, unul de tranziţie, ne asigură că „depinde de noi“ să ne croim destinul, şi astfel să conştientizăm raportul nostru cu viitorul şi calitatea acestuia. Dar cea mai recentă mişcare de protest – greva din învăţămînt – demontează această încurajatoare iluzie; s-ar putea spune că depinde de noi cît şi cum muncim, dar nu depinde de noi ca această activitate să fie retribuită la timp şi conform valorii sale. Acum calitatea viitorului pare să ţină în mai mică măsură de ştiinţa şi disciplina profesorilor care instruiesc tînăra generaţie, cît de tăria spiritului lor protestatar. A lega în acest an soarta bacalaureatului de soarta algoritmului, pare necesar deşi nu intru totul firesc, fiindcă cei direct afectaţi, elevii, îşi vor exercita votul abia în anii viitori. Cine depinde de cine este o întrebare ce presupune stabilirea de ierarhii şi responsabilităţi, de legături şi condiţionări chiar neluate în seamă la prima privire. În societatea anterioară, cînd ni se spunea teoretic că toţi depindem de toţi, ierarhia era de fapt fixă, „partidul e în toate!“, iar raporturile, vrînd-nevrînd, deveneau unele de complicitate, permiţînd justificări aberante atunci cînd se căutau responsabilităţi individuale. Orice făcător de rău de pînă mai ieri ar putea demonstra că avea copii, sau o mamă bolnavă, aşa că tratamentul inuman pe care el l-a aplicat victimelor depindea, în ultimă instanţă, de existenţa unor copii nevinovaţi sau de nişte părinţi suferinzi aflaţi în grija sa. (Argument ce nu mai avea importanţă cînd era vorba de copiii victimelor, a căror soartă depindea de presupusa vinovăţie a părinţilor). Uneori aceiaşi oameni vor să ne facă să credem, însă, că binele, adevărul şi dreptatea a ţinut în principal şi determinant numai de ei, şi ei chiar au avut independenţa de a milita pentru acestea. Orice biografie atent remaiată în zilele noastre caută să ne convingă de faptul că succesele individuale sau datorat în întregime numai şi numai valorii personale, că „nimeni nu depinde de nimeni“, că triumful meritului propriu n-are legătură cu condiţiile cu determinările, relaţiile etc. În alt plan, nu altfel era privită suveranitatea naţională care, brusc, devenea adevărată autarhie cînd era vorba de treburile noastre interne. În primele luni de după decembrie '89 o întrebare adresată puternicilor zilei suna aşa: cine eşti dta domnule X?“ Poate că mai lămuritoare ar fi fost întrebarea „cine de cine a depins“, luînd în calcul elemente mai nuanţate decît simplele date biografice. (**T. C.**)

Al. PALEOLOGU
scriitor

Nici liberi, nici inconştienţi, nici iresponsabili

Se întîmplă mai totdeauna ca ceva, care interesează pe cineva, să depindă mai mult sau mai puţin de altcineva, autoritate sau persoană particulară. Se naşte atunci întrebarea: cine cunoaşte pe acel altcineva, cum ar putea ajunge la el, cum i s-ar putea cîştiga bunăvoinţă în vederea unei soluţii favorabile. Asta face parte din aşa-numitul lanţ al slăbiciunilor. „Slăbiciunile“ nu sînt altceva decît presupusul liber arbitru al celui ce intervine şi al celui ce decide. Dar de cîţi factori nu depinde respectiva decizie? Acel „liber arbitru“ e şi el determinat de un lanţ cauzal nu totdeauna previzibil şi nici totdeauna decelabil. Lanţul cauzal nu e negreşit unic... Sînt în concurenţă mai multe, nici acestea toate decelabile; ce anume va determina prevalenţa unuia? Asta se mai numeşte „hazard“. E un cuvînt mulţumită căruia mintea omenească eschivează neputinţa ei de a desluşi nesfîrşita intricaţie a cauzalităţilor: Un savant, Jacques Monod, zicea că existenţa Universului nu e decît efectul hazardului. Chiar aşa? Iată însă că, mai demult, Lessing zicea că însuşi cuvîntul *(Zufall)* este blasfematoriu *(Gotteslaster)*.

Blasfematoriu întrucît neagă ideea de Providenţă. Lessing era şi el, ca mai toţi intelectualii vremii lui, afectat de o viziune raţionalist-optimistă asupra devenirii speţei umane, dar avea o cultură teologică mai temeinică şi o aprehendare mai nuanţată şi mai profundă a realităţii transcendente. Ideea de Providenţă e raţională, dar nu raţionalistă. E misterioasă şi arbitrară, nu o putem aprecia după criteriile noastre terestre şi creaturale. Dar fără ea, adică în spirit exclusiv cauzalist, care e ineludabil, dar nu suficient, ne pierdem în cele mai insolubile aporii. Adică înţelegem multe, din ce în ce mai multe, dar în ultimă instanţă nimic. Soluţia profană inteligentă e sceptică sau fatalistă. Cea neinteligentă e suficienţa scientistă a domnului Homais şi a nenumăraţilor săi congeneri.

E clar că depindem totdeauna de un număr inevaluabil de factori determinanţi. E tot atît de clar că nu sîntem, măcar unii şi poate chiar cei mai mulţi, nici neliberi, nici inconştienţi, nici iresponsabili.

Mai puţin clară pentru profani, dar şi pentru intelectualii „agnostici“ (pe care îi respect; am fost şi eu, cîndva, cu toată modestia, unul dintre aceştia) este noţiunea de Providenţă. Ei pot, la limită, să o accepte pe cea hegeliană, de „spirit absolut“, ba şi pe cea de „Raţiune universală“, înţelegînd oricum raţiunea mai curînd în sens instrumental decît substanţial, şi nicidecum ca *Logos spermatikos,* (creator). „Raţiunea universală“ nu e chiar tocmai-tocmai alt nume al Providenţei. Ea poate fi (de regulă este) înţeleasă ca imanentă, în vreme ce Providenţa e transcendenţa însăşi. De ea depinde absolut tot ce există sau poate exista. Putem discerne, dacă sîntem lucizi şi nu lipsiţi de perspicacitate, deciziile Providenţei în lume. Cînd e vorba de oameni, deciziile Providenţei au, că place sau nu, un caracter elitist. Ea are grijă de fiecare, nimeni nu e neglijat, dar unii au soartă, iar alţii destin. Toţi sîntem liberi, în principiu, toţi avem, mai mult sau mai puţin precis, opţiuni, care izbutesc sau nu, dar Providenţa îi privilegiază pe unii dîndu-le un destin care le eclipsează opţiunile. Destinul nu e neapărat o favoare, el are totdeauna un substrat tragic, chiar cînd e fericit, ca în cazul lui Goethe bunăoară. Dar cel atît de glorios al lui Napoleon poate fi numit fericit? Destinul e totdeauna un privilegiu, nu totdeauna un noroc.

Caius DOBRESCU
scriitor

Riscul de a primi o poşetă-n cap

– interdependenţă = dependenţă –

Una dintre teoriile de succes al marxismului este faimoasa relaţie dialectică dintre forţele şi relaţiile de producţie. Contradicţia dintre „socializarea“ constantă a forţelor de producţie şi „concentrarea“ capitalului în mîinile unei oligarhii industrial-financiare descrie criza sistemului capitalist. Cu alte cuvinte, tehnologiile industriale ar impune un grad tot mai înalt de specializare, de unde necesitatea unei cooperări aprofundate şi generalizate. În raport cu egalitarismul presupus ca implicit în această reţea de distribuire a responsabilităţilor, sistemul exclusiv al proprietăţii private ar fi constituit un anacronism periculos, un obstacol în calea progresului şi a civilizaţiei.

Marxismul clasic pare să perceapă interacţiunile impuse de producţia industrială ca desfăşurîndu-se pe o ciudată orizontală. Deşi administrarea unei întreprinderi din epoca industrialismului „de cărbune“ putea semăna foarte mult cu un regim autoritar, de cazarmă, marxiştii, şi cu atît mai mult discipolii lor de factură leninistă, nu s-au sfiit nici un moment să o ia ca model de organizare a societăţii. Contradicţia care a sfidat inteligenţa timp de decenii, între principiile egalitare arborate de statele comuniste şi ierarhizarea birocratică rigidă a tuturor domeniilor existenţei colective, se explică printr-un sofism. Spre deosebire de societăţile în care diferenţele dintre oameni aveau o bază simbolică sau financiară, în societatea construită de liderii autonumiţi ai proletariatului diferenţele ar fi fost de natură pur funcţională. Din perspectiva scopului urmărit de muncitorii eliberaţi, acela de a face să funcţioneze pentru binele general fabricile, uzinele sau maşinăria administraţiei, diferenţele în privinţa puterii de decizie trebuia să apară ca secundare. Ierarhia socială „capitalistă“ era, din această perspectivă, complet impură, atît sub aspect logic, cît şi moral. Ea era percepută ca amestecînd criteriile unei competenţe tehnice strict delimitate, cu valorile şi reflexele morale şi psihologice ale unui sistem al proprietăţii private văzut ca o relicvă a unei epoci „primitive“.

Este interesant că, pentru marxişti, discursul libertăţilor individuale, intelectuale şi economice a reprezentat întotdeauna mai degrabă o supravieţuire a lumii tradiţionale, construite pe valori iraţionale şi emoţionale. Pentru Joseph Schumpeter, de exemplu, ceea ce numim „capitalism“ nici nu este altceva decît faza finală a regimului feudal: întregul sistem se sprijinea pe valorile culturii înalte a aristocraţiei războinice şi, o dată cu înlăturarea acesteia, o dată cu suprimarea rezistenţei ei eroice la avansul raţionalităţii moderne, întregul edificiu al liberalismului „burghez“ va fi înlăturat de la sine, pe cale naturală, de socialism.

Mesianismul marxist-leninist a promovat, aşadar, credinţa combinată în: a) inevitabilitatea extinderii formelor de interdependenţă (deci, implicit, de *dependenţă*) socială şi b) egalitarismul pe care un sistem universal de dependenţe, al tuturor faţă de toţi, avea să îl antreneze cu necesitate. Liantul acestor două teme este convingerea că decizia birocratică exercitată de reprezentanţi ai „poporului unic muncitor“ nu se poate niciodată întoarce împotriva acestuia din urmă, birocratul comunist fiind perfect capabil să îşi înţeleagă poziţia de superioritate ca pur funcţională şi relativă. Egalitatea în faţa marelui ideal al construirii comunismului era considerată ca un corectiv mult mai eficient al ierarhiei birocratice decît idealurile „tradiţionale“ ale libertăţii personale şi decît sistemul de reguli politice, juridice, constituţionale pe care acestea se sprijineau.

Acelaşi tip de raţionament este refăcut, pas cu pas, de către ideologiile „revoluţiei naţionale“, pornind, însă, de la premisa purităţii etnice. Puritatea etnică devine criteriu pentru stabilirea faimosului „interes general“, pentru a cărui aproximare modernitatea a dat nu puţine bătălii filosofice. Cu alte cuvinte, cei declaraţi „puri“, în funcţie de criterii nebuloase (profund „impure“) care amestecă presupoziţii biologice sau genetice cu tot felul de considerente culturale sau spirituale, vor gîndi automat la fel. Rasa determină profilul spiritual care determină valorile şi interesele unei naţiuni. Din această perspectivă, birocraţia industrială sau administrativă apare şi ea ca o emanaţie „naturală“ a unei comunităţi spiritual-rasiale. Exercitarea deciziei într-un asemenea sistem se bazează pe identitatea de esenţă între administrator şi administrat. Înainte de orice altceva, funcţionarii aparţin naţiunii. Solidaritatea lor de corp sau interesele lor personale sînt indiscutabil subordonate idealului lor patriotic. Cu alte cuvinte, diferitele naţionalisme ale modernităţii nutresc aceeaşi viziune a unei interrelaţionări generale a societăţii, dublată de o profundă conştiinţă a apartenenţei care ajută la transcenderea acestei condiţii, înspre limanul „autenticei“ libertăţi colective.

În România, ambele viziuni sînt prezente simultan şi se sprijină reciproc. Ideea că solidaritatea rezultă spontan într-o societate în care fiecare are nevoie de fiecare se nutreşte copios din sursele clasice ale propagandei naţional-comuniste din epoca Ceauşescu. Atît industria, cît şi administraţia sînt percepute ca depozitare ale unei convieţuiri familiale, „organice“. Revolta împotriva gestiunii iresponsabile a capitalului de stat, împotriva ineficienţei sau inexistenţei politicilor publice are, îndeobşte, aerul unui conflict de familie. Cel ce ia în serios invectivele pe care românii le adresează, la orice colţ de stradă, aparatului birocratic şi încearcă să propună un plan serios de limitare a statului, de descentralizare, de diviziune a puterilor, de perfecţionare a procesului politic se izbeşte, în cel mai fericit caz, de indiferenţă. În cazul cel mai nefericit, păţeşte întocmai binevoitorului care, intervenind în favoarea unei soţii păruite în stradă de soţul ei, va primi lovituri de poşetă în cap tocmai din partea victimei. Cu alte cuvinte, susţinătorul ideilor de garantare a libertăţilor civile, de suveranitate reală a cetăţeanului, de control public asupra instituţiilor de stat, de aplicare a subsidiarităţii în administraţii, de sancţionare a practicilor monopoliste sau a onerosului şantaj sindical se poate trezi acuzat cu vehemenţă viscerală de trădare a interesului naţional, separatism, sabotarea economiei tocmai de către cei ce suportă în modul cel mai direct şi dramatic efectele dezastruoasei gestiuni a întreprinderilor de stat şi ale sclerozei unei administraţii publice hieprcentralizate.

Partizanii libertăţilor civile clasice au fost adeseori întîmpinaţi cu sarcasm de profeţii unei modernităţi ce nu era, în fapt, decît o nouă specie de milenarism. Adepţii ideii că transformările tehnologice duc la modificarea completă a valorilor, a culturii politice, a viziunii morale a unei societăţi au respins mereu, cu superioritate, eforturile de a conserva toate libertăţile şi privilegiile tradiţionale ale indivizilor sau comunităţilor. Totuşi, în prezent există o cazuistică suficientă pentru a conchide că faimoasa interdependenţă funcţională generată de societăţile tehnologice este foarte departe de a produce vreo formă spontană de morală egalitară şi că, în fapt, funcţionează unidirecţional, de sus în jos, ca orice ierarhie birocratică. Singura modalitate de a conserva libertăţile civile şi de a le păstra semnificaţia este aceea de a face să existe, alături de spaţiul interdependenţei universale, de tip administrativ sau tehnologic, spaţiul unei autonomii intelectuale, morale, politice a cetăţenilor. Chiar dacă acesta este adeseori *virtual,* chiar dacă, în lumea reală, nu se poate sustrage tuturor determinărilor economice sau sociale, conservarea (sau instituirea) lui este esenţială pentru a face să supravieţuiească (sau să se nască) etosul libertăţii.

Stelian TĂNASE
analist politic

Ce face timpul cu noi

Nimeni nu depinde de nimeni, spun firile mai voluntare. În jurul tău pigmei pe care trebuie să îi ignori. Nefericite slugi, inşi fără destin.Poţi să faci totul singur, pentru că trăim în indeterminare. Universul este creat de cîteva genii care prin voinţa lor traseaza existenţa. Aceştia sînt cei cîţiva oameni liberi. Neapărat dictatori, neapărat ingnoranţi ai istoriei şi mediului.

Alţii preferă să se plîngă cît de depedenţi sîntem. Văicăreţii. Fataliştii, şi mai ales rataţii, invocă dependenţe de tot felul. Astrele au avut o influenţă proastă, nevasta rea, invidia vecinului şi regimul. Fie alimentar fie politic. Alţii arată spre portretele clasicilor.Ei le-au frînat elanul creator. Alţii zic că tot ce este important în istorie şi cultură deja s-a întîmplat. Aşa că mai bine bem o bere. Umbra-i deasă, şi trotuarele plăcute privirii.

Sînt o puzderie de determinări care explică de ce ai eşuat. Se mai pot invoca lucruri precum copilăria tristă şi săracă. Veacul în care te-ai născut: acum 200 de ani, sigur ai fi făcut o figură mai bună.

Apoi e de vină intersecţia geografică unde ne aflăm. Sîntem în calea, în mijlocul tuturor răutăţilor. Sîntem aşa de bogaţi, de dăruiţi, de inimoşi şi plini de măsură. Noi niciodată nu am dus un război de cucerire. Nici pentru religie nu ne-am prăjit unii pe alţii. Ne aflăm în prima tranşee a Occidentului, pe care îl tot apărăm să nu dea Asia peste el. Sîntem aşa de cumsecade şi paşnici că vin străinii (mereu răi) să ne ia avutul pe care nu-l avem. Pentru că există un prost (totuşi) obicei prin zonă, sîntem săraci. Dar harnici şi isteţi. Avem însă ghinion în istorie, d-aia nu ne merge bine. Am fost plasaţi prea la est. Prea la sud, prea în mijloc!!! Cam pierdem războaiele, şansele. Prea depindem de factorii climaterici. Ca recoltele; am rămas agrari, trăim după anotimpuri, înfrăţiţi cu natura. Inundaţiile primăvara ne iau prin surpindere. Zăpezile grele la fel. Ne mirăm că ni se întîmplă tocmai nouă. Dar de vină este dependenţa noastră de ceilalţi. Altfel, ne-am descurca, mai bine.

Undeva la mijloc îşi găsesc adăpost ceilalţi. Mediocrii, zona gri, plevuşca, moderaţii, rezoneurii, (pardon), călduţii. Anturajul, caraghioşii raţionali, amploiaţii cu degetele pătate de cerneală, mironosiţele şi nevestele abuzive. Ei dau imaginea umanităţii noastre triumfătoare. Lumina calculul matematic, frizerii culegători de folclor şi javrele docte. Rînjetul politicianist are ceva din jumătate dependent jumătate in-dependent, struţo-cămila regiunii sud-est-europene. Zic aşa, ca să nu ies puţin din moţăiala balcanică cu care ne potrivim atît de bine.

Cei mai simpatici suntem în contact cu timpul. Cu mersul trenurilor, cu deadline-urile, cu calendarul. Dacă românul are oroare de ceva atunci acel ceva este ceasul. El este veşnic. Nu depinde de secunde, ore, zile. Refuză să fie ăgăţat de timp. Marginea continentului, sau colţul ăsta de lume în care te sufoci, îi inspiră lehamitea în faţa timpului. E singura atitudine care îl ridică deasupra. Îl salvează. Plictiseala de a privi un cadran de ceas e ceva profund. Pe cît de uşor invocă perfidiile soacrei, istoria care l-a distrus, sau neşansa de a călca pe un cui, pe atît de dificil este să-l încadrezi în timp. Mîine înseamnă poimiine, prînz înseamnă după amiază. Dacă refuzăm ceva acesta este timpul. Rigorile lui ni se par nişte corvezi umilitoare. Şi el este singura dependenţă care conteaza. El începe să ne ucidă din prima zi. Şi nu se lasă pînă nu ne termină.

Mircea KIVU
sociolog

In-formarea prin sondajele de opinie

Sondajul de opinie este un instrument de măsură între altele. Orice asemenea instrument, prin însuşi actul măsurării, modifică starea obiectului măsurat (termometrul are o masă şi temperatură proprie care o influenţează pe cea a fluidului în care este introdus). În cazul măsurării opiniilor şi atitudinilor populaţiei, influenţarea acestora are loc la două niveluri.

Primul este nivelul individual. Aflat faţă în faţă cu operatorul de interviu (un personaj care încearcă să se facă simpatic prin tot felul de tertipuri menite să adoarmă reacţia firească de suspiciune născută prin apariţia intempestivă a unui necunoscut cu comportament indiscret şi fără scop bine determinat), omul normal la cap nu se simte deloc în largul său. Va încerca să întîmpine ceea ce crede el că sînt aşteptările celui care îl supune unui interogatoriu. În lipsa unei familiarizări cu practica interviurilor de opinie, respondentul va spune nu atît ce gîndeşte despre problema dată (mai ales cînd aceasta nu-i e deloc familiară), ci ceea ce crede el că celălalt se aşteaptă ca el să gîndească. Cum altfel se explică faptul că, de fiecare dată, după alegeri, imediat procentul „simpatizanţilor" partidului care tocmai a ieşit învingător creşte substanţial în sondaje? O istorie care a contribuit la dezvoltarea unor nesfîrşite rafinamente în arta dedublării nu uşurează deloc sarcina cercetătorului de opinie în spaţiul românesc. Tehnica interviului de opinie include procedee de reducere a efectului descris, dar ele nu pot decît să se constituie în paliative. Realist vorbind, trebuie să recunoaştem că informaţiile culese prin interviul de opinie constituie un construct care are legătură cu realitatea, fără însă a i se substitui. Şi să ne străduim să înţelegem ce este de înţeles din mişcările acestui construct.

Odată ce operatorul de interviu îşi părăseşte „subiectul", cel din urmă rămîne cu gîndurile sale, cărora tocmai li s-au adăugat unele noi, sub forma informaţiilor transmise implicit[1]. Că tocmai se pune de o nouă grevă generală (întrebat ce părere are, se declarase de acord, temîndu-se că altminteri va trebui să spună ce are împotrivă), că maghiarii vor o universitate în limba lor (aici se declarase împotrivă, căci îşi amintea din timpul războiului că în general ce vor ungurii nu e de bine), că whisky e ceva ce se bea (fără gheaţă – răspunsese el, învrăjbit de grindina care tocmai îi compromisese recolta de prune). Tot atîtea viitoare subiecte de meditaţie, dar şi de îngrijorare (oi fi spus bine?). Poate că, după ce va mai fi fost vizitat de cîţiva colegi de la firme concurente, omul nostru va mai fi primit o informaţie. Anume, aceea că, la o adică, e voie să ai părerea ta, şi să ţi-o afirmi. Nu ar fi acesta începutul instaurării spiritului democraţiei?

Celălalt plan este politic. Odată făcute publice, rezultatele sondajului de opinie constituie o informaţie de care actorii politici ţin cont (din ce în ce mai mult) în deciziile pe care le iau. Într-un fel acţionează (să zicem, în cadrul discuţiilor la legea electorală) un partid care află că se găseşte în poziţia de a cîştiga următoarele alegeri şi altfel unul care constată că se află sub pragul electoral.

Mai departe, electoratul îşi adaptează şi el comportamentul în funcţie de cele aflate din sondaje. Mecanismele sînt multiple. În primul rînd, alegătorii oscilanţi vor fi descurajaţi să participe la alegeri, după ce află că partidul pe care îl susţin are puţine şanse de a fi învingător. Apoi, alţi alegători se vor teme că şi-ar risipi voturile, dacă ar vota un partid cu şanse reduse de depăşire a pragului electoral, şi îşi redirecţionează opţiunea în favoarea unui partid (de obicei, cu orientare apropiată) cu şanse reale. În România, cazul tipic a fost cel al ANL, care a întrunit în 1996 mai puţine voturi decît cele cu care era cotat, în sondajele premergătoare, fiecare din cele două partide care o alcătuiau. Beneficiar a fost CDR, care a înregistrat în ultimele săptămîni de campanie o creştere spectaculoasă (scorul la urne a fost superior tuturor sondajelor din timpul campaniei). Fenomenul este cunoscut în literatura de specialitate ca „band-wagon" şi poate fi sintetizat în avantajul obţinut de partidele care se situează pe primele locuri în sondaje[2].

Există comentatori care consideră acest fenomen ca inechitabil, nociv, şi merg pînă la a cere interzicerea publicării de sondaje în timpul campaniilor electorale. Mai întîi că orice încercare de a interzice circulaţia unor informaţii s-a dovedit, încă de pe timpul lui Ceauşescu, a fi derizorie. În Franţa s-a încercat impunerea unei asemenea restricţii (e drept, pentru o perioadă limitată). Consecinţa a fost publicarea unor sondaje în ziare... belgiene, iar mediile franceze nu au putut fi împiedicate să preia ştirea. Serios vorbind, nu mi se pare corect să interzici electoratului să ia o decizie importantă în deplină cunoştinţă de cauză, adică avînd la dispoziţie toate informaţiile necesare.

Revenind la modul în care sondajele de opinie influenţează acţiunile actorilor politici, constatăm că, odată cu îmbogăţirea informaţiilor din această categorie, a apărut tendinţa subordonării deciziei politice faţă de opinia publică dominantă. Această tendinţă generează discursuri populiste, angajamente nerealiste şi, în ultimă instanţă, pierderea identităţii partidelor. În parte, quasi-asemănarea programelor candidaţilor care au participat la ultima campanie electorală importantă (cea pentru Primăria Bucureştiului) s-a datorat nevoii resimţite de a satisface principalele doleanţe ale bucureştenilor, constatate în sondajele de opinie.

Pentru că majoritatea populaţiei îşi declara adversitatea faţă de punerea spaţiului aerian românesc la dispoziţia NATO, au apărut comentatori care susţin că guvernul României a acţionat împotriva propriului electorat, deci în mod nelegitim. Ori, opinia publică nu e infailibilă. Dacă ar fi aşa, ar fi mai ieftin să comandăm un sondaj de opinie de cîte ori trebuie adoptată o decizie importantă, decît să suportăm cheltuielile unui numeros aparat guvernamental, şi chiar ale Parlamentului. Mai simplu este să pretindem a fi guvernaţi de persoane mai inteligente decît media statistică a celor guvernaţi.

---

1 Aici vorbim despre efectele „normale" şi inevitabile. Uneori, sondajul de opinie este folosit în mod voit pentru influenţarea opiniei publice, prin intermediul derivaţilor lui „Nu-i aşa că...?" Desigur, cîteva mii de persoane „intervievate" constituie o cantitate neglijabilă în raport cu o populaţie de ordinul zecilor de milioane. Opinia publică avînd însă darul difuziunii, lucrurile se complică. Unii comentatori au văzut în acest procedeu un nevinovat instrument de propagandă; eu îl consider vinovat prin faptul că are la bază o substituire de identitate (propagandistul se substituie cercetătorului), fiind deci o formă de înşelătorie.

2 Din păcate, scena politică românească abundă în exemple de „malpractici" rezultate din intenţia de a obţine beneficii din acest fenomen general. În preajma tuturor scrutinurilor electorale, din '90 încoace, au apărut de fiecare dată agenţii-fantomă (de obicei, cu nume apropiate de unele reale) care publicau rezultate de sondaj fabricate, în discordanţă evidentă cu realitatea. În aceste cazuri, vinovăţia principală aparţine publicaţiilor care le mediatizează, cu lipsă de discernămînt sau, mai probabil, cu rea intenţie.

Dr. Mircea CIUMARA
economist

Cetăţeni şi angajaţi

Acum zece ani, cînd intrai într-un magazin, vedeai vînzătoarea croşetînd indiferentă la apariţia ta. Plin de politeţe i te adresai:
— Sărut mîna, nu vă supăraţi...
Răspunsul venea prompt:
— Nu avem!

Nici nu aştepta să spui ce vrei. Fiindcă era clar că tu, clientul, depindeai de ea. Nu se găseau mărfuri şi noi, cumpărătorii, ne concuram între noi pentru a intra în graţiile vînzătoarelor. Astăzi marfă este. Sînt magazine multe, frumoase şi pline de marfă. Dar azi cumpărătorii nu prea mai au bani, aşa că azi se concurează vînzătoarele din ce în ce mai mult între ele pentru a intra în graţiile cumpărătorilor. Din ce în ce mai mult, astăzi, vînzătoarele depind de cumpărători.

Nu am făcut încă acest pas în administraţia publică. Ne obişnuim greu cu ideea că administraţia publică nu „conduce" destinele oamenilor, ci reprezintă o sumă de instituţii prestatoare de servicii. Cel mai vizibil poate deveni acest lucru în administraţia publică locală. Pînă recent, administraţiile publice locale erau finanţate în principal prin transferuri şi subvenţii de la bugetul de stat; administraţia publică locală efectua, de fapt, servicii comandate de către stat, în folosul cetăţenilor din propria localitate, sau care beneficiază de servicii pe teritoriul respectivei localităţi. În plus, reprezentantul statului în teritoriu, prefectul, avea competenţe exagerate din punctul de vedere democratic, dar explicabile din punctul de vedere al finanţării.

Cetăţenii localităţii plătesc impozite şi taxe locale, cu ajutorul cărora consiliul local şi primarul asigură prestarea serviciilor de întreţinere a drumurilor, iluminatul public etc. Cetăţenii au dreptul, în mod normal, să hotărască pentru ce plătesc, cît plătesc şi să verifice justificarea costurilor acestor servicii. Modalităţile de pronunţare şi control ale cetăţeanului sînt multiple: alegerea primarului şi consilierilor în funcţie de ce servicii şi ce impozite promit în campanie, comunicarea publică a bilanţului contabil şi a devizelor principalelor acţiuni întreprinse, consultarea prin referendum sau dialoguri cu cetăţenii interesaţi etc.

Dar, deocamdată, cetăţeanul depinde de administraţia publică locală, iar nu invers. Legislaţia este încă experimentală în domeniul finanţelor publice locale, obligaţiile funcţionarilor încă nu sînt precizate prin statutul funcţionarului public, legea administraţiei publice locale se schimbă şi ea. În plus, ceea ce este foarte important, este necesar un timp de acomodare la viitoarele noi condiţii legale. Cetăţeanul trebuie să fie asigurat prin lege şi să înţeleagă singur că funcţionarul din administraţia publică locală este angajatul său pentru prestarea unor servicii de utilitate publică. Probabil mai este nevoie de încă un an sau doi.

Dan C. MIHĂILESCU
istoric şi critic literar

Farmecul trist al pandependenţei

Cînd vine vorba de cauzalităţi literare, de influenţe şi dependenţe, orice om de dreapta, bun conservator în toate cele, va răspunde precum I.L. Caragiale, hîtru şi sec totodată, cum că, în artă, singur talentul contează. Talentul – atîta cît ţi l-au hărăzit Dumnezeu şi maica natură. (Se ştie ce furii îl apucau pe nenea Iancu la auzul cererilor de detalii biografice. „Mi-ar fi peste putinţă a sta s-aştern notiţele auto-biografice ce-mi ceri, îi scrie el lui Herbert Kanner în aprilie 1909: Dar eu gîndesc că nici nu-ţi trebuiesc pentru disertaţiunea d-tale: întru cît opera care te interesează stă înaintea d-tale întreagă – ce nevoie mai are de alte date biografice despre autorul ei (...) Cînd ai d-ta o pereche de ghete, şi ieftine, şi potrivite, poartă-le sănătos şi nu-ţi mai pese de locul naşterii autorului lor...")

Dimpotrivă, orice om de stînga va extinde; uneori incredibil, determinările actului literar, mergînd de la datele genetice, familiale, pînă la coordonate etno-geografice, trecînd prin condiţionări istorice, politice, religioase, psihanalitice, financiare, prin sociologie şi patologie, măi să fie!

În fine, omul cuminte, adică istoricul de bun-simţ, va cultiva zonele intermediare, de conjuncţie a extremelor şi va **desluşi** pur şi simplu Casa (adică Textul) de dependinţele... pardon, dependenţele sale. Orice act critic evaluator ce se doreşte adecvat, lămuritor şi productiv, se va situa la intersecţia **epoché**-ului fenomenologic cu determinismul mai mult sau mai puţin marxist. Talentul, înzestrarea originară, rămîne, firește, o taină minunată, dar nu este mai puţin adevărat că miezul cu pricina este înconjurat de straturi şi straturi de condiţionări obiective din cele mai felurite.

Dincolo de individualitate, însă (adică de actul în sine al creaţiei şi de produsul acestuia), palpitante sînt pentru istoricul literar mai cu seamă circumstanţele operei, lanţul interdependenţelor. Operaţia vitală este aici **cîntărirea** datelor, ponderea pe care eşti (pre)dispus s-o acorzi detaliului. Nu mai departe, să luăm chiar exemplul esenţial pentru noi, semisferele bilei cu care lucrăm în popicăria naţională de-o sută de ani încoace. Eminescu şi Caragiale. Cine şi cum poate să hotărască de care factor depinde **în chip esenţial** drumul către ospiciu al poetului şi drumul către exil al dramaturgului? Totul depinde de toate. Cum ştim, nebunia lui Eminescu este un cumul de tare genetice, excese vitale, boli dobîndite, presiuni profesionale etc., în vreme ce, în fixarea berlineză a lui Caragiale, se amestecă mercantilismul grecului, hedonismul cinic al omului, dorul de confort, lehamitea de pacostele regăţenismului, amarul respingerilor academice, dispreţul high-life-ului etc. Cît depinde Eminescu de formaţia sa germană şi cît depinde Caragiale de tradiţia actoricească a „soitarilor" familiei?

De altfel, în şirul marilor generaţii culturale de la noi e foarte greu să distingi întîmplătorul de predestinare, să separi politicul de banalul familial şi forţa de insolitare a persoanei (emulul) de rolul formator al Modelului. Bălcescu sau Ion Ghica visîndu-se şefi de stat, cearta bătrînului C.A. Rosetti cu I.C. Brătianu, linia Bismark şi linia Michelet, spaimele jovial chivernisite (devenite cu vremea politică naţională!) ale studentului Kogălniceanu din corespondenţa cu Babaca, întîlnirea energiilor tinereşti de tip Eliade/Cioran cu fermentul Nae Ionescu, ori întîlnirea la mijloc de drum a profesorului Nicolae Manolescu (obosit de şaizecism) cu proaspăta generaţie a lui Mircea Cărtărescu, dar şi încrucişarea lui Mihail Sebastian cu trăirismul, a lui Ion Creangă cu junimismul, marele coeficient de evreitate din mişcările de avangardă dintotdeauna şi de pretutindeni, apoi dependenţa de masonerie, dependenţa de patologie, Ţuculescu în faza finală, rolul Peleşului în artele româneşti, de la Carmen Sylva încoace, efectele mecenatului de tip Bogdan-Piteşti şi Aristide Blank, ca să nu mai vorbim de efectele eternelor dependenţe politice ale României – sînt doar cîteva exemple generice, alese la întîmplare, ale amestecului de factori mai mult sau mai puţin decisivi într-o creaţie.

Rămîne de văzut cine/cît crede în predestinare sau în pura întîmplare. Şi cît de fidel asculţi de impulsul paranoiac după care „nimic nu este întîmplător, totul se leagă". De aici se declanşează jocul pervers al analogiilor şi farmecul trist al pandependenţei. De ce trist? Pentru că, dacă nu eşti îndeajuns de înţelept să crezi în adevărul întîlnirii la mijloc de drum (reflex al faimosului „nu m-ai fi căutat, dacă nu m-ai fi găsit deja") eşti livrat extremelor: odată dedat la... codoşlîcuri deterministe, odată dedulcit la cancanuri, la culisele istoriei mici, adio ingenuitate, adio plăcere pură, adio candoare a lecturii. Cînd ajungi să gîndeşti apariţia **Poemelor luminii** şi a romanului **Ion** exclusiv ca efecte ale Unirii de la 1918, ori cînd vezi în **Iphigenia** lui Mircea Eliade exclusiv „sfînta moarte legionară", eşti pierdut pentru angelism şi gata cîştigat de nevroză.

Faptul că ai devenit expert în număratul pe întuneric al borcanelor din pivniţă nu-ţi compensează nicidecum neputinţa de-a te mai urca pe acoperiş ca să priveşti în zare.

Costică BRĂDĂŢAN
asistent universitar

Dar „spiritele independente"? Ele de cine depind?

© E. Bănuţi

Aţi observat vreodată, pe îndelete, cum funcţionează un „spirit independent"? Cum înţelege el să existe: cum se bîţîie, cum se răţoieşte, cum pururea el pune lucrurile la punct şi se tot străduie să te ţină cu sufletul la gură? Sau cum se dă în vînt după toate trucurile retoricii şi ale vorbirii iscusite? Cum mai curînd el şi-ar vinde sufletul decît să rămînă fără *auditoriu,* fără acea lume veşnic năucită şi adusă la extaz de desfăşurarea retorică impecabilă a „independenţei" sale? Căci, în afara acelor urechi ce aşteaptă să fie seduse şi a acelor priviri evlavios-leşinate, „spiritul independent" ar rămîne ca o fată frumoasă şi neiubită: s-ar ofili, s-ar întrista şi într-o bună zi s-ar stinge. Un „spirit independent" fără publicul care să-l considere astfel – aşa ceva e de neconceput!

Sau, ca să zic altfel, pomenit-aţi vreodată „spirit independent" care să se bîlbîie ori căruia să nu-i pese încotro se duc vorbele sale? Care să se ascundă îndărătul unor bolboroseli sau rime obscure? Nicidecum! Aşa ceva nu se există. „Spiritul independent" are oroare de ascundere, şi are tot atîta nevoie de public şi de aplauze cît şi oricare alt actor de meserie. Nu vei da niciodată peste „spirite independente" în singurătate, în pustie – acolo unde nu e nimeni care să guste paradoxurile.

Şi cîtă iscusinţă pune în joc o astfel de minte paradoxală! Un „spirit independent şi paradoxal", tocmai pentru a fi astfel, trebuie să opereze exact pe *marginea,* aproape ireal de îngustă, dintre zona lucrurilor încă transparente şi zona lucrurilor deja neinteligibile; cea mai mică alunecare într-o parte l-ar sorti fie „platitudinilor" bunului-simţ, fie bolboroselilor poeţilor celor neînţeleşi. El poate contrazice bunul-simţ, dar *mai mult* decît atît *nu* poate face – asta e cheia artei sale! Căci nu poţi spune cele mai mari năzdrăvănii, şi ele să fie gustate cum se cuvine, în afara unui spaţiu şi a unor reguli de raţionalitate deja *convenite* între participanţii la joeul persuasiunii; iar „îndrăzneala" în a propune *noi* forme de sensibilitate şi *noi* convenţii de înteligibilitate nu poate avea loc decît *în* spaţiul şi *în* termenii celor vechi. Cît ar fi el de îndrăzneţ, „spiritul independent" nu va trece de un anumit hotar, dincolo de care nu-l mai vede nimeni şi toată strădania lui se duce dracu lui. Ci va rămîne exact pe muchie, exact pe firul acela subţire care desparte (şi *unde se întîlnesc*) transparenţa comunicării de inexistenţa ei. Şi va face acest lucru aţi şi ghicit! – frigîndu-şi tălpile cît e ziua de lungă de atîta echilibristică. *Vivere pericolosamente,* cine ar fi crezut!

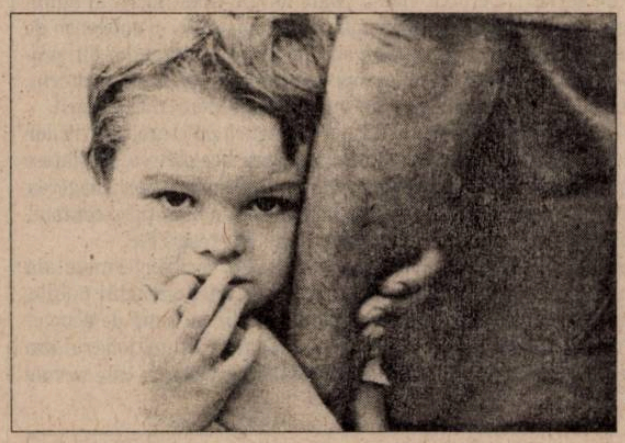
© S. Gheţie

Unde mai pui, apoi, că „spiritul independent" are şi el anii lui îndelungaţi „de formare", cărţile lui „de căpătîi", panteonul de dascăli care i-au vrăjit tinereţile şi care îi *pre*-stabilesc nu puţine din dispoziţiile lui mentale actuale. De cîte ori n-aţi văzut cum acelaşi „spirit independent" este neîndurător ca un arhanghel cu unii, dar blînd ca un mieluşel cu alţii? Justiţiar şi înfricoşător, adevărat duh al răzbunării – pentru unii, şi „bonom", cumsecade, mînat de duhul blîndeţii – pentru alţii. Şi fără să poţi pricepe cîtuşi de puţin *de ce!* Ei bine, un „spirit independent" este acela care-şi poate permite să aibă „febleţile" lui, fără a da nimănui socoteală pentru ele. (Cine a văzut vreodată „spirit independent" care să dea socoteală?) În „independenţa" lui, el singur poate decide cui să-i acorde graţia şi cui să i-o refuze. Criteriul? Criteriul *c'est moi.*

Iar cărţile pe care el le iubeşte – cît de *cruciale* sînt cărţile pe care el le iubeşte! Toate numai una şi una – capodopere inestimabile, depozite ale eternei înţelepciuni. Iscodeşte-l numai, şi-ţi va arăta negru pe alb cum pînă şi cutare carte romanţioasă care s-a întîmplat să-i înflăcăreze zilele copilăriei ţine chiar de avangarda cărturăriei şi că, neîndoielnic, este dovadă clară de „independenţă a spiritului" să aperi o astfel de carte „în zilele noastre". Toate evenimentele traumatice – şi, firește, „înrobitoare" – ale trecutului său, toate acele tulburi întîmplări ale copilăriei care, zice-se, te „marchează pentru toată viaţa", el nu şi le percepe niciodată ca atare, ci tocmai ca pe nişte epifanii şi consacrări timpurii ale... „independenţei spiritului" său. Deşi, dată fiind istoria lui personală, i-ai putea găsi cîteodată unele „dependenţe" ale „operei" de „viaţă", ba încă i-ai putea dovedi că în cutare – punctuală – situaţie nu putea spune decît ceea ce tocmai a spus, el – triumfal pînă la ridicol – nu va înceta totuşi să-şi celebreze „independenţa spiritului" şi să rîdă în nas „determiniştilor". Aceasta pentru că, pesemne, în sinea lui, el şi cochetează cu ideea că e unul dintre cei sortiţi să se ivească *necondiţionat* în această lume, într-un mod miraculos, cumva în felul îngerilor. Aşa, zeieşte, *dintr-o dată* întreg, perfect şi, deci, imperfectibil. Ca să nu mai vorbim de scamatoria numelui ce şi l-a luat: „spirit independent". Care va să zică, el nu spune că *este* cumva sau altcumva: dimpotrivă, el spune că *nu este,* el este *non*-dependent, „independent". Ca şi cum e posibil ca, botezîndu-te în duhul negaţiei, *ne*-condiţionarea să se pogoare – magic – şi ea numaidecît asupră-ţi.

În sfîrşit, cum prea bine se poate vedea, „spiritul independent" trăieşte prins în constelaţia lui de mici habitusuri lăuntrice: nevinovate fixaţii, candide „apucături", vagi slăbiciuni, tolerabile idiosincrasii; alături de alte cuviincioase tabieturi mentale, autoalintări, *self-complaints, self-complacencies;* apoi, oarece obsesii, nevroze, ciudăţenii, ticuri – lucruri din acelea cum numai „spiritele independente" şi le pot permite. Şi, cu toate aceste drăcii – culmea! – „spiritul independent" *funcţionează.* Tot ceea ce la alţii ar fi motiv serios de blocaj mental şi de suspiciuni asupră-şi, la un „spirit independent" nu are deloc trecere. Cum s-ar zice, nu s-a născut încă obstacolul care să-l întoarcă din cale pe un „spirit independent". El va înainta băţos printre toţi aceşti mărăcini şi nu se va prinde cîtuşi de puţin în ei, pentru bunul motiv că îi va ignora cu o minunată inconştienţă. Acolo unde alţii văd îndeobşte capcane şi probleme, „spiritul independent" nu află decît drum neted. Aşa încît nu te poţi stăpîni să nu te întrebi: nu cumva tocmai *ignorarea* acestor nenumărate piedici lăuntrice este – cum mai spun gurile rele – marele secret şi sursa „independenţei" sale?

Şi totuşi, la urma urmei, cît de inocent, cît de înduioşător este lucrul acesta: dependenţele marilor „spirite independente" de fantasmele propriei lor independenţe! Ca să nu mai spunem: ce *spectacol!*

„Cred doar în mine“

– cum să intri în dialog cu propriul handicap fizic –

Dacă îl vezi stînd pe scaun, Mihai Gheorghe îţi pare un tînăr ca oricare altul. Ridicat, e dintr-o dată alt om. Picioarele par că reuşesc cu greu să-i susţină trupul şi înaintează, văzut din afară, cu greutate. Parcă fiecare ar fi luat pe rînd de o mînă nevăzută şi împins în faţă. Paşii lui nesiguri şi obositori, dar naturali pentru el, îi creează chiar probleme cu cîinii de pe stradă. „Sînt dezorientaţi de mersul meu şi mă consideră agresiv. Sar la mine, dar n-am fost muşcat niciodată pînă acum“.

Mihai s-a născut sănătos. La 11 luni, însă, în urma unui vaccin, face febră mare şi îşi pierde capacitatea de a se ţine pe picioare. „Mă duceau la baie, mă aduceau de la baie. Am fost dus în circă, pe bicicletă. Totul a durat vreo 4-5 ani. După aceea, am început să mă descurc, mă tîrîiam, mergeam în patru labe“. Pînă la şase ani, a depins aproape în totalitate de alţii. Atunci, în urma unei operaţii, începe să meargă. Cînd îşi aduce aminte de aceste lucruri, parcă simţi în vocea lui o uşoară indignare. „Cînd alţii jucau fotbal, eu învăţam să merg pe picioare“.

La prima vedere, Mihai nu e cu nimic diferit de ceilalţi tineri de aceeaşi vîrstă cu el. Merge la şcoală – e student la o facultate de jurnalism – şi încearcă să-şi acompanieze colegii la toate întîlnirile lor, inclusiv la petreceri. Totuşi, în spatele normalităţii pe care şi-o doreşte, apar mici lucruri care îl diferenţiază, ca de exemplu dorinţa de a fi putut alerga sau dansa profesionist. „Nu ştiu cît de mult seamănă mişcările mele cu dansul. Aş fi vrut să fac ceva care să mă mulţumească şi pe mine, şi pe ceilalţi. Nu ştiu pe ceilalţi, dar pe mine mă mulţumeşte. Nu am avut niciodată obiecţii din partea partenerelor“. Cît despre alergat, o face cu greu, „mai mult după fete“, zîmbeşte el.

Chiar şi el se vede diferit faţă de ceilalţi. „Am acceptat ceea ce am, că nu pot să fac anumite lucruri, iar faptul că am avut acest handicap de mic m-a făcut oarecum să privesc viaţa dintr-un alt unghi. Am luat-o mult mai în serios, mult mai matur, ştiind că o să am greutăţi, că n-o să-mi fie uşor să fac faţă. Mă văd oarecum superior celorlalţi din punct de vedere spiritual, deoarece am trecut prin mai multe necazuri decît ei, am înfruntat mai multe situaţii, fie plăcute, fie neplăcute. Mă consider cu o experienţă de viaţă mult mai bogată... Mă simt mai matur“. Şi din nou revine la primii ani din copilărie, anii în care a depins în totalitate de ai săi: „Pînă la şase ani, am avut timp să fac alte lucruri decît ceilalţi, ştiam deja să citesc, să socotesc. Cînd eram mic, vroiam să ies afară, să mă joc, să alerg cu ceilalţi. De obicei, eram dus, pus pe nisip şi mă jucam acolo cu maşinuţe, cu găletuşe. Cînd am început să merg în picioare, m-am descurcat singur şi am tras din greu pentru orice lucru“.

Cu mult efort, cu gimnastică în fiecare zi, dimineaţa, la prînz şi seara, şi cu operaţii succesive, Mihai a reuşit să meargă singur. Poate de aceea, mai mult decît alţii, vede viaţa ca o luptă. „Toţi luptăm pentru un ideal“, explică el. „Depinde care. Al meu este să fiu absolut independent, să nu depind de nimeni, să pot să cîştig un ban al meu, să am o casă, să am o familie, un căţel, o maşină, să îmbătrînesc lîngă familia mea, să mor liniştit“.

Mihai nu este un om care s-a închis în spatele handicapului său, deşi este înconjurat de persoane cu probleme fizice. Prietena sa are semipareză dreaptă. La picior se observă mai puţin, dar mîna este atrofiată şi este destul de rar folosită. S-au cunoscut acum şase ani la Asociaţia de sprijin pentru copiii cu handicap fizic, la un seminar la Eforie Nord. El avea 14 ani, ea 17. Au fost împreună vreo doi ani, după care au fost despărţiţi alţi doi ani şi au reluat în urmă cu doi ani relaţia. „Sper să continue şi de-acum încolo mult mai mult decît doi ani“, spune Mihai. Ea lucrează la Asociaţie, e casieră. Cealaltă persoană cu handicap e o căţeluşă, pechineză, pe nume Jessy. A căzut cînd a fost mică de pe scaun sau o călcase cineva, povesteşte el, şi a ales-o din mai mulţi fraţi pe ea.

Acum, Mihai spune că nu depinde de nimeni. Nici măcar de Dumnezeu, atît timp cît pentru el nu este aşa ceva. „Dacă ar fi fost cineva de genul ăsta, n-ar fi permis să se întîmple asemenea lucruri“, spune el. Nu e vorba doar de handicapul său, ci şi de faptul că, în 1987, unica sa soră a murit la două zile după naştere. „Nu cred decît în mine şi în ceea ce pot eu să fac. Pot să mă laud că am reuşit să depăşesc handicapul, să i-o iau înainte. Am fost mai şmecher decît el. A fost o competiţie dură, dar se pare că am învins.“ Merge pe bicicletă, înoată. Scările rămîn o problemă, mai ales din cauza unei sperieturi avute în urmă cu opt, nouă ani, cînd s-a împiedicat şi a căzut vreo două etaje pe o scară în spirală. De atunci, solicită întotdeauna ajutorul cînd nu este balustradă. „Mi se pare absolut normal că lumea mă sprijină. Am renunţat să mai cred că dacă un om vrea să mă ajute înseamnă că mă vede altfel“. Părinţii l-au ajutat cel mai mult pentru a nu deveni o persoană complexată de neputinţa fizică. M-au învăţat că am ceva în plus faţă de ceilalţi, că trebuie să exploatez la maxim acest ceva, adică să îl folosesc cît pot de bine în avantajul meu. Să accept faptul că am un handicap, să accept că sînt unele lucruri la care aş putea doar să visez. În momentul în care îmi ştiu limitele, ştiu exact ce pot şi ce nu pot să fac şi atunci îmi este mult mai uşor. Îmi planific viaţa în funcţie de posibilităţi“.

Pentru cineva ca el, împăcarea cu sine este cel mai greu lucru. De altfel, Mihai cunoaşte multe persoane cu probleme fizice care se ascund în casă pentru că le e ruşine să iasă în lume. El, în schimb, spune că a încercat întotdeauna să nu cadă în partea negativă a handicapului, „să-mi spun că lumea mă vede urît şi că e mai bine să stau în casă, să nu-mi fac probleme. Dimpotrivă, am vrut să ies, să arăt lumii ce pot să fac, să-i arăt ca sînt un învingător, că, deşi am avut necazuri, am trecut peste ele. Am devenit puţin nesimţit“, spune el şi încearcă imediat să explice. „Nesimţitul uită de politeţe cînd este atacat şi nu mai ţine cont de celălalt, fie el persoană în vîrstă, tînăr sau femeie. De obicei, lumea se uită la mine şi uneori destul de insistent. Probabil că nu au mai văzut în viaţa lor aşa ceva, nici măcar la circ. În momentul acela mă uit şi eu la ei, intru în vorbă, lucru care îi şochează pe mulţi. De exemplu, eram în metrou şi o femeie de vreo 45 de ani se uita insistent la mine, puţin scîrbită. M-am dus, m-am postat în faţa ei şi am început să mă uit şi eu insistent. Se speriase puţin, aşa că am început: «Sărut mîna. Ce fac copiii? Bărbatul e acasă? E bine şi el? Aveţi o ţigară? Nu? Mulţumesc, sărut mîna». Şi atunci lumea a început să se uite urît la ea şi să nu se mai uite urît la mine. Am făcut-o pe ea să se simtă prost. Sau mai sînt oameni care îşi fac cruce pe stradă şi spun: «mai bine îl lua Dumnezeu şi pe ăsta». Dar eu nu simt nimic, tocmai pentru că sînt puţin nesimţit“.

Acum nici nu mai vrea să-şi revină de tot. Unii ar spune că şi-a format o lume a lui şi nu vrea să se desprindă de ea. Pentru Mihai, lucrurile par a fi însă mai simple. „Îmi place să trăiesc viaţa aşa cum e şi să iau ce îmi dă ea. Am făcut tot posibilul să merg, să mă descurc singur, să am o mobilitate bună, să am echilibru. Cînd s-au împlinit astea, restul nu mai contează. Chiar nu vreau să devin o persoană normală. Mă simt bine aşa cum sînt...“

Octavian GABOR

Cei mai liberi dintre pămînteni

– sau care este asemănarea între NATO şi poştaş –

„Nouă, românilor, ne-a plăcut să nu depindem de nimeni. Mereu ne-am luptat să fim liberi“ se mîndreşte domnul Moloiu, fost profesor de istorie, care citeşte ziarul în parc. „Pînă şi Ceauşescu a fost bun din punctul ăsta de vedere: S-a opus ruşilor“. Asta se întîmpla altădată, în vremurile bune. Dar, ca de obicei, prezentul e cel mai rău: „acum depindem de Vest. Şi ca economie, că ne rugăm să ne dea şi nouă nişte bani amărîţi. Şi acum, cu războiul, NATO ne-a forţat să fim cu ei. Nu mai avem nimic de spus“. Deci poporul stă rău. Dar domnul Moloiu, ca persoană, este un om liber: „Nu depind de nimeni, mă descurc singur. Mă mai ajută copiii, dar nu pot să spun că depind de ei“.

Şi cum atîta libertate la semenul meu îmi trezeşte dorinţa de a căuta nod în papură, îl întreb dacă are apă caldă: „Nu, că e revizie.“ „Şi v-a întrebat cineva dacă vreţi să fie revizie?“ „Nu, dar noi sîntem învăţaţi, pentru că am îndurat multe“, deviază profesorul spre Mircea, Tudor şi alţi luptători pentru independenţă. Şi dacă te gîndeşti aşa parcă nu mai eşti dependent de apă caldă.

Pe o bancă vecină stă domnul Niţă, venit cu nepoţii la joacă. Cred că e singurul român care nu s-a lămurit încă dacă sîntem sau nu dependenţi de NATO. Poate pentru că nu ştie atît de multă istorie, gîndul îi zboară la poştaş: „Îmi aduce pensia numai dacă vrea el. Trebuie să-i dau ceva de fiecare dată. Adică nu-i mai dau eu că îşi opreşte singur. Dacă zic ceva, data viitoare trebuie să umblu pe la poştă, el nu mai vine“. Şi s-a gîndit să-l reclame, dar „nu mai pot să umblu pe drumuri“.

Cătălin Savin este liceean şi spune că face „numai ce vreau eu“. Mă duce cu gîndul la băieţii răi din cîntecele rap. Îl întreb şi pe el de apa caldă. „Nu, că eu nu stau în zona asta. Eu am“ îmi spune triumfător. „Dar dacă profesorii continuă greva şi nu îţi încheie media?“ „Aşa au zis şi anul trecut“. Pur şi simplu nu mai am replică. Omul ăsta chiar este liber. Ca mai toţi cei cu care am vorbit.

Încremeniţi în abstract

Interlocutorii ştiu foarte sigur dacă noi, ca ţară şi popor, depindem de cineva. Aici sînt puţini care se îndoiesc, care nu au o părere clară. Şi tot puţini sînt cei care spun că nu depindem. Ceilalţi se gîndesc fie la ruşi, fie la NATO (de cînd cu războiul din Iugoslavia, stereotipul „occident“ a fost înlocuit cu stereotipul „NATO“, care cuprinde tot ce este dincolo de Oradea), cîţiva au frică de unguri (nu are legătură cu meciul de fotbal).

Domnul Gheorghe Dincan nu uită pe nimeni: „NATO vine şi pleacă, noi tot cu sîrbii şi cu ruşii rămînem aici. Şi cu bulgarii, cu amărîţii“. Ce e val ca valul de integrare trece, dar sîrbul rămîne.

Şi după ce am rezolvat aceste chestiuni complicate, la nivel macro, să vedem de cine depinde fiecare român în parte. Numai domnul Niţă a recunoscut supremaţia poştaşului. Ceilalţi afirmă cu tărie şi cu o mîndrie de om căruia i se cere părerea că nu depind de nimeni. Mai toţi se gîndesc la bani. În cel mai rău caz, depindem de generalităţi. „Preţurile ne omoară“ se plînge doamna Elena Grigoraş. Şi de vină e „guvernul, că nu face treabă“, „ăştia care ne conduc“ sau clasa politică, aşa cum îi spune la televizor.

Şi cine spunea că practica ne omoară? Aceşti oameni se încurcă numai de abstracţiuni. Încerc cu disperare să aduc discuţia la concret: „Aţi plătit impozitul pe casă?“ „Nu, nevastă-mea a umblat“ scapă domnul Dincan de răspundere. Las-o să depindă ea. „Aveţi apă caldă?“ încerc iar şmecheria. „Nu.“ Gata, l-am prins. „Şi aţi fost întrebat?“ comentez fără să ştiu că în vechea dispută dintre adepţii predestinării şi cei ai hazardului, domnul votează cu primii: „Păi, nu e normal să fie revizie?!“ „O fi normal, dar, oricum noi depindem de ei şi ei fac ce vor“. „Nu, aşa trebuie să fie, să nu se strice ceva“. Aşa trebuie să fie şi „lumea în care trăim e cea mai bună din cîte erau posibile“ cum spunea filozoful Leibniz. Şi, gîndiţi-vă, pe vremea lui nici măcar nu se inventase apa caldă.

Pe lîngă preţuri, doamna Grigoraş mai depinde „de sănătate, de Dumnezeu“. De ceva sau cineva din imediata apropiere? „Nu, nu ştiu, de nimic.“

Ce ne-a dat statul şi cînd era mai bine?

Dar de stat depinde cineva? Şi acum am o surpriză. Nimeni nu se gîndeşte la poliţist, la cel de la fisc, statul rămîne tot o abstracţiune. Discuţia este cam aşa: înainte, statul făcea cutare lucru, îţi dădea ceva (casă, mobilă şi butelie), acum sîntem liberi dar mai săraci. „Dar tot mai bine este acum, deşi o ducem greu“ spune domnul Dima care bea bere la halbă pe o terasă, împreună cu alt domn. Amicul, cel căruia i-a dat statul pînă şi butelie, nu este de acord: „că sîntem prea săraci, atunci aveam ceva, eram siguri“. Şi de aici pleacă

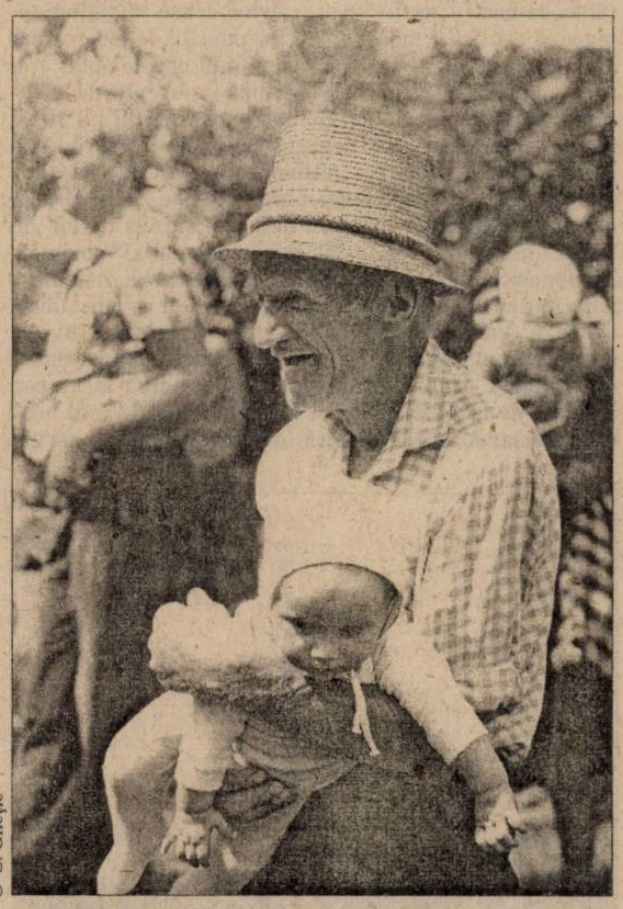

© S. Ghenţie

o întreagă discuţie. Fără să vreau, am provocat o furtună, intervine şi un alt domn de la o masă vecină. El a primit de la stat mobilă, „adică am luat-o eu, în rate, ieftină. Şi cu aia am rămas“. Subiectul este pasionant şi domnii uită de mine. Voiam să întreb cine, mai exact, le-a dat butelie şi mobilă, dar renunţ pentru că aş fi stricat frumuseţe de discuţie.

Părăsesc terasa şi mă gîndesc că dacă m-ar fi întrebat pe mine cineva, spuneam şi eu de globalizare, de interdependenţă. Vreau să intru la metrou, dar cineva a hotărît că e grevă. Mîine, altcineva va hotărî că se suspendă greva. Prin vecini umblă un zvon care îmi calmează obsesia: mîine cineva de acolo de sus, care ne iubeşte, ne va da apă caldă. Şi tocmai cînd credeam că va răsări soarele şi prin cartierul meu, altcineva, de acolo de sus, mi-a tăiat cablul.

Cristian GHINEA

Z. ORNEA

Maniu şi Vaida-Voevod

Iuliu Maniu şi Alex. Vaida-Voevod au făcut parte din aceeaşi generaţie de luptători politici ardeleni. Au început militantismul în tinereţe, Iuliu Maniu fiind doctor în jure al Universităţii din Budapesta, iar Vaida-Voevod doctor în medicină al Universităţii vieneze. Practicau unul avocatura, celălalt medicina într-o staţiune balneară. Mai trăia bătrîna generaţie de militanţi. Dar Maniu şi Vaida-Voevod s-au distins, printre tineri, instalîndu-se în conducerea Partidului Naţional Român, unde cuvîntul lor era ascultat. Nu i-au agreat pe tinerii din gruparea oţeliţilor (Goga, Tăslăuanu, Chendi). Încă din 1908 conflictul cu aceştia s-a declarat deschis şi lucrurile au mers atît de departe încît Vaida-Voevod publică un articol în care îl denunţa pe Goga opiniei publice româneşti că s-a pretat să primească bani de la ministrul maghiar Kristofy. Nu e exclus ca Maniu să fi fost cel ce l-a îndemnat pe Vaida să facă acest denunţ public. Dihonia în PNR era atît de mare încît lumea politică bucureşteană s-a alarmat, luînd măsuri pentru stingerea conflictului. C. Stere, ca deputat liberal şi director al *Vieţii Româneşti* (unde Goga era mereu publicat ca poet), a fost trimis urgent în misiune în Ardeal pentru a stinge conflictul. Şi-a îndeplinit misiunea cu greu, izbutind – printr-o audienţă colectivă la Kristofy – să-l scoată pe Goga de sub osînda acuzaţiei (de fapt – o ştiu de la Ralea care o ştia de la Stere – Goga primise banii de care era acuzat), ziarul grupării oţelite este suspendat, rămînînd, ca organ de presă al PNR, o singură gazetă, la care avea acces toată lumea politică ardeleană. Maniu şi Vaida-Voevod colaborau ca doi dioscuri. Cine, dintre ei, depindea de celălalt fiind greu, deocamdată, de precizat. Vor ajunge, curînd, deputaţi în parlamentul budapestan şi, o vreme, fiind partizanii curentului creat de A. C. Popovici care investea încredere că principele Franz Ferdinand, odată suit pe tron, va acorda autonomie şi alte drepturi politice tuturor naţionalităţilor (inclusiv românilor ardeleni) din imperiu. Acest curent de opinie se va nărui odată cu asasinarea principelui moştenitor şi izbucnirea, în 1914, a războiului care va deveni mondial. La începutul războiului, Maniu şi Vaida, împreună cu alţi fruntaşi ardeleni, au reluat ideea autonomistă, sperînd că ea va fi dobîndită în schimbul aderării României la Puterile Centrale, Berlinul şi Viena acordînd aceasta românilor transilvăneni ca preţ, tocmai, al cooperării ţării noastre. Dar, curînd, Maniu ajunge la concluzia că România trebuie să se alieze cu Antanta, românii transilvăneni neavînd şanse să obţină autonomia politică. Vaida îşi menţine punctul de vedere, mai apropiat fiind de A. C. Popovici. Maniu devine ofiţer şi e trimis pe front, refuzînd orice posibilă intervenţie de la autorităţile ostile românilor şi cînd, spre sfîrşitul lui 1918, Maniu, ajuns în Viena în degringoladă şi, apoi, cuprinsă de greva generală, devine – la împuternicirea autorităţilor militare – apărătorul capitalei habsburgilor, ca şef al unei armate a românilor ardeleni de peste şaizeci de mii de ostaşi, întemeind, acolo, Comitetul naţional al românilor din Transilvania, aflat sub conducerea sa, care a comunicat autorităţilor vieneze că al lor Comitet nu li se mai subordonează. Vaida-Voevod, ca deputat în parlamentul budapestan, anunţă acolo, oficial, despărţirea Transilvaniei de Ungaria. Împreună cu Maniu participă la marea adunare de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 (stil nou) care proclamă unirea cu ţara. Acum Iuliu Maniu devine preşedinte al Consiliului Dirigent, (un fel de guvern al românilor ardeleni) şi, ca atare, căpătînd poziţii precumpănitoare în comparaţie cu Vaida-Voevod, care era, în acest Consiliu Dirigent, titularul departamentului Externelor şi al Presei. Se părea că, acum, Vaida depindea de Iuliu Maniu, care era, incontestabil, şeful tuturor fruntaşilor politici ardeleni. Dar, foarte curînd, Vaida ajunge la Paris (înlocuindu-l pe Maniu în ultimul moment) în cadrul delegaţiei României la tratativele de pace şi îl consiliă, de acolo, pe Maniu, care îi comunica mersul lucrurilor pentru românizarea Transilvaniei, ruptă de Ungaria, chiar dacă aceasta refuza să recunoască faptul împlinit. La Paris fiind, Vaida-Voevod avea acum ascendenţă faţă de Maniu, dar nu se poate aprecia că şi depindea de el. Mai ales că Ionel Brătianu, ca şef al delegaţiei României, se purta dictatorial, impunîndu-şi punctul de vedere, Vaida îi scria de la Paris lui Maniu, informîndu-l, atent, de mersul treburilor şi despre relaţiile cu Brătianu, care, se ştia, intrase în conflict cu mai marii Conferinţei de pace în chestiunea Banatului (partea sa de sud urma să revină Serbiei, fiind locuit în majoritate de sîrbi) şi a statutului minorităţilor aşezat sub tutela unui organism internaţional. Brătianu, arogant şi inflexibil, părăseşte Conferinţa de pace şi, în septembrie 1919, demisionează din şefia guvernului. Regele Ferdinand îi propune lui Maniu şefia guvernului. Acesta refuză, argumentînd că premier trebuie să fie tot un regăţean. Atunci regele îl însărcinează pe generalul Arthur Văitoianu cu formarea guvernului, în componenţa căruia Vaida-Voevod devine ministru fără portofoliu din partea Transilvaniei, se fac alegeri, pe care le cîştigă, de fapt, noile partide politice (ardelenii 199 mandate, Partidul Ţărănesc 130 mandate, împreună cu deputaţii iorghişti, liberalii fiind înfrînţi). Se formează un Bloc al partidelor politice cîştigătoare şi Vaida-Voevod (Maniu a refuzat din nou) devine premier. Depindea acum Maniu de premierul Vaida-Voevod? N-aş spune. Dar mai important este, acum, Vaida faţă de „pretenul" Maniu. Mai ales că imediat pleacă la Paris, ca şef al delegaţiei române (sub vremea lui Brătianu fusese adjunct) la Conferinţa de pace, unde i-a revenit misiunea înaltă de a semna unele dintre tratatele de pace încă nesemnate. Guvernul Vaida-Voevod n-a durat decît pînă la 12 martie 1920 (vreo patru luni), acestuia succedîndu-i cel condus de generalul Al. Averescu pînă în 16 decembrie 1921 (pe vremea căruia s-a dizolvat Consiliul Dirigent), după care – trecînd peste interstiţiul guvernului Take Ionescu, care a vieţuit o lună de zile, se instalează în ianuarie 1922, pentru aproape patru ani, guvernul liberal condus de atotputernicul Ion I. C. Brătianu.

În toată perioada guvernării liberale, PNR, în fruntea căruia se afla Iuliu Maniu, secondat de Vaida, caută să-şi creeze aderenţe în Vechiul Regat, împotrivindu-se (alături de ţărăniştii) tuturor legiuirilor adoptate de guvern, inclusiv Constituţia din 1923. De abia în 1926 fuzionează PNR cu ţărăniştii (după ce, în 1924, nu s-a realizat fuziunea din cauza împotrivirii de ultim moment a lui Vaida-Voevod care nu-l accepta pe C. Stere în Biroul noului partid), creîndu-se PNŢ. Maniu era preşedintele partidului, Vaida ocupînd, alături de Ion Mihalache, postul de vioara a doua. De abia în noiembrie 1928 parvine la guvernare PNŢ. Maniu era premier, iar Vaida atotputernic la Interne, făcînd alegeri relaxate care aduc guvernului o mare majoritate confortabilă. Vaida depindea, acum, hotărît, de voinţa lui Maniu. Dar lucrurile se complică destul de repede, prin revenirea în ţară a prinţului Carol care, la 8 iunie 1930, e proclamat, de parlament, rege. Maniu îi pusese pentru aceasta anumite condiţii: refacerea căsătoriei cu principesa Elena, domnie constituţională şi definitiva despărţire de Elena Lupescu. Regele nu respectă, firește, condiţiile, făcîndu-şi din Maniu un ireductibil inamic. Cînd, în iunie 1932, PNŢ revine la guvernare, Vaida-Voevod devine premier, regele ştiind să şi-l apropie şi să-l supună. Depindea, acum, Maniu de Vaida-Voevod? Nu chiar, pentru că Maniu şi-a păstrat preşedinţia partidului. De abia la 20 octombrie 1932 Maniu acceptă să redevină iar premier, dar demisionează, din cauza scandaloasei purtări a Camarilei Regale, la 13 ianuarie 1933, Vaida, devenit om al regelui, revenind ca premier pînă în 14 noiembrie 1933. În timpul lungii guvernări liberale de patru ani, raporturile dintre Maniu şi Vaida s-au încordat. Vaida era „homo regius" şi Maniu adversarul său neîmpăcat. Cei doi prieteni se priveau cruciş, neîngăduindu-se reciproc. Şi asta chiar cînd Maniu părăsise preşedinţia partidului, în locul său nevenind Vaida ci Ion Mihalache. Regele îl îndeamnă pe Vaida să creeze o disidenţă în PNŢ. Acesta, ascultător, începe să agite, în partid, lozinca naţionalistă „numerus valahicus". Conducerea PNŢ ia atitudine critică împotriva agitaţiei lui Vaida. Atunci Vaida-Voevod, în ciuda poveţei lui Maniu, pleacă, cu un minuscul grup, din PNŢ (care îl exclude din partid); formîndu-şi gruparea proprie, Frontul Românesc. Ruptura dintre cei doi foşti dioscuri e, acum, totală, Vaida devenind în primul guvern Miron Cristea al dictaturii regale ministru de stat, pe cînd Maniu era un intratabil anticarlist, voind abdicarea regelui Carol al II-lea. În iunie 1940, Vaida-Voevod redevine ministru cu rang de consilier regal şi, totodată, preşedinte al Camerei Deputaţilor. Maniu îşi păstrează atitudinea sa vehement anticarlistă. Au participat (Maniu numai o dată) la şedinţele Consiliului de Coroană care au decis cesiunile teritoriale din teribilul an 1940, Maniu respingînd cedarea Ardealului de nord, Vaida-Voevod acceptînd-o. Maniu a avut două convorbiri cu generalul Antonescu încă înainte ca acesta să fie însărcinat cu formarea guvernului, sfătuindu-l să determine abdicarea regelui. La 6 septembrie 1940 Maniu îşi realizează dezideratul: regele abdică. Vaida rămîne fără protector. Nu mai depindea de nimeni pentru că cei doi apropiaţi prieteni nici nu-şi mai vorbeau. Vaida e un înfrînt, pe cînd Maniu este şeful opoziţiei democrate în timpul guvernării Antonescu, trimiţîndu-i mareşalului memorii aspre (pe care le semna şi Constantin-Dinu Brătianu) cerînd, din primăvara lui 1944, ieşirea României din război şi întoarcerea armelor alături de aliaţii Naţiunilor Unite. După 23 august 1944 e ministru de stat în primul guvern Sănătescu. Apoi e şeful recunoscut al opoziţiei democratice, pe cînd Vaida e un personaj dat la fund, de nimeni luat în seamă. Finalul parcă dă anume avantaj lui Vaida-Voevod. Maniu este arestat, în urma înscenării fugii de la Tămădău; la 14 iulie 1947, dintr-un sanatoriu, judecat şi condamnat. Avea 74 de ani şi moare, în temniţa de la Sighet, la 5 februarie 1953. Vaida, care urma să fie şi el arestat în 1951, ca fost ministru şi prim ministru, şi întemniţat la Sighet, e surprins grav bolnav. Cu poliţist la uşă, e lăsat să moară de un cancer avansat. Cine, oare, de cine a depins între cei doi mari oameni politici? Tare mă tem că nici unul, nici celălalt, în ciuda aparenţelor.

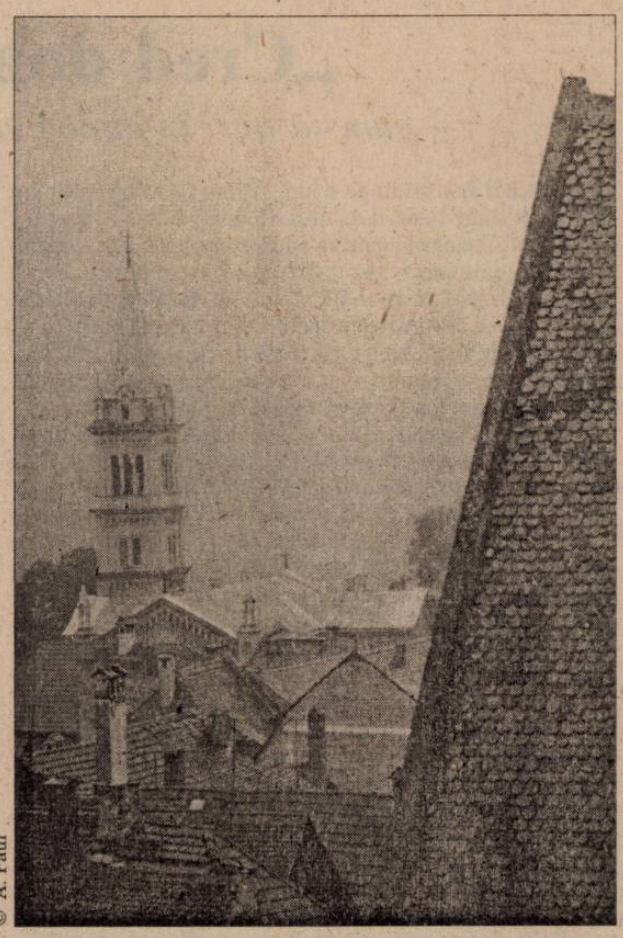

© A. Paul

© V. Dorolţi

© V. Dorolţi

Horia-Roman PATAPIEVICI
scriitor

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ŞI MODERNITATEA (II)

Viitorul: dincolo de secularizarea internă

În ordine religioasă, problema centrală a ortodoxiei este retragerea Bisericii din *secularizarea internă* la care a fost pe nesimţite condusă de legăturile sale tradiţionale cu statul, ca principiu al regimului politic „simfonic". Fie că vrea, fie că nu, fiecare dintre Bisericile ortodoxe naţionale va trebui să aibă un „Vatican II" al ei. În urma rupturii în tradiţie produsă de modernitate, creştinismul a fost forţat să gîndească modernitatea nu ca pe o catastrofă satanică (cum încă sînt tentaţi să gîndească unii prelaţi ortodocşi), ci ca pe un prilej de regîndire a menirii sale istorice. Prin asimilarea lecţiei *religioase* a modernităţii, creştinismul are şansa de a se lepăda în mod radical de ideologia religioasă pe care, sub influenţa *secularizării interne*, toate Bisericile creştine l-au adoptat inconştient. Ceea ce trebuie gîndit este faptul decisiv că evanghelia lui Hristos nu este o doctrină, teologia creştină nu poate fi o ştiinţă, afirmaţiile acesteia nu sînt certe, litera evangheliilor este îndoielnică, Mîntuitorul lumii a fost omorît ca un criminal, Cuvîntul întrupat nu a vorbit o limbă sacră, ci una populară, de vameşi, pescari şi prostituate; – în fine, că revelaţia creştină nu este nimic fără credinţă, iar credinţa nu este nimic fără certitudinea pe care creştinul o poate lua numai din sine, dacă a primit har. Creştinismul este o religie a sufletului şi stă sau cade împreună cu o metafizică a interiorului care refuză cunoaşterea interiorităţii prin traducerea ei în obiecte ale lumii fizice. Mai mult, conţinutul creştinismului *nu este* ezoteric. Totul este spus deschis, în cuvinte simple, la vedere. Suprafaţa creştinismului este chiar miezul. Cînd arhiereul l-a întrebat pe Iisus despre învăţătura lui, răspunsul a fost: *Eu am vorbit lumii deschis şi nu am ascuns nimic (Ioan* 18, 20). E limpede că venirea lui Hristos şi propovăduirea evangheliei pune capăt revelaţiilor ezoterice, lichidează îndreptăţirea atitudinii gnostice şi încheie misteriile bazate pe supravieţuirea tradiţiilor străvechi. Nici o *prisca theologia* nu mai e posibilă *după* venirea Mîntuitorului. Totul este dat la iveală, nu mai există învăţătura secretă, toţi au acces la mesajul cel mai profund, cel mai adînc. După Hristos, *adînc* nu mai înseamnă *ascuns*. Adînc înseamnă acum *trăit*, *realizat cu trupul*, *făurit cu carnea*. Transformarea exteriorului în interior şi, apoi, ieşirea din logica interiorităţii fără a mai recădea în banalităţile exteriorităţii. După despovărarea Bisericilor creştine de ideologiile religioase cu care, pînă acum, creştinismul istoric s-a identificat în mod imprudent şi naiv există un formidabil viitor al credinţei în venirea Mîntuitorului.

Pînă în prezent, instituţia BOR nici măcar nu şi-a pus problema retragerii Bisericii ortodoxe, ca purtătoare a creştinismului revelat, din angrenajul secularizant al statului laic. Dimpotrivă, după prăbuşirea regimului comunist, instinctul BOR a fost să reocupe toate poziţiile din care statul comunist o evacuase. Călugării şi preoţii sînt în continuare funcţionari salarizaţi de stat. Chestiunea delicată a colaborării clerului superior cu regimul comunist şi, în special, cu securitatea comunistă nu a fost niciodată pusă în interiorul Bisericii, iar aceia dintre laicii credincioşi care au făcut-o, în spaţiul public, au fost priviţi cu dușmănie, ca inamici ai Bisericii. Există informaţii care sugerează că unii înalţi prelaţi au avut grad de ofiţer superior în securitatea comunistă şi nu este deloc o coincidenţă faptul că tocmai aceştia deţin azi poziţiile cele mai potrivite pentru a imprima Bisericii imaginea unei instituţii înţepenite în nostalgia după un trecut cînd reconstruit reacţionar-bovaric, cînd de mult revolut. Naţionalismul asociat uneori cu BOR este, în fond, naţionalismul *acelor* prelaţi şi nu naţionalismul ortodoxiei, ca religie. Nu este nimic ortodox în dorinţa conducerii BOR de a rivaliza cu megalomania arhitectonică a lui N. Ceauşescu şi a construi, lîngă monstruoasa Casă a Poporului (actualmente Casă a Parlamentului), o replică bisericească gigantică (12.000 de locuri), numită, grandilocvent, „Catedrala mîntuirii neamului". Poziţia pro-sîrbă şi anti-occidentală a unei părţi însemnate a clerului, incitaţia cîte unei înalte feţe bisericeşti (care a făcut o frumoasă carieră în timpul regimului comunist) ca Biserica să participe în mod deschis la lupta politică, lipsa de sensibilitate a majorităţii ierarhilor faţă de nedreptăţile cărora le-au căzut victime, uneori cu sprijin ortodox, fraţii lor greco-catolici, demagogia naţionalistă, ritualistica sforăitoare şi asiduitatea cu care statul este curtat pentru a putea smulge de la buget mai multe fonduri şi privilegii cît mai însemnate – toate acestea sînt deopotrivă prelungiri ale trecutului şi eşecuri de a înţelege prezentul, două feţe ale aceluiaşi fenomen: lupta greşit plasată cu modernitatea. Poziţiile celor pe care i-am amintit mai sus sugerează că aceştia cred că pot învinge interogaţiile puse nouă de Dumnezeu în prezent, întorcînd prezentul cu faţa la trecut. Dar nu pentru aceasta ni s-a dat clipa prezentă. Prelaţi mai perspicace încearcă să acomodeze Biserica la mesajul religios al ceasului de faţă. E clar însă că viitorul nu poate aparţine celor care visează în trecut, ci numai celor care lucrează în prezent. Viu este doar cel aflat în lucrare.

În rezumat, am sentimentul că ortodoxia nu este deloc o piedică *de principiu* în calea modernizării societăţii româneşti, aşa cum a argumentat I. P. Culianu în mai multe rînduri.[1] Nu cred, cum par a sugera unii observatori recenţi,[2] nici că eliminarea completă a BOR din sfera publică ar rezolva problemele de integrare legislativă ale României. Sînt tentat să cred că scopul societăţii româneşti luminate ar trebui să fie o integrare europeană nu *împotriva*, ci *împreună* cu tradiţia adusă pînă la noi de Biserica Ortodoxă Română. Faptul că o majoritate semnificativă a cetăţenilor României pare să creadă acelaşi lucru sugerează că drumul de urmat constă nu în imaginarea unui viitor împotriva tradiţiilor simbolizate de BOR, ci în regîndirea raportului complicat dintre religie şi modernitate, prin prisma modului concret în care societatea noastră trăieşte dinamica relaţiei dintre laicizare, secularizare şi pluralism cultural-religios.

1. I. P. Culianu, „Duşmanii capitalismului", în: *Mircea Eliade*, Bucureşti: Nemira, 1995, pp. 169-174; „Ku Klux Klan ortodox", *Meridian*, mai – iunie 1990, p. 64.

2. Gabriel Andreescu, „Relaţii internaţionale şi ortodoxie în Estul şi Sud-Estul Europei", *Studii internaţionale*, 4/1998, pp. 3-32; teza centrală a articolului este că „principiile statului de drept se află sub presiunea clerului şi a instituţiilor ortodoxiste, în mod vădit ostile proceselor de integrare în Europa instituţionalizată"; ca „instrument cheie" al creşterii stabilităţii în Europa de Est şi de Sud-Est, autorul propune „limitarea dominanţei ortodoxe în ţările cu majoritate ortodoxă" (p. 31), premisa argumentului fiind că există o solidaritate naturală între ortodoxie, naţionalism şi tradiţiile premoderne – „ortodoxia se manifestă în regiune sub forma *naţionalismului ortodox*" (p. 25).

Vizita Papei: puncte de vedere

Claude KARNOOUH
profesor de filozofie

Escatologia şi Occidentul

Vizita Papei în România, adică la Bucureşti, constituie un eveniment fără precedent în istoria Balcanilor şi s-a soldat cu un succes copleşitor, în acelaşi timp popular şi diplomatic.

Slujbele oficiate în comun de către episcopul Romei şi patriarhul României au exprimat, poate, semnul premonitoriu al unei împăcări teologice. Viitorul va confirma sau nu. Totuşi, n-ar trebui să cedăm emoţiei care a cuprins masele, incitate de putere cu ajutorul mass-media audiovizuale.

Întîi şi întîi, a surprins durata scurtă a vizitei şi în special faptul că Papa nu s-a dus în Transilvania, spaţiul de predilecţie al catolicismului din România: catolicism grec la români, catolicism roman la unguri. Ar trebui deci să conchidem că modalităţile care au prezidat această vizită sînt rezultatul unui compromis politic, fără legătură cu vocaţia pastorală primară a episcopului roman. Desigur, a fost o primă vizită într-o ţară majoritar greco-ortodoxă; totuşi, aşa simbolică cum a fost, această primă deplasare pe pămînt bizantin, trebuie corect dimensionată: ortodoxia românească nu este nici cea mai bogată, nici cea mai puternică biserică bizantină. În ceea ce priveşte viitoarea unire a celor două Biserici, altceva ar fi fost o călătorie în Rusia sau în Grecia.

Există în călătoriile pontificale ceva care ţine de *show bizz* şi care mă jenează. Ioan Paul al II-lea a inaugurat şi a continuat pontificatul său prin folosirea intensivă a călătoriilor oficiale, rupînd astfel cu imobilismul de secole al Bisericii romane. Este tot atît de adevărat că primele sale călătorii în Polonia natală, în timpul regimului comunist, au fost tot atîtea semne ale slăbiciunii puterii: niciodată Moscova nu l-a putut împiedica să se ducă într-un loc sau altul.

Dacă entuziasmul mulţimilor bucureştene la slujbele oficiate aici nu poate fi pus la îndoială, eu am unele rezerve în legătură cu fervoarea credinţei exprimate. Cu excepţia ţărilor catolice din lumea a treia, repezentînd noul catolicism, călătoriile Papei în ţările Europei occidentale sînt subiectul unor dispute adeseori jenante, chiar pentru un agnostic, traducînd nestăvilitul proces de secularizare care vede în persoana Papei fie pe omul politic, util în lupta împotriva puterii comuniste, fie un fel de vedetă reprezentînd amintirea unei lumi mai vechi, astăzi pe cale de dispariţie. De cîte ori Papa apără ceea ce ţine de bazele credinţei catolice, de exemplu, cînd se exprimă cu fermitate împotriva avorturilor, sau cînd expune doctrina socială a Bisericii criticînd liberalismul dezlănţuit, producător al noii mizerii din lume, mesajul lui nu este atît de larg receptat de sferele politice şi mediatice.

Aproape toată presa din România a interpretat călătoria ca un semnal puternic al deschiderii către Occident. Dar despre care Occident e vorba? Occidentul creştin, catolic şi roman mai are el oarece putere sau este doar o formă fără fond, cochilia unei scoici de unde a dispărut gîndirea vie, devenită obiect estetic, bun de admirat în călătoriile turistice, fără a-i înţelege spiritul. În faţa unei catedrale goticè, cine se mai gîndeşte astăzi la teologia luminii despre care se presupune că aceasta o încarna? Biserica catolică din Occident se rezumă, în principal, la birocraţia ecleziastică, incapabilă să mai impună pacea lui Dumnezeu chiar în momentul cel mai important al ciclului christic, în timpul Paştelui cînd se arată adevărul revelat al credinţei. Războiul dintre NATO şi Serbia este o dovadă. În ţările Europei fost comuniste, Occidentul a venit repede, mai iute decît Papa: el se numeşte FMI, Banca Mondială,

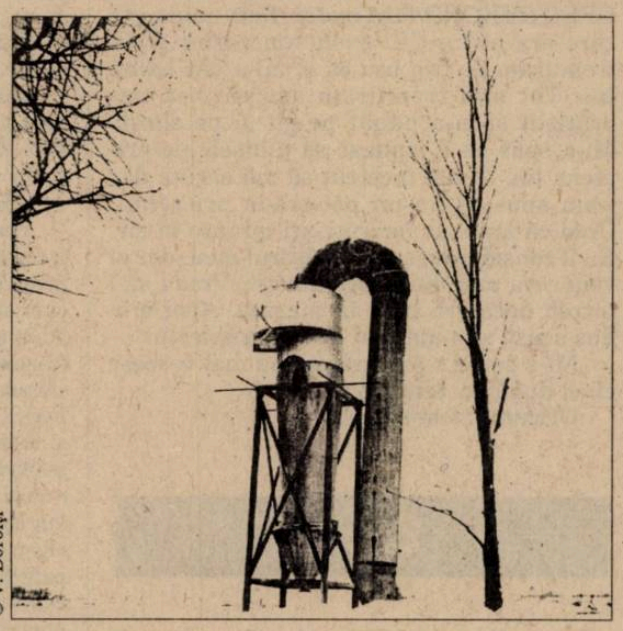

© V. Dorolţi

economie de piaţă, ultraliberalism. Şi cînd aceste mijloace economice nu mai sînt suficiente, se adaugă alte mijloace, mai spectaculoase: rachete de croazieră, şi „lovituri chirurgicale".

La scara istoriei Occidentale, sau cu alte cuvinte, la scara *eidos* pus în operă de metafizica modernă, se regăsesc în prezent originile, dinamica uniformizării nemiloase: întîi conchistadorii şi preoţii, apoi sclavie şi exploatare economică, astăzi datorii şi lumea a treia. În ceea ce-i priveşte, militarii sînt mereu prezenţi, iar preoţii s-au retras sau s-au marginalizat, dezvoltînd teologia liberării, iar negustorii de sclavi au devenit înalţi responsabili ai finanţei mondiale (cf. Christian de Brie, *Le Monde Diplomatique*, mai 1999).

Nu este oare o încarnare a acelui *Gestell*, aşa cum l-a descoperit Heidegger, deconstruind istorialitatea unei epoci al cărei nume este Tehnica? Cine va mai contesta că Heidegger nu a fost cel mai pragmatic filozof al acestui secol? Cine? Întrebarea rămîne şi astăzi fără răspuns.

Album

Cuvente den copii

Pagină de jurnal

27 iulie 1997

Ieri, sîmbătă, am ieşit la discotecă cu Cătălin, nepotul Mihaelei de la Azuga, şi cu prietenul lui, tot Cătălin. Cu o zi înainte, Cătălin 2 a venit la mine să-şi ceară scuze că s-a luat de pantofii mei pe stradă. Mi-a zis că dacă vin la discotecă cu el şi cu Cătălin 1 pot avea încredere în el, etc. Mai tîrziu am fost la Buşteni cu maşina unuia şi Cătălin 2, beat, mi-a pus mîna pe s... (pectorali). Eu i-am dat mîna la o parte iar el m-a întrebat „De ce?“ Ce bou.

Cătălin 1 mi-a zis că dacă nu-mi convine ceva să-i spun lui. Eu m-am supărat iar el m-a invitat la dans, i-am spus totul şi am plîns iar el şi-a cerut scuze în numele prietenului său. Apoi m-a dus acasă dar ne-am răzgîndit şi ne-am dus să-mi arate un OPEL REKORD fără motor, fără nimic, etc care era al lui C2. Acolo am vorbit şi eu tremuram de frig aşa că el mi-a dat haina lui. Tot mai tremuram aşa că m-a îmbrăţişat şi m-a pupat pe gît şi pe obraz. Mi-a spus că îl ispitesc să o înşele pe prietena lui. A mai încercat să mă sărute dar i-am spus că nu-mi pot trăda prietenul. Cred că am stat îmbrăţişaţi minute în şir. Eu îl consideram ca pe verişorul meu, dar el voia ceva mai mult. Era ameţit. Vreau să-l întreb dacă era beat în maşină. Apoi m-a dus acasă şi n-am mai deschis subiectul.

Mi-a zis că s-ar putea să nu mai vorbesc cu el după ac. tentativă.

Oricum a fost superb!

Bazar

O viaţă fără dureri

Te întrebi probabil ce este cu această scrisoare, dacă şi de ce îţi este adresată... Ei bine, nu este o greşeală, dacă eşti una din reprezentantele Evei chiar eşti destinatara scrisorii! (...) fiecare dintre noi este diferită de celelalte femei, este unică. Tu poate eşti înaltă şi subţire, prietena ta este de statură medie, eu sînt mică şi plinuţă. Purtăm diferite genuri de haine, avem stiluri diferite şi chiar mai mult, ciclul nostru menstrual e diferit şi variază de la o zi la alta, generînd nevoi de protecţie specifică. (...) şi tocmai de aceea, pentru a-ţi face alegerea mai uşoară, always *a dezvoltat un nou design de ambalaj şi un sistem personal de protecţie care constă în 6 variante diferite (...).*

Fragmentul lung de mai sus face parte dintr-o şi mai lungă scrisoare mai veche (semnată *Anca Florea*, coordonator proiect *always)*, disponibilă în farmaciile bucureştene. Documentul în cauză ocupă un loc oarecum special în seria de pliante promoţionale la produse medicale sau medical-cosmetice (graniţa dintre cele două străduindu-se să devină tot mai confuză). Adresarea de tip *always* este una foarte personală, mimînd intimitatea cu fiecare clientă în parte. Alte produse de pe rafturile farmaciilor practică modalităţi mai seci de abordare a consumatorilor. Interesant este, însă, faptul că acestea nu se mai găsesc înscrise doar pe pliantul însoţitor al medicamentului (sau pe eticheta acestuia), ci şi pe *pliantele promoţionale*. Multe medicamente străine au grijă să se imprime pe retina doritorului în culori şi imagini apetisante. „Apetisante“ nu este, în mod normal, un cuvînt pe care un individ l-ar folosi referindu-se la un medicament. Pliantele în cauză îşi propun să revoluţioneze tocmai această atitudine, deocamdată firească: ele încearcă să alunge sentimentul neplăcut, de cînd lumea, asociat unui hap, şi să te facă dacă nu să savurezi în faţa lui, măcar să nu strîmbi din nas. Nu toate medicamentele îşi permit să ia locul leacului lui Mary Poppins (care se mula pe gustul fiecăruia), ci, în principiu, doar cele străine şi de firmă „mare“. Majoritatea lor nu vindecă afecţiuni grave, iremediabile – menţionarea acestora ar distruge euforia. Cele mai multe dintre doctoriile prezentate în pliante sînt analgezice, vitamine sau produse igienice şi cosmetice. Motto-ul lor ar fi cel al *Saridonului: O viaţă fără dureri!* În care îţi poţi controla *ABC-ul sănătăţii tale* (lozinca de la *ABC Spectrum*, multivitamine şi minerale); ca să *arăţi bine, te simţi bine* (conform pliantului *Nova figura,* produs pentru slăbit). Toate aceste leacuri, ce se pot lua, în general, şi fără prescripţie medicală, tind să-l transforme pe consumatorul lor dacă nu într-un superman, măcar într-un individ destins şi zîmbitor. Nimic rău în asta, doar că medicamentele (de acest tip) devin un soi de produse cosmetice, de întreţinere. Devii „dependent“ de ele din frica de singurătate în suferinţă şi din bucuria de a descoperi ceva altfel decît mizerabila lume a spitalelor. Nu discut eficienţa medicamentelor de acest tip. Din simplul motiv că majoritatea lor sînt chiar foarte eficiente şi binevenite. Ci pur şi simplu faptul că a apărut, şi la noi, un mai vizibil cult al trupului; o nouă componentă a culturii de masă care, pe de o parte, ne îmbărbătează şi, pe de alta, ne instruieşte (evident, la nivel de popularizare). Oricum, pe lîngă paharele cu apă gratuite (care mai persistă, pe ici, pe colo) farmaciile îţi oferă acum, tot gratis, şi pliante frumos colorate. Care, măcar, te informează.

Iaromira POPOVICI

De 1999 de ani

1. Sebastian şi secretarul general Ceauşescu

Recomand cu insistenţă – la încheierea acestui război mondial – deschiderea jurnalului lui Mihai Sebastian, de la „măsura 6 aprilie 1941“, precum o partitură muzicală: bombardarea Belgradului de către hitlerişti, după ce au ocupat Polonia, Norvegia, Belgia, Olanda şi au proclamat dreptul lor de a stabili ordinea în Balcani. E nu numai pasionant în sensul strictelor „Actualităţi“ suprapuse pînă la cele mai stranii coincidenţe; dar şi cît de cît liniştitor, da, mai liniştitor decît se poate închipui, adică în sensul Ecleziastului: nimic nu începe cu noi, ci continuă, ceva mai complicat, dar şi din ce în ce mai comic.

La pagina 410, măsura „joi 30 octombrie 1941“: „Seară cu Vişoianu, Braniţte, Aristide, la Alice (Alice Theodorian, prietena lui Aristide Blank, bancher evreu şi Mecena, Vişoianu şi Braniţte, democraţi impecabili, o lume în care Sebastian, deja dat afară, ca evreu, de peste tot, se simte bine... n.mea). Mereu şi mereu aceleaşi discuţii care ne obsedează, ne obosesc, ne strivesc. Trăim cu două-trei idei fixe. Nimeni din noi nu ştie mai mult decît ceilalţi; nimeni nu poate privi sau spune ceva nou. Nici nu e loc pentru nimic nou. Războiul va mai dura doi ani, zice Aristide. Doi ani şi jumătate, adaugă Vivi. Ba poate numai un an, spun eu. Şi poate nici atît, spune Braniţte. Mîine vom da alte termene, certîndu-ne stupid pentru lucruri pe care nu le cunoaştem. Dar viaţa noastră e angajată în aceste lucruri şi simţim în fiecare zi că o pierdem.

„Eu sînt obiectiv“ – îi spuneam ieri lui Camil care era din nou într-un acces antisemit. „Obiectiv e un om prost. Simt că tot războiul ăsta nu mă priveşte... vorbesc ca de dincolo de viaţă. Ca şi cum n-ar fi vorba de războiul din 1941, ca de un război intrat de mult în istorie, terminat, uitat.“ (Aşa se vorbeşte cu un antisemit, chiar dacă îl cheamă Camil Petrescu? – l-ar întreba azi intransigenţii etici; n.mea.)

Peste două pagini şi alte 10 zile, „măsura 9 noiembrie 1941“: „Comunicatele germane din ultimele zile nu mai menţionează frontul de la Leningrad şi nici cel de la Moscova... încă un semn că ofensiva e oprită... Moment de recrudescenţă anglofilă. Astă seară şi Camil şi Rosetti şi Ţuţubei erau de acord că nemţii au pierdut partida. Va fi de ajuns ca peste cîteva zile să avem un nou atac german şi un nou succes pentru ca toţi trei să fie de acord că englezii sînt pierduţi. *E un pendul psihologic, de o regularitate mecanică.*“ (Subl. mea, fără multe explicaţii, doar cu o propunere de întoarcere cu trei săptămîni în urmă, măsura „22 oct. 1941“: „Rosetti îmi spune că nemţii au cîştigat războiul, că rusii nu mai pot opune nici o rezistenţă, că Anglia nu mai are nimic altceva de făcut decît să încheie o pace de compromis. Încerc să-l remontez, dar e zadarnic“.)

Măsura „17 noiembrie 1941“: „Odaia lui Pippidi (am trecut cîteva clipe pe la el, să-i dau nişte cărţi) e un fel de insulă în care mi-ar fi plăcut să trăiesc. O masă de lucru, o bibliotecă, singurătate, lumină, linişte. Lucrează la un studiu despre data urcării pe tron a lui Tiberiu.“

Măsura „18 noiembrie 1941“: „...Dejunat cu Ghiţă Ionescu, la Gina. (Economist şi politolog, colaborator la Rev. Fundaţiilor Regale şi Viaţa Românească – nota ediţiei). Am impresia că e în curs de a face mai mult decît carieră, avere. Îmi povesteşte că a fost într-o seară la «Melody» şi că erau acolo toţi «şperţarii de la Economic». Spune asta ca să braveze?“

Peste o săptămînă şi două pagini, marţi 25 noiembrie, întrebarea capătă un început de dezlegare, sub semnul unui nume care – geniul involuntar al numelui la români! – ne deschide gura a mirare şi ne închide într-un destin, comic, cum altfel?: „Aseară, la Ghiţă, Ceauşescu, secretar general la Economic (!!!, adică şeful «şperţarilor» de la Economic“ – n. mea) asculta cu nesaţ buletinul francez de la Londra, la 11 şi un sfert (oră radiofonică, obsesivă pentru tot ce e „Actualitatea românească...“ şi peste 40 de ani, la „Europa liberă“ – n.mea). Fericit că s-au făcut în Libia 15 000 de prizonieri germani şi italieni. Aşteaptă şi el victoria engleză. Dar pînă una alta i se pare că poate ocupa o demnitate publică în regimul de azi – fără ca situaţia să-i apară ciudată. *Incompatibitatea e un lucru necunoscut la Dunăre.* (subl. mea) Dar Ghiţă e inenarabil. Am băut un vin bun şi „nu prea scump“, eram cu toţii de acord. „Mi l-a adus Ghiţă de la «Românizare», zice Gina. Pur şi simplu.“ Pur, simplu şi inenarabil ca toate compatibilităţile lui de evreu, de român, de brăilean, de snob bucureştean inteligent care ştie că a fi obiectiv înseamnă a fi prost şi ce înseamnă un vin bun, dar nu prea scump. Urmează imediat – anticipînd frumuseţile montajului din jurnalul lui Hergot al „Bietului Ioanide“ – în aceeaşi zi: „Strigăt auzit azi la 1 pe stradă: «Unirea! Unirea!» Noul decret cu românizarea evreilor. Citit ieri cu surpriză «Le Colonel Chabert». Mică gravură de Daumier, puternică, rece, precisă. Terminat al treilea volum Balzac din Pleiadă“. Fără patima pentru Balzac, nimic nu se poate înţelege din Comedia umană şi română a lui Iosif Hechter, proustianul care duminică 19 iulie 1942 deschide „Eseurile“ lui Montaigne:

„Nu ştiu exact ce se întîmplă pe fronturi... spre nord, nemţii au ocupat Voroşilovgradul şi acum atacă Rostov. O altă direcţie ofensivă vizează Stalingradul... Deschis ieri din întîmplare Montaigne (căutam un vers latinesc de care aveam nevoie) şi nu l-am mai lăsat din mînă. Ce încîntare! De mult, de mult – poate niciodată – nu mi s-a părut atît de viu, atît de fermecător, atît de direct, atît de familiar... Totul, fiecare rînd aproape, mi se pare azi subversiv, cenzurabil...“ Subversiv, cenzurabil, Montaigne în Bucureştii anului 1942... La fel de cenzurabil va suna Sebastian, acela de la măsura „9 iulie 1942“, peste 57 de ani, la 1999, în Bucureştii „conformismelor «la zi» din ultimul an al obsedanţilor 2000...“

(va urma)

Radu COSAŞU

Ascensiunea şi căderea soţilor Ceauşescu

Bon de lectură

Despre viitorul foarte îndepărtat

Pentru români, cartea lui Peter F. Drucker „Societatea post-capitalistă“, s-ar putea să nu aibă foarte multă relevanţă, pentru simplu motiv că tratează un subiect mult prea exotic în condiţiile în care România abia se zbate să intre în capitalism şi s-o termine cu socialismul. A te gîndi la post-capitalism cînd eşti în pre-capitalism – iată o provocare pe care editura IMAGE o aruncă românilor.

Lucrarea lui Drucker se referă nu la noi teorii economice şi nici la mari inovaţii financiare, ci la acea economie care se raportează la societate şi care se încăpăţînează să facă bani şi bunăstare pentru oameni reali şi nu pentru hîrtie şi posteritate. În tradiţia best-seller-urilor lui Alvin Toffler, Peter F. Drucker vede viitorul născîndu-se din prezent şi ne semnalează mugurii unui viitor posibil. Sînt cei ai post-capitalismului, un concept care, spre deosebire alte post-uri are deja o realitate, căci iată cum defineşte autorul conceptul: „Noua societate – şi ea există deja – este o societate post-capitalistă. Această nouă societate se va folosi de piaţa liberă ca de un mecanism verificat de integrare economică. Ea nu va fi o societate anticapitalistă. Ea nu va fi nici măcar o societate noncapitalistă; instituţiile capitalismului vor supravieţui, deşi unele, cum ar fi băncile ar putea juca roluri complet diferite. Dar centrul de greutate în societatea post-capitalistă – structura ei, dinamica socială şi economică, clasele şi problemele ei sociale – este complet diferit de cel ce a dominat ultimii două sute cinzeci de ani şi a definit problemele în jurul cărora s-au cristalizat partide politice, grupuri sociale, sisteme de valori sociale şi angajamente politice.

Resursa economică de bază – «mijlocul de producţie», pentru a utiliza termenii economistului – nu mai este capitalul, şi nici resursele naturale, nici «munca». **Ea va fi cunoaşterea.**“

Noua societate, aşa cum o prezintă autorul, are mari şanse să se impună în spaţiul occidental care deja a trecut într-o epocă post-industrială, care în mod natural şi obiectiv are nevoie de un nou mijloc de producţie. Marea problemă dacă România poate să ardă etapele şi să treacă direct din post-socialism în post-capitalism. Cititnd cartea lui Peter F. Drucker putem vedea măcar care sunt căile.

Andrei ŢĂRANU

Nu rataţi

Aleargă, Lola, aleargă

excelentul debut al tînărului Tom Tykwer (1998)

PRO HELVETIA – program de finanţare a proiectelor culturale

În baza mandatului conferit de Departamentul Afacerilor Externe (DDC/DCE), Fundaţia elveţiană pentru cultură PRO HELVETIA dezvoltă un program de activităţi în România. Acest program, finanţat din fonduri ale Parlamentului pentru colaborarea cu Europa de Est şi Sud-Est, se doreşte a fi o contribuţie la dezvoltarea şi stabilitatea organizaţiilor culturale independente româneşti, ca şi la întărirea cooperării bilaterale şi internaţionale în domeniul artistic.

În cadrul acestui program, Pro Helvetia susţine atît *proiecte punctuale,* cît şi *proiecte pe termen mediu* (doi-trei ani, de la caz la caz).

Cererile de finanţare pentru *proiecte punctuale* pot fi depuse la biroul Pro Helvetia din Bucureşti; nu există o dată limită şi nici formulare tip. Biroul vă poate furniza mai multe informaţii asupra modului de selecţie a proiectelor punctuale şi asupra redactării cererilor de finanţare.

Pro Helvetia acordă o atenţie deosebită colaborării cu grupuri de artişti şi organizaţii culturale pentru realizarea de *proiecte pe termen mediu*. Dincolo de realizarea unui proiect concret, acest angajament urmăreşte crearea de efecte durabile şi o ameliorare a condiţiilor de creaţie, prezentare şi difuzare a produsului artistic. Acest angajament este adaptat în funcţie de fiecare proiect şi se poate concretiza printr-un sprijin acordat, de exemplu, la nivelul formării, dezvoltării organizaţiei, echipamentelor sau contractelor internaţionale.

Grupurile de artişti şi organizaţiile culturale care doresc să participe la selecţia pentru proiecte pe termen mediu sînt rugate să trimită o schiţă a proiectului (utilizînd formularul elaborat în acest scop) la biroul Fundaţiei Pro Helvetia din Bucureşti. Proiectele reţinute după această primă selecţie vor fi apoi aprofundate şi detaliate pentru a fi prezentate comisiei de experţi a Consiliului Fundaţiei, care realizează selecţia definitivă. În final vor fi selecţionate un număr redus de proiecte.

Data limită pentru depunerea proiectelor (data poştei): 15.09.1999.

Rezultatul primei selecţii va fi comunicat în scris participanţilor la selecţie de către biroul Pro Helvetia din Bucureşti.

Calitatea artistică şi profesionalismul au un rol determinant în efectuarea selecţiei. De asemenea, comisia va trata cu prioritate proiectele care vizează creaţia artistică contemporană (muzică, teatru, dans, literatură, arte vizuale) şi care sînt iniţiate de organizaţii independente.

Nu vor fi luate în consideraţie proiectele incomplete, ilizibile, proiectele care nu corespund descrierii de mai sus şi proiectele de care beneficiază o singură persoană.

Formularele pentru candidatură, informaţii mai detaliate asupra programelor Pro Helvetia în Europa de Est şi Sud-Est ca şi asupra activităţilor Fundaţiei în Elveţia şi în străinătate pot fi obţinute de la:

Biroul Fundaţiei din Bucureşti
Pro Helvetia
Antena Bucureşti
Str. Pitar Moş 10, Ap. 1
70152 Bucureşti 1
Tel.-Fax: (01) 212.49.79
E-mail: phbuc@pcnet.ro
sau de la
Fondation suisse pour la Culture
Pro Helvetia
Service Reseaux Est-Ouest
Hirschengraben 22
CH 8024 Zürich
Fax: 0041 1 2677107
E-mail: phmail@pro-helvetia.ch

Cronica literară de tranziţie

Kitsch-ul şi logoreea comuniste

Am mai scris, nu de mult, în aceste coloane despre Mihai Zamfir, universitar şi eseist dintr-o „stirpe“ destul de rară (un alt reprezentant remarcabil al ei ar fi Dan Horia Mazilu sau, *mutatis mutandis,* Eugen Negrici), cea a cărturarului care, în linie călinesciană, nu citeşte „cărţi“, ci „literaturi“, asupra cărora gîndeşte în studii de sinteză ce îmbină graţios acuitatea strălucitoare a observaţiei de detaliu cu rigoarea geometrică a viziunii din avion. Particularitate tot călinesciană (o afinitate, nu o descendenţă) e şi înclinaţia lui Mihai Zamfir către roman, şi anume cel de tip urban, cu personaje din sfera intelectuală şi tramă social-erotic-familială.

Recentul său volum*, compus din studii în toată puterea cuvîntului şi cîteva eseuri, m-a atras prin problematică. Sunt teme, în bună parte, pe care le-am străbătut şi eu în ultimul deceniu (cu aceeaşi satisfacţie, aproape para-intelectuală, că în fine pot fi tratate ne-esopic!). Dar voi lăsa gîndurile mele în planul secund, spre a face, în limita spaţiului, o epură a două dintre construcţiile lui Mihai Zamfir.

Cartea are trei secţiuni: *Limbajul deviant, Discurs european* şi *Anexe locale.* Cea dintîi grupează trei studii complementare: *Instaurarea prin limbaj (Despre antinominalismul discursului comunist), Eseu despre arta totalitară* şi *Fraţii învrăjbiţi* (recte: comunismul şi fascismul).

Mihai Zamfir ajunge la demantelarea analitică a discursului comunist plecînd de la două tandemuri de termeni, ca poli ai percepţiei filosofice: hermogenism vs. cratylism şi, respectiv, nominalism vs. realism. Cititorul va fi de acord că aceste dichotomii pot fi sugerate şi prin perechea foucaultiană *les mots* şi *les choses.* De asemenea, cuplul „universalia“/“realia“ îi poate fi de folos în aşezarea pe axa problemei. Intrarea autorului în fondul ei este tranşantă: *„Că logocraţia comunistă reprezintă întruchiparea perfectă a «realismului» de tip medieval, nu încape astăzi nici o îndoială“* (p. 16). Iată-i caracteristicile decelate de Mihai Zamfir: la loc de frunte, ca portretele liderilor, e dominaţia universaliilor, adică subordonarea oricărui enunţ faţă de discursul tutelar. Clasicii marxism-leninismului şi liderul suprem al momentului fac autoritate absolută în orice, de la agricultură la electronică, de la viaţa sexuală la gastronomie. *Nihil sine Deo* devine: Nimic fără un citat!

„Caracterul repetitiv“ e următoarea trăsătură. Există un set de termeni obligatorii (şi obsesivi), de sintagme *figées,* de formule quasi-ritualice, a căror recurenţă maniacală securizează sistemul (chiar dacă nevrozează şi schizofrenizează societatea). E, în asta – şi mă mir că Mihai Zamfir n-a remarcat-o – şi o linie de umor negru, în spiritul amestecului de *mecanic* şi *viu* (Bergson) sau de Caragiale şi Stalin (Belu Zilber).

A treia particularitate e „dispreţul faţă de contingent“. Limba de lemn generează, zi de zi, ceas de ceas şi în proprţie de masă, realitate de mucava. E vorba de oroarea de concret şi refugiul în metarealitatea ficţionară de cabinet. Aşa cum constata şi Françoise Thom, esenţa limbii de lemn e să spună cît mai puţin în cît mai multe cuvinte. Adevărul e eminamente ignorat în favoarea dogmei, a ficţiunii ideologice. O parabolă din registrul domesticului ar aduce la rampă poanta vechii anecdote cu femeia adulteră: Cum, Costică, tu crezi ce vezi tu, sau crezi ce-ţi spun eu?!

Discursul comunist s-ar distinge, apoi, prin „atemporalitate“, în sensul că fondatorii doctrinei sunt mereu valizi. Aici, cel puţin pentru spaţiul românesc, ar fi fost cîteva nuanţări de făcut (clişeele şi „cariatidele“ lui 1949 nu erau aceleaşi cu ale lui 1979, timp în care s-a produs trecerea de la internaţionalismul stalinist la naţional-paranoia ceauşistă. Mai mult: ne amintim că, în 1989, nici Congresul al IX-lea, din '65, nu mai putea fi citat. Trecutul comunist, cum spune butada, e imprevizibil de la o zi la alta).

În fine, avem de-a face, în delirul verbal comunist, cu un „cratylism structural“, spune Mihai Zamfir, nu atît pentru că *„nici un cuvînt-cheie din discurs (...) nu se află acolo întîmplător sau inocent“* (argument de care nu sunt convins), cît pentru pretenţia discursului comunist de a crea realitate, inclusiv reversul acestei pretenţii: că ceea ce e trecut sub tăcere nu există. (*Witz*-ul străzii e din nou relevant: Nu există să existe / Cetăţeni cu feţe triste!)

În cel de-al doilea studiu, Mihai Zamfir parcurge în paralel traiectoriile celor două mari fluxuri de artă totalitară, inegale ca durată şi semnificaţii: cel al Rusiei Sovietice şi cel al Germaniei naziste, fără să ignore „preistoriile“ şi „extremismele“ fiecăruia. La fel de ordonat, Mihai Zamfir sfîrşeşte prin a desprinde vectorii directori ai artei create între 1930 şi 1940 în URSS şi Germania (predominant valabili şi ulterior):

– „simplitatea neoclasică“, întrucît cuvîntul de ordine era „accesibilitatea“ (sub care se ascundea, în fapt, posibilitatea de control). Didacticismul şi tendenţiozitatea se drapau cu faldurile ideii de artă pentru „masele largi“, întru sfidarea elitei;

– „figurativul“ era preferat stilizării, sugestiei sau vagului, din aproximativ aceleaşi raţiuni: a îngustării cîmpului de interpretabilitate şi a uniformizării: toţi lucrătorii de pe „ogorul“ artei (cum se spunea) trebuie să se afle în acelaşi cîmp semantic;

– „emoţionalitatea“ reprezenta idealul politrucului, pentru că obnubila şi atrofia raţionalitatea. *Credo, quia absurdum,* cred, pentru că e absurd“, era deviza subiacentă a artei infuzate propagandistic, în care inginerul protagonist îşi iubea mai mult planul cincinal decît amanta; Mihai Zamfir observă cu finețe (p. 40) că, în această cheie, cuvintele „ură“ şi „iubire“ ajung elemente de vîrf ale mesajului: omul nou era programat să „iubească“ tot ce era „nou, pozitiv, înaintat“ şi să „urască“ tot ce era „vechi, negativ, retrograd“...;

– „anti-intelectualismul“ era, de asemenea, o soluţie de spălare a creierelor, prin intermediul produselor cu prestigiu estetic: intelectualismul înseamnă gîndire, or, pentru cetăţeanul statului totalitar, lucrurile erau dinainte şi exhaustiv gîndite de tătucii mitici şi cei concreţi;

– „vulgarizarea şi simplificarea“ sunt ultima trăsătură netă a artei tipic comuniste/fasciste, constînd în transformarea ideilor realmente mari şi fecunde în poncife îngheţate, în locuri comune seci şi impracticabile.

Deşi mi-ar fi plăcut să discut şi ideile lui Mihai Zamfir despre Europa şi europenitatea noastră (deloc convenţionale!), am preferat acest *memento.*

George PRUTEANU

*) Mihai Zamfir, *Discursul anilor '90*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Buc., 1998, 152 p.

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Sindromuri

Descentralizarea

Povestea descentralizării include, încă din anul 1990, trei teme principale.

Decizia. Descentralizarea presupune eliberarea deciziei din lanţurile înrobitoare ale legii, moralei şi interesului naţional.

În consecinţă, managerii pot decide să importe materii prime (de exemplu petrol) la preţuri superioare celor practicate pe plan internaţional şi să exporte produse (de exemplu benzină sau îngrăşăminte) sub aceste preţuri. Tot ei pot închiria pe nimic nave unor armatori străini sau autohtoni şi mai apoi, în timp ce chiriile rămîn neachitate, se vor oferi să plătească sume importante pentru reparaţii, sau pot accepta ca navele să fie ipotecate pentru credite luate de respectivii armatori. În caz de extremă urgenţă, pot trimite plocon nave întregi unor persoane sau companii străine (avînd o deosebită slăbiciune pentru cele greceşti). Ei pot decide cheltuirea unor sume colosale pentru flotile de autoturisme de lux, sedii de sucursale bancare, direcţii judeţene ale marilor regii autonome, vile şi case de odihnă, heliporturi, instalaţii de aer condiţionat, sisteme de comunicaţii mobile, televizoare color şi computere echipate cu unităţi de disc, suficient de performante pentru jocuri de ultimă generaţie şi audiţii de înaltă fidelitate. În condiţiile binecunoscute ale economiei româneşti, ei pot decide o politică a uşilor deschise în privinţa angajărilor de personal (300.000 în 1997 în doar opt regii autonome). De asemenea, ei pot hotărî să rezolve orice problemă creată de jaful managerial prin ridicarea după bunul plac a preţurilor şi tarifelor, prin neachitarea obligaţiilor către bugetul statului şi prin ameninţarea guvernului cu acte de violenţă. Primarii au de asemenea deplina libertate ca, după ce au militat în campania electorală pentru promovarea concurenţei în privinţa întreţinerii drumurilor publice, iluminatului sau ridicării gunoiului, să organizeze, de îndată ce au fost înscăunaţi, nişte „licitaţii" în urma cărora vor institui pe zeci de ani monopolul unor firme înfiinţate cu cîteva zile înaintea licitaţiei. În fine, toate guvernele din 1990 încoace au putut decide să facă naţiunii cadou combinaţia mortală dintre monopol şi liberalizarea preţurilor, urmînd ca apoi să se mire cu candoare de explozia inflaţiei şi ruinarea economiei.

Salarizarea. În acest domeniu, descentralizarea revine la delimitarea unei noi categorii de „bugetari" (inclusiv din unităţi economice care trăiesc din bani publici) care, spre deosebire de ceilalţi, îşi stabilesc singuri salariile. De exemplu, în timp ce peste tot în lumea civilizată parlamentele capătă atît cît îşi poate permite executivul să le aloce, în urma propunerilor unor organisme independente, în România parlamentarii îşi fixează singuri salariile, într-o desăvîrşită ignorare a realităţilor economice şi sociale. La fel procedează salariaţii regiilor autonome, astfel încît cu cît pierderile, arieratele şi datoriile la buget sînt mai mari, cu atît mai mari sînt salariile cu care sînt recompensate pomenitele performanţe economice. Exagerînd puţin lucrurile, am putea spune că definiţia cea mai potrivită pentru buget ar putea fi „ceea ce rămîne" după ce şi-au luat partea parlamentarii, întreprinderile şi băncile falimentare, serviciile secrete, minerii etc. Într-o mulţumire generală, managerii şi lucrătorii din domeniile cu cele mai mari pierderi îşi stabilesc salarii scandaloase, în numele descentralizării şi în conformitate cu principiul comunist „fiecăruia după nevoi". Odată acest principiu acceptat, aplicarea sa este extinsă la utilizarea gratuită în interes personal a curentului electric, convorbirilor telefonice sau maşinilor de serviciu.

Răspunderea. Această dimensiune a poveştii poate fi rezumată excelent în remarca plină de pofidă a fostului premier Victor Ciorbea: toţi se îndeasă în faţă la decizii, nimeni la răspundere. Din păcate, domnul Ciorbea se referea la propria situaţie, pierzînd din vedere aspectul general: atunci cînd oalele sparte trebuie plătite, toţi arată cu degetul către stat. Navele arestate trebuie răscumpărate de stat, creditele acordate în condiţii suspecte şi plecate prin conturi străine trebuie acoperite de stat, datoriile întreprinderilor falimentare trebuie preluate la datoria publică, investiţiile unor unităţi economice de interes mai mult sau mai puţin public trebuie plătite de stat. Observînd seninătatea cu care statul acceptă cele de mai sus... pînă şi Banca Dacia Felix ar fi dorit ca statul să-i acopere pierderile.

În esenţă, descentralizarea revine la aceea că „într-o anumită parte" a României a învins comunismul, în varianta „multilateral dezvoltată": fiecare ia de la ţară cît are nevoie şi nu dă nimic în schimb.

Petru LISIEVICI

LA FAŢA LOCULUI DE MUNCĂ

Clasificarea ocupaţiilor din România (o broşură editată de Ministerul Muncii şi de Comisia Naţională de Statistică în 1995) ne oferă o listă lungă şi savuroasă de denumiri de la pitoreşti la pompoase, absconse şi chiar metaforice: fascinar, finisor cocleţi, reparator iţe, turnător de valuri, smîntînitor, operator scămoşetor, înnobilator scîndurele pentru creioane, scriitor de vagoane, pregătitor gogoşi mătase, exarh, haham, numărător de bani... *Nu toate ocupaţiile (conform aceleiaşi broşuri, ocupaţie înseamnă specialitatea exercitată la locul de muncă, iar profesie – specialitatea obţinută prin studii) au nume atît de răsunătoare. Unele sînt, însă, spectaculoase în sine, măcar prin noutate. Nu oricine ştie ce înseamnă un „pseudomanechin". Sau prin ce trece un distribuitor pînă să-şi vîndă produsele ori un broker pînă să ia o decizie.* ***(I. P.)***

Broker-ul neaoş: tînăr, comunicativ

Cei mai mulţi dintre români fie nu au auzit de broker, fie au auzit, dar nu ştiu ce face, fie, aşa ca mine, ştiu ce face, dar nu înţeleg nimic.

Pentru a fi broker în România trebuie să ai cel puţin studii medii, să ai un atestat emis de Institutul Român de Valori Mobiliare şi să te angajezi la una dintre cele peste două sute de societăţi de profil, pentru că nu există la noi brokeri independenţi.

Dintre aceste societăţi, circa treizeci îşi împart 97% dintr-o piaţă firavă, sufocată de taxe mari şi legislaţie întortocheată. *Sorin Marinescu* este broker. Tînăr, activ, ştie să rişte şi să comunice cu clientul. Acesta este portretul robot al celui din branşa sa.

Îmi spune că nu se poate vorbi în România de o piaţă adevărată, ca în Occident, „lipsesc foarte multe elemente neimplementate sau superficial tratate". De exemplu, valoarea tranzacţiilor zilnice pe bursa bucureşteană este de circa două miliarde, adică vreo 150.000 $, pe cînd în Vest se poate vorbi despre o tranzacţie serioasă de la o sută de milioane de dolari în sus.

De aceea, un broker român are alte probleme decît unul occidental. Acolo, din cauza stresului, „viaţa unui broker este scurtă, la 33-40 de ani eşti considerat terminat". La noi poţi să practici liniştit pînă la cincizeci de ani. Acolo, stresul este determinat de piaţa în continuă mişcare, de fluctuaţii, de viteza la care trebuie să te adaptezi. La noi, stresul vine din afară, din legislaţie, crize economice şi politice, din instabilitate. Guvernanţii de după 1989 nu au înţeles că „o piaţă de capital adevărată nu costă bani, deşi poate aduce mulţi, costă legi bune şi strategii de atragere a investiţiilor."

Clienţii sînt exclusiv investitori, români şi străini. Oamenilor „obişnuiţi" „le lipseşte o educaţie financiară minimă, îşi ţin banii la saltea şi nu poţi să-i învinovăţeşti după ce au păţit cu SAFI". Sorin vrea să iasă la pensie din această meserie şi crede că „are viitor, dar destul de îndepărtat".

dacă nu găseşte altceva, o „s-o fac iar, decît să mor de foame, mai bine cu obrazul gros".

Cristian GHINEA

© C. Farcaş

Gratis + taxe poştale

Poate aţi avut şi dumneavoastră şansa de a primi produse gratuite. Deschid într-o zi uşa şi îmi apare sub nas un set de cuţite „japoneze, originale". Omul din faţa mea vorbeşte nonstop, mă întreb dacă mai respiră, îmi spune că sînt fericitul cîştigător al acestor cuţite, gratuite şi absolut fenomenale. Fără să mă trezesc din zăpăceală întind mîna să iau setul, strecor un „mulţumesc" timid şi am impresia că mi-a pus Dumnezeu mîna-n cap. Dar trimisul divin îmi spulberă speranţele: „dar, trebuie să plătiţi o taxă poştală de şaptezeci de mii", „păi, ce taxă poştală dacă l-aţi adus la uşă". „Mă rog, taxă de transport", bîjbîie omul care îşi pierde stăpînirea de sine şi începe să respire.

Aceasta a fost prima mea experienţă cu un agent comercial. Şi am scăpat uşor. O prietenă mi-a povestit că astă-toamnă i-a apărut la uşă o persoană care a întrebat-o dacă a auzit de Marius Tucă şi pentru că auzise i s-a spus că acesta îi oferea, cu ocazia zilei de naştere a fiicei lui, o răzătoare gratuită cu condiţia de a mai cumpăra încă una.

Multe din firmele care oferă locuri de muncă la mica publicitate caută agenţi comerciali sau vînzări. Condiţii: studii medii şi comunicabilitate.

Cum este să practici această meserie? Mi-a răspuns *Cristian B.*, student, care a practicat-o aproape două luni. El oferea fericiţilor care îl credeau, gratis + taxe poştale, un instrument de ornat torturi şi un set de ceşti de cafea. Despre acestea spunea că sînt din „porţelan chinezesc".

Nu a putut să reziste mai mult pentru că „muream de ruşine, trebuie să ştii să minţi, să ai tupeu şi, mai ales, să nu-ţi mai pese de ceea ce zic oamenii despre tine". Ajunsese să sune la uşi şi „să pun o placă, pe care o recitam, nu mai conta cine era în faţa mea".

În general, cădeau în cursă bătrîni; dacă nimerea în ziua cînd primeau pensia putea să scoată bani frumoşi. Persista, însă, sentimentul de vinovăţie, pentru că ştia că produsele sînt proaste şi scumpe. Sînt şi firme serioase, cu produse bune, dar foarte scumpe, „ar trebui să dea două pensii pe o oală de bucătărie", şi aceşti agenţi vînd foarte rar.

Textele pe care le recita erau convenite cu cei de la firmă, dar putea să şi improvizeze. „Dacă suni la cincizeci de uşi, îţi răspund jumătate, te ascultă zece şi dacă vinzi la una, înseamnă că ai avut succes".

Ce face acum?

Nimic, preferă să stea decît să repete acea experienţă, dar,

Pseudomanechinul

Vis-à-vis de magazinul „Muzica" se află magazinul „Done". Ştiu, nimic surprinzător pînă aici. Dar, dacă o să vă spun că în vitrina acestui magazin sînt oameni vii, vă rog să nu începeţi cu extrapolările antropologice şi cu discuţii despre blazonul acestui sfîrşit de mileniu.

Sînt doar cîţiva studenţi la teatru care încearcă să îmbine utilul cu plăcutul, într-o meserie inedită – aceea de manechin viu. Totodată, ei frizează virtuozitatea, încercînd să atingă perfecţiunea „idolului" lor – manechinul de plastic (sau, după caz, de ipsos).

Deşi această meserie nu există decît de doi ani – deci nimeni nu a făcut carieră cu ea – au apărut elemente novatoare. Pseudo-manechinii au acum privire fixă, un machiaj şi execută mişcări mecanice. Premisele au fost create de „statuile" vii, de la Costineşti şi de prin Herăstrău, importate fix dintr-un parc din Amsterdam. În momentul în care pui un ban în cutie, se mişcă statuia. Un mecanism, o convenţie. Oamenii înţeleg jocul şi îl fac cu plăcere.

Norma întreagă a unui manechin este de două ore pe zi. Ce face el în acest timp, mi-au explicat *Eduard, Diana* şi *Andrei*. Se gîndeşte la şcoală, la prieten/prietenă, studiază reacţiile trecătorilor. Trebuie să uite de picioarele care îl dor şi de timpul care, în astfel de situaţii, trece destul de încet. „Plec de aici şi revin la realitate doar în momentul în care se uită cineva atent la mine", îmi spune Andrei, manechin ce stă undeva prin magazin. La ei mai vin „clienţi" care îi pipăie, le studiază hainele. Atunci este de ajuns să mişte o mînă şi respectivii trag o sperietură grozavă.

În vitrină e mai puţin plicticos. Ai în faţă traficul bulevardului, trecătorii; faci cu ochiul unui şofer ce rămîne contrariat, zîmbeşti unui pieton care îşi dă seama după ce trece şi se întoarce din drum să se convingă dacă e într-adevăr atît de obosit sau nu mai ştiu „aştia" ce să scornească. Mai sînt şi din cei care se fac a nu vedea – „cum e românu' cu foamea-n gît", comentează Eduard. Unii îi deplîng pe manechini, alţii se minunează, se bucură, rîd.

Morala se impune de la sine: dacă doriţi un partener de viaţă, de afaceri, fără surprize, luaţi-vă un manechin, de plastic sau de ipsos, după caz.

Cătălin MANOLE

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Îl cunosc pe...

Lucian Popescu, culegător de floare

Cîţi ani aveţi?

58.

Şi ce căutaţi în pom?

Culeg floare.

E pomul dvs.?

Acest pom se află pe strada Romulus. Nu e al meu.

Şi totuşi îl culegeţi.

Se zice că-i păcat să se treacă floarea pe copac.

Cine zice asta?

Există un echilibru al naturii care trebuie respectat, iar noi care locuim printre pomi, iarbă şi tufe sîntem singurii care avem dreptul să avem grijă de natură. Ni s-a dat o misiune atunci cînd ne-am construit case: să îngrijim natura ce mai rămîne pe lîngă casă.

Ce vă aminteşte mirosul florii de tei?

Teiul lui Eminescu, dar ştiţi că eu am avut caz real ca-n poemul „Scutură-mi floarea"? O rudă de-a mea a cules tei cu culegătorii, că avea pădure, nu glumă, şi cred că de atunci am şi morbul acesta... A cules şi dup-aia s-a culcat sub pom. I-a intrat floare pe nări şi-n gură, s-a intoxicat. Au găsit-o dimineaţa. Se înnegrise, fiindcă teiul are capacitatea de a te înnegri pe piele.

Şi nu vă e frică?

Nu, îmi fac şi un ceai, două iarna. Eu am inimă, am grijă de copaci şi, pot spune, şi de animale. Aseară am venit acasă mai tîrziu şi era un fluture de noapte şi am zis că-l sparg. Dar tot vrînd să-l prind, parcă mi s-a făcut milă şi l-am prins şi i-am dat drumul. Atunci a apărut altul. La început am vrut să-i dau drumul, dar îţi trebuie răbdare, că el nu înţelege, şi atunci am vrut să-l omor. Dar cînd să-l prind cu perna, iar milă, şi l-am dat afară. După o clipă, iese însă un gîndac. L-am omorît.

Eugen ISTODOR

Roluri

Filosofia zbenguielii

Există la unele posturi de televiziune o *filosofie a prezentării* care dă pur şi simplu fiori. Dacă vorbim de o *filosofie a bugetului*, de ce n-am extinde conceptul? Aşa că nu mai trebuie să ne mire că Decebal Traian Remeş e un fel de Kant al impozitelor, iar Mircea nu mai ştiu cum, un fel de Hegel al Antenei 1. Acesta din urmă, însoţit de partenera sa, practică filosofia zbenguielii fără limite, în aşa fel încît totul, de la ştirile politice şi sociale la cele meteorologice şi culinare, capătă înfăţişări de bîlci, dar de bîlci trist, dovedind că Hegel de la Antena 1 nici n-a auzit de Bergson şi de filosofia rîsului; Mircea face glume (vai, atît de proaste!) şi tot el şi cu partenera lui, Teo, rîd, într-o ignorare absolută a spectatorilor.

Mircea ne spune că „NATO omoară femei, copii şi foarte multe" (textual!), proclamă: „Idioţi din toate ţările, sunaţi-mă!" şi tot el (şi cu Teo) se strică de rîs! Acelaşi ne informează că certurile dintre PNŢCD şi PD s-ar desfăşura în cadrul Convenţiei. Am presupus că i-a scăpat. Ei bine, nu i-a scăpat! A repetat: **CDR!** În netulburata sa ţopăială, făcînd eforturi (exclusiv fizice!) de a ne amuza, filosoful Antenei 1 confundă senin Convenţia cu Coaliţia. Amuzantul (în cerc restrîns) prezentator ne propune şi un „sondaj de opinie" în care tot el decide ce anume au oamenii politici mai de preţ – adică mintea, aşa că va trebui să suportăm cu toţii jocul de creşă: Constantinescu – minte, Iliescu – minte, Radu Vasile – minte, Traian Băsescu – minte etc. Această joacă de copii tembeli ar trebui să ne distreze de dimineaţă, să ne bine-dispună şi să ne dea o imagine „adevărată" a clasei noastre politice. Partenera lui Mircea, Teo, ne comunică buletinul meteo într-o frazare anapoda, astfel că bietul spectator nu reuşeşte să afle, din cauza excesului de zbenguială, ce vreme este, cîte grade sînt în atmosferă, dacă plouă sau, dimpotrivă, ne prefacem că plouă... Sau următorul schimb de idei între prezentatori: „– Ştiam că tu ai aragaz cu cuarţ. – Cu malţ. – Cu cranţ. – Cu şvanţ" (?!?) Într-o bună dimineaţă – asta ne mai lipsea! – cei doi prezentatori s-au trezit vorbind franţuzeşte în cel mai pur şi autentic dialect dîmboviţean! Cum să nu te amuzi, dimineaţa, la Antena 1? Acelaşi post care deţine, seara, unul dintre cele mai serioase jurnale, „Observator"...

Dumitru SOLOMON

Cu ochii-n 3,14

TIRANOZAURUL TITI ŞI PICTURILE RUPESTRE

● Culmea politicului corect în cărţile pentru copii: Titi e un tiranozaur (apărut la editura RAO, în seria „Cranţ-Cranţ") de care nimeni nu se mai sperie (nici măcar o libelulă). Rezolvarea se-ntrevede în regatul utilitarului (în buna tradiţie a seriei): Titi se hotărăşte să-şi folosească dinţii uriaşi (altfel, inutili) la spartul fructelor cu coajă. (**I. P.**)

● La întîlnirea cu cititorii *Dilemei* (cea de-a doua de la Galeria Craii de Curtea Veche) s-a emis o ipoteză cel puţin interesantă: *boema* (căci aceasta era tema dezbaterilor) a încăput odată cu picturile rupestre. (**I. P.**)

CENUŞA REVOLUŢIONARULUI DE MESERIE

● La zece minute după profeticul „sans fin" al *Underground*-ului, cu acea rupere în bucăţi a Iugoslaviei ritmată pe o sîrbă a lui Bregovic, citesc în *Le Monde* (11 iunie 1999) – ca într-un omagiu prompt şi pervers al realităţii adus geniului lui Kusturica – că o nepoată a lui Tito, Svetlana Broz, cardiologă din Belgrad, vrea să risipească pe Dunăre cenuşa bunicului ei, în timp ce un alt nepot, dramaturg la Zagreb, cere ca urna să fie înhumată în satul natal din Croaţia. (**R. C.**)

● După revoluţia din 1989, în vîltoarea evenimentelor, a ieşit în evidenţă un tip de om cu totul special: revoluţionarul de meserie. Om de iniţiativă, care mişcă istoria, el nu-şi găseşte locul într-o societate normală, este extremist de orice parte s-ar afla. Dacă este consilier prezidenţial, se poartă ca un golan, dacă a fost „golan" nu-şi uită niciodată frustrările de atunci. În emisiunea lui Dan Diaconescu, domnul Mirăieş, anchetat pentru evenimentele din iunie 1990, dă sfaturi pentru ţară: „trebuie să muncim cu toţii, asta e soluţia". Simplu, cum de nu ne-a venit şi nouă ideea!? Emanuel Valeriu, fostul duşman şi vechi comentator sportiv, îl faultează: „cît aţi muncit după revoluţie?". Răspuns: „Nu am vrut să contribui în nici un fel la un regim de trădare". Poate că asta era problema, în România mai muncesc doar cei treizeci şi ceva la sută care ar mai vota puterea. (**C. G.**)

UN INDIVID SOLITAR ŞI DEPRESIV PE UN MUNTE DE GUNOAIE

● Într-o carte apărută recent la Londra – *Serbia sub Miloşevici* –, Robert Thomas e de părere că forţa dictatorului sîrb stă în slăbiciunea adversarilor săi şi în felul în care ştie să dezbine pentru a cuceri. Miloşevici – susţine autorul britanic recenzat de *The Observer* – este un individ solitar şi depresiv care nu cunoaşte fidelitatea, personală sau ideologică; el nu are o strategie, ci doar cîteva tactici, pe care le foloseşte – pînă acum, cu succes – în unicul scop de a se menţine la putere... (**a.l.ş.**)

● Chiar la intrarea pe Bd. Primăverii, pe dreapta, se află un părculeţ ce-şi schimbă mereu forma de relief, ezitînd între „munte de gunoaie" şi „deal de deşeuri". Privindu-l, lumea din preajmă condamnă decăderea acestei zone rezidenţiale din Micul Paris, aşa cum fusese numit cîndva oraşul Bucureşti. Tirania clişeului ne împiedică însă a observa că Parisul cel mare era plasat în Franţa, iar cel mic în România, ceea ce schimbă întrucîtva lucrurile; turnul Eiffel din Slobozia a fost una dintre dovezi. (**T. C.**)

GOGOŞI DIN FĂINĂ *ZEUS* RUMENITE ÎN ULEI *CARDINAL*

● La comercianţii noştri au apărut, pe alocuri, manifestări autoironice (semn de maturitate, dacă nu chiar de inteligenţă). Pe geamul unei gogoşerii de lîngă Hotel Dorobanţi se află lipit un autocolant pe care scrie „DACĂ NU POŢI CONVINGE CLIENTUL MĂCAR ZĂPĂCEŞTE-L". Textul este pus în aşa fel încît să fie citit cu uşurinţă de vînzător – şi nu de cumpărător. De altfel, logo-ul promoţional al firmei care a făcut autocolantul, scris mic, într-o parte, este: „Dvs le-aţi gîndit noi vi le-am reamintit." Poate că, totuşi, m-am grăbit cînd am vorbit de autoironie. Poate că este doar o nouă formă de eficienţă. (**C. P.-B.**)

● Numele mitologice par să le placă mult patronilor de economie nouă, care le folosesc adesea pentru a-şi boteza firmele sau produsele. Am întîlnit, astfel, o companie de taxiuri ISHTAR, o staţie de benzină MIDAS, o marcă de jeans KASANDRA şi o făină ZEUS. (**D. S.**)

● Am vorbit despre produse care încearcă să-şi protejeze consumatorii. Există altele care se străduiesc să-i linguşească, făcînd uz de un palpabil orgoliu profesional: *„Vă felicităm pentru alegerea dumneavoastră! Excelent! Cumpărînd acest produs la un preţ atît de avantajos, aţi făcut nu doar o afacere bună, ci şi un dar minunat pentru sănătatea dvs. şi a familiei dvs. (...)"* Frazele de mai sus apar pe eticheta ataşată sticlei de ulei *Cardinal*, produs care aspiră şi la o sinteză cosmică: *păstrează în el soarele şi aerul verii!* (**I. P.**)

PE BD. MAGHERU G-RAL, OAMENI POLITICI ŞI ECONOMIŞTI, NEVESTE DE DEMNITARI

● În Bucureşti a apărut prima plăcuţă bilingvă; ea se află prinsă de zidul exterior al Librăriei Noi şi spune: „Bd. Bălcescu Nicolae". Nu pot decît să sper că bunul exemplu va fi preluat de alte artere bucureştene: Bd. Magheru G-ral, Şos. Bravu Mihai, Bd. I Carol, ş. cl. (**a.l.ş.**)

● Duminică seara, emisiune Adrian Păunescu-Gică Hagi. Poetul a fost fentat în fel şi chip şi cu multă fineţe ori de cîte ori a încercat să-l atragă pe fotbalist în declaraţii *măreţe*, fără nici o legătură cu sportul. La întrebarea ce sfaturi ar putea da celor care *acum îl ascultă*, „oameni politici şi economişti", a făcut ochii mari a mirare şi... a driblat din nou. N-a vrut nici să cînte, la bombasticele îndemnuri ale realizatorului emisiunii. Un meci între penibil şi bun-simţ. (**A. M.**)

● Acum un an, cu subtil reproş, televiziunile româneşti prezentau cozile alcătuite de doamnele din Coreea de Sud, dorind să-şi predea bijuteriile personale, pentru a salva ţara din criza economică. Acum, nimeni nu binevoieşte să dea amănunte despre procesele doamnelor din Coreea de Sud, neveste de demnitari, care puneau cumpărăturile personale (blănuri, automobile) în bugetul companiilor protejate de soţii lor, care au provocat criza. Ceea ce vedeam la televizor nu era un alt fel de patriotism, ci doar circuitul banilor în natură. (**M. B.**)

PORTOFOLII PUTREDE, MIZERIE CRASĂ, PANTOFI PENTRU ÎNGERI, MULTE MAŞINI

● Reeditarea unei cărţi apărute în 1934, „Galeria oamenilor politici", de Stere Diamandi, ne dă prilejul de a observa că „restitutio in integrum", mai ales cînd e vorba de tradiţii rele, se aplică unde ne aşteptăm mai puţin. Aflăm, astfel, că în anii '30, ministrul de Finanţe în guvernul Iorga a trebuit să răspundă la întrebarea unor lefegii ce nu mai fuseseră plătiţi de luni întregi şi nu mai ştiau cum să se descurce: „Spînzuraţi-vă – spune el (C. Argetoianu – *n.m.*) delegaţiei funcţionarilor care, aducîndu-i la cunoştinţă situaţia disperată a sutelor de mii de slujbaşi ai statului cu salariile neplătite de luni de zile, şi-a îngăduit extraordinara îndrăzneală să-l întrebe ce să facă bieţii oameni de atîta timp fără leafă. Acesta era răspunsul pe care îl dădea ministrul de Finanţe al ţării şi exponentul autorizat al guvernului (...) A fost cu putinţă să nu fie plătiţi funcţionarii cu lunile, în timp ce banii statului se întrebuinţau pentru acoperirea portofoliilor putrede ale unor instituţii de credit care, între alte metehne, aveau şi păcatul de a fi vinovate de proastă şi necinstită conducere" (pag. 201). (**T. C.**)

● După săptămîni de zvonistică neliniştitoare referitoare la poluarea fără precedent a litoralului românesc, domnul director al Institutului Român de Cercetări Marine vine şi pune lucrurile la punct: „nu poluarea este problema gravă, ci mizeria crasă" (*Evenimentul zilei*, 15 iunie a.c.). Ne-am liniştit, aşa mai merge. (**A. C.**)

● Dacă în legătură cu sexul îngerilor mai sînt încă semne de întrebare, despre încălţările lor s-a aflat totul. O reclamă radiofonică (am auzit-o pe Radio TOTAL), după ce constată, absolut justificat, că „italienii ştiu ce înseamnă încălţămintea", ne anunţă (evident!) serafic: „Raffaelli – pantofii îngerilor". (**M. V.**)

● Un amărît, privind la automobilele parcate în faţa Hotelului Intercontinental, zice: „Uite ce de maşini, Formondeuri (Ford Mondeo, *n.m.*), şi io n-am ce mînca...". (**D. S.**)

Călătorie în labirint

– convorbire cu Alfred DUMITRESCU şi Oana MIRILĂ, psihologi –

Căutăm de obicei întrebărilor noastre răspunsuri limpezi, repede lămuritoare, cum am căuta o „scurtătură“, în loc să urmăm drumul ce ne stă în faţă, plictisitor şi ocolit. Răspunsul la întrebarea „cine de cine depinde“ seamănă însă mai degrabă cu o călătorie în zona potecilor ce se bifurcă la nesfîrşit: nimerim într-un labirint de condiţionări, unde orientarea e dificilă, iar ieşirea pare îndepărtată şi obositoare, dacă nu imposibilă, uneori. De ce rămînem, totuşi, în acest spaţiu, supunîndu-ne dependenţelor, chiar atunci cînd emanciparea ne-ar sta la îndemînă? Dacă ne-am strădui s-o imaginăm, cum ar arăta independenţa absolută, pe care o credem totdeauna posibilă, atunci cînd ne proiectăm dorinţele? Răspund întrebărilor noastre doi psihologi, **Alfred Dumitrescu** şi **Oana Mirilă.**

„Eu“ şi ceilalţi

Credeţi că privim dependenţa numai ca pe ceva constrîngător, ca pe un dat căruia ne supunem?

Alfred Dumitrescu: Cel puţin în anumite etape ale vieţii, nu, n-o simţim constrîngătoare; aş zice, dimpotrivă, că ne place, ne simţim bine să fim dependenţi. Spre bătrîneţe, probabil ca şi în copilăria mică, nu vrem să fim independenţi pentru că sîntem mult prea conştienţi de avantajele dependenţei. În perioadele în care dorinţa noastră de a cuceri noi teritorii, de a vîna, de a culege, de a pleca este presantă, cînd ne simţim capabili să ne punem rucsăcelul în spate şi s-o pornim, ţinîndu-ne pe picioarele proprii, atunci valorizăm foarte mult independenţa. În perioadele în care plouă, e urît, e frig, nu prea mai înmugureşte nimic în jur şi nu prea mai aleargă nimic prin preajmă, dintr-o dată dependenţa începe să capete cu totul alt parfum. Rucsăcelul nu mai este de-ajuns.

Oana Mirilă: De fapt unde încetează independenţa şi începe dependenţa, sau invers? Poate că ezităm să ne recunoaştem dependenţa fiindcă are o conotaţie negativă: parcă e, totdeauna, vorba de cineva care nu se poate descurca singur, trebuie să fie o anexă a cuiva – ceea ce nu poate fi un motiv de laudă pentru un individ. Dar, în esenţă, eu cred că, în cea mai mare măsură, sîntem dependenţi noi de noi înşine, de structurile noastre.

Dar dacă imaginea cuiva este una defavorabilă de ce nu se emancipează de ea?

Fiindcă este modelul său economicos de a fi. Din numeroasele sale încercări de a-i fi cît mai bine, ceea ce este foarte de înţeles, omeneşte, a „căzut“, probabil, pe acel model, care i se pare cel mai accesibil şi cel mai economicos pentru el ca individ, la un moment dat.

Alfred Dumitrescu: Pe de altă parte, acei care-şi subliniază imaginea de „trăsnit“, „dezagreabil“, „dificil“ ş.a. nu vor să renunţe la ea, ca la un tabiet de care nu se pot desprinde, şi-o afişează mereu ca pe un fel de „supradependenţă“, ca să-şi mascheze, de fapt, dependenţa reală de ceilalţi. Acestea s-ar putea numi dependenţele care ne fac să fim „cineva“, adică nu „oricine“, confundabili cu cei din jur. Chiar pe negativ – n-are importanţă – vrem să ne individualizăm.

Întrebînd cine de cine depinde, noi nu încercăm în realitate să ghicim şi nişte ierarhii care nu sînt evidente la prima vedere?

Alfred Dumitrescu: De obicei noi amestecăm ideea de dependenţă cu aspectul ei administrativ, întrebîndu-ne, de pildă, retoric dacă noi depindem de un ministru sau dacă, chiar pornind de la etimologie, el depinde de noi. Cam ştim răspunsul.

Îl ştim teoretic, dar în mod practic nu-l verificăm totdeauna, lucrurile se inversează.

A.D.: Nu se inversează: ne tot încurcăm în consecinţele acestui răspuns, atîta tot. Mi se pare interesant să examinăm chestiunea sub aspect semantic. Dependenţa are conotaţia aceasta negativă în limba română, în alte limbi nu. În engleză, spre exemplu, a depinde înseamnă în primul rînd „a te sprijini de“, a te baza pe ceva, a conta pe cineva. Asta se petrece într-o cultură care, din punctul nostru de vedere, este în mod evident una a independenţei. În comparaţie, noi avem cordonul ombilical cît se poate de strîns, ţinem mereu de alţii cărora ne supunem: părinţii, şefii, marile puteri etc. Un exemplu semnificativ – cum vorbeşte la noi o mamă despre copilul său: „*mi*-a făcut o viroză groaznică“, „*mi*-a luat 6 la matematică“ etc. Încercaţi să traduceţi asta: sună absurd. Nu se înţelege cine a făcut viroza, ori cine a căpătat o notă mică. Iar cînd auzim „*mi*-a tuşit ieri toată noaptea“, se înţelege că m-a deranjat, n-am putut eu să dorm, nu că el, copilul, suferă şi eu am fost îngrijorată. E clar: o cultură în care graniţele dintre individ sînt foarte bruiate, mai ales în anumite tipuri de relaţii, reprezintă opusul independenţei. Asta-i de fapt ceea ce ne chinuie.

Oana Mirilă: Cred că aici e vorba de planuri şi poziţii. Într-un fel se simte dependenţa/independenţa faţă de structurile sociale şi administrative şi în alt plan se simte ea – dacă se simte! – în planul individului. De cele mai multe ori e vorba de lucruri pe care noi, ca indivizi, nu le conştientizăm. Dependenţa faţă de tot ce înseamnă mediu e trăită mult mai evident, pentru că te loveşti de ea în fiecare zi.

Alfred Dumitrescu: Paradoxul nostru cultural ar fi că trăim într-o simbioză care nu ne permite să ne individualizăm în relaţiile noastre de familie, în relaţiile de prietenie ş.a.m.d., şi în acelaşi timp trăim într-un fel de „autism social“, în care negăm cu desăvîrşire orice fel de interdependenţă, n-avem nici o treabă cu nimeni.

„Ce vrea muşchii mei“ = autismul perfect

Cum s-ar defini cel mai bine această formă de independenţă?

Alfred Dumitrescu: Există deja o expresie, de altfel ea a prins şi foarte repede: „ce vrea muşchii mei“ – care exact asta înseamnă. Adică nu depind de nimeni, nu-s legat de nimeni, nimeni nu-i legat de mine, fac ce vreau, ce-mi vine. Aşa că avem de-a face doar cu un climat al acţiunii pure şi dure. Negîndite, de fapt. Şi numai aparent independente. În replică la această atitudine, se aud apeluri indignate: „dar nu e pic de ordine în ţara asta, dar nimeni nu pune nici o lege“ şi imediat după asta, prima acţiune în care ne antrenăm în calitate de apărători ai legii este să trecem strada pe roşu fiindcă ne grăbim. „Îmi comandă cineva mie?“ (legea circulaţiei, stopul, poliţistul etc.).

Credeţi că avem un sentiment mai accentuat al dependenţei decît alţii de aiurea? Întrebarea se poate pune, fiindcă despre noi s-a spus cîndva că sîntem un popor bătrîn.

Dacă prin bătrîneţe înţelegem un parcurs care cuprinde şi maturizarea, pot spune mai degrabă că sîntem un popor îmbătrînit. Dar poţi îmbătrîni şi dependent de fantasmele copilăriei, nu neapărat maturizîndu-te. Asta presupune nevoia de a depinde de cineva, o nevoie simbiotică, dar nu prea presupune instrumentele independenţei. Să ne gîndim de pildă cît folosim noi cuvîntul „autonomie“: nu prea îl folosim. Sîntem teribil de dependenţi de propriile fantasme structurante şi de constrîngerile interne, dar avem extrem de puţină disponibilitate pentru ce contează în zona asta a independenţei şi anume autonomia. Definim aici autonomia prin capacitatea de a fi singur împreună cu ceilalţi, de a fi un individ separat. Nu *cu* ei, nu *ca* ei, nici *împotriva* lor, nu adversar. Cineva separat, separabil în orice caz. Cu putinţa de a fi (sau de a nu fi) împreună cu unii sau cu alţii, atunci cînd propriile tale dorinţe, interese, nevoi ş .a.m.d. o cer.

Oana Mirilă: Nu asumăm cuvîntul „autonomie“ fiindcă nu-l înţelegem sau fiindcă îl înţelegem prea bine şi ne e frică de el? Întreb fiindcă eu nu cred că noi avem o reprezentare adecvată a autonomiei, n-am trăit-o cu adevărat.

Alfred Dumitrescu: Eu cred că ne temem de el fiindcă îl înţelegem prea bine. Cu toate că, în primul rînd, noi ca indivizi n-am trăit autonomia. Cîte situaţii ştiţi în care copiii sînt educaţi în aşa fel încît să poată veni/pleca de acasă, fără ca venitul/plecatul să fie o problemă? Atitudinea noastră tradiţională e alta: „cîtă vreme stai cu mine faci cum spun eu. În momentul în care nu mai stai cu mine, nu mai avem de-a face unul cu altul. Cînd vei fi de capul tău poţi să nici nu-mi mai deschizi uşa.“ Totul se petrece într-un registru extrem: ori eşti perceput ca nenăscut, „în burtă“, încă, unde papi ce ţi se dă, ori s-a tăiat buricul şi nu ne mai vedem; ai dispărut pentru mine, am dispărut pentru tine. Putinţa de a fi „aproape“/“departe“, „împreună“ dar „unul“ parcă nu-i de conceput.

Dar dacă nu cunoaştem ce-nseamnă autonomia, de ce ne-am teme de ea?

Alfred Dumitrescu: Fiindcă şă fii pe picioarele tale, responsabil şi capabil să-ţi asumi riscuri, să contezi pe avantajele autonomiei, dar să suporţi şi dezavantajele ei – nu e neapărat un lucru plăcut. Diferenţa pe care o făceam înainte între popor bătrîn şi popor îmbătrînit, pe mine mă duce cu gîndul la pasivitate, la soarta de supravieţuitori cu care ne împăcăm repede. Preferăm să ne apărăm de riscurile lumii ăsteia mari care ne înconjoară, vîrîndu-ne într-alţii, cu capul plecat: „dacă vine lupul poate că n-o să mă ia tocmai pe mine“. Ni se pare că, astfel, avem mai multe şanse. Cu ce preţ, însă?

Dependenţele necesare şi spiritul gregar.

Există dependenţe la care nu ne gîndim?

Alfred Dumitrescu: Tot ceea ce luăm de-a gata luăm ca asigurat. Îţi foloseşti foarte bine picioarele, urci orice înălţime aproape, dar e de-ajuns o luxaţie pentru ca dependenţa de-o cîrje sau de un baston să transforme trei trepte de scară într-un obstacol imens cît Taj-Mahalul. Dependenţele acestea ţin de funcţionarea fiziologiei, de ceea ce înţelegem prin normalitate uzuală. Cînd, într-un fel sau altul, lucrurile astea sînt puse la îndoială, lumea se schimbă. La fel se întîmplă cu acele relaţii în care ne simţim *prea* confortabil sau în care pe oamenii din jur îi privim/luăm ca fiindu-ne „garantaţi“: iubirea lor, aprecierea lor, disponibilitatea lor – mai ales – ni se par subînţelese. Cînd cineva cu care eram obişnuiţi să ne fie întotdeauna accesibil devine temporar inaccesibil, descoperim ceva la care nu ne-am gîndit: că, deşi ne consideram teribil de independenţi, sîntem, de fapt, dependenţi de alţii într-o mare măsură şi într-un mod nebănuit pînă atunci. Dacă pierdem persoane importante pentru noi, dacă ele dispar definitiv ne confruntăm cu o dependenţă pe care, de obicei, n-o luăm în calcul: nu ştiai că acolo e un „plin mare“, pînă cînd nu apare, la un moment dat, un gol ireversibil care semnifică acel plin de care eram atît de legaţi.

Cum priviţi dependenţa noastră de clişee?

Alfred Dumitrescu: Cele mai multe clişee sînt de ordinul pansamentului narcisic: ne pun pe noi înşine într-o postură favorabilă măcar faţă de propria persoană, dacă nu şi faţă de alţii. Ne scapă de incertitudini.

Oana Mirilă: Cum ar fi viaţa fără dependenţă sau cum ar fi viaţa fără clişee? Să încercăm să o imaginăm. Cred că am percepe cu această ocazie, cu mai multă acuitate, diferenţa dintre algoritmic şi euristic.

Alfred Dumitrescu: Poate că viaţa ar fi atunci extraordinar de pasională, dar dincolo de 40 de ani n-ar mai trece nimeni: coronare făcute praf, stomac găurit, stres continuu, copleşitor, obligaţi fiind mereu de-a face faţă problemelor noi, de a pune mereu în chestiune modul de gîndire care ne securizează. E liniştitor cînd spui de pildă, „există limite“. Dar cînd te întrebi „de ce există limite?“, eşti obligat să defineşti noi limite, să construieşti o fantasmă – cum ar fi fără limite , la ce te mai raportezi ş.a.m.d. E complicat, e obositor.

Oana Mirilă: Interesant cînd devin ele obositoare, inutile?

Alfred Dumitrescu: Atunci cînd introduci o limitare a libertăţii, pe care o trăieşti mai degrabă frustrant decît securizant.

Cum facem diferenţa dintre dependenţele necesare şi spiritul gregar?

Alfred Dumitrescu: Dependenţele necesare sînt cele care ţin de spiritul comunitar, de fapt de putinţa de a transforma un clan într-o societate. Asta duce la conştientizarea interdependenţei şi la posibilitatea de a-mi defini limitele acceptînd limitele celuilalt şi, în acelaşi timp, ştiind că avem garduri care se întîlnesc. Spiritul gregar e o falsă dependenţă, o lipsă de legătură, în realitate, disimulată în spatele contactului permanent cu „celălalt“. N-am garduri, dar de fapt nu sînt în relaţii; de fapt sînt numai în mine, dar lipit de tine; sîntem mai mult sau mai puţin siamezi, dar visul, fantasma noastră e să fim în altă parte.

În fond, dacă am vrea să dăm un răspuns scurt întrebării formulată la temă a numărului de revistă ce-aţi spune?

Alfred Dumitrescu: Putem să spunem că fiecare depinde de fiecare şi e adevărat. Eu simt nevoia de ceva mai multă ordine decît presupune formula ştiută. De aceea aş spune că acei care într-un moment sau altul, din oricare motiv, pot mai puţin depind de cei care, în acelaşi moment, pot mai mult. E ceva valabil în orice relaţie. Şi e nevoie să subliniem asta, fiindcă altminteri totul pică într-un relativism absolut, nu mai contează cine ce face, responsabilităţile se aruncă în sus, după aia pică treaba lor cum, şi totul se învălmăşeşte. Din păcate, noi nu sîntem crescuţi în ideea că, gradual, avem dreptul de a pretinde autonomie, dar, în acelaşi timp, autonomia presupune responsabilităţi. Dacă e ceva care ne lipseşte foarte mult este tocmai felul acesta de responsabilitate care decurge din propria emancipare.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

● Anul VII ● Nr. 332 ● 18 - 24 iunie 1999 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VII
nr. 333
25 iunie - 1 iulie 1999
16 pagini 2500 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

STÎNGA/DREAPTA

© D. Stanciu

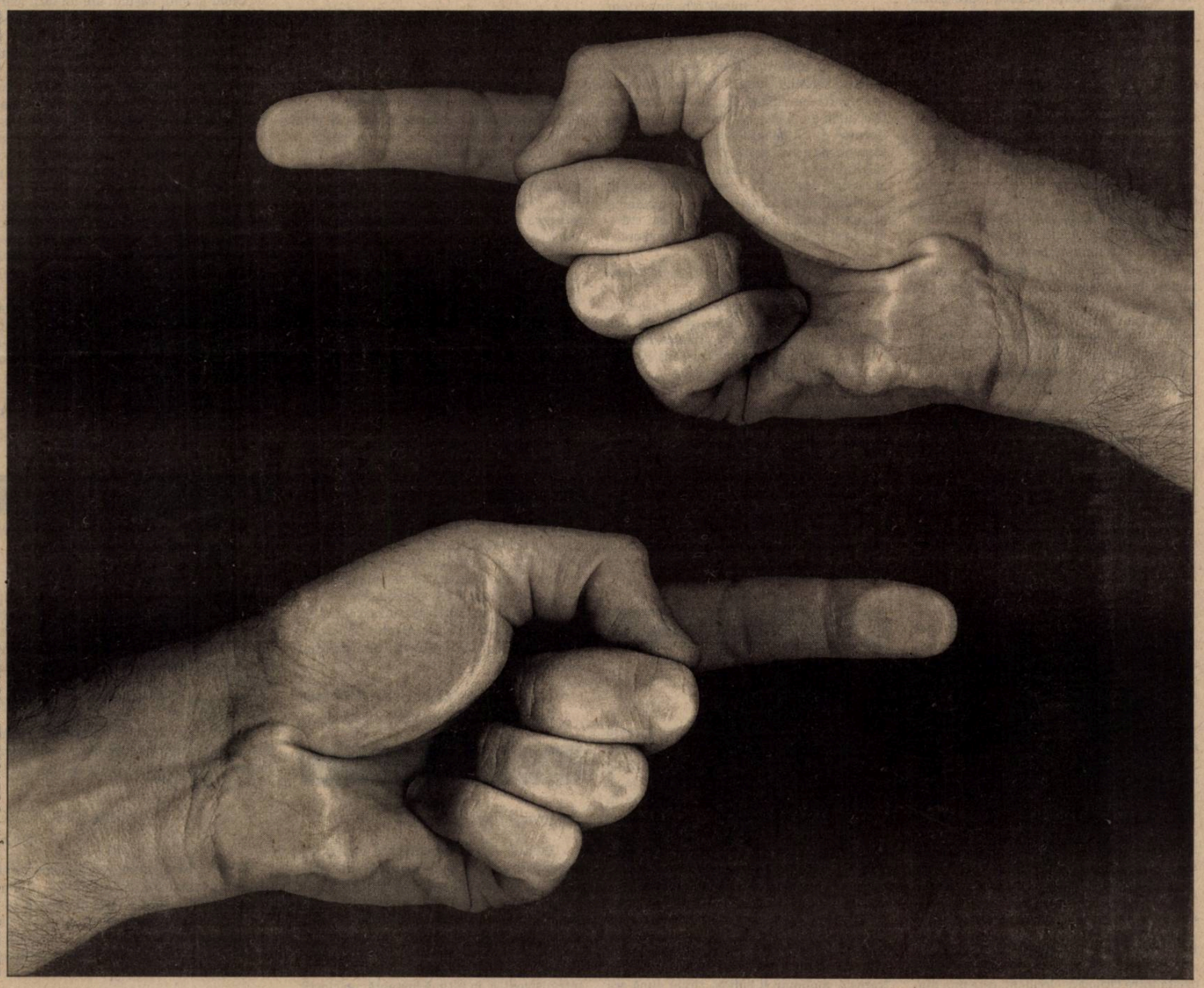

„În ciuda faptului că dualitatea este în mod continuu şi tot mai frecvent contestată prin diferite argumente, repetate de toate părţile, termenii de «dreapta» şi «stînga» continuă, în aceşti ultimi ani de confuzie generală, să deţină un rol important în limbajul politic. Toţi cei care îi folosesc nu dau impresia că vorbesc la întîmplare deoarece se înţeleg foarte bine între ei."

Norberto BOBBIO – „DREAPTA ŞI STÎNGA"

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

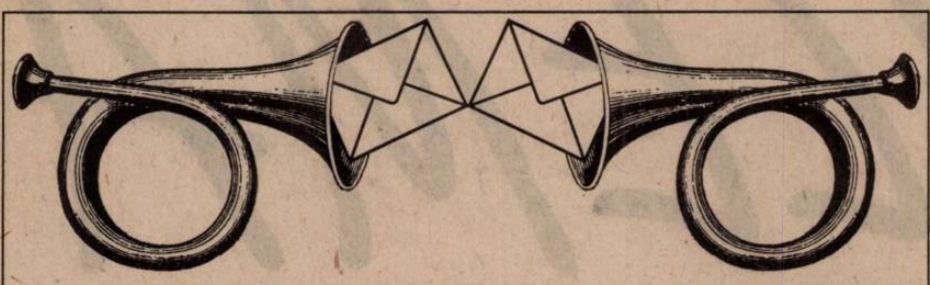

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 330: *Costumul de ultimul drum*

Toţi «ne ducem»...

Cu această afirmaţie sfîrşeau invariabil toate «riturile de trecere» autohtone, adaptate vastului spaţiu al cîmpiei Bărăganului, la care am asistat în copilăria mea. Afirmaţie care mi-a revenit instantaneu în gîndire citind articolul *Costumul de ultimul drum*, al domnului Octavian Gabor. Articol publicat în numărul 330 al revistei *Dilema*, revistă expediată cu o sfîntă regularitate de către părinţii mei la mare distanţă de casă, spre gloria Poştei Române (nu s-a «rătăcit» încă nici un număr) şi disperarea bugetului familial.

Nu aş fi scris aceste rînduri dacă nu aş fi citit acum cîteva zile, la început mai mult atras de straniul titlu al cărţii *La mort et l'oubli (Moartea şi uitarea)* apoi din ce în ce mai interesat de modul interesant în care este prezentată moartea şi fenomenul morţii în Occident, la ora actuală. Cartea este editată de «Societatea de Studii Thanatologice din Elveţia» (îi vom spune STE), cu sediul în Geneva, societate care, după cum singură se autodefineşte, «tinde să depăşească un tabu social şi încearcă să analizeze un aspect fundamental al condiţiei umane».(...)

În comitetul director al STE găsim un păstor, un antrepenor de pompe funebre, un economist, un antropolog, un sociolog, un arhitect, un profesor de artă. STE organizează în fiecare an un serios şi «select» colocviu internaţional (Michel FOUCAULT era unul dintre participanţii cei mai fervenţi), încercînd să facă «l'archéologie du savoir» pe tema morţii în societatea contemporană. Totul are un caracter bine organizat, munca lor de cercetare are uneori aspecte nebănuite (cine s-ar fi gîndit la calcule de rentabilitate pentru o întreprindere de pompe funebre?), rezultatele cercetărilor sînt valorizate şi valorificate de o manieră inteligentă.

Revenind «acasă» şi la articolul din *Dilema* nu am putut să nu remarc tonul special (să-i spun «glumeţ»? – nu ştiu dacă este termenul exact) cu care este tratat un subiect atît de important al existenţei umane. Desigur, acest articol nu este decît un pretext, descrie doar cîteva aspecte ale reacţiei noastre în faţa morţii, dar nu pot să nu afirm că după ce l-am citit m-am gîndit că noi, ca popor, avem o altă atitudine faţă de moarte. Un exemplu doar, printre atîtea altele: priviţi imaginea unui grifon de pe o catedrală gotică şi întrebaţi-vă de o manieră puţin retorică dacă în antiteză «diavolul» nu apare pentru noi mai ales ca un personaj năzdrăvan, uşor de înşelat (la nevoie) şi care nu prea face mare spaimă oamenilor... Nu putem ignora suferinţa individuală în faţa morţii cuiva drag, dar înclin să cred că la nivel colectiv, moartea este privită la noi ca o trecere mult mai «naturală» în lumea de dincolo.

Putem face multe divagaţii pe această temă, dar se cade repede în «păcatul generalizării», în vulgarizarea unui moment atît de special din existenţa unui om. Ultimul. Îndrăznesc însă să avansez ideea că poate această atitudine faţă de sfîrşitul vieţii care există între Orient şi Occident, este una dintre diferenţele esenţiale între **«ei»** şi **«noi»**, este o ultimă reflectare a unui stil diferit de muncă şi de viaţă. Pe nesimţite am intrat pe tărîmul «minat» al *Eticii protestante* al lui Max Weber, carte mai mult citată decît citită în integralitate, soartă rezervată tuturor cărţilor cu adevărat importante.

Ca o concluzie, după ce am citit articolul, m-am simţit încă o dată «român» de o manieră particulară (putem traduce cuvîntul *dor*?[1] întrebare retorică şi devalorizată prin repetiţie, de altfel) şi mi-am dat seama încă o dată, dacă mai era nevoie, că **diferenţa** înţeleasă în sens absolut poate fi uneori o valoare culturală la scară europeană. Şi încă ceva, destul de trist din păcate: mi-am adus aminte de cuvintele unui scriitor (francez?), al cărui nume îmi scapă pe moment, referitoare la poporul român, care se bine potriveşte cu ceea ce am avut intenţia a vă spune: *«Românii sînt un popor unde totul începe în comic şi se sfîrşeşte în tragic.»* Oare cine a făcut afirmaţia aceasta?

Paul IANCA
student, Universitatea din Geneva
D.E.S. Cultures et Sociétés en Europe
mirel7@hotmail.com

P.S: Mulţumesc pentru publicarea articolului *Realpolitik*, în numărul dedicat conflictului din Kossovo. Uneori cred că prin ceea ce faceţi sînteţi o «supapă de siguranţă» pentru o parte însemnată din, hai să zicem, intelectualii (eu folosesc termenul cu mare reticenţă[2] din România sau, altfel spus, din oamenii care mai speră şi care încă mai au sufletul viu şi nu au intrat în *thanoza*[3]. Glumesc, este ora 1,20 din noapte, mă apropii de ora «luciditătii maxime», cum spune bunul şi blajinul nostru Emil Cioran, mîine am examen şi trebuie să vă părăsesc, dragilor...

1 *Mal du pays, nostalgie*, spune dicţionarul meu. Nu-i aşa că lipseşte ceva?

2 Omul cu cea mai bogată «cultură generală» pe care l-am cunoscut cînd eram copil a fost Nea' Sorică. Paznic de noapte la primăria din sat. Noapte de noapte citea, şi nu numai atît. Reţinea, tot reţinea. Dumneavoastră ştiţi cîte tancuri au participat la bătălia de la Kursk, care a schimbat soarta celui de-al doilea război mondial? Mi-a spus, Dumnezeu să-l ierte, dar eu am uitat.

3 Larousse dă explicaţia următoare: «La insecte, comportament de hipnoză sau de moarte aparentă, utilizată ca mijloc de apărare».

N. red.: Oricît de trist e „fenomenul“, sperăm că nu-l bagatelizăm dacă recunoaştem că, pe noi, în scrisoarea D-voastră, ne-a sesizat şi amănuntul că primiţi *Dilema* fără să se rătăcească vreun număr!!!

Nr. 330: „*Boema*“

Boema a murit – trăiască boema!

Aşa cum spunea cineva că „se înşeală artistul care crede că poate deveni celebru din provincie“, tot astfel eu spun că se înşeală artistul care crede că se va realiza pe plan profesional consumîndu-şi energia în şuete şi nebunii ce se potrivesc cel mult cu juneţea şi cu trecătoarea turbulenţă hormonală. Nu-mi pot imagina că în ziua de azi un artist, fie el şi foarte talentat, să ajungă cunoscut, la noi şi peste hotare, fără o muncă ordonată, continuă, bine canalizată şi fără o viaţă personală, nu de ascet, dar măcar fără aerul acela decadent şi *underground* cu care ne-a obişnuit vechea boemă (sau doar viziunea noastră asupra ei). Individul care se trezeşte, mahmur şi buhăit, tîrziu după ora prînzului, care îşi bagă capul sub robinet ca să se dezmeticească şi apoi se tîrăşte pînă la masa de scris, pînă la şevalet sau îşi ia instrumentul muzical, nu mai e de actualitate, ci este un marginal şi o entitate recunoscută ca non-self de către epoca ritmului nebun şi a plurivocalităţii extreme.

Boema de altădată, cu tot farmecul ei, a murit, a intrat în istorie, aşa cum istorie sînt isprăvile cavalereşti, duelurile, serenadele sub balconul iubitei. Dar în locul celei vechi a apărut una nouă, sau mai degrabă fosta boemă şi-a redefinit calităţile şi valorile, s-a „modernizat“, a devenit ceea ce trebuia să devină într-o lume ale cărei virtuţi incontestabile sînt precizia, spiritul practic, ingeniozitatea extremă, informarea exhaustivă. A devenit un cerc de oameni dezinhibaţi sau libertini, dar oameni care ştiu bine preţul timpului şi al muncii, oameni cu calculator, cu adresă e-mail, cu multe proiecte de realizat, cu pagină pe Internet, cu invitaţii rîvnite şi interesante în străinătate, cu celular, unii chiar cu afaceri. Fenomenul ultraspecializării şi efectele concurenţei acerbe nu l-au ocolit nici pe artist; adevărat profesionist în domeniul său, el este acum un „nouveau bohemien“, doar amator al unei boeme ca pe vremuri, şi pe undeva, un nostalgic al acesteia.

Cu drag pentru DILEMA şi pentru tema din nr. 330,

Silvia DOHOTARU

Eu şi un bun prieten

Eram cu un bun prieten al meu. Mîncam covrigi cu sare, beam bere şi vorbeam despre fetele care tocmai treceau prin ploaie. Şi prin viaţa noastră. Ne simţeam bine împreună.

La un moment dat, prietenul meu îmi spune că i-a venit o idee grozavă şi că trebuie neapărat s-o pună pe hîrtie. (El poartă părul lung, geniu, barbă, ochelari de soare pe care şi-i scoate atunci cînd îşi pune ochelarii de lună.) Trebuie, deci, să plece. „Merg şi eu!“ zic. Ezită. „Bine“ acceptă el. „Hai!“

În ploaie. Străzi. La stînga. Dreapta. Iar la dreapta. Mahala. Apoi margine. Noroi. Înainte, cu prietenul meu. Se opreşte lîngă un turn atît de înalt încît capătul i se pierde în cer. Nu e deloc rigid turnul ăsta, parcă ar fi din sticlă topită în care **Cineva** suflă spre a-i da o formă anume. „Aici e“ îmi spune el. „Asta e! BOEMA!“

Intrăm. Prietenul meu mă uită îndată pentru o maşină veche de scris.

Excentrici. Orgolioşi. Nebuni. Singuri. Nesăţioşi. Cîntă. Pictează. Scriu. Dansează. Artiştii. **Cineva** suflă peste ei, de sus, cu aer cald. Cu aer bun. **Inspiră**. Suflă iar. **Inspiră**. „Ce caut eu aici?“ îmi zic şi o voce parcă îmi răspunde: „Atenţie, se deschid uşile. Urmează Staţia. Cu peronul pe partea asta“ şi pînă să mă dumiresc, zvîrrr! mă trezesc afară. Înapoi. La responsabilităţi, facturi ce trebuie plătite, examene.

Ce repede am ieşit. Dar am şi rămas. La o maşină veche de scris. Pentru că – v-aţi prins, nu-i aşa? – **eu sînt un bun prieten al meu**.

Cornel Mihai UNGUREANU
student, Ştiinţe Economice – Craiova

Fără te(a)mă

Luntrea lui Charon

Trenul este o modalitate sigură de îmbogăţire rapidă. La fel ca multe alte „profesii“, a fi „naş„ (controlor) în România înseamnă a te întîlni cu norocul mult visat. Se poate compara cu „the American dream“. Toţi naşii sau naşele (o categorie rar întîlnită) sînt buni şi blînzi. Din vasta mea experienţă nu există naş care să fie moral, intransigent şi, în ultimă instanţă, un cinstit funcţionar al SNCFR-ului. Uneori îmi lasă impresia că trenul este moşia lor, proprietatea lor mobilă. Se comportă asemeni unor mici feudali, pe deplin stăpîni pe bucăţica lor din Regat. Imoralitatea naşilor nu este cauzată de magica tranziţie. Pe vremea lui Ceauşescu „naşii“ lucrau la fel de bine şi capitalist deoarece aveau o dublă calitate: „tovarăşi de drum“ pentru cei cu bilet şi mici burghezi, colectori de profit neimpozabil pentru blatişti. În Noul Regim această categorie trăieşte, probabil, decent dar pentru a trăi decent în România trebuie să fii indecent (în cele mai multe cazuri) să te descurci, să nu depinzi de Fisc sau moralitate, termen şi noţiune desuetă în „Balcanii turciţi“.

Vărul meu trăieşte în Franţa. Cunoaşte însă practicile autohtone în materie de călătorit, cu trenul. Într-o dimineaţă, dormind mai mult decît trebuia a întîrziat la gara locală şi a fost nevoit să sară direct în tren, fără a mai putea cumpăra bilet. SNCF-ul francez are acelaşi sistem de taxare precum metroul românesc, cu cartele. De obicei, în trenuri nu există controlori. Nu şi de data asta. Vărul meu aflat în clandestinitate a avut ghinionul să întîlnească „naşul“ francez. În van a încercat „o mică discuţie“ cu acesta... Amenda de 400 FF (aproximativ 1 milion de lei) i-a sosit acasă cu promptitudine într-un plic cu antetul SNCF. No comment.

Chiar şi mita naşului are un tarif foarte bine stabilit. Depinde de distanţă şi de condiţia ta socială. Dacă ai legitimaţie de student şi ai dreptul la un bilet redus, automat şi mita este una redusă.

(...) Într-o altă viziune, naşul este acel Charon al mitologiei greco-romane, personaj subpămîntean care trecea cu luntrea sa sufletele morţilor de cealaltă parte a Acheronului, unul dintre fluviile infernului cu ape tulburi şi noroioase şi **care primea drept plată un obol**.

Mituirea naşului nu este decît o faţetă a şmecherelii naţionale, o modalitate de supravieţuire în această societate atît de ipocrită precum cea în care trăim (în aparenţă se promovează cinstea, bunătatea în realitate nu se practică).

Pentru a intra în Europa trebuie să lucrăm şi la naşi, degeaba credem noi că putem mitui sau păcăli controlorul riguros şi incoruptibil al UE sau NATO deoarece ei nu au nevoie de obolul nostru.

Codruţ CONSTANTINESCU
Cîmpina

Ochii dilematicilor în 3,14

● Schimb de replici într-una din zilele grevei-manifestaţie de la Braşov:
– Ai fost la grevă?
– Da, da' am stat puţin, că ploua.

● Restaurantul „Gustări“, Braşov, Piaţa Sfatului. Tînăr cu celular şi CD B.U.G. Mafia către prietenul cu celular de alături: „Dă-i dracului de viermi! Ăia trebuie împuşcaţi care le dau bani părinţii şi nu ştiu să fure singuri!“
(O fi ştiut zicala bănăţeană „Cine nu fură e leneş„?)

● Refren la una din curajoasele crîşme deschise pe timpul demonstraţiilor braşovene: „Că nici moartea nu m-o luat/ Cînd o văz't cît îs dă bat“.

Alina IORDACHE
Rîşnov

N. red.: Inaugurăm – la sugestia corespondentei noastre din Rîşnov – o nouă rubrică, după „modelul“ cele din pag. a 15-a elaborate în redacţie. N-avem nimic împotrivă ca această nouă rubrică, a cititorilor, să fie la înălţimea sau s-o întreacă pe aceea a redactorilor.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Ei, germanii**
- **Kosovo după război, înainte de pace**

Viitorul luminos în campanii de imagine

De-o vreme încoace, toată lumea vorbeşte despre PDSR ca despre un principal partid de guvernămînt într-o viitoare legislatură. Adică de bine. El nu mai e „cuib al corupţilor“ şi paravanul „miliardarilor de carton“, ci garant al „demnităţii sociale“. Calculele, certurile şi dezvăluirile cu ţintă politico-electorală ţin cont de ce declară, ce face şi pe ce picior dansează fostul lider de la Cotroceni. O puzderie de formaţiuni extraparlamentare care nu-şi găseau locul pînă la ultimele sondaje de opinie au înţeles în sfîrşit ce program li se potriveşte. La PROTV – canal cu care PDSR rupsese unilateral relaţiile din pricina lui Silviu Brucan – i se acordă acum lui Adrian Năstase generoase spaţii pentru drept la replică ori pentru difuzarea mesajelor măgulitoare primite de la firme transatlantice de consultanţă. Cotidianele naţionale ne informează ce cadouri a primit fostul lider al Camerei Deputaţilor la aniversarea unei jumătăţi de veac şi cît de bine s-a simţit senatorul C.V. Tudor la petrecerea fostului său aliat. Chiar şi canalul unu al televiziunii publice pare să fi ridicat embargoul instituit din senin în noiembrie '96, iar fruntaşii PDSR sînt invitaţi tot mai des în emisiunile finanţate din bugetul de stat. A reapărut pe scenă însuşi senatorul Nicolae Văcăroiu, care combate acordul stand-by cu FMI cu aceeaşi neobosită iritare ca şi atunci cînd o făcea în calitate de premier. În capitală, la reuniunile de sector, Ion Iliescu e comparat cu Gică Hagi şi rugat să nu cumva să părăsească „naţionala politică“ care va candida la prezidenţiale. În filialele judeţene, e primit cu ovaţii mai ales de magnaţii localnici care l-au trădat din interes la finalul celui de-al doilea mandat constituţional. Lozinca „Iliescu-KGB“ a fost abandonată chiar şi de soldaţii zeloşi care au creat-o – de bunăvoie sau la ordinul altora – exact atunci cînd a fost nevoie de ea, adică nu pe vremea mineriadelor, ci în momentul cînd titularul funcţiei se hotărîse să treacă Oceanul, să-şi retuşeze imaginea şi să se distanţeze de extremişti. Pentru că alţii sînt acum duşmanii şi alţii protectorii naţiei, fostul preşedinte a primit în dar tricoul „Superman“. Totuşi, numele primului şef de stat postcomunist lipseşte de pe listele de protocol ale instituţiilor centrale, şi liderul opoziţiei nu e de obicei prezent la ceremoniile patronate sau găzduite de Emil Constantinescu.

Autorăsfăţul de etapă al celor învinşi la ultimele alegeri provoacă reacţii surprinzătoare în tabăra puterii. Premierul nu se supără fiindcă PDSR nu i-a onorat invitaţia la dialog „pe 9 iunie, la ora 11“, invitaţie lansată în văzul lumii cu ocazia ultimei moţiuni de cenzură din Parlament. Dimpotrivă, îşi face timp pentru a primi delegaţia condusă de Adrian Năstase atunci cînd ea însăşi doreşte. Principalul partid de opoziţie a redactat textele unor scrisori deschise pline de critici la adresa guvernării de coaliţie, dar şi-a definitivat şi planul împăciuitorist cu PNŢCD. Ion Iliescu a expediat la Cotroceni o epistolă plină de învăţăminte paterne. La rîndul lor, ţărăniştii s-au lepădat de obsesiile cripto-comuniste imediat ce-au pierdut locul fruntaş în topul încrederii, primind fără ifose mîna întinsă de PDSR la votul pentru Legea privatizării fostelor IAS-uri. E de mirare doar că doamna Madeleine Albright, dacă tot a trecut prin Bucureşti, n-a cerut să întîlnească ea însăşi conducerea curtatei formaţiuni de opoziţie.

Deşi previzibilă în limitele oportunismului autohton, evoluţia criteriilor politice şi a percepţiei iliesciene nu e uşor de analizat. Tendinţele idolatre din '90-'91 şi cele demonizatoare de peste un cincinal au lăsat loc unor confuze sentimente de culpabilitate uşor de manipulat în plan politico-electoral. Imediat după revoluţie, oricine s-ar fi îndoit de perfecţiunea liderului noii puteri risca să fie taxat de securist, mai ales dinspre elita societăţii civile excitată de rolul său revoluţionar. Cîteva luni mai tîrziu, cel puţin jumătate dintre vedetele cultural-artistice te treceau în tabăra comuniştilor dacă nu-l înjurai în gura mare pe acelaşi Ion Iliescu. Peste alţi cinci ani, chiar şi jumătatea care-i luase partea pe vremea Pieţei Universităţii – şi nu-l judecase **deloc** pentru alianţa cu PRM – se socotea jignită de moarte dacă încercai să demonstrezi că într-o perioadă atît de confuză Iliescu n-a fost chiar cel mai rău dintre preşedinţi. Cine îndrăznea să constate inteligenţa incisivă a lui Adrian Năstase în '93 sau tăria lui de înger în '97 – cîţi gazetari sau politicieni l-au felicitat că a rămas lîngă fostul preşedinte, cînd Meleşcanu răspundea prompt noilor comandamente antiiliesciene? – era privit cu indignare şi de membrii GDS, şi de slujbaşii noii puteri, şi de condeierii de la *România Mare*. Aceleaşi spirite cultivate care explicau oricui în vara lui '96 cît îl detestă pe liderul de la Cotroceni şi cît rău a făcut guvernul Văcăroiu nu pridídesc azi exprimîndu-şi dispreţul pentru actualul preşedinte şi pentru coaliţia la putere. La preluarea mandatului, succesorul lui Ion Iliescu şi-a făcut poate iluzia că n-are nimic de învăţat din experienţa predecesorului său. După doi ani, Emil Constantinescu a recunoscut însă public că înţelege cum a putut lua Ion Iliescu decizia de a-i felicita pe mineri şi că nu-l mai judecă nici pentru ea, nici pentru alte greşeli. Primul locatar al Palatului Cotroceni fusese lăsat din braţe chiar de oamenii săi, compromis dinăuntrul propriului aparat, trecut pe lista rezervelor cînd încă se mai credea înaintaş. Sancţiunea tîrzie i-a fost aplicată nu pentru pornirile dictatoriale inventate de opoziţie, ci fiindcă se dovedise prea democrat pentru gusturile oligarhiei politice, economice şi financiare, care l-a „iubit“ pe Ion Iliescu doar cît a putut să profite de autoritatea sa, ţinîndu-l în acelaşi timp sub control. Nu acelaşi lucru s-a întîmplat, într-un ritm accelerat de presiunea evoluţiilor regionale, chiar şi cu Emil Constantinescu?

Actualul şef de stat n-a încheiat nici un pact cu Miron Cozma sau cu Vadim Tudor, a.scos România din izolare ajutat (doar) de contextul internaţional şi nicidecum de Convenţia Democrată, a înfruntat prejudecăţile şi ideologia naţionalistă, şi-a asumat riscul unei strategii de securitate naţională care părăseşte sfera filo-rusă pentru o tranşantă opţiune pro-occidentală. Cu toate acestea, toată „lumea bună“ din Bucureşti îl vorbeşte de rău şi nu puţini dintre liderii de opinie care lansau dezinvolt zvonul că „Iliescu e vîndut Moscovei“ se consideră azi îndreptăţiţi să strecoare pe ici pe colo aceeaşi întrebare... îngrijorată: „nu cumva însuşi Constantinescu o fi kaghebist?“. Vulnerabilitatea instituţiei prezidenţiale se perpetuează, orgoliile unora şi frustrările altora servesc aceleaşi interese subterane. Traseul nedreptăţilor „de portret“ şi întregul lanţ al verdictelor demolatoare nu sînt nici azi lăsate chiar la voia întîmplării. Într-o ţară în care minciuna, dezinformarea şi intoxicaţia pe bază de dosar fac imaginea publică, solidaritatea naţională funcţionează mai ales în scopuri distructive. Şi e mare păcat că toţi cei care au fost în aceşti ani de tranziţie victimele de lux ale unor asemenea metode (sau beneficiarii lor pentru un sezon) – de la Ion Iliescu şi Petre Roman la Emil Constantinescu şi Victor Ciorbea, de la Virgil Măgureanu şi Daniel Dăianu la Adrian Severin şi Andrei Pleşu – refuză să dezbată **împreună** acest subiect. Cu cît bărbaţii de stat amînă să facă din mai multe direcţii lumină acolo unde întunericul e periculos (fiecare dintre ei văicărindu-se, totuşi, că nu e înţeles, sprijit sau apărat de ceilalţi în faţa denigratorilor), cu atît se înteţeşte teama românului de democraţie.

PDSR conduce în această vară în sondaje şi Ion Iliescu e pe cai mari, aşa cum în precedenta campanie CDR şi Emil Constantinescu întrupau speranţa schimbării în bine. Nici fostul, nici actualul preşedinte nu pot însă concura la capitolul docilitate cu Teodor Meleşcanu. „Blînd şi bun“, adică previzibil pentru cei care au nevoie de şefi previzibili, manevrabili şi uşor de compromis cînd nu mai răspund la comenzi, preşedintele ApR e întruchiparea „imaginii pozitive“ la care s-a lucrat profesionist din '68 încoace. Numai că aproape jumătate din cetăţenii cu drept de vot nu ştiu cu cine să voteze sau nu mai vor să se prezinte la urne, şi cam tot atîţia tînjesc după viaţa neagră de dinainte de '89.

Elena ŞTEFOI

La invitaţia revistei **Euphorion**, redacţia revistei *Dilema* se va întîlni cu cititorii din Sibiu sîmbătă, 26 iunie, ora 10, la Fundaţia Româno-Germană (str. Turismului nr. 15, Sibiu). Întîlnirea este organizată cu sprijinul Inspectoratului pentru Cultură al judeţului Sibiu, al Teatrului „Gong“ şi al Fundaţiei Româno-Germane.

Românul *mal aimé*

Miercuri seara

Tocmai a plecat Bill de la mine, care vroia să ştie părerea mea despre ultimul barometru, realizat de Metro Media. Nu-l citisem încă, aşa că îmi arunc un ochi: 73% consideră că „nimeni nu e interesat de ce gîndesc oameni ca mine“, 83% că „lumea de astăzi este prea complicată pentru ca oamenii simpli să mai aibă un cuvînt de spus“, 86% că „pe cei care conduc ţara nu-i interesează ce mi se întîmplă mie“ şi tot 86% că „majoritatea celor care au putere sau bani încearcă să profite de ceilalţi“ – îmi atrage atenţia Bill. Prima impresie: pentru majoritatea românilor, lumea asta pare a fi, dacă nu chiar o junglă, în orice caz o pădure ceva mai mare, în care au fost părăsiţi, în care se simt înconjuraţi de forţe obscure, indiferente în cel mai bun caz, dacă nu de-a dreptul ostile. Sindrom de copil abandonat – îmi trece prin cap.

Merg mai departe. Sursa averii: doar 11% o plasează în muncă şi merit personal, restul mijloacelor fiind extrinseci, dacă nu de-a dreptul ilegale. Sursa sărăciei: doar 22% consideră că aceasta s-ar datora unor motive personale, precum lenea sau lipsa de voinţă; pentru majoritatea, motivul este că „societatea nu-i ajută suficient“. Moştenire comunistă sau chiar înapoiat-tradiţionalistă, s-ar grăbi unii să exclame. Este greu de susţinut însă aşa ceva, în măsura în care aceste opinii sînt mai frecvente în urban decît în rural, la cei mai tineri decît la cei vîrstnici şi la cei cu studii superioare decît la cei cu studii elementare!

Restul sînt contradicţiile deja cunoscute, dar nu mai puţin simptomatice: „bunăstarea fiecărui om depinde în principal de stat“ (60%), dar doar 6% sînt împotriva unei economii de piaţă; „este mai bun un loc de muncă prost plătit, dar sigur, decît un loc de muncă bine plătit, dar nesigur“ (74%) şi în acelaşi timp „numai cel care riscă, cîştigă“ (82%) ş.a.m.d. Nici unul dintre aceste răspunsuri nu mi se pare semnificativ în sine, relaţia ambiguă şi contradictorie dintre ele fiind însă simptomatică.

Toate acestea mă fac să mă gîndesc la obsesia Iuliei cu „complexul ombilical“. Pe fondul familiei nucleare egalitare, tipice societăţii româneşti „tradiţionale“, copiii ţării sînt socializaţi într-un spirit principial egalitar şi colectivist. Regula generală a acestei devălmăşii familiale este accesul egal la resursele gospodăriei, copiii fiind proprietari indivizi în fapt, urmînd să-şi primească în mod egal la căsătorie partea ce li se cuvine. Iar la căsătorie, comunitatea are grijă să asigure din nou şanse egale tînărului cuplu prin instituţia darului, care, în sate, mai stabileşte încă şi în prezent cuantumuri relativ egale (reajustate după cursul dolarului!) tuturor tinerelor familii.

Relativ mai recent, frustrările de reuşită personală, datorate contextului comunismului (şi, mai larg, al modernizării), au făcut ca părinţii să-şi proiecteze, conştient sau nu, aspiraţiile neîmplinite în copiii lor. *Tu nu trebuie decît să înveţi ca să reuşeşti în viaţă; de rest mă ocup eu!* – este leit-motivul educaţiei la majoritatea românilor. Sau, altfel spus, *îl ajut să se descurce singur*. Ceea ce constituie nucleul contradicţiei, al acestui „complex ombilical“ de care vorbea Iulia şi care face ca bună parte a copiilor să-şi reclame de foarte timpuriu independenţa, cu condiţia ca aceasta să fie susţinută de părinţi, uneori pînă foarte tîrziu: *Copilăria... păi ştiu şi eu? Durează pînă pe la 24 de ani, poate şi mai tîrziu. Este foarte greu să te descurci în ziua de astăzi şi noi, părinţii, trebuie să ne ajutăm copiii cît putem* – era de părere un astfel de părinte.

Să te descurci **singur**, deci să rişti, să ştii să foloseşti relaţiile, să vrei economie de piaţă etc. Să fii **ajutat** să te descurci singur, adică să faci toate acestea asistat din spate de instituţia parentală. Implicit şi prin extindere, de statul paternalist şi instituţiile sale, care nu au dreptul să te abandoneze, căci aşa ai învăţat acasă! Acest individualism asistat, reclamînd în egală şi contradictorie măsură independenţa individului şi asistarea lui de către comunitatea de apartenenţă, riscul individual şi protecţia colectivă, pare a fi o valoare centrală a practicilor educaţionale recente din societatea română.

Realizez acum în ce măsură m-am simţit brusc părăsit şi vulnerabil în momentul în care s-a îmbolnăvit mama. Reuşisem deja să mă descurc singur şi nu mai eram chiar tînăr, dar, pentru mine, stressul a început din acel moment...

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Problema decomunizării

Apărut, în traducere românească, o nouă carte a dlui Vladimir Tismăneanu.* Realităţile politice pe care le trăim, pe care le-am generat nemijlocit şi care ne domină viaţa, sînt şi de această dată materia primă a unei excelente analize. Teme majore ale actualei Europe Centrale şi de Est sînt privite ca mituri politice şi tratate ca atare. Naţionalismul, revoluţia, culpa şi eroismul, democraţia – iată cîteva din obsesiile noastre care atrag, în viziunea dlui Tismăneanu, un cortegiu întreg de mituri sau, ca să fim mai aproape de litera cărţii, un cortegiu întreg de fantasme.** Nu vreau, însă, să vorbesc aici strict despre carte şi autor; aceste rînduri nu se vor a fi o recenzie. Vreau doar ca, pornind de la un capitol al cărţii, să spun cîte ceva despre un subiect destinat parcă să nu fie niciodată închis în societatea românească: decomunizarea cu toate consecinţele ei.

Capitolul 5 al cărţii dlui Tismăneanu are un titlu percutant: *S-a terminat revoluţia?* Fireşte, titlul face aluzie la teoria troţkistă a revoluţiei continue, dar miza capitolului e alta. Încercînd să analizeze „proporţiile provocărilor morale, politice şi legale conexe cu imperativul unei rupturi revoluţionare cu vechiul regim", autorul prezintă sintetic fapte revelatoare din experienţa decomunizării statelor fost-socialiste şi exprimă păreri pertinente în legătură cu aceste fapte. În concluzia capitolului, dl Tismăneanu face o afirmaţie care mi se pare esenţială pentru întreaga abordare a problemei decomunizării: „În fapt, decomunizarea este un proces care transcende sistemul juridic". Într-adevăr, comunismul a trecut mult dincolo de legislaţie şi sălile de tribunal. Comunismul ne-a pătruns atît de profund fiinţa şi cetatea încît e nevoie de o voinţă mai puternică decît cea a legiuitorului şi de o forţă superioară celei a legii pentru a reface ceea ce comunismul a făcut să fie aproape de nerefăcut. Dar momentul legal al decomunizării este de neocolit.

Problema care se ridică, şi care nu este deloc scolastică, este aceea a succesiunii în timp a proceselor care alcătuiesc, în final, marea operă a decomunizării. Cu alte cuvinte, cum e mai bine să se succeadă acţiunile morale, politice, economice şi juridice pentru ca decomunizarea să fie un succes? Am impresia că decomunizarea este un proces atît de complicat pentru ţările care l-au demarat şi tot mai greu de început pentru celelalte ţări din fostul sistem de sateliţi ai fostului URSS, şi pentru că succesiunea actelor de decomunizare a fost mai degrabă întîmplătoare. Mă preocupă aici mai ales momentul care trebuie ales pentru a începe episodul judiciar al decomunizării.

Cred că orice decomunizare trebuie să se încheie cu momentul judiciar. La sfîrşit, spre a consacra definitiv efectele actelor de reparaţie morală, economică şi politică, este cel mai potrivit plasament pentru intrarea în vigoare şi aplicarea legilor decomunizării. Pentru a fi, însă, finalul unui proces de succes, este necesară parcurgerea tuturor celorlalte momente ale decomunizării.

Pentru România, acum ca şi cu zece ani în urmă, decomunizarea este un proces care are consistenţa aburului. Oricum, toate problemele majore ale societăţii noastre de azi sînt probleme pe care ni le-am pus şi acum zece ani. Avem aceleaşi probleme şi, de multe ori, acelaşi discurs ca la începutul anilor '90. De unde puterea asta a noastră de a încremeni în cîte un timp istoric peste care ar fi trebuit să trecem cu viteza luminii?

Sever VOINESCU

* „Fantasmele salvării. Democraţie, naţionalism şi mit în Europa post-comunistă" la Editura Polirom.

** Pentru autor, fantasmele sînt „viziuni şi emoţii colective care servesc drept explicaţii pentru principalele dificultăţi ale tranziţiei" (pag. 107).

SATUL GLOBAL

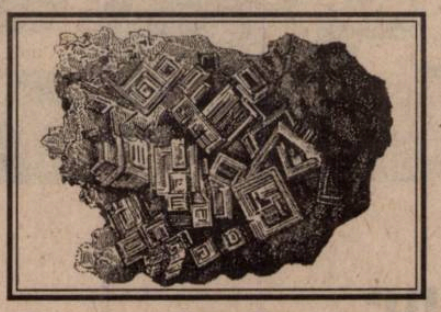

Spre noi înşine

În fiecare zi, pe prima pagină a ziarelor româneşti (adică pagina care de obicei e „citită" şi la emisiunile de tip „revista presei" de la posturile radio şi TV) apar ştirile considerate a fi cele mai importante. Parcurgerea titlurilor ne dă însă fiori, din cel puţin două motive. Întîi, pentru că pagina I a presei româneşti este, aproape zilnic, o antologie de infracţiuni şi de scandaluri, de catastrofe şi de pericole. Exemple dintr-o zi oarecare, din două cotidiane diferite, pe care reprezentanţii lor le declară „cele mai citite din România": *Armatorii din România ameninţă că vor bloca Dunărea; Din Clubul francez se fură pe rupte; Marin Stancu şi-a înjunghiat concubina şi pe fetiţa acesteia până a obosit; Şeful FPS minte cu neruşinare; Radu Sârbu, un şantajist ordinar; Pentru a elimina concurenţa din calea importului de făină unguresc, un afacerist ungur a cumpărat cea mai mare societate de morărit şi panificaţie din Bihor; Încă o pată de sînge pe uniforma autorităţilor statului; România fără putere*. Confruntat cu asemenea titluri, zile în şir, orice cititor normal riscă să cadă într-o stare depresivă. Al doilea motiv de îngrijorare vine din *limbajul* titlurilor: cu litere de-o şchioapă, despre un demnitar se scrie că e *tupeist*, despre un altul că *face spirite de glumă*, despre o firmă că *a fost fraudată*, despre un oarecare că *şmenuieşte*, despre o bancă în dificultate că *şi-a fentat depunătorii* ş.a.m.d. În limbajul presei scrise pătrund şi se răspîndesc asemenea creaturi lingvistice preluate din alte registre, prin definiţie *neliterare* (limbajul familiar şi cel popular). Sigur, jurnaliştii vor să şocheze, vor să-i trezească pe cititori din somnolenţă, vor să-i determine să le cumpere ziarul. Presa de toate zilele trăieşte „la vivat concurenţa, să poftească dacă le dă mîna", iar în mintea gazetarilor s-a înfipt probabil ideea că pot fi mai aproape de cititori preluînd ceea ce li se pare lor că este „limbajul străzii". Rezultatul este un spirit precar, şmecheresc, o generalizare a „stilului" de mahala. În limba scrisă pătrund elemente ale oralităţii, ale argoului, ale jargoanelor de tot felul. Evident, un jurnalist nu trebuie să fie neapărat licenţiat în litere; este chiar mai bine, într-un fel, *să nu fie*, să nu scrie articole de ziar „cu talent literar", pentru că vremea jurnalismului de acest fel a trecut. Dar o minimă cultură lingvistică este obligatorie. Iar *cultură lingvistică* nu înseamnă doar cunoaşterea regulilor gramaticale, ci şi capacitatea de a face distincţie între registrele limbajului (pentru a nu mai parazita discursul scris cu expresii orale nepotrivite), de a intui (măcar!) proprietatea termenilor, de a face uz de limba română ca *mijloc de comunicare*, nu doar ca „inventar" de cuvinte şi de norme. Or, comunicarea presupune, între altele, *adecvare*: la subiect, la normele limbii, la normele sociale şi, nu în ultimul rînd, la public. Iar aici stăm prost: nu numai pentru că ziarele româneşti nu prea îşi cunosc cititorii (cîte studii serioase despre public s-au făcut la noi?), dar şi pentru că, închişi în borcanul propriei imagini despre sine, mulţi dintre jurnaliştii noştri cred că publicul e obligat să-i urmeze. Ceea ce uneori se întîmplă („găselniţe" ale jurnaliştilor intrînd în limbajul comun), alteori nu, dar *comunicarea* prin intermediul limbajului jurnalistic rămîne în aceeaşi nedefinită suferinţă. Privind lucrurile dinspre partea cealaltă, a publicului, putem observa că presa românească nu este (şi nu poate fi) altceva decît societatea în care îşi duce traiul: ca indivizi vorbitori de limbă română, comunicăm prost, ne poticnim între vorbe, preluăm de-a gata formule răsuflate, construindu-ne conştiincioşi o nouă limbă de lemn, nu ştim să relatăm, pe scurt, un fapt oarecare, nu ştim să ne argumentăm o părere fără să ridicăm tonul, iar formulele de adresare politicoase s-au „comprimat" în *domne, dînsu', dînsa* şi *dînşii*. Sîntem, în continuare, un popor oral, chiar şi în presa scrisă.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

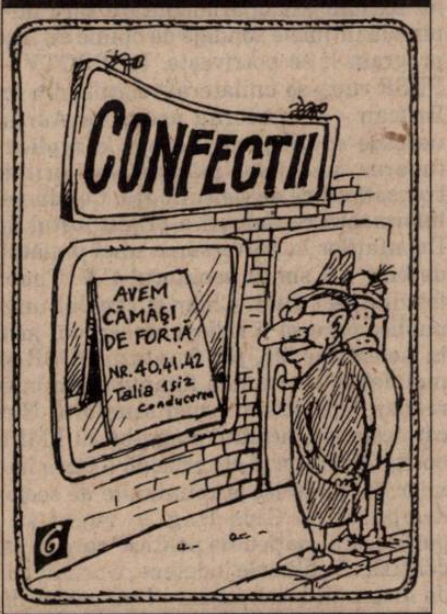

Desen de Ion BARBU

Economie

Tratative dificile

Cele cinci ţări din fostul lagăr comunist care au început negocierile pentru accesul în Uniunea Europeană sînt departe de a fi scăpat de griji. Ba chiar, aşa cum reiese din articolul publicat în numărul din iunie al revistei ***Business Central Europe****, semnat de Peter O'Donnel, partea cea mai grea de-abia urmează.*

Cît s-a pregătit reuniunea interministerială din 22 iunie, miniştrii ţărilor din Europa Centrală şi-au pierdut toate iluziile în legătură cu omologii lor din Uniunea Europeană şi, în acelaşi timp, speranţele că primii cinci nominalizaţi vor fi acceptaţi automat în acest club de elită. Atmosfera lunii de miere, care a caracterizat, anul trecut, deschiderea negocierilor, s-a risipit brusc în contact cu rezistenţa demnitarilor UE faţă de orice concesie.

Negociatorii ţărilor din Europa Centrală au descoperit în ultimele luni că au o misiune grea. În aprilie şi în mai, ei au venit la Bruxelles pentru pregătirea tratativelor cu Comitetul Reprezentanţilor Permanenţi, cum este denumit consiliul ambasadorilor europeni. Şi au avut de transmis guvernelor de acasă rapoarte destul de triste.

Uniunea Europeană a avut de luptat serios cu pretenţiile ţărilor din Europa Centrală de a nu li se cere o aplicare prea exactă a legilor europene. Puternica industrie farmaceutică ungară, de exemplu, vrea să se strecoare uşurel printre reglementările Uniunii Europene cu privire la patente, în aşa fel încît să poată copia în continuare medicamentele din Uniunea Europeană. Dar răspunsul celor de la Bruxelles a fost sec: „Uniunea Europeană nu poate accepta cererea ungară de a trece printr-o perioadă de tranziţie, avînd în vedere importanţa acordată de Uniunea Europeană asigurării unui nivel egal de protecţie pentru drepturile de proprietate industrială".

E o problemă de principiu, se susţine la Uniunea Europeană: măsurile de tranziţie nu trebuie să creeze distorsiuni semnificative în piaţa unică. Dar intransigenţa are legătură şi cu influenta industrie farmaceutică, al cărei neobosiţi lobby-şti previn de ani de zile asupra pericolului ca noii membri să inunde piaţa cu importuri ieftine.

Umbra lobby-ştilor se poate vedea şi în spatele altor interpretări foarte stricte ale legilor Uniunii. Polonia, de exemplu, a primit un avertisment sever în mai: i s-a cerut să prezinte detalii în legătură cu restructurarea industriei oţelului. Acordul trebuia încheiat în iunie 1998, dar a fost amînat pentru septembrie 1999.

E adevărat. Polonia a tot amînat, din cauza costurilor sociale. Dar reproşurile UE nu sînt determinate doar de principii. Mulţi demnitari ai UE sînt supuşi unei puternice presiuni din partea reprezentanţilor industriilor naţionale ale oţelului – trecută deja printr-o restructurare dureroasă – care vor să fie siguri că Polonia va înceta să susţină produsele ieftine din sectorul oţelului. Tot Polonia va trebui să-i asigure pe suedezi că va accepta pătrunderea pe piaţa ei a companiei de telefoane Ericsson. Se pare că este singurul mod de a-i convinge pe miniştrii europeni să accepte amînarea liberalizării serviciilor de telefonie.

Cu atîtea interese speciale în joc, nu este de mirare că negocierile merg greu. Pînă acum nu s-a observat, pentru că s-a început cu sectoarele uşoare, cum ar fi cercetarea, educaţia, cultura, unde politica UE nu este prea precisă şi nu comportă prea multe interese financiare. Cînd se ajunge la subiectele delicate, dezbaterile devin mai dure.

Negocierile cu privire la legea companiilor ridică probleme sensibile în legătură cu pirateria CD-urilor şi contrafacerile: se constată slaba apărare a drepturilor de proprietate. Discuţia despre regulamentele vamale a dus la ciocniri în legătură cu zonele de liber-schimb şi în legătură cu încrederea ce poate fi acordată autorităţilor vamale din Europa Centrală. Se duc discuţii şi în legătură cu relaţiile economice externe, deoarece candidaţii doresc să-şi păstreze relaţiile şi legăturile tradiţionale cu vecinii lor din fosta Uniune Sovietică. În ceea ce o priveşte, Uniunea Europeană insistă asupra necesităţii ca orice regim special de comerţ să fie ori renegociat conform standardelor UE, ori abandonat.

Şi oricît de dure ar fi acum negocierile, este de aşteptat să devină şi mai dure. Unele dintre capitolele cele mai dificile ale regulilor UE sînt încă într-un proces de verificare: legea europeană este comparată cu corespondentul ei din Europa Centrală. Cel mai complicat, procesul de verificare al reglementărilor agricole, nu se va termina pînă în iulie. După aceea, vor trece luni de zile pînă ce fiecare dintre ţările candidate îşi va defini poziţiile de pe care urmează să ducă negocierile. Şi Uniunea Europeană va trebui să studieze, ca să-şi definească propria poziţie. Subiectele sensibile din procesul de prenegociere, cum ar fi proprietatea asupra pămîntului, mediul, ajutorul regional, pot împinge tratativele pînă la anul.

Povești suprapuse

La braț cu Horia Sima

Țin foarte mult la povestea asta și ți-o spun cu plăcere, după cum am spus-o și altora. Cam așa a început povestea. Povestitoarea mea era, cred și acum, puțin plecată de-acasă; dar în clipele acelor rememorări fața-i, altfel cam vînătă, se înviora brusc, iar ochii săi stinși sub grele pleoape se aprindeau drăcește.

Ne-am cunoscut prin cartier, pe cînd eu aveam vreo douăzeci de ani. N-aveai cum să nu-l bagi de seamă, era înalt și frumos. Era chiar mai frumos decît Căpitanul, sau mie așa mi se părea. Ne întîlneam și mergeam la cofetărie, mergeam la cinema, mergeam prin parc, ne știa tot Bucureștiul.

Eroul acestei povești era Horia Sima. Femeia care-mi povestea cu nonșalanță amintirile ei fenomenale mi-era atunci, într-un fel, vecină. Din punct de vedere locativ, sînt cele mai cumplite vremuri de care pot să-mi amintesc.

Cînd a plecat în America am plîns două luni încheiate. Da. Pe urmă, venea prin țară și ne vedeam. Înainte de a se întîlni cu Ceaușescu venea pe la mine, mai stăteam de vorbă. El se vedea și cu Dej, și cu Ceaușescu, el i-a învățat politica pe toți. Toate treburile cu rușii, el le aranja; rușii îi știau de frică, dar n-aveau ce face. Drumurile lui în țară erau secrete; știam numai eu și Ceaușescu de ele, n-am spus la nimeni.

Astfel de fantasme sînt, la drept vorbind, benigne. Madam vecina mea nu te obliga să crezi în ele. La rădăcina halucinațiilor ei se găsea, cu siguranță, un amor anapoda. Horia Sima era *zburătorul* ei. Ceva teribil de uman mustea în aceste elucubrații inofensive.

Drama e că povestitoarea mea cu față vînătă nici măcar nu a fost singura persoană în ale cărei reverii numitul Sima a revenit periodic, de fiecare dată mai inspirat și mai omnipotent. În 1952, la apogeul teribilului experiment de spălare a creierelor din închisoarea Pitești, fostul student în drept (fost legionar, fost comunist și la acea dată torționar fruntaș pe ramură) pe nume Eugen Țurcanu, a fost arestat și anchetat în legătură cu abominabilele schingiuiri ce avuseseră loc sub directa lui supraveghere. Din grija regimului, toată afacerea avea nevoie de un țap ispășitor, pentru mușamalizare. Țurcanu, tristă canalie, a fost acuzat de toate relele și jertfit, dar nu înainte de a se trage concluzia că el, de fapt, acționase în acest mod criminal la îndemnul lui Horia Sima, tocmai pentru compromiterea tinerei democrații populare române!

În primăvara lui 1986, fotbaliștii de la Steaua cîștigau, pe pămînt spaniol, Cupa Campionilor și din ziua imediat următoare bîrfele cu iz de conspirație masonică au ieșit la iveală. A doua zi, inițiații deja știau că meciul nu s-a jucat pe gazon, ci în culise impenetrabile. Juan Carlos, regele spaniol, fusese amestecat în manevră; Ceaușescu și el, se înțelege de la sine; Horia Sima (el însuși trăitor în Spania și prieten cu nu știu ce boss din lumea fotbalului european) obținuse un oarece favor de la București, drept care trăsese și el sforile ce-i reveneau.

În iunie 1990, pe canicula aceea prevestitoare de măciuci minerești, cine ținea în spate, cu dolari, demonstrația maraton din Piața Universității? Horia Sima, evident – o știa tot ziaristul disciplinat, o știa orice cumătră cît de cît informată din tîrg, o bănuia pînă și șeful cel mare.

Într-o așa inflație de Horia Sima, cum să te mai enerveze povestitoarea mea vînătă la față, cu fantezii de romanță?

Cînd auzi că generația de azi a *legiunii* trăiește pe banii unui negustor de crampoane, ajungi să-ți fie milă de *Căpitan* și de omniprezentul Horia, ajungi să ți-i închipui abătuți și triști, întunecați de rușine, amărîți de penibil, încercănați de singurătate.

Adrian CIOROIANU

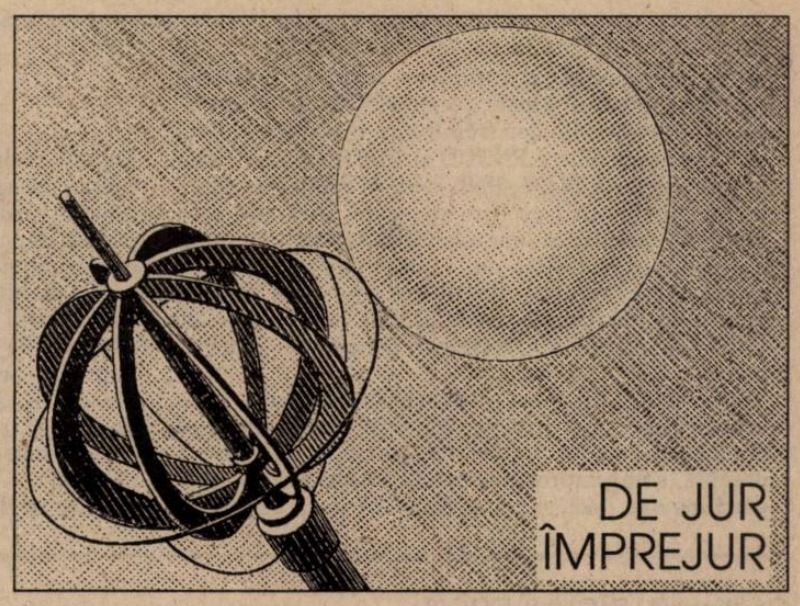

Scrutinul european

Combinația dintre indiferență și ignoranță explică, probabil, procentul scăzut de participare la alegerile europene, încheiate în 13 iunie. Deși Parlamentul european și-a ilustrat forța provocînd demisia în bloc a Comisiei Europene, deși moneda unică și-a făcut un loc pe listele care oglindesc starea de sănătate financiară a lumii, deși criza din Kosovo a demonstrat – prin absență – necesitatea unei politici europene, majoritatea cetățenilor Europei nu s-a arătat atrasă de posibilitatea de a influența prin vot deciziile Parlamentului de la Strasbourg. Cei care au votat au ținut să-și exprime opinia despre guvernul țării lor, rezultatele – cu cîteva excepții – demonstrînd cît de puțin mulțumiți de politicile naționale sînt cetățenii activi din țările europene.

Din țările europene și nu din Europa, deoarece așa cum observă mai toți comentatorii, scrutinul a marcat victorii și înfrîngeri naționale. Se creează, astfel, un cerc vicios: absenteismul se justifică prin reproșurile de ineficiență adresate Parlamentului de la Strasbourg. Dar cu o legitimitate asigurată doar de 40% dintre cei cu drept de vot, nu i se poate cere mai mult.

Pe de altă parte, distribuția opțiunilor de la acest scrutin a dat cîștig de cauză formațiunilor celor mai sceptice cu privire la necesitatea Europei unite. Pașii următori pe calea unor politici comune vor trebui făcuți de aceștia, de cei care participă la organismele comunitare doar pentru a afirma dorința lor de a exista separat.

Noutatea absolută a acestui scrutin este majoritatea obținută de partidele de dreapta, pentru prima oară de cînd se țin alegeri pentru Parlamentul european. E un semnal care ar putea da de gîndit unei stîngi care de cîțiva ani își trage gloria din felul cum supraveghează bunul mers al economiilor de dreapta, în 11 din cele 15 țări ale Uniunii Europene. Schimbarea majorității nu va influența în mod decisiv opțiunile Parlamentului. Activitatea sa legislativă stă la răscrucea dintre alte organe-cheie ale Uniunii: Comisia are și ea drept de inițiativă legislativă, iar cu Consiliul de miniștri împarte puterea de decizie.

În mod ciudat, cele mai severe înfrîngeri ale stîngii s-au produs în Anglia și Germania, adică acolo unde partidul laburist al lui Blair și cel social-democrat al lui Schröder au semnat un manifest comun de orientare neo-liberală în materie de politici economice interne. Partidul Socialist Francez condus de domnul Jospin, mai aproape în discurs de ideologia tradițională, adoptînd în practică toate măsurile necesare pentru ca mecanismul să funcționeze fără rateuri, a obținut majoritatea sufragiilor exprimate. Rezultatele din Anglia se explică și prin introducerea, pentru prima oară în sistemul electoral englez, a scrutinului proporțional; în Franța pulverizarea tuturor partidelor de dreapta, din cauza rivalităților interne, a făcut imposibilă orice regrupare semnificativă. Economia germană este percepută ca fiind bolnavă de către cetățenii ei, în timp ce economia franceză dă semne constante de sănătate. Rezultatele din Italia arată mai puțin încrederea în competențele europene ale partidelor domnilor Berlusconi și Fini, cît nemulțumirea față de majoritatea condusă de Massimo D'Alema. În Belgia, unde alegerile europene au coincis cu un scrutin național, scandalul dioxinei, venit după multe altele, a măturat coaliția de la putere. Viitorul convietuirii dintre valoni și flamanzi pare de asemenea destul de cețos; alegătorii au respins politica compromisului pragmatic dusă de coalițiile din ultimii ani.

Nevoia de politicieni vizionari se exprimă nu doar în Belgia. Aici acumularea contradicțiilor transformă această nevoie în imperativ. Marcate de problemele naționale, rezultatele scrutinului european par a dovedi absența conștiinței unei problematici comune: nu există un popor european și nici alegători europeni. Ideea europeană aparține unor elite politice și intelectuale, este o construcție de cabinet fără legătură cu problemele reale, susțin adversarii ei, membri ai acelorași elite politice și intelectuale, aleși și ei în Parlamentul pe care îl detestă.

Cetățenii Europei unite nu resimt însă deciziile comunitare ca pe un atentat la valorile lor personale. Desființarea practică a granițelor dintre țările semnatare ale acordului de la Shengen, de exemplu, nu este percepută de turiști sau de oamenii de afaceri ca un atentat la suveranitatea națională, ci ca pe o decizie impusă de realitate, menită să le facă viața mai comodă. La nivelul simțului comun nu există o contradicție opunînd cetățenia națională celei europene. Cît timp poate adiționa avantajele ambelor situații, cetățeanul, reticent în general față de discursul politic, este indiferent față de o construcție cu o reputație mai degrabă confuză. Cei care se simt oricum dezavantajați învinovățesc deopotrivă guvernul național și organismele supranaționale. Pentru țările din interiorul Europei unite, realitățile comunitare se impun pe măsură ce viața le face necesare și viața nu ține seama de ritmul scrutinurilor. Pe aspiranții la această comunitate, cu idei de comunicat și principii de apărat, nu-i întreabă nimeni.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Rușii la Priștina

Preocuparea pentru statutul de mare putere este un obiectiv comun al diplomației și al generalilor armatei din Federația Rusă. La Köln, diplomații au cerut ca Rusia să nu fie trecută printre țările în dificultate financiară. Ceea ce nu înseamnă că va refuza vreuna din facilitățile pe care țările bogate i le pot pune la dispoziție. Dar le va negocia ca o mare putere și episodul de la Priștina, condus de generali, este un element al acestei negocieri.

„Ocuparea aeroportului din Priștina de către ruși a fost un act îndrăzneț, dar stupid. A ridicat puțin moralul abătut al armatei ruse, dar a diminuat statura Rusiei în lume. Guvernul de la Washington și guvernele europene au făcut curte Moscovei pentru a obține ajutorul ei în complicata negociere cu Iugoslavia și în elaborarea rezoluției Consiliului de Securitate ONU, care dădea un fundament legal transformării regiunii Kosovo într-un protectorat internațional. Rusia a jucat un rol important, care i-a și fost recunoscut, pentru a pune capăt războiului și și-a asigurat un rol în desfășurarea ulterioară a evenimentelor. Acum a iritat și a agasat puterile occidentale și nu a cîștigat mare lucru în schimb. Desigur, a fost amuzant să ocupi aeroportul. Staționarea acolo riscă să devină penibilă. Dacă tratativele în desfășurare nu vor duce la vreun rezultat, rușii vor descoperi că a ocupa aeroportul e una și a-l și menține e alta. Bulgaria, România și Ungaria refuză deocamdată cererea de survolare a teritoriului lor, formulată de ruși, pentru a aduce trupe la Priștina. Pe termen scurt, Moscova și-a jucat bine cartea, dar și-a periclitat poziția pe termen lung", scrie William Pfaff în **International Herald Tribune.**

„Elementul de operă comică inclus în lovitura din Kosovo de după încetarea bombardamentelor i-a încîntat pe mulți ruși și pe mulți sîrbi, dar hazul stîrnit cînd cei 200 de soldați încartiruiți sfidător lîngă aeroportul din Priștina au fost nevoiți să ceară alimente și apă trupelor NATO pe care tocmai voiau să le umilească nu trebuie să întunece seriozitatea faliei dintre ruși și Occident. Falia nu desparte doar atitudinea față de războiul aerian, ci și față de pacea care urmează.(...) Evident, mulți ruși ar fi dorit să-l susțină pe Miloșevici, unii cu vorbe, alții cu arme. Cîțiva ar fi ezitat doar pentru că Rusia este într-o mare măsură dependentă de ajutorul economic din Occident. Și mai există niște ruși – printre ei și Boris Elțîn – care înțeleg că influența Rusiei în Europa se va extinde doar dacă va acționa în consens cu Europa, nu împotriva ei. Ei au precumpănit și Rusia a contribuit, fără prea multă plăcere, la cedarea semnată de Miloșevici. Dar totul se poate deteriora prin tentativa Rusiei de a obstrucționa activitatea KFOR, a soldaților NATO mandatați de Națiunile Unite să restaureze pacea în Kosovo. În loc să acționeze ca – încă – reprezentanții unei mari puteri, dl Elțîn și miniștrii săi și-au demonstrat deruta. Occidentul a minimalizat lovitura de la Priștina, deși trupele rusești implicate și-au abandonat unilateral misiunea de menținere a păcii în Bosnia. Dar mulți est-europeni sînt neliniștiți. Cererea Rusiei de a le survola teritoriul le-a readus în memorie amintirile urîte ale ocupației sovietice" – **The Economist**, 19 iunie.

Atît presa, cît și oficialii NATO au considerat ocuparea aeroportului un incident. Un incident semnificativ pentru comportarea unui partener capricios, de la care te poți aștepta la și mai rău. Editorialistul revistei **Newsweek**, Bill Powell, consideră că a fost vorba despre „paroxismul unei națiuni care într-o clipită a ajuns de la polul de forță al unei lumi bipolare la punctul din care experții în politică externă definesc *un stat falimentar*. Ce este un stat falimentar? O țară care, printre altele, nu-și poate plăti datoriile (interne sau externe), nu poate strînge impozitele, e copleșită de corupție, nu poate ține în frîu delincvența (în special din cauza corupției), nu poate proiecta o forță militară credibilă și nu poate avea nici o influență externă. În cele din urmă, un stat falimentar nu poate satisface cerințele de bază ale cetățenilor săi, furnizînd un mediu ambiant în care standardele de sănătate să nu se deterioreze. Cu alte cuvinte, un stat ca Rusia. În public, Occidentul nu numai că ignoră această realitate, dar pretinde că exact contrariul este adevărat". Comentatorul se referă la eforturile „de a nu umili" o *Mare Putere*, fostă sau viitoare. Dar dacă Rusia nu va mai deveni niciodată o mare putere? Nici această ipoteză nu promite mare lucru: „Răspunsurile sînt oricum neliniștitoare, deoarece, dacă incompetența, cinismul și corupția își păstrează ritmul, urmează tulburări. Coșmarul vecinilor ei este o Rusie alunecînd în haos". **(M. B.)**

Argument

După o relativă acalmie ce a urmat instalării cabinetului Vasile, scena politică din România cunoaşte din nou frămîntări. O ciudată alianţă parlamentară dintre PNŢCD şi PDSR vrea să ridice pragul electoral la 5%, PNL vrea să profite de avantajele candidaturii pe liste separate, însă fără a se hotărî să renunţe la umbrela CDR, UDMR a început să ameninţe cu ieşirea de la guvernare dacă nu i se vor îndeplini cererile, PSDR trece peste la mofturi pentru a grăbi fuziunea cu ApR. Este zarvă şi agitaţie mare. Cu alte cuvinte, intrăm în perioada de precampanie.

Partidele încep să-şi pregătească oferta şi în acelaşi timp să-şi justifice locul în ring. Numai că ringul este strîmt, extremele, şi cea stîngă şi cea dreaptă, sînt compromise, aşa că bătălia se duce pe o porţiune mai mică sau mai mare din jurul centrului.

Pentru că dacă spui că eşti de centru stînga sau de centru dreapta nu rişti să superi nici un alegător şi acesta va vota liniştit tot după ce mai ştia el despre partid, după ce a auzit pe la talk-show-uri sau după ce ochi frumoşi are şi ce bine vorbeşte politicianul.

Pe de altă parte, presa nu are nici ea nevoie de complicaţii. Avem stînga, centru, dreapta şi multe partide. Se iau partidele, se amestecă şi apoi se împrăştie pe o axă imaginară şi iese o frumuseţe de ghiveci în care avem partide de centru-stînga şi în opoziţie şi la guvernare, partide de stînga cu un discurs de extremă dreaptă şi alte asemenea picanterii politice.

Toţi îţi dau impresia că ştiu despre ce vorbesc, o problemă care pare a fi universală, cum se vede şi din citatul din Bobbio de pe prima pagină. Dincolo de politicieni, votanţi şi ziarişti, analiştii se chinuie să adapteze nişte concepte tot mai contestate acolo de unde provin la o realitate politică prinsă încă în probleme şi idiosincrasii depăşite. Şi dacă stînga-dreapta nu se aplică unor societăţi nedemocratice, se pot aplica unui spaţiu public dominat încă de obsesiile perioadei comunismului naţional? Încercarea de asumare tot mai vădită în ultimul timp a unor doctrine clare de stînga şi de dreapta din partea unor partide contribuie la ordonarea scenei politice sau sporeşte confuzia prin crearea unei drepte şi a unei stîngi originale? Departe de a se constitui într-un ghid al votantului votant printr-o realitate doctrinară confuză, dosarul tematic de astăzi încearcă să aducă măcar cîteva lămuriri la aceste întrebări. **(C. G.)**

Cristian R. PÎRVULESCU
analist politic

Topografie sau structură politică?

Între diferitele clivaje ce sînt folosite pentru a explica viaţa politică, clivajul unidimensional stînga/dreapta are cea mai mare notorietate chiar dacă nu şi cea mai mare precizie. Reprezentînd forme de asumare a unei identităţi politice, stînga sau dreapta sînt criterii de clasificare relevante atît pentru partidele politice, cît (mai ales) pentru cetăţeni. Prin aderarea la una din cele două referinţe, cetăţeanul îşi găseşte o ancoră mai sigură şi relativ constantă într-un anumit spaţiu valoric faţă de fluctuaţia votului sau simpatia pentru un partid.

Tradiţional, originea acestui clivaj este situată în timpul Revoluţiei franceze de la 1789, cînd recursul la această formulă permitea distincţia între adepţii noului şi vechiului regim. Acea şedinţă a Constituantei franceze din august 1789, în care se crede că a luat naştere dualismul stînga-dreapta, evidenţiază simplificarea indusă de o astfel de abordare (parlamentarii aristocraţiei s-au aşezat în dreapta Preşedintelui Adunării Constituante, ceea ce exprima onoarea cu care doreau să fie trataţi). Dacă specificitatea franceză a clivajului stînga/dreapta este indiscutabilă, rolul politic şi social al acestui clivaj este ceva mai recent. În secolul al XIX-lea stînga şi dreapta nu reprezentau decît o simplă topografie parlamentară fără legătură cu eventuala bază socială a partidelor. Aşezarea în stînga sau în dreapta hemiciclului parlamentar stabilea alianţele şi disponibilitatea spre alianţe de guvernare neavînd nici o dimensiune socială. Caracterul parlamentar al clivajului s-a menţinut chiar şi în secolul XX. În a treia republică franceză (1875–1940) un grup de dreapta din Senat se numea „stînga republicană", iar în anii '60 pujadiştii, din rîndurile cărora s-a evidenţiat Jean Marie le Pen, refuzau să se situeze la dreapta Adunării Naţionale franceze. Semnificaţie socială va căpăta clivajul stînga-dreapta abia odată cu scandalul Dreyfus, cînd valorile şi atitudinile politice vor fi clar departajate. Din acest moment spaţiul stîngii şi al dreptei vor fi clar delimitate, dar procesul de consolidare a clivajului va dura pînă în anii '20.

Dincolo de relevarea diferenţei, stînga şi dreapta permit explicarea şi clasificarea unei vieţi politice diversificate şi a opiniilor despre aceasta. Toate acestea par să pledeze pentru caracterul universal al acestor concepte. Tentaţia de a recurge la acest clişeu, oricare ar fi ţara analizată, este mare tocmai datorită avantajului de a da coerenţă unui spaţiu politic ce pare haotic. Conflictul dintre modernizare şi conservare va fi elementul constant al disocierilor dintre stînga şi dreapta. Chiar dacă ambiguă şi conjuncturală, distincţia s-a dovedit extraordinar de rezistentă devenind cadru de referinţă al dezbaterilor politice în democraţiile de tip european. Concepte corelative, stînga şi dreapta nu pot funcţiona ca explicaţii decît în acele sisteme politice concurenţiale în care conflictul politic este legitim. Ele îşi pierd semnificaţiile odată ce sînt aplicate în explicarea sistemelor totalitare sau autoritare.

În căutare de noi modele

Utilizat cu largheţe de jurnalişti, clivajul stînga-dreapta se cere privit cu circumspecţie ca instrument ştiinţific. „Iluzia cunoaşterii imediate", de care vorbesc unii autori, şi care se regăseşte atît în folosirea abuzivă a clivajului stînga-dreapta cît şi în utilizarea unei clasificări care împarte în şapte categorii – comunişti, socialişti, creştini-democraţi, liberali, agrarieni, conservatori şi extrema dreaptă – partidele şi alianţele lor, impune circumspecţie. O tipologie de tipul celei amintite mai sus nu rezistă criticii atît datorită ambiguităţii categoriilor utilizate (care au semnificaţii diferite de la ţară la ţară) cît şi numărului de cazuri pe care le exclude (ecologişti, autonomişti etc.).

Concepte precum stînga şi dreapta nu pot face obiectul unei definiţii care să explice un cît mai mare număr de cazuri şi să nu cunoască un număr mare de excepţii. Conturul acestora este înrădăcinat în percepţia colectivă şi în cultura politică. Gradul de structurare a stîngii sau a dreptei se traduce prin comportamentele şi atitudinile politice ale cetăţenilor. Acestea constituie faptele de la care trebuie începută o analiză, cu atît mai mult cu cît între domeniul atitudinal şi modul de existenţă al partidelor legătura este dificil de sesizat.

În general, stînga şi dreapta definesc două tipuri de atitudini pe de o parte politice, pe de altă parte economice. Dreapta a reprezentat de la început orientarea spre conservare, spre păstrarea tradiţiilor, fiind reticentă la ideea de schimbare sau de reformare a societăţii. Deşi semnificaţiile pe care ideea de conservare le-a avut s-au modificat, dreapta descrie un tip de valori politice, economice şi sociale relativ stabile. În funcţie de tendinţă, una sau alta din aceste valori poate fi privilegiată în raport cu celelalte. Specific dreptei economice ar fi încrederea şi referinţa constantă la economia bazată pe libera iniţiativă, la retragerea statului din problemele societăţii, la privatizare, atunci cînd au avut loc naţionalizări. Dreapta politică are ca teme predilecte naţiunea, statul, familia, tradiţia. Individul este de asemenea o temă ce caracterizează un tip de discurs de dreapta.

Clivajul stînga-dreapta nu este o explicaţie universală. Rezervele faţă de adoptarea lui necritică au în vedere ancorarea sa în tradiţia politică franceză. El nu se adaptează deloc analizei sistemelor bipartitiste. Dualismul democraţi-republicani nu traduce în spaţiul politic nord-american clivajul stînga-dreapta. Recursul la explicarea orientărilor politice din România imediat după 1990 prin recursul la clivajul stînga-dreapta se loveşte de cîteva rezerve importante. Nu trebuie dedus de aici că nu s-ar putea coagula un sistem stînga-dreapta şi în România, dar evoluţia acestuia este dependentă de evoluţia culturii politice româneşti. La originea fenomenului partitist din România par să se afle alte clivaje, care doar parţial şi prin consecinţe pe termen mediu ar putea, în condiţiile occidentalizării vieţii politice româneşti, să se transforme într-un clivaj stînga-dreapta autentic. Dar acest clivaj este contestat chiar şi la el acasă, unde atît cetăţenii, cît şi specialiştii îl privesc cu circumspecţie. Pentru a putea folosi acest clivaj în analiza vieţii politice româneşti ar trebui să regăsim aceleaşi valori, atitudini şi comportamente care definesc stînga şi dreapta în Occident atît la nivelul alegătorilor cît şi al partidelor politice româneşti, iar situaţia este departe de a fi aşa.

Obsesii şi probleme diferite

Clivajul iniţial ce a stat la baza constituirii sistemului de partide în România după 1989 a fost cel comunist-anticomunist. Valabil pentru primii ani 1990–1992, el continuă şi astăzi să influenţeze dezbaterea politică şi legislativă. După 1992 acestui clivaj i s-a adăugat cel reformist-antireformist (unde reformismul trebuie echivalat cu tehnocraţie, iar antireformismul trebuie echivalat cu o formă de conservatorism). Treptat, în România clivajele multidimensionale au început să se revigoreze. Clivajul centru-periferie a căpătat contururi din ce în ce mai precise prin consolidarea tendinţelor regionaliste atît la nivelul unor minorităţi etnice, cît şi la nivelul unor regiuni istorice (Partidul Moldovenilor), iar naţionalismul, un element esenţial al partidelor ce susţin centul, este în doze diferite, practicat de majoritatea partidelor româneşti. Clivajul stat-biserică, inoperant la începutul deceniului, a devenit de actualitate odată cu confruntările din Transilvania dintre ortodocşi şi greco-catolici, contribuind într-o oarecare măsură la desprinderea unei grupări dominant greco-catolice din PNŢCD. Clivajul rural-urban nu are încă o dimensiune politică distinctă, chiar dacă în prima jumătate a deceniului PDAR a încercat să îi dea un conţinut, iar partidele ecologiste nu au reuşit să se impună.

Raportîndu-ne la partidele parlamentare din ultimele două legislaturi, putem identifica o tipologie a acestora în funcţie de modul lor de legitimare, deosebind între partide cu *legitimitate istorică*, ce se revendică de la perioada democraţiei parlamentare interbelice (PNŢCD, PNL, PSDR), *partide cu legitimitate revoluţionară şi/sau republicană*, ce se consideră continuatoare ale revoluţiei din decembrie 1989 (PD şi PDSR), *partide succesoare* ale fostului partid comunist, fie în ordinea afinităţilor *socio-economice* (PSM, PS, PDAR), fie în ordinea *naţionalismului* (PUNR şi PRM), partide cu legitimitate *comunitară sau etnică* (PAC, PAR sau UDMR).

În funcţie de origine, partidele româneşti pot fi clasificate în partide ce îşi afirmă originea în *democraţia interbelică* (PNŢCD, PNL, PSDR), partide ce îşi afirmă originea *revoluţionară* (FSN pînă în 1992, apoi succesoarele acestuia, PD şi PDSR), partide cu origine *parlamentară* (PNL-AT în prima legislatură 1990-1992, ApR în a treia legislatură începută în 1996) sau partide cu origine *extraparlamentară* – în *societatea civilă* (PAC), sau în *reacţia naţionalistă* (PRM, PUNR) sau cu dimensiune *etnică* (UDMR).

Iluzia că descendenţa din comunism plasează forţele politice la stînga creează confuzie nu doar comentatorilor politici şi alegătorilor, ci şi unor cercetători. Situarea PRM la stînga, cîtă vreme acest partid se defineşte doar prin recursul la naţionalism, nu este productivă. De asemenea, ideea comună că libertatea este doar o valoare a dreptei nu este justificată. Deprecierea stîngii de către regimul comunist a lăsat urme în comportamentul politic al românilor. Dar folosirea consecventă a clivajului stînga-dreapta cere o abordare a lui în spiritul definirii sale occidentale şi cu rezervele legate de caracterul său particular.

Caracterul bipolar pe care sistemul de partide româneşti pare să îl cunoască se datorează sistemului electoral şi simultaneităţii alegerilor parlamentare cu cele prezidenţiale. Dar bipolarizarea produsă de al doilea tur al alegerilor prezidenţiale (cînd se votează mai degrabă contra, decît pentru) nu este una efectivă. Odată depăşit momentul electoral, bipolarizarea scade ca influenţă pînă cînd practic nu mai există. Acesta este un argument suplimentar în rezervele pe care clivajul stînga-dreapta le întîmpină în aplicarea lui la viaţa politică românească.

Schimbarea sistemului electoral ar putea avea ca efect bipolarizarea vieţii politice, dar la un asemenea rezultat ar trebui să contribuie şi alte schimbări în privinţa participării politice, a structurării clasei politice şi a reformării reale şi durabile a economiei şi a societăţii. Pentru ca stînga-dreapta să devină un clivaj politic şi social efectiv şi nu doar o simplă topografie parlamentară, ceasurile noastre ar trebui să fie potrivite după ora Europei Occidentale.

Cristiana DAVID
studentă, Facultatea de Ştiinţe Politice, SNSPA

Mituri politice, arme electorale

Prima tentaţie, de ce să nu recunoaştem, irezistibilă, pentru opinia publică românească, în încercarea ei disperată de a pricepe ceva, este apelul la „vocabularul de modele". Pentru ca un lucru să devină (sau să pară) inteligibil trebuie să fie sistematizat după un criteriu, să i se ofere un suport axiologic.

Şi pentru că este vorba despre „opinia publică" şi despre „orientările politice" ale partidelor pe „piaţa de desfacere", tratăm de fapt cu mentalul colectiv, şi anume cu celebrul, consacratul, controversatul şi mult-stimatul „imaginar", în care se „implantează" vocabularul de modele.

În sensul clasic, acest vocabular reprezintă experienţă acumulată şi dovada de expertiză, specializare. În sensul folosit aici exprimă o impresie de cunoaştere, o autosuficienţă, dar care nu-i împiedică pe cei ce folosesc acest tip de vocabular să aibă un înalt grad de „certitudine" într-o decizie.

De fapt, prima tentaţie de a clasifica „orientările politice" după un criteriu este cea care le situează în două tabere: Stînga şi Dreapta. Ce semnifică un concept şi ce semnifică celălalt, iată un teren expus oricărei speculaţii, în care intuiţia fiecăruia este liberă să-şi joace rolul. Impresia că „ştii" (datorită tocmai însuşirii mecanice a unui vocabular de modele) generează autosuficienţă şi elimină orice iniţiativă de a face loc lui „a înţelege". Astfel ajung să fie luate în serios şi tratate ca atare toate declaraţiile partidelor care-şi exprimă public orientarea.

De ce i-am crede însă pe cuvînt? De ce n-am încerca „să înţelegem" (chiar nerenunţînd la statutul comod de persoane care „ştim") ce semnifică aceste două concepte „in abstracto" şi cum se reflectă în viaţa politică actuală?

Cum se explică, într-o ţară ca România, că intelectualii sînt de dreapta, faţă de ţările occidentale în care ei sînt de stînga? Dacă acest lucru este rezultatul comunismului, atunci cum ne explicăm încadrarea acestuia în familiile politice de (extremă) stînga? Cîtă vreme regimul comunist, cel puţin în ţările Europei de Est este deja istorie; orice orientare comunistă a devenit în fapt „de dreapta", pentru că vrea să conserve o stare anterioară. Aşa se poate explica şi politica de început a PDSR, care din dorinţa de a „îngheţa" transformările importante, fundamentale, a încercat o mişcare încetinită a schimbării politice, avînd în intenţie, în final, limitarea la un fel de perestroika (în ciuda pretenţiilor sale politice de a fi un partid de stînga).

În aceiaşi termeni putem vorbi şi despre PRM, un partid declarat de stînga dar care cu a sa „Doctrină Naţională" duce o politică de extremă dreaptă.

Să luăm în considerare şi faptul că scopul oricărui partid competitiv este lupta pentru cîştigarea şi menţinerea puterii. Odată ce ajunge la putere, el va folosi alte instrumente pentru a se menţine, decît acelea pe care le-a folosit pentru a cîştiga.

Competiţia electorală este o luptă între programe de stînga sau de dreapta, dar guvernarea este de centru. A urmări o doctrină de dreapta sau de stînga presupune măsuri nepopulare în anumite sectoare. Politicienii, cel puţin cei din România, nu vor să-şi asume riscul unor astfel de nemulţumiri. În plus, competiţia electorală se bazează din ce în ce mai mult pe imagine şi din ce în ce mai puţin pe programe. Un astfel de exemplu îl dau acţiunile PNŢCD: un partid declarat de centru-dreapta ce vorbeşte despre şi adoptă măsuri de protecţie socială.

Există o irelevanţă manifestă a clivajului stînga/dreapta dacă analizăm „stricto sensu" aceste concepte în realitatea politică. Această realitate se defineşte după cu totul alte criterii. Sistemul se menţine în mediul său pentru că are cu acesta o relaţie de *feed-back* şi nu pentru că se află fixat undeva, pe axa stînga-dreapta. Răspunsurile sistemului se leagă mai degrabă de componenta ideologică a oricărui mesaj politic. Fără această componentă spectacolul nu ar avea nici un succes.

Pot spune, fără a încerca să fac un proces de intenţie politicienilor noştri, că mesajul politic se foloseşte de ideologie. (Nu o definesc în sensul peiorativ datorat lui Marx pentru că, de fapt, orice partid politic aflat în competiţie face uz de ea.) Aceasta este un instrument *sine-qua-non* şi al puterii şi al opoziţiei, în seducerea electoratului.

Elementul preluat de ideologie, în mod constant, conştient sau nu, într-o măsură mai declarativă sau mai estompată, este mitul. Cetăţeanul simplu are nevoie de mituri politice pentru a se apăra de „teroarea istoriei" (Eliade). Omul politic şi partidele politice au nevoie de confecţionarea continuă de „haine mitice" pentru că aceasta este calea cea mai sigură prin care pătrund în imaginarul politic.

© V. Dorolţi

Puterea de propagare a ideologiei prin mit este dată de factorul structurant de opinie: mass-media. În România aceasta are tendinţa obsesivă de a se focaliza pe sfera politică. Cetăţeanul este redus la statutul de plătitor de impozite şi elector. I se induce astfel convingerea că este agent pasiv, absolvit de orice responsabilitate. Este lipsit şi de o cultură politică pentru că are impresia că „ştie". Cîţi dintre cei care au mers la vot în 1992 şi 1996 au cunoscut programele (doctrinele) partidelor politice pentru care au votat? Şi cîţi dintre ei, deşi au votat după axa stînga-dreapta, ştiu într-adevăr ce presupune o politică de stînga sau de dreapta? Pe fondul de bombardare informaţională de pe scena politică şi de autosuficienţă specifică oamenilor-masă, miturile capătă o forţă impresionantă. Acest lucru a fost confirmat în practica politică românească de campaniile electorale prezidenţiale. Atît fostul cît şi actualul preşedinte s-au folosit de imaginea mitică a salvatorului. Sloganul „Iliescu apare/ Soarele răsare" este deja celebru, ca şi folosirea apelativului prin excelenţă monarhic, utilizat de preşedintele „Emil".

Şi pentru că toţi posedăm o conştiinţă mitică, pentru că planează o incertitudine persistentă, dar mai ales pentru că, în mod deosebit, românul are o înclinaţie mioritică pentru oniric, mitul stîngii şi mitul dreptei sînt cea mai sigură armă într-o luptă politică.

Teodor TIŢĂ
student, Facultatea de Drept

Importuri doctrinare

În iunie '90 preşedintele de atunci, domnul Ion Iliescu, anunţa la postul naţional de radio că „legionarii au îmbrăcat cămaşa verde" şi au ieşit pe străzi urmărind destabilizarea ţării şi a conducerii acesteia. Vocea, într-un crescendo îngrijorător, a provocat frisoane multor ascultători. Motivul pentru care domnul Iliescu a ales legionarii pentru a crea pericolul se regăseşte în educaţia domniei sale, dar şi în cartea oficială de istorie care i-a desemnat pe aceştia ca duşmani prin excelenţă. Nu există îndoială că fostul preşedinte i-ar fi prezentat pe micii omuleţi verzi ai lui Orson Welles ca destabilizatori dacă rezultatul ar fi fost satisfăcător.

Astfel a apărut şi în România confruntarea stînga-dreapta, confruntare artificială care, din lipsa unor mituri fondatoare sau a unor gînditori politici marcanţi, nu a constituit decît o permanentă încercare de legitimare prin opoziţie cu ceilalţi (care în mod necesar aveau gînduri ascunse şi intenţii neortodoxe). Neputîndu-se revendica de la o stîngă sau dreaptă cu o tradiţie solidă, fiecare parte a preferat să o acuze pe cealaltă de extremism, de legionarism, de comunism.

În Europa, unde stînga adoptă principiile economice ale dreptei, iar dreapta la rîndul ei valorile sociale ale stîngii, succesele nu au întîrziat să apară. Efectul a fost însă o pierdere a identităţii celor două părţi, diferenţele apărînd în chestiuni din ce în ce mai mărunte. Cele două noţiuni tind să devină caduce.

România pare să ţină pasul. Aplicarea unor denumiri de partide cu copyright european şi introducerea unor principii aparţinînd familiilor politice continentale nu a avut ca efect clarificarea poziţiilor. Dimpotrivă, rezultatul a fost apariţia unor partide cu identitate confuză. Interacţiunea idiosincrasiilor locale cu ideile moderne a condus la apariţia unor struţo-cămile provocatoare de migrene.

Un bun exemplu este „cel mai mare partid al ţării", „cel mai important partid de opoziţie", formule des utilizate în ultima vreme pentru a desemna PDSR-ul. Declarat de stînga după propriile afirmaţii, Partidul Democraţiei Sociale preferă o politică prudentă faţă de minorităţi (maghiari, homosexuali) şi sceptică faţă de Europa, avertizînd asupra pericolelor ce planează asupra suveranităţii, integrităţii ş.a. statului român. Pentru comparaţie, Partidul Socialist Francez promovează un „pact de solidaritate socială" care acordă anumite drepturi, specifice pînă în prezent familiilor heterosexuale, cuplurilor de homosexuali. Tot Partidul Socialist Francez, prin F. Mitterrand şi acum Lionel Jospin, este unul din motoarele integrării europene în Franţa. În asemenea condiţii internaţionalismul sau măcar deschiderea mai largă către exterior şi sensibilitatea la problemele minorităţilor rămîn paradoxal dreptei aflate acum la putere în România. Confiscarea ideilor politice specifice dreptei şi reaua lor aplicare nu-i lasă acesteia decît şansa creativităţii. Calitate în care din păcate nu excelează.

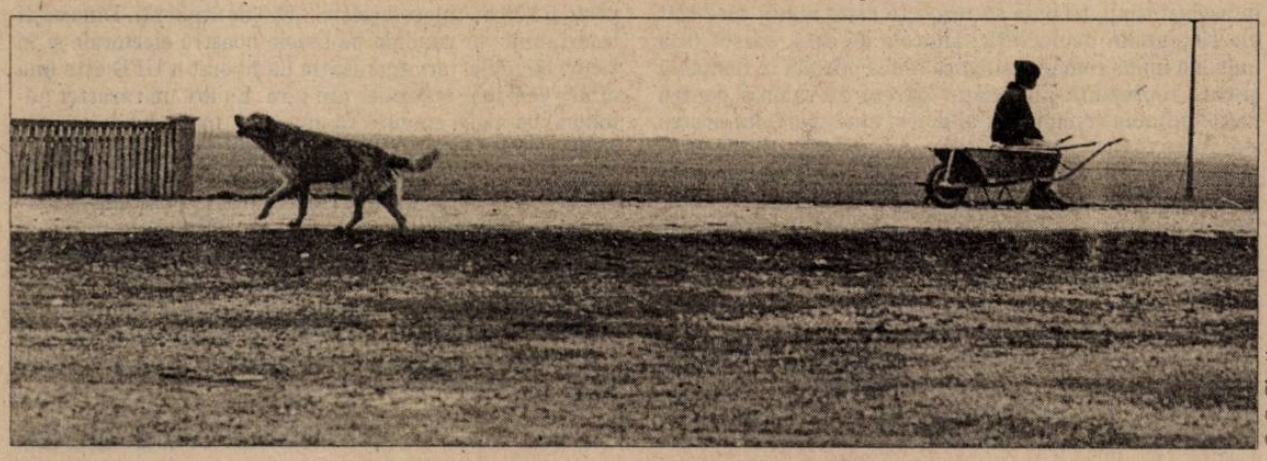
© S. Gheţie

Dacă în Occident dezbaterile publice se axează pe impozite, dezvoltarea locală sau asigurări sociale, în România observăm că tema principală rămîne tema naţională denumită în anumite cercuri problema naţională.

Contextul paranoic în care s-a dezvoltat chestiunea naţională în a doua jumătate a secolului i-a determinat pe oamenii politici contemporani să o folosească ca un mijloc de luptă prioritar al cărui efect este sigur. Instinctul naţional pe ale cărui reflexe de tip pavlovian se bazează politicienii români a determinat apariţia unei strategii simple şi eficiente: creează pericolul şi adună voturile. Excelenţi agenţi electorali au fost pînă acum: ruşii, legionarii, diaspora, comuniştii, maghiarii, moşierii şi, de ce nu, golanii, drogaţii, studenţii.

Deşi părea la un moment dat adormită, chestiunea naţională a fost reluată în anii domniei lui Nicolae Ceauşescu. În lipsa unei naţiuni natural înclinate spre stînga, acesta a fost nevoit să creeze naţionalismul de stînga care, piezîndu-şi componenta doctrinară dar păstrîndu-şi esenţa, face astăzi ravagii în România, orice discuţii ideologice devenind aproape inutile.

Acest tip de naţionalism contorsionat a provocat atitudinea îngrijorată a maghiarilor care, reacţionînd şi la anumiţi stimuli interiori au creat o structură politică eteroclită, care îşi propune conservarea identităţii naţionale. În condiţii normale, această sarcină ar fi fost preluată de asociaţii culturale, iar mutantul care este UDMR-ul nu ar fi existat.

Definitoriu pentru tipul de discurs adoptat de clasa politică de la Bucureşti este dezinteresul aproape total faţă de românii care trăiesc în jurul ţării. Cîţi oare dintre cetăţenii metropolei cunosc situaţia românilor din Serbia lui Miloşevici sau situaţia vlahilor care nu mai recunosc că sînt români din Bulgaria? Preocuparea faţă de conaţionalii din imediata noastră apropiere rămîne în sarcina unor marginali neînsemnaţi sau, mai grav, devine apanajul unor indivizi stridenţi şi ridicoli.

În interior totul se schimbă însă. Politica „vigilentă" a liderilor români împinge spre radicalism chiar şi acele segmente moderate ale societăţii care nu sînt de acord cu abordarea propusă de aceştia. Şi nu este neapărat vorba despre maghiari. Nu va fi de mirare dacă cei cîţiva timoraţi intelectuali ardeleni care au emis recenta „Declaraţie de la Cluj" (*nota bene* – acolo se vorbeşte clar de respectarea suveranităţii, independenţei şi integrităţii statului român) vor ridica vocea exasperaţi şi vor cere mult mai mult decît „iniţierea unei dezbateri". Atunci chestiunea naţională va deveni problemă. O problemă pe care nici dreapta, nici stînga nu par a fi în stare să o rezolve.

Stînga zilelor noastre

– convorbire cu Ioan Mircea PAŞCU, purtător de cuvînt al PDSR –

Urcînd în sondaje, PDSR ar putea fi privit drept viitorul cîştigător al alegerilor. Posibila revenire la putere a stîngii naşte două întrebări: ce înţelegeţi dvs. astăzi prin această noţiune şi ce valori veţi promova?

Ion Mircea Paşcu: Nu cred că putem să dăm o definiţie care să satisfacă, în momentul de faţă;•şi asta fiindcă, în mod firesc, conceptele îşi schimbă conţinutul în funcţie de modificarea condiţiilor în care acţionează. După părerea mea, cred că stînga trebuie să reprezinte un model care, pe cît posibil, vizează eliminarea marilor inegalităţi sociale şi, în consecinţă, acordă şanse egale tuturor. Bineînţeles, că, în timp, apar şi diferenţieri ce n-au cum să fie eliminate, dar sînt anumite lucruri care, totuşi, trebuie ţinute sub control.

Cît de relevantă consideraţi că mai este împărţirea stînga-dreapta în clipa actuală a României şi care ar fi moştenirea noastră privitoare la aceste concepte?

Lucrurile trebuie văzute în context: toate ţările estice care au abandonat comunismul şi au revenit la societatea democratică au o moştenire în acest domeniu. Desigur, putem să discutăm faptul că în unele din aceste ţări oamenii au fost mai destupaţi la minte în cadrul stîngii şi au iniţiat nişte reforme, avînd şi o altă tradiţie. Din acest punct de vedere, bineînţeles că fiecare reuşeşte mai bine sau mai rău să-şi depăşească vechile încadrări, cu mai mult sau mai puţin succes. În ce ne priveşte, cred că a existat o reacţie totală de respingere a comunismului pentru că la noi comunismul a fost, de fapt, substitutul dictaturii celei mai crîncene, a statului totalitar, aspect care n-a fost întîlnit în toate celelalte foste ţări socialiste. Şi-atunci reacţia noastră de respingere a fost foarte puternică.

Vreţi să spuneţi că la noi stînga a fost echivalată exclusiv cu comunismul?

Exact. Iar după căderea comunismului ce s-a întîmplat? Odată angajaţi pe drumul transformărilor, am văzut că s-a accelerat polarizarea societăţii, fenomen evident mai ales în ultimii ani: tot mai puţini au devenit din ce în ce mai bogaţi şi tot mai mulţi din ce în ce mai săraci. Or, în aceste condiţii, conceptul de stînga va căpăta – obiectiv vorbind – o bază de afirmare.

Astăzi, la noi, putem vorbi despre stînga şi dreapta asociindu-le termeni ca naţionalism şi cosmopolitism?

Eu cred că lucrurile stau invers. Am putea spune că există astăzi la noi cosmopoliţi care tocmai fiindcă se socotesc cosmopoliţi pretind că orice ţine de stînga trebuie să fie exclus în ceea ce-i priveşte. Şi există şi oameni care nu acceptă să fie socotiţi de stînga sau ca ideile de stînga să apară în spectrul politic. Întîmplător, unii dintre aceşti oameni au fost înainte nişte slujitori de frunte ai comunismului şi consideră acest lucru ca fiind o siluire a lor, a valorilor de conştiinţă. Privită din acest punct de vedere, reacţia lor faţă de stînga apare firească. Însă ceea ce nu mai înţeleg eu şi cu ce nu mai sînt de acord este faptul că acest protest n-au avut curajul să-l exprime/asume pe vremea lui Ceauşescu şi pe vremea comunismului. Acum, fiindcă democraţia le permite să facă acest lucru, oamenii despre care e vorba îşi inventează un inamic din senin, spunînd ba că regimul e neocomunist, ba că stînga actuală e neocomunistă, uitînd, în acelaşi timp, să explice de ce acum pot să lupte şi de ce n-au luptat înainte, cînd inamicul (comunismul) era real. Acum, autoportretizîndu-se ca eroi, combat nişte fantome şi nişte fantasme, iar înainte tăceau chitic.

Totuşi, revenind la întrebarea pe care v-am pus-o, nu putem să nu observăm că, în afară de stînga franceză care nu e naţionalistă, restul stîngii nu exlude accentele naţionaliste: de ce?

Naţionalismul trebuie văzut din mai multe unghiuri. Hitler, spre exemplu, l-a folosit ca instrument de manipulare şi de realizare a obiectivelor pe care şi le-a propus. În altă parte naţionalismul capătă valoare de rezistenţă la atacurile îndreptate asupra statului naţional. Altundeva el reprezintă expresia apartenenţei la o anumită naţiune, la anumite rădăcini, la o conştiinţă, o individualitate şi o personalitate anumită. Probabil că toate aceste aspecte fac parte din concept, în grade diferite însă. Îi putem spune şi componentă naţională. Dacă rămînem însă la termenul de naţionalism, ar trebui să precizăm de la început că nu e vorba de accepţiunea sa peiorativă. Dar aş observa, de pildă, că proporţia chimică între elementele/aspectele respective este alta în ţările care se confruntă cu pericole, faţă de ţările în care pericolele sînt mai puţin previzibile. Noi sîntem situaţi într-o parte a Europei care astăzi a devenit un fel de plastilină modelată de către cei mai puternici după cum doresc, după interesele lor. Or, în această situaţie noi nu ne putem permite să avem un naţionalism amorf, sau un naţionalism exclusiv cultural, exclusiv intelectual, pentru că naţionalismul constituie un mijloc de apărare a statului naţional.

Spuneaţi că dacă va ajunge la putere, stînga va promova, ca parte a doctrinei sale, egalitatea şansei pentru fiecare. Cum mai poate fi ea asigurată, pornind de la un fapt recent, acel 4% pentru învăţămînt?

Acel 4% e o chestiune tehnică; în locul celor care au avansat această propunere, noi am fi cerut poate 4% din buget. Dar să privim realitatea: egalitatea şanselor nu mai există, în aceste condiţii, pentru că sistemul nostru de învăţămînt, aşa cum a fost el „reformat", a devenit deja, şi cu timpul tendinţa se va accentua, un învăţămînt elitist. Trebuie să observăm că s-au închis drumurile la diverse paliere, s-au pus nişte obstacole care nu existau anterior. În plus, accentul a trecut masiv dinspre zona ştiinţelor pozitive spre zona ştiinţelor umaniste, tocmai într-un timp şi într-o lume în care ştiinţele pozitive au un rol dominant. Şi din acest punct de vedere, pot spune că învăţămîntul românesc a fost orientat strategic pe nişte piste care nu sînt aducătoare de egalitate a şanselor: deşi se spune că învăţămîntul este gratuit, se introduc acum taxe, iar taxele vor face o triere severă, în condiţiile în care cea mai mare parte a populaţiei sărăceşte. Nu mai putem vorbi, aici, de egalitatea şanselor.

Credeţi că unele din neclarităţile legate de noţiunea de stînga, astăzi, în România, se datorează şi faptului că nu poate să existe, deocamdată, un ideolog al stîngii? Are PDSR un asemenea doctrinar? Cine ar fi?

Nu cred că există o asemenea persoană, cel puţin deocamdată. Ne preocupă chestiunile de doctrină, am şi constituit un institut de cercetări pentru problemele socialdemocraţiei şi vrem să-l echipăm ca să putem intra în dezbaterea de idei, să angajăm cercetări de amploare şi durată în problemele evoluţiei stîngii. Dar, atenţi la realitate, nu putem să nu observăm o tendinţă cu caracter mai general: în lumea modernă separaţiile ideologice tind să dispară, iar în România lucrurile se resimt cu un plus de acuitate. De ce? Fiindcă pe de o parte ne copleşeşte prezentul, concretul zilnic, iar pe de altă parte vrem să fugim de coşmarul comunismului care ne-a impregnat viaţa cu o ideologie dominantă. Şi totuşi: un factor fundamental care a împiedicat, după părerea mea în mare măsură, ca din 1996 încoace în ţară lucrurile să funcţioneze aşa cum toată lumea se aştepta a fost diferenţa ideologică între partenerii de coaliţie. Această diferenţă n-a fost structurată în doctrine, de acord, dar factorul doctrinar este prezent şi are un rol politic determinant. În opinia mea aceasta este principala cauză pentru care coaliţia aflată la putere n-a funcţionat conform speranţelor, promisiunilor şi aşteptărilor.

A consemnat Tita CHIPER

„Românul este un personaj de dreapta"

– convorbire cu Alex. Mihai STOENESCU, purtător de cuvînt al UFD –

Ce înseamnă a fi de dreapta în România de azi?

Noi credem că prin natură, prin conformaţie, prin structură psihologică, românul este un personaj de dreapta. Conservatorismul său, tradiţionalismul său, orientarea sa către politici însoţite de moralitate, toate aceste lucruri au avut la un moment dat în România aspecte concrete. Exista un anumit tip de educaţie de dreapta cu care poporul român a ieşit din secolul XIX.

Dar după patruzeci de ani de politici de stînga se mai păstrează acest caracter?

Constatarea noastră plină de tristeţe este că nu. Tocmai de aceea, acest grup de oameni politici care a iniţiat UFD încearcă să prezinte cetăţenilor o imagine a unei drepte noi, moderne, europene, la care populaţia va trebui, într-un fel, să adere dacă doreşte într-adevăr să constituie un stat integrat în Europa civilizată, intrat în NATO şi în UE. Este evident că o Românie cu politici de stînga şi condusă de partide de stînga nu îşi va găsi drumul către acest deziderat.

În ceea ce priveşte planul doctrinar, care sînt valorile pe care le promovaţi?

Noi pornim de la trei valori pe care le considerăm fundamentale: renaşterea morală, capitalismul performant şi demnitatea naţională. Este uşor de observat că axa, centrul de greutate al acestor principii îl reprezintă realizarea capitalismului performant în economie. Dar, acest lucru nu este posibil fără a se produce înainte o reformă morală, şi în primul rînd a clasei politice. Apariţia partidului nostru, negocierile şi discuţiile pe care le-am avut în clubul politic românesc ne-au adus la concluzia că mare lucru nu mai este de făcut cu actuala clasă politică şi că există doar speranţa unor individualităţi, ale unor oameni politici de moralitate şi de ţinută profesională ireproşabilă, care însă rămîn prizonieri ai diferitelor partide şi ai sistemului parlamentar actual. Noi, prin platforma program, am emis şi un cod deontologic al omului politic, intenţionăm să ne ţinem de el.

În al treilea rînd, demnitatea naţională pentru noi este un principiu care acoperă cumva zona problemei naţionale în România. Noi mergem către naţionalitatea cetăţenească. Deci, către natura civică a cetăţeanului. Noi pornim de la individ căre societate şi considerăm că societatea este o construcţie a unor indivizi care hotărăsc să trăiască împreună într-un anumit teritoriu stabil şi pe care bineînţeles că trebuie să-l apere, pe anumite principii şi pe anumite tradiţii. Statul înseamnă de fapt comunitatea acestor oameni, acestor indivizi.

Sînteţi naţionalişti?

Da.

În ce sens?

În sensul naţionalismului civic, aşa cum v-am spus şi mai devreme, nu al naţionalismului etnic. Noi considerăm că în centrul statului se află cetăţeanul, indiferent de naţionalitatea lui, care are un acces direct la libertăţile fundamentale ale omului, la sistemul democratic şi care, în acelaşi timp, trebuie să respecte nişte reguli care sînt ale sistemului democratic. Dincolo de asta, există fără îndoială limba română, singura limbă oficială în România şi care reprezintă un tezaur extrem de valoros pentru naţionalitatea română. În al doilea rînd, partidul nostru s-a declarat încă de la apariţia sa ataşat în mod ferm şi categoric de biserică şi de armată. Noi le considerăm două instituţii fundamentale ale statului, care, dincolo de aspectele instituţionalizate, ating elemente fundamentale ale construcţiei României. În primul rînd, noi considerăm Biserica Ortodoxă Română lider spiritual al poporului român şi acordăm toată atenţia şi toată libertatea celorlalte culte, partidul nostru fiind, de asemenea, extrem de apropiat şi de Biserica Catolică din România. În al doilea rînd, armata este o instituţie fundamentală a statului, pentru că ea nu se constituie, cel puţin în România, prin hotărîrea cuiva, a unei constituţii, a unui preşedinte sau a unui guvern. Ea este o instituţie tradiţională, fundamentală a statului şi care se constituie prin voinţă naţională. Ea trebuie să existe şi ar trebui să fie extrem de puternică pentru a apăra valorile democratice ale acestor cetăţeni care compun România.

Această axare pe instituţiile tradiţionale, Biserică şi Armată, se face în detrimentul altor instituţii, să le spunem pluraliste, de factură mai nouă: Parlamentul, partidele, sindicatele?

Nu, noi nu construim pe contradicţie sau pe adversitate. De altfel, puteţi observa cu uşurinţă că apariţia UFD este cumva autentificată chiar de Constituţia României. Şi mă voi explica: există o confuzie între termenii de pluripartitism şi pluralism politic. Pluripartitismul este înfăptuit în România, există mai multe partide. Pluralismul politic nu exista în România înainte de apariţia UFD, toate celelalte partide erau sau duceau o politică de stînga. Pluralismul politic înseamnă existenţa mai multor ideologii, existenţa mai multor doctrine, de la stînga la dreapta, excluzînd extremităţile, extremismele adică. Avînd în vedere politicile de stînga şi de centru – stînga ale partidelor aflate acum la guvernare, nu mai vorbesc de stînga de dinainte de 1996, apariţia UFD ca partid cu o ideologie de dreapta foarte clară şi coerentă acoperă prevederea constituţională privind pluralismul politic.

Cînd va lua dreapta puterea în România?

Noi sperăm şi proiectăm o astfel de întîmplare pînă în 2004. Pentru asta ne ocupăm cu perseverenţă de pregătirea tinerilor. În momentul de faţă, în UFD se află peste 5.000 de tineri şi peste 3.800 de studenţi. Din aceşti tineri, unii vor candida pe listele noastre electorale şi în locuri eligibile, iar organizaţia de tineret a UFD este una dintre cele mai puternice din ţară. Ea are un caracter autonom, îşi alege singură conducerea. În rîndurile acestor tineri noi am identificat deja oameni politici în formare, oameni cu o cultură solidă, cu pregătire profesională solidă şi autentică, oameni care va trebui să se afle în Parlamentul României în alegerile din 2004. Este un fel al nostru de a ne ţine de cuvînt şi să nu uităm că aceşti tineri nu au nici balastul regimului comunist şi nu planează asupra lor nici o umbră de îndoială asupra unor relaţii cu Securitatea. Pe aceşti noi politicieni dorim noi să-i formăm pentru a schimba întrucîtva calitatea actului politic în România.

A consemnat Cristian GHINEA

Alexandru PALEOLOGU
scriitor

Despre dreapta

„A fi de dreapta" conotează azi foarte negativ, aproape (ba chiar sigur) implică o acuzaţie. În primul an al guvernării FSN, dl Ion Iliescu declara despre Grupul pentru Dialog Social că este de dreapta. Afirmaţie incriminatorie, fără argumente. De asemenea, în timpul manifestaţiilor din Piaţa Universităţii, acestea erau declarate „fenomen legionar", cu girul prezumtivei autorităţi de „istoric" revendicată de către cineva a cărui faimă va rămîne solidară cu mineriada din iunie 1990.

Aceste două aserţiuni exprimă o trăsătură funciară a stîngii: patosul vindicativ şi diabolizant. Acest patos se declară justiţiar, dar nu e altceva decît declanşator de calomnie şi violenţă. Este adevărat că în stadiul său iniţial el are o motivaţie justiţiară, nu rareori întemeiată, dar lunecă prea lesne spre exces. Adică: trecerea de la ceea ce am putea numi o „stîngă normală" la extrema stîngă este aproape inevitabilă. În schimb, trecerea de la „dreapta normală" la extrema dreaptă este funciarmente imposibilă. Aceasta pentru motivul foarte simplu şi destul de evident că stînga pe care am numit-o „normală", adică omeneşte de înţeles şi chiar de aprobat, stîngă ce nu repudiază valoarea individului (şi nici a libertăţii şi proprietăţii individuale) nu-şi poate totuşi reprima vocaţia ei „demagogică" (iau acum acest termen în sens nepeiorativ) şi, deci, în definitiv, colectivistă. Extrema stîngă şi extrema dreaptă au acest caracter comun. Să nu trecem cu vederea faptul că mişcările extremiste, de stînga sau de dreapta, şi cu atît mai mult statele care le-au asumat, au avut platformă socialistă. În conferinţa sa din 1922 despre sindicalismul revoluţionar, Nae Ionescu spunea, de o manieră destul de persuasivă, că dacă în zilele noastre ne vrem conservatori, nu mai are rost să ne reclamăm de la conservatorismul tradiţional, acum depăşit, ci tocmai adoptînd formula soreliană, care implică ideile de elită şi de violenţă şi care a sedus şi pe Lenin şi pe Mussolini. Lăsînd la o parte criteriile ce pot defini elitele, precum şi retorica violenţei, e clar că dreapta propriu-zisă, cea „tradiţională", nu încape într-o definiţie, ea nefiind un crez şi, cu atît mai puţin, un catehism. Asta nu că ar fi de un secularism sau de un agnosticism impermeabil, ci pentru că, fiind „liberală", nu impietează domeniul credinţei şi nici al instituţiilor ei.

Pe vremea lui Ceauşescu, am scris o dată că nu există scepticism de dreapta. Asta nu era decît o tactică, bună atunci. De fapt, scepticismul poate fi de dreapta ori de stînga, dar niciodată extremist. Potrivit cu ce spuneam mai sus, e clar că scepticismul stîngii e totdeauna periclitat de riscul lunecării acesteia în extremă, dar nu şi în cazul dreptei. Dreapta, neputîndu-se defini, poate fi identificată prin cîţiva din marii ei reprezentanţi, dar nu numai din arena (sau „spectrul", cum se zice) politicii propriu-zise, ci dintre reperele intelectuale. Bunăoară Goethe, Schopenhauer, Balzac, Burke etc.

Acum nu mai are sens să considerăm conservatorismul şi liberalismul în antiteză. Eu, bunăoară, sînt liberal fiindcă nu mai am cum să fiu junimist. Dar un liberal nu poate fi niciodată nici dogmatic, nici fanatic. E o contradicţie în termeni. Aşadar, el nu poate niciodată pune partidul mai presus de orice *(die Partei uber alles)*. Ideea de preeminenţă a „partidului" e o idee socialistă, o idee de stînga.

Ştefan Zeletin, în fundamentala sa carte despre burghezia română, face culturii române un reproş absurd, anume că a fost reacţionară, adică de dreapta, în loc să meargă paralel cu dezvoltarea progresului economic. Aceasta e o judecată marxistă: cultura în serviciul devenirii sociale, aşadar mai mult sau mai puţin propagandă. Marx însuşi a văzut mai bine, măcar în cazul acesta, că mult mai veridică era viziunea despre societatea epocii a omului de dreapta, poate cel mai complet de dreapta autor: Balzac.

După mine, marele model al dreptei, pentru noi, românii, rămîn „Junimea" şi junimismul. Adică o societate în care „anecdota primează", în care nu se zicea, *în nici un caz:* „cine nu e cu noi, e contra noastră", în care se suportau maliţiile, critica, disputa, cele mai tăioase replici şi negaţii, bunăoară splendida observaţie „motto-ul este bun" (pe care azi, după o jumătate de secol bolşevic, cei născuţi prea tîrziu ca să fi cunoscut o lume cu adevărat de dreapta, ar lua-o ca pe o intolerabilă formă de inimiciţie). E simptomatic faptul că zeflemeaua, care avea atîta preţ la Junimea şi care îşi are temeiul în paremiologia populară, este considerată azi ca o formă a vulgarităţii şi a „balcanismului" nostru, atît de prosteşte hulit.

Ca şi omul cel mai de dreapta, anume I. L. Caragiale.

Henri WALD
profesor universitar

Stînga şi dreapta, în istoria culturii

De mult „stînga şi dreapta" nu mai înseamnă doar o opoziţie politică; pendularea unor oameni şi partide între ele a ajuns să compromită însăşi distincţia lor. Măsurile de stînga pe care le iau partide de dreapta sau măsurile de dreapta pe care le iau partide de stînga nu anulează opoziţia dintre dreapta şi stînga, ci nu fac decît să sporească oportunist confuzia politică. Opoziţia dintre stînga şi dreapta este însă mult mai adîncă. Ea se află la temelia culturii: sînt cele două demersuri ale omului din clipa în care – ca singură fiinţă cuvîntătoare – a săltat din evoluţia naturii în istoria culturii. S-a ivit libertatea alegerii: consumăm prezentul, ca şi celelalte vieţuitoare necuvîntătoare, sau inaugurăm viitorul? Lăsăm cauzele să-şi producă efectele, sau transformăm cauzele în mijloace şi efectele în scopuri?

Istoria a înaintat cu stîngul; dreptul s-a mărginit să-i consolideze izbînzile. Dreapta este conservatoare, mulţumindu-se să amelioreze trecutul, respectă valorile tradiţionale şi se teme de necunoscut. Prejudecata ei este că „mai binele este principalul duşman al binelui"; stînga este orientată spre viitor, se străduieşte să schimbe rînduielile existente şi îndrăzneşte să se aventureze în necunoscut. Principiul stîngii este că viitorul, cu posibilităţile lui de „mai bine", este momentul cel mai omenesc al timpului, al istoriei.

Stînga împinge diferenţierea pînă la independenţă, dreapta opreşte autonomia pînă la limitele omogenităţii. Stînga a deschis istoriei principala cale prin care poate să-şi îndeplinească singurul ei sens: continua emancipare şi dezvoltare a individualităţii umane creatoare de cultură. Contribuţia profeţilor biblici, a filozofilor greci, a geniilor Renaşterii, a gînditorilor Revoluţiei franceze, a celor care îi continuă astăzi nu mai poate fi zădărnicită, ci doar poticnită vremelnic de diversele tiranii şi totalitarisme. S-a pus de mai multe ori întrebarea de ce dreapta românească a avut parte de minţi mai strălucite decît stînga. Un început de răspuns ar fi că la noi dreapta a avut rădăcinile în mentalitatea unei majorităţi legată mai mult de spaţiu decît de timp, mai mult de geografie decît de istorie, mai mult de trecut decît de viitor, pe care era tentată să-l boicoteze de teama necunoscutului: credinţa ei era că nu se poate gîndi autentic decît cu picioarele bine înfipte în glia străbună. Dimpotrivă, stînga era însufleţită de ideile înaintate ale Europei, care atingeau o minoritate restrînsă de intelectuali, prea puţini ca să stimuleze o gîndire mai intensă.

Restabilirea echilibrului mereu stricat dintre stînga, care clintea imobilismul dreptei, şi dreapta, care modera îndrăznelile stîngii, nu este posibilă decît într-o societate îndeajuns de matură economic, politic şi moral.

Destinul omului este să-şi dezvolte spiritualitatea prin cunoaştere şi stăpînire de sine şi nu să sporească debusolat performanţele industriale.

Nu cumva opoziţia dintre stînga şi dreapta seamănă cu complementaritatea dintre bine şi rău? Evident! Primii oameni au avut o atitudine de stînga cînd au muşcat din fructul interzis.

Sorin CUCERAI
publicist

Altfel despre locuri comune

De regulă, atunci cînd vorbim despre stînga şi dreapta avem în vedere o singură axă pe care sînt înşirate diferite doctrine politice (sau eventual partidele susţinătoare ale respectivelor doctrine). Încercăm astfel să obţinem un model explicativ cît mai simplu cu putinţă, care să ne ajute să ne orientăm rapid pe scena politică.

Totuşi, simplitatea modelului monoaxial este generatoare de confuzii. Acest model porneşte de la premisa că putem judeca lucrurile folosindu-ne de o paradigmă unică. Monismul explicativ închide în sine iluzia că sîntem capabili să elaborăm un soi de algoritm al trecerii de la stînga spre dreapta sau invers. Practic, aceasta ar însemna să pretindem că o doctrină liberală, de exemplu, poate genera o viziune socialistă, sau una a extremei drepte. Cu alte cuvinte, monismul explicativ pretinde că din orice punct al axei „stînga-dreapta" putem ajunge logic în oricare alt punct.

Totuşi, între liberalismul de dreapta şi extrema stîngă, să zicem, nu există o simplă diferenţă de grad. Extrema dreaptă nu este mai de dreapta decît liberalismul. E suficient să citim texte ale teoreticienilor celor două curente pentru a înţelege că nici una din aceste viziuni nu poate deriva din cealaltă. Pe de altă parte, e suficient să-l citim bunăoară pe Hayek pentru a înţelege cum pot deriva mişcări de extremă dreapta din curente socialiste.

Dacă simplitatea modelului monoaxial este contraproductivă, nu ne rămîn decît două soluţii: fie renunţăm să mai explicăm doctrine şi mişcări politice în termeni de „stînga", „dreapta" sau „centru", fie construim un alt model, mai elaborat. Renunţarea nu mi se pare o soluţie. Ar însemna să ne privăm, în acest domeniu, de capacităţile noastre intelectuale, să refuzăm posibilitatea însăşi a oricărei analize. Merită, atunci, să explorăm cea de a doua variantă.

Modelul biaxial propus de mine este construit pornind de la două paradigme. Acestea derivă din cele două modalităţi posibile de a defini omul. Pe de o parte, omul poate fi definit într-o manieră negativă, ca individ sau cetăţean, aşadar făcînd abstracţie de orice atribut pozitiv care i-ar putea fi conferit (vîrstă, sex, statut social sau economic, etnie, apartenenţă religioasă etc.). Pe de altă parte, omul poate fi definit în sens pozitiv, în funcţie de unul sau mai multe atribute pozitive pe care le posedă.

Fiecare din cele două modalităţi de definire a omului generează o paradigmă politică distinctă. Voi numi „liberală" paradigma derivată din definiţia negativă a omului, şi „socialistă" paradigma opusă. Faptul că putem opera cu aceste două paradigme poate fi pus în evidenţă şi printr-o analiză sumară a două tipuri de discurs referitoare la conflictul din Iugoslavia. Astfel, pe de o parte, discursul NATO conţine în principal termeni precum „cetăţeni", „încălcări ale drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti" ş.a.m.d. Pe de altă parte, discursul românesc este construit pornind de la termeni ca „sîrbi", „albanezi", „americani". Cele două tipuri de discurs sînt perfect paralale: ele nu se adresează aceloraşi urechi şi pun în joc filosofii diferite. Primul aparţine evident paradigmei liberale, iar al doilea – celei socialiste.

Cele două paradigme dau seama de structura politică în care se inserează viaţa politică a unei naţiuni. Analiza discursului predominant ne permite să identificăm paradigma din care derivă valorile politice majoritare şi structura căreia îi aparţin aceste valori. Putem astfel vorbi despre o structură politică liberală şi despre una socialistă.

Fiecare din cele două structuri îşi defineşte propria sa axă „stînga-dreapta". În ceea ce priveşte structura socialistă, partea stîngă a axei aparţine acelor doctrine şi mişcări politice care pun accentul pe atribute pozitive raţionale, iar partea dreaptă aparţine celor care ţin cont mai ales de atributele pozitive naturale, sau destinale. De exemplu, „muncitor industrial" este un atribut raţional: muncitorii industriali reprezintă o categorie economică rezultată din procesul de diviziune raţională a muncii. Pe de altă parte, „român" este un atribut natural. A te naşte în România din părinţi români ţine de destin, de soartă şi nu de vreun procedeu strict raţional de diferenţiere.

Cel puţin unele atribute pozitive sînt ambigue; ele pot fi definite fie ca atribute raţionale, fie ca atribute naturale. De exemplu, „patron" poate fi definit ca un atribut raţional, la fel ca şi „muncitorul industrial". În acelaşi timp însă, patronul este un conducător. Faptul că el îi conduce pe alţii poate fi interpretat ca rezultat al destinului, al sorţii, al unei întîmplări misterioase. Patronul este un conducător apărut în urma unei selecţii naturale. De aceea, doctrinele şi mişcările politice care îi privilegiază pe patroni în calitate de lideri naturali aparţin socialismului de dreapta.

Trecerea de la socialismele de stînga la cele de dreapta (sau invers) devine astfel comprehensibilă. E suficient să înlocuieşti un atribut raţional cu unul natural (sau invers) pentru a trece dintr-o parte a axei în cealaltă. De exemplu, a fost suficient ca Miloşevici să înlocuiască atributul „muncitor" cu atributul „sîrb" pentru ca Iugoslavia să treacă de la un socialism de stînga (comunismul titoist) la unul de dreapta.

Cele două direcţii ale axei socialiste pot fi aşadar identificate în funcţie de tipul de atribut pozitiv pus în joc. Apropierea sau depărtarea de centrul axei se măsoară însă după un alt criteriu – gradul de coerciţie considerat necesar pentru a valoriza atributul sau setul de atribute pozitive perceput ca definitoriu de către o doctrină sau o mişcare politică socialistă. Cu cît nivelul de coerciţie este mai scăzut, cu atît sîntem mai aproape de centru. Gradul minim de coerciţie este cel oferit de practicile curente ale democraţiei politice. Cu cît democraţia este mai limitată, cu atît ne apropiem mai mult de extremele axei.

În cazul structurii liberale, cele două direcţii ale axei se definesc în funcţie de modul în care se raportează la piaţa liberă. Dreapta liberală consideră că piaţa liberă este o instituţie perfectă; în consecinţă, ea elaborează diverse teorii numite „ale eşecului guvernării" prin care încearcă să arate că intervenţia statului în economie produce în general (dacă nu chiar întotdeauna) dezordine, cu consecinţe negative asupra vieţii indivizilor. Stînga liberală, dimpotrivă, tinde să elaboreze teorii ale „eşecului pieţei", acceptînd într-o măsură mai mică sau mai mare intervenţionismul.

Centrul axei liberale se defineşte în funcţie de toleranţa reciprocă. Anarho-liberalismul, de exemplu, este absolut ostil oricărei teorii intervenţioniste şi se plasează astfel în zona extremei drepte liberale. La polul opus se situează social-liberalismul radical, care tinde să identifice libertatea cu anarhia.

Am limitat drastic numărul de exemple concrete şi am renunţat, cu părere de rău, la analiza vieţii politice româneşti folosind ca instrument de lucru noul model. Mă consolez totuşi cu gîndul că cititorul are deja la dispoziţie toate elementele necesare pentru a dezvolta pe cont propriu punctul de vedere prezentat aici.

Z. ORNEA

Alternative

Profesorul meu Mihai Ralea, scriind, în octombrie 1937, în *Viaţa Românească,* despre cartea lui Emil Cioran *Schimbarea la faţă a României,* observa că „un om de dreapta se deosebeşte totdeauna de unul de stînga, oricare ar fi celelalte deosebiri de detaliu, prin faptul că cel dintîi e sensibil la *ideea de ordine şi de ierarhie,* pe cînd cel de al doilea mai ales la ideea de *justiţie.* Omul de dreapta urmînd ordinea e în genere un conservator chiar cînd, ca dl Cioran, doreşte o revoluţie eroică. Concepţia naţionalistă nu e numaidecît apanajul dreptei. Ea devine instrumentul acesteia prin diversiunea pe care o produce în mod demagogic, căutînd să apere privilegii şi situaţii cîştigate prin necesitatea unităţii naţionale care trebuie să intervină în orice cucerire. Totalitarismul naţionalist acceptă injustiţia şi se clădeşte pe ea, fiindcă admite implicit drepturi cîştigate şi situaţii de «statu quo». Întreţinînd mereu o stare de panică naţională, agitînd spectre şi pericole ce ameninţă integritatea naţiunii, dreapta face apel la renunţarea îndreptării nedreptăţilor şi cere mereu amînarea revendicărilor lor, în faţa unui pericol presupus mai mare şi mai urgent, în faţa unui inamic exagerat ca gravitate, dacă nu chiar pur şi simplu fictiv. Stînga, din contră, crede că nici un pericol social nu se poate funda altfel decît pe dreptate. Dreapta va trebui astfel să facă mereu politică de expedient, de fascinaţie, de hipnoză socială, prin fast şi propagandă. Stînga va lucra, din contră, mai organic, mai lent, mai modest pentru permanenţă. Nedreptăţile pe care le denunţă stînga sînt de ordin material, în legătură cu prejudicierea cetăţenilor. Evident, dreapta va trebui să nege cu dispreţ aspectul trivial al repartiţiei economice şi să ţie un ton înalt idealist, mizînd pe suflet, «spiritualitate» şi eliminînd «a priori» vulgarităţile stomacului.“ Şi adăuga: „În ce ne priveşte, sîntem sensibili pînă la indignare şi revoltă la orice nedreptate. Deci sîntem oameni de stînga, adică la polul opus dlui Cioran“.

Drepte şi judicioase aceste distincţii între dreapta şi stînga ale lui Mihai Ralea, valabile, cele mai multe, şi astăzi. (De aceea, tocmai le-am invocat, citîndu-le). Să menţionez, ca amendament, că nu stînga, ci extrema stîngă a devenit după război, în anii comunismului, la noi (nu numai!), naţionalist-extremistă, cu toate gravele consecinţe implicate. Aş mai observa că, tot după război, dar nu la noi, ci în ţările occidentale avansate, partide de dreapta, ajunse la guvernare mai îndelungată, au clădit sub raport economic structurile acelor ţări (pînă la infrastructură) îngăduind, apoi, prin jocul democraţiei electorale, venirea unor guverne de stînga (social-democrate) care au reparat injustiţiile sociale. Şi, oricum, justiţia socială se poate împlini numai în economii puternic consolidate. Iar în recesiunea economică de astăzi (sensibil accentuată), nici în ţările avansate, guvernate de partide social-democrate (singure sau în coaliţie cu alte partide de stînga sau centru stînga), nu se poate remedia rata inflamată a şomajului. Şi ce nedreptate mai mare poate fi decît discriminarea în sfera muncii, cînd înte 8-10% din oameni nu pot dobîndi un loc de muncă, fiind nevoiţi să trăiască (totuşi, aproape decent) din ajutor de şomaj şi ajutor social?

Dar, cu toate acestea, ideea lui Ralea că un om de dreapta e stăpînit de ideea de ierarhie şi de ordine, pe cînd cel de stînga e preocupat mai ales de valoarea justiţiei pe toate planurile, (deci nu numai sociale) rămîne, în principiu, repet, şi astăzi valabilă. E o definire politologică cu care se poate opera cu bune rezultate. Pentru că dihotomia dreapta-stînga e, şi ea, deplin valabilă, trebuind să fie înţeleasă cum se cuvine. Ideea, cu o anume putere circulatorie, că stînga e, astăzi, la noi, compromisă datorită extremismului de stînga comunist, nu mi se pare că poate fi acceptată. Mai curînd ar trebui să meditäm la specificul nenorocit al economiei româneşti (cît mai vieţuieşte abia palpitînd). Ceea ce e necesar, acum, aici, este ideea obligatorie a reformei, altfel zicînd a restructurării. De un deceniu s-au tot perindat la guvernare partide care se socotesc de stînga şi, acum, de dreapta sau de centru dreapta. Deopotrivă amîndouă tipurile de guvernare au tot vorbit sau vorbesc de reformă, fără a o face. Acum, cînd s-a ajuns la fundul sacului, şi el zdrenţuit, se pare că, la orizont, sînt semne că se ţinteşte, ultimativ, spre reformă. Cît de intensă, cuprinzătoare şi eficientă va fi această plănuită (anunţată) reformă, urmează să se vadă (căruia dintre noi îi va fi dat să ajungă pînă la capătul tunelului?). Şi, mai ales, dacă vor intra sub incidenţa reformei şi „nucile tari“ ale economiei româneşti, clădită, în anii totalitarismului comunist, şui şi aberant, încît, azi, nu interesează (nu pot să intereseze) investitorii străini serioşi. Ideea că se poate asigura odată cu reforma şi protecţia socială mi se pare naivă şi inoperantă. Această reformă vitală presupune, obligatoriu, disponibilizări de personal muncitor. E asta o treabă (o misiune) a unor partide de stînga? Mai curînd, aş spune, e treaba unor partide de dreapta. Fenomenul, de altfel, s-a petrecut aidoma în acele ţări foste socialiste din preajma noastră, unde reforma a izbîndit. Apoi a venit rostul partidelor de stînga care, cîştigînd alegerile, au preluat guvernarea, încercînd fie a resorbi forţa de muncă, fie a încetini ritmul socotit prea accelerat al reformei. Din această perspectivă privind lucrurile, e, la noi, greu de deosebit între doctrina ideologică de stînga şi de dreapta, în cazul partidelor politice. Pentru că misiunea lor fundamentală, odată ajunse la guvernare, e, totuşi, aceea de reformă. Şi, din păcate, nu am avut, deocamdată, a constata, o apăsată voinţă politică pentru a o înfăptui. Excludem din discuţie verbiajul politic electoralist. Important e esenţialul, adică reforma. Să nutrim nădejdea că acest guvern de centru dreapta (în care, aflăm, totuşi, pentru a bulversa probabil toate distincţiile clare, şi un partid social-democrat, deci de stînga) va înfăptui reforma sau măcar o va duce pînă aproape de liman? Sau, supremă contradicţie, această misiune va reveni unei guvernări a partidelor care se socot a fi exclusiv de stînga? Adică actualei opoziţii, adusă de electorat (cum arată sondajele) la putere. Să nu ne trezim cu o guvernare PDSR-PNŢCD (plus aliaţii acestuia din Convenţia Democrată) pentru a scoate, împreună, ţara din impas, continuînd sau desăvîrşind reforma. Nu e exclusă nici această alternativă. Greu de răspuns acestor vitale alternative. Şi aceasta pentru că, la noi, totul e răsturnat şi de-a-ndoaselea.

Dar, dincolo de aceste încurcate alternative, rămîne, totuşi, în picioare deosebirea fundamentală între valorile (principiile) omului de dreapta şi ale celui de stînga. E o dihotomie, nu numai politologică, valabilă azi ca şi mîine. Şi întotdeauna vom distinge imediat, chiar şi dintr-o conversaţie, nu numai din scris, pe omul de dreapta de cel de stînga. Sînt, aici, în joc valori supreme ale umanităţii şi sînt încredinţat că, în condiţiile permanentizării injustiţiei, stînga va continua să domine şi să triumfe, născînd chiar noi forme de utopie socială.

Viitorul democraţiei

Sfidările sfîrşitului de mileniu, noile realităţi – economice, politice, geopolitice – impun o redefinire a tuturor noţiunilor cu care operează ştiinţele sociale. Marile bătălii electorale se desfăşoară pentru cîştigarea centrului. Puţine partide, în toată lumea, îşi mai declară o apartenenţă pură, de stînga sau de dreapta, şi chiar cînd o declară, soluţiile practice muşcă din ambele ideologii, cu condiţia ca ele să placă unui electorat virtual. Conflictele şi opoziţiile lumii contemporane (Iugoslavia, Europa, globalizarea), nu îşi situează luptătorii de ambele părţi ale liniei imaginare dintre dreapta şi stînga, ci trasează o nouă linie între vocile stîngii şi ale dreptei. Nu sînt puţini acei care consideră această diviziune inadecvată lumii contemporane. Vă prezentăm mai jos fragmente dintr-o discuţie pe această temă, în cadrul unui colocviu UNESCO, între filozoful american de stînga ***Michael Walzer*** *şi sociologul francez* ***Alain Touraine****. (M. B.)*

Alain Touraine: Regimurile autoritare au dat înapoi. În urmă cu vreo zece ani, în cele două Americi, politicieni şi sociologi de calitate au scris o serie de cărţi despre sfîrşitul regimurilor autoritare din America Latină, dar au fost suficient de prudenţi pentru a nu anunţa victoria democraţiei. Se poate spune, într-adevăr, că regimurile autoritare se retrag, dar asta nu înseamnă că democraţia progresează, deoarece dictaturile sînt înlocuite fie de haos, fie de dominarea unor elite. Dincolo de definirea formală a democraţiei – alegerea liberă la intervale regulate a conducătorilor de către ansamblul cetăţenilor – este cazul să ne întrebăm în ce fel sînt satisfăcute cele trei exigenţe necesare ideii de democraţie. În primul rînd, limitarea puterii statului şi deci existenţa unor reguli ale jocului. Nu se poate nega că acest aspect a progresat. În multe ţări, după modelul Statelor Unite, a fost instituţionalizat un sistem de control al constituţionalităţii legilor. Al doilea element: reprezentativitatea democraţiei. Aici, concluziile sînt mai degrabă negative. Consider că a apărut o distanţă, o absenţă a unor relaţii limpezi între reprezentaţi şi reprezentanţi. Adaug, pentru a relua o temă dezvoltată de Michael Walzer, la fel de frecvent ca şi de mine, că în ţările noastre occidentale, ca să vorbim doar despre ele, o proporţie importantă a populaţiei, între un sfert şi o treime, este exclusă, oamenii nu pot fi reprezentaţi pentru că sînt eliminaţi din viaţa socială. A treia temă prezentă în ideea de democraţie este cea cetăţenească, idee intrată într-o criză profundă. Ne definim din ce în ce mai puţin prin ceea ce facem şi din ce în ce mai mult prin ceea ce sîntem: sex, vîrstă, etnie, naţionalitate, religie etc.

Între lumea globalizată a economiei şi această fragmentare culturală, instituţiile sociale, dar mai ales cele politice, îşi pierd din importanţă. Toată lumea cunoaşte formularea conform căreia statul naţional este prea mare pentru rezolvarea micilor probleme şi prea mic pentru rezolvarea celor mari. Este o glumă tristă şi adevărată, dezvăluind faptul că instituţiile politice la nivel local şi naţional nu mai au nici o relaţie cu realitatea.

Mă deosebesc de Michael Walzer, deoarece eu consider că problema democraţiei nu este cea a repartizării bunurilor, ci problema drepturilor.(...) Cred că locul central deţinut odinioară de apărarea drepturilor civice, apoi a celor sociale, este astăzi preluat de apărarea drepturilor culturale. Pentru a cita o veche formulare a lui Adorno, trăim în mijlocul unei industrii culturale în plină expansiune. Producţia bunurilor simbolice este mai importantă astăzi decît cea a bunurilor materiale. Producţia de masă ne influenţează şi personalitatea şi cultura. Trebuie să combinăm unitatea lumii economice cu diversitatea culturală. Aceasta este problema din inima dezbaterii democratice contemporane. Într-o măsură mai mare decît în trecut, democraţia reprezintă subordonarea organizării sociale unui principiu nesocial, cel al libertăţii umane. Nu cred că definirea democraţiei se poate face prin justa repartiţie a bunurilor. La sfîrşitul secolului ne-am dat seama că cea mai corectă definiţie a democraţiei este cea care se opune intolerabilului.

Michael Walzer: Nu cred că am divergenţe fundamentale cu Alain Touraine. Dar cred că democraţia pretinde o formă de repartizare a bunurilor. În cea mai mare parte a lumii, acum, democraţia este singurul regim politic legitim. Măcar se respectă aparenţele. Cultura democratică este mult mai dificil de găsit. Ea este cu totul absentă din unele părţi ale lumii şi se menţine cu greu chiar în ţările unde practicile democratice sînt mai bine înrădăcinate: acceptarea pluralismului, dreptul la opoziţie, sistem organizat pentru înlocuirea conducătorilor, dreptul de asociere şi presa... Această cultură democratică are greutăţi chiar la ea acasă, mă refer la Statele Unite. Am observat cum se transformă organizaţiile politice şi campaniile electorale din cauza rolului televiziunii. (...) Grupurile mai slabe nu sînt în stare să strîngă bani suficienţi, nici să-şi creeze instituţii destul de puternice şi recurg la o gesticulaţie, finalmente, violentă.

Alain Touraine: După părerea mea, democraţia de mîine se va defini prin respectul faţă de dreptul fiecăruia de a fi un subiect. Democraţia este politica subiectului. Asta implică o altă consecinţă: creaţia şi apărarea democraţiei funcţionează doar în stare de conflict. Voinţa de a fi un subiect, de a fi liber şi creator se izbeşte de două mari obstacole: dominaţia pieţelor şi primejdiile reprezentate de comunitarism. Nu am impresia că toată lumea vorbeşte despre democraţie. Dacă priviţi astăzi lumea, în special noile ţări industrializate şi economiile emergente, veţi vedea cum, la fel ca la sfîrşitul secolului XIX, în Germania şi Japonia, liberalismul economic se combină cu autoritarismul politic şi naţionalismul cultural.(...)

Michael Walzer: Intelectualii laburişti din Marea Britanie vorbesc despre noi concepte politice, depăşind opoziţia dintre stînga şi dreapta. Mărturisesc că nu-mi dau seama cum va fi. Este o viziune pe care nu pot să mi-o însuşesc. După părerea mea, nu există o politică democratică în afara unei opoziţii decise faţă de autoritarism, sub toate formele lui.

Alain Touraine: Cred, cu tot atîta hotărîre, că nu poate exista viaţă democratică în afara organizării şi polarizării dezbaterii politice. Altfel spus, nu există democraţie dacă nu definim stînga şi dreapta, deoarece aceste cuvinte, aşa cum au fost inventate ele în Franţa, asigură relaţia între social şi politic. Dreapta spune: logica sistemului, logica pieţei, a tehnologiei, a comunicării şi a informării trebuie să triumfe. Dimpotrivă, astăzi stînga se defineşte prin faptul că se plasează în punctul de vedere al actorilor. Situaţia este, într-un anume fel, invers decît cea din secolul trecut cînd se spunea că dreapta este individualistă şi stînga colectivistă.

După ***Le Monde,*** *16 decembrie 1997*

UN „TEST DE LA CAPĂT“ AL FAPTULUI RELIGIOS

– André SCRIMA în dialog cu Andrei PLEȘU –

(urmare din numărul 331)

© B. Lupescu

Traseu personal și ortodoxie

A.P. Îmi permit o întrebare indiscretă, directă. Dumneavoastră, din tot ce am cunoscut eu ca eminență ecleziastică, sînteți un *unicum* în sensul că nu aveți grimasa unei confesionalități agresive, aveți dimpotrivă deschidere și nuanță. Ce înseamnă, pentru dumneavoastră, ortodoxia?

A.S. Aș face, înainte de a încerca un răspuns, două rectificări necesare. Nu sînt o „eminență ecleziastică“; sînt doar un membru al Bisericii, ca și dumneavoastră, și un monah (sau încerc să fiu unul). Or, chiar după cele mai riguroase definiții vechi din Dreptul canonic, monahul nu aparține clerului instituțional. E un „laic consacrat“, care a făcut „voturile“, făgăduințele de viață religioasă, duhovnicească. Atît: și asta e ceea ce m-a interesat dintotdeauna fundamental. Că, de fapt, cu trecerea vremilor și prin aranjamente repetate, monahul poate fi ordonat diacon, preot (mai merge), dar mai ales „sfințit“ episcop (sau și mai și...) e în afara tradiției dintîi, genuine. Cît despre a fi un *unicum*, pot să vă asigur că sîntem mulți cei care, știuți sau neștiuți, străbatem întru același spirit căile acestei lumi sub-lunare...

În ce privește întrebarea însăși, aș spune că mă împingeți pe un teren dificil, delicat, accidentat. Știți ca și mine că nu răspunsurile nete și rapide sînt cele mai adaptate interogațiilor mereu „deschise“. Pe de altă parte, o asemenea încercare de răspuns ar angaja, inevitabil, și elemente auto-biografice: or, din această perspectivă, cred că reprezint mai degrabă un caz de figură atipic. Nu mi se pare că aș avea ceva interesant, ceva „exemplar“ de spus. Să încercăm totuși să spunem „ceva“...

De cînd mă amintesc ca „existînd“, mă știu mistuit de nesațiul cunoașterii. Act exigent, vivifiant. Nu ca informație, curiozitate, cumul de concepte abstracte. Ci ca dorul însuși al „Ființei“ de a trece dincolo de ea. (Bineînțeles, undeva în toate acestea se ascundea și „Iubirea“, cu majusculă, „cerească“; dar asta nu puteam s-o înțeleg încă.) Științele de tip fizico-matematic ce mă rețineau atunci (am fost un timp asistentul lui Anton Dumitriu) sau filozofia occidentală „clasică“, de la care deprindeai fascinația ascuțită a spiritului „întrebător“, liber – nu duceau încă destul de departe. De unde urmau o căutare reînnoită, lecturi, studiu. Așa am dat – grație bibliotecii familiale – peste primele texte relevînd aș spune nu de „religiile“, ci de tradiția orientală (hindusă, budistă, islamică: Arnold, *La lumière d'Asie*, Alexandra David-Neel, fragmente din *Upanișade*, *Coranul* în traducerea lui Kasimirsky – azi perimată, și alte cîteva. Or, departe de a mă respinge sau a-mi apărea drept incomprehensibil, „exotismul“ lor mă atrăgea, îmi vorbea, semnifica. Ce anume? – cred că mi-am dat destul de curînd seama. După cum crucea cardinalității pe care se înscrie universul în imensitatea lui deschisă își are necesarmente centrul acolo unde ți se dă să începi tu însuți propria căutare, „exotismul“ pe care îl evoc acum marca un apel deturnat spre un centru: or, ca atare, acesta nu poate fi decît „interior“. Cît despre „cunoașterea“ mereu fremătîndă, nu sugera ea oare ultima aspirație, ultimul paradox: să ajungi să „atingi“ inaccesibilul, Absolutul cel Viu (fără iluzie, fără proiecții psihologice). Or, și una și alta (exotismul și cunoașterea) manifestă două componente calitative ale „universalului“. Cînd, în 1946-1947, mi s-a dat să întîlnesc ortodoxia ca tradiție spirituală vie (în jurul celui ce era, el însuși, „Ioan cel Străin“: ce denumire „exotică“!), ea, ortodoxia, mi-a apărut ca de la sine prezentă în acel „centru“ purtător de orientare universală: centru totodată „lăuntric“ și „în afară de lume“. Acolo, descoperind adevărata predanie intelectuală a ortodoxiei *(Apoftegmele Părinților pustiei*, Grigore de Nyssa, Maxim Mărturisitorul, Simeon Noul Teolog, Grigore Palamas și alții...), tradiția răsăriteană revenea „întru ale sale“... Personal am înțeles că ea nu era străină căutării mele de pînă atunci. Dimpotrivă. Pe urmă, mai tîrziu (noiembrie 1956), după intrarea pe calea monahală, a venit neverosimila plecare în India. (De unde, de fapt, nu mai e întoarcere, ci doar continuă „trecere mai departe“...) După cum vedeți, ca să închei această încercare de răspuns la întrebarea dumneavoastră, mi s-au dăruit, prin ortodoxie, înțelesuri vii, pînă atunci căutate și nădăjduite.

A. P. Ca o încununare a unor exotisme consumate?

A. S. Și asumate. Și depășite.

A. P. Pe care nu le-ați găsit în altă parte?

A. S. Iată o întrebare ultimativă, de la capăt cumva. Cu atît mai bine. La acest tip de întrebări, răspunsul nu vine sub forma unui discurs *ad rem*, a unui demers demonstrativ. El „coboară“: îți dai seama că l-ai primit cînd întrebarea însăși s-a „evaporat“ *(s'est évanouie. „It melted into air, into thin air“*, cum ar spune Shakespeare). Nu mai e „altă parte“; nu mai e concurență, tensiune între „superior“ și „inferior“. Ceea ce se dezvăluie împlinește căutarea și, fără confuzii sau concordisme facile, trece dincolo de întrebările anterioare, subalterne.

Profit totuși ca să adaug cîteva precizări ținînd de evenimente și circumstanțe trăite. La epoca adolescenței mele în căutare „exotică“ despre care vorbeam mai înainte (anii '40-'50), creștinismul nu era aparent dincolo de rutina de mult stabilită. Ortodoxia (rapid și nesatisfăcător spus) se desfășura între zona instituțiilor socio-statale („Biserica neamului“ sau „Biserica Statului“, oricare ar fi fost capul acestuia, rege, prinț, dictator) și zona „arhaicului“, a popularului. Cu o mică excepție (asupra căreia voi reveni) era cu totul absentă din efervescența și aș zice „dramatismul“ culturii europene a timpului. În schimb, inevitabil, tot cu titlu de cultură, citeam intens, ca mulți alții, bogata literatură și gîndire catolică, parte integrantă a culturii occidentale și, deci, implicit, universale. De altfel, operele majore ale acelor mari Părinți ai Răsăritului amintiți mai înainte le-am citit în franceză și germană, traduse și comentate cu măiestrie de niște excelenți autori catolici. Pe mulți dintre aceștia, mult mai în vîrstă ca mine, aveam să-i cunosc mai tîrziu (dominicani, iezuiți, benedictini, alții) și adesea am stabilit între noi legături de înaltă și durabilă amiciție. Cu riscul de a părea indiscret, vă cer voie să menționez că în anii '60 am fost eu însumi profesor la o celebră universitate dominicană de lîngă Paris, Le Saulchoir, urmașă a marilor tradiții de filozofie și gîndire reflexivă urcînd pînă în Evul Mediu. (Printre „studenții“ mei se număra și un viitor cardinal...) Ceea ce aș voi să subliniez e că niciodată nu am simțit eventuale „sugestii“ sau aluzii la o posibilă convertire la catolicism. (Cam pînă la ultimul război mondial, aceasta era implicit, și uneori explicit, o obsesie între cele două Biserici.) Fapt datorat nu numai curtoaziei firești a celor despre care vorbesc; era și urmarea redescoperirii tradiției ortodoxe răsăritene de către admirabilii cercetători și „ecumeniști“ catolici la care m-am referit. Nu se prea știe, de pildă, în sînul ortodoxiei contemporane (lipsă de curiozitate și în egală măsură lipsă de informație) ce prezență determinantă – ca persoane individuale sau reluări de texte și problematică – a avut ortodoxia la conciliul Vatican II. În acele momente îmi reveneau, vii (pentru că erau și ei necesarmente citați la momentul cerut), acei extraordinari purtători de cuvînt ai gîndirii ortodoxe ruse ai veacului XIX (prelungit în primele decenii ale veacului XX), de semnificație și portanță imediat universală: Dostoievski, Khomiakov, Berdiaev, Bulgakov erau printre ei. Aș îndrăzni să vorbesc tot aici, întrucîtva „mediat“, despre episodul culturii române a anilor '30, ce a fost raportat în genere la Nae Ionescu și la discipolii săi. Se simțea, atunci și acolo, cred, comuniunea dorită cu via și viguroasa cultură europeană a timpului. Dar, după un *fatum*, s-ar zice, al acestor meleaguri, clișeele politico-folclorice au prevalat și totul s-a împotmolit într-un naționalism ortodox.... Aș risca să spun (formularea nu e prea fericită) că ar fi de dorit prezența unei „societăți civile“ în sînul Bisericii ortodoxe de azi: între aparatul ierarhic instituțional (forțat pentru moment să se resurseze repetitiv în același mediu) și „masa poporului“. Bineînțeles, această „societate civilă“, adică ceea ce ar fi analog ei în sînul Bisericii, s-ar alcătui mai ales din intelectuali, intelectuali ai „reîncepuțurilor“ aș preciza: altminteri spus, fără a ignora – critic – pozițiile exprimate anterior în cultura română în această privință, să se reia – într-o perspectivă altminteri exigentă, gravă, a modernității, a unei modernități deschise spiritului – întrebările mereu esențiale. Dacă va mai fi timp și vom avea entuziasmul necesar.

© B. Lupescu

A. P. Atunci putem defini ortodoxia ca o formă subtilă, deschisă, înțeleaptă și asimilatoare a aceleiași idei pe care, într-o formă brutală, fundamentalistă și exclusivistă, o exprimă apărătorii superiorității ei?

A. S. E o formulă ce merită, mi se pare, o atenție reînnoită. Desigur, e vorba aici de aspectul „fenomenologic“ al ortodoxiei: aspectul ei concret, altminteri spus, cu discrepanțele, confuziile, decalajele rezultate dintr-o stare de fapt, ce ține de devenirea istorică, socio-culturală mai precis, deja menționată. De aici nevoia de durată activă pentru a regăsi nivelul dintîi, numit de dumneavoastră. El l-ar putea rectifica, „mîntui“ chiar, pe cel de al doilea – din păcate încă destul de apăsător de prezent. Într-o perspectivă mai cuprinzătoare însă – considerînd ortodoxia ca reprezentantul simbolic, emblematic al Orientului creștin, după cum Roma reprezintă Occidentul –, aș încheia citînd un verset venit dintr-o altă tradiție orientală (arabă). Poate părea cam prea evident, naiv chiar: dar vorbește în numele acelor evidențe prime și ultime, cele mai repede date uitării: „Orientul și Occidentul aparțin lui Dumnezeu; oriunde te întorci, acolo e fața lui“.

iunie 1994

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Casa şcoalelor

Punga cu apă

ascultînd ştirile – tot mai împietrite în proiecte – despre greva generală din învăţămînt – în căldura asta clocotitoare din 15 iunie (legătura cronologică nu o fac decît acum cînd văd scrise cifrele pe hîrtie – semn că bate în noi, nevăzut, un ceas biologic care funcţionează uimitor) mă apucă un dor nebun de-o bătaie cu apă.

încep în gînd să conjug verbul „a se bate cu apă". ***A se bate?***

a arunca pungi cu apă cel puţin de la etajul întîi, picilor de la parter nefiindu-le permise asemenea rafinate jocuri – pedepsite, de altfel cu mustrări pilduitoare, de toată ruşinea, în faţa clasei. fără urmă de ranchiună – rămîneau uscaţi doar ochelariştii şi tocilarii, stropiţi din greşeală, deci nevinovaţi.

cămăşi ude leoarcă, pantaloni, ce mai îndrăzneală, chiar şi sarafane

vorbe goale, fiindcă

mediile sînt încheiate, premiile ştiute, de răcit pe aşa cuptor – neam.

vii la şcoală doar aşa – să pui la cale vacanţa, la care bunici, în care tabără, cu ce profă, care băieţi mai vin de la voi din clasă şi tot felul de cancanuri picante săvîrşite în ultima săptămînă de şcoală – cînd parcă nimic nu mai contează.

şomă s-a apucat de frînghii şi s-a urcat (toată) noaptea pe schela de la bisericuţă, nu era singur, era cu ene. cine i-a văzut? da' tu de unde ştii? corina s-a pupat cu mircea. îl iubesc pe tipul cu canadiana bleu care trece în fiecare zi prin faţa şcolii. şi eu. da' ce, eu am zis prima. mergem la clujana să ne cumpărăm sandale. dacă te lasă, vino şi tu astă-seară pe la cofe şi pe urmă ne plimbăm pe străduţe. pe noi ne lasă pînă la nouă. cireşul de pe pasteur s-a copt, şi cel de pe iatropol, da' nu merge, au cîine. nu, voi nu, că nu ştiţi să alergaţi şi ne prinde – astea-s chestii de bărbaţi. cînd rula mannix, bîntuia epidemia secretarelor super-docile-şi-utile, cînd a fost kojak – era moda rasului-în-cap-cu-acadea-în-colţul-gurii – numa' bună pentru originali şi protestatari (cel puţin aşa se auzea din cancelarie: adică ce-ai vrut tu să demonstrezi cu asta, rusule?)

şi iar bufnitura unei pungi care loveşte asfaltul încins şi toată lumea se aruncă pe ferestre să vadă cine a fost norocosul de acum.

în timpul ăsta mecanicul umbla cu ciocanul în vînt după vreun fraier nu prea iute de picior... era de fapt o beţie isterizantă cu apa, fiindcă chinul luase sfîrşit pentru trei veşnicii pline pînă în septembrie, oricum, sună ca de pe o altă galaxie şi cîte nu se întîmplă pînă atunci

mă gîndesc cu tristeţe ce-o fi în sufletul şcolarilor de acum, de săptămîna asta, cînd nu mai are nici un haz bătaia cu apă, cînd poţi să deşerţi toată marea în curtea şcolii şi nimeni nu mai ieie scandalizat din cancelarie să-ţi facă morală

fiindcă nu mai merită

să fie asta şi morala?

Oana DAVIDESCU

Bazar

Micul întreprinzător inventiv

Comerţul de tarabă a fost mult blamat, din motive estetice. Ba, chiar, pe alocuri defiinţat. Sigur că înşiruirea monotonă a tarabelor neglijente cu acelaşi tip de produse repetate la nesfîrşit nu bucură ochiul. Reprezintă una din petele de anti-culoare ale Bucureştiului, alături de cîinii de care rişti să te împiedici atunci cînd ocoleşti o grămăjoară de gunoi sau o maşină parcată prea familiar pe trotuar (ceea ce face din promenadele în capitală adevărate curse cu obstacole, gen drumul lui Hercules din jocul cu acelaşi nume).

Tarabele nu bucură ochiul, dar au cu totul alt efect asupra buzunarului. Sau asupra psihologiei purtătorilor de buzunare mai puţin burduşite, care-şi doresc să şi le protejeze, pe cît posibil. Sau măcar să li se dea impresia că nimeni nu atentează, agresiv şi pe faţă, la odorul lor. În magazinele de lux, consumatorul mai timid şi mai puţin versat trăieşte această senzaţie: cea a prăzii asupra căreia vînzătorul, de multă vreme în aşteptare, se repede cu o politeţe-capcană, agresivă. Pentru consumatorul de vîrstă medie, această atitudine este cu atît mai neplăcută, cu cît îi evocă vremurile de agresivă amintire: anii '80, cînd vînzătorul era stăpînul nostru, pentru că eram la mîna lui şi făceam (pe cît puteam) sluj.

Micul întreprinzător de tarabă nu este nici el străin de agresivitatea supraprotectoare. Te strigă, te îndeamnă, ţi se bagă pe sub piele. De ce l-am numit inventiv? Căci moravurile sus amintite sînt vechi de cînd lumea. Micul întreprinzător (de multe ori, fost disponibilizat) a-nceput să-nveţe meserie. Să se mai civilizeze. Agresivitatea instinctivă se converteşte într-o atitudine participativă, simpatetică: cumpăraţi de la mine, pentru că este ieftin. Desigur, şi bun, dar nu asta-i pe primul plan. Pe primul plan e protecţia buzunarului.

Urmează, apoi, adoptarea altor accesorii, cîndva, prohibite: de pildă, ambalajul. Tarabagiii ştiu, acum, că produsul, oricît de neînsemnat, se pune în pungă.

Nu lipseşte nici reclama, care se manifestă prin strigăte mai puţin violente şi mai bine orientate. Alte înnoiri se leagă de relaţiile cu tovarăşii de breaslă (şi de tarabă) şi cu clienţii. Între colegii de tejghea a apărut o solidaritate îmbucurătoare: dacă unul dintre ei nu are un produs, îl promovează pe cel de alături, care îl posedă. Relaţiile cu consumatorii au evoluat în sensul fidelizării: tarabagiii se străduiesc să-şi cunoască şi recunoască muşteriii şi să le satisfacă cererile capricioase.

Singura lor hibă rămîne excesiva persuasiune: dacă treci nepăsător pe lîngă ei, simţi că se supără şi începi să te culpabilizezi. Unora, persuasiunea le-a schimbat statutul: din tarabagii au devenit buticari. Este cazul unei doamne între două vîrste care, acum un an-doi, vindea haine undeva, în dreapta pieţei. E drept că doamna arăta mai distins, iar hainele ei nu erau tipice tarabelor: erau un sort lălîi, în culori pastel, puţin gen Fondul Plastic (la modă altădată); nu bluze lucioase, turceşti, nici pantaloni pe elastic, nici fuste cu şnur şi paiete. Hainele doamnei respective aveau (şi au) calitatea de a fi la graniţa dintre rafinat şi şters. Doamna în cauză îşi „agăţa" clienţii care treceau prin zona pieţei cu un amestec de curtoazie şi agresivitate. Culmea e că amestecul îi reuşea, şi clientele se îmbulzeau. Motivul? Nu doar atitudinea negustoresei, ci măsurile veşmintelor: măsuri mari, valabile pentru supraponderale, ba chiar şi pentru gravide. Pe scurt – o idee. O idee care a-mpins-o pe doamna în cauză (mereu înveşmîntată în propriile-i produse) spre statutul, mult mai stabil, de buticăreasă. Acum are un magazin mic, dar la îndemînă: tot în zona Pieţei Amzei. S-a profilat pe măsuri mari pentru doamne de vîrstă medie, care, în altfel de magazine, sînt privite circumspect. Aici se pot îmbrăca decent (dacă nu întotdeauna strălucitor) chiar pe credit: dacă dai un aconto, poţi lua produsul (şi da restul banilor) chiar peste două săptămîni. Nu e vorba decît de puţină inventivitate. Şi toleranţă.

Iaromira POPOVICI

De 1999 de ani

2. Sebastian şi lecţia bucureşteană

9 iulie 1942: „Aseară la Capşa. Intrasem să-l iau pe Rosetti cu care aveam acolo rendez-vous. La o masă alăturată, Ion Barbu şi Onicescu. Aveau înaintea lor, desfăcute larg, ziarele de seară. Barbu, urmărind o hartă a frontului din Africa, era foarte deziluzionat de oprirea lui Rommel. Onicescu îi dădea curaj: „ – Un piston, oricît de puternic ar fi, după ce loveşte are un recul. Oprirea de la El Alamein e un recul". Barbu nu părea cu totul remontat. „Şi pe urmă – continuă Onicescu – nu vezi ce s-a petrecut la Nord? Au distrus un convoi american de 50 de vase." „– Radical!" strigă Barbu şi într-adevăr toată faţa i se luminează. Mă amuzau amîndoi foarte mult. (?? – semne de întrebare la 1999, acesta e sentimentul political corectnes al lui Iosif Hechter, în faţa a doi prohitleriştI? – notă nu atît a mea, ci a altora). Erau ca doi jidani (cum? cum? n-aveai alt termen, Iosif Hechter? – n. mea, în numele celor care nu înţeleg să pună humor în Istorie) făcînd strategie la cafenea cu aceleaşi temeri, cu aceleaşi entuziasme, numai că de cealaltă parte a baricadei." (Dar ce viguroasă ironie să vezi, pe baricadele Capşei, în doi antisemiţi, doi jidani! – n. cu adevărat a mea).

La „măsura 5 ianuarie 1943", după ce recitează „Hedda Gabler", apare din nou inenarabilul bucureştean din care s-a născut, spre liniştea noastră, „Kir Ianulea": „Doctorul Kahane s-a prezentat zilele trecute la Alice Theodorian ca să-i facă o comunicare teribilă: doamnă, trebuie să vă vorbesc despre un lucru extrem de grav. Am aflat că Sebastian e agent de siguranţă. Mi s-a atras atenţia că are foarte mulţi bani, fără să se ştie de unde, trăieşte într-un lux extraordinar şi face cheltuieli imposibile. Textual".

Exact peste o lună, la „măsura 5 februarie 1943", semnul de exclamaţie al acestui „textual" capătă text: „Titlu posibil de eseu: „Despre realitatea fizică a minciunii". De arătat cum minciuna oricît de arbitrară, creşte, se ramifică, se organizează, devine sistem, capătă contur, puncte de sprijin, şi cum de la un anumit grad mai departe se substituie faptelor, se transformă ea însăşi în fapt şi începe a exercita o presiune de neînlăturat, nu numai asupra lumii celeilalte, dar asupra autorului minciunii însuşi". Nu-l citise pe Koestler, nu auzise de Auschwitz, de Hanna Arendt, Sartre sau Aron. Era la două zile după ce împrumutase 30.000 de lei de la Birlic, la o zi după ce la Berlin se decretaseră 3 zile de doliu pentru diviziile pierdute la Stalingrad şi n-avea în cap decît subiectul unei piese, „Ursa Mare", în care eroul e prof. de mate, pasionat de astronomie, cu care nu ştia ce să facă: să o ducă spre farsă, „lucru de care din păcate mă cred incapabil" (joi 7 ianuarie 1943) sau spre „o comedie delicată care îmi va interzice în mod absolut un mare succes" (2 ianuarie 1943). E acelaşi pendul care lucrează aici, de 1999 de ani, bătînd tactul tuturor ambiguităţilor sale, de om care ştie legea şi se supune ei – totul, pe Dîmboviţa, e compatibil: seriozitatea şi caraghioslîcul – măsura 2 iunie 1943: „Dinu Noica întîlnit ieri. Pleacă la Berlin să ţie o conferinţă despre „Tensiunea interioară a culturii române." Mi s-a părut aşa de grotesc că nu m-am putut stăpîni să rîd." Metafizicul cu amuzantul – măsura 4 iunie 1943: „Seară cu Ţuţea. Personaj amuzant, aceiaşi volubilitate, aceleaşi formule amuzante prin arbitrar şi neaşteptat. Simte că partida lui a pierdut şi atunci se retrage în metafizică: „Europa e un coteţ. Mi-e scîrbă." Neseriozitatea şi gravitatea, jemanfişismul şi subversivitatea – ca la „măsura 17 noiembrie 1943", cînd pendulul se opreşte, totuşi, tulburat, pe o jumătate de pagină care sună, de 1999 de ani, ca azi:

„Zi miraculoasă ieri: caldă, plină de soare, cu o lumină uşoară, transparentă, de aprilie. Era de necrezut. Astăzi e încă frumos, dar mai „normal" (veşnicul instinct al ghilimelelor în jurul acestui cuvînt... – n.mea). Ieri după-masă am fost la lecţia de deschidere a lui Dragoş Protopopescu – *furios pe mine că mă duc, dar neavînd încotro (căci vreau cu tot dinadinsul să obţin de la el dreptul de a citi în biblioteca facultăţii unele lucruri în legătură cu Shakespeare).* (Subl. mea – totul fiind aici de intensitatea explicaţiei lui la întrebarea indignată: cum ai putut publica prefaţa lui Nae Ionescu? Fiindcă i-am promis!) Lecţie „gen Nae Ionescu", fără magnetismul lui, însă o lecţie bucureşteană, nostimă, jemanfişistă. Ce uşor e! Vreau să notez însă cu totul altceva. A vorbit despre „geniul englez". A spus lucruri care s-ar părea că sunt de un curaj nebunesc în condiţiile de azi. Despre „geniul moral britanic", despre englez „ca tip suprem al evoluţiei umane", despre „prejudecata stupidă a perfidiei sau ipocriziei britanice", cînd în realitate spiritul britanic e un aliaj de simţ realist. Pînă şi despre geniul militar al Angliei a vorbit. Pînă şi despre Churchill, ca reprezentant al curajului politic. A fost „subversiv" de la primul la ultimul cuvînt (chiar şi între ghilimele, cuvîntul de bază, orbitor, pentru intelectualul român... – n.mea). M-am gîndit că e în posibilitatea unei asemenea lecţii de facultate – astăzi, în noiembrie 1943, cînd România e în plin război alături de Germania –, un semn de neseriozitate funciară. *Ar putea fi grav, dar nu e. Nu are nici o semnificaţie, nici o consecinţă.* (Subl. mea) Un legionar laudă spiritul Angliei în faţa unei săli de studenţi – şi ei legionari în fapt, sau numai virtual –, dar acest lucru nu înseamnă pentru ei nimic. Nu simt nevoia nici să revizuiască, nici să renunţe, nici să reziste."

Şi imediat după aceste observaţii care ar trebui să taie „normal" respiraţia oricărei inteligenţe incapabile de farse, urmează finalul zilei, bucureştean pînă la Dumnezeu, acolo unde greaţa sublimează în graţie: „Aseară, cu Bibeştii, la „Nunta lui Figaro" mizerabil cîntată. Am ascultat totuşi cu nesfîrşită plăcere. Ce bogăţie, cîtă tinereţe, ce fericită uşurinţă." Insuportabila uşurinţă a fiinţei – am spune la 1999.

Radu COSAŞU

Codul bunelor maniere astăzi
de Aurelia Marinescu, într-o ediţie revăzută şi adăugită. Prima ediţie s-a vîndut în peste 100 000 de exemplare.

Întoarcerea în Portugalia

Imaginaţi-vă: tocmai aţi urcat în vagonul de cuşete după o zi întreagă petrecută pe plajă (la San Sebastian), sînteţi frînţi de oboseală şi nu vă doriţi altceva decît să vă întindeţi cît mai grabnic şi să dormiţi dus pînă la destinaţie (Lisabona). În acel moment, ca o răzbunare transfrontalieră a mulţilor duşmani pe care-i aveţi, prindeţi discuţia dintre tinerii americani din compartiment care pomenesc, absolut *casual*, ceva despre „grevă", „graniţă", „autocar"... Nu e coşmar (încă n-aţi adormit), e realitate: la frontiera Spaniei cu Portugaliei, la 5,30 dimineaţa, pasagerii sînt daţi jos din tren şi transportaţi la Lisabona cu autocarele, compania de cale ferată portugheză fiind în grevă!

Există, în filmul întîmplat al călătoriei în Portugalia de anul acesta (pentru a participa la a 27-a ediţie a **Festivalului internaţional de cinema din Algarve**), un „*ce*" cinefil îndeajuns de tenace pentru a te convinge că, dacă totul se-ntîmplă anapoda, de vină nu e viaţa, ci Cinema-ul. Altfel spus, totul e „screwed-up" în cea mai bună dintre lumile posibile: a pleca de la Cannes (cel mai mare festival de film din lume) pentru a ajunge în Algarve (unul din cele mai mici, dar cu o inimă mare) făcînd o escală la San Sebastian (unul aşa şi-aşa din „prima ligă") înseamnă a precipita un concurs de împrejurări (=scenarii) care, toate, au cunoscut celuloidul. Cînd cobori, cu ochii cîrpiţi, într-o obscură localitate de frontieră, luat în primire de civili cu apucături cazone şi-mbarcat în autobuze, îţi spui că ai nimerit într-un film de Costa-Gavras – adică în ceva de două ori sinistru: o dată pentru că ce se-ntîmplă într-un film de C-G este în general sinistru, a doua oară pentru că, sincer vorbind, tovarăşul Costa nu e chiar regizorul tău preferat... Apoi, ironie, constaţi că respectiva localitate se numeşte *Vilar Formoso:* nu eşti într-un C-G, eşti într-o parodie! Poate exista ceva mai cumplit decît să te trezeşti într-o parodie după ce-ai trecut printr-un film politic „angajat"?

Cunoscîndu-i ceva mai bine pe portughezi – după doi ani în care am fost oaspetele generozităţii lor dintr-o bucată –, întrebarea pe care mi-o pun este: de unde mai au energie pentru greve!? În Portugalia, totul se cheltuie într-o secundă (energia, în primul rînd!). Nu e înţelept să le pretinzi exactitate, punctualitate şi alte abstracţiuni terminate în „ate"; dar te poţi baza, oricînd, pe exuberanţa lor contagioasă, pe culanţa şi minunata lor lipsă de premeditare! Un portughez calculat este o contradicţie în termeni, unul simpatic – un pleonasm...

Festivalul din Algarve – abreviat inocent, spre stupoarea italienilor, FICA! – este un mariaj voios al filmului cu turismul (cu accentul căzînd pe al doilea); aici sînt prezentate, de 27 de ani încoace, scurt-metraje internaţionale recoltate din celelalte festivaluri de profil, numai că ele se văd între orele 21,30-0,30... Cum nu sînt un nocturn, am picotit copios la actuala ediţie (mai ales că, din motive ce ţin de spiritul locului, vizionarea e „completată" de o lungă pauză pentru fumat), dar, colegul Mihai Chirilov de la *ProCinema* fiind în juriul internaţional, am reuşit să mă pun la curent cu filmele văzute printre gene. Faţă de ediţia precedentă, FICA 27 a fost mai săracă în filme-şoc, iar premiile (ca şi la Cannes, dar păstrînd proporţiile) s-au împărţit între aceleaşi 3-4 titluri: *Patterns* al irlandezei Kirsten Sheridan (deja văzut la Clermont-Fd), *Kávarna* al cehului Pavel Kuţky (foarte amuzantă combinaţie de film şi desen animat, cu cîteva găselniţe „hot"!), *A Viagem* al francezului Christian Boustani, reprezentînd Portugalia (animaţie somptuos-oficială făcută pentru deschiderea Expoziţiei universale din '98) şi – „obolul" politic-corect inevitabil – *The Storekeeper* al sud-africanului Gavin Hood: poveste nelipsită de calităţi, dar şi plină de patetisme, în care lucrul cel mai notabil era renunţarea la orice dialog pe parcursul celor 22 minute de story. *The Storekeeper* este doar unul din multele scurt-metraje de anul acesta care au demonstrat (sau măcar au mimat) o preocupare: violenţa asupra minorilor. Ca-ntotdeauna însă, nu se poate băga mîna-n foc dacă este „temă de meditaţie morală", dacă e modă sau sadism sublimat pur şi simplu, cînd vezi film după film în care cîte un copil este ucis cu violenţă...

Golpe de Asa, un film de Antonio Borges Correia

Chiar dacă nepremiat, scurt-metrajul românesc *Snowbullet* de Manuel Srbin, scris de Anca Grădinariu (prezentă la festival) şi jucat de Mihai Călin, a fost aplaudat la scenă deschisă pentru umorul (negru) cu care pune în imagini, ca o „teoremă cioraniană", obsesia sinuciderii. Alte filme care ar fi meritat premii au fost: *Grandpa* (de Andy Shelley), *Little Preludes* (de Vanghelis Kalambakas), *Golpe de Asa* (de Antonio Borges Correia), *Missbrauch wird Bestraft* (de Ulrike Schweiger), *Nighthawks* (de Dmitri Popov), *Los dardos del amor* (de David Pareja/Alvaro Pastor), *Sparks* (de Werner Bargsten/Ed Holt) şi *Bara prata lite* (de Lukas Moodysson). Dar toate pălesc în comparaţie cu acele *„sardiniăş„* urmate de *„sereijăş„* pietroase, mîncate în cherhanaua de lîngă pod, chiolhanurile cu fructe de mare (homari!), plajele prelungite şi băile în Atlantic sau în piscina hotelului... De unde concluzia: în Portugalia este greu de ajuns, dar aproape imposibil de plecat! Dacă vreţi însă să vă păstraţi „jobul", fiţi realişti – reuşiţi imposibilul. Şi scrieţi; este modul cel mai sigur de a te întoarce fără să fi plecat.

Alex. Leo ŞERBAN

Cronica literară de tranziţie

Ocolul lui Eminescu în 300 de pagini

Suntem ingraţi. Vorbim curent, apropo de Eminescu, despre „ediţia *Perpessicius*". Ar trebui s-o numim „ediţia Perpessicius-*Oprea-Vatamaniuc-Creţia*". Ctitor al monumentalei lucrări este Perpessicius, dar puţini ştiu că ultimele 10 volume (VII-XVI) au fost coordonate – ca principii, metode şi protocol – de Petru Creţia.

Regretatul filolog, ale cărui dimensiuni încă nu se văd la adevărata lor amploare, a lăsat o carte, unică în felul ei în lume: *Testamentul unui eminescolog**. Lectura ei mi-a provocat o emoţionată admiraţie intelectuală, pe care încerc s-o transmit cititorului.

Pentru Petru Creţia, Eminescu este un „şantier" imens, cum a fost, să zicem (schimbînd ce-i de schimbat şi rămînînd doar în perimetrul muncii, al creaţiei şi al construcţiei, fără conotaţii politico-sociale) cel al *Casei Poporului* (dar la fel de bine puteam spune: cel al Domului din Milano). Petru Creţia, care a trăit **în** Eminescu aidoma lui Perpessicius, scrie despre poet ca despre un conglomerat de probleme tehnice, „arhitectonice", materiale, estetice, istorice, „administrative" etc. Cu o minte de o claritate mai mult decît cartesiană, Petru Creţia pune ordine în acest conglomerat, aşternînd un fel de lung „raport de şantier" în care arată (nu fără o anume nelinişte: pentru că nu ştie exact **cui**) ce e de FĂCUT întru Eminescu. Paradoxal să fie că, la 5 ani de la încheierea *singurei* ediţii complete dintr-un scriitor român, mai sunt enorm de multe de făcut asupra lui? Nu e paradoxal, în ţara *zidului părăsit / şi neisprăvit*. Parcurgînd cartea lui Petru Creţia, de o copleşitoare seriozitate, ai uneori chiar impresia că *totul* e de (re)făcut. Parcă ar fi o carte de „tranziţie". Parcă ar fi vorba de o „reformă Eminescu".

„Şantierul" e împărţit în două: editarea şi *„dincolo de editare"*. Petru Creţia începe, reverenţios şi academic, dar ferm şi neprotocolar, cu ediţia Perpessicius. E, indiscutabil, grandioasă. E de o mare valoare. Dar nu e lipsită de o serie de cusururi grave: lipsesc multe texte poetice; teatrul e plasat inconsecvent; separarea poeziilor „de inspiraţie folclorică" e nejustificată; traducerile şi prelucrările sunt amestecate cu textele originale; ediţia e subdivizată în multe secţiuni arbitrare. Petru Creţia merge mai departe şi avansează peremptoriu o idee de-a dreptul revoluţionară: pentru restituirea scrisului lui Eminescu, *„opoziţia antum / postum este insubzistentă, nefuncţională şi chiar dăunătoare"* (p. 46). Un secol de tradiţie în editare e pus, astfel, sub semnul întrebării. O ediţie logică ar trebui să cuprindă *„toate poeziile scrise de Eminescu în ultima versiune existentă a fiecărei poezii şi în ordinea cronologică a acestor ultime redactări. În această formulare este implicită renunţarea la tripartiţia actuală: poezii antume, poezii postume, poezii originale de inspiraţie folclorică"* (p. 26). De altfel, multe din poeziile socotite „antume" sunt astfel doar în sens strict biologic, pentru că ele nu au fost date spre publicare din voinţa poetului, ci dintr-a altuia, exact ca şi postumele. În acest sens, postumele sunt chiar mai „sigure", deoarece avem manuscrisul şi suntem scutiţi de erorile de tipar sau de intervenţiile editorilor. La fel de importantă, în acea ideală ediţie logică, va fi *„determinarea unităţilor textuale"* (p. 55), pentru că, *„oricît ar părea de ciudat, nici astăzi nu s-ar putea spune exact cîte poezii a scris Eminescu"* (id.). Multe trebuie desprinse din bruioane, „reconstituite", autonomizate. Lucru pe care Petru Creţia l-a şi făcut cu succes. De altminteri, în cartea sa sunt citate nenumărate versuri superbe ale poetului, rar sau deloc vehiculate, un Eminescu quasi-necunoscut gustului larg.

Dincolo de editare e la fel de mult teren viran. Nu avem un dicţionar integral al vocabularului lui Eminescu. Dicţionarul de rime din volumele VIII şi XV trebuie unificat şi completat pînă la exhaustiv. Nu există un repertoriu al structurilor prozodice şi strofice eminesciene. Petru Creţia propune şi un indice a ceea ce se numeşte *loci similes*: seturi de versuri care revin în contexte diferite, teme, motive, tipare, sintagme recurente. E incalificabilă lipsa unei bibliografii acreditabile a tot ce s-a publicat *din* Eminescu şi *despre* Eminescu.

În zona memorialisticii, Petru Creţia (trecînd în revistă ceea ce există – n-a mai apucat să afle, cred, de *Corpusul Eminescu*, în 10 volume, iniţiat de Anatol Vidraşcu, Mihai Cimpoi şi Victor Crăciun la Chişinău, din care au şi ieşit două volume) exprimă dezideratul unei grupări fără rest a amintirilor despre poet: *„am avea, în locul evidenţei filmate, mimici, gesturi, atitudini, particularităţi de comportament, stări de spirit..."* (p. 208).

În planul exegezei, Petru Creţia deplînge, mai întîi, absenţa unei ediţii în care fiecare poem să fie, pur şi simplu, bine explicat şi comentat. El salută aici progresul înregistrat în spiritul gloselor lui Eugen Negrici. În domeniul paradigmatic al exegezei, Petru Creţia tratează cu glacială luciditate autoflatările asupra universalităţii poetului: *„încercarea de a-l face cunoscut pe Eminescu peste hotarele limbii sale este o himeră. A ajuns să-mi fie silă de cuvîntul şi de conceptul de universalitate atunci cînd e vorba de literatura românească. Uite, aşa au vrut zeii, să nu fim «universali» nici cît albanezii"* (p. 217). Apoi, cu eleganţă, eminescologul dezavuează direcţiile abisal-bazaconială sau heideggerian-balivernică de interpretare a lui Eminescu.

Un capitol excepţional este cel intitulat *Cultul lui Eminescu*. Ideea sa centrală, o idee incomodă şi curajoasă, este aceea că *„Eminescu* nu este reprezentativ pentru etnie *în nici una dintre trăsăturile lui şi ale ei. Ne recunoaştem în el pentru că este* mare *şi pentru că este* atipic într-un fel compensator" (subl. lui PC, p. 236). Cît priveşte manifestările cultice rutiniere, Petru Creţia vituperează sobru lamentabilele lălăieli, zăngăneli şi trîmbiţări – lirice, patetice, nevrotice, mesianice, angelice, toate la diapazon înalt – în care *„izbeşte izomorfismul, stereotipia, reţeta dată o dată pentru totdeauna în veşnicia stearpă a acestor sărbători"* (p. 237), recomandînd decenţă, profunzime, substanţă.

George PRUTEANU

*) Petru Creţia (21.01.1927-14.04.1997), *Testamentul unui eminescolog*, Ed. Humanitas, Buc., 1998, 304 p., 39.000 de lei

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Impresii de ex-fumător

Calendarul laic al cetăţeanului zilelor noastre este extrem de strict. Fiecare zi a anului are o semnificaţie anume, precum pomenirile sfinţilor în cel bisericesc: Ziua Mondială a Femeii, a Muncii, a Copilului, Ziua Mondială de Luptă împotriva SIDA, împotriva Tuberculozei, împotriva Fumatului etc... Organizaţia Mondială a Sănătăţii, a decretat ultima zi a lunii mai, Ziua Mondială fără Tutun. Mai avem şi o Zi Naţională fără Fumat, o zi Naţională pentru Combaterea Fumatului (1 octombrie), o Europă Liberă de Tutun...

Conferinţa de presă organizată de Direcţia de Sănătate Publică Bucureşti cu prilejul uneia dintre aceste memorabile zile, ne-a adus la cunoştinţă noi date terifiante, cifre de milioane de morţi, mai precis 3 milioane de victime datorate anual tutunului, dintre care 500000 de femei, 10 mii de decese pe zi sau un deces la zece secunde etc., etc... date pe care le intuiam cu toţii, fumători sau nu. Totodată, s-au prezentat aspecte economice legate de costurile afecţiunilor datorate tabagismului: 200 miliarde de $ pe an la nivelul economiei mondiale, 50 miliarde de $ în SUA, fiecărei mii de tone de tutun consumat corespunzîndu-i un număr de 650 de morţi şi o pierdere pentru economie de 27,2 milioane de dolari. Din punct de vedere epidemiologic,„specialiştii definesc o pandemie tabagică, mai agresivă decît SIDA sau tuberculoza iar tabagismul este considerat toxicomanie, tutunul fiind pus alături de cocaină şi heroină.

Interesantă este evoluţia consumului de ţigarete *per capita* la noi în ţară: dacă în anii '70 consumul a fost de 1740, în anii '80 el creşte semnificativ (2130) pentru a scădea între anii 1990-1992 la 1550 de ţigări. Cu o prevalenţă a fumatului de 28% în 1994, ne aflăm sub nivelul majorităţii ţărilor europene, unde consumul de ţigarete *per capita* se situează între 1740 (Finlanda) şi 3620 (Polonia). Din păcate, nu avem la dispoziţie date asupra consumului de ţigări din ultimii ani, ci doar situaţia mortalităţii prin cancer pulmonar în anul 1997, aceasta fiind maximă în Bucureşti: 50,8 la 100000 de locuitori. Tot în capitală, mai precis la Liceul „Jean Monnet“ s-a desfăşurat o anchetă privind fumatul la elevi cu vîrste între 15 şi 20 de ani. Concluzia acesteia ar trebui să dea de gîndit atît părinţilor cît mai ales cadrelor didactice: 39,9% din cei 123 de elevi chestionaţi s-au declarat fumători (40,5% fete şi 36,6% băieţi). Legea antitabac prevede pedepsirea fumatului în şcoli cu exmatricularea, dar nu spune nimic despre fumatul la poarta şcolii, aşa cum este practicat de ani de zile la un alt liceu situat tot în miezul zonei zero a capitalei, „Titu Maiorescu“.

Din cele 6 miliarde de suflete ale planetei, 1,1 miliarde sînt fumători, o minoritate ale cărei drepturi nu preocupă pe nimeni. Dacă eşti un nefumător înveterat te poţi integra reţelei mondiale antitutun prin intermediul uneia dintre alianţele care funcţionează pe teritoriul României: Secţia Română a Asociaţiei Medicale din Europa „Tutun sau Sănătate“, Liga contra Tabagismului de la Cluj-Napoca, Mişcarea pentru Apărarea Drepturilor Nefumătorilor din România şi alte asemenea organizaţii cu nume mai mult sau mai puţin bătăioase. Nu am cunoştinţă despre vreo ligă a fumătorilor, vreo asociaţie pentru apărarea drepturilor acestora. S-ar putea spune că firmele producătoare suplinesc din plin lipsa acestora.

În anul 1967, la faimoasa Conferinţă iniţiată la New York de către *Council on Smocking and Health*, tutunul a fost declarat, nici mai mult, nici mai puţin decît „inamic public numărul unu al condiţiei umane“. S-a argumentat prin anii răpiţi de către acesta dintr-o viaţă de cele mai multe ori mizeră (să nu uităm că 800 milioane de fumători aparţin lumii a treia) şi prin cinismul sumelor de dolari cheltuite cu îngrijirea bolnavilor de cancer pulmonar. O asemenea afirmaţie reduce condiţia umană la cea pur fizică, uitînd cu desăvîrşire de cealaltă parte a fiinţei. Interesanta optică asupra condiţiei umane este ilustrată pe posturile de televiziune: în timp ce reclamele la ţigări sînt interzise prin lege, se acceptă clipuri publicitare de genul unei anume reclame la dulciuri, care vrea să ne convingă că a fi un om dintr-o bucată înseamnă să comiţi mai în glumă, mai în serios, acte antisociale, mîncînd Smash şi ascultînd reaggae la volan. Ce contează milioanele de dolari pe care oamenii „dintr-o bucată“ îi risipesc pe tratamente stomatologice inevitabile după o viaţă de rumegare a dulciurilor, cui îi pasă de copiii obezi, cardiacii şi diabeticii de mîine.

Tutunul a reprezentat dintotdeauna un atribut al delectării, o plăcere care îmbină materia brută cu subtilul *pneuma*. Nu degeaba „a duhni“ îşi are rădăcina în „duh“. Valenţele negative ale acestei robii a spiritului, plastic exprimate prin cunoscuta sintagmă „iarba dracului“, asociază tutunul cu delăsarea şi vraja trîndăviei orientale. Fumatul este condamnat de sfinţii părinţi, mai îngrijoraţi de sufletul omului decît de plămînii lui. Cine a vizitat schitul Sihla, oază a spiritualităţii ortodoxe moldoveneşti, a putut vedea pe fresca din pridvor cum fumătorii ard în focul gheenei, deasupra beţivilor şi a curvarilor. Această condamnare a fumatului ca obicei asociat lipsei de morală şi slăbiciunilor omeneşti, a premers cu secole campania furibundă dusă de OMS în zilele noastre. Biserica strămoşească, demodată şi anacronică, prin bunul-simţ şi dreapta chibzuinţă, s-a aflat cu mult înaintea savanţilor care au declarat război tutunului. Nu numai biserica s-a preocupat de soarta fumătorului pe celălalt tărîm; doctrinele spiritiste afirmă, aducînd drept dovezi mărturia diverselor mediumuri, că după moarte, dorinţa de a fuma devine extrem de supărătoare tocmai pentru că nu poate fi satisfăcută, împiedicînd sufletul să-şi urmeze drumul ascendent. E posibil ca mulţi dintre fumătorii care nu se lasă impresionaţi de spectrul cancerului pulmonar să se teamă de o asemenea perspectivă a vieţii de apoi.

Adevărul este că fumătorilor li se pregătesc zile nu tocmai bune, dacă ne gîndim că, de exemplu, legea antitabac presupune, printre alte limitări ale spaţiului de existenţă a fumătorului, una de-a dreptul discriminatorie: „În ideea respectării dreptului fiecărui cetăţean la aer curat, se impune amenajarea unor spaţii speciale pentru fumat în localuri publice cu perceperea unor taxe pentru cei care solicită accesul în acestea“. Să fii introdus într-un ghetou mai merge, dar să mai şi plăteşti pentru asta, numai pentru că eşti un biet fumător, om slab de înger, fără voinţă, ba chiar un prăpădit de intelectual care-şi stimulează neuronii cu nicotina, e prea mult. De ce nu s-ar percepe o taxă de la nefumătorii aflaţi în spaţiile alăturate cuştii, pentru spectacolul macabru pe care-l reprezintă nişte fumători înraiţi? Cred că ar fi mai eficient, căci cui i-ar mai tihni ţigara ţintuit de priviri aprige de mame indignate zicînd: „Ionele, tu să nu faci ca nenea!“.

Desigur, foştii fumători se bucură de deliciile pe care toate broşurile antifumat ţi le promit: mai mult gust şi miros, mai puţină gîfîială la urcatul scărilor, mai multe kilograme în plus şi mai presus de toate, mîndria de pionier, acel sentiment cunoscut doar generaţiilor care au trăit emoţia cu care „tovarăşa“ ne punea în piept insigna de fruntaş.

Faptul că oamenii continuă să fumeze, deşi ştiu că din 10 bolnavi de cancer pulmonar 9 sînt fumători, iar dintre fumători 11% fac cancer pulmonar, că marii fumători au un risc de 15-25 de ori mai mare de a face această boală decît nefumătorii, trebuie să canalizeze interesul celor angrenaţi în lupta antifumat spre psihologia fumătorului. Cel mai reprezentativ pentru determinismul psihologic al mult hulitei toxicomanii este corpul medical. Medicii fumătorii sînt perfect conştienţi de consecinţele fumatului asupra sănătăţii dar aceasta nu reprezintă o motivaţie suficientă pentru ei. Se pare că accesul larg la informaţia de specialitate nu contribuie cu nimic la modificarea atitudinii faţă de fumat. Am întîlnit chirurgi mari fumători care fac lobectomii pentru cancer pulmonar sau specialişti în bronhoscopie, explorare funcţională care adesea decelează aceeaşi sinistră boală, care-şi aprind ţigara între doi pacienţi. O anchetă efectuată în rîndul pneumologilor a arătat că 60,5% dintre bărbaţi şi 40% dintre femei fumează. Un sondaj efectuat la Cluj printre medici a relevat o prevalenţă a fumatului de 58,9%. În schimb, în rîndul personalului care lucrează în farmacii, doar 21,9% sînt fumători activi, procent sensibil redus faţă de media naţională, 28% în 1994. Cum s-ar putea interpreta această diferenţiere, ţinînd cont că medicii sînt mult mai implicaţi în diagnosticul şi tratamentul bolilor imputate fumatului? Probabil condiţia medicului de astăzi, mai ales cea a tînărului, cu un salariu sub 70 de dolari care-l situează automat în lumea a treia, este un motiv care se adăugă stresului inerent meseriei şi nesiguranţei unui sistem de pregătire care se modifică de la an la an. S-ar putea spune că, pentru ei, nu fumatul este inamicul condiţiei umane, ci cei care menţin sărăcia în rîndul medicilor.

Ştiut fiind că nu-i poţi lua omului ceva fără să-i dai nimic în schimb, în alte ţări s-au dezvoltat programe de stimulare materială a celor care se lasă de fumat. Astfel, în Finlanda se fac concursuri publice cu premii de 10000 de dolari: „Opriţi-vă din fumat şi cîştigaţi!“ Astfel de concursuri anuale s-au organizat în Suedia, Danemarca, Polonia, în prezent participînd 50 de ţări, avînd un rezultat mai mult decît încurajator: 30000-40000 de fumători renunţă la fumat anual cu această ocazie. Pe cînd şi la noi aşa ceva, greu de spus...

Cu ocazia Zilei Mondiale Fără Tutun, specialiştii în sănătate publică au lansat un mesaj atrăgător: *„Dacă vreţi să trăiţi mai sănătoşi şi mai bogaţi, lăsaţi-vă de fumat“*. Totuşi, mai aproape de adevăr ar fi: „Dacă vreţi să trăiţi *mai puţin bolnavi şi mai puţin săraci*, renunţaţi *chiar şi la* fumat“. Nu e o noutate pentru nimeni că fumatul se adaugă ca o cireaşă pe tortul hidrocarburilor aromatice din gazele de eşapament, al substanţelor cancerigene pe care le înghiţim cu fiecare produs conservat, cu fiecare colorant şi aflatoxina din alimente, factori ce pot iniţia carcinogeneza la persoanele predispuse. Să nu uităm că „doar“ 1 din 7 persoane care fumează peste 2 pachete pe zi face cancer pulmonar. Pe de altă parte, OMS-ul nu se preocupă deloc de un adevărat inamic al condiţiei umane, dacă ne-am lua după faptul că accidentele de maşină de află printre primele cauze de deces în toate statisticile, automobilul. Nu mai vorbim despre avantajele economice ale bicicletei faţă de... BMW de exemplu. Campania mondială antifumat loveşte direct doar producătorii din China, anumite regiuni din Statele Unite, India şi Brazilia, ţări aflate pe primele locuri ale producţiei de tutun. O campanie împotriva automobilului s-ar lovi de un zid de netrecut, uriaşa industrie automobilistică ce presupune interese economice şi politice incomparabil mai mari.

Renunţarea la fumat reprezintă, într-o ţară instabilă economic, singurul gest voluntar cu care vă puteţi îmbunătăţi situaţia financiară şi sănătatea în acelaşi timp. Şi totuşi, o ţigară la cafea dimineaţa după micul dejun sau după masă tîrziu, nu este un păcat atît de mare. Doar dau un sens boem şi nonşalant cîtorva clipe de relaxare, într-o viaţă pe care alţii ne-o monitorizează, mai mult sau mai puţin frust, în tot restul zilei.

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

Datele au fost extrase din „Tabagismul (epidemiologie, patologie, sevraj, prevenţie)“ – Cristian Didilescu şi Constantin Marica; Ed. Curtea Veche 1999.

Millennium

Trecute vieţi

Din cînd în cînd, inevitabil, are loc cîte o aniversare. Uneori cifrele sînt rotunde. Alteori, sînt simbolice. Alteori sînt mistice. La tribune se perindă oameni cari au fost şi încă mai sînt: ei nu ne vorbesc despre sacrosanctele rămăşiţe, adică despre ce a mai rămas din ilustrul defunct, ci preferă să facă o sumă a poncifelor născute pe seama repausatului. Ei ocolesc problemele spinoase, pentru a păstra liniştea priveghiului, şi aştern covoare de flori şi encomioane pe drumul de apoi al comemoratului. Unii dintre ei au fost ucenicii dispărutului, alţii – colegi, alţii *simplă audienţă* care poate invoca emoţiile de-atunci ca argument acum... Cu toţii sînt legaţi, biografic, de figura dispărută. Cu toţii stau în imponderabilitatea evocărilor ca Iona în burta chitului. Cu toţii se ridică, împreună, împotriva deconspirării compromisurilor, legăturilor periculoase, alunecărilor şi capriciilor biografice pe care, zice-se, le-a trăit din plin figura legendară evocată la simandicoasele reuniuni. Totul are aerul de emoţie plictisită, consumată înainte de termen. Contestatarii sînt ţinuţi la respect, li se răspunde la întrebări în doi peri sau cu vehemenţă, invocîndu-se sfîntul drept la memorie. Sau respectul pe care-l datorăm morţilor dragi. Spunînd că nu foloseşte nimănui să confundăm viaţa cu opera. Secretul permanent în care sînt învăluite existenţele celor cărora (aşa se spune) le datorăm respectul, este profund şi aşa, pare-se, trebuie să rămînă, pînă cînd vigilenţa, în chip natural, va scădea. Această pudibonderie care ascunde dosarele vieţii intelectuale în România sub colbul stereotipiilor academice, nuanţează complicităţile şi vinovăţiile pînă la anularea lor, transformă orice tribună în altar şi gramaticile în haos. Nu ştiu cum se face că orice frază pare a rima, iar atenţia este deturnată către gesturile ample ale oratorilor. Problemă de dicţie. Sau de talent coregrafic. Din bietul dispărut, pradă a scolasticii, nu mai rămîne mare lucru. În secret, cei care-l evocă socotesc că aşa este mai bine. Nu sînt mulţi cei care chiar vor să înveţe ceva din momentul aniversar. Instinctul conservării şi o cumsecădenie plină de bunăvoinţă îi determină pe cei care au fost contemporanii aniversatului să sară paragrafele jenante ale biografiei, considerîndu-le scandaloase sau chiar calomnioase. Ceea ce pare complicitate era, pur-şi-simplu, olimpianism, seninătate, împăcare cu toate cele omeneşti. Cezaropapism. Galileo, Goethe, Junger, Céline... Zeloşii noştri contemporani găsesc o rezervă infinită de bunăvoinţă cînd, pentru a li se uita demisiile, invocă avocăţeşte dreptul la omenesc al umanismului. Bietul defunct moare din nou, sufocat de coroanele de flori aruncate pe pieptul lui.

Sorin ŞERB

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

O cunosc pe...

Nadina Rudeanu,

preşedinta piticilor nordici din România

– cunoscută la FAR '99, singurul tîrg al ONG-urilor –

De ce Liga dvs. se intitulează a „Legendelor Lumii"?

Ne-a sunat şi frumos şi le sună tuturor.

Ce înseamnă „frumos"?

Frumos, pentru că organizaţia noastră şi-a propus să promoveze frumosul, copilăria şi educaţia estetică la copii. Noi avem două tendinţe: promovarea copiilor talentaţi artistic şi educaţia de mici. Ne-am înfiinţat din '92.

Totuşi, e departe „Legenda" de obiectivul ei sau, mai bine zis, e prea cuprinzătoare Legenda.

Da, noi am avut foarte multe activităţi în foarte multe domenii. Începînd cu arta plastică şi continuînd cu compuneri, aici se leagă de Liga Legendelor, pentru că noi am vrut să scoatem o publicaţie ce-şi propunea promovarea copiilor prin poveşti, prin basme pe care ei înşişi să le scrie şi deseneze. Şi mai aproape de Liga Legendelor e „Gnomes' Land", ţara piticilor. Ne-am inspirat din legendele nordice...

Vă plac piticii nordici?

Nu, există şi-n ţara noastră pitici, gnomii. Gnomii sînt în mai multe feluri şi cu mai multe caractere. Gnomii păzesc comorile, sînt omenoşi şi străjuiesc tot ce-i frumos, adică şi comorile sufleteşti. Şi sînt cei mai frumoşi dintre pitici.

De aici frumuseţea invocată mai înainte.

Avem, cărţile gnomilor... Noi, fondatorii ligii, s-a întîmplat să fim...

Sper că nu sînteţi gnomi.

Ba da, asta sîntem. Oamenii au ceva de gnomi în ei, iar noi, fondatorii, sîntem de formaţie filologică... Eu însumi am fost realizatoare la TVR, peste 20 de ani.

De ce n-aţi făcut ţara uriaşilor? Gulliver era frumos în ambele lumi.

Aştia mici fac mai multe, datorită dimensiunilor. Noi am scris despre gnomi înainte de Revoluţie. Există o hartă a gnomilor, n-am făcut-o noi, ci olandezii, noi doar am scris despre ei, fără să ştim de olandezi şi de zecile lor de cărţi. Gnomii există şi-n nordul ţării noastre.

Aţi văzut un gnom în ochi?

Gnomii există şi astăzi. Prin Cotul Vrancei sînt mulţi. Prieteni de-ai noştri ce făceau radiestezie au simţit nişte prezenţe de gnomi pe lîngă ei. Noi nu ne-am propus să-i căutăm pe gnomi. Poate vi se pare că sîntem nebuni, dar nu sîntem.

Eugen ISTODOR

Roluri

Deci

Atenţie, se naşte o nouă limbă de lemn! Nu spun asta despre oarecum proaspetele achiziţii lexicale, care îşi vor găsi ori şi-au găsit deja locul în vocabularul limbii române *(market, implementare, oportunităţi, sampling, public relations* etc.), ci despre inerţiile sintactice, devenite aproape ticuri naţionale şi care tind să invadeze vorbirea celor mai tineri locutori şi locuitori ai ţării. Iată, la Cabina PRO TV – un spaţiu prin care spectatorii iau cunoştinţă de suferinţele, solicitările, ofertele şi iniţiativele cele mai diverse – se înfăţişează într-o dimineaţă un puşti drăguţ, dezgheţat, în vîrstă de 12 ani, ales „primar" la sectorul 5, şi care-şi introduce toate frazele cu „deci" : „Deci, vom obţine", „Deci, vom promova...", „Deci, vom acţiona...". A formula fiecare idee exact pe dos, începînd cu concluzia, este un obicei relativ recent dobîndit al vorbitorilor care au luat cît de cît contact cu mass-media. Dar la vîrsta de doisprezece ani mi se pare o precocitate. Sau poate tocmai de aceea, datorită caracterului său *decis* şi *concluziv,* micul Alexandru Croitoru a fost ales primar...

O tendinţă, de data asta în rîndul adulţilor, ba chiar al unor analişti mai mult sau mai puţin politici, este aceea de a expedia finalurile. Un simpatic analist politic de la Braşov ne aduce la cunoştinţă un adevăr şi un neadevăr, în acelaşi timp:"Drama acestui guvern este că nu comunică – în proză, versuri şi alte ingrediente lingvistice – cu poporul".

Adevărul: guvernul nu comunică cu poporul. Neadevărul: proza şi versurile nu sînt ingrediente, cu atît mai puţin lingvistice.

O grăbită prezentatoare a presei de la Tele 7abc ne povesteşte cum au fost premiaţi antrenorul şi fotbalistul anului cu „ghete metalice şi... acareturi..." Aflăm astfel cu surprindere că şi ghetele metalice ar fi „construcţii auxiliare" sau „unelte de gospodărie, mai ales agricole" (DEX).

Deci, ingrediente şi acareturi...

Dumitru SOLOMON

P.S. Hotărîsem să-l ignor pe zglobiul prezentator matinal de la Antena 1, lăsîndu-l să mai zburde niţel, dar aflu că apariţia punctului meu de vedere în *Dilema* i-a provocat un nou delir verbal, semn că observaţiile şi-au atins ţinta; drept care voi încerca, răbdător, să-l mai văd (din cînd în cînd!) cum se chinuie să-şi joace rolul (ce-i drept, ingrat) la postul său de televiziune.

Cu ochii-n 3,14

CAPRA CU ŞAPTE IEZI ŞI ŞAPTE „DACII" NU ŞTIE CU CINE SĂ VOTEZE

● Volumul *A fost odată ca niciodată...,* apărut, recent, la Editura Alexandra, oferă primele poveşti capabile să calmeze imaginaţia copiilor şi să elimine riscul gîndurilor negre. În *Capra cu şapte iezi,* de pildă, scapă atît iezii (ce ies nevătămaţi din gura lupului), cît şi lupul însuşi: singura pedeapsă pe care o primeşte (de la voluntara capră) este o seamă de bolovani în burtă, cusuţi în locul iezilor; efectul înlocuirii: o uşoară indigestie, ca după ceva ce i-a căzut greu la stomac, urmată de o serioasă deshidratare (lupul este arătat prăbuşit cu botul în rîul local). **(I. P.)**

● După finala Cupei României, la ora 12 noaptea, în curtea unei şcoli din cartierul Titan, pe un teren de fotbal *se încinsese* o muţă. Şapte „Dacii" cu farurile aprinse luminau careul de beton. Luminau şi cîteva lăzi de bere „Tuborg" aflate pe margine. Un mare pariu de cartier: rapidiştii cu steliştii. **(A. M.)**

● Farmecul politicii româneşti constă, printre altele, în deplinul ei caracter previzibil – sau cel puţin aşa pare. Azi (spune *Evenimentul zilei,* 22 iunie), „aproape jumătate din populaţia ţării nu ştie cu cine să voteze". Avem motive să credem că, şi atunci cînd vor şti, rezultatele vor fi aceleaşi. **(A. C.)**

ÎN CAZ DE CUTREMUR, STAŢI DESCOPERIŢI: GHEARA EXPANSIONISMULUI RUS A DEVENIT OPŢIONALĂ

● Neavînd încotro, umblu aproape zilnic cu metroul şi, din comoditate, cumpăr cartele de 10 călătorii. Mai ieri, cumpărînd o astfel de cartelă, am avut surpriza să primesc un fel de bonificaţie: un pliant (editat de Comisia centrală pentru prevenirea şi apărarea împotriva efectelor seismice şi alunecărilor de teren, din cadrul Ministerului Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului) intitulat *Cum să te protejezi şi să intervii în caz de cutremur.* Pînă aici, toate bune şi frumoase. Am observat, însă, că persoanelor care au cumpărat cartele înaintea mea, dar de 2 călătorii, nu li s-a oferit cadoul, ceea ce îmi pare a fi o stranie discriminare. Aşadar, dacă vrei să ştii cum să te protejezi şi să intervii în caz de cutremur, cumpără cartele de metrou de 10 călătorii! **(D. S.)**

● În spitalul bucureştean *Polizu,* plăcuţele şi panourile ce reglementează comportamentul vizitatorilor, scrise probabil în alte vremuri, sînt astăzi de o poeticitate manifestă, aşa cum este „VORBIŢI ÎN ŞOAPTE" de la etajul I, dar mai ales panoul-poem din sala de aşteptare de la camera de gardă:

„Pentru respectul Bolnavilor
NU FUMAŢI
Staţi DESCOPERIŢI
Pentru liniştea lor
NU FACEŢI ZGOMOT
NU vorbiţi TARE
În interesul lor:
Scurtaţi VIZITELE DVS."

De observat jocul dintre majuscule şi literele de rînd („NU vorbiţi TARE"), construcţiile antitetice, aproape oximoronice („liniştea lor/ZGOMOT"), dar şi acel fantastic „Staţi DESCOPERIŢI" – ce ne duce cu gîndul la atmosfera dintr-o biserică. Desigur, vizitatorii din zilele noastre, oameni ai unui alt secol, iau îndemnurile pline de poeticitate cu semn schimbat: fumează, vociferează, scuipă pe jos sau mănîncă eternele seminţe. Şi apoi, ce atmosferă de biserică, dacă după ce trec asistentele cu injecţia, eşti tentat să crezi că te afli într-un garaj? Mirosul de benzină vine chiar de la micile bucăţi de vată cu care se dezinfectează locul injecţiei. Dacă n-ai spirt sau iod, apelezi direct la rezervor. De unde se vede că într-adevăr ne aflăm într-un secol al vitezei. **(C. P.-B.)**

● S-ar putea ca dl Dorin Tudoran să aibă dreptate în diagnosticul său din *România literară* (nr. 24): „Intoleranţa aiuritoare pare să fie adevărata plasmă a presei româneşti. Se scrie ca şi cum se luptă la baionetă, se acuză ca şi cum se urmăresc condamnări la moarte, se arată cu degetul ca şi cum se caută anihilarea definitivă a celui cu păreri deosebite. Cei care se îndoiesc că bombardarea Serbiei era soluţia sînt acuzaţi de ceauşism, miloşevism, panslavism şi o irepresibilă nostalgie după gheara expansionismului rus. Cei care consideră că, din nefericire, bombardarea Serbiei devenise, datorită lui Miloşevici, inevitabilă sînt consideraţi agenţi CIA, ai Mossadului, vînduţi Londrei şi Washingtonului. Din cauza acestei frenezii a învinuirilor aberante, părţile nu observă un lucru simplu – că, în ţările direct implicate în bombardarea Serbiei, oricît de divergente sînt poziţiile, exprimarea lor nu se face pe un asemenea ton exterminator..." Întrebarea simplă şi strămoşească este: „ei şi ce?". Aşa cum ne cunoaştem confraţii, mîine prosîrbii şi antisîrbii la fel de apucaţi, în acelaşi elan, îi pot riposta dlui Tudoran că atentează la specificul nostru naţional, la tradiţia noastră gazetărească, vrînd să ne facă imitatori ai lui *Le Monde* sau *Times*... „Jos cosmopolitismul!" – de cînd n-aţi mai auzit, dle Ţudoran, acest strigăt care ne-a „legănat" tinereţea? Dacă vă e dor de el, continuaţi cu înţelepciunile D-voastră!. **(R. C.)**

● Satisfăcut că actualitatea aduce apă la moara ideii sale fixe cu „disoluţia autorităţii", Cristian Ţudor Popescu scrie în *Adevărul* de sîmbăta trecută unul din cele mai îngrijorătoare texte apărute în publicistica noastră de după decembrie '89. Textul se intitulează „Hai, liberare", este o ripostă la decizia ca stagiul militar să devină opţional şi conţine această propoziţie: „Intrai în armată derbedeu şi ieşeai cetăţean." Faptul că un ziarist cu autoritatea (nedisolută) a lui C.T. Popescu poate susţine astăzi, fără teamă de scandal, că regimul cazon produce (buni) cetăţeni demonstrează că sîntem, mental vorbind, mai aproape de Argentina lui Perón, Chile-le lui Pinochet şi Irak-ul lui Saddam decît de Europa „euro"-ului... **(a.l.ş.)**

NU TREBUIA SĂ TE DERANJEZI PENTRU O CULPĂ OBIŞNUITĂ

● La rubrica de declaraţii de dragoste *(Naţional,* 17 iunie), citim unul din cele mai originale mesaje: „De la un anonim pentru ea: Mulţumesc foarte mult pentru efortul pe care l-ai depus scriindu-mi atîtea scrisori cît am fost în armată, dar nu trebuia să te deranjezi". Nu ştim ce să apreciem mai mult: aplombul, politeţea sau ironia anunţului. **(T. C.)**

● Sinceităţi ministeriale: pe vremea cînd era ministru de Finanţe în guvernul Ciorbea, dl Mircea Ciumara a spus: „mai bine să moară o mie de oameni ca să salvăm un milion". Ceva mai tîrziu, cînd un echipaj de poliţie a omorît trei femei, vînzătoare de pepeni pe şosea, dl – pe atunci ministru de Interne – Gavril Dejeu a calificat faptul ca pe „o culpă obişnuită, normală". Atunci cînd a ieşit de la guvernare, dl Ciumara a făcut o observaţie de bun-simţ: „timp de un an, am chinuit degeaba un popor întreg". Dar vremea în care primeam explicaţii chiar de la miniştri a trecut. Căutat de redactorii de la TVR 1, pentru a-i afla părerea despre nişte accidente petrecute la o administraţie financiară unde lumea se înghesuia pe zăduf să-şi plătească impozitele – un om a murit, altul a făcut o criză de epilepsie, o femeie a fost luată cu Salvarea – dl ministru Remeş a refuzat să facă vreo declaraţie. În locul său, nişte subalterni din Ministerul de Finanţe au comentat faptul, dînd vina pe cetăţeni, care amînă pînă în ultimul moment să-şi plătească impozitele". Aşa sînt contribuabilii: se scaldă în bani şi au masochismul de a se chinui la cozi! Aşteptăm şi opinia portarilor despre noi. Cu condiţia ca şi portarii să fie tot ministeriali. **(T. C.)**

CINE SUNTEM? DANA SĂVUICĂ. *DE UNDE VENIM?* DE PE STR. BANCOREX HENRI MATHIAS G-RAL.

● Cu ceva timp în urmă au apărut prin Bucureşti nişte afişe micuţe cu întrebări retorice: „Cine suntem?", „De unde venim?", care au mai fost amintite aici. După ce ne-au ţinut în tensiune, profunzii gînditori au venit acum cu un alt afiş în care sîntem invitaţi să trimitem scrisori la o căsuţă poştală unde vom primi răspunsurile. Poate că vom primi epistole semnate de Platon, Kant, Descartes sau alţi fotbalişti celebri. Oricum, vreau şi eu un răspuns la o problemă care mă frămîntă de mult timp: Unde se duce mîncărimea cînd o scarpini? **(C. G.)**

● Pentru prezentatorii emisiunilor matinale, de la posturile de televiziune, inclusiv şi mai ales la cel naţional, jurnalele cu ştiri sînt o obligaţie din ce în ce mai neplăcută. Ele nu mai intră la ora exactă şi anunţată, pentru că invitaţii au mereu lucruri foarte importante de spus, cum ar fi dezamăgirea Danei Săvuică: nu i-a plăcut la Paris pentru că sînt prea mulţi turişti. Ceea ce ceilalţi turişti, care au văzut-o pe Dana Săvuică la Paris, comunică în locul ştirilor, la televiziunile lor. **(M. B.)**

● BANCOREX a organizat, în Galeriile sale, o nouă expoziţie de pictură a lui Alecu Ivan Ghilia şi a lansat un roman al aceluiaşi. Există, fără îndoială, un zeu al potrivelilor, căci titlul romanului lansat de BANCOREX este *De veghe la moartea mea.* **(M. V.)**

● Înlocuirea plăcuţelor cu numele străzilor continuă, în maniera semnalată de **a.l.ş.** în numărul trecut. A apărut „str. Berthelot Henri Mathias g-ral". O fi ştiind dl Lis Viorel primar g-ral? **(M. V.)**

Vladimir TISMĂNEANU
profesor, Universitatea Maryland

Straniul farmec al postcomunismului

Contribuţia lui Adam Michnik la teoria şi practica disidenţei est-europene a fost copleşitoare. *Scrisorile din închisoare* au fost pe drept cuvînt celebrate ca documente cruciale pentru formularea strategiei opoziţiei antitotalitare care avea să ducă, în cele din urmă, la năruirea comunismului în Polonia şi în întreaga regiune numită cîndva „blocul sovietic". Noul volum, publicat de University of California Press sub titlul *Scrisori din libertate,* cu o splendidă prefaţă de Ken Jowitt, este o culegere de eseuri, interviuri şi analize istorice menite să explice şi să lumineze încurcatele căi ale tranziţiei dinspre autoritarismul bolşevic spre societatea deschisă. În multe din aceste eseuri, Michnik reia teme esenţiale pentru demersul său reflexiv, înainte de toate cele legate de destinul revoluţiei după victoria forţelor anticomuniste, impactul naţionalismului şi al fundamentalismelor în aceste tranziţii, dilemele generate de revenirea în poziţii de putere a foştilor comunişti (mai mult sau mai puţin pocăiţi). În ansamblu, lumea postcomunistă îi apare lui Michnik drept un imens experiment în care se spulberă şi se reconstruiesc identităţi, loialităţi, sentimente şi convingeri. Fără a idealiza acest univers, conştient de faliile şi pericolele tranziţiei, Michnik respinge absolutismul moral şi pretenţiile oricărei instituţii (stat, biserică) de a se substitui suveranităţii conştiinţei individuale. Etern eretic, el continuă să parieze pe onoare şi demnitate împotriva oricărei înregimentări colectiviste.

În contrast cu radicalii din ambele tabere post-revoluţionare (foştii opozanţi, de o parte, foştii comunişti şi simpatizanţii lor, de cealaltă), Michnik propune ideea neortodoxă conformă căreia restauraţiile sînt consecinţa inevitabilă a refuzului de a declanşa teroarea. Cu alte cuvinte, jocul democratic, aşa cum se configurează el în lumea post-comunistă, este suficient de permisiv pentru ca ex-comuniştii să se poată întoarce la guvernare (dar nu la putere în sensul de dinainte de 1989) pe cale parlamentară. Vechiul sistem, bazat pe violenţă structurală şi manipulare simbolică, nu se mai poate întoarce, afirmă şi Michnik şi Havel într-un fascinant dialog inclus în volum. Chestiunea vitală pentru Michnik este că această revenire (în Polonia, în special, însă şi în alte ţări), nu se petrece sub forma loviturilor de stat şi prin siluirea legalităţii, ci în chip procedural. Normalitatea democratică, dezamăgitoare pentru unii, îi apare lui Michnik drept preferabilă unui climat de isterie punitivă, în care societatea este polarizată şi fragmentată, iar reconcilierea este privită de către extremiştii de diverse nuanţe drept capitulare sau trădare. „Războiul s-a sfîrşit", crede Michnik, sfidîndu-i pe cei care continuă să întreţină vechi patimi şi resentimente. Viziunea lui poate fi discutată, însă nu-i putem contesta autenticitatea şi consecvenţa. Eroismul rezistenţei anti-totalitare lasă loc în lumea post-comunistă politicii paşilor mărunţi. Gesturile grandilocvente îl îngrijorează şi exasperează pe cel care, încă din anii închisorilor comuniste, a jurat că nu se va transforma vreodată în gardian al foştilor adversari. Faptul că foştii comunişti se supun procedurilor democratice este mai important decît dosarele biografice, afirmă Michnik. Ceea ce desigur nu implică o necondiţionată pactizare cu foştii comunişti. Reconcilierea (sau mai bine zis, amnistia) nu înseamnă amnezie, o spune mereu editorul *Gazetei Wyborcza*. Citindu-l pe Zbigniew Herbert, el afirma că nimeni nu are dreptul să ierte în numele celor ce au fost asasinaţi în zori. Obligativitatea memoriei este aşadar un *sine qua non* al acestei stranii normalităţi postcomuniste. Politicienii ex-comunişti din Polonia şi Ungaria nu mai au zelul ideologic care îi mobilizase pe precursorii lor în frenetica încercare de a construi utopia societăţii perfecte („singura societate perfectă este aceea a lagărelor de concentrare", scrie Michnik). Marxismul a încetat de mult să le mai inspire acţiunile: departe de a favoriza restaurarea unei economii de comandă, planificate, mulţi din aceşti exponenţi ai fostelor partide comuniste sînt astăzi campionii şi beneficiarii pieţei libere.

Michnik susţine o abordare răbdătoare şi tolerantă a situaţiei politice şi morale a post-comunismului. În locul imprecaţiilor justiţiare, bazate pe viziuni manicheist-vindicative, el propune o filosofie politică ai cărei piloni sînt individualismul, libertatea, civismul, patriotismul constituţional. Se poate spune că ideile lui Michnik sînt direct legate de tezele unor Isaiah Berlin, Hannah Arendt şi Karl Popper. „Cenuşiul este frumos", afirmă el într-un superb eseu, sugerînd că timpurile ideologiilor „fierbinţi" sînt sfîrşite şi că a sosit momentul pentru cultivarea ideilor, nu a sistemelor doctrinare închise. Fanatismele de tot felul, în special cele legate de fundamentalismul etnic, politic ori religios, îi creează coşmaruri. Rezervele lui Michnik faţă de practicile justiţiei politice retroactive provin din cunoaşterea intimă a mecanismului revoluţiilor, în special a tradiţiei Revoluţiei Franceze. În spaţiul gîndirii critice europene a acestui veac, Michnik reprezintă o tendinţă nedisimulat anti-iacobină. Împreună cu Tadeusz Mazowiecki, Jacek Kuron, Janos Kis, Vaclav Havel şi alte figuri de vîrf ale revoltei antitotalitare a Europei Centrale, Michnik s-a opus şi continuă să se opună logicii persecuţiei adversarului, a proceselor de intenţie şi a unui etnocentrism abuziv şi miop. Satisfacţiile interzicerii acelor formaţiuni politice ce ne displac nu compensează nicicum pagubele pe care asemenea decizii le produc în planul înrădăcinării instituţiilor şi a valorilor democratice. Tot astfel, orice tendinţă de a atribui culpabilităţi colective nu poate duce decît la şubrezirea pluralismului şi deschide calea pentru noi experienţe autoritare. Atunci cînd Lech Walesa utilizează retorica otrăvită a antisemitismului pentru a-şi lărgi baza electorală prin populism ieftin, Michnik decide să rupă o prietenie pe care o considerase sacră. Ştie că Walesa recurge la această ieftină demagogie din raţiuni pur politicianiste, nu din convingere reală. Or, pentru Michnik, etica responsabilităţii, mai ales în cazul oamenilor politici, este indispensabilă. Nici un fel de meschin calcul tactic nu justifică renunţarea la valorile adevărului şi toleranţei. Tot astfel, în pofida avertismentelor venite de la amici apropiaţi, el a îndrăznit să facă un lung interviu cu generalul Jaruzelski, atunci cînd puţini ar fi fost cei care mai doreau să cunoască opiniile autorului Legii Marţiale din decembrie 1981. Dar Michnik este un spirit pascalian, care cultivă dubiul şi nu ignoră pasiunile umane. Jaruzelski este pentru el un caz interesant în măsura în care vrem să cunoaştem raţiunile angajamentului comunist în acest veac, ce fel de motivaţii au stat la baza comportamentului adeseori surprinzător al celui care, să nu uităm, a acceptat nu doar negocierea din 1989 cu exponenţii Solidarităţii, dar şi verdictul electoral ce consfinţea finalul comunismului polonez ca sistem despotic. Volumul de care mă ocup surprinde aşadar temele constante ale gîndirii lui Michnik, controversele în care s-a implicat cu ardoare, diagnosticul lucid asupra tensiunilor culturale, etice şi politice ale post-comunismului. Iritant nu o dată, savurînd paradoxul şi ironia, necruţător cu orice formă de conformism dogmatic, Michnik rămîne unul din cele mai vii spirite ale gîndirii democratice contemporane.

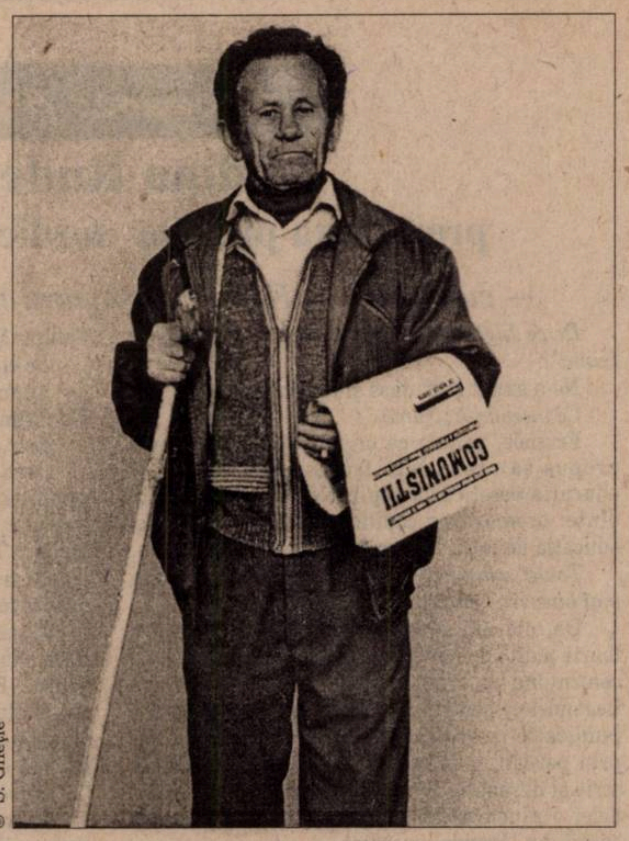

© S. Gheţie

© S. Ghetie

Postcomunismul ca experiment în care se destructurează şi se reconstruiesc identităţi şi convingeri. ● Michnik respinge orice fel de înregimentare, chiar anticomunistă fiind. ● Jocul democratic permite vechilor comunişti să revină la putere, marxismul a încetat să le mai inspire acţiunile: departe de a favoriza restaurarea unei economii de comandă planificate, mulţi din aceşti exponenţi ai fostelor partide comuniste sînt astăzi campionii şi beneficiarii pieţii libere. Se naşte astfel stînga post-comunistă. ● Războiul s-a sfîrşit. Dar obligativitatea memoriei este un *sine qua non* al acestei stranii normalităţi postcomuniste. ● Fanatismul de orice fel creează coşmaruri. Maniheismul este înlocuit de civism şi patriotism constituţional. ● Satisfacţiile interzicerii acelor formaţiuni politice care ne displac nu compensează nicicum pagubele pe care asemenea decizii le produc în planul înrădăcinării instituţiilor şi valorilor democratice.● Pentru Michnik, etica responsabilităţii, mai ales în cazul oamenilor politici, este indispensabilă. Nici un fel de calcul tactic nu justifică renunţarea la valorile adevărului şi toleranţei.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

● Anul VII ● Nr. 333 ● 25 iunie - 1 iulie 1999 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cristian GHINEA
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.